LJUBLJANSKI ZVON

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST
IN PROSVETO

UREDIL

DR. JANKO ŠLEBINGER

XXXI. LETNIK

1911

V LJUBLJANI

NATISNILA IN ZALOŽILA »NARODNA TISKARNA«

KAZALO.

I. Pesmi.

II. Leposlovje.

III. Poučni spisi.

IV. Književna poročila.

V. Glasba.

VI. Slovstveni zapiski.

VII. Razni zapiski.

Oton Župančič:

Zdravica.

Do vrha, Benjamin točaj!
Ex! — trčimo, bratje, in sedaj
kar je, to vam zapojem.
Najprej: kdor zemlje pravi je sin,
ima pogum do bolečin —
zakaj, povej, si pa rojen!

In drugo, bratje: kdor je močan,
ta tiho dela, znoji se ves dan
in z brati se svojimi bije;
a ko nad njim se vzboči noč,
se proži v njem najvišja moč; —
po lastnem srcu rije.

In tretje: ta lepi umotvor,
ta svet — po sredi mu gre razdor,
kdor pravi „ne“, si laže;
a kdor to rano sveta prizna,
in vendarle ne toči solza,
ta se moža pokaže.

In še enkrat — do vrha, točaj!
Ex, bratje moji, in sedaj —
nam je še kaj na poti?
Je treba, bratje, še besed?
Ljubimo ta prokleti svet —
Kajfež, kdor je nasproti!

Revija.

Hej, pridite, pesmi, stojte pred menoj!
Najprej ti mala, vitka — kaj je s teboj?

— „Jaz sem nagajivka,
osata zbadljivka,
nemiren plamenček
po kotih vseh švigam,
za nič se ne brigam,
vrtim se in migam
in stržem korenček.“ —
Prav, mala! Poznam te in rad te imam.
Ti, špiček? — „Se klanjam in sem epigram.“ —
Odgovor kot jedro — prav kakor si sam.
Moj verni oproda, ne bodi drugačen!
Lok vsikdar napet, tul vedno natlačen!
Še, mislim, junačila bodeva skupaj.
— „Na mé se zanesi in vase zaupaj.“ —

Ti, žlahčič umerjeni — kaj tak zatôpljen ves vase?
Kam ti je misel šla? — „V lepe minule že čase:
mojstrom sem služil, voljan sem jim bil in pokoren,
tebi, učencu, kako pač ne bil bi uporen?
Kette, Prešeren, še Levstik —“ Skoz prste poglej!
— „Gledam — ne vidim.“ — Smo res že pri koncu, ojej?
Torej: pozdravljam te in te odslavljam med svet —
išči si novega mojstra, sirota sonet.

Ti v bronastih škornjih, bi rekel, mi nisi neznanka;
bilà Črnogorka si, včasih za silo Spartanka,
s Pavliho si romala, mnogo menjávala kroj —
Kaj je, balada, pravzaprav s teboj?
— „Vdova ob živem možu . . .“ — Kočljiv slučaj!
Veš kaj: povabi Vladimira na čaj!
In — molči kot riba — i jaz te posetim kedaj . . .

A tebi — ne vem ti imena, ne vem ti pomena,
ti moja bolečina — slast,
ti prvi moj pogon in moja zadnja rast,
ti zlato jedro duše sveta,
ti želja do bratov iz srca,
ti volja moja in volja rodú
jasnost resnice v mračnem snu —
ne vem ti imena, ne vem ti pomena —
ti moja globoka skrivnost — svetost. —

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

1.

„Finis finalis! Konec konca!“ je v prvonadstropni sobi Blagajevega gradu vzdihnil debeli čokati vitez Ahac Doljanski bolj sam zase, ko je pogledal z rjavimi, malo kalnimi očmi v izpraznjeno pisano majoliko. Nevoljno je pomajal veliko glavo, ki je skoro brez vratu tičala med orjaškima ramama, in se pomaknil na svoji klopi bliže k osemletni zlatolasi deklici, ki je z gosjim peresom počasi in skrbljivo pisala dolge črke na pergamen.

Možu je bilo okoli trideset let; izredna debelost pa ga je kazala mnogo starejšega. Dolgi črni lasje so mu viseli na tilnik in rame, le nad čelom so bili pristriženi. Ob vsakem pokretu so mu mahali od obeh strani v napeta široka lica. Pod nekoliko preveč obokanim čelom so mu silile temne obrvi poševno navzgor, pod zafrknjenim debelim nosom pa so mu štrleli nenavadno močni brki kakor dvoje sulic vodoravno na desno in levo. Brado si je delil v dva repka. Ohlapni rokavni razpori so kazali rdečkasto spodnjo obleko. Ob pasu, na jekleni verižici, mu je viselo benečansko bodalo z dvema rubinoma na fino izdelanem srebrnem ročaju. Zeleni baret z dolgim pavjim peresom je bil dejal na mizo.

„Dosti bodi za danes, Alijana!“ je dejal marljivo pišočemu dekletcu in se okrenil k mladi gospe, ki je sedela njemu nasproti in vezla zlate niti v svileno denarnico. „Vidiš, ljuba sestra, ura je potekla.“

Iztegnil je kratke, žilave roke in obrnil uro v okusno izrezljanem okviru, da se je nanovo začel vsipavati pesek iz gorenje polovice v spodnjo.

Grofinja Mila Blagajeva je za trenutek pogledala brata in zopet tiho nadaljevala svoje delo. Sanjave modre oči so se primililе človeku o prvem pogledu. Na njenem izredno lepem obrazu se je izražal plemenit, resen ponos, zaeno pa krotka ljubeznivost. Čista slovanska kri se je pretakala po njenih žilah; njen oče je bil Slovenec, njena mati pa Hrvatica.

Pogostoma se je ozirala po svoji edinici. Mala Alijana je bila svoji materi jako podobna zlasti v očeh in njih okolici, na krasno oblikanem čelu in ob sencih. Bujni rumeni lasje so malone pokrivali nežna pleča in se svetili v jutranji svetlobi kakor zlati vali. Mati in hči sta bili oblečeni v moder baršun. Grofinji Mili se je na zlatem prstanu leve roke živo iskril krasen diamant. Komtesi Alijani pa je visela okoli vratu zlata verižica z ličnim majhnim križem; vanj je bil nasredi vdelan osmerooglat smaragd.

„Prosim, ujček, le še eno vrsto!“ se je oglasila Alijana.

Vitez Ahac je milostivo uslišal prošnjo svoje nečakinje.

„Le pridno piši! Potem morava ponavljati zemljepis in računanje. Lej, kmalu bi bila pozabila! Za nagrado ti povem potlej lepo zgodbico!“

„Zgodbico?“ je vzkliknila Alijana. Veseli nasmeh prijetnega pričakovanja, nasmeh še napol nezavedne, srečno sanjajoče mladosti ji je igral na ozkih rdečih ustnah.

„Ta presneta soparica!“ je tožil vitez Ahac in leno pogledal po stenah, koder so bili naslikani prizori iz svetega pisma in viteških bojnih iger. „Leto 1462. bodo morali prištevati najbolj vročim! Ta vročina! Saj se je komaj začel junij! Kaj bo šele v pasjih dneh!“

„Majolika, majolika!“ se je nasmehnila grofica Blagajeva trpečemu bratu. „V tej sobi je vendar dosti hladno? Zakaj pa piješ toliko? Vedno si žejen!“

„Res je, ljuba sestra: moja žeja je neumrjoča!“ je zazehal vitez Ahac in prestavil svoje noge pod mizo, da so zažvenketale ostroge. „Nulla dies sine maiolica! To se pravi po domače: Bog ne daj, da bi ga kdaj pozabil lukati!“

„Zakaj pa prebijem jaz brez vina?“

„To je tudi meni huda uganka!“ ji je odvrnil brat Ahac in se malomarno igral z verižico svojega bodala. „Čudne ste hčere Evine: Prav dobro veste vse, da ste slabotne — in vendar se nočete krepčati! Početkoma se je res treba malo siliti, potem pa se polagoma pokaže zdrava, stanovitna žeja. Težak je vsak začetek; izprva je treba mnogo resne, krepke volje. Brez krepke volje ni nič, ljuba moja! Kar se tiče mene — je bila moja volja zmerom trdna, kakor . . . recimo . . . kakor zidovje blagajskega gradu, tam kjer je najdebelejše.“

„Ahac!“

„Čakaj no malo!“ ji je naglo segel v besedo. „Pomisli tudi, da živimo v nevarnih časih. Kakor kažejo planeti, pride Turek —“

„Oh, to prerokuješ že deset let, pa ga le ni, hvala Bogu!"

„Ljuba Mila, zdaj pride vsak čas," je odločno poudarjal vitez Ahac. „Kar čudno se mi zdi, da ga ni bilo že lani. Treba se je pripravljati. Treba se je krepčati. Jaz se vestno pripravljam in krepčam vsak dan. Krepke volje imam dovolj za dvoje in troje drugih, ali vina je žalibog premalo, vina!"

Grofinja se je ozlovoljena obrnila k polu odprtemu oblokanemu oknu in gledala vunkaj v sijajno junijsko jutro. Daleč naokoli so se v svečanoresni tihoti širili gozdi, tukaj mračni, tam zlatozeleni; le malo prostora je ostajalo njivam in lesenim bajtam skromne vasice. Na obzorju je temnelo hrvaško hribovje in se polagoma gubilo v komaj vidno belo odimljeno modrino. V jarkem solncu je bleščal izza rakitovja ovinek srebrnopene Kolpe. Visoko nad reko je plul velik jastreb z mirno razprostrtimi krili, ki so le poredkoma zamahnila in se zasvetila v solnčnih žarkih; počasi se je obračal v širokih krogih, zavil proti jugu čez vodo in odplul, vedno manjši in manjši, proti gorovju. Na cesti se je dvigala meglica belosivega prahu; krepak možak je gnal težko otovorjenega konja proti Metliki. V bližnjem vinogradu so kosi vneto hvalili lepo vreme in v mrakotnem smrečju je kukala kukavica. Včasi je zasapljala od Kolpe sapica in donašala krepke čiste dišave lesovja, nežno blagovonje vrtnic in jazminovega cvetja v sobo. Prijetno hladno je bilo tukaj za debelimi zidovi nad grajskim vrtom.

„Sem že napisala," je rekla Alijana in dvignila glavico.

Ujec Ahac je vzel rokopis mlade učenjakinje in ga pregledoval z važnim obrazom.

„Valde bene! Jako dobro!" je hvalil svojo učenko. „Si že pridna. Če ostaneš zmerom taka, te nauči tvoj ujec tudi latinski, italijanski in francoski."

Alijana je lahno zardela in povesila oči.

„Rajša bi poslušala lepe basni in bajke," si je mislila, igraje se z gosjim peresom.

„Zdaj pa preidiva k zemljepisu. Povej nam, koliko je delov zemlje?"

„Delov zemlje je troje."

„Kako jim je ime?"

„Ime jim je Evropa, Azija in Afrika."

„Optime, jako dobro! Zdaj mi pa lepo štej do deset, kakor sem te bil naučil včeraj! Pusti pero!"

Dekletce je odložilo pero in odgovarjalo popolnoma resno:

„Ena, dve, tri —
pridno ga pij!
Štiri, pet —
polna je klet.
Šest, sedem, osem, devet, deset —
Bog naju živi še par sto let!“

„Kaj pa je to?“ se je zavzela grofinja in grajalno motrila viteza Ahaca. „Pomeniva se pozneje, sama!“

Brat pa se je delal, kakor da je ni bil slišal, in velel mali nečakinji: „Imenitno si se odrezala, Alijanica! Jako si nadarjena, čisto kakor tvoj ujec Ahac. Le škoda, ker nisi fant, da bi mu bila bolj podobna!“

„Ujček, prosim, zdaj mi pa povej zgodbo, kakor si obljubil! Pa dolgo, prosim, prav dolgo!“

„Takoj. Poslušaj, kako sta se prepirala petelin pa zajec in kako so se vojskovale živali!“

Alijana je uprla radovedne oči v ujca Ahaca, on pa se je gromko odkašljal in jel pripovedovati:

„Na dvorišču moško hodi močan in ponosen petelin okoli svojih kokoši. Ker je lepo vreme, je petelin židane volje. Zamahne s perutnicami in zapoje na glas: „Mi smo mi! Kikiriki!“

Izza plota pa čemerikavo pogleda poljski zajec. Ni mu prav, da se tako postavlja naduti kokot. Nejevoljno pomiga z dolgimi ušesi, pomoli glavo skozi vrzel med količi ter začne grdo oponašati petelinje petje.

To pa hudo užali petelina, zlasti zato, ker se vse kure spogledujejo nad nesramnim zabavljačem. Mož nagle jeze neutegoma poleti na ograjo in zakokota ves razjarjen: „Zakaj se mi spakuješ, šalobarda prismojena?“

Zajec ga zaničljivo premeri od grebena do krempljev in mu odgovori porogljivo: „Zato, možiček, ker si tako visok pa ošaben! Kaj bi se neki tako presneto šopiril v svojih petelinčkovih hlačah! Koliko te pa je pravzaprav? Saj nimaš niti vseh udov, pokveka, ki hodiš le po dveh! Ti si samo reven rob hudobnega človeka — jaz sem pa svoj gospod! Mi zajci, mi smo svoboden narod, hvala Bogu! Mi smo mi! Ti vedno čepiš doma, jaz pa sem videl in izkusil že nekaj sveta in ga bom še, ako Bog da in sreča junaška! Da te le sram ni, sram! Ves ljubi božji dan goniš venomer eno, leta in leta venomer eno brez konca in kraja. Ali si v svojih kurjih možgančkih res ne moreš izmisliti kaj novega in lepega? Kdor ima

količkaj zdravega okusa, vsak je že sit tvojega kričavega pustega ponavljanja. Prejkone pa meniš celo, da si tak umetnik kakor slavec? Zakaj sam vase si zaljubljen in domišljav kakor vsak šušmar in mojster-skaza. Kaj bi bil zatorej tako strašno prevzeten, ti ubogi kljun! Obžalujem tebe in vso žlahto pa tudi vse one, ki te morajo poslušati!"

Zasramovani petelin se ves trese od same togote tako, da izprva niti ne more odpreti kljuna. Toliko, da ne pade s plotu. Pisano gleda zajca in naposled krikne na vso sapo: „Da bi te kokla brcnila! Kaj klobasaš! Menda se ti meša? Mene naj bo sram, mene? Sram bi me bilo pač, ako bi imel tako zanikaren repek kakor ti! Kajpada ne moreš prav ceniti mojega petja, ker imaš kosmata ušesa! Tepec! Butec! Bedak!"

„Počasi, očka!" mu odvrne jezični zajec porogljivo. „Mar je to vsa tvoja modrost? Kakor slišimo, znaš le psovati. Jako, jako si smešen v svoji jezici! Zmeraj nosiš gole kremplje in ne veš, kaj so rokavice in olika! Res, prav smiliš se mi. Obžalovati te moram iz vsega srca!"

Te posmehljive besede še huje razkačijo petelina. Grozno se zadere nad izzivačem: „Čakaj me no, čakaj, dolgouhec blebetavi! Bomo precej videli, če si za kaj!"

In že se zakadi v zabavljača, ga kavsa z močnim kljunom in bije s perutmi, da leti dlaka na vse strani. Slaba prede rahločutnemu zajcu. Ne brani se dolgo; okljuvan, obunkan in obupan jo popiha po poljanah.

Zmagovalec ga preganja še daleč in ga zbada: „Strahopetec! Bog daj, da bi te požrla lisica! Stoj, počakaj! Kam se ti tako mudi? Bojazljivec si ti pa ves tvoj potepuški rod in tudi vsa svojat, ki hodi po štirih! Le mi ptiči veljamo nekaj, mi, ki ne lazimo po prahu, kakor vi pritlikavci, ampak letamo tudi po čistem zraku! Mi smo mi! Kikiriki!"

Za silo obvezan prišanta zajec ves pobit domov. Takoj povabi vse svoje štirinožne sorodnike, prijatelje in znance ter jim zatoži napihnjenega petelina. Dolgo zborujejo in se posvetujejo, kaj bi. Naposled sklenejo soglasno, da vkratkem napovedo perutnini vojsko zaradi žaljenja časti. Nemudoma pošljejo poslance prosit presvetlega kralja Medveda, naj jim blagovoli vojvodovati zoper sovražno perjad.

Medved jim zagodrnja na postelji: „Ne morem. Prehlajen sem. Nadleguje me hud nahod. Noč in dan mi kuhajo kamilice. Srečno pot!"

Poslanci se priklonijo in odhite k velesijajnemu princu Žebcu. On jim leno zarezgeta: „Ne maram. Truden sem. Ne ljubi se mi. Bog vas obvari!“

Pridejo k imenitnemu baronu Biku. Baron Bik jih pogleda prav debelo in zarjove: „Častilakomnost je velik greh. Bog daj norcem pamet! Ste že opravili — le poberite se!“

„Bik je pa res hudo zarobljen in neumen tudi, najsi bo trikrat baron!“ pravijo poparjeni poslanci in jo mahnejo k slavnemu vitezu Volku. Pridejo, potrkajo. Odpre jim gospa Volkulja. Povedo ji, kaj bi radi. Gospa Volkulja jim zatuli: „Mojega moža ni doma. Bogve, kdaj se vrne domov, klativitez. Povabljen je na koline, na klobase! Adijo, gospoda!“

Že se boje poslanci, da ne bo nič. V tem sitnem trenotku pa se oglasi navihani gospod Lisjak in jim svetuje: „Pojdimo še k veleblagorodnemu in velečastitemu baronu Oslu! Že njegovi preslavni pradedci so bili vsi v najvišjih službah. Naš baron Osel je zdaj največji osel, kolikor tudi je na širnem svetu velikanskih oslov. Rigati zna tako izvirno in bistroumno, da ga razumejo najbolj pretkani učenjaki komaj za silo. Veleučen je, moder in boder ko koder! Naš baron Osel je galanten in jako preudaren baron, ki se ne prenagli nikoli. Njegovo oslovsko potrpežljivost in dostojanstveno počasnost občuduje in hvali ves omikani svet. Baron Osel ne zine nikdar nič smešnega — navdušuje se le za resne oslarije. Ta Salomon v oslovski koži je vzvišen vzor in veličasten zgled vsem starim oslom pa tudi vsem mladim osletom. Njega volimo, njega!“

„Saj res!“ kimajo poslanci in se požurijo k odličnemu dostojanstveniku ter mu ponudijo vojskovodstvo.

Baron Osel jih sprejme prav prijazno, se popraska z levo zadnjo nogo zamišljeno za ušesi pa zariga: „I-a! I-a! Veseli me, da . . . i-a, i-a . . . da zaupate moji bistroumnosti in zdravi oslovski pameti! Že od mladih nog hodim po vseh štirih na poti čednosti in kreposti. Devet let, devet mesecev pa devet dni sem bil na dvoru prvi oslovski svetnik, predsednik vojnemu svetu, sploh glavna podpora prestola, ponos in nada domovine, biser in dika države. Ob vsaki večji oslariji sem igral prvo vlogo! Prav povsodi v mili naši očetnjavi vidite bogate . . . i-a . . . sadove in plodove mojega koristnega riganja, i-a! Čestitam vam iz vsega srca, da ste si izbrali mene za vojskovodjo. Izlepa si ne bi bili mogli izvoliti boljšega strokovnjaka. O — kakšna sreča: izbrali ste si pravega osla! I-a!“

Tako se hvali baron Osel in se kuje sam sebe v zvezde, se poveličuje in se šteje za prvega osla, zakaj to je stara navada in tudi stara oslovska pravica vseh pravih oslov.

Nato jih vpraša: „Koliko mi pa plačate?“

Odgovore mu: „Ako ne zmagamo, ne dobiš ničesar. Ako pa zmagamo, ti damo lepo krono in krasen zmagalski venec od samega osata!“

„I-a, velja!“ pokima vojskovodja.

Še tisti dan napovedo perutnini vojsko s pismom, koder stoji rdeče na belem: Bahavi kljunonosci! Ne moremo vam povedati, kako nazarensko zaničujemo vas, zanikarno drhal. Vkratkem boste tepeni kakor slama. Pridite danes teden zjutraj na Veliko livado pri Zlati gori, ako imate kaj korajže, uboge pokveke! V imenu vseh užaljenih štirinožcev vam to poroča baron Osel, veliki general.

Hrabri ptiči si izbero velemožnega barona Pava za glavnega maršala. Nato pa precej odgovore sovražniku, da se pridejo bojevat na Veliko livado in da se ne boje nobene kosmate krevlje.

Na obeh straneh se jamejo marljivo pripravljati na odločilno bitev. Zviti Lisjak pa naglo nakupi za armado živeža prav dober kup, ga prodaja generalu Oslu po najvišji ceni in goljufa, kar se da.

Določeni dan zbere general Osel svojo vojsko na vse zgodaj na Veliki livadi. Med njegovimi vojaki je največ zajcev. Najmočnejši med njimi nosijo krvavordeče prapore. Večjim oddelkom ukazujejo skoraj sami stari osli in mulci, ki so bolj ali manj v rodu vrhovnemu poveljniku. Manjšim krdelom zapovedujejo večinoma zarobljeni mesarski psi, tuintam pa tudi debeli glupooki mopsi ali starokopitni kozli, sivi veterani. Ovni, mački, zajci, ježi in drugi nosijo v potu svojega obraza kamenje in gramoz v bisagah, jazbeci in polhi pa malhe, polne ovsa in prosa.

Da ne bi zavili ptiči po varni veliki cesti proti bojišču, morajo polhi in jazbeci po nasvetu premetenega Lisjaka sipati zrnje za vabo po manjši stranski cesti, ki drži v ozko dolino, omejeno od navpičnega skalovja. Potem se skrijejo k drugim vojščakom nad strminami. Ondukaj nagromadijo na obeh straneh kamenja in prodovine za napad in zagrade izhod iz doline z mrežami.

Kmalu priprhutajo generalovi ogleduhi netopirji in javijo: „Sovražnik se bliža. Vodi ga nadmaršal Pav. Ošabno vzdiga noge in od same nečimurnosti ne ve, kam bi pogledal. Okoli vratu ima srebrno verižico z zlatim ključkom. Ta ključek odpre skalnata vrata Zlate gore, koder hrani sovražnik neizmerno bogate zaklade. Za

Pavom korakajo v dolgi dolgi vrsti petelini, jerebi, prepeliči, racmani, purani, gosaki. Gorje nam! Toliko jih je kakor listja in trave!“

Strah prevzame Oslovo vojsko; nekateri kozli že brbljajo kozje molitvice. Komaj, komaj jih zopet ohrabri Lisjak.

Medpotoma zapazijo požrešni ptiči zrna, hite zobati in zablodijo v past. Ko so vsi v dolini, jim zagradi sovražnik tudi vhod. In tedaj zariga general Osel po nasvetu lokavega Lisjaka: „Ujeti ste! Udajte se! Odložite orožje in zastave! Nadmaršal Pav pa nam daj svoj ključ za vrata Zlate gore! Ako ne, vas pa vse ubijemo in zasujemo s kamenjem. I-a!“

Obupani ptiči izpolnijo vse pogoje in se poizgube skozi zopet odprti vhod ponižno domov.

Zmagovalci pa hite k Zlati gori, odpro zakladnico in si nabašejo vse malhe in bisage s cekini in dragulji. Najlepše si vzame Lisjak. Vsi ukajo in vriskajo veselo: „Vivat generalissimus! Živio general Osel!“ In izroče mu zlato krono, bogato okrašeno z biseri in diamanti ter mu poklonijo venec od samega osata. Ves ginjen ga poje srečni general vpričo vse armade.

Ako uboga navihanega svetovalca, utegne zmagati vsak vojskovodja, in najsi je največji osel.“

Alijana se skoraj ves čas ni ganila in je poslušala prav pozorno, da ji ne bi ušla nobena besedica. Ujec je znal pripovedovati izborno. Zdaj je govoril na glas, zdaj je šepetal skrivnostno; zdaj mu je hitela govorica gladko in naglo kakor razposajen potok, zdaj zopet tekla važno počasi, kakor mogočna reka. Vsa zamaknjena je zrla nečakinja s svojimi radovednimi modrimi očmi v ujca. Mnogokrat so se ji veselo zaokrožila nežna usteca in pokazala bele zobke, ki so blesteli kakor biseri izza rdečega baršuna. Zlasti se je smejala vitezu Ahacu, kadar je oponašal živalske glasove. Pa tudi grofinjo Milo je večkrat prevladal smeh, dasi je bila huda na brata. Skušala je sicer, da bi gledala prav resno na vezenje ali skozi okno, toda marsikrat je morala skrivati nepremagljivi smeh za svojim svilenim robcem.

„No, ali je bila lepa?“ je vprašal vitez Ahac malo nečakinjo.

„Lepa. Lepo prosim, povej no še eno!“

„Kaj še! Ali ni bila ta dovolj dolga? Zdaj bodi konec konca, finis finalis!“

Grofinja je pozvonila s srebrnim zvoncem.

Iz sosednje sobe je prihitel dvanajstleten paže v modro-beli kamižoli in ozkih hlačah, prepasan z rdečim jermenom. Dolgi temni

kodri so mu padali na rame. Po mehkem okroglem licu je bil bolj podoben deklici nego dečku. Toda hoja in kretnje, poredne oči in ozki kolki so bili prav fantovski. Stopil je pred grofinjo in molče upognil koleno.

„Otokar, pokliči Jerico!“ mu je velela mlada gospa.

Paže se je priklonil in odhitel. Vkratkem je vstopila Alijanina varuhinja Jerica, velebujno mlado dekle z jako rdečim zalim obrazom.

„Alijana, pojdi zdaj z Jerico, da ti umije prstke, umazane od črnila!“ je rekla grofinja in z materino nežnočutnostjo pogledala mlado komteso.

„Aha, moja preljuba sestra bi bila rada sama z mano, da bi me laglje oštela!“ je ugibal vitez Ahac in z negotovim pogledom motril stare slike na zidu in temnordečo harfo, okrašeno z zlatimi arabeskami in naslonjeno pri drugem oknu ob visoki omari. „Treba jo bo zmotiti in odvrniti od njenih misli.“

„Ljuba Mila,“ je dejal medeno, „danes je imeniten dan: danes začnem pisati kroniko!“

„Ah — to obetaš ne vem že koliko let, pa ni nikdar nič.“

„Zdaj pa bo nekaj, danes. Vse je pripravljeno. Danes, prvega junija leta 1462. po Gospodovem rojstvu začne pisati vitez Ahac — o, servus humillimus, najponižnejši sluga, dragi svak!“

Vstopil je bil grof Majnard Blagaj. Dolgi vranji lasje so mu obrobljali temnopolti krepkovoljni obraz, ki so ga oživljale nemirne ostre oči. V pogledu in postavi sta se kazala ponos in premoč moža, ki je vajen ukazovanja. Okoli vratu mu je visela zlata verižica s srebrno piščalko, ki se je svetila na rjavobaršunasti, spredaj odpeti suknji. Ob strani mu je nihalo široko kratko bodalo z zlatim, umetno izrezljanim ročajem. Na kljunastih čevljih so se vrtele srebrne ostroge z velikimi konicami na kolescih.

„Kje je Alijana?“ je vprašal soprogo, ko je bil prijazno odzdravil svaku.

„Vrne se takoj z Jerico,“ je odgovorila grofinja.

Vtem se je debeli vitez Ahac počasi skobacal izza mize. Njegove kratke noge so bile krive in ta raznožnost se je še bolj poznala v ozkih hlačah. Gorenji život mu je bil neprimerno jačji. Grofu Majnardu je segal vitez Ahac komaj do vratu. Z veselim nasmehom je podal svojemu svaku roko, poklonil se pa ni skoraj nič, ker ga je oviral prebujni trebuh.

„Dragi moj, devetega junija bo god mojega očeta Felicijana,“ mu je dejal grof.

„Saj res! Živio grof Felicijan Blagaj!“

„Povabiti hočemo nekaj gostov.“

„Bene. Živeli gosti!“

„Nekaterim sem pisal že sam. Druge povabi pa ti v mojem imenu, ljubi Ahac!“

„Z največjim veseljem.“

Prišel je paže Otokar in javil, da je obed že pripravljen.

„Po kosilu, dragi Ahac, se pomeniva dalje.“

Paže je odprl vrata.

Ko sta bila vitez in paže sama, je zaprl Ahac duri in zgrabil dečka za lase, da mu ni mogel uiti.

„Otokar, ako mi še kdaj vode naliješ v malvazijo, ti primažem tako, da boš razločno videl več nego devetsto devetindevetdeset kometov! Ali nimaš nobene vesti, da se drzneš tako grdo kvariti žlahtno vino, ti spak? Kaznujem te gotovo, ako se ne poboljšaš! Vrhutega te pa še zatožim tvojemu stricu, baronu Erazmu Gradnikarju. Apage sine gloria — izgubi se brez slave!“

Engelbert Gangl:

Sonata o življenju.

1.

Miruj od hrepenenja mi, srce!
Kdo sanja naj, ko sije velik čas?
Kot sokol švigne drzno nad poljé,
ledena misel, spni se nad moj jaz!

Kar giblje v duši tihih se željá —
pospite! Kaj nam hoče zdihovanje!
Dekletu pristoji potok solzá,
možem pero, beseda, vojevanje!

Od vzhoda do zahoda luč proseva,
mogočno klic grmí ukazujoč:
Kar, bratje, druži vas, boli, preveva,
izlij se v voljo, da rodi se moč!

2.

Izlij se v voljo, da rodi se moč,
ti skrita bol, samozatajevanje!
Vstajenja pesem trumoma pojoč,
pot si v svobodo krčijo tlačanje.

Na vas je zidan kras razkošnih mest,
vi ginete v trpljenja veličastvu;
tam, kjer žari mogočnosti prelest,
od mišic vaših čar je dan bogastvu.

Do vas se niža senca smrtne halje . . .
Vam li v sirotnosti je to pomoč?
Od bratov glas prihaja tam iz dalje:
Jak bodi, svoj ukaz izvršujoč!

3.

Jak bodi, svoj ukaz izvršujoč,
ponosno ti veleč: Živeti hočem!
Zamé ni le skrbi moreča noč,
naj okrepe se prsi v boju vročem!

Hip radosti, slasti in poželjenja,
ko prekipi, vzdrhti ljubezni strast —
to je začetek tvojega življenja,
pa naj zato bo delež tvoj propast?

Svet in življenje — glej, vse tvoja last,
saj tudi tebi človek je ime!
Zavestno stoj in brani v svojo čast,
a nikdar trd, če prosijo solzé!

4.

A nikdar trd, če prosijo solzé
otrok nezgode, žalosti in sile,
ne stoj ob strani, daj v pomoč roké —
trinogov ne, prej kamen bi genile!

Izkušen v bedi, veš, kako boli
žal nezaslužena, nedolžnih kazen.
do kdaj krivica trda naj živi?
Doklèr razklepa pest sram in bojazen!

Ha, vidiš lica, od skrbi zorana,
kako se k tlom privija od nezgod
devojka — lilija, v pohlep prodana? . . .
Izžet, usužnjen je trpečih rod!

5.

Izžet, usužnjen je trpečih rod!
Glej, bolnih grudi materinih hrana —
otroku slast, a mu iz njih je dana
kal smrti — dota na življenja pot!

Kruh, trdo služen, blagoslavja groza,
da ne zaloti te ob delu smrt;
živali dom je pevajoča loza,
v dušeče si ozračje ti zaprt!

Zbudi se srd, vre v prsih kot vulkan —
z orožem množice so že obdane . . .
Le jeknil je, že k tlom je poteptan —
nihče ne dvigne ga, če sam ne vstane!

6.

Nihče ne dvigne ga, če sam ne vstane,
uporu z vero vase da oblast!
Izvoljenci gnetó se v blesk dvorane,
napoj jih vnema — narodu na čast!

Tam zdolaj v vlagi tesnega stanú
glasi se dece jok: umira mati!
Več kot življenja jim ne more dati —
skrb jo je strla — treba je mirú . . .

Odmeva sem žvenket penečih čaš . . .
Mož, v misli zatopljen, svoj gleda rod:
„Življenja boj, tu vsega me imaš!“
Junak si, sin trpljenja, in gospod!

7.

Junak si, sin trpljenja, in gospod,
ko stiska peza te moči usodne;
a ti na romarsko ne stopaš pot,
da milosti bi prosil blagorodne.

Glej v gori hrast, ki strela ga ošvigne,
spomladi veje spet zazelené.
Za hip omahneš, pa te zopet dvigne
moč delavne in žuljave roké.

Kdo jačji od krví je, ki iz rane
stoplodno seme vrže v črna tla?
Kdo silnejšega kot si ti pozna,
ako ti lastna moč nasilje zmane?

8

Ako ti lastna moč nasilje zmane,
kdo moč nepremagljivo ti je dal?
To plen je bitke, v tebi bojevane:
umrl je suženj, da je človek vstal!

Ne tisto lice, ki se smeje, joče,
ki je igralčevih premen izraz,
to je v dejanju, kar mi volja hoče,
v besedi, v čuvstvih isti — to sem jaz!

Vrši, hrumi življenja divji ples . . .
Kdo zmagal že brez vojne je krvave?
Vse pade! To ostane, kar je res!
Kam v žalost, bratje? . . . Kvišku moške glave!

9.

Kam v žalost, bratje? . . . Kvišku moške glave!
Naj moč se v žilah zopet razigra!
Počiva delo naj, in pod zastave
mož do moža resnobno se ravna . . .

Vi čarovniki, ki iz globočine
zaklade čarate na beli dan,
iz vaših rok v snov mrtvo žitje šine,
ves svet naslonjen je na vašo dlan!

Zakaj bi služil samo tožbam sluh?
Naj tudi spev veselja zakipi!
O, pridi dan, da se razmahne duh,
in ako moraš, vzrasti iz krvi!

10.

In ako moraš, vzrasti iz krvi
kal, ki samozavest v nas zaplodi:
Življenje eno v smrt je izročeno,
življenje novo iz krvi rojeno!

Ko dan ugasne in se grob odkrije,
pač damo v plen trohljivosti telo,
kar grelo je duha, to v nas se zlije,
sto isker vžge in src razvname sto.

Ustvarjeni nikomur za igranje,
imamo, kar si dali smo sami;
poštenju čast in delu spoštovanje —
cen ti najvišja, vzkipi iz pesti!

11.

Cen ti najvišja, vzkipi iz pesti:
Tako sem človek kakor ti, ki sodiš!
Če po življenja gladki cesti hodiš,
ne glej prezirno nanj, ki krvavi!

Tam v srcu giblje se kot grenka bol —
vsi naši so utrjeni od dela,
in zemlja, ko sramote bo dovolj,
od našega pohoda bo bobnela . . .

Nič več, nič manj: pravica naj živi!
In kdor umre za blagor očetnjave,
med rožami na grobu luč gori —
alegorija nam bodoče slave!

12.

Alegorija nam bodoče slave:
Iz neme skale brizgne vodomet,
preseka, razpodi višav temnjave,
do solnca dvigne ga ponosni vzlet.

Vsi eno smo, iz enega smo vsi,
dom širni svet, nikoder ni tujine!
A rodna gruda, naj tvoj sin beži?
Ostani vzor dobrote materine!

Ko solnce se razpali ponosito,
vse spone se ledene raztajé.
Življenje svojo pot gre zmagovito . . .
Miruj od hrepenenja mi, srce!

13.

Miruj od hrepenenja mi, srce,
izlij se v voljo, da rodi se moč:
jak bodi, svoj ukaz izvršujoč,
a nikdar trd, če prosijo solzé!

Izžet, usužnjen je človeški rod,
nihče ne dvigne ga, če sam ne vstane;
junak si, sin trpljenja, in gospod,
ako ti lastna moč nasilje zmane!

Kam v žalost, bratje? . . . Kvišku moške glave!
In ako moraš, vzrasti iz krvi,
cen ti najvišja, vzkipi iz pesti,
alegorija nam bodoče slave!

Čebelarjev greh.

C. Golar.

Nobenega čebelarja še ni bilo v peklu. Zakaj znano je, da so čebelarčki nedolžni in pridni kakor čebele, njihova družinica. Zato se je vrag zaklel, da ga mora dobiti v pest. Vzel je pot pod noge in se odpravil na Gorenjsko.

Bilo je to v noči na štirinajsto nedeljo po Binkoštih. Težka vročina je ležala v zraku in se ni genila, ker ni bilo vetra od gozdnih robov in gričev, da bi jo razpihal in razmetal. Visoko in temno je bilo nebo, kakor zalito s črnim morjem, in v njem so tonile redke zvezde ter se utrinjale v bledem svitu. Ščip ni sijal, tudi ne prvi in ne zadnji krajec.

„Kaj si dejal, kako praviš? O ti vrag ti! Tako daleč me spravljaš, to misliš, da bi storil? Ali ne veš, da sem veren kristjan, da grem vsako nedeljo k maši in vsak mesec k svetemu obhajilu! O ti vrag ti!"

„Nič, nič, ali je to greh, ali ni to dobro delo?" je odgovoril vrag. „Saj sem ti rekel: Pojdi k obhajilu, magari tudi k spovedi! Samo hostijo vzemi — pojdi, pojdi, spovej se in vzemi hostijo. —"

Čebelarja Vrbana, ki je ležal v svojem uljnjaku med panji in steno, na listju in otavi, ter imel polhovko na glavi in mrzlo pipo v ustih, je držal izkušnjavec v kleščah. Vrban je pritiskal glavo v kot in se grabil s prsti po glavi, a zunaj uljnjaka pod kapom se je iztegoval vrag.

„O ti mršnja peklenska, o ti satan! Mojo dušo bi rad, mojo ubogo dušo!"

„Ne bodi neumen, Vrban, ne bodi neumen! Tvoj prijatelj sem in dobro ti hočem. Kaj pa boš s praznimi panji? Nič medu ni v njih, nič satja. — Črni in tolsti trotje so se ti zaredili in požro vse, kar nanosijo čebele. Rose ni ob zarji in rože so suhe in prazne. Jutri zjutraj pojdi v cerkev in prinesi hostijo —"

„O križ božji, o usmiljeni Jezus, odpusti meni grehe!"

Vraga, ki je z dolgimi kremplji in bedri ter s košatim repom objemal steno ter šepetal Vrbanu v uho svoj hudobni nauk in ga zapeljeval v greh, je pri božjem imenu, ki je prišel s čebelarjevega jezika, zagnalo in vrglo pet čevljev daleč. Zviška je priletel v staro hruško, in po sencih in čelu so ga bíli pobožni vzdihljaji.

„Nikar, Vrban, nikar! Ne imenuj po nemarnem božjega imena! Rajši mene pokliči, mene prekolni, da me bo majhno poščegetalo po grivi. Vrban, nehaj! Saj ti dam poln uljnjak, štirideset škafov medu, šestdeset panjev čebel, osemdeset funtov voska!"

„O usmiljeni Jezus, ti meni pomagaj! Oče naš . . . vse bridke matre, pridite mi na pomoč!"

Vrag se je skrival za grčavo, krivo drevo in ves se je tresel od bolečin, zakaj od leve in desne so padali nanj strašni udarci. Čebelar je utihnil, in vrag se je splazil polagoma in skrivaj nazaj k uljnjaku. Po prstih je prišepal bliže, legel na tla ter pritisnil usta k špranji.

„Hostijo, hostijo, in v panj ž njo . . ."

„O Jezus Nazarenski . . ."

In vragu je priletelo kot grom za levo uho, da se je prevalil od stene in se zaril z glavo v prst. Čakal je dolgo, dolgo in se nato po vseh štirih privlekel k uljnjaku. Poiskal je priliznjenih besed:

„Do vrha bodo polni tvoji panji, čist med kakor zlato in solnce se bo v snežnem satovju bleščal in se razlival in dišal. Pomisli, Vrban, koliko denarcev, srebrnikov . . . Pojdi, pojdi . . ."

„O trnjeva krona Jezusova, pridi mi na pomoč!"

In vraga je zaskelela in zabolela rogata glava, kakor da se je zadrla vanjo krona iz trnja in žebljev. Zacvilil je in se pognal — in zaletel v hruško. Umazane saje so padle iz njegovih oči in iz čela so skočile iskre. Samo noč, soparna in hudobna, je gledala vraga, kako je oprezoval okoli uljnjaka in šepal in skakal s povešenim repom. Drgnil si je rogova, zakaj zdelo se mu je, da je levi nalomljen, in božal si je pekoče uhlje ter se smilil sam sebi. Stal je na vrtu in si ni upal k špranji. Grizel si je dolge nohtove, zavite v grde kremplje, ves v dvomih, kaj naj bi storil. Šel je okoli in okoli uljnjaka ter zlezel nazadnje v prazen panj. Odkašljal se je, hrkal, kakor da ne zna začeti, in neznansko sladak in plašan mu je bil glas:

„Vrban, ljubi Vrban, ali veš? Medico boš pil, medico, pomešano z žganjem, ki tako prijazno steče po grlu in pogreje po želodcu. Ne iz kozarcev, iz bokalov boš pil — — Samo k obhajilu moraš. — —"

„O, vseh pet ran Jezusovih, pridite mi na pomoč!"

Vrag je odskočil in butil z glavo v desko nad seboj, nato si je zalil ušesa z voskom, da ne bi slišal Vrbanovih vzdihov, grabil se je za senca in se zvijal kakor gad, ki mu stopiš na glavo. Ali

iz panja ni hotel. Peklo ga je po vsem telesu, kakor bi kdo rezal meso z njega in ga žgal z razbeljenimi vilami. Ko je ugasnil ogenj, in so nehale bolečine, je šepetal naprej:

„Al ni prazna tvoja mošnja? Jeseni se bo v njej tiščal srebrnik pri srebrniku. Ali niso prazni tvoji panji? Še trotom ne morejo čebele sproti nanesti. Ajda ne cvete, kostanj se je že osul, in ti imaš vse prazno. Jaz pa ti ponujam zlatega, čistega medu, in dragega satja. In tvoji bokali — prazni so, in tvoje sklede — nič ni v njih. Vrban, pridi in vzemi —"

„Vseh dvanajststo udarcev, ki si jih dobil premilostni Jezus moj, naj mi pride na pomoč!"

Vrag je škripal z zobmi in tulil od togote in bolečin. Vkljub temu, da si je zalil ušesa, je čutil neusmiljeno trpljenje. Ali iz panja ni šel.

„Ne bodi neumen! Kaj je meni za te! Kralji mi bodo dali svoje gosposke duše, a ti s svojo kmečko greš lahko živ v nebesa. Poslušaj me: Bogata kakor nikoli bo tvoja letina! In nikdo ne bo nič vedel; samo ti in jaz. Vse polno, vse zlato . . ."

Vrag je nekoliko počakal, odprl je panj in pogledal čebelarja. Vrban je ležal znak ob črvivih tramovih, grabil se je za plešo in gledal v streho topih in trudnih oči. Časih je vzdihnil in usta je imel široko odprta; zato je vrag vedel, da ga pozorno posluša. In je nadaljeval:

„Zlata, srebra polna mošnja, medice in žganja polni poliči..."

„Zlatih in srebrnih kron, zlatih in srebrnih kron polna mošnja, medice, sklede medice," je počasi dejal Vrban.

„Tako, tako! Zlatih in srebrnih kron, sklede medice in vina. Ali slišiš, Vrban, vina, ki si ga včasi tako rad pil." Vrag se je tiho smejal.

„O, saj ga še rad," je vzdihnil čebelar. „In kaj hočeš za to?"

„Nič! Nič! Srebrnih kron mošnja te čaka — samo v cerkev — in zlatih kron mošnja — k obhajilu — in medice in vina in vsega — po hostijo — zlata, srebra, medu, vina, medice, zlatih kron . . ."

Vrban je težko sopel in težko mislil.

„Zlatih, srebrnih, in vina, vina . . ."

Vrag se je smejal in se igral z rožički.

„Ali vsi panji — bodo polni?"

„Vsi! Koliko jih imaš?"

„Osem v vsaki vrsti, in vrst je osem."

„Torej štiriinšestdeset polnih panjev boš imel, in vsak bo težak stodvainsedemdeset starih funtov. Koliko bo dalo to denarja! Srebrnih kron, medice, vina, zlatih kron —“

„O križ božji — “ je vzdihnil še enkrat Vrban.

„Tih bodi,“ je dejal vrag. „In pomisli: Stodvainsedemdeset funtov!“

„Stodvainsedemdeset starih funtov! Bom pa šel — k obhajilu —“

In kakor bi ga ubil, je čebelar Vrban zaspal trdno in trdo. Bilo mu je, kakor da se pogreza v mehek in gorak pepel.

Vrag pa se je izmotal iz panja in zaplesal okoli uljnjaka. Režal se je in spakoval ter se od smeha držal za trebuh.

*

Ni še pogledalo zlato solnčno oko izza obzorja, in blesteča gaz se je komaj začela delati ob robu nebes in zemlje. Motno je bilo jutro, in kot črn dim so se valile redke megle nad slemeni. Završale so v vrtincu, padle težko na zemljo, in v tem trenotku je priskakal vrag izpod Jernačevega skednja. Vrgel se je na tla in po vseh štirih urno in oprezno stekel čez pot in mimo stare hruške k uljnjaku. Počenil je nizko k tlom in zašepetal skozi špranjo:

„Trideset srebrnikov, štirideset škafov —“

In čebelarjev sluh je povedal srcu vragove besede, in v sanjah so se nasmehnile brezkrvne, sive ustnice.

„Trideset srebrnikov,“ je ponovil vrag in poškilil na slamnato ležišče. Suha brada čebelarjeva je drgetala, vdrta lica so šla narazen, in nerazločno je izgovarjal jezik:

„Trideset, štirideset, šestdeset . . . Haha!“

Vrag je skočil pokonci in z glavo se je zaletel in butil v črvivo steno, da je uljnjak zaškripal na vseh štirih voglih, se zagugal in skoro bi se bil prevrnil.

Vrban se je zbudil z veselo mislijo in lahko mu je bilo v duši. Spomnil se je snočnjega poseta in plaho je pogledal proti durim, kakor da se boji tujih oči in ušes in ne da bi se pokrižal ali zmolil jutranjo molitvico, se je vzdignil in začel napravljati. Vzel je oprano pražnjo srajco, ki jo je prinesel snoči in obesil na tram nad seboj in vse je bilo čedno, kar je dejal nase. Nizko se je moral skloniti, ko je stopil skozi duri, in obhajal gà je mraz po udih in kosteh, in tudi v teme, kjer se je svetila čezinčez velika pleša, mu je bilo hladno. Pripognil se je in potegnil z roko po travi; bila je suha, zato se ni mogel umiti z roso. Pač pa je bil prislo-

njen k uljnjaku škaf in v njem je bilo toliko vode, da je je bilo dovolj za Vrbanov obraz. Oblekel je nedeljsko suknjo, narejeno iz kosmatega, kmečkega blaga; morala je biti nekoč modrikasta, a je zdaj bila vsa ponošena, po hrbtu ogorela in na komolcih oguljena; gumbi pa so sijali še zmeraj s kovinastim leskom. Pokril se je s težkim, širokim klobukom in vprav je menil ziniti: „No, pa pojdimo z božjo pomočjo," ko mu je vrag, ki je slutil nekaj hudega, zašepnil izza vogla:

„Vrban, trideset srebrnikov!"

Čebelar se je stresel, pogledal k uljnjaku, v katerem je vse bučalo, stisnil roke v pest in se napotil iz vasi.

Dan se je šele delal iz sivega somraka, in ljudi ni bilo na cesti razen dveh starih in gluhih ženic, ki sta upili druga drugi na uho. Ko je prišel Vrban mimo, sta zavreščali obe na enkrat:

„Bog ga daj! — Midve greva tudi k spovedi, da bo naju imel Bog rajši."

Vrban to jutro ni rad slišal svetih besed, zato se je obrnil stran in nekaj zamrmral.

„Vidiš ga," je zavpila baba za njim. „Tako gleda, kakor bi prodal Boga!"

Vrban se je prestrašil, in naskočila ga je groza. Z roko se je potegnil po licih in mislil je, da je že ves črn.

„Stodvainsedemdeset funtov, ne spraviš vsega denarja v mošnjo," je govoril vrag. „Babi neumni! Še radi se prideta gret v pekel! Samo za vosek dobiš —"

„Za vosek? Ako ga je osemdeset funtov, in funt samo po trideset —" je menil Vrban.

„Ne, po štirideset. Saj je bil lani po šestintrideset, ko je bila dobra letina," je menil vrag. Tako sta trgovala vso pot.

Križ se je zabliskal iz megle, ko pade čebelarju v srce kesanje.

„Oh, oh, kaj sem obljubil! Oh, križana nebesa!"

A vrag je bil tik za njim in ga potolažil:

„Vrban, stodvainsedemdeset starih funtov! To je trideset srebrnikov!"

Čebelar je potegnil klobuk na oči, zapel suknjo, in še bolj koščena in dolga je bila njegova postava.

„Stodvainsedemdeset! Če bo pa kaj greha, saj lahko kupim, saj bom kupil svečo in jo daroval cerkvi, svečo, deset funtov težko."

In lažji in hitrejši mu je bil korak; veselo in prijetno mu je bilo, skoro je malo poskakoval. V grlu je začutil hladno močo in v nosu je imel duh po vinu. Šel je, šel in vrag za njim.

Prelepa je cerkev svetega Štefana. Stoji na prijaznem griču, naslanja se na zelene in temne holme in lesove, kjer šume in vrše smreke in bukve, kjer viharijo vetrovi V sveto nebo kaže kakor mogočen prst njen visoki in vitki zvonik in govori veliko prisego. In okna se ji blešče, kakor bi gledal Bog vanjo in zarja in glorija se raztaka pod njenim svodom.

A tisto jutro je bila mračna in tiha, v poltemi je rdeče trepetala večna luč, svetnik z veličastnim zlatim sijem se je bliskal na levici, in skoro strah je bilo čebelarja, ko se je za klopmi kradel k spovednici. Nekaj majhnih deklet se je stiskalo na ženski strani zraven oltarja ter se učilo na pamet svojih grehkov. Gledale so plašno v obraz arhangelu Mihaelu, ki je stal na satanovi glavi in mu jo jemal proč z ostrim mečem.

Vrban je pokleknil in začel izpraševati svojo vest. Lahko mu je bilo to delo, saj ni živi duši storil žalega. Nikomur ni privoščil kaj slabega, vesel je bil sosedove sreče in pomagal je, kjer je mogel. A zdaj je prišel izkušnjavec in greh.

„Ako dobro prodam, mi ne uide trideset srebrnikov — vosek po štirideset, med po šestinpetdeset, seveda voznika bo treba plačati. Oh, oh, sveta mati božja!“ je zdihnil čebelar, „kam že spet mislim! Ukradel nisem ničesar, par jabolk sem pobral na Jernačevem vrtu, malo sem zaklel včasi, kadar so mi uhajali roji, ampak če bodo res vsi panji težki stodvainsedemdeset funtov —“

Takrat se je linica odprla, in Vrban je zagledal skozi leseno mrežo kozava in zabuhla lica gospoda Jakoba, ki ga je ostro motril za trenotek in planil vanj z besedo:

„Kar povej, kar povej! Kaj boš zdaj molil! Ali si kradel? Ali si se z babami pečal? Ali si — — — no, grehe naštej!“

Vrban je premišljeval, kašljal in vzdihoval.

„Na levo od mojega plota, tam, kjer gre pot — — — ima Jernač vrt, hruška maslenka mu prav dobro rodi. Pa nima človek zob, pa sem jih par pobral — — —“

„Beži, beži, molči! Kar k obhajilu pojdi. Si že opravil.“

Vrban se je oddahnil, vstal in skrušeno pokleknil k obhajilnemu kamnu. Poln je bil velike bolečine, ki mu je razjedala prsi in rovala po njih.

„Kakor Judež Iškarijot sem hotel za trideset srebrnikov — O, bodi usmiljen z ubogim grešnikom!“ Nagnil je glavo in spokorno molil.

„Kakšnih trideset srebrnikov? Sto in pa petdeset srebrnih kron dobiš.“

Vrban se prestraši in se ogleda na vse strani. Vršeč glas, znan že od snoči, mu je udaril na uho, zaslišal se je od okna, in tam je visel na zunanji strani cerkvenega zidu med pajčevinami sajast in gnusen netopir. Ostri kremplji so štrleli od njega, umazane, sive peroti so se zibale, in zlobno žareče oko je bilo vprto v Vrbana.

Povzdignil je oči k mašniku, sklenil še bolj vdano in zvesto roke k molitvi, ali jezik se je opotekal, in oči niso videle božje daritve, oči so se ustavile na zlatem plašču in svilenem, ki se je pregibal pred oltarjem.

„Zlatih kron, cekinov bo tudi nekaj padlo v mošnjo, da bi le samo pri meni bila dobra letina. Ako vsi dosti pridelajo in imajo obilo blaga, se cena ne bo vzdržala.“

„Vrban, še višja bo cena ali slišiš zvončke? Tako bodo žvenkljali cekini.“

Ministrant je pozvanjal k povzdigovanju, in ubogi čebelar je slišal in mislil, da zvene in pojo cekini. In v grlu je bila takšna suša, a mašnik je pil zlato vino iz zlatega keliha. Kako je dišalo Vrbanu, kako je zvenelo in žvenkljalo!

„Tudi jaz si ga potem lahko privoščim bokal ali dva . . . Rdeči je boljši za moje grlo . . . Oh, pa to je smrten greh. Boga bom prodal . . .“

„Vrban, ha-ha! Stodvainsedemdeset starih funtov! Pomisli, koliko srebra, zlata bo to dalo . . .“ Ostro mu je siknilo na uho, in čebelar se je ozrl ves plašen, ali ni kdo slišal teh besed.

„Odpusti nam naše dolge . . . koliko si že obljubil?“

„Dve mošnji srebrnih kron,“ je završalo iz pajčevin, in čebelarjevo srce se je zasmejalo.

„In ne vodi nas v izkušnjavo . . . stodvainsedemdeset . . .“

Vrban se je zamislil in zaprl oči. In že je zagledal štiriinšestdeset zvrhanih, ležkih panjev. Najbolj jasno je videl panj z lovčevo svatbo, ki je imel letos tri roje, in je bil še zmeraj med najtežjimi. Tudi panj z babjim mlinom se dobro obnaša, in Lavdonova vojska zmaguje kljub suši in vročini, ki je poparila vse cvetje. In potlej

pelje Vrban panje na prodaj, kupčija je imenitna, že pojo cekini že zveni, žvenklja zlato . . .

Vrban se smehlja in tako je zaverovan, da se komaj spomni, da to niso cekini, temveč da ministrant z zvončkom vabi k obhajilu.

„Trideset srebrnikov," izpregovori brez misli in takrat vidi mašniku v obličje in spomni se Judeža Iškarijota.

„Usmili se me, o Gospod, odpusti nam grehe!" je izgovarjal jezik. Vrban je povzdignil oči, in že se je zopet tajalo njegovo srce. A vrag je to videl.

„Pokesam se vseh svojih grehov. Ti pa stoj meni na strani..."

„Dve mošnji srebrnih kron," je zašumelo Vrbanu na uho. „In zlate bodo vmes, in vino bo teklo." V pajčevinah je vršalo in plahutalo, in Vrban je videl, ne z očmi, z dušo je videl, kako se razpenja črna, ostra mreža, in hušknila je proti njemu, da je objela vsega temna in težka senca. Groza je bilo Vrbana, a zaslišal je zopet žvenkljanje cekinov, zlat plašč se je zasvetil, zadišalo je po vinu. —

„O, Gospod, nisem vreden, da greš pod mojo streho —"

„Kron in cekinov —"

In Vrban je sprejel hostijo iz čistih rok duhovnikovih in jo obdržal koncem jezika. Zopet je švignila senca preko njega, vsega je potopila v temo, in takrat se je Vrban sklonil nizko, nizko, glavo je stisnil h kamnu in s tresočimi rokami raztegnil usnjato mošnjo ter položil vanjo hostijo.

Vse je bilo tiho okoli njega, kakor da ni žive duše na svetu; neznan molk in groza je bila po cerkvi. Zatiskal je oči in čakal, kdaj se odpre zemlja in ga požre. Čez dolgo, dolgo časa se je začel gibati in vstajati. Bil je sam, in gledal je v tla, ko je šel mimo Boga na križu. In tedaj je rdeča kaplja kanila iz srčne rane. — —

Bežal je v strahu, da ga ne vidijo ljudje, in bal se je belega dneva. Ni si upal na cesto, zato je zavil v gozd in se skril v mračno senco, zatekel se je med skale in robove. A miru ni našel in pekla ga je vest. Smreke in bori so jezno vršali nad njim, kriva veja gabrova ga je udarila po hrbtu, robida se mu je zadrla s trnjem v lica, da ga je polila kri. Ves zbegan in divji se je tolkel s kamenjem po čelu. Blodil je ves dan, in že je ugasnilo solnce za gorami in po hrastih in javorjih so se razpletle črne mreže, ko je stopil vrag k njemu.

„Vrban, čas je, da greva."

„Kam? Križani čas božji!"

„Kam? Ha-ha, ali si se prestrašil?“ se je spačil vrag. „V uljnjak pojdeva.“

Prijel ga je za roko, in šla sta.

„Zdaj vendar še nisi opravil, kar imaš storiti. Čebele še niso zaduhale hostije in ti ne bodo nanosile cekinov in srebrnikov, ako se misliš obesiti že na macesen.“

Čebelar je molčal, in obup mu je temnil oči. Stopila sta na vrt, vrag je zaostal, in Vrbana je bilo groza samega sebe, ko je stopil v uljnjak.

„Trideset srebrnikov, ha-ha,“ je zašumelo skozi špranjo. „Hitro, hitro, Vrban, ne čakaj! Čebele so lačne, in ti nimaš denarja.“

Čebelar je otipal panje in poiskal največjega, ki je stal v četrti vrsti na sredi. Odprl ga je previdno, polagoma in iz mošnje je vzel hostijo ter jo dejal v panj med satje in čebele.

*

Čudno življenje je vstalo v panjih. Bilo je divje in strastno vršanje, ki je bruhnilo iznenada, in kakor velik kotel, bučeč v solnčnem žaru, je bil ves uljnjak. Ob zori so se začele čebele rojema usipati na dan, kakor da so se naenkrat odprle vse duri njihovega gradu. Goste in žive in bliskajoče verige so se potegnile od uljnjaka do vseh cvetočih morij, do belorožnih njiv in bujnih livad. Krotke in pohlevne čebele so se spremenile v hudo, razdraženo in razuzdano vojsko, in kakor črnikasta gomazeča povodenj se je ulila na cvetje. Njihov let je bil višji in solnce je zatemnila divje vršeča in brenčeča mreža, sestavljena iz milijonov prosojnih kril, ki se je zibala med nebeškim sinjem in cvetlicami. Visoka je že bila solnčna pot, in njegovi pogledi so žgali in plameneli. Čebele so šle za solncem, in v opoldanjih urah se je vilo zlatih in hrumečih, nepretrganih žarkov brez števila od panjev do rožnih jézer. Do večera je trajalo razburjeno kipenje in jezna samopašna marljivost vznemirjenih delavk, in šele z nočjo so se pretrgale črne niti.

Ko je vstal čebelar Vrban tretje jutro in stopil pred uljnjak, je zagledal na mestu srednjega panja grozno čudo:

Postavljen je bil oltar iz snežnega in kot kristal čistega voska. Prozorni stebriči so se vili naokoli, na vrhu je sijal križ v bleščečem plamenu, in pod njim se je v tabernaklju lesketala v nebeškem svitu oskrunjena hostija. In živi Bog je bil v njej.

Čebelar se je zgrudil na kolena, in neskončno kesanje in obup je objel njegovo dušo. Povzdignil je roke in molil in se pokoril.

Šla je mimo njega vročina in mraz, toča in cvetje, sneg in rosa, a čebelar je klečal in prosil in jokal. Kolena so se mu vtisnila in ugreznila v zemljo, in njegova lica je objela in prepregla mehka in bela brada, kakor da ga je zapadel sneg. Sklepal in razprostiral je roke proti oltarju, in kadar ga je obiskala pomlad, je vsega zagrnila in obdala z zelenjem in rožami, in kadar so prinesli mrazovi sneg in led v deželo, so zakrili tudi njega z bisernim plaščem, in ledene sveče so obrobile njegove solzne oči. Ko pa so pretekla leta in dnevi, je prišlo odpuščenje in milost ubogemu čebelarju:

Nad njim so se zgrnile čebele v prosojen in dehteč živ pajčolan ter zarajale okoli njegove glave. In ko se je zabliskalo solnce z rosnih nebes skozi cvetočo jablano, so se njegovi žarki spletli s čebelami v zlato in žarečo krono, ki je venčala čebelarja.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal **Pastúškin.**

Prva postaja.

I.

Tisti čas, pred več kakor tristo leti, je segla kriva vera v deželo, od severa doli, vera hladne krvi in prevejane pameti, in nekaj stebelc se je prerilo skozi špranje domače ograje tudi k nam; prerilo se je, dorastlo in se vsemenilo. In seme je padlo na rodovitno grudo. Gospod pa pravi: Udaril bom pastirja in ovce se bodo razkropile. In tako se je zgodilo. Izmed pastirjev je bil tudi Peter Kupljenik.

Zgodnje rožnikovo jutro je dihalo nad Sv. lucijskimi in tolminskimi krovi, dremajočimi ob sivomotnikavem pasu, bistri Soči, ki jih je delila na dvoje, se privijala k njim, pa se zopet umikala — silna kača, ki je učarala bela jagnjeta na zeleni loki. V koči ob cesti, vodeči iz Baške doline proti Tolminu, je nekaj zaškripalo, zaškrtalo, zacvililo in v oknu se je prikazal moški obraz. Gola roka je založila oknico s polenom in mož je prisluhnil. Koraki, precej hitri. Videti ni nikogar. Bliže in bliže. Več nog. Zdaj bodo na ovinku. Tam so. Že jih je razločiti posamez. Spredaj nekdo z veliko svetilko v roki. Svetilka gori, brli, se bori z dnevno svetlobo, omaguje. Za njim — koliko jih je? Trije, pet, šest, vsi z dolgocevkami na rami,

le tam v sredi — kaj? dolga, valovita halja? ženska? Ne. Na glavi se temni širokokrajnik — torej duhovnik?

Z okna zrožlja prisiljen kašelj. Glave na cesti, razen ujetnikove, se ozro tjakaj.

„Imamo še daleč do Tolmina?“

„Dobro uro — ne, vi stopate hitro, mudi se vam: tri četrt ure dobre hoje — še ne.“

„A kako tako zgodaj pokonci?“

„Ne poznam vas, možje, ne zamerite, če odgovarjam z vprašanjem: kam pa vi tako rano v procesiji in z lučjo? Gotovo prihajate od daleč?“

„S Kranjskega. Boste že še slišali. Iz Loke.“

„Boste slišali, boste,“ je prikimal ujetnik.

„Smo jih vajeni zadnje čase. Vsak hip poči katera. Evo, žena mi je ušla ponoči, brez krega in brez žal besede; se vzbudim, se okrenem — Tine nikjer.“

„Bogve, anti ne bo daleč.“

„Saj to je hudič. Da bi že ne vedel, kje jo imam iskati, tako pa . . . Ti prokleti norci, da bi jih strela . . .“

„Kateri norci?“

„Glejte, včeraj mi je tudi ušla. Da. In veste, vse predpoldne smo jo iskali; doma, drugod, po celi vasi, v gozdu, na polju. Nazadnje priteče Žefica vsa upehana: „Tata, mamo sem videla, gori pri novi cerkvi se prekucuje in z njo vse polno drugih. Vlekla sem jo za krilo, pa me ni hotela nič več poznati in me je zapodila.“ Jaz, si lahko mislite, naravnost k cerkvi. Kakor je povedal otrok. Tina se je valjala po tleh in metala svoje težke cokle v zrak, da so ji padali na glavo, na nos, na čelo. Vse noge je imela krvave in je vpila in kričala z drugimi vred. Bilo jih je kakih trideset — o, več, več — moški, ženske, staro, mlado. Groza me je bilo teh spačenih obrazov, ki so tulili, jokali in se smejali. Tina je vstala in ponujala ostudnemu starcu močno krepelo, naj jo natepe po hrbtu. Mislite, da se je prismoda prismojena kaj obotavljala? Nič; zavihal si je rokave in klical obsedeno tolpo skupaj. In kako so ga ubogali! Kakor bi trenil so napravili kolobar. Ta je vihtel bič, oni gorjačo, tretji vrv, palico, šibo. ‚Marija, dečla žegnana‘, so začeli peti in mahati drug po drugem, da so vsi hkratu tepli in bili vsi hkratu tepeni. Možje, vi se smejete in majate z glavami. Meni bogme ni bilo na smeh. Zakadim se vanje in pograbim Tino. Kakor da bi segel v sršenovo gnezdo. Ta hip so me obsuli in

toliko da sem jim ušel. Tino sem moral pustiti in še zmerjala me je z brezbožnežem, ki sem pogubljen že na tem svetu. Praznih rok sem jo moral odkuriti; sklical sem vaščane in šele z njih pomočjo sem spravil ženo domu.“

„Zakaj pa svojati ne razženete?“ je vprašal ujetnik.

„Pri župniku smo bili in pri glavarju.“

„In?“

„Prvi meni, da malce počakajmo. Naglica ni nikjer dobra. Ti ljudje molijo, pojejo svete pesmi, se bičajo. Imajo v svoji sredi šestnajstletno dekle, ki se baje po noči glasno razgovarja z angeli. Zadnjo soboto da se je menila z nadangelom Gabrijelom, pravil ji je, kako je priletel iz nebes in oznanil Mariji, da bo rodila Jezusa. Potožil ji je tudi, da ljudje tukaj tako malo časte Mater Božjo, Župnik je avšo poklical k sebi, a družba ji ni pustila. Skriva jo in brani in le redkokdaj jo je videti med njimi, ko imajo svoje procesije in molitve. Ponoči se zberejo v kaki hosti, posedejo okrog dekleta in poslušajo med pritajenim ihtenjem njene prikazni. Gospod župnik so se obrnili na duhovsko gosposko v Čedad, odgovora ni še nobenega.“

„In glavar?“

„Pritrjuje župniku in čaka z njim.“

Ujetnik je sklonil glavo na prsih. Dan je silil bolj in bolj nevzdržneje izza mrkih vrhov, trgal in paral tenčico-meglico doli nad Sočo in odvijal od obrazov na cesti ovoj jutranjega somraka, da so se njih poteze črtale čedalje izraziteje. Večina je zevala trudno opirajoč se na težke dolgocevke in si skušala izmeti spanec iz oči. Le ujetnik v črni halji se ni ganil. Vdanost, skoro brezbrižnost, ki je pravkar še brlela na bledem licu, je polagoma izginjala, vse poteze so se podaljšale komaj za spoznanje in okamenele čez trenotek v izraz neizrekljive bolesti.

„Naprej!“ je ukazalo trdo iz zadnje vrste. „Mož, danes ali jutri se bomo tod zopet vračali, tedaj se lahko pomenimo kaj več. Zdaj ne utegnemo. Zrelim ptičkom je treba nemudoma odmeriti plačilo, drugače si ga vzamejo sami.“

Čez malo jih je vzel ovinek.

Ujetnik je stopal s sklonjeno glavo, ne na desno mu ni švignil pogled, ne na levo, kakor učaran je strmel nepremično predse v dokolenske škornje, ki so udarjali ob tla kakor dvoje težkih stop, Zdajpazdaj je peta kresnila ob peto, včasih je odletel izpod nje kamen orešje debelosti, štrknil je vstran ali nazaj, droben grušč je

zaškripal pod trdimi koraki. Dočim so si njegovi spremljevalci skušali krajšati pot s tem, da so zehali, vlekli brke, popravljali in osukavali črne širokokrajnike, se čohali za ušesi, pokašljevali, pljuvali v stran in predse in se ozirali proti vrhu strmorebrega pogorja, ki jim je zaslanjalo cesto na desni, so se ujetniku premikale ustne tako narahlo in neslišno, da bi najbolj rahločutno uho, prižeto nanje, ne razločilo besed, ki so vstajale z njih pod modro jutranje nebo.

„Gospod, ti si rekel: Če vas svet sovraži, vedite, da je mene prej sovražil. Daj, da ne pozabim tvojih besed v uri bridkosti in ponižanja. In zopet si rekel: Hlapec ni večji od svojega gospodarja; če so mene preganjali, bodo preganjali tudi vas. Hvala Ti, Gospod, da si izbral mene, naj se izkaže na meni resničnost tvojih besed. Toda rekel si tudi: Prosite, karkoli hočete, in zgodi se vam. Šalóm lakém! Mir z vami, svoj mir vam dam, ne dajem vam, kakor svet daje. In glej, miru smo žejni, zakaj sam vidiš: Tvoja beseda je popačena in oskrunjena in tiste, ki bi jo radi rešili, da bi še zdravila in hladila, tolažila in krepila, podijo s prižnic, zapirajo jim tvoje hramove in jih tirajo kakor tolovaje in nevernike v ječo in pred sodišča. Daj, Gospod, da ne omahnejo roke tvojim služabnikom, dokler ne zavlada tvoja beseda širom dežela. Daj moči tudi meni slabotnemu, nevrednemu!“

Duša, razburjena prej in nemirna, se je kopala v svežem, čistem valu meditacije, skrušena prej in potrta, je vstajala polagoma iz mrtvila, sveža in mlada in močna.

Kakor zamaknjen je stopal Peter Kupljenik. Vzdramil se je šele, ko so njegovi spremljevalci obstali pred tolminsko cerkvijo in so se začeli zbirati krog njih vaščani z dolgimi polzaspanimi obrazi in začudenimi očmi.

‚Kje biva glavar?‘

Kmet s prstenim licem in čvrčasto drenovko je zamahnil naprej po cesti in za dvema najbližnjima hišama proti gradu.

II.

Drugi dan sta si sedela glavar in tolminski naddijakon v graščinski obednici nasproti. Cerkveni dostojanstvenik je nagnil trebušast vrč, ga postavil izdatno lažjega na hrastovo mizo pred seboj, uprl živahne sive oči v klobasico, ki jo je vrtel njegov gostitelj med prsti, in je rekel:

„Rad bi videl tega vašega ujetnika.“

„Kadar vam drago, prečastiti, ukazujte! Saj veste, z vami sem bil vedno prijatelj in kakor sem zatrdil predsnočnim, ta list in tale pečat, drugače tako močna in vplivna, ne bosta v tem oziru ničesar spremenila.“

Glavar je segel za glavo na majhno polico in pokazal skrbno zganjen pergamen.

„Dajte, dajte, naj pogledam še enkrat. Zanimivo pismo, vrlo zanimivo.“ Naslonil se je nazaj in razgrnil list. Med rahlim smihotanjem so mu begale oči od besede do besede, od vrste do vrste, in ko so prebežale že dobro polovico, so se mahoma dvignile in se pomenljivo zapičile v glavarja. Duhovnik je čital naglas:

„. . . ker želimo, da se naša in naših dedov vera ohrani čista tudi v Vaši deželi in da se patriarhov vpliv omeji po možnosti onstran Soče . . .“

Smihotanje na bralčevem licu se je razbohotilo v očividno kroteče se porogljivost, ki se je jasno zavedala, kako daleč se sme izpozabiti, kadar zapleše po cerkvenem licu.

Glavar je zamahnil z roko:

„Gradec! Bomo že tako ukrenili, da se gospodom tam ne bo treba pritoževati, niti vam, prečastiti, se umikati proti Čedadu. Blagovolite mi slediti.“

Glavar je porožljal v sosedni sobi z rešto ključev in se odpravil z njimi na drugi konec gradu, kjer je obstal pred težko in okorno kovanimi hrastovimi vrati in vprašal priletnega moža, ki je hitel vstajat s črvive klopi ob začrnelem zidu:

„Štefan, ali je po noči kaj ropotalo?“

„Nič, gospod, kakor da ni žive duše notri. Vi veste, da ne spim, odkar sem tistemu, saj veste, — Štefan je napravil tri križe, na čelu, na ustih in na prsih — odkar sem mu tale parkelj s šape sklestil — segel je v žep in pokazal črn parkelj, bil je videti kozji —, takrat, veste, bogme, če ni bilo tistega gabra, gospod, in pa . . .“

„Je že prav, Štefan; ali je oni notri večerjal?“

„Tisto ne vem. Skodelico juhe sem postavil na mizico, kakor ste ukazali, in pa kos kruha. Ta šema črna me še pogledala ni; pa je bilo videti izpito, lačno. Hitel sem brž ven, s takimi nimam rad opraviti, še zbogom mu nisem rekel, se ne spodobi, če je tak nevernik, kakor pravijo; kaj bi, rekel sem in še porečem . . .“

„Ne zdaj, pozneje, Štefan. Na, odpri!“

Glavar in naddijakon sta obstala na pragu in prebadala z očmi mrzli somrak, ki se je v smeri proti zamreženemu okencu čedalje

bolj redčil. Očem, polagoma privajenim, se je začelo zdeti, da ždi tam v kotu nekaj črnotemnega — kdove, kepa zgoščenega mraku? Domnevanje se je tik nato umaknilo resnici: oči so videle, tam je sedel človek. Obraza mu ni bilo moč razločiti, ne izraza, ne posameznih udov natanko: vse skupaj je tonilo v mraku, ne da bi utonilo.

Glavar je pristopil k mizici. Skodelica je bila polna, kos kruha nedotaknjen.

„Peter Kupljenik."

Nič.

„Jaz mislim, časa ste imeli nad obilico, da bi se bili naspali." Besedam se je pridružil rahel pritisk z roko na ramo. Ujetnikova glava, sklonjena prej, da se ni kar nič odražala od črnega vseskupaj, se je polagoma dvignila in izpod širokokrajnika je zasijal obraz bledikavo in motno, kakor se zasvetlika ponoči grobarju pod lopato lobanja ali zaramnica ali bedro. Oči častivrednih obiskovalcev, ki so se medtem že bolj seznanile z mrakom in se mu privadile popolnoma, so videle razmršeno brado, ki je štrlela na vse vetrove in pričala, da so ujetnikovi prsti, tenki in bledi kakor drobne svečice v zelenem mahu pred jaslicami tako-le pod mrak, rili korenito ponoči po njej.

„Večerja vam je bila preslaba, kaj?"

Vprašanju je odgovoril molk.

„Boste zajtrkovali?"

„Bom." Beseda je bila mrzla in je hotela očividno povedati več, kakor je slišalo uho.

Zdaj je vprašal arhidijakon: „Ali veste, zakaj ste tukaj?"

„Vem."

„No, zakaj?"

„Gospod, ne imena vam ne vem, ne časti; nisem dolžan odgovarjati."

„Peter Kupljenik," se je vmešal glavar svarilno. „Bodite pametni in če si želite dobro, odgovarjajte svojemu predstojniku, prečastitemu gospodu tolminskemu naddijakonu, kakor se spodobi."

„V Tolminu nimam predstojnikov."

„Kje pa?"

„Na Kranjskem in v Gradcu."

„Dobro, v Gradcu. Upam, da boste sedaj odgovarjali."

Peter Kupljenik se je trudil pri okencu razbrati ponujeni list.

„Se motite, gospod. Nadvojvoda vam naroča skrbeti za mojo varnost in me spremiti v Gorico. Meni ne naroča ničesar, tudi ne da bi vam odgovarjal, komu drugemu pa še manj.“

„Oho, ta je nova! Nadvojvoda vas je izročil meni, jaz vam imam pravico zapovedovati.“

„Pa dajte!“ In jima je obrnil hrbet.

Gospoda sta se spogledala, glavar je namignil naddijakonu, ključ je iznova zaškripal in Peter je ostal sam.

Počasi, molče sta se vračala posvetni in cerkveni dostojanstvenik po ozkih, zglodanih stopnicah proti obednici. Naddijakon je spredaj pridržaval haljo dopetačo, glavar pa je v znak opravičene nezadovoljnosti porožljaval z eno roko s ključi, kakor da bi bil oni v veliki meri zakrivili njegovo nevoljo, a z drugo vlekel brke s tako silo, da se mu je koža pod nosom živo rdečila in se zaganjala v burnem premikanju zdaj na levo zdaj na desno. Tam, kjer je visela na mostovžu začrnela podoba kakega predpotopnega graščaka, že vsa enobarvna, to se pravi sivobarvna, da se je mogla od mnogih dobrih in slabih lastnostij, ki jih je rajni mogoče imel, razbrati z nje samo še ena: trebušnost, tam se je naddijakon hipoma okrenil k svojemu spremljevalcu.

„Tu je treba napeti druge strune.“

„Če jih imate —“

„Po vsem, kar ste mi povedali in kar sem videl, se vašemu neverniku ne pride zlahka do živega. Vi bi morali, no da, hotel sem reči, da bi morali nastaviti zaslepljencu kako zanko, in — razumite me dobro — zanko, mislim, ki bi v njej zacapljal in obvisel. Da je sejal krivo vero — jaz mislim, da je kriva vera smola, ki se vleče, treba bi mu bilo prišiti še kaj drugega, na primer — saj pravim, kaj takega, za kar bi ga vlada lahko zgrabila bolj naravnost in bi ne bila podobna naganjaču, ki ne dobi niti oparjenega uhlja, pa naj nažene makar sto zajcev.“

„Ni slaba misel. Toda svetujte!“

„Prijatelj, tale grad — gotovo imate . . .“ In je razpredel celo štrenico, kakor jo je bil zamislil. Glavarjeva glava je ves čas prikimavala z onim diplomatskim prikimavanjem, ki ima lahko devetindevetdeset zmislov, in ko je oni končal, je dobil nemudoma pohvalno spričevalo:

„Da ste mi bili vedno naklonjeni in ste mi še, sem vedel, a da ste tako vnet pripadnik nadvojvode, je bilo meni skrito in je njemu še bolj. On vas sicer ne pozna, pred dvajsetimi leti, ko je

bil tukaj, vašega častnega mesta še ni bilo, in pozneje, ko se je ustanovilo, je Gradec brž začel mrdati — zdaj vidim, da po krivem."

„Pustimo to in pomislite, kar ste slišali. Jutri se gotovo vrnem, če bi me pa vendarle ne bilo — saj veste, zadržek nad zadržkom, zdaj pride sel iz Čedada, zdaj iz Vidma ali iz Ogleja, vse preži, pazi, dela, poroča, išče, stika, nadzira — če bi me torej ne bilo, boste tako prijazni in mi pošljete koga z novicami." —

Tisto popoldne je stopil glavar k ujetniku in mu velel, naj mu sledi. Kaj, že naprej proti jugu? Peter je bil utrujen, ni čuda: že dve noči brez spanja. O, mnogokrat si je želel na jug, tam je solnce bolj veliko in solnce je vedno ljubil. Toda tako? V verigah? Verige in solnce! Dvakrat gorje tistemu, ki jih je prisiljen kazati tej nebeški luči, dvakrat sramota. Izpolnitev, ta dvorski norec: kličete in kličete, dolgo je ni, in kadar pride, osmeši človeka pred samim seboj. Ni zdravo želeti, in z druge strani . . .

Ne ven na cesto? Kaj, v prvo nadstropje? Ni se zgodilo, kakor je Peter pričakoval. Gori je glavar odkazal Petru čedno, okusno opravljeno sobo in zaklenil vrata za njim.

III.

Peter se je oziral naokrog in v srce mu je zavelo kakor romarju, ki prihaja od daleč, prek devet gora in devet voda, in stopi izmučen iz zločeste teme v razsvetljeno svetišče, ki mu je sanjala duša o njem vso dolgo pot. Oko, vajeno že dva dni samo teme in mraku, je ščepelo razkošnosti svetlobe, da je moralo večkrat zaporedoma zamižati, preden se je privadilo modrini neba, ki je kričala pred oknom, sinja do neugnanosti. Nato se je paslo širom po sobi, obšlo je dragoceno mizo, pregrnjeno s šarasto vezenim prtom, ki je prišel šele pred nekaj dnevi izpod gibko-tenkih prstov mlade grajske gospe, ustavilo se je vzradoščeno in z odkritim dopadanjem na debeli, lepo vezani knjigi z močnimi zaponkami ob konceh, šinilo je mimo udobnega stola na bela tla, pokrita s živopisano preprogo, dušečo preglasne korake, pomudilo se je pri čedno opravljeni postelji v levem kotu in je brž preudarilo, da se bo dalo tukaj vse drugače spančkati kakor na trdi klopi zatohle čumnate, od postelje je švignilo h križu, ki je visel nad zglavjem, in se odpočilo na veliki podobi, Marijinem vnebovzetju, na nasprotni steni.

Ali je prišlo nenadoma pomiloščenje iz nebes? Ali pa se je morebiti Gospod usmilil glavarjeve zaslepljenosti in mu je čez noč, kakor Savlu na poti v Damask, poslal milost izpreobrnenja?

se je vpraševal zaman. In ta zagonetna molčljivost glavarjeva; ne bele ne črne ni zinil, le: „Poslužite se, Peter Kupljenik," je dejal in izginil. Da ga varajo čutila? Miza se ustavlja prstom, postelja škriplje, stol ropota, prt šumi med prsti.

Sedel je za mizo in odprl knjigo „Sv. Evangelij Gospoda in Izveličarja našega Jezusa Kristusa po Lukežu." Obrnil je nekaj strani in ne da bi ravno izbiral, je začel čitati:

In. njegov oče in mati se čudita nad tem, kar se je o njem govorilo. In Simeon ju blagoslovi in reče Mariji, njegovi materi: Glej, ta je postavljen v padec in v vstajenje mnogim v Izraelu, in znamenje, ki se mu bo nasprotovalo; in tvojo lastno dušo presune meč, da se razodenejo misli iz mnogih src.

Oko je obstalo in se zazrlo preko knjige.

„Da, v padec in vstajenje mnogim v Izraelu, mnogim in premnogim tudi pri nas. Kje je Tvoja beseda, Gospod? Tvoji sovražniki so opasali z njo svoja ledja proti Tebi in Tvojim služabnikom in preklinjajo tiste, ki si jim postavljen v vstajenje. Sovraštvo je zasekalo med ljudstva, razdor je vsejal med nje nevoščljivec. Človek božji ne ve, kje je resnica in kje zmota, če mu Ti, Gospod, ne nakloniš svoje milosti, da posluša Tvoj glas in ga prinese tudi razburjenim srcem nebogljenih ovčic, ki v vseobčem vrvežu ne vedo, kod pelje steza do pastirja, in umirajo žeje, ker jim je samopašnost in hudobija prevzetnikov zblodila čisti vir modrosti in resnice in jim ponuja kalno mlako laži. Toda Tvojih služabnikov zvestoba je neomahljiva in vse muke tega sveta jih ne morejo prisiliti, da bi govorili proti svoji vesti. Ta neomahljivost je narekovala Lutru besede: „In ko bi bilo v Wormsu toliko hudičev kolikor je kamenov — jaz pojdem na odgovor." Ta neomahljivost in ljubezen do resnice je govorila iz njega, ko je izjavil spričo maziljenih temen in kronanih glav: „Tu stojim pred Bogom in Vašim Veličastvom, jaz ne morem drugače." Jaz, Gospod, tudi ne. Daj mi vztrajnosti, daj mi moči!"

Poglobil se je zopet v knjigo, čital je in čital in se ni mogel načitati. Duša mu je bila kakor jadna beračica, ki je oblezla šestinsedemdeset pragov in so jo revico povsod zapodili, na sedeminsedemdesetem pa je bila za vse to obilno odškodovana: dobila je skodelo mleka in velik kos kruha. Tako tudi njegova duša. Že ves teden je morala stradati božje besede, otrpnelost, zapuščenost se je je polaščala. Zdaj je prišla zopet do studenca — pravo čudo torej, če se kar ni mogla napiti.

Šele ko je priromalo solnce iznad grada doli do zapadnih vrhov in je začelo polzeti, krvavo in rdeče, za bližnje vrhove, je Peter dvignil glavo in z globokim spoštovanjem zaprl sveto knjigo. Naslonil se je na okno. Tam daleč je pomežiknilo solnce zadnjikrat — dete, ki se stisne v blazino in zaspi. Komaj vidna, modrikasta, rahla meglica je zagrinjala tu gosteje, tam prozorneje, strme boke zadnjih južnozapadnih izrastkov julijskih slemen. Hiše, tu posamezne, tam v kopicah, so bile kakor bele pike na resnozeleni ruti, segajoči od podnožja v večjih ali manjših gubah vse do Sočinega brega in še tostran brega proti gradu, ki so se stiskale pod njim slamnate strehe še bolj nagosto krog stare župne cerkve; tako se gnetejo vnučice krog stare matere, ki je pravkar priromala s svetih Lušarij in jim deli cukrčkov, molkov, podobic. Na stezi pod gradom so kričali otroci, izza hrastovja so jo primahali kosci in kmalu za njimi z glasno pesmijo tudi grabljice. Tik pod oknom je samevalo sivo obzidje in na ozkem prostoru med njim in grajskim poslopjem je raztezal razpokanoskorji oreh svoje mogočne veje celo gori do okna.

Večerna zarja je polagoma zbledela, mrak se je zgostil in se spuščal, kakor kragulj na pišče, vse niže in niže na vas in dolino. Po nebu so zagorele zvezde v živem svitu in mrzličavem trepetu. V zvoniku je udarila ura devetkrat in zaglušila za kratek hip živahno čirikanje in drobno cvrčanje murnov, božjih volkov in podobnega pritlikavonežnega sveta. Razsvetljena okenca vaških koč so zamežikala vsepovsod: jezero zvezdic, bliže grada večih, dalje čez Sočo vse manjših in manjših; na robu doline so bile čisto majhne, kakor ugašajoče iskrice ali kakor kresnice, ki so utrujene od večernega plesa posedle po hrastičju in drenovju, da se odpočijejo in zaplešejo znova.

Petrova pozornost se je osredotočila na najbližnje okno tik pod nizko, položno rebrijo, par sto korakov od gradu. Bilo je odprto na stežaj. Peter je razločil visoko moško postavo, ki se je precej časa pregibala sem in tja, tja in sem, nekaj prenašala, se sklanjala, zopet izginjala, se vračala in se znova nad nečim pripogibala. Zdaj se je zopet prikazala z veliko kadečo se smolenico v roki. V rdečem svitu tako blizke luči je mogel Peter natančneje motriti celo postavo. Mlado, polno, zdravo lice, brki in brado skoro obriti, pod vratom bel kolar, prehajajoč s spodnjo črno polovico v dolg talar. Kaplan, je uganil Peter, tisti, ki je bila Petrova hčerka Štefanija pri njem, da se privadi gospodinjstvu. Mladi kaplan je zataknil gorečo trsko v železen obroček pri grobo stesani mizi, pobral na mizi

obsežno knjigo, se naslonil ob zid in bral — brevir. Zraven je pogledoval vsak hip ob strani knjige proti tlom in se med branjem čudno pregibal, kakor bi stal na eni nogi in opravljal z drugo kaj drugega. Jedva se je obrnil stran, že se je zopet sklonil, nekaj mešal, pa se zopet vzravnal, čital in se pogugaval na eni nogi. Nato je položil knjigo nejevoljno na mizo, izdrl smolnjačo in se z njo sklonil kakor prej. Peter se je nagnil še bolj iz svojega okna, kakor bi se hotel približati kaplanu. Pri plapolajočem trskinem plamenu, s katerim se je kaplan sklonil, je videl čisto navadno zibel in v zibeli otroka, ki je mahal z ročicami in pač tudi jokal. Kaplan je pogladil otroka po objokanem ličecu, mu skril bele ročice pod odejo in ga začel zopet zibati in brati brevir. Peter je gledal kakor zamaknjen cele pol ure, dokler ni otrok zaspal. Kaplan je sédel in čital dalje. Zdaj je vstal, pokrižal otroka na čelo in odšel. Okno je ostalo temno.

Peter je slonel. Davno že je bila izginila luč, a njemu se je zdelo, da jo vidi še vedno, da vidi zibel in otroka in sklonjenega kaplana. Šele čez dolgi dve uri se je zganil in zazdelo se mu je, da sili presvež zrak v sobo. Vendar okna ni zaprl in tudi luči ni prižgal. Zdaj je gledal naravnost predse, tako da mu je pogled objemal vso dolino do temnih robov, odražajočih se resno in zamolklo od zvezdnatega neba. Tam kraj vasi se je podolgem nekaj svetlikalo iz teme: Soča. Petru se je zazdela vsa dolina velika vijolina z eno samo močno struno, ki je drgetala na njej pesem o domotožju, o ugaslem solncu in še o tem in onem.

Kadar je udarila ura dvanajst, se je Peter vzravnal, potegnil z dlanjo prek čela in prekrižal roke na prsih. Nato je začel stopati s trdimi koraki po sobi, od okna do stene in zopet nazaj. Naenkrat se ustavi ob oknu, pobere na mizi klobuk, ga posadi na glavo, se oprime z obema rokama okna, se dvigne in obsedi na njem tako, da so mu noge bingljale ven na obzidje. Gleda, razmišlja. Nato se okrene, zagrabi trdo za zid in se spusti z eno roko in se vlovi na nasprotni strani za bližnjo orehovo vejo. Bil je zadnji vrh, za tako moško težo nekam droban. Zamajal se je v širokem loku pod nepričakovanim bremenom, zlomil se ni. Peter se je z nenavadno spretnostjo spustil v vejevje in prestopil z njega na obzidje. Vrh zidovja je bil kakor celo obzidje obrastel s plevelom, slakovi in bršljanom, razrit in krhek, da se je rušil in luščil med prsti. Kakor prej na oknu, je Peter sedel z nogami ven in gledal podse. Da bi skočil? Zjutraj bi mu morali drugi pobrati zrahljane ude. Objezdil je zid in se drsal po robu v levi smeri. Vkljub nadležnemu talarju

je v malo minutah prejezdil tako nad četrtino zidu in zagledal dvajset korakov pred seboj drevo. V temi ni bilo mogoče razločiti, ali je hrast, ali bukev, ali kaj. Ni stalo sicer neposredno tik zidu, a razdalja vendar ni bila tako velika, da bi Petru porušila vse upanje. Pospešil je naporno ježo po raskavem hrbtu zidanega vranca. V par krepkih porivih je bil pred drevesom. Zdaj je videl: akacija, drobnolista in ostrotrnata. Srčno se je spustil na vejo — na trn. Toliko da se ni spustil. Prijel se je niže, obstal na veji, izdrl trn in splezal urno po veji in po deblu na tla. Enkrat se mu je zadrgnil talar — rask! črna cunja je obvisela na veji, drugo je šlo za gospodarjem.

Peter je stal v gosti seči. Napravil je še petdeset korakov na levo in prišel na cesto pred vhod. Ozrl se je proti gradu in navzdol. Do jutra bo v Cerknem, podnevu pride po stranskih stezah neopažen v Loko in zvečer k ženi, o polnoči odkoraka proti Ljubljani, se prijavi drugi dan stanovom in —

„Stoj!“

Od leve in desne planeta iz grmovja dva grajska hlapca s puško in vrvmi. (Dalje prihodnjič.)

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.[1])

Dr. K. Štrekelj.

1. „Es handelt sich“ — „se gre“ ali samo „gre“?

Pred osemnajstimi leti sem skušal v „Ljubljanskem Zvonu“ (XII, 1892, 366 d.) dokazati, ter sem, kakor mislim, tudi res dokazal, da je zveza „s e g r e“ v pomenu nemškega „e s h a n d e l t s i c h“ ali „e s g e h t u m e t w a s“, ki se je nekaj let prej začela širiti bohotno kakor plevel, nekaj čisto novega in neopravičenega v našem jeziku. Izrekel sem mnenje, da se je po nemški frazi „e s h a n d e l t s i c h“, kar se govori v pomenu „e s g i l t e t w a s, e s g e h t u m e t w a s“, posnel osebnopovračavni zaimek s e ter priteknil k slovenskemu „g r e“. Petnajst let pozneje je izrekel isto misel p. Stanislav Š k r a b e c (Cvetje XXIV, 2), ki pravi: „S e g r e“ je ponarejeno po ljubljanskem „s e a n d l a“. Pisatelji so se že pridno začeli izogibati

[1]) Po povodu knjižice drja. Jos. Tominšeka: Antibarbarus. Studije o napakah in pravilih slovenskega pisanja. I. — Ljubljana 1910.

te konstrukcije in so se našli celo kritiki, ki so naravnost svarili pred njo. Pred nedavnim pa ji je vstal zagovornik v gosp. dr. Jos. Tominšeku, ki je vendar v svojem „Antibarbaru“ na str. 8. zapisal to modro besedo: „Novotarija, ki bije jezikovnemu ustroju naravnost v obraz, ki ni potrebna, ker ima jezik dovolj drugih pripomočkov, novotarija, ki je morda celo tujega izvora, ta se mora izganjati z vsemi sredstvi.“

Na strani 62. navedenega „Antibarbara“ namreč njegov pisatelj ne verjame, da bi bilo „se gre“ posneto po nemščini. Svoje mnenje opira najbolj na to, da Nemec ne pravi „es geht *sich* um etwas“, ampak le „es geht um etwas“; torej je po njem „se gre“ domača, prav pristno domača roba in domačega kroja! Ta prigovor nič ne velja, ker nihče ni trdil, da je „se gre“ preloga kake nemške fraze *„es geht *sich* um etwas“; to si je gospod zagovornik sam napravil, da bi po nji udarjal. V ta namen je privlekel v podporo „segrekanja“ celo vrsto stvari in konstrukcij, ki niso ž njim v prav nobeni zvezi. Kaj naj neki rečemo k prigovoru: „Če je se v „se gre“ za „es handelt sich“ nemčizem (sic!), potem tudi ne smem reči „spodobi se es gehört sich“, „se odpira es öffnet sich!“ Kdor tako sklepa, sklepa krivo. Ti primeri spadajo vendar na popolnoma drugo plat; pozná li gospod zagovornik glagol spodobiti brez refleksiva, da o drugem ne govorim? In kar se tiče konstrukcije „se odpira es öffnet sich“, misli li res, da slovenščina ne sme opisovati pasiva z refleksivom se? Prav tako malo kakor ta dva primera morejo podpreti Tominšekovo mnenje drugi, kar jih še navaja. V zvezah „tako se ne greva“ (das ist gegen die Verabredung), „s teboj se ne grem“, „gremo se slepe miši“, misli zagovornik, da spada se v njih k glagolu greva, grem, gremo. Ne glede na to, da teh zvez nobena ne pomeni „es handelt sich“, v katere slovenski prelogi „gre za“ izraža gre abstraktno razmerje, ima gre v navedenih primerih konkreten pomen; vsi trije stavki so namreč eliptični in se niti ne spada k greva, grem, gremo, ampak k izpuščenemu supinu: metat, pretepat, igrat (tako se ne greva metat, s teboj se ne grem pretepat, gremo se slepe miši igrat). Pa zagovorniku to ni dovolj; sklicuje se celo na češčino: „Bylo pod mrakem in šlo se nám pěkně.“ Toda tudi tukaj je šlo se rabljeno v konkretnem pomenu: „Solnce je bilo zakrito (ali je tako prav preloženo, ne vem, ker ne vem konteksta stavku: „pod mrakem“ je navadno = „když slunce nesvítí“, in ni treba misliti kar na pravi mrak) in lepo smo hodili“; Nemec bi dejal: „Die Sonne

war verdeckt und es ging sich herrlich"; primerjaj nemški: „Des Morgens geht sichs gut"; franc. „il fait bon marcher le matin"; ital. „qui ci si cammina male, es geht sich schlecht hier"; češ. „po této půdě dobře se chodí", slov. „Kod se gre v Ljubljano?" Noben teh stavkov nima abstraktnega, ampak vsi le konkretni pomen in vsi so brezosebkovi. Noben tudi nima niti sence kakega pomena fraze „es handelt sich". Naposled zatrjuje gosp. dr. Tominšek, da se ne sme z „es handelt sich" zamenjavati naš „grem", češ, da pomenja to „auf dem Spiele stehen", ter navaja primera „gre ti za denar" in „gre mi za glavo es geht mir an den Kragen". Koliko je na tem resnice, o tem se prepriča bravec najlože s tem, da odpre Grimmov „Deutsches Wörterbuch" 4. I. 2470, kjer najde „es geht ums Leben" razloženo z „es handelt sich um das Leben, das Leben steht auf den Spiele". Nemškega slovarja pisatelji bodo pač znali, kako je tu soditi, in vendar dajejo frazi „es geht um" isti pomen, kakor ga ima fraza es „handelt sich um" ali fraza „es steht auf dem Spiele", ker res ni razločka. Zagovornik Tominšek se je pač vzpel do svoje trditve, ker ga je v njegovi teoriji preplašil v Vodnikovem predgovoru k Pesmim za brambovce najdeni primer: „Zdaj grede al za življenje al za smert", češ, če že Vodnik ni pisal, pred grede zaimka se, bo z mojo trditvijo slaba; zatorej bo imel ta Vodnikov stavek pomen „auf dem Spiele stehen". Toda prosim bravca, naj vendar preloži Vodnikov stavek s to frazo na nemščino! Dobil bo čudno spako: „Jetzt steht entweder das Leben oder der Tod auf dem Spiele!" Kdo bo tako nemški govoril? Edino prav je: „Jetzt handelt es sich entweder um das Leben oder den Tod", popolnoma enako Hamletovemu: „To be or not to be, that is the question", kjer je „the question is" popolnoma enako nemškemu „es handelt sich". Torej rabi na navedenem mestu ravno Vodnik gre popolnoma v našem zmislu in to brez se. Morda poreče zagovornik segrekanja: Torej vendar jaz prav pravim, da je „auf dem Spiele stehen" nekaj drugega kakor „se gre"! Toda moti se; pozabil je namreč, kakor bi biti morali tudi nemški filologi pri frazi „auf dem Spiele stehen" vsaj v obširnem slovarju kakor Grimmovem namigniti, da se ona nikdar ne veže s slabim, ampak le z dobrim; „nur ein Gut, nicht ein Übel kann auf dem Spiele stehen". Kdo neki pač bo igral za kaj slabega? Zato nahajamo to frazo le pri besedah, ki zaznamujejo kaj dobrega: Ehre, Heil, Leben, Sieg, Thron, alles = alle Güter itd.; reči se sme potemtakem „der Sieg steht auf dem Spiele", ne pa „die Niederlage steht auf dem

Spiele". To je zadnji prigovor, ki ga je Tominšek navel za svoje mnenje. Če očita naposled Pleteršniku, da ni bil tako nepremišljen, da bi bil oba primera (ne „slučaja", ker to je „Zufall"), namreč primer „es handelt sich" in primer „es geht" pomešal, je ta očitek zavrniti že z ozirom na neosnovanost zagovornikovega mnenja in pa z ozirom na to, da so tudi drugi pred Pleteršnikom že pisali „iti za kaj = sich um etwas handeln".

Kaj je torej obveljalo od vseh Tominšekovih prigovorov? Čisto golo nič! Preden je cenjeni gospod pisatelj spustil v svet ta del svojih opomenj, bi se bil moral poprašati, kdaj je začel nastopati „se gre", ker le z zgodovinskega stališča se more priti do resnice. Ta konstrukcija se v naši literaturi pač ne da najti pred 1880. letom. Zastonj sem se trudil, da bi jo zasačil kje v starejši literaturi. Ravno Pleteršnikovi primeri bi bili morali podučiti pisatelja o tem, da sam izhaja od napačnega stališča. Našel bi bil tam I. 299 primere že iz Dalmatina: „ob život [mu gre] (ob = za, kakor obtu = zato), iz Ravnikarja: „za glavo mu gre" (tudi v Miklošičevi VG. IV. 429: „Aman, ki mu gre za glavo"), „ne gre mi za kaka dva goldinarja, es soll mir nicht um ein paar Gulden ankommen = es soll sich mir nicht um ein paar Gulden handeln"; pogledal naj bi bil tudi v Cigaletov slovar: gre za poštenje, za čast, pod „es handelt sich". Kje je tukaj kak se pred glagolom gre?

Slovenščina pred l. 1880. (približno) torej ne pozna „se gre". In kar je največe važnosti, ne poznajo refleksivnega zaimka v tej zvezi niti drugi bližnji nam jeziki, kolikor jih izraža frazo „es handelt sich" z abstraktno rabljenim glagolom za premikanje. Čudovito se namreč naša slovenščina strinja ne samo z italijanščino, francoščino in nemščino, ampak tudi s vsemi zapadnimi slovanskimi jeziki in litavščino. Že pred osemnajstimi leti sem opozoril na to, pa mislim, da ne bo odveč, če stvar ponovim in razmnožim, ker mnogim ni več tisti majhni moj spis pri rokah. Italijan govori: „Ne va della vita, dell' onore, dell' interesse; ce ne va la testa, tu gre za glavo", — torej brez se. Francoz pravi: „Il y va de toute sa fortune: gre za vso njegovo imovino" — brez se; tako tudi Nemec: „Es geht um sein Leben" — brez se. Čeh praša: „O co jde?" in odgovarja: „Jde o zdraví, o život, o čest, o hlavu; již vam o životy jde"; „o to nejde"; „o hrdlo jim jde"; „jde mu právě o to"; „jde mu netoliko o řemen, ale i celou kůži"; „jde jim o věc" — vse brez se, in Čeh rabi namesto jíti celo běžeti: „Viděli jsme, že im o život běží" (Kott I. 640, Miklosich, VG. IV. 429). Poljak govori: „O co vam

idzie?" „Jak by mu o głowę, o nie wiem co szło"; „Niemcom szło, aby lupy odbili, Litwi zaś, aby ich i sami siebie obronili"; „Wy nie wiecie, a tu o was idzie przecie" (Słownik warsz. II. 115, št. 21); „Nie tak mi o śmierć idzie jako o sromotę"; „Idzie im o rzecz" (Miklosich, VG. IV. 429, Subj. Sätze 52) — zopet vse brez se. Gorenjelužiški Srb pravi: „To vo hłovu dźe, za glavo gre" (Miklosich, VG. IV. 429); to wo ničo małe njepóndźe „hier wird über nichts kleines hergehen, hier wird es sich um nichts kleines handeln"; „Wo strowość a wo žiwjenje dźe, es geht um die Gesundheit und das Leben" (Pfuhl 494, 201) — brez se. Malorus pravi: „Jak by o hołovu jšło"; „O našuju to skiru [kožo] chodyt" (Miklosich, VG. IV. 429, Subj. Sätze 52); „O totó meńi jdé, darum geht es mir" (Želechivśkyj I. 325) — brez se, in enako Velikorus: dělo idët o tom, es handelt sich darum" — zopet brez se. In naposled tudi Litvin ne rabi refleksiva: „Ta pravà ei˜t ant gyvastiẽ˜s ar smer˜tiẽs, es handelt sich hier um Leben oder Tod" (Kurschat; prim. zgoraj stavek iz Vodnika).

Kaj razvidimo iz tega dovolj obširnega spiska primerov? Da niti eden omenjenih jezikov, kjer se rabi gre v pomenu „es handelt sich um etvas", ne jemlje k sebi refleksiva in da se naša slovenščina do dobe pred 1880. letom kar najlepše strinja ž njimi. Šele po 1880. letu se je v naš knjižni jezik zasejala konstrukcija „se gre" in to, kakor vse kaže, iz mestne slovenščine, kjer prihaja v poštev najprej ljubljanska, ki pozna „se andla" in „se handla". Refleksiv se v „se gre" je torej posnet iz „es handelt sich" (ne iz „es geht sich", kakor menda nehote misli g. dr. Tominšek). Ko so začeli namreč poleg pravilnega gre govoriti v Ljubljani in morda tudi v drugih ponemčurjenih kranjskih mestih tuji „se andla" ali „se handla za to", sta se obe konstrukciji kontaminirali. Kontaminacija nastopa namreč ne samo tako, da vpliva posamezna beseda na drugo posamezno besedo (prim. slov. žemnahti „praznik Marijinega oznanila" iz nem. ebennacht + siebennacht, lat. senexter iz lat. sinister + dexter), ampak da se mešajo tudi skupine v stavku (prim. Brugmann, Kurze VG. der idg. Sprachen § 947 in § 948). Tako si imamo n. p. razlagati zvezo „z bratom sta šla v Ljubljano" (er und der Bruder sind nach L. gegangen) iz kontaminacije dveh stavkov, ki sta se prvotno glasila: „z bratom je šel v Lj." in „on in brat sta šla v Ljubljano". In čisto enaka je zveza „se gre". Razloček tiči med obema samo v tem, da je prva že stara, udomačena, druga pa nova, samo po mestih na-

vadna in takim pisateljem priljubljena, ki žive in občujejo z mestnimi prebivavci.

Smemo li zategadelj, ker smo pokazali, kako je nastala, dati ji hkratu pečat in dovolilo, da naj se svobodno šopiri v našem pismenem jeziku? Ne; mariveč reči moramo s pohvaljenimi Tominšekovimi besedami: Novotarija, ki ni potrebna in je celo tujega izvira, se mora izganjati iz knjižnega jezika brez usmiljenja! Prepustimo jo tedaj, ker je šele mlada skaza, ki še ni dobila pri nas domovinstva, z mirno vestjo Žanetu iz Ljubljane ali pa Boltatovemu Pepetu!

Upokojeni rodoljub.

Fran Milčinski.

Ne rečem, če je človek pijan — pijanec, če ga ne posadiš v dim, smrad in šum, se pritoži, da je dolgčas! Toda trezen biti in trezen se voziti v nedeljo zvečer z dolenjskim vlakom proti Ljubljani, je hujše od vic! Ves vlak je pijan, kolikor ga je, še lokomotiva se kaj sumljivo zaletava po postajah.

Ono nedeljo sem imel opravek na Dolenjskem. Naneslo pa je tako, da sem zvečer, namenjen na vlak, trezen prišel na postajo, res trezen, saj pijančevanje je le gnusna razvada, pijača pa je bila tudi bolj slaba.

Vlak je bil kakor potujoča menažerija. Čudni zverinski glasovi so se razlegali iz njega, za potnimi okni so se spenjala in premikala neznana bitja — ali so bili ljudje, ali so bile hijene, se ni dalo ločiti.

Rejeni izprevodnik me je prijazno porinil v voz, češ, le noter v kurnik, da nas bo več.

V vozu je smrdelo in se kadilo, in videlo se ni nič. Iskal sem, kam bi sedel . . . Tačas se premakne vlak in to s takim sunkom, da sem koj našel svoj sedež in sicer na dolgih bedrih kmetskega mladeniča, ki je ležal in smrčal na klopi. Sédel sem s precejšnjo silo, kar mi je bilo jako žal, kajti olikan človek sem in ne ljubim klofut.

Mladenič se je zganil, ne vem, ali je zamrmral ali je zasmrčal, zdramil se pa ni in kazalo je, da ostane mir ohranjem.

Nasproti so sedele tri ženske, glasne in vesele. Pri njih je stal rejeni izprevodnik, tudi njemu se je poznalo, da se vozi z dolenjskim vlakom. Nemara so se mu bili tisti hip izmuznili iz spomina dotični propisi službenega navodila, ni mu bilo jasno, ali naj ščiplje vozne listke ali naj ščiplje ženske — pa je ščipal oboje.

Ženske tega seveda niso trpele, ker so bile tri vkupe. Z razposajenim vriščem so ga sunile od sebe, da je odletel in se vsedel ob mojo stran. Pa bi bilo še vse dobro, toda zgodilo se je, da je sedel smrčečemu mladeniču baš na usta in nos ter mu hipoma in temeljito zaprl sapo: to pa je bilo napak.

Mladenič je bil pijan, kakšen pa; ali tako pijan vendar ne, da ne bi pogrešal sape. Krčevito se je obrnil in zarjul, jaz in izprevodnik sva skočila vsak v svoj kot, fant pa je planil kvišku in potem pričel se rotiti in pridušati, ljubi moj človek: kaj takega še nisem slišal! Povedal ni pravzaprav ničesar določnega, preklinjal je le vobče, to pa v vseh legah in načinih, takorekoč simfonično ali absolutno, ustvarjajoč zgolj nekako splošno razpoloženje, kakor pravijo glasbeniki. In kletvina se mu je vlekla brez konca in kraja kakor Wagnerjeva melodija.

Izbuljenih oči se je pri tem izvajanju oziral počasi po vozu, in ko mu je pogled postal na meni, sem hoteč si pridobiti njegovo naklonjenost, mu izrekel svoje priznanje, da stari Slovani niso znali tako kleti.

Popadel pa je te besede pri narobe koncu in je zarohnel, kaj in kdo in tristotisoč ogrskih marogastih hudičev, on je Slovan, in v dokaz temu je pri tej priči zatulil slovansko himno. Ta se je tako glasila iz njegovih ust:

„Mej duš Slovani, prokleti hudič, naša reč slovanska, fiks Lavdon, sakramensko živo klije,

dokler, harduš krščen, naše verno srce, krucinal krvav, za naš narod bije!“

Vsi v vozu so vstali, se odkrili in zraven peli. Lepo ni bilo, pa zanimivo: dragocen prispevek k domačemu narodopisju. Še očenaš bi bil rad slišal, kako ga moli ta mladenič.

Toda splošno navdušenje je porabil rejeni izprevodnik, smuknil je vun in mene je potegnil seboj.

Prerila sva se skozi tri druge menažerijske vozove, take, kakršnega sva pravkar zapustila; odprl je majhen poseben oddel, samo štiri sedeže je imel, potisnil me je noter in vrata zopet zaprl.

Hvala Bogu! Tukaj se je dalo dihati, tukaj je bil zrak razmeroma kakor na vrhu Triglava. En sam človek je bil v tem oddelu. V kotu je sedel pri oknu, glavo sklonjeno v roki, in ker sem mislil, da spi, sem rekel bolj sebi nego njemu: „Lahko noč!"

A ni spal. Počasi je dvignil glavo, me pogledal, pokimal je in z globokim vzdihom odgovoril: „Lahko noč!"

Zdaj sem ga spoznal. Bil je gospod F., rodoljub, širom širne slovenske domovine povsodi znan, priljubljen in spoštovan. Od srca me je veselilo, da sem naletel na tako prijetnega družabnika, potolkel sem ga po rami in mu stresel roko. „Živio rodoljube!" sem rekel. „Kaj pa kaj narod in očetnjava in domovina, mili kraj?"

Odkimal je z glavo. Zdaj sem zapazil nenavadno resni izraz njegovega lica. Odgovoril je počasi in nepremično je zrl predse: „Narod in očetnjava in domovina, mili kraj, kaj vem, kaj je z njimi! Zanje gre sedaj skrb mlajšim in poklicanejšim, jaz sem star, onemogel, nesposoben, jaz sem — upokojen rodoljub. Bridko se je zasmejal in glavo sklonil v roki. Bil je videti močno potrt, nekaj hudega se mu je morda pripetilo.

Polagoma mi je razodel, kaj.

Bil je v Močilih. Močila so dolenjsko gnezdo z gnojem pred hišami, gnojnico po cesti in s pevskim društvom „Majolika". Ta „Majolika" je priredila danes v proslavo svojega trimesečnega obstanka veliko slavnost s šotori, damami, koriandoli, odposlanstvi bratskih društev, telegrami, pavovimi peresi in šaljivo pošto in pa brez petja, zato da se ne moti zabava. Gospoda F. je navdušenje za stvar seveda tudi tja gnalo: idealnemu rodoljubu se je nemara zdelo, da izda domovino, če se ne udeleži narodnega slavja v Močilih. Šel je torej, dasi ima že nekaj mesecev hrom želodec. Ta hromi želodec pa mu je postal usoden. Gospod F. ni mogel toliko piti, kakor se spodobi o takih prilikah, in iz tega vzroka se je zgodilo, da se mu je v častitljivo lice zabrusilo prezirno očitanje, da sodi njegovo rodoljubje v zasluženi pokoj, njegova narodnost pa med škarte. Zares hude besede za moža, ki se je kazal vsa svoja leta tako kristalno čistega in vnetega boritelja za stvar . . .

Bil je po pravici globoko užaljen.

Pozval me je in glas se mu je tresel, naj izjavim čisto nepristransko in brez ozira na najino prijateljstvo, ali ni, odkar je mož, vztrajno in neutrudno pohajal vse narodne veselice od konca do kraja, in ali sem ga kdaj videl na katerikoli teh veselic brez kozarca v roki.

— „Ne, čast, komur čast, brez kozarca v roki ga nisem nikdar videl.“

Zahvalil se mi je in me vprašal, ali je torej taktno, da ne reče hvaležno, če se na tako gnusen način napade moža, ki je v delu za stvar siv postal oziroma plešast in ki je takorekoč na oltarju domovine žrtvoval svoje zdravje. Če mu je slednjič prav vsled prenapornega delovanja na tem polju odpovedal želodec — ni čuda, da mu je odpovedal: narod se probuja in rodoljubna slavja se množe od dne do dne. Ako mu je torej želodec prav v delu in boju za stvar ohromel, potem se pravi zaničevati njega, gospoda F., toliko kakor zaničevati hrabrega vojaka zaradi častne rane, prejete v boju za očetnjavo!

Pritrdil sem mu iz polnega srca.

Ogrel se je. „Saj bi rad,“ je rekel, „če bi mogel, pa ne morem! V Močila sem se peljal z najboljšimi nameni. Na veseličnem prostoru so kuhali „obmejni golaž z narodnim kolkom“. „Dobro,“ sem rekel, „semkaj ž njim, da bo kaj podlage!“ In potem sem se resno hotel lotiti pijače, da požrtvovalne dame, ki strežejo, kaj iztržijo in da bo kaj dobička za stvar. Ti moj nesrečni želodec, ni šlo. Vse okoli mene je navdušeno pilo, jaz edini sem žalostno držal križem roke, požiral sapo in si hladil ž njo želodec. Hudo mi je bilo, saj me poznate. — Pa se spomnim na pokalice, saj veste, one s sladko sodavico: otroci jih radi pijo, ker šume, pa kake ženske. Glej si, sem rekel, bom pa pokalice pil, te mi ne morejo škodovati, boljše bo pa le izgledalo kakor nič. Stopim torej okoli šotorov, vprašam po pokalicah — toda svoji usodi nikdo ne uteče! Nikoder jih niso imeli, komaj so razumeli, kaj hočem! Pač pa je občinstvo postalo pozorno name, gledalo me je kakor tujo zver, in prišel je glasen gospod z rdečo fasado, bil je zelo prijazen in rekel je, da je predsednik „Majolike“. Prijel me je pod pazduho, oprostil se je, da ne morejo ustreči moji želji, in pričel je razkladati, kako da letos na Dolenjskem ni sploh nič pokalic, ker jih je vse uničila toča. Streljali so sicer zoper točo, toda zastonj, vsa letošnja letina je šla brlizgat rakom, še toliko se ne bo pridelalo pokalic, da bi bile za seme. Tako nekako mi je pravil, pa s tako kričečim glasom, da se je zbirala okoli naju vedno večja gruča smejočega se občinstva. Mene je bilo sram. Ali me naj ima občinstvo res za tako preprostega in neolikanega. Zahvalil sem se torej vsiljivemu spremljevalcu za prijazno pojasnilo in pripomnil, da dobro vem, kaj so pokalice, in da ni res, da jih je toča pobila.

Pa kaj mi nato reče predrznež? In vsi naokoli seveda so se glasno krohotali. Reče, da se je zmotil: ne toča, ampak trtna uš, ta je uničila vse pokalice, trtna uš; ako hočem, mi lahko še gnido pokaže! In dvigne roko in sproži tik pred mojim nosom nohet ob nohtu, češ, to je gnida tiste trtne uši!"

Globoko ogorčenje je odsevalo iz poštenih oči gospoda F., ko mi je pokazal, kako mu je pred nosom z nohti tlesknil predsednik „Majolike".

Nazori o pokalicah in njih razmerje s točo ali trtno ušjo gotovo da so lahko različni, nikakor pa ni bilo pravilno, da gre predsednik „Majolike" in z nohti tleskne gospodu F. pred nosom. Tega ne bi smel storiti.

Gospod F. me je resno pogledal, globoko je zasopel in potem nadaljeval: „Oprostil sem roko iz nadležnega objema in sem rekel: „Gospod, vi ste pili! Pili ste gotovo iz najboljšega namena, toda iz vas govori vino, drugače ne bi žalili rodoljuba, rodoljuba, sem rekel, ki je vneto deloval za stvar, ko ste vi še platno ponujali na prodaj!" — Dovolj rahlo sem mu povedal, kar mu je šlo, ne?, še preveč rahlo. Oni pa pokonci, pričel je z rokami opletati in kričati. „Lep rodoljub," me je oponašal, „ki še za liter vina nima rodoljubja v srcu, taki rodoljubi sodijo v pokoj, v zasluženi pokoj sodijo taki rodoljubi, njih narodnost pa med škarte!" Tako je kričal, in vse naokoli mu je ploskalo, ne eden, vam rečem, ne eden se ni zavzel zame, pač pa se je zbrala „Majolika" in mi olajšala odhod s prelepo narodno pesmijo:

„Pober' se ti huncvot preč,
da te ne bom vidla več,
da te ne bom vidla več!"

Te veselice ne pozabim! — Sicer pa: „Zrela hruška, če je ne utrgaš, pa sama pade," pravi pregovor. Kdo ve, ali nisem bil potreben, da me Močilani opomnijo, kaj sem: vpokojen rodoljub!"

Pritisnil je čelo zopet ob šipo, obmolknil in zrl v noč . . .

Mož se mi je smilil. Tragika njegove usode — v vsem obsegu mu niti ni bila še jasna — me je genila.

Tolažil sem ga, da pevsko društvo „Majolika" pač še ne zastopa vesoljnega naroda. „Vi ste stari," sem rekel, „to je res; toda dandanes je ravno starost tisto, kar daje veljavo. Glejte, celo zakone sklepajo, kako je treba čuvati starino v prid in slavo domovine, v šolah uče njih varstvo, s prižnic ga pridigujejo. Poznam tudi urad,

sem rekel, tam sede tako stari gospodje, brez bergelj si ne morejo nikamor pomagati. Pa ni govora, da bi šli v pokoj, kaj še! Nasprotno, na javne stroške jih bodo restavrirali, preslikali in konservirali, pa bodo še držali kakih trideset let. Tako se ravna s starimi gospodi!"

Genljivo je bilo videti, kako je svetel žarek upanja preletel lice gospodu F.

„Toda moj želodec," je rahlo ugovarjal, „moj želodec res ni več za narodna slavja!"

„Gospod F., brez strahu!" sem rekel. „Tisti svoj želodec pošljite ali nesite v slatinsko zdravilišče, pa bo! Tam vam ga skrtačijo in prepleskajo, da bo kakor nov, in čili in zdravi boste lahko zopet delovali za stvar, kakor v svojih najboljših letih."

Lagal sem se. Vedel sem, mož s tem želodcem je brez rešitve izgubljen za stvar. Vendar sem bil od srca vesel, da sem ga otel vsaj prvemu, najhujšemu navalu obupa, čeprav z lažjo.

Nadaljnji pogovor nama je prekinil rejeni izprevoduik, ki je porinil v najin oddelek še dva moža, orožnika z nataknjenim bodalom in uklenjenega ujetnika. Rekel je, da takih dveh mož, ki potujeta takorekoč v uradnih poslih, ne more puščati v menažerije. Tako smo se štirje izbrani možje vozili skupno oni konec do Ljubljane...

Na Angleškem ima vsak vlak svoj poseben voz za pijance. Slična uredba bi bila tudi na dolenjski železnici nujno potrebna. Toda posebnega voza ne bo treba za pijance, ampak seveda za trezne, ker je teh manj. In niti celega voza jim ne bo treba, majhen oddelek s štirimi sedeži bo zadoščal. To skromno obzirnost pa vsekako zaslužijo oni, kateri se iz kakršnihkoli posebnih vzrokov vozijo po dolenjski železnici!

Janko Glaser:

Razpoloženje.

Polagoma potuje mi po krvi kaplja
vinograda očetovega in potaplja
plamene v me, da vse mi toplo je nocoj,
da sama se nebesa bratijo z menoj!

Tako lepó je meriti široko cesto,
pa se spominjati na ljubico nezvesto:
Kje si devojka? Ali res te ni nikjer? —
In od ljubezni se smejal bi ves večer . . .

Književna poročila.

Dr. Alojz Krajgher, Školjka. — Drama v treh dejanjih. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1911. 8°. 120 str. Cena broš. K 2, vez. K 3.

Malo slovensko mesto, malomeščanska družba, ena sama soba, eno samo popoldne — in vrši ter dovrši se tragedija, kakor je doslej v slovenskem jeziku nismo ne brali, ne slišali. Tragedija hrepenenja, tistega silnega, na vekomaj neutolažljivega: hrepenenja duše, na telo priklenjene, hrepenenja zemlje k solncu, neskladnosti dneva v popolno harmonijo večnosti. To hrepenenje je ideja vsake velike tragedije, je pogoj vse velike umetnosti. S toliko smelostjo, brezobzirnostjo in doslednostjo kakor Kraigher v svoji „Školjki" še nihče med nami ni vpodobil te ideje brezuspešnega, trpljenja polnega, v srce grizečega, srce ubijajočega iskanja. Iz upanja v obup, iz najvišje čistosti v cinizem, oko zmerom bližje zvezdam, noga zmerom bližja propadu in nazadnje tisti tako strašni, tako neizogibni in tako naturni padec v globočino, da si upa priznati in pokazati ga le velik in predrzen umetnik. Najdragocenejša čednost resničnega umetnika pa je predrznost, je odkritosrčnost. Ni je besede v „Školjki", ki bi bila zlagana, napisana s plaho, obzirno roko. Najvišjo umetniško smelost pa je dosegel Kraigher v utemeljevanju in risanju zadnjega, neizogibnega poraza. V školjki ni bisera, zemlja ne pride nikoli do solnca, hrepenenje nikoli ne bo izpolnjeno, cilj je večen in nikoli ne bo dosežen, iskanje bo večno in večno bo trpljenje; zakaj popolne lepote ni, ne popolne ljubezni, ne popolne sreče; najlepše cvetice rastejo iz gnoja in se nazadnje vrnejo vanj . . . Te tragedije ne doživi samo junakinja Pepina, doživé jo po svoje vsi ljudje, ki jih je Kraigher postavil na oder. Kajti doživel jo je doslej še vsak živ človek. Le to je, da nas je te tragedije sram, da jo skrivamo drug drugemu kakor sramotno čednost in sramoten greh. —

Tehnika drame je klasična. V par urah, od obeda do večerje, se razkrije pred nami vsa grozota sedanjosti, gnus preteklosti, strah pred prihodnostjo. Kljub temu se vrsté prizori popolnoma naturno in neprisiljeno. Kakor da je bila mórala po naturnem zakonu priti ura obračuna, zadnjega in neizprosnega. V sodobni literaturi (na slovensko niti ne mislim) ne poznam tako mojstrsko zgrajene drame. Če pogledam na „Školjko", na to polno, vroče življenje, na te žive ljudi, ki sopejo težko, kakor da bi slutili smrt; in hkrati na to Kraigherjevo hladno umerjeno tehniko, ki je napravila kip od kamna, se mi zdi občudovani in precenjevani Ibsen kakor suhoparen profesor, ki razlaga na odru učenost moderne dramatike. —

Upam, da pride „Školjka" čimprej na ljubljanski oder in da režija ne bo črtala nobene besede. Zakaj niti ene besede ni v „Školjki" odveč. Upam pa nadalje tudi, da cenzura s svojim mizernim „svètom" ne bo napravila nobene neumnosti, kakor jih v zadnjih časih rada počenja. Morda je sojeno ravno Kraigherjevi „Školjki", da pridobi slovenski umetnosti rešpekt ne samo pred svetom, temveč tudi pred ljubljanskim občinstvom.

Ivan Cankar.

Etbin Kristan, Samosvoj. Drama v petih dejanjih. Založil L. Schwentner. Ljubljana 1910. 8°. 121 str. Cena broš. K 2, vez. K 3.

Ivan Romè, veleposestnik na Preljevem, je silna natura, ki stoji izven vsake družbe, podoben jelki, visoko na gori samevajoči med nizkim grmičevjem. In kakor ta krog nje brstečemu in venečemu grmičju ni ne opora ne zaščita, niti od pritlikave svoje okolice ne terja slabotnih dobrot, tako je Romè samosvoj mož, ki se ne naslanja na nikogar, pa tudi ne dovoli, da bi se kdo naslanjal nanj. Ivan Romè je etiški solipsist, kakršnega je Max Stirner-Schmidt orisal v svoji znani knjigi „Der Einzige und sein Eigentum". Ivan Romè, bogat graščak, je vse svoje sile posvetil vedam. Ne zanima ga pisano življenje, ki se odigrava krog njega, slep in gluh je za vse težave, s katerimi se je boriti slabotnemu kmetskemu ljudstvu domačega okraja, ljubezen do vede ga je odtujila celo lastni njegovi rodbini: zajela mu je srce in glavo. Edini življenski smoter mu je, z razkritjem novih starinskih izkopanin dokazati, da je bilo vse dotedanje starinoslovje v zmoti. In ta svoj smoter zasleduje z vso brezsrčno vnemo znanstvenega fanatika, ne meneč se, ali pri tem pogazi vse, kar slabotno človeštvo imenuje zakon človečnosti. Dovolj silen je, da podre vse zapreke. Toda istinito življenje je silneje nego vsa siva teorija: končno pade tudi ta krepka, samosvoja natura — strmoglavijo ga prav taisti kmetje, katerim se je rogal kakor uvaževanja nevrednim slabičem. — Ne vem povedati, ali je g. Kristan s to svojo najnovejšo dramo hotel pokazati, kako morejo organizirani slabiči užugati tudi najsilnejšega posameznika, ali pa da je veda zmožna v človeku ubiti vsako plemenitejše čuvstvo, dočim more edinole praktično življenje vzgojiti in negovati čuvstvo medsebojnosti, čuvstvo humanitete. Vsekakor je problem, katerega se je g. pisatelj lotil s to dramo, velezanimiv, ne morem pa reči, da ga je rešil spretno. Zdi se mi, da je g. Kristan hotel v dramatski obliki izraziti svoje mnenje o etiškem razmerju samosvojih osebnosti proti skupini slabotnih neosebnosti. Ivan Romè ni tip, ampak umetno konstruirana, popolnoma osamljena figura in zaradi tega nedramatska; učinkovati pa morajo edinole osebe, ki nosijo na sebi pečat občnosti. Na odru ta drama po mojem mnenju ne bo uspela, kot knjiga, ki vzbuja premišljevanje, pa je vsega priporočila vredna. *Fr. Kobal.*

Dr. V. Korun, Spake. Satire, humoreske in drugo. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1910. 8°. 182 str. Cena broš. K 1·80, vez. K 2·40.

Kratko življenje je navadno usojeno proizvodom, ki so zagledali luč sveta pod črto političnih listov. Le redkokdaj jih kdo pobere z usmiljeno roko ter jih reši večidel zasluženega pozabljenja. To se je posrečilo tudi pričujoči zbirki, ne da bi bilo treba to obžalovati; kajti dr. Korun je spreten podlistkar, ki ne zaide v banalnost in tudi ne hlasta po efektih. Mirno opazuje oni pestri kalejdoskop, ki mu pravimo življenje, rad sega tudi v svojo dijaško preteklost in njegove slike so lepo zaokrožene tudi tam, kjer jih je sam hotel „spačiti". Naslov namreč kaj malo odgovarja mešani vsebini in marsikdo, ki vzame knjigo v roko v pričakovanju, da se bo lahko zopet enkrat do dobra nasmejal, bo morebiti nekoliko razočaran. Bučnega smeha res ne najdemo, pač pa utegne lahkotni slog in prijetno kramljanje privabiti tudi čemernežu zadovoljen smehljaj. Lahkomiselno veseljaštvo samcev, ki menijo, da so zavarovani z nasrčnim oklepom, končno pa vendar tako nerodno padejo v skrbno nastavljene mreže; kmetski Janez, ki vojači v velikem mestu in ga je izkušnjava spravila že do kočljivega razpotja; nezgode raznih ženinov, vsa poezija širokovestne in tenkočutne ljubezni na kmetih — evo vam neizčrpne snovi

za humoreske. Kar ni humorja v situaciji, nahaja se v besedah, dasi tu ne najdemo tiste ustvarjajoče sile, ki odlikuje humorista Murnika. Izmed satir sta najboljši „Snujem novo društvo“ in „Kandidiram“, dočim je prva, „Moje letovanje“, precej medla in bi drugi del spadal bolj v „Planinski vestnik“. Ostane še par črtic, ki so vse prej ko „spake“. Opozarjam na ljubko „Budoar naše Minke“, kjer je pisatelj zajemal iz polnega srca; lepa je tudi snov v „Grobarju Jakežu“, ki bi zaslužila, da bi se bila obširneje razpredla. *Dr. A. Dolar.*

Iz Kastelčeve zapuščine. Rokopisi Prešernovi, Kastelčevi in drugi. Objavil Ivan Grafenauer. Pomnožen in popravljen ponatisk iz „Časa“, letnik IV. (1910). Ljubljana 1911. Založila Kat. tiskarna. Leks. 8⁰, 124 str. Cena 3·30 K.

V tej knjižici je g. prof. Ivan Grafenauer ponatisnil ali vsaj popisal in v glavnih potezah posnel rokopisno tvarino, ki jo je g. deželne vélike sodnije svétnik Jul. Polc našel v podstrešju hiše rajne Kastelčeve hčere. Teh rokopisov je pisala nekaj roka Prešernova, nekaj Kastelčeva, nekaj pa drugi pisci. Izdajatelj je razdelil tvarino na četvero oddelkov, čemur ni prirekati, samo Zoisove stvari naj bi se bile ločile od Vodnikovih.

Največe važnosti so za nas kajpada stvari, ki se tičejo našega vélikega Prešerna in so objavljene nekaj v oddelku I., nekaj v oddelku II. pod črko *B* iz cenzurnega rokopisa IV. bukvic „Kranjske Čbelice“, nekaj pa v oddelku III. pod črko *E* in v oddelku, kjer je natisnjeno pismo, ki ga je „Frence“ Prešeren pisal dijak z Dunaja 24. velikega travna domov roditeljem. Vrednost Prešernovih rokopisov in rokopisnih opomenj k njim tiči zlasti v tem, ker razvidimo iž njih, da je naš pesnik-prvak jako marljivo popravljal in pilil svoje pesmi, preden so dobile obliko, ki so nam v nji objavljene v Čbelici in pozneje v Poezijah. Rad je sprejemal nasvete ne samo od Čopa, ampak tudi od nevelikana Kastelca, nekaj celo od čudaka Zupana in od sovražnega mu ošabnika Kopitarja, če so le njih nasveti zaslužili vpoštevanje. Tako se nam v jasnejši luči kaže razvoj njegove poetične dikcije, njegovega čvrstega, kakor iz kamena izklesanega in jeklenega jezika, ki presega ž njim tako daleč vse, kar imamo. Pa ne samo to! Priobčena tvarina nas uči tudi, da je Prešeren zapisal ali, bolje rečeno, priredil več narodnih pesmi, kakor smo si mislili dozdaj, ter jim vdihnil svojega duha. Njemu je namreč pripisovati redakcijo pesmi „Bolni kos“ (SNP. I. 957) in „Lisica in petelin“ (SNP. I. 961)[1]. Še bolj bo veselilo vsakega Slovenca to, da se je v rokopisu IV. bukvic KČ. ohranilo troje neznanih Prešernovih pesmi. Prva je „Elegia svojim rojakom“ („Zemlja krajnska, draga mati, *Kdaj bo vtihnil najni jok? *Al kdaj bova vidla vstati, *Bratov jest, ti čast otrok?“ . . .), odlična rodoljubna pesem, neobjavljena o svojem času pač zastran nekaterih hib v jezikovnem oziru, ki jo kaže. Druga je balada „Ponočnjak („Bil korenják je razujzdan, *Devištva tat, vasvavc, *Nobeno božjo noč ugnan, *Dekličev zapeljvavc“. . .). Čop jo je obsodil „wegen ein par derber Ausdrücke“, pa tudi sicer se ni zdela Prešernu brez graje, za to jo je prečrtal. Tretja je prvotno prvi izmed „Sonetov nesreče“ („Pov'dò lét starih čudne izročíla *Od mrtvih' déklic, ki so v' ti nesreči, *De mor'jo vhajat' groba tamni ječi, *Ker spati jim ne dá ljubezni síla.“). Ta sonet je bil uvod poslednji veči skupini sonetov, ki bi po začrtku KČ. kazal arhitektoniko 1 || 2 3 | 4 | 5 6 || 7, torej isto, kakoršno

[1] V zadnjem verzu prve pesmi ima KČ. V. 62 sladko nam. rokopisnega ino. P ed „Pesmijo od lepe Vide“ napisani štirje verzi (Grafenauer 8) so kajpada Kastelčevi, pa so le pomotoma tam začrtani, kar kaže ne samo vsebina, ampak tudi metrum.

imamo v „Gazelah". Zakaj ga je Prešeren prečrtal, ni jasno; vidi se mu pač, da ni tako uglajen, kakor drugi.

V cenzurnem rokopisu IV. bukvic KČ. zanimajo slovstvenega zgodovinarja poleg stvarnih popravkov zlasti pripiski in opomnje cenzorja Kopitarja. V njih se nam kaže tega moža čudovita šopirnost, hudobna zbadljivost in v pesniških stvareh včasih nenavadna borniranost, ki potrjuje Prešernovo sodbo o njem, da le čevlje sodi naj — Kopitar! Prizadeti možje, zlasti Cop in Prešeren, seveda niso molčali na njegove opomnje. Prešernu šteje n. pr. v greh, ker se je podpisal pod gloso „Dr. Preihern": „Ovidij etiam fuit Dr. sed non subscripsit doctor! Vanitas, Salomon!" Prešeren mu jo je zasolil: „Ovidij non fuit doctor, sed magister tantum, ideoque subscripsit magistrum: Naso magister erat (De arte amandi, lib. 3. v. ult.)." Zastran oblike Ovid se je Kopitar zadrl: „Dionysi auguste! Pelid & Ovid sunt minime Carniolice dicti", in Cop mu odgovarja: „Ovid ist geradeso Carniolice gesagt, wie Antón von Antonius." Ker je Kopitar gledé na Prešernove verze „Bil berač je pev'c Pelida, *V Ponti zeblo je Ovída" trdil: „Sed beráč horum fuit nemo", ga zavrača Čop: „Von Homer sagt man es — sollte es Hr. Censor nicht wissen?" Hudobna je zlasti opomnja Kopitarjeva k „Romanci od dohtarja": „Nec digna est haec talis hzherka vero doctore, sed recte per nasum ducit futilem." Ubogega Kastelca, ki je v rokopisu v začetku vsake strofe se ponavljajoče verze zaznamoval le s črtami, je ošvrkal Kopital: „Ergo tu pigrior eris ad scribendum, quam ille ad faciendum!" Nekatere opazke so naravnost grde. Prešeren poje v gazeli 5., da naj draga usliši pevca, ker bo potem nje ime večno slovelo v pesmi, kakor slovi Helenino pri Homerju. Kopitar pa praša: „An tu putas Helenam dedisse Homero?" Glede na neki verz v narodni pesmi „Brešno" (Jel'co 'mam obljubljeno = zaročeno) pripominja: „Obljublena Serbis esset honeste dicta perfutata", kar je Čop pač preponižno zavrnil s „Quid hoc ad nos?" Zdi se, da noče Kopitar včasih nalašč spoznati pravega zmisla kake pesmi. Tako pravi k Prešernovi „Romanci od Strmiga-gradu (= Od zidanja cerkve na Šmarni gori)": „ergo vestrae devize aperiunt furibus? nam mox erit — tat!" in k Kastelčevi pesmi „Odlašavec": „ergo, noli servare fidem ist eure Lehre!! aut erwisch den Freund sobald du kannst" (Grafenauer 40, 63). Najhujšega janzenista-zelota pa se je izkazal v oceni balade „Cesar ino opat"; prim. o tem Grafenauer str. 61 in pa zlasti Žigon v Zborniku V. 102—106. Enako tesnosrčnost kakor glede umetne vidimo pri njem glede narodne poezije. Poskočnice, ki jih je sam spravil v svet po Čelakovskem, mu v cenzurnem rokopisu niso po volji, seveda, ker jih ni zapisal Zois ali on, ampak sovraženi mu Vodnik. Siloma hoče razločati med „vižami gosčovskimi" in narodnimi pesmimi. In kako šele prijemlje Vodnika zastran pesmi „Voznik": „Ita profecto omnia fecit Vodnik, cui deterrimo de luto recte dicis ſpiſanam, non sapiſanam, nam ipse fecit stultam ... Vel tantillum sapiens poeta innuisset pueri brutalitatem et puellae stultam impudentiam aut narratione ipsa, aut epimythio. Discite talia vel a Casti! qui in ipso luto est honestus vir!" Enako sodi o pesmi „Kralj Matjaž" (SNP. l. 1): „Toto caelo differunt (serbica). Vestrae et Russorum Igor sind dagegen nur Meßnerlieder." (Prim. tudi Jagić, Pisьma I. 203, 204, SNP. I. str. 37).[1] (Konec prih.)

[1] K opomnji „Liſ po Silſko: len" pripisane opazke Kopitarjeve: „Vide an val. Zilia & Geil velit *slovo* et non potius *zemja*" Grafenauer na str. 37 ni prav razumel, meneč, da je hotel Kopitar za zemja morda pisati zelję(=ja). Kopitar se je drgnil le ob pisavi Silſko z *s*-om, ker je pričakoval po pravici *z*, ki odgovarja cirilski črki zemlja.

Slovenske legende. Zbral A. Medved. Izdala Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1910. V. 8°. 128 str.

S tem, da je začela družba prirejati za svoje čitatelje pesniške zbirke, je razširila in izpopolnila svoj delokrog. Za Gregorčičevimi poezijami nam je ponudila — legende. V principu vse hvale vredno. Ni namreč eno in isto, kako so urejene pesniške zbirke, kakor ni eno in isto, komu so namenjene. Saj Gregorčič je vendar naš prvi ljudski pesnik. In vendar polovica njegovih poezij ne bo našla pota v srce priprostega, v znoju robotajočega ljudstva. Premehka in preidealna je njegova refleksivna lirika – in kmet nima zmisla zanjo. Glede legend je stvar čisto druga. To je — epika, in epika je bližja realnosti. A vkljub temu je ta izdaja zelo ponesrečena. Urednik je — po njegovih lastnih besedah — „zbral domala vse legende v umetno vezani besedi, kar jih je doslej prinesla slovenska knjiga." In to je prva velika hiba te zbirke. Narodnih legend pa ni sprejel. In to je druga velika hiba te zbirke. Zakaj jih ni sprejel: „Ker so pisane v raznih narečjih in jih je mnogo slabe oblike in malenkostnih misli." Glede te stvari bi se dalo mnogo ugovarjati rajnemu gospodu Medvedu. Zakaj — izbral si je zelo komodno stališče. Prepisal je kratkomalo iz slovenskih knjig in listov vse pesmi, ki so vsaj od daleč legendam podobne, in tako so prišle v to zbirko stvari, ki imajo ritem in rime, ki pa vkljub temu nimajo s poezijo dosti ali nič skupnega. Zato najdemo v knjigi množico imen, a pesnikov zelo malo. Največ legend je sprejel urednik svojih lastnih. Po mojih mislih preveč. Njegova „Zakaj ni vode na Krasu?" je že vdrugič tiskana v Mohorjevih knjigah, in že prvič je je bilo — preveč. Misel je nepoetična, izvedba prozaična. Kraševec je ukral Kristusu in Petru – svinjsko pleče. Po pravici ste bili, Kraševci, svoj čas užaljeni, zakaj pesem je slaba. In druga — tudi Medvedova — „Zelva", je banalna brez primere. V splošnem bo vsled slabih snovi, neplastičnosti v izrazu, vsled nepoetičnosti večina legend ostala ljudstvu tuja. Medved je spreten stihotvorec, in to je njegova prednost. Tisti, ki rešujejo knjigo, so: Fr. Levstik, S. Jenko, Aškerc, Stritar! Dobro se podasta vmes dve narodni legendi; tudi Valjavec in Vilhar sta pogodila narodni ton, ali pa samo zapisala narodno pesem. Enako je Korytkova iz narodnih ust.

In vendar bi se dala napraviti prav lepa zbirka slovenskih legend. Seveda bi bilo treba malo več truda in duhá. Ako bi bil vzel urednik v roke „Narodne pesmi", bi našel pesem, ki se n. pr. takole začne:

„Leti mi, leti, siva čebelica,
poslušal je angel Marijo!
Čem više leti, tem lepše brenči:
Ni nam pa ono siva čebelica,
nego je ono mati Marija.
Mati Marija sence iskala,
našla je hrastovo senco,
kjer se ni mogel Jezus roditi,
Jezus roditi, z majko počiti."

Ali ni to poezija? Urednik bi moral nekoliko piliti, izpuščati, dodajati narodnim legendam, preliti jih v knjižni jezik, in evo, imeli bi — krasno zbirko. Urednik bi listal dalje in bi čital:

„O Marija, zelen rožmarin!
Njega sadi dragi Jezus sin."

Ves zadivljen bi vzkliknil: Našel sem živi studenec čiste poezije. In ne da bi mu bila vest nemirna, bi izpustil iz zbirke Medvedovo legendo, ki se začne:

„Supricij svečenik, in Nicefor,
kako sta si bila iskreno vdana!"

Tem tujim in neznano bobenčečim imenom bi našel sto prelepih narodnih stvari v nadomestilo. N. pr. to-le:

„Marija bi rada na svatbo šla,
pa niha in ziblje Jezusa.
Priletela pa je tičica,
prava je bila grličica:
„Le idi, le idi na svatbo ti,
jaz ti bom zibala Jezusa!"
Marija je hitro na svatbo šla,
ko hitro tja pride, nazaj je šla.
Našla je zibko narobe ležati,
tičko pa trudno poleg zaspati.
Naglo ji dve klapoušnici dá,
da se ji še zdaj za ušesci pozna."

Ves navdušen bi bil urednik, iskal bi, čital in strmel, očaran nad krasnim bogastvom.

„Svela Nedelja je zgodaj vstala,
po hiši hodila,
si bele roke umila
in se podala na široko polje."

Ko pa bi to prečital, bi čestital s solzami radosti v očeh svetlemu geniju našega naroda. In urednik bi mahoma izpustil Medvedovo legendo o svetem Vitalu:

„Zapovedani svoj praznik
Solnigrad obhaja dnes,
praznik Vitala — svetnika,
ki znanik je bil z nebes."

Kaj briga slovenski narod sv. Vital in Solnograd prežalostnega spomina! Mi imamo druge svoje priprošnjike, in o njih se glasi naše pesmi glas. Izvolite samo nekoliko naslovov iz narodne pesmi: Sveta kri sejana, Jezus mašuje, Jezus bere mašno knjigo in umrje, Jezus in svet noseča riba, Sveti Andrej drugič rojen, Hudoba odnese svetega Lovrenca, Sv. Miklavž vrže hudobo v morje, Sv. Jernej nosi na rami svojo kožo i. t. d. Koliko naravne naivnosti, zaupljive pobožnosti in vernosti je v narodnih legendah! In žal mi je, ker vsega tega ni v tej knjigi!

In tudi slike ima zbirka. Ilustriral jo je A. Koželj. O, kako banalno, vsakdanje, brez okusa, brez poleta, brez duha!

C. Golar.

Janko Mlakar, Trebušnik na slovanskem jugu. (Slovenske Večernice, 64. zvezek. Izdala Družba sv. Mohorja. Celovec 1910. — Str. 3—145.)

Naš znani potopisec in humoristični pisatelj je tu na šaljivo zabaven način opisal svoje potovanje po slovanskem jugu: zdoma na Breznici prek Reke v Split, kjer se je tisto leto (1908) vršil katehetski sestanek; odtod v Kotor, v Črno goro, prek Skadra in Bara nazaj v Dubrovnik; odtod skoz Hercegovino in Bosno po progi Gruž-Mostar-Sarajevo-Jajce-Banjaluka v Zagreb. Potoval je v družbi dveh dovtipnih dobričin, Groge in Trebušnika ter njegove stričnice, jezične Ivanke. Tako je ves potopis pravzaprav kratkočasno pripovedovanje raznih resničnih in namišljenih doživljajev, katerih vesela junaka sta Trebušnik in njegov drug Groga, dočim igra Ivanka vlogo nekega „Blaustrumpfa". Kdor bo iskal v povesti natančnejših opisov in globljih vtiskov, kakršnih lahko dobi po teh krajih resni popotnik, se najbrž ne bo zadovoljil; komur pa je do lahkotnega štiva, ga bo našel v izobilju V zvezi s šaljivim značajem pripovedovanja je seveda marsikaka robatost, ki ne odgovarja zahtevam dobrega okusa; tako n. pr. se, seveda nalašč, zamenjava srbsko ime Redakovič z „Bedakovič"; dalje čitamo: „turški smrkolin", „pripeljal mu je par takih zaušnic, da je videl Mohameda v devetih nebesih", „muezin na minaretu se je začel dreti" itd. Tudi nam bi ne bilo prav, če bi se turški pisec norčeval iz naših obredov. Očitne hibe so: gen. Stolaca od Stolac, mesto v Hercegovini (prav: Stolca, hrv. Stôca); nek, ogrsk, turšk; smolo imeti; se je pustil kronati; vrgel sem dedca tja v eno turšco". Sploh je opaziti več tiskovnih hib, ki gredo na rovaš korektorju. Sicer pa bo knjiga spričo živahnega pripovedovanja našim ljudem gotovo ugajala. *W.*

Narodni kataster Koroške. Poročal Ante Beg na obrambnem tečaju v Ljubljani, dne 2. julija 1910. V Ljubljani 1910. „Narodna založba". 8°. 80 str. Cena 70 v, s pošto 80 v.

Nemška in češka obrambna društva imajo svoje politično knjigovodstvo že dolgo natančno urejeno, pri nas moremo v tem oziru zaznamovati šele početke. Vestno sestavljeni narodni kataster je važna točka v okviru obrambne organizacije. Pozdravljamo torej Begovo poročilo o sedanjem narodnem stanju na Koroškem, ki zasluži pozornost vseh odločilnih faktorjev. Nad vse aktualna knjižica nam odkriva sicer žalostno sliko, vendar pa ne tako obupne, da bi se z vztrajnim in smotrenim delom ne dalo rešiti za bodočnost vsaj to, kar imamo sedaj, in tega ni malo.

Slovenski sokolski koledar za leto 1911. Uredil dr. Gvidon Sajovic. VI. letnik. Izdal in založil vaditeljski zbor Sokola v Kranju. M. 8°. 159 str. + Oglasi in beležnica. Za običajnim koledarjem je uvrščen strokovni del, ki obsega sokolske koračne pesmi, povelja za redovne vaje v členu, četi in zboru; opis sokolskega doma v Zagorju ob Savi in telovadnice tržiškega Sokola; sokolsko delovanje v l. 1910., statistični izkaz slovenskega sokolstva in poročilo o zvezi slovanskega sokolstva. Prof. M. Pirnat je napisal članek Ob petdesetletnici naše budnice „Naprej zastava Slave!" — dr. Fr. Ilešič pa je očrtal s pesniškim poletom življenje in ideje Stanka Vraza. Naj širi vestno in spretno urejeni koledar s svojo bogato vsebino eno najlepših idej naprednega Slovenstva, duh sokolstva širom naše domovine!

Dr. Mihovil Mandić, Povijest okupacije Bosne i Hercegovine (1878). Izdanje „Matice Hrvatske". Zagreb 1910. V. 8°. 100 str.

Pisatelj, vesten zgodovinar, obravnava v treh delih vso zgodovino okupacije obeh novih avstro-ogrskih dežel, in sicer: A. Bosna in Hercegovina za osmanskega gospodstva; B. Okupacija (od 29. julija do 20. oktobra 1878) — ta del tvori jedro

te monografije — in C. Pregled važnejših dogodkov in prememb po okupaciji. — Na podlagi poročil generalnega štaba in listin vojnega arhiva ter drugega v to stroko spadajočega slovstva je sestavil pregledno in točno zgodovino avstrijske zasedbe ter jo opremil z mnogimi statističnimi podatki v strategičnem in geografskem oziru. Med našteto literaturo sem pogrešil znamenito delo Andrejkovo, „Slovenski fantje v Bosni in Hercegovini l. 1878". Iz prilog I—III je razvidno, da je operiralo tam doli v „zlati Bosni" 159 naših bataljonov, 30 škadronov, 43 baterij, 27 ženijskih, oz. pijonirskih stotnij ter 20 ekipaž za vojne mostove, vsega skup štiri močne divizije, dočim je štela vstaška vojska ok. 14.000 mož redne turške armade, 80.000 vstašev in 75 topov. Padlo pa je naših 44 častnikov in 902 moža, ranjenih 131 častnikov in 3849 mož. Častno število! Knjigi je pridejana zemljepisna karta, kažoča glavne smeri vojnih operacij. Risar je pozabil narisati kos meje od hercegovskega pristana Neuma približno tja do Dubrovnika. *Jos. Wester.*

„Lidové Noviny", v Brnu izhajajoči največji moravski dnevnik, so posvetile letošnjo božično številko slovanskim otrokom in so priobčile preglede slovanskih mladinskih literatur s primeri najboljših mladinskih pisateljev. Slovenski del je oskrbel dr. Ljudevit Pivko: „Co čte slovinská mládež" ter dodal prevod dveh črtic iz „Zvončka", „Ludovičkov konj" (Lj. Černej) in „Jeza malih" (Palnák).

F. T. Marinetti, Mafarka le Futuriste. Roman africain. Paris 1910. 8° 310 str.

Protagonist romana je arabski kralj Mafarka, ki kljub svoji mladosti pahne s prestola strica-potratnika, uniči z bojno zvijačo ogromno vojsko sovražnikov ter po dobljenih zmagah pusti žezlo in kraljestvo, da se posveti izdelovanju letalnega stroja, svojega edinega sina. Marinetti si je poiskal Afrikanca, da mu je nesumljivo naprtil lastne ideje: prezir žensk, poveličanje vojske, vsakdanji heroizem kot nadomestek ljubezni, slavitev močne volje, slednjič nasilna smrt v cvetu mladostnih sil iz strahu pred oslabitvijo duha in telesa. Vendar je omejiti prvo točko v toliko, da futuristovski pisatelj ne zametava animalne veljave žen, ampak le njih čuvstveno vrednost. Dokaz so nešteta mesta v „Mafarki", ki so tako afriško začinjena in tako lascivna, da se ne bi usodil dati knjige v roke petnajstletnemu dekletu. Proti antimilitarizmu ima avtor za najtehtnejši razlog: vojna je edina higijena sveta. Da, ko bi bila to tajgetska higijena, pa kaj, ko iztrebi in pohabi poedince, ki so najsposobnejši za življenje.

Da se vse dejanje odigrava na orijentalskih tleh, je ugodno za romancierja, ki tem lažje udejstvi izobilne darove svoje bujne domišljije. V iztočno-slikovitem slogu predočuje kipne, plastične podobe iz Afrike: skrunitev zamork, stratagem prevejanega Mafarke, psi Solnca, skratka celo kazalo nudi interesantne slike v fantastičnem jeziku. Noč, n. pr. je — mokka, dovoljno pocukrana z zvezdami. Za lepimi lirskimi partijami se motajo epski (n. pr. napad steklih psov na mesto) in dramatski odstavki, ki ti provzročijo drgetanje. Roman se mi zdi nekaka sinteza raznih umetniških veroizpovedanj; izrabljen je ves arzenal artistnih sredstev — do teorije, pripisujoče slednjemu glasu posebno barvo, kakor jo je uporabil v znanem sonetu „Les Voyelles" prvi zastopnik simbolizma, Rimbaud. Knjiga se neha s poletom stroja Gazurma, ki simbolizira osvojitev ozračja po človeku.

A. Debeljak.

Oton Župančič:

Konec igre.

„Šah!“ — „„Dobro.““ — „Šah!“ — „„E vraga!““ — „Šah in mat!
Kraljestvo tvoje pred menoj je v prahu.“
— „„Kako le to? Poglej no še enkrat:
Tvoj kralj je vendar že izdavna v šahu,

pa nisva vedela ne jaz ne ti
in sva igrala dalje igro krivo . . .““
— „No, pa nazaj poteze.“ — „„To nič ni.““
— „Pravilno je.“ — „„A ni več zanimivo.““

Vojeslav Molè:

Lotto voce.

Bela, bela vsa poljana,
v peči ogenj prasketa,
v srcu pesem razigrana
v zvokih divnih trepeta.

Bele dlani, drobne dlani
rože v tihi mrak neso,
izza njih za pajčolani
sinje vame zre oko.

Vame zre in vse cvetejo
rože v tajnostnih dlaneh.
Daleč, daleč misli grejo . . .
V srcu sanje, sreča, smeh.

Ti pri meni, Ela, Ela?
Divno srce trepeta . . .
Zunaj sanja zima bela,
v peči ogenj prasketa.

E. Verhaeren:

Drevesa.

(Iz cikla: Les Soirs.)

Kadar ožgana polja v purpurju plamtijo
pod smrtnobledimi večeri poznih dni,
križpotje sivo, monotono tone sred ravni,
drevesa-romarji v neskončno dalj hitijo.

In romarji gredo, — neso melanholijo —,
zamišljeno, pobožno na večerno pot,
ogromni, tihi romarji in vsepovsod
na tla z otožnim plačem listi jim šumijo.

In romarji hitijo v dalje razgorele
vsak dan, v dveh vrstah, ah, pač koliko že let?
vsak dan . . . tja kliče jih despotičen magnet,
obzorje nepremostno, glorije uvele.

Blesteča je svetloba plašče jim ovila,
obseva solnca jih gasnočega smehljaj,
in zde zaviti v zlatih se oblek sijaj,
idoč po cesti, polni praha in kadila.

In romarjem vrhovi stari vsi šumijo;
zamišljeni kraj svoje večne zro poti
mistična znamenja in tajnostne vasi,
ki klanjajo v molítvi se in v mrak klečijo.

(Preložil **Vojeslav Molè**.)

Rad. Peterlin-Petruška:

Čudna nevesta.

Vsaka deva svatov čaka,
čaka, da k nji ženin pride,
ena sama prikoraka,
nima rad, kdor ž njo se snide.

Mrzli so poljubi njeni,
trdo, grenko mu postelje,
kadar v mesec ga medeni
ženitvanjsko pot odpelje.

A ta mesec dolgo traja,
dni nikdo mu ne prešteje,
in kdor s tako ženko raja,
njega ples več ne ogreje.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

2.

Obednica je bila poleg orožarnice največja soba v gradu. Precej visoke stene so krasile pisane preproge z vtkanimi podobami in tri jako velike slike: Apolon z muzami, Jezus v templju in prizor iz viteške bojne igre. Nad obema vratoma sta se lesketala svilen in zlatovezen grb grofov Ursini-Blagajevih z medvedom in levom ter bisernobelo-modro-rdeči grb kranjskih stanov: višnjev orel z vojvodskim klobukom. V dolgi vrsti so viseli otemneli, skoraj očrneli portreti pradedov, grofov in grofinj, v čudnih oblekah in frizurah. Tukaj osuplo, naivno, tam osorno, preteče, so gledale oči iz davno minulih stoletij v novo, tujo dobo. Raz bogato pozlačeni strop je viselo petero bronastih lestencev. Ob stenah so stale široke mize in klopi, na levi pri vratih pa težka kredenca s krožniki, posodami in obedno pripravo. V gorenjem koncu je bila pogrnjena posebna obiteljska miza. Beli prt, ob ogalih in med njimi večkrat naguban, je segal malone do tal.

Med obedom je govoril vitez Ahac Doljanski početkoma le malo. Držal se je tako modro, kakor da premišljuje najbolj zavozlano vprašanje viharnega petnajstega stoletja.

Stoloval je na dolenjem koncu mize, nasproti starega grofa Felicijana Blagaja, ki je sedel na gorenjem kraju med sinom Majnardom in sneho Milo. Skoraj sedemdesetletni gospod z izredno močnimi belimi obrvmi je bil še zmerom čil in krepak. Lahno zardela lica so obrobljali kodrasti sivi lasje; svetla srebrnobela brada mu je deloma pokrivala široke prsi. Njegovo obličje ni kazalo več nekdanje stroge, svoje volje velmoža, ni kazalo več odločne moči rojenega gospodarja; pozna leta so mu oblažila odporne poteze in milile oči. Na čelu ob levem sencu je rdela dolga brazgotina zaceljene rane. Dolga črnobaršunasta suknja z visečimi širokimi rokavi mu je bila opasana z rdečim svilnatim pasom, ki je na njem bleščala lična zlata zapona. Ob njega nogah je prežal hrt Jupiter na ostanke.

Poleg grofinje Mile je obedovala mala komtesa Alijana. V levi roki je nežno pestovala lepo napravljeno novo punčko s trpežno leseno glavico in včasi preko mize spoštljivo pogledala molčljivega

starega duhovnika grajskega. Juraj pop Draganović, doma iz sosednje Hrvaške je bil skromen droban možek, dobrih deset let mlajši od grofa Felicijana Blagaja.

Vitez Ahac je sosedoval obema drugaricama grofinje Mile. Njemu na desni se je šopirila dolgovratna baronesa Virida Oberburgova. Srečno je bila učakala že petdeset predpustov. Že so ji siveli lasje; že so se pokazovale tukaj in tamkaj izdajalske gube in gubice; že so ji izpadli nekateri zobje — toda žoltopolta suhljata samka se je štela še vedno med nadobudne mladenke: še vedno je pričakovala viteza-odrešenika. Njen ozebli nos je bil izvirno dolg in na spodnjem kraju izvirno rdeč, kakor bi ga bilo sram, da je tak silen korenjak. Ponosno so se dvigale velebujne prsi proti vratu; ali ustvaril jih ni bil ljubi Bog, marveč umetniška roka baronese Viride Oberburgove. Sama si je sešila dve debeli žogi od beneške svile in si ji previdno pripela pod obleko, da ne bi bila katera morebiti že opoldne kje drugod kakor zjutraj. V laseh, pobarvanih z orehovim oljem, se je svetil zlat šapelj. Pred ušesi jih je spletala na vsaki strani v dvoje pokoncu štrlečih klobasic, zadaj pa v kito.

Gospodu vitezu na levi se je bila usidrala dvajsetletna velika pa debela gospodična Genovefa plemenita Mačerolova. Njej ni bilo treba nobenih upodabljajočih umetnosti. Vsi njeni monumentalni čari so bili popolnoma pristni. Srečna brezmiselnost, blažena maloumnost se je smehljala z njenega okroglega obraza. Nobena zdravju zoprna duhovitost, nobeno škodljivo premišljevanje ni kalilo miru te nepokvarjene, skoraj animalske naravi. Dočim je priletna baronesa Virida oprezno tiščala ustne skupaj, so bila Genovefina usta malone ves dan lahkomiselno odprta in kazala zlasti gorenje zobe, bele, velike, močne. Njena glava je bila pravtako ljubka, nedolžna in prazna, kakor bele zvončice v njenih rjavih laseh.

Za grofom Felicijanom je dremal drugi paže Udalrik, debele Genovefe debeli nečak. Bledolični fant je bil zmerom zaspan in zaraditega užival odlični priimek Polh. Za širokim vitezom Ahacem pa je stal poredni paže Otokar. Bistro je gledal naokoli, donašal in nalival, nalašč potrkaval s krožniki ter čakal ugodne prilike, da bi ponagajal vitezu Ahacu ali pa vsaj zaspanetu Polhu.

Po vsej sobi je močno dišalo po muškatovih orehih, žrebicah, po rožmarinu, majeronu, cimetu in drugih jakih dišavah.

„Jajčja juha je bila izborna,“ je izpregovoril vitez Ahac in se takoj obrnil h gospodični Genovefi. „Hm — žlahtna gospodična Mačerolova, dovolite dobrotljivo svojemu vdanemu častilcu in za-

maknjenemu sužnju, da vas vpraša z veselim spoštovanjem: kako ste kaj spančkali, dušica draga?“

„Oh, kdaj sem že vstala, gospod vitez! Bila sem že ob šestih v grajski kapeli pri maši.“

„Jaz tudi!“ se je naglo pohvalila baronesa Virida, dasi se vitez Ahac ni menil skoraj nič zanjo.

„Že ob šestih?“ se je začudil bujni Genovefi. „Kdo bi si mislil, da ste tako pridni in pobožni, dušica srebrna! Jaz sem spal davi do devetih. Sanjalo se mi je pa nekaj res čudnega in lepega!“

„Kaj pa, gospod vitez?“ je radovedno vprašala srebrna Genovefa.

„Zdelo se mi je, da sva se srečala in izprehajala midva na grajskem vrtu,“ se je lagal vitez Ahac dokaj gladko. „Držala sva se prav modro in se pogovarjala čisto pametno, zdajci pa —“

„Pazimo, zdaj pride nekaj strašnega!“ je ušlo baronesi Viridi Oberburgovi. „Ah . . .“

„Naenkrat pa popade plemenita gospodična Mačerolova svojega jako vernega in jako zamaknjenega sužnja tam pod lepim brestom za roko!“ je nadaljeval vitez Ahac tiše. „In privije ga k sebi, kolikor tudi se je brani on, reva neumna —“

„Ah, bežite no kam!“ je šepetala Genovefa in si pokrila obraz, z rokama pa radoznalo gledala skozi prste.

„In žlahtna gospodična pritisne vitezu plamteč poljub na usta, potem pa še enega, pa še enega, pa še —“

„Nehajte no, lepo vas prosim!“ je dejala sramežljiva Genovefa. „Kako se vam more sanjati kaj tako . . . kako bi le rekla? — kaj tako prismojenega!“

„Ne morem pomagati. Tako je bilo, pa nič drugače ne, dušica zlata! Jezi me še zdaj, da sem se vas branil. Kar sram me je, da sem se obnašal tako zarobljeno. Kadar se mi bo sanjalo spet kaj takega, vam ne bom delal nobenih sitnosti, dušica božja! Poljubim vas na vaše ustne, tako lepo rdeče kakor redkvica pa tako prijetno dehteče ko jagode.“

„Kaj pa se menita vidva tam doli?“ je vprašal grof Felicijan.

„O redkvici pa o jagodah,“ je odgovoril vitez Ahac, namežiknil plemeniti gospodični Mačerolovi in se okrepčal iz majolike.

„Gospod vitez Doljanski pripoveduje svoje davišnje sanje,“ ga je zatožila zavidljiva baronesa Virida.

„Povejte jih še meni, pa na glas, prosim!“ je velel stari grof. „Zanimajo me sanje.“

„Z največjim veseljem, gospod grof!“ je odvrnil vitez Ahac radostno.

„Nikarte!“ ga je prosila gospodična Genovefa, dočim se je natihem veselila nevoščljiva baronesa Virida.

„Sanjalo se mi je, da so Turki oblegali naš grad!“ se je jel lagati vitez Ahac glasneje. „Sam sultan Mohamed Drugi je bil zvedel o čudoviti lepoti naše baronese Viride Oberburgove in se zaljubil vanjo kar oddaleč. Po vsej sili jo je hotel za ženo. Po poslancih ji je obetal vse najbolje in ji ponujal devetero velblodov, težko otovorjenih z zlatnino, biserjem in dragulji. Vse zastonj: baronesa ga ni marala in se ni prikazala izza nobenega ogala. Zato so nas oblegali Turki. Bilo jih je vse polno, turban do turbana, kakor bi jih nasejal. Predla nam je prebito slaba. Jedli smo že hrastovo skorjo. Naposled nam je pošlo tudi vino, vino! Sem pa šel k svojeglavni baronesi in zastokal: Usmilite se nas in uslišite zaljubljenega koprnuha! Saj je vzela Mara, sestra celjske grofinje Katarine tudi Turka, sultana Murada Drugega. — Te besede so omečile našo lepotico. Pa bodi v imenu božjem, je rekla, hitela k oknu in prijazno pomigala sultanu. Komaj pa so jo Turki zagledali, že so obrnili konje in tako dirjali proti Kolpi nazaj, da so se kovale iskre in jim užgale hlače. V reki so sicer pogasili tlečo obleko, vendar so bili vsi hudo osmojeni. Najbolj pa se je opekel sultan sam. Sila močna je bila poljska princesinja Cimburga, pozneje druga soproga Ernesta Železnega, očeta našega cesarja Friderika; trla je orehe med prsti ter zabijala žeblje v zid brez kladiva, kar z golo roko. Ali mnogo jačja je naša baronesa Virida, ki je zapodila s samim migljajem vso turško vojsko v beg. Vivat Viridis!“

Vsi so se smejali, le baronesa se je po sili držala modro, skrivala zobe in povešala oči na svoje takoimenovane prsi.

Pažeta sta prinesla na mizo kuretine in srnine, pečene na ražnju. Vitez Ahac je vstal, prestavil veliki stekleni in srebrni solnjak in vzel dvorogljate vilice pa oster razrezalnik. Spretno in naglo je razrezal pečenko v primerne kose.

„Alijanica, kaj si pa delala dopoldne?“ je vprašal grof Felicijan svojo vnukinjo.

„Danes sem pisala prvikrat na pergamen,“ je odgovorilo dete tiho. „Rajši pišem z zlatim pisalom na voščeno tablico.“

„Ali je bila pridna?“ se je okrenil grof Majnard k vitezu Ahacu.

„Prav pridna. Pisala sva imenitno črko o, ki je tako lepo okrogla kakor sod.“

„Kaj si bil pa prej tako tiho, ljubi svak?“ je vprašal grof Majnard. „Kaj si pa premišljeval?“

„Vojska bo!“ se je odrezal vitez Ahac modro in važno. „Vojska bo, pa še na dve strani! Ali se ni pokazala letos repatica? Dunajčanje se puntajo proti cesarju. Njegov rodni brat Albreht iznova rije in ruje proti njemu. Mi se bomo lasali med sabo, Turki pa porabijo ugodno priliko in obiščejo spet naše kraje.“

„Bog nas varuj vojske in vseh hudih časov!“ je vzdihnil duhovnik.

„Jaz pa mislim, da Turka ne bo tako kmalu k nam,“ je dejal grof Majnard. „Bilo bi dvakrat žalostno, ako bi pridivjal letos, ko kaže letina tako lepo.“

„Tako dobre letine pa menda ne bo izlepa več, kakor pred tridesetimi leti,“ je pripomnil grof Felicijan. „Takrat, leta 1432. sem bil v Ljubljani. Spominjam se še prav dobro, da je bil mernik pšenice po šest, sedem soldov, mernik rži pa po vinarju. Jajec je bilo dvanajst za en sold. Tovor najboljšega vipavskega vina, kar ga je mogel nositi konj, je veljal trideset grošev. To bi bilo kaj za vas, vitez Ahac!“

„Škoda, takrat sem menda komaj dobro izhodil,“ je žalostno zagodel vitez Doljanski. „Pa reci kdo, kar hoče: v starih časih je bilo vse boljše. Aha, notranji glas mi veleva, da bi še eno majoliko! Otokar!“

Po pečenki in pastetah so segli drugi po sadju. Vitez Ahac pa se je previdno ogibal ovočja, da si ne bi pokvaril žeje; pač pa si je privoščil francoskega sira.

„Kdaj pa so bili Turki poslednjikrat na Kranjskem, gospod grof?“ je vprašal vitez Ahac. „Videl sem jih pač v Benetkah, tukaj pa še ne. Dolgo jih že ni bilo pri nas.“

„Dolgo, dolgo, hvala Bogu!“ je kimal grof Felicijan. „Prvikrat so pridrevili v naše kraje leta 1408. Takrat sem dovršil komaj petnajsto leto.“

„Rojeni ste potemtakem 1393. leta,“ je izračunil vitez Ahac in spoštljivo pogledal starčka. „Kako pa je bilo takrat, ko so se pokazali prvi neverniki?“

„O tem ni mnogo pripovedovati,“ je dejal grof Felicijan. „Takrat niso imeli Turki nobenega vladarja. Po smrti „Bliska“ Bajesida so se njega starejši sinovi dolgo prepirali za prestol. Begi, poveljniki posameznim četam, niso imeli v onih letih razpora in zmešnjave ne dela ne plače. Zato se ropali po sosednjih deželah. Ali kdo bi si bil mislil, da prihrujejo k nam iz take daljave skozi Bosno, skozi Hrvaško! Bilo je jeseni, meseca oktobra, na svetega Dionizija dan. Naenkrat so bili Turki tukaj! Kakor vihar! Kakor vihar! Napadli so

Metliko in Črnomelj, divjali, palili, plenili po okolici. Posekali so mnogo ljudi, druge so ujeli in prodali v sužnost, menda na Grško ali v Malo Azijo in severno Afriko. Ali hudo so jo izkupili, ko so pridivjali drugič k nam.“

„Hvala Bogu!“ je vzkliknil vitez Ahac.

„Temu bo zdaj že več nego trideset let,“ je nadaljeval stari grof. „Nad osemtisoč teh divjakov je prihrulo skozi Hrvaško. Prebrodili so Kolpo. Kakor napade tolpa krvoločnih volkov prestrašeno čedo ovac, tako so navalili kroti jezdeci nemudoma na zbegane Metličane. V hiše, v strehe so streljali goreče puščice, ovite z žveplenimi nitmi in ozlicami. Leseno, slabo utrjeno mestece je kmalu gorelo na vseh koncih in krajih. Nepripravljeni meščanje se niso mogli dolgo braniti. Že so bili Turki v mestu. Plenili so in ropali, poklali Metličane in kmete iz okolice, moške in ženske, staro in mlado, vse, vse. Daleč naokoli so slišali skriti deželani jok in krik obupanih žrtev. Turki so pograbili vse, kar so mogli dobiti v naglici, odgnali živino, kar je ni zgorelo. Paleč in moreč so se bližali Novemu mestu. Ulrik Šenk Ostroviški, naš tedanji deželni glavar, je takoj sklical kranjske in tudi koroške plemenitaše. Sklenili smo, da neutegoma planemo na sovražnika. V malo dneh smo zbrali štiritisoč mož jež in peš: koroških kirasirjev, kranjskih lahkih konjenikov, lokostrelcev in topničarjev. V treh dneh smo zagledali Turka pred obleganim Novim mestom. Bojeval sem se proti Benečanom, Ogrom, Husitom, proti celjskim grofom, toda ne prej ne slej nisem videl tako divjega, nečloveškega sovražnika kakor ta dan. Vnel se je grozovit boj. Jaz sem jahal takoj v prvi vrsti. Nikdar ne pozabim trenutka, ko je deželni glavar Ostroviški zagrabil in dvignil našo rdečo zastavo s križanim Kristusom in belo-modro-rdečim kranjskim orlom na drugi strani ter zaklical: „V imenu svetega križa — za mano, junaki!“ Tresla se je zemlja in bobnela od konjskih kopit. Kakor besni in blazni se zakade Turki proti nam in kriče: „Udri krsta! Alah il Alah!“ Na holmu grme naši topovi. V Novem mestu zvone vsi zvonovi. Posekamo prvo sovražno krdelo. Ali že trčimo ob drugo, mnogo večjo četo. V divjem bojnem metežu zagledam pred sabo velikega, grozovito tulečega Turka. Na njegovi sulici je nabodena krvava glava mladega dekleta z vihrajočimi dolgimi lasmi. Dvignem meč. Zdajci se mi spotakne konj ob turški tarči, pade na kolena. Kriva sablja mi zablisne pred očmi. Zaskeli me na čelu tukajle. Vse se zavrti okoli mene. Ugrezam se v neizmerno temo... Zavedel sem se šele po bitki, v našem šatoru.

Povedali so mi tovariši, da so sijajno premagali Turke. Mnogo so pomagali topovi. Naši so pobili in posekali nad štiritisoč peklenskih sovražnikov. Rešili so Novo mesto, vse ujete rojake, ves plen, iznova so zvonili novomeški zvonovi — jaz pa sem se jokal od samega veselja, ako tudi me je zelo pekla moja huda rana."

Staremu grofu so žarele oči; razigrala se mu je duša ob takih spominih. Poslušalci so molčali. Spodaj na dvorišču je kričal pav.

„Kaznovali ste jih prav občutno, da mirujejo že tako dolgo!" je povzel vitez Ahac.

„Bog daj, da jih ne bi bilo nikdar več v naše kraje!" je dejal duhovnik tiho. „To bi bila strašna pokora za naše grehe."

„Mamica, bojim se!" je zašepetala komtesa Alijana in se plaho pritisnila h grofinji. Otroku je šlo na jok.

„Le pomiri se, Alijanica!" ji je prigovarjala mlada mati. „Nič se ne boj, saj si pri meni!"

„Ponoči . . . Turki!" je zaihtela hčerka in spustila punčko na tla. Jok ji je zapiral glas.

„Saj jih ne bo," jo je tolažila grofinja in jo božala po obledelih licih. „Čakaj, zapojem ti pesem o golobici. Udalrik, harfo!"

Zaspanega tovariša pa je prehitel paže Otokar. Pobral je Alijani punčko in že je smuknil iz obednice. Debeli Udalrik je le nerodno stopal za njim in mu delal napotje v drugi sobi, dokler ga ni podregal in odrinil Otokar z lepo izrezljano labodjo glavo na prednjem koncu glasbila.

Grofinja je odmaknila svoj stol od mize, vzela harfo iz rok uslužnega Otokarja in jela rahlo prebirati strune. Blažilno, pomirjevalno so pluli sanjavi zamolkli zvoki po dvorani. Igralka je dvignila glavo nekoliko više in zapela preprosto narodno pesem:

> Pridi, golobica zala!
> Dete mi boš varovala,
> dete zlato, dete malo,
> da bo mírno, sladko spalo.
>
> Priletela ptica zala,
> moje dete je zibala.
> Dete zlato, dete malo
> sanje rajske je sanjalo.

Izborno se je ujemal zvonki jasni glas pevke s tožno zamolklimi akordi. Grofinja Mila je bila kakor izpremenjena v drugo, višje bitje. Iz njenih krasnih modrih oči je sijala vsa milina materine

ljubezni. Blažen, komaj viden nasmeh je ozarjal njen obraz s čudovito lepoto. Skoraj začudeno jo je gledala Alijana, nepremično, ne da bi trenila z očmi. Tudi vsi drugi so nemo motrili pevko in molčali še potem, ko je umolknila ona in zamirajoči akordi milotožnih strun.

Mala komtesa pa je naslonila glavico na materino roko in vzkliknila iskreno: „Ah, mamica, da bi te mogla zmeraj, zmeraj tako poslušati!“

Grofinja se je sklonila k hčerki in jo poljubila na nežna usta. Vsi so pohvalili zdaj njeno petje, celo brat Ahac. Nato je vstal duhovnik in odmolil. Alijana je poljubila očetu in staremu očetu roko. Grof Felicijan se je vzdignil in za njim so odšli tudi vsi drugi iz obednice.

3.

Počasi jo je mahal vitez Ahac v drugo nadstropje. Votlo so odmevali njegovi težki koraki na kamenitih ploščah po dolgem obokanem hodniku in po stopnicah. Konec mostovža je odprl zadnja vrata, stopil v svojo spalnico in zagnal baret na klop.

Ondukaj je bilo vse navlečeno. Vitez Doljanski si ni rad dal pospravljati. Na hrastovi mizi so ležale bukve z okovanimi ogali in zapenci, pisalno orodje, čelada s čapljino perjanico, zodiak, podobe ozvezdja, pisan horoskop s skrivnostnimi čačkami in druga astrološka navlaka. V kotu ob omari je stala na šestih nogah ogromna, jako visoko postlana postelja z nebom in zagrinjali med lesenimi stebri. Ob zidu sta visela na debelih železnih kljukah vitezov meč s prestrežnim klinom in njegov ščit z zlatokljunim krokarjem, ki je držal sabljo v krempljih, nad klopjo pa lovski rog, debela sokolarska rokavica in posebno široka čutara. Na edinem stolu pri postelji je stal bronast svečnik v obliki pokončnega leva z odprtim žrelom, na pruki pa kositrna skleda in velik vrč vode, toda le za umivanje.

Iz spalnice je šel vitez Ahac v sosednjo okroglo sobo ogalnega stolpa, v svojo delavnico. Tudi tukaj je bilo vse narobe. Ob prašni peči je ležalo oglje, žveplo, kovinasti kosi, meh, klešče, cinaste žlice, ponve, tehtnica, talilniki in druga alhimistična šara. Kraj peči je počival samostrel na raztrganih mrežah za ptičji lov, tul s puščicami, boben in nerodna zarjavela puška z viličicami na kljuki.

Vitez Ahac je stopil k lesenemu zaboju pod oknom, odmaknil preluknjani pokrov in izvlekel mladega poljskega zajca za ušesa iz njegove ječe.

„Kako pa že kaj, Hanibal?“ je prijazno nagovoril dolgouhca. „Dolgčas ti je samemu, kajpada? Zato se hočeva zdaj malo pozabavati! Prišla je ura tvojega vsakdanjega pouka. Le priden bodi in ubogaj me, prijatelj, pa te bodo letali gledat radovedneži vesoljnega sveta!“

Nesel je zajca k bobnu in pobobnal z njegovima sprednjima nogama.

„Tako. No, zdaj pa sam! Lepo bobnaj, Hanibal, da te bo vesel tvoj dobri učitelj!“

Ali Hanibal je zamahnil z nogama le po zraku.

„No, prijatelj? Kaj me gledaš tako debelo in neumno, ko si vendar pameten in nadarjen zajec! Mene že ne boš goljufal, ti hinavec potuhnjeni! Bobnaj! Ali se res že tri tedne zastonj mučim s tabo, da mi ne bi ostal tako preprost divjak, kakor so tvoji tovariši? Se ti ne ljubi! Lenoba! Grdoba! Katilina! Kar čisto nobene gorečnosti, nobene častilakomnosti ne kaže ta svojeglavec nemarni! Plenus venter non studet libenter — sit trebuh rad pase lenobo, pravi že Ciceron, če ne pa kdo drug. Le čakaj, Hanibal! Za pokoro ne dobiš danes nobene deteljice, nobenega peteršiljčka. Kar sram te bodi, bestia infernalis, zverina peklenska! Alo, nazaj v karcer!“

Spustil je zajca v zaboj; sedaj je slišal korake na mostovžu. Prišel je grof Majnard Blagaj. Vitez mu je ponudil edini stol in prestavil svečnik na mizo.

„Hvala, ljubi Ahac, ne bom sedel, saj opravim vkratkem. Prihajam zaradi vabil. Naveličal sem se že pisati. Prosim te zatorej, bodi tako prijazen in povabi še barona Gradnikarja, Gregorijanca in Jankoviča pa viteza Anžeta Mačerola, Otona in Andreja Semeniča in Kozjakove. Piši jim kratko, da bomo devetega junija vezovali mojega očeta. Tudi lovili bomo, in to s sokoli. Podpiši kar mene! Stoj, pozabil sem ti imenovati viteza Frauensteinerja, našega najbližjega soseda. Povabi tudi njega in sestro. Vsega skupaj bo treba zdaj še sedem pisem.“

„Erazma Frauensteinerja?“ se je začudil vitez Ahac.

„Zakaj ne?“ je vprašal grof mirno.

„Ne vem — v njegovem obrazu je nekaj, kar mi ne ugaja. Pa rdeče lase ima in rdečo brado.“

„Zastran tega utegne biti vseeno poštenjak.“

„Ali njegov obraz! In njegov glas! Vitez Erazem Frauensteiner je hud hinavec. Verjemi mi, dobro polovico tvojih jelenov pohrusta on! Ali ga nismo zalotili lansko jesen kar dvakrat zaporedoma?“

„Bilo je ob meji, ljubi Ahac.“

„Pravijo, da hodi s svojimi hlapci na Hrvaško prežat v zasedo in da je oropal in pokopal že marsikaterega potujočega trgovca v hrvaških šumah ali v Kolpi. Njegov brat na Gorenjskem je pač poštenjak, naš vitez Erazem Frauensteiner pa je Satanas generis masculini. Prav tak je, kakor hudič, ki ga je naslikal moj prijatelj Andrea Mantegna, slavni slikar v Benetkah.“

„Morda te je žalil, da govoriš tako zoper njega?“ je vprašal grof Majnard jako resno.

„Ne, mene ni žalil nikdar,“ je zagotovil vitez Ahac in pokašljal nekoliko v zadregi. „Oprosti, ljubi svak, moram ti povedati, kar mi je na jeziku. In — Erazmova sestra Salda, ona je šele prava ptica! Satanas generis feminini! Slišal sem, da zna kuhati posebno tečen — strup!“

„Mačkam,“ se je nasmehnil grof debelemu vitezu.

„Morebiti tudi mačkam, lisicam, volkovom. Nevarna ali vsaj sumna kuharica je na vsak način.“

„Le kar povabi obadva!“ se je iznova nasmehljal grof Majnard in odločno zamahnil z roko. „Človek ne sme verjeti vsem govoricam, ki jih trosijo zlobni opravljivci o svojih nasprotnikih. Kolikokrat si bil že sam na Frauensteinerjevem gradu, pa se ti ni zgodilo nič hudega!“

Grof Majnard je še enkrat narekoval svaku imena povabljencev in odšel.

Vitez Ahac je sedel za mizo, vzdignil pokrov velikega roženega črnilnika, zamišljeno pomočil gosje pero in jel pisati:

Dragi prijatelj! Prosim Te, počasti me devetega tega meseca gotovo s Svojim obiskom. Sokolarili bomo in obhajali god mojega očeta Felicijana. Tukaj smo, hvala Bogu, vsi zdravi, posebno pa moj preljubi svak, vitez Ahac, ki je zmerom židane volje. Drobil Vam bo take, da Vam popokajo oklepi in pasi! Z veselim pozdravom

Tvoj prijatelj

Majnard grof Ursini Blagaj.

Troje podobnih pisem je spisal vitez Ahac, potem je odložil pero.

„Tri bom pa jutri in naslove tudi,“ je premišljal. „Saj se ne mudi tako. Soseda Frauensteinerja pojdem pa sam vabit. Dedec ima včasi prav pitnega vipavca v svoji kleti! Morebiti ga opravljajo res le po nedolžnem — toda meni se nikakor ne zdi vreden prijetne časti, da bi pil našo malvazijo . . . Zdaj pa — zdaj začnimo pisati kroniko! Vitez Ahac, prišel je veliki trenutek! Treba bo novega peresa. Muza, pomagaj!“

Urezal in preklal si je z nožem drugo pero, se naslonil na stolu in trpeče pogledal proti stropu, koder je pajek vrebal na muhe. Vneti kronist si je gladil nagubano čelo in preudarjal v potu svojega napetega, širokega obraza, kako bi začel. Kako bi začel! Po kratkem, toda sila mučnem trpljenju je nastavil pero, naredil nekaj umetnih zavojkov in zank ter moško zapisal:

In nomine Domini. Amen.

„Kar nič se mi ne ljubi!" se je jezil sam nase. „Prevroče je. In pero je slabo urezano. Pa kaj! Zdaj mi ne more očitati nihče več, da nisem začel pisati oljubljene kronike. Toliko zadostuj za danes! Ne smem se preveč zaleteti takoj početkoma, da ne omagam prekmalu!"

Po hodniku so se bližali lahni koraki.

„Ojej, Mila prihaja!" si je dejal in ni nič kaj veselo pogledal proti vratom. „Karala me bo. Da le ne bi besedičila predolgo. Pameten kristjan ljubi kratko pridigo pa dolgo klobaso."

Vstopila je sestra Mila in tiho sedla na klop.

„Kako imetno se mi godi!" je vzkliknil vitez Ahac, odložil pero in se obrnil na stolu k njej. „Obiskujejo me sami grofi in grofinje. S čim pa ti more ustreči tvoj vdani brat, ljuba sestra?"

„Moram ti reči, da s tvojim poučevanjem nisem posebno zadovoljna," je začela nejevoljno. „Kako si naučil Alijano šteti! Ta način je neprimeren in neroden — da ne rečem kaj drugega."

„Tako-o-o?" se je začudil vitez Ahac in si gladil oba repka svoje brade. „To je moja metoda! Čisto nova metoda, ljuba moja!"

„Ostani rajši pri stari!" je velela grofinja pikro. „Oprosti! Ako bom slišala še kaj enakega, izberem Alijani drugega učitelja!"

„Kaj, kaj, kaj?" je strmel vitez Ahac in se nemirno premikal na stokajočem stolu. „Ali ti nisem nemara dosti izobražen, jaz, ki sem poučen in physicis et mathematicis, jaz, alhimist in astrolog, ki poznam vse zvezde in njih vpliv na človeka in še marsikaj drugega! Pomisli vendar, prijateljica, koliko sem študiral! V šenklavški šoli ljubljanski sem odlično dovršil trivium: gramatiko, retoriko in dialektiko — pa tudi quadrivium: glasbo, aritmetiko, geometrijo in astronomijo. Na dunajskem vseučilišču sem poslušal mimo drugih doktorja in profesorja kanonskega prava, gospoda Bernarda iz mesta Kranja, magistra Andreja iz Ljubljane in še dva magistra iz Kranja, gospoda Konrada in Gregorija. Kaj? V Italiji pa sem poslušal učenjake Poggija, Donata, Acciajuola in peripatetika Argiropula, na padovanski univerzi pa zlasti slavnega pravoslovca Frančeska Aretina. A? Kaj? Izpita res nisem naredil nobenega. Tega

mi ni bilo treba, ker sem naposled vedel in znal več nego vsi magistri, doktorji in profesorji skupaj. Pomisli tudi, draga prijateljica in sestra, kaj bo potem, ko se mi posreči, da najdem magisterium in začnem delati ž njim zlato! Potlej ne bom štel cekinov, ampak meril jih bom z merniki in vagani! Kaj praviš?"

„Pravim, da se mi zdiš zdaj hudo podoben bahatemu baronu v pravljici, ki si jo pripovedoval dopoldne," mu je odgovorila jedko.

„Zdaj so začele celo ženske duhovititi!" je godrnjal vitez Ahac. „Zdaj bo pa kmalu konec sveta — finis finalis!"

„Opozoriti te moram še na nekaj drugega!" je nadaljevala grofinja malo tiše. „Prosim te, nehaj toliko piti! Lepo te prosim, Ahac, poboljšaj se!"

„Zdaj še ne, ljuba sestra! Zdaj je prevroče."

„Pusti šalo!" je dejala žalostno. „Saj si moraš vendar misliti, kako hudo mi je zaradi moža. Vedno se bojim, da mi bo očital, kakšen lahkoživček je moj brat".

„Oho!" je ugovarjal vitez Ahac pogumno. „Grof Majnard se tudi preveč ne brani kapljice božje. Seveda je treba nepristransko pripomniti, da njegova žejica pač ni vredna resne primere z mojo žejo, ki je neminljiva — aere perennius!"

„Ah, da si tak!" je vzkliknila jezno. „Saj ti iz vsega srca privoščim vina, kolikor ti ga je res treba. Ali ti piješ preko mere!"

„Vidiš, ti ne razumeš tega!" se je zagovarjal brat. „Zato ti ne smem zameriti neprijaznih očitkov. Vino je zdravilo duši in telesu. V vinu pozabiš vse gorje tega sveta. Poštena mera malvazije ali pa tudi ciprca je najslajša tolažba nesrečnega srca. Po žlahtni kaplji je sirota-človek vesel, hraber, duhovit. Čuj, Mila! Ako bi imel hčerko, bi jo imenoval Majoliko. Majolika plemenita Doljanska — ali ni to ime krasno in blagoglasno? Doni tako mehko, tako prijetno, kakor bi te božal baršun po ušesih. Oj — Fiametta! Fiametta! Moja prva, moja edina ljubezen! Ti najlepša vseh lepih Benečank! Tako vroče ni ljubil ne Dante svoje Beatrice, ne Petrarka svoje Lavre, kakor je ljubil Achatius eques de Carniola svojo čarobno Fiametto. Kako srečen sem bil, ko sem poljubljal tebe, svojega angela! Kakšen junak sem bil tedaj! Kako je bilo takrat vse drugače, vse lepše na svetu! Poezija mladosti, prva ljubezen! Kako naglo si minila . . . kako naglo! Izginila si . . . brez sledu . . . kakor zarja na jutranjih oblakih."

Umolknil je in nagnil glavo. Sočutno ga je gledala grofinja. Jel se ji je smiliti in jako ji je bilo žal, da je bila prej nekoliko osorna.

„Fuit Ilium, fuimus Troes — to se pravi po naše: svoje dni smo bili ptiči, zdaj pa je vse naše glorije konec!“ je nadaljeval vitez Ahac in zopet dvignil glavo. „Oj, nepozabna ljubica moja! Kolikokrat sem splezal po pleteni lestvici k njej na balkon. Najine poljube in objeme so videle samo nebeške zvezdice in mila luna, nekoč pa žalibog tudi Fiamettin oče Carlo Santarosa, bogat patricij in senator republike svetega Marka. Ta gospod me ni mogel živega videti, ker sem bil ultramontanus, tujec. Smatral je vsakega prekogorca za bedaka, celo mene. Tem rajši pa me je imela moja zlata Fiametta! Odurni dedec mi je prepovedal plezati na balkon. Poslej sem popeval v gondoli pod oknom svoje ljubice vsako noč, ako je bilo le količkaj lepo vreme. Stari Carlo pa se je jezil, da ne more spati. Čudak ni ljubil ganljivega petja. Večkrat je metal name fige in pomaranče, ki niso bile čisto sveže. Lepega večera sem le spet splezal proti balkonu. Ali ondukaj sem zagledal pošastno Fiamettino teto Dulcibello. Ta petdesetletna deklica mi je naznanila, da je moja Fiametta že omožena doli v Kalabriji. Povera mia Fiametta! Kakor od strele zadet, sem padel v laguno. Brrr! Še danes se čudim, da nisem nič obolel, ko sem popil toliko zanikarne vode!“

„Premisli moje besede, ljubi brat!“ je dejala grofinja resno in vstala. „Upam, da se spametuješ in poboljšaš! Zlasti pa te prosim, da ne boš več popival po tujih gradovih in tam klepetal vsakojakih neumnosti. Obnašaj se tako, da bom mogla biti ponosna na brata! Vedi se tako, da bi te bili veseli najini rajni starši! Pomagaj ti Bog, ljubi brat!“

Grofinja je odšla. Vitez Ahac je debelo gledal na vrata, ki so se zaprla za njo. Potem pa je skočil pokoncu in udaril z nogo ob tla.

„Presneto me je dajala danes!“ je mrmral. „Kaj? Da ne bi smel hoditi, kamor bi hotel? Da ne bi smel piti in govoriti, kar in kolikor bi se mi ljubilo? Da bi bil pokoren ženski, ko niti nisem oženjen? O-o! To bi bilo pa preveč narobe! Ako bo naša Mila prodajala take sitnosti, jo bom moral slabo opisati v kroniki! Zdaj pà nalašč takoj obiščem viteza Erazma Frauensteinerja in njegovo zlobnooko sestro. Sanjarila je nekdaj, da bo ona grofinja Blagajeva, pa se je morala umaknit naši Mili. Zdaj je po tako dolgem času zopet vabljena v blagajski grad. Ali bo gledala Salda, ko ji naznanim to nepričakovano novico!“

Popravek. Na 10. strani v 2. vrsti beri: fazani, ne pa: purani. *R. M.*

Epilog k jubilejni umetniški razstavi.[1]

R. Jakopič.

Proti koncu prošlega stoletja, ko je silen vihar stresel upodabljajočo umetnost zopet k zavesti, ko so se začele poditi ideje, tradicije umetniške resnice in načela v splošni zmedenosti navzkriž, vzbudila se je tudi beseda. Mnogo se je začelo pisati in govoriti o upodabljajoči umetnosti. Na Nemškem na primer se je razvila kar cela literatura o tej stroki. Poleg umetniških zgodovin, ilustrovanih monografij in listov izdajajo se v velikanski množici knjige polemičnega značaja, v katerih se razmotrivajo s strastno vnetostjo najraznovrstnejša vprašanja. Tu se eden bori z vznesenimi frazami za edino zveličalno antiko ali renesanso, tam govoriči zopet drugi o modernem divizijonizmu, simbolizmu, stilizmu, individualizmu, primitivizmu, feminizmu, arhaizmu, tretji opeva mistično razodetje linije; razpravlja se o pravi in o napačni, o narodni, ljudski, stari in novi, znotranji in zunanji umetnosti, o praktični umetnosti itd. Spravljajo se v stik umetnost, otrok, šola, morala, vera in sploh vse, kar je le količkaj združljivega z umetnostjo. Umetniki bi se morali vsekako veseliti, da se jim tako odvzame delo, o katerem so do zdaj mislili, da ga morajo sami izvrševati in sicer le potom svojih umotvorov.

V novejšem času se je pojavilo tudi pri nas zanimanje za taka vprašanja. Tudi pri nas se govori o novi in stari, o ljudski, o narodni in o pravi umetnosti, le s to razliko, da prepuščajo umetniški učenjaki to delo večidel samoukom in drugim estetično navdahnjenim dušam.

Dostikrat prinašajo naši listi tudi prav lepe, poučljive in k premišljevanju povzbujajoče življenske opise posameznih umetnikov. V splošnem pa si vendar ne moremo napraviti nikakršne prav jasne slike, najsi bo o umetniških dobah prošlih stoletij ali o umetniškem stanju sedanjega časa. Poznamo sicer imena kakor Langus, Wolf, Šubic, vidimo tudi slučajno tu in tam eden ali drugi njihovih umotvorov, ne vemo pa pravzaprav, po čem so ti umetniki stremeli, kaj so umetniško dosegli in kako so vplivali na sodobnike in potomce in na razvoj domače umetnosti sploh. Umetniška literatura ne

[1] Spis je izšel tudi v katalogu umetniške razstave v proslavo cesarjeve osemdesetletnice: „80 let upadabljajoče umetnosti na Slovenskem". Umetniški paviljon R. Jakopiča v Ljubljani.

more, tudi ne s pomočjo nekaterih reprodukcij pojasniti taka vprašanja. Če hočemo umetnika spoznati, moramo se vglobiti v celotno delo njegovega življenja, vsaj videti moramo njegova najintimnejša in najznačilnejša izvirna dela. Isto je potrebno za razumevanje cele umetniške dobe, kakor sploh tudi za reševanje vsakega umetniškega vprašanja. Razumno in vdano motrenje proizvoda je edina pot, ki nas dovede do naravnega spoznanja vseh tistih teorij, radi katerih si belijo učenjaki svoje glave.

Ta misel me je navedla do sklepa, da priredim v svojem paviljonu razstavo retrospektivnega značaja, ki nas naj seznani z daljšo dobo domačega umetniškega življenja. Kakor je pri nas že običajno, da se mora izvršiti vsako podjetje s silnim naporom, tako tudi uresničenje te misli ni bilo lahko. Večina umotvorov se nahaja v privatni lasti, zato je bilo njih nabiranje združeno z marsikaterimi neprilikami, zlasti ker sta mi delali mlačnost in nemarnost mnogo ovir. Toliko večjo zaslugo pa imajo oni, ki so me popolnoma nesebično in z veliko vnemo podpirali s tem, da so mi ali prepustili svojo umetniško last, ali me opozorili na nekatere po deželi raztresene umotvore, ali ki so mi pomagali pri napornem delu, v prvi vrsti gospod P. Žmitek, ki je mojemu podjetju žrtvoval mnogo časa in truda.

Razstava sicer ni bila popolna. Nekatere praznine bi se bile dale še izpolniti, vendar pa je mogoče na podlagi razstavljenih umotvorov se seznaniti z ono dobo, katero naj nam razstava predočuje, zlasti pa, ker je mnogo v to dobo spadajočih umotvorov, kakor na pr. freske in altarne slike pristopnih vsakemu, proučevanje modernih umetnikov pa s tem olajšano, da so že znani iz prejšnjih razstav.

Za boljše razumevanje in vpoštevanje razstave so potrebna nekatera razmišljanja splošnega značaja.

Življenje slovenskega naroda se je razvijalo vedno le pod tujim vplivom. Stoletja in stoletja smo morali deliti srečo in nesrečo s svojimi gospodarji. Vsa naša kultura je sezidana na latinskem in germanskem temelju. Ni torej čuda, da se je tudi upodabljajoča umetnost na Slovenskem gibala v istih smereh kakor povsod drugod. Preletela je skoraj enočasno z drugimi evropskimi narodi vse faze od poroda, razcveta, viška; do oslabljenja in popolnega propada.

Zdaj ko stojimo na pragu novega življenja, zdaj ko imamo namen, postaviti lastno poslopje na lastnih tleh, moramo se ozreti brez srda in strahu v preteklost, ogledati si previdno svojo sedanjost

in obrniti s skromnostjo svoj pogled v lastno dušo, da si pridobimo moč spoznati, v čem obstoji naša sloboda. Šele tedaj, ko smo zmožni zreti resnici brez plašnosti v obličje in naše želje zediniti z resničnim življenjem, šele tedaj bomo mogli doseči svoj cilj. Majhen narod kakor smo mi, ne more tekmovati v gospodarskem oziru z večjimi narodi, zlasti ako mu dežela ne nudi v obilici za to potrebnih sredstev. Edino polje, na katerem bi se mogli Slovenci meriti z vsakim kulturnim narodom, je duševno polje. V vedi in umetnosli ne gre nikdar za kolikost ljudstva, ampak le za kakovost posameznikov in v tem oziru ni nikakega vzroka, da bi zaostajali za drugimi evropskimi narodi. Zatorej se oklenimo trdno tega prepričanja, ker se to strinja z dejstvi resničnega življenja. Vsak naj torej gleda z odprtimi očmi v življenje, vedoč, da vsebuje le ono vse tiste bogate vire, iz katerih mora črpati, ako hoče vsestransko razviti svojo osebnost in tako prispevati k razvoju svojega naroda.

Iz zgodovine razvidimo, da je vsak narod imel takrat svojo najbogatejšo kulturo, kadar je iskal svoja sredstva neposredno v življenju in da se je tudi umetnost le takrat najlepše razcvetela, če so njene korenine segale v resnično življenje. To vidimo pri vseh starih narodih, tako na pr. pri Asircih, Egipčanih, Grkih in naposled pri Italijanih.

Mi smo vajeni imenovati čas razcveta italijanske umetnosti, ki je vplivala na razvoj vse evropske umetnosti, renesanso ali preporod antike. To je napačno, ker ukvarjanje z antiko je bila le prikazen postranskega pomena in le gotova doba učenja. V resnici se je začel razcvet italijanske umetnosti takrat, ko so umetniki pokazali hrbet tradiciji in obrabljeni šabloni in se zatekli zopet k naravi. Nova načela, ki so jih Cimabue, N. Pisano, Duccio koncem 13. stoletja slutili in v trajnem boju s starimi umetniškimi predpisi v svojih umotvorih tudi odkrili, so prevzeli Giotto, G. Pisano, Masaccio, Donatello s popolno zavestjo in samostojnostjo in jih zmagovito uveljavili. Tako se je umetniška individualnost preborila, dokler ni dosegla v Leonardu, Michelangelu in Corregiu najvišjo in najsijajnejšo zmago. Odslej umetnost ni več praznovala takih velikih zmag, vendar pa se še ne more govoriti o propadu, ker so jo Tizian, Tintoretto in drugi vzdrževali še na višini ter jo še celo v marsikaterem oziru obogatili. V drugih narodih se je vršil in sicer večidel pod vplivom italijanske umetnosti podoben proces.

Doseženi so bili zdaj vsi cilji, ki si jih je postavila ta slavna umetniška doba; vse možnosti te dobe so bile do skrajnosti izko-

riščene. Delo je končano; polagoma se nagne umetniška pot proti propadu. Hiperkultivirano uživanje pretrga vse zveze z naivnim in izvirnim in za to silnim pojmovanjem življenja. To se kaže posebno občutno v umetnosti. Veselje nad umotvorom in njegovo intenzivno uživanje moreta še za nekaj časa varati čez duševni bankerot oslabljenega plemena. Nastajajo še umotvori, ki pa nimajo svojega izvira v naravi, ampak v umetnosti slavne preteklosti. Naposled opešajo še te duševne moči, oblika izgubi popolnoma svojo vsebino in preide končno v šablono. To dobo imenujemo barok. Vedno globočje in hitreje gre umetnost proti svojemu propadu, katerega tudi dražestna doba rokokoja ne more zadržati.

Proti koncu 18. stoletja prešine ves olikani svet gnus nad razuzdanostjo baroka, ker zavedal se je praznote v življenju kakor v umetnosti. Nove ideje, ki jih je Evropa takrat prevzela iz Francije, so se tudi v umetnosti začele razodevati. Razkošno življenje se je moralo umakniti strožjemu naziranju. Francoski enciklopedisti, katerih nauki so bili povsod z navdušenjem sprejeti, so sicer učili povratek k naravi, a čas je bil preslaboten, da bi mogel iti pot, ki je bila že od stoletij zasuta: moral se je zateči k zgodovinskim vzorom. Ta potreba je rodila klasicizem, tako v življenju, kakor tudi v umetnosti in pozneje, ko se je vzbudilo zopet hrepenenje po mehkejšem čuvstvovanju in njegovem izražanju — romantizem. Kakor si je poiskal klasicizem svoje vzore pri Grkih, zatekel se je romantizem k renesansi in preletel vse njene pojave, kakor preleti umirajoči v duhu še enkrat vse faze svojega življenja, predno za večno izdihne. Pa ravno tako, kakor zadnje vzplamenenje duha ne more vrniti umirajočemu življenja, tako tudi te struje niso bile zmožne oživeti umetnosti k novemu razcvetu, ker njih korenine niso segale v življenje, in ker so bili zastopniki teh struj preslabotni se povspeti više kakor samo do nekega estetičnega hrepenenja. Edino svetlišče tega časa je biedermeierstvo, to je tisti zlati čas naših dedov, ki nam dehti nasproti kakor nežna bajka. Na preprostem temelju postavljeno bi nas moglo dovesti zopet k naravnem žitju in s tem k zdravemu pojmovanju človeškega življenja, ako bi tehnične iznajdbe 19. stoletja ne treščile v počasni razvoj in izmaknile ves svet iz svojega tira.

V zgoraj opisano žalostno dobo pade umetniško delovanje starejših umetnikov naše razstave. Tudi slovenski umetnosti tega časa je vtisnjen pečat propalosti. Tudi ona je žela, kar so predniki sejali. Malo je zrna in še to je prepojeno s tujim sokom. Vse struje

so tu zastopane: slabotnost umirajočega baroka se križa s klasicizmom, čutijo se sledovi rokokoja, med tem ko sili mimo biedermeierstva romantizem v ospredje.

Najstarejše delo te razstave je J. Egartnerjev „Družinski portret". Vsa skromnost življenskega naziranja biedemeierstva se zrcali v tej preprosti sličici. Plaho se umetnik bliža materi naravi, manjka mu pa moči zreti slobodno v njeno veličastno lice. Sličica vpliva izredno prijetno in ljubeznivo, kakor jecljanje otroka. Sicer je Egartner slikal večidel svete podobe pod popolnim vplivom propalega baroka, ki pa nimajo toliko umetniške vrednosti, da bi spadale v to razstavo. Kar se je v tem času še storilo, je izvzemši A. Haynejevih pokrajinskih slik za umetnost brez pomena.

Razumljivo je torej, da je umetniški nastop M. Langusa učinkoval. Langus je bil najbolj iskani slikar svojega časa. Ustvaril je veliko množico svetih podob, deloma freske, deloma altarne slike, pa je tudi mnogo portretnih naročil. Pa njegova umetnost ne presega mej, ki so bile začrtane tedanji umetnosti. Njegovim freskam so vtisnjeni vsi znaki mrtvega baroka. Pod prisiljeno monumentalnostjo se skriva duševna onemoglost. Pojmovanje je običajno, risba surova, barve puste. Nekoliko ugodnejše učinkujejo nekatere njegovih altarnih slik, ali zaman iščemo v njih duha, ki bi jim vtisnil znak svete podobe. Portreta sicer tudi ne prevladuje — in vendar ravno iz nekaterih portretov sili nekaj na dan; zdi se nam, kakor da bi umetnika prešinilo nekako hrepenenje — ali morda kak spomin? Ali je sanjala njegova duša njemu nezavedno svežo trpkost domačih gora in nepotrto krepkost njegovega naroda? Ko gledamo v rezko podobo starega Poklukarja, nam je, kakor bi jo obdala nežna glorija in neka miloba nas obide. To je njegova sveta podoba.

Langus je imel več posnemovalcev, učencev in učenk, izmed katerih pa ni bil nobeden zmožen začrtati umetnosti nova pota. Blodili so brez umetniških ciljev od ene struje do druge. V njih delih straši še vedno barok (A. Bizjak), tudi spomin na rokoko še ni izginil, opaža se zlasti na risbah J. Gosarja; klasicizem se razodeva v risbi H. Langusove „Sv. Cecilija", portreti M. J. Strussove pa so najsirovejše posnemanje mojstra Langusa. Naivno pojmovanje biedermeierstva se opaža v delih kiparja F. Zajca. Drugačen je M. Stroj. Pod vplivom biedermeierstva je ustvarjal z rafiniranim okusom elegantne feministične portrete, iz katerih nam žalostno sije gizdalinstvo njegove umetnosti. Še mnogo domačih imen je nam ohranjenih iz teh časov in to nam dokazuje, da je bila takrat potrebščina po

umotvorih jako velika. Malo pa jih je prestopilo mejo rokodelstva; kajti umetniško pojmovanje je bilo tačas na nizki stopnji, zato so tudi umetniške zahteve prav skromne. Naročevalci so se večinoma zadovoljili s povsem rokodelsko izvršenimi izdelki. Na izvirnost ali kako duševno vsebino umotvora se ni polagalo mnogo važnosti. Za domače potrebe so splošno zadostovali portreti s približno podobnostjo, kopije gorskih pokrajin in svetih podobic; za javna poslopja, posebno cerkve pa so izpolnjevale svoj namen zopet kopije in če tudi slabejše vrste. Tako so živeli umetniki in občinstvo v najlepši slogi in nobena disharmonija ni motila te prijazne idile. — Zdaj je drugače! Sicer — umetniške zahteve občinstva se niso zvišale, spremenile so se samo v toliko, da domačih umetniških potrebščin zdaj v splošnem ne krijemo več z ročnimi deli, ampak s fotografijami in s cenimi, navadno zelo neokusnimi barvenimi tiski, — le umetnike je prešinil drugačen duh. Pa to le mimogrede. Torej naročil je bilo takrat dosti, celo toliko, da so se vsled tega naseljevali v Ljubljani umetniki iz tujih krajev. Kurz pl. Goldenstein je pripotoval iz Solnograda z neko gledliško družbo. Ostal je tu, ker so se mu zdele razmere prav ugodne. Bil je dekoracijski slikar, kar je ostal tudi skoraj v vseh svojih slikah. Kasneje se je naselil v Ljubljani P. P. Künl iz Češke, precej spreten slikar, ki pa ni ustvaril kaj mnogo izvirnega. Naslikal je več altarnih podob, bandercev in pokvaril s svojim restavriranjem nekaj starejših slik. Med njegove boljše slike spada „Angelovo oznanjenje“, ne morem pa jamčiti za izvirnost tega dela.

Kakor jasna zvezda sije v to mračno noč čisto ime Janeza Wolfa. Prišel je iz onih slavnih krajev, kjer so pred stoletji kraljevali Tizian, Tintoretto, Veronese, iz krajev, kjer so sanjali romantiki z vernim srcem o preporodu umetnosti. Navdahnjen z enakimi idejami je prišel z radostnim srcem v domovino, ne da bi si tu iskal denarnih virov s svojo umetnostjo — to bi se mu bilo drugod bolje posrečilo — ampak, da bi razlil med svoj narod vse lepote, s katerimi je bila prenapolnjena njegova duša. V njegovih žilah se ni pretakala kri, napojena s trpljenjem sužnjega naroda, njegove oči niso gledale ran, ki jih zadaja brat bratu, njegov duh ni spoznal hinavstva, bojazni in laži, ki so objele njegov narod kakor težke sanje. V globočine svoje notranjosti je obračal pogled, in v širokih svetopisemskih kompozicijah nam je razlagal zgodbe svoje bogate duše. Z vzneseno fantazijo je ubiral rahle strune svojega srca in opeval lepoto skritega, tajnostnega sveta. Pa njegov narod je šel mimo njega, kajti duh

ošabnosti ga je prevzel, začel se je namreč zavedati, in z ljubeznijo in občudovanjem se je zagledal v svojo neznatnost, ne meneč se za njega, ki je prišel v domovino, da jo obdari z vso lepoto svoje duše. V njegovem žalostnem obrazu berem tiho zgodbo tega trpljenja; njegove pohlevne oči mi razodevajo vse veliko gorje, v katero se je zagrnila njegova duša. In ko je zazrl oduren obraz resničnosti, omahnila mu je roka, ker njegova umetnost ni bila žívljena z vročim sokom življenja, ampak hrepenenje je bila in sanje iz minulih slavnih časov. Usmiljena smrt mu je raztrgala s hitro roko spone, v katere je bilo vkovano njegovo tožno življenje.

Kako je narod častil umetnikov spomin, priča spaka, sloneča ob steni, katero je pred leti krasila ena izmed najlepših Wolfovih fresk.

Wolfov sodobnik in prijatelj A. Karinger ni imel zmisla za idealni svet svojega prijatelja. Njegova umetnost se je gibala v drugačnih smereh. Obsežne, umišljive kompozicije niso bile njegova stroka. Z izbranim okusom si je iskal svoje motive v neposredni okolici ter jih nam podal s preprosto eleganco. Od narave obdarjen z izredno finim občutkom za barveno lepoto izpolnjeval je ta svoj dar s proučevanjem starih mojstrov. Voljno se je vdal njihovemu vplivu, kajti prelepi so umotvori Rembrandtovi, predelikatne barve francoskih mojstrov 18. stoletja, da bi se mogel ločiti od njih. Slavne postave preteklih stoletij so mu zapirale prosti izgled v naravo in tako je postal tudi on romantik — romantik barve.

Dolg sprevod kulturnih delavcev iz dobe romantizma se premiče mimo nas in se izgublja v pozabnost. Le tu in tam se še loči kaka značilnejša osebnost iz te enoličnosti. Njih imena so: M. Pernhart, F. Globočnik, J. Jurčič, J. Tavčar, Ed. pl. Wolff, I. Franke, Janez Šublc.

M. Pernhart je poleg A. Karingerja najboljši pokrajinar te dobe. Njegove slike se odlikujejo po enotnosti tona in ubranosti barv. Tudi J. Tavčar je v svojih boljših dneh naslikal marsikatero čedno pokrajino, pa njegov talent je bil kmalu uničen vsled neugodnosti domačih razmer. J. Jurčič je domovino ostavil. F. Globočnik je pustil delo svojega življenja v tujini, domovina ni imela kaj drugega za njega, kot učno mesto na svoji realki. Njegov naslednik na istem zavodu je bil I. Franke, fino obdarjena umetniška narava, katere dela so dajala najlepše upanje za bodočnost. Žal, to upanje se ni uresničilo; umetnik je zdaj star mož, ki je svoj čopič že zdavno položil iz rok. Tudi njemu, kakor njegovemu predniku ni

zalegel domači zrak in vprašanje je, če bi produktivni E. pl. Wolff ustvaril množico, deloma jako solidnih umotvorov, ako bi bil mesto profesor v Trstu profesor v Ljubljani.

Zdi se, kakor da bi bil imel slovenski narod tem manj prostora za svoje umetnike, čim bolj je napredoval v svojem razvoju — čudna prikazen, ki nâm jo morda enkrat pojasni filozofija zgodovine, katera pa je zadostovala, da so nekateri J. Wolfovi učenci utekli domovini.

J. Wolfov najstarejši učenec in najzvestejši pristaš je Janez Šubic. Tudi njegov svet je svet fantazije. In čeravno opazuje razne prikazni v naravi in ga tudi najpreprostejši predmet izpodbada k izpopolnjevanju svojega znanja, mu vendar ni dano se preriti do samostojnega pojmovanja narave — v svojih slikah ostane vedno romantik. Njegovi sujeti so alegorije, heroični prizori, fantazije in nabožne podobe. Pozneje, ko se je mnogo ozrl po svetu in spoznal različne načine umetniškega izražanja, si je pridobil mnogo tehničnega znanja; največ pa se je učil pri Makartu, čigar umetnost je bila tudi odločilnega vpliva za njegov končni razvoj, kar se vidi zlasti v njegovih manjših slikah. Vendar pa diha iz njegovih boljših podob še vedno Wolfov duh. Sledil je zvesto do smrti načelom starega orla, katerega pa v njegovem visokem poletu ni mogel doseči.

Umetniško delo njegovega življenja ni zaključeno, in ne vemo, kako bi se bila njegova umetnost še razvila, če bi ga ne prehitela smrt v njegovem najmarljivejšem delovanju. Umrl je na Nemškem, kjer se je bil v Kaiserlauternu udomačil.

Umetnost njegovega mlajšega brata Jurja se je razvijala na drugačen način, kar je posle dica njegovega od Janeza razlikujočega se značaja, v prvi vrsti pa njegovega bivanja v Parizu, kjer so se ravno ob tem času pripravljali veliki umetniški prevrati, merodajni za celo umetnost našega stoletja. V njegovih nabožnih podobah se sicer opaža še vedno način Wolfovega proizvajanja, vsa druga njegova dela pa stoje v znamenju različnih oficijalnih pariških struj. Slikal je z veliko spretnostjo, včasih z virtuoznostjo dekorativne podobe, — tudi njegovi portreti so večidel dekoracije, ukvarjal se je tu in tam z ilustracijami, z nekaterimi manjšimi slikami pa je prispeval tudi on svoj delež, da so se odprle naturalizmu duri salona. Tudi on je umrl v najlepši moški dobi in to je škoda, ker je imel podati še mnogo lepega, sicer ne svojemu narodu, ampak tujini, ki mu je postala druga lepša domovina.

Ob tistem časn, ko je žel Jurij Šubic v Parizu svoje uspehe, umiral je tam mlad, nadepoln slikar. Ime mu je J. Petkovšek. Vedoč, da so šteti dnevi njegovega življenja, zagnal se je s strastnim poželjenjem v vrtinec umetnosti. Njegove napol dovršene, rezke genreske podobe pričajo o silnem hotenju, in slutimo, da smo v njem izgubili velikega, nenavadnega umetnika.

Najmlajši J. Wolfov učenec, ki si je tudi iskal sreče v tujini, je A. Ažbe. Četudi navidezno najbolj oddaljen od umetnosti svojega mojstra, je vendar nosil njegov ideal lepote zvesto v svoji duši. Od narave obdarjen z izrednim estetičnim čutom, iskal je v svoji umetnosti vedno le zadoščenje tega čuta. In ko ga je tok novih idej zavlekel v nove tire, se ni nikdar brezpogojno in neposredno vdal razmotrivanju narave in življenja; njegov od tradicije življeni estetični čut mu je branil hoditi skrivnostna in včasih prav trda pota, ki vodijo do večne lepote. Njegovo oko ni moglo prodreti v globočine človeškega življenja, ampak oprijelo se je le njegove površine, — ostal je oboževalec umotvora in njegove lepote. Naslajal se je na okusnih potezah čopiča, na elegantni pozi modela, na zaokroženi kompoziciji, na materiji barve; bil je torej bolj čuteč in uživajoč estetik — umetniški gourmand, — kakor pa samostojno ustvarjajoč umetnik. Radi tega je bil svojim učencem rojakom sicer dober učitelj, ki jim je mogel razodeti marsikatere finese rokodelstva, ljub prijatelj, — v deželo njihovega hrepenenja jih pa ni mogel popeljati. Prisojeno jim je bilo, da si morajo sami najti pot v njo.

Ažbe se je domovini popolnoma odtujil, in šele po njegovih učencih je bilo zanešeno njegovo ime med slovenski narod. Kakor brata Šubica je končal tudi on, predno je dovršil delo svojega življenja.

Omeniti nam je še dveh Wolfovih učencev, ki se pa nista upala v tujino in raje ubogala nemški pregovor: „Ostani doma in preživljaj se pošteno!“ Ta dva sta L. Grilc in S. Ogrin. Tudi ona sta morda nekdaj stremila po najvišjem, morda sta tudi stezala svoje roke po zvezdah. — L. Grilc je mrtev. Preživljal se je pošteno s tem, da je slikal portrete po fotografijah in kopiral Führichov križev pot za razne cerkve. S. Ogrin je še med živimi, in on sam bo najbolje vedel, kako se je prilegel njegovi umetnosti domači zrak.

Tako se konča za slovenski narod umetnost 19. stoletja. Kaj prinese prihodnost? — Kdo ve?

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal **Pastúškin.**

Prva postaja.

IV.

‚Hahaha! Kaj vam nisem rekel? O, ti prenapeteži so vsi taki, vsi po vrsti, poznamo to zalego. Kakor otroci. Bodi past še tako očitna — štrbunk vanjo kakor mušica v vino. Torej je šel v zanko? Izvrstno, izvrstno, čestitam na izbornem lovu, hahaha!‘

Arhidijakon je bil po navadi precej dostojanstven in nikoli da bi se reklo naravnost hrupen, nekaj, kar je dišalo nekoliko po „ex cathedra“, je bilo vedno bistven del vse njegove zunanje prikazni. Če se je čuvstvo v njem danes tako razmahnilo, so morali biti pač tehtni vzroki.

‚In kje imate sedaj tega krivoverskega srakoperja s pristriženimi perutmi?‘

„Kjer prej.“

‚Prav tako. Zdaj že lahko potrpežljivo čaka odrešenja. Vi pa, gospod glavar, sestavite nemudoma krasno poročilo o izbornem obnašanju svojega ujetnika in ga pošljite loškemu oskrbniku Hohenburgu in nadvojvodi, da bosta vedela, kako malo sta se motila v svojem dosedanjem postopanju.‘

„Ali kako da se vi tako zavzemate za nadvojvodo, ko vendar veste, da je kruh, ki ga jeste, umešen z oglejskim kvasom?

‚Moj Bog, vi ne veste, da sem jaz navdušen Avstrijec?‘

„Ne, do danes mi je bilo to neznano.“

‚Ali prijatelj: jaz imam svoje mesto v Avstriji. Kaj me briga, če gleda nadvojvoda patrijarhu na prste — in kdo bi ne, če je od Ogleja do Benetk tako blizu? Mi glejmo, da kar se da ublažimo nasprotstva med obema moči željnima sestrama, cerkveno in posvetno oblastjo, da bo vsaka v svojem delokrogu neodvisna — to skušajmo doseči!‘

„Že, že . . . Toda . . . .“

‚Nič toda. Vi sestavite poročilo in po kosilu mi ga daste v pregled. Zbogom.‘

Glavar je gledal za odhajajočim:

‚Tega človeka še vedno ne razumem. Vedno se mi zdi, da mu je v tej igri nekdo napisal čudno, a važno vlogo, ki jo igra

kakor igralec, gotov popolnega uspeha, in da vleče tudi mene v to vlogo, toda tako, da mi pokaže vedno samo tisti dve vrstici, ki odpadeta name.‘

Med tem je stikala doli pod gradom vaška otročad za robidnicami, drnovci in borovnicami. Kotarjev Jaka je bil že zmerom tak, da je hotel biti povsod prvi. Če so zasledili gada in so se spravili nadenj s kamenjem — on ga je ubil, njegov kamen mu je razčesnil glavo. Če so stikali za gnezdi — on je splezal, kamor si živ krst ni upal. Če so se kopali v Soči — on je skakal z najvišjih skal po glavi v največjo globočino. Tako tudi danes. Hotel je nabrati največ jagod, ne v družbi, sam zase, da jih potem preseneti s polnim klobukom in se bo smejal njih dolgim obrazom in zavidnim očem. Brž v začetku se je odcepil od družbe in lezel vedno više. Ko je imel že pol klobuka, se znajde mahoma pod grajskim obzidjem. Tam je zasledil tudi lešnike — hajd po njih! Stika po grmovju, stika in zadene prav pri tleh grajskega zidu ob luknjo, zarastlo s plevelom. Velika mačka bi z lahkoto smuknila skoz njo, človek nikoli, tudi sedemleten dečak, kakor je bil Jaka, ne. Toda Jaka ni bil izmed tistih, da bi se dal ugnati od samega premisleka. Poskusimo! Poril je plevel, skril skoro poln klobuk v nizko bukovje in vtaknil glavo v luknjo. Pritisnil je ob zid dva polža in nekaj druge gomazni, se zleknil po tleh, z rokami počistil plevel pred seboj in se začel vleči skoz luknjo. Jaka je bil za svoja leta nenavadno širokopleč, to ga je ustavljalo. No, preokrenil se je dvakrat, stisnil ramena naprej, pobrcal z nogami v tla in ob drobna leskova debelca in je bil z glavo v gradu. Napel je še enkrat mlade kite, nategnil prožne ude in se z nemalim naporom ves upehan in potan izvlekel na drugi strani iz luknje. Bil je v gradu. Doma je slišal včasi pripovedovati, kako lepo je v gradu, veliko lepše kakor na vrtu gospoda župnika. Pa je debelo gledal, ko je videl vse še bolj zanemarjeno kakor zunaj. Visoka trava je pokrivala tla in bohoten plevel je silil iz špranj v zidovju. In ozko je bilo vse, in nobenih vrat, in senčno, tako pustohladno, da se je Jaki tam blizu srca nekaj stisnilo. Eno samo okence je opazil v pritličju, majčkeno, kakor jih je videl Jaka doma in po vsi vasi zadosti pri kravjih hlevih. Bo že tudi to kak hlev. Klavrn hlev, če se pomisli, da je grajski. Tukaj da so zobali oves tisti iskri konjiči, ki so jo tolikokrat tako fletno drobili skozi vas? Spoštovanje, ki jim ga je Jaka dozdaj izkazoval, je začelo kopneti. He, tam moli nekaj kosmatega skozi okno, kravji rep ali kali? Hušk! Jaka se je stisnil k zidu in se

plazil po prstih proti oknu. Ko se je toliko približal, da ga je ločila od okna samo še razdalja enega komolca, je stegnil roko in — čap! zgrabil je tisti kravji rep in ga povlekel na vso moč proti ven. Pretresljiv javk mu je vdaril v tistem hipu skozi okno na ušesa. Pogledal je bliže — kaaaj? Človek? In kravji rep — brada? Popustil je z roko in obstal kakor odrevenel. Da, skozi okno je gledal človek. Tema je bila okoli njega, a skozi pajčevino in železje se je kradlo vendar toliko svetlobe, da je bilo mogoče razločiti globoke razorje v izmučenem licu, in ko je dvignil glavo, je Jaka zagledal pod njegovim vratom kolar. Morebiti sam gospod grajski kaplan? — Tukaj? Jaka je boljinbolj zijal.

‚Kaj si človek ali si zverina?" je oni za oknom bolj zastokal kakor zavpil. Otipaval si je zardele čeljusti in zobovje. Izpod levega podočnika se mu je cedila črnikasta kri, ki si jo je brisal z rokavom.

„Mislil sem, da je rep, pa je bila vaša brada.'

Pri vsej skeleči bolečini se oni znotraj ni mogel ubraniti lahkega usmeva spričo tolike prešerne odkritosti.

‚Kod pa si prišel sem?'

„Tam skozi luknjo."

‚In te nikdo ni videl?'

„Ne."

‚Veš zagotovo?'

„Kdo me bo videl v hosti in plevelu?"

‚A iz gradu?'

„Okna ni videti tukaj nobenega razen vašega."

Dečko mu je vedno bolj ugajal. Te jasne, rjave oči so gledale tako naravnost, tako odkrito. Oni za železnimi klini je nekoliko pomolčal, nato je nadaljeval:

‚Čegav si?'

„Kolarjev. Doma mi pravijo Jaka."

‚Jaka, ti si dober dečko; stopi bliže, ne boj se.'

„O saj se ne!"

‚No vidiš. Tako. Čuj, Jaka, ali je luknja v zidu velika?'

„O ne. Komaj, komaj sem se zdrsal skozi; k letu se gotovo ne bom mogel več. Še komolec sem si obdrgnil, glejte."

‚Tvoj oče bi ne mogel skozi?'

„O ne. Še naša Tinica ne, ki ima petnajst let."

Bradač, ki ga je Jaka gledal kakor čudo božje, se je zamislil, nato je začel znova:

‚Jaka, še bliže stopi. Čuj, ali poznaš gospoda kapelana?'

„Kaj bi jih ne? Še zadnjo nedeljo so mi dali podobico, ker znam tako lepo pri maši streči, so rekli, in so me pogladili po laseh.“

‚Ti tudi pri maši strežeš? To je lepo. Jaka, ali bi šel do gospoda kapelana in ga prosil, naj se potrudi priti s tabo do luknje?‘

„Zakaj ne?“

‚Na, tukaj imaš križec za spomin. Stopi doli in reci, da želi govoriti ž njim Peter Kupljenik. Kako porečeš?‚

„Dober dan, prečastiti gospod kapelan. V gradu želi govoriti z vami Peter Kupljenik in me pošilja, da vas spremim do luknje v grajskem zidu.“

‚Da, tako mu poveš, toda natihem, zapomni si, in da ne bo nikdo slišal. Nikomur ne smeš praviti, da si bil tukaj in da si govoril z mano. Kakor hitro črhneš komu le besedico, se ti križec, ki sem ti ga podaril, spremeni v ostudno črno kačo, ki te tisti hip piči na smrt.‘

Jaka je prebledel.

„Nate svoj križec. Če spi v njem taka strupena kača, nočem raje nič.“

‚O, le potrpi, Jaka, to ni tako, kakor misliš. Tudi če pustiš križec tukaj ali če ga vržeš od sebe, se spremeni v kačo, če le zineš o tem, kar si videl in slišal v gradu, na mah oživi, plane za tabo, v hipu te dohitti in umori.‘

„Škoda, da sem prišel sem.“

‚Bodi pameten, Jaka. Ali je tako težko molčati?‘

„O ne, ni, pa vendar . . .“

‚Potolaži se. Glej, ako boš molčal, ti da križec tako moč, da te nikdo nikoli ne zmaga.‘

„Saj me zdaj tudi ne. Sosedov Štefucelj se me še zdaj ogiba, odkar sem ga premikastil, ker je lučal našega Kastorja.“

‚Dobro. A križec ti da še več. Če ga boš nosil okoli vratu, se te nobeden kačji pik ne prime, in tudi če boš plezal po nažagani veji, se ti ne bo vlomila. Vsi te bodo radi imeli, in česar se lotiš, se ti posreči. Ali hočeš?‘

Jaka je prikimal.

‚Torej pojdi, bodi previden, molči in stori, kakor sem ti rekel. Če boš priden, dobiš darov od gospoda kapelana — a da te živ krst ne vidi!‘

„Gospod, najbolje, da mi daste še en križec, ki me stori nevidnega, in enega tudi za gospoda kapelana, da bova bolj brez skrbi.“

‚Rad bi te uslišal, Jaka, a glej, potem te tudi gospod kapelan ne bo videl.‘

„Saj res. Kako sem zabit. Zbogom."

Peter se je naslonil ob železno ograjo in je čakal. Zdaj se bliža torej ura, ki mu odvzame težke dvome, porojene snoči gori na oknu. Da se mu beg prav lahko izjalovi, na to je bil pripravljen, to ga ni potrlo; a če bi bila opravičena bojazen, ki mu je zalila srce tik pred begom, če bi se izkazalo, da je resnica, kar mu je zaplesalo snoči, ko je gledal doli h kapelanu, samo kot grozna slutnja pred očmi, če bi — Peter si ni upal misliti naprej. Skušal se je raztresti. A kako v tej ozki enoličnosti? Da bi imel vsaj kako knjigo, sv. pismo najraje, kakor včeraj. Kdo ve, morebiti leži kaj v kakem kotu, v temi ni videti ničesar. Stikal je po kotih, zaman. Otipaval je le mokrotnohladne, pri tleh s kosmato plesnijo prevlečene, stene, pajčevino, tuintam kakega hišnega ščurka. Vrnil se je zopet na okno, strmel v nasprotni zid, skušal šteti martinčke, ki so pokukavali iz številnih razpok v zidu, hodili drug k drugemu na obiske in se podili gorindol po steni. Raztresenja ni bilo, vedno in vedno se mu je vsiljevala skeleča misel, ki se mu je snoči zagozdila v možgane, da mu je glava brenčala od nepoznanih bolečin. Kakor kača-sesača mu je kljuvala v srce in pila in pila. Stiskal se je na levo stran okna, da bi z očesom dosegel luknjo v zidu; bila je predaleč v stran. Napenjal je uho, če je za zidom veja udarila ob vejo ali če je kuščar premaknil droben kamenček, že je mislil, da je Jaka; pa ga ni bilo. Šele čez dobro uro je tam na desni nekaj zaropotalo, po travi so se začuli pridušeni koraki in pred oknom je stal Jaka.

V.

Kapelan je čakal pred luknjo. V zidu je vtrgal travnato bil in je zamišljeno žvečil. Trije, štirje žarki, ki so se bili ukradli skozi zeleno plast leskovega listja, so mu v žarkem plesu migotali pred nogami in strepetavali s travice na travico. Poleg zamišljenosti je kazalo vse njegovo kretanje tudi nestrpnost. Dvakrat, trikrat se je sklonil k luknji — nič. Šele ko je peto bil korenito prežvečil in jo izpljunil daleč od sebe, je začul iz jame:

‚Gospod kapelan.'

Počenil je v travo, pokleknil v profilu in skloni glavo, tako da mu je desni uhelj izginil v odprtini:

‚Govori.'

„Peter Kupljenik bi rad vedel, ali ste še njegov prijatelj."

‚Še.'

„In bi se rad pomenil z vami o važnih rečeh, če ste na času.“

‚Sem.‘

„Ker ne more semkaj, želi, da bi jaz posredoval med vama. Pravi, da dobim od vas cekin.“

‚Dobiš ga.‘

„Jaz bi ga rad videl.“

‚Na ga.‘

Kapelan je segel v žep in iztegnil roko do komolca v luknjo. Od druge strani ji je prišla naproti drobnejša in bolj umazana roka, na sredi sta se srečali in iz kapelanove pesti je zdrsnilo v ono malo nekaj svetlega.

„Hvala lepa, gospod kapelan. Peter misli to tako: jaz vam bom nosil njegova vprašanja in vi mu boste po meni odgovarjali.

‚Dobro.‘

Jaka je hodil od okna k luknji in od luknje k oknu in Peter Kupljenik se je razgovarjal s kapelanom.

‚Od kdaj imate tukaj arhidijakona?‘

„Bil je že pred mano tukaj — kakih sedem let.“

‚Ali te nič ne nadleguje?‘

„V dveh letih sem bil trikrat pri njem.“

‚In ti ni govoril o novi veri?‘

„Seveda. Namignil mi je, zakaj so me premestili.“

‚Zakaj?‘

„Da bom bolj pod nadzorstvom. Tam v tisti kranjski luknji sem se jim zdel presamostojen.“

‚Pa obhajaš še vedno sub utraque?‘

„Če kdo želi.“

‚In te župnik in naddijakon ne zgrabita?‘

„Župnik je prizanesljiv, kakor so vsi, ki jim celibat ne diši.“

‚Ali je oženjen?‘

„Ne; pa je bil. Ženo in otroke mu je Porcia pregnal nekam na Koroško.“

‚A naddijakon?‘

„Ta ima drugih opravil do vrh glave, nikar da bi hodil gledat kako jaz obhajam. Zaupanja nima pri ljudstvu nobenega.“

Kapelan je čakal novega vprašanja. Pa je pridrvil Jaka na vso sapo in smuknil skozi luknjo.

‚Gospod kapelan, hitro, hitro odtod!‘

„Za Boga, kaj pa je?“

‚Hitro, hitro!‘

Jaka je zagrabil kapelana za roko in ga vlekel za seboj. Drvila sta po rebri nizdol in Jaka je izbiral vedno tako pot, ki je bila najbolj obrastla in skrita. Veje, ki jih je odmikal pred seboj in jih tik nato zopet izpušal, so udarjale po obrazu opotekajočega se kapelana, ki se mu je dopetni talar zapletal med korake, se zadeval ob štrleča debla in štore. Toda Jaka ni vpošteval takih neprilik. Kakor da je hipoma postal iz otroka mož, je stiskal krčevito kapelanovo roko, da so se njegovi neobrezani nohti zarili v posvečeno in maziljeno meso. Spodaj pri studencu je Jaka obstal in prsi so mu plale kakor meh v kovačnici.

‚Govori vendar!' je silil kapelan.

„Ne, ne, preblizu hiš sva. Gospod kapelan, tu sem jo zavijva k vam na dom, nikar skozi vas, tam vam povem."

Molče sta stopala proti kaplaniji. Spotoma je potegnil Jaka ponovno mali križec iz žepa in ga motril s skrbnim očesom. Prvikrat se mu je že zazdelo, da steguje izza trnjeve krone Zveličarjeve huda kačica svoje dvokrako želo in toliko, da ga v hipnem strahu ni spustil na tla. Toda ne, nič ni bilo — nikdo ju ni slišal.

Ko je kapelan doma zaklenil duri, je rekel Jaka:

‚K Petru so prišli gospoda. Ko je pred vrati zaslišal stopinje, je imel ravno še toliko časa, da mi je ves preplašen šepnil: „Teci! Drevi prinesi pilo! Gredo! Teci! Molči!" Videl sem, da so se vrata odprla, in zbežal; če je mene kdo videl, ne vem.'

Tisti večer je Peter zopet slonel ob železni ograji. Iz bližnjega gozda je prihajalo skovikanje. Iz teme se je izluščil otroški obraz, bled, z bliskovitimi očmi, in za obrazom cela otroška postava. Desnica je segla za srajco in vtaknila podolgovato orodje skozi okno, levica je tiščala križec. Iz okna je šepetalo:

‚Jaka, jutri zjutraj. In pomni, kaj sem ti rekel o križcu.'

Bledi obraz je utonil v temi kakor prikazen in kmalu nato je sipljalo v noč kakor črvovina z razjedenega tramu raskavo, enakomerno praskanje. Od časa do časa je vtihnilo kakor črv, ki je privrtal skozi in začne drug rov. Nato zopet ista pesem, enakomerna in enolična. Najprej je prihajala čisto od spodaj pri oknu, v desnem kotu. Čez dobre pol ure pa se je zazdelo, da se je skrivnostni pevec prestopil za ped proti levi in čez druge pol ure zopet in tako trikrat, dokler ni prišel čisto v levi kot. Zdaj se je pomaknil za ped navzgor. In zopet je pelo in praskalo. Naenkrat pade lunin žarek tjakaj in kakor bi presekal, kakor bi zmotil skrivnostnega pevca, je pesem mahoma utihnila. A že čez nekaj minut se je začelo

zopet prejšnje cvrčanje in v bledem svitu je bilo razločiti nekaj svetlega — drsalo je po klinu železnega omrežja od znotraj proti ven in zopet nazaj. Bledikavi prsti so se svetlikali iz teme in so očividno vodili enakomerno gibanje, ki so bile vprte nanj velike, zelene oči. Zdajpazdaj so se prsti ustavili in potipali klin, zelene oči so se ponižale, da so se pokazale na ozadju upalega obraza kakor dvoje zvezd strmečih v oblačni noči skozi modro zaplato v sivem nebu. Takrat so se ustne skoro dotaknile klina in odpihnile svetločrnikast prah, ki se je bil med praskanjem nabral.

Drugo jutro je stal Jaka zopet pred oknom. Peter mu je naročal:

‚Reci mu, naj pride sam k odprtini, brez tebe. Kadar opraviš, pridi mi povedat, ali ti je obljubil. Trikrat naj zaskovika, kadar pride, razumeš, drevi ob desetih. Misli na križec!‘

Pod večer se je nebo mahoma stemnilo in z nočjo je prišla nevihta.

Peter je gledal pri oknu in je bil utrujen in potrt. Kapelan je sicer obljubil priti, toda v takem . . . Neurje se je bolj in bolj razvnemalo. Bliski so sledili drug drugemu s tako naglico, kakor bi se kosali, kdo bo prej zažgal temo, da prasne kakor suha slama in je ne bo nikoli več. Naliv je vršal zunaj po listju in vejah in burja je hotela odnesti grad s holma. Tresk je padal na tresk, kakor da mlati na nebeškem gumnu vsa vražja žlahta.

Petru se je zazdelo, da je slišal skovikati. Torej vendar? Napel je uho, da bi slišal še v drugo in v tretje. Toda debel grom se je prevalil od vzhoda na zapad, da ni mogel vedeti, ali je vtonilo v njem tudi morebitno skovikanje. Vsekakor je bolje se prepričati. Snel je prepiljeno železno ograjo, jo prislonil k zidu na tla in splezal skozi okno v veter in dež. V zelenem svitu bliskov je videl golčati skozi odprtino potoček umazane deževnice, ki se je zbirala na ozkem prostoru in drla šumeč in žuboreč po rebri proti vasi.

‚France, ali si ti?‘ je zaklical v potok. Ni se mu bilo bati, da ga bo v tem trušču slišalo nepoklicano uho. A niti poklicano ga ni čulo; drugi in tretji klic sta ostala brez odgovora kakor prvi.

Do niti premočen se je vrnil v ječo in zopet zaslonil okno z omrežjem. Tik nato so se odprla vrata, stražnik mu je prinesel večerjo. Peter, ki je videl, kako vse curlja od njega, se je umaknil v kot, da bi stražnik v motnem svitu baklje tega ne opazil. Toda stražnik se je začudil, kako da je mizica vsa oškropljena.

‚Dež je udarjal skozi okno,‘ je razlagal Peter.

Stražnik je zmajal z glavo. Razdalja med oknom in obzidjem je komaj korak velika in obzidje je tako visoko, da ne more nobena burja, naj pride od koderkoli, zanesti najmanjše kapljice v okno.

Burja je žvižgala. Deseta ura se je bližala. Ali pride ali ne pride? Čudni glasovi so se mešali v šum viharja, veje, ki so se lomile v gozdu za zidom, so treščale in padale hrupno na tla. A nobeden teh glasov ni bil podoben skovikanju. Polagoma se je vrvež nekoliko udobrihal, vihar je postal veter, grom je bolj in bolj odbobneval prek Kolovrata doli proti Cedadu in dež, ki je lil prej korcema, je ponehaval. Kmalu je piš in vršanje tako oslabelo, da je bilo slišati razločno rog ponočnega čuvaja: enajsta!

Kapelana ne bo.

Pst. Skovir. Dvakrat — trikrat! Po bliskovo je Peter stekel k luknji. Droben curek je še vedno žuborel skoz njo.

‚France?‘

„Da.“

‚Glej, Ločan me je dal uloviti. Tukaj ostanem morda samo še nocoj. Od tukaj me spravijo v Gorico, potem pa ne vem kam, ali v Oglej ali v Videm, nekateri menijo celo da v Rim. Za našo stvar sem jaz mrtev in zato te zaklinjam, spominjaj se najinega prijateljstva in delaj. Od tebe ni že dolgo ničesar slišati. Samo enkrat se je govorilo, da omahuješ, da nisi več tisti France, ki sem te poznal pred štirimi leti. Jaz nisem verjel, a . . .‘

„Prav si imel, da nisi. Tisti, ki so to raznesli, nočejo poznati razmer. Mar misliš, da bom tukaj, naddijakonu pred očmi, pridobival očitno in hrupno za resnico ljudi, ki zanjo še niso zadosti pripravljeni? Tako se godi tam pri vas. Kaj nas učijo katakombe, prijatelj? Ah razsajati po ulici? Misliš, da je naši stvari v prilog, če tebe zdaj odženejo, pa če ostaneš makar desetkrat stanoviten? Stanoviten in prost, prijatelj, to velja!“

Peter je vzdihnil. Kapelan je nadaljeval:

„Zato pa je treba previdnosti. Ljudi pridobivam pomalem, osebno, natiho, najprej tiste, ki so videli kaj sveta, obrtnike, rokodelce — kmet, veš, je bolj trda kost, a tudi teh imam že nekaj. In naddijakon vsega tega niti od daleč ne sluti. To se pravi delati, premišljeno, pametno delati.“

‚Toda enkrat boš moral vendar na dan.‘

„Ko bo stvar zadosti daleč, zakaj ne! Zrelo pšenico bomo seveda omlatili, zelene pa ne, kakor delate vi tam po Kranjskem. Kolikokrat sem vas svaril: natihem, dokler nimate tal! Vi pa ne in

ne, in zmerom bum-bum in tra-tra; potem pa imate. Tekate po lecah, rogovilite — no, in potem... kakor tisti Vašang, ali kakor ti —"

,Ne sodi krivo, France! Vašanga ti ne poznaš in ne veš, kako je bilo z njim.'

„Eh, ne vem, ne vem — kazal se je preveč, kakor ti."

,Pustimo to, France. Nekaj drugega me je nagnilo, da sem te povabil sem. Saj veš, ko si prišel sem, je prišla s tabo tudi moja Štefanija.'

„Da."

,Ti praviš samo: da, prijatelj? In vendar veš, kako sem jo ljubil in negoval, kako težko sem se ločil od nje. Ah, ti nisi oče in ne poznaš očetovske ljubezni.'

„Ne govori, Peter! Vem, rad si jo imel in rad bi slišal o njej. A jaz, glej, bi rad molčal. Žalostno."

,Govori, France, zaklinjam te, govori!'

„Nerad govorim, a če ukazuješ. Čuj: dobro se je bila izurila v gospodinjstvu. Videl sem, da boljše gospodinje ne dobim in sem ji pred letom odkril svoje namene in jo vprašal, ali mi hoče postati družica skozi življenje."

,In ona?'

„Najprej se je obotavljala."

,In potem? Govori! Tisti otrok —?'

„Kaj tisti otrok? Ali kaj veš?"

,Govori, ali si ti oče in ona mati —?'

„No, da . . ."

,Lopov!'

(Dalje prihodnjič.)

Anton Debeljak:

V zimskem jutru.

Kaj v obzorju, solnce, bahaš se s škrlatom!
Moj pogled je zmagovalec nad teboj,
in trofeje so sneženi mu kristali.
Leta živel dolga sem v minutah danes,
da osivel ves sem ko stoleten starec,
zimska skrb obelila črni plašč je moj.
Mlad še — kot očak grem skušen skljućen v mrazu,
a ko snežna se razperutila sladka
nežna misel na Snegulko — devo drago —
in zapredla me v opojen je zavoj.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

2. Marševati ali marširati?

Mnogo se je že pisalo o glagolih s končnico *-irati*, ki so jo nekateri začeli nadomeščati s končnico *-ovati*. Naposled se je te stvari vnovič doteknil v „Antibarbaru" na strani 63. in 64. g. dr. Josip Tominšek. On uči, da se moramo glagolov na *-irati* izogibati s vsemi sredstvi: ako imamo za nje domačinke, rabimo te, sicer pa pritikajmo na izvirno (ne le nemško), če le mogoče samostalniško podstavo končnico *-ovati*, češ, ta ni tako smešna, kakor se komu zdi. Samo kjer bi glagol s končnico *-ovati* postal neblagoglasen, ostanimo pri tujem *-irati*. Glavna stvar je torej Tominšeku blagoglasnost; saj prvi zahtevi njegovi, da pišimo domače glagole za tuje, se pač še ni nihče in nikoli uprl.

Drugače pak je z zahtevkom, da pišimo končnico *-irati* tedaj, kadar je glagol s končnico *-ovati* neblagoglasen. Gospod Tominšek je naštel nekaj takih „neblagoglasnih" glagolov. Kaj je blagoglasno, kaj ne, to je in ostane — kakor vsako vprašanje o ukusu — vedno nerešeno vprašanje; jezik sam tudi ne vprašuje po tém. Kar meni ali mojemu narodu doni lepo, to je neblagoglasno morda sosedu: Nemcu njegov Pfropf ni neprijeten, mi ga kar slišati ne moremo. Toda zakaj naj bi nam isto bilo zdaj blagoglasno, zdaj neblagoglasno, to je pač nedoumno: če je blagoglasno dokovati „fertig schmieden", je prav tako blagoglasno dokovati „docieren". Da se nam to zadnje vendar upira, zato mora tičati vzrok drugje in ne v blagoglasnosti. Če bi jezik res imel kak glagol promovovati za promovirati, bi ga bil kajpada že davno premenil v *promovati, toda ne zavoljo blagoglasnosti, ampak da si prikrajša nepotrebno napenjanje govoril; kazal bi s tem prej svojo — lenobo, kakor pa kak poseben občutek za blagoglasnost (filologi imenujejo to prikazen haplologijo).

Blagoglasnost torej nima ob reševanju našega vprašanja prav nič opraviti. Če hočemo določiti, katera omenjenih končnic je pri nas opravičena, moramo pregledati in preskusiti, kako si narod pomaga, kadar prevzame kak glagol iz tujine. Pri tem pa se ne

smemo omejiti na glagole s končnico *-irati*, ampak nam je vpoštevati vse tuje glagole sploh.

O tem je v svojem času, leta 1899., pisal v tržaški „Edinosti“ (štev. 223, 224 in 249) ob pretresavanju Levčevega „Slovenskega pravopisa“ (§§ 444—446) neki gosp. Ivanov in se uprl Levčevemu nauku o glagolih na *-irati*. On uči: Kadar je podstava glagolu romanska, tedaj moramo tuj (nemški) glagol prikrojiti tako, kakor prikraja italijanske glagole istrska čakavščina, za katero je našel D. J. Trnoplesar-Budivoj v „Slovanskem svetu“ (1898, str. 261, 1899, str. 89) pravilo, da nastopa v nji za *-are* naš *-ati*, za *-ěre* in *-ire* naš *-iti*, za *-ēre* pa *-ati* ali *-iti*. To zadnje pravilo res velja, toda samo za *italijanske* v hrvaščino sprejete glagole; veljá pa ne samo v Istri, ampak tudi drugod, kjer je vplivala laščina na slovanščino neposredno. Tako se lehko o resničnosti tega dejstva prepričamo glede Dalmacije, če vzamemo v roke katerega koli dalmatinskega pisatelja, ki piše naroden jezik. Našli bomo le malo izjem, katerih večino pa moremo razložiti drugači. Na viđež se na primer upirajo temu pravilu v dobrovniškem narečju: škrimati, kar pa moramo razlagati iz schermare in ne iz schermire; skomponjat kaže že po prefiksu, da ni pravi odsev ital. compōnere (comporre), kar bi dalo le *komponiti, iz katerega je tudi res nastalo. Ko je namreč narod napravljal k njemu nedovršnik, ga je naredil tako, da samoglasnika *o* v korenu ni podaljšal, ampak ga pustil nespremenjenega, ker bi bil sicer tujo besedo moral tako premeniti, da bi več ne bila razumljiva; in ko je hotel potem imeti dovršnik, je pozabil na prvotni *komponiti ter si ga napravil vnovič iz komponjati s prefiksom *s*. Enako si moramo razlagati glagole: mantenjati iz mantenere, intravenjati iz intravenire, in enako đesponjati iz desponiti (disporre = disponere). Da je res hotel narod tudi izposojenim glagolom nadeti pomen dovršnosti ali nedovršnosti, vidimo iz primerov, v katerih je bil ital. *s* (iz lat. *ex*) poštevan za slovanski prefiks *s-* (*sъ*); prim. pengjati, namesto spengjati iz spendere in nakogjati poleg skogjati iz scodere (scuotere): oba ta glagola sta bila prvotno pač sprejeta v obliki spenditi, skoditi (ta se je še ohranila na Rabu poleg iter. skâgjat, prim. Kušar, Rapski dijalekat v Radu 118, 25). Iz te oblike je bil narejen najprej nedovršnik spengjati, skogjati in iz teh še le, ker sta se ta glagota v tej obliki štela zavoljo začetnega *s-* za dovršna, je bil napravljen nov nedovršnik pengjati in *kogjati, ki ga imamo samo v nakogjati (prim. tudi Budmani, Du-

brovački dijalekat v Radu 65, 167). Enako kakor spengjati si moramo razlagati ofengját in reprengjat iz *ofenditi (offendere) in *reprenditi (riprendere). Vendar je v dalmatinščini nekaj glagolov, ki se ne strinjajo z danim pravilom. V Dobrovniku se namreč govori za ital. leggere, pingere, fingere, frigere ne morda lejiti (iz legjiti) itd. kakor v istrski čakavščini, ampak legat, (tudi v rezijanščini laját) pengat, fengat in fengjat, prigat. Nekateri štejejo te oblike za prav stare izposojenke iz romanske dalmatinščine, v kateri se gutturala *g* in *k* nista mehčala pred mehkimi vokali; mogoče je, da bi bilo res tako, vendar se meni zdi bolj verojetno, da nam pri teh izposojenih glagolih ni izhajati od nedoločnika (ker bi potem pričakovali vsaj *legiti itd.), ampak od sedanjika v I. sg. in III. pl. in pa iz konjunktiva. To mnenje opiram na to, ker vidim tudi pri glagolih, ki privzemajo v italijanščini infiks *-sc-* (= *sk*), da se v dobrovniškem narečju končujejo na *-eškati*, *-iškati* (prvo je starejše, prim. Meyer-Lübke, Grammatik der rom. Sprachen II. 242), ne pa na *-iti*, oziroma *-šiti*. Primerjaj: bandeškati — bandire bandisco, pateškati — patire patisco, reuškat rebuškat — riuscire riesco (v dobrovniškem glagolu je pomešan ital. sedanjik z ital. nedoločnikom), divertiškat — divertire divertisco, oferiškat — offerire offerisco, spediškat — spedire spedisco, tradiškat — tradire tradisco, apparire apparisco, *u*pariškat (*u* domač prefiks za *ad-*) itd. To so izjeme od Trnoplesarjevega pravila v Dalmaciji. Pravilo velja pa tudi za slovenščino, dasi nima ta, če ne gledamo na rezijansko narečje, toliko laških glagolov kakor dalmatinščina in istrščina. Kakor v teh, je tudi v nji še najbolj zastopana I. (*a-*) konjugacija n. pr.: barantáti — barattare, bendemáti — tržaški vendemare, cavatáti — zavatare, čakaráti — chiacchierare, čenčáti — cianciare (povdarek govori za to, da zadnje tri besede niso od samostalnikov caváta, čákara, čénča), duráti — durare, frmáti — fermare, govrnáti — governare, kontenáti se iz kontentati (ker bi se trije zlogi zaporedoma začenjali z istim soglasnikom) — contentarsi, koštáti — costare, ukordáti se — accordarsi, krepáti — crepare, krgáti — caricare, krnáti – catenare cadenare, lamentáti se — lamentarsi, mencáti — minuzzare, meritáti — meritare, mandáti trte — mandare, pasáti — passare, pečáti se — (im)pacciarsi, pensati — pensare, peštáti — pestare, prováti — provare, štentáti — štentare, štimáti — stimare, štram-

b o l á t i — part. furl. s t r a m b a l à d it. s t r a m p a l a t o, t e n t á t i — t e n t a r e, t o k á t i — t o c c a r e, t o m b o l á t i — (c a p i) t o m b o l a r e in še nekateri drugi. Iz IV. (i-) konjugacije pozna slovenščina f a l i t i (pregrešiti) iz starega f a l l i r e, pač ne iz f a l l ĕ r e ali iz današnjega f a l l a r e; o p a r t i t i pa ni gotovo, ali je ital. p a r t i r e ali pa domača tvorba iz tujke p a r t, ital. p a r t e (po d e l i t i). Od II., (III.) konjugacije (ēre, ĕre) imamo samo k o m p l í t i „končati" — complēre, cómpiere.

Gledé *laških* v naš in hrvaški jezik prevzetih glagolov je torej Trnoplesarjevo pravilo res vtemeljeno v dejstvih; toda zastran tega vendar še ne smemo z g. Ivanovim zahtevati, da je na isto kopito devati tudi glagole, ki so prevzeti iz n e m š č i n e, dasi so ti prišli v zadnjo iz romanskih jezikov. Pridobi li jezik s tem, ako rečemo, ta in ta beseda je iz italijanščine in ne iz nemščine? G. Ivanov ni italijanskim izposojenkam zelo nasproten, ljubše so mu od nemških. Meni pa se zdi, da so obojne iste vrednosti in zaslužijo isto „ljubezen" ali „sovraštvo". Če si kaj izposodim pri Lahu, je to ravno tako malo moje, kakor če si kaj izposodim pri Švabu: zastran prvih izposojênek ne bo moj jezik čistejši, tudi mi zato ne bo Italijan v narodnem oziru bolj prizanesljiv kakor drugi, ampak oba se bosta bratovski trudila, kako me spravita pódse. S tem, da si izposodim besedo, ne izkazujem dotičnemu narodu še nobenega češčenja; njega to prav nič ne boli, še toliko ne, kakor če komu komar pušča, meni pa je pomagano. Občutljivost je v tem oziru popolnoma neumestna, tako tudi napačna sramežljivost. Smešno je, če hrvaški ali srbski pisatelj išče rajši neznanih turških besed, kakor da bi mu ušla iz peresa laška ali nemška ali celo — domača. Kdo neki more narodu zapovedovati, kje naj si izposodi, česar potrebuje, kdo mu ukazovati, kje in pri kom mora prvič videti tujo stvar in slišati nje ime? In vendar si to domišljajo naši „filologi", ki uče, kako moraš prikrajati nemške glagole na *-ieren* in kako se izogibati zloga *-ir*! Narod ti izpreminja tujo besedo le v toliko, v kolikor je treba, da jo more rabiti v svojem jeziku, to je, da jo more sklanjati ali spregati; sprva ji pusti navadno celo tujo razvrstitev glasov, katera se šele ščasoma več ali manj vravna po domači. Pri nominih premeni torej narod kvečemu zadnji vokal ali zlog, pri glagolih odvrže končnico tujega nedoločnika ali osebno končnico, več pa si nikakor ne upa, ker bi s tem tujka izgubila preveč svojega lica. Kaj je prvotni sufiks, kaj koren, tega narod ne more vedeti, saj še strokovnjakom to ni vselej jasno! Recimo, da bi res kateri slo-

vanski narod zlog *-ir* v nemških glagolih na *-ieren* štel za nepotrebno končnico in bi jo res izmetal v nemških izposojenih glagolih, ter bi n. p. iz vacieren (izgovori po nemški facīrn) napravil facovati ali facavati, iz studieren pa študovati itd., bi li potem ne moral prav tako iz verzieren napraviti *frcovati, frcevati? In kaj naj bi napravil iz irren (prim. „Zakaj se pa iraš, Nežca ti?" SNP. I. 211)? Kako naj bi vedel, da *-ier* v zadnji besedi ni isti kakor v prvi, ampak da je del korena? Preprostemu narodu ne moremo vendar podmetati stvari, ki jih ve strokovnjak. Narodu, ali bolje rečeno, tistim njegovim članom, ki izposojajo zanj in znajo dva jezika, š čimer pa še ni rečeno, da so Bog ve kako izšolani, je jasno samo to, da je za nemško nedoločnikovo končnico *en* (staro *an*, *ôn*) postaviti v slovenščini *ati*. S tem je nemški glagol že presajen na naša tla, vsi drugi poskusi so a priori izključeni. Če je torej narod napravil iz zwîfeln — cviblati, iz tanzen — tancati, iz kochen — kuhati, iz pûwen — puvati povati, iz achten — ahtati, iz zieren — cirati, potem je popolnoma dosledno, da je napravil iz exercieren — ekscercirati ali šeljcirati, iz fallieren — falirati, iz marschieren — marširati, iz ministrieren — ministrirati, iz radieren — radirati, iz sekieren — sekirati, iz studieren — študirati, iz spazieren — špacirati ali špancirati itd. itd. Vsaka druga pretvorba je nemogoča, ker narod vendar ne more znati, da je dotični glagol tudi v nemščini izposojen in da je *-ier-* v nemščini sprejet pravzaprav po nepotrebnem, ker tudi stari Nemci niso prav vedeli ločiti nedoločnikove končnice od glagolovega debla v starofrancoskih glagolih. Enako sta Srb in Bolgar po grških *s*-aoristih (-ησα, -σα), v katerih sta največkrat slišala tuji glagol, sprejela z glagoli tudi ta *-isa, -sa* in ga nista morda odtrgala: zato pravita pedepsati in ne *pedepati ali pedevati (iz ἐπαίδευσα), kalesam in ne morda *kalêjem (od ἐκάλεσα); ta *-sa* sta priteknila pozneje, kakor Nemec tuji *-ier-*, celo domačim glagolom. Enako je tudi Dubrovčan italijanske glagole z infiksom *-sc-* sprejel ž njim vred, ker se mu je ta infiks zdel celovit njih del. Podobno so dalje ogrski Slovenci napravili iz madžarskega protestálni „protestieren" svoj proteštálivati, iz sillabizálni „buchstabieren" svoj šilabizálivati (Zobrisani Slovén 61, 11). Nasproti so, kakor Nemci frc. *-ier*, Škipetarji sprejeli slovansko nedoločnikovo obliko *-iti* v svoj jezik tako, da se *-it* šteje za celovit del glagola: gostit „ich bewirte"; današnji Grki pa so zopet kakor Nemci iz francoščine *-ier*, sprejeli iz italijanštine *-are*: ἀριβάρω

„ich komme an“ iz arrivare, ρεκομανδάρω recommandare; kar je torej popolnoma na isti stopinji kakor nemški recommandieren; dalje je ta ital. *-ire, -are* sprejela tudi škipetarščina kot celovit del glagolov n. pr. succidirti „folgte“, pensarti „dachte“ itd. — Če so torej Slovenci in drugi Slovani sprejeli nemške glagole na *-ieren* s to končnico, so ravnali popolnoma pravilno; oni še niso šli niti tako daleč kakor Nemci glede svojega *-ieren*, novi Grki glede svojega *-are*, Škipetarji (Albanci) glede svojega *-ar*, *-ir*, *-it*, Srbi in Bolgari glede glagolov na *-sati, -isati.* Potemtakem tudi ne gre Slovencem prikrojati glagolov na *-irati* tako, kakor uči dr. Tominšek, pred njim g. Ivanov (in deloma Bežek), da moramo namreč poiskati italijanski (romanski) glagol in ga pretvoriti tako, kakor se pretvarjajo izposojenke iz italijanskega jezika, to je: namesto fabricirati moramo po italijanskem fabbricare napraviti fabrikati; namesto konfiscirati po confiscare pa konfiskati in podobno. S tem bi se mnogokrat za nas izgubila že vdomačena in vsem razumljiva oblika, dostikrat pa tudi pomen, ki ni še eo ipso vedno enak italijanskemu, če je romanska beseda prišla k nam po Nemcih. Taka umetna popravila narodovega jezikovnega delovanja so nepotrebna in samo motijo; tujka je narodu umljiva samo v obliki, v kateri jo je on sprejel, ne pa v popravku tega in onega jezikovnega mojstra.

(Konec tega poglavja prihodnjič.)

Janko Glaser:

Pred tovarno.

Tako neizmerno prežalostni
so dnevi pri nas —
a kaj je ljudem, ki tu mimo gredo
v ta mračni čas?

Utrujeni so — in obraze imajo
nizko v tleh:
ukopan na ramena pretežki dan
trdó je kot greh.

Utrujeni so — in ne vidijo,
kako razsut
neba je večernega dih nocoj
do umazanih rut.

Ne vidijo — topo, brez srcá
mimo sopó:
svoje ljubezni več nimajo,
čez tujo gredo . . .

Z naših poljan.

1. Čez noč . . .

Spisala **Marica.**

Srečala sta se sredi neba siva megla in temen oblak. Morda je bilo hrepenenje, ki ju je zbližalo na dolgi poti, kateri ni nikjer konca, morda strah pred samoto. — Drhte je padla megla oblaku v naročje in mehak je bil objem, da so se jima od mehkobe orosila lica in so kanile solze sreče tja doli na grešno dolino. In kdo ve, kam so padle? In kdo ve, so li prinašale blagoslov ali prokletstvo? A bile so solze sreče. Krog njiju pa je zavihralo veselje in praznovala se je svatba sredi neba. V divjem diru so prijezdili gostje in se mešali krog velike, s sivo plahto pogrnjene mize. Zaigralo je in zapiskalo po zraku, udarjal je mogočen boben, blestele so žvenketajoče čaše in šumel je peneč napoj. In sredi tega veselja ni sijalo solnce.

Globoko tam spodaj pa so se ozirali prestrašeni pogledi v ono stran vrvenja in kipenja. Preko poljane je škripal voz, visoko naložen s snopjem. Kmet je poganjal konja in v njegovem glasu je trepetal strah. Držal se je sključeno kakor starec, dasi še ni bil. Hi-i! Prasknil je z bičem po konjih in voz je poskočil, da se je zazibalo. Zadaj sta hitro stopali žena in hči, da so široka krila veselo frfotala po zraku. Ko so padale prve kaplje, je bil že voz pod slamnato streho in v sobi ljudje zasopljeni in utrujeni.

„Vidiš, Anka," je povzel kmet, „še tako nas je komaj dovolj za delo, a ti siliš venomer proč. Kako pa naj potem? In neumno je to, pravim ti, neumno, saj vem, da te stari ne pričakujejo z veseljem."

„E, kaj pa ti veš!" je zavrnila žena. „Kaj bi je ne bili veseli! Tako delavne, kakor je ona, ni več v vasi. In kar tako brez ničesar tudi ne bo."

„Jaz že vem, kako je. Sosedje pravijo, da se to ne zgodi, da si mora poiskati sin drugo. In Tine, — hm, kdo ve, kako bo Tine."

„On misli resno, oče," se je vznemirila Anka, „in jaz ne maram drugega, on mora biti moj, mora, slišite, oče!"

„Slišim. Naj bo, če hoče; pa ne bo, boš videla, da ne. Tudi jaz sem mislil, da bo, pa sem srečal ljudi, ki so mislili drugače.

A kakor sem rekel, ostala bi še nekaj časa doma, malo nas je za delo in fant bo moral k vojakom, Tilka pa je še slaba."

„Bo že kako, jaz sem še čvrsta in zdrava," je zaključila žena, vstala in odšla v vežo. V duši pa ji je sedel strah, kaj, ko bi bilo nemara le res, kar modruje stari, in skrb za srečo otroka ji je stiskala srce.

Tudi možu je bilo danes malo tesno in ni mu bilo do smeha; a drugače je bil vesel človek in je včasi ob praznikih zagodel na harmoniko, spomin iz fantovskih časov.

Pa čemu se je prikradlo ravno danes v njih duše, čemu sta prišla skrb in dvom ravno ob tej uri, ko so praznovali visoko zgoraj sredi razigranega razkošja svatbo?

Padle so solze in se lesketale po travi in rožah preko poljan. Razšli so se, ki so rajali tam zgoraj, in posijalo je solnce, da bi videlo biserno poljano. Bilo je hrepenenje v njegovih pramenih in hrepenenje je bilo v solzah na drhtečih travah in rožah. Nagibalo se je solnce, kakor bi hotelo žejno izpiti biserne kaplje, in pogreznilo se je slednjič sredi hrepenenja, da v njem umre.

Anka je slonela ob vrtni ograji in njena duša je bila tako polna pričakovanja kakor nebo, ko padajo mrakovi v tih večer... Tuje, čudotvorne rože so jo zrle, in nevidne ustnice so poljubljale njena lica z razigrano nežnostjo; otožnost ji je lesketala v očeh in v mehkoobokanih ustnicah ji je igrala življenja pijana veselost. Obenem pa je čutila v duši hrepenenje po življenju. Vse se ji je zdelo tako resnično in obenem ironično, tako deviško in obenem poželjivo, tako smehljajoče in obenem resno.

„Pride li?" je mislila. „O, pridi, pridi!" je klicala njena duša.

Takrat, ko so padli mrakovi in se je prismejala izza gozda luna, je prišel.

Prišel je veselega obraza, gledal ji je naravnost v oči in kakor bi umel vse, kar je plamtelo v njih, jo je pograbil burno in privil nase tesno, da je zavzdihnila. Privzdignil ji je glavo in jo poljubil na mehki ustnici z vročim, dolgim poljubom. In v tem poljubu je drhtelo razkošnosladko, tajnostnopoželjivo in obetajoče . . .

Pozabila je vse, kar mu je mislila povedati; hotela ga je vprašati, pa čemu bi zdaj vpraševala. Poljubi so sladki, vprašanja grenka, in v sreči je najbolje molčati. Ko je stala luna že visoko, sta se poslovila. A ona ga ni vprašala. —

Bila je jesen in odpadalo je listje. Anka je šla otožna čez polje, v duši je nosila žalost in dvom. Ni ga bilo včeraj in ne oni

dan. Zadnjič pa je bil v otožni zadregi, ko ga je sprejela z ljubeznijo, veseljem in hrepenenjem. Ni ji odgovoril na vprašanje in postal je hladen in dolgočasen. Sredi dolgočasnosti se je spomnil, da se mu danes mudi in se je poslovil.

„In če več ne pride,“ je pomislila Anka, „potem pa je nemara res, kakor so rekli ljudje. Poišče si jo, kakršna bo ugajala njegovim starim, a jaz, — kaj pa jaz? Sovražila bi ga, zelo bi ga sovražila in — Ah ne, ne bi ga sovražila, on morda ni kriv. Toda, čemu se mučim s temnimi slutnjami, morda —“

Za njo je zašumela trava in plašno se je ozrla. „Ti?!“

„Čemu se pa čudiš in kaj si se ustrašila, saj je o belem dnevu? Pa tako resno in modro se držiš, kaj pa misliš?“

„Veš, spomnila sem se, zakaj si se domislil zadnjič sredi dolgočasnosti, da se ti mudi. Se ti tudi danes mudi?“

„No, no, tako užaljeno! Čemu pa to? Ne morem za to, če me doma takoj pogrešajo in se jeze, če se predolgo mudim. Tako, veš, me zbadajo katerikrat, in tega ne morem prenesti. Zato sem včasi dolgočasen in se mi mudi.“

„Radi mene te zbadajo, vse vem. Ne trpijo me in nočejo, da me imaš rad, pa tudi ne bodo hoteli, da me vzameš.“

„Vidiš, vidiš. Odkod pa veš vse tako natanko? Morda od kake dobre mamice, od kake velikodušne Lenke?“

„Vseeno ti bo, odkod. Le reci, če ni res. Danes mi povej, ker ne morem živeti v takih dvomih.“

„Dekle, kaj pa ti naj še pravim, če vse veš? Misli si, da je resnica, če boš potem mirna, če ne, pa narobe. Res ne vem, kako se zgodi, vem samo to, da te imam rad. Ti ni dovolj?

„Dovolj? Kako si čuden, ne razumem te. In nekega dne se bo spomnil tvoj oče, da je čas, da se oženiš.“ —

„To vendar ni nič hudega.“

„A on ti bo prepovedal, — on ti bo sam izbral ženo, in ti boš ubogal, jaz pa —“

„Ne bodi klavrna! Tako jokavo se držiš danes, pa res nimaš vzroka.“

„Nimam? Že dva dni te ni bilo in ljudje mi pravijo žalostne reči.“

„Dolgčas jim je, pusti jim veselje in bodi vesela! Ko pade prvi sneg, pridem po tebe in te popeljem pred oltar. Boš srečna tedaj in vesela?

„Srečna!“ je dahnila komaj slišno in blede rože na njenih licih so zardele. On pa je pozabil, da je sredi polja in v belem dnevu, objel jo je in gorko poljubil. Nato je odšel. —

Bila je jesen, odpadalo je listje in venele so rože, Anki pa je bil svet v pomladnem zelenju in cvetju. In ono noč je sanjala čudne sanje.

Šla je po beli cesti, ki ji ni videla nikjer konca, in ob nji so rasle rdeče rože, kakor bi tekla dva krvava vira s cesto naprej v daljavo, in onostran krvavih rož so rasle košate lipe. Po njih deblih se je vil zelen bršljan kakor solze hrepenenja in v njih vejah je šumelo in šuštelo s tajnostnimi glasovi in vabilo v senco. Dolga je bila pot in vroče je peklo solnce, zato je bil spehan njen korak. In stopila je s ceste, stopila je preko rdečih rož in legla v senco. Takrat pa je hipoma izginila bela cesta, izginile so rdeče rože in krog nje je bila velika senca, ki je segala daleč tja do zapada in se dotikala neba. In ta senca je zakrila solnce, a Anka je počivala pod lipo, ki se je po njenem deblu vil bršljan.

„Svetel dan je že, Anka, vstani!“

„O, ne vstanem ne, bojim se sence, one velike, temne sence, ki sega do zahoda in se dotika neba. In ne vidite, kako se vzpenja na vse strani in še solnce je pobegnilo pred njo? O, ne vstanem ne. Takole si potegnem odejo čez oči, pa je ne bom videla.“

Mati je gledala s prestrašenim začudenjem. Tilka je tekla iz sobe, da pove bratu, kako smešna je danes Anka.

„Pa jo vidim, pa jo vseeno vidim. O, strah me je, skrijte me! . . . branite me! . . . po meni sega . . . hu!“ Skočila je iz postelje in zbežala naravnost na podstrešje.

„Za božjo voljo, kaj se je zgodilo z našo Anko? Snoči je legla zdrava, in danes je vsa zmešana. Prav gotovo je sijala po noči luna nanjo ali pa je imela hude sanje. O ti moj Bog, pomagaj! Anka! Anka! Pridi no doli, saj ni nič, nobenega strahu, to si samo sanjala. In kaj bi se sence bala! Pridi doli in boš videla božje solnce po svetu, pa te ne bo več strah!“

Anka pa ni prišla. Sedela je skljućena na stari skrinji, njene ustnice so se premikale v tihem šepetanju in oči so ji nemirno bliskale v mraku. Ko je ugledala mater, ki je prilezla po stopnicah, je zakričala in se stresla v strahu. „Anka!“ je klicala mati z žalostnoobupnim glasom, „ne boj se, saj sem jaz. Glej, prišla sem po tebe, z mano pojdi in videla boš solnce, pa te bo minil strah!“

„O, solnce je pobegnilo, solnca ni več. Le glejte tu le, skozi to špranjo poglejte, kako hodi nekaj črnega z velikanskimi nogami preko polja; glava sega tam na zapadu do neba, roke pa mahajo na široko od juga do severa. Solnce je pobegnilo in pride zopet,

kadar pade prvi sneg. Vse belo bo tedaj, bela bo tudi ona črna pošast in solnce se je ne bo več balo. Takrat, mati, takrat bo zasijalo solnce preko belega polja in zacingljalo bo zunaj na cesti: cink, cink, cink. Nekdo se bo pripeljal v saneh po Anko, o takrat bo sijalo solnce!“

„Anka, to si sanjala nocoj, vse to so sanje! Pojdi, Anka, boš videla, da so sanje!“

„Vi mislite, da ga ne bo? Grde misli imate. Tako ne smete. On pride, gotovo pride; ko pade prvi sneg, bo pocingljalo zunaj na cesti: cink, cink, cink.“

„Da, da, saj pride, a zdaj pojdi z menoj, zajtrk te čaka.“

„Ne grem ne, pustite me, ne maram!“ Počasi se je spravila mati po stopnicah in vse se ji je zdelo težak sen. Oče je hodil s sklonjeno glavo okrog in v očeh mu je bila zapisana temna skrb pred temno slutnjo.

„Kako je?“ je vprašal s plašnim glasom.

„Ne vem, ne razumem. O križ božji, kaj je z našo Anko?“ Tilka in Janko sta gledala od daleč in se čudila. Potem so molčali; nobeden ni vedel, kaj bi govoril, na vseh je ležalo nekaj težkega, nerazumljivega. Opoldne pa se je odpravila gospodinja in odšla, nihče je ni vprašal, kam.

Ko pa je zahajalo solnce, je zacingljalo zunaj na cesti in Anka je prihitela s podstrešja.

Pridirjal je na dvorišče kmečki voziček in mlad voznik je skočil na trato, pritrdil vajeti in odhitel v hišo.

„Ali si prišel? O, jaz sem vedela, da prideš, pa so rekli, da te ne bo. Pa kako, da si prišel že zdaj, saj še ni snega in solnce se še skriva in črna senca še hodi po svetu. Te ni bilo nič strah?“

„Mislil sem na tebe, Anka, pa me ni bilo strah.“

Fant ji je odgovoril ljubeznivo in nežno. Rad bi jo bil še vprašal, kako se je zgodilo, a srce se mu je krčilo, oko se mu je zasolzilo in molčal je, da bi ne slišala v njegovem glasu žalosti. In Anka ni videla in ne slišala žalosti v njegovi duši. Oči so ji žarele in govorila je hitro in drhteče, kakor v sladki razburjenosti.

„Glej, iskala sem te na beli cesti, ki ji ni bilo konca nikjer. Ob nji so cvele rdeče rože in solnce je sijalo in žgalo, da sem se spehala in utrudila in sem težko hodila naprej. Tam za cesto, onostran rdečih rož, pa je vabilo, klicalo in šepetalo tako prijetno, ah — tako prijetno! Stopila sem preko rdečih rož in legla v senco pod šelestenje lip. Takrat pa se je zamajalo nekaj črnega

po zemlji in solnce je zbežalo, mene pa je bilo strah. Spomnila sem se, da prideš, ko pade prvi sneg, in sem te čakala. Pa so rekli, da te ne bo, a jaz sem vedela, da prideš. Zdaj grem s teboj, Tine, kaj ne?"

„Z mano pojdeš. Popeljeva se daleč, daleč, tja, kjer sije solnce in kjer te ne bo več strah. Obleci najlepšo obleko, ker naju bodo srečavali ljudje."

Hitro se je okrenil, da bi mu ne videla solze v očesu, potem je stopil s pijanim korakom pred hišo. Oče in mati sta bila pripravljena. V plašnih očeh so jima igrale solze.

„Kako se je zgodilo?" je govoril Tine sam zase. „Tako se je torej končalo vse, kar sem imenoval srečo, tako mora umreti sladko upanje, tako se mi zagreni življenje!"

„Ne, ne, tako ne sme ostati! Ozdravili jo bodo in naša Anka bo spet kakor prej; vesela in brhka in srečna bosta," je tolažila mati.

Iz sobe je zazvenela pesem. Anka je pela. Bila je pesem o hrepenenju, tako strašna, tako srce pretresujoča in tako mračna ko noč, a obenem je plamtela v njej ljubezen, paleča, polna razdivjane sladkosti in obenem tihe vdanosti.

Ko se je delala noč, se je odpeljal voz po beli cesti proti mestu. Stara sta se ozirala zdajpazdaj boječe na Anko, ki je bila mirna in gledala veselo. Vranca sta žalostno povešala glavi, kakor da bi vedela, da peljeta k pogrebu. Na nebu so gorele zvezde, kakor solze so se lesketale in v gozdu je skovikala sova.

* *
*

Sedela sta ob peči in njuni pogovori so bili žalostni. Govorila sta o Anki.

„Kdaj se le vrne Tine? Morda pa bo še vse dobro. Vedno prosim Boga; tako mi je hudo včasi, da bi se kar odpravila in bi šla pogledat k njej. Kako se ji neki godi? Morda trpi, reva. Bogve, kako jo mučijo. Slišala sem nekoč, da spravijo takega človeka v ozko sobico, potem pa ga nenadoma polijejo skoz odprtino v stropu z mrzlo vodo. To da ga tako prestraši, da je kar naenkrat pameten in pozabi vse prejšnje neumne misli."

„Ej, kaj bi verjela take reči, to si izmislijo ljudje. Če bi bilo tako, pa bi jih kar doma ozdravili, zakaj jih pošiljajo potem tja. — In da je naša Anka morala priti tja! Vedno je toliko mislila in skrbela za Tineta; kaj pa, če se ji je zato zmešalo?"

„Beži, beži, kaj se ji bo zmešalo radi tega! Saj jo je imel rad — nisi videl solze v njegovih očeh — in tisto, kar so pravili ljudje, je pač ni mnogo skrbelo. Pa če bi ji tudi on sam rekel, da je ne mara, bi se ji zato ne bilo treba zmešati. Bog sam ve, kako je to prišlo."

„Pa vendar je že včasi ljubezen naredila kako nesrečo."

„O, tisto so pa drugi ljudje. Mi navadno nismo tako rahločutni. In če bi ti nekdaj ne bil prišel po mene, vem gotovo, da se mi ne bi bilo zmešalo. Prišel bi bil drugi in menda bi imela ravno tako življenje, polno dela in skrbi."

„Anka pač ni te vrste kakor ti in jaz. A sedaj ne pomaga nič, počakati bo treba. Slišiš? Ravno prihaja Tine."

V sobo je stopil Tine. Malo se je nasmehnil, a bil je žalosten nasmeh.

„Dober večer!"

„Bog ga daj! Kako je, Tine?"

„Žalostno je, žalostno. A zdravniki pravijo, da je upanje. Jaz pa ga nimam, prav nič ga nimam."

Tine si je zakril obraz z rokami in je zajokal.

Krog hiše je zažvižgala burja in vmes je ječalo in jokalo v sneženo noč. Tine ni rekel ničesar več in stara ga nista ničesar več vprašala.

Odšel je s povešeno glavo, truden in potrt skozi vas. Zgodaj zjutraj se je napotil spat. Sanjal je, kako se je vračala v pomladnem dnevu iz preranega groba njegova mladost. Trnjevo krono je imela na glavi in bleda lica so ji bila orošena s krvavo srago. Oblečena je bila v dolgo belo haljo z rdečimi rožami. Razprostrl je drhteče, onemogle roke, objel jo in pobožal po bledih licih. Pokleknil je pred njo, objel njene noge in pozabil vstati. Stisnilo se mu je srce v pričakovanju, zapljuskalo mu je v duši koprnenje. Prijela ga je za roke iz vzdignila. Takrat šele je zagledal njeno trnjevo krono in se ustrašil.

„O, moja mladost, kdo te je okronal s trnjem?"

In ona mu je odgovorila: „Plakal si na mojem grobu, tvoje solze so padale nanj in vzraslo je iz njih trnje. Glej, ker si me klical s solzami, me dolgo ni bilo. Moral bi me bil klicati s smehom in radostjo, moral zapeti na mojem grobu veselo pesem, — in vstala bi bila ob isti uri. Obriši solzo in zasmej se, kakor se smeje polje tam zunaj pod solnčnim nebom!"

Tine se je hotel zasmejati, pa je zaihtel in se prebudil.

„Zunaj se smeje polje pod solnčnim nebom," je pomislil in pogledal skozi okno, pa je videl belo, iskrečo ravan.

„Lagala je moja mladost, ne smeje se polje pod solnčnim nebom, temveč plaka pod ledeno in sneženo skorjo." Stresel se je Tine, svet se mu je zazdel tako samoten kakor grob.

* *
*

V maju se je vrnila Anka. Pa ni bila nič več tista kakor nekdaj. Tavala je okrog kakor v pozabljenju in njeno srce je bilo brez hrepenenja. Prišel je Tine in bilo mu je dolgčas pri njej, pa se je spomnil nenadoma, da se mu mudi. Nič se ni začudila Anka in nič ni vprašala.

„Izpremenila se je; nič ne ve, da sva se imela še jeseni, ko je listje odpadalo, rada," je pomislil Tine in bilo mu je grenko v duši.

„Vse je zaspalo v njej in ne zbudi se nikoli več!" je zavzdihnil.

Z žalostnim in potrtim srcem se je napotil Tine čez polje, ki se je smejalo pod solnčnim nebom. In prišlo je veselje v njegovo srce. Kako bi ne prišlo, ko je še tako mlado!"

„Komu naj sije solnce, komu naj se smeje polje? Samo drugim? Čemu samo drugim? Mar nisem zaslužil tudi jaz svetlega solnca in smejočega polja?"

Takrat je ozdravelo njegovo srce. Kaj bi iskalo grenkosti in križa — sreče, sladke sreče naj išče na zemlji! Tine je šel skozi bukov gozd in svetel dan se mu je smejal skozi šelestenje košatih vej.

„Lep je danes gozd", je pomislil in legel v mah. Zašumel je gozd zvenečo pesem in Tinetu je bilo v duši sladko, otožno in brezkončno hrepeneče. Zajokal bi in obenem zavriskal, objel bi svet in ga pritisnil na razigrano srce. Tedaj ga je pobožalo mehko po obrazu, zaprl je oči in spoznal je svojo mladost.

„Popelji me, vodi me!" je prosil, vstal je in šel ž njo.

Ko so padali mrakovi in se je solzila trava, je ukal Tine skozi vas. —

Sredi zvezdne noči je poljubljal koprneče ustnice v tolažbo in radost. Posušile so se njegove solze in oči so se mu smejale v pomladno jutro. —

Tine se je oženil z lepo Ivanko in napravil veselo gostijo. Zgodilo se je to v maju, ko se je smejalo polje pod solnčnim nebom.

In ko je prišla jesen in je listje odpadalo ter se osul zadnji cvet, je umrla Anka. Na grob so ji vsadili rdečih rož . . .

Književna poročila.

Zeyer Julij, Jan Marija Plojhar. Roman. — Preložil Podlimbarski. Založila in izdala „Matica Slovenska" (Prevodi iz svetovne književnosti, VII. zvezek). V Ljubljani 1910. 8°. 307 str.

S to knjigo je podala „Matica Slovenska" našemu občinstvu eno najznamenitejših del češke pripovedne literature in brez dvoma najboljše delo Julija Zeyerja. Zeyer je Slovencem skoraj neznan. Razen „Mavričnega tiča" in „Blagorja na vrtu cvetočih breskev" nismo imeli ničesar obsežnejšega v slovenskem prevodu.

Julij Zeyer (1841—1901) je bil v času plitvega materializma in sirovega naturalizma edini osamljeni predstavitelj nove romantike med Čehi: mehka, sanjava duša z vsemi solnčnimi in senčnimi stranmi romantizma. Iz trezne realnosti vsakdanjega življenja beži v davne čase in v daljnje, tuje kraje. Vsa njegova umetnost pa je kakor k nebu kipeča gotična katedrala, — izliv večnega hrepenenja po Neskončnem.

Roman Jan Marija Plojhar (nastal l. 1887 in izšel v „Lumírju" l. 1888) je sad pesnikove globoke duševne krize, kakor n. pr. Goethejev „Werthers Leiden". Sujet romana nas spominja na srednjeveško pripovedko o Tristanu in Isoldi, kakor jo je obdelal R. Wagner v svoji muzikalni drami; obema deloma sta skupna indijski, budistični koren in moderna erotična senzitivnost. — Plojhar je potomec imovite češke rodbine, ki se posveti, sledeč svojim romantičnim nagnenjem, častniški službi v avstrijski mornarici. Na Grškem doživi strasten roman z demonično, zapeljivo gospo Dragopulos, ki ga zaplete v svoje mreže. Na dopustu v Pragi je nemški nadporočnik kruto razžalil njegov češki narodni ponos; v prepiru se spopadeta s sabljami in težko ranjeni Plojhar nikoli več popolnoma ne okreva. Že jetičen potuje po Italiji in pride v Rim, kjer se seznani s Katarino, potomko obožane rimske aristokratske familije. Preseli se v njeno vilo na Campagni. Tu se razvname v obeh idealna ljubezen, tu pa tudi dogori že pojemajoča luč njegovega življenja. Katarina izpije strup in umrje ž njim.

To je okvir zunanjih dogodkov. Roman prepleta več krasnih epizod, kakor n. pr. prizor, ko se odiči Katarina z lišpom iz groba davno umrle etrurske žene, ki je šla z ljubljenim možem v smrt, ali pa globoki motiv iz indijskih „Upanišad", ki nas pripravlja na konec, na smrt. „Življenje in smrt sta le dve različni fazi razvoja, prava modrost je v spoznanju vesoljne enotnosti". Tako se glasi rešitev uganke o smrti, táko je bilo takratno svetovno naziranje pesnikovo (Panteizem). — F. V. Krejčí poudarja v svoji znameniti študiji o Zeyerju, da je Plojhar s svojo poezijo sušice dekadent, ni pa tip češkega dekadenta, kakor so nekateri trdili. Zato je preveč aristokrat po čuvstvovanju in družabnem stališču. Češka dekadenca ne izvira iz prenasičenja, ampak iz bolesti plebejcev in proletarcev, iz nenasičenega gladu po pestrejšem življenju in višji kulturi. Tip češkega (in tudi slovenskega) dekadenta bi bil človek, rojen za duševnega aristokrata, a po socialnih razmerah obsojen k eksistenci majhnega človeka, n. pr. uradnika ali literata, ki bedno životari. Tudi ta umira za sušico, pa ne v lepi vili pri Rimu; da bi pa šla krasna žena ž njim v smrt,

o tem si niti sanjati ne upa. Tudi Plojharjevo rodoljubje ni za Čeha tipično. To rodoljubje je čisto aristokratično in romantično ter spominja na poljske pesnike. Narod pa se demokratizira in tip „plojharstva" je vedno bolj osamljen. — Vse to pa ne jemlje romanu njegove velike umetniške vrednosti. Glavna, uprav sugestivna njegova moč je v občutju, ki preveva vse delo, posebno pa konec. „Neskončna žalost ločitve za zmirom, groza pred zijočim nič in sladka udanost ljubezni; nenasitna ljubezen k življenju, ki se bliža koncu in osteklenéli pogled umirajočega, ki zre na nas iz zadnjih strani knjige: — v teh emocijah je vtisk romana v resnici mogočen. — Ne poznam v celi naši literaturi knjige, ki bi bilo v nji več plemenitosti čuvstva, nežnosti in ponosa." (F. V. Krejčí.)

Zeyerja prevajati ni lahko. Prelagatelj se je s prevodom sicer mnogo trudil, vendar ga ne moremo v vsakem oziru pohvaliti. Posebno kazi prevod mnogo nepotrebnih čehizmov, ki čitatelja, ako slučajno ni vešč češčini, včasih tudi zavajajo k napačnemu umevanju teksta. Navesti hočem le par primerov. „Turistovska zaplava" (str. 13; v orig.: „turisté zaplavují" = t. preplavljajo) za slov. povodenj; zabran v občudovanje (16), krčeč ramena (19), obrovske sohe (22), odporovala vsemu . . . (23), pričiniti (18, 24) namesto povzročiti, z vlago zatlačenih solz (28); češ. „odpor" ni isto kakor v slov.; propast (31) za prepad, protiven (36) za zoprn, plahte brodovja („plachty") za jadra; podobali so se ti zvoki (84); vede se Vam sedaj bolje (113), svojo znalost (157), beda tebi! (266), vjela ga do ene svojih mrež; vok. „Jene" od „Jan" Slovencem nebo umljiv itd. Oddelki, katere sem primerjal z izvirnikom, so mi odkrili več netočnosti in pogreškov. Zeyer je posvetil svoje delo „Památce své matky", to je „Spominu svoje matere", ki je že umrla, ne pa „Svoji materi v spomin"; „čarovné vidiny" niso „čarobni vzori" (12), ampak čar. prikazni. Obelisk in Rim ne „čepita" (22, 36); „čněti" je vendar „dvigati se, vzpenjati se", kakor je pravilno prevel na str. 27. „samostan se je vzpenjal"; češ. „rozměry" = dimenzija, torej ne „čudovite razmere" (26). „Pegasto meglo" ni „perleťovou mlhu"; namesto „kočujočega cigana" (65) bi bilo bolje reči „potepajočega se cigana, cigana potepuha". „Čutila je v sebi celo zlobo" (162) namesto: jezo, srd, kakor zahteva vsebina; „oči, ki se ji je bledlo v njih" (164), manj banalno in bliže izvirniku bi rekli: „oči, ki je sanjarila o njih". „Čaka na odpoved (273) nam. „čaka na odgovor"; slov. „odpoved" vendar ni češka „odpověď"; namesto „strahovit" v pomenu „gespensterhaft" („strašidelný") bi bilo pač bolje reči „pošasten" (306), mesto „propadla je v temo nebitja" („propadla se") pa „pogreznila se je" (306) itd. V prevodu se šopiri par nepotrebnih hrvatizmov, kakor „Sobe, natrpane s pohištvom" (49), „milosrdna (!) sestra" za slovenske usmiljenke. — Ne trdim, da je prevod radi tega v celoti slab, pač pa, da bi bil pri večji pazljivosti lahko boljši, in to bi zaslužilo tako znamenito delo, kakor je Zeyerjev roman Jan Marija Plojhar. *Dr. Vinko Zupan.*

Iz Kastelčeve zapuščine. Rokopisi Prešernovi, Kastelčevi in drugi. Objavil Ivan Grafenauer. Pomnožen in popravljen ponatisk iz „Časa", letnik IV. (1910). Ljubljana 1911. Založila Kat. tiskarna. Leks. 8⁰, 124 str. Cena 3·30 K. (Konec.)

Zelo zanimivi so rokopisi, ki jih je objavil Grafenauer, tudi za oceno delovanja Kastelčevega. Tega vredniški posel se je dozdaj navadno podcenjeval; bili smo vajeni, šteti ga pri KČ. bolj za založnika in razpečevavca in pa za nekakega „odgovornega vrednika" ali vredniško senco, v kateri sta se skrivala Prešeren in spiritus agens Čop. Toda premnogi Kastelčevi popravki celo v pesmih Prešernovih,

zlasti pa v pesmih Zupanovih in drugih sodelavcev, katere je Kastelic čisto popolnoma prelil v novo obliko, da ni ostalo od stare nič drugega ko méra, nam kažejo vsled Grafenauerjeve objave v njem moža, ki je bil tudi zares vrednik. Kajpada ni ceniti njegovega pesniškega talenta posebno visoko, vendar ga moramo mimo Prešerna vpoštevati bolj kakor katerega koli njegovih vrstnikov ter ga staviti na stran vsaj J. Žemlji; zlasti pa presega Zupana, čegar rimarije so ne samo brez vsake poetične cene, ampak tudi v jezikovnem oziru polne najhujših samovoljnosti in igrač, ki se jih ni hotel otresti navzlic dobrim svetom.[1] Ker je g. Grafenauer že objavil v hiši Kastelčeve hčere najdeno ostalino, bi bil prav storil, ko bi bil ž njo spojil tudi tisto, ki se hrani v licejski (študijski) knjižnici ljubljanski med Kastelčevimi (?) Slovenskimi narodnimi pesmimi.[2] Tako bi imeli vsaj vso tvarino združeno.

[1] Njegova manija, zlagati pesmi brez *c* in *s*, zavoljo katere ga je tako lepo pošegačal Prešeren, najbrž ni zrasla na njegovem zelniku. Že okoli l. 1700. je neki knez Wiśniowiecki pisal lirične pesmi brez črke *r*, ker glasú zanjo ni mogel izgovarjati. Učenjak Zupan je morda to sam doznal iz kake knjige ali pa je stvar slišal od Čopa, poznavatelja poljskega slovstva.

[2] Tam nahajamo namreč tudi nekaj listov iz rokopisa I. bukvic KČ. str. 63 in 73—77, kjer se nam kaže v svoji trdokornosti Zupan, ki se nikakor noče udati utemeljenim in potrebnim popravkom. — Tudi II. bukvic je nekaj listov, o katerih misli Grafenauer na str. 30. (rokopis od 65 str. d.), da so se izgubili. Na njih nahajamo med Grábnarjevimi pesmimi nenatisnjeni pesmi „Plač z' uteha“ in „Jesenska“, poleg njih pa rokopis pesmi istega pesnika, objavljenih v KČ. II. 7—10 („Domú me mika“, „Večer“ in „Umirajoča“); dalje str. 57 in 58 (= KČ. II. 66—67 [Ljuba hčér! vzami tergovca! — Ti ne ljubiš mene]); potem pesmi: „Nevesti“ (KČ. II 90—91, ne Nezvesti, kakor piše Grafenauer 30—31), ki kaže popravke dvojne roke; „Fantovskim“ (KČ. II. 92, v rokopisu „Ponošeno blago“), „Napak lepota smert prave“ (KČ. II. 92, v rokop. „Slepa ostaje, prava umira lepota“); na hrbtu pesmi „Ponošeno blago“ je pisana „Žreli“ („Cveta leto pojemluje“) in pod pesmijo „Slepa ostaje, prava umira lepota“ pa pesem „Dobra vabi k sosedi Beržanka“. Vse te pesmi so Kastelčevo blago. — Od rokopisa III. bukvic KČ. se hrani v študijski knjižnici rokopis pesmi „Damon Meliti“ (KC. III.[2]. 27) in pa „neohranjeni“ list (Grafenauer 103), na katerem so se nadaljevale s Kastelčevo roko pisane Zupanove „Pšice“ (KČ. III.[2] 51—54); tam je tudi konec „nadgrobja Erazmu“, ki ni natisnjeno: [„Miš Erazem tu počiva,* Gledal Brune je strašnó,*] Kar mu grede, zadobiva,“ Od červóv oglodan bo!“ Nadaljna epigrama imata vsled tega številko 10 in 11. Za III. bukvice KČ. je v ljublj. knjižnici še Ciglarjev rokopis njegovih pesmi „Lesica s kužetom“ in „Povračilo“ (izprva „Čbelica“), oboje s popravki Kastelčevimi, sprejetimi pozneje v KČ. III.[2] 59—62. — Malo je tam rokopisne snovi za IV. bukvice KČ., namreč: Levičnikovo „Hrepenenje“ (iz Schillerja) in „Sonet (Čast nedolžne device)“, oboje z mnogimi popravki (KČ. IV. 32—34, prim. tudi Grafenauer str. 56). Drugo je iz licejskega rokopisa za IV. bukvice KČ. (str. 89—90 = KČ. IV. 64—65) omenil že Grafenauer na str. 65.

Od drugih Kastelčevih rokopisov v ljublj. knjižnici bi bilo omeniti še (nemški pisano) slovensko pripovedko o „Steni svetiga Štefana“ (Grotta di S. Stefano in Istrien) in pa Kastelčevo prigodnico „Poslancam na Dunej“ iz l. 1848, ki nam kaže Kastelca neizmerno nasilnega demokrata, kakor jih nahajamo v današnjih dneh le v najbolj revolucijonarnih vrstah. Za poskušnjo bodi:

Pri Grafenauerju na str. 99. omenjeno Potočnikovo „Družinsko" („z nemškega prestavljena": „Sàj zmiraj tako bit ne more") je zložil Kotzebue; preložil jo je na slovenščino tudi Slomšek (Pesmi št. 70, Ahacel[3] 59: Zmir [Vselj] tukaj ne more tak biti, Zdaj dokler se mesenc mladi . . .). Prošnja „do noči" (Grafenauer 120—121: „Ljubomirna, tajnosěnčna,* Neumljivo sladka noč" . . .) je jako razblinjena preloga znane Lenauove pesmi „Bitte" („Weil auf mir, du dunkles Auge, Übe deine ganze Macht . . ."). — Pesem „Cula v goši tam leži, *Zraven nje gorjača" (Grafenauer 119) je pesem tihotapcev-tobakarjev (prim. v VO. t. 308: „Perrajžali smo fantje mi, *Korajžno z našmi punkelni . . . Zdaj nas po hribah jišejo, *Da že prav težko dišejo: *Pite, hrvaške ljubce zdaj, *Potl gremo mi naprej".).

Neprijetno se zadira v gramatično uho oblika „je preganil list" „preganjen list" (Grafenauer 17, 84) nam. pregnìl, prégnjen ali pregnjèn, — sedanjik prégnem, vel. pregní ali prégni. Kakor druge besede tega debla (zgenèm itd.) se je beseda pomešala z glagoli korena gad- (gadati, goditi), oziroma (preginjen) s svojim interativom gyb- (gybati).

Ker je Grafenauerjeva knjiga *pomnožen in popravljen* posebni natisek, ne more izhajati brez nje nihče, kdor se hoče natančneje baviti z našo slovstveno zgodovino za Prešernovih časov. Zato jo prijateljem naše slovstvene zgodovine prav toplo priporočamo. *K. Štrekelj.*

Popravki. Verze pred „Lepo Vido" (LZ. 51, sem po pomoti štel za Kastelčeve; zapeljala me je v to nekoliko zveržena pisateljeva konstrukcija: „Verzi 3—4 so s svinčnikom prečrtani (bržkone Kastelic [!])." Na isti str. je v 12. vrsti od spodaj brati kaze nam. kaže, na str. 52 v 4. vrsti od sp. pa 57 nam. 37. — Str. 52 v v. 20. od zg. beri nam. Kopital prav Kopitar, v 25. v. pa (navzlic Grafenauerjevemu citatu) perfututa (= confututa), ker le to daje pravi zmisel. *Š. K.*

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. Maribor 1910. 7. letnik, 3.—4. snopič.

Zadnji dvojnati snopič „Časopisa" posvečuje Zgodovinsko društvo „Spominu Stanka Vraza". Med jubilejnimi zborniki zadnjih let zasluži ta obsežna publikacija častno mesto. Brez slavnostnih fraz nam je pojasnil marsikatero stran Vrazovega življenja in delovanja. Dr. Ivan Prijatelj je opisal „Vrazova potovanja po Slovenskem" (145—190) in priobčil iz njegove zapuščine v zagrebški vseučiliški knjižnici pisma nekaterih Vrazovih slovenskih dopisnikov (287—307), namreč dvoje

Nar pervo vaše delo
Z pobožnostjo de se perčne
In večno bo slovelo —
Miniham, nunam koj odpre
Naj vir svobodne prave sreče —
Jih s kloštrov reši, težke ječe.

Le trotov neperljudnih
So gnjezda nepotrebne, kot
Raznih napak ostudnih —
In zlodjevih sejiša zmot,
Verige prostim v njih kovale,
V jarim bistre glave utikvale.

Obilno premoženje,
Ki tamkej se v neprid zgubí —
Kraljestvu bo rešenje,
Ki dolg razdjati ga — perti!
Poslanci le srečno se vprite,
Zapahe kloštrov razdrobite! itd.

Za odpravo samostanov nasvetuje pesnik reformo vojaštva, zahteva pravične plače in davke, odpravo policijske vlade, manjše število vojakov: — toda nikjer ni v njegovem prozajičnem — skoraj bi rekel — uvodnem članku govora o zahtevkih narodnih, če se ti morda ne skrivajo v verzu: „Pravice vsim vterdite!"

Ravnikar-Poženčanovih, troje Malavašičevih in dvoje Ant. Žaklja, Jak. Krašne, Lov. Pintarja in Luke Jerana. Dr. Fr. Kidrič je napisal štiri „Paberke o Vrazu" (191—231), in sicer izpopolnjuje prvi, „Vraz prvič v Ljubljani", Prijateljev uvodni članek, v drugem nam slika Vraza kot malo srečnega jurista v Gradcu; študijski neuspehi so pospešili njegov odhod v Zagreb. Za zgodovino slovenske narodne pesmi pomemben je oddelek o Vrazu in Grünu (prim. tudi „Herzog kot srednik med Vrazom in Grünom" na str. 320); v četrtem je očrtal razmerje med Vrazom in Korytkom. Velike važnosti je Kidričeva „Bibliografija Vrazovih spisov in korespondence", ki obsega kronološki seznamek Vrazovih tiskov in alfabetski seznamek tiskane Vrazove korespondence. Drugi del bibliografije izide v eni prihodnjih številk „Časopisa" in nam prinese literaturo o Vrazu, ki naj pokaže, „kako je raslo in se v raznih prilikah izražalo zanimanje za Vraza, in kake ideje so se porajale v tej zvezi" (322). Kdor je imel kdaj opravka s podobnim zamudnim in nehvaležnim delom, ta bo vedel ceniti trud g. nabiratelja. Absolutna popolnost je v takih slučajih seveda izključena. Po mojih zapiskih nosi pismo M. Kastelca Vrazu (372) datum: 5. III. 1837 ter ni „neprijazna sadržaja", kakor pravi Marković. L. Jeran je pisal Vrazu tudi 5. II. 1845, ohranjenih je torej devetero Jeranovih pisem. Izmed Razlagovih pisem se nahajajo v ostalini sledeča: 24. X. (?). 1846, 4. III. 1847, 24. I. 1849 in 12. III. 1849. Konec pri D. Trstenjakovi korespondenci (381) bi se moral najbrž glasiti: Izmed ostalih pisem je eno nedatirano, drugo z dne 14. (? 19). XI. 1841, potem 22. V. 1850 in 14. IX. 1850. — Sploh pa je nujno potrebno, da izda zagrebška akademija v „Gradji" vso Vrazovo korespondenco. — D. Beranić je pregledal „Vrazove zapise narodnih melodij" (233--270) ter prišel do zaključka, da Vrazovi zapisi niso vzorni in tudi ne popolnoma zanesljivi, smatrati jih moramo za koncepte, „Vraz je bil izredno muzikaličen, toda njegova glasbena izobrazba je bila nedostatna" (269). — Dr. M. Murko je objavil in komentiral „Vrazove za tisk pripravljene slovenske pesmi" (271—286). Razlago „oglasa" (274) je popravil dr. Kidrič na str. 323. Ti Vrazovi slovenski prvenci, namenjeni za „Kranjsko Čbelico", so „v marsičem zanimivi in vsa njegova slovenska pesniška ostalina zasluži, da se enkrat kot celota preišče in tudi izda" (286). Iz spominske knjige, ki jo hrani župnišče v Solčavi, je prof. Murko objavil izvirne in A. Mickiewicza verze, katere je Vraz v njo zabeležil l. 1837., ko je obiskal Ojstrico („Ostravicu"). — Dr. K. Štrekelj je napisal par „Drobnosti o Vrazovem delovanju" (307—318), da je namreč začel Vraz zapisovati narodne pesmi že l. 1832., in da je nabral nad 300 melodij. Objavljena odlomka slovenskih pesniških poskusov Vrazovih sta brez cene, enako tudi „Razstanak", do zdaj nepoznana hrvaška pesem Vrazova. Natisek Bratulićevih istrskih narodnih pesmi v Kolu III. nam kaže, da je Vraz ravnal s hrvaškim narodnim gradivom precej samovoljno. Kot zadnjo drobnost je Štrekelj ponatisnil nemški koncept Vrazovega zagovora gajice. — Vrazov zbornik dela čast Zgodovinskemu društvu in našemu znanstvu sploh. *Š—r.*

Razni zapiski.

† **Igo Kaš.** V Badnu na Nižjem Avstrijskem je v začetku januarja t. l. umrl Igo Kaš, učitelj v privatnem učnem zavodu. Doma je bil iz Vojnika na Štajerskem, kot častnik je par let služboval na slovanskem jugu in od tu je najraje zajemal

snovi za svoje spise. Kot c. kr. stotnik v Badnu je rad zahajal na Dunaj in v „Slovenskem klubu" čital svoje razprave. V Kresu je objavil črtico „Osveto" (1882) in svoje „Popotne spomine" iz Hercegovine (1883). V Slovanu je priobčil (l. 1887) „Ostaline nekdaj slovenskih naselbin okoli Dunaja" in etnografsko črtico o naselbini „Arbanasi" pri Zadru. V Ljubljanskem Zvonu (1890) je opisal izlet na Bosanko pri Dubrovniku, v „Črticah iz južne Dalmacije" (1891) nas popelje v Ercegnovi in dolenje Krivošije. Kot spretnega beletrista se je pokazal v svojih osmih „Dalmatinskih povestih" (Lj. Zvon 1891 in 1892), ki so vzbudile pri slovenskem občinstvu zaradi živahnega pripovedovanja in krasnega sloga mnogo zanimanja. V Ilustrovanem narodnem koledarju za l. 1894. čitamo njegove romantične „Spomine iz jugovzhodne Bosne" na burno leto 1878. V sledečem letniku (1895) je po Kačiću in drugih pesniško orisal „Skenderbega (Juro Kastriota)", junaškega borilca za vero in svobodo Arbanasov proti Turkom. Pisal je tudi feljtone v praško Politiko in Reformo ter prevajal slovenske pesnike v nemščino. Kaš je bil nadarjen in naobražen pisatelj, zato je obžalovati, da se je tako zgodaj poslovil od slovenske beletristike.

Dr. J. Š.

† **Prof. Jos. Apih.** Dne 19. januaja t. l. je umrl v Celovcu odlični Zvonov sotrudnik, zgodovinar Jos. Apih, star 57 let. Ker mu postavi vešča prijateljska roka dostojen literarni spomenik, naj sledi na tem mestu le bibliografski pregled važnejših njegovih del. Doba njegovega službovanja na deželni višji realki v Novem Jičinu je bila izredno plodonosna. Ob tisočletnici Metodove smrti je opisal „Velegrad" (Lj. Zvon 1885), sedanje svetišče in usodo starega mesta. V Zvonu je objavil znamenito študijo „Plemstvo in narodni razvoj" (1887), K zgodovini „Popotnika" (1888), spomin na l. 1848.; podal je statistiko članov „Matice Slovenske" (1889) in „Statistično črtico dijaštva avstrijskih visokih šol" (1890) ter je ocenil knjigo M. Černega o slovanskem shodu v Pragi 1848 (1889). Za Zvonov XII. letnik je pripravljal „Črtice iz slovenske zgodovine XVIII. veka", za katere je nabral gradivo v arhivu naučnega ministrstva na Dunaju; toda razprava je izšla zaradi svoje obsežnosti v Letopisu Matice Slovenske (1894 in 1895) pod naslovom: „Ustanovitev narodne šole na Slovenskem". Razen te zgodovinske študije je prinesel matični Letopis temeljito biografijo o Žigi Herbersteinu (1885), etnografsko razpravo o židovstvu (1886), za domačo zgodovino važen prispevek: „Deželni stanovi kranjski od 1818—1847" (1892). — Najbolj znano in znamenito Apihovo delo pa je knjiga „Slovenci in 1848. leto", bogata zakladnica za vsakega izobraženega Slovenca, ki se hoče poučiti o našem političnem življenju. Pisatelj je napravil za nemško občinstvo iz te knjige posnetek („Die Slovenen und das Jahr 1848") in ga objavil v „Österreichisches Jahrbuch" (1890—1896). Za cesarjevo vladarsko petdesetletnico je napisal obširno spomenico „Naš cesar", katero je Mohorjeva družba v lični opremi dala svojim udom. — Apih je bil v začetku tudi sotrudnik „Izvestij muzejskega društva". Iz arhiva naučnega ministrstva je pobral par drobtinic „K zgodovini novomeški v 18. veku" (1892) kot dopolnilo Vrhovčevi knjigi. Enako zanimivi so njegovi doneski „K obrtni politiki 18. veka" (1894). Za „Realno knjižnico" Slovenske Šolske Matice je sestavil „Zgodovinsko učno snov za ljudske šole" (snopič I—IV). — In tako je vestno in pošteno oral ledino na našem znanstvenem polju, dokler ni omagal in se utrujen podal k počitku na tisto nepovratno, skrivnostno pot, ki sta jo nastopila pred njim stanovska mu tovariša, Vrhovec in Rutar. Blag mu spomin!

Dr. J. Š.

Ljubezen in zakon pri Slovanih. — V znani zbirki „Kosmos“ je izdal Ferd. Freiherr von Reitzenstein 9 zvezkov „Bilder aus der Kulturgeschichte der Liebe und Ehe“, opremljenih z mnogimi ilustracijami. V 5. zvezku te zbirke, ki se zove „Liebe und Ehe im europäischen Altertum“, govori v posebnem poglavju na str. 86 do 98 o ljubezni in zakonu pri Slovanih. Pred vsem moramo reči, da je v tej stvari in v delu takega obsega teh dvanajst strani premalo, posebno, če pomislimo, da je pisatelj posvetil tem stvarem v vzhodni Aziji in stari Ameriki (pred Kolumbom) kar celo deveto knjigo, da torej pozna Azteke in Peruance boljše ko Slovane, ki so mu sicer takorekoč pred nosom. Saj ima pisatelj, ki hoče pisati o tem predmetu in ne ve nobenega slovanskega jezika, v nemščini dovolj gradiva, če že ne drugega, nemške prevode slovanskih narodnih pesmi, posebno srbskih. Reitzenstein se je opiral v glavnem na tri avtorje, ki pa so pisali vsi o najmanjšem delu Slovanov: na Valvasorja (on ga piše Valvator), Hacqueta in Krausa. Pač čudna družba! Enciklopedist Valvasor iz XVII. stol., prosvetljenec Hacquet iz XVIII., iz XIX. pa znani Friederich Salomon Kraus, ki se mu je posrečilo dobiti ministrsko podporo za etnografske študije pri južnih Slovanih, ki pa je med znanstveniki klavrno pogorel in ki špekulira sedaj s svojo zbirko „Antropophyteia“, zbirko takih stvari, da se ta knjiga ne sme javno prodajati in da je vseučiliške knjižnice ne posojajo. Plod teh njegovih etnografskih študij pri južnih Slovanih je nova znanost, ki jo je Kraus inauguriral, namreč „skatalogija“ — nauk o napisih po straniščih. — Kaj čuda, da se pozna vse to tudi na Reitzensteinovem članku. Saj večkrat ne vemo, ali velja to, kar pripoveduje, za vse Slovane, ali samo za Hrvate, ali celo samo za kako posamezno selo. V citatih je toliko napak, da večkrat niti izvežban slavist ne bo vedel, kaj naj pomenijo. Če že omenja krščanski vpliv na stare običaje in verovanja, bi lahko omenil tudi zanimivo fazo, v katero so stara verovanja prestopila danes in povedal kaj o bosenskih vdovicah in „volkodlaku“. Nemški literat, ki piše o enakih stvareh, pa bi se že zaradi Goetheja moral dotakniti tudi Asan Aginice, enega največjih ljubezenskih in kulturnih problemov, kar jih imajo južni Slovani. — Tako je spis, sicer simpatično pisan, ostal precej nezanesljiv in zelo nepopolen osnutek. Naj bi izpodbodel kakega Slovana, da bi v celoti in popolno obdelal to zanimivo snov. *J. A. Glonar.*

Laška knjiga o Slovencih. (Bibliografska drobtina.) Leta 1893. je izšla v Clausenovi zalogi v Palermu (presso Clausen) knjiga „La vita degli Sloveni“. Njen avtor je profesor Fr. Musoni — po rodu beneški Slovenec. Zaman sem iskal kake besedice o tej folklorski knjigi v „Zvonu“, Simoničevi bibliografiji, Glaserjevi slovstveni zgodovini in Rutarjevi „Beneški Sloveniji“ — nikjer ni omenjena. Ker je torej doslej med Slovenci neznana, neopažena, bodo morda marsikoga zanimali izpiski iz nje. Jako obširno je poglavje o mitologiji (str. 10 in nasl.) O Vilah pravi: Dobrotljive device, ki so bivale po gorah, sredi gozdov, po jezerih, ob rekah, v morju ter so varovale posebno mladino in vse dobre ljudi; naznanjale so kmetom ugodni čas za setev, presajanje in druga poljska opravila. Dandanes so izginile zaradi hudobije ljudi ter se povrnejo šele, kadar bodo ljudje boljši. Rojenice ali Sojenice so ženske, ki pripravljajo otrokom usodo ob rojstvu; v ta namen prihajajo, ne da bi jih kdo videl, v hiše, kjer jim polagajo ljudje darila na mizo, da bi si rojenice naklonili. Gorje mu, kdor bi pozabil! Novorojenčku bi se namenila neblaga usoda. Tudi vera v Škrata ali Škratca je povsod razširjena; prebiva rad v gozdu, na gorah in straži zaklade, ki so tam zakopani; nosi skrivoma denar in vse, kar si želi, tistemu, ki je prodal Škratu samega sebe ali ženo ali

svoje otroke. Prikazuje se o mraku po „Češčenasimariji", jako majhen je in nosi na glavi rdečo kapo. Škratec je zlasti otrokom strašilo. — Č a t e ž, napol človek in napol kozel, večji od Škrata, nosi hladne vode drvarjem in jagod pastirjem po gorah; a gorje ti, ako bi se mu rogal ali mu kazal „rogove" s prsti; grozno bi se razsrdil Čatež ter bi te usmrtil z velikanskimi skalami. — D i v j i m o ž biva v gozdu, krade dečke in deklice, nagaja na razne načine najbližjim prebivalcem ter jih sili, da mu nosijo hrano v brlog, kjer stanuje. — P o v o d n i m o ž stanuje v palači, ki je zgrajena pod vodo, večidel tam, kjer se stekata dve reki, ali na dnu jezer ali ribnikov in kdorkoli se približa, tega potegne noter; zlasti hlepi po dekletih. Zato pride večkrat, oblečen kot velik gospod, na plese ter se dobrika najlepšim in najošabnejšim dekletom, dokler se mu ne posreči katero zapeljati; to odnese v svojo palačo, odkoder se dekle več ne povrne. — T a t r m a n je povodni duh. Potem slede podrobni podatki o v o l k o d l a k i h, m o r i, p o l k o n j i h, („specie di centauri"), p e s o g l a v c i h, t o r k a h ali t o r k l j a h (zelo obširno), k r i v o p e t a h in m o v j u (n a v j u).

Od Furlanov okoli Čedada in Vidma so beneški Slovenci prevzeli vero v skrivnostne ljudi, „b a l a n d a n t i" imenovane, o katerih Musoni piše, da hodijo vsled neke notranje sile v božični noči čez polja, se srečavajo na križiščih in se tam gostijo s kravo ali volom. V furlanščini je belandánt (tudi benandánt) isto kot órkul, t. j. ponočni duh, ki se prikazuje v različnih podobah, pa je tudi čarovnik (erbolátt, arbolát), ki pripravlja iz zelišč (járbiš, jérbiš) čarodelne pijače. Iz furl. b*e*landánt (= kdor lepo hodi) je nastala po znani vokalni harmoniji beneško-slov. oblika b*a*landánt. — Na str. 14. čitamo, da po mnenju ljudstva nevihto povzročuje zmaj, ki se zaganja proti zemlji, bljuva ogenj ter s svojim repom ruši palače in stolpe. Krotiti ga morejo samo črnošolci („cerne sole dijaki"), ki imajo z duhovniki edini moč točo delati in jo preprečevati. V zvezdnih utrinkih vidi ljudstvo svetnike, ki se med seboj obiskujejo, in če se utrinek razprši, je to ropot nebeških vrat, ki so se zaprla. — Na str. 16.—28. razpravlja Musoni o božičnih šegah, poprtnjaku, o sv. Štefanu, patronu goveje živine, o šentjanževcu in tepežnem dnevu, piruhih in drugih velikonočnih šegah, o sv. Jurju, patronu čred in volčjem gospodarju, o pogrebnih običajih itd. *Ivan Koštiál.*

Najnovejša slovenska beseda. Znano je, da se besedišče vsakega jezika izpreminja; marsikaka beseda se tekom časa opusti in pozabi, a uvede se tudi marsikatera nova. To se godi na dva načina: ali po knjigi, ali po govorici. Znamenitih slovotvorcev-slovstvenikov nimamo; vendar bi bila zanimiva študija o tistih besedah, ki so jih stvorili in uvedli naši pisatelji na pr. Fr. Levstik, Stritar, Cankar, Murnik i. dr. Dokaj besed, posebno tujih, pa sprejme narod sam in jih dostikrat po svojem jezikovnem čutu tako preobrazi, da dobi nova tvorba domače lice in vsaj v nečem znači bistvo dotičnega predmeta ali pojma. To so besede, ki so nastale po takozvani l j u d s k i e t i m o l o g i j i. Nekatere dobe šaljiv značaj, na pr. „luka-matija" za tujko „lokomotiva"; druge pa zaznamenuje kak bistveni znak: „rženka" = viržinka, smotka z rženo slamo; „gomazin" = magazin, shramba, kjer blaga kar gomazi; „mazelin" = vazelina (vaseline), mast za mazanje, „motovil" za avtomobil i. t. d. V naših dosedanjih slovnicah pogrešamo poglavje o prostonarodni etimologiji. Najnovejša taka tvorba pa, nastala vsled uvoza argentinskega mesa ob vladajoči draginji, je pač — „d r a g e t i n s k o" meso, beseda, kakor sem jo čul iz ust svoje matere in tudi med občinstvom na trgu. *Jos. Wester.*

Vojeslav Molè:

Večer.

Purpurno jadro na čistem obzorju,
dan, toneč v razpaljenem morju.

Lin somračne, zvoneče sanje,
v bregu starih dreves šepetanje.

Purpurno jadro — misel moja.
Blizu večera, blizu pokoja.

Charles Baudelaire:

Večerna harmonija.

Budi se večera zamišljen pokoj;
dehte kot kadila drhteči cvetovi;
vonjav in glasov so polni mrakovi.
O valček bolestni, o divni opoj!

Dehte kot kadila drhteči cvetovi,
kot bolno srcé ječe gosli nocoj;
o valček bolestni, o divni opoj!
Kot velik oltar so obzorij bregovi.

Kot bolno srcé ječe gosli nocoj,
kot nežno srcé, ki ihti pred mrakovi.
Kot velik oltar so obzorij bregovi,
kot kri je solnca gasnočega soj.

In nežno srcé, ki ihti pred mrakovi,
davnine išče plamteči opoj.
Kot kri je solnca gasnočega soj . . .
Ti v meni blestiš kot monštrance robovi.

Preložil **Vojeslav Molè.**

Fr. Albrecht:

Spev proletarcev.

Nas je rodil granitni trdi tlak
velikih mest, širokih cest,
nas je plodil dušeči, vlažni mrak, —
naš otec glad je, majka nam bolest.

Mi vsi v prokletstvu smo zaplojeni,
mi vsi rojeni smo v prokleti dan,
mi — sužnji gladni — smo obsojeni,
da sipljemo bogastvo v skopo dlan . . .

A naš je svet! Čez vse straní
smo zasejali ta svoj sužnji rod:
da, kadar mi zamahnemo s pestmi,
se stresa zemlja, odgovarja svod;

da, kadar mi zapojemo svoj spev,
se v bajonetih mesta razblešče,
v nebo grmi njegov srdit odmev,
v foteljih starci plešasti medle . . .

Radivoj Peterlin:

Sneg kopni.

Sneg kopni —
Že od juga veter piše,
solnce pne se vedno više,
vrba kraj vodé brsti,
grud globočje, širše diše —
kaj da tebe, draga, ni?

Zeleni
trava v polju in tam v gaju
poje slavec, kakor v maju
vse cvete in vse diši,
a pomlad ne čaka naju,
torej hiti, ljuba, ti!

Čas beži —
Kukavica v logu kuka,
modra sova v duplu uka,
šoja v vejah se smeji:
„Vsi smo svatje davno tukaj,
toda le — neveste ni.“

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal **Pastúškin.**

Druga postaja.

I.

‚Nekoliko samote, bodi že kjerkoli!‘ je zahrepenel Peter natihem. Njegov konj je nestrpno zacepetal. Nemara se je zdelo tudi njemu, da se trojica pred vrati lepe dvonadstropne hiše nenavadno dolgo meni in se še ni domenila. Tudi Petru je uhajalo oko vedno tjakaj, a pri tem mu je obstalo večkrat tudi na mimoidočih, poštenih goriških meščanih, ki so nalašč krotili korake spričo nenavadnega prizora. No, nekaj jezdecev na ulici bi ne bilo Goričanom nič tako nenavadnnga, a da so imeli ti jahači v svoji sredi duhovnika in da so stali v taki neposredni bližini one častivredne trojice, obstoječe iz domačega župnika Nepokoja, Coretta, tržaškega škofa in iz pl. Attemsa, glavarjevega namestnika, ta neovržna očividnost, da obstaja med jezdeci in temi tremi gospodi ozka vez ne ravno brezpomembne vrste, vse to bi že samoposebi moralo vzbuditi pozornost, ko bi tudi ne bila zakrožila tisto popoldne po mestu zanimiva novica, da privedo še tisti večer, ali drugi dan, iz Tolmina hudega luterana, nepoboljšljivega krivoverca, kranjskega predikanta Petra Kupljenika.

‚Ne, nikakor!‘ je slišal Peter razburjen in odločen glas župnika, ki je molil škofu Corettu popisan list pod nos in drsal s kazalcem po njem. Škof, namesto da bi gledal v pismo, je vrgel za svojo postavo nenavadno drobno glavo nekoliko vznak in ošinil župnika s pogledom, ki je povedal več kakor najzgovornejši jezik. Župnik je razumel. Hipoma so mu roke padle za dve pedi niže, oči so se mu povesile in nadaljeval je z mirnim, tihim glasom, tako da ga Peter ni mogel več razumeti. Coretto je poslušal do konca, nato je odkimal s špičasto brado in se obrnil k Attemsu, kakor bi ga vprašal za mnenje. Ta je prekrižal roke na prsih, nekaj mrmral in kazal z drobno jezdno palico, ki jo je držal v desnici, na list v župnikovi roki. Škof ga je poslušal do konca in ne da bi kaj pripomnil, se je okrenil in izginil v težkih, močno okovanih vratih za seboj. Župnik in names!nik sta se spogledala, namestnik je za-

mahnil malomarno z roko proti vratom, župnik je napravil nekaj navadnih in hitrih kretenj in pokazal nazadnje med polglasnim govorjenjem proti goriškemu gradu, ki se je z okni, gorečimi v večerni zarji, kaj slikovito risal, ponosen v svoji sivini, na baršunasto-mehkem ozadju jasnega večernega neba. Veljaka sta se ločila, župnik se je nameril za škofom, namestnik pa se je zagnal v sedlo zalitega rjavca, ki mu ga je služabnik držal ob strani na uzdi. Namignil je četi jezdecev, kopita so zatopotala, konji so zamahnili z grivami, vajeti so se nategnile, ostroge so zacingljale v smeri proti trebuhu in čez minuto je vsa družba vtonila za očrnelo, razpadajoče zidovje revnih hišic, stoječih na prvem ovinku ozke, temne poti, ki je vodila v grad.

‚Vendar enkrat!‘ se je vtrgalo Petru iz prsi.

Na grajskem dvorišču so poskakali s konj, dva stražnika sta obstopila Petra, namestnik je pokazal s palico po dolgem mostovžu in hlapca sta se z vjetnikom napotila tjakaj. Namestnik jim je sledil mrk in mračen.

Petru so odkazali tesno celico z nizkim stropom in golo slamnjačo ob strani.

‚Tukaj imate rog, ako česa želite, zatrobite,‘ je rekel Attems.

Peter je prikimal in še preden se je ključ od zunaj enkrat zavrtel v ključavnici, še preden je zabobnel leseni zapah, se je že spustil na slamnjačo, oblečen kakor je bil in je trdno zaspal.

Drugo jutro je Attems pokukal skozi luknjo v okornih vratih in je videl Petra stegnjenega po postelji, prsi so se mu težko dvigale, eno roko je imel pod glavo, druga mu je počivala na srcu. V isti legi ga je našel grajski oskrbnik še dvakrat tekom dneva, opoldne in po solnčnem zatonu. Polnoč ni bila več daleč, ko se je po osemindvajseturnem spanju prebudil, si pomel oči, sedel na slamnjači pokonci, gledal v temo, se domislil, segel po rogu in zatrobil na vsa pljuča.

‚Za devet ran Kristusovih,‘ je prisopihal oskrbnik, ‚ali vas straši, kakor je pred osemdesetimi leti Benečane, ko so prirogovilili sem, da mi budite ves grad?“

„Lačen sem.“

‚Kaj je treba zato takega hali-haló. In zdaj o polnoči; ali naj vam jaz kuham in varim? Ljudje spijo. Počemu stavite čas na glavo. Po dnevi spite, po noči pa začnete svoj poganski tramtraram.‘

„Lačen sem, razumete, lačen!“

Oskrbnik je zaloputnil vrata in jih zataknil z lesenim brunom. Čez malo se je vrnil z veliko majoliko, hlebom kruha in dobršnim kosom sira.

‚Drugega vam ne morem dati o polnoči.‘

„Zadosti bo.“

Ko se je odteščal, se je zleknil zopet po slamnjači in oči so mu strmele v temo.

Torej je vendarle res. Dete je njegovo in Štefanijino. Da ni bilo zidu med njima, bi mu bil pljunil v obraz, da bi si nikoli več ne izmil njegovega zaničevanja z lica. In nakonci, ko mu je zabrusil lopova v obraz, je še nekaj čeljustal, da, med tem, ko so privreli grajski skozi okno in hiteli njega vezat, je kaplan še nekaj čeljustal, ali ni to naravno in kaj je slabega na celi stvari, ali ni on, Peter, napravil ravno tako in ali ne delajo drugi takisto. Torej zato! Dobro se je izvil. Toda ... navsezadnje ... če se prav premisli ... na vse strani — ne, ne, Peter se ne bo mogel nikoli sprijazniti s to mislijo. Ona, njegova Štefanija, njegova edina! Rožo je dal slani v varstvo, jagnje zveri, dragulj tolovaju, klasje toči, vero neverniku. In zdaj, Bože mili, zdaj mu je celo maščevanje odvzeto. Prostost je šla po vodi, a ko bi jo tudi imel, ali bi se drznil dvigniti roko nadenj v zavesti, da z njim zadene tudi njo? ‚Ah, gospod, vem, zoper Tebe grešim in zoper Tvojo besedo, ali glej, preveč si mi navalil na rame. Ti sam, pomisli, v hipu, ko si bil samo človek, ali nisi omahoval na vrtu Getsemani? In jaz, glej, jaz sem samo človek. Pozneje se bom kesal, pozneje molil — zdaj, Ti Vsevidni in Vsevedni, zdaj moram preklinjati, sovražiti, hlepeti po krvi, po osveti. Grešna je mogoče moja misel, a jaz sem samo človek: da ni tega zidovja, črnega in sovražnega, šel bi naravnost k njemu, in bi ga zadavil — sladka misel! — zadavil, te prste bi mu del okoli vratu, tako, stisnil bi, močno, močno, da bi mu ves obraz počrnel, da bi se mu jezik napolnil krvi in bi mu črn in modrikast molel iz ust, da bi se mu oči vrtele in preobračale v onemoglem besu in krog stisnjenih, posinelih usten bi mu zacvrkutale bele pene, svetle čipke na krvavi halji mojega maščevanja. Kako bi ti vriskalo, srce moje, kako visok bi bil tvoj hozana! Nebo, ti si vedelo, kaj je meni Štefanija, nebo, ti si videlo mojo ljubezen, slišalo si moje želje, ki so romale dan na dan proti tebi — in vendar, in vendar! Daj, pošlji mi omame, spanja, nezavesti, da ne bom več preklinjal in si nakladal tvojo jezo na glavo. Toda ne, ti ne čuješ, ali pa se celo paseš na boli črva, ki ga je trda peta pohodila samo napol,

da se zvija in krči in mu ni pričakovati ne pozabe ne rešitve. Štefanija, Štefanija! Da me ne obsije nikoli več blagodejno solnce tvojih modrih oči, nikoli več se me ne oklenejo tvoje nežne roke? Ti si umrla, in da je bol večja — mrtva živiš! Kako si mogla pozabiti name? Ne, proč misel! Štefanija me ni pozabila, pohujšljivec je ubil mojo Štefanijo in je vzel njeno telo, to nežno telesce, čvrsto in belo. Ah, ubil jo je, njeno dušo je zalučil v pekel, telo pa je pobral, grešnik, in ga nesel domu v posteljo.'

Peter je ležal nepremično. Zdajpazdaj je okrenil glavo z desne na levo ali z leve na desno, potegnil z desnico prek čela, obraz se mu je nabral v čudne gube, a drugače je bil čisto miren. Ko se je zasvetlikalo malo okence pod stropom v bledi jutranji svetlobi, ki se je slabotna in onemogla prerila po bogve kolikerih ovinkih do tega kotička, je zaropotal tudi zunaj zapah in za oskrbnikom se je prikazalo dvoje oboroženih hlapcev.

‚Peter Kupljenik, z nami!' Peter je ubogal.

‚Prokleti luteran,' je rohnel sam zase oskrbnik in pobral na mizi prazno majoliko. ‚Vse je pohrustal. Jaz bi ga drugače gostil in pojil, nevernika, da bi se mu želodec zvijal kakor komedijant doli na Travniku — in ni hudir, da bi ne spoznal pravega Boga! Toda gospod Leonhard so tako dobri. In potem — no, čuje se tupatam, da njegov brat tudi ne zameta vina pri obhajilu. Pa kaj bi tisto, to niso moje marnje, če sem jaz enkrat v nebesih, naj gredo makar vsi Attemsi v pekel'

Na grajskem dvorišču je že čakal namestnik. Mala, jedva petletna deklica je pritekla od drugega konca iz kuhinje z velikim kosom kruha, ki ga je podala očetu, stoječemu pred svojim rjavcem na tleh. Namestnik je začel drobiti kruh. ga dajal hčerki v drobnih koscih in jo vsakikrat dvignil na rokah, da je mogla doseči z ročico, polno kruha, rjavčev gobec. Dekletce se je smejalo in božalo plemenito žival.

Peter se je spomnil na Štefanijo.

Kos je bil zdrobljen do zadnje mrvice. Oče se je prijel za sedlo, prekobalil z desno nogo široki konjev hrbet in vtaknil dokolenske škornje v svetle stremene. Nasmehnil se je še enkrat nazaj in dekletce mu je mahalo z ročicami.

‚Greš z nami, Štefanija?'

„Da," je zaploskalo dekletce.

Oče se je sklonil na konju, potegnil hčerko k sebi, jo posadil predse in pognal rjavca v dir okoli dvorišča. Dekletce je skakalo,

se smejalo in ploskalo. Nato je konj obstal in Štefanija je smuknila na tla.

‚Povej mami, da si jezdila,‘ ji je naročil oče. ‚Zbogom!‘

‚Za mano!‘ se je obrnil k hlapcema in vjetniku.

Peter je potegnil z dlanjo prek levega očesa.

II.

Zdajci so obstali pred županikovo hišo. Andrej Nepokoj se je nagnil v tistem hipu s prvega nadstropja skozi okno in bodril:

‚Hitro, hitro, gospod Attems! Čez pol ure, kakor veste, moram biti že v novem židanem plašču, ki je vaša premilostna gospa uvezla vanj zlato klasje in srebrne grozde.‘

Ogovorjenec ni odgovoril, le rahel smehljaj, ki mu je zašvigotal izza košatih brkov kakor igrav delfin iznad lenih valov, okovanih v težko zlato popoldanske pripalice, je povedal jasno, kako prijetno so ga pošegetale krog srca župnikove besede. Planil je s konja in povedel trojico, ki ga je peš komaj dohajala, v župnikovo stanovanje.

Župnik jim je prišel do vrat naproti in je ogovoril Petra:

‚Andrej Gompa, vaš rojak, želi govoriti z vami.‘

Pokazal je z roko moža srednje postave, širokih pleč, z obrito brado in obritimi brki, v dokolenskih, domače debelih irhovkah. Gompa je držal z obema rokama velik, sivkastočrn širokokrajnik — pravi mlinski kamen; zato ga je tudi stiskal z obemi pestmi in ga prav počasi in varno premikal v rokah od leve proti desni, kakor bi se bal, da mu zdajzdaj zgrmi pred noge in podere zbog svoje mlinske teže hrastov pod pod njim.

‚Naj ne zamerijo, gospod raki-, arki-, ranjki-dijakon, naj jih nikar ne jezi, če prosim, da bi smel govoriti z našim gospodom fajmoštrem na štiri oči.‘

„Ne. Jaz sem odgovoren svojim predstojnikom; le brž se pomenita!“

‚Pa povej, Andrej, vpričo gospoda, če ni drugače,‘ je prigovarjal Peter.

„A moja naročila so samo za vas, gospod fajmošter.“

‚Hitro pravim!‘ je zacepetal Nepokoj. ‚Mar menita, da nimam drugega opravila kakor vajine čenče sčekavati? Kaj, že tri četrt na devet?‘ se je začudil in kazal Attemsu s prstom na nasprotno stran ulice, kjer se je senca železne palice na solnčni uri res že bližala znamenju IX.

‚Govori, Andrej!‘ je priganjal Peter.

„Od vaše žene prihajam in od Krištofa Galla.“

‚To je, da, namestnik, če se ne motim,‘ se je obrnil župnik k Attemsu; ta je prikimal.

‚Luteran seveda?‘

„Ne vem, menda, pravijo.“

‚M-h, m-h. Hitro, Gompa, hitro!‘

Gompa pa se je odkašljeval s ponarejenim kašljem in se ni mogel odkašljati.

‚Kaj je rekla Katra, ali je zdrava?‘ je skušal Peter utreti tir zavoženemu vozu.

‚Zdrava je, zdrava, a tako žalostna, in — gotovo še ne veste: pred štirimi dnevi je morala v posteljo, prvi in drugi dan je bil mali silno živahen. Ko sem bil jaz pri njej, mi ga je pokazala, kričal je, da je bilo veselje, pa stikal z usti za mlekom, da sem se moral smejati. A predvčerajšnjim ga je mahoma minila vsa korajža. Kakor bi odrezal, je rekla Katra, naenkrat ga je prijelo, začel se je zvijati, krč ga je lomil, zlasti v levem bedru in v levi čeljusti. Tisti dan, je pravila Katra, ga je zgrabilo dvakrat. Ko sem se poslavljal, je jokala in mi naročala, naj vas pozdravim in vam povem, da tako trpi radi vas.‘

„Kako se imenuje mali, ali Primož?“

‚Da, Primož.‘

‚Kakor tisti kranjski Luter, ki je poginil lani tam za mejó,‘ je pripomnil Nepokoj namestniku. Namestnik je molčal.

„Torej ne bo nič iz njega?“ je vprašal dalje Peter.

‚Katra se boji, da bi ne bila božjast in da bi mu ne ostalo.‘

‚Jaz ne morem več čakati. Gompa, ti si opravil — je zagodrnjal župnik, — lahko greš; in vi, gospod namestnik, boste gotovo tako prijazni, da spremite vjetnika zopet na grad, kajne? In — jaz upam — vaš rjavček — hiter je kakor blisk — zato pa — kaj pravim — zadnji čas — če se ne motim — tisto mesto na levi — že veste — kjer sem bil vajen videti navadno — vsako nedeljo najmanj...‘

„Oprostite, gospod župnik,“ mu je segel namestnik v besedo, „saj poznate razmere; sicer pa, danes ne boste videli mojega mesta praznega.‘

‚Me bo silno veselilo, gospod Attems.‘

Župnik je pobral na mizi debelo knjigo. Nato je stopil k omari in dolgo nekaj iskal, a v njegovih nestrpnih kretnjah se je poznalo, da čaka samo, kdaj se mu družba spravi iz hiše.

‚Gospod župnik, — je zaprosil Peter, — dovolite, da gre Andrej v grad in mi tam v navzočnosti gospoda namestnika sporoči še več o domu.‘

„Ne.“

Attems je začel posredovati:

„Po mojih mislih — eh, potem boste zopet rekli, da me ni bilo v cerkvi.“

‚Prosim, prosim, gospod namestnik, to je bilo samo v šali.‘

„Vem, je rekel Attems hladno.“

‚Torej, kaj ste hoteli reči?‘

„Po mojih mislih —“ Attems je potegnil župnika k oknu in mu nekaj šepetal na uho. Župnikov obraz je kazal, da jabolko, ki mu ga ponuja sobesednik, mora biti kislo ali pa črvivo. Namestnik je končal in se ozrl vanj z vprašajočim pogledom. Župnik je premišljal še vedno.

‚Da,‘ je rekel nakonci suho in odhitel z veliko naglico skozi vrata.

„Če želite, Gompa, greste lahko z nami na grad,“ je rekel namestnik.

V gradu je spremil Petra in Andreja v veliko, svetlo sobo:

‚Pomenita se pri zaprtih durih. Vidva, — je naročil stražnikoma, — stojta pred vrati in me pokličita, ko bosta onadva končala.‘

Peter in Andrej sta ostala sama.

‚Andrej, povej mi vse, vse, kako je doma. Katra, praviš je zdrava?‘

„Radi nje vam ni treba biti v skrbeh, gospod fajmošter. A ona, revica, si ne more dati miru, vedno in vedno tarna in joče po vas. In mi vsi smo tako v skrbeh za vas.“

‚Andrej, ali je oče umrl?‘

„Še tisti večer, žalibog. A to me tolaži, da je izdihnil tako vdano, tako pomirjen. Preden ste prišli vi, je mahal z rokami, silil s postelje, pa bledlo se mu je skoro neprestano. Jaz, veste, da se ne bojim kmalu koga, a takrat ga nisem mogel vdržati. S Šantetovim Jožetom sva ga držala, kar sva mogla. Po vašem odhodu pa je tako lepo sklenil roke na rjuhi, mirno nas je gledal vse, ki smo stali ob postelji, in tako je izdihnil.“

‚Ko sem čul tisti večer po mojem vjetju gori v ječi loškega gradu mrtvaški zvon, sem uganil takoj, da je najbrž za tvojega očeta. Bog mu daj dobro, dober mož je bil. In kaj praviš, tudi v imenu gospoda Krištofa prihajaš?‘

„Tudi. Saj on me je napotil k vam. In da ni tega dobrega gospoda tukaj, glejte, še povedati bi vam ne mogel. Saj ste videli, župnik doli laja in se usaja, pa poleg človeka stoji, da še par besed ni mogoče spregovoriti. Kakor hitro se je bilo razneslo, da vas imajo v gradu, in brž nato, da so vas odgnali v Tolmin in da boste morali pred papeža, je prišel k meni — jaz sem ravno spregel vole, pripeljal sem voz ajde — prišel je lep, mlad gospod in me začel izpraševati o mojem rajnkem očetu — Bog mu daj dobro — in o vas; vse je hotel vedeti, kdaj ste bili pri njem, kako dolgo, kdaj ste odšli, po kateri stezi, če sami ali v družbi, vse, vse. Jaz sem mu pravil, poslušal je in molčal. Nakonci me vpraša: ‚Andrej, ali bi ti šel v Ljubljano?‘ Zakaj ne, za dobro stvar — pravim. In sem šel in zopet vse natanko povedal samemu gospodu Krištofu — tako dober gospod, moj Bog, tako prijazen, kakor da bi govoril z vami. Pa me vpraša, ko sem mu vse nadrobno razodel, če bi hotel izkazati vam, gospod fajmošter, veliko dobroto. Potegnil je iz miznice mošnjo cekinov, to-le, vidite, in mi naročil, naj odštejem polovico vaši Katri, z drugo polovico pa naj grem za vami in naj se skušam spraviti do vas, da vam povem, kako se oni neumorno trudijo, da bi vas rešili. Sklenili so poskusiti na vseh straneh, pri kranjskem glavarju, pri goriškem, v Gradcu, povsod. Hkratu mi je dal dve pismi, za gospoda župnika in gospoda namestnika, ki naj ju izročim šele, potem ko sem z vami govoril. Rekel mi je ostati v Gorici, dokler boste vi tukaj, župnikov in namestnikov odgovor pa naj pošljem po kom drugem v Ljubljano, poizvedujem naj, kaj nameravajo z vami, kako se vam godi, in naj mu poročam, če zasledim kaj važnega.“

III.

Bilo je zopet pri župniku Nepokoju. Peter in župnik sta si sedela pri mizi nasproti ob steni, prav pod veliko sliko nadvojvodovo, tržaški škof Coretto je malomarno bolj ležal kakor sedel v velikem naslanjaču in se opiral z levim komolcem ob gladko oslono, ki se je končavala v angeljsko glavo, tako da je lahko udobno gledal skozi okno, dočim mu je levica porožljavala z zlatim križcem, ki mu je, obešen na zlati verižici, počival na prsih. V kotu tik ob oknu je sedel pri majhni mizici bledikav duhovnik čemernega obraza in poskušal po rumenkastobelem pergamenu gosje pero, ki si ga je bil ravnokar prirezal.

‚Peter Kupljenik, vi ste oženjeni?‘ je vprašal župnik.

„Da.“

‚S kakšno pravico?‘

Molk.

‚Pišite!‘ je pomignil župnik duhovniku pri oknu.

‚Peter Kupljenik, vi ste kupovali, čitali in širili pohujšljive knjige?‘

„Ne.“

Zupnik je vstal, stopil k srednjeveliki omarici v kotu in vzel iz nje culo. Postavil jo je na mizo, jo razvezal in pomolil debelo, še skoraj novo knjigo Petru pod nos:

‚Torej ti „Loci communes theologici a Melanchthono“ niso vaši, ta „Noviga testamenta pusledni deil“ ni vaš, in ta podpis n vaš, to ime ni vaše, vi se ne imenujete Peter Kupljenik?‘

Molk.

‚Pišite!— In ta „Catechismus mit dreierley kurtzen vnd außfürlichen Außlegungen“ ni vaš? To je zalezlo vse tako ponevedoma v vašo omaro?‘

Molk.

‚Pišite!‘

Župnik je brskal po culi in potiskal s satanskim smehljanjem knjigo za knjigo Petru v obraz, dokler ni tega minila potrpežljivost, da je kriknil.

‚Knjige so moje, a pohujšljive niso!‘

‚Pišite!‘

Župnik je zopet zavezal culo in jo zaklenil v omaro.

‚Peter Kupljenik, vi izpuščate pri maši veliki kanon?‘

„Da.“

‚Zakaj in s kakšno pravico?‘

Molk.

‚Peter Kupljenik, vi obhajate sub utraque?‘

„Papež je dovolil.“

‚A tudi že davno preklical.‘

„Iz strahu pred onimi, ki ne ljubijo resnice, in proti svoji vesti.“

‚Pišite! — Peter Kupljenik, vi odganjate ljudi od zakramenta sv. pokore?‘

„A ne od pokore.“

‚Peter Kupljenik, vi pridigate kljub stroge prepovedi vaših predstojnikov.‘

„Po ukazu Izveličarjevem, on je moj vrhovni predstojnik.“

‚Pišite! — Vi odrekate pokorščino papežu.‘

„Kadar se moti ali kadar se hoče motiti. Jezusu je ne odrekam: papež ni umrl zame na križu, Kristus je umrl."

‚Pišite! — Kako vi veste, da se moti?'

„Saj vi tudi veste, če nočete namenoma preslišati notranjega glasu."

‚Pišite! — Torej se ne mislite poboljšati?'

„Vedno se trudim in molim, da bi se približal popolnosti, da bi napredoval —"

‚V grehu, krivi veri in nepokorščini. — Pišite!'

‚Dovolj, gospod župnik, dovolj,' je posegel Coretto v razgovor. Vse do tedaj je sedel nepremično, kakor da je tudi sam kos pohištva in se ga to, kar se godi pred njim, čisto nič ne tiče.

‚Naj gre!' je namignil župniku.

Peter je zaprosil:

‚Povejte mi, gospod župnik, za božjo voljo, kje ste dobili te knjige?"

„Kaj, ali so vaše? Jaz sem mislil da ne, ko ste ves čas tako lepo molčali po starem pravilu: molk je zlato — samo ne vem, če boste vi tega zlata deležni."

‚Ne bodite hudobni, gospod župnik, saj vidite mojo nesrečo.'

„Le vi sami je nočete videti."

‚Povejte, gospod župnik, prosim vas, povejte!'

„Zveste že, kadar bo potrebno. Radi knjig se nič ne mudi, a nekaj drugega bi vam rad povedal: vašo hčerko sem videl."

‚Koga, Štefanijo?'

„Da, Štefanijo. Vaša lepa Štefanija je imela roke zvezane na hrbtu in je korakala prav korajžno pred oboroženimi hlapci, pa smejala se je tudi, smejala, in še kako naglas, kakor da gre na ženitovanje."

‚Kje ste jo videli?'

„Vidite, Peter Kupljenik, kako sem uslužen. Tudi to vam lahko povem prav na tisti poti, po kateri ste primarširali vi nedavno v Tolmin; a ona je šla v nasprotni smeri."

‚Kam?"

„V Ljubljano, prijatelj, da jo odvadijo smeha."

‚Lažete, lažete!'

„Kdor ne veruje, ni treba, da vprašuje."

‚Lažnik!'

‚Mir!' je Coretto bolj zavpil kakor rekel.

Župnik je dal odvesti Petra in je odslovil duhovnika ob oknu.

‚A o tem mi niste še ničesar pravili, o Štefaniji namreč,‘ je rekel škof.

„Oprostite, vse mi ne pride hkratu na misel. Toliko opravila, toliko skrbi. Dva dni sem bil gori, a moral bi ostati najmanj cel teden in tudi v dveh bi ne uredil vsega. Jaz ne vem, kako se je v tem tolminskem kotu zaredilo zadnji čas toliko gnilobe.“

‚Pa bi bili ostali dalj časa!“

„In tukaj? V teh dveh dneh mi je zopet vse zastalo. Našel sem tam tudi čedadskega naddjakona; a človek zares ne ve, kako bi ž njim govoril. Ni ne krop, ne voda. Liže se z glavarjem, plevela pa, ki je že skoraj žito prerastel, ne vidi. V teh dveh dnevih sem jaz marsikam posvetil in sem ga prisilil, da me je spremljal. Pokazal sem mu, kakega garjevega kaplana je imel v neposredni bližini, ne da bi kaj slutil. Naučil sem ga, kako se „pia fraude“ „pobožne“ knjige izvabijo iz nepoklicanih rok, nabral sem jih toliko, da bomo lahko kurili ž njimi do novega leta. Skoro dozidano, po skakaški zalegi oskrunjeno svetišče pri Sv. Luciji sem dal podreti, norce poloviti in jih odvesti v Ljubljano. Ah, sam ne vem, kaj sem vse napravil. Popravil in poskrbel sem, kar se je dalo in kjer sem mogel. Da bi že skoraj dobili tudi tukaj škofa!“

‚A se bojim, da ne bo nič še nekaj časa. Grimani noče in noče!‘

„Patrijarh se bo moral vdati.“

‚Dvomim. Saj menda še pomnite, pred petimi leti je bilo tudi že vse pripravljeno, šlo je samo še za to, kdo bo nosil novo mitro; no . . .‘

„Vem, vem. Oglej, se je zdelo, da hoče zamižati. Nekoliko je pripomoglo tudi to, da sem jaz oblazil doli v Vidmu vse merodajne vplivnike, in pa to, da sem se vdeležil njihove sinode. Zato sem bil „bogato“ poplačan. Doma me je že čakalo ostro pismo iz Gradca in med Oglejem in Gradcem se je struna na mah tako napela, da je imela vsak čas počiti.

‚Skušajmo, da zdaj zopet kako ne zavozimo. Začetek ni slab. Važno je zlasti to, da je nuncij odnesel v Gradec nameravani škofiji tako naklonjene misli. Calligarisova beseda zaleže v Rimu veliko in Roma locuta, causa finita — naj se potem Oglej ihta in peni, kar hoče.‘

„Vse prav, velečastiti, ali za zdaj moramo Oglej vpoštevati, ker veste, kaka spletkarska kovačija je tam doli in da Gradec skoro ne more govoriti z Rimom, ne da bi Oglej prisluškoval.“

‚Tu imate zopet prav. A zdaj moram domov. Catta me najbrž že pričakuje. Če se vse gladko izteče, bo imel on velike zasluge za stvar. To vam je glavica, ta Catta!‘

„Takega župnika Šempeterci še niso imeli.“

‚Pa ga menda tudi ne bodo. Včeraj, ko ste pridirjali iz Tolmina naravnost k meni, ste ga videli odhajati. Prinesel mi je — vi se boste smejali — natančno izdelan načrt, kakor bi bila stvar že gotova. Samo meje po Furlaniji ni imel še po nekaterih mestih natančno označene. Celo škofijska palača, mi je kazal, kje bo stala.‘

„Kje?“

Škof je vstal iz naslanjača, povėdel Nepokoja k oknu in kazal na zahod.

„Kaj, pri Ecku? Ta je lepa! Odkoder je rogovilež Trubar sejal seme nevere.“

‚Da, tam. Sprva sem se tudi jaz začudil. A če vas veseli, potrudite se z mano, in ko vam vse natanko obrazloži, boste videli, da mu pritrdite, kakor sem mu jaz.‘

In sta šla.

Čez malo je potrkal pri župniku Gompa.

‚Gospoda ni doma,‘ je zaškrtala starikava služabnica Neža, ne da bi odzdravila na prišlečev ponižni ‚Hvaljen bodi Jezus Kristus‘, vsa togotna, da ji je celo par kosmičev sline zletelo skozi tiste luknje, kjer so stali nekoč lepi beli zobje, Gompi v obraz. Jezilo jo je, da jo ta človek nadleguje baš sedaj, ko je nevarnost, da se ji rumenotolsti piščanec prismodi, največja in ga je treba, delikatneža, v tem kritičnem položaju vedno in vedno vrteti, da se obleče čezinčez z lepo, dišečerumeno skorjico, ki pravi sama: jej me!

‚Ne zamerite, rad bi vedel . . .‘

„Počakajte, brž bom nazaj!“ In vkljub starim nogam je odprhnila v kuhinjo brhko kakor srna. Andrej je čakal in zdelo se mu je nekam dolgo. Ali se misli babnica iz njega norčevati? Aha, saj gre!‘

‚Ne zamerite, rad bi vedel, ali se gospod kmalu vrnejo.‘

„Nič niso rekli.“

‚Ali bi jih ne smel počakati?‘

„Če hočete, zunaj; gospod so rekli, da ne smem v njih odsotnosti nikogar sprejemati.“

In je zaloputnila vrata. Gompa se je naslonil na zid in se oziral gorindol po ulici.

(Dalje prihodnjič.)

Oton Župančič:

Jerale

prvo poglavje.

Prišel je k Jerali hudič:
„O, dober večer, Jerala!
Nocoj sva takole brez prič,
nocoj bova kaj počebljala.“

In sédel je na kanape
in zvil si je cigareto;
Jerala je gledal pred sé
in mislil: „Prokleto, prokleto!“

Ker Jerala ni rad imel
z duhovi opravka nikoli,
in kadar je méd-nje zašel,
še vselej so ga poboli.

„Povej mi, Jerala, povej:
kaj misliš o naši mladini?
Ali čakaš od vrelih idej
rešitve domovini?

Ali misliš, da s starimi še
za silo lahkó se izhaja?
Ta in oni slepari mi še,
skrpucála za novo prodaja.

In — kaj sodiš ti pravzaprav
o umetnosti, Jerala?
Lej — ti si človek zdrav:
kam nagiblje se tvoja hvala?

Odkod naj vrvi ji pritok
idej? Iz zemlje? Iz néba?
Ali svoj najslajši sok
iz duše globoko sreba?

In milijon-trpin,
ki rôke žuljáve steza
v svetlobo iz temin —
ali res prevelika je peza?

In — kako in zakaj in odkod,
in kam se pleto te niti?
In kje je prava pot,
in kam želimo priti?“

Visoko vzbočil je
hudič svoj temni govor,
pa spet ga usločil je,
kot most za največji tovor.

A Jerala je bil pretežak
in ni mogel do drugega brega,
pred njim migotá le mrak,
kakor daleč oko mu sega.

Pa Jerali je biló
kot da so vsi možgani
mu z ovsem nagostó
preostrim nasejani.

A hudič ga vlačil je
skoz čudne labirinte
in v glavo mu tlačil je
metafizične kljukaste finte.

Napósled pa je dospèl
po svoji végasti črti
— sam Bog bi ostrmèl —
do smotrov umetne obrti.

„A mladi hočejo, glej,
naj še miza idejo izraža . . .
Kako, če pa prazna je! Fej,
saj to je največja blamaža!“

In z bičem je znamenje dal —
Jeralo je zaščemelo
za levim ušesom — iz tal
se dvoje hudičkov je vzelo.

Bilà sta rdeča živó
po celem telesu, čez rebra
imela sta proge samo —
tako na primer kot zebra.

In majhna bilà sta oba;
Jerala je mislil: „Kar v špirit,
pa z njima križem sveta
si slave in mošnje širit!“

In prvi se drugemu vzpel
je na rame, pa drugemu prvi —
Jerala je mislil: „Sto strel!
Kot v cirkusu po vrvi!“

Tako sta priplezala v vis,
pred hudičem na mizi stojita:
„Gospodar, česa želiš?“
„„Tu — mizo mi pogrnita!““

In spet se zvozlata na tla
drug po drugem lepo se spuščaje —
Jerala je mislil: „Nà!
To je nekaj za naše kraje!“

In potem: — je-li res ali sèn? —
iz mističnega lonca
sta vlekla in vlekla ven
brez kraja in brez konca.

Naj pevec drug, bi dejal,
vam srečo popisuje:
pijače — za cel bakanal,
jedi — kot da cesar piruje.

„Ná, pij zdaj, Jerala, in jej,
in bodi dobre volje,
ker, ljubi Jerala moj, glej,
vsak dan se prasec ne kolje!

Jerala — pokonci glavó!
Ne bom ti govoril kot preje;
zdaj vidiš, razumeš lahko
skrivnosti namizne ideje!“

In Jerala je jedel in pil
in bil je dobre volje
in se je veselil,
da hudič ga več v čelo ne kolje.

V Jerali se vzdramil je duh:
„Umetnost? — Mladih bitve? —
Pod nosom prvi puh
nikoli še skrhal ni britve!

Kaj? — Kdo je demokrat?
Mi nočemo prepira!
Politika — pojdi spat!
Kdor je moder, vse prezira!“

Še tega in onega tam
hudič mu je nalival:
„Premisli — to tvoj je hram!“
in s starino mu je napival . . .

Ne sije to dan nad goró,
ne sije čez trate in holmce —
Jerali skoz grlo samo
v želodec je sinilo solnce.

„O hudič predragi moj,
zapojva Hej Slovani!
še zaplesal nocoj bi s teboj,
a glej — telo mi brani.“

Takrat pa je vstal hudič
in vzrasel pod strop kakor smreka,
in švignil po zraku je bič,
da groza popade človeka.

„Velika nocojšnja je noč!
Jerala — čutiš peroti?
Jerala — slutiš moč?
Čuješ klic na tajne poti?“

„Velika nocojšnja je noč!
Hudič — ču — čutim peroti!
Hudič — slu — slutim moč!
Čujem klic na tajne poti!“

„Poglej v zrcalo to!
Kaj vidiš?“ — „„Zemljó in morje.““
„In?“ — „„Polnoči nebo
plapola čez daljno obzorje.““

„In?“ — „„Zbrani so ljudje
kot k slavnosti veliki
in spevi v noč kipe
in kade se žrtveniki.““

„In?“ — „„Ob morju mladenič stoji
in roke k zvezdam širi,
in proti njemu hiti
devica po vsemirji.““

„Resnično, Jerala, moj sin,
zdaj zrl si v dušo mlado
in videl si nje globin
hrepenenje in naslado.

Pogrezni zdaj v duh se svoj,
Jerala!“ — — „„Kaj?““ — „Zlezi vase!“
„„Ne morem . . . niti z glavoj . . .
pretesno, hudič, ne da se!““

„Naprej, Jerala, naprej!“
Pa z bičem ga ošine,
in v količine, o glej
Jerala si lastne izgine . . .

„Jerala, sedaj si oglej
notranjosti globino!
Kaj vidiš, Jerala, povej!“
Jerala (od znotraj): „„Praznino.““

„Resnično, Jerala, sin moj,
resnično si govoril;
in je-li temno?“ — „„O joj!
sem ni še dan zazoril.““

„Jerala, zdaj boš potopljen
tak dolgo med temámi,
da bo tak lep tvoj sen,
da mene in tebe omami.“

„„Dovolj, hudič! Nikar!
Zdaj videl sem tvoje talente:
jaz bil bi duševni car,
ko bi vlekel od njih le procente.““

„Jerala — ne žužnjaj!
To bila ni pustna šala!
Zamisli se v položaj:
sanj hočem od tebe, Jerala!“

Hudič je govoril tako
oficijalno in resno,
da Jerali je prišló
krog vrata in srca tesno.

In kakor bi treščilo vanj,
tako je podrlo Jeralo:
„Hudič, premisli — star panj —
pa bi cvetje iz njega pognalo?“

A hudič mirnó je stal
in ni se več oglasil;
Jerala se je vdal
in je sanje v duši kvasil.

Da, Jerala izmišlja si sen,
poln zvezd, morjá in zore,
študira ga ven in ven,
izštudirati ga ne more.

Pa gnete vso dolgo ga noč;
še z zvezdami se ukvarja,
že krila povesi mu moč:
„Ah, kje je še morje in zarja!“

Proti jutru na morje je šel,
a obup ga za láse je zgrabil:
zdaj zvezde že vse je imel,
a prižgati jih je pozabil . . .

Tak plaval za svojim je snom
in brodil po morji, po nebi,
i prorok Jona i som —
oboje v eni osebi . . .

A zunaj dan stoji
kot grm goreči na gori;
nebo vse plameni,
in bliska užgano se v zori.

Škrjanček nad ravan
se žvrgolé poganja,
potok žubori čez plan,
rakita vsa rosna sanja . . .

Že črednik Pišiklin
je k ustom rog nastavil,
napihnil že lica — in . . .
kaj ni glasu ven spravil?

Razprl je oči: črn lok
neba je žarenje razločil —
rog predniku pal je iz rok:
hudič je v zarjo skočil.

Lemenatar.

Spisal **Milan Pugelj.**

I.

Nihče na svetu ne obhaja slabših počitnic, kakor študent, ki ni zdelal v šoli, pa mu ne kaže drugega, nego pričeti še enkrat skraja že ravnokar predelano leto. Mati in sestra mu očitata krivico, ki jo je storil domu in svojcem, oče in brat ga zmerjata, kakor bi bil ravno on izmeček vsega človeštva.

Take zadeve je v polni meri poskusil študent Peter Vehovec, ki je padel letos v sedmi šoli in ravno zdaj koraka po dolenjski cesti iz Novega mesta proti Šent Jerneju. Doma mu ni bilo obstanka, pa je šel na popotovanje. Mati in sestra sta se poslovili od njega brez težkoč, oče pa je menil, da mu najbolj postreže, če se sploh več ne pritepe pod domačo streho.

Avgust je, vroči dnevi, žito zori, konji in vozovi raztepajo po cesti cele oblake prahu, ki lega po obcestnem drevju in travi, da vse v njem zvene in zaduši.

„Slabo!“ — se meni Peter, da mu je kračji čas. „Jako slabo! Usmiljenje se je izselilo z Dolenjskega menda z ljudmi vred v Ameriko. Tudi ljudi je malo, beračev z lajnami sploh ni več videti, življenje teče vse tiše, kakor njega dni. Včasi so se fantje tepli, razposajeni so bili, zdaj pridejo že modri in stari na svet. Narod peša.“

Mrmra tako zase in pride v poletnem popoldnevu do vasice, obstane pri prvem skednju, ki ima na lesenem tramu belo in s črnimi črkami potiskano desko, in čita: „Vas Cikava, občina: Šmihel-Stopiče, okrajno glavarstvo: Rudolfovo.“ Gleda napis, ozira se po vasici in zmajuje z glavo: „Cikava, Cikava! Žalostna vas še žalostnejšega imena! Hiše kakor trhleni panji, kozolci visijo na desno in na levo, samo takega ni med njimi, ki bi stal pokoncu. Lakota bo danes, lakota!“

Ta trenotek mu resnično zagode po trebuhu in prav do srca mu gre ta nezadovoljnost. Počasi stopa po vasi ogleduje koče, pa kaj naj bi izbiral, ko ni nič izbrati! Ena bajta je bolj žalostna kakor druga, vse so lesene ali za silo prikrite z goljufivim ometom, mah zeleni po vegastih strehah in suhi psi in mački se pretezajo po ilovnatih in razpokanih potih.

Študent mahne po sredi, prestopi prag in obstoji v polmračni in zakajeni veži. Gleda, da se razgleda, in ogovori postarno kmetico, ki stoji v dimu tik ognjišča: „Bog daj zdravje, mati gospodinja! Ali bi se dobilo malo prenočišča ali malo večerje?“ —

„Ja!“ — zastavi kmetica. „Tisto morate pa z gospodarjem govoriti, o prenočišču mislim! Kdo pa ste?“ —

Vpraša, stopi na sredo veže in ga ogleduje. „Skric ali kali? Obleka bo že mestna!“ —

Pod streho nekdo kašlja in kmalu prične lesti po lestvi ob zakajeni vežni steni suh kmet s pipo v ustih, približa se kmetici in gleda študenta: „Na skednju boste lahko prenočili, samo žveplenke boste prej oddali. Pred petimi leti — ravno vdovec sem bil — je prišel nekakšen pritepenec, pa mi je zasmodil kozolec!“

„Jaz nisem škric“ — se zagovarja študent — „še manj pa pritepenec. Božji človek sem, osmo šolo imam že za sabo, zdaj se pa odpravljam na duhovno pot. Štiri leta bo treba presedeti za debelimi zidovi v pokori, molitvi in učenju. Veste, oče in mati, zdaj hodim po naših krajih, da si utrdim telo, ki mora biti močno in zdravo, da bo preneslo post in pokoro in molitev in da bo bralo in pelo božjo besedo pred oltarjem in v procesiji.“

Kmet molči, nekaj misli in reče ženi: „Zdaj sem bil v podstrešju in sem videl še nekaj suhih klobas; dvoje jih prinesi, pa kruha dodeni!“ In študentu pravi: „Vsakemu človek dandanes ne verjame, kam bi pa tudi prišel! Ti si pa res bledega lica in slabega života in tudi oči imaš velike in poštene.“

Kmet gre naprej v sobo, študent stopa za njim, sede na visoko klop za mizo in privleče iz žepa potno in obtrgano zadnje šolsko izpričevalo, kjer je zapisanih med drugim tudi troje dvojk. „Čitati tako ne znate!“ — pravi in razgrinja popir. Kmet odkima in gleda v popir in sicer na tisto mesto, kamor kaže študent s prstom in kjer je zapisano: Latinski jezik: nezadostno. „Tole“ — pravi gost — „je tisti jezik, v katerem so spisane bukve sv. maše in vse višje in važne cerkvene molitve. Po latinsko — se reče.“ —

„Latinsko — ja, ja!“ — kima kmet, kakor bi dobro vedel in razumel. „Ali so v tem jeziku tudi take besede, kakor v našem, ali samo take, ki govorijo o svetih stvareh. Miza na priliko, ali je tudi za mizo latinska beseda?“ —

„Kako ne?“ — reče študent. „Mensa — se pravi, mensa!“

„To pa ne bi razumel, vidiš!“ — zmajuje kmet z glavo. „Kaj pa stol?“ —

„Stolula“ — se prenagli študent.

„No, no, to bi človeku pa že prej padlo v glavo.“ In takoj potrka z debelim in črnim prstom ob mizo. „Nekaj je pa le podobnega med tem jezikom, ki se mi v njem pomenkavamo, in med latinskim.“

Študent se domisli na stol in dodaja. „Stolula — ta latinska beseda za stol se je rabila šele v novejših časih, to se pravi: že več let po Kristusovem trpljenju. Veste, oče, stari Rimljani niso imeli stolov in tudi sedeli niso, ampak ležali. Okrog mize so imeli posteljam podobne naprave, pa so polegli po njih in obedovali.“

Kmetu se zdi nerodno in smešno, da se zasmeje. Gospodinja prinese na krožniku dvoje debelih suhih klobas, korenino ostrganega hrena, hleb kruha in velik kuhinjski nož. „Le prigriznite“ — pravi — „le prigriznite!“ — Sede k možu in pričenja takoj pomenek. „Glejte“ — hiti — „sosed je hudoben, naš svinjak je navrtal, pa vtaknil v stran čudno čarodijo. Svinja je zbolela, tista lepa svinja, ki ima devet mladičkov. Jaz sem kar v strahu zanjo!“ —

„E“ — hoče biti kmet moški — „é — to so vraže, pa nič drugega. Če je imel sosed kaj roke vmes, je vrgel svinji kaj strupenega v svinjak, da je požrla.“ To pove, a vidi se mu, da je negotov v svojem mnenju.

„Za tako stvar je najboljša molitev“ — razlaga študent. Čim hujša je bolezen, tem več rožnih vencev je treba. Če je srednja, jih bo dovolj trideset.“

Kmet in kmetica se zamislita nad obširno molitvijo, študent Peter se razkrije, pogladi razkuštrane in črnikave lase po čelu, prekriža se, premika ustne kakor bi molil, in v tem hipu je res videti kakor kak bled, pobožen in nedolžen semeniščnik. Vnovič se prekriža, vzame nož, napravi križ tudi po hlebcu in si izreže iz njega trivoglat in izdaten grižljej. Kar je v sobi muh, vse so se zakadile v klobase in lazijo in brenčijo po njih, kakor bi bojevala mušjo vojsko. Študent jih vznemiri še bolj, ko poseže po klobasi in jo prične lupiti. Ves črn roj se zapraši v njegove roke in njegovo glavo.

„Ti“ — pravi kmet kmetici — „stara Urša bi nemara odmolila trideset rožnih vencev.“

„Ja“ — stavi pomislek kmetica — „zase že moli stara Urša, zase! Ali za druge pa Bog ve, če bi, ali nebi! In tole je tudi: trideset rožnih vencev je dolga molitev!“ —

„Se ji pa kaj da!“ — Konča kmet, zamahne z levico in gleda bledega gosta tako, kakor nebi on izkazoval dobrote, ampak jo

samo prejemal. Tudi kmetica molči, sloni ob možu, ki mu je popolnoma slična. Oba sta koščena, v obraz rjava, gubasta, sivogleda in v telo dolga in sloka.

Zunaj nenadoma nekdo zapoje, spoznati je vesel ženski glas, ki se razteče po hiši kot živo srebro po vseh skritih kotih.

„Naša edinka je“ — pravi kmetica. „Marička!“ —

„Mlada je, pa še neumna!“ — dostavi kmet. „Samo posvetne stvari se ji pletejo po „glavi!“

„Vesele ljudi ima Bog rad“ — pravi študent in upre glavo ob mizo, in ko se odpro vrata in pogleda po sobi vpehana in razgreta Marička,, se posmeje in pokima.

„Lemenatar potuje po naših krajih“ – ji pove mati. „Vidiš ga?“ —

Marička je v zadregi, ali je jako lepa. Visoka, vitka, zdravega lica, živih oči in nekam polnih nedrij.

„Bliže stopi, deklica“ — vabi študent — „pa nam zapoj še eno izmed svojih pesmi!“

II.

Peter ni pričakoval, da se mu bo na ta večer tako dobro godilo. Jedel je in pil, užival najlepšo gostoljubnost in zdaj, ko se je storila noč, ga je odpeljala gospodinja v deviško sobico svoje edinke, ki mu je prepustila svojo belo in visoko posteljo.

Ravnokar je pihnil svečo, v sami srajci, ki sega do polovice beder, stopa proti postelji in zleze zadovoljno vanjo, kakor bi legel v samo perje. Mesečna noč je, žarek mesečine trepeta po izbi in jo dela sanjavo in nekako toplo. Tam v kotu se svetlika zelena lončena peč, v polmraku se zdi slična veliki glavi, ki ima zelene oči, pa včasih ž njimi pomežikne. Po hiši je vse mirno in tudi zunaj: od nikoder ni glasu.

Postelja stoji ob oknu — vse postelje kmetiških deklet stoje ob oknih — in sicer tako, da se okno odpira ravno nad glavo. Majhno je to okence, znotraj ni trdno zaprto, ampak samo priprto in tudi zunaj bo tako. Zaradi nočnega hlada je menda to. Zunaj se hladi zemlja, pa prihaja iznad nje v izbo svež nočen zrak, ki dobro dene razgretim pljučam in razgretemu životu.

Študent postane v svojih mislih naenkrat pošten in odkritosrčen. Na svojega mestnega dekleta se domisli, na hčerko svoje gospodinje, šivankarico Mileno. Droben životek vidi pred sabo, dvoje skritih grudi, kakor pregrnjeno popje, modre oči, plave lase

in obrazek nič večji kakor srednja moška dlan. Zdaj ji je napravil sramoto, ko je propadel v šoli, ali on ima pred sabo cilje, ideale in še take čarobne zagonetke bodočnosti, za katere ni človeški jezik dovolj bogat. Popravil bo vse, vse uredil, dobro bo zopet vse, dobro.

Zunaj, pod oknom menda, je nekaj zaškrtnilo. A — nič ni. Sprožil se je morda kamenček iz hišnega ometa in padel na tla. Ali je sedel na pesek netopir, ali je šla mimo mačka in se je pod njeno mehko šapo spodmeknilo dvoje kamenčkov.

Marička, ta domača edinka, je lepa. Rdeča je, zdrava v lica, vse drugačna kakor Milena in druge njene mestne vrstnice. Bog ve, koliko čuvstva imajo v prsih ti kmetiški fantje, ki žive v tem kraju, in ta zdrava in zastavna dekleta. V družbi njegovega očeta je rekel o teh ljudeh napihnjen meščan: „Sam inštinkt — povem vam, sam inštinkt!“ — Oče mu je rekel: tepec! Pravzaprav je vse skupaj malenkost. Oče je star organist, godba mu je nakopala nervoznost, zato se hitro razburi.

Zunaj se zdi, kakor bi se nekaj plazilo. Ali je pes, ali kak zloben človek, ali, ali — vrag vedi.

Študent Peter se domisli, da tod fantje fantujejo. To se pravi: Ko vse zaspi in je vse mirno, pride kmetiški fant, pa potrka na okno, kjer ve, da spi njegova izvoljenka. Nemara bo tukaj ravno tak slučaj. Luna je nocoj zgodaj zašla, tema je kakor v rogu, za fantovanje je to kakor nalašč.

Študent poklekne v postelji, pa spet leže nazaj in se pomakne na skrajni notranji ogel.

Zunaj je pričela prav nalahko trkati neznana roka: Tik, tik, tiktik. — Tema je, da ni razločiti predmeta, samo v oknu je videti, kakor bi stala senca pred njim. Glej, zdaj se ti naenkrat razleze okno in skozi odprtino se pomika velika krogla, vasovalčeva glava.

„Marička!“ — vpraša ponižen in šepetajoč glas. „Marička, ali spiš?“ —

„Ka-aj?“ — odšepeta študent enako oprezno in ljudomilo.

„Vprašam te, Marička, če že spiš, golobička?“ —

„O — ne!“ — dahne študent in se previdno odmika.

„Prišel je tvoj Martinek, ki si mu ti najlepši cekinek!“

„Ja-a“ — zategne v šepetu študent, da se pozna v izgovoru nekoliko razkav „h“.

„Kakor večnost dan mi teče, ker le k tebi srce me vleče!“

„Oh!“ — vzdihne zopet študent z enako razkavim soglasnikom „h“.

„Prišel sem čez tri gore, čez tri zelene travnike!“ —

Študent posluša, goljufivo diha, kakor v kdovekakšni zadregi in vleče odejo do ušes.

„Ker tebe te moje srce želi, nobena pot zame predolga ni!“

Glava leze vedno dalje in šepetanje postaja prisrčnejše in prisrčnejše.

„Pri tebi rad nocoj bi bil in v tvoje laske se zavil!“ —

„Ja-a!“ — zašepeče in zahrče študent in prične šepetaje odgovarjati. Tako hinavski je, da se lovi s sapo in da je slišati kakor bi ga premagovala jako vroča čuvstva. „Mati“ — dahne nesrečno — „mati spijo na peči. Lahko noč, Bog ti daj pomoč!“ —

„Dalje, le dalje naj spijo mati, meni pa pusti rožice brati! Saj je že enkrat nesrečno bilo, pa se je vendar lepo zgodilo!“ —

„Kako?“ šepetne željno študent.

„Stric iz Amerike so v hiši spali, tebe so pa v podstrešno čumnato spat poslali.“ —

Zdaj prileze skozi okno moška roka in se plazi počasi po belem vzglavju. Študent skoči na tla, zablebeta z ženskim glasom, udari od strani ploskoma in zelo izdatno po glavi in v tistem hipu je okno prazno. Zunaj zašumi po pesku, kakor da bi stekel mimo nagel veter, in vse je tiho in gluho.

Študent stoji v sami srajci sredi sobe, strmi v malo odprtino in premišlja. Kamor mu krenejo misli, je vse jasno, mlado in veselo. Nočni vasovalec Martinek je ljubljenec domače hčerke, ki spi nocoj v podstrešni čumnati, kakor je spala takrat, ko se je pripeljal iz Amerike z zlatom otovorjeni stric. Tistopot je spoznal njen ljubimec zaobrnjeni položaj in je pogodil pravo. Tudi nocojšnjo noč je padla navada iz tira, pa bi bilo nemara dobro, da se stopi zavitemu slučaju na glavo. Zakaj ne bi potrkal nocoj Martinek na podstrešno čumnato?

Študent poišče hlače, jih obleče in prične polagoma odpirati vrata. Ali do vraga! Cvilijo, kakor mučenik v stiskalnici. Kdo jim hoče kaj hudega?

Študent stoji v veži in posluša. Zunaj zalaja pes; to nič ne pomeni! V hiši buči dvoje glasov kakor za stavo; to je izvrstno znamenje.

Peter dotiplje ob steni lestev in pleza počasi kvišku. Ko štirikrat prestopi, zadene z glavo v tram, da se mu zakreše pred očmi,

kakor bi ugledal trumo čarovnic. Še parkrat privzdigne nogi, pa je v podstrešju. Ali tema je gosta in tipati treba z rokami in nogami. Nekaj ga zbode v peto, da bi skoro vzkriknil, ali ne stori tega. Tiho prenese hipno bolečino, otipuje nadalje in najde kljuko. Potrka najprej, počasi odpre in za seboj zapre. Temno je, nič ne razloči okoli sebe, samo dihanje čuje v kotu in dobra slutnja ga navdaja.

„Jaz sem Martinek“ — šepeče — „tvoj najlepši cekinek!“ —

„O-oh!“ — vzdahne dekletce zaljubljeno in poželjivo. „Saj ne spim! V noč gledam in mislim.“ In čez nekaj časa dostavi nekje blizu v tisti neprodirni temoti: „Če bi šla na drugi konec sveta, še tam bi me našel!“ —

Zopet laja spodaj pred hišo pes. Za vasjo, kje v polju ali na križpotju pojo vaški fantje zategnjeno, prav na dolgo, a prijetno sanjavo in mehko. Pesem pravi o dekletu, ki bo nožek vzela in srček načela in fantu poslala tri kaplje krvi. To pa zavoljo tega, „da bo on vedel, kak' se m' godi“.

III.

Solnce že sije v vežo, gospodinja se suče okoli ognjišča, gospodar otipava svetlo koso in Marička zajema v škafu s korcem vodo in jo naliva v lonec, ko stopi študent Peter iz desne izbe.

„Bog daj dobro jutro!“ — pravi in vsi se mu prijazno odzovejo. Zajutrka mu dajo, vsak ima zanj dobro besedo in ob slovesu se razstajajo kakor sorodniki. „Bog daj, da bi se skoro pred oltarjem sukal in mašo bral!“ — želi kmet in kmetica dostavlja: „Pa v mašnih molitvah se nas spominjajte!“ —

Tudi Marička mu seže v roko, gleda za njim, nenadoma obstane v delu in se zamisli. Morda je gotovo in morda tudi ni gotovo — ji gre po glavi — da bi bil vasovalec minule noči Martinek. Kdo drugi naj bi bil, vprašam lepo, kdo drugi? ji šine v misli, ali v lica je vsa rdeča. Voda se ji razlije po krilu, srce ji je plaho — vendar, vendar svojemu fantu ne bo govorila o čudnem gostu.

Če ne bo zvečer sam povedal, kako je bilo snoči, ga tudi ne bo nihče vprašal po tihih dogodkih.

„Zbogom, popotnik!“ —

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

2. Marševati ali marširati?

(Konec.)

Prav tako malo kakor zdravilo g. Ivanova je priporočati za glagole na *-irati* končnico *-ovati*, zoper katero govori Levec v zgoraj navedenih paragrafih svojega „Pravopisa“ in jo priporočata Bežek in Tominšek. Začeli so jo pri nas namestu *-irati* rabiti, odkar je Stritar v Zvonu leta 1877. (str. 173) izrekel mnenje, da so oblike kakor „korespondirati prave spake“. Naši puristi se niso dolgo pomišljali, hitro so vedeli pravi lek. Videli so namreč, da tudi v Zagrebu ne marajo takih tvoreb in se jih tudi tam ogibljejo, ne sicer po načinu domačih čakavcev, kakor bi pričakovali po Ivanovljem receptu, ampak po zgledu Čehov; nemške glagole na *-ieren* poznajo namreč, če so ti postali res narodova lastnina, tudi Hrvati ali Srbi samo v obliki *-irati, -erati.* Zagrebčani pa so se pri tem „zdravljenju“ na sebi zdravih in pravih oblik na *-irati* zagledali v Čehe, kjer se je bil že prej prav tako napovedal boj staremu *-irovati*, ki je bil porezan v *-ovati.* Češki puristi so se pri tem opirali na to, da se je tam poleg studirovati iz nem. studieren govorilo in pisalo tudi studovati in je to bilo starejše. Toda zabili so, da to ni iz nemščine, ampak iz latinščine. Še bolj pa je v tem počenjanju podprla češke jezičarje poljščina, katera ima prav mnogo besed na *-ować*, ki se v nemščini končujejo na *-ieren.* Pa pomislili niso pri tem na to, da niso ti glagoli sprejeti v poljščino iz nemščine, ampak naravnost iz latinščine, italijanščine ali francoščine, in da se torej ne morejo vzporejati naravnost z enakimi češkimi, ki slonijo na nemških. Taki poljski glagoli so n. pr. sekować — seccare sekieren, informować — informer informieren, inkomodować — incommodare inkommodieren, inkwirować — inquirere inquirieren, postulować — postulare — postulieren itd. Poleg tega pak ni nikdar zabiti, da imajo v besedah, ki so šle skozi Nemce, tudi Poljaki prav tako *-er*, kakor vsi drugi v poštev prihajajoči Slovani, da se torej tudi poljščina ni otresla „zoprnega“ *-ieren*, ker je prevzela

glagole kakor: exercerować, faszerować (faschieren), komenderować (commandieren), maszerować (marschieren), plejzerować (blessieren), polerować (polieren), spacerować (spazieren), sztafirować (ausstaffieren), wizerować (visieren) itd. Naši glagoli na *-irati* se glede končnice *-ir* potemtakem prav nič ne ločijo od glagolov, ki so jih iz istega vira, to je od Nemcev, dobili drugi Slovani, kateri tudi niso odvrgli te končnice. Razloček med našim *-irati* in češkim, poljskim, ruskim *-irovati*, *-erować*, *-irovatь* tiči samo v končnici *-ati* namesto *-ovati* pri severnih Slovanih. V nji se pak ločimo zdaj tudi pri drugih glagolih, ker spreminjamo mi nemški *-en* v *-ati*, naši severni bratje pa v *-ovati*. Vendar vse kaže, da nekdaj tudi pri Čehih in Poljakih ni bilo tako; tudi oni so nekdaj, kakor mi še zdaj, rajši rabili v tem primeru *-ati* kakor *-ovati*; primerjaj žehnati — żegnać, viklati iz wigelen, wiklać iz wickeln, šupati — schuppen, šlehati — schlagen slahen, coufati cować — zouwen, szukać — suochen, váhati wagać — wagôn, šilhati — schielen (schilchen) itd. Pri nas je končnica *-ati* za nemški *-en* prav navadna, in to pravilo le prav redkoma pretrgano. Ne strinjajo se ž njim ti-le glagoli: klagovati (klangovati, glede *na* prim. štenge: stiege), varovati, če sploh smemo tá glagola izvajati naravnost iz klagen, wahren; nemogoče namreč ni, da je izhajati iz starejšega *klagati, *varati, vendar nahajamo klagovati že v Salve regina iz XV. stol., ker glagogicze nima nič opraviti z glagolati, kakor je mislil Vondrák, ampak je brati klagojice, če ne naravnost klagujice (čehizem). V nekaterih glagolih imamo za *-ati* končnico *-iti*, toda ta je prav redka: voščiti (poleg mlajšega vünkšati) — wunskôn, musiti in misiti se poleg musati in misati se — mûȥen (mutare) in pa falíti „mangeln“ — bav. vâlen „fehlen“, če je to iz nemščine (prim. gori). Enako redki so nemški glagoli s končnico *iti* v češčini in poljščini: dobiti „dürfen“, trefiti trafić — treffen, musiti musieć — müeȥen; v nekaterih drugih imamo pač denominativne tvorbe, v katerih je samo ime iz nemščine: cvičiti cwiczyć od cvik — zwic, szpocić od szpot — Spott. Ogromna večina nemških glagolov pa dobiva v slovanščini *-ati*, oziroma *-ovati* za končnico. Zakaj se je češčina in poljščina v poznejšem času odločila za zadnjo obliko, ne morem povedati; vzrok je najbrž sintaktičen. Med takimi glagoli je le malo dovršnikov, pri nas samo: anati, erbati, gratati, fercerati, genjati (henjati) iz hengen „aufhören“.

ofrati, šenkati, špendati,[1] štrafati, ventati, žegnati Ogromna večina takih glagolov pa je nedovršnih; pri nas jih pride, kolikor sem jaz našel, na 11 dovršnih nad 120 nedovršnih. Razmerje med dovršnimi in nedovršnimi takimi glagoli vtegne biti v češčini in poljščini še bolj zasukano v prid nedovršnikom. Ker jezik ne pozna iz istega korena podobnih glagolov kake niže vrste, so Čehi in Poljaki nemška glagolska debla, ki niso — če sodimo s slovanskega stališča — imela prefiksov, občutili najbrž za imenska in so zato v tvorbo glagolov izbrali rajši VI. kakor V. vrsto.

Iz navedenega se dá posneti, da dela zoper svojstvo in navado našega jezika, kdor hoče za nemških izposojênek končnico *-irati* vpeljati pri nas zdaj *-ovati* in da uči potemtakem Levec zgoraj v navedenih paragrafih prav. Na Čehe se ne moremo sklicevati, ker nimamo mi od tujih glagolov poleg *-irati* nikjer *-irovati* ín hkratu *-ovati*, kakor to vidimo v Čehih; zato tudi ne moremo od analogije zahtevati, da naj bi delovala kakor v češčini, ker nima pri nas prave opore za to. Potemtakem je končnica *-ovati* za *-irati* pri navedenih glagolih za nas prav tako tuja kakor *-irati*; razloček je samo v tem, da ta ni ustanovljena umetno in prisiljeno, ampak da jo je narod sprejel z vsem deblom, in pa da so oblike na *-irati* razumljive, oblike na *-ovati* pak nerazumljive. Zato se ni čuditi, da je nepremišljeno pravilo „rabi za *irati* končnico *ovati*“ prav kmalu rodilo sad neprijetnega ukusa, ki ga ni marala živa duša razen tistih, ki so si domišljali, da smejo jeziku ukazovati. Ne samo, da so nastajali po nepotrebnosti glagoli, v obliki popolnoma enaki že rabljenim glagolom, n. p. ministrovati, kar je lehko „minister biti“ (kakor kraljevati), pa tudi novo prirejeno „ministrirati, pri maši streči“, dokovati „dovršiti kovanje“ in „docirati“, sekovati „secirati“ in „sekirati“...: dobivali smo tudi tvorbe, ki so vzbujale neprijetno čustvo vsakemu, komur je zvenéla v ušesih domača slovenska govorica, n. p. preterovati ali preterevati ali preterjevati za preterirati. Jezični mojstri

[1] Ravno z ozirom na končnico *-ati* sklepam, da naš špendati ni iz ital. spendere, ampak iz bav. spenden ‚ausgeben, aufwenden‘. Drugi dovršnik na *-ati* je kaštigati, katerega pa ni z Miklošičem (Et. Wtb.) izvajati iz stgn. chastigôn, ampak iz substantiva kaštiga in to iz ital. castiga. Pleteršnik je ta glagol oznamenil za nedovršnik, kar po moji misli ni, kakor ni štrafati; zato prelaga Jambrešič castigare kot nedovršnik, to je kot sinonim glagola kárati, s kaštigujem. Da bi bil naš kaštígati neposredno iz italijanščine ali latinščine, ni misliti, zategadelj, ker bi bil potem povdarek na *a*, kar pa ni, kakor kaže kraška kletvica bus tα kéštkɜj = Bog (Buh, ne běs) te kaštígaj; *kaštigâj bi dalo tam *kàštkεj ali kὲštkεj.

so nas začeli ekserkovati; jarca so nam tranševali, da bi nas pridobili za to medeno slovenščino; grozili so, da bo naša narodnost falovala, če ne pohvalimo njih tiranije in ne maršujemo, kakor nam oni bobnajo, ampak če operujemo zoper njih nepremišljene skoke ter se branimo intabulovati tako spakovanje v svojih knjigah.

Zoper novo končnico *-ovati* namesto *-irati* se je l. 1890. uprl Luka Pintar v Ljubljanskem Zvonu (str. 119 n.) ter pametno predlagal, da nam ni končnice *-irati*, kadar se je za nemško tujko *-ieren* že vkorenila v našem jeziku, nikdar spreminjati v *-ovati*: da torej pišimo eksercirati, dezinficirati, kurirati, aretirati itd., ako sploh rabimo te tujke, ker bi nas narod sicer ne razumel. Po Pintarjevi premišljeni sodbi imamo namestu nemškega glagola na *-ieren* glagol na *-ovati* samo tedaj, kadar smo iz tujine sprejeli dotičnega glagola nominalno podstavo pa si iž nje napravimo po domačih pravilih glagol mi — *sami*. V primer bodi: Poleg tujega kritizirati iz kritisieren si smemo napraviti *svoj* glagol kritikovati, ker smo sprejeli tudi besedo kritik; ne smemo pa za dezinficirati napraviti dezinfikovati, ker nimamo imena *dezinfik m. ali *dezinfika f.; za falirati ne smemo reči falovati ker nimamo nobenega nomina *fal m. ali *fala f.; za eksercirati ne smemo reči ekserkovati, ker nimamo nominalne podstave *ekserk, ali *ekserka. Zoper Pintarjevo modro pravilo se je oglasil V. Bežek in zahteval odločno za vsaki *-ieren* samo *-ovati*: zdelo se mu je nedoumno, zakaj naj bi veljalo pravilo samo za neke glagole; on ne vidi ni najmanjšega vzroka, da si ne bi izposodila slovenščina vselej samo „podstavo“ za tvoritev glagola in si glagol napravila potem sama (Ljublj. Zvon 1891, str. 113). Na videž uči Bežek isto, kar Pintar; pri obeh gre za „podstavo“; toda razloček je v tem, kaj oba razumeta z besedo „podstava“. Pintar razume ž njo ime, ki se v resnici rabi kot samostalna beseda ob času, ko se kak glagol omenjene vrste dela iž njega; Bežek pa razume v tem primeru s „podstavo“ to, kar ostane od nemškega glagola na *-ieren*, če mu odstrižeš to končnico; njega ne briga, se li ostajajoči del res rabi kje kot samostalna beseda ali ne, niti mu ni za to, je li ta okrnek sploh kje dandanes mogoč kot samostalna beseda. Bežkova „podstava“ se torej strinja s tem, kar imenujemo navadno „koren“ besede (kateri kajpada ni treba, da je vedno enozložen; tudi se novi koreni razvijajo še dandanes). Ako pa je Bežkova „podstava“ to kar „koren“, potem je njegov nauk tudi že sojen: koreni se

namreč nikdar ne izposojajo sami zase, ampak samo v celih besedah s temi besedami vred. Če pa si ne more jezik izposoditi korena kot takega, ne more tudi iž njega delati novih tvoreb, ker nima „podstave“, na katero bi obesil sufikse, ki delajo deblo. Glagoli VI. vrste se delajo ali iz imen ali iz glagolov. Iz imen, ki jih ne pozna ne naš ne tuj jezik, ne moremo delati takih glagolov; iz glagolov kake niže vrste pa tudi ne, ker jih ravno tako — ni. Če pa pridenem nečemu, česar ni in kar nič ne pomenja, sufiks *-ovati* nastane samo tvorba, ki prav tako ne pomenja nič, ali da se izrazim matematično, 0 + *ovati* = *ovati*, t. j. sufiks; sufiks za se pa je — 0 = ničla: to je — ex nihilo fit nihil!

Levčev in Pintarjev nauk o tvorbah z *-irati* je potemtakem popolnoma vpravičen v jeziku. So li te tvorbe „lepe“ ali „grde“, to filologa nič ne briga. Po moji misli so gotovo lepše kakor brezmiselne novotarije. Komur so zoprne, temu sta že Pintar in Levec (tudi Tominšek je za to) dobro svetovala, da naj rabi za nje rajši domače besede, kar je tudi po mojih mislih najbolje, če je to sploh mogoče. Kjer pa se ni moči ogniti tujke, tam naj se pa *-ira* brez strahu: le čvrsto marš*iraj* v boj za narodne pravice; če zadeneš na izdajavca, ne bo škodilo, če ga moralno tudi raztranš*iraš*!

Da je kaka tvorba že prešla narodu v kri, zato imamo najboljši dokaz v tem, da narod začenja sam delati enake tvorbe. Kakor ima Nemec bastardne oblike schattieren, gastieren, buchstabieren ... tako so se tudi pri nas že začele pojavljati, ne sicer v glagolih domačega izvira, pač pa v tujkah, in sicer iz italijanščine, kar najbolje priča za to, da so narodu še ljubše od starejših pretvoreb, o katerih sem govoril po povodu Trnoplesarjevega pravila zgoraj. Povod so najbrž dali italijanski glagoli na *-ire*. Tako se govori na Goriškem že ne *divertiti, ampak divertirat iz ital. divertire; dalje je slišati škercirat za scherzare, kompanjirat za accompagnare, provirat poleg provati (ne probirat, kar je iz nemščine), badirat za abbadare (tudi v hrvaščini: ništa ne badira), meritirat za meretare, kontraštirat za contrastare „streiten“ in morda še kateri drugi primeri.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

4.

Jezno je udaril grajani vitez Ahac nanovo z nogo ob tla, in to močneje nego prvi pot, zakaj vedel je, da je sestra Mila že daleč. Zažvenketalo je vrteče se kolesce velike ostroge in od desak se je dvignila prašna meglica. In kakor ta meglica, tako je p olegla in izginila tudi vitezova jezica. Takoj je bil zopet dobre volje.

Veselo žvižgaje je prijel za težki bridki meč na debeli železni kljuki, pomajal z glavo, pustil orožje in se obrnil k mizi. Shranil je zvezek svoje dragocene kronike v miznico in vzel iz nje usnjato torbico. To denarnico, obenem nožnico za širok, malo kriv nož, si je pripel za pas. Potem je snel debelo sokolarsko rokavico z žeblja, vzel svoj zeleni baret s klopi in ga pogladil z desnim rokavom. Naposled je popravil pavje pero, se pokril in šel iz sobe. Njegovi težki koraki so zamolklo odjekovali po praznem dolgem mostovžu.

Malo pred stopnicami prvega nadstropja pa je srečal velebujno gospodično Genovefo plemenito Mačerolovo.

„Ah, žlahtna moja prijateljica!“ se je obveselil vitez Ahac močne in velike device. „Kam pa tekate tako naglo, kam?“

„H gospe grofinji na vrt,“ se mu je nasmehnila tako obširno, da je mogel videti malone vse njene korenjaške zdrave zobe.

„No, no, saj se vam ne mudi tako hudo!“ je dejal in ji s svojim širokim životom zastavil pot.

„Pustite me, gospod vitez!“ je prosila pretirano ganljivo in ga pogledala od strani. „Gospa grofinja . . .“

„Čakajte no malo,“ jo je ustavljal mirno in prijazno. „Rad bi vas nekaj vprašal.“

„Prosim! Izvolite! Urno!“ je hitela in se mu umikala proti stebru. Izmuznila bi se mu bila prav lahko, toda zadržavala jo je njena neukrotna radovednost.

Zdajci pa se je pokazala izza ogala na vrhu stopnic poredna glava navihanega pažeta Otokarja in se hkratu zopet umaknila za steno.

„Oj — to bo pa nekaj!“ si je obetal deček radostno in oprezno kukal samo z levim očesom na onadva . . .

„Ah, dušica sladka!“ je vzdihnil vitez Ahac in sukal usnjato sokolarsko rokavico na jermenu. „Ali me imate še tako radi, kakor včeraj?“

„Jaz — vas?“ se je zavzela in ga gledala nepremično.

„Koga pa?“ se je muzal on samozavestno. „Ali nisem jaz edini vitez in fant na tem dolgočasnem gradu?“

„Kaj pa vendar mislite!“ ga je zavrnila navidez ozlovoljena.

„Nič hudega!“ ji je odvrnil in dejal tiše: „Zakaj se me pa tako bojite, čarobna in dražestna gospodična Genovefa?“

„Saj se vas ne! Gospod vitez . . .“

„Pa se mi le umikate!“ je milo tožil vitez Ahac. „To me ne veseli. To ni prav . . . Izvolite pomisliti: časi so resni. Koristno je zvesto prijateljstvo vsak dan. Zvestih prijateljev nima človek nikoli dosti. Ali mi izvolite verjeti, da sem vam iskren prijatelj?“

„Verjamem — ali gospod . . .“

„Verjamete. Dobro ste se odrezali. Veseli me.“

Prijel jo je nežno, vendar tudi krepko za obli podlaket in nadaljeval sladko: „Prijatelja pa se je treba pokazati, kadarkoli utegnemo. Izvolite poslušati, plemenita gospodična Genovefa! Ako bi vas hotel ugrabiti sladkosneden zmaj ali krvoločen Turek, bi vas jaz branil in varoval s svojem mečem in sulico. Zdaj pa vam žalibog ne morem pokazati svojega prisrčnega prijateljstva drugači, kakor da vam naredim majhno veselje, nedolžno veselje. Nobene nepotrebne priče ni blizu. Prilika je ugodna — ne vidi naju nihče kakor par neumnih muh — in jaz ne povem nikomur nič — —“

„Aha!“ si je dejal paže za zidom.

Težka sokolarska rokavica je padla vitezu Ahacu iz roke in se zavalila na stopnice. Paže Otokar jo je pobral s tihim, neopisnim veseljem.

„Ah, kako ste sitni, gospod vitez!“ se je branila gospodična Genovefa, pa ne preveč. „Pustite me no že!“

„Včasi mora biti človek malo siten, če ne pa ne doseže ničesar v življenju!“

„O ti presneti vitez!“ si je mislil paže. „Kakšne se iznebi včasi!“

„Zatožim vas gospodu grofu Majnardu in gospodu Juraju!“ je pretila gospodična Mačerolova tiho.

„Ne verjamem,“ je dejal vitez Ahac, jo objel z desnico okoli pasu, z levico pa okoli vratu in jo poljubil prav prijateljsko in prav navdušeno na bohotna usta. Branila se je svojega vdanega prijatelja,

toda le toliko, kolikor se ji je zdelo zaradi dostojnosti neobhodno potrebno.

„Prvi poljub je smetana ljubezni!“ je zagotavljal vitez Ahac modro. „Toda požrtvovalno prijateljstvo ceni tudi drugi in tretji poljub in tako dalje.“

„Pustite me, gospod vitez, če ne pa zavpijem!“

„Kaj takega vam moram pa odločno odsvetovati,“ ji je prigovarjal iskreno. „Kaj bi ukala in vriskala! V prijetni stiski uživajva svojo srečo hvaležno in ponižno na tihem!“

Skritemu pažetu je med tem duša prekipevala od samega veselja, da bo mogel malo ponagajati teti tovariša Udalrika in njenemu dvorilcu. Vsaka mišica mu je trepetala od gomezeče razposajenosti. Siloma se je umiril in pritisnil zobe na spodnjo ustnico. Njegov zali, skoraj dekliški obraz je kazal sedaj stroge, odločne poteze. Opiraje se z levico na stopnico, je tiho, tiho dvignil rokavico nad glavo. Živo so se mu zabliskale oči.

„O — da bi ju le dobro zadel!“ si je želel goreče in pomeril kar najpozorneje.

Že je iznova približal vitez Ahac svoj široki obraz okroglemu licu gospodične Mačerolove. Ali čemerikava usoda mu nikakor ni privoščila drugega poljuba, dasi je nameraval pohlevno uživati svojo srečo lepo na tihem: preden se je dotaknil prijazni gospod vitez vabljivih usten razkošne prijateljice, je priletela debela sokolarska rokavica po zraku — in počilo je kakor prava klofuta.

Ko bi trenil, sta skočila narazen in osuplo gledala drug drugega. Prijateljica se je držala za desno lice, prijatelj pa si je gladil levo. Izprva je domneval, da ga je udarila močna roka krepostne Genovefe, potem pa je zagledal rokavico, ki se je valila proti zidu.

„Kaj pa je bilo to?“ se je nanovo začudil vitez Ahac in debelo pogledal gospodično. „Neviden sovražnik nama je zagrenil in pokvaril vso skromno zabavo! Kdo je mar ta zarobljeni zoprnik?“

„O — že vem, že vem!“ je vzkliknila gospodična Genovefa. „To nama je storila zavistna baronesa Virida pa nobeden drug ne! „Poglejte, poglejte po stopnicah! Le hitro!“

Pogledala sta obadva, toda nikjer ni bilo žive duše.

„Jo je že popihala!“ je rekla gospodična Genovefa bridko. „Prepozno sva šla gledat za njo.“

„Lejte, lejte, kdo bi si mislil, da je ta stara punca tako poskočna!“ se je čudil vitez Ahac. „In kdo bi verjel, da zna tako izborno meriti!“

„Kaj bo pa zdaj?“ je tožila jezna in žalostna Genovefa. „Vidite, v kakšno zadrego ste me pahnili? Ah, ah! Baronesa Virida raztrobi to . . . to novico po vsem gradu in Bog ve, kaj vse natrobenta gospe grofinji!“

„Izvolite se pomiriti, žlahtna prijateljica!“ jo je tolažil samozavestno. „Baronesa Virida bo molčala kakor grajska grobnica. Takoj uredim stvar tako, da se vam ne bo bati nobene zadrege. Nemudoma jo pojdem iskat. Bodite brez skrbi! Jako me veseli, da vam morem biti na uslugo, akotudi le malo. Bog daj, da se kmalu spet vidiva zdrava in vesela!“

Priklonil se je odhajajoči in obenem pobral rokavico, da se mu ne bi bilo treba pripogibati in mučiti dvakrat. Kri mu je zalila tolsti obraz, vzdihnil je renče in jel sapo loviti po tej naporni telovadbi.

„Oj — Fiametta, moja prva, moja edina in potemtakem tudi moja zadnja ljubica!“ je sopihal tiho in stopal počasi po stopnicah. „Zopet sem poljubil drugo dekle! Lepo te prosim, nikar mi ne zameri tega prehudo: mižal sem in mislil, da poljubljam — tebe!“

Komaj je bil v pritličju, je že zagledal in pisano pogledal dolgovrato suho baroneso Virido Oberburgovo.

Pa tudi pretkani paže Otokar ni bil daleč. Ko je slišal, da prihaja vitez Doljanski po stopnicah, je smuknil na dvorišče, počenil za zidano ograjo hodnikovo in se pritihotapil bliže za steber, da bi laglje vlekel na ušesa.

„Ah, gospod vitez . . .“ je vzdihnila baronesa in proseče upirala oči vanj. Preverjena je bila, da se vitez Doljanski še vedno huduje nanjo, ker bi bila kmalu izdala grofu Felicijanu pri obedu prvi del Ahačevih davišnjih sanj.

Obstal je in zavrtel rjave oči od leve na desno proti dvorišču in od desne na levo proti steni..

„Jezite se name,“ je povzela jako zbegana baronesa.

„Saj se lahko,“ je zagodrnjal on in hotel mimo.

„Prosim vas, oprostite mi, ako sem vas užalila,“ je dejala skesano.

„Mh-hm!“ je grohal srdito in si mislil: „Prav je uganila Genovefa, da je vrgla rokavico Virida! Grešnica priznava sama. No, tem bolje!“

„Prav žal mi je gospod vitez!“

„Kaj takega!“ je golčal nejevoljno in mahal z rokavico pred sabo. „Nekateri ljudje — hm — tudi nekatera gospoda pozabijo včasi,

kaj so rokavice, kaj je olika. Ali kdo bi bil pričakoval kaj takega od vas! In kdo bi si bil mislil, da ste tako — otročji!“

„Aha,“ je sklepal paže hitro in veselo sam pri sebi, „vitez misli, da je zagnala rokavico Virida! Nekaj pa je naonegavila tudi ona narobe; mar je meni kaj. Da bi se le kmalu nehala pogovarjati, če ne pride naposled ubogi Otokar le še v škripce! — Oh, da se ne smem smejati na glas!“

„Saj ne bom nikdar več,“ je obetala baronesa vitezu kakor otrok. „Prosim vas, ne zamerite mi!“

„Bodi vam za zdaj!“ je odgovoril gospod Ahac milostljivo. „Ker vidim, da se kesate resnično, vam odpuščam s pravim krščanskim usmiljenjem. Pregovoriti hočem tudi plemenito gospodično Mačerolovo, da ne bo kuhala jeze. Tako bodi končana ta zoprna stvar! Prosim vas, ne omenjajte je nikdar nikomur z nobeno besedico; gospodična Genovefa in jaz bova molčala kakor grob.“

„Jaz tudi, jaz tudi!“ je obetala baronesa in se lepo zahvalila blagosrčnemu vitezu.

Pažetu za stebrom pa se je zdelo vse to tako izredno šalobardasto, da je skril svoj obraz v široki rokav ter hrkal in pojemal od težko pritajenega smehu. Glava, vrat in život so mu zatrepetavali sunkoma, hitro zaporedoma; naposled pa je čutil, da se ne bo mogel premagovati dolgo več: stekel je, vedno priklonjen, za zidom previdno do konec hodnika, sedel na tla, se držal za boke in se jel grohotati na glas.

Vitez Ahac je pogledal čez ograjo in se začudil tretji pot.

Baronesa Virida je takoj hitela k Otokarju, vitez pa se je podvizal za njo. Pažetov smeh je polagoma zamiral in se kmalu izpremenil v tiho ječanje.

„O — hahaha — ne morem več — ojej — ne morem več!“ je tožil s solznimi očmi.

„Kaj pa ti je?“ ga je vprašala baronesa Virida sočutno in se sklonila čez ograjo.

„Oh, vse me že boli!“ je javkal paže in se zopet zasmejal slabotno. „Komaj že diham. Haha —“

„Zmešalo se je revežu!“ ga je pomilovala baronesa. „Preveč se je najedel paštet!“

„Zmernost je prav lepa čednost — kdor ni zmeren, ne učaka sivih let,“ je pritrjeval vitez Ahac modro in ugovarjal odločno: „Od paštet pa se ni zmešalo še nikomur, velecenjena baronesa Oberburgova! Zgodovina nam ne poroča nobene take primere.“

„O — hohohohoho!“ se je oglasil Otokar nanovo.

„Le poglejte ga, kako mu žari obraz!“ je pripomnila baronesa plaho.

„To prihaja od vročine,“ je razlagal vitez učeno. „Treba mu bo puščati!“

„A — tega pa ne!“ je viknil Otokar, skočil pokoncu in zbežal. Oba sta gledala za njim.

„Ta spak naju je imel pošteno za norca s svojimi bolečinami,“ se je jezil vitez Ahac.

„Meni se zdi tudi tako,“ je pritegnila baronesa.

„Dandanes nima mladina nobenega pravega spoštovanja do starejših,“ se je gneval on. „Saj sem bil jaz včasi tudi mlad in razposajen, ali nikdar nisem uganjal takih kakor ta Otokar. Prav ima naš stari grof, ki pravi, da je bilo v starih časih vse boljše.“

Priklonila sta se nemo. Baronesa Virida je vzdihnila in odšumela na vrt.

Vitez Ahac pa je stopil v kuhinjo in si vzel izmed ostankov kos mesa za svojega sokola. V veži je ležal močni klapouhi pes Tiger, zvit v kolač. Ko je začutil prihodnika, je vstal, se iztegnil, mu šel naproti, mahal z repom, zvijal život in se sukal okoli debelega gospoda. Vitez ga je malce pogladil po glavi, potem pa ga je zapodil nazaj in zavil na veliko grajsko dvorišče.

Mnogobrojna jata golobov se je dvignila od tal in se ponesla z rahlim zvenenjem perotnic na streho nasprotnega poslopja. Na prisojni strani je mogolal zrak od vročine ob močno utrjenih zidovih in ob stebrih hodnikov, koder jih ni pokrivala zelena vinska trta. Pod solnčno uro je pestrela slika svetega Martina; glava njegovega belca je bila sicer mnogo bolj podobna jelenji ali ovčji, toda rimski kavalerist je moško in trdo sedel na svojem čudnem konju in podajal svoj modri plašč nagemu beraču, prezebajočemu sredi snega. V senci, ob srednji hiši in ob vodnjaku so počivale in se kopale kokoši v pesku in prahu. Pri vhodu na vrt je vodila pavica svoje mlade, dočim je pav, ničemurni gizdalin, bahato vozil svojo lesketavo pisano kočijo po solncu. Zraven hleva sta zehala dva hlapca ter leno snažila jermene in stremene. Nekaj vojščakov je sede ali leže smrčalo med strelnimi linami pri velikih topovih.

Vitez Ahac jo je primahal na konec dvorišča do pesjaka in sokolnjaka. Za leseno ograjo so lajali, cvilili, renčali in se podili lovski psi. Majhni čemerikavi hlapec Bajukov Miko, imenovan „pasji stric“, jim je bil pravkar prinesel kosila.

„Mrhe grde!“ je kričal venomer. „Čakajte, čakajte, dam vam jih s palico! Pusti ga, kuzla! Semkaj, Belas! O ti drhal požrešna!“

Vitez Doljanski si je nataknil debelo sokolarsko rokavico na levo roko in stopil v sokolnjak. Tukaj, v visoki leseni utici, so sedeli priklenjeni na lesenih drogovih lepi sokoli, ukročeni in izučeni za lov na čaplje, jerebice, zajce in drugo divjačino. Vsi so dvignili glave.

„Odisej!“ je poklical vitez Ahac svojega najljubšega sokola.

Odisej je takoj spoznal svojega gospoda in poizkušal zleteti proti njemu. Vitez Ahac mu je dal mesa. Tedaj je zašumelo po vsem sokolnjaku; vsi sokoli so nemirno krilili in zamahovali s perotnicami, da je sapa odnašala izpadlo perje in prah v zrak. Ko je Odisej pogoltnil svoj kos, mu je njegov gospod odpel verižico. Precej je skočil krasni ptič na orokavičeno pest, se dobrikal, priklanjal glavo, grgutal krotko in se dal božati in z rokavičnim jermenom mirno privezati za nogo.

Vitez Ahac se ga kar ni mogel nagledati. Toda on ni bil edini plemenitaš, ki je bil kar zaljubljen v svojega sokola. Aristokratje so jih jemali s sabo, kamorkoli so se napotili. Sokoli so jih spremljali na vojsko in v cerkev. Celo škofje in prelati so jih imeli pri velikih mašah poleg sebe.

Nekoliko hitreje je korakal debeli vitez proti konjušnici in se obrnil k starejšemu hlapcu v usnjati kamižoli in ozkih irhastih hlačah.

„Marko! Osedlaj Žoltka in Šarca! Mojega oprode danes ni doma; zato me spremiš ti! Boš videl, da bo prav, ako boš jahal z mano.“

Matkovičev Marko je bil precej velik in primerno plečat mož z opaljenim trdim obrazom in bistrimi očmi. Lica so mu bile razjedle osepnice. Obradoval se je, ko je slišal, da ga namerava vitez za nekaj časa rešiti dolgočasne puščobe na grajskem dvorišču.

„Kam pa odrineva, milostivi gospod?“ je vprašal naglo.

„Molči pa stori, kar sem ti ukazal!“ je velel vitez Ahac in se okrenil k mlajšemu: „Jure, Jure Bahorjev! Kaj prodajaš zijala Pomagaj Marku!“

Slugi sta se požurila. Marko si je opasal široko kratko sabljo in si pripel samostrel ob boku. Zadel si je na ramo tul in zavezal njegove jermene na prsih. Kmalu potem sta hlapca privedla konja iz konjušnice na dvorišče.

Rumenkasti Žoltko ni bil posebno lep, pač pa jako močan, tako da bi mogel nositi težkega Ahaca tudi v železnem oklepu z orožjem

vred. Zato ga je vitez Ahac visoko cenil in ga hvalil, da je Zoltko pravi potomec najboljše izmed petero slavnih kobil kralja Salomona! Tudi belo-rjavo marogasti Šarec je bil jak, težak konj; niti on nikakor ni bil ustvarjen za parado, marveč za boj.

Marko je ustavil oba konja, Jure pa je držal gospodu vitezu nerodni veliki stremen. Debeli Ahac je vtaknil levo nogo v stremen in nekaj trenotkov okorno skakutal na desni nogi ter miril sokola, ki se je s svojimi ostrimi kremplji krepko držal rokavice. Zdajci pa se je dvignil v globoko sedlo laglje, nego bi kdo pričakoval od tako težkega jahača. Pomajal se je konj pod pezo in zardeli vitez je sopel vsled napora malo hitreje. Jure mu je podal široke uzde. Konj je potresel svojo rumenobelo grivo.

Tačas je prišla na dvorišče varuhinja Jerica z malo komteso, ki je z nežno skrbljivostjo pestovala svojo preljubo punčko.

„Ujček, kam pa jahaš?“ ga je vprašala z zvonkim otroškim glasom.

„Malo naokoli, mlada mati!“ se ji je namuzal ujec.

„Rajši ostani doma, da te ne ujamejo hudi Turki!“ ga je svarila s plašnimi očmi. „Pojdi rajši z mano na vrt k mamici!“

„Marajo Turki zame!“ ji je odvrnil vitez Ahac veselo. „Nisem tako lep. In kje so še Turki! Zdaj še doma štruklje kuhajo! Le pridkana bodi! Varuj te Bog!“

In poščegetal je svojega konja z ostrogami. Toda Žoltko je bil pameten in preudaren kopitar. Ljubil je zmernost in zložno življenje ter sovražil nepotrebno poskočnost in razuzdano vihravost. Lepo počasi, skoraj svečano je nesel svojega gospoda odtod in s svojim dolgim repom odganjal muhe, ki so ga bile zvesto spremile iz konjušnice.

Pri velikih grajskih vratih se je pokazal vratar Mate Hudak, majhen širok možak z debelimi čeljustmi in kratkim krivim nosom. Ob levem boku so mu viseli ključi, spredaj pa mu je nihal nekoliko zavit rog na dolgem jermenu. Svoje orožje, svoj vratarski buzdovan, ovit z usnjem in obit z žeblji, je naslonil Mate na obokani zid in hitel odpirat. Ječe so se otvorila močna železna vrata. Ropotaje in škripaje se je spustil vzdižni most na zarjavelih verigah čez grajski jarek. Par žab je skočilo z elegantnim skokom pred jezdecema z brega v mlake in luže med bičevje napol suhega jarka. In most je odropotal za njima zopet kvišku.

Vitez Ahac je sedel na konju tako udobno in lagotno kakor na klopi in se pogovarjal s svojim sokolom.

Pot je vodila malone vedno skozi gozd; bila je jako slaba, ujedena, mestoma podobna jarku. Na osojnih straneh sta se pogrezala konja včasi donad kolen v blatne mlake, drugod pa sta se udirala v globok pesek. Praznično tiho je mirovala hosta in jasa... Molčalo je v drevju, v grmovju, v praproti in travi, molčal je gozd kakor začaran.

Naenkrat pa je jel Markov konj nemirno striči z ušesi in širiti nozdrvi. Izza velike temnosive skale, tupatam obrastle z zelenim mahom, se je zasvetilo dvoje strastnožarnih oči v razoranem rjavem obrazu.

Hkratu sta se ustavljala oba konja in vohala po zraku. Markov Šarec je srdito grizel žvale in se poizkušal popeti na zadnjih nogah. Sokol Odisej je razburjen mahal s krili.

„Kaj pa je?“ je vprašal vitez Ahac, nekoliko nemiren. „Marko!“

„Ciganka!“

„Kaj?“

„Ciganka! Ciganka!“ je šepetal Marko . . .

„Pojdi, pojdi, ciganka!“ se je upiral vitez Ahac. „Jaz nisem videl nobene žive duše, ničesar ne! Morda je bila lisica ali druga žival. Menda se ti blede?“

„Jaz pa sem jo videl prav dobro, četudi le za trenutek!“ je trdil Marko z vso odločnostjo. „Bila je stara ciganka! Rdeče in rumeno pisano ruto je imela na umazani sajasti glavi in razkuštrani črni lasje so ji viseli po prsih. Kaj je ne bi bil videl! Hej — kako so se ji bliskale hinavske oči! In ko bi trenil, je izginila v goščavi!“

„Je bila sama?“

„Sama.“

„Potepenka tatinska!“ je kričal vitez Doljanski v gozd. „Česa pa iščeš v gozdih grofa Blagaja?“

Vse je ostalo tiho in pokojno . . .

„Hej — kje je že zdaj, čarovnica črna, stara!“ je dejal Marko in zaničljivo nakremžil usta.

„Slabo znamenje!“ je šinilo zdajci vitezu Ahacu po glavi. Jezil se je ob tej neprijetni misli.

Konja sta se pomirila. Hitreje sta jahala jezdeca skozi tajinstveno mirno hosto.

Satura.

L. Pintar.

V majniški številki drugega letnika „Germanisch-romanische Monatschrift“ je priobčil dr. Primož Lessiak članek z naslovom „Alpendeutsche und Alpenslawen in ihren sprachlichen Beziehungen“. Ta spis se mi zdi važen za raziskovalce krajnih imen in zato sem se namenil tudi nanj opozoriti, kakor sem opozoril lani na nekatere druge njegove spise krajnoimenske vsebine. V tem spisu nam razkazuje pisatelj zlasti v zgodovinsko-glasoslovnem oziru vplivanje nemščine na slovenščino in nasprotno ter vsporeja v tem smislu nemška krajna imena s slovenskimi n. pr. Zwickenberg t. j. Zwischenberg pa „Strieden aus slow. *Srednje d. h. in der Mitte gelegener Ort“, dalje Pflugern (t. j. Pflügern) pri Šentvidu pa Pflausach, v starejši obliki Plausach [Plusach], da je to staroslov. vъ Plužahъ (bei den Pflügern) i. t. d. — Kakor Zwischenwässern (Med vodami) mi je tudi razumljivo krajno ime Zwischenbergen (Med gorami), toda Zwickenberg mi pa ni razumljiv. Razlago, kako naj bi bil Zwickenberg v zvezi s Zwischenberg, moram prepustiti torej drugim, o imenu Strieden pa se mi zdi, da bi ga bolj kazalo izvajati iz feminina Sreda (Mitte) nego iz p o s u b s t a n t i v l j e n e g a pridevnika srednjega spola, (lokal: Srednjem). Posubstantivljeni pridevniki v srednjem spolu utegnejo biti med krajnimi imeni precej redki n. pr. Hudo, Golo i. t. d.; bolj navadno so le v zvezi s samostalniki n. pr. Gorenja, Srednja, Dolenja vas ali Gorenje, Srednje, Dolenje brdo, in dalje Mali jelnik, Veliki cirnik, Stara vas, Nova sela, Mokro polje, Mrzli log, Dolge njive i. t. d. zlasti velja to za pridevnike, ki so nekako r e l a t i v n e g a značaja. Kako čudno bi se glasilo n. pr.: fantje iz Malega so šli v Veliko vasovat, mimo Starega so prišli v Novo in gledali proti Mokremu. Torej *Srednje (in der Mitte gelegener Ort) pač ne bo obveljalo! Tisti končni **n** v imenu Strieden ni morda sled slovenskega sufiksa -nj, ampak nemška lokalova (ozir. dativova) končnica šibke sklanjatve, kakor n. pr. auf Erd**en** (na zemlji). Primeriti se dá z imeni Ročica (Rotschitzen), Suha (Zauchen), Sekira (Sekirn), Trata (Tratten), Kočuha (Gotschuchen) i. t. d., torej Strêda стрѣда Strieden. — Tudi „v Plužah (bei den Pflügern) meni ni toliko jasno, da bi mogel naravnost pritrditi; toda če bi hotel to razmotrivati, bi me to predaleč zapeljalo. — Da je Ragnitz slovensko ime, je po končnici soditi, čisto verjetno; da je pa to toliko

kot *Raknica (Kroisbach), se nam vidi nekoliko čudno, kajti pričakovali bi Račnica, ali pa je morda ta oblika nastala iz Rakovnĭca in ne s posredovanjem pridevnika „račьn, ampak „rakovьn“. Primeri imena Pegnitz, Glognitz, Liegnitz pa „gnes, gnar“ za „dnes, dnar“. Vondrák v svoji primerjalni slov. slovnici str. 461 uči, da se je stari sufiks -ika razmeroma redko ohranil, ponajveč še v rastlinskih imenih, večinoma pa da se je spojil z *-ĭca (-ьца) v -ica (-ица). Lessiakova razprava pa nam našteva tudi imena rek in potokov na „-ika“ n. pr. Lesnika (Liesing) potok v lesu (gozdu), Žabnika (Sarming) žabji potok, Rudnika (Reudling) rudonosna voda, Plavnika (Plank) plavitvena t. j. za plavljenje lesa primerna voda i. t. d. Večina takih imen je pa vendar na „-ica“ n. pr. Jasenica (Eschenbach), Trnica (Türnitz = Dornbach), Sopotnica (Oppotnitz) šumni potok s sopoti in slapovi i. t. d. — Iz nemških oblik Aßling (Jesenice), Affriach (Javorje), Auerling (Javornik) sklepa razpravljatelj, da v tisti dobi, ko so se začeli Nemci naseljevati po naših krajih, slovenščina še ni poznala začetnega „j-“ v teh besedah. Primeri stsl. азъ (jaz), агнѧдъ (jagned) i. t. d. —

Zanimivo je, da se nahajajo še besede, ki so pri Nemcih že prišle v pozabo, ohranjene med Slovenci n. pr. gmejten (vesel) iz srvn. gemeit, raj (ples) iz srvn. reie, jegati (reči) iz srvn. jehen (Prim. Letop. slov. Mat. 1895, str. 13) i. t. d. — Da je bil vpliv nemščine močnejši, je naravno, toda tudi vpliv slovenščine na nemščino se dá izpričati zlasti pri izrazih, ki se tičejo kmetijstva in poljedelstva. Pri ravnanju s konjem in psom velja nemščina, pri onem s kravo in volom pa vindiščina.

Iz govedjih imen „šterna, bavhlja, cika, hirsa“ i. t. d. sklepa razpravljatelj, da so alpski Nemci glede živinoreje Slovence nadkriljevali; — meni se zdi to sklepanje šibko utemeljeno, ker imamo poleg teh še dovolj lepih domačih govedjih imen „rusín, belec, rumenec, kržè, ruček, mavra, belša, ruména, rudečka, plavec in plavka“ in tudi o zgoraj navedenih še ni popolnoma dokazan njih domnevani nemški izvor. — Za svinjerejo in perotninarstvo pravi g. Lessiak, da je vindiščina dala nemščini nekaj izrazov — in pa za skopljene živali; toda vzgledi, ki jih za to zadnjo trditev navaja, se mi nikakor ne zde srečno izbrani in so videti dokaj neverjetni. Izraz „patšele“ (rezana svinja) naj bi se izvajal iz slov. glagola „pačiti“ in „koap“ (skopljen bravec) iz glagola „kopiti“ in „grul“ (koštrun) iz slov. glagola „kruliti“ (verstümmeln)?! — Navadno izvajamo glagole 4. vrste iz samostalnikov, ne pa nasprotno imen iz gla-

golov 4. vrste. Ali naj izvajamo po tem takem tudi „pujcek in pujsek“ in kočevski „paitse“ (Tschinkel 202) pa belokranjski „pace“ in „pacek“ tudi iz glagola „pačiti“? (primeri Schmeller 312 s. v. Bätschelein.) — Ali naj izvajamo „kopun“ (Kaphahn) tudi iz glagola „kopiti“, in ne iz lat. „cappo“ (stvn. kappo, srvn. kappe, Hans-Sachsov „kopp“)? Ali ni morda „grul“ v zvezi prej s Krolle = Locke, Zotte, nego pa s „kruljav“ in „kruljiti“ (truncare), torej dolgodlakež ali gostovolnatec ovčjega rodu, bodisi oven ali ovca ali kuštrovolnat koštrun, ne pa „pokruljenec“ (der Vestümmelte), vsaj g. Lessiak svoji razlagi sam dostavlja „beide in der Bedeutung Hammel, aber auch Schaf überhaupt. Včasih pravijo „umgekehrt ist auch gefahren.

Veliko zanimivega in poučnega je v tej razpravi, vse dognano pa še ni. Medsebojni vplivi so, kjer se dva naroda zadevata, neizogibni; razlaga teh vplivov pa bodi vselej pravilna in pravična. —

Da so bivali Slovenci in Nemci drugi med drugimi pomešani, o tem — pravi g. Lessiak — ne pričujejo samo listine s podpisi nemških in slovenskih prič, govoreče o slovenskih in nemških kmetijah v istem okraju, nego žive priče za to so i krajna imena nahajajoča se blizu med seboj, izmed kterih je eno nemško drugo enakega ali sorodnega pomena pa slovensko. Dokaj zgodaj pa se je morala začeti asimilacija, zgodaj so jeli dobivati slovenski kraji nemška imena in slovenski plemenitniki so si jeli nadevati nemške priimke (cf. Schönbach v večernem listu Dunajčanke 1908.). Jasno je, da je moralo ob takih razmerah mešanje kulture in jezika hitro prospevati. In kakor je pri Slovencih vse živetje, šege in navade, stavitev in zidava hiš, narodne pravljice in narodne pesmi, narodno verstvo in praznoverstvo ali vražarstvo vse prepojeno z nemškimi elementi, tako tudi njihov jezik — narodov jezik seveda, ne pa sedanji z mnogimi slovarskimi in skladoslovnimi iz drugih slovanskih jezikov ali iz slovenščine starejših dob vzetimi izposoditvami in pa z izrazi novega kova popravljeni pismeni jezik. Tako g. Lessiak. No, razlika med prostonarodnim in med pismenim jezikom se nahaja menda povsod, ne samo pri Slovencih, — in če hoče biti to morda kak očitek, mislim, da se ni popolnoma posrečil, gotovo pa je, da je starejše vplivanje, ki zadeva le bolj posamezne besede, bilo dosti manj raznarodovalno, nego novejše, ki sega že globlje v ustroj jezika, — v skladoslovje.

Kako mogočno da se je razvijalo jezično mešanje, o tem svedoči po trditvi g. Lessiaka istina, da v rožanščini izmed 130 stanovskih imen dobimo baje samo te-le slovenske izraze: „hlapec,

dekla, pastir, ribič, tkalec, šivilja, kovač, žrebljár, strehar, sitar (rešetar), lončar, rezar", — drugo je pa iz nemščine: „žnidar, šuštar, murar (Maurer), štamec (Steinmetz), cimperman, habnar (Hafner) itd.; celo slovenski kmet da se je moral umakniti nemškemu pauru. Tako je že baje slovenščina v Rožu na izmiranju; — morda pa le ni tako hudo! — menda poleg murarja, habnarja in paura še vedno živi zidar, lončar in kmet in kakor nam Žane z Iblane in Bóltatu Pepe s Kudeluga ne smeta veljati za vzor pristne ljubljanščine, tako mislim da tudi rožanščine ne gre soditi po neokusnem poturčeniškem spakovanju, — marsikaj se morda tudi pretirava. Ne bom dejal, da ni slišati v koroščini izrazov „ajnfol (domislek), hauptštot (glavno mesto), podegost (topličar, t. j. letoviščar v toplicah)" s preglašenimi množinskimi oblikami „ajnfele, hauptštete, podegeste", da ni mogoče, da bi kdo rekel „to je za skoz iti" (es ist zum Durchgehen), „gori peljati se" (sich aufführen). To vse je lahko mogoče, vendar se človeku vsiljuje misel, češ da je moral dotičnik s posebno slastjo nabirati takih posameznih kosmatih germanizmov, da se bolj diskreditira uboga na izmrtje obsojena vindiščina. Če je pa res, da vlada tako spakovanje med prostim ljudstvom široko po deželi, tedaj bi človek sodil, da se taka zmešnjava namenoma pospešuje, kajti po mirnem naravnem razvoju se taka dekadenca ne more tako lahko izcimiti. Cerkev in šola, kje sta s svojim vplivom in z dostojnim spoštovanjem naroda in njegovega jezika! —

Kadar torej g. razpravljatelj začne naštevati izraze iz žargona rešpehtarjeve kuharice, nas mora naravno nekoliko ozlovoljiti — še bolj žalostno pa je, če najdemo med domačimi listi takih, ki s podobnimi izdelki skušajo ugajati jezični dekadenci nižjih slojev, ki s plevelom vsakdanje, vrhu tega pa še grdo pretirane jezične zanikarnosti moré in zatirajo plemenito rast prave narodne slovenščine. — No, če referent v znanstvenih poročilih take sicer žalostne istine omeni, je to še odpustljivo, če nas tudi prijetno ne boža, — samo da nam pouličnega žargona ne razširja čez celo okrožje prostonarodne govorice po deželi. — Tem bolj nas pa razveseli, če prinese tu pa tam na dan kako lepo domače ime iz starine, če n. pr. vsporedi krajni imeni „Mooswald" in „Tschriet" — češ da je to slovenski „črêta" t. j. močvirna tla v gozdu; od tod krajna imena „Črêtež" in „Čreténa ravan". — i. t. d.

Naj končam, opozoril sem na ta poučni spis, da bi vsega prerešetali, pa ni časa, ni prostora. —

Književna poročila.

Dr. Bogumil Vošnjak, Ustava in uprava ilirskih dežel (1809—1813). Prispevki k nauku o recepciji javnega prava prvega francoskega cesarstva. Izdala „Matica Slovenska". Natisnila „Narodna tiskarna" v Ljubljani, 1910. V. 8⁰. 4 l.+285.

Stoletnice Napoleonove Ilirije se je spomnila „Matica Slovenska" z imenovanim Vošnjakovim delom, ki je z ozirom na snov in način obravnave osamljeno v slovenskem slovstvu. Glede vrednosti odtehta letošnje Matičine knjige, kar je seveda samo relativna hvala, ki je ravno vsled svoje relativnosti premajhna za spis, kakršen je Vošnjakova razprava. S tem pa ne rečem, da sem zadovoljen ž njo. Ogledati si jo hočem z znanstvenega in domačega, slovenskega stališča.

S prvega stališča očitam Vošnjaku, da govore iz njega preveč tuji raziskovalci, dasi moram v isti sapi pohvalno priznati izredno marljivost, s katero je proučaval najboljše strokovnjake na polju ustavnih in upravnih problemov. V normalnih razmerah je sicer samo ob sebi umevno, da se ne loti nikdo vprašanja, čigar literature ne pozna, pri nas pa je treba to po navadi posebe omeniti. Znanje literature dotičnega vprašanja nas pa ne more zadovoljiti pri pisatelju Vošnjakove vrste; pri njem si želimo, da govori iz njega lastni duh in ne samo razni viri. A ravno za te se skriva Vošnjak pri večini vprašanj. Zato nima knjiga tiste vrednosti, kakor bi jo lahko imela. Tu mislim pred vsem na prvi del spisa, na „Zgodovinske, filozofske in državnopravne temelje Napoleonovega ustavnega in upravnega sistema," v katerem se kaže tudi neka druga Vošnjakova napaka. Za isti pojem rabi namreč različna zaznamovanja, ne da bi nam to kako naznačil, n. pr. s tem, da bi napisal takoj, ko pride do pojma, vsa imena, ki jih misli rabiti zanj, ali bi pa omenil pri novi besedi i prejšnje ime. Tudi izključna raba francoskih mesečnih imen brez pristavka latinskih ni na mestu, ker ovira nemoteno uživanje dela.

Uživalo ga bode itak malo Slovencev. Z domačega stališča je namreč Vošnjakova razprava zgrešena. Prvi del bi moral biti na vsak način veliko krajši. Kar je povedal Vošnjak na sto in treh straneh, bi lahko razložil na manjšem prostoru tako, da bi nič ne trpelo umevanje drugega dela, „Ustave in uprave Ilirije." Zato naj bi pa Vošnjak ta del razširil. Porabil naj bi po možnosti vse tiskane vire o tem vprašanju in prebrskal arhive in knjižnice, kolikor bi jih mogel, ter nam podal popolno in živo sliko francoskega gospodarstva v naših krajih, ker zanima pretežno večino Slovencev le to, ne pa temelji Napoleonovega ustavnega in upravnega sistema, katere nam je pokazal Vošnjak v precej suhoparni in deloma nepregledni obliki. Pred glavni del svoje knjige je postavil na škodo članov „Matice Slovenske" previsoko goro, skozi katero se bode prerilo malo Matičarjev, da pridejo v zaželeno deželo „Ustave in uprave Ilirije," katere slog jih tudi ne bode zadovoljil. „Zaključek" pa jih bode čisto prepričal, da ni razdelil Vošnjak snovi prav.

Rabo lepo in razmeroma vestno tiskane knjige olajšuje pridejani zemljevid ozemlja Napoleonove Ilirije (narisal prof. Ivan Žnidaršič v Gorici), otežujejo pa na koncu posameznih poglavij pridejane opombe. Te spadajo ali na konec knjige, ali na strani, kjer so natisnjena mesta, katerim so namenjene.

Končno še nekaj o jeziku: Vsak bralec bode našel v knjigi izraze, pa tudi oblike ali razvrstitev besed, torej marsikaj, s čimer ne bode zadovoljen. Deloma je temu vzrok neenakost naše pisave, vendar mislim, da bi lahko opustil Vošnjak besede, kakor stalež ali razkomadan, ker se glasi veliko lepše stan ali razkosan. Čemu grško-srbohrvaška izposojenka razkomadanost, ko imamo za to lep domač izraz? Ni prav, da hočemo onečistiti svoj jezik celo z neslovanskimi tujkami na ljubo novoilirskemu gibanju. Rajši naj čistijo v takih slučajih Iliri onkraj Kolpe in Sotle svoj jezik z našimi besedami. *Dr. Lokar.*

Dr. Matko Potočnik, Vojvodina Koroška. II. zvezek. Zgodovinski opis. S 13 slikami. Izdala „Matica Slovenska". Ljubljana, 1910. V. 8°. 148 + II. str. (Slovenska zemlja", VI. del).

Pri oceni drugega zvezka Potočnikove knjige bi moral navesti iste stare napake glede načrta „Slovenske zemlje", kakor sem jih omenil lani o prvem snopiču (prim. „Lj. Zvon" 1910, str. 497); kajti tudi z zgodovinskega stališča ne moremo odobravati opisovanja slovenske zemlje po sedanjih političnih pokrajinah. Na ta način se ponavljajo ista poglavja, n. pr. karakteristika prazgodovinske dobe, priselitev Slovencev itd., ali pa se za več dežel enotne dobe tako raztrgajo, da ne dobimo nikjer dovolj jasne slike: Turški boji, protestantizem itd. se omenjajo pri vseh deželah, o njihovem pomenu za Slovence kot narod pa še nismo slišali zaključne sodbe.

Potočnikovo delo je spretno sestavljena poljudno znanstvena kompilacija, ki bo ugajala predvsem Korošcem, ker nudi precej podrobnosti in lokalnih zanimivosti; posebno pa nas veseli odločno narodni duh, ki preveva knjigo. Žal, da gospod pisatelj tudi letos ne navaja uporabljene literature. Razdelitev tvarine po vladarjih je zastarela in ne odgovarja več modernemu zgodovinskemu opisu. Zunanji politični dogodki so razpredeni preširoko, prekratko pa se opisuje notranja, socijalna zgodovina koroških Slovencev, in edino ta je naša prava zgodovina. — Da so maloštevilne slike v tako važni Matični publikaciji s par izjemami slabe, to ni pisateljeva krivda. *Jos. Breznik.*

Slavko Klepec, Zbirka slovenskih citatov in aforizmov. V Ljubljani 1910. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8°. XIV. + 212 str. Cena broš. K 2·50, vez. K 3·50.

G. Klepec je marljivo čital naše pesnike in leposlovce, in kadar je srečal po svoji sodbi kako duhovito misel, jo je zabeležil, in ko je postal kupček zapiskov primerno visok, jih je po abecednem redu razvrstil, zaznamoval s številkami od 1—1086, izročil tiskarju, in tako smo dobili novo knjigo z dokaj čedno zunanjostjo. Pa tudi njena notranjost bi lahko bila mnogo zanimivejša, ako bi njen urednik bolj izbiral ko pa nabiral, ako bi nabrano gradivo uredil po vsebini in ne mehanično po abecedi začetnic. Tako je na pr. Gregorčičeva pesem „V srce si glej!" razkosana v manjše in večje dele pod številkami 5, 800, 830 in 1027. Enako se je godilo tudi drugim. Stvarni seznamek pred citati je namreč sestavljen prenerodno in prepovršno, da bi nam služil tako, kakor na pr. Friedov v slovarčku nemških citatov iz Reklamke, ki je bil našemu nabiratelju najbrž vzor. Citatom je dodal vir: pisatelja in spis; toda k navedbam virov bi lahko pripomnili to in ono. — Med raznimi dobrimi deli, ki jih naša kritična javnost pripisuje tej knjigi, sem čital nekje dovtipu podobno opazko, da bo ta zbirka dobrodošla zakladnica učiteljem slovenščine, ko bodo v zadregi za naslove nalog. Mislim pa, da bodo gospodu nabiratelju

še bolj hvaležni oni, ki morajo v potu svojega obraza iskati primernih fraz za staromodne albume naših institutk; tem na ljubo je nanizal g. Klepec v svojo zbirko dolgo vrsto plitvih in ganljivih citatov — o ljubezni. *J. Poljanec.*

Ante Beg, Slovensko-nemška meja na Kočevskem. V Ljubljani 1911. Založil L. Schventner 8°. 46 str. Cena K 1·—.

S to brošuro je g. Beg zaključil v glavnih obrisih pregled o slovensko-nemški meji. O jezikovni meji na Kočevskem je pisatelj poročal na prvem obrambnem tečaju meseca julija 1910 v Ljubljani, in v tej prvotni obliki je izšel spis tudi v tisku. Vsebina mu je informativnega in agitatoričnega značaja, tuintam nekoliko tendencijozno pobarvana. Najbolj zanimivi so oddelki, v katerih nam opisuje jezikovne razmere posameznih občin na podlagi vladne in zasebne statistike. Poučno za nas bo primerjanje teh rezultatov s številkami zadnjega ljudskega štetja; najbrž se še tudi na Kočevskem ni ustavilo sistematično in nasilno izpodrivanje našega življa. Prodirajoči element Slovenci nismo bili nikdar, da pa nam peša tudi defenzivna moč, to je slaba perspektiva za bodočnost. — Pisatelj je dodal par črtic o nemških kolonijah na Gorenjskem, te so: Šiška, Domžale, Jesenice, Sava, Javornik, Tržič, Mojstrana in Fužine. Na podlagi izida ljudskega štetja l. 1900 je sestavil I. Mačkovšek o Kočevskem pregledno karto, na kateri so naznačene med drugim tudi vse politične meje. — Aktualna knjižica bodi priporočena vsem, ki imajo voljo in moč nesebično pomagati slovenskemu narodu! *J. Š.*

Zemljevid važnejših rudninskih najdišč na Kranjskem in v sosednjih pokrajinah. Iz dr. Vl. Herletove knjige Kemija in mineralogija. Ljubljana 1911. Izdalo in založilo društvo slov. profesorjev v Ljubljani. Cena 30 v. —

„Ruda, kupčija tebe redé!“ poje o naši domovini Valentin Vodnik. Zares — z rudami je slovenska domovina precej obdarjena, kakor kaže ta zemljevid. A od Vodnikovih časov se je marsikaj izpremenilo. Takrat je Kranjsko slovelo po železnih rudnikih v Bohinju in ob Krki, danes so te fužine opustili; tem večjega pomena sta veliki premogovnik Zagorje-Trbovlje-Hrastnik ob kranjsko-štajerski meji ter idrijsko živo srebro. Premog in živo srebro sta največje bogastvo naših gora. A tudi drugih rud ne manjka: srebra, svinca, bakra, boksita, mangana, antimona in morske soli. — Zemljevid, prvi te vrste na Slovenskem, bo zanimal poleg prirodoslovca in geografa tudi vse one, ki so vneti za gospodarski napredek našega naroda, ki mu je treba poleg kmetijstva tudi rudarstva in obrti. *M. P.*

Viktor Steska, Slikar Janez Wolf (1825—1884). Pomnoženi ponatisk iz „Dom in Sveta“. V Ljubljani, 1910. 8°. 121 str. Cena K 1·—

Steska, marljivi in vestni nabiratelj gradiva za bodočo zgodovino slovenske umetnosti, nam je opisal življenje in delovanje odličnega slikarja J. Wolfa, ki je posvetil svoj kist predvsem cerkveni umetnosti. Življenjepis nam razgrinja umetnikovo romantično mladost na Dolenjskem, vojaško življenje v Italiji v burnih letih 1848. in 1849. ter žalostne družinske razmere, ki so mu često grenile veselje do dela. Že kot častnik je obiskoval akademijo v Benetkah in ko je dal slovo vojaškemu stanu, se je popolnoma posvetil slikarstvu. L. 1858. se je vrnil v Ljubljano, kjer mu ni manjkalo naročil. Wolf je bil spreten risar in dober kolorist ter je delal za nizke cene. Znamenite so njegove freske. Steska našteva v časovnem redu njegove mnogoštevilne slike po raznih cerkvah na Kranjskem, Štajerskem in Goriškem. V 26. letih je ustvaril mnogo, akoravno mu življenje ni kazalo prijaznega lica, kakor tudi ne drugim našim umetnikom. — Velik je bil Wolfov vpliv na sodobno slikarstvo;

vsi so ga kot veščaka v svoji stroki visoko cenili, mnogim je ostal pečat njegove šole globoko vtisnjen. Med njegovimi učenci so bili Janez in Juri Šubic, Miroslav Tomc, Simon Ogrin, Ludovik Grilc, Anton Ažbe; najzvestejši prijatelj mu je bil Ivan Borovsky, slikar v Ljubljani. Iz ohranjene korespondence odseva „pesniška, mehka, dovzetna, sanjava, toda po vednem izpopolnjevanju hrepeneča Wolfova duša. Ta pisma pa tudi izpričujejo, da bi Wolf kot pisatelj dosegel prav častno mesto, ako bi bil krenil na to polje. Le malo umetnikov smo imeli, ki bi bili formalno toliko izobraženi, kolikor Wolf" (64—64). — Knjižica je s fotografičnimi posnetki opremljena, in spada po svoji zanimivi vsebini med naše najlepše monografije. *S.*

Knjige Slovenske Šolske Matice v Ljubljani za leto 1910. Ravnokar je razposlala Slov. Šolska Matica svojim društvenikom — šteje jih 1792 — četvero knjig. Dr. L. Pivko nadaljuje „Zgodovino Slovencev" (Poljudno znanstvene knjižnice II. zvezek), ki obsega dobo od 1276 do 1800. Oceno te knjige prinesemo, ko bo delo končano. — Iz „Didaktike" nadaljuje prof. L. Lavtar „Posebno ukoslovje računanja v ljudski šoli". — Prof. Alfons Vales je nabral „Kemične poizkuse s preprostimi sredstvi", ki bodo učiteljem dobrodošli, saj zahtevajo pri kemičnem pouku poizkusi najvažnejše mesto. Nisem mogel uganiti, čemu sta na naslovnem listu poleg enega pisatelja še dva urednika, ko je vrh tega pisatelju rokopis pregledal tudi stanovski kolega. — Po svoji raznovrstni in bogati vsebini bo društvenike najbolj razveselil X. zvezek „Pedagoškega Letopisa". Poleg običajnega pregleda o „Temah in tezah poročil pri društvenih in okrajnih učiteljskih skupščinah leta 1910", ki ga je sestavil Jakob Dimnik, poročila o IV. občnem zboru „Slov. Šolske Matice", ki ga je priobčil Fr. Gabršek, poročila o delovanju Šolske Matice l. 1910, ki ga podaja tajnik dr. Ljud. Pivko in imenika društvenikov prinaša Letopis iz pedagoškega slovstva kratko razpravo Fr. Finka o modernem stanju zgodovinske vede in zgodovinskega pouka. — Priznani srbski pedagog, dr. Milan Šević, je priobčil v izvirniku slovstveno študijo „Dečja književnost srpska", katero objavlja zdaj tudi Letopis Matice Srpske. Razprava je pisana lahko umljivo, zato smemo pričakovati, da jo prečita vsaj desetina naročnikov. Zaslužno in hvaležno bi bilo, ako bi se na podoben način obdelala tudi naša slovenska mladinska književnost. — S finim taktom in globokim umevanjem je pisana razprava ravnatelja H. Shreinerja „O seksualni (spolni) vzgoji", za vsakega vzgojitelja važno in težavno vprašanje. — H. Druzovič končuje v lanskem Letopisu začeto razpravo „O glasbeni vzgoji z ozirom na učiteljišča in srednje šole", in sicer govori letos obširno o učiteljskih izobraževališčih in kaže, kako se vprašanje glasbene vzgoje rešuje drugod. Glavni namen pisatelja je bil, zbujati posebno v učiteljskih krogih zanimanje za glasbeno-pedagoška vprašanja; sedanji pevski pouk bodi v službi umetniške vzgoje najširših mas. — Prof. Ilešič razmotriva razmerje „Narečja in knjižnega jezika v šoli" ter je formuliral v posnetku (str. 156—158) svoje nazore, kjer pravi, da narečje in knjižni jezik si samo ob sebi nista sovražnika, sta si kakor priroda in umetnost. Narečje je izhodišče, knjižni jezik cilj; narečje je sredstvo, knjižni jezik je svrha, in ta svrha je možna, dopustna in potrebna. *J. Š—r.*

Dr. M. Murko, Zur Kritik der Geschichte der älteren südslawischen Literaturen. An die Leser des „Archivs für slawische Philologie". Laibach, Kommissionsverlag L. Schwentner. 1911. V. 8°. 36 str. Cena K 1·20.

V Amelangovi zbirki „Die Literaturen des Ostens" je izšla koncem leta 1908. Murkova zgodovina starejših jugoslovanskih slovstev. O njej je napisal Vlad. Ćo-

rović v Srpskem književnem glasniku neugodno oceno, katero je z malimi spremembami objavil tudi v Jagićevem Archivu (XXXII, 275—281). Murko se obrača v tej brošuri do čitateljev Archiva in zavrača odločno vsa očitanja pristranske in krivične kritike Ćorovića. V svojem obširnem in rezkem odgovoru je Murko tudi pojasnil postanek in namen svoje literarne zgodovine ter na koncu objavil daljšo vrsto ocen, ki so pohvalno pozdravile njegovo znamenito delo. *—in—*

Thon Jan, Karla Hynka Máchy cesta do Italie. (Zvláštní otisk z „Listů filologických", roč. XXXVII.) V Praze 1910. V. 8°. 23 str.

K stoletnici rojstva češkega byronista Máche (1810—1836) je Jan Thon izdal in s komentarjem opremil njegov „Denník na cestě do Italie", ki ga hrani Češki muzej. Dnevnik podaja impresionistično, v kratkih značnicah Máchove vtiske in doživljaje s potovanja. — Mácha se je podal na pot s svojim prijateljem Strobachom, pisateljem in poznejšim praškim županom, iz Prage dne 4. avgusta 1834. Sla sta peš skozi južno Češko, čez Linz, Salzburg, Innsbruck, preko Brennerja čez Toblach, Ampezzo, Cadore, Santa Croce, Treviso, Mestre v Benetke. Od tam sta se prepeljala po morju v Trst („Tržiště"). Njih gmotna sredstva so bila skromna. — Nas seveda zanimajo oni oddelki dnevnika, ki govore o Máchovem bivanju na Slovenskem, predvsem v Ljubljani v Prešernovem krogu. O tem je po Thonovem članku sicer že poročal prof. Ilešič v prvi številki letošnjega „Slovana" (IX., str. 7—8), toda njegov referat ni brez netočnosti in napak; zato se mi zdi umestno, da podam dotični odstavek še enkrat v slovenskem prevodu.

Mácha in Strobach sta 28. avgusta zgodaj zjutraj zapustila Trst in šla po široki cesarski cesti proti Ljubljani. „Lepe krajine. Razvaline. Hude krajine. Niso nas razumeli. Češki vojaki. Arestant. Duhovni gospod je zvonil . . . Pili vino. Prva dobra voda. Prve češplje na trgu v Senožečah („w Senšicích"). Pohvaljen itd. Postojna („Adelsberg"). Gozdovi. Vojaki v njih na straži. [To so bile takozvane „ravbarkomande" proti razbojnikom v lesovih]. Razvaljèn grad. Novi grad Auerspergov. [Ta „Nový zámek Auersberků" ne more biti Turjak, ampak „Planinski grad" = Haasberg]. Prenočevanje. Piščeta brez jeter itd. der Verschwender. Walter als chevalier itd. Ich bewundre der Ntr. Šli spat. Pisal sem. Lahko noč. Vzel koledar.

29. Šli zgodaj zjutraj. Lepa krajina. Najlepša na poti v okolici Ljubljane („Liublianě"). Drug Dunajčan. Ljubljanski grad. Neumanna sva srečala. [Thon citira v opombi pismo Janeza Čopa bratu Matiji z dne 17. junija 1834, kjer je tudi govor o nekem Neumannu. Prim. L. Pintar, Preš. album, str. 765. Thon dokazuje iz tega pisma, da je ta Neumann isti, o katerem govori Mácha]. Moravci so se priglasili. Log pred mestom. Sli na policijo. Sami Čehi. Knjige kupovali. Gospod profesor. Šli h gosp. dr. Prešernu. G. dr. Crobath. Vabilo. Dobili smo knjige. Kupili. Iskali sobo. Nazaräer. Črni orel, Nro. 5. Kaffehaus pred Theatrom. Promenada. Stoji na tablici: Zur Bequemlichkeit der Spazierenden wird gebeten, das Begrüssen durch Abnehmen des Hutes zu beseitigen. G. Prešeren in g. Brauner sta prišla v kavarno po naju. Draga kava za 20 kr. Šli smo na rake. Med tem smo pili vino in jedli kruh. Nato je prišel g. dr. Crobath in g. dr. Toman. Tako smo bili sami juristi. Jedla se je ščuka. Nato so prišli velikanski raki 2 kt. 4 sem moral snesti. Nato pražen krap. Prelágal se je Kollár. Nato je prišlo drago vino v zapečatenih steklenicah. Govorilo se je o profesorju Vodniku. Kako (so?) sekljali špeh. Plačali naprej. Potem o Kopitarju. Prešernov sonet nanj. Abc-krieg. Nato se je govorilo o Korotanu. O Slaviji. „Pustili smo Slovane živeti" [t. j. napivali smo Slovanom]. Potem se je pelo. G. Toman je

bil fidel. Poljub. G. Prešeren je skakal. Kje jih imate Nemci. Potem še bolj: Kar davno že itd. [Thon meni, da je to neka nemška sentimentalna pesem: „Lang, lang ist's her"). G. Toman je tolkel po mizi in večkrat potegoval [iz kozarca] in kričali so z nami: že čas itd. Sava („Save") in bliskale so se oči. Poln glas. Vabilo na drugi dan na tajno mesto ... Strobach je ležal na čelu. Peljali so nas domu. Mene g. dr. Crobath. Opetekal sem se. Kako smo prišli domu, ne vém. G. Prešeren in Toman sta dela (postavila) postelji [Máchovo in Strobachovo] skupaj. Silen trušč ... Hoteli metati stole. Zmerjal s svinjo itd. Bolezen. Valjal se v tistem. Ni vedel, da me je strašno ... Stokanje. Spomin. Note k sonetu. Bala se je, da bi ne bila zapeljana.

30. Red v sobi. Uredovanje. Snaženje. Čakali srajco. Sel po zajutrk. Drugič. Nismo imeli nič dobiti. Schustergsellen. Gospa prezidentka. Natakar se je tresel do jutra. Dobili smo zajutrk. Šel sem iskat g. poročnika v. Lilienberg. Policaj. G. poročnik me je klical. Dobil sem eksemplar. Izselili smo se od orla. Šli smo se poslovit. Kastelic. Niso nas hoteli pustiti proč. Bunda. Čehinja. Da nas popeljejo do meje, da naj ostanemo pri obedu, da smo dekleta vznemirili. Suknja. Morali obljubiti. Iskali sobo Luknja. Šli iz Ljubljane. Srečali Nemca. Ležali čakaje ga. Zahod solnca. Modre gore. P r e v o j e. Konec sveta. Prenočišče. Dobra juha. Mleko.

31. Čakali. Šli počasi. Ljudje z božje poti. Brali. Vrata na meji [„Brána na pomezí", kakšna? Thonov citat iz Palackega ni primeren] Substrarunt animos. Immortalis memoria. Prenočišče. Obara. Drug krožnik in servieta. Dolga noč. Siji. Razvalina. Čeh se je priglasil. — 1-ga. Mleko. Krajína. Kapele po gorah. Celje („Cilli"). Razvaline. Maslo. Zvečer razvaline. Konjice („Konowiz"). Jermenar, ki je pel: Gott erh. —, kar se pri nas ne poje več. — 2-ga. Zgodaj šli proč. V Slov. Bistrici [Le to more biti „Weseriz" = Wind. Feistritz]. Jedli češplje in koruzni kruh." — Potem prideta 3. avg. v Wildon in Gradec ter se vrneta preko Dunaja domov.

Mácha in Strobach sta torej v Ljubljani v Prešernovem krogu prav pošteno krokala. Tudi s Kastelcem sta se sešla. Stiki med Prešernom in Máchо so od tega potovanja gotovo obstajali. Direktne korespondence med obema pesnikoma nimamo. Preprečila jo je najbrž prerana smrt Máche. Thon citira Prešernovo pismo Čelakovskemu 22. avg. 1836 („Zvon" 1882, str. 110), ko pošilja Prešeren več izvodov Krsta, enega tudi za Mácho. Iz mesta „Der rege Eifer, der bei den Čechen nach den Berichten des Herrn Professor Pressel, H. M a h a, Dr. Amerling herrscht etc." se da sklepati, da je Mácha Prešernu med tem časom kaj pisal. Na koncu pisma pozdravlja Prešeren „Herrn Maha und seinen Reisegefährten". — Značilno za romantičnega pesnika je dejstvo, da si je vestno zabeležil v svoj dnevnik vsak grad in vsako razvalino. *Dr. Vinko Zupan.*

Jug. Znani hrvaški literarni kritik Milan M a r j a n o v i ć je začel v Spletu izdajati poljudno znanstveno revijo, mesečnik „Jug". Za programom uredništva čitamo članek o jugoslovanski osrednji banki; ing. P. S e n j a n o v i ć piše o stilu naše dobe, A. D o b r o n i ć o „Glasbeni izvedbi", I. B u l i ć o našem industrijalnem in zdravilnem rastlinstvu; Rud. B a č i ć je posvetil članek desorganizaciji hrvaškega založništva, dr. F. D. M a r u š i ć poroča o rudarstvu v Dalmaciji. V oddelku „Književnost" piše Ante P e t r a v i ć o kritiku Čedomilu Jakši, dr. V. L o z o v i n a o epigramu. Ostali oddelki so posvečeni umetnosti, prometu tujcev, orisu domačih krajev in dijaštvu. Vsebina prvega zvezka je sicer dovolj raznovrstna, a ne bogve kako globoka. — Jug prinaša tudi slike in stane 12 kron na leto. Naročniki dobe kot prilogo „Kritiko", zbirko književnih studij M. Marjanovića. *Š.*

Slovstveni zapiski.

Rojstni dan Kopitarjev. Kopitar sam v svojem životopisu, ki ga je napisal leta 1839. in ki ga je po njega smrti objavil l. 1857. Miklosich v Barth. Kopitars kleinere Schriften, pravi, da je bil rojen leta 1780, **23.** avgusta. Po tej Kopitarjevi „Selbstbiographie" ponavlja isto J. Navratil l. 1880. v Kopitarjevi Spomenici, toda z opombo, da „v krstnih bukvah Vodiške duhovnije, v katero spadajo Répnje, je pisano razločno: **21.** avgusta 1780, a ne 23. dne. (Tako piše gosp. Jos. Marn v svojem „Jezičniku" 1880 na strani 35.). Ker ni več krstnega lista Kopitarjevega, zato ne vemo, je li bila ta zmota v njem, ali se je pa zmotil Kopitar pišoč." Ta zadnji stavek Navratilov ne velja, kajti krstni list Kopitarjev se dobro ohranjen nahaja v licejski knjižnici in iz njega se razvidi, da je v popolnem soglasju s krstnimi bukvami, oziroma z Marnovo popravo v „Jezičniku". — Ta krstni list si je dal Kopitar izpisati leta 1808, ko se je odpravljal na Dunaj. Izpisal ga mu je župnik Juri Cebul 17. oktobra 1808 ter v njem potrdil, „daß Bartholme von den Jacob Kopittar mit seiner Ehegattin Maria, gebohrnen Roffmanin, beide katholischer Religion aus dem Dorfe Reppne Nr. 17, Nachbarschaft St. Aegidi, Pfarr Wodiz St. Margareth den Ein und zwanzigsten August Ein Tausend, Sieben Hundert, Achzigsten Jahr, ehelich gebohren und von dem Bartholme Watfchnig als Kaplan in Gegenwarth des Matthäus Wergant und Maria Mrakin, beide Bauern Standes als Pathen den kristkatholischen Gebrauche gemäß in hiesiger Pfarrkirche St. Margareth zu Wodiz die heilige Taufe empfangen hat". —

Za ljubljanske šole Kopitar, kakor je videti, ni potreboval krstnega lista, če si ga je dal napraviti šele pri odhodu iz Zoisove hiše. V svojem životopisu pravi Kopitar dalje, da so ga krstili Tags *darauf* [nach Landessitte auf den Namen des im Kalender vor- oder rückwärts nächsten bekannteren Heiligen] na ime apostola Jerneja. V krstnem listu pa ne stoji ničesa o tem, da šele drugi dan. To nesoglasje torej ni še rešeno; misliti se dá, da Kopitar ni nameraval napisati životopisa kot natančno po virih prepisujoč raziskovalec, ampak da je hotel spraviti na papir le glavne točke iz svojega življenja, kakor so mu bile nastopajočemu 60. leto še bolj ali manj živo v spominu. En dan sem ali tja, to ni tako važno, važneje se mu zdi, da nam po vé kaj o navadah na deželi pa o svojem imenu i. t. d. To priprosto pripovedovanje nekaterih prav priprostih dogodkov iz njegovega šolanja, ministriranja in poznejšega bivanja v Zoisovi hiši prepleteno z raznimi krajepisnimi, zgodovinskimi in slovenščine se dotikajočimi opombami — to je ravno, kar nam njegov životopis tako prijetno omiljuje. Datumi niso glavna stvar, — priprosto po domače, a obenem poučno pripovedovati in reminiscence oživiti je bil pri tem skromni njegov namen. „Da sich Ende 1808 der Krieg von 1809 sichtbar genug vorbereitete, so mußte vor allem für unbeirrten Aufenthalt in Wien, selbst für den Fall einer Belagerung (der dann wirklich eintrat) gesorgt werden. Kopitar ging also, nachdem er sein kleines patrimonium unter seine Geschwister vertheilt und einen Tag allein die Berge und Thäler seines jugendlichen Hirtenlebens wie zum Abschiede besucht hatte, Anfangs November 1808 nach Wien und ließ sich hier als studiosus juris immatriculieren." — Takrat si je tudi vzel krstni list. *L. P.*

Glasba.

Tržaško glasbeno življenje. Šele v zadnjih letih so se začeli širši slovenski krogi živahneje zanimati za Trst in za življenje in delovanje tu prebivajočih Slovencev. V resnici je še sedaj Trst več ali manj neznan. Morda to vsled tega, ker se tukajšnjim Slovencem ni pripisovala kakršnakoli važnost, niti v političnem niti v kulturnem oziru. O kakšnem ožjem stiku med tržaškimi ali drugimi, recimo kranjskimi Slovenci, se je slišalo kaj malo. Ljubljana, kot središče vsega slovenskega življenja, ni skoro nikoli slovenskemu Trstu nudila roke, da bi ga priklenila nase, dvignila ga, mu stala z izdatno pomočjo pri vseh naporih ob strani. Sicer pa ni to čudno: kranjske Slovence razdružuje politični, tržaške pa združuje narodnostni boj. Tržaški Slovenci se svoje moči čimdalje bolj zavedajo in se vsled tega tudi dvigajo, in to iz lastne moči. Tako tudi v glasbenem oziru. Neverjetno je skoro, da so tu pevska društva, ki bi slavila že lahko svojo 25letnico. Ni mi znano, če še živi pevsko društvo „Zora" na Verdeli (ustanovljena 1884. l.). Žive pa še pevska društva, ki so bila ustanovljena l. 1889., torej pred 22. leti, n. pr. pevsko društvo „Adrija" v Barkovljah, pevsko društvo „Velesila" v Škednju, pevsko društvo „Zarja" v Rojanu. Tudi Slavjanska čitalnica v Trstu (ustanovljena l. 1861.) je svoj čas pridno popevala. Skoro vsa ostala pevska društva mesta in okolice so otroci iz preteklih desetletij. Precejšno število jih je; naštel sem jih nad štirideset.

Večina vseh teh pevskih, oziroma godbenih društev je nastalo bolj iz potrebe do združenja vseh slovenskih sil, kakor iz veselja do petja. Kot nekaka bojna društva so združevala v svojih vrstah krepke može-bojevnike za naradno stvar, vžigala s silno bojno pesmijo ljubezen do slovenske grude in jih vodila k raznim volilnim bojem, kjer so Slovenci nastopali čimdalje bolj samozavestno in zmagovalno. Ni torej čudno, če so bili tem društvom najljubši sedaj že nekako zaničevani „hauerji", kajti v njih znamenju se je število zavednih Slovencev množilo in se osamosvajalo. Ko pa je narodnostni boj jel pojemati, so se začela pretvarjati tudi pevska društva. Postala so zabavna društva, ki pa so vendar koristila s tem, da so v posameznih krajih tvorila središče slovenskega življa. Tja so se zatekali zabave in veselja željni Slovenci, tam so se čutili svoje med svojimi, poleg tega pa se je slišala med veselimi popevkami mnogokrat tudi resna beseda. Taka veselica ali pevska zabava je na ta način združevala prijetno in koristno. Skoro vsa sedaj obstoječa pevska društva v Trstu in okolici imajo še ta namen. Ni jih tedaj meriti strogo z glasbenim merilom. Resna, glasbeno dovršena pesem jim je še nedostopna, kajti manjka pevcem in z malimi izjemami tudi pevovodjem dovolj glasbene izobrazbe. Čuditi se torej ne smemo dolgim programom vrtnih veselic s petjem, velikih koncertov s tombolo, pevskih večerov s pijačo i. t. d. V programu se bratsko menjavajo kupleti dvomljive glasbene vrednosti z več ali manj dobrimi starodavnimi mešanimi in moškimi zbori, burkami in običajnim plesom. Brez plesa ne gre skoro nikoli. To tudi največ nese. In to je ona kočljiva točka, ob kateri obmahujejo v novejšem času marsikatera pevska društva. One nekdanje žive požrtvovalnosti ni več, denar je vedno bolj redek in denarne krize so krive, da društva propadajo, izginjajo in da so oživela nova, ki jim je edini namen glasba, dvignjenje slovenske umetne pesmi. V tem času se je ustanovila podružnica „Glasbene Matice", ki ima zlasti tu v Trstu obširno in hvaležno polje. V kratki dobi svojega komaj dveletnega ob-

stoja šteje že čez 40 učencev za klavir, gosli in teorijo, in množi se tudi pevski zbor, ki šteje zdaj že okoli 60 pevk in pevcev. V podružnici „Glasbene Matice" se tedaj goji z vnemo dobra slovenska pesem, poučuje se glasba po načrtu „Glasbene Matice" v Ljubljani, prirejajo se produkcije učencev in izvrstno obiskani koncerti. Vojaški godbi 97. pešpolka kapelnikuje glasbeno visoko naobraženi Teply, ki zlasti neguje slovansko glasbo, in ta stoji „Glasbeni Matici" zvesto ob strani. Vsled tega so koncerti tukajšnje podružnice „Glasbene Matice" med najboljšimi izmed vseh drugih slovenskih, italijanskih in nemških koncertov. Ko si podružnica opomore iz prve denarne stiske, ko si pridobi državno izprašanih učiteljev, si more iskati tudi državne podpore, in prepričani smemo biti, da bo v polni meri zadostila svojim visokim ciljem. — Zgodilo se je, da se je staro pevsko društvo, ko je uvidelo potrebo in pomen „Glasbene Matice", razdružilo, izročilo njej ves svoj inventar ter svoje pevce ponudilo „Glasbeni Matici". Prvi hvalevredni korak k tako potrebni pevski centralizaciji je storilo pevsko društvo „Kolo", ki bi ga smeli imenovati poleg „Velesile" najboljše. In centralizacija je nujno potrebna. Poskušalo se je z ustanovitvijo pevske župe ali lastne „Zveze" pevskih društev, kar pa je ostalo pri poskusih. Od ljubljanske „Zveze" tukajšnja pevska društva, kakor trdijo, ne bi imela koristi, ker je predaleč in menda ne pozna njih potreb, doma pa niso priznala nikomur vodstva. Z ustanovitvijo „Glasbene Matice" ta izgovor odpade in treba bo resno misliti na vsestransko združenje vseh pevskih sil.

Poleg pevskih društev štejemo še mnogo godbenih. Danes so kupili boben, čez mesec dni godejo, da je veselje. Ta društva oskrbujejo zlasti godbo pri raznih in pogostih plesih. Tukaj pleše staro in mlado, moški in ženske, cele nedelje od jutra do jutra. In kako pleše! Ples je tu v krvi.

Zanimivo je petje po cerkvah. Kolikor mi je znano, je najlepše in najumetnejše v srbski cerkvi, kjer nam imponirajo pristni slovanski basi. Dobro je petje tudi pri Sv. Justu. V okoliških cerkvah pa seveda o liturgičnem petju ni duha ne sluha. Hrupne italijanske maše s pavkami in trompetami in zadirljivi deški glasovi človeka nehote preženo iz že itak pičlo obiskanih cerkva.

O italijanskih pevskih društvih je malo slišati. Ves čas, kar sem tu, sem slišal eno edino socijalistično pevsko društvo, Nemci imajo eno ali dve. S pevskim društvom „Eintracht" so šli lansko leto menda v Monakovo, kjer pa jih najbrž niso bili kaj posebno veseli.

Slovenci imamo tu tudi svoje gledišče, ki je sicer majhno, a vendar deloma zadostuje našim razmeram; saj so na razpolago razna druga italijanska, katere Slovenci pogosto obiskujejo. Do sedaj se je v našem gledišču gojila resna ali šaljiva igra, ki je še dosti dobro reševala svojo nalogo. V zadnjem času pa nazadujemo. Posrečilo se je iz domačih moči sestaviti malo opereto in ta preti izpodriniti vse drugo. Sicer je doba taka, vendar je želeti „modus in rebus".

Italijani nimajo razen mestnega gledišča svojih. Še manj pa angažiranega igralskega osobja. Razne potovalne družbe prirejajo vse leto bolj ali manj znamenite operete in opere. Pevci so po veliki večini dobri in orkester tudi. Gledišča pa so silno draga, a vendar vedno prav dobro obiskana. Najboljša družba je seveda v mestnem gledišču „Verdi". Navzlic vsakoletnemu deficitu (ki se mi zdi skoro neverjeten, ker uživa gledišče izdatno občinsko podporo in je vedno polno) gostujejo najboljše italijanske pevke in pevci, s kolikor mogoče najboljšim orkestrom in dirigentom. Do zdaj se v tržaških italijanskih gledиščih nemara še ni pela niti ena slovanska opera, posebno ne v gledišču „Verdi", kjer je občina le pod izrecnim

pogojem, da se za vse čase sme peti le italijansko, popravila stavbo. Izključena je bila pa v prvi vrsti slovanska glasba. In čudo! Letos se poje z velikanskim uspehom prva slovanska opera ravno v tem gledišču. Časopisje ne more prehvaliti „Borisa Godunova", ki ga je spesnil in uglasbil Rus Musorgski. Tako se časi spreminjajo, in za drugo leto se obljubuje „Prodana nevesta".

Drugih potujočih pijanistov, vijolinistov in pevcev je slišati skoro vedno. Žal, da nimamo razen nemške Schillerjeve nobenih večjih koncertnih dvoran. Filharmonično-dramatična dvorana ali dvorana v poslopju ljudske univerze in v konservatoriju Tartini se ne morejo meriti z dvorano v ljubljanskem „Unionu" ali „Narodnem domu". Za večje koncertne prireditve je celo gledišča težko dobiti, zlasti za slovenske koncerte. Zato le obžalujemo, da nas „Glasbena Matica" iz Ljubljane ne more posetiti. Morda pa se tudi na to stran zboljšajo razmere.

Končno skrbe za razvedrilo neštevilni kinematografi, kjer lahko za „groš" vidiš in slišiš vsakovrstne opere, v razne varijeteje in poletna gledišča vabijo kričeči letaki, na cesti te zdrav berač nadleguje s harmoniko, ko prideš domov, pa nad teboj prepeva v najvišjih legah in hrepenečih trilčkih zaljubljena hišna, poleg tebe na levi in desni se uči marljiv učenec škale od jutra do večera, v „Gozdiču" vojaška godba, v „Ljudskem vrtu" mestna, v gostilni ples, na morju mandolina in kitara! Kje je rešitev? Kam? *E. Adamič.*

Koncert „Glasbene Matice" v Ljubljani dne 5. februarja 1911. — Letošnjo revijo slovenskih skladateljev je otvoril Fr. Ferjančičev čutapolni mešani zbor „Tone solnce, tone . . ." Mešana zbora dr. Goj. Kreka „Tam na vrtni gredi" in „Kakor bela golobica" tvorita mogočen kontrast: prvi izraža na dramatičen način tragiko slovesa brez vrnitve, drugi pa v lahkih ritmih srečo mlade matere. Aljaževa moška zbora „Zakipi duša mladostna" in „Divna noč" je občinstvo pozdravilo z navdušenjem. Juvančev „Pastir" s tenorskim in baritonskim samospevom je sicer preprosta, pa melodijozna kompozicija. Gerbićev moški zbor „Lahko noč" je presrčna skladba; njegov „Rožmarin", trospev za ženske glasove, preveva globoko občutena otožnost, obupanost in resignacija zapuščene deklice, ter spada med najlepše slovenske ženske speve. E. Adamičevi mešani zbori: Dekletce, podaj mi roko, Petnajst let, V snegu, V gozdu so moderne koncertne skladbe velike umetniške vrednosti; najkrasnejša med njimi pa je — tretja, kjer sta pesnik in skladatelj „na isti višini globokega čuvstvovanja". Adamičeve skladbe zahtevajo od pevcev mnogo in tvorijo elitne točke naših pevskih koncertov. — Da so uspeli vsi zbori nad vse sijajno, to je seveda v prvi vrsti zasluga koncertnega vodje g. M. Hubada; nanj in na njegove zbore, ki bi delali čast vsakemu svetovnemu mestu, je lahko Ljubljana ponosna! — Koncertna pijanistinja, gospa Vida Talichova, nas je očarala z dvema Lisztovima skladbama; orkester „Slovenske Filharmonije" pa je s skromnimi sredstvi dosegel pod temperamentnim vodstvom kapelnika E. Czajaneka popoln uspeh. Umetniškega užitka prebogati večer je zaključil D. Jenka „Tanana", zbor ciganov iz znane spevoigre „Vračara". *A. J.*

Popravek. Na 57. str. čitaj v naslovu Molétove pesmi: „Sotto voce".

Radivoj Peterlin-Petruška:

Težka minuta.

Moja duša je prazna ko polje pozimi,
ko pokriva ravan snežnobel pajčolan:
odbežale bolesti so, radost pred njimi,
a za njimi vse to, kar oživlja mi dan.

Kakor v sivo meglo, v dalj pogled se ozira,
kar je bilo, kar je, nič več ne vidi oko;
kakor vlak sem, ki skočil v begu je s tira,
pa v onemogli se jezi zaril je v zemljo.

Anton Debeljak:

Dvanajst gavranov.

Dvanajst udarcev mračnih je zletelo s stolpa,
zasekalo v temino se strdelo;
dvanajst gavranov črnih, hripavo krdelo,
zavekalo je svoj obupni spev.

Kaj prežaš name, nenasitna temna tolpa?
Mar slutiš mrtveca, možgane te lobanje
izmučene v življenju si želiš v zobanje
in sok iz hrbtenice skljućene?

O še bo glodal misli gladni črv v čepinji,
da zrije se k resnici nepoznani,
in svet bo verni menil, da so ti možgani
objestnim in prešernim mislim raj.

Dvanajst sestradanih gavranov kraka lačno
skoz mračno noč in čaka na gostijo.
In dasi danes v miru vrani me pustijo,
bi rad imel puščic trovanih tul.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

5.

„Ako spet zagledaš vražjo ciganko, sproži samostrel nanjo!" je velel vitez Ahac po kratkem molku in pogledal nazaj.

„Gospod — pomagalo ne bi prav nič!" se je tiho protivil hlapec Marko, ki je jezdil za vitezom. „Morebiti le narobe! Verjemite mi, milostivi gospod: ta črna grdoba je — čarovnica, vdana hudiču z dušo in s telesom! Delati mora zgago in škodo, kakor ji ukazuje hudič. S samim hudim pogledom more uničiti reveža, ki se ji je zameril. Pa — saj veste vse to sami bolje nego jaz."

„Strahopetec!" se je jezil vitez Ahac. „Ali se res bojiš stare babe? Pa zdaj? Podnevi?"

„Milostivi gospod — saj vendar poznate Matkovičevega Marka?" je ugovarjal sluga nekoliko glasneje in užaljen nagubal kozavo čelo. „Ne bojim se niti nobene zverine niti nobenega človeškega sovražnika, ne podnevi, ne ponoči — s tako hudobo pa vendar ne bi imel rad posla. Naenkrat je tu kakor sapa, naenkrat izgine kakor sapa. Namaže se s čarovniškim mazilom in jaše na metli ali na grabljah. In kakor bi pihnil, je že onkraj Gorjancev! Lejte, gospod, na ročaju sablje mi je vdelan „kamen življenja", kamen, ki vleče strup in vnetico iz ran. Pa Bog ve, če mi ga ni že razčarala pošastna babura s pogledom ali kletvico. Pravijo, da še celo volkodlak —"

„Le streljaj, le, kadar vidiš potepuljo!" ga je izpodbujal vitez Ahac. „Saj naju je dvoje! Pa tudi ni treba, da bi jo zadel. Toliko da jo prestrašiš, halapuzdro zanikarno!"

Marko se je popraskal za ušesi po ustriženi glavi in umoval sam zase: „Pa streljaj ti, hrabrost gosposka! Jaz že ne bom dražil prijateljice satanove!"

Polagoma je ponehavala vročina. Po lozi so se oglašali kosi, kukavice, drozgi in drugi gozdni umetniki; žolna je bobnala v žlamboru, žužki v zlatih oklepih so brneli nad grmovjem in debeli črnorumeni čmrlji so basirali diskretno in spodobno. Veselo so rajale ob tej ubrani godbi muhe in mušice. Jarko solnce je sulo

zlato na lansko listje, na skale in mah. Tikoma ob poti so rdele in rumenele zrele in napol zrele jagode. Skozi les je potegnil hladilen veter; mrtev hrošč, majnikov sin, je padel v pisan in vonjav grob med raznobarvne cvetlice in zeli. Poredna sapica je odnašala regratu srebrnobele klobučke in zibala visoko travo, da se je usipal s kimajočih suhih prašnikov droben prah. Poigrala se je tudi s pavjim peresom na baretu viteza Ahaca, preden je odšumela globlje v goščavo.

Pot je zavila iz hoste med pašnike. Bister studenec je hitel nad gladkimi kremeni proti Kolpi. Izza leskovega grma je plašno in radovedno lukal pastirec, nadzornik pohlevno neumnih ovac. Leno se je guncal vitez Ahac na svojem konju in gledal Odiseja, ki se je igral z jermenom.

Za pašniki se je dvigal holmovit svet. Zdajci — nenadoma — se je na strmem brdu pokazal med temnim smrečjem in jelovjem majhen mračen grad, pravo zavetje vitezu volčje pravice.

Mrtvo in pusto je bilo vse tukaj naokoli kakor bivališče ukletih duhov. Med skalami in kameni temotne divjave ni raslo skoraj nič drugega nego trnje in dračje. Zlasti se je šopirila gosta robida in skrivala bodljivo trnje pod nedolžnobelimi cveti... Nobenega jarka, nobenega mostu ni bilo pred gradom. Varovala sta ga dva debela stolpa na zapadu, drugod pa trdne zidine in jako strmi, prevesni obronki. Tukaj se je zagradil vitez Erazem Frauensteiner, tukaj se je skrival na samotni višavi kakor roparski orel v svojem težko dostopnem gnezdu.

Počasneje sta stopala konja navkreber. Zatrobil ni noben rog — vse je bilo tiho v gradu.

„Ali so vsi pomrli — ali kaj?“ se je začudil Marko in trikrat udaril z ročnikom svojega kratkega meča ob železni glavič pred sabo na sedlu.

Za zidinami je zalajal pes. V lini nad vrati se je pokazala zaspana debela glava,

„Kdo pa sta?“ je godrnjal nejevoljen glas. „A — tako, gospod vitez Doljanski! — Tiho, mrha pasja! — Bog vam daj srečo, milostivi gospod!“

„So vaš gospod doma, Ive?“ je vprašal vitez Ahac.

„Doma, doma! Takoj vama grem odpirat.“

Kmalu nato je zaškripal ključ in zaropotal zapah. Močni hlapec je otvoril težka železna vrata in zapodil umazanega lajavega psa. Skozi vlažen dolg oblok sta jahala jezdeca v grad.

Ozko peterokotno dvorišče je bilo docela zanemarjeno. Klak se je bil že marsikje odluščil od zidovja; gola, okrušena opeka in kamenje je sililo todintam na dan. Slama, smeti, odpadki so ležali na tleh. Med kamenitimi ploščami je poganjala trava, plešec in drug plevel. Žalostno, kakor bolan jetnik, je povešalo onemoglo bezgovo drevesce v zidnem kotu svoja bleda, krožnikom podobna razcvetja... Gologlav in bos hlapec, Ivov tovariš, je slonel lenobno pri vratih odprtega hleva, jedel čebulo kakor jabolko in neumno gledal prihodnika. Pred njim so iztikale race po mlaki in zbujale pozornost sokola Odiseja. Nekje je grulila grlica enakomerno, neusmiljeno pesem morilne dolgočasnosti . . .

„Pa je res kaj čedno in prijazno tukaj," si je mislil vitez Ahac, ko je bil srečno zlezel raz gugavega konja na trdno mater zemljo. „Pometajo menda le o Veliki noči. Kurice ni niti ene več, prejkone je že vse pohrustal vitez Erazem, kurji britof. Ako možicelj nima dobrega vina, jo kaj kmalu spet popiham odtod."

Poteptal je Žoltka po vratu in ga prepustil Marku.

„Aha, naš slavni vitez so se izvolili pokazati," je dejal poluglasno in se okrenil na levo. Po hodniku je s kratkimi koraki hitel suh rdečelas možak srednje postave v zeleno in rumeno progasti obleki na dvorišče, pozdravljat gosta in starega znanca.

Vitez Erazem Frauensteiner je bil nekoliko starejši od Ahaca. Trde, nepremične poteze njegovega upalega lisičjega obraza so bile kakor oledenele ali okamenele. Sivkaste sovje oči med mežavimi veki so mu begale nezaupno, prežeče naokoli in čudno nasprotovale potuhnjeni ponižnosti in krotkosti njegovega vedenja. V teh napol zakritih očeh se je tajila neusmiljena sirovost in zvita zloba. Na levem licu ga je kazila velika rdeča brazgotina grdo zaceljene rane. Izredno debela spodnja ustnica mu je silila preko gorenje proti predolgemu, malodane karikaturalnemu nosu. Kakor razkuštrani lasje, tako so bili tudi dolgi brki in jako redka kozja brada zoprno, impertinentno rdeči.

„Dobro došel, dragi prijatelj Doljanski!" je medeno pozdravljal gosta in ga hotel poljubiti.

„Oho — kaj takega pa že ne!" je odklanjal vitez Ahac. „Poljubljala se pa ne bova midva, preden se ne dogodi čudež, da se izpremeniš v mlado pa zalo devico. Moškim zadostuje, da se rokujejo za pozdrav, pa je ceremonije konec!"

Krepko mu je stisnil desnico.

Vitez Frauensteiner pa se je namrdal kislo in rekel sladko: „Jako me veseli, da me nisi čisto pozabil in da si me počastil spet enkrat na mojem revnem gradu. Prosim te, izvoli se potruditi gori v sobo!“

„Imaš kaj vina?“ ga je previdno vprašal vitez Ahac, ne da bi se ganil z mesta. „Ako imaš le kakšno kiselico — kar povej! Vajen sem kaj boljšega.“

„Postrežem ti z izbornim ciprcem!“ je obetal vitez Frauensteiner. Govorečemu so vidno igrale mišice pod prezgodaj nabrano kožo starikavega obraza. „Lepo rumeno je moje vino kakor suho zlato, prijetno trpko je, jako ognjevito in vonjavo ko žlahtni mandlji.“

„Bog ve, kje si ga uplenil ali prigoljufal — pa kaj meni mar,“ si je mislil vitez Ahac in dejal na glas: „Dobro — sicer bi se obrnil takoj domov! Pa bodi v božjem imenu! Vljudno sprejemam tvojo ponižno ponudbo in se ti prijazno zahvaljujem za spodobni sprejem.“

„Bare!“ je zaklical vitez Frauensteiner v pritlično kuhinjo in mignil dekli.

Moško je stopal vitez Ahac po stopnicah in po leseni deski, vloženi med kamenitimi ploščami ozkega hodnika, vitez Erazem pa za njim.

V prvi, skoraj prazni sobici je privezal sokola pri oknu na mrežo, vrgel baret in rokavico na klop, snel ostrogi in ji sunil v kot.

„Ali se hočeš kopati, ljubi moj Doljanski?“

„Hvala. Kaj bi gubil čas!“

Šla sta v obednico. Ta soba je bila nekoliko večja in imela troje ozkih gotskih oken skoraj pod stropom. Ob vsakem oknu je stala v prostorni dolbini nizka miza. Zid so zaljšale pisane slike: gonja velikanskega jelena, ples in žoganje mlade gospode. Barve so bile ponekod že hudo obledele. V stene so bile vdelane široke klopi s podnožnicami. Od stropa so viseli trije preprosti železni lestenci s trnki za sveče. Pri gorenji mizi je stal velik, omari podoben naslanjač, obilo izrezljan, pokrit z odejo in blazinico. To je bil častni sedež. Vitez Frauensteiner ga je takoj ponudil svojemu gostu in sedel poleg njega na klop.

Bare, koščena postarna služkinja, se je tiho priklonila, pogrnila mizo z belim prtom in postavila nanjo slaninskih kolačev in velikih prest, omočenih z oljem.

„Zdaj imaš steklena okna,“ je opazil vitez Ahac. „Ko sem bil poslednjikrat tukaj, so bila samo platnena. Dobro se ti godi, stari lisjak, kajne?“

„Tako, tako,“ je odgovoril vitez Frauensteiner in umikal pogled.

„Kaj pa počenjaš? Spiš, ješ in piješ . . .“

„Pridno lovim, zdaj ptiče, zdaj srnjake, zdaj ribe, zdaj rake. Imenitni sulci so v Kolpi. Kaj pa uganjaš ti, dragi Ahac?“

„Jaz pa premišljujem, čemu ima črka i piko. In čimdalje tem bolj upravičena se mi zdi sodba, da je ni prav nič treba, tiste pike!“

Bare je prinesla vode in umetno vezeno oteračo, da si je gost umil roke. Potem je postavila velik bakren vrč vina v hladilno vedrico. Mlajša, plaha dekla Kate pa je dejala pred oba gospoda kositrne krožnike in lične kupice od javorovih dožic, zvezanih z obročki. Vitez Ahac si je vzel presto in s tihim zaničevanjem gledal majhne lesene kozarce.

„Bare, daj tudi hlapcu gospoda viteza jesti in piti!“ je ukazal grajski gospod in jel natakati. „In povej gospodični Saldi, da je prijezdil gospod vitez Doljanski!“

Ta trenotek pa je že vstopila Salda plemenita Frauensteinerjeva. Ogleno črni, lahno kodravi lasje s temnomodrim bleskom so ji obrobljali ponosno čelo; zadaj so bili spleteni v močno dolgo kito. Na smelo dvignjeni glavi se je svetil rdečesvilen šapelj z zlatimi motvozi. Izza gostih dolgih trepalnic so žarele velike črne oči, krasne, omamljive, demonske. Lep bi bil njen bledi, duhoviti obraz, da ga niso kazile ošabne, porogljive ustne in prekrepki obradek. Obličje, vrat, roke so belele ko hermelin. Dolgo temnordeče krilo od finega angleškega sukna z jako širokimi rokavi je bilo nad bujnimi prsmi globoko izrezano in kazalo rožnatobelo spodnjo opravo. Usnjati pas so krasili biseri in srebrne arabeske; skoraj tikoma pod prsmi ga je zapenjala široka zlata zapona. Levi podlaket je oklepala zavojita srebrna zapestnica s kačjima glavama.

„Dobro došel naš mili gost, ki nam bo preganjal vsakdanjo puščobo!“ je ogovorila viteza Ahaca še pri vratih. Tako se je pregrešila precej začetkoma proti pravilu gosposkega vedenja. Počakati bi bila morala, da jo prvi pozdravi moški, in odzdraviti bi morala le z lahnim naklonom glave. Tudi je govorila prehitro in preglasno. Salda plemenita Frauensteinerjeva se je kaj malo brigala za malenkostne predpise plemenitaških običajev.

Vitez Ahac je nehal hrustati presto, vstal, z medvedjo milovidnostjo uklonil koleno pred gospodično in sprožil slovesno:

„Veličastna kraljica mojega hrepenenja! Vesela Velika noč mojega srca! Konec moje žalosti pa začetek moje židane volje —

vaš prijetno očarani sluga se vam klanja z dušo in s telesom. Ali ne govorim lepo in prijazno?"

„Res, jako laskavo," je odvrnila malomarno in dostavila posmehljivo: „Erazem, gospod vitez Doljanski ni vajen takih majhnih posod! Kaj pa misliš?"

Vzela je iz odprte zidne dolbinice bokasto majoliko, jo nalila, srknila nekoliko sama iz nje in jo ponudila gostu. Kar zasvetil se je obraz vitezu od veselja, da je dobil „pošteno posodo namestu zoprno majhne orehove lupine".

„Žlahtna prijateljica, tako pa že, tako!" je kliknil hvaležno. „Bog vas poživi, dokler se vam ljubi!"

Pil je in pohvalil vino. Salda je sedla poleg njega na klop in prekrižala noge. Očitno se je obnašala nalašč tako prosto, da bi pokazala, kako ničev se ji zdi vitez Ahac. On pa se ni prav nič žalostil zaradi tega.

„Veseli me, da se vedete tako — neprisiljeno in da ne uganjate nobene hinavščine, kakor druge naše ženske," jo je hvalil. „Veseli me, da se ne pokoravate leseni „temperanciji" in da se ne brigate za neumno sodbo prismojenega sveta. Pa mi res ugajate. Celo lase bi si dal ostriči za vas!"

„Vaša požrtvovalnost bi bila skoraj prevelika," se mu je nasmehnila hladno.

„O — zakaj? Na čast grofinji Gvidi Rodeški si je dalo več nego sto vitezov ostriči svoje betice in kdove, kakšna žalostna maškara je bila ona v primeri z vami!"

„Kako pa sicer kaj junakujete, cenjeni vitez?" se mu je ognila. „Že dolgo vas ni bilo k nam."

„Hvala Bogu, godi se mi izborno — kaj bi tajil!" je odgovoril s skromnim nasmehom. „Kar v procesijah silijo dekleta za mano, stara in mlada, posebno pa stara. Le moja sestra Mila mi včasi greni življenje. Očita mi na primer, da sem hud lenuh. Jaz se branim: Vsi pravi, veliki modrijani so imenitni lenuhi. Ona pa nato: Potemtakem bi bil ti največji modrijan! Jaz pa zopet tako: Moja ponižnost odklanja vsako prvenstvo. — Ali mi pa Mila oponaša, da preveč pijem in da imam rdeč nos. Vraga! Rdeča je barva sramežljivosti in se kaj lepo podaja nedolžni duši. Do dvajsetega leta nisem maral vina. Koliko zamudi človek v mladostni nevednosti in lahkomiselnosti!"

„Dajva ga!" je opomnil vitez Frauensteiner. Trknila sta in pila.

„Takoj bi se poslovil od Blagajevih, ako ne bi bil tako mehkega srca!“ je nadaljeval vitez Ahac. „Oba grofa me imata tako rada, da tega niti ne moreta povedati. Zato rajša molčita. Alijana bi se jokala, vsi bi jokali, če bi jih zapustil. Dobro srce mi veleva, da jih moram obvarovati hude žalosti. Srečna sestra, ki ima takega brata! Zakaj vendar prodaja same sitnosti?“

„Ženske imajo svoje muhe,“ je dejal vitez Erazem.

„Imajo jih, imajo! Pa vse ne. Moja Fiametta na priliko ni imela nobenih muh. Toda — zdaj vama moram povedati, čemu sem prišel. Čez dober teden, na svetega Felicijana dan praznujemo god starega grofa. Gostov bo mnogo. Grof Majnard vabi tudi vaju.“

Nemo sta se priklonila brat in sestra. Živahen izraz presenečenja je preletel odurni mrtvi obraz viteza Frauensteinerja.

Saldi pa je burno zatrepetalo srce. Kri ji je udarila v glavo, da jo je zabolelo nad senci. Nehotoma je povesila oči. Zavrtelo se je pred njo; da ne bi omahnila, se je naslonila na mizo. Vse to pa je trajalo samo trenotek; siloma je obvladala svoj nemir. Nihče ni opazil njene razburjenosti, nihče ni slutil, kakšen vihar se je bil zbudil v njeni duši, zakaj prav ta hip sta pogledala Erazem in Ahac proti škripajočim vratom.

Zadišalo je po masti in močnih kuhinjskih dišavah. Plaha mlajša dekla Kate je prinašala poprnico, solnjak, orehov in belega kruha, politega z mastjo. Bare pa se je ponosno bližala z veliko skledo; v njej so bili ovčji možgani in želodec, nadevan s sekljanimi jajci, petršiljem in žafranom.

Veselo in hvaležno je pozdravil vitez Ahac te okusne darove. Ni se dal dolgo prositi, nikar celo siliti, marveč je takoj začel malicati z iskro vnemo in veliko resnobo. Medtem pa vendar ni pozabil zabavati Frauensteinerjevih dveh.

„Le pridita oba, imeli se bomo izvrstno!“ ju je vabil. „Prosim vas, velecenjena gospodična, pridite prav gotovo tudi vi! Preveč se odtezate svetu, preveč se zapirate med domačimi zidovi! Nekatera krasotica rada sanjari samotno kakor nežna čista cvetlica, toda — vsaka stvar trajaj svoj čas, pravi Salomon jako pametno. Res je — dolgo vas ni bilo na našem gradu; bili ste na Dunaju, kajne? Toda pri nas se ni izpremenilo prav nič, noben kamen ne leži zdaj drugači kakor prej. In tudi mi smo ostali taki, kakor pred leti: prijatelji!“

„Kaj vse načenča ta debeli tepec ob vinu,“ je šlo Saldi po glavi. „Ali pa govori le ironično?“ — Potem pa je pogledala gosta

čisto mirno in rekla na glas: „Na Blagajevem gradu sem se zabavala zmerom prav dobro!“

„Verjamem, verjamem!“ se je muzal vitez Ahac.

Salda ga je pozorno motrila nekaj trenotkov.

„Menda vendar ne ve — vsega, kar se je dogodilo med grofom Majnardom in mano!“ jo je zaskrbelo... „Ne, ne, to ni mogoče...“

„Kaj pa mlada gospa grofinja?“ je vprašal vitez Frauensteiner, ki je medtem pojedel vse, kar mu je bil pustil jedični vitez Doljanski.

„Moja sestra Mila?“ je dejal gost počasi, dočim se je naslonila lahno drgetajoča Salda na klopi nazaj in pazila, da ji ne bi ušla nobena besedica. „Naša Mila, ha! ta ima pa nebesa že na zemlji! Grof Majnard je še vedno ves zaljubljen vanjo. Kakor dvojad golobčkov, tako živita Mila in Majnard. Največja sreča in veselje pa jima je njiju dete, mala komtesa Alijana! Takega otroka izlepa ni nikjer. Alijana bo lepotica prve vrste! In prebrisana je — oh, kako je prebrisana! Čisto se je vrgla po svojem ujcu Ahacu. Čudno! Že zdaj se zna na dilici kamenčkati tako dobro, da okamenčka včasi celo mene!“

6.

Salda je vstala. Čutila je, da ne bo mogla več prikrivati svoje razburjenosti.

„Lepega sokola imate zunaj, gospod vitez!“ je dejala prijazno. „Moram mu dati kaj dobrega. Oprostite — vrnem se kmalu!“

„Kakor izvolite, ljuba prijateljica!“ je pokimal vitez Ahac odhajajoči, izpraznil majoliko in se obrnil k Erazmu. „Kaj pa zdaj midva? Ali hočeš kockati?“

Odpel si je usnjato torbico in iztresel iz nje srebrnike in zlate. Vitez Frauensteiner je takoj prinesel visoko kupo in dve mali slonokosteni kocki s črnimi pikami. Odgrnil je prt. Položila sta vsak svoj srebrnik na sredo mize. Začel je vitez Doljanski. Pokril je kupo z dlanjo, potresel in vrgel kocki.

„Pet in tri!“ je štel zadovoljno gorenje pike. „Ni slabo. Osem pik!“

Vitezu Frauensteinerju je padlo le sedem pik; izgubil je srebrnik.

Izprva je dobival skoraj vedno vitez Ahac. Od samega veselja je pil prav pridno. Pozneje pa se mu je izneverila sreča. Zdaj je še več pil od same žalosti. Vedno večji je bil kupček soigralca in in vedno huje je vnemala Ahaca strast do igre. Stavil je zmerom

večje vsote . . . Vkratkem je zaigral ves svoj denar. Vitez Frauensteiner je poklical deklo, da bi prinesla še vina.

„Ad fundum — do dna!“ je velel vitez Ahac že precej glasno in zopet izpraznil majoliko. „Pij tudi ti, Erazem! Kaj me gledaš kakor žaba zvonik! Le zvrni ga! Obral si me. Prokleta nesreča! Pa veš kaj?“

Snel je svoje bodalo z jeklene verižice in ga vrgel na mizo. „Poglej, Frauensteiner! Kaj meniš, koliko sem dal zanje?“

Vitez Erazem je počakal, da je odšla dekla, ki je donesla vina in pospravila vse nepotrebno z mize. Napolnil je Ahacu majoliko in cenil: „Cekin?“

„Kje bi neki dobil tako orožje tako poceni!“ je zarenčal vitez Doljanski. „Ročnik je srebrn! In ta dva kamena sta prava rubina! Ceni pošteno, duša skopa!“

„No, recimo . . . dva cekina.“

„Dva cekina!“ je kriknil vinjeni vitez Ahac. „Dva! Moje bodalo je vredno več nego vse, kar sem zakockal danes tukaj. Narediva tako! Ako pade tebi več pik, bodi bodalo tvoje in potem je konec igre in amen. Ako pa se pokaže več pik meni, mi moraš vrniti ves moj izgubitek. Velja ali ne velja?“

„Dobro,“ je privolil vitez Frauensteiner hladnokrvno. „Ako torej spet izgubiš, nehava kockati. Toda prosim te, da ne boš siten, ako ti sreča ne bo mila.“

„Nič ne bom siten,“ je obetal vitez Ahac in dvignil polno majoliko. „Vedno sem dobre volje. Pijva!“

Izpil je do polovice in hlastno vrgel kocki v kupo. Izpod nagubančenega čela je gledal z izbuljenimi očmi zdaj bodalo, zdaj denar. Rdeči obraz mu je žarel od preobilo zaužitega ciprca in od igralske strasti... Močno je potresal kocki, zvončkljajoči v kozarcu. Glava mu je kimala in lasje so mu mahali v napeta lica.

„Alo!“ je vzkliknil zdajci in spustil slonokostena kobra na mizo. „Pet pa šest!“ se je oveselil in se oddahnil globoko. „Enajst pik, enajst! Upam, da dobim svoje ljube denarce nazaj! Zdaj je pa treba piti. Ex! Pereat in camera obscura!“

Vstal je in se naslonil s komolcem na mizo ter upiral glavo v roke. Zdaj se je ogrel nekoliko tudi vitez Frauensteiner.

Ko sta padli kocki, sta se sklonila oba bliže. Toliko da se nista butnila z glavama. Erazem je prevrnil svoj polni kozarec.

„Šest pa šest!“ je kričal vitez Ahac in ves razjarjen udaril s pestjo po mizi. —

Nekaj trenotkov ni bilo slišati nič drugega nego curljanje in kapanje vina . . .

„To je več kakor pujsja sreča!“ se je togotil nesrečni kockar. Pogladil je lepo bodalo kakor v slovo; težko se je ločil od njega. Vitez Frauensteiner je čudno namrdal usta in se smehljal . . .

„Na, tu ga imaš, da boš sit!“ je vpil vitez Ahac in sunil bodalo preko mize. „Kockajva za moje sedlo! Enkrat moram dobiti vendar tudi jaz! Dajva! Za sedlo!“

„Oprosti mi, dragi prijatelj!“ se je upiral vitez Frauensteiner hladno in porinil dobljeno bodalo v kot k oknu. „Pogodila sva se, da ne igrava več, ako izgubiš zopet. Pijva rajša! Pereat kamra —“

„Kaj boš govoril latinski ti, ki ne znaš!“ mu je zabavljal vitez Ahac, jezen, da tovariš ne mara več izkušati sreče. „Latinski govoriti se spodobi tukaj le meni, ki sem se kaj učil, ljubi moj! Študiral sem v Italiji, najbolj omikani deželi. Dolgo sem bil v Benetkah, ki so prvo mesto Evrope. Najljubši prijatelj mi je bil Hrvat Janko plemeniti Česmički. Komaj šestnajstletnega mladeniča so občudovali vsi naobraženi Italijani. Zdaj je škof v Pečuhu, živi pa menda na dvoru ogrskega kralja Matijaža v Budimu. Janko me je predstavil slavnemu Kozimu de' Medici in Eneju Silviju de' Piccolomini! Ali me poslušaš ali spiš, Frauensteiner? Poslušaj pa ne zehaj in ne rigaj venomer! Oni Enej Silvij je zdaj naš — papež Pij Drugi. Ko je govoril z mano, je bil kardinal. Izpraševal me je mnogo o moji domovini. Zakaj papež pozna naše kraje. Svoj čas je tajnikoval našemu cesarju in bil z njegovim velikim spremstvom tudi v Ljubljani. Vidiš, Erazme, s kakšno gospodo sem občeval v Italiji?“

„To si mi pravil že kdove kolikokrat,“ je odvrnil vitez Frauensteiner malomarno in iznova zazehal kakor zaspan maček.

„Resnico smemo povedati tudi dvakrat, trikrat in stokrat!“ se je togotil vitez Ahac. „Kaj bi se zaletaval vame! Rajši poslušaj! Latinščino pa pusti pri miru, ko se nisi učil nikdar nič! Tvoja grda buča je trda in neumna kakor gabrova grča. Ergo taceas, asine! — Zato molči, osel!“

Vitezu Frauensteinerju so se zabliskale mežave oči — pa le za trenotek; krčevito je stisnil svoje pesti — toda le pod mizo. Vendar ni hotel ostati nasprotniku nobene dolžan.

„Učenost krati možatost,“ je začel izzivati tudi on. „Učenost razjunači moža, ga omehkuži in pobabi! Pravemu vitezu pristojajo sulice in meči, ne pa učeni križikraži! Jaz ne maram biti farizej in pismouk in prepuščam prazno učenost prav rad farjem in babam!“

„Kaj klobasaš!“ je zaropotal učeni vitez, ki ga je zlasti jezilo Erazmovo porogljivo smehljanje. „Ako bi te hotel poslušati, bi mi natrobil toliko na ušesa, da bi me bolela glava cel teden. Prej bi naučil zajca plesati, nego tebe pametno govoriti! Na katerem turnirju si pa še premagal koga? Koliko te pa je? Prav je rekla moja sestra Mila, da čepiš na konju kakor opica na slonu. Suh si in slab, da kmalu ne bo nobene sence od tebe. Ti pa baronesa Virida, vidva bi bila lep par! Kakšnega potujočega trgovca nemara še zvrneš raz konja — saj pravijo, da se vojskuješ na samotnih cestah. Sveti Miklavž te obvaruj vrvi in vislic!“

Kakor bičan je planil vitez Frauensteiner pokoncu in zagrabil bodalo.

„No, le počasi!“ ga je krotil vitez Ahac in ga krepko potisnil s samo desnico zopet na klop kakor lesenega možiceljna. „Kar po malem boš dihal, ako se spravim nad tvoje zanikarne kosti! Le miruj in obnašaj se spodobno! Vidim, da premalo občuješ v olikani družbi. Ošaben in napihnjen si kakor sam Lucifer, zato te nihče ne mara. Moral bi se večkrat shajati z mano, da bi se privadil lepšemu vedenju!“

„Pusti me, Ahac, saj sem se samo šalil,“ se je izgovarjal vitez Frauensteiner hinavsko. „Oprosti mi! Zdaj pojdem pa gledat, kaj dela Salda tako dolgo.“

Ponudil je gostu orehov, mu dolil vina in odšel. Sestro je srečal na hodniku. Takoj ji je zatožil gosta.

„Doljanski je pijan,“ ji je šepetal. „Pet majolik tako močnega vina je popil v tako kratkem času. Vendar ga prenaša še precej dobro — niti ne jeclja; jaz bi bil že zdavnaj pod mizo. Zaigral je vse, kar je imel, in zdaj mi zabavlja. Razžalil me je . . . najrajši bi poklical hlapce, da bi ga vrgli preko zidu!“

„Ah — kaj ta Ahac!“ je odvrnila Salda zaničljivo. „Ne brigaj se za njegove malovažne neumnosti! Bodi prijazen ž njim, da mi ne pokvariš mojega načrta, mojega naklepa!“

Tako preziranje, tako sovraštvo, taka jeza je plamtela iz njenih oči, da je vprašal ves osupel: „Kakšnega naklepa?“

Ozlovoljena je obrnila obraz od njega; nato pa se je sklonila k manjšemu bratu in mu šepetala v uho:

„Maščevala se bova nad imenitnejšimi sovražniki in obenem udariva tudi Doljanskega. Pozneje, ko odide, ti povem kaj več. Ne meni se zdaj za izzivanja tega ubogega pijančka! Potrpi še nekoliko! Pojdiva k njemu!“

Vitez Ahac je zobal orehova jedrca, gledal topo predse in zahrakal zdajpazdaj: „Hm-hm! Hm-hm!“

„Gospod vitez, dala sem vašemu sokolu mlado vrano, ki jo je ujel hlapec davi v hosti,“ ga je ogovorila Salda jako prijazno, pobrisala polito mizo in sedla zopet poleg njega na klop.

„Zato vam bo vedno hvaležen vaš ginjeni sluga Ahac.“

Solnce je viselo že prav nizko nad zapadnimi holmi. Poševna senca je krila večji del mize. Ozka lisa se je svetila na belem prtu in kakor gorela ob levi strani rdeče opravljene Salde. V bližini Ahačevi je močno dišalo po vinu in po usnju sedla in vajet.

„Ves čas sem hrepenel po vas, gnezdo lepote!“ se je takoj zopet oglasil vitez Ahac. „Pridno sem pil na vaše zdravje, deteljica mojega srca! Saj morda veste, kako poje vaš slavni pesnik Walther von der Vogelweide: Krepak požirek omladi moža —

dô huob er ûf unde tranc
ein hundert slundigen trunc,
er sprach: daz machet mich junc.

Pravi vitez mora znati izborno jahati, streljati, boriti se, loviti, šahati, zlagati pesmice in — piti! Tudi piti mora znati, če ne mu ne pomaga vse drugo nič! Tale vaš brat Erazem, ta plemenita jetika, ne zna pošteno piti, zato je pa tako klavrn vitez. Bolje mi ugajate vi, med moje duše, dolina naslade! Prava paša ste mojim očem. Vaše ustne rde ko rosne rožice popek, gore ko rubin sredi hermelina. Oči se vam svetijo kakor dve zvezdi za temnim steklom in sijejo zamaknjenemu vitezu Ahacu naravnost v centrum srca! Zakaj se še niste omožili, harfa radosti? Žlahtna gospodična Frauensteinerjeva, izlepa vam ne bi mogel izbrati boljšega moža — kakor samega sebe!“

Salda ga je gledala mirno in ponosno. Njen brat je tiho sedel na svoji klopi in dušil svojo togoto.

„Vaša učenost,“ se je rogala gospodična dvorilcu, „zasnubite me takrat, kadar bo tekla Kolpa v Jadransko morje in kadar bodo rasle buče na hrastih!“

„Revica, potemtakem bi me čakali prejkone zastonj. To bi bilo prežalostno. O jej, jej, jej!“

„Jaz pa ne odneham od svojih pogojev,“ je dejala napol zbadljivo napol šaljivo.

„Hud jezik ima stara punčara in dolg, da bi segal preko Gorjancev,“ je preudarjal vitez Ahac sam pri sebi. „Le čakaj! Zabelim

ti jih nekaj takih, kakršnih še nisi slišala nikoli. Malo se moram napiti, da bom bolj hud!“

„Bog vas živi, ogledalo mojega srca!“ je kliknil na glas, dvignil majoliko in je dolgo ni odstavil od ust. „Zdi se mi, da ne znate prav cenite takega bisera, kakor sem jaz. Dandanes se može dekleta že s trinajstimi leti. Vi pa ste starejša od naše Mile, precej ste že v letih z menoj vred: zato bi vam privoščil, da vas kmalu odvede ženin iz tega napol podrtega kurnika na prijaznejši grad. Jaz pa vas ne bom snubil nikdar, akotudi dobro vem, da bi bil takrat najlepši dan vašega življenja. Poglejte barve moje obleke! Rdeča in modra — kaj pomenita? Gorečo ljubezen pa večno zvestobo! Moja ljubica Fiametta bo vekomaj edina kraljevala v mojem srcu, akotudi sem usmiljen prijatelj vseh deklet!“

„Pravil si mi že večkrat, da je vzela tvoja Fiametta drugega,“ je opomnil vitez Frauensteiner.

„Nič ne de,“ se mu je zaletel vitez Ahac v besedo. „Fiametta Santarosa je res vzela drugega — po sili. Ljubila je pa le mene, mene ljubi še zdaj in mene bo ljubila do hladnega groba — jaz pa njo! Rajši jo imam nego vse beneške umetnine in zaklade, rajši, nego vse beneške palače, knjižnice in gostilnice. Zvestoba je zvestoba, klobasa pa klobasa. Ali ni reś tako, Erazme, ti plemenita pokora? Nikarte zatorej ne pričakujte, da bi se kdaj ponujal jaz vam, velecenjena gospodična Salda, ščit zadovoljnosti in trdnjava blaženosti! Toda vašo lilijasto ročico pa le smem poljubiti za slovo. Zakaj treba bo domov, lomi me že dremota.“

Vstal je, prijel njeno mehko fino roko in jo galantno potegnil proti ustom. Salda je mislila, da ji jo res poljubi. Viteza Ahaca pa je tačas obšla vesela nagajivost razposajenega mladega pažeta: samo pihnil je na njene nežne prste.

Jezni bliski so švignili iz njenih oči — ali že se je smejala vitezu Ahacu: „Skromen angel je bila tista vaša Fiametta, ako je bila zadovoljna, da ste jo poljubljali samo od daleč!“

Tudi vitez Frauensteiner se je zlorado hahljal zbadanemu gostu.

„Počakajte malo, žlahtna prijateljica!“ je viknil razdraženi Ahac. „Pesnik Dante da Majano, prijatelj velikega Danteja Alighierija, se je strastno zaljubil v lepo in duhovito Nino, prvo pesnico italijansko — ne da bi je bil kdaj videl. Poslal ji je doli v Sicilijo sonet in jo prosil ljubezni. Nina ga je uslišala — od daleč! Prav srečno sta se ljubila — od daleč. Midva s Fiametto pa se nisva ljubila samo par distance. Kadar sva se poljubovala v okrilju njene stare tete

Dolcibelle, takrat so slišali sosedje najine poljube v vseh bližnjih uličicah, oziroma kanalih! Tako je bilo pa nič drugači. — Zdaj pa pojdem. Prosim, ukaži Marku, naj osedla!"

„Kakor izvoliš," je rekel Erazem, odšel in se vrnil takoj zopet.

Senca se je medtem počasi širila in popila svetle lise na mizi in ob oknu. Solnce je zašlo. Pili so še šentjanževca po starem običaju. Nato sta brat in sestra spremila svojega gosta v prvo sobo. Bare mu je pripela ostroge, Salda pa mu je podala baret in sokolarsko rokavico, razpraskano od ostrih krempljev Odisejevih.

„Zahvaljujem vaju za prijazno pogostitev," je dejal vitez Ahac in pobožal svojega sokola, ki mu je bil precej zletel na rokavico. „Ne zamerita mi, ako sem vama bleknil kaj takega, kar vama ni bilo po godu. Povedati moram, kar mislim, drugači sem kar bolan! Da se zdravi in veseli vidimo na Blagajevem gradu!"

Salda je skrivaj dregnila brata, naj zine tudi on katero.

„Jako žal mi je, da že odhajaš, preljubi Ahac," se je lagal vitez Frauensteiner. „Hvaležen sem ti, da si naju počastil in naju zabaval tako lepo. Prosim te, povej Blagajevi gospodi, da se najlepše zahvaljujeva za vabilo in sporoči najine poklone in prisrčne pozdrave! Na svidenje!"

Težko je korakal vitez Ahac po hodniku. Erazem ga je spremljal na dvorišče. Hlapec Ive je prinesel klopico, da je stopil debeli vitez nanjo in se odtod skobacal na konja.

„Nerodno je na svetu," je sopihal. „Tako težko zlezem na konja, in kadar sem gori, pa izlepa ne morem doli. Komaj bi bilo, da bi imel človek svoj trebuh zadaj namestu spredaj. Bog vas obvari vse skupaj!"

Erazem je spremil gosta do grajskih vrat, se medeno poslovil še enkrat in hitel k Saldi v malo obednico.

„Kakšen je tvoj naklep?" jo je vprašal hlastno.

„Pravzaprav bi uganil to lahko sam!" je odgovorila nejevoljno. „Ali ne veš, da sovražim Blagajeve, kakor le more sovražiti smrtno užaljena ženska? Ali si že pozabil, kako je pogazil in zlorabil grof Majnard mojo brezumno ljubezen do njega? In — ali ni poudarjal Ahac, da je hčerka Alijana vsa njiju sreča in veselje? No, ali se ti še nič ne sanja, kaj nameravam? Ali si res tako počasne pameti?"

Demonske oči so se ji zabliskavale v tajnovitem žaru, kakor trepetavi svit, kadar igrajo viharne zarnice daljne nevihte nad gorami. Vsa je trepetala in burno so se ji dvigale prsi. Brat je ostrmel in vprašujoče gledal njen strastno pretvarjeni obraz.

„Izginiti mora hči grofa Blagaja!“ je zasikala tiho.

Erazem je stopil korak nazaj. Tiho je bilo v zatohli sobi . . .

„Salda, ti dreviš v pogubo!“ je šepetal. „Sestra, ali si — blazna?“

Salda se je divje zasmejala.

„Ne morem živeti, ne da bi se osvetila Blagajevima. Odlašala sem — nekaj me je zadržavalo tako dolgo. Zdaj pa se mi ponuja ugodna prilika. To vabilo mi prihaja kakor nalašč. Razrušiti hočem Majnardu in Mili nebesa, haha! Hočem se maščevati, akotudi poginem! Hočem! Hočem! Saj — žive me ne dobe v roke!“

Segla je v nedrije in pokazala bratu drobno steklenico z brezbarvno tekočino.

„Salda, nikar! Strup —“

„Nič se ne boj, ljubi bratec!“ mu je prestrigla besedo in krenila proti vratom. „To je le za skrajno silo . . . Premisliti hočem vse, vsako malenkost. Opreznejša bom kakor satan. Haha, posrečiti se mi mora, mora — tako ali tako! Zdaj pa želim biti sama!“

A. Debeljak:

Ob jezeru.

Parc de Montsouris.

Solnce pomladnje se kuja za sivim oblakom,
pod njim iz železa se lita gladína razteza.
Kraj brega predrla površje je bela pečina;
a ko se približaš ji s tihim korakom, to speč je labud,
ki vrat-belouško upognil je prožno v perut;
ročaj kaolinaste vaze na plošči jekleni.

Oblak se razpoči in solnce na jezero trosi
cekine rumene, da pljuskanje zdrami labuda,
ki reže gladino — oj demant po šipi stekleni!
Uprežen v dve svilnati brazdi ponosno se nosi
brez truda k otoku, ki drema med neboma dvema
v sredini globokih voda ko v jajčji lupini,
izkrca kraj črede se bratov bolj snežnih od krede:
dejal bi, da zima ni mogla zbežati z otoka.

Pastirjeva nevesta.

C. Golar.

Snoči ali včeraj sem ti povedal povest o pastirju, ki ga je zasnubila strašna kača, sama zakleta grajska hči. Naročila mu je, naj jo reši s svojo zvestobo, in iz kače bo zopet krasna devica, in iz groblje bo vzrasel grad, visok do neba in prostran do obzorja, z zvezdami na stropu in z zlatimi štrenami na vrtu. Ali pastir se je izneveril in se oženil z zalo Tončko, grajska hči pa je ostala zakleta še tisoč in tisoč let. — V tvojih očeh so zasijali biseri, rojeni iz usmiljene bolečine: „Zakaj je zapustil pastir nesrečno gospodično?“ — Nocoj cvete zopet plava roža, in v gozdu se pogovarja praprot z jelenovim jezikom, in po sivi in razpali groblji se razpleta bršljan, in okoli bora je zavila grajska hči, vsa v joku in solzah. — Ali jo vidiš, ali jo slišiš?“

*

„Ni res, jaz vem, kako je! Če hočeš srebrne čižmičke, moraš mene poslušati! Pojdi pred cesarico in se lepo prikloni — zakaj ne?“

Pastirček, ki je imel vresje in kraljevo rožo za klobukom ter kratko in raztrgano suknjico na sebi, se je prepiral z ovco. Ležal je v obokani votlini sredi razvalin, med svojo majhno čredo, in ker je zunaj divjal vihar, in je lomil blisk hraste in skale, ga je bilo strah. Zato se je pogovarjal s svojo družino in navidez hrabro ukazal ovci, ki je zmajala z glavo:

„Povej, zakaj ne?“

Nihče ni odgovoril, in pastirček je nadaljeval: „In reci cesarici: Dajte meni in mojemu sinu srebrne čižmičke in naju opašite z mečem, da pojdeva nad divjega moža, ki je vrgel v prepad našo belo sestrico . . .“

Grom je zatulil, in pastirček je pogledal ves plah na nebo. Velik in črn zmaj je jezdil na oblakih, in iz njegovega žrela so se utrinjale srebrne kače in gadi. Švigale so in se usipale med sive gore ter sikale na zemljo, in vihar je rjovel in lasal macesne, vihar je plesal z zmajem in klal smreke . . .

Pastirček je trepetal in oči so se mu svetile v grozi. Govoril je:

„Zdaj gremo v deveto deželo. Tam poznam dobrega starčka, ki je ves bel in nosi kosmat kožuh in z belimi noricami se pokriva. Kraljične hodijo k njemu v gosti, in prva mu prinese srebrno

palico, druga mu prinese srebrno skledo in tretja mu prinese kolač. Hitimo, hitimo, da ne zamudimo, zakaj zvečer gre starček spat. Tja v zarjo se vleže in kraljične zraven njega. S srebrno palico se odene, iz srebrne sklede se napije medice, in dvanajst zvezd se sprehaja po njegovi dolgi bradi in zoblje kolač kraljičnam iz rok..."

Po teh besedah je nagnil pastirček glavo in zaspal. Predrami ga bučanje v gori, votlina se razmakne in zasije in prelepa gospodična stopi predenj. Neizrečeno svetli so bili njeni lasje, ki so se vlivali po hrbtu in bolj so bili blesteči od jutranje zore. A njen obraz je bil žalosten in njena lica so sijala od ledenih solz. Pastirček je ostrmel in planil pokonci, a otožen smehljaj, ki je plaval gospodični na ustnih, mu je velel, naj ostane. In zaslišal je sladek in mil glas:

„Pastirček, reši me! Jaz sem grajska hči, zakleta v ostudno kačo. Že tristo let se pokorim za grehe svojih očetov, ki so tako grozni, da bi ti okamenelo srce, ako jih slišiš. Ostani mi zvest, dvanajst pomladi še čakaj name in takrat me odkolni. Kadar ti pridem povedat, pojdi sem na gradišče, in tista črna kača, ki se požene proti tebi, sem jaz. Na žrelo jo moraš poljubiti, in v trenotku bom stala pred teboj v bisernem pajčolanu. Ti boš moj ženin, in vse neizmerno bogastvo bo tvoje. V belem gradu bova stanovala, iz srebrnih skled pila medico in spala na svilnih posteljah. Ne pozabi me, pastirček!"

In izginila je prelepa gospodična, ugasnilo je čarno solnce in votlina je bila zopet temna in pusta.

*

Pastirček je zrasel v pastirja in mesto ovc je pasel telice, brezaste vole in košute. Pod hosto je stala domačija njegovega očeta in tja je hodil, kadar se je vrnil s planine. Bajta je bila napol podrta, naslanjala se je na hrib in skalo, in črvivi hlodje že niso več mogli držati slamnate, preperele strehe, ki je visela pod kap, kolikor je niso odnesli vetrovi.

Oče in sin sta sedela za mizo in večerjala. Oba sta bila visoka in krepka, in kadar se je vzdignil pastir, se je zdelo, da bo prebil strop in odnesel streho na ramenih. Trhla miza je škripala pod njegovimi pestmi in stena je pokala, ako se je naslonil s hrbtom.

„Matija, Matija," je dejal oče Blaž, „bajta se bo podrla. Trami se lomijo in ob deževju teče voda curkoma skozi streho. Matija, oženi se!" Naslonil je koščeno brado v pest ter se ozrl na sina s sivimi očmi, nad katerimi so se košatile razraščene obrvi. Hodnično srajco je imel na telesu in kratke jerhaste hlače.

„Nak, ne bom se,“ je odgovoril Matija trmasto in segel s prsti v skuštrane lase. Gledal je brez misli predse in trl z zobmi suhe hruške. „Nak, ne bom se,“ je dejal še enkrat in zmajal z glavo.

„Matija, jaz ti pravim, oženi se! Kar sva imela, sva izgubila. Ovco je raztrgal medved in telica je skočila v brezdno. Ajdo je vzela slana in zdaj se podira bajta. Matija, oženi se!“

„Nak, ne bom se!“ Trdo in krepko je odgovoril pastir ter stegnil desnico po mizi. „Ako pride pome z zlatim vozom, pa ne pogledam neveste. Jaz nočem kmetice.“

„Oh, Matija, tak me poslušaj! Dve hiši ima, obe sta zidani, dva konja ima in kočijo. Vozil se boš kot baron in štruklje boš jedel. Oženi se!“

„Nak, pa se ne bom!“ Pastir je udaril s pestjo po mizi in vstal. Miza se je opotekla in izgubila nogo, a od stropa, kamor je udaril Matija z glavo, se je vsula rjava črvojedina. „Nak, oča! Kmetica ni zame!“

„Hahaha, ta je dobra, Matija! Le nikar se ne oženi, le nikar!“ Tako je dejal oča Blaž in se krohotal in tolkel sina po silnih plečih. Po izbi je donelo in bajta se je tresla. „Le nikar! In če se streha zvrne na naju!“

„Pa se bom oženil, da veste, oča!“ je dejal pastir. „Pa se bom! Samo s kmetico ne. Jaz se bom oženil z grajsko gospodično.“

Sin je odprl duri in po lestvi je zlezel pod streho. Tam se je vrgel na slamo in zaspal.

In glej, dušica! Nenadoma je zasijala bajta v zlatem plamenu, v srebrnem ognju. Mah na črvivi strehi je žarel in cvetel kakor zarja, črvivi hlodje so bili vsi zlati in pastir Matija je bil ogrnjen s kraljevim plaščem. In grajska gospodična se je sklanjala nad njim. Bila je čudovito krasna in tako so se bleščala njena lica, kakor da jih je ozlatilo solnce in tak blesk je bil v njenih očeh, da pastir ni mogel pogledati vanje. Nagnila se je k njemu in ga poljubila na široki smeh njegovih ust.

*

In zgodilo se je, da je pastir Matija hodil po izbi gor in dol in kadil orehovo listje iz lesene pipe. Čemerno je gledal po zaprašenih kotih in sajastih tramih nad pečjo ter gubal čelo, kakor bi nekaj težkega premišljeval.

„Ali je že minilo dvanajst pomladi? Rad bi bil že graščak, v resnici sem se že naveličal biti lačen in raztrgan pastir. Ali veste, oča?“

Oča Blaž je sedel za mizo in kolena in pesti je tiščal v trebuh.

„Nič drugega ne vem, kakor to, da sem lačen in da bi bilo lahko drugače. Matija, oženi se!“

Pastir je obstal trdo pred njim, kakor da se je zasadil v zemljo in potegnil pipo iz ust: „Nak! Ali vam nisem že rekel, da se bom oženil takrat, kadar pride kača pome. Druge neveste ne maram.“

„Od lakote bo naju konec, Matija, pa bi lahko pogačo jedla. Ti si mi pravi!“

„Tiho mi bodite, oča, če ne vas bom še udaril.“

„Ti otrok ti, svojega očeta boš udaril? Čakaj me, nepridiprav!“

In oča Blaž je stopil k sinu ter ga s pestjo treščil po plečih.

„Ha-ha-ha,“ se je zasmejal Matija. „Nikar me ne božajte, ker me rado ščegeta, drugače bom jezen.“

„Ali se boš oženil, ali ne? Bomo videli! S palico te naučim pokorščine.“

„Ti presneti oča! Še žal vam bo, da me v tako žalost spravljate! Samo pokažite mi palico, pa bom položil roko na vas. Kadar bom graščak, oča, takrat bova dvakrat kosila in južinala, ker sva danes še tešča.

„Matija, Matija, mislil sem, da se nazadnje vendarle spametuješ. K sveti Katarini pojdeva po pravi um in pamet. Še drobivca kruha ni pri hiši in danes je nedelja.“

„Kdo pa tako vriska in poje zunaj?“ je dejal Matija in potisnil glavo skozi okno. Zagledal je dva možaka, ki sta jo mahala po griču navkreber proti bajti. Vsa sta bila v pušeljcih in pisanih trakovih.

„Dve maškari gresta; saj ni predpust! Ali nore v dolini?“

„Kmeta sta,“ je dejal oča, „in v svate gresta. Kam sta se neki namenila?“

„K nam že ne potemtakem, saj ni nobenega dekleta pri hiši.“

Vriskanje je prihajalo vse bliže, in že se je razumelo veselo petje. Duri so zaropotale, in zaslišal se je glas veselega svatovca:

„Ali ste pri hiši, oča Blaž? Ali sedi za pečjo tisto vaše dekle, ki nosi hlače in je kosmato pod nosom?“

„Le naprej, — le naprej, boter Gašpar, in ti drugi, ki že ne vem, kako bi ti dejal.“

V izbo sta stopila kmeta iz doline, s suhimi rožami in zlatimi jabolčki za klobukom ter rdečimi in plavimi trakovi na prsih. Bila sta v visokih čevljih in kratkih suknjah.

„Dober dan bi voščila,“ je rekel prvi svat, ki je nosil širok, okrogel klobuk iz rjavega žameta. Stopil je naprej in postavil na mizo bučo vina ter orjaško svinjsko pleče.

„Jaz bi pa tako dejal, da bo danes dober dan, če ga voščim, ali ne," se je zasmejal prešerno drugi svat, ki je bil širok in nizek, z golenicami skoro do trebuha, in ki je bil navidez že hudo dobre volje. Tudi on je potegnil izpod suknje bučo vina in velik in visok hleb pšeničnega kruha.

„Ali vidva svatujeta, da sta tako bahava in zala? Ali sta se zmotila, moža, da sta prišla k nam v vas? Nič dekleta nimamo," je dejal oča Blaž in se zagledal v buči na mizi in žalostno mu je bilo pri misli, da bosta svatovca zopet odrinila s svojim blagom. Pastir pa je hodil po hiši in pisano gledal nenavadna gosta. In iz ust se mu je valil dim.

„Nisva se zmotila, Blaž, ampak svet je narobe. Včasi smo fantje svatovali pri dekletih, in zdaj svatujejo dekleta."

Sedli so za mizo razen Matije, in buča je začela romati iz rok v roke, in pleče se je tajalo na lesenem krožniku.

„Iz lepega kraja sva prišla, od tam, kjer rastejo same rože," je dejal Gašpar, „ali ne, Mihov stric? Fant, ti pa sedi bliže, da se kaj pomenimo. Zakaj gledaš kakor medved iz smrečja? Ali smo se ti zamerili?"

Pastir Matija ni hotel nič slišati. Nabasal je pipo s pelinovim listjem in ukresal ogenj.

„Sedi, Matija, sedi k nam! Potegni iz buče, saj vidiš, kako se ti smeje."

„Ne bom sedel," je moško odvrnil pastir, „in tudi pil ne bom."

„Pa prigrizni," je prijazno vabil veseli Mihov stric. „In poslušaj, kaj ti bomo povedali. Še plesal boš nocoj od veselja, po eni nogi boš skakal, tako ti bomo zagodli brez basa in klarineta."

„Ne bom plesal, in tudi skakati ne mislim," je dejal in puhnil dim skozi okno.

„Fant, nikar se ne prenagli in poslušaj! Tudi ti poslušaj, oča Blaž! Oba poslušajta, kaj bom zdajle povedal."

Oča Matija se je držal na smeh in nagnil bučo na usta.

„V naši vasi raste rožica, ki ji ni enake daleč naokoli. In mene je poslala, da ji poiščem vrtnarja, ki jo bo zalival. „Pojdi," je dejala, „pojdi v gore k Matiji in tako mu reci, naj pride pome. Svate in godce naj pripelje, da pojdemo k poroki. Jaz si bom spletla venec zelen okoli glave in z zlatim pasom se prepasala, ker hočem biti njegova nevesta. — No, Matija, ali ne boš plesal?"

Pastir je odmajal z glavo.

„Ali nisi slišal, fant?“ je pohitel Mihov stric. „Ali ne poznaš Županove? Ki je strašno bogata, ima dve hiši in neznansko denarja. In še zala je, rdeča kakor češnja in mlada kakor sliva.“

Silno se je čudil veseli svat, ko je pastir znova odmajal.

„Jaz sem njen boter,“ je dejal oča Gašpar. „In vse je res, kar smo ti povedali. Fant, ali ne boš plesal?“

„Ti boš plesal, če te srbe podplati. In sam se slini okoli kmetice, jaz pa pojdem v svate h grajski gospodični.“

„Hahaha,“ se je zasmejal boter Gašpar. „H grajski dekli! Ako te bo marala! Fant, kje ti je pamet?“

„Ha-ha-ha!“ Tudi Mihov stric se je režal, in njegova široka, rdeča lica so se mastno svetila. „Kje pa je tista grajska, ali na gradišču v skalah, kjer so kače in goži?“

„To ti nič mar in glej, da se mi pobereš!“ Pastir se je vstopil pred mizo in svojo grčavo pest je pomolil pod nos Mihovemu stricu. Hudo je gledal čudna svata, in senca se je delala, kamor je vrgel oči in prostor se je naredil, kamor je segla njegova pest.

„No, no, Matija, saj nič ne rečeva, ali bogata bo Županova in rada te ima,“ je tolažil boter Gašpar.

„To mi ni nič mar, in kar tiho bodita o nji!“

„Oj, Matija! Kaj pa delaš!“ Zdaj se je oglasil celo sam oča Blaž, ki je dozdaj imel srce in dušo v buči vina. „Ali ne vidiš, da se podira bajta, kam pojdeva na zimo!“

„V grad! V grad, oča, ki bo ves iz rezanega kamena, z zvezdami na stropu, in na vrtu se bodo sušile zlate štrene.“

„Ha —“ se je iznova mislil zasmejati boter Gašpar. „Fant, premisli! Reci, da vzameš Županovo!“

„Poskoči in zavriskaj!“

„Salabolt, ali mi ne gresta! Zdajle bosta vidva skakala!“

Pastir je stopil k mizi in pograbil svatovca, prvega z levico, drugega z desnico. Nič nista čakala in sta voljno zletela skozi duri, kamor ju je poslal Matija.

„Ha-ha-ha“, se je smejal in tolkel ob kolena. Dve butari sta se valili po griču navzdol, pisani trakovi so frfotali po zraku.

„Počakajta, vama dam nekaj na pot!“

Stopil je v hišo, zgrabil bučo, in ko je iskal še drugo, je zagledal očeta Blaža, ki se je stiskal v kot in njegovo grlo je pelo:

„Klok, klok, klok!“

*

Pastir Matija je držal v roki svojo palico in štel zareze:

„Dvanajst križev je začrkanih v palico, kar pomeni, da je že letos dvanajsta pomlad, kar se mi je prikazala grajska gospodična. In ako je še križev teden ne bo, pa je pozabila name. Oča!"

Oča Blaž je stopil na prag in pogledal sina, ki je sedel čemeren in zamišljen pred bajto.

„Ali ne, letos teče že dvanajsta pomlad, kar sem videl gospodično? In še je ni. Jaz pa ne maram več biti pastir in tudi oženil bi se rad in pestoval otroke. — Ne gre mi v glavo, kje hodi." Podprl je brado v pest in zamišljeno majal z glavo.

„Takšnele grajske babnice so vseh muh polne. Saj sem ti rekel: Županovo vzemi! Zakaj pa nisi pokoren svojemu očetu!"

Pastir Matija je vstal:

„Nikar mi tako ne govorite, da se ne izpozabim! Kar mahnil vas bom."

„Koga boš mahnil, ti preklicano seme! Čakaj me, da grem po gorjačo!"

„Ze spet začenjate! Kadar bom graščak, boste pa drugače govorili. Zakaj jaz zmeraj mislim, da tista gospodična ni pozabila name." Hudo je bil žalosten pastir Matija, in solza je pritekla po njegovem licu. Gleda, gleda po gori in dolini in kaj zagleda mahoma pred seboj in kaj zasliši?

„Dober dan, Matija, dober dan, oča Blaž! Saj pravim —"

Pred njim je stal boter Gašpar, ves obupan in si ni upal pogledati Matije.

„Oh, ne bodi hud, saj poznaš dekleta. Spet me je poslala k tebi. „Nič ne govori in ne jé in ne pije. „Umrla bom", je rekla, in meni je hudo zanjo, ker sem njen stric. „Umrla bom. Pojdite po Matijo, samo on me še lahko ozdravi." Ali si hud?"

Matija je odmajal.

„I, pa pojdi ž njim. Poglej deklino, če tako hoče."

„Zakaj pa ne bi šel?" je mislil Matija. „Zato še ne more biti huda moja nevesta iz grada, ako obiščem bolnika. Sicer ji je čisto prav. Zakaj se pa tako malo briga zame, in jaz ne morem nič za to, ako me imajo rada dekleta."

Pastir si je nažgal pipo in korakal sam zase in se ni menil za Gašparja in njegov kovaški meh.

„Matija, zlodja si hitrih nog. Čakaj, da ti povem, kako je z deklino. V postelji leži in v zid gleda. „Tisti pastir z gore naj pride, pa bom zdrava. Tistega pastirja hočem, drugače bom pa

umrla.“ Tako je dejala. Zdaj ti luč sveti, Matija, zdaj si lahko pomagaš.“

Pastir se je ustavil in udaril s palico ob kamenje.

„Pa ne grem naprej, če precej ne umolknete. Saj res, kar obrnil se bom.“

Gašpar ga je prijel za suknjo in potegnil s seboj.

„Nikar, Matija, ne bo ti žal! Pogledat greš lahko dekleta.“

„I, saj grem!“ A v srcu je govoril:

„Nak, da bi menjal, tisto pa že ne. Grajske hčere ne dam za kmetico in če ima tudi dve hiši. Kmet je le kmet, rajši sem graščak.“ Tako je modroval pastir.

Bila je že noč, ko prideta v vas. Zidane in visoke hiše so stale ob cesti. Hm, hm, kaj jih je in velika okna imajo! A tam že tik zraven cerkve stoji kakor graščina in tam obstoji Gašpar.

„Vidiš, Matija, tukajle boš gospodaril, ako vzameš pamet v roke.“

„A-ha! Kje pa je deklina? Kar skozi okno jo bom pogledal in počakal, če hoče biti zdrava.“

Postavil se je k velikemu, svetlemu oknu in uprl oči v izbo. In pastir je zagledal ob zidu posteljo, in na njej je ležalo mlado dekle. Rjavi, dolgi lasje so se pletli po odeji, bele roke so visele brez moči ob stranicah in visoko so se vzdigala nedrija. Pastir še ni videl svoj živi dan mladega dekleta v postelji, in zato ga je spreletelo po telesu in zagomazelo mu je po hrbtu Odprl je usta in strmel, v tem je zaslišal, kako deklica govori sama s seboj:

„Matija, jaz bom umrla in ti ne veš zame. Oh zakaj sem te morala videti, ti ljubi, neusmiljeni fant!“ Vzdihnila je in zajokala. Tudi pastir je začutil, da se mu kale oči.

„Ali to je vseeno čudno, da mi je zdaj lažje pri srcu. Nič več me ne boli in tako je vse svetlo — in veselo. Matija, ali si ti tukaj!“

Deklica je vzkliknila, odgrnila odejo in skočila iz postelje. Snežna belina njene nočne obleke se je zalesketala po izbi, lasje so se ji vlili po hrbtu in oči so zasijale proti oknu. Matija je hotel odskočiti ves plah, po životu ga je zažgalo ter je menil, da se mu je vnela srajca.

„Matija, ti si tukaj!“

V trenotku je bila deklica pri oknu in je objela pastirja, ki je ves trepetal in ni vedel, ali je v peklu, ali je v nebesih.

„Matija, zakaj te ni bilo tako dolgo! In jaz sem že mislila, da umrjem. Kako te imam rada!“ Deklici so tekle solze iz oči,

svetle solze in sladke. V njih ni bilo grenkosti in ne bolečin, sama radost je sijala v njih, in solzni sled na licih je bil kakor jasen nebeški žarek.

„Matija, ali me imaš rad? No, reci, povej kaj lepega!“

„Ha,“ je odgovoril glasno Matija in tiho je rekel v mislih: „To-le dekle, hm, hm, je zelo prijazno in prijetno za oči in ne vem, ako bi bilo pogodi grajski hčeri, ako bi vedela, da stojim tukaj. In zdaj bi jo moral še rad imeti!“

„Ali me nimaš nič rad? Zakaj si tak, Matija! In nič ne govoriš! Na planinah je tako lepo, povej mi kaj lepega. In rož mi nisi nič prinesel?“

„Ha,“ je odgovoril Matija. „Presneto zna! A ne vem, če bo izpodrinila grajsko gospodično.“

„Kako si zal, Matija! Takšne oči imaš kakor je nebo na planinah, kadar je vse čisto in jasno in je rosa po travi in dišijo šmarnice.“

„Ha,“ je odgovoril Matija in si mislil: „Glej, glej, tega pa nisem vedel, kakšne oči imam. Ampak deklina bo že vedela, ki se spozna na take stvari. Pa tudi ona zna tako pogledati, da kar pri srcu zaščegeta in zdi se mi, kot bi letele iskre iz njenih oči.“

„In lica imaš rdeča in rjav žamet se sveti na njih. Deklica ga je začela božati po obrazu, in pastir se je zasmehljal, tako gorka in prijetna slast je šla od belih njenih prstkov. Smehljal se je in takole je govoril natihem:

„Salabolt, deklina zna! Tako me vije, da ne vem, ako bi skoro ne pozabil na gospodično. In kaj bi šele rekla, da zagleda samo sebe. Moja lica se morajo skriti pred njenimi, zakaj toliko rožic še nikoli nisem videl, kakor jih vidim nocoj pod njenimi obrvmi.

„Matija, glej, nič ne govoriš! Reci mi kaj lepega, pa vsaj to povej, kaj si danes kosil! Oh, pa kako imaš mehke lase, čisto kakor volna tvojih ovčic.“ In s svojimi prsti je brodila po njegovih laseh, jih gladila in razčesavala, pastir je mižal od neznanih sladkosti, ker po vsem telesu mu je lila preugodna toplota. Rdeče je žarelo pred njegovimi očmi, in mila in draga mu je bila dekličina roka, ki ga je omamila do čudne te pijanosti.

„Ajs,“ je vzkliknil Matija, zakaj deklica ga je poščegetala za vratom in še bolj se je nasmejal, in tudi ona se je zasmejala.

„Matija, ali me nimaš niti malo rad? Jaz bi pa dala vse tebi kar imam. Vzemi me, Matija, in potlej bo vse tvoje: Hiša, polje, konji . . .“

„Ojoj, grajska gospodična, slaba ti prede nocoj," je rekel pastir v svojem srcu. „Takole naj gre naprej, pa sva odorala! Ta deklinica zna tako besede izbirati in jih polagati na dušo in tako sladka in mila je njena roka, da se bojim."

„O, Matija, poglej, še ves večer nisi ničesar zinil. Ali greš v hišo k meni? Reci vendar!"

„Ha," je dahnil Matija in skušal stopiti od okna. Ali to ni šlo, zakaj deklica ga je objemala okoli vratu. „Le kaj bi ji rekel," je mislil. „Ali bi ji povedal, kaj sem kosil? Že vem, kaj!" In zastavil je vprašanje:

„Kako ti je pa ime?"

Deklica je zavrisnila in ostrmela:

„Sveta devica, še tega ne veš? Ali ne veš, da sem Majda? Županova Majda? Oj, ti moj ljubi fant! Ali res nisi vedel? In jaz te poznam že tri leta. Od takrat, ko si tistega divjega konja peljal skozi vas in si bil tako močan. Ali me imaš kaj rad, Matija?"

Pastir je pogledal v stran in tiho dejal: „Malo!"

„Samo malo? Jaz pa imam tebe tako hudo rada, da sama ne vem kako. Ali me boš vzel? Reci!"

„Zdajle gre pa zares," je pomislil pastir. „Kakor boš zdajle naredil, tako bo!" Povesil je glavo in se zamislil.

„Reci, Matija, da si moj! Sama sem, nimam ne očeta, ne brata in samo tebe hočem. Ali se boš oženil z menoj? To bo na svatovščini veselo in lepo. Res! Zelen venec bom imela in dvanajst družic, ki me bodo belo oblekle in z rožami ozaljšale. In v kočiji se boš peljal z menoj k poroki, in svatje bodo peli in godci godli in jaz bom plesala s teboj. Reci, Matija, da me boš vzel."

Majda je še bolj gorko objela pastirja.

„Presneto me ima v škripcih!" In tako je govoril v svojih mislih:

„Županova Majda ima dve hiši, to je zelo lepo, ali grajska gospodična bo imela grad, visok do nebes. In koliko še drugih lepih stvari! Majda je v resnici zala, ali zlatih las pa vseeno nima kakor grajska!" Zato je Matija odgovoril:

„Ne bom te vzel!"

„Oh," je vzdihnila Majda. „Kaj si dejal, Matija! Reci, da sem tvoja, reci!"

„Nisi ne!"

„Zakaj se tako grdo norčuješ, oj ti neusmiljeni fant! Kaj ne, da sem tvoja?" je ihtela deklica, in njene solze so kapljale na lica Matiji, ki je gledal svojeglavo v temo in molčal.

„Matija, jaz grem k tebi!“ Deklica je stekla iz hiše in prihitela k pastirju. Padla mu je k nogam in se ovila njegovih kolen.

„Ti ne smeš od mene! Ti moraš biti moj!“

„Nak!“

Iztrgal se ji je siloma in odšel. In še dolgo, dolgo je slišal, kako je Majda jokala in klicala njegovo ime. Bil je že daleč iz vasi, in še zmerom so z vetrom letele k njemu dekličine solze.

Matija je korakal skozi noč in mislil na grajsko hčer.

*

„Jaz pa vse tako mislim, oča, da bom jutri že graščak.“ Pastir se je naslanjal na steno in kazal zobe ovsenjaku, ki ga je držal v roki.

„Pametne misli imaš, zelo pametne in nič hudega bi ti ne rekel, ako bi se izpolnile. Zdaj pa pravim: „Matija, ti si bedak!“ Tako je dejal oča. Sredi izbe je sedel in delal metle.

„V resnici, meni se zdi, da se bo nocoj nekaj zgodilo. Vse mi tako pravi in Matjaževa košuta me je na paši danes tako spoštljivo ogledovala. Mogoče sedem že nocoj za grajsko mizo, belo pogrnjeno in s pečenim volom v kotlu. Zato bom tale hlebec kruha shranil za jutri in se lepo napravil.“

„Vzemi grajsko ali kmetsko nevesto, samo kmalu naredi! Naša bajta ne preživi pomladi, prvi vihar jo bo položil na zemljo.“

„Preoblekel se bom, je že res. Ne maram, da bi me videla grajska takole raztrganega.“

Pastir je slekel delavno srajco, narejeno iz najbolj surovega platna, stkanega iz tulj, in ki je bila bodeča, kakor ježeva koža, ter se oblekel v hodnik Suknjič je bil sicer robat, ali lepo črn in samo po šivih nekoliko izpran in telovnik je bil še kakor nov. Okoli vratu si je zavezal rdečo ruto, v kateri je še njegova rajna mati šla k poroki, in za klobuk si je zataknil cel vršiček rožen-kravta, ki ga je nalašč v ta namen utrgal v vasi.

Nato se je poslovil od očeta:

„Zdaj grem, oča, in če je božja volja, se jutri že vidiva na gradu. Nič hudega vam ne bo pri meni. Pogačo boste jedli in hruševo vodo pili, ako bi utegnilo zmanjkati vina.“

Vzel je palico in segel očetu v roke. Pri durih je še enkrat pogledal nazaj ter splezal nato po lestvici na izbo in legel v slamo. Roke je sklenil pod glavo in skozi raztrgano streho je videl na

nebo, kjer so plesale zvezde po gladkem nebeškem podu. Pastir jim je zažvižgal polko in zaspal.

In v sanjah je začutil hladno sapo nad seboj, zato se je zbudil in mislil najprej, da je nočni veter. A zagledal je tik nad svojo glavo grozno kačo. Stezala se je skozi strešno odprtino in oči so ji krožile kakor dve žareči kroglji in njen dolgi strupeni jezik je sikal proti pastirju.

„Pojdi z menoj!“

Pastir je skočil pokonci in veselo in hrabro je bilo njegovo srce. Oprl se je ob strešni tram, da se je zlomil, zavihtel se je na streho ter planil na tla.

„Pa zdravi ostanite, oča! In oglasite se kaj na gradu!“ je zaklical proti bajti in nato stekel za kačo. Popolnoma mu je izginila izpred oči in silno se je prestrašil, ker se je bal, da ne bi zamudil sreče. Ali na Gradišču se začno lomiti in pokati skale in grmelo je, kakor da je zdivjala gora, in iz viharja in groma se je pripeljala nenadoma črna kača in se zagnala v pastirja. Ni strepetal, zakaj strahu ni poznal, temveč ga je napolnilo sladko veselje. Vrgel se je k njej, objel je z rokami njen ledeni vrat ter jo poljubil v žrelo, iz katerega so rohneli in se penili strupeni plameni.

In glej, ljubica, in glejte, ljudje! V tistem trenotku je izginila kača, a na njenem mestu stoji prekrasna grajska gospodična, in pastir jo drži v svojih rokah in poljublja rožno in nebeško zarjo njenih usten. Njen obraz je sijal milejše od zvezd in z rokami je objemala pastirja in ga zavijala v biserni svoj pajčolan,

„Preljubi moj,“ so dahnila njena usta. „Glej, vse to je tvoje!“

Pastir je pogledal in pred zadivljenimi očmi njegovimi je bruhnil iz tal in visoko do zvezd grad, belo se lesketajoč in sprelep. Ves je žarel, kakor da je postavljen v solnce.

In pastir je podal roko grajski gospodični, vsej bleščeči in čudoviti, z zlato lilijo v zlatih laseh. Vrata skočijo same od sebe narazen in zaslišijo se nebeški lepe orglje in strune so zvenele nepopisno sladko. In veliko, veliko zalih devic, ki so bile čisto bele in mladeničev je stalo na pragu in ju pozdravljalo. In tako sta šla v grad: Pastir v kmečkem hodniku, njegova nevesta v svili in zlatu.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal **Pastúškin.**

IV.

Starikave hiše in hišice so zevale zaspano v vrvež pod seboj, druge, novejše in čednejše, so gledale bolj zvedavo in svečano na dolgo vrsto Brik, Solkank, Štanderk in drugih okoličank, ki so stale kraj ozke ulice za svojimi koši in pletenicami, polnimi sadja in zelenjave, ki so barantale zanjo, jo ponujale, kričale, se smejale, in se kregale. Na drugi strani, njim ravno nasproti, sta kakor dva učenjaka najhujše sorte motrila zamišljeno z raznimi odvržki in otrebki postljano cesto dva siva, črnokriža dolgouhca. Lah, ki se je gugal zraven njiju na enonožnem stolčku, se je sklanjal k tlom in mešal po visokem kupu dinj in melon, jih samozavestno narezaval vzdolž od repa do zadnjega ostanka splodelega cvetu in hvalil njih neprekosljivo dobroto. Gompa je gledal živordeče kose, ki jih je Lah vihtel v zraku in ponujal: Un soldo, un soldo! Kaj ko bi kupil? Nikoli ni še imel takega blaga na jeziku. Pristopil je in se nato naslonil s kosom zopet na zid. Komaj zasadi močne zobe v mehko dinjo, da se mu je obilni sok pocedil po bradi na prsi, kar začuje za seboj rezek glas:

‚Kaj pa ti tukaj?‘

Bil je Nepokoj, strog in resen, da se je Gompa zdrznil in mu je pol dojeden kos dinje padel v prah na cesto.

‚Ali ti nisem rekel tisti dan, da se moraš takoj vrniti na dom? Čemu se potepaš tod?‘

„Res ste rekli, gospod varhidjakon, a nakonci sem vas vendar preprosil, da smem ostati do danes in priti po odgovor na pismo, ki sem vam ga takrat izročil.“

‚Nič ni res. Moj odgovor je že v Ljubljani. Ti pa glej, da se čim prej spobereš iz Gorice. Slišim, da se pečaš s tistim Kodričem doli v Rifenbergu, ki mu je satan pamet zmešal, in tudi sam sem vaju že videl na ulici stikati glavi skupaj kakor dva potuhnjenca.‘

„Kaj potuhnjenca, kaj glavi skupaj? Nič potuhnjenca, nič glavi skupaj. Na trgu ste naju videli, vole mi je prodajal.“

‚Ti pa njemu tiste bukve, ki jih je hudič navdihnil. Ne boš.‘

„Kaj ne bom, kakšne bukve?“

‚Poznamo Kranjce zadosti, nevero nosijo čez mejo in ščuvarijo.‘

Postala sta tako glasna, da so se ljudje začeli ozirati, zlasti na Gompo, ki je bil ves rdeč v obraz, ušesa so mu žarela kakor dva zublja in nosnice so mu razburjeno plale. V župnikovi sobi, sredi te tihe in gosposke slovesnosti, bi ostal plah in boječ, toda tukaj sredi krika in hrupa se je čutil bolj prostega in ni maral shraniti vsako kar tako, zlasti né od človeka, ki danes prereče, kar je včeraj rekel.

‚Vam že jaz pokažem, psom!‘ in župnik je izginil v svojo vežo.

Gompa je nekaj zarobantil in se napotil na grad. Tam so mu hitro odprli. Kar je bil izročil Attemsu tisto pismo, je bil ta ves drugačen in mu je dovolil govoriti s Petrom, kadarkoli je hotel.

Tudi danes ga je sprejel zadosti prijazno:

‚Odgovor vam prinesem takoj, ali župnikovega že imate?‘

„Ne, in ga tudi ne dobim.“

‚Kako da ne?‘

„Pravi, da njegov odgovor je že v Ljubljani.“

‚Toda ali vam ni rekel priti danes ponj?‘

„Saj sem šel, pa me je nagnal kakor psa.“

‚Kaj pravite?‘

„In mi je zagrozil, da me spodi iz Gorice.“

‚Ne bojte se, Gompa.‘

„Saj se ne, če vi pravite.“

Namestnik je poslal Gompo k Petru.

‚Ali si kaj izvedel, Andrej?‘

„Ne dosti.“

‚Pripoveduj.‘

„Kakor sem vam že zadnjič povedal, je bil Nepokoj dva dni v Tolminu. O skakačih tudi že veste?“

‚Vem.‘

„Da jih je polovil?“

„Vse, vse mi je znano. Govori, Andrej: ali je ona?“

„Kaj ona?“

‚Ali je ona tista, ali je Štefanija?‘.

„Ne razumem vas.“

‚A jaz tebe dobro razumem in vidim, kako iščeš ovinkov. Čakaj, govoril bom jasno: ali je Štefanija tista nesrečnica, ki se ji je prikazoval nadangel Gabrijel, ki jo je tolpa poslušala po noči, skrivala oblastem, ki jo je ta tolovaj v črni suknji dal vkleniti in odvesti v Ljubljano? Ali je ona, ali je Štefanija, moja Štefanija? Razumeš sedaj? Reci: da! Kaj zijaš?‘

Gompino lice se je razlezlo v dobrodušen smeh.

‚Gospod fajmošter, kdo si je to izmislil?‘

„Nihče. On sam mi je povedal. In če je vedno lagal, takrat ni, njegov satanski smeh mi je bil zanesljiv porok.“

‚Kaj vam je povedal? Da je morala z drugimi v Ljubljano. In to je tudi vse. Čakajte, da vam povem. Ono obsedenko so peljali posebej tjakaj, in če novica ni lagala, so jo nemudoma sodili in obsodili na grmado. Ni bila domačinka, žlobudrala je neko čudno mešanico, menda ciganščino, njen oče da je bogat knez na Nemškem. Štefanija pa je izmed tistih, ki so se dali preslepiti prav nazadnje in ki so najmanj krivi — te, pravijo, da najbrž v kratkem izpustijo. Vse kaže, da Štefanije ne doleti nobena kazen, ali silno mila.“

„Lepe so tvoje besede, Andrej.“

‚In resnične.‘

Peter je skomignil z rameni.

‚Andrej, te dni si bil vedno v mestu?‘

„Vedno. Spoznal sem, da me ima namestnik jako rad, a Nepokoj mi ne da pokoja, v žlici vode bi me vtopil.“

‚Varuj se ga, Andrej. Dolga je njegova roka, daljša kakor namestnikova. Ali nič ne veš, kako je prišel do mojih knjig?‘

„Ko je bil v Tolminu, se je zgodilo. Poslal je nekoga k Hohenburgu v Loko in z njegovo močjo jih je dobil.“

‚Škoda, da se takrat nisi vrnil takoj. Ali da bi bil Nepokoju vsaj naskrivoma sledil in skušal poizvedeti njegove načrte, mogoče bi se ti bilo posrečilo to zabraniti. Tako pa, zdaj še to!‘

Peter se je zamislil. Nato je dvignil glavo.

‚Tukaj mi ne moreš dosti pomagati. Eno prošnjo mi izpolni, Andrej. Pri spominu na tvojega rajnkega očeta te zaklinjam, Andrej, ne odbij mi prošnje!“

„Kar je bilo v moji moči, gospod fajmošter, sem vedno rad storil za vas, in sami veste, da še storim.“

‚Vedel sem, Andrej, da boš tako odgovoril. Hvala ti! Andrej, pojdi v Tolmin, vprašaj po kaplanu, povej mu, da prihajaš v mojem imenu . . .“

Peter je govoril počasi, nenavadno tiho, ne kakor bi se bal, temveč poznalo se mu je, kako iztežka mu lezejo besede iz grla, druga za drugo, mukoma, počasi, kakor da je vsaka velik kamen, ki ga vali slaboten otrok po rebri navzgor.

„In kaj še?“

‚Reci mu, da prihajaš v mojem imenu, da te pošiljam jaz, iz Gorice . . . Ta kaplan, glej, Andrej . . .‘

Zopet mu beseda ni hotela iz grla.

„Slišal sem, da je tudi on spoznal resnico Lutrovega nauka.“

‚Da, tudi on, tudi on, Andrej. Da bi je nikoli ne bil! Ta kaplan, glej, Andrej . . .‘

„Porečem mu, da me pošiljate vi, gospod fajmošter.“

‚Da, tako mu reci, in ga vprašaj . . . Ti še ne veš, moja Štefanija . . .‘

„Je bila pri njem. Povedala mi je Katra, ko sem odhajal.“

‚Bila je pri njem. In zdaj, Andrej, pojdi in ga vprašaj, kje je zdaj.‘

„V Ljubljani, gospod fajmošter, to veva tudi midva.“

‚Ne tako, Andrej! Res, v Ljubljani. A ti pojdi k njemu in ga vprašaj, kdaj je šla od njega in kako je šla in zakaj, kako so jo vlovili, kako so jo zvezali, vse, vse natanko, Andrej.‘

„Bom.“

‚In, čakaj, še to: Andrej, pravkar si mi pravil o ciganki. Mogoče ti delam krivico, a meni se je vedno zdelo, da ne govoriš popolnoma po vesti.‘

„Ali, gospod fajmošter! Vse, kakor sem izvedel!“

‚Bodi. Kakor si izvedel. A tam nisi bil. Videl nisi. Andrej, pri spominu na tvojega očeta, še enkrat, povprašaj pri kaplanu, kjerkoli moreš, a drži se naših ljudi . . . Ker mene, Andrej, muči še vedno grozna misel . . .‘

„Nemogoče. Kam pa mislite, gospod fajmošter? Potolažite se, pojdem, poprašam, vse prebredem in vam prinesem gotovih, zanesljivih in z božjo pomočjo tudi ugodnih novic.“

‚Andrej, pri spominu na tvojega očeta, stori tako. Vedno si mi bil mil in drag, a potem, Andrej, te bom ljubil kakor sina.‘

„Še danes odpotujem. Namesto po Vipavski dolini, koder sem bil namenjen v Ljubljano, grem najprej v Tolmin in odtam v Ljubljano. V štirih dneh upam biti že zopet nazaj.“

‚V štirih dneh, Andrej? Cela večnost! Ali ne moreš samo v Tolmin in nazaj?‘

„Gospod fajmošter, namestnikov odgovor moram izročiti osebno gospodu Krištofu v najkrajšem času. In premislite tudi to: tam je Štefanija, prinesem vam lahko novic iz njenih lastnih ust.“

‚Pa zbogom in srečno hodi!‘

V.

Peter je sedel na slamnjačo, glava mu je omahnila v dlani. Andrej laže, Andrej laže! In zopet: vse kar je povedal, zna biti resnično A ta ciganka... Zakaj mu je prav takrat zastajala beseda, zakaj je trepetala zbeganost v njegovem drugače mirnem, trdnem pogledu, zakaj ga je moral obrniti štiri, petkrat v stran? In kadar se vrne, kdo ve, če ga še najde tukaj, če ga sploh še najde. Ha, namesto da bi šel sam k njemu, udrl sredi noči v njegovo spalnico, ga zagrabil za vrat v tisti nesramni postelji, mu pokleknil na prsi in mu zavpil v obraz: tat, prešestnik, razbojnik, nedolžnost sèm, Turek, tolovaj, zaklad sèm, ki sem ti ga zaupal, jaz slepec. Brezvestnež, lump, Štefanijo sèm, mojo malo Štefanijo! Namesto da bi izdrl nož izza pasu in mu ga zapičil med rebra, ga razmesaril in razmetal mrcino na vse štiri vetrove psom in krokarjem, namesto da bi izvršil, kar zahteva od mene nebo in narava — moram prhneti, gniti, umirati, molče žvečiti svoj gnev, da, še celo pametnega se moram kazati in hladnega in treznega in preudarnega in mirno prenašati, da mi bogaboječi rabeljni trgajo srce in križajo do smrti moj spomin na Štefanijo . . .

‚Peter, Gompa je odpotoval, to menda veste?‘

Bil je namestnik. Tiho je odprl duri, tiho je vstopil in sedel poleg Petrà na slamnjačo.

‚Peter, te dni, ki vas imam tukaj, ste se mi priljubili.‘

Peter je molčal.

‚Da, priljubili ste se mi. Zato bi rad spregovorill z vami prijateljsko besedo.‘

Peter je zopet molčal.

‚Peter Kupljenik, odkrilo se mi je marsikaj, kar mi je bilo prej neznano. Ne smete misliti, Peter, da so vsi, ki pridejo z vami v dotiko, sami Nepokoji.‘

„Tega nisem nikoli mislil.“

‚Mnogo jih je, Peter, ki se morajo samo kazati take. Mnogo jih je, ki mrdajo nad Nepokojem in mu morajo vendar kazati prijazno lice. Mnogo jih je, ki si ne smejo upati z barvo na dan.“

„In če je dovoljeno sklepati, ste vi tem mnogim naklonjeni.“

‚Dobro sklepate. Zato si lahko mislite, da skušam dobri stvari pomagati, kjerkoli morem.‘

„Škoda, da je tako malo vam enakih.“

‚So, Peter, a ne smejo biti. Že nekaj let imamo pri nas tako gonjo, da je groza. A glejte, vsi Tavčerji in Bizantiji, vsi Caligarisi

in Nepokoji, vsi vikarji in škofje, vizitacije in odloki, vse to je samo pepel, ki je zakril tlečo iskro, ugasnil je ni. Vam se godi, kakor stoji v evangeliju: In pošljejo k njemu svoje učence in Herodovce, naj ga zalezujejo in naj se hlinijo pravične, da bi ga mogli ujeti v besedi in izdati gosposki in rokam deželnega oblastnika. A glejte modrost in pravičnost božjo: deželni oblastnik, to sem jaz! Dolgo smo se morali skrivati, mnogo naših prijateljev je moralo, ker so bili za resnico preočitno vneti, iz domačije za mejo. Toda zdaj, ko sta si Oglej in Gradec radi škofovske palice v laseh, tako hudo v laseh, da kar eden zida, drugi podira, zdaj upam, se bomo smeli tudi mi nekoliko razmahniti. Nepokoju se nekaj dozdeva, rad bi dvignil zagrinjalo, a je prisiljen molčati, ker me rabi pri kovanju škofovega križca. Jaz sem uverjen, da mi ne boste odtegnili svoje pomoči.'

„Če mislite, da vam z zvezanimi rokami, preganjan in sovražen kakor sem, lahko kaj pomagam, sem rad pripravljen."

,Mi se gibljemo, Peter Kupljenik. Nocoj se zberemo v grajski kapelici, na skrívnem zaprvo in tako, da ne bodo tenkosledi nosovi ničesar slutili. Radi bi se skupno navdušili, si utrdili vero, a nimamo boritelja, nimamo duševnega vodnika. Vi, ki ste se z lepimi govori, z vneto, prepričevalno besedo tako proslavili, da morate radi tega po ječah in sodiščih, nas gotovo počastite s tem, da nam naklonite nekaj podžigajočih, vneme polnih besed, ki se malodušna srca ob njih zopet ogrejejo.'

„Kakor vidim, je torej vse samo preizkušnja, dasi se mojemu slepemu očesu včasih zdi, da me je nebo popolnoma zapustilo. Kako so me vaše besede potolažile! Saj veste, da se rad in z veseljem odzovem vašemu prijetnemu vabilu, in želim samo, da bi moja beseda mogla seči globoko v duše, ki jih žeja po resnici in ljubezni."

,Torej nocoj. Ure vam ne morem še natančno povedati, a upam, da okrog devetih.'

„Kadar vam drago, samo pazite, da se kaj ne iztrosi. Ali bo tudi kaj žensk?"

,Tudi.'

„Previdnost, gospod! Jaz govorim iz izkušnje. V verskih stvareh ženska lahko mnogo koristi, lahko pa tudi še več škoduje."

,Vem, a bodite brez skrbi.'

„Če svoje ljudi dobro poznate, se zanesem na vas."

,Da vas pomirim, vam povem, da bode izmed žensk moja žena, žena mojega brata in moji starejši hčerki.'

„No, potem sem popolnoma miren. Ko bi bile tudi ženske izmed ljudstva, te, veste . . .“

‚Bodite brez strahu. Še nekaj. Jutri na vse zgodaj, pri prvem svitu, bi vsa naša družina rada sprejela sv. obhajilo iz vaših rok. Za moji dve hčerki bo to prvo njuno sv. obhajilo. Morda se vam bo čudno zdelo, če vam povem, da bo imela Roza, mlajša, o sv. Roku šestnajst let za seboj in da ni še bila pri mizi Gospodovi. Pred dvema letoma je bila že pripravljena, pa je prišel ravno en teden pred določenim dnevom nuncij iz Gradca, in tako je vse razpadlo. Moja žena, ki je imela takrat še svoje pomisleke, je hotela, naj gre Roza vseeno s tistimi, ki jih je bil zbral Nepokoj za prvo obhajilo. Jaz, veste, da nisem mogel dovoliti. Potem pa tudi ni bilo več prilike. Upal sem za trdno, da mi Bog nakloni tudi še to veselje, in res mi ga je prihranil za jutri. Brž po obhajilu se odpeljemo vsi štirje v Vipavo k Lanthieriju, kjer ostane moja žena s hčerkama do jeseni.‘

Določila sta še to in ono in še dolgo potem, ko se je namestnik že poslovil in so njegovi koraki umolknili na mostovžu, so vse njegove besede glasno odmevale v Petrovi duši. Od edeninštiridesetih pomladi, ki so že smuknile mimo njega v večnost, se mu je hipoma zazdelo, da jih je komaj polovica za njim. Začel je živahno mahati z rokami kakor novonastavljen, deviškomlad kaplan, ko se v soboto popoldne uči skrbno sestavljene pridige, ki namerava ž njo drugo jutro presuniti kmetom srca do solz, tercijalkam do glasnega ihtenja. Vse, se mu je zdelo, kriči v njem in uka in poje novemu solncu nasproti. Prijemal se je za prsi, da ne bi odmevalo preglasno iz njih visoko navdušenje, ki jih je tako nenadoma napolnilo, da ne bi segel ta pojoči odmev prek debelega obzidja doli do župnika Nepokoja. Naenkrat — kdo bi vedel, po katerih postavah — je videl pred seboj tega človeka, kako mu je molil njegove knjige pod nos in ga bičal s tako porogljivim smihotanjem, da je v Petru vse kipelo in plalo in se je komaj premagal, ko mu je prišlo na misel udariti s pestjo po tem suhem ščetinastem licu, pokritem s fino, tenko kožico, da bi se vse koščice razsule v njem in se razletele. Gledal je ta obraz pred seboj in hipoma je začutil da mu polzi nekaj mokromrzlega vzdolž hrbtenjače proti križu, ko se je nenadoma spomnil, da bi se znalo zgoditi tako-le: ravno ko bi on, Peter, nagibal kelih v rožnonapeta usteca Attemsove Rožice, bi pridrl v svetišče ta hudičev služabnik božji, zahihital bi se, mu izbil

kelih iz rok in pahnil Rožico z bogoskrunsko roko, da bi omahnila vznak in omedlela.

Ko je padel večer na mesto in se je mrak umaknil temi, je prišel namestnik, kakor je bil obljubil, in je spremil Petra v borno razsvetljeno kapelico. Peter je stopil na nizek oltarček in v širokem, napetem pogledu, ki ga je poslal po kapeli, se mu je oko brž privadilo razločevati zabrisane poteze, ki so se risale v pomanjkljivi svetlobi z večjo ali manjšo razločnostjo. Čisto spredaj je videl nekaj ženskih obrazov, ki so gledali pobožnovneto na oltar in mu s pričakujočimi pogledi kar odpirali ustnice, da bi čim prej zaslišali dolgo pogrešano božjo besedo. Za njimi so se vrstile moške glave, z bradami in golobrade, z brki in brez njih, z nagubanimi in gladkimi obrazi: kakih trideset, je pomislil Peter. In kakor samaodsebe so se mu odprla usta in so govorila:

‚Bratje in sestre v Gospodu! Pred malo dnevi me je prijatelj — zdaj že ne več prijatelj — opozoril na katakombe in pripomnil, da bi jih morali tudi mi posnemati. Takrat nisem mislil, da mi bo že čez par dni dodeljeno, videti to misel uresničeno. In glejte, nocoj vas vidim pred sabo lepo število, kakor bi si ga ne bil tukaj nikoli nadejal, vidim vas, kako željno čakate božje besede. Dragi moji, ljubezen do božje besede, do tiste besede, ki si je svet podvrgla in si ga še podvrača . . .‘

Beseda se je ustavila, oko je planilo k vratom, ki so se hrupoma odprla in izbruhnila v kapelo kopico svetlih čelad in bliskovitih mečev. V tistem hipu so ugasnile tudi vse tri plamenice, ki so gorele v kapeli, in tema je zagrnila krik in ropot, kletve in zdihovanje, ki se je odbijalo od ozkih sten.

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Sebi.

Pozdravi tujca, ki te sreča sam,
bodi bratovsko dober, kot da si napotil se v božji hram!

A ne pozabi, da imaš obraz:
i Kristu, barabi pokaži na sebe: to sem jaz! —

In ako nekoč umre ti kri v dlaneh,
udano in skromno zakleni se vase: lagati je greh!

K Milčinskega Pravljicam.

Oton Župančič.

S priznanjem je sprejela naša kritika Milčinskega pravljice [1] in in tudi jaz jim želim srečno na pot, dasi je moje stališče nekoliko drugačno, nego so ga zavzeli dosedanji njih ocenjevalci. Meni namreč se zdi ta knjiga večjega narodno-pedagoškega pomena, nego estetske vrednosti.

Resničen je tisti mnogo ponavljani izrek, da je iz slovstva za deco najboljše komaj dovolj dobro. Na drugi strani pa je tudi res, da je otrok najženialnejši čitatelj. To mislim tako, da gre s svojim instinktom vsaki knjigi, ki jo dobi v roke, naravnost do njenega jedra, kakor gre čebela vsaki cvetlici naravnost do medu. In pri tej knjigi pojde preko sloga in tona do snovi; in tako bo sprejela naša deca vsebino narodne pesmi in narodne pravljice v svojo dušo. Za sedaj potom pravljic Milčinskega, zakaj klasičnega in definitivnega pečata jim pisatelj s to zbirko pač ni vtisnil.

Po mojem je krenil že takoj izpočetka na napačno pot: nikar da bi se bil lotil narodnih pravljic samih ter jih priredil za deco, je prelil narodno pesem v prozo — nekak narobe-alkimist. Ali ni tako delo odveč? Zakaj ne bi srebala naša mladina napoja narodne pesmi naše iz čistega, pristnega vrela, mi ni jasno. Ni mi jasno vkljub mnenju nekaterih, ki jim je narodna pesem oblikovno in vsebinsko manj vredna, in se jim zdi, njim, pustim akademskim dušam, od Štreklja nakopičeno gradivo za papirne zgradbe znanstvenikov in pesnikov naših. Mi, kar se nas je pojilo že izza mlada s svežostjo in ritmiko narodne poezije, se moramo takim profesorskim doktrinam upreti s prepričanjem, ki raste iz izkušnje lastnega življenja in ni posledica kakršnesibodi teorije o narodni pesmi. Milčinski, vem, da ne spada med nje, mislim pa, da je ob tej priliki na mestu beseda s tistimi suhoparnimi idealisti po vsej sili, ki hočejo nadomestiti krepke, prvotne zvoke, v katerih je dal naš narod izraza svoji misli, s plitkimi navdušujočimi tiradami in zdravicami ad hoc. Ako hočemo postaviti svojo kulturo in svojo misel na svoj, slovenski temelj, se ne bomo hodili gret k slami navdušenja, ki je tako dober kup, nego k onim silnim grmadam, ki so se razpalile

[1] Z risbami G. Birolle in M. Gasparija. Založil L. Schwentner v Ljubljani. 1911. 8°. 4 l. + 135 str. Cena vez. K 4·—.

ob srcu naroda, ko je bilo v največjem zanosu radostij in bolečin. Tam nam je iskati onega duševnega ozračja, ki tvori poleg jezika in mogoče celo v večji meri nego jezik sam, narodnost, in deli narode z nečim neopredeljivim in neizrecnim, v katerem se kristalizuje narodna duša. Govorim o onih notranjih glasovih, pojočih v tajni a mogočni govorici, ki jih je polna naša zemlja, o onem skrivnostnem fluidu, ki veže prejšnje rodove s poznejšimi, o vsem osnovnem tonu narodne individualnosti. Ta bajni ton iz davnine, ako je živ v živih dušah, zveni nezavedno v pravem našem človeku in ga brani tujih vplivov. Zato se porenegati najlažje človek, v katerem onega osnovnega tona ni, — poznamo jih le preveč tistih izrodkov, ki jim ni verjeti navzlic vsemu širokoustenju in krilečim gestam. To je ono polizobraženstvo (po čuvstvu namreč), brez one svetosti v sebi, ki ti daje odporno silo, ki zavrača po mirni instinktivni reakciji od sebe vse, kar se ne prilagodi krepkemu ritmu krvi in pasme. Dočim je tistemu, ki mu zveni v notranjosti neprenehoma ona struna, drameča strune - sorodnice, da ji prilagajo, nemogoče potujčiti se — varen hodi po daljini, ker čuti tajno vez nazaj, ne boji se za svojo individualnost in za svojo narodnost, ker ve, da je ne more izgubiti S tako vsebino pa se polnijo duše samo iz globin, kjer vrvrajo in mrmrajo skrivnosti narodne duše — tam so srkali svojo moč vsi pravi gradniki naše kulture, zavedno ali nezavedno.

Milčinski je pokazal pot. Iz njegove knjige zveni tisti skrivnostni ton, dasi ga je mestoma po nepotrebnem pretrgal in ušel v takozvani humor in postranska, pravljici in mladini tuja namigavanja. Kakor kaže izbor pesmi, je Milčinski nežna, mehka duša. Ni se lotil junaških pesmi, in temu primerno v njegovi knjigi vobče ni krepkejših, trših akcentov — jezik mu je lehak in skoraj bi dejal šibak; malo preveč cvetličenja in kodranja si dovoljuje — narodna pesem ima ravnejše in priprostejše poteze, tok njenega pripovedovanja je bistrejši. Srečna, mogoče najsrečnejša je po mojem predelava „Desetnice“. Tako čista je, da je v tem slučaju pridobila. Z bistrooko intuicijo se je zazrl Milčinski v zamišljeno sočutje našega naroda, ki vidi v bednem brezdomcu zaveznika skrivnih prirodnih sil, vidca in vedeža in pomočnika navadnim ljudem. Najstarejši dokument, v katerem je izrazil slovenski narod, da ume delo svojih umetnikov in globlji moralni pomen njihovega trpljenja. Tudi Birolla je pojmil „Desetnico“ globoko, njegova risba je pobožna, kakor slika svetnice. Med najuspelejše bi štel tudi pravljico „Krivični mlinar“

in njegova hčerka“, z istim etičnim motivom kakor pri „duši majceni“. Spretno je spojil pisatelj v harmonično celoto dve pesmi v „Omeru in Omerki“. Žal, da mu sredi gladkega pripovedovanja nenadoma izpodrsne. Omer in Omerka, nesrečna ljubimca, sta se sredi širokega polja srečala. Srečala sta se, nič nista rekla, le objela sta se in umrla od prevelike tuge. — To je gola, čista resnica! — pripomni Milčinski. Bilo bi res, ko bi bil to zamolčal. Tako pa, žal, ni, in ena najnežnejših pravljic je izgubila svoj bajni čar. Škoda. Za primer takozvanega humorja naj opomnim „Gospoda in hruške“. Čemu tista znanstveno eksaktna razlaga, kako se čas prede? Tisto razkladanje se čita kakor persiflaža prav natančnega, a zato neplastičnega opisovanja — najsi je to mesto tako mišljeno, tukaj nima opraviti prav ničesar. Namestu živega naivnega pripovedovanja literatura, papir. Takih mest je hvala Bogu malo. Z „Gospodom in hruško“ je imel pisatelj pravzaprav nesrečo. Prvič, zakaj jo racijonalizira? S tem ni postavljena na nič realnejša tla, meni se zdi celo nasprotno, da ji izmanjkuje tembolj temelja, čimbolj jo hoče postaviti pisatelj v realnost. Druga nesreča: v Štrekljevi zbirki je ta pesem nepopolna, in zato je iskal Milčinski izhoda s poanto, ki je precej za lase privlečena, preliterarna. Koliko več humorja je v priprosti narodni pesmi, naj razsodi čitatelj iz naslednje, ki mi je ostala od mladih nog v spominu:

En gospon je pôslal
ven, ven, ven, ven
en'ga medveda
ven, ven, ven, ven.
Ker neče ta medved te hruške potrest',
da b' doli padale —
ta gospon je poslal
ven, ven, ven, ven
enega jagra
ven, ven, ven, ven.
Ker neče ta jager medveda strelit',
ker neče ta medved te hruške potrest',
da b' doli padale —
ta gospon je poslal i. t. d.
eno pal'co . . .
Ker neče ta pal'ca t'ga jagra pretepst' . . .
ta gospon je poslal . . .

eden ogenj . . .
Ker neče ta ogenj te pal'ce sežgat' . . .
ta gospon je poslal . . .
eno vodo . . .
Ker neče ta voda t'ga ognja polit' . . .
ta gospon je poslal . . .
enega vola . . .
Ker neče ta vol te vode popit' . . .
ta gospon je poslal . . .
en'ga mesarja . . .
Ker neče mesar tega vola zaklat' . . .
ta gospon je poslal . . .
enega vraga . . .
Ker neče ta vrag t'ga mesarja vzet', . . .
ta gospon je šel zdaj
ven, ven, ven, ven,
sam je šel gospon
ven, ven, ven, ven:
in brž je ta vrag t'ga mesarja uzel,
in brž je mesar tega vola zaklal,
in brž je ta vol to vodo popil,
in brž je ta voda ta ogenj polila,
in brž je ta ogenj to pal'co sežgal,
in brž je ta pal'ca t'ga jagra pretepla,
in brž je ta jager medveda strelil,
in brž je ta medved to hruško potresel,
so doli padale . . .

Kaj je treba tu še kaj drugega? Kod je kolovratil ta humor, predno je prikolovratil do nas, ne vem; vem pa, da imajo podobno pesem tudi Nemci, kaže torej, da je motiv priljubljen in daleko razširjen.

Pa dovolj. Čitatelj, ki mu je knjiga namenjena, ne bo cepil dlake; zanašam se na njegovo ženijalnost, ki bo prodrla knjigi naravnost do jedra, to jedro pa je sladko.

Nova žival.

F. Milčinski.

Moja kuharica Jera je zbolela in šla domov. Ni treba nič misliti, čeprav sem samec. Svoje lastno gospodinjstvo s svojo kuharico imam zgolj zato, ker ljubim pri kosilu sezute čevlje: drugega veselja itak nimam na svetu. — Jera je torej zbolela in šla domov, pa upam, da ni nič nevarnega. Jera je poštena žival, le to slabost ima, da me hoče spitati. Kadar me pride sestra obiskat, učiteljica je tam med Dravskimi Poljanci, vsakikrat se ji pohvali: „Naš gospod so se zredili.“ Drugega programa nima. Meni pa je stvar zelo neljuba; imam tako službo in take stranke, da mi je večkrat izpregovoriti kako resno besedo o zmernosti in varčnosti, sam pa tehtam 85 kil. To je zelo neprilično. Sicer pa je pridna in skrbna in predno je odšla domov se zdravit je sama še pobrigala se za namestnico.

Nova kuharica, Jerina namestnica, je majhna, tiha in delavna žival. Kako ji je ime, ne vem; povedala mi ga ni, meni pa se ne ljubi, jo izpraševati po njem. Vesel sem, da imam doma mir in da mi ni treba govoriti.

Njen pravopis je bolj slab — zabeležuje namreč svoje izdatke. „Ule“ je olje, „zile“ je zelje, „promp“ je krompir in „frtjola“ je karfijola ali cvetača. Kuha približno v isti dobroti kakor piše.

Sicer pa je prijazna: pozdravi me, kadar domov pridem. Jera ni tega nikdar storila. Morebiti ji je bilo od izpovednika prepovedano.

Bog ve, ali je moja nova žival že kdaj kod drugod kaj kuhala, ali sem tako srečen, da uživam prvence njenega delovanja na tem polju. Tako se mi zdi, kakor da hodi nova pota in zasleduje nove cilje.

Kuha v znamenju slane luže.

N. pr.: Siva luža in neveseka j je notri: to je juha.

Ali pa luža in v luži plavajo zelena peresca: to je salata.

Ali pa mrko močvirje, plašno zro iz njega nejasna telesa: to je golaž.

Enpot je postavila na mizo rjastorjavo lužo s cinki in notri ni bilo ničesar: to je bila neka omaka, pa nisem dognal kaka. Vprašati se mi ni ljubilo: vesel sem, če mi ni treba govoriti.

In vse zasoljeno!

Enkrat sem ji vendar rekel: „Slišite, vsako reč preveč solite!“

Zamerila mi ni, le rekla je: „Če ni slano, ni dobro!“ In solila je svojo pot naprej.

Je pač individualiteta; kuha kakor ji veleva srce, ne kakor bi ugajalo občinstvu!

Tolažim se: Bog ve, čemu je to dobro. Morebiti shujšam, močno bi me veselilo! —

Peči tudi ne zna. Njene pečenke so kuhane, blede so in drugega nimajo okusa, nego slane so. Pričnem jesti, pa ne vem, ali je od svinje, od teleta ali od govedine; le toliko vem: zanič je! Lačen grem v posteljo, tega nisem bil vajen.

Pa saj je spanje bolj zdravo, ako želodec ne tišči . . .

Drugače je pridna, ne morem nič reči. In snažna je. Če pogrinja mizo in zapazi na žlici ali na krožniku kak madež, recimo od muhe, ročno vzame žlico ali krožnik, dahne na madež in ga odstrga z nohtom.

In varčna je. Rabljene zobotrebce vse zopet nazaj spravi v posodico.

Le na hlače se ne spozna. Odtrgal se mi je gumb, prišila ga je, pa ne tja, kjer je manjkal, ampak drugam. —

Ne vem, ali tudi drugi ljudje jedo krompirjevo salato s papriko ali je to zgolj osebna niansa moje nove živali. In pa hrenovo omako z grahom notri . . .

Jako malo jem, upam, da izdatno shujšam.

Kako stvar, ne rečem, še skuha tako, kakor kuhajo drugod, n. pr. krompir, jajca; tisto jem. Klobasa pa ji je zadnjič že izpodletela — vsaj za moj subjektivni okus. Svojega okusa seveda ne vsiljujem nikomur, morebiti je bila torej klobasa izborna, le jesti je nisem mogel.

Kombinacije ima moja nova žival čudne ali recimo izvirne, n. pr. mrzla gnjat in zraven žganjci z mlekom, ali pa pri govejem mesu za prikuhi hren in salata, ali pa hkratu s praženim krompirjem še krompirjeva salata. —

Kakih pet kil, se mi zdi, sem že shujšal. Še za kakih pet bi rad, pa bi bil srečen. Tako si prihranim pot v Rogaško Slatino in stroške. Rajši novi živali par kronic priboljšam k plači . . .

Opoldne mi je pripravila cvetačo ali „frtjolo“, kakor ona pravi. Načel sem jo, notri je bil zacvrt kukec ali hrošč. Jaz nisem učenjak, zato ne vem povedati, kake vrste je bil ta kukec ali hrošč; okrogel život je imel in precej nog in velik je bil kakor leča. Tfej! Kukcev

ali hroščev katerekoli vrste ne ljubim v cvetači, jaz ne! Rad vpoštevam vsakogar prepričanje in okus, zahtevam pa odločno, da se vpošteva tudi moj okus, zlasti med mojimi štirimi stenami! Terorizirati se ne dam po novih potih in ciljih!

Vsaj dva dni ne bom nič jedel!

Pa naj bo! Ako se sedaj ne iznebim trebuha, nikoli se ga ne bom.

Dekleta me že gledajo prijazneje, mislim, da se vidim mlajši!

* * *

Vražja smola! Moja nova žival mi je zbolela. Zdravnik pravi, da ima strahovito pokvarjen želodec in da mora takoj v bolnico, tam ji bodo, ne vem, želodec obrnili, nanovo tapecirali in zlikali. Majal je z glavo, očitajoče me je pogledal in me vprašal, s čim sem jo pravzaprav krmil. Glej ga dedca, saj je ona kuhala, ne jaz. Bogve, ali je sploh bolna v želodcu . . .

Žal mi je, da me prav sedaj zapušča sredi mojega zdravljenja zoper debelost . . .

Šel sem na kolodvor, da oddam pismo na prejšnjo kuharico Jero, kako ji je z zdravjem in kaj misli. Pri tej priliki pa sem se tehtal.

. . .!!!

Torej tako!

Kaj naj rečem! Vsak človek ima pač svoj dar: temu se vsaka figa izpremeni v balado, drugemu vsak ugrižljaj, naj je še tako zoprn, v mast! Jaz bi se nemara redil, če ne bi drugega jedel kakor zelene pajke! Devetdeset jih imam! Za pet kil sem se torej zredil, pa ob tej hrani!

Obupal bi! —

Ali pa se oženil!

Na cesti sem srečal gospodično Marijo, všeč mi je, ker je pametna, vse se lahko z njo pomeni.

Potolažila me je. „Debeli ste? Kaj še! Suhi ste!“ je rekla. „Saj ste še vedno bolj dolgi kakor široki.“

Držala se je čisto modro. Taka prijaznost človeku dobro de.

Njo vzamem!

Kaj sem hotel reči — seveda, če me hoče.

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

Prvi del.

Načrti.

I.

Pred Polajevo gostilno v Preloki so blesteli kostanji v polnem cvetju. Visoko nad streho so se dvigali njih košati vrhovi, cvetje se je sipalo po opeki in žlebovih. Od jutra do večera je šumelo in se preletavalo med vejevjem, rahlo so se zibale veje, podrhtavali in svetlikali so se zeleni nagubančeni listi, kopajoči se v veselih, nagajivih pomladnih solnčnih žarkih.

V nedeljo zjutraj je bilo. Oče Polaj je stal pred vrati in gledal na nebo. Žarel mu je obraz veselja, videl je že v duhu, kako bodo popoldne oživele vse te mize pod kostanji, kako bodo zasedli gostje iz bližnjega trga sleherni stol, zakaj kdo naj bi ostal doma ob takšnem vremenu, ko človeka nosijo noge same ob sebi, ko se ga poloti hrepenenje, ki mu daje krila, da ga nesejo kakor lahko ptico čez gore in dole. Razni obrazi se bodo prikazali, polni, rdečelični in okrogli, vdrti in bledi, zabuhli in izplaknjeni. Vsekrižem bo vrvelo in šumelo, smejalo se in klicalo, a najlepši in največji užitek bo imel oče Polaj sam, takole proti polnoči, ko bo zaprl vrata svoje sobe za seboj, ko se bo usedel po stari in lepi svoji navadi v starinski naslanjač, odprl mošnjo ter začel preštevati izkupiček današnjega dne. Počasi, vsako desetico je treba iznova obrniti, vsako kronico na vse strani potipati in bankovce pogladiti, kakor bi jih hotel izlikati. To delo je očetu Polaju najlepše nadomestilo za uspavalno pijačo. Ko je vse tako lepo prešteto, izračunjeno in spravljeno na oni znani, z vsakim dnevom bolj rastoči kup, tedaj se zlekne zadovoljno na svojo že nekoliko let samotno vdovsko posteljo in takoj zaspi, z zadovoljnim smehljajem na debelih ustnih. In prijetne, ščegetajoče sanje ne izostanejo . . .

„Hoj, Milena, kaj se obotavljaš? Solnce je že visoko, s stranskih vasi že vro skupaj ljudje, da se bodo naužili božje besede gori na našem griču, a mize še niso pogrnjene, stoli še ne pobrisani. Ali spiš tam notri za ognjiščem?“

„Takoj, takoj, oče!“ se oglasi iz veže dekliški glas. „Samo te čaše od snoči še izplaknem in pospravim. Dekle še ni od prve maše, a sama ne morem vsemu kaj.“

„He, hiti! Ali pa čakaj, daj semkaj meni prte, zakaj bi pa jaz sam enkrat ne pogrnil? Kaj se smeješ, dekle?“

„Narobe jih boste pogrnili, oče, ko jih niste pogrinjali že toliko časa. Saj veste, kdaj je bilo zadnjič,“ se smeje Milena.

„Pustiva to, dekle, tisti dan so me bili opili, a še danes ne vem, kako se je moglo zgoditi kaj takšnega. Gotovo je imel tisti suhi lekarnar kakov prašek s seboj, ki mi ga je potresel v kozarec. Drugače bi Polaj ne bil pijan.“

„Pogrnili ste prte v kot po tleh in hoteli ste se postaviti na njih na glavo.“

„Molči, ti pravim! Daj prte!“

Polaj ni bil tako hud, kakor se je delal. Sam pri sebi se je smejal vselej, kadar se je spomnil na oni dogodek, ko se je postavljal na glavo, on, prileten in precej trebušen dedec, in to pred golobradnimi trškimi mlečneži. Pa to ga je napravilo tako popularnega, da se je raznesla nadaleč njegova slava in da se je od tistega dne podvojilo število njegovih gostov. Čemu bi torej bil hud ob tako lepem spominu?

Vzel je prte in jih nesel pod kostanje pred hišo ter začel pogrinjati mize. Pri tem si je polglasno žvižgal ter se vedno oziral po cesti navzdol, ako ne bo kdo zavil proti njegovi gostilni . . .

Solnce je lezlo više, bolj in bolj so se začeli poljubljati topli žarki s koprnečimi cveti, in zadehtelo je naokoli, da so se širile prsi in z veliko slastjo vsrkavale ta čute omamljajoči vonj. Narahlo je završalo po vzduhu, pomlad je plula po njem na nevidnih, lahkih perotih, troseča svoje darove po dolih in bregovih, sipajoča svoj blagoslov v vsako, še tako žalostno in nesrečno srce. Oj, koliko jih je ozdravila, vsaj za nekoliko hipov potolažila, koliko bolesti ublažila! Hvaležen ji je bil človek, hvaležne ptice pod nebom, hvaležno polje in daljna plan, hvaležen vrt in gozd, hvaležna trata in potok. Vse ji je iztezalo nasproti svoje roke, se ji klanjalo, klečalo pred njo.

Tačas je stopil pod Polajeve kostanje gosposki človek. Čez levo ramo mu je visel siv površnik z rumenkasto svetlikajočo se podvlako; v desnici je nosil došlec majhen ročni kovčeg, ki ga je sedaj postavil na prvo mizo. Nanj je položil tudi površnik ter se potem ozrl po senčnatem prostoru.

„Čedno je tukaj," je dejal poluglasno. „Dalo se bo odpočiti in skoro gotovo bo dobiti tudi kaj dobrega pod zob, zakaj vse izgleda nekam mestno."

Polaj se mu je približal ter privzdignil v pozdrav svojo črnogorsko čepico.

„Ugaja vam tukaj, kaj ne, gospod? Dobra ušesa imam, slišal sem, kar ste govorili sami s seboj. Pa ne da bi se hvalil, res je lepo tukaj in tudi dobro, zlato kapljico imam. To vam lahko povedo vsi tržani, ki hodijo vsako nedeljo semkaj. Gospodu sodniku se svetijo od veselja oči in lica, ko sedi s svojo častitljivo družino tamle pri tretji mizi in ga prazni kozarček za kozarčkom do poznega večera. Gospod davkar in kontrolor si takole kmalu popoldne zapojeta, veste, takole natihem, da se komaj sliši. Gospod lekarnar in trgovec Kajdiž, ta dva . . ."

Polaj bi bil še nadalje razkladal lepe lastnosti svojih pivcev, a došlec mu je segel v besedo:

„Že dobro, gospod gostilničar, že dobro. Saj jih bom kmalu spoznal sam in osebno. Vidite, jaz sem novi kancelist, Tomaž Križaj, ki sem pravkar na potu, da nastopim v trgu svojo prvo službo. Koliko pa je še do tja?"

„E, kaj bo, pol ure je, pa nič več, nič manj. Trije kilometri so, prvi v Kačnici, drugi na Osojah, a tretji na trškem mostu. Če pa greste iz trga sem, je prvi na mostu, drugi . . ."

„Vi ste jako zabavni, gospod gostilničar. Ne čudim se, da zahajajo tržani radi k vam. Toda, s čim mi lahko sedaj postrežete? Lačen sem in žejen," je dejal smeje se Tomaž Križaj.

„E, prosim, da sedete. Glejte, tako! Za navadne ljudi h katerim pa vas ne prištevam, imam onega po štiriindvajset, veste, po njem laže vriskajo, za ljudi srednje vrste, to je takšne, ki plačujejo do dvajset kron direktnega davka, imam ono po osemindvajset, da se ne prevzamejo, a za veliko gospodo, kamor prištevam vas, imam ono po štirideset. Toda to je fino, he!"

Cmaknil je z jeziko in se oblizal.

„Torej četrtinko tega," je naročil kancelist. „Kaj pa naj jem pri vas?"

„E, golažek že mora biti, čakajte, da pogledam! Pri nas je fin golažek, prav takšen, vsako nedeljo prav takšen kot ob volitvah, pa ne občinskih. Poizkusili bodete, gospod kancelist."

Obrnil se je ter izginil v veži. Tomaž Križaj pa je gledal za njim, majal z glavo ter se smejal:

„Ves svet ima za norca, takšenle človek!“ . . .

Kancelist se je zamislil in bobnal s prsti po mizi. Bil je mlad, komaj trideset let star človek, inteligentnega obraza, majhnih, živahnih oči, visokega, belega čela. Njegove roke so bile majhne, skoro ženske, z dolgimi, belimi, skoro prozornimi prsti. Tudi vobče je bil bolj šibkega stasa in njegove kretnje bolj ženske nego moške. Tomaž Križaj ni bil nikdar vojak, kakor so navadno prej skoro vsi kancelisti. Bil je izprva učitelj v majhnem gorskem selu ter je tam prebil in prestal vse ono dobro in slabo, kar mora prebiti in prestati vsak vaški učitelj. Po preteku enega leta je spoznal, da ta stan ni za njegovo šibko truplo, da se bo treba lotiti česa drugega. Ker je imel v mestu omoženo sestro, se je preselil k njej ter tam prakticiral eno leto pri sodišču. Napravil je potem potrebni izpit, čakal in čakal, da se kaj odpre, a tu je bil imenovan za kancelista v Brinju, kamor je bil prav sedaj na potu.

In sedaj, ko je sedel tukaj pod kostanji, so mu hipoma splule vse misli nazaj v polupreteklo dobo. Zasanjal se je in stožilo se mu je po onih časih, ko je še učiteljeval tam pod goro. Hipoma se mu je zazdelo, da je bilo tistikrat vse mnogo lepše, nego je sedaj, se mu je videlo, kakor bi bil zgrešil pravo pot in bi se nahajal sedaj sredi močvirja, kjer se vdira njegova noga in ne čuti pod seboj trdnih tal. Postalo mu je tesno pri srcu, da ni videl pomladi okoli sebe, pomladi, ki je nosila toliko upov in nad. Mrklo je zrlo njegovo oko vso to krasoto, se ni moglo nikakor razveseliti v tem hipu.

Tedaj je pa zaslišal poleg sebe ženski glas:

„Dober dan, gospod! Kam naj položim?“

Privzdignil je glavo Tomaž Križaj in je zagledal pred seboj seboj dvoje velikih, črnih in globokih oči. In sam ni vedel, kaj se je zgodilo ž njim v tem hipu. Vtonilo je hipoma v teh očeh vse ono, kar mu je povzročalo še pravkar temo, kar mu je tesnilo srce. Prišlo je zavratno in nemudoma. Zasvetilo se je čarobno in z nadnaravno svetlobo, zasijala je zopet pomlad okoli njega in zadehtelo je zopet po cvetju.

Iztegnil je nehote roke proti njej, ki je pravkar postavila na mizo jed in pijačo, ter jo je vjel za komolec.

„Kdo si, prikazen nebeška, kako ti je ime? Glej, že davno sem te videl v svojih sanjah, že davno sem hrepenel po tebi, a ni te moglo najti moje oko. Sedaj sem te pa nenadoma srečal in ozdravelo je moje srce, razveselila se je moja duša.“

Potegnil jo je rahlo bliže sebe.

A ona se je začudila in se je zasmejala, da so se pokazali kakor riž drobni in beli zobje in se je naredila jamica na licih. Zardela je do las ter se iztrgala.

„Ali mi nočeš povedati svojega imena? Res ne?“ je dejal vnovič in proseče.

Gledal ji je tako vdano in plaho v oči, da jih je morala povesiti.

„Milena mi pravijo,“ je odgovorila tiho, komaj slišno. „Hči sem gostilničarjeva.“

„Milena, glej, stopi zopet nekoliko bliže! Prosim te! Povedati ti hočem nekaj. Glej, Milena, lepa si in razveselila si moje srce!“

Hotel jo je vnovič vjeti za roko, toda tačas se je zopet prikazal Polaj na vratih. Ali stopal je takoj za hišo in izginil za vogalom.

Milena pa je naglo odhajala v hišo, rahlo zibaje se v bokih in komaj in lahko dotikajoča se do tal . . .

Ko je čez nekoliko časa odhajal kancelist, je stopil še prej v kuhinjo.

„Ali mi daš roko v slovo, Milena?“ je dejal tiho in se ji je približal.

„Čemu naj Vam bo moja roka?“

A vendar mu je podala svojo drobno, toplo desnico.

Stisnil jo je, naglo pritegnil na svoja ustna ter poljubil konec nje rožnatih prstov.

„Oj, kako ste hudobni, gospod kancelist,“ je dejala vsa zmešana in mu odtegnila roko. „Čakajte, povem vaši, kakor hitro jo spoznam!“

Vjel jo je vnovič za roko in zopet poljubil. Nato se je pa naglo obrnil in odšel.

Stopila je na prag ter skrivaj zrla za njim, ko je stopal lahko in hitro navzdol po cesti.

Ozrl se je tudi on in jo je zagledal, zakaj bistro je bilo njegovo oko. In zamahnil je z roko proti njej.

Tedaj je pa zopet zardela in planila v hišo . . .

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

Dr. E. Volčič, Nekateri slovenski pravniški izrazi. Ponatis iz „Slovenskega Pravnika" za leto 1910. V Ljubljani 1911. V. 8°. 19 str. Cena 40 h.

Pisatelj pravi, da hoče, ker je njegov javni poziv do kolegov pravnikov, naj povedó svoje mnenje o nekih njegovih premembah pravniških terminov, ostal brez odziva, — da hoče s tem spisom iznova poskusiti, da spravi to vprašanje v tok. Ker torej hoče na vsak način spraviti vprašanje v tok, vidimo, da mu je prav resno do tega, da bi slovenska pravna terminologija z brstnim razvojem dospela do neke stalnosti in temeljitosti. Če se morda s tem nekoliko vsaj požene razvojni tok v pravnoterminologijski strugi, naj tudi nepravnik pove kako opombo.

Razloček med „obravnava" in „razprava" je v p o s t a n k u teh dveh izrazov brezdvomen, ali se ga pa tisti, ki med obema izrazoma izbirajo, tudi jasno zavedajo, ne vem, ker se mi namreč dozdeva, da vsporejajo oba izraza v tem zmislu, češ, da sta končujoč se oba na „-ava" popolnoma enaki tvorbi, kar pa nista. V besedi „obravnava" je zadnji zlog sufiks, v besedi „razprava" pa ne, ker spada „v" k deblu „prav" (richtig), od koder glagol „praviti" t. j. devati na pravec (in die gerade Richtung bringen, dirigieren), — razprava torej nekaka vsestranska razjasnitev, po kateri ima priti vse v pravo luč, v pravi tir in red. Srbski izraz „rasprava" ni morda podaljšanka iz „raspra" t. j. spor, prepir, kakor je n. pr. goščava podaljšanka iz gošča, ali daljava iz dalja, ali puščava iz pušča i. t. d. Če je to, kar se postavi, da veljaj, za nas p o s t a v a, in kar se objavi, da je vsem javno, o b j a v a, t. j. dejanje in njega način i v razvoju i v rezultatu, tedaj je tudi, kar se napravi, naprava, kar se popravi, poprava, kar se opravi, oprava, kar se pripravi, priprava. Potemtakem bi moralo biti tudi, kar se razpravi, razprava — i dejanje i njega produkt. Poglejmo si še drugo skupino. Od glagola ravnati imamo, kakor od pisati pisava (način pisanja), ali držati država t. j. način držanja in upravljanja i. t. d., na enak način tudi ravnava t. j. ravnanje ali način ravnanja — v razvoju. Pri sestavljenkah se mi pa zdi, da je zopet oboje mogoče (razvoj in rezultat). Kadar se kaj poravna, je ta čin poravnava pa tudi način poravnavanja, če se kaj naravna, je ta čin naravnava (die Richtigstellung) pa tudi način naravnavanja, potemtakem je tudi, če se kaj obravna, ta čin obravnava pa tudi način obravnavanja. — — Torej nič razločka? Nekaj menda vendar, če bi razvrstili oblike takole: razprava, razpraviti, razpravljati, pa obravnati, obravnava, obravnavati — toda v pojmoslovnem oziru se je razloček zabrisal in zagladil, ker sta si pojma „pravi" in „raven" zelo podobna, dasiravno jemlje prvi v poštev samo pravec v premi črti, a drugi vse pravce v ravni ploskvi ali ravnini. — Kazalo bi pa z ozirom na sosedne slovanske jezike pridružiti se pisateljevemu mnenju in dati prednost razpravi. Odločil bo pa usus. „Adoptieren" mislim, da naj bi se ne individualiziralo niti s „posiniti" (posinoviti?) niti s „pohčeriti", dasiravno vsak vé, da njega ne moremo pohčeriti, a nje ne posiniti, — toda mi potrebujemo enotnega izraza za vse slučaje adopcije. Meni se vidi, da bi bilo prav v zmislu narodovega jezika, ki pravi „koga z a s v o j e g a vzeti", če bi rekli kar „z a s v o j i t i" ali „p o s v o j i t i", kajti da bi n. pr. rekli namesto: „ker nista imela svojih otrok, sta vzela najdenko

za svojo" pa kar „sta najdenko posinila (posinovila)", to po mojem mnenju vendar ne gre, in sicer ne samo v poljudni govorici ne, ampak tudi kot strokovni izraz pravne terminologije ne, kajti tudi takozvani strokovni izrazi ne smejo tako samovoljno ignorirati naravnih razmer. Postanek izrazov, kakor je n. pr. posiniti, si pa moramo misliti takole: od samostalnikov „oče, sin, hči, brat, sestra" izvajamo glagole 4. vrste „očiti, siniti, hčeriti, bratiti, sestriti" t. j. za očeta, sina . . . i. t. d. klicati, smatrati, nazivati . . . Iz glagola „očiti" (za otca klicati) dobim particip praesentis passivi „očim" (za otca klicani, Stiefvater). Ti glagoli se pa dajo s predlogom „po" tudi pretvoriti v perfektivnike „poočiti, posiniti, pohčeriti, pobratiti, posestriti" t. j. za očeta, sina . . . i. t. d. vzeti, sprejeti . . . in iz teh dovršenih glagolov si mislim na enak način posubstantivljene trpne deležnike: poočim (Wahlvater), posestrima (Wahlschwester), pobratim (Wahlbruder), *posinim, *pohčerima (posinjenec ali posinovljenec in pohčerjenka). Isti razvoj si pa lahko mislim tudi pri glagolu „svojiti" (za svoje smatrati) in pri „zasvojiti" ali „posvojiti" (za svoje sprejeti), tedaj bi bili po adopciji sprejeti člani obitelji potemtakem *posvojimi ali posvojenci (fem. posvojima ali posvojenka). —

Auflösende Bedingung je samo r a z v e z u j o č pogoj v vsakem oziru, da se niti ne spotaknem ob razvezen = razvezljiv, kajti če se namenjena pravica o b s e b i izgubi, kadar on nastopi, tedaj je prav on tisti, ki izgubo pravice provzroči, ne pa da bi morda kot nebistven privesek razvezo le spremljal.

Uporabna pogodba se mi zdi tista, ki se dá uporabiti; jaz bi takole po domače rekel „pogodba o uporabi" ali glede uporabe (izrabljanja). S slovniškega stališča dajemo prednost priposestvovanju pred priposestovanjem (glej Pleteršnika II, 165 in 325.), blagoglasnejša je pa po haplologiji (?) nastala oblika „priposestvati".

Če se komu „postopanje" z ozirom na lenuhe in postopače ne zdi dovolj prijeten izraz, bi mu s podobnim pomislekom opomnil, da se mi postopek zdi nekam m a j h e n. Tudi ne morem iz postopka izvajati postopnika, če se ne povrnem na prvotni postop, in od tod preko pridevnika „postopen" (k postopu spadajoč) še le pridem do postopnika. Nekoliko slovnice (debloslovja) res ne škoduje. Oblike „hrvatsčina" in „srbsčina" (str. 9, vrsta 10) so pa tako težke, da res ne vem, kdo jih zna izgovoriti, pa če tudi dosledno pravi „hrvatski" kakor „bratski" in nikdar „hrvaški". Nekoliko se le uklonimo naravnemu razvoju glasoslovja. Inozemec bi bil lahko tudi vnanjec ali vnanjik. Pri nas nedomačinom pravijo, da so vnanji.

Če ugovoru in ugovarjanju (oziroma vgovoru in vgovarjanju) nasprotujemo s tem, češ da Hrvatom rabi ta izraz v pomenu dogovoriti ali pogoditi se, tedaj smemo prigovoru in prigovarjanju ravno tako nasprotovati, češ da pomenita Slovencu toliko kot govoriti na srce ali koga k čemu napotovati (ga za kaj pridobivati, ga k čemu nagovarjati), pa bi smeli tudi izrazu dogovoriti (pogoditi se) nasprotovati, češ da je dogovoriti = govor dokončati. Je pač več pomenov pri enem in istem izrazu mogočih, vprašamo le, kaj je v e č i n i Slovencev najbolj razumljivo, in pri tem tudi zapadnih ne smemo prezirljivo odmetavati. Res je sicer, da utegne vgovor nekoliko spominjati na Einrede, prigovarjati na zureden, toda vprašam: „kje pa je brez podobnosti?" in iz tega še ne sledi, da je morda izraz po preklicani nemščini napravljen. Ali so morda izrazi „ustaviti, upreti se, užugati" tudi po nemških vzorcih sestavljeni, da bi moral biti ugovor z ugovarjanjem popolnoma napačen? Res je sicer, da pomeni Hrvatom „ugovor" dogovorjeno pogodbo in da je že v staroslovenščini „ugovoriti" = pacisci (verabreden), toda ravno tako res je, da „prigovor" pomeni v staroslovenščini „hortatio" in „prigovarjati" hortari, kakor

v naši novi slovenščini — NB sicer brez dokazanega drugega pomena, ki je pa še vedno mogoč. Iz besede „prigovor“ same se pa tudi ne dá sklepati, da je to kako protivljenje ali protigovor (oblocutio, Einwendung, Gegenrede), ampak le pripomba, dostavek, pojasnilo je to, ki ni treba, da naj bi z njim prejšnjemu govoru ugovarjali in nasprotovali in ga popolnoma vničevali, ampak pustivši mu sicer veljavo, ga le kritiziramo in s pripombami skušamo drugače razsvetliti. — Meni se zdi, da se ugovarjanje obrača direktno proti trditvam, prigovarjanje pa le od strani kot nekak reflektor prikazuje trditve v drugačni luči. Kakor ima nemški „einreden“ dvojni pomen: „persuadere“ (na srce govoriti) in „interpellare“ (vmes govoriti, se komu v govor vmešati), tako tudi slovenski „prigovarjati“, — samo da v prvem slučaju prigovarjamo osebi, naj to ali ono stori ali opusti, v drugem pa njenim trditvam, češ, da niso do cela pravilne in resnične. Kakor vidimo pri „prigovarjati“ dve različni konstrukciji, tako jih najdemo tudi pri „ugovarjati“, to se pravi „ugovorim“ s kom kaj (pogodbo), domenim in pogodim se z njim o čem, t. j. z besedo ustanovim in utrdim (za trdno določim); tu je ugovor z besedo ali obljubo napravljeno določilo. Je pa ugovor tudi lahko jasno protiizrecilo, z besedo povedano nasprotovanje proti komu oziroma proti njegovi trditvi, tedaj pa ne ugovarjam z njim, ampak njemu oziroma njegovim trditvam ugovarjam, to se pravi upiram in ustavljam se jim, ne pustim, da bi obveljale. Jaz bi torej svetoval, da pustimo vse ugovore proti ugovoru in da se držimo neizpodbitnega ugovora, kakor ga je zabeležil Pleteršnik (II, 713).

O živi jezik je čudovito plodovit in razvojevit in mora znati povedati tudi tisto, kar se šablonski okorelosti strokovnih terminologij neče prav prilagoditi, in vendar mu ni treba še uhajati na polje nezanesljivih kombinacij in napačnih potvorb. — Dovolj o posameznostih.

Gospod pisatelj se mnogo trudi za ustanovitev po nemškem besedilu zakonov proizvajane oziroma od besede do besede iz nemščine prevajane terminologije, češ, kakor da bi morala vsaki nemški besedi odgovarjati enaka slovenska, a vendar v končnem odstavku svojega sestavka prav primerno svari pred dobesednim prevajanjem, ki je čestokrat popolnoma proti duhu našega jezika napravljeno — torej v resnici ne slovenščina, ampak samo v naše besede zverižena tujščina. Za to opombo g. pisatelj zasluži najpravičnejšo pohvalo, vsem slovenskim pravnikom pa bodi ta opomba tudi v resen prevdarek, kakšne posledice mora i zanje i za slovenščino prej ali slej dobiti vsako mehanično presajanje včasih čudovito svedrasto nastrojene in nastružene tujščine. — „Rem tene, verba sequentur“ velja tudi tu, seveda: jezik pa je treba tudi v resnici znati, ne samo na vero in na videz. —

Verax. —

Janez Zabukovec, Slavina. Prispevek k zgodovini župnij ljubljanske škofije. V Ljubljani 1910. 8°. XII+333 str. — „Ljubljanski škofijski list“ prinaša v nedoločenih obrokih pod zaglavjem „Zgodovinski zbornik“ za prilogo monografije o kranjskih župah (menda bi bil že čas, da bi dali slovo spaki „župnija“ in se oklenili starodavne slovenske „župe“). Za gorenjsko Besnico je prišla na vrsto notranjska Slavina, domovina Kalistrov in mecena Gorupa pl. Slavinjskega. Pisatelj, nekdanji kapelan v Slavini, je zbral vse, kar je mogel iz pisanih, tiskanih in ustnih virov dognati o preteklosti in sedanjosti slavinske župe, izkoristil je mnogostransko ondotne matice segajoče v sredo 17. stoletja (začetek rojstveni knjigi leta 1631., poročni in mrliški leta 1650.) in vplel zanimive krajevne pravljice. Opisovaje župni razvoj nam je predstavil pisatelj Slavino, do leta 1831. podložno tržaški škofiji,

kakor mater nekaterim notranjskim župam, ki so se tekom stoletij odcepile od nje in osamosvojile. V svojem krilu neguje poleg župne cerkve 14 kuratnih cerkva, podružnic in kapel, ki so poleg 7 opuščenih svetišč v knjigi našle točen opis. Ena njih — trnjska — je bila do predkratkim posvečena sv. Eliji. Ko so na mestu stare sezidali v Trnju novo cerkev, se je na podnet tedanjega trnjskega kurata moral slavni gromovnik, češčen po vsej Jugoslaviji, umakniti s svojega starodavnega zavetniškega prestola. Tako se mu je pripetilo predlanskim tudi v Prečinl poleg Novega mesta. Na obeh krajih — o Trnju izrecno poudarja pisatelj — je bilo ljudstvo zaradi teptanja častitih tradicij ogorčeno — dokaz, da imajo naši priprosti ljudje mnogokrat več zmisla za čuvanje starin, nego oblastva, ki iz neosnovanih vzrokov dopuščajo taka novotarstva. V dolgi vrsti duhovnikov omenjenih v knjigi nahajamo pisatelje: Leopolda Gorenjca, Jan. Podboja, Jan. Zabukovca, Jerneja Lenčka, Mateja Ravnikarja, Poženčana, Petra Bohinjca. Knjigo, ki je znamenit donesek posvetni zgodovini slovenskega naroda, dičijo lepe slike. *I. V.*

Carniola. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko . . . V Ljubljani. Nova vrsta. Let. I. (1910), zvez. 3—4. — Let. II. (1911), zvez. 1—2.

Zaključni dvojnati zvezek prvega letnika prinaša razpravo Vik. Steske o slikarju Andreju Herrleinu, ki se je odlikoval posebno kot portretist. Prof. Jos. Wester je nabral iz oznanilne knjige, ki jo hrani arhiv Rudolfina, nekaj prav zanimivih kulturnozgodovinskih paberkov iz let 1842—1849, kakor jih je zabeležil škocjanski župnik J. Zalokar svojim faranom v pouk, v njih dušni blagor in gospodarski napredek. — Iz Bleiweisove korespondence je objavil dr. Jos. Tominšek dopis grofa Ant. Auersperga iz l. 1860., v katerem je pojasnil svoj molk v državnem zboru, ko bi moral povzdigniti svoji glas za interese kranjskih Slovencev. — Avg. Žigon je izpopolnil ono zbirko Čopovih listov in osnutkov, ki jih je objavil v Zborniku Slov. Matice za l. 1903. — Iz ljubljanskega mestnega arhiva je objavil A. Aškerc ob stoletnici francoske okupacije izkaz o stanju ljudskega šolstva, ki ga je sestavil Jožef Walland. „Akt je sestavljen v francoskem jeziku in obsega učni načrt elementarnih šol, potem imenik učiteljskih moči s plačami vred ter seznam šolskih krajev v ljubljanskem okrožju.“ — Dr. G. Sajovic je sestavil bibliografski pregled prirodopisnih sestavkov v publikacijah kranjskega muzejskega društva do l. 1910. — Med bogato vsebino prve polovice drugega letnika Carniole bo čitatelj z veseljem pozdravil zanimivo študijo dr. Lokarja „Iz Bele Krajine“. Takih etnografskih razprav šteje naše slovstvo malo! — Za lokalno zgodovino je prispeval Fran Podkrajšek z opisom kužnega znamenja ob „Zeleni jami“. A. Aškerc je priobčil arhivski akt o kapitulaciji ljubljanske trdnjave pred Francozi l. 1809., dr. Fr. Bučar iz Zagreba pa „Račun o slovenskim artikulama od Trubara“. J. Hafner nadaljuje seznam kranjskih metuljev, prof. A. Paulin pa je napisal študijo o presličnicah na Kranjskem in sosednem Primorskem. — Oba obsežna snopiča prinašata bogata književna poročila iz strokovnega slovstva, razne manjše notice in običajne društvene vesti. Ta sumarični pregled vsebine nam svedoči o veselem, živahnem znanstvenem delovanju, ki se razvija od številke do številke.

J. Š.

Maksim Gorkij, Drobne povesti. Poslovenil dr. Alojzij Gradnik. Tiskala „Goriška tiskarna“ A. Gabršček. V Gorici 1911. 8⁰. 251 str. Cena K 1·20.

Zbirka obsega deset krajših spisov Gorkega: Nekdaj v jeseni . . ., Pesem o Sokolu, Makar Čudra, Boles, Jemeljan Piljaj, Zgodba z zaponkami, Starka Izergil, Izvod, Čelkaš in Moj sopotnik. Par imenovanih črtic smo čitali v celjskih listih v

prevodu Fed. Gradišnika. Ako je g. prevajatelj prezrl te prevode in one po starejših letnikih „Slov. Naroda", n. pr. Boles (1903, št. 139, 141), Nekdaj v jeseni . . . (1903, št. 152, 153) itd. ter po raznih naših časnikih, bi si vsaj lahko prihranil prevajanje „Jemeljana Piljaja", ker bi ga bil našel tudi kot ponatis v tretjem zvezku Knjižnice „Narodne založbe v Celju" (1910) bolje prevedenega, kakor se je to posrečilo njemu samemu. In ta tretji zvezek obsega izključno prevode iz Gorkega! Ali ta lična knjiga ni našla pota iz Celja do knjigarja v Gorici in do g. Gradnika? Bilo bi žalostno, toda pri nas — mogoče . . . *J. Poljanec.*

Glasba.

Novi Akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Urejuje dr. Gojmir Krek. Založništvo L. Schwentnerja v Ljubljani. Let. X, 1911, št. 1. in 2.

Z novim letom so Novi Akordi stopili v deseto leto svojega življenja. Svojo skromno obleko so zamenjali z novo, slavnostno in danes se lahko zlasti po zunanji obliki merijo z najboljšimi tujerodnimi glasbenimi listi. Inicijalke in ostali okraski, ki jih je narisal prof. Saša Šantel, so nad vse okusni in originalni. Po vsej pravici smo Slovenci lahko ponosni na to glasbeno revijo. Cudo je že, da je ta naš edini jugoslovanski glasbeni list doživel deseto leto; saj je znano, da se je že marsikateri slični poizkus prehitro ponesrečil. Največ krivde seveda nosi naše prehladno in premalomarno občinstvo, ki sicer glasbo ljubi, a je gmotno ne podpira. Celo pevski krogi, glasbeni veščaki in mnogi, ki bi zlahka utrpeli letno naročnino desetih kron, niso naročniki, ali če so, pa mnogokrat niso plačniki. Prepričan sem, da L. Schwentner, založnik N. A., več za list žrtvuje, kakor od njega dobi. Istotako zasluži naš neumorni urednik dr. Gojmir Krek občudovanje vsakogar, ki zasleduje razvoj lista. Odkar dodaja glasbeno-književno prilogo, se čudimo še bolj urednikovi čebelični pridnosti. Odstavki: Glasbena društva, Slovenski glasbeni svet, Naše skladbe, Izza tujih odrov, Odmevi koncertne dvorane, S knjižne mize in iz glasbene mape, Umetnikov življenje in stremljenje, Pêle-mêle, Listnica uredništva itd. pričajo, da mora g. urednik čitati malone vse liste, si neprestano notirati in izbirati. Ogromno delo je tu nakopičeno. Poleg tega mora skrbeti še za ostale članke, ki jih je pri nas težko dobiti; saj je le pičlo število onih, ki tudi s pisano besedo služijo naši slovenski glasbi. Izmed člankov prve številke naj omenim: Še enkrat Jenkov „Naprej", ki je donesek k nalogam glasbene zgodovine, šaljiv Gerbičev Moj prvi javni „prima vista", in „Narodna pesem na koncertnem odru", o katerem sem hotel povedati, da preumetno in neumestno harmonizirana narodna pesem ne služi v njeno povzdigo in razširjanje. Naravno harmonirane pa da so Žirovnikove, Bajukove (izdanje Gl. Matice), Devove zbirke itd. — Glasbenih prispevkov imam jaz četvero, Anton Lajovic „Zunaj na rahlo sapica piha", za en glas in klavir, visoko umetniška, krasna skladba, Vasilij Mirk, „Katrica", moški kvartet v narodnem tonu se srečno gibajoč; Fran Gerbič, „Mazurka", prikupljiv koncertni plesni komad in Jos. Pavčičev mešani zbor „Kaj ve misli?", ki je zlasti dinamično težko izvedljiv in zahteva inteligentnih pevcev. Žal, da vsled tesnega prostora ni mogoče skladeb podrobneje oceniti, sicer pa je storil to g. urednik sam v „Listku" in zelo prijazno tudi drugi leposlovni listi.

Druga številka prinaša v književni prilogi zanimiv članek glasbenega učitelja Hinka Druzoviča o „Muzikalno-pedagoških društvih"; dalje čitamo poročila o koncertih iz Ljubljane in Trsta. Ni pa takih poročil tudi iz drugih krajev. Iz teh prispevkov bi bilo mogoče sklepati na glasbeno gibanje pevskih društev, zajemati iz njih razne statistične podatke itd. Uredništvo išče stalnih poročevalcev za glasbene prireditve celo proti honorarju. V listu pogrešam tudi inseratov, ki se tikajo glasbe. Ali nimajo pevska društva nikakih potreb? Ne po muzikalijah, ne po pevcih, ne po pevovodjih? — Med muzikalnimi in književnimi novostmi so ocenjeni M. Bajukovi „Odmevi naših gor", J. Lebanova, „Zbirka cerkvenih pesmi", P. Angelika Hribarja „Adventne in božične pesmi", „Osem samospevov s spremljanjem klavirja" (izdala „Glasbena Matica") in Fr. Koruna „Vijolinska šola". Večina ocen je iz veščega in temeljitega peresa urednikovega. Odstavek „Gledišče" ima velezanimivo poročilo E. Krajanskega v zadnjem času tolikokrat imenovane opere Ogenj, ki jo je napisal Benito pl. Bersa. To je edina resna in strokovna ocena opere, kar sem jih čital v slov. listih. — V ostalih oddelkih je mnogo, mnogo glasbenih črtic, podatkov, beležk itd., ki bodo raziskovalcem zlasti slovanskega glasbenega življenja izvrstno služili. Kritike pa opozarjam na notici „Za predpust nekaj cvetja iz vrta naše kritike" in „Kako me oropajo naši kritiki"!

Glasbeni prispevki so sledeči: Dr. Gojmir Krek: „Po ljubih potih" za klavir in istega skladatelja samospev „Šum vira in zefira". Dočim mi prva manj ugaja, pa mi samospev tembolj. Po ljubih potih hodi Krek, ki pa njemu niso lahko pristopna, ker je njegova domena absolutno umetna, moderna glasba. Ne rečem, da narodna glasba ne sme biti umetna, a narodna mora biti navzlic najvišji umetnosti in jaz bi mislil, da se da ustvariti tudi brez uporabe motivov narodnih pesmi. Sicer so ti v tem slučaju za površnega igralca skrit zlat, ker jih je skladatelj odel v zanimivo harmoniko in dokaj figuriran stavek. Skladba je gladko pisana, zlasti drugi del je originalen, stopnuje iz *ppp* v *fff* in se neopaženo prelije v prvi stavek, potegnivši za seboj šestnajstinsko figuro srednjega stavka. Z mično arpedžirano spremljanim motivom „trudne, zaspane" ljubice konča hvaležna, a dovolj težka skladba. „Šum vira in zefira . . ." pa je samospev visoke umetniške vrednosti. Navzlic temu, da se v klavirskem partu skupina not za skupino dosledno podobno ponavlja, oponašajoč „šum vira in zefira", ve skladatelj z arpedžiranimi harmonijami v levi roki skladbi dati čimdalje bolj bujen in prelesten izraz, ki nosi moderno deklamiran in v najdrznejše višine peljan samospev. Da bi ta silno učinkovita skladba le našla sebi vrednega pevca! Krekov najljubši pesnik je Kette. Med njima bi raziskovalci našli mnogo sorodnih vezi. Skromen je Pavčič v svojem kratkem samospevu „Pesem". Ne prav lahko bo sicer najti v vseh legah dobrega glasu v obsegu, ki ga zahteva Pavčič. Pesem sama pa je lahka, ljubka skladba, ki pridobi takoj pevca in poslušalca. Motiv žgoleče ptice je prav srečen in se zelo melodično gibajočega glasu tesno oprijemlje. Četudi je, kakor rečeno, stvarica skromna, vendar pa je vsled umetniške vsebine ne smeta ne pevec ne spremljevalec bagatelizirati. Menj srečen je dr. Anton Schwab z mešanim zborom „Dekletce podaj mi roko". Napisal je že kaj zanimivejšega in umetnejšega, kakor je ta kratek in priprost zborček, ki se ogiblje nešablonskih, harmoničnih, melodičnih in drugačnih posebnosti. Konec pa je izredno prisrčen. Skladbica bo našim mešanim zborom kaj dobro služila ter dosegla zaželjen uspeh. — Moj „Vasovalec" je fantovski zbor, ali čveterospev, ki se mora peti razgretih lic in razposajenega srca. Le „filistrov" ne blizu! — Omeniti je še končno L. Zepičev moški zbor „Je pa davi . . .", enakomerna, ponižna skladbica narodnega značaja. *E. Adamič.*

Razni zapiski.

† **Dr. Ivan Geršak.** V Ormožu je umrl 24. februarja v 73. letu svoje starosti notar dr. I. Geršak, ki si je svoječasno pridobil mnogo zaslug za narodno in gospodarsko probujo Slovencev ormoškega okraja. Ko je bil odvetniški kandidat v Ptuju, se je l. 1871. potegoval za docenturo na graškem vseučilišču, kjer bi bil predaval civilnopravni red, menično in trgovsko pravo. To slovensko docenturo je onemogočil državni zbor in dr. Geršak je dobil istega leta notarijat v Ormožu, kjer je ustanovil posojilnico, politično društvo „Sloga", Vinorejsko društvo in Kletarsko društvo. V mlajših letih je bil tudi delaven na slovstvenem polju. V Gradcu je izdajal „Čitavnico. Podučivni listi za slovenski narod" (1865), ki je bila prva naša znanstvena revija; sodeloval je pri Matičnem „Slovenskem Štajerju", pisal je strokovne in politične članke posebno v štajerskih listih. Ob petindvajsetletnici Ormoške posojilnice in tridesetletnici svojega notarijata je izdal „Ormoške spomine" (1902), v katerih nam opisuje uspehe in neuspehe svojega delovanja. *Š.*

K potopisu češkega pesnika Máche (gl. „Lj. Zvon" 1911 str. 164). Dne 31. avgusta sta „šla počasi" potnika Mácha in Strobach po Črnem grabnu. Srečavali so ju „ljudje z božje poti", pravzaprav ljudje gredoči na božjo pot na Limbarsko goro k Sv. Valentinu, kjer je vsako leto na sv. Tilna dan t. j. dne 1. septembra shod Potem so beležke: „Brali. Vrata na meji („Brána na pomezí", kakšna? . . . .) Substrarunt animos. Immortalis memoria." Kakšna vrata? je vprašal g. dr. Vinko Zupan, poročevalec o tem zanimivem potopisu. To so bila slavoločna vrata — ljudje so jim rekali „tramport" (spakedranka iz nemške besede „Triumphpforte"); postavili so jih kranjski deželni stanovi Pod zidom poleg Trojan blizu doma posestnika Kralja leta 1728. z napisi v latinskem jeziku, ki sta jih „brala" potnika. Zgrajena so bila iz rezanega vrhniškega kamena. Tedaj se je dne 22. septembra skozi nje vračal iz Ljubljane od dedne poklonitve cesar Karol IV. Tu ob meji so se za slovo še enkrat poklonili („substrarunt animos") kranjski velikaši svojemu vladarju. Slavolok je kakor „immortalis memoria" te poklonitve prebil poldrugo stotino let. Popravljen je bil „tramport" leta 1844., ko je cesar Ferdinand preko Trojan potoval v Ljubljano. Zob časa se je zasajal vanj čezdalje bolj. Leta 1856. je prof. Valentin Konšek zaman opozarjal v tedanjem zgodovinskem društvu, da se slavoločna zgradba ruši in da bi bilo treba kaj ukreniti za njeno ohranitev. Ker se je bilo bati nesreče, je ukazala vlada, da naj se podere. Za odstranitev „tramporta" je bila izklicna cena 200 gld., a na dražbi so jo znižali na 56 gld, kolikor je ponudil za to delo Kralj Izpod zida. Bilo je to leta 1877. Ko je podpisani služboval v tem kraju, so se nahajali ob Kraljevi hiši še nekateri kosi plošč z napisi — zadnji ostanki nekdanje „bráne na pomezí". *I. Vrhovnik.*

Štiridesetletnica Ottovega založništva v Pragi. — Češki založnik Jan Otto je danes predsednik Živnostenske banke, odlikovan je z zaslužnim križcem, ima odlična mesta v raznih čeških kulturnih in gospodarskih društvih — in k vsem tem častem ga je dvignilo njegovo založništvo, ki obhaja letos svojo štiridesetletnico. Danes je Ottovo založništvo največji književni zavod na Češkem, ki ima filijalke po mnogih čeških mestih in tudi na Dunaju.

Pred par leti so Čehi obhajali stoletnico svojega Krameriusa, prvega češkega knjigarja nove dobe, sovrstnika našega Vodnika.

Domača knjiga je bila cenjena, ko se je zopet prikazala; toda pozneje je manjkalo podjetnih založnikov. Ob času narodnega probujenja so morali pisatelji pogosto pri nemških založnikih iskati pomoči, prav tako kakor pri nas. Šele v petdesetih letih si je opomogel v Kraljevem Gradcu J. H. Pospišil do večjega založništva in je izdajal dela narodnih pisateljev. Imel je filijalko tudi v Pragi. Razmere so se v šestdesetih letih mnogo izboljšale in Pospišilovo filijalko je razširil J. L. Kober, ki je mogel izdati celo Riegerjev Naučni slovnik. L. 1871. dne 1. marca je prevzel podjetje J. Otto, ki je postal Pospišilov zet. Po večletni praksi v raznih knjigarnah je videl, da je treba združiti moči in organizirati češki književni trg. Prišel je o pravem času, kajti ravnokar je nastopila plodovita generacija, ki je potrebovala podjetnega založnika.

Otto je takoj razvil vso svojo agilnost in se je ravnal po pravilu, da je treba knjig in revij za narod. Začel je izdajati „Osvěta lidu“ (Prosveta ljudstva), „Laciná knihovna“ (Poceni knjižnica), „Slovanský Kalendař“, „Paleček“ (šaljiv list). V treh letih je založništvo tako narastlo, da se je moralo preseliti (1874), deset let pozneje (1883) je imelo že 150 oseb zaposlenih in se je moralo zopet preseliti in sicer v svoje dosedanje prostore na Karlovem trgu. Vsi češki pisatelji so našli pri Ottu svojega založnika in podpornika. Leta 1899. je „Grafična družba Unie“ prevzela tiskarno, Otto pa si je pridržal le založništvo. V založništvu je zaposlenih čez sto oseb. — Težko je popisati delo, ki ga je izvršilo to založništvo v 40 letih; omenimo le nekaj važnejših del, zbirk in listov. „Laciná knihovna narodní“ (235 zvezkov), „Salonní biblioteka“ (120 zvezkov), „Ženska biblioteka“, „Ruská knihovna“ (55 zv.), „Anglická knihovná“ (38 zv.), „Knihovna Besed lidu“ (120 zv.), „Knihovna Lumira“ (15 zv.), posebno važna pa je „Světová knihovna (871 zv. v zmislu Reclam Bibl.). V teh zbirkah je pravi zaklad domače in tuje literature. Poleg tega je izdal Otto zbrane spise: Vrchlickega (doslej 64 zvezkov), Jiraska (36 zv.), Sládka (30 zv.), Karoline Svetle (30 zv.), Arbesa (29 zv.), A. Heyduka (50 zv.), J. Heritesa (7 zv.), Dr. J. Wintra (Mistr Campanus), Gabr. Preissove (celo delo bo obsegalo 20 zv.), Izmed listov omenimo: Zlatá Praha, Lumir, Světozor in Besedy lidu. Češki potovalci Vraz, Kořenovský in dr. so našli tu založništvo za svoja obširna dela. Poleg tega je skrbel Otto za izdajo krasnih del in albumov: Maroldov album, Brožikov album in nešteto reprodukcij čeških del. Važno delo je „Čechy“, popis češke zemlje, v štirih velikih zvezkih. Pri Ottu so izšla tudi znanstvena dela: Tomek, Durdik, Heyrovský, Jireček, Kaizl, Fiedler itd. Krasna „zbirka predavanj in razprav“, namenjena popularizaciji vede, je dosegla že 50 zvezkov. Izšli so tudi razni učni pomočki, slovnice in slovarji raznih jezikov, tudi slovenski. Zdaj izhaja pri Ottu osem listov tednikov, izšlo je čez 3000 knjig. Vrhunec pa je dosegel Ottov zavod s svojim slovnikom, ki obsega 28 debelih zvezkov. „Ottův slovnik náučný“ je prava češka enciklopedija, ki presega po svoji temeljitosti skoraj vse konverzacijske leksike. Vsi češki učenjaki so sodelovali, 25 let dela je zahteval ta slovnik in lansko leto je bil dokončan. In zopet je razumela češka javnost svojo dolžnost. V vsaki boljši družini najdeš ta „Slovnik“.

Knjiga je nositeljica kulture in izdaja jo založništvo. Zato je založništvo kulturen faktor prve vrste, ki posreduje med publiko in pisatelji. Ottov zavod se je zavedal svoje naloge, zavedalo se je tega tudi občinstvo — in v tem leži uspeh. Spominjamo se tega jubileja, ker ima mnogo poučnega tudi za nas.

Dr. I. Lah.

Vojeslav Molè:

Pesem mornarjev.

Prijadrali z juga smo stari mornarji
in v srcu še vedno se solnce smeji,
ko tonemo z jadri v razpaljeni zarji
in morje nam pesem večerno šumi.

Bregovi cvetoči, z vrtovi odeti,
bregovi z opojem vonjavih noči,
od trt se iskrečih v sanjah razgreti, —
zdravica življenju vsi vaši so sni.

Devojke smejoče, ve rože radosti,
ve sanje ognjene nekdanjih daljin,
ve lavor v razpletenih lasih mladosti, —
najlepši smehljaj je na vas zdaj spomin.

Bolesti, ve solze na dnu hrepenenja,
ve zveste družice vseh naših poti,
ve pesmi, vabeče v zatok pozabljenja, —
najglobljе ste zrle življenju v oči.

Viharji, viharji, vi verni drugovi,
zanesli ste z juga pod tiho nas noč,
za nami še vedno cvetejo bregovi, —
a nam ste v zameno podarili moč.

O jadra, ve jadra iskreča se v zarji,
v neskončne zdaj tonemo sanje noči
utrujeni, stari, samotni mornarji, —
a v srcu še vedno se solnce smeji.

Ne, nisem sam.

Ne, nisem sam na poti osameli,
brez druga nisem v teh samotnih dneh;
srce je moje v tvoji dlani beli
in v moji duši je tvoj solnčni smeh.

Ne, nisem sam kot ladja v snih večera,
ki jim bregov ni in ne belih cest;
saj jadro mi je tvoja tiha vera
in v jutro nosi me v bleščanju zvezd.

Ne, nisem sam sred mračnega hrumenja,
od vseh sovražen in od vseh proklet;
saj isto cesto greva hrepenenja,
saj tvoje sanje so moj živi svet.

Adam Mickiewicz:

Gora Kikineis.

(Iz „Krimskih sonetov".)

Poglej v prepad: Nebesa, glej, tam vznak ležeča
so morje. Sred valóv je gora — ptič krilat,
zadet od strele, ranjenih peres škrlat
v obroč razgrnila kot mavrica iskreča,

snegá otok zgradila v vodi je blesteči.
Otók nad brezdnom jadrajoči je — oblak!
Na pol sveta mu z grudi pada nočni mrak.
Na čelu vidiš jasni trak mu plameneči?

To blisk je!... A postoj! Prepad imaš pred nogo,
le konja divji dir premaga brezdna dalj;
jaz skočim; ti, z gotovim bičem in ostrogo,

ko zginem ti z oči, na rob glej onih skal:
če blisne tam pero, je svetli moj kolpák;
če ne, — pot to je v zadnje hodil moj korak.

Preložil **Vojeslav Molè.**

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal Pastúškin.

Tretja postaja.

I.

,Samo trenotek dovolite mi, da se odpočijem.'

„Ne."

,Stati ne morem več, vse noge so mi otrpnile.'

„Meni tudi."

,Pa sediva oba. Mar mislite, da vam uidem?"

„Nič ne mislim."

,Samo za trenotek, saj vidite, da se mi kolena šibijo.'

„Nič ne vidim."

,Samo dve sekundi na tej stopnici. Ali dovolite mi vsaj, da se naslonim tja ob zid.'

„Ne. Slišali ste njegove besede: ,Da se mi nikdo ne zgane z mesta, drugače mu zavijem vrat.' Tiho, že gre!"

Visoka, temna postava je prihajala hitro, odločnih, trdih korakov doli po ozki ulici, ki je vezala videmski grad s trgom Contarena.[1] Večerni mrak se je bil že toliko zgostil, da bi je oko samo, brez sluha, brez korakov, ki so hrzali po drobničavem grušču in se mešali rezko in odurno s kipečo podokniško melodijo, prihajajočo sem izza lože San Giovanni na drugi strani trga, pač ne bilo izluščilo iz temnega ovoja, ki je pregnal že zadnji sled večerne zarje na zapadnem nebu.

,Ali ti nisem rekel molčati! Kaj čebljaš kakor gos?' se je zadrl prišlec.

„Ste morali temule prej usta zašiti; če me pa draži z jezikom, jaz tudi ne morem molčati," se je odrezal oni, ki je malo prej trdil, da nič ne misli in nič ne vidi.

,Tiho sedaj!'

Podoknica je prihajala zopet nemoteno sem izza lože. V poskočne takte vijoline in kitare se je vrgel sedaj kakor izurjen plavač v širokostrugi Pad doneč moški glas, poln kakor žitni klas v blagem letu, zvonek kakor bron v lini, mamil je uho in silil v srce:

[1] Sedaj Piazza Vittorio Emanuele.

Di là dell' Apennino
vedró il mio Gino,
vedró il mio amor.

Zapoznel Videmčan, ki je stopal čez trg, je obstal, prisluhnil.

. . . . . mio amor.

Na gradu pred palačo se je zasvetila bakla in je začela lesti po stezi nizdol proti temni gruči, ki je stala kakor okamenela kraj trga, pokorna onemu moškemu: Tiho zdaj! In kakor se je bakla bližala, je bilo boljinbolj razločiti v njeni rdeči luči nekaj postav, ki so stopale z veliko naglico proti trgu. Od gruče spodaj se je oddelila visoka postava, ki je prišla prej po isti poti in se je bližala onim z baklo. Pod hribom so se ustavili, se nekaj menili, nato so šli naprej, se približali čakajoči gruči in obe sta se zlili v eno. Bakla se je začela pomikati zopet navzgor, sredi hriba je obstala.

‚Jaz ne morem naprej in ne morem. Vi, gospod župnik ste jahali vso pot, a jaz . . .‘

„Ne sitnarite, Peter Kupljenik, še par korakov!“

A Peter je sitnaril. Zgrudil se je na tla. Dva spremljevalca sta se sklonila, da so jima nožnice mečev udarile ob tla, in sta prijela onemoglega pod pazduho. Močne roke so ga vlekle proti gradu kakor pijanca, ki ga je usmiljenost sosedov pobrala v jarku. Glavo je držal pokonci, noge so mu drsale po tleh kakor mrtve. V gradu so ga spravili nekam globoko in ga zaklenili. Nato sta se napotila župnik Nepokoj in čokljat, polnopleč, kratkokrak, z mečem opasan Lah z griča zopet v mesto in po tesni ulici pod gradom naravnost proti minoritskemu samostanu.

Peter se je zleknil v temi po mrzlem tlaku. Nič se mu ni dalo tipati in iskati, ali ne bi našel morda v kotu ob zidu snop slame, kako capo ali karsibodi. Obležal je na tleh in zamižal, brez misli in brez zavesti. Čez malo je začutil po hrbtu prijeten hlad. Mrzli kamen je brž pogoltnil gorkoto, ki je prihajala iz vročega telesa, in je začel mrzleti. Toda obraz mu je še vedno gorel in lica, se je zdelo Petru, mu zdajzdaj izpuhtijo v vročini. Obrnil se je na stran, da se je desno lice dotaknilo tlaka. Prvi hip ga je nekaj zbodlo, a tik za tem je sledil tako hladnoprijeten občutek, da je nehote pritisnil lice še niže k tlom. Zdaj se je obrnil na levo in si ohladil na isti način tudi levo lice in čelo. Iz kamena je dihalo tako mehko, božajoče, žametno, kakor da bi ležal v prijetni kopeli. Ta hlad ga je docela osvežil, da je začutil zopet svoje ude in svoje telo, sa-

mega sebe. Toda zdaj šele je zavalovila v nogah neznanska bolečina. V mečih, je mislil, da se mu noge vsak hip prelomijo in nič ni pomagalo, da jih je stegoval zdaj sem zdaj tja, naprej, nazaj, na levo, na desno. Nenadoma se je domislil, da bi levo nogo vrgel čez desno. Da, leva se je tako počutila bolje, žgoča bolečina, se je zdelo, da kar hlepi iz nje. A pri tem ga je začelo v desni tako ščipati in lomiti, kakor bi drla vsa bolečina iz leve naravnost vanjo. Z naporom jih je prevrgel, levo zdol in desno na vrh. Do dvajsetkrat je to ponovil in čez. Meča so se oddahnila, a zdaj so ga začela peči stopala huje kakor prej lica, ne s takim plamenom, a s tako gostimi zaporednimi bodljaji, kakor da hodi po ježevi koži ali kakor da mu nekdo šegeče stopala s snopom najbolj odbranih, živostrupenih kopriv. Sedel je na tleh in si začel trgati obuvalo z nog. Nato je skušal vstati in se upreti z golimi nogami ob velike štirivogelnike v tleh. Sprva je omahnil. Velika bolečina in ogenj sta trčila prenaenkrat skupaj z ledeno mrzloto kamena. V malo minutah je že lahko dobro stal. Stopical je počasi semintja po tleh. Zdelo se mu je vse popolnoma naravno, samoobsebi umevno, kakor da mora biti tako in ne drugače in kakor je samoobsebi umevno, da se nebeški svod boči človeku nad glavo. Domislil se je, da bi premeril sobo, ker ji v temi ni videl velikosti, ne mogoče zato, ker je prišel šele pred kratkim vanjo — saj se mu je zdela tako znana, tako domača — ampak tako kakor se pač domisli človek včasi tudi doma: ne more spati, vstane in šteje korake iz kota v kot. Peter jih je naštel štiri v šir in pet v dolžino. Naenkrat je začutil žejo, sprva samo tako kakor da bi rad pil, a tik nato je žeja zrastla s čudovito naglico, kakor če se utrga v strmini pod vrhom zrno snega in naraste v malo minutah v tako grmado, kakor da se je vtrgalo pol vrha. Vsa vročina, ki jo je občutil poprej na vsem telesu, se mu je zdaj zgostila v grlu v pravi ogenj. Vse sline mu je hipoma posušil, puhal mu je v usta, da se mu je jezik zvijal v njih kakor zeleno lavorjevo pero, ki ga je paglavec zagnal v kres. Peter je planil k vratom, vlekel zapah, tolkel, rožljal, razbijal, klical. Udarci so umirali zamolklo, glas je usihal v grlu. Uho je poslušalo, korakov od nikoder. In grlo je gorelo, gorelo s plamenom. Vode! Dvakrat, trikrat je zaklical, več ni mogel, glas mu je zgorel v grlu kakor slama v peči. Peter se je vrgel na tla in je začel lizati kamen. Vsesal se je z ustnicami vanj kakor dete v materine grudi. Odtrgal je zopet ustnice in jih prižel na drugo mesto, in zopet na drugo, vse križem po vseh tleh. In glej — sprva je čutil hlad samo na

jeziku in na ustnah, samo na mestu, ki se je dotikalo tal; v grlu pa je gorelo še vedno. A polagoma — ali ne sega mrzlina in hlad po jeziku tudi globje noter, kaj se ne širi vse dalje in dalje, do petelinčka, do jabolka, in še globje sili, doli do pljuč. Goli, revni kamen, kako si ti gostoljuben, kako mehko je tvoje srce, kako usmiljeno! Kopel daš zapuščenemu in posteljo, počitka in pijače! Po očetovsko sprejmeš nesrečnika, da mu odleže pri tebi, pogostiš ga kakor tovariša in brata. Ha, in ljudje si domišljujejo, da ga kaznujejo, trpinčijo in mučijo!

Peter je otipal v kotu klop in na njej otep slame. O, zdaj, odpočit in okrepčan, ozdravljen in napojen, zdaj se lahko udobno zlekne po ležišču. Počasi in s prijetnim občutkom je legel na klop in čakal, da pride spanec in mu sklene veko k veki. A pred spancem je prišel še dan, ki je pred nekaj urami zdrknil v večnost, v vsej svoji prašni vročini je prišel, in še pred njim oni večer v grajski kapeli. Vse po vrsti: oboroženi černidi, za njimi Nepokoj, loputanje vrat, vezanje, bakle, povelja, kletve, kriki, potem zopet grobna tišina, rožljanje s ključi, trda beseda: Peter Kupljenik, z nami! Grajsko dvorišče, na dvorišču objokana grajska gospa, Attemsova žena, vojaki, Nepokoj, mesto, Coretto, pevelje: Na pot! Nato ves dan potovanje, dolga cesta iz Gorice v Videm, zdaj navkreber, zdaj navzdol, skozi sela in vasi, slovenske, furlanske, ljudje, ki postajajo na cesti, se ozirajo, odpirajo usta na široko, in Nepokoj na konju vedno tistih deset korakov pred njimi, ozirajoč se v kratkih presledkih, pokonci in raven kakor sveča, pot brez konca, zdaj prašna, zdaj grapava, in zopet vasi, mesta, Kormin, Buttrio, druga sela, tu manjša, tam večja, in nad glavo vedno tisto jasno nebo, vedno tisto srpanovo solnce, romajoče nad njimi v širokem loku od Čavna doli do Lombardije, in potem, zvečer, že v trdi noči: Videm.

Misli so hipoma preskočile drugam.

Gompa? Adijo lepe ure upapolnega pričakovanja v Gorici, adijo misel na delo, na svobodo, na razširjanje svete resnice. Štefanija? Nikoli ne bo izvedel, nikoli je ne bo videl. Padlo je solnce v morje in namesto, da bi vstalo drugo jutro oprano in bleščeče, je vtonilo v kopeli in je ugasnilo.

Misli so se podile naglo druga za drugo, prehitevale se in se rinile in Petru je minila noč, kakor da je trajala eno uro. Moj Bog že zopet škriplje zapah, zopet ga bodo tirali sem in tja, gori in doli. Človek se ne more niti do sita namisliti.

II.

Peter je gledal, kako se nateka pisana množica krog njega. Stopal je mirno med dvema hudogledima biričema in ozirajoč se na svojega levega spremljevalca, se je moral večkrat zaporedoma nehote nasmehniti, videč njegov hudo nagrbančen obraz, njegovo zagorelo polt, ki jo je strah, združen z očividno samozavestjo, češ: in če pride sam vrag, mi ga ne iztrga! nabiral v čudne gube. Nasmehu se je pridružil izraz pomilovanja, kadarkoli se je ustavilo oko na močnih, žilavih rokah, kosmatih prav doli do prstov, ki so krčevito stiskali Petrovo roko, visečo malomarno v črnem rokavu. Oj sramote, in ne samo sramote, tudi kazni, kazni, ko bi se zgodilo, da bi mu jo Peter popihal, kar bi ne bilo nobeno čudo spričo dejanj, ki se pripovedujejo o njem: da je papeža preklinjal, da je devet fara zapeljal v krivo vero, da bi bil roki pravice že iz treh gradov skoro ušel. Kaj se ne zgodi lahko — takim gre zlodej vedno na roko, in da zlodej nima mnogo manj moči in pameti kakor sam Bog Oče, se je izkazalo brž po stvarjenju in pozneje še mnogokrat — ali se ne zgodi lahko, da ta preklicana mila Jerica v črnih capah, ki bi mu pošten kristjan ne prisodil, da bo štel do pet, ne da bi se zmotil, da ti ta merkvica, izpita in suha kakor je, dvakrat, trikrat kihne in se v hipnem skoku požene kakor pšica na najbližnjo streho — pojdi ga lovit!

Desni spremljevalec Petrov je bil živo nasprotje svojega tovariša na levi. Bil je gladko obrit, le pod spodnjo ustno je imel temen šopek mišje dlake, ki je črnela na zagoreli polti, podobna muhi ali obadu. Zdajpazdaj je vdarila Petrova dolga halja ob njegovo nožnico, ki mu je mahala ob strani zdaj naprej zdaj nazaj, se za hip zamotala okoli nje, pa se zopet odvila. Množica se je natekala še vedno po vseh ulicah in uličicah, po vseh kotih in prehodih, izpod gradu, sem od Sv. Krištofa, gori od stolnice, od povsod. Tudi okna, ki so gledala na trg Contarena, so bila napolnjena z glavami bujnokosih Videmčank, ki so gledale z radoznalim strahom visokega črnega moža, korakajočega tako malomarno, kakor da vsi ti pogledi ne veljajo njemu, ampak žuboreči fontani, mimo katere je pravkar stopal, kakor da se Videmčani v pol stoletju, kar jim jo je podaril mojster Giovanni, še niso nagledali njenih pestrih biserov, ki so lomili solnčne žarke in ustvarjali iz njih koncev in končičev vse polno večjih in manjših mavric.

Ljudje so se pehali, suvali s komolci, kazali na Petra, vpraševali, odgovarjali, zmerjali in se rinili okoli njega.

„Odkod so ga prignali?“

‚S Kranjskega pravijo.‘

„Kje je to?“

‚Na Nemškem.‘

„Lažeš. Na Turškem, to se pravi, ne na Turškem, a tik pred Turčijo.“

„Kaj pa nam je treba teh turških nevernikov?“

„Ti si tudi kristjan, ti! Še tega ne veš, da ima naš patrijarh vse dežele pod sabo, vse dol do Turčije.“

Peter je stal pred cerkvijo sv. Ivana. Stražniki so morali siloma odriniti tolpo, ki se je gnetla pred vrati. Peter je slišal, kako so se vrata za njim zaprla s tako naglico, da je čutil veter, ki je nastal pri tem. Po sredi cerkve mu je prišel naproti suhoten možicelj z vijoličasto kapico na temenu. Pomignil je s kazalcem Petrovima spremljevalcema in jima pokazal na levo. Stražnika sta sedla s Petrom na črno pobarvano klop. Tri ali štiri koraki pred klopjo je videl Peter dolgo mizo, pregrnjeno z debelim zelenim prtom in okoli nje vse polno po večini plešastih glav. Sredi mize, Petru ravno nasproti, so glave molele več kakor za ped nad druge in tudi sedeži, ki so sedele na njih te tri osebe, so se odlikovali od drugih po velikosti in po žametasti prevlaki, ki je rdela izza teh treh hrbtov. Srednji v tej trojici se je zdajci dvignil in sklenil roke, da se je razločno videl velik dragulj na prstanu njegove desnice in je zlati križec, počivajoč dotlej v naročju, nategnil debelo, polnopleteno zlato verižico in dvakrat zabingljal na prsih. Vse omizje je v tistem hipu sledilo njegovemu zgledu. Visoki cerkveni dostojanstvenik je začel z nelepim, hreščečim glasom:

„Veni, creator Spiritus.“

Vsa družba je pela z njim, na koncu je zmolil še kratko molitev, ki ji je sledil mnogozvočni, zategnjeni amen. Zbrani so napravili velik latinski križ in zopet so zaropotali stoli. Zdaj je srednji v trojici z odlikovanimi sedeži zopet vstal in je spregovoril nekam boječe in jecljajoče, oko uprto vedno v veliki, z beneškimi stekleninami bogato obložen, v srebru in zlatu izdelan lestenec, viseč sredi cerkve izpod bogato slikanega stropa:

„Predragi v Gospodu! Videli smo veliko zmoto, ki je zaslepila pamet nesrečnemu Petru Kupljeniku, sedečemu tukaj pred vami, preiskali smo njegovo zadevo po najboljši vesti in s plemenitim

namenom. Prosim torej gospoda fiskalnega prokuratorja sv. Soda, da prebere vse, kakor smo našli.“

Peter je gledal in poslušal. Po svetišču se je nosila slabotna dnevna svetloba, kolikor je je pač moglo prodreti skozi romanska okna na obeh straneh, in se je vsipala na mizo v gostih curkih, ki so ravno zadostovali, da je bilo mogoče čitati ob njih. Glave ob mizi so migale in se zibale, ta se je nagibala na to stran, druga na drugo, še druga se je tako napeto iztegovala, da se je zdelo, zdajzdaj se utrga suhi vrat v belem kolarju in glava sfrči kakor raketa pod strop. Tisti, ki so sedeli na tej strani mize, bliže Petra, da jim je bilo videti do sedaj samo hrbet in zadnji del lobanje, so se začeli sukati na svojih sedežih, da jim je Peter mogel videti skoro tudi obraz. Sprva je menil, da se ozirajo nanj, opozorjeni po besedah, ki so jih pravkar slišali. Prvi hip se gotovo ni motil, saj je jasno videl, kako se je ta in ona glava sklonila k oni svojega soseda ali pa čez mizo in kako se je nekaj kazalcev med pritajenim šepetanjem obrnilo vanj. A brž nato pogledi že niso veljali več njemu, hiteli so preko njegovih ramen nekam za njim. Nehote se je ozrl še sam in zaslišal v tistem hipu sem od nasprotne stene glas belolasega, še zadosti trdnega starca, ki je baš vstal za malo mizico z naslanjača, podobnega onim trem pri dolgi mizi:

„Po zanesljivih pričah in mnogih drugih verodostojnih virih smo dognali . . .“

In starec je bral dolge litanije o Petrovi neveri, o njegovem pohujšljivem življenju in zapeljevanju, o njegovi nepokorščini in njegovih krivih naukih. Peter je gledel mirno, kakor da se ne tiče njega, ampak razbojnika, ki ga ne pozna po imenu ne po kolenu, Le od časa do časa, ko je bralec imenoval Katro, Štefanijo, Primoža, Nepokoja, se je mahoma zdrznil.

Prokurator je končal. Zašumeli so listi na njegovi mizi, po cerkvi so se čuli koraki, služabnik je vzel velik protokol na prokuratorjevi mizi in ga postavil pred moža, ki je sedel v oni trojici ob levi strani. Ta je začel listati, preganil je deset, petnajst listov, preden je našel pravega. Obrnil ga je proti luči, med slovesnim molkom čital nekaj časa sam zase in se nagnil nato k svojemu sosedu na levi. Ta je primaknil oči k onemu mestu, kamor mu je tovariš kazal s prstom. Oba sta brala skupaj par minut in se sklonila nato še naprej do tretjega tovariša, odlikovanega s posebnim sedežem, ki mu je blestel ob boku bogato okrašen mečev roč. Zdaj so mrmrali nekaj vsi trije, kazali na Petra in na prokuratorja in tisti

z mečem si je tik nato začel meti roke; videlo se je, da ga ne zebe, ampak da si umiva roke kakor nekdaj Herodež, češ: tu ga imate, svoj meč vam lahko zmerom posodim, a z njim opravite sami kakor hočete. ‚Saj tudi bomo', mu je odgovarjalo samozavestno svetlikajoče se visoko čelo njegovega soseda.

Peter jih je gledal, kakor gleda tujec, skozi mesto grede, mešetarje na trgu. Niti oddaleč mu ni prišlo na misel, da mešetarijo o njem. Mislil je na Štefanijo. Morebiti sedi ta hip na podobni klopi kakor on. Morebiti že ne sedi več; roke ji vežejo za hrbet in jo vlečejo ven na trg: tam je ljudi brez števila in sredi njih velik kup drva in iznad kupa štrli debel kol. Po lestvi vlečejo Štefanijo tja gor, Štefanija ihti, govori: Oče, oče! Rablji ne slišijo, se smejejo, se šalijo, na vrhu so. Privežejo jo h kolu, trdno, da se beli udje zvijajo in krčijo, roke in noge in tudi čez prsi. Nato zlezejo po lestvi urno zopet na tla, ukrešejo prgišče slame. Štefanija gleda proti nebu, rada bi sklenila roke, ne more, po licu drvijo srebrni lešniki zopet šepeče: Oče, oče!

„Peter Kupljenik, ali priznavate, da ste zagrešili, kar ste pravkar slišali?"

Peter je dvignil glavo.

„Peter Kupljenik, ali priznavate in prekličete zmoto?"

‚Resnico priznavam. Zmote si nisem v svesti, zato je ne morem preklicati.'

III.

Peter je sedel v ječi videmskega gradu. Pogledal je proti vratom in je videl vstopiti visokega, suhljatega moža v dolgi halji, ki je, zapiraje vrata za seboj, nekomu zunaj na stopnicah stiskal roko z besedami:

‚Čez dobro uro, gospod glavar. Zdaj pa zaklenite trdno tudi mene, da vam ne uidem.'

„Da se le ne stepeta, prečastiti," je odgovarjal zunaj možatošaljiv glas.

‚Jetnik kaže biti pohleven.'

„Tiha voda. Slišali ste, česa je vsega zmožen."

‚Zaupajmo v Boga in storimo, kar je v naši moči. Strah, da ne bi sv. Sod postopal krivično, ljubezen do resnice je večji nego strah pred slabotnimi človeškimi rokami.'

„Torej čez uro!"

Zunaj je zapah zaropotal in ostroge so odpele po stopnicah navzgor.

V ječi je videl novi prišlec sprva samo temo. A Petrovo oko, vajeno pomanjkanja svetlobe, je brž uganilo, da je tega moža že videlo v cerkvi sv. Ivana.

„Nekoliko se menda že poznava!“

Peter je spoznal, da ga prišlec v temi še ne vidi, ker je govoril z obličjem v drugi kot in s hrbtom proti Petru.

‚Mislim, da se,‘ je pritrdil Peter.

Tujec se je zdajci obrnil za glasom. Nekaj hipov sta molčala oba in prišlec je napenjal oči v Petrov kot. Iz teme se mu je zasvetil mokroten blesk dvoje rjavomodrih oči, okoli njih je vstalo iz teme, bledo kakor zimska luna, veliko dno, Petrov obraz.

Tujec je povzel:

‚Pri Sv. Ivanu sva se videla.‘

„Tam.“

‚Meni se zdi, da ste bili tedaj ves čas raztreseni.‘

„Po čem sklepate?“

‚Ker ste ves čas gledali v tla in ste rekli nakonci tako naenkrat: ne. Čisto nič se niste pomišljati, niti za sekundo se niste obotavljali. Kakor bi se hoteli odkrižati nadležnega vprašanja, ki vas je motilo v vašem razmišljanju, ste samo glavo privzdignili in rekli kratko in malomarno: ne. Kakor bi se vam ne zdelo vredno izgubljati besed, samo glavo ste privzdignili in ste rekli: ne.‘

Peter je motril govornikove oči in nato je prikimal.

‚Glejte,‘ je nadaljeval oni, ‚meni se je zdelo, da bo tako. Smilili ste se mi. Kakor hitro sem vas videl sesti na črno klop, bi vas bil najraje kar odpustil, ker sem videl na prvi pogled, da niste tako razpoloženi, kakor bi bilo treba, da bi pravica in resnica, ki smo jo hoteli izslediti, ničesar ne trpeli. A kaj se hoče, generalni vikar, pa naj se imenuje prav Barbaro, ne more ukreniti vedno tako, kakor misli, da bi bilo najbolje. Omenil sem inkvizitorju, kar sem opazil, toda Padre maestro Angelucci je bil drugačne pameti. No, potem je videl. Oziroma nič ni videl, ali ni hotel. ‚Trdovratnež, trdovratnež,‘ je ponavljal venomer, ‚in potuhnjenec!‘ Komaj sem ga tisto popoldne pregovoril, da vas ni dal zvezati na natezalnico. Po vsej sili je hotel, naj se vas s trpinčenjem nemudoma prisili k priznanju in preklicu. Da se mi ni posrečilo potegniti glavarja na svojo stran, bi se bilo tudi zgodilo, ker se inkvizitorju malokdo upa ugovarjati. — Zakaj, mislite, da vam vse to pripovedujem?‘

„Jaz ne vem.“

‚Morebiti iz samohvale? Ali zato, ker sem nevreden služabnik tistih, ki so mi izročili to odgovorno mesto? Ali nazadnje morebiti zato, da bi vam štreno zmešal in vam prišel po ovinku do živega?‘

„Skoro bi rekel: da.“

‚Glejte, to misel sem vam čital v očeh ves čas, ko sem govoril. Bil sem pripravljen na to že brž od začetka, a upal sem vendarle, da se mi kako posreči . . .‘

„Priti mi do živega.“

‚Če že hočete. Po moje: priti resnici do živega.‘

„Torej upate najti pri meni resnico?“

‚Tako upam.‘

„Pri meni, ki veste, da sem ravno zato tukaj, ker resnico sovražim, pri meni, o katerem imate spisano že celo knjigo laži in zmot, ki sem jih širil in učil, pri meni jo iščete, kakor tisti, ki je konja prodal in je potem tožil kupca, da mu ga je ukradel! Dobro veste in trdno ste prepričani, da je pravica in resnica na vaši strani, in prihajate samo —

‚Samo?‘

„Da bi se iz mene norčevali.“

Vikarij ni odgovoril. Prekrižal je roke na prsih in stopal s sklonjeno glavo od stene do stene. Ko se je nahodil, je obstal pred Petrom in zopet molčal. Stegnil je roke k zlati verižici, ki mu je visela na vratu, jo snel počasi in jo vrgel z zlatim križcem vred v drugi kot. Takisto je snel z roke prstan in ga zagnal od sebe, da se je zakotalil proti zidu. Peter ga je gledal začudeno.

‚Ali sem vam tako manj nadležen?“

„Ne.“

Barbaro je skomignil z rameni in se zopet zamislil. Nato se je pripognil, sedel k Peru na klop in mu položil roko na ramo.

‚Peter, ali si imel kdaj prijatelja?‘

„Imel.“

‚Ta prijatelj, Peter, te je prevaril.‘

Peter ga je pogledal začudeno in vprašujoče.

‚Ne utajiš, Peter, prevaril te je. Dolgo sem mislil, kako bi bilo to mogoče. In sklep je bil ta: ali ni imel nikoli prijatelja, ali če ga je imel, ga je prijatelj izdal. Drugače je nemogoče, kar si mi prej vrgel v obraz.‘

Peter je gledal še bolj začudeno. Barbaro je povzel:

‚In o meni, Peter, si mislil in mogoče še misliš, da ne morem govoriti s tabo, ne da bi mislil obenem tudi na prstan in križec.

Peter je prikimal.

‚Ne čudim se, Peter. Evo, kaj ti povem. Tega nisem našel v nobeni knjigi modrosti, ne, Peter, to sem videl: mnogo jih je, ki so zašli na kriva pota, Peter — s stališča mojega križca in prstana ‚kriva‘, Peter — mnogo njih, pravim, je ubralo to pot zato, ker so — to govorim brez križca, Peter, in brez prstana — zato ker so imeli tako široko odprte oči, da se jim je naenkrat zazdelo, da vidijo več stališč. To odkritje jih je tako osupnilo, da so naenkrat zahrepeneli po drugem stališču, mnogokrat iz gole radovednosti. In videl sem tudi, da se to navadno izmed plemenitejših duš. To bi še ne bilo nobeno hudo, hudo pa je to, da so te duše po večini jako nesrečne; zato tavajo od stališča do stališča, vsa se jim zde prenestalna, preprazna in nazadnje zablodijo — med stališča, zadevajo se na desni in levi in ne pridejo nikamor. Peter, ali se ti take duše ne zdijo pomilovanja vredne, ali ne misliš, da je bolje nekaj doseči kakor nič? Kaj pravi tvoja pamet, Peter?‘

„Bolje nekaj kakor nič.“

‚In zopet: kaj pravi tvoja pamet, po čem hrepeni vsakdo, naj stoji na kateremkoli stališču, pa makar na nobenem?‘

„Po sreči.“

‚In dalje: če si prideta dva, ki stojita na različnih stališčih, navkriž, ali naj močnejši pomendra slabejšega, ali naj si povesta raje, kako in kam mislita?‘

„No, zmenita se naj.“

‚In če bi tebi, Peter, kdo zastavil pot, ali se ne bi hotel z njim zbogati, da bi se videlo, kdo naj se umakne, ti ali on?‘

„Rad bi se.“

‚Če dovoliš, poberem zopet križec in prstan.‘

„Prosim.“

Vikarij je pobral verižico in si nataknil prstan.

‚Peter, ti si stal nekoč na nekem stališču.‘

„In stojim še danes.“

‚Za to sedaj ne gre. In takrat je stalo tudi mnogo drugih na istem stališču kakor ti.‘

„In stojijo še danes.“

‚Tudi za to ne gre. Stališče, katero mislim, je bilo namreč stališče svete katoliške cerkve. Iz njenih rok si ti prejel mašniško posvečenje, ona ti je izročila tudi nekaj svojih ovčic. Pa se je razneslo, da si se ti, Peter premislil, da si začel učiti drugače kakor sveta cerkev. Z drugimi besedami: gospodar je čul novico, da mu

oskrbnik zapravlja posestvo, in ali misliš, da se razsoden gospodar ne popelje na pristavo, ali pozove oskrbnika k sebi, da se domenita kako in kaj? Tukaj gre namreč samo za to: ali si širil krive nauke ali ne, in nikdo ne vpraša po tem, ali je bilo prav, da te je loški gospod dal napasti in zapreti, da si skušal dvakrat pobegniti in kar je še druge navlake; vse to so malenkosti, ki mene kot zastopnika cerkvenega poglavarja nič ne brigajo.'

„Seveda, če začnete tako, človek rad odgovarja, saj skoraj mora. A poglejte tisti svoj protokol in boste videli, v čem tiči moje krivoverstvo: v obhajilu sub utraque, v mojih otrocih, v tem da sem plezal po obzidju tolminskega gradu in da nisem maral odgovarjati Nepokojevemu zasmehovanju."

‚Protokol zame ne velja.'

„Ali za Nepokoja velja, za očeta Angeluccija velja, za patrijarha velja, za papeža velja. In vi — ali ne veste, da vas pahnejo ta hip na zatožno klop poleg mene, če vas slišijo?"

Ključ v vratih je zarožljal, Barbaro je pogledal na uro.

‚Dolžnost me kliče. Razmišljajte nekoliko o tem, kar sem vam povedal, in prosim vas, Peter — molite! Če bom količkaj mogel, pridem jutri zopet. Saj vam ne bom nadležen, Peter?'

„Ne boste."

(Konec prihodnjič.)

Kult francoske književnosti izven Republike.

Anton Debeljak.

Francoska literatura, kultivirana doma s tako ljubeznijo in navdušenjem, ima vedno dovolj pospeševateljev tudi za mejami domačije. Ne mislim pisateljev iz sosednje Švice, kakor Amiel, Rod, lani umrli neokristjan, in kopa drugih: prihajajo še od dalje. Med starejšimi je zlasti znan Grk Chénier, giljotiniran za časa velike revolucije, in njegov rojak Papadiamantopulos († 1910), ki si je nadel naziv Moréas po svoji domovini, in ki je igral v razvoju francoskega simbolizma dokaj znatno vlogo. Zaradi posebnosti omenim rumunsko poetko Vacaresco, ki piše sicer tudi v angleškem jeziku, in Poljakinjo Krysińsko. Angleška Amerika je dala dva delikatna pesnika: Stuart Merill in Viélé-Griffin sta prinesla

svoj obol na oltar galske beletrije po odličnem španskega rojaka avtorja blestečih sonetov „Trofej", José Maria de Heredia, rojenega na Kubi. Italija je prispevala neprimerljivega Marinettija, doma iz Afrike, odgojenega v Parizu, momentano delujočega v laških mestih, kjer je bil pred nedavnim obsojen na dvemesečno ječo vsled prestave „nemoralnega" romana Mafarke. Ime sta si zasigurala ob strani Manuela in drugih številnih židov de Souza in Kahu, ki mu gre slava, da je pred petindvajsetimi leti prvi uporabil prosti verz v „Nomadskih palačah" ter tako razbil posvečeno broneno posodo aleksandrinca.

Najmočnejši pritok sodelavcev pa prihaja iz Belgije, kjer je francoski jezik zelo razširjen, dasi bi ga nekateri pregoreči rodoljubi radi nadomestili z domačim narečjem. Med Valoni in Flamci navedem samo nekaj občno znanih imen: Rodenbach, ekskvizitni melanholik, ki je ovekovečil „Mrtvo mesto" Bruges, staro zasanjano zavetišče belginjk. Preidem molče Mockela, da napravim prostor Emilu Verhaerenu, ki je uzrl luč sveta blizu Antverpna leta 1855. Njegova umetnost je bistveno narodna. V mnogoštevilnih zbirkah poezij opeva Flamandke, razkošnobarvne večere, iluzorne vasi in halucinirane poljane kraj modernih industrijalnih mest, zagorele razkladalce ladij poleg vase zakopanih menihov in samotarjev. Prvi je zanesel v belgijsko umetnost toplo virijo prirode; njegovi stihi se razvijajo v bogato variiranih ritmih nedosežne plastike; skoro brez primera so v tem oziru „Goreče kope". Verhaeren je predvsem kipar besede — če smem združiti izraza — brez nadiha kričavih ali jokavih čuvstev, vedno jasen in veder optimist. Da ni uspel s svojimi štirimi dramatskimi umotvori, je po mnenju kritikov vzrok jezuitska odgoja, ki mu je zatrla zmisel za strast in konflikt.

Zlasti pa sem hotel imenovati M. Maeterlincka, avtorja pred kratkim objavljene „Modre ptice", feerije v 12 slikah. Doma iz Ganda, vzgojen pri jezuitih, se posveti kljub svoji predilekciji za medicino na očetovo željo študiju prava, „te zbirke socijalnih plotov in ograj." Izbrani poklic se mu je zdel nekak izprehod med podrtinami in grobiščem. Kot advokat se je kmalu naveličal razbojnikov, tatov in požigalcev, ki so nudili le zakrnelo psihologijo njegovi ostri žeji po misli in življenju. Sleče torej togo in odrine v Pariz, kjer v Latinskem kvartirju spozna razne literalne korifeje, izmed katerih je najbolj vplival nanj goreči mistik Villiers de l'Isle-Adam. Seznani se intenzivno z angleškim leposlovjem, čita Schopenhauerja ter izda prvo zbirko pesmi, kateri sledi dramatski poskus

La Princesse Maleine. Igrokaz je tiskal sam z ročnim strojem v 25 izvodih in prvega naslovil na slavnega simbolista Mallarméja... Sedaj se vrsti umotvor za umotvorom, največ v dramatski obliki: L'Intruse („Vsiljenka"), Les Aveugles („Slepci"), Pelléas et Mélisande, Alladine et Palamides, La mort de Tintageles, Monna Vanna, o katerih se je že pisalo tudi pri nas. Manj se je čulo o njegovih mistično-folozofskih spisih kot Le trésor des Humbles („Zaklad ponižnih"), L'intelligence des fleurs, La vie des abeilles („Življenje čebel") i. dr.

Najoriginalneje delo Maeterlinckovega odra je že omenjeni L' Oiseau bleu, v katerem nastopajo malone sami otroci. Osemletni Tyltyl in sestrica Mytyl zadremljeta v očetni bajti in sledimo nizu slik iz njunega sna. Vila Beryluna jima veli, naj gresta iskat modrega ptiča. Slabotni človek, tu ponazorjen v detetu, se tako peha za božansko ptico Srečo, a narava mu je sovražna. Zase ima le luč, kruh, sladkor in psa: stvari, ki so poosebljene in spremljajo otroka po nevarnih in čudovitih potih, braneč jih domačih in tujih živali. Prišedši skozi deželo Spomina, zablodita v kraljestvo Bodočnosti, slednjič v carstvo Noči. Zbudivši se na konec ujameta Modro ptico, ali podarita jo bolni punčki, ki si jo zaželi. Tako ima človek često srečo, toda je ne zna ohraniti; ta sreča je relativna, pridobimo jo le s tem, da jo žrtvujemo drugim.

Rafinirana je enostavnost te piece, vendar predočuje izvrstno Maeterlinckovo metafiziko. Zanj je resnica v spontanem, nepreudarjenem, instinktivnem, skoro nezavestnem. Pravo duševno življenje, kakor so menili že stari indijski modrijani, se javlja v neodkritih globinah, v daljnem šepetu. Kar vemo, to ni zanimivo, govori pisatelj. Povsod sluti tajnost, nepremerljiv mu je misterij v nas in okoli nas. Kadar razumemo resnico, se oddaljimo od nje, ker jo omejimo. Prava resnica in lepota je neizrazna, nejasna; zato je treba nedoločnosti v lepem. Skica, načrt, nasenčenje, jecljanje! Vse drugo je grobo in trdo, ostro, grdo in banalno. Pri tem se spomnim na besede Vignyja: Le molk je velik! — Dejanje v drami je po tej teoriji višek barbarstva. Dramaturg zahteva spečih globin brez valov, zabrisanih kretenj, ki izrazijo, vdahnejo gledalcu podzavestni jaz. To je Maeterlinckov Théâtre statique.

Legendo so igrali z velikanskim uspehom najprej v Moskvi (1908), potem v Angliji, v trenotku jo predstavlja gledišče Réjane v Parizu. Feerične dekoracije je ustvaril ruski slikar Egorov.

Felicijan: Smrt.

Mati je uprla oči v otroka. Zaiskrile so se ji, potemnilo se ji je čelo, obrvi in trepalnice so se zganile.

Na postelji je ležal pod težko rdečo odejo mal deček. Vroča glavica se je izgubljala med blazinami. Mladost lic je razjedala bolest, obraz je bil rdeč in napet. Dihal je težko, vzdigovale so se prsi in hrople. Suh, rezek kašelj je motil mir mračne sobe.

„Stanko! Me poznaš, Stanko?“ je dihnila komaj slišno.

Sklonila se je nad njim in mu popravila zglavje. Tresla se ji je roka, koleno se je šibilo: otrok je trpel, trpela je mati.

Tisti hip se je vtihotapila blazna misel:

„Kaj, če umrje . . .?“

Prestrašila se je, skoro zastalo ji je srce. Stisnila je krčevito ustnice, kakor otrok je povesila oči. Ogenj pogleda so ji zameglile solze.

„Mama! . . . dihal bi . . . ne morem . . . Mama! prosim! . . .“

Prešinilo jo je po vsem telesu. Klicala bi na pomoč, glas ji je zamrl v grlu. Pomagala bi mu sama, roki sta odreveneli, majalo se ji je telo od slabosti.

„Mama, prosim . . . mama!“

Prijela ga je božjast. Že v grlu so se dušile besede; hropenje in grgranje se je čulo. Pri ustnicah so se mu pokazale bele pene, lica so se napela še bolj.

Mati je stala ob njem in je bila brez moči. V njej se je rodilo veliko vprašanje: kaj bo? Njene misli ga niso mogle obseči. —

V sobo je stopil oče, uradnik Hutter. Ostrmel je, tega ni pričakoval; bolezen, kakor jo ima sto in sto otrok, si je mislil. In sedaj? Če je prepozno?

„Kaj vendar čakaš!“ je siknil in telo se mu je nagnilo naprej.

„Duši ga!“ odvrnila mu je. V trenotku se ji je vrnila zavest; vse je bilo jasno okoli nje, spoznala je resnobo položaja. „Duši ga! Zdravnika, ne? Pojdi, . . . hitro! — Umira —“

Kakor omamljen je stal še en hip, nato je odhitel po zdravnika.

Služkinja je prinesla čaja. Prijeten vonj se je razširil po sobi.

„Ali bi čaja, Stanko, hočeš? Daj, odleglo ti bo, daj . . .!“

Besede so prihajale iz dna srca, v strahu in obupu porojene, z žalostjo izgovorjene.

Stanko je molčal; napad je ponehal. Mir se mu je vtisnil v obraz, sladki nasmeh je preletel ustnice — zasanjale so mu oči.

„Zahvaljen, ki si v nebesih . . .!“

Sedla je v naslanjač, polagoma se ji je umirilo srce in slika bodočnosti je vstajala pred njenimi očmi: Stanko, njen otrok, je mladenič, je mož . . .

Kratke so bile sanje, vsesal in zagrizel se ji je v dušo dvom.

„Ali umre, ali bo živel...? Če umre, če ne bo živel, če preneha biti srce . . .? Ali je mogoče?“

Potok solz se ji je ulil po licih; glasni vzdihi, pritajeno ječanje se je spojilo z mrakom in temo.

„To bi bilo nekaj groznega, ne prenesla bi“ —

Tedaj je prišel soprog z zdravnikom. Obrisala si je solze.

Zdravnik je premeril s par koraki sobo in stopil z mirnimi, odločnimi koraki k postelji. Ozrl se je naokrog, nagubančilo se mu je čelo kakor v velikih skrbeh. Ukazal je dvigniti zavese. Z veščim pogledom je premotril položaj. Spoznal je: smrt čaka ter se ozrl naravnost v plahe in pričakovanja polne obraze:

„No, bomo videli, kaj bi se dalo storiti... Poskusim —. Skušal ga bom rešiti — ali, gospa, prosil bi, pustite me za trenotek samega pri bolniku. Samo za trenotek; ni nič važnega, malenkost, takoj sem gotov, pokličemo vas. Gospod, skledico gorke vode prosim!“

Volji zdravnika se je morala ukloniti. Soprog jo je spremljal v sosednjo sobo.

„Ne boj se vendar, boš videla —“ Vrnil se je in zaprl vrata. Pustil jo je samo. Pohištvo je stalo v sobi kakor po navadi, a zazdelo se ji je, da je v tuji sobi. Po mislih so ji blodili strahovi in vešče. Začula je korake in napol zadušeno govorico. S strahom se je približala vratom, prislonila je lahti ob rob in poslušala.

„Kaj bo? — Ali ga reši?“ —

Naenkrat je vse utihnilo. Čula je le svoje dihanje, utripe svojega srca. Prikradla se je slutnja mimogrede; potolažila jo je z lepo nado.

„Ali, kaj je to? Kaj se godi? Tako tiho... morda spi? Zaspal je. Ah . . . kaj sedaj . . .! Sedajle . . .“

Butil ji je na ušesa z vso grozo otročji jok in kašelj. In jok se je zadušil in utihnil v kašlju.

„Sedajle se je nekaj zgodilo . . . sedajle . . .“

Objele so jo slabosti, omahnila je, skoro nezavestna se je zgrudila na stol. Strmela je v strop z vodenimi, preplašenimi očmi.

Solnce je prikukalo v sobo in se uprlo v njene črne lase. Visoko bledo čelo ji je pobledelo še bolj. Na stropu in na steni se je plazila počasi velika, črna senca; zatrepetala je in izginila. Solnce se je skrilo za oblak; skozi okna je prišel mrak in prinesel grozo s seboj.

Odprla so se vrata in pokazal se je dobrodušen obraz zdravnikov. Za njim je prihajal njen soprog.

„Prosim, kako je, kaj je?“ je vprašala skoro obupno.

Zdravnik je zmigal z rameni, stopil par korakov naprej in ji ponudil roko. Pogleda sta se srečala, eden nestrpen, poln nemira, pričakovanja, vprašanj, drug odkritosrčen, hladen.

„Kako je?“ je ponovila hlastno.

„Sožalje, gospa,“ je odgovoril zdravnik in se priklonil. „Zastonj je bila vsaka pomoč.“

Pogledala ga je z velikimi, odprtimi očmi in odhitela iz sobe.

Zdravnik in uradnik Hutter sta obstala.

„Hitra pljučnica,“ je rekel zdravnik, „in božjast.“ Oče je prikimal nemo. Začul se je glasni plač soproge.

* *
*

Proti večeru tistega dne je sedel Hutter v kavarni in bobnal s prsti po marmornati mizici. Sanjal je napol, ali strašne so morale biti njegove sanje, zakaj grozen je bil njegov obraz. Črna kava je stala mrzla pred njim. Komaj zapaljena cigareta mu je padla iz rok in ugašala na mizi. Malo viden oblaček dima se je motal okoli njegove glave. Zunaj je deževalo. Redki ljudje so hiteli mimo okna za opravki. Le v kavarni je bilo življenje; gostov je bila polna. Mešali so se vzkliki, butale so se krogljice na biljardni mizi . . .

Hutter se je vzdramil, globoko vzdihnil in zopet zamižal. Roka mu je nervozno legla na vroče čelo; misli je bilo toliko, da bi se utopil med njimi, ena mučnejša od druge.

„Zaduši se revček pod gomilo — prst, mlada, sveža prst je težka... In vendar ni bilo krivde v njem, sama mladost in pomlad ga je bila, sama sreča in veselje, radost . . . v nekaj urah, dneh vse mine . . .“

Preplašeno so zagorele njegove oči, jezen pogled je šinil po gostih. Toda zanj se ni zmenil nihče.

„Ljudje ga odneso, vzeli mi ga bodo...preklinjal bi te usoda!“

Bila mu je volja, da bi udaril po mizi in zdrobil, kar bi dosegle roke.

„Zakaj je moral umreti?“ Obupni klic duše se je ponavljal. „Zakaj?“ — Nobene krivde ní bilo v njem, moralo se je zgoditi, usojeno je bilo tako že od začetka. Usojeno? Zapisano? — Mrak ovija moje misli, nejasne postajajo. Duša je bolna, strta, brez moči, varana je v nadah . . . Vse uničeno . . . groblje povsod! Že koplje grobar grob zanj —“

Ozrl se je proti oknu in se bridko nasmejal:

„Ah, da, vesoljni potop mojega življenja! Kar je, je in ostane nespremenjeno, vekomaj. Zgoditi se bo moralo, jasno je že samo po sebi. Zakaj bi živel oče, če je mrtev sin? Sin je del njegovega telesa, je njegovo telo, njegovo meso, njegova kri . . . Zakaj bi živela mati, če je mrtva senca tisti, ki ga je rodila . . .? Zgoditi se se mora; treba je, da tudi ona umre, tudi mati . . . Kakor pred menoj leži vse to, samo po sebi umevno. Na vsak način . . . kako postranska je ta stvar . . .“

Znanec je prišel mimo mize.

„Kaj pa ti, Hutter, tako?“

Skočil je pokonci, vzdignil je roko, hotel je hitro nekaj izgovoriti, a ohromel je v hipu. Kakor odsoten je odgovoril:

„Umrl je.“

In pustil je denar na mizi ter odšel. Znanec pa se je pridružil znancem.

„Hutter je danes mračen in temen, umrl mu je sin.“

Beseda smrti je vplivala; za hip je prenehala igra. Zresnili so se nekaterih obrazi. Eden je rekel:

„Ubogi oče.“

Drugi se je nasmejal in spregovoril:

„Tako mladih ni škoda.“

Tretji je le začudeno pogledal. —

Hutter je v najhujšim dežju hitel domov. Lahka je bila njegova vest, misli ne več pekoče. Le včasih se mu je zmračilo čelo in obledele ustnice in takrat so bile njegove misli težke.

Doma mu je prišla nasproti soproga. Hodila je po prstih.

„Slišiš, tiho, zdi se mi, da spi . . . prsi se mu vzdigujejo, smehlja se . . .“

Nasmehnil se je bolestno; v tistih trenotkih je bila mirna in pokojna njegova duša. Videl in veroval je v smrt, zaupal je v ljubezen, hrepenel je po moči. Sledil je soprogi v sobo, kjer je ležal na beli postelji njegov sin, obdan s svežimi šopki. Voščena sveča mu je gorela ob strani in utripala.

„Tiho, da se ne zbudi! Glej, spi . . . ali ne vidiš? . . . Ali nisi videl?... Glej, sedaj se mu vzdigajo prsi...sedaj upadajo..."

„Ne zbudi se nikdar več."

„Saj ni res," zatrepetala je po vsem životu, ni mogla verjeti.

„Res, res, nikdar več." Glas njegov je bil miren in svečan. „Midva pojdeva za njim . . ."

Pogledala ga je vprašajoč, ker ni razumela. Preplašilo ga je, ni si ji upal povedati: umreti moraš! In dejal je:

„Stopala bova za njegovo krsto, ti, mati, jaz, oče!"

Besedici „mati" in „oče" je govoril s poudarkom in visokim glasom.

Soseda je prišla kropit.

* * *

Hutter in soproga sta se pripeljala od pogreba. Nebo je bilo oblačno, a deževalo ni. Dan je umiral, nastajala je noč. Soproga je tiho jokala. Njegovo lice je otopelo od bolečine, pogled mu je zbegan, skoro blazen, kakor bi hotel prodreti nekam v globine. Dvakrat, trikrat je zaječal globoko.

Odklenil je stanovanje, odprl vrata. Prestrašila sta se oba in tesneje jima je postalo pri srcu.

„Prazno je pri nas," je izpregovoril on, ona je molčala.

„Že tretja noč nastaja, kar ga nimamo . . ."

Prijel jo je za roko in jo močno stisnil.

„Ah, pusti me!" Mračno se je ozrla nanj in se mu izvila. Odložila je klobuk, stopila parkrat po sobi gori in doli, okoli mize; slednjič je obstala. Z obema rokama je objela belo čelo; oči in lica so se ji obsenčila.

„Da moram biti ravno jaz tako nesrečna!"

Soprog se je neopaženo odstranil iz sobe. Po prstih je šel skozi predsobo in stopil k vratom; vrat se mu je globoko upognil: poslušal je, prisluškoval. V vsej hiši je gospodarila brezglasna tihota, kakor bi vse izumrlo v njej. Šepetal je tiho, sam zase:

„Dobro je tako, dobro . . ."

Vzdramil se je; plašno se je ozrl na vse strani in zaklenil počasi vrata. Zavrtil je ključ enkrat, postal je nekoliko, potem še enkrat. Železo je zaječalo in z naglico je spravil ključ v žep. Še je prijel za kljuko; vrata se niso odprla.

„Dobro je..." je zamrmral in odhitel k soprogi, ki je molče strmela skozi okno v mrak. Poljubil jo je na čelo.

„Dragica, ljubiti morava, močna morava biti . . .“

Zaprla je oči in se naslonila ob njegova ramena; sladkost ji je omamljala dušo, razumela ga ni. Pobožal jo je po licih in laseh...

Znočilo se je skoro popolnoma. Tresla se mu je roka, čeprav se je trudil, da bi ostal miren. Prižgal je eno žveplenko, ugasnila je, drugo, tudi ta. Nazadnje je luč zagorela.

„Kdo bi mislil, nerodno je — ali mora biti . . .“

Sedla sta na zofo in dolgo molčala.

„Bati se ne smeva; močna morava biti,“ je izpregovoril. Glas je bil odločen, ali raskav in prisiljen. Težko so mu šle besede od srca. Ali nenadoma je izbruhnilo v njem, kakor se vzdigne val v višavo sredi tihega morja.

„In, če treba tudi čez življenje — za njim morava!“

Oklenila se je s strahom njegovega vratu; besede negotovosti so ji šinile iz ust:

„Za njim?“

„Za njim! . . . Ali nimaš moči? Ali se morda bojiš? . . . Ali ga nisi ljubila? V imenu ljubezni povej, si ga ljubila ali ne? . . . Povej, govori, ne molči, ne muči! Kako? Kaj je? Govori! . . .“

Molčala je.

„Zakaj strah, zakaj bojazen? Saj leži na dlani: tako se mora zgoditi in ne za spoznanje drugače . . . Pogum! Ne boj se in močna bodi!“

Pomislil je nekoliko, potem ji je šepnil na ušesa:

„Ali mu nisva midva vdihnila življenje? Njegovo življenje je bilo del najinega življenja. Ne spoznaš, da sva kakor trstika v vetru?...“

Prepričevalne in jasne so bile njegove besede. Pomolčal je zopet, nato je mirno izpregovoril:

„Če življenje ni celo življenje, potem sploh ni življenje.“

Tedaj je zaslutila, kaj misli in še predno je mogla razmisliti in pojmiti misterij smrti, ji je povedal z jasnimi besedami:

„Umreti morava, umrla bova . . .“

Spreletelo jo je po vsem životu. Tako mlada še in že umreti? Grozno! Smrt je stala pred njo in bilo jo je strah. Stisnila se je k njemu in iz prsi se ji je izvil obupen krik.

„Kaj bo z nama!“

Zasmejal se je trpko.

„Zakaj vprašuješ? Ne vprašuj! Nočem, da bi . . .“

Zamahnil je nejevoljno z roko. Zapeklo ga je v duši; vstajali so skrivni očitki in rad bi se jih bil otresel.

Potegnil je iz žepa uro in jo približal ušesom. Mehanizem je deloval, poslušal je enakomerno udarjanje. Naenkrat se je v njem nekaj zganilo, položil je uro na mizo in stopil po sobi.

Spremljali so ga pogledi soproge. Zagledala se je v njegov obraz in ni odvrnila oči od njega. Zaspane trepalnice so mu visele nad temnimi očmi. Videti je bilo, da se zapro vsak čas. V čelo in lica so bile zarezane globoke, ostre gube.

Sledila mu je dolgo časa z očmi in ga motrila s sovražnimi pogledi, a sama ni vedela zakaj. Hipoma pa jo je pretreslo, v spomin se ji je vrinila misel: umrla bova. Vsi živci so zatrepetali v njej, kri se ji je razlila po vsem telesu, nemir, strašen nemir se je je polastil. Planila je pokonci, iz ust so ji siknile besede, izgovorjene v smrtni bojazni:

„Jaz bom kričala . . . kričala bom!“

Pogledal jo je. Z enim samim pogledom jo je spoznal. Zastudila se mu je v tistem hipu.

„Kričala?“ se je začudil. Nato je omolknil.

„Neusmiljen! Zaničujem te!“

„Zaničuješ —? Ha, ha! Ti me zaničuješ, ti?“

„Da, jaz, jaz!“

„Ha, ha!“ Zresnilo se mu je lice; globoka žalost mu je legla v srce, izražale so jo bolestne poteze okoli ustnic. Ustavil se je, položil si je roko na srce.

„Nocoj je najin zadnji večer, zadnje ure teko . . .“

„Lažeš! . . . Kaj misliš? Kaj nameravaš? . . . Slišiš! kričala bom . . .! Nočem biti več pri tebi, grem, saj me ne ljubiš, me nisi ljubil. Pojdem, takoj pojdem . . .“

„Vrata so zaklenjena . . .“

„Odklenem . . .“

„Ključ je v mojih rokah.“

„Ah, prosim, lepo prosim . . .“

„Ne boš, ostaneš! Hočem.“

In padla mu je pred kolena in zaihtela na glas.

„Ne bodi neusmiljen, bodi dober . . .!“

Prijel jo je za roke; umiril se je popolnoma. Nobene negotovosti ni bilo več v njem, obraz jasen, srce lahko, beseda odločna in svobodna.

„Nisi ga ljubila.“

„Jaz nisem kriva, da se je zgodilo tako. Tresla sem se ob njegovi postelji, čula sem pri njem, jokala sem, stregla sem mu.

Ljubila sem ga, kolikor sem ga mogla ljubiti. Bolj bi ga ne mogla, kajti ljubila sem ga iz vse duše!"

„Ljubila? Ljubila si ga pač, ker si ljubila sebe. Tvoja ljubezen je bila egoizem, pomni to! — Vsak dih, vsako dejanje, vsaka solza radi sebe . . . Ha, ha! Ali ni tako!"

„Ne bodi zloben!"

„Zdi se mi, da govorim resnico.

„Lažeš!" —

Prijel jo je tesneje za roko, potegnil jo je s silo nase in jo strastno poljubil. Njegova duša je hrepenela po utehi.

„Ljubim te! Večja in močnejša je moja ljubezen, kakor je bila ona pred šestimi leti, ko sva stala pred oltarjem. In tudi jaz sem egoist . . ."

„Bojim se," je šepnila.

„Ni potrebno. Tvoj mož sem: pravico imam tudi do tebe..."

Ni mu bilo, da bi jo tolažil. Njej pa so besede vzele vso voljo, lastni nagibi so jo zapustili, udala se je popolnoma.

Luč na mizi je utripala in žarki so padali enakomerno po sobi. Hutter je prijel svojo soprogo za roko in jo peljal do okna. Stal je samozavestno, trdno, kakor mož, ki se ne da omajati; okoli usten se mu je šopiril prešeren nasmeh. V licih in očeh je bila žalost in združila se je z zasmehom tik pod očmi, tik pod globoko udrtimi, strmečimi . . .

„To noč poglej, tam doli na cesti! . . . Še veš? Si že pozabila? Ravno taka noč je bila, že po polnoči. Človeka nobenega nikjer, kakor danes ne . . . daleč naokrog nobenega, le ti in jaz... Še veš? Greva, korakava v nemi noči . . . tesno si se me ovila, morda te je bilo strah zvezd na visokem nebu? Še veš? Takrat se je zbudil glas v noči: pogin. Udarila je v zvoniku ura dvakrat in... zabrnela sta še dva udarca iz noči... Kaj gledaš, kaj strmiš, kaj buliš oči . . .? Noč je tiha in ne sliši, ne vidi . . . Poslušaj: oba sva čutila, govoril in narekoval je globok, neviden glas smrt, pogin, razdor domačega ognjišča. Oba sva čutila: takrat se je začelo, nocoj bo konec . . .

Draga, veliko in močno vero imam, življenje samo mi jo je pisalo... Sedaj sem miren, dobre volje kakor dvajsetleten fant... Veseli se z menoj, raduj se!... Kmalu se snideva z njim — ni ga požrla lačna zemlja, o, ne more... Nad gorani, nad oblaki, nad solncem, nad zvezdami, nad mirijadami teles svetovja je prostor večnosti, neomejen, od vekomaj. Tam je prostor duš, ki se razumejo, ki so eno...

. . . ali nisi slišala, kako je grmelo kamenje, kako so ječale deske, razlil se je vonj kadila . . . lopata je zadela ob kamen . . .? Ali nisi videla, kako se jima je mudilo, kako sta hitela, dokler ga ni pokrila prst?

Zastonj! Nocoj . . . okoli polnoči . . . ko bo ura udarila dvakrat . . . Vrbe bodo stresale liste, cipres vršički bodo oživeli v veselju — med grobovi, na nebu plava luna . . . Vstaja njegova duša . . . mladi se zora njegovega dne, praznik življenja . . . Pohitiva, pohitiva; čas je že: že slišim trobento angela, ki vabi in kliče k vstajenju . . .

Ha! Zakaj me gledaš tako . . .? Ne glej me tako!

Kakor starec je sklonil glavo; omračil se mu je radosten obraz. A hipoma se je vzravnal. Človeku je bil podoben, ki se je spomnil na nekaj zelo važnega. Udaril je z dlanjo ob čelo.

„Če te razume kdo, te razumem jaz! . . . Tvoja ljubezen je kakor zvok kraguljčkov v jasnem zimskem dnevu. Hej, kako žvenkljajo cin, cin, cin, slišim, kako se smejejo, kako vriskajo, pojejo cin, cin, cin . . . Konj beži, smuči lete . . . glas se gubi cin, cin . . . Vse tiho, nad menoj le jasen, zimski dan... Če te razume kdo, te razumem jaz... Draga, čas hiti... Spijva čašo v njegov spomin!“

Vzel je iz omare dva kozarca z vitkima vratovoma, zlatoobrobljena in ju postavil na mizo. Nagnil je težko steklenico; črnina se je ulila v debelih, penečih se curkih. Nato se je ozrl po sobi in odklenil miznico: na belem papirju je ležal svitel samokres. Položil ga je mirno na mizo.

„Ali —! Vendar – ! Kaj, kaj?“

„Tiho, tiho! . . . Moja vera je taka.“

„Ah! Ljudje —!“

„Moja vera je taka . . .“

„Jaz zakričim . . .“

„Tiho, trči in pijva!“

Roka ji je segla nehote po kozarcu, trepetala je. Nekaj kapljic je prekipelo in se ulilo po bledi roki. Hutter je držal kozarec s povzdignjeno roko, oko se mu je zagledalo vanj. Iz oči mu je pritekla solza in se izgubila.

Zazvenela sta kozarca.

„Njegov spomin naj živi!“

Spila sta do dna. Hutter je privihnil luč.

Dolga, koščena roka je segla po mraku.

Satura.

L. Pintar.

Valjhun sin Kajtimara. —

Tako se pričenja uvod h Krstu pri Savici. V Levstikovem gradivu pa vidim, da se je možu prirejajočemu Prešernov tekst za novo izdajo zahotela enkrat čudna izpremememba, češ da bi dal tako osebam bolj slovansko lice. Zapisal je „Vladuh Hotemerovič“, „z Avreljem Droh“ pa je preinačil in zasukal v „in z Orlom Drg“. Ne samo, da je tako izpreminjanje Prešernovega teksta že samonasebi popolnoma nedopustno, tudi zelo ponesrečeno je to popravljanje. Zakaj da ponesrečeno, si hočemo nekoliko bliže ogledati.

V drugem poglavju sedme knjige Valvasorjeve „Ehre des Herzogthums Krain“, od koder je, kakor znano, Prešeren vzel zgodovinsko ozadje za svojo povest, se nam pripoveduje, da je prišel po smrti vojvode Chetimarja, ko je njegov sin Valdungus ali Walchunus vzel veslo vlade v roke, mirni razvoj cerkvene občine, ki jo je bil salcburški škof Virgilij s svojim duhovnikom Latinom med Slovenci na Kranjskem in v Korotanu zasnoval, zopet v nevarnost, kajti domače plemstvo je hotelo na vsak način otresti bavarski jarem, t. j. koroško-kranjske vojvode iz bavarske hiše, ki so jih tisti čas tem deželam vsiljevali (Kärndterisch-Krainerische Hertzogen von dem Hause Bayern damals diesen Ländern gegeben wurden). — Ti vojvode so bili torej Slovenom vsiljeni tujci, a ne domačini — in tudi njih imena so tuja, ne pa iz našega jezika vzeta. — Končnica „-uh“ je pejorativnega značaja, to se pravi, da pomen ponižuje in poslabšuje; primeri: potepuh, lenuh, požeruh, ovaduh, prekucuh i. t. d. Potemtakem bi bil vladuh prav zanikaren vladar in če bi hoteli vzeti Levstikovega Vladuha za govoreče ime, dobili bi za koroškega vojvodo samosilnega trinoga, grozovitnega tirana — in vendar pravi Valvasor, da je vojvoda Valdung vladal deželo z blagosrčnostjo in krotkostjo ter skrbel povsod za red in pravičnost. Kako naj se vse to ujema? — Sicer pa ta imena niso od pesnika nalašč za to povest prosto izumljena, torej tudi nikakor ne morejo veljati za govoreča imena, ampak so posneta po Valvasorju, torej nekako zgodovinsko ugotovljena in zato se okoli njih ne dá dosti brbati. — Če sta torej Valjhun (pravilno Valdung) in Kajtimar (pravilno Godomar) Bavarca, kakor je

Tesel (Tassilo), potem nam kaže tolmačiti tudi njuni imeni iz germanščine, ne pa iz slovanščine. Z Vladuhom torej in s Hotemerom ne moremo nikamor. Poskusimo pa drugače! Iz korena WALD, ki ga imamo v glagolu walten (vladati), ima nemščina lepo število osebnih imen, n. pr. Waldobert, Waldbodo, Waldfrid, Waldhart, Waldemar Walderich i. t. d., ki se vsa dadó okrniti in okrajšati na obliko Waldo ali Wald. S končnico „-ung" (kakor tudi z „-ing") se pa napravljajo poočetna imena (patronymika). Potemtakem je latinizirani Valdungus prvotni Valdung (Waldung t. j. Waldov sin — v slovanščini bi bilo analogno: Vladič = Vladov sin, mladi Vlad; Vlad bi bila seveda okrnjenka iz Vladimir Vladislav i. t. d. Enake tvorbe so: Adelung, Amelung, — Karoling, Capeting, Merowing, Götting (Gottov sin) i. t. d. — —

Latinizirani Chetimarus je pa Ketimar iz prvotnega Godimar. GOD s pomenom „dober, ugoden" — Gott = dobro, ugodno, prošnjam naklonjeno bitje — in MAR slaven, glasovit. Primeri Adalmar (po plemenitosti, po rodu slaven), Sigmar (Zmagoslav), Dietmar (med ljudstvom na glasu) i. t. d. — Godomar je torej prav Dobroslav годеславъ t. j. po dobrosti glasovit (virtute clarus). To osebno ime je zlasti zanimivo zato, ker nahajamo njegov sled še v krajnem imenu Köttmannsdorf t. j. Kotmara ves med Dravo in Vrbskim jezerom jugozapadno od Celovca. Jaksch (Monumenta IV, 2, 804.) za XII. in XIII. stoletje navaja oblike Chotemaresdorf, Kothemarsdorf, Godmeresdorf, Gotmarsdorf, Chotmarsdorf, Chötmarsdorf i. t. d. — t. j. Kotmarova ves.

Ne mislim ravno trditi, da je Kotmara vas tista naselbina, ki jo je ustanovil prav tale Kotemar, Valdungov oče, koroški vojvoda v VIII. stoletju, — dasi bi tudi to morda ne bilo nemogoče — samo to sem hotel opomniti, da je Kotmara ves naselbina, ki jej je n e k i Kotemar položil temelj in ki je po svojem ustanovitelju (knezu, županu, starosti) dobila to svoje ime. Svojilni pridevniki, ki tvorijo determinativni del takih krajnoimenskih sestav, so s priponko „-jь" izvedeni iz (lastnih) osebnih imen n. pr. B a n j a loka (banova), Ivanje selo, Martinj vrh, Pavlja vas, Depalja vas (Depelsdorf), Lipalja ves (Leopoldskirchen t. j. Lipoldova ali Lipold-ja ves pri Trbižu), Rigarja ves (Riegersdorf v občini Sv. Tomaž) in Rekarja ves (Riegersdorf pri Podkloštru — t. j. das Dorf des Richari) Arlča ves (Arlsdorf t. j. Arltova ali Ara[wa]ldova vas), Vrpja ves (Arndorf) od osebnega imena Arbo [Arn iz Arben, kakor Alm iz Alben ali Hilm iz Hilben ali Ram iz Raben i. t. d.], Bilčoves (Lud-

mannsdorf); bilec (бъıль, primas) je boljar, velikaš, veljak med narodom, ki se je med svojimi ljudmi povzpel do neke veljave, do ugleda, kakor je tudi Ludmann = Liudman (ein Mann des Volkes, Publius, Publicola), ki ga ljudstvo čisla in spoštuje; Bilča ves je menda torej Bilcova ves, das Dorf des Bilec oder Ludmann itd. itd.

* * *

Pri imenu „Kotmara ves“ nam pa hodi nekaj navskriž. Kakor imamo namreč „Rigar*j*a ves“, Rekar*j*a ves, Vihar*j*a ves, Limer*j*a ves i. t. d., prav tako bi tudi pričakovali Kotmar*j*a ves, Žitar*j*a ves (Sittersdorf), Tmar*j*a ves (Emersdorf), Rotman*j*a ves (Rottmannsdorf) — in vendar imamo „Kotmara, Žitara, Tmara, Rotmana ves“ brez jotiranja, brez mehčanja. Že Miklošič uči v svojem primerjalnem glasoslovju (str. 209): die Erweichung des r im aslov. begann frühzeitig zu schwinden, ein Satz, dessen Bestätigung im nslov. und serb. zu finden ist. — Tudi v navedenih slučajih vidimo, da je mehčanje r^a, ki bi ga morala priponka „-jъ“ povzročiti, brez sledu izginilo ali sploh popolnoma izostalo. Mislim, da bi se dali ti slučaji primerjati s staroslovenskim цѣсароу законоу (caesareae legi) namesto pričakovanega цѣсарю законоу (Mikl. vitae sanctorum, stran 24, vrsta 32). — O tem mislim, da niti najmanje ne smemo dvomiti, da sta n. pr. Kotmara ves in Rigarja ves popolnoma slični tvorbi in vendar je v enem slučaju mehčanje r^a popolnoma zaglajeno, a v drugem ohranjeno. Zanimivo bi bilo znati, ali je ta prikazen v zvezi z različnostjo narečij, ali z različnostjo končnic dotičnih pri izvajanju svojilnih pridevnikov za podstavo služečih imen, ali pa je sploh le slučajna. — Precej slična s Kotmaro vesjo je Tmara ves (Emmersdorf), tako slična, da bi utegnila na prvi pogled koga zapeljati, češ da je nastala „Tmara“ po odpadu prvega zloga iz „Kotmara“, in vendar ni tako. Stare oblike iz XIII. stoletja nas pripeljejo na pravo pot. Iz teh oblik Edmarsdorf in Tumarsdorf posnamemo, da je podstava tem krajnim imenom — [imamo namreč več Emmersdorfov, za nas pride v poštev Tmara ves pri Rožeku] — osebno ime Audomar, Edmar ali Otmar (t. j. po bogati dedini slovit), torej Edomarsdorf (Etъmarja ves) po odpadu začetnega vokala Domars- ali Tumersdorf (Tmara ves, Тъмара вьсь). — — Kam smo zašli! Vrnimo se k Prešernovemu uvodu.

Imena gredo kakor njihovi nositelji križem sveta, prehajajo od roda na rod, pa preskočijo tudi lahko mejo iz dežele v deželo in se pojavijo raztresena v tujem okrožju. Tako je mnogo tujih osebnih

imen zašlo med Slovence, bodisi v stari službi osebnih imen, bodisi kot osnova krajnim imenom. Ketimara in Valdunga smatramo torej za tujca. Herman Aurelius, menda član domačega plemstva, in njegov sozarotnik proti tujim vsiljenim vojevodom, namreč Drochus, ta dva bi že prej utegnila veljati i po imenu za domačina, dasiravno tudi pri teh dveh ni nič dognanega. — Aurelius naj bi bil drznooki orel, pa Herman je obenem(!) — in Drochus naj bi bil Drg(?), če bi že vsaj rekli drug ali tovariš ali član vojaške druhali (дрѫгаръ), da bi si mogli poleg imena vsaj kaj določnega misliti, — — drgetavec in trepetnik vendar ni bil.

Tako na celem ne gre izmišljati si novih oblik. Le pustimo Valvasorju in Prešernu stare oblike, dokler ne dobimo zanesljivih opor, da bi z njimi oprli nove oblike izpodkopavši stare. Kaj ti mara zgodovina za etimologijo in za slovansko lice nastopajočih imen!

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

II.

„Živio!“ — Servus, prijatelj! — Glej, saj si že tukaj!“

To je bil prvi pozdrav, ki ga je zaslišal Tomaž Križaj pri svojem dohodu v trg, in sicer že na mostu pri tretjem kilometru. Zdramil se je Tomaž iz svojih sanj in podal roko svojemu prijatelju izza učiteljevanja.

„Zdravo, Strel! Dober omen je, da srečam tebe prvega. Ali si vedel, da pridem in si mi prišel nasproti?“

„Govorilo se je snoči nekod, da si imenovan, a nihče ni vedel, kdaj prideš. Slučajno sem hotel danes nekoliko na izprehod in tu sem te zagledal, kako stopaš zamišljeno proti svojemu novemu domovanju, tako zamišljeno, kakor v onih časih, ko si še pasel otroške duše tam pod goró. Še vedno sanjar, kaj?“

„Ne tajim, da ne, toda vendar se je mnogo izpremenilo od tistikrat. Tudi tebi se pozna, Strel, da nisi več tisti. Neka senca leži na tvojem prej tako jasnem čelu, in tista tvoja elegantna gibčnost, se mi zdi, se je nekam ogulila, ne zameri mi!“

Strel se je prisiljeno nasmejal.

„Dobro vidiš, prijatelj, ali si pa uganil. Kaj hočemo, življenje ni praznik, je dejal nekdaj Gregorčič in gotovo si tudi sam najbolj občutil. Mimo mene ni šlo z lahkimi koraki in na solnčnih žarkih, še celo mesečnih, onih bledih in trepečočih mi ni privoščilo. Vsa pokrajina je bila prepeta s težkimi, temnimi oblaki, in pod njimi je vladala ona mučna, neznosna tišina, dan za dnem, teden za tednom, mesece in leta. Komaj sem dihal, težko breme je pritiskalo name, tlačilo me k tlom, in ni se mogla dvigniti moja glava več kvišku. In v svojem obupu sem iztegnil roke proti nebu ter prosil bliska in groma in toče, samo da bi prešla ta grozna tišina, da bi se odvalila od mojih živcev vsaj za trenotek. A nebo ni imelo usmiljenja z menoj, ni poslalo ne bliska, ne groma in ne toče, še vedno leži nad menoj kakor je ležalo v prejšnjih dneh. Zdelo se mi je nekdaj, prijatelj, da sem bil velik, večji, kakor je marsikdo drugi, ki se je delal velik, a uvidel sem, da sem majhen, tako neznaten kakor otrok v zibeli, ki se ne more geniti, ko ga je privezala nanjo mati ter odšla z doma po svojih opravilih. A zdaj so veliki drugi, vsaj v mislih svojih so veliki. Blagor jim, da ne vidijo, da se ne zavedajo! — Toda pustiva to, prežalostno poglavje je za prvi pozdrav!“

Molče sta stopala prijatelja dalje. Tomaž je začudeno opazoval Strela, spoznal je takoj, da bi bila tukaj vsaka beseda odveč, zato je umolknil. Vedel je, da je brezmiselna vsaka tolažba pri takšnih značajih, kakršen je bil Strel. A hudo mu je bilo, in nehote mu je nizko klonila glava.

„Ali imaš že stanovanje, Tomaž?“ se je hipoma spomnil Strel. „Ne? Koliko pa potrebuješ? Kakor vidim, nisi še oženjen.“

„Koliko naj potrebujem? Ena srednjevelika, čedna soba mi zadošča popolnoma. Ali imaš ti kaj pripravnega?“

Strel je pomislil.

Ako nisi preveč izbirčen, ako ne pogrešaš razgleda na naš veliki trg, ampak se zadovoljiš s skromnim pogledom na šolski vrt, kjer raste že nekaj let sam krompir in fižol, pa v kotu nekaj čebule za častitljivo družino našega nadučitelja, ako ti semtertje ne preseda otročji jok, ki se mu ne more ubraniti, da ne bi prebil vrat in sten, ako te preveč ne razburi hreščeč glas nervozne ženske, ki prevpije tri četrtine dneva in skoro polovico noči, ako se ne bojiš ropota podgan nad svojo glavo, ako . . .“

„Dovolj, dovolj teh ‚ako‘, prijatelj! Torej ti imaš na razpolago sobo, ki bi mi bila všeč poleg vsega, kar si mi tako radodarno naštel. Vzamem jo, preden jo vidim.“

Strel ga je pogledal od strani, skomizgnil z ramami ter dejal:

„Ti si korajžen dečko, Tomaž! Sicer pa tudi drugod ne dobiš dosti boljšega. Bomo že poizkusili, da ti ne bo prehudo.“

„Kaj pa družabno življenje tukaj v Brinju? Daj mi nekaj navodil, da ne ponesrečim takoj prvi dan!“

„Družabno življenje? Sploh ne vem, kaj hočeš s to besedo. Ako bi vprašal, kakšno je nedružabno življenje tukaj, potem bi ti vedel zapeti dolgo, poučno pesem. Vendar ti pa ustrežem glede takozvanih navodil, da ne ponesrečiš, kakor praviš sam. — Prva tvoja dolžnost je torej, da se takoj danes, sedajle precej vržeš v salonsko suknjo in cilinder ter se odpraviš na dolgo križevo pot od postaje do postaje. Na tej križevi poti boš videl povsod enake slike, povsod samo sliko prve postaje. Bog ne daj, da bi se vsled tega naveličal ter bi izpustil kako postajo, smrten greh bi bil in nikdar odpuščen. Menda veš, kaj menim. Obiske moraš napraviti vsem, ki se štejejo med elito. Sicer ne smeš v družbo, niti v gostilniško družbo ne. Nobeden bi te ne pogledal, nobeden bi ti ne odpustil tega greha. Še v poznih letih bi se ti to očitalo. Tam zunaj pri Polaju, kamor zahaja vse, „kar leze ino grede“, bi ne bilo prostora za takšnega človeka, ako ne morda popolnoma za vrati v kotu. Pred leti se je bil tako daleč izpozabil finančni koncipist dr. Krmilar — trmasta, svojeglavna butica —, k nobenemu ni hotel iti; ti ne veš, kako so ga bojkotirali, kakšne lepe lastnosti in čednosti so mu pripisali. Ako se je zgodila kje kaka nerodnost, ako je župan zjutraj po nesreči stopil v lužo pred lastno hišo, tedaj je to lužo prav gotovo napravil po noči dr. Krmilar in njegovi tovariši, čevljarski in krojaški pomočniki. Ako je sodnik zjutraj trikrat zaporedoma kihnil, tedaj je bil kriv temu zopet dr. Krmilar, ki je celo noč prekrokal in se pri tem prehladil namesto gospoda sodnika. In gospod župan je stopal toliko časa v lužo in gospod sodnik je toliko časa kihal, da je luža brizgnila tja do Ljubljane in da se je kihanje slišalo prav notri v finančno ravnateljstvo. Čutil pa je to sam dr. Krmilar, in da si ni pri tem razbil glave, se ima zahvaliti samo njej, ki je pretrda. — No, to sem ti hotel povedati samo tako v svarilo in nikakor nisem hotel morda žaliti naših Brinjanov, ki so vsega spoštovanja vredni ljudje, saj bi se sicer ne spoštovali tako visoko sami sebe.“

Med tem pogovorom sta dospela do šole. Visoko, zarjavelo poslopje se je dvigalo na gorenjem koncu trga, nekoliko že v rebri ter gledalo navzdol čez druge trške strehe. Stopila sta v vežo in krenila po stopnicah navzgor v drugo nadstropje.

„Žena, tu ti predstavim gospoda kancelista Tomaža Križaja, ki bo pri nas stanoval, kakor pravi. Glej, da bo do popoldne zadnja soba pospravljena in v redu."

Pogledala je Tomaža s svojimi velikimi vodenimi očmi ter mu podala roko. Bila je vlažna in mrzla, da ga je streslo. Strel ga je peljal v sobo, kjer je odložil. Tomaž se je ozrl po njej in mu je ugajala. Bila je precej visoka in zračna, okno je gledalo na vrt.

„Za danes ne pojdem drugam, a k sodniku in adjunktu moram," je dejal Tomaž. „Druge odpravim pozneje. Samo ne vem, ako je moja salonska obleka že na pošti, odposlal sem jo že predvčerajšnjim naprej."

„Tukaj imaš mojo, Tomaž, prav ti bode. Čemu bi zdaj še lazil na pošto?"

Med tem ko se je Tomaž umival in preoblačil, je slonel Strel ob oknu in razlagal nadalje na dolgo in široko trške razmere, navade in razvade.

„Pri vsem tem so pa pravzaprav dobri ljudje, skoro vsi brez izjeme, prav takšni, kakor so drugod po ljubi naši domovini, pravi in vrli „rodoljubi z dežele", ki hodijo zvečer ob osmih spat in vstajajo ob šestih, ki čez dan delajo, jedo in pijo, molijo in kolnejo, hvalijo in opravljajo, a po noči sanjajo in smrčijo, prav tako kakor naši predragi sosedje, meščani ljubljanski."

Tako je končal Strel in si prižigal drugo smotko. Tomaž se je smejal in si česal dolge lase nazaj, da so zavalovili po tilniku.

„Lepe lase imaš, Tomaž," je dejal Strel. „Prav takšne kakor kakšna punca. Menda ne bo dolgo, ko bo katera obvisela na njih. Glej, pri davkarju imajo Berto, drobno punčko, kakor igračka, a živo kot hudiček. Pri Kajdižu že napol gospodinji Elza. Ali ni lepo ime Elza, kaj? Ali se ga ne spominjaš še iz tistih časov, ko smo požirali Kersnikov „Cyclamen"? Človek bi si jih skoro želel nazaj, ko je sedaj taka draginja lepih misli, ki ne uspevajo več na najplodovitejši njivi. Menda ni nikjer več dobro pognojeno. — Pri davčnem kontrolorju gleda vedno skozi okno vitka plavolaska Ivanka. Preščenjena je čez pas kakor osa, a bokom ni, da bi kaj očital. Lepo in graciozno so zaokroženi, ne preozki, ne preširoki, ravno

prav. In če ne bo ena teh, ki te zamreži, jih imamo še celo vrsto, ki niso za ljubezen preneumne, niti prepametne."

Tomaž se je še vedno smejal in poslušal. Čudil se je, da ima Strel še vedno toliko humorja v sebi po vsem tem, ko ga je doletelo že toliko bridkosti, kakor je bil sam omenil, ko sta se bila danes sešla po tolikem času. Ta Strel mora biti junak, kakršni se ne najdejo za vsakim plotom . . .

„Tako, sedaj sem opravljen," je dejal čez nekoliko časa. „Torej samo do sodnika in adjunkta. Ali mi pokažeš, kje stanujeta?"

„Grem s teboj, ali povem ti, jutri in pojutrišnjem moraš vsekakor odpraviti tudi druge. Napišem ti jih vse na list, da ne pozabiš in da se boš laže ravnal."

Ko sta stopala navzdol po stopnicah, sta srečala nadučitelja Trdana. Strel je porabil priliko ter predstavil Tomaža kar mimogrede.

„Čast mi je, čast mi je," je hitel Trdan. „Vi ste bili tudi učitelj prej, kakor slišim, kaj ne? Lep stan je učiteljski, lep, toda ni za vsakega, preodgovoren je in pretežaven. Dobre prsi mora imeti učitelj, kaj ne? Vi se mi vidite malo šibki, skoro gotovo ste ga pustili zaradi tega, kaj ne? Samo zaradi tega, seveda! Pa nas kaj obiščite, no, gospod Križaj! Zbogom za sedaj!"

Podal mu je svojo debelo roko in je sopihal navzgor, zakaj mož je bil debel in prav nič ni kazalo, da preveč trpi.

„Kako si kaj zadovoljen ž njim, Strel?" je vprašal Tomaž.

„S tem?" je zategnil Strel. „Nič posebnega mu nimam reči, a nič posebnega mu tudi nikdar ne povem. Da in ne, to je navadno med nama. Mož je učen in ko ni napravil sposobnostnega izpita prvič in drugič, ga je šel delat tretjič in ga je res naredil. Mož je drugič tudi petičen, vzel je namreč za ženo prejšnjega župnika kuharico, in tretjič je tudi zelo vladen. Ako vse to upoštevam in ker pojde sedajni nadzornik kmalu v pokoj, se že dandanes našemu Trdanu odkrivam tako, kakor se to spodobi svojemu bodočemu nadzorniku. Sicer pa ni napačen človek!" —

Med tem, ko se je mudil Križaj pri sodniku in adjunktu, ki sta stanovala oba v tisti hiši, je sedel Strel na trgu pod lipo in ga čakal. Komaj je sedel, se je že predrugačil njegov obraz. Zopet je legla na njegovo čelo ona temna senca in trde, ostre črte so se zarisale okoli njegovih usten. Sklonil se je in s palico je risal nervozno velike kroge v pesek pri svojih nogah.

(Dalje prihodnjič.)

Radivoj Peterlin-Petruška:

Iz „Pesmi potepuha".

I.

Nebo pokrivajo oblaki sivi,
iz njih enakomerno dež rosi,
samoten ptič sedi na goli njivi
ín žalostno v megleno dalj kriči.

Da, da, prijatelj, to so naši dnevi,
brez solnca, brez pomladi, brez cvetov,
rodili davi smo se v mraku, drevi
brez zvezd zaspimo zunaj sred grobov.

II.

Nikoli in nikdar ne žanjem,
nikoli in nikdar nisem sejal,
ne polnim časa z delovanjen,
preteklih dni mi nič ni žal.

Kot sem prišel, tak spet odidem
tja, kjer doma je nepoznani Bog,
kot me poslal, tak ž njim se snidem,
ves praznih rok, neskrben in ubog.

Na polju.

Kamor oči le zro,
koder le gre korak,
povsodi volovje oko,
kokalj, plavice in mak.

Težko se klanja klas,
sel je na cvet metulj,
čul je škrjančka glas
in je v nebo odplul.

Od jutra do noči
škrjanček žvrgoli,
v žitu pa pet-pedi
prepelica kriči.

Naj le kliče, kriči,
ni mi mar pet pedi:
Kakor prostrano to polje,
svetle sem, pisane volje.

Češka moderna literatura.

Dr. Ivan Lah.

Prijatelj lepe knjige rad postaja pred izložbami raznih knjigaren in založništev, da vidi nove plode človeškega duha. Pri nas v Ljubljani je to težka stvar, kajti pri nas lahko brez skrbi zapustimo za par mesecev mesto, in ko se vrnemo in radovedno obstanemo pred izložbami, ne bodemo videli skoraj nič novega. V Pragi je seveda drugače. Ako me včasih ves teden ni zaneslo z Vinogradov na krasno obrežje Vltave, na Ferdinandko ali v druge ulice, kjer se nahajajo največje češke knjigarne, se je tam marsikaj izpremenilo in zdelo se mi je, da sem mnogo zamudil. Zato je težko pisati dober pregled češke moderne literature, ker hitro raste in ker so nje smeri zelo različne. Tudi v češki moderni vladajo različni nazori in principi, ker moderna ni šola, ampak v nji je vsak umetnik zase smer in cilj, ki hodi svoja pota in ne vabi nikogar za seboj. Ta moderna ne priznava nikakega merila umetnosti, kakor je to bilo v preteklosti; razbila je estetiko z vsemi njenimi principi ter je hotela vladati sama v kraljestvu umetnosti in življenja kot absolutna najvišja sila, živ odmev svojih mojstrov. Vse drugo: kritiki, občinstvo, družba, življenje naj bi se uravnalo po nji.

In tako je postalo polje umetnosti kakor pisan travnik v pomladi, ko raste vse po svoji volji, kipeče k nebeškemu solncu, glaseče se k pravici do življenja, cvete drugo poleg drugega v svetem prepričanju o svoji popolnosti in vrednosti. Ako kdo trdi, da ni ta ali oni cvet lep, da ta ali ona rastlina ni popolna, ni vzrok temu v cvetu ali v rastlini, ampak v njegovih očeh, ker ne vidi prav, ali v njegovi glavi, ker ne razume, kaj je lepo in popolno. Zemlja je rodila, in prav je, kar je rodila in kakor je rodila. Priroda hodi svojo pot; enako gre umetnost preko vseh sistemov in pravil ter vabi za seboj filozofe in estete. Kar ni življenja zmožno, pogine in se izgubi, kar pa nosi v sebi življensko silo, vzraste visoko in postane otrok solnca. Kaj vse smo imeli v umetnosti priliko videti in slišati v zadnjih desetletjih! Čudovite spake so se rinile v življenje in so hotele obveljati kot umetnost, pa je propadlo. Danes kaže moderna umetnost svoja velika dela, ki so zmagala s samoniklo silo. Moderna češka literatura je že dosegla svoj vrhunec, in že se pojavlja vprašanje: Kam dalje? . . .

Ljubitelj umetnosti in prijatelj knjig, ki hodi gledat krasne izložbe praških knjigaren — v zadnjem desetletju so se vse knjigarne zelo razvile, povečale in prenovile — vidi, da so pisatelji, ki so bili pred moderno, ki so stali v boju z moderno in segali s svojim delom še nekaj let v moderno, dovršili svoje delo. To pričajo razni zbrani spisi. V Ottovi izložbi na Karlovem trgu vidimo pred seboj 63 zvezkov zbranih spisov Jaroslava Vrchlickega. Ogromno delo, eno največjih v svetovni literaturi! Pridruži se še nekaj zvezkov in Vrchlický je dovršil svoje veliko delo. Delal je neprestano do lanskega leta, ko ga je bolezen prisilila, da je odšel v sanatorij in od tam v Opatijo, kjer se zdravi sedaj. Dovršil je svoje delo, a ni še umrl v njem pesnik. K štiridesetletnemu Ottovemu jubileju je čestital s kratkim člankom, v katerem se hvaležno spominja svojega založnika; kajti izdati čez šestdeset zvezkov zbranih del enega pisatelja tudi na Češkem ni malenkost. In kakor da bi hotel še enkrat povedati svojo maksimo, je napisal stari pevec:

> Má vroucí duše žije
> jen tobě, přirodo, a tobě poesie,
> všem druhým pohrdám . . .

Vrchlický je segal daleč v moderno in moderna je vzrastla v boju proti njemu in njegovi šoli.

Poleg Vrchlickega najdemo v Ottovem založništvu dva pesnika njegove dobe: Heyduka in Sládka. Oba še živita in se sedaj le redko oglašata. Sladek se je popolnoma posvetil prevodom Shakespearja. S svojimi lepimi zbirkami, ki so polne narodne, prirodne in naivne poezije, imata oba svoj pomen v novi češki literaturi. Heydukovi spisi so pravkar dosegli 50. zvezek. Istotako vidimo pri Ottu zbrane spise Arbesove, ki je ena najmarkantnejših osebnosti na polju češkega, posebno socijalnega romana ter dela prehod k moderni. Tudi Arbes še živi. Pri „Zlatem litru“ sem včasih zvečer sedel pri njegovi mizi, ko je pil skupaj z mladimi literati in umetniki. Stari „mistr“ je bil prav dobre volje in je z zadovoljstvom gledal mlado generacijo okoli sebe. Ne piše več; mirno živi svoje stare dni in v Ottovem izložništvu kažejo obilni zvezki trud njegovega dela. Tu vidimo tudi zbrane spise dveh pisateljev, ki obhajata letos svojo šestdesetletnico. To sta Jirásek in Herites. Jirásek je tudi pri nas znan kot popularen pisatelj zgodovinskih povesti. Imamo od njega Psoglavce, Proti vsem, in druge. Njegovi zbrani spisi ob-

segajo čez 30 zvezkov in se jim pridruži vedno še kak nov. Heritesovi zbrani spisi izhajajo že nekaj let. Herites je izboren feljtonist, pisatelj srednjih meščanskih vrst, naslednik Nerude, slikar sodobnega življenja. Čehi se spominjajo šestdesetletnice obeh pisateljev. Oba že zaključujeta svoje delo. Poleg Jiráska moramo omeniti tudi Zikmunda Wintra kot pisatelja zgodovinskih romanov. Noben zgodovinar ne pozna tako dobro stare Prage kakor on; njegove zgodovinske povesti so bolj kulturnohistorične črtice, ki jih čitamo z velikim užitkom. Tudi njega najdemo v Ottovem založništvu, ne sicer v zbranih spisih, ampak pred nami stoji njegovo življensko delo „Mistr Campanus", zgodovinski roman. Tragedija Bele gore, usoda naroda in njegove kulture, češka univerza in boj za njo se nam kažejo iz tega znamenitega dela.

Tudi češke pisateljice so našle pri Ottu svojega založnika. Zbrani spisi Karoline Světle so dosegli nad 20 zvezkov in poleg nje vidimo našo znanko Gabrijelo Preissovo, najmlajšo iz stare generacije, ki je lansko leto začela izdajati svoje zbrane spise in hoče s tem dovršiti svoje literarno delo.

Na Ferdinandovi cesti blizu Narodnega divadla je vzrastel v zadnjih letih moderno prenovljeni Topičev zavod, najmodernejša praška knjigarna, ki nam nudi tudi razna umetniška slikarska in kiparska dela, reprodukcije in originale, poleg tega pa ima v svojem salonu stalno umetniško razstavo. Pri Topiču so izšli zbrani spisi treh večjih pisateljev pretekle dobe: Beneš Třebizský, Svatopluk Čech in Jan Neruda. Třebizský († 1884) tvori z Jiráskom in Wintrom trojico zgodovinskih pisateljev. Važnejša pa sta Čech in Neruda. Svat. Čech je umrl šele pred tremi leti in je segal prav tako, kakor njegov ožji prijatelj Vrchlický globoko v moderno. Zadnji dve leti se je 30 zvezkov njegovih zbranih spisov spopolnilo še z nekaterimi nedovršenimi, po smrti objavljenimi deli in s temeljitim življenjepisom, ki ga je sestavil Strejček. Svatopluk Čech je pristna češka natura in se ni zmenil za napade moderne, ki si ni mogla razlagati, da so doživele njegove domoljubne „Pesmi sužnja" nad trideset izdaj. — Jan Neruda sega s svojimi spisi že deloma v moderno, kljub temu, da je umrl že leta 1891. On tvori pravzaprav prehod, in moderna si ga rada svoji kot prvoboritelja za nove umetniške in kulturne smeri.

Založnik Laichter je izdal obširno delo: Češka literatura XIX. veka in kot dopolnilo k temu temeljitemu delu izhajajo „Češki

pisatelji XIX. veka." — Kočíjev zavod je izdal zbrana dela starejših pisateljev v ceni popularni izdaji.

Ako napravimo izprehod po glavni praški promenadi, pridemo pred izložbo „Unie" in najdemo tam 35 krasnih zvezkov, zbranih spisov Jul. Zeyerja. Letos obhajajo Čehi desetletnico njegove smrti. Ob tem času se objavljajo, kakor po navadi, razna pisma, zapisniki i. t. d. Machar se je dvignil proti Zeyerjevemu romanticizmu, toda menim, da zaman. Zeyer ima mnogo častilcev in njegov Jan Maria Plojhar si je tudi pri nas mahoma pridobil simpatije.

Hotel sem pokazati, da je starejša generacija zbrala svoja dela, v nji je dosegla češka literatura XIX. veka svoj vrhunec.

Večina naštetih pisateljev izhaja iz generacije, ki se je zbrala okoli „Rucha" leta 1868. To je bil almanah, s katerim so nastopili mladi proti romantični struji, ki je izhajala iz almanaha „Maj" (l. 1858.) in je imela svoj vzor v mladem češkem romantiku Máchi (umrl l. 1836.). „Mladi" okoli „Rucha" so imeli isti program, kakor Stritarjev dunajski „Zvon". Na čelu novi generaciji je kmalu stal delavni Vrchlický, ki je vzgojil svojo šolo prav tako kakor naš Stritar. Poleg njega stojita Svatopluk Čech in Julius Zeyer, ki tvorijo s svojimi spisi tri glavne stebre v svetišču nove češke literature. Ta generacija je osvobodila češko književno umetnost ozkih domačih rodoljubnih in domoljubnih spon ter ji je odprla prost polet v kraljestvo poezije. Vrchlický je v prevodih pokazal svetovno literaturo, sam je bil učenec francoskih parnasistov in je s svojimi deli odkril nova pota umetnosti, po katerih so šli njegovi učenci. Svatopluk Čech se je sicer držal domače grude, toda videl je svojo domovino v krogu Evrope. Zeyer je prepotoval ves svet: sanjal je na obalih Atlantiškega oceana in obiskal je deželo vzhajajočega solnca; poznal je umetnost vseh vekov in vsega sveta: od starih paladinskih spevov do modernih novel, od španske romance do japonske igre. Njih kraljestvo je bilo torej obširno, zato je postalo veliko njih delo in ni moglo izzveneti čez dan, ampak je odmevalo čez desetletja silno in mogočno.

Med tem je vzrasla moderna.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

7.

Razburjena Salda je hodila na malem grajskem vrtu po ozkih potih med zanemarjenimi gredicami. Med belocvetočim grahom, salato in drugo zelenjavo so križema rasle žolte in rdeče koprive, perunike, vrtnice. Po tleh so ležale male zelene hruške in jabolka. Češnje so bile malone že dozorele in hudo okljuvane. Razuzdani vrabci so se gostili kar po domače z okusnim sadom; navdušeno so čivkali v jako zmešanem zboru, si zabavljali in se pretepali po bezgu in slivah. Zid je prepregala bujnolistna vinska trta; tuintam je kazala nežna plezalka z lilastimi stebelci svoje drobne bledosinje cvete. Zalo pisan metulj, iskren prijatelj cvetnega mošta in medu, je taval in se zaletaval sladko truden v blaženi omotici nad gredami in kar ni mogel najti svojega stanovanja.

Bilo je še jako svetlo, dasi je že zatonilo solnce. Salda je zavila po ozkih stopnicah na leseni hodnik ob strelnih linah in gledala po brdoviti okolici. Na obledelem zapadnem nebu so kakor ladje počivali podolgasti sivotni oblaki, okroginokrog okovani z jasnim srebrom. Severno od njih so že rumeneli sijajni manjši čolni. Priletela je siva jata divjih golobov, se zaobrnila kakor na ukaz in izginila v šumi. Zrak je bil jako prozoren in bolj zvokovoden nego podnevi. Salda je natanko slišala tihi tanki smeh Barin in debelo mrmranje godrnjavega hlapca. Na dvorišču je nekdo cepil drva. Po pušči pred gradom, po divjem rebrju je gnal pastir bravino in govedino, žvižgal in zbadal prepočasne živali z ostjo na koncu dolge palice. Ječe so se odprla grajska vrata in spustila čedo na dvorišče.

Salda se je naslonila na nadzidek. Samotni vrhovi temnih zapadnih holmov so se ostro odražali od belkastega večernega neba. Za zelenimi in rjavimi njivami so se širile mračne hoste in se gubile v omegleli daljavi. In tam — napol zakrito za temno lozo — je zagledala medlosivo zidovje in visoke jagnede Blagajevega gradu . . .

Njene fine obrvi so se dvignile in komaj vidno so se ji odprle ustne. Sedla je na klop in venomer zrla proti onemu gradu. Misli so ji uhajale v dobo prve mladosti . . .

Pod onimi jagnedi, na velikem grajskem vrtu so se igrali, še otroci, predrzni in gospodljivi Majnard, poredni Erazem in ona, včasi pa tudi krotka Milica in nagajivi Ahacek in druga deca sosednjih gradov. Igrali so se s pisanicami, z orehi, lesenimi obarvanimi ptički in kovinskimi kužki, kroglicami in vrtalkami; španali so se in se šli konje in slepe miši, viteze in meščane. Meščani so bili vsekdar tepeni, kajpa. Majnard in Salda sta jih preganjala neusmiljeno. Jemala sta ujetim žalostnim žrtvam vse orehe, jabolka ali hruške in jih veselo zobala sama, sovražnike pa sta zapirala v ječo — v kurnik. Kmalu pa je dečke in dekleta ločila nepriljubljena doba učenosti. Salda je prišla v samostansko šolo, kjer so učile „dominae cathedrales“ zlasti katekizem, molitvice, psalter, cerkvene pesmi in fina ročna dela. Vkratkem je bila Salda strah in pokora vseh redovnic. Oponašala je učiteljice, rabutala najžlahtnejše ovočje in vabila prijateljice na pojedino. V strahu ni bila nikomur; za vsako kazen se je „maščevala“ o prvi ugodni priliki . . . Neukrotna amazonka je vnemala součenke za bojevite igre med vitezi in meščani in jih učila jahati starega samostanskega osla. Čestokrat je bila dobra polovica tovarišic opraskana, ali vsaj obunkana, zlasana in razkuštrana; druga polovica pa je oropana in „ujeta“ koprnela pod streho, v kleti, v drvarnici. Bogaboječe nune so vile prebele roke spričo nepoboljšljivosti poludivjega dekleta, ki je uganjalo pohujšanje tako na debelo. Soglasno so jo imenovale „garjevo ovco“. Spodile bi jo bile že zdavnaj, da ni njen oče Krištof Frauensteiner, vitez in vdovec, dobro plačeval zanjo in poklanjal samostanu lepih daril. Ali naposled se je utrgala tudi ta debela nit potrpežljivosti, ko je Salda — za osveto — zaklenila opatico v njeni sobi in zagnala ključ v vodnjak. Zdaj pa je morala „garjeva ovca“ zapustiti zavod. Za slovo je pobila svojim najhujšim sovražnicam okna. Ko je izginil „hudobni duh“ iz samostana, so redovnice kar pojemale od veselja.

Vitez Krištof je bil ves zaljubljen v svojo hčerko. Dovoljeval ji je vse, izpolnil ji je vsako željo in željico. Salda ni poznala nobenih moralnih spon, nobene meje. Delala je, kar se ji je ljubilo. Še prostejša je bila po smrti premehkega očeta. Najrajša je sama jahala po okolici, po gozdih, streljala ptice in zverjad ali pa sedela na bregu Kolpe, ribarila ali gledala v vodo; včasi je legla pod vrbami v čoln in po cele ure motrila potujoče menjave oblake. Rada se je pogovarjala z brhkimi kmečkimi dekleti in jim dajala modre svete, kako naj imajo zaljubljene fante za norca. Smejala se je

prijateljicam, ki so govorile o ljubezni. Moški so se ji zdeli vsi nerodni, prismojeni in smešni. Njena ponosna vitka postava, izvirno vedenje, zanimivi pikantni obraz in čudovito žarne oči so ji pridobile marsikaterega občudovalca in častilca, toda vsakega je kmalu odgnal njen zlobni jeziček. Norčevala se je iz viteških metuljev in jim dajala skeleče, včasi zelo primerne priimke. Med vsemi mladimi plemenitaši ji je imponiral edinole grof Majnard Blagaj, morebiti prav zato, ker se je najmanj sukal okoli nje. Bil je zmeraj enako resen pa vljuden in se vedel tako, da je moral ugajati, komur je hotel.

Živo se je spominjala nepričakovanega prvega sestanka ž njim. Bilo je tihega aprilovega popoldne. Ob gozdnem robu blizu domačega gradu je nabirala vonjavih vijolic med nizko smaragdno travo. Drevje je bilo še golo; na vrbah so se svetile srebrne mačice, na leskah zlati abranki. Ponekod je opregala grmovje tanka mrežica jasnozelenih, rjavkasto nahukanih listkov. Zdaj so zakrili solnce redki oblački, da so se omračale barve v žalostnih sencah, zdaj so zopet prodirali jarki žarki, da je vse sijalo v veselih bojah. V golovejnih vrhovih so peli topli mladi vetrovi svečano pesem pomladanjo . . . Zbujajoči se divotni svet je opajal Saldi dušo z nežno milino. Čutila se je tako brezskrbno, tako srečno, čutila je prekipevajočo silo prožne mladosti . . .

Tedajci je prijezdil grof Majnard. Ko jo je zagledal, je takoj razjahal konja. Čutila je, da je zardela. To jo je jezilo. Pogledala ga je pisano, neprijazno. On pa se ji je nasmehnil mirno in jo imenoval krasno gozdno vilo. Privezal je konja za vejo in ji pomagal trgati vijolic. Ona pa, kakor da ga ni! Povedal ji je, da je zablodil v lozi, in vprašal za pot. Ob slovesu ji je čisto od blizu pogledal v oči in ji poljubil bele prste. Vprašal jo je, ali bo jutri zopet tukaj — odgovorila mu ni nič.

Dolgo je čutila njegov poljub na roki; gorelo je tam s tajinstvenim ognjem. Odsihdob je nehotoma venomer mislila in sanjarila o njem. Visoko vzrasli mladi grof, tako mirnoponosen in zaeno tako prijazen, se ji je zdel kakor princ v lepi bajki. Žal ji je bilo, da je bila prodajala puščobo. Vendar je sklenila, da ne pojde izlepa več tja, kjer sta se srečala. Drugo jutro je rosil pohleven dežek, popoldne pa je bilo solnčno in jasno. Salda je jezdila nekaj časa proti Kolpi, ali neugnana čarobna sila jo je vabila in vlekla na oni kraj ob robu gozda. Krenila je tja — mladi grof Blagaj je že čakal. Stopil je bliže, da bi ji pomagal s konja. Tiho je polznila raz sedlo, on pa jo je ujel v naročje. Nehote se je oklenila njegovega vratu,

da ne bi padla. Zatrepetalo je v njej. Grof Majnard jo je privil k sebi in že je čutila vroč poljub na ustnih. Pestoval jo je kakor dete in ji poljubljal čelo, zardela lica, solzne trepalnice. Drhtala je, jecala tiho . . . In premagana od čuvstev mu je jela vračati poljube.

Poslej sta se shajala večkrat v zelenem gozdu, včasi tudi na Frauensteinerjevem ali na Blagajevem gradu. Saldi se je zdelo, kakor bi bila izgubila svojo voljo. Ves dan je mislila le na ljubčka. Spominjala se je njegovih besed in kretenj, njegovih poljubov in objemov. Ti spomini so ji krajšali vse ure podnevi in ji oslajali tudi nočne sanje. Izgubljena se ji je zdela vsaka minuta, ki je ni preživela v njegovi družbi. Čutila se je docela izpremenjeno, čutila je, da je vzklila v njeni duši prej neznana dobrotljivost, usmiljenost in ljubezen do vseh ljudi, do vesoljnega stvarstva . . . Skoraj sram je je bilo njene prejšnje zlobnosti, katero je takorekoč negovala kakor prirojen poseben talent. Včasi grofa ni bilo na domenjeni kraj. Tedaj jo je trla neizrečena žalost; čutila se je skrajno nesrečno in zapuščeno, ihtela je vsa obupana in v duši se ji je porajala ljubosumnost, jeza in — maščevalnost. Kadar pa sta se zopet našla, se je topila v blaženstvu. Odevala ga je z mehko mrežo svojih razpuščenih dolgih las in kakor živ ogenj so goreli njeni poljubi. Osvajala jo je brezmejna, brezumna strast. Njena silna divja narav je večkrat malone oplašila Majnarda. Salda ni podvomila nikoli, da bo njegova soproga, nikdar ji ni prišlo na um, da utegne biti drugači. Igrava domišljija ji je kazala bodočnost v najkrasnejših barvah. Čutila se je rojeno za vrtoglavo visočino in sanjarila, da bodo nje sinovi in potomci, potomci grofinje Salde Blagajeve, tako slavni in mogočni kakor grofi habsburški in celjski.

Polagoma pa je jel prihajati grof Majnard redkeje in redkeje. Prestrašena je opazila, da nekako usmiljeno, milostno prenaša njeno vročo ljubezen. In prekmalu je napočil dan, ki je razdejal vse njene zlate gradove, uničil vse njene častilakomne in ljubavne nade ter ji ugonobil nežna blaga čuvstva.

V vinogradih Blagajevih je bila vesela trgatev. Tudi Frauensteinerjeva dvojica je bila povabljena k branju. Vitez Erazem je nekoliko zaostal za Saldo, da je sama prijezdila dopod vinorodno gorico. Tožne misli so ji tesnile srce: grofa Majnarda ni bila videla že dva tedna. Zastonj je ugibala o vzroku njegove mlačnosti. Danes se mu je hotela ob prvi ugodni priliki bridko pritožiti, da jo zanemarja tako hladnosrčno. Povedati mu je nameravala tudi, da ji je pisala omožena sestra Irmengarta in da jo vabi k sebi na Dunaj.

Vsa zamišljena je oddala Blagajevemu hlapcu svojega konja in krenila po uhojeni stezici v jesensko pisani vinograd. Više gori po trsju so peli in se smejali fantje in dekleta, marljivi trgači in berači, na vrhu pri zidanici pa so ob kipečem moštu že kričali in se grohotali nekateri zadovoljni pijančki. Salda se je čutila trudno; počasi je stopala med visokimi sivimi koli in širokolistnimi brajdami. Na desni, blizu rahlo žuborečega studenca, je stala poleg bujnega kopinja gosto obrasla hladnica. Kar se je zganila Salda; iz senčnice je iznenada zaslišala razburjeni glas grofa Majnarda in Mile plemenite Doljanske. Tiho se je skrila za kopinovo grmovje in poslušala trepetaje. Vsaka njegova beseda ji je žgala srce kakor razbeljeno železo.

„Nočete mi verjeti, da vas ljubim, gospodična Doljanska? Vas ljubim, samo vas!"

„Tako zagotavljate menda tudi gospodični plemeniti Frauensteinerjevi. Slišala sem, da ji dvorite jako goreče."

„Bilo je... bilo je le za kratek čas — tako za šalo. Igrala sva se obadva. Ljubil je nisem nikdar. Salda se mi zdi včasi celo zoprna. Vas pa ljubim resnično nad vse! En sam poljub, obožavana Mila!"

Salda je vsa zadrhtala in pritisnila roke na srce. Usta so se ji odprla, toda noben glas ji ni hotel iz stiskajočega se grla. Sopla je težko in globoko ji je klonila glava, kakor po smrtnem udaru. Naglo je stopila Mila iz hladnice. Mladi grof je hitel za njo... Saldi se je vse zasukalo pred motnimi očmi. Kakor iz daljave je slišala radostno vrvenje zgoraj po vinogradu. Zgrudila se je na kolena, zakrila obraz z obema rokama in ihtela bolestno. Bilo ji je jasno, da je ta prizor odločil njeno usodo. Plaho je šumelo umirajoče in mrtvo listje v jesenskem pišu. Zdajci je dvignila glavo. Izprva je hotela skočiti za nezvestim ljubimcem ali hkrati je opustila to misel. Pri studencu si je umila solzne oči. Potem se je visoko vzravnala, vzdignila roko in prisegla, da se osveti grofu Majnardu — kadar bo najbolj srečen. Ko je dospel brat Erazem, sta šla gori h gospodi pri zidanici. Z nobeno besedo, z nobeno kretnjo ni izdala, kakšna silna bol in jeza ji razorava mučeno srce. Niti slutiti ni smel nihče, kakšno sovraštvo in kakšna osvetoželjnost kipi v njeni duši. Šele doma je razodela bratu, kaj se je dogodilo med njo in mladim Blagajem in kaj namerava ona; Erazem ji je moral priseči, da bo molčal o vsem.

Neutolažna žalost, sram, kes, zavist, skeleča ljubosumnost, ponižano samoljubje, strastna togota, to neprestano duševno trpljenje

ji je slabilo tudi telesne moči. Želela si je proč iz tega kraja, koder jo je vse spominjalo poteptane sreče. Odzvala se je vabilu svoje sestre Irmengarte in odpotovala k njej na Dunaj. V njeni nesreči jo je tolažila edinole misel, da se utegne goditi Mili kdaj tudi tako kakor njej! Toda varala se je. Od brata Erazma je prejela pismo, posejano kakor z ježevimi bodicami. Iz teh čudovito krevljastih čačk je zvedela, da je Majnard vzel Milo; zdaj je prisegla Salda, da se bo maščevala tudi nad mlado grofinjo Blagajevo . . . Kmalu potem je na Dunaju prišel na svet mali Majnard, bolehav otrok; živel je komaj tri mesece. Ob bolezni svojega deteta se je seznanila Salda s starim židovskim zdravnikom, ki je vedno varil in precejal otrove. Posrečilo se ji je, da je dobila od njega za drag denar steklenico najhujšega strupa, ki je brez dokaznih znakov umoril žrtev ali hitro ali počasi, kakor je bila zaužila ali več ali manj smrtonosnih kapljic. Od onega skopega Žida je kupila tudi takoimenovan benečanski prstan, ki je imel neznatno fino ost in otlino za strup.

Taki spomini so se zbujali Saldi, ko je sedela na obzidnem hodniku in gledala proti Blagajevemu gradu. V obzidanem vrtu je bilo še toplo, iz gozda pa so veli hladni toki. Bledi oblaki so rumeneli, se počasi ozarjali in rdeli na jasni sinjini. Rujno zanebje je tlelo in se užigalo kakor nad žerjavico. Na travnikih so godli čirički, po mračnem vzduhu so švigali netopirji; v hosti so vpili mladi orli.

Kate je prišla javljat, da je večerja pripravljena. Salda ji je mignila, da se ji ne ljubi.

Polagoma so bledele krotke večerne luči in barve. Med grmovje in drevje so legale široke sence. Močneje je dehtel bezeg v večernem hladu. Iz hoste se je razlegal žalostni smeh žolne in otožno je pozvanjalo tam za gričevjem. Že je lilo nočno črnilo na zemljo in oblake. Salda je pogledala kvišku in zazrla na zahodnem nebu ozki srebrni srp prvega krajca, ki se je svetil kakor dvignjena ostra sablja. Vstala je in šla v svojo izbo.

Pritekla je Kate s smolnato trsko, prižgala svečo na bronastem svečniku, se nerodno priklonila gospodični, ji želela „lahko noč“ in odšla.

Slabotni svit je trepetal po pisanih stenskih preprogah na prenosnih stojalih in se boril s sencami na stropu. Največ prostora v sobici je zavzemala velika in široka pernica; odgrnjene zavese so kazale dvoje blazin s čopi na ogalih in fino svilnato odejo. Ob zglavju je stal težak stol s pretirano visokim naslanjalom in bla-

zinico. Tla pred posteljo je pokrivala risja koža. Na mizici je bil med vezilnimi proji razpet kos platnenega prta z začetimi okraski; blizu njega je ležal na nemško prevedeni roman „Pontus und Sidonia“, lična pahljača in okroglo ogledalce med dvema belima lesenima goloboma. V kotu je slonelo stojalo s preslico in srebrnim vretenom. Pod precej visokim, odprtim oknom je bilo troje hrastovih stopnic. Skozi odprtino je dovajala hladilna sapa vlažno vonjavo sosednjih gozdov in livad. Zunaj v grmičju je pel slavček svoje milosladke pesmi; žalibog so se oglašale tudi napihnjene žabe v svoji blatni palači za gradom in regljale z brezobzirno zarobljenostjo zmerom eno brez konca in kraja.

Salda je vzela pahalico in si ž njo hladila razgreti obraz. Počasi je hodila po izbi gorindol in mračne misli so ji rojile po glavi.

„Majnard me vabi na svoj grad: pozabil je in misli — da sem pozabila tudi jaz! Pozabil me je, kakor otrok igračo; pokončal je igračo in jo zagnal v kot. Majnard, Majnard, kaj si mi storil! Kako me razburja že samo tvoje ime! Kadar se srečata najini duši v nočnotajnih sanjah — ah, samo v sanjah! — kako oživi tedaj moja ljubezen do tebe lepa, mlada, neoskrunjena, veličastna! Kako se oklepam — ob sivem dnevi — zlate lepote onih begotnih sanj, ginljivih varavih čarov . . . Kako si prizadevam po takem blaženem snu ves dan, da bi si obnovila one čudovito krasne prikaze v izvirni prelepoti! In ne morem. Ali te ljubim še vedno, Majnard? Ne, ne! Sovražim te. Moj užaljeni ponos, moj črt je velikan proti pritlikavki ljubezni. Haha, morda je želela pa le — Mila, da me je povabil? Da, Mila ni mirovala, dokler se ni vdal in poslal celo pijanega viteza. Mila mi hoče pokazati svoja „nebesa“ in se mi iztiha rogati, češ: Kaj pa ti, Salda, stara lilija? — Poznam zvito kačo, haha! Imenitno soprogo si je izbral grof Majnard. Frauensteinerji so bili že zdavnaj vitezi, ko so bili Doljanski še konjski hlapci! Ob Milini strani ostane Majnard večni selski plemič, večji kmet med manjšimi kmeti. Jaz bi ga bila spravila k zibeli mastnih in častnih služb, na dunajski dvor, ali pa tudi v Ljubljano, da bi bil vsaj vicedom ali deželni glavar. Mila ga je degradirala samo za sužnja vsakdanje zakonske ljubezni. Pretkana hinavka se mu je znala odrekati in ga priklenila s svojo vrlo dobro preudarjeno udržljivostjo, s svojo afektirano hojo, s svojim priučenim smehom; s svojo paradno pohlevnostjo in paradno nedolžnostjo ga je priklenila bolje, nego odkritosrčna Salda, ki ni umela tako krotiti in pritajevati svojih čuvstev!“

Razjarjena je stisnila dragoceno pahljačo, da jo je zlomila in raztrgala. Vrgla jo je v kot in stopila na stopnice k oknu. Globoko je dihala vase sveže vale nočnega vetra. Lasje so se ji razpletli in jo pokrivali kakor gavranja krila. Na nebu so migljale zvezde; mladi mesec se je bil že skril za holmovjem. Kar je Salda prestrašena skočila od zidu: mimo okna je pošastno tiho švignila velika senca.

„Buhuhu", je trepetal glas sove.

Sveča se je ocejala. Plamenček se je vil na razne strani. Njegov nemirni svit je ojasnil zdaj klop, zdaj vrata, zdaj stenske preproge, ki so se majale v ponočni sapi in rahlo udarjale ob zid. Pisana vešča se je zadevala brneč ob okno, ob svečnik, ob Saldino roko in pustila tam fin sivkast prah. Strastno je krožila ob luči in se naposled zaletela naravnost v plamen. Za smilil se je Saldi lepi metulj, hotela ga je rešiti. Ali že so se vnela nežna krila v palečem plamenu; sveča je zasvetila močneje, dvignil se je lahen dim. Opekla in ožgana je padla drobna živalca mrtva na mizo.

„Ali se zgodi tudi meni tako?" je šinilo Saldi po glavi in njen dih je vel preko luči, ki je oživljala beloto njenega obraza in vratu.

Počasno si je jela spletati kito in premišljevala svojo nakano.

„Kaj za to, če poginem tudi jaz... Izgubila sem vse, izgubiti nimam ničesar več. To življenje, slabejše nego v samostanu? In ako se mi posreči — kakšna žalost na Blagajevem gradu, kakšno veselje v mojem srcu! Ako bi jima zastrupila dete, bi trajala njiju tuga prekratko za moje dolgoletne muke. Ugrabiti jima moram hčerko. Nič ne bosta vedela, kje je, kaj trpi, ali sploh še živi, ali ne: ta morilna negotovost naj jima počasi razjeda srce. Njiju trajna žalost bo meni trajno veselje, zadoščenje in tolažba!"

Odložila je šapelj, usnjati pas, zapono in vrhnjo obleko. Mehke gube so se ovijale njenih prožnih udov. Veka so ji bila težka; jela jo je boleti glava. Trudna se je slekla, upihnila luč in zategnila posteljna zagrinjala. Navzlic utrujenosti dolgo ni mogla zaspati.

Zdajci se je živahno dvignila v postelji. Kakor blisk hipoma razsveti temen prepad, tako se je zasvetila Saldi misel, ki je pregnala vse druge osnutke in vse dvome.

„Erazem je preneroden; hlapcem ne morem zaupati. Davi pa sem videla ob Kolpi na hrvaškem bregu cigane... Izlepa ne bi mogla najti spretnejših pomagačev. Bog daj, da ne bi odpotovali prekmalu. Takoj jutri pojdem v ciganski tabor!"

Književna poročila.

Ivan Cankar, Volja in moč. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1911. 8°. 127 str. Cena broš. 2 K, vez. 3 K.

Tri povesti je spisal Cankar, vsako je označil z ženskim imenom, vse tri pa je združil pod skupnim naslovom „Volja in moč". Staro kakor človeštvo je pač vse, kar se poraja v misleči glavi ob zvoku teh dveh besed; nekaj večnega puhti iz njih in menda ga ni umetnika, ki se ni na kakršenkoli način bavil s problemi, izvirajočimi iz tisočkrat se izpreminjajočega razmerja med voljo in močjo. Samo na najvišjih vrhuncih in v nižavah se včasi oba pojma dejansko vjemata. Blagoslovljen izbranec kakor Goethe je menda imel toliko moči, da je v blaženih časih lahko izvršil, kar je zahtevala njegova silna volja. Zdrav kmetič noče več nego more, pa mu zadostuje moč za vso njegovo voljo. V tisočerih ljudeh si nasprotujeta volja in moč, ali njih duše se ne zavedajo tega, pa žive primeroma mirno in pogostoma celo srečno. Ali še človek občuti, da zaostaja moč za voljo in se ta ne more potolažiti z zaničljivo gesto, se življenje lahko prelevi v dosmrtno trpljenje in se iz mučnega spoznanja porajajo pretresljive tragedije. Filozofi imajo prvo besedo, kadar gre za take probleme in čast jim, če jih rešijo z vsem znanstvenim programom na podlagi obsežnih študij in bistroumnih eksperimentov. Hvaležni jim bomo za vse analize in definicije. Ali od umetnika pričakujemo nekaj drugega. Povest se lahko dotika modroslovja, vendar pa ni modroslovna študija; če bi bila znanstvena disertacija, bi bila lahko veliko vredna, ali umetniška ne bi bila. Cankar pa je spisal tri povesti. Če mu imajo učenjaki kaj oporekati, naj opravijo z njim, kakor jim veleva srce in njihova pravila; za sodbo o pisateljevem delu bodo njihovi ugovori brez pomena. Ibsenu so dokazali, da je bila slika bolezni, ki je spravila Norinega prijatelja v prezgodnji grob, popolnoma zgrešena; Shakespeare je raztegnil morje do češkega „obrežja". Medicinci ne bodo izpremenili svojih nazorov o pojavu, kateremu pravijo tabes dorsalis, geografi niso hoteli popraviti zemljevida Evrope, ali Shakespearova in Ibsenova dela niso izgubila svoje veljave, kakor je svetopisemska geneza lepa za vse čase, čeprav je vsaka njena beseda znanstveno ovržena.

Glavni naslov Cankarjeve knjige je primeren, ker se ponavljajo vprašanja volje in moči v vseh treh povestih, toda ne kakor problem, ki bi se imel po avtorjevem namenu izčrpati v njih. Tri slike nam je podal, a lahko bi jim pridružil z enakim naslovom še sto drugih, vsako različno od vseh ostalih. Petošolec, ki je šel v vodo, ker ni mogel biti več prvi v šoli, a drugi ni hotel biti, je občutil vso težo nasprotja med voljo in močjo, pa ga je razrešil na najenostavnejši način. Jakob Jerebičar je potreboval veliko več časa, da je spoznal pamanjkanje moči. Tudi on si je končno sam ustavil življenje; ali njegova povest, čudovito podobna študentovi zgodbi, je bila vendar vse drugačna. Miha Jošt, ki je taval med Fanny in Miro, pa izgubil obe, sploh ni imel volje; slabotnež je bil, a vedel je čisto natanko, da nikdar ne stori tistega, kar bi rad. Polno želja mu je bilo srce, duša polna hrepenenja, ki pa se nikdar ni povzpelo do hotenja, a ko se mu je končno v temni globočini dvignila senca volje, je bilo vse prepozno. Hrepenenje je nosil tudi Štefan

Bratina v sebi; čarodejno hrepenenje, iz katerega so vstajale krasne sanje, je bilo tako veliko, da poleg njega ni bilo prostora za voljo in je moralo ostati neplodno, ker še tista moč, ki jo je fragmentarno nosil v prsih, ni vedela kaj početi . . . Same tragične slike je zbral Cankar v knjigi svojih treh ženskih imen, tragične, dasi se reže v njih tupatam satirski obrazi in prhajo preko njih odsevi smešnosti in klavernosti. Nekaj težkega je v vseh teh povestih, tako težkega, da prizadeva čitatelju vsebina bolečine in oblika muke. Tistim Cankarjevim knjigam prištevam „Voljo in moč", ki jih je treba vsaj dvakrat čitati, kakor zlasti „Nino", da se morejo misli prilagoditi tistemu razpoloženju, ki ga zahteva pisatelj. Polna pesimizma je od konca do kraja in človek, ki pozna Cankarja v vsakdanjem življenju, polnega bojevitosti in vere v bodočnost, izrazitega optimista, gleda tukaj uganki v oči. Pa vendar je vse naravno in logično: Bodočnost sledi sedanjosti in kar pride, bo le tedaj zdravo, če okreva, kar je sedaj bolno in izgine, kar je neozdravljivo. Tudi umetnik ima pravico, da diagnosticira in Cankar je v tem oziru neprizanesljiv. Morda povzroča njegova brezobzirnost še več upora kakor težave, ki jih včasi prizadeva njegov simbolizem čitatelju, pa se preliva moralna nevolja v estetsko. Res je, da se Cankarjevi spisi ne morejo čitati, še manj pa uživati z duhom utrujenim od vsakdanjega dela in nazori o njegovem načinu pripovedovanja in opisovanja, ki je tako strogo enoten, da govore vsa usta vseskozi s Cankarjevim jezikom, se lahko razhajajo. Bistveno se mi to ne zdi. Menim pa, da se nihče, ako čita to knjigo s počitim duhom, ne bo mogel ubraniti onih vtiskov, ki jih je avtor nameraval. Mesta so v tej knjigi, kakor da niso napisana s peresom, temveč naslikana s čudnimi barvami, in čudovito razpenja Cankarjeva fantazija svoja krila. Mogočno se to spaja v zaključni viziji, v kateri se visoko nad vso turobnost današnjega dneva vzdiguje nepremagljiva, poletna vera v zmago. Kakor luč v učiteljevi sobi na „Klancu", tako razodevajo tukaj jezdeci v oblakih, podeči se od juga proti severu, to silno pisateljevo vero. Vse drugačen in vendar tak je ta konec kakor tisti v Zolovem „Rimu". „V gorah je grmeč odmevala zmagoslavna pesem o prihodnosti . . ." To je Cankarjev evangelij. *E. Kristan.*

Domen. Narodna igra s petjem v petih dejanjih. — Po Jos. Jurčiču spisal Ivan Česnik. (Zbirke „Ljudski oder" 1. zvezek.) V Ljubljani 1911. Založila Kat. bukvarna. 8°. 86 str. Cena 80 vin.

Odkod bi si jemali naši dramatizatorji snovi, če bi bil Jurčič pisal ljudske igre? To vprašanje mi je bilo najprej v mislih, ko sem izvedel o dramatiziranem Domnu. Najboljše tipe je posnel že Govekar, a preostalo jih je še nekaj, ki nestrpno čakajo dramatikov. Zakaj ljudska snov mika dramatika in občinstvo; čim jačja je osebnost, tem bolj vleče. Čudim se, da ni še nobeden naših Shakespearov porabil „Kozlovske sodbe v Višnji gori" za burko. To bi bil gledіški dogodek, ko bi kot glavna izmed prizadetih „oseb" nastopil na odru objestni kozel Lisec!

A šalo v stran! Ivan Česnik si je izbral resno snov in je spisal tudi resno narodno igro. Junak drame, nesrečni Domen, je dobro označen in splošnemu okusu bodo ugajale vse poteze njegovega značaja: tiste, ki mu jih je Jurčič ustvaril, i tiste, ki mu jih je Česnik dodal. Sicer pa je tudi Česnikov Domen v bistvu Jurčičev, le dejanje se od početka manj, proti koncu pa vedno bolj oddaljuje od Jurčičeve povesti, tako da vidimo ob sklepu 5. dejanja na odru srečen parček, Domna in Anko, dočim se v povesti dejanje vse bolj tragično končava Česnik je spravil v igro nekaj novih motivov, ki pospešujejo razvoj in primerno vozlajo zapletek. Tako n. pr. pripade beraču Urhu dokaj važnejša vloga, kakor jo ima v

povesti; Česnik nam ga predočuje kot nekdanjega ženina Domnove matere, preden si je ni osvojil jastreb Sova; ta zveza utemeljuje pomembnost Urhove vloge. Anka je še bolj idealizirana; tudi Sova je za spoznanje priljudnejši ko pri Jurčiču: tam ždi in tuhta vedno sam v odljudnem gradu, tu pa pride n. pr. k Jurcu tepkovca pit in se z uglednim gospodarjem razgovarjat; tudi je Česnikov Sova oženjen. Docela nov prizor imamo v 3. dejanju: Domen, zaprt in uklenjen v županovi celici. Od 3. dejanja dalje peša napetost igre: avtor išče novih zapletljajev, brž ko je ostavil razvoj dejanja v povesti, in stremi le za tem, da bi končno srečno združil oba nesrečna zaljubljenca; a kjer prevzame dramatik delo dramatizatorju, tam mu pojemajo moči. To prehitevanje se da zasledovati tudi na zgradbi posameznih dejanj: dočim obsega prvo dejanje 22 in drugo 23 strani, pade obseg tretjega na 11, četrtega na 13 in zadnjega celo kar na 7 strani. Kaka ekonomija je to v tehničnem oziru! Sicer pa, čemu treba kar petdejanske drame? Nedavno je izšla v nemški reviji „Der neue Weg" (XXXIX) študija o tem vprašanju. Kateri stavbenik bi gradil petnadstropno hišo, če ima gradiva k večjemu le za trinadstropno? Da je pisatelju primanjkovalo gradiva, pričajo tudi razni monologi, ki so po današnjem okusu pač le nekaka lirična mašila za vrzeli, ki nastajajo tam, kjer se dejanje samo od sebe gladko ne razvija. — Skratka: Česnikov „Domen" je dramski prvenec, ki bo ugajal občinstvu naivne dovzetnosti; tudi dobrega okusa ne bo žalil, ker ni nikjer v njem banalnosti in sirovosti, kvečemu, da je v prvem prizoru tretjega dejanja nekaj preveč robatih izrazov; nekateri smatrajo psovke za izraz jake individualnosti in znak pristne realistike. Strožji kritiki pa „Domen" ne bo ugajal. *J. Wester.*

Krivoprisežnik. Narodna igra s petjem v treh dejanjih (7 slikah). Za slovenske ljudske odre priredil Homunkulus. („Ljudski oder" II. zvezek.) V Ljubljani 1911. Založil „Ljudski oder". 8°. 63 str. Cena 80 v.

Neki kmet je določil v svojem testamentu otroka zapeljane dekle za svojega dediča. Njegov lakomni brat se je polastil testamenta in po krivi prisegi pred sodiščem postane mogočni posestnik. S hinavsko pobožnostjo in z raznimi dobrimi deli je skušal pomiriti svojo vest. Njegov sin naj bi postal duhovnik, da mu nekoč pri spovedi podeli odvezo. Toda sin se je povrnil in ni izpolnil očetove želje, pač pa je pospešil neizogibno katastrofo. — Pretresljiva tragika, posneta po resničnem življenju, zdravo jedro in efektna scenerija so zagotovili Anzengruberjevemu „Krivoprisežniku" („Der Meineidbauer") odlično mesto med njegovimi ljudskimi igrami. Prireditelj za naše ljudske odre je dodal igri nekaj splošnih opazk in označil posamezne osebe, za kar mu bodo naši diletanti hvaležni. *J. P.*

Štech Václav, Malomestne tradicije. Veseloigra v enem dejanju. Prevel V. M. Zalar. Založil prevajalec. V Ljubljani 1911. 8°. 52 str. Cena 60 v.

Ljudskošolski učitelj V. Štech, literaren drug Ign. Herrmanna, čigar očeta Kondelika in zeta Vejvaro tudi že mi poznamo, je dobil s to enodejanko svoj čas v konkurzu „České Thalije" prvo nagrado in so jo igrali z velikim uspehom l. 1888. celo na Nar. divadlu v Pragi. Malomestno življenje v vsej svoji majhnosti in samozadovoljni omejenosti je Štechova domena. Občinske volitve v takem gnezdu, njegovo „društvarenje", osebne spletke, njegove klepetulje in opravljivke: vse to je avtor narisal z minuciozno vestnostjo in prešernim humorjem tako v tej veseloigri, kakor tudi v drugih svojih dramah, novelah in romanih. Za široko publiko so njegove stvari napisane kakor nalašč; njegove drame so na malomestnih odrih stalno na repertoirju in so po deželi zelo priljubljene. Prepričan sem, da bi „Malo-

mestne tradicije“ ugajale v Ljubljani še danes in da bodo dobrodošla novost posebno diletantom po malih mestih. — Zalarjev prevod je vesten in točen ter se čita prav gladko; posrečena je tudi lokalizacija raznih malenkosti iz češkega življenjaja na slovenska tla. *Dr. V. Zupan*

Anton Trstenjak, Pisateljsko podporno društvo v Ljubljani. Ob svoji petindvajsetletnici 1885—1910. V Ljubljani 1911. V. 8°. 70 str. Cena 1 K.

Pisateljsko podporno društvo v Ljubljani je letos dne 2. aprila proslavilo svoje petindvajsetletno delovanje s slavnostno akademijo. Za to svečano priliko je napisal društveni podpredsednik Ant. Trstenjak spomenico, ki nam pripoveduje, kaj je društvo namerjalo, storilo in doseglo v tej dobi „na polju dobrodelstva, književnosti, kulture, napredka in narodnega probujenja“ ter kako je sploh izvrševalo svoje narodne dolžnosti. Že l. 1872. se je na vabilo Dav. Trstenjaka ustanovilo „Društvo slovenskih pisateljev“, ki pa je kmalu prenehalo. Na poziv dr. Jos. Vošnjaka se je l. 1885. osnovalo „Pisateljsko podporno društvo“ z namenom, „da podpira slovenske pisatelje in njih obitelji z denarno pomočjo“. V prvi dobi svojega delovanja je društvo prirejalo literarno zabavne shode, kjer so člani čitali svoje spise, ki so se večinoma v tisku objavili. Društvo je priredilo ali se vsaj udeležilo raznih narodnih slavnosti širom slovenske domovine in netilo s tem narodno zavest. V Ljubljani je priredilo slavnostni večer v spomin Jos. Jurčiču z zanimivim berilom Fr. Levca (18. marca 1886), praznovalo je tristoletni spomin Trubarjeve smrti, priredilo Trstenjakov spominski večer in slavilo Vošnjakovo sedemdesetletnico (1904); vzidalo je spominske plošče čbeličarju dr. Zupanu (1886), Miroslavu Vilharju (1888), Mat. Ravnikarju na Vačah (1890), J. Bleiweisu Pred škofijo v Ljubljani, kjer je mnogo let živel (1891), slikarjema Janezu in Juriju Šubicu v Poljanah (1896); s pomočjo dežele in mestne občine je postavilo v Ljubljani Val. Vodniku spomenik in začelo nabirati prispevke za Prešernov spomenik. S „Slov. Matico“ je društvo oskrbelo prenos Kopitarjevih kosti z Dunaja v Ljubljano. Pri Sv. Krištofu ima društvo svojo grobnico, v kateri počivajo sledeči pisatelji: Božidar Raič, Fran Levstik, Anton Raič, Ivan Železnikar, Fran Gestrin, Simon Rutar, Ivan N. Resman in Andrejčkov Jože. Te časti pa nista bila vredna — Kette in Murn!

Delovanje društva kaže izredno paradni značaj. Da bi vršilo z istim sijajem tudi svoj glavni namen, zato mu je primanjkovalo do zadnjih let zadostnih gmotnih sredstev. Največji podpornik društva je bil idealni Fran Gestrin; toda njegova zapuščina je postala društvena last šele po dolgoletni pravdi in je danes narasla nad 19.500 kron. V petindvajsetih letih je društvo razdelilo podpor v znesku 9159 kron 78 vin.; imena vseh podpirancev so zabeležena na str. 10. — Trstenjakova spomenica je na mnogih mestih prepletena z retoričnimi superlativi, kar je seveda v prigodnih spisih običajno. To svečano razpoloženje moti zadirčni ton nepotrebne polemike z društvom slovenskih časnikarjev in pa z onimi mlajšimi pisatelji, ki so si želeli „Pisateljsko podporno društvo“ — drugačno. *J. Š.*

Dr. Jos. Tominšek, Ajdovski Gradec. Ponatis iz „Dom in Sveta“. Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana, 1911. 8'. 27 str. Cena 30 v.

Ajdovski Gradec, „Črtomirovo lastnino“, poznamo že iz obširnega Mencingerjevega opisa (Lj. Zvon 1883); dr. Tominšek je zbral nekaj novega gradiva. V prvem delu razprave nam opisuje lego Ajdovskega Gradca tik ob železniški postaji Bohinjske Bistrice, s prelepim razgledom po Bohinju do jezera in dalje; tu se stekajo v zračni črti vse Bohinjske poti, torej je bil ta grič za trdnjavo jako primerna točka. V drugem delu dokazuje pisatelj, da je stala tu morda že v rimski

dobi trdnjava ali vsaj kaka večja stavba, kar nam kažejo razne izkopanine. Geolog in montanist Morlot je bil mnenja, da je bila v rimski dobi na vrhu železarna, P. Hicinger pa je trdil, da je Ajdovski Gradec identičen z rimsko naselbino Idunum, seveda brez znanstvenih razlogov. — Ime „Ajdovski Gradec" je domačinom znano, in že l. 1820. ga je prof. Richter našel kot navadno narodno nazivanje. Končno pisatelj odločno zavrača Žigonovo alegorično razlago Prešernovega „Krsta", kakor da bi bil Ajdovski Gradec „trdnjava Čbelice". *Š.*

Lisičar Matija, Pripovijesti. Zabavna knjižnica Matice Hrvatske. Svezak 314—315. U Zagrebu 1910. 8°. 123 str.

V tej knjigi je Lisičar, jeden mlajših hrvaških literatov, zbral devet stvari raznega obsega in razne vrednosti. Najboljši med njimi sta pač „Lopudska sirotica" (32—50) in „Strah" (62—82), ki pa je boljši v intermezzu z „gospodom Nikšo" ko v drugih delih. Najboljše Lisičarjeve stvari so sicer že prinesle „Narodne Novine" in „Vienac", kjer je priobčil briljantno kritiko „Dubrovačke trilogije". Te „povesti" nam kažejo pisatelja, ki je — po raznih aventurah — postal pisatelj, pa piše svoje skice „in otio", brez globlje psihologije, a z znaki, da jim je oče izobražen. Nobeni stvari, pa naj je še tako malenkostno obdelana, se ne more očitati, da je dolgočasna. Njegov jezik nosi očitne znake dubrovniške, ne samo v dialogu, ampak tudi v epskih partijah, kar je za večino stvari zelo ugodno, da se označi njih lokalni kolorit. Zato se skoro kot disharmonija občutijo partije, v katerih se preko tega dubrovništva kažejo „hrvatizmi", pač pod vplivom slovstvenega jezika. Pravcati zagrebški germanizem srečamo baš na prvi strani „Nas dvoje djece gradilo na to velike oči . . ."! Tudi sicer se opaža, da je pisatelj specifične dubrovniške tujke „hrvatiziral" in jim s tem vzel učinkoviti lokalni kolorit, ki ga sicer skuša v svojem pripovedovanju ohraniti. — V celoti je Lisičar podal knjigo, ki se — z večjo ali manjšo naslado — lahko prečita, ki pa se, ne da bi zapustila globlje sledove, kmalu pozabi. V naših razmerah pa je to tudi nekaj vredno.

Dr. J. A. Glonar.

Bučar Franjo dr., Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije. (Crtice iz hrvatske književnosti, V.) U Zagrebu. Izdala „Matica Hrvatska". 1910. 246 + 10 str.

Dr. Bučar poroča v predgovoru, da se je „obratio . . . na vse najglavnije knjižnice u Evropi, te . . . na taj način doznao skoro za sva nalazišta sačuvanih . . . hrvatskih protestantskih knjiga" in nadaljuje: „Na taj način bilo mi je moguće sastaviti bar potpunu bibliografiju sviju izdanja hrvatskih reformatora, koja su izašla glagolicom, ćirilicom, latinicom i na talijanskom jeziku. Taj bibliografski dio nije medjutim sasvim točno unesen u ovu knjigu, jer je ona namijenjena mnogobrojnim čitaocima Matice Hrvatske, već sam ga obradio napose. U ovoj je knjizi samo historijate razvoja, osnutka, djelovanja i propadanja hrvatske protestantske tiskare u Urahu, a tako i sve, što se te tiskare tiče i što bi moglo i širu publiku zanimati."

Ali pa ni obljubil pisatelj potem z naslovom morebiti preveč? Zgodovinar književnosti mora gledati na svoj predmet vendar z drugih stališč in stikati za drugačnimi momenti in sintezami, nego zgodovinar tiskarne! Zgodovinarju hrvatske protestantske književnosti predpisujeta logika in značaj predmeta poglavja, katerih nobenega ne sme izpustiti, ako hoče dobo po pravici oceniti, in diktirata mu razporedbo, ki je ne sme razdreti, ako hoče osvetliti, kako se je doba pripravljala, uveljavljala in prerajala.

Ene strani *hrvatskega miljeja ob zori reformacije* se je Bučar v odstavku o „stanju hrvatskoga svećenstva i hrvatske knjige do reformacije" kratko dotaknil (pogl. I. str. 24—30), a uvrstil ga je za „Utjecaji reformacije preko Kranjske, Ugarske, Njemačke i Venecije na Hrvate", kar se pač ne da opravičiti, ker je treba vendar najprej orisati hrvatske razmere, potem pa iz milijeja presojati usodo reformacijskega semena na hrvatskih tleh. V *„utjecajih reformacije na Hrvate"* (I., 9—24) skicira Bučar končne rezultate protestantske agitacije med Hrvati, storil bi pa bil menda bolje, če bi se bil potrudil, določiti za enkrat le sledove protestantizma med južnimi Slovani pred hrvatskim protestantskim tiskom, da bi se videlo, kaj je hrvatsko protestantsko knjigo rodilo. V poglavje o reformaciji pred tiskom bi se mogli prilično vplesti tudi podatki o dotakratnem življenju mož, ki so že stali med borci za „čisti evangelij" in sodelovali pozneje pri literarnem pokretu, torej prve polovice tega, kar pripoveduje avtor o protestantskih literatih v II., III., IV. in VIII. poglavju. Na ta način bi si bil ustvaril avtor za zgodovino književnosti markantno ozadje ter se izognil mučnemu pretrgavanju naravne pripovedne niti in utrudljivim konglomeratom biografij.

V *„nastojanju oko izdavanja hrvatskih protestantskih knjiga"* se izgubljajo ravno radi konglomerata biografij Vergerija, Trubarja, Ungnada, Flaccija in Grbića momenti, ki bi se morali sedaj iztakniti in čijih sinteze človek po nadpisu poglavja tudi pričakuje: razbor inicijative in skupljanje literarnih delavcev. Če bi se bil sprijaznil avtor z mislijo, da pokaže v tem poglavju brez ozira na literarno produkcijo, kako je polagoma rastla, kako je izgledala in v kakih medsebojnih odnošajih je živela literarna družina v Urachu, bi bil moral upotrebiti seveda že v tej zvezi dobršen del biografskega gradiva, ki ga vsiljuje sedaj še v III., IV. in VII. poglavju, zato bi lahko operiral pozneje večinoma z znanimi imeni in fiziognomijami ter nemoteno odpiral nove vidike: kar pripoveduje n. pr. sedaj o *južnoslovanski tiskarni* v poglavjih o „uredjenju hrvatske tiskare u Urachu" (III. 73—106), o „ostalih suradnicih hrvatske tiskare u Urachu" (IV. 107—134) o „hrvatski protestantski tiskari u Urachu" (VI. 35—161) in o „prestajanju hrvatske tiskare u Urachu" (VII. 182 sl.), to bi bil po odpadu biografskega balasta brez težave združil v enem poglavju ter podal o postanku, uredbi, vzdržavanju in troških Ungnadovega podjetja s pomočjo svojega novega in interesantnega gradiva jasnejšo sliko, nego si jo more čitatelj iz omenjenih treh poglavij mukoma izkonstruirati.

Posebnega poglavja o razvoju *literarne produkcije* v Bučarjevi knjigi ni. Ali je mislil Bučar na ta nedostatek, ko je govoril v predgovoru o „potpuni bibliografiji"? Toda to poglavje, brez katerega si človek „zgodovino književnosti" jako težko predstavlja, bi moralo vsebovati razen naslovov in popisov, ki bi jih „mnogobrojni čitaoci Matice Hrvatske" pač prenesli, še marsikaj drugega, kar bi morda tudi tisti del „šire publike zanimalo", ki ga take stvari — sploh zanimajo: poglavje bi moralo govoriti o razmerju med načrti in izvršitvijo, moralo bi v vsakem posameznem slučaju opozoriti na vire, moralo bi se ozirati na predgovore in morebitna prilagojenja tujega originala domačim razmeram i. t. d. Odstavek o „načinu prevodjenja i književna vrela hrvatskih reformatora (VIII. 216—221), ki se ozira skoro izključno le na prevod novega testamenta, in pa „kronološki pregled izdanja hrvatskih reformatora" (X. 245—6) ne moreta te nepričakovane in občutne vrzeli Bučarjeve knjige niti od daleč nadomestiti. To je tem fatalnejše, ker operira tudi poglavje o *„nastojanju oko čistoće jezika u hrvatskim protestantskim knjigama"* (VIII. 204 sl.) le s pičlimi rezultati dosedanjega študija o jeziku hrvatskih protestantov: na lastno

roko Bučar jezika ni raziskoval, morebitnih jezikovnih posebnosti posameznih prevajalcev ni skusil namigniti, vprašanja, jeli ostal jezik na isti stopnji ali se dovrševal, jeli so ostali isti teksti pri zopetni uporabi neizpremenjeni ali se predelavali, si ni stavil.

Eno izmed poglavij, ki so pisatelju uspela, je poglavje o *„raspačanju hrvatskih protestantskih knjiga"* (VI. 162—181), ki prinaša tudi jako mnogo novega gradiva. Logično bi moralo na to slediti poglavje o *napredku reformacije med Hrvati in Srbi po hrvatskem protestantskem tisku*, da bi se videlo, v koliki meri je odgovarjal uspeh knjige nadam, ki so jih stavili vanjo njeni očetje . . . Poglavje *o usodi južnoslovanske tiskarne in njenih izdelkov* (IX. 222—237) ter oddelek o *„broju štampanih i sačuvanih knjiga"* (X. 238—245) sta na svojem mestu; slediti pa bi jima moral vsaj še en odgovor — na vprašanje, jeli in kak *vpliv* je imelo hrvatsko protestantsko slovstvo *na razvoj naslednje dobe* v hrvatski literaturi. V oddelku o ohranjenih knjigah je zagrešil sicer Bučar napako, radi katere odloži pač marsikak raziskovalec protestantske dobe mrmraje njegovo knjigo: pove, koliko primerkov te ali one knjige se je ohranilo, pove tudi, koliko komadov hrvatskih protestantskih tiskov je mogoče najti v tem ali onem mestu, zamolči pa, katera knjiga se naj išče n. pr. v Annabergu in katera v Wolfenbüttlu. Če more prenesti „šira publika" sedanje nepopolne tabele Bučarjeve knjige, bi pač mogla prenesti tabele tudi potem, če bi jim bil vtisnil sestavljalec praktično vrednost.

P o s a m e z n e t r d i t v e, ki jih je ponovil Bučar za svojimi predhodniki, bodo podrobnejša raziskavanja pač še ovrgla. Da bi bil Vergerij prišel prvi na misel, prevesti protestantske knjige na hrvatski jezik (31), se ne more prav trditi, ker je mislil Trubar o tem že pred svojim begom v Nemčijo (Ta pervi deil tiga Novega Testamenta, predgovor, str. aija). Vergerij ni Trubarja samo „m o ž d a i otprije poznavao, kada je Truber dolazio u Trst i Goricu i pripovijedao u protestantskom duhu" (38), ampak sta se poznala g o t o v o že izza dobe pred leta 1546., ko je bival Trubar pri škofu Bonomu „familiaris" često v Trstu. Trubar sam namreč pravi, da je imel Vergerijevo „Kundtschafft . . . noch . . . zur Zeit, da ich des . . . Bonomi . . . Diener und besoldeter Windischer Prediger war. Dann die Statt Gaffers... ligt nur zwo Meil von Triest". (Ta pervi deil tiga N. T. predgovor, str. aiiija). Na Dunaju Trubar ni študiral l. 1523. (50), ampak je odšel tje l. 1527., župe Loka ni dobil l. 1530. (50), ampak 1527., l. 1547. Trubar ni bežal v Trst (50), ampak v gornjo Nemščino (prim. Naši Zapiski 1909, str. 169—70). Da bi bil Trubar „osnovao Hrvatima i Slovencima jednu literaturu, koja bi se možda i do dandanas obdržala", ako bi bil „kojim slučajem i srećom došao na Rijeku u hrvatsku školu" ter se naučil hrvatski in glagolicu (68), je domneva, ki ji manjkajo vsi pogoji verjetnosti. Kdor hoče upoštevati dosedanji razvoj slovenskega literarnega jezika, bo prej sklepal, da bi imeli Hrvati v tem slučaju enega pisca več, Slovenci pa bili stopili vsaj desetletja pozneje na literarno pozorišče. Ungnadove glagolske in cirilske črke niso prišle iz Waldensteina v Gradec zato, da bi se tu nadaljevalo tiskanje hrvatskih protestantskih knjig, ampak čisto proti volji protestantov: protireformatorji so jih v Waldensteinu konfiscirali (prim. Naši Zapiski 1909, str. 171—2; Jagić, Istorija slav. filologii, 908).

Naslova „Povjest hrvatske protestantske književnosti" Bučarjeva knjiga pač ne zasluži: vrednost, ki jih mora iskati literarni zgodovinar, išče Bučar premalo. Večini „mnogobrojnih čitaoca Matice Hrvatske" menda ne bo ugajala; komur se ne ljubi samemu analizirati, se bo s težavo prerival skozi ta dolgovezna poglavja, ki

jih polnijo često regesta aktov in pisem. Za znanstvenika pa ima ravno radi precejšnjega dela teh regest knjiga stalno vrednost. Bučar ni pregledal namreč le rokopisne ostaline vnetega raziskovalca naše protestantske dobe Elzeja, ampak je upotrebljal tudi oni del aktov, pisem in računov, nahajajočih se pod naslovom „Slavischer Bücherdruck" v tübinški vseučiliški knjižnici, ki jih Kostrenčić ni izdal. In radi tega novega gradiva bo moral vzeti Bučarjevo knjigo v roke vsak, ki bo hotel proučevati protestantsko dobo jugoslovanske preteklosti.

Dr. Fr. Kidrič.

Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. Izdala „Matica Hrvatska". Knjiga VI. U Zagrebu 1910. V. 8°. 384 str.

Razen bogate leposlovne vsebine različne umetniške vrednosti prinaša šesta knjiga „Kola" tudi več zanimivih poljudno znanstvenih člankov. Branko Drechsler je napisal literarno študijo o Ant. Mihanoviću, pesniku hrvatske himne, pl. Šišić poroča o rezultatih Peiskerjevih kulturno-socijoloških razprav in o Edv. Boguslawskega fantastičnih nazorih glede slovanske prazgodovine, selitve Hrvatov in postanka glagolice. V. Klaić je priobčil obširno zemljepisno-zgodovinsko črtico o Sotli, ki tvori že stoletja politično mejo med bratskima narodoma; toda zgodovina je pokazala, da politične meje ne morejo razdeliti tega, kar je zjedinila priroda sama. Urednik K. Šegović se spominja v prisrčnih nekrologih zaslužnih Matičarjev dr. Fr. Vrbanića, Fra Šim. Milinovića, Ivana Trnskega in dr. Jurja Žerjavića. — Iz Bleiweisove zapuščine je objavil dr. Jos. Tominšek ilirsko pesem Slovenca Ivana Mohorčiča iz l. 1849. Bleiweis poslane pesmi ni objavil, kajti čudna „ilirščina" bi ostala bralcem „Novic" nerazumljiva. Mohorič je bil sicer navdušen politik, a nikakor ne pesnik; dikcija pesni kaže, da je uspešno čital Vodnikovo „Ilirijo".

J. Š.

Anton Breznik, Die Betonungstypen des slavischen Verbums. (Archiv für slavische Philologie, XXXII, H. 3–4, str. 399–454.)

V zadnjem dvojnatem snopiču Jagićevega „Archiva" je priobčil marljivi raziskovalec našega jezika, g. dr. A. Breznik, znamenito razpravo o naglašanju slovanskih glagolov. Vestno je porabil Daničićeve, Garbellove, Leskienove, Dielsove in Valjavčeve razprave o tem predmetu ter sam prehodil Baško dolino in sosednje kraje. Avtor ni v vsem zadovoljen z Dielsovimi in Leskienovimi rezultati; obrača se na mnogih mestih proti njima, češ, da sta se dala zapeljati Pleteršniku, ker sta se zanašala na njegov slovar, potovala pa nista po Slovenskem. Dr. Breznik imenuje naglašanje „hóditi, hváliti, lómiti, tláčiti, ljúbiti, nósiti, móliti . . . léžati, béžati . . . míniti, vseknití se, máhniti, pláníti . . . pádati, pískati, pláčati, zídati, drémati . . ." na raznih mestih svoje razprave „krivo" ali „napačno" („falsch")! V svoji študiji: „Slovanske besede v slovenščini" rabi o takem „skoziinskozi napačnem" naglašanju celo radikalni izraz — „Pleteršnikov nestvor" (str. 30). Primerneje bi bil ta pojav označil kot „umaknjeni naglas" ali pa „mlajše naglašanje", nikakor pa ne „falsch", kar diši preveč po tistih slovničarjih, ki jim je dal prvak v jezikoslovju nauk: „Slovničar ima samo registrirati slovniške pojave, pravila, ki se dajo abstrahirati iz živega jezika; ne sme pa jeziku ukazovati kakor gospodar hlapcu." Romanski narodi nimajo svojega Breznika, ki bi imenoval furlanske nedoločnike z umaknjenim akcentom „krive" ali „napačne", n. pr. témi, vjódi (poleg temé, vjodé), duéli, nuéli, stuárzi, rídi, árdi (poleg ardé) ali pa laške infinitive z mlajšim naglasom: tórcere, cómpiere, péndere, rispóndere, ridere, árdere . . ., kar je vse iz prvotnega timēre, vidēre, dolēre, olēre, extorquēre, ridēre, ardēre, complēre,

pendēre itd. — In kje se naglaša v resnici tako, kakor zahteva dr. Breznik? Na severnem Goriškem (vobče severno od Čepovana in Plaví), v velikem delu Gorenjskega (izjeme so: Selca, Trata i. dr.), na Koroškem, v ljubljanski okolici in v nekaterih štajerskih narečjih (n. pr. v laškem okraju). Pleteršnik je dal prednost naglašanju, kakor je v navadi v večini dialektov, zlasti na Dolenjskem, Štajerskem, Notranjskem in na Krasu. V tem vprašanju je Pleteršnikovo ravnanje menda splošno odobravati. Gorenjec Kopitar naglaša v svoji slovnici (1808): lómiti, mámiti, dáviti, vézati, klícati, máhniti (mahníti), góniti (goníti), séliti (selíti), žêniti (ženíti), bràniti (braníti), drémati (dremáti) itd. Oblike, ki jih navaja Kopitar šele na drugem mestu, so po dr. Brezniku edino slovenske, prve pa napačne! V Ziljski dolini se sliši: máhniti, skákati, drémati . . ., v Rožu na Koroškem naglašajo n. pr. brániti se, ljúbiti, dáviti, méšati, vézati . . ., torej „krivo". Levec naglaša v „Slov. pravopisu" hôditi, dasi mu je znano, da je tu mlajši naglas, in dasi daje v mnogih rečeh svojemu domačemu narečju prednost.

Da končam: Dr. Breznik si je pridobil s svojo korenito razpravo veliko zaslugo, moti se pa, ako meni, da je vse mlajše krivo, če se ne ujema s starejšim in pa z učenimi teorijami. Pleteršnikov „nestvor" pa predstavlja naglašanje, ki je večini Slovencev domače in lastno. Nikakor tudi ni prikladen izraz „der oberkrainische Dialekt", katerega rabi dr. Breznik, ker je več gorenjskih narečij; v Kranjski gori se govori drugače kakor v Št. Vidu, v Kamniku je narečje precej različno od loškega, bohinjskega itd. *Ivan Koštiál.*

Paul Bourget, Le Tribun. Pariz 1911. — Znani literarni kritik, filozofski romancier in dramaturg je izdal novo igro, v kateri je izražena apologija rodbine. Kakor empirik Comte, romanopisec Balzac, naturalist Haeckel, smatra Bourget familijo za začetno celico v socijalnem organizmu. Ost te trodejanke je naperjena proti moderni zablodi, pripisujoči posamezniku pravice, ki gredo edinole naravni skupini. To idejo je pokazal na socijalistu Portalu, ki pride kot ministrski predsednik v položaj, da ne more prakticirati svojih individualističnih principov.

Portal vsebuje kričeč kontrast z vsakdanjimi ljudmi temperamenta, ki se dajo voditi od nagona, ne da bi si izdelali svetovni nazor, in ki torej redko zablodijo v konflikt. Tribun je ideolog, ki ima trdno filozofijo zgodovine, ima prepričanje; je presvedčen socijalist, se bori proti kapitalizmu in govori s hipnotizujočo vervo kolegu Saillardu, naj ne demisionira vsled malenkostne „rodbinske" sramote — žena ga je namreč ostavila — češ, vsak posameznik je popolnoma neodvisen od drugega v rodbini, oče in sin sta enako samostojna, žena in mož neodgovorna drug drugemu. Podedovani predsodki so davno razoroženi . . . Toda vsa argumentacija se zruši, ko tribunov sin, prideljen očetovemu kabinetu, poneveri 300.000 frankov, želeč pomagati iz hipne zadrege ljubljenki, soprogi očetovega prijatelja. Ko Portal odkrije infamijo, hoče biti le vesten šef in takoj ovaditi defraudacijo državnemu pravniku, kar ga v zadnjem trenotku preseneti sin z vprašanjem: Papa, naj se usmrtim? Te besede vzbude v uradniku očeta, ki ovadbe ne izvrši. Toda notranja muka ga grize, ker je kršil lastne nazore. Sramota, da je izdal samega sebe radi zastarelih predsodkov rodbinske solidarnosti, in očitki najboljšega prijatelja ga privedejo do sklepa, da zapusti ministrski stolec.

Bourget opisuje skoro v vseh delih high-life, visoko službo. Nepotrebno je poudarjati, da je izza Stendhala najglobljí psiholog francoske književnosti; toda ta smer ima nevarno kleč obširnosti in okornosti, kateri tudi on ni ubežal.

A. Debeljak.

Razni zapiski.

† **Ivan Grohar.** Dne 19. aprila t. l. je umrl v ljubljanski deželni bolnici eden najnadarjenejših naših umetnikov — Ivan Grohar. Sanjal je o solnčni Italiji, kamor je hotel pohiteti se zdravit in slikat, toda prej je dospel do zadnje postaje svojega križevega pota, star komaj 44 let. Sin Gorenjske, odkoder je prišla večina naših umetnikov, se je po dokončani ljudski šoli izobraževal najprej v Kranju, potem v Zagrebu, na graški akademiji umetnosti in nazadnje v Monakovem pri Ažbetu, kar je bilo zanj odločilnega pomena. Iz Monakovega se je povrnil v domovino, ki pa mu ni mogla dati mirnega kotička, tudi tedaj ne, ko je zaslovelo njegovo ime po umetniških razstavah čez slovenske meje. *—b—*

Kopitar in Rusini. V Zapiskih znanstvenega društva imena Ševčenko (1910, XIX, knj. 2—3.) je priobčil Mihajlo Teršakoveć obširno razpravo o razmerju Kopitarja do galiških Rusinov. V svojih prvih spisih je Kopitar zanikal samostalnost Rusinov in njih jezika; toda okoli l. 1816. se je izvršil preobrat njegovih nazorov, da je zagovarjal njih narodno in jezikovno samostalnost ter jim želel tudi politično neodvisnost. Pisatelj je pojasnil na podlagi raznih, deloma novih virov Kopitarjeve zveze s tedanjimi rusinskimi književniki, posebno z Iv. Mohylnickim, Iv. Snegurskim, Jos. Levickim, Ant. Dobrjanskim, Jos. Lozinskim in Jak. Holovackim. — (Teršakoveć je napisal tudi v „Zborniku u slavu Vatr. Jagića" (1906) študijo o Kopitarju in Vuku.) *—in—*

Emil Korytko. Poljski mesečnik „Świat słowiański" je prinesel v letošnji marčni številki (VII, tom I., str. 192—207) življenjepisno črtico o Korytku, ki jo je napisal znani Jan Magiera na podlagi Prijateljevih, Frankovih in Kidričevih razprav, katere pohvalno omenja. Posebno dobro mu je služila Kidričeva študija z novim bogatim gradivom, ki jo je objavil lanski „Lj. Zvon".

Josip Jurčič v srbskem prevodu. „Matica Srpska" je izdala v 139. zvezku zbirke „Knjige za narod" dve Jurčičevi pripovedki: „Lažan novac" in „Kako je Petar Kotarjev izpaštao, što je krao krompir". Prevod je oskrbel Simon Končar, učitelj v Karlobagu.

Stoletnica Dositeja Obradovića. (1742—1811). Srbi slave stoletnico smrti svojega prvega narodnega pisatelja. Žeja po izobrazbi je gnala Dositeja Obradovića iz samostanskega zatišja v širni svet, daleč preko domovine, in česar se je na teh odisejskih potovanjih na jugu, vztoku in zapadu naučil, to je s čudovito energijo presadil na domača tla. Razni prigodni spisi so posvečeni njegovemu življenju in delovanju; tudi „Matica Slovenska" se ga hoče spominjati s primernim člankom. S posebnima spomenicama sta dostojno proslavila ta narodni jubilej med drugimi tudi „Srpski književni glasnik" (br. 244) in „Brankovo kolo" (br. 12—15). V zadnjem so priobčili svoje prispevke Vatr. Jagić. Tih. Ostojić, Mil Georgijević, Fr. Ilešič („Dositej i Slovenci"), Mil. Jakovljević („O Dositejevu jeziku i stilu"), Milan Petrović, Milan Šević, Ivan Prijatelj („Nekoliko napomena o Kopitarevu zanimanju Dositejevim delima"), Dimitrije Ruvarac, Gjuro Šurmin i. dr. *J. Š.*

Popravek. Na str. 233. (25. vrsta od zg.) čitaj namesto „Karol IV." — pravilno „Karol VI.".

Alojzij Gradnik:

Pomlad.

Med travo pisano spi v solnčnem kresu
blesteča kača, bela po telesu
in gladka, mirna, zvita v mal obroč,
se ko zapestnica srebrna zdi . . .
Če trava zašumlja, se razpusti
in čaka . . .

Bila je pomlad nekoč,
in zdaj je spet . . . Jaz grem čez sočne trate,
in moje misli so vse misli nate . . .
Še v tvojem strupu teče moja krv,
še gnile rane so — Zastonj bil lek
je vsak mi in zastonj ves beg
pred tabo, v srebru se blesteči črv.

Mladost.

Kje si, kje, mladost ti moja mila?
Rosa — solnčni žar te je ožgal,
prah srebrn — te veter je odgnal,
bel oblak — si v nič se razgubila.

Kje je, kje je zdaj tvoj grob zeleni?
Glej, jeseni moje zadnjih rož,
bi po dolgi hoji truden mož
nesel k tebi vekomaj zgubljeni.

Križev pot Petra Kupljenika.

Zgodovinska povest. Spisal **Pastúškin.**

(Konec.)

IV.

Peter je razmišljal. Hotel je biti kar se da pošten, ne pred vikarjem, pred seboj, pred svojo vestjo. Sprva se je moral skoro siliti, da mu misli niso vhajale na stranpota, naganjati jih je moral, da so se spravile nad mnenja, ki jim jih je dovrgel Barbaro. Kdo ve, mogoče vendarle niso samo obrane kosti, kakor se zdi na prvi pogled? Mogoče se jih drži vendarle še nekaj mesa. Kar je bil povedal o prijatelju izdajici, je bilo res. Čuden človek. Nikoli te ni videl, pride, se prestopi dvakrat od stene do stene in ti na vsem lepem pove, da te je prijatelj izdal. Samo tisto komedijantstvo, tisto snemanje križa in prstana! In potem čeljustanje o stališčih! Saj če vzame človek vsak stavek posebej, je vsak podoben praznemu otepu, zrna boš iskal v njem zaman. A tedaj, ko mu je beseda tako tekla, mirno, vnikljivo, ga je nehote poslušal in mu nehote pritrjeval. Peter se je skoraj jezil sam nad seboj. Že sama barva vikarjevega glasu je bila tako prikupljiva, da je Petrova duša, obrnjena bolj kakor kdaj poprej sama vase, prisluhnila, če je le zinil. Peter je sklenil zanaprej bolj paziti nase: poslušal bo, a ne barve glasu, ne njegove zavratne vnikljivosti, samo razum bo govoril, čista pamet bo sedela na prestolu in obrisala šminko vsaki besedi, da se pokaže v svoji goli vrednosti in se bo videlo, kaj zaleže in kaj bi rada zalegla. Tudi nad tem se je Peter skoraj jezil, da je vikarju tako na široko odgovarjal. ‚Da, govoriti je treba, z molkom ne bo nikomur pomagano. In vendar — pred ljudstvom, žejnim božje besede, o tam bi govoril, pred temi ljudmi ne morem. Ali iz strahu, da me nadvladajo? Jaz vem samo to: kadarkoli me zapeljejo, da jim odgovarjam, se tik nato pokesam, zazdi se mi, da sem nekaj izgubil, nekaj omadeževal, izdal in prodal košček samega sebe.‘

‚Kmalu bo tukaj,‘ je preudaril Peter drugi dan, ko je slišal sem od Sv. Ivana in od stolnice zvoniti poldne. Čakal je mirno, in glej čudo: mahoma se je zavedel, da čaka nekam dolgo. Vstrašil

se je skoro te zavesti, to se pravi pač, da ga pričakuje. Bi ga rad poslušal, ali bi rad govoril? Menda oboje.

Zdajci se vrata odpro in z vikarjem je príšel —

‚Andrej, ti!‘ je vzkliknil Peter.

‚Peter,‘ je rekel Barbaro, ‚znano mi je, česa pričakujete od tega moža. Vem, da vam je njegov prihod nepričakovan, a silno zaželjen. Puščam vaju sama. Za to ugodnost se imata zahvaliti pred vsem gospodu glavarju. Inkvizitor ne ve ničesar in ko bi vedel — a pustimo to; pol ure, prijatelja!‘

Peter se je videl samega z Gompo. Prijel je Andreja za roko in ga povlekel k sebi na stol:

‚Ali je ona, ali ni?‘

— — — — — — — —

‚Povej, ali je ona, ali ni?‘

— — — — — — — „Ni.“

‚Andrej, ti si bil tam? Pri njem? Pri njej? V Tolminu? V Ljubljani? In si videl: ni?‘

„Ni.“

‚Andrej — zakaj čakaš? Saj res, truden si, žejen, lačen . . .‘

„Ne, gospod fajmošter. Ta gospod, ki so me sem pripeljali, so tako dobri . . .“

‚Če te je torej nasitil in napojil, zakaj čakaš? Zakaj ne pripoveduješ, Andrej, o Štefaniji?‘

„Oprostite, gospod fajmošter, te dni sem doživel toliko novega, nerazumljivega, da že več ne vem, kje mi glava stoji. Oprostite, če včasih pozabim, da moram govoriti z vami samo o Štefaniji. Kakor sva se bila domenila, sem se napotil jaz drugi dan iz Gorice v Tolmin. Izvedel sem, kar sem vedel že prej. Govoril sem z njim samim. Pokazal mi je svojo malo Štefanjico v zibeli in tožil, da si mora zdaj sam kuhati in sam zibati. Pokazal mi je prazno omaro, kjer je imela svoje perilo in obleko: vse je vzela s seboj. Nekega jutra, med tem ko je on maševal, je izginila. Šele zvečer tistega dne je izvedel, da so jo ljudje videli med skakači, ki so jih černidi gnali v Ljubljano. Avšo, ki se je pogovarjala z angeli in Marijo, so odpeljali še tisti večer, ostala tolpa je prenočila pri Sv. Luciji. Šel je za njo in jo našel tam. Ni ga hotela več poznati. Pljunila mu je v obraz in zbežala od njega.‘

„V obraz mu je pljunila? Tako ti je pravil sam?“ Petru je zalesketalo oko v veselju.

‚Sam mi je pravil. Pljunila mu je v obraz in mu obrnila hrbet. Sam Nepokoj je pristopil in jo prosil, naj se vrne z njim — ne vem, ali zares ali v šali. A ona, ne bodi lena, je pljunila tudi njemu v obraz.‘

„Tudi njemu?“

‚In je prosila, naj jo pustijo za nekaj časa domov, da bo videla vas.‘

„Torej ni vedela nič o mojem vjetju?“

‚Ne.“

„In še zdaj ne ve?“

‚Pač. V Ljubljani sem govoril z njo in sem ji povedal.‘

„In kakšna je bila? Ali je bila kaj bleda?“

‚Zelo bleda.‘

„Jaz sem jo poznal samo s polnimi, rdečimi lici. Zdaj, praviš, so ji obledela in upadla tudi, kajne?“

‚Tudi.‘

„In kakšno krilo je imela?“

‚Sivo z belimi rožicami.‘

„In dolgo, kajne?“

‚Do peta.‘

„Jaz sem jo poznal samo s kratkim. In kako je govorila? Ali se je kaj smejala, ko je govorila? Kadar je govorila z mano, se je zmerom smejala.“

‚Nič se ni smejala. Bila je žalostna in je govorila počasi in tiho. Ko sem ji pravil o vas, je jokala.‘

„Ah, jaz sem jo videl jokati samo, če je izgubila punčiko, ali ko je bila še čisto majhna, če je padla na nos. Andrej . . . toda ti najbrž nisi gledal. Enkrat — imela je dve leti — mi je jezdila na kolenu in vajeti so ji bile moja brada. To ti je jahala! Kakor tista gospodična, veš, ki je jezdila tolikokrat z loškega gradu in imela zmerom sokoliča na roki ali na ramenu, včasih tudi na belčevi glavi med ušesi. Tako je jahala, vlekla vajeti in se smejala. Kar ji smuknejo vajeti iz rok in ona pade z nosom na tla, veš, s tistim malim noskom, Andrej.“

‚Se spominjam, s tistim tako lepo pokvečenim.‘

„Torej si opazil? To sem hotel vedeti. Torej ima še ta poredno pokvečen nosek s komaj vidno, nagajivo zarezico na vrhu?“

‚Še, še.‘

„To je dobila takrat pri jahanju, ta lepi razorček. Moj Bog, Andrej, kako je takrat jokala, z debelimi solzami. In kaj ti je rekla, Andrej?“

‚Pošilja vam pozdrave.'

„A kako je rekla? Njene besede! Ali si nisi zapomnil, Andrej?"

‚Pozdravite preljubega očeta, Andrej — je rekla — in prosite ga, da mi odpusti.'

„Samo to?"

‚Tako rada bi ga še enkrat videla — je rekla — da bi se razjokala z njim. On je tako dober — je rekla — in vem, da bi mi odpustil.'

„Samo to?"

‚Recite očetu, Andrej — je rekla — recite mu, naj moli zame. Jaz bom tudi molila, vse molitve, ki sem jih slišala od njega — je rekla — tako mu povejte, Andrej.'

„Samo to?"

‚O še dolgo je govorila. In je tako ihtela, tako krčevito.'

„Pripoveduj, Andrej, vse njene besede ponovi, od prve do zadnje!"

‚Tako žalostna sem — je rekla — radi očeta bolj še kakor radi sebe. Da moram biti tako nesrečna — je rekla. Zakaj nisem ubogala očeta — je rekla — tako hudo mi je, tako hudo.'

„Nadaljuj, Andrej! Kaj je še rekla?"

Andrej pa je pripovedoval, kako so jo zopet odpeljali, kaj pravijo stanovi, kaj gospod Krištof, kako so se odpravili nemudoma poslanci v Gradec, da bi dosegli njegovo oproščenje, kako se je —

„Nisem te vprašal po tem, Andrej. O njej sem te vprašal, o Štefaniji. To boš povedal pozneje. Zdaj pravi o njej. Ali ima še tako bele ročice kakor takrat, veš, ko je držala vajeti?"

In Andrej je moral začeti znova, vse od začetka in nato še nkrat, in Petru ni nikoli zmanjkalo vprašanj — Kako bi zmanjkalo solncu gorkote?

V.

Oglejski patrijarh Ivan Grimani je sedel na balkonu in gledal na vrt pod seboj. Prek vrta mu je uhajal pogled na videmske strehe, plesišče srpanovih žarkov. Doli pri bratih minoritih je zaklenkal zvonček in čez malo so prihajali gori do balkona resni in v svoji neskladnosti trpke tolažbe polni zvoki raztegnjenega responzorija. Štiri popoldne. Ob takem dnevnem času ima srpanovo solnce še daleč proti severu toliko ognjevitosti, da nikogar ne mika izpostavljati mu svoje ude, nikar tukaj v Vidmu, na pragu solnčne Lom-

bardije. A patrijarh si je izbral nalašč najbolj prisojen prostor, kjer so se topli žarki živo odbijali od belega zidu. Osem križev — ne vštevši velikega zlatega, ki mu je počival na prsih — je dihalo kakor toliko strupenih zmajev s tako hladno sapo vanj, da je moral zadnji dve leti zapustiti starodavno obmorsko prestolnico in iskati tukaj miru in gorkote. Ni se varal. Če je tako sedel v mehkem naslanjaču, trudno glavo sklonjeno nazaj, trganja polne noge stegnjene po mehki blazini, se mu je zdel vsak solnčni pramen drobna zlata cev, ki se cedijo po njej čudodelni sokovi izpod dobrotnega neba.

Z drobno, nežno, skoraj žensko roko je segel po debeli knjigi, počivajoči na malem, z glavami beneškega leva okrašenem trinožniku, in fini, beli, tenki prsti so se oprijeli dragocene vezave in zlatih okraskov; uprli so se, a bili so tako nežno-slabotni, da se knjiga ni premaknila.

‚Simeone,' je šepnil patrijarh v sobo skozi okno, zagrnjeno z židano zaveso take barve kakor kanarčkovo perje, prevezeno s srebrnimi všitki in zlatimi nitmi.

Na balkon je stopila sloka postava čudolepega mladeniča v dolgi kuti.

‚Simeone, položi mi knjigo v naročje in odpri jo na strani 387. Moje roke so preslabe.'

Brez besede je mladenič ubogal in hotel oditi.

‚Ali ga še ni?' je vprašal starček.

Mladenič je odkimal.

‚Pojdi in oprosti sitnemu starcu, ki te nadleguje, da moraš vsak hip odložiti čopič. Kadar pride, me opozoriš.'

Mladenič je prikimal in neslišno, kakor je bil prišel, je zopet odšel.

Patrijarh je čital do konca, kjer mu je bil mladenič odprl, in je obrnil stran. Ni še dočital na drugi strani do srede, kar se mu zazde vse besede, ki jih je videl pred seboj, tako prazne kakor snetljivo seme. In vendar so bile prej tolikokrat tako polne modrosti! Dvignil je roko in objel z mirnim, tihim pogledom ubrano sliko, ki se mu je nudila: tam zadaj živomodro ozadje in pod njim, kakor beneške čipke ob robu prazniškega predpasnika, modroboke planine s sivimi vrhovi, dalje proti vzhodu valovito gričevje vina bogatih Brd, na drugo stran v nedogled potapljajoča se plan, posejana z belimi vasmi; le tuintam štrli vrsta topolov, dve trepetliki, akacija. Kakor jagnje se mu je paslo oko in je plavalo v ožjih in vedno

ožjih kolobarjih nad ravnino, dokler mu ni obviselo na palači mestnega gradu tam na hribu, na malem, ozkem, kurniku podobnem balkončku, ki je visel, v očitnem nesoglasju s častitljivo stavbo, na južnozapadnem voglu skoro čisto pod streho, da ga je bilo videti daleč po mestu — kakor da bi pustil kipar iz pozabljivosti ali hudomušnosti konec nosa na Venerinem obrazu neobdelan in voglat.

‚Že nekaj mesecev ni bilo izpostavljenega nobenega hudodelnika, kje so pa tega dobili?‘ je pomislil patrijarh.

‚Simeone.‘

Mladenič je prišel.

‚Kaj je zakrivil ta človek, da ga kaznujejo z javnim posmehom?‘

„Ne vem. A stopim do gospoda prijorja, on bo vedel, on je vsak dan v gradu.“

In ko se je vrnil, je povedal:

‚Nevaren vohun, Nemec ali Kranjec, nekaj takega. Vlovili so ga na meji in zdaj so ga imeli tukaj kot pričo v zadevi onega Kupljenika, ki ga danes pričakujete. Pa jim je včeraj ušel, nikdo ne ve kako, in so ga našli, pomislite, pod gradom, tam, kjer so ječe. Dognalo se je, da je skušal prodreti do Kupljenika in ne vem kaj še.‘

Iz sobe se je čulo trkanje.

‚Poglej!‘

‚Kupljenik, z gospodom prijorjem,‘ je naznanil vrnivši se mladenič.

‚Pokliči še tri tovariše. Danes imam noge tako mrtve, da ne morem sam v sobo.‘

Dvignili so previdno naslanjač in so prenesli starčka v sobo. Pri vratih sta stala Peter in prijor.

‚Pustite naju sama, pozneje vas pokličem!“

Nosači, ki so pomagali mladeniču prenesti patrijarha, so se s prijorjem odstranili, čudalepi mladenič se je skril v kotu za svoje platno. Peter je stal še vedno na istem mestu. V polmračni sobi se je slišalo samo rahleje ali močneje drsanje čopiča po platnu.

Patrijarh je mignil Petru s kazalcem in mu pokazal stol blizu sebe.

‚Ali veste, kam ste prišli?‘

Patrijarhov glas je bil tih kakor v spovednici, mladenič za platnom gotovo ni slišal.

„Povedali so mi, Prevzvišenost.“

‚In kaj pričakujete sedaj?‘

„Vprašanj, Prevzvišenost.“

‚In potem?‘

„Obsodbe.“

Patrijarh je sklenil drobne roke v naročju in pogled mu je šetal gorindol po vijoličasti židi, pokrivajoči njegove stegnjene noge, od rok se je sprehajal doli do sandalov, ki so kukali na drugem koncu izpod žide, majhni in mehki, kakor napravljeni za drobno nožico visokorodne Rimljanke, od rok do sandalov in zopet nazaj. Večkrat zaporedoma mu je šel tako pogled, nato je dvignil glavo:

‚Peter, poglejte z balkona proti gradu, proti kajbici pod streho!‘

Čez malo se je Peter vrnil z balkona in je pogledal patrijarha vprašaje.

‚To je Gompa.‘

Peter je vzdrgetal.

‚Vi veste, Peter, da radi vas, in veste tudi, da je nedolžen.‘

„Sami so ga pripeljali k meni, nobeden jih ni prosil.“

‚Potolažite se, v pol ure bo vaš prijatelj prost.‘

Peter ga je pogledal hvaležno. Patrijarh si je dal prinesti črnilo in košček pergamena. Popisan list je nato oddal mladeniču, naj ga nese, kamor je bil naslovljen. Peter je ostal sam s patrijarhom.

‚Peter Kupljenik, mojemu vikarju ste rekli včeraj, da vidi pater Angelucci vaše krivoverstvo v ženi, v kelihu, ki ga delite vernikom, v vaših pobegih in vaši nepokornosti. Ko sem to slišal, sem sklenil spregovoriti z vami. Vi veste, kako postopamo drugače: ženo v samostan, moža v ječo ali v denarno kazen, otroke dobrim ljudem v oskrbo ali po svetu. In krivci sami se vdajo rade volje, odpovedo se zmoti in se skesano podvržejo kazni. Vi, kakor kaže, niste izmed teh in mislite pač, da to, kar sem vam prej naštel, ne izključuje pravovernosti.‘

„Nikakor ne.“

‚In to utemeljite —‘

„S tem, da izpovem: čutim, da zija med mano in mojimi predstojniki prepad, zavedam se dobro, kaj ga je povzročilo in da postaja vedno nepremostljivejši, priznavam, da je bil neizogiben in vedno sem se bal, da zdajzdaj štrbunknem vanj, ko me moč razmer pritira na njegov rob — a življenja, ki ga imam za seboj, ne morem obsojati in ga nikoli ne prekličem.“

‚To je ves vaš zagovor?‘

„Ves.“

‚Glejte, to je zopet nekaj takega.‘

Patrijarh se je prekinil. Čudolepi mladenič se je vrnil in se skril za platno. Patrijarh je povzel stiha:

‚Da se s temi besedami niste domalega nič opravičili, čutite pač sami. In vendar — vaše besede me silijo misliti. Drugi obdolženci se zagovarjajo navadno s tem, da kažejo drugam, namigujejo v Rim in eden — burkež — se je izrazil pred sv. sodom: „Če so imeli v Vatikanu več let razne gospodinje, ki so dobro gospodinjile, zakaj bi jaz v svoji fari ne poskušal tudi tako?“ Drugi, malovredni navadno in brez moči, zatrepečejo pri prvi besedi in se opravičujejo s slabo človeško naravo in z vcepljenim slabim nagnjenjem. Še druge spreobrne nekaj besed kralja modrijana, kakor: In sem našel, da je grenkejša od smrti ženska, ki je zanka lovska, in njeno srce je mreža, in njene roke so vezi. Kdor je všeč Bogu, ji uide; kdor pa je grešnik, tega bo ujela i. t. d. Vidite, to jih brž tako umehča, da me ta naglica spreobrnenja včasih res vznemirja, ker je preočitno, da ni sledu o kaki posebni milosti, ampak da govori iz njih edino le — trebuh. Pozneje so dobri dušni pastirji, nekateri celo vzorni, ali kaj — tako uspešno, kakor prej v zakonu, ne delujejo več. To so otroci. Če ne dobijo igračice, so pridni; ko jo imajo tudi, dasi ne več tako; a če se morajo ločiti od nje — se čmerijo na tihem in česar se dotaknejo, vsega se prime ta njihova čmerika. Vi niste otrok, vi ste mož in upam, da boste razumeli. Koliko jih je, teh dušnih pastirjev, ki niso poklicani; a kaj — postanejo stroj in živa duša se ne more v ničemer pritoževati nad njimi. Taki ne zabredejo v krivo vero, tudi ne kršijo celibata, toda vse njih delo je kakor delo stroja. V duhovnem pastirstvu je namreč samo ena prava pot, visoka in skoro omotična: moško delo v neskaljenem, moštva polnem devištvu. Pastir gre po poti naprej in namesto male družinice, namesto domačega ognjišča, mu je izročena velika družina, ki jo mora dvigati in vabiti za seboj. Drugi morajo zanj ustvarjati posamezne delce, on mora vedno obvladati celoto in skupnost. Drugi se morajo pogrezati v sladkosti in bridkosti naravnega očetovstva, on mora imeti glavo nad njimi, vedno poln moči in poln življenja. Kakor hitro ga zaskomina po malih vrednotah sladke omejenosti, kakor jo vidi pri tistih, ki naj jim bo pastir, kakor hitro razbije veliko kupo življenja ob skalo nizkotnih strasti in seže po mali, zapade omotici in se mu zvrti, da telebne v pogubo. Za naših dni je ta nevarnost velika in zato, Peter, so nam otroci in stroji za sedaj ljubši od mož. A povejte mi, Peter, čemu, mislite, vam pravim to?‘

„Ker mi hočete dopovedati, Prevzvišenost, da je mene zaskominalo po mali kupici.“

‚Ker vidim, da razumete, vas bom vprašal samo še eno: Kaj mislite, ali vas prepustim sv. sodu in njegovi obsodbi?‘

„Seveda me prepustite, Prevzvišenost!“

‚Deo gratias!‘ je zaukalo izza platna. Po podu se je zakotalil čopič, še poln zelene barve, in izza stojala je pritekel čudolepi mladenič v kuti:

‚Striček, striček, poglej!‘

In je obračal stojalo, uprl se z mladimi rameni in prinesel sliko tik pred patrijarha.

‚Poglej, striček, poglej!‘

In je sukal stojalo, tekal k oknu, odgrinjal dragoceno zaveso, pa jo zopet spuščal, dvakrat, trikrat, dokler ni padlo v sobo ravno toliko luči, kolikor je je rabil. Nato je pokleknil med sliko in naslanjač poleg patrijarha, poiskal njegovo nežno, bledo roko, jo nepretrgoma poljubljal in se pri tem vedno in vedno oziral v sliko in jecal kakor otrok, ki ga je zadela v sanjah nikoli upana sreča:

‚Striček, to ni moja roka, ne, čutil sem natanko, a nisem mogel povedati do zdaj: druga roka, mehka in nevidna, a dobro čutna, je ves čas vodila mojo, zlasti včeraj in danes. Poglej, striček!‘

„Angelina. Prav tako so ji gledale oči, ko so te trgali iz njenega objema.“

‚Striček, kaj ne, da mi bo odpuščeno? Prve dni sem obupaval, a potem — tista mehka roka, brez nje ne bi dovršil nikoli; čim dalje je vodila mojo roko, tem bolj sem čutil, kako se mi sladko razliva po prsih, in da me je nebo uslišalo. Striček, kaj ne, da mi bo odpuščeno?‘

„Bo.“

In mladenič je poljubljal nežno patrijarhovo roko, njegov obraz je sijal kakor obraz angela, njegovo telo, mlado in močno, je tonilo v temni kuti.

Peter je stal ob strani in gledal v tla.

Milan Pugelj:

Lepota.

Oblačilo se je. V ozračju je ležalo nekaj težkega kakor v vročem poletju, kadar se bliža nevihta, a pravzaprav je bila, dasi topla, vendar že pozna jesen. Potegnila je sapa, pozneje piš, ki je zavijal zdaj od leve na desno, a za sam hip prav v nasprotni smeri z enako silo. Popoldansko solnce je nekako zakrvavelo za oblaki, zarumenelo listje je plesalo pred očmi in se lovilo po deblih, vejah in koreninah, smrečje pa je pričelo bučati. In to bučanje se je čudno skladalo z lajanjem in cviljenjem lovskih psov, ki so se podili po lovišču v jatah za divjačino. Strele lovcev, ki so bili razpostavljeni po posameznih postajankah, je bilo še komaj čuti v splošnem hrumu in šumu.

Mene je bilo minilo že vse veselje do lova, pri mladi grajski gospe pa je bilo ravno narobe. Razvžigala jo je vse večja in večja lovska strast in zlasti kadar se ji je zazdelo, da prihaja lajanje lovskih psov bliže, je naravnost mrzlično oprijemala svojo puško in se obračala vsa vznemirjena v naglici k meni: „Ali so naboji v redu, ali je vse dobro? Stopite nazaj, za deblo, za deblo, gozdar Filip!“

„Vse je v redu!“ — sem ji odgovarjal in ji naglo ustrezal. Odhajal sem nazaj v goščo, kjer sta bila privezana najina konja in gledal od tam s pravim strahom. Graščak me je bil opozoril, naj pazim nanjo, a graščakinja je bila vsa divja in me ni hotela poslušati. Zrak se je bil shladil, piš je postajal hladneji, ponudil sem ji mantiljo, a ona, stoječa v lahki, skoro prosojni letni obleki, mi jo je vrgla z ogorčenjem nazaj. Opozoril sem jo na nevihto, na dež, na to, da naju lahko nenadna ploha premoči do kože, kar utegne škodovati njenemu zdravju, a zavrnila me je tako osorno, da sem dobil utis, kakor bi bila ona moj ded in jaz otrok, ki mu brbljam neumnosti.

Piš je dobival večjo in večjo moč in iznenada je udarilo tudi na uho bližnje cviljenje psov, ki se je naglo in razločno približevalo. Gospa Helena je v lice zardela, dvignila puško in kmalu tudi ustrelila. Skočil sem k njej, videl velikega jelena, kako je padel, a isti trenotek zopet planil na noge in bežal pred psi, ki so drveli za njim z odprtimi gobci.

„Glejte!“ — je kriknila gospa. „Ali vidite? Krvav je, po hrbtu je krvav! Za njim! —

Nisem videl ničesar, pa sem zmajal z glavo in menil, da ga bodo izsledili psi. Ali njej je šinila v glavo drugačna misel.

„Na konje!“ — je ukazala, takoj stekla v goščo in čez par hipov je drvela pred menoj za jato psov in za jelenom, ki je kobalil dosti daleč spredaj v ogromnih skokih preko nizkega grmovja in tenkih belih brez globlje in globlje v dolino. Pričela se je divja gonja. Z brda v nižino, iz grape na holm, skozi vejevje, ki je smukalo mimo glav in rok preko temnih gozdnih luž, od koder je škropilo po obleki in obrazu črno blato.

„Ustavite, ustavite, milostiva!“ — sem prosil. „Oddaljujeva se, vse preveč se oddaljujeva!“

„Za menoj, za menoj!“ — je klicala gospa in tepla kobilo s tenko jahaško šibo, da je napol splašena dirjala, kakor bi ne letela z nogami ampak s perotnicami.

Vse nebo so bili zastrli oblaki, od daleč je bučalo zamolklo grmenje in takoj nato so padle prve debele kaplje. Zdelo se je, kakor bi se podila ploha za nami in nam bila v hrbet s poševno letečimi debelimi kapljami. Naliv je postajal hujši in skoro sem čutil, kako polze hladni curki po mojem golem hrbtu in od kolena dol po mečih v čevlje. Gospe spredaj so se bili stisnili svetli lasje ob vratu in sencih, kraji njenega lovskega klobuka so se povesili in spremenili zeleno barvo v črno, bluza se je sprijela rok in života kakor tenka mokra cunja.

„Obrnite, obrnite, rotim vas!“ — sem ji klical, ali ona ni čula. Tepla je mlado kobilo in strmela dalje na ogromnega jelena ki se je zibal v divjem diru daleč pred nami.

Pričelo je grmeti na vso moč, bliskati se in treskati, kakor bi se bližal sodnji dan. Bliski so križali črno nebo, kakor bi se premetavale po njem zlate palice in bobnenje gromov je udarjalo na uho, kakor bi se žogali nekje blizu nebeški orjaki z gorami in hribi mokre in v nevihti trepetajoče pokrajine.

Od daleč sem zagledal gozdni potok in vstrašil sem se, ko sem v hipu po njem razsodil, kako smo se oddaljili od lovišča in gradu. In še bolj sem se preplašil, ko sem videl, da je planil vanj jelen, za njim psi in da je že tudi kobila z gospo Heleno stala na bregu in odskakovala.

„Stojte, stojte!“ — sem zakričal. „Ali ne veste? Kobile ne spravite prek vode, pazite!“ —

„Mora!“ — je kriknila Helena, zavihtela bič in udarila kobilo z vso silo in jezo po mečicah in se še tisti hip zavihtela v zraku preko stare vrbe in pala ploskoma v rjavo in dereče vodo.

Skočil sem s konja in planil za njo.

Z nekakšnim do takrat še ne občutenim sovraštvom, ki pa ni imelo nikjer svojih ciljev, sem se boril z vrtinci, ki so me obračali zdaj na levo in zdaj na desno, z vejami, ki so ležale po strugi in in se mi zapletale med noge in s kalno vodo samo, ki mi je silila vsled teže moje premočene obleke v usta in nos. V dračju istega brega, kjer sem bil skočil v potok, sem dohitel in prijel gospo Heleno in jo spravil na kopno.

Zunaj je sedela na mokri travi, gledala me spočetka mirno, brezbrižno in široko odpirala pri tem oči, pozneje je postajal njen pogled medel, truden in skoro žalosten. Govorila ni nič.

Meni je bilo v prvi vrsti za konja. Jelen, psi, kobila gospe Helene, vse se je bilo izgubilo nekam daleč v nevihto in dež. Svojega konja pa sem našel v bližnjem drevju, pripeljal ga bliže in hotel govoriti z gospo. Ali Helena se je opirala z rokami zadaj ob zemljo, povešala glavo na prsi, zapirala oči in dihala težko, kakor bi spala globoko spanje.

Premišljal sem, pa ni bilo drugega storiti. Previdno in počasi sem posadil spečo in zamamljeno gospodarico na konja, pazil, da mi ne pade, in se spravil s težavo še sam na svojega rjavca. Ali kam sedaj?

Konj je pričel prestopati kakor iz navade, sam sem objemal in držal z levico gospo Heleno, z desnico sem oprijemal ohlapno viseče vajeti in razmišljal. Grad je bil daleč, vsekakor predaleč. Konj bi bil pritekel do njega komaj v treh urah. Kje bi bila blizu gorka izba, kje bi bila.

Ploha je bila ponehala, oblaki so se bili raztrgali in razvlekli ali mrak se je bil zgostil in se prelil v noč. Od drevja so padale kaplje, sicer je vladala tišina.

Spomnil sem se na gozdno kočo ogljarja Sivórja. Konja sem obrnil v tisto smer in tako smo se premikali proti gozdu in po njem med dolgimi šibami obrobnega leščevja in dalje med drobnimi debli mladih bukev in gabrov in med bodečimi vejami, ki so jih molili v temo bori in smreke.

Nisem videl jaz, ni videl konj, tudi pota ni bilo nikjer blizu, zato smo prestopali počasi. Kmalu, ko se je odvlekel zadnji težki oblak in je pogledal po zemlji mesec, nam je bilo bolje. Umikali smo se lahko deblom in vejam in nadaljevali pot hitreje.

Takrat sem bil mlad, neoženjen, in ko sem pogledal speči gospe Heleni v lice, ki je bilo v mesečini belo in lepo kakor cvet

prve pomladanske cvetice, in ko sem se v hipni misli zavedal, da tiščim k sebi, da objemam s svojo levico njeno mlado in lepo telo, me je spreletelo nekaj gorkega in srečnega. Raztresel bi se bil sredi dogodka in sredi nevarnosti, skoro bi bil pridržal konja, da bi tako par hipov dalje objemal lepo gospo Heleno in gledal malo več časa v njeno belo lice.

Prijahali smo do Sivórjeve koče in pred zaprtimi vežnimi vrati sem doklical gospodarja. Starec je bil, samcat, od strahu je križal roke in pomagal jemati graščakinjo s konja. V izbi je pregrnil svojo posteljo s svežimi platnenimi rjuhami, letal s kota v kot, ponujal zdravilno žganje, obetal skuhati rože, ki preprečijo vsak prehlad in vedno ponavljal: „Bog nas vari, Bog nas vari!“ —

Gospa Helena se je zbudila, ko sva jo hotela nesti v sobo. Gledala je enakomerno okoli sebe in izpraševala, kam sem jo zavedel. Popila je čašo vročega mleka, odložila obleko, ki jo je razobesil Sivór po veži okoli ognjišča, legla v posteljo in se še vedno zanimala za jelena. Na kobilo se je jezila: „Kdo bi si bil mislil, da je taka! Vode se boji strahopetka!“ — In kmalu nato se je že sama sebi smejala. „Kako me je stresla! Kar v krogu sem zletela s sedla naravnost v deročo vodo! In vi, haha, kaj ne, čop, za mano!“

Sivór je prinesel svetiljko in jo postavil na konec črne, stare mize. Izba je bila starinska, zakajena in skrajno preprosta. Strop je bil lesen, ali tudi morda tako črn od dima, da sem zamenjaval. Po stenah so visele slike svetnikov, ki so bili slikani na steklo in so se v svojih kričečih barvah čudno svetili. Vmes so se stezali rožni venci z debelimi jagodami in velikimi, neprimernimi križi. Pogled na gospo Heleno, ki je ležala na belem vzglavju in v svilnatih valovih svojih zlatih las, je spreminjal izbo in pohištvo v pravljico in sanje.

Jaz sem se bil v veži preoblekel v Sivórjevo nedeljsko obleko, ki je bila napravljena iz trdega domačega platna in mi je bila povsod pretesna. Ogljar je prinesel plahte in kožuh, jih razprostrl po klopi ob zeleni peči in mi odkazal tam ležišče in prenočišče. Na mizo je postavil posodo z mlekom in tik nje je položil še nenačet hlebec domačega kruha. Želel je lahko noč, zaprl vrata in hodil še dolgo po veži, predno se je umiril in zaspal.

Gospa Helena je bila menda preveč vznemirjena in zato ni zaspala. Pogovarjala se je z menoj, kakor bi bil njen vrstnik in prijatelj.

„Moj mož“ — je rekla — „kaj mislite, ali me išče?“

„Gotovo, gotovo!“ — sem ji pritrjeval, ležal vznak na plahtah ob peči in sklepal roke pod glavo.

„Kaj bi bil počel“ — se je zanimala gospa — „če bi bil videl prizor ob potoku?“ —

„Otrpnil bi bil od strahu visokorodni gospod!“ — sem ji odgovoril.

„Ali bi bil tudi skočil za mano, kakor ste vi storili?“ In zasmejala se je: „Haha! Čop! v vodo!“ —

Po hiši in zunaj nje je bilo vse tiho in mirno. Iz veže se je čulo včasih smrčanje Sivórjevo, ki je spal menda v kotu pod ognjiščem. Skozi majhna nezastrta okenca je sijal mesec in obseval rdečega svetnika, ki je visel nizko na steni in v mesečini žarel, kakor bi gorel.

„Gospod Filip!“ — je poklicala gospa Helena. „Ali veste, da jaz ne znam plavati?“ In za hip je zopet klicala: „Filip, Filip!“

„Zahtevajte samo, blagorodna!“ — sem se odzval in gospa je takoj dodala: „Stopite bliže!“

Vstal sem in se ustavil ob skrajnici njene postelje.

„Življenje ste mi rešili, ali mi ga niste?“ je vprašala.

„Moja dolžnost je bila!“ sem jo zagotovil.

„Kakšno plačilo zahtevate od mene?“ — je hotela vedeti.

„Nikakršnega!“ — sem ji po resnici povedal in pri pogledu nanjo sem se ves raztresel in vznemiril. Bilo je v tisti mesečini, kakor bi gledal živo pravljico.

„Vi ste tako dobri, Filip, krepki ste, močni, nič mehkužnosti ni v vas, nič gosposkega“ — je hvalila, kakor bi se rahlo šalila. „Pridite bliže!“ —

Storil sem tako in — kakor sem gotovo živ — glej! — njene bele in mehke roke so se ovile okoli mojega vrata, mojega obraza so se tiščale njene vroče ustne, njeno živahno srce je utripalo skoro po mojih prsih . . .

V silnem razkošju so utonile misli in besede, ki jih je šepetala gospa Helena: „Plačam te, plačam.“

* * *

Nekoč spomladi meseca maja je pravil to zgodbo stari Filip Jug, oskrbnik loškega gradu. Solnce je sijalo, tisoč rož je cvetelo po grajskem vrtu in divja trta je bila že okrasila vse grajske stene in strehe s svežim in bujnim zelenjem.

Starec je mežikal v solnce, vlekel dim iz pipe in zagotavljal: „Vsako življenje ima svojo lepoto, tudi črvičkovo, tudi črvičkovo! Tudi jaz imam svojo mladost . . . daleč za sabo . . . vidite . . .“

Vojeslav Molè:

Ivanu Groharju.

Šel si od nas, zamišljeni brat,
in zdaj je osamljena naša pomlad,
žalujejo breze — bele neveste,
in njive so polne tožnih šumenj
in brazde naše razgaljene,
kdo še zdaj vanje bo solnca sejal?
Spletajo v grme se rože zasanjane,
iz belih oblakov zre sinje nebo
na loge prebujene,
dobrave oživljene,
in h grudim labodjim pritiska škrjančkov si smeh.

In zdaj si zapustil nas, tihi naš brat?

Zlatijo kot tvoje sanje se zvezde večerne,
zemlja pod njimi v molitvi trepeče,
tajinstveno himno potok šumi
in slavec — ne poje o tebi?
Ne poje o sanjah prečudežnih, sanjah o solncu in moči,
o pesmi prekinjeni, iskri ugášeni,
o tvoji nevesti bolesti?
Pomlad je, pomlad!
Nad svežo mogilo
vse polno potočnic, vijolic, narcisov!
Priklili iz srca so tvojega,
iz zemlje naročja,
kjer z njeno spojila se tvoja je kri,
kjer tajno so sveto najvišjih skrivnosti
solnca žejne ugledale tvoje oči.

Dobro ti tam je, zamišljeni brat?

Nad zemljo razmočeno sanja večer,
s cvetočega vrta bezeg dehti,
in kakor odgovor trepeče drhtenje
čez zemljo brezmejno v začudeno noč,
kakor da pesem o solncu in cvetju, o zvezdah, življenju
pod bregom zasanjanim potok šumi . . .

R. Jakopič:

Ivan Grohar.

I. Pogreb.

Pero se mi upira in s težavo se mi oblikujejo misli, ko se spominjam na tisti pomladni večer . . .

Soparen pomladni večer. Po zaprašeni Martinovi cesti se pomika tiho in dolgočasno mrtvaški sprevod; reven je, kakor pogreb človeka, ki se plazi neopaženo skozi vsakdanjost, ki živi in izgine brez sledu, nepoznan, brezpomemben v delavnici človeške družbe. Le tropica pogrebcev ga spremlja na zadnji njegovi poti, le pičlo števílce zvestih prijateljev. Trije venci — zadnji darovi tega sveta — vise ob strani njegove krste. Tik za krsto stopata preprosta moža kmečkega stanu, njima pa sledi mešana družba. Večino tvorijo ljudje, ki se ne dajo uvrstiti na prvi pogled v določen oddelek človeške družbe; med njimi tuintam kak gospod dostojne zunajnosti, majhno števílce žensk in nekoliko mladeničev.

Kdo je, ki ga spremljajo k večnemu počitku? — Ivan Gohar. Tovariš! Danes bo stegnila domača zemlja prvikrat svoje roke po Tebi, da Te objame in Te pritisne na svoje srce in Ti postelje gorko v svojem naročju. Pa oh, za kakšno ceno!

Prah se vali krog sprevoda in moreča soparica se razliva na zemljo. Tihota krog in krog, le rahlo brenčanje Šentpeterskih zvonov se meša v bridke sanje pogrebcev. In trudno se pomika sprevod dalje po predoru. Skozi rumeni dim se trese medlo večerno solnce in odpre se široko ljubljansko polje. In njivice leže ob poti in dva človeka — mož in žena — okopavata razorano zemljo, kakor da bi vedela koga danes tu mimo peljejo, kakor da bi ga hotela prav praznično sprejeti in mu izkazati zadnjo čast, predno izgine v večnosti. Majhna cerkvica z zelenim stolpičem vabi k prijaznemu sprejemu. Za zidom pa so razkopani grobovi.

In kakor v sanjah tavamo za Teboj, ubogi tovariš. Grobovi ob desni, grobovi ob levi, pesek in kamenje, skoraj nobene travice, nobene cvetlice, skoraj nobenega življenja. Iz daljave čujem kakor rožljanje peska, kakor tiho petje železnih lopat. Grobokopi kopljejo nove grobove. In dalje po tej neizmerni poti, vedno dalje kakor v večnost, naravnost, nekoliko na desno, skozi dolgo vrsto komaj zasutih grobov in tam — tam zazija nova jama. Naša pot je pri kraju.

Tukaj, tovariš je Tvoj dom. Boreč in stradajoč si se opotikal po tej prekrasni zemlji, upal, iskal, tjubil, trpel in trpel, dokler se nisi tu ustavil. S trnjem in kamenjem je bila posuta Tvoja samotna pot, ker — Ti si bil eden izmed onih, katerim je usoda naložila življenske cilje, kakršnim množica nikdar ne sledi — in katerih nikdar ne odpušča. Tvoja preprosta duša ni mogla razumeti, da množici ničesar ne da, ako se ji sama da. Množica nima poželjenja po takem bogastvu, ampak hoče videti le samo svoje uboštvo proslavljeno v tisočerih odsevih.

Neizmerna puščoba in praznota se spusti na zemljo. Vrvi zaškripljejo ob pesku, krsta udarja votlo ob straneh jame. Kakor v težkih sanjah se ozrem naokrog, prsa se mi krčijo in srce mi utripa: „Kako si majhen slovenski narod, kako si majhen!“... In v temne sanje zadonijo besede: „Ivan Grohar, odšel si od nas!“ in kakor v molitvi ponavljamo: „Odšel si od nas!“ Čujem dalje govoriti — ne razumem več, le besede: „Odšel si od nas“ mi zvene v duši. In še enkrat se spogledamo drug drugega in zdi se mi, da se v tem trenotku razumemo. Še enkrat si sežemo v roke. „Jako soparno je, morebiti bo danes še deževalo.“ In zopet se razidemo, drug za drugim, vsak po svojih potih, po svojih opravilih. Za nami pa zaropota kamenje in zasuje sveži grob. Tako pokopava slovenski narod svoje izvoljence!

Torej zopet eden! Koliko jih je že požrla slovenska zemlja, koliko po spoznanju hrepenečih, koliko resnih in poštenih delavcev, katerim je bila pot zasuta predno so dosegli svoj cilj in zdaj še Ti! In koliko jih bo še šlo za Teboj? — Vsi, vsi, ki so nedolžnega srca, drug za drugim, dokler se ne očisti družba skoz in skoz. Že se kažejo znamenja in hitro se bliža čas, ko napoči doba blažene harmonije, ko zažari kraljestvo laži v svoji najmogočnejši gloriji.

Jos. Premk:

V grobu.

I.

Tisto noč je dušil gospoda Radigoja neznosen kašelj. Premetaval se je z desne na levo in tiščal robec na usta, da bi ne zbudil speče soproge Amalije; a gospa Amalija se je prebudila že davno, dasi gospod Radigoj v temi ni videl njenih napol razprtih oči. Samo njena do rame gola roka se je svetila v mesečini, prodirajoči skozi gardine v lahnem toku kakor svilen rumen trak; vse drugo je tonilo v temi. In gospa Amalija je poslušala težko in nemirno dihanje svojega soproga, včasih celo pazno — da ni zašumela pernica — privzdignila svojo vročo glavo in približala uho sosednji postelji, kjer se je premetaval njen soprog in kašljal zdaj nekoliko mirneje, zdaj zopet glasneje in hitreje, kakor da mu primanjkuje zraka. Rezek in suh je bil ta kašelj, ki se je trgal iz njegovih hropečih prsi in kadar je udaril na uho gospe Amaliji, jo je pretreslo tako neprijetno, da bi si najraje zamašila ušesa in ne mislila več na svojega bolnega moža. Pa poslušala je še pazneje. Najraje bi se nagnila čisto tja k njegovemu obrazu, da bi natanko razločila vsak komaj slišen vzdih, čutila vsak vztrepet in drget njegovega bolnega telesa in skušala dognati po lastnem prepričanju in spoznanju, je li resnična zdravnikova izpoved, da se mu obrača na bolje, ali ga hoče le potolažiti in mu ne pove resnice. Kajti njej se je zdelo, da so zadnji čas njegove mišice zelo splahnele, da je tolšča pod lahno poraščeno kožo njegovih prsi popolnoma izginila, in da so se mu tiste plave žilice, ki so se spajale in križale pod njegovim suhim vratom, nekako napele in izstopile. Vendar pa je bil njegov obraz še vedno poln zdrave barve; le okrog oči so se mu začrtale neke gube, ne morda toliko vsled bolezni kakor starosti, ker gospod Radigoj je izpolnil ravno tisto pomlad štiriinštirideseto leto. In če je pomislila gospa Amalija nazaj v oni čas pred šestimi leti, ko se je poročila ž njim, si je priznala, da se ni mnogo izpremenil. Pokašljeval je že tudi takrat, včasih celo precej hudo; že pred poroko se je hodil zdravit poleti na deželo, kakor sedaj vsako poletje, že vseh šest let, pa vendar ni mislil nikdo na smrt — ne on, ne njeni stariši, da, niti ona sama, ki ga ni pravzaprav nikoli ljubila in se ni nikoli vznemirjala, če ga je čula premetavati se ponoči brez spanja z ene strani na drugo. Tako so nastopile za njo te mučne noči, ko jo

je prebudil iz trdnega spanja tako pogosto. Zakopala se je včasih v blazine, da bi ga ne slišala, skušala je zaspati iznova in zatreti vsako misel, ki jo je spominjala njega in njegove bolezni, pa ni mogla, in čim bolj neprijetno ji je bilo tisto cvileče golčanje, ki je prihajalo iz njegovih prsi, tem pazneje je poslušala vsak dihljaj, kakor da pričakuje nečesa, kar bo napravilo konec vsemu temu... In vendar se ji je včasih zasmilil, posebno ob trenotkih, ko je spal mirno in dihal globoko, v kratkih presledkih, kakor da se hoče odpočiti od težkega napora in je bil morda njegov obraz oblit od mesečine, ki je lila skozi slabo zastrte gardine. Zdajpazdaj so se mu zganile ustnice v lahnem tresljaju, kakor da ji hoče nekaj povedati, in često je bila iztegnjena njegova desnica proti njenemu vzglavju, kakor da jo išče v spanju, ker se je drugače boji... In že je iztegnila roko, da bi ga pobožala po obrazu, pa ji je omahnila in obležala mirno na beli pernici. Ni je mogla dvigniti, dasi ji je bilo v prsih težko, tako težko... morda prav zaradi tega, ker se je zavedala, da jo ljubi on neizmerno in čuti sam, da ga ona ne more ljubiti, ker ga je vzela le pod pritiskom svojih starišev. In vendar je z njo tako dober: vsako prošnjo ji skuša brati že iz oči, svojo bolezen bi tako rad prikril in njeno hladnost prenaša tako udano, da se je skoro ne upa ogovoriti v nočeh, ko ji krati spanje s svojim neprestanim kašljanjem. Bogve, kako težko se premaguje, da se ne skloni od hipa do hipa k njenemu lepemu obrazu, ko ga izdaja še dihanje, da hrepeni po njej. da čuti ob sebi svojo lepo štiriindvajsetletno ženo, a se vendar mnogokrat premaga vso dolgo noč in je ne moti niti z malenkostno besedo. In pri vsem tem se zazdi gospe Amaliji njen soprog kljub vsej svoji bolezni vendar močan, skoro vreden, da bi ga objela ona sama in ga odškodovala za vse težke ure teh šestih let njunega zakona . . . Ali kako? Saj je vendar čutila, da bi bil njen poljub brez vsakega ognja, brez vsake ljubezni, tako hladen, da bi spoznal morda celo on sam, da se mu je približala le iz usmiljenja. In vendar se je zgodilo včasih . . . Roki sami sta se našli, njegova je bila topla, prsti so mu drhteli in natanko je čutila, kako mu utriplje žilica v zapestju, in ob takih trenotkih se je silila pozabiti, da mu na temenu lasje že izpadajo in da bo kašljal, ko jo izpusti iz objema, vso dolgo noč. In vendar je njen mož in ona njegova žena, njegova last do konca dni... do konca dni? — Večno naj jo spremlja ta temna senca, ta grozna zavest, da zanjo ni življenja, ki ga je sanjala nekoč, in ki ga pijejo drugi iz polnih čaš? — Pogledala se je včasih v zrcalu in zazdelo se ji je, da nosi že tudi na temenu

sled teh pustih noči, ki jih prebdi ob strani svojega bolnega moža, dasi so bile njene oči še vedno jasne, ustnice drobne in napete in tako zdravo rdeče in ona vsa še mlada in žejna življenja. Pa bila je zvesta svojemu možu, dasi jo je ravno ta zvestoba mučila tako mnogokrat . . . Ko sama ni vedela zakaj in kdaj, se je često zamislila v tega ali onega, ki ga je srečala na cesti in jo je pozdravil s predrznim, veselim pogledom, a ko se je otresla sanj, je začutila, da bi razen svojega moža ne mogla nikdar ljubiti še koga drugega... In ko bi bil ta mož vsaj nekoliko po njenem srcu, bi se ga oklenila z vso dušo, ali njen soprog Radigoj ji je bil popolnoma tujec; zato je raje ostala brez vsakega in živela dalje to pusto, neznosno življenje. Samo v nočeh, ko so hitele preko njenega razuma vse te pestre misli in je zaželela včasih, da bi se končalo že to življenje kakorkoli, in da bi nastopila novo kakršnokoli, pa če tudi slabše od tega. Zato je pazno poslušala njegovo kašljanje, včasih se je sklonila celo bliže k njemu, da bi razločila natanko vsak komaj slišen trepet njegovega bolnega telesa in skušala dognati po lastnem spoznanju in prepričanju, se mu li resnično obrača na bolje kakor trdijo zdravniki, ali ga le tolažijo, ko je z njegovim zdravjem, kakor je bilo že pred šestimi leti in bo še bogve koliko časa . . .

Tako je poslušala gospa Amalija tisto noč težko dihanje svojega soproga Radigoja in spregovorila naposled komaj slišno:

„Ali ti je slabo?“

Pernica je zašumela, ker gospod Radigoj se je obrnil proti ženi, dasi v temi ni videl drugega kot njeno belo roko, ki se je svetila v mesečini.

„Ti ne spiš? Ah, saj vem... ne moreš... Ta neznosni kašelj.“

In Amalija je ostala zopet tiho.

Gospod Radigoj pa se je sklonil napol v postelji in segel tja na nočno mizico po sladki vodi.

„Najpametneje bi bilo,“ je izpregovoril, ko je zopet legel, „da odidem na deželo —“

„Že sedaj?“ se je začudila Amalija in se okrenila nekoliko proti njemu.

„No, če ti ni ravno ljubo, lahko še počakava, a zame bi bilo bolje. Ta mestni zrak, ta me duši . . . tam je vse drugače. Človek diha tako prosto in zdravniki mi tudi priporočajo...“ je govoril v presledkih gospod Radigoj, in gospa Amalija ni imela menda nič proti temu, vsaj iz njenega molka ni mogel sklepati kaj drugega. „Trgovino bo že nadziral brat kakor vsako leto, drugih zadržkov ni.

Misliš, da bi bilo prezgodaj?“ jo je povprašal naposled nekako otročje plaho.

„Majnik je,“ je dejala soproga Amalija, „druga leta sva odhajala šele julija.“

„Da, julija,“ je ponovil gospod Radigoj in nekoliko pomolčal, kakor da nekaj premišljuje. „Letos pa bi kar šel... že sedaj... če tudi že jutri. Bolje bi bilo zame... tako čutim, da pogrešam tistega gorskega zraka. Pa če ne maraš z menoj, saj prideš lahko pozneje —“

„O, zakaj?“ ga je prekinila Amalija in podprla desno lice v dlan, ker tudi njej se ni hotelo več spati, dasi je odbila stenska ura malo poprej šele tri. „Tudi jaz bi šla, saj je pri Fernadovih prav prijetno.“

„O, da,“ ji je pritrdil soprog — „prijetneje nego v mestu. In Fernadovi so tako prijazni ljudje; dobro, da sem iztaknil tako hišo. Eh, in tiste hruške tam za hišo in vrt . . . sploh vsa vas kakor nalašč. In navajeni so me tudi že, kaj bi hodil drugam. Je križ dobiti kaj ugodnega na deželi, če nima človek znancev; Fernadovim pa bi se še zameril, če bi šel zdaj kam drugam... Ali tebi morda ne ugaja?“ jo je povprašal skrbno in njegov glas je postal hripav.

„O, jako mi ugajajo,“ mu je odvrnila na kratko, nato pa še dostavila tiho, kakor sama zase: „In tisti Hektor . . .“

„Saj res, Hektor,“ se je domislil tudi soprog. „Tisti kosmatinec, ki je lazil za teboj, kamor si se ganila. Gotovo te takoj spozna, no, vidiš, lepo bo. Še danes pišem Fernadovim, naj pripravijo kakor vsako leto tisti dve sobi in kar je treba . . . Ali bi še kaj drugega naročil?“

„Kaj?“ je pomislila soproga Amalija. „Že uredimo, ko prideva“.

Nato se je zakopala v pernice in tudi gospod Radigoj ni več govoril. —

Tako se je zgodilo, da sta odšla na deželo že v sredini majnika.

II.

Prve dni se je počutil gospod Radigoj na deželi zelo slabo. Spal je malo, skoro nič, jutranje izprehode je opuščal, ker je bil zanj zrak skoro preoster in je ostajal v postelji mnogokrat skoro do poldneva. Po kosilu pa je sedel k oknu ali se napotil na vrt, legel v travo in se zagledal v nebo, ki je gorelo dan za dnem v večji vročini. Tako je ležal tam v senci stare hruške mnogokrat po cele ure in gospodinja Fernadovka, ki ga je včasih opazovala skozi kuhinjsko okno, je videla, kako se je zdajpazdaj zagrabil za prsi

in vzdihnil nato silno globoko. Gospod Radigoj sicer ni tožil nikomur o svoji bolezni, ker je bil trdno prepričan, da se je moral pač nedavno hudo prehladiti in mu bo kmalu zopet vse odleglo; a kadar je začutil v desni strani svojih prsi kakor dva ostra noža, so postale tudi njegove oči nekako otožne in zamišljene. A vendar je mislil ob takih trenotkih gospod Radigoj več na svojo soprogo Amalijo, kakor pa na samega sebe. Trudil se je, da bi prikril svojo bolezen in ravno ob dneh, ko se je počutil silno slabega, se je razgovarjal včasih z gospodarjem Fernadom pozno v večer in celo zasmejal se je zdajpazdaj in pošalil iz samega sebe.

„Smo še junaki, še! Jutri pojdem na Črno brdo tri ure od tod!"

Pa drugi dan ni šel na Črno brdo, ampak je ležal lepo tam pod hruško na vrtu in se zdajpazdaj krčevito prijel za prsi.

In gospe Amaliji so potekali dnevi enolično in dolgočasno kakor vsako leto vse do tistega dne, ko je prišla na gospoda Radigoja kratka brzojavka: „Pridem jutri zjutraj z vlakom! Tvoj brat Fran."

Gospod Radigoj se je čudil in se ni mogel načuditi, pa se je vendar razveselil prihoda svojega najmlajšega brata in je bil ves dan prav zgovoren in vesel.

„To ti je čudak," je govoril še zvečer svoji ženi Amaliji. Sedem let ga že nisem videl. Pomisli, sedem let in najmlajši je. Kaj ga je neki prineslo v domovino?"

Gospa Amalija, ki je vedela o Franu le toliko, da je dovršil pred par leti svoje študije v tujini in službovaI zdaj že dve leti kot inženir nekje v Nemčiji, se zanj ni bogve kako zanimala. Slutila je, da jo pozdravi hladno in brezbrižno, kakor je bil za njo brezbrižen vseh šest let in se je ni spomnil nikoli, niti z malenkostnim pozdravom, dasi je vendar žena njegovega brata. Samo kratko čestitko jima je poslal takrat k poroki in potem še parkrat par vrstic, ki so se tikale samo njenega moža in njegovega življenja tam v tujini, nje se ni niti spomnil.

„Ti ga niti ne poznaš," je razmišljal gospod Radigoj in segel zopet in zopet po brzojavki, kakor da hoče izvedeti iz tistih kratkih besed še kaj več.

„Eh, saj pravim, popolnoma svoje vrste človek! Šest let sva že poročena, pa ne pozna niti žene svojega brata. Ampak še ves kakor nekdaj: par besed in nič drugega, niti, da bi dostavil zate kak pozdrav. No, pa ni ravno napačen človek, prav rad sem ga vedno imel, samo nekako sam svoj je, čisto drugačen od mene, kakor da ni moj brat. In tudi po zunanjosti je močan in zdrav, dasi

je najmlajši. Ko je bil zadnjič doma, pred sedmimi leti, me je prijel okrog pasu in vzdignil do stropa. Tak je, vidiš, in jutri pride, kdo bi si mislil.“

In tisto noč je spal gospod Radigoj nekoliko mirneje. Tudi gospa Amalija se je prebudila samo dvakrat in se vsakikrat ozrla v okno, če se morda že ne dani. In potem se ji je sanjalo, da je prišel velikan, ki je vzdignil njenega soproga Radigoja do stropa in ga premetaval iz roke v roko kakor žogo. In ko ga je postavil na tla, se je ponorčeval iz nje, ker je vzela za moža takega bolnega človeka. In njej je bilo hudo, da je odbežala v drugo sobo, kjer se je razjokala, da so bile solzne njene oči še potem, ko se je že prebudila iz teh mučnih sanj... Pogledala je na poleg spečega soproga, ki je ležal v postelji razgaljen do pasu in res so bile njegove prsi tako otroško šibke in njegova roka tako ozka in bleda, da je zatisnila oči in se obrnila v drugo stran. Pa njegovo dihanje je bilo mirno. Gospe Amaliji se je zazdelo, da prihaja sem do nje njegov bolniški dih, in priznala si je, da se je smejal tisti velikan v sanjah z upravičeno zasmehljivostjo, ker mora živeti ob strani takega moža... In morda se ji bo smejal resnično, ko pride in jo zagleda ob tem živem mrtvecu, dasi je sam ves dolgočasen in pust, kakršnega si je ustvarila v mislih po pripovedovanju svojega moža; toda on je vsaj zdrav in pogumen in se morda baš zaradi tega tako malo zmeni za svoja dva puščobna brata v domovini. Najbrže se oglasi, ker ga pelje pot slučajno skozi domovino, da vidi, če so še živi ti pusti ljudje, da spregovori ž njimi par besed, kakor se spodobi med brati in potem zopet odide, ne meneč se dalje za te rodne tujce... Saj priča še brzojavka, kako malo mu je do njega. Mogoče pride le iz radovednosti, da vidi njegovo ženo, ki živi v njegovih mislih gotovo prav tako kakor bolni brat Radigoj sam. In ko zagleda njo, se bo li začudil ali zasmejal ali oboje — ker gospa Amalija se je zavedala, da je še mlada in lepa in vse prezgodaj obsojena v to temno življenje . . . In skoro se je bala stopiti predenj.

Tako nekako trudne in zamišljene so bile njene oči, ko se je opravljala k odhodu, in je soprog že davno pokašljeval spodaj v veži in se razgovarjal s Fernadom, ki bi ga naj peljal na kolodvor. Najraje bi ostala doma, ali se mu sploh umaknila, da bi ga ne bilo treba pozdraviti... Ali čemu? Mar se res sramuje svojega bolnega soproga? — Gospa Amalija je zardela ob tej misli in odhitela vsa zmedena po stopnicah.

Gospod Radigoj jo je pogledal s svojimi rdečkasto-obrobljenimi očmi in se je skoro začudil.

„Ali si slabo spala? Tako si nekako bleda . . .“

Gospa Amalija je odkimala in je sedla v koleselj, ki je stal pred vežo, in tistikrat se ji je zahotelo, da bi mu povedala svoje sanje, vse natanko, nalašč, da bi izvedel vsaj tudi iz njenih ust, kako ji je nadležen. Pa hip na to, ko jo je pozdravil njegov udani pogled, je obžalovala svojo misel in skoro se je primaknila nekoliko bliže k njemu...

Kaj si more, če je bolan; njegovo srce ji je vendar tako udano in on ves dober in plemenit, če je tudi slab in ves nadložen, da bi se lahko žogal ž njim tisti velikan . . .

In njena roka je segla po njegovi, ki je bila suha in drobna kakor desetletnega otroka, nagnila se je k njemu, da jo je v dno prsi presunil njegov neprijetni dih, in se naglo odmaknila nazaj, med tem ko so se ji povesile oči kakor mučenici.

„Začudil se bo, ko te zagleda,“ je dejal gospod Radigoj; a gospa Amalija je gledala v daljo in mu ni odgovorila.

Koleselj je tekel po gladki cesti, bežeči med zlatimi njivami in rosnimi travniki v mlado jutro, ki se je kopalo v svetlih žarkih vzhajajočega solnca. Na desni in levi so bile na široko razmaknjene gore in med njimi je tekla dolina kakor široka zelena reka. Dva topola sta strmela v nebo tam daleč ob cesti; njuna vrha sta se svetila v jutranjem solncu kakor dve goreči sveči.

In pri tistih dveh topolih je zdrdral koleselj na cesarsko cesto, ki je vodila mimo kolodvora.

Gospod Radigoj je pričel zopet pritiskati robec na usta, kajti cesta je postala razvožena in prašna; gospa Amalija pa je gledala pozorno tja v daljo, kjer so se izgubljali v jutranji svetlobi brzojavni drogi, stoječi ob obeh straneh železniške proge. Kajti tam v dalji se je pojavil stožec sivkastega dima in pod njim črna točka, ki se je bližala in večala bolj in bolj.

„Vlak že prihaja,“ je dejal gospodar Fernad, ki je sedel spredaj na vozu in udaril po konju, kakor da se boji, da bi ne dospel vlak prej na postajo nego njegova kobilica.

Pa se je zgodilo oboje ob istem času: gospod Radigoj je stopil z voza in gospa Amalija se je ravno dvignila, ko se je pojavil pri izhodu zagorel kodrolasec, kateremu je zamahnil gospod Radigoj v pozdrav z obema rokama.

In takrat se je gospa Amalija začudila, kajti gospod Fran ni bil velikan, kakor se ji je prikazal v sanjah, niti orjak, kakor ji ga

je opisal soprog Radigoj, ampak komaj za spoznanje višji od nje, dasi je njegovo krepko in lepo razvito telo res kazalo zdravje in moč. In tudi njegov obraz ni bil tako dolgočasen in pust kakor ga je sanjala ona: rdeče in trde so bile njegove ustnice in oči globoke in temne, medtem ko se mu je svetilo nad gostimi obrvi visoko in gladko čelo. In ko ga je gledala tako zdravega in mladega — zakaj gospod Fran še ni prestopil tridesetega leta — je umrla v njeni duši skoro vsa tista temna bojazen, ki jo je vznemirjala pred njegovim prihodom.

Ko mu je podala svojo roko, jo je za hip pridržal v svoji, ne da bi odtegnil pogleda od njenih oči. Na to pa se je ozrl po bratu Radigoju, kakor da ju primerja... In morda je bila osuplost, kar je videla gospa Amalija tisti hip v njegovih očeh, ali pa se ji je le dozdevalo, ker hip na to se je nasmehnil in ga povprašal z globokim, prijetnim glasom:

„In drugače?"

Gospod Radigoj je prikimal in pogledal na gospo Amalijo, ki je gledala za odhajajočim vlakom.

„No, zadovoljen sem, srečen... posebno zdaj tukaj na deželi..."

„In z zdravjem?" je povprašal Fran in se ozrl po Amaliji, kakor da pričakuje od nje odkritosrčnejšega odgovora.

„No, tudi," je odvrnil gospod Radigoj in stresel z glavo, ker je moral ravno tistikrat globoko zakašljati. „Zdravniki pravijo, da se mi obrača sedaj precej na bolje." Na to je zasukal pogovor na drugo stvar, kakor da mu ta bratova vprašanja niso po volji. „In ti? Ostaneš dalj časa doma?"

Fran je skomignil z rameni in se ozrl naokrog.

„Morda bi ostal tukaj na deželi par dni, če dobim kako primerno stanovanje potem pa —"

„O, za to ne skrbi," ga je prekinil brat Radigoj — „če se ti bo dopadlo, lahko ostaneš pri nama, dve sobi imava, sicer pa kaj sobi, saj ti živiš itak več na prostem."

„Ali prosim te," se je branil Fran in gledal bolj Amalijo nego svojega brata — „vaju na noben način nočem nadlegovati."

Pa ko ga je povabila tudi gospa Amalija, je bil s predlogom zadovoljen in je stopil takoj nazaj na kolodvor, kjer je napisal kratko brzojavko, naj mu dopošljejo najpotrebnejših stvari.

(Konec prihodnjič.)

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

3. Rajša sem ali rajše sem?

Na strani 64. svojega „Antibarbara" piše gosp. gimn. ravnatelj dr. Tominšek: „Nekoliko temu (t. j. zvezi ‚Gospica ste dražestni'[1] podobna je zavoženka: rajša sem lepo oblečena nego sita. Pravilno se reče, rajši (ali rajše) sem oblečena'. Saj se tudi reče: ‚Sestra je lepše oblečena nego jaz', ne pa ‚Sestra je lepša oblečena'."

Preden preskusim ta Tominšekov uk, opomnim, da je sklicevanje na stavek ‚sestra je lepše oblečena nego jaz' popolnoma neprimerno; saj stoji tudi v stavku ‚rajša sem lepo oblečena nego sita' pri deležniku oblečena prislov lepo prav tako, kakor v primerjanem (lepše). Toda tu sploh ne gre za ta prislov, ampak za besedico rajša, čemur ne odgovarja v primerjanem stavku nič sin-

[1] Kar navaja g. pisatelj zoper to rabo, temu seveda nikakor nočem prigovarjati; da bi pa naši pisatelji tako pisali zategadelj, ker se jim zdi „bolj salonsko", o tem zelo dvojim. Oni se drže te konstrukcije zato, ker jim je prešla v kri iz domačega narečja. Ne govori se namreč tako edino le v poljanski dolini, kakor misli g. Tominšek, ampak tudi drugod; lehko se sme reči, da je tako polovično vikanje navadno po vsem slovenskem Primorju in po Benečanskem. Rezijan n. pr. moli: Žíhnana vý stö tami žanámi; saludána bódite, krajíca (Baudouin-Loschi, Catech. res. 50, 51). Enako piše že leta 1700 Janez Svetokriški (Sacr. Prompt. IV, 135 d.): Nerpoprei vaš (t. j. gospodične Klare, ki stopa v samostan) nebeški ženin bò obrissal solsse iz vaših očy, kateri(e) ste prelila, kadar ste prossila toku dolgu vzeta bili v' ta sveti klošter; namejsti tesnote kloštra, v' kateri se bote zdaj zaperla, vam bo enu cellu krajlestvu za prebivalše danu, na katerem velikim prebivalši se bote čudila inu s' prerokam Barukam djala; g. Bug bo s takoršno slatkustio vam dušo napolnil, da bote persilena zaupyti; (zupernosti) v njegovi službi bote mogla poterpežljivo prenesti itd. itd. Napačno bi bilo sklepati iz navedenega, da je te neskladnosti kriva tujščina. Ta mariveč ni mogla podreti naturne konstrukcije: ti si dober, ti si dobra; oprijela se je namreč samo zaimka in glagola, vse drugo pa je ostalo nespremenjeno, domače. Isto velja tudi o češčini, kjer se govori: vy jste dobrý, vy ste se mýlil, vy ste se sklamala (Hattala, Srovnávací mluvn. 18). Da je tudi vikanje kakor onikanje neslovansko, vidimo iz vzhodnjeslovanskih jezikov, kjer je — poslednje popolnoma — zelo omejeno in prav za prav še le moderno. Tudi to, da stoji celo pri ženskih osebah deležnik in pridevnik v moškem spolu (mati, vi ste boln*i*) kaže na tujstvo tako, kakor onikalna zveza, mati *so* mi rekl*i*', to je moška oblika v povedku pri osebkih moškega spola.

taktično podobnega. Zato pravim, da je ta primerjava popolnoma nepotrebna.

Pisatelj „Antibarbarov“ imenuje zvezo s pridevnikom rajša zavoženko, ker misli, v kolikor se da posneti iz nejasnega njegovega besedovanja, da bi namestu nje moral stati prislov, ki ga on podaje v obliki rajše in rajši. Pozabil je pri tem, da se glede pridevnika *rad*, ki ga rabimo kakor deležnike na *-l* edino le v imenovalniku in predikativno (Miklošič, VG. IV. 17), slovanski jeziki strinjajo ne z — nemščino, ampak z latinščino, katera pravi pridevniški ‚lubens feci‘, ne pa kakor Nemec ‚gern tat ich es‘, to je prislovno. Za prvo primerjalno stopinjo velja to v vseh slovanskih jezikih: slov. sestra rada bere; srb.-hrv. ona je rada za njega poći; bolg. ali si rada, děvojčja, večerъ da dojdamъ? rada sumъ, rada, junače; č. ráda piješ, ráda jíš, ráda si pěkně chodíš; p. nie rada koza na targ, ale musi; staror. radi byša Slověni, jako slyšiša viličija Božьja svoim jazykom (Pov. vr. l. = Nestor), novor. čěm bogaty, těm i rady; malor. čym chata bohata, tym i rada, rada Hanna za pana, to pan ne bere. Na prvi primerjalni stopinji torej vidimo povsod, da se rabi *rad* pridevniški in se v spolu in številu sklada z osebkom. Edina lužiška srbščina se je nekoliko oddaljšala od te prvotne rabe, ker pripušča za rad, rada, rado tudi že samo rad (pač po nemškem vplivu), zlasti pa rady (kar se šteje za instr. plur., najbrž napačno, morda je le nom. plur.; saj se prvotno *rad* ni sklanjal, torej ne more biti instrumental), in to za vse spole in števila; tam je torej tudi že v pozitivu začel prislov izpodrivati pridevnik, n. p. rady sym ke mši khodźiła, rady sym paćerje spěwała, rady sym khudym dawała, poleg tega pa tudi njerad sy ke mši khodźiła. Toda tudi lužiški Srbi govore še vedno prav po slovanski: Haj, na lubu Serbowstwo dopomnjam tak rada so, z njebja swětłom rada khodźu (Liebsch, Syntax 78 d., Pfuhl, Wtb. 577).

Kakor za prvo primerjalno stopinjo, velja ta konstrukcija tudi za drugo in tretjo (komparativ in superlativ). Pridevniška raba je kajpada pozneje tukaj nekoliko omejena; v ruščini (véliki in mali) že zato, ker tam sploh služi za komparativ le prislov, po obliki enak staremu komparativu srednjega edninskega imenovalnika. Enako ne prihaja tu v poštev bolgarščina s svojim posebnim komparativom, ki je samo s sufiksom *po* podaljšani pozitiv (pó-rad). V ostalih slovanskih jezikih pa vidimo, da se je pridevniška natura besede *rad* ohranila v komparativu najbolj v zvezi z glagolom biti (byti), kjer je z osebkom ože spojena, menj pa tedaj, kadar so povedek

v stavku drugačni glagoli (prim. Kott, Český slovník s. v. *rád*). Tako beremo v srbščini ali hrvaščini: Ja bih radij, da si ti slijepa e si mi tako prelijepa; radija sam bez jednoga sina no bez moje ruke; upita jih (djevojke), bi li se udale i za koga bi koja najradija. Toda poleg takih zvez nahajamo tudi že prislov: Da bi on radije i lakše učinio..., Da, prislov se je začel širiti celo v pozitiv: rado ide Srbin u vojnike itd., kjer so gotovo vplivale zveze, v katerih je prislov upravičen, prav tako kakor v: kako si, da si mi zdravo i veselo, to je v zvezah, ki so se pač šele kesno razvile. Tudi o češčini velja isto glede komparativa, kar izrečno poudarja v svoji slovnici Gebauer (III. 1. str. 303, 304, 308—9); toda stara češčina nam kaže, da je nekdaj bilo drugači: „Kakor imamo zdaj v pozitivu nominativne oblike m. rád, f. ráda, n. rádo, pl. m. rádi, tako je bilo v stari češčini tudi v komparativu: sg. m. radějí, f. radější, n. radějše, pl. radějše", h čemur našteva Gebauer obilico primerov iz starih spomenikov. Že zgodaj pa nahajamo tudi primere, ko se je na mestu pričakovanega atributivnega nominativa pojavila kaka druga oblika, potisnjena v prisloven pomen, tako zlasti: radějí, radějé, radější, radši, radči, radějše, radše, radče, radš, rač. Poljščina pozna le redko rabljeni prislov radziej in raczej. Lužiška srbščina, sicer tudi v pozitivu najbolj oddaljena od prvotne slovanščine, ima poleg prislova radšo, najradšo vendar še tudi pridevniški radši, torej poleg ‚Do Dźežnikec chcemy radšo hići' tudi po starem ‚Radši ja wolu wumrjeću' (Liebsch, l. c.).

Slovenščina pozna te le oblike: za moški edninski in množinski imenovalnik raji, rajši, za ženski raji, rajši, za srednji raje, rajše, rajši, raji, za prislov pa raj, raje, rajše, raji, rajši. Prislov *raj*, rabljen na vzhodu, posebno med Prekmurci, pač ni iz *raji*, kakor misli Valjavec, zapeljan po gorenjskem *ráj* (Komparativ 5), ampak bo okrnjen iz *raje*, kakor mnogo drugih komparativnih prislovov: *bolj*, *brž*, *več*, *menj*, *pač* itd. Ker ima pri nas prislov največ oblik in med njimi take, ki rabijo tudi moškemu in srednjemu pridevniku v vseh številih, moremo za gotovo sklepati, da se rabi rajši pridevniški in ne prislovno, samo in edino tedaj, kadar nahajamo v dotičnem pisatelju za srednji spol ali prislov oblike raj ali raje, rajše. Tako piše Šerf, čegar jezik je že skoraj čista prekmurščina: Rajši manjikivajo; te se še pa rajši moremo v njegovo ravnanje podati; sv. Avguštin pravi, da bi rajši v pekli brez greha, kak v nebesah z enim samim grehom bil; človek se rajši hüdega no lagodnega drži . . . Prislovno pa rabi Šerf le *raj*:

pomaga bliznemi raj no gostej; mala deca je raj rdečimi jaboki... In če piše Küzmics prav tako za prislov *raj* in *rajše*, smemo o prekmurščini reči, da še loči pridevnik od prislova. Isto velja za kajkavščino, kjer beremo poleg pridevniškega *rajši* tudi adv. *rajše*. Pa tudi o drugih Slovencih smemo sklepati isto, samo da je tam razločanje med pridevnikom in prislovom onemogočeno, ker se je prvotni feminin rajši, podpiran po enako se glaseči, zloženi obliki maskulinovi, razširil tako mogočno, da je začel lehko zastopati vse druge oblike, kakor se na zapadu sploh godi v drugi primerjalni stopinji. Če pa smemo v naši knjižni slovenščini, ki sloni na dolenjskem narečju, nadomeščati dandanašnji po vplivu vzhodne slovenščine fem. lepši z lepša — in zoper to ne bo imel zlasti g. Tominšek pravega prigovora — potem smemo pač tudi rajši, kadar se nanaša na ženski osebek, nadomeščati z rajša. Da je tako prav in v redu, so spoznali v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko se je začela ta prememba zvrševati, naši najboljši pisatelji, ki so imeli še čut za pravilno (to je pridevniško) rabo besede *rad* v komparativu ter so jo skladali s spolom danega osebka. Tako je Levstik premenil Prešernovo (str. 15): ‚Rajši koj mi daj slovo' v ‚Rajša koj mi daj slovo' (enako tudi Aškerc), ter je poleg premnogih rajši pri osebku v edninskem in množinskem moškem spolu (Prepeval bodem rajši I. 15, Zasajam rajši trsje I. 15, Mi rajši zapojemo I. 149, In bi rajši (ljudje) list jemali II. 307) in poleg ženskega rajše v pluralu (Domu se (ženske) najrajše držite I. 38) pel tudi sam v svojih pesmih rajša: Ak' njim beseda rajša bi služila, Desetkrat lepša bi njih pesem bila (Zbr. sp. I. 215). Enako piše Stritar (Pesmi 125 = Zbr. sp. I. 69): Ne spušča se pesem moja v oblake, A tudi ne v mlake. Po polju cvetočem najrajša hodi, Zahaja pa tudi v temno hosto. — Da se na vzhodu ne nahaja oblika rajša, to se mi zdi le slučaj, ki si ga lehko razložimo. Oblika rajši kaže namreč, ker je beseda, ki se ne sklanja, tudi na vzhodu staro žensko obliko *raždьši tako rekoč okamenelo. Če torej tudi v ženskem spolu pišemo rajši, je to za nas vendar le samo pridevnik, nikar prislov. Zategadelj se mi popravek Tominškov ‚Rajše sem lepo oblečena nego sita' zdi nepotreben in neumesten, in če bi Srb ali Hrvat tukaj ne rabil svojega voljeti (voljela bih, da sam lijepo obučena), bi pač kakor mi rekel: radija bih da sam in ne radje bih, kakor pravi tudi: Radij bih te ubiti, no se posvetiti. (Vuk, Poslovice).

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

III.

Lepo popoldne je bilo. Nad vso okolico se je spenjalo vedro nebo brez najmanjšega oblačka; od daleč so se svetili beli vrhovi obmejnih planin, tja v daljo se je vila široka bela cesta med cvetočim in vonjajočim grmovjem, med nizkimi, s hrastjem in bukovjem porastlimi valovitimi griči. Pod cesto je črnela široka struga, veseleje kakor včasih je pljuskala voda čez kamenje in tam nad Majdetovim mlinom čez visoki kameniti jez. Skrit med jelšjem in gostim vrbovjem je stal mlin, komaj se je od daleč zaznala rdeča streha, kopajoča se v zlatu solnčnih žarkov. Lepi, senčni prostori, prave hladnice, so bili tod okoli. Kdor jih je spoznal, čigar noga je enkrat obhodila te naravne bujne nasade, ta se je čestokrat in nehote zopet vračal vanje, da se je odpočil vsakdanjega truda, da se je zasanjal vun iz blata in iz prahu navadnega težkega življenja. Tu je človek moral pozabiti na vse, kar mu je težilo srce, kar je žalostilo njegovo dušo; izginiti je morala tesnoba iz njegovih prsi in naseliti se v njih mir in zadovoljnost. A le malokdo je vedel za te gaje, zato so pa bili še toliko ljubši oni peščici tržanov, ki so jih poznali ter si jih izbrali za svoje izprehode in v svoje razvedrilo. Do tja je bilo iz Brinja pičlo ura hoda.

Med onimi, ki so čestokrat zahajali tja, je bil največji njih čestilec in prijatelj učitelj Strel. Kadar si je le mogel ukrasti kaj časa, kadar se je le mogel odtrgati od obilih vsakdanjih opravil in skrbi, vselej je krenil tja proti mlinu. Tudi danes popoldne je nameraval tja, a sedaj, ko je prišel prijatelj Križaj, je hotel imeti s saboj tudi njega . . .

„Danes tako ne moreš k Polaju popoldne, ko še nisi opravil vseh posetov, zato te popeljem k Majdetovemu mlinu, ako hočeš,“ je dejal Strel po obedu Križaju. „Videl bodeš, da se ne boš kesal. Predstavim te tam tudi Majdetovim in spoznal bodeš, da so še poštenjaki na svetu, dasi nekoliko in v nekih ozirih čudaki. Kadar sem na tem, da bi izgubil vero v človeštvo, da bi obupal sam nad seboj in nad vsem svetom, tedaj vzamem svojo palico in krenem tja med nje. In nikdar se nisem še vrnil, da bi se ne bila ublažila moja bolest, da ne bi se okrepčali moji živci za prihodnje boje.

Ali naši tržani ne poznajo teh ljudi, jih ne morejo spoznati v njih veliki vrednosti, preplitvi so za to, ali pa prelahkomiselni. Ne samo, da jih gledajo od zgoraj doli, ko se prikažejo v trgu, pač pa se tudi norčujejo iz njih in s tem kažejo, da niso vajeni gledati globoko. Toda, videl bodeš sam, čemu bi ti pripovedoval jaz, saj si imel od nekdaj bistrejše oči kot jaz."

Križaj je bil zadovoljen, dasi se mu je za hipec prikazal pred očmi gostilniški vrt očeta Polaja, kakor ga je bil prvič videl danes zjutraj, dasi so se prav pred njim zasvetile globoke oči Milenine. Potegnil je z roko po svojih dolgih laseh ter dejal:

„Danes sem ti na razpolago kakor in kamor hočeš. Pa pojdiva! Kaj pa tvoja žena, ali ne gre z nama?"

„Ne, ne morem je spraviti nikamor. Prečepela bo vse popoldne spodaj na dvorišču z otroki. Ako hočem otroke razvedriti, jih moram vzeti s seboj vedno sam. Pa saj je bolje tako . . ."

Takoj po črni kavi sta se odpravila na pot. Ko sta stopila na trg pred šolo, je stalo pod lipo nekaj gosposkih ljudi. Svetili so se solnčniki in nove bluze čakajočih dam, komaj kupljeni slamniki gospodov. Obrazi so bili zadovoljni in konverzacija živahna, skoraj preglasna.

Strel je pozdravil in pravtako Križaj, ko sta stopala mimo. Vsi so se ozrli, in zlasti dame so precej časa gledale za odhajajočima.

„K Polaju se odpravljajo," je dejal Strel, ko sta bila par korakov naprej. „Davkar je s svojo ženo in Berto, Kajdiž je in Elza ter kontrolor z Ivanko. Ti so vedno prvi. Čez četrt ure pa pridejo še drugi s sodnikom na čelu, in procesija se bode pričela in zopet tista stara pesem pri procesiji, ki se poje vsako nedeljo od prve do zadnje kitice."

„Zdi se mi, da si nekoliko prezloben, prijatelj," je dejal Križaj. „Vsako reč vidiš drugače, kakor jo vidijo drugi in morda celo tako, kakor ne odgovarja resnici. Zato pa menda nisi nikdar zadovoljen sam s seboj."

„Resnic je dosti, prijatelj, ampak mnogo je piškavih, kakor našega Kajdiža bukovina za gradom."

Križaj je zmajal z glavo in ni odgovoril ničesar.

Takoj za mostom sta zavila na stransko pot, ki je vodila čez travnike. Visoka in lepa je že bila trava, kamor je segalo oko, povsod svetlozelene mehke preproge, da bi lahko stopala po njih kraljeva noga. Za travniki se je začela gošča, od začetka sicer še z malimi presledki, a potem vedno bolj temna in tajinstvena.

Ozka je bila steza tod skozi; semtertja jo je celo ovirala robida, ki se je priplazila čez njo kakor kača, a povsod naokoli, na desnici in levici, nad njiju glavo in ob nogah je šumelo in vrvelo neko novo skrivnostno življenje in ju objemalo kakor v sanjah. Nekoliko niže pa je pela peneča reka svojo sladkootožno pesem.

„Lepo je tukaj res," se je oglasil kancelist.

„Čimdalje pojdeva, toliko lepše," je odgovoril Strel. „Sedaj vidiš, prijatelj, da te nisem nalagal, a vidiš tudi lahko, da ta pot ni za navadne prozaične duše, zato se je ogibljejo." Hodila sta dalje, vtopljena vsak v svoje misli in molče. Nekoliko strani od steze je stalo v gošči razrušeno zidovje. Skozi presledek med vejevjem se je ukradel svetel solnčni žarek in pohotno ga je srkalo vase to kamenje, trepečoč od slasti v njegovih objemih, koprneče ga je objemal nežni, kodrasti mah, zahvaljuje se mu za nenadni poset. In na mrtvih razvalinah je vzklilo za hipec novo življenje.

„Koliko ur sem presanjal včasih na onemle parobku pod zidom," je dejal Strel. „Kadar mi je začela presedati družba, kadar sem hotel biti čisto sam in nemoten v svojih mislih, vselej sem krenil semkaj. In čestokrat me je tukaj zalotila noč, me je objela tema preden sem se zavedel. Tajinstveno življenje se je začelo okoli mene, oživele so stene in se gibale, govorili so kameni med seboj ter si pripovedovali čudovite zgodbe iz davno preteklih dni. Odpirala in zapirala so se nevidna vrata, skozi okna je sijala luč, iz gorkih sob se je slišalo šumenje svile, pritajeno govorjenje, polglasno smejanje. Veter, ki je narahlo zavel, je donašal na moje uho odmev poljubov in objemov. Vstajali so vsi, ki so nekdaj bivali tukaj, zahotelo se jim je po novem življenju, pretesno jim je bilo sleherni večer v onih zaduhlih prostorih pod tlakom stare Brinjanske cerkve. Pretesno in prehladno, dihati so hoteli in se ogreti ob vinu in poljubih. In med njimi je bil tudi zadnji iz njih rodovine, graščak Karel, bolehen in nadležen samec. Na vzvišenem prostoru je sedel, sklonjena mu je bila siva glava na prsi in brezzoba usta so se mu odpirala in govorila votlo in počasi: Zakaj pa niste hodili v posete prej, dokler so še živele moje oči in so bile polne moje shrambe in kleti? Po čemu hodite sedaj, ko je že davno izpito moje vino, ko so moji nekdanji sužnji izpraznili moje shrambe ter opustošili moje najdražje prostore? Glejte, tačas se je še izplačalo živeti, se je izplačalo hoditi nazaj, a sedaj? Vprašam vas? — In ozrli so se vsi v njegove tope oči, a on je dvignil svojo dolgo koščeno roko, in pogasnile so luči, ponehalo je šumenje svile, po-

poizgubili so se glasovi in smejanje, in v dalji je zamrl odmev poljubov in objemov. Skozi zidovje je pihal hladni veter, veje okoli njega so trepetale. — Tako sem doživel vsakikrat kaj drugega in pozno je bilo, ko sem ob takšnih dneh prihajal domov."

„Ti si poet," je dejal Križaj. „Zakaj ničesar ne pošlješ v svet, hvaležni bi ti bili Slovenci in še bolj hvaležni prazni in zevajoči predali naših leposlovnih listov."

„Kaj, Tomaž? Ali se še nisi izpametoval? Poet mora biti učitelj svojemu narodu, učitelj vesoljnemu človeštvu. A jaz sem se celo že naveličal svojega navadnega učiteljevanja, ki mi ga je naprtila na hrbet ironija usode, dasi so bili časi, ko sem ves gorel zanj."

Strelu je za hip zaiskrilo oko, mimo njega je šel lep spomin, in žarek tega spomina je zadel in blagodejno za trenotek razpršil temo njegove duše. Križaj ga je pogledal naravnost v oči in dejal:

„Kdor se ob spominu na minule dni tako razgreje, kakor si se sedaj razgrel ti, prijatelj moj, ta laže samemu sebi, ako pravi, da se mu je zakrknilo srce in mu je otopela duša. Samo zaspalo je v tebi, a ko se zbudi, bode nastopilo s podvojeno silo. In tedaj, prijatelj, bova delala skupaj, bova stremila oba za enim ciljem, ki ga morava doseči. In ta cilj je: blagor slovenskega ljudstva!"

Strel je zmajal z glavo.

„Ne, ne vrne se več, vsaj pri meni se ne vrne več," je odgovoril žalostno. „Jaz sem prišel do spoznanja, in to spoznanje me je stalo visoko ceno, lastno srečo. In sedaj se smejem norcem, ki se pehajo, da bi oblažili človeštvo, da bi ga osrečili. Pij in jej, dokler imaš, in ne brigaj se za druge, bodo že opravili brez tebe!"

„Ne verjamem ti, prijatelj, ne morem ti verjeti," je odvrnil Tomaž. „Življenje sicer izpremeni nazore, pod njega težo se zgrudijo najmočnejše duše, a zaradi tega ne izgube svoje prirojene plemenitosti, ki se utelesi v njih še bolj nego kdaj prej, da vstane potem v novem žaru, kakor hitro se jih samo dotakne rahlejša in mehkejša roka In tako bo s teboj, Strel, vstal boš in pozabil boš, da si bil nekaj časa šibak trst, ki se je igral ž njim veter v puščavi, zakaj trdna bo zopet tvoja volja in ojeklenili bodo tvoji živci. Tu, na mojo roko, in skleniva še trdnejšo vez, kakor naju je vezala dozdaj!"

Ustavila sta se ter sta si zrla nekoliko hipov oči v oči.

„Hvala ti, Tomaž," je izpregovoril čez nekoliko časa Strel.

„Že dolgo ni nihče tako govoril z menoj. Če drugega ne, mi je vsaj dobro delo. Morda imaš prav! — Toda sedaj stopiva hitreje, da prideva prej do mlina, zakaj solnce je že precej nizko!" . . .

(Dalje prihodnjič.)

Češka moderna literatura.

Dr. Ivan Lah.

Letos so obhajali Čehi petindvajsetletnico rokopisnega boja. „Čas“, glasilo čeških realistov, je posvetil temu jubileju posebno številko. In to opravičeno; kajti boj za rokopise je bil znak novih časov. 15. februarja 1886 je namreč izšla ona številka „Athenaea“, v kateri je mlada generacija napovedala zadnji boj ponarejenim rokopisom. Na čelu tega boja je stal prof. Masaryk, znani češki filologi Gebauer, Král, Goll in njim so sledili vsi, ki so hoteli imeti v življenju jasne in odkrite resnice, tudi če pri tem trpi narodni malik. Smer je šla torej najprej proti romanticizmu, proti starim lažem in napačnim tradicijam, proti napačnemu poveličevanju domačega nad tujim. Zato je dobila ta generacija ime: realisti. Smer je bila najprej kulturna, potem je prešla na politično polje in v umetnost. Prof. Masaryk je imel s svojo trezno življensko filozofijo mnogo vpliva na to generacijo. Njegova deviza je bila: pregledati preteklost, presoditi samega sebe, resnica — ne kričeče rodoljubje — naj vodi naša pota; lastnih napak si ne smemo prikrivati, z lažmi ne moremo služiti domovini. Tako se je začel boj proti Kraljevodvorskemu in Zelenogorskemu rokopisu, ki je principijelen boj: rokopise so na tihem smatrali za ponarejene, dočim se je v imenu rodoljubja zahtevalo, da se veruje v njih pristnost. Ko je prof. Masaryk naznanil boj, je rodoljubni tabor njega in njegove prijatelje obsul z „izdajalci“; toda boj je bil kratek, in mlada generacija je zmagala. Stari so rekli, da Masaryk pohujšuje mladino, ker ji s tako kritiko jemlje ljubezen do naroda in domovine, mladina pa je na to odgovorila s tem, da je na celi črti začela boj proti napačnemu staremu narodnjaštvu. Tako se je začela nova doba v znamenju boja, in ta boj se je začel tudi v literaiuri.

Vrchlický sam je s svojim velikim delom vzgojil novo generacijo; kajti on je odprl razgled po svetovni literaturi, pokazal je vse široko polje umetnosti in rešil književnost ozkih domačih spon.

Generaciji je bil svet odprt; mehka domača rodoljubna umetnost se je umikala, oglasili so se novi, silni, brezobzirni glasovi. Kozmopolitična generacija, ki je izhajala iz šole Vrchlickega, se je počasi sama obrnila proti svojemu mojstru, češ da je njegova umetnost retorična, neresnična, narejena. Začeli so se oglašati kritiki: Jiři Karásek z

Lvovic, Arnošt Procházka, F. Ks. Šalda, F. V. Krejči. Poleg Vrchlickega je stal Svatopluk Čech s svojo čisto češko umetnostjo, Julius Zeyer, s svojimi čudovitimi fantastičnimi romani in Alois Jirasek s svojimi zgodovinskimi povestmi. Vsi štirji so šli svojo pot do konca brez ozira na boj, ki so ga vodili mladi proti starim. Večji poraz pa je doživela rodoljubna pisateljska družba, zbrana okoli „Osvěte“: Krasnohorská, Vlček, Zakrejs, Schulz. Leta 1894. je dosegel boj svoj vrhunec. Takrat je Machar v „Naši dobi“ priobčil študijo o Vítězslavu Hálku, ki je bil oboževan kot največji češki pesnik. Machar je pokazal, da se Hálek precenjuje, da pa so nasprotno ne ceni dovolj Neruda, ki stoji po svoji umetnosti in po nazorih mnogo više. Leta 1895. je izšel manifest mladih, ki poudarja pred vsem individualnost, ki naj bo ravno po svoji posebnosti popolnoma češka. Glede nove umetnosti je pisal Machar: Nam vsem je prvo — misel, razpoloženje, vtisk. Tudi najbolj blagoglasno in najkrasnejšo besedo zavržemo, če ne služi našemu namenu. Ne branimo pa se niti izraza pobranega na ulici, ako se nam prilega.“ S temi besedami je bil izražen boj za resničnost v umetnosti. Vzor pravega umetnika je postal Neruda, predbojevnik mlade generacije je postal Machar. Toda kadar se prebudi pomlad, ne ozeleni samo hrast na gori — kakor da bi izvabljal nase vse bliske z neba — in ne zašumi samo košati bor, kakor da bi hotel vzbuditi iz spanja cel gozd — ozelene tudi vse trate in livade, vse grede in vrtovi, polja in planjave in povsod klije novo življenje; ne divja samo silen vihar, ki lomi stara drevesa in z ljuto jezo uničuje vse, kar ni zmožno silnega življenja, ampak zaveje tudi lahen zefir, pomladanski dih, poln blaženosti in toplote. Tako ni stopila vsa generacija za Macharjem v boj, ampak drugi so našli druge poti za novo umetnostjo. Lahko rečemo, kakor je bil prvi generaciji vzor Neruda, tako je bil drugi generaciji Julij Zeyer, ta globoka romantična pesniška duša, ki je nosila v sebi poezijo vseh krajev in vseh vekov. Kakor stoji na čelu bojevite realistične smeri J. S. Machar, tako predstavlja skrajno nasprotno smer Otokar Březina. V tem oziru je razmerje isto, kakor v slovenski literaturi: Cankar in Meško!

Pojavljale pa so se, kakor je to naravno, tudi druge smeri, od skrajnega realizma, naturalizma in satanizma, do skrajnega simbolizma, dekadentizma, okultizma, ali kakor se vse te struje imenujejo. Oba skrajna pola — Machar in Březina — sta Slovencem že deloma znana. O Macharju so pisali naši leposlovni listi, imamo v prevodu nekaj njegovih pesmi, Magdaleno, mnogo felj-

tonov in v kratkem izide v slovenskem prevodu najznamenitejše njegovo zadnje delo — „Rim“. Njegova prva knjiga „Confiteor“ je izšla leta 1887. S prosto, neprikrito besedo se izpoveduje pesnik. Bolest leži v srcu, bolest zaradi domovine. Polne ironije in sarkazma so pesmi, v katerih pripoveduje svojo bolest. Pesnik hoče biti čisto zrcalo svoje dobe in svoje notranjosti. Prvi knjigi so sledile leto za letom druge, v verzih in prozi: „Brez naslova“ (1889), tretja knjiga lirike (1892), Pêle-Mêle (1892). Štiri knjige sonetov (1891 do 1893), ki so živi odmevi trenotkov in razmer, iz boli in trpkosti porojeni, hočejo udarjati kakor bliski v vse, kar rodi trpkost in bolest. „Moderni sonet je, kakor nož, izleti iz nožnice, posinji in kjer se dotakne vreže do krvi . . .“ V devetdesetih letih je nastal hud političen boj in ta je naravno dobil odmeva v Macharjevih delih. Leta 1893. je izšla knjiga „Tristium Vindobona“, politične in domoljubne pesmi: „Tu bi morale cveteti rože“, (1894) obdeluje posebno žensko vprašanje. „Magdalena“ (1894), socijalen roman v verzih, ki je pridobil Macharju svetovno slavo; „Božji bojevniki“ (1897) satira na domače politične razmere. Na to so sledile nove zbirke: Izlet na Krim (1897), Golgata (1901), Sekunde (1905). Med temi pesniškimi deli so izhajale tudi zbirke feljtonov in proze: Knjiga feljtonov (1901 in 1902) Konfesija literata (1901), Stara proza (1913), Perišče beletrije (1905), Proza iz let 1901 in 1903. Satiricon (1904). — Proza iz let 1904—1905. — Proza iz leta 1906. V verzu in v prozi (1908). Kakor v pesmih, tako je Machar tudi v prozi bojevnik in satirik, duhovit in dovtipen, odločen in brezobziren. Njegova „konfesija“ je pač najbolj odkritosrčna izpoved modernega človeka. V svojih feljtonih šiba večinoma socialne, literarne in politične domače razmere. — V zadnjih letih se je Machar začel zanimati za antiko in je tudi potoval v Italijo. Plod teh študij in potovanja so bile tri knjige, ki so vzbudile veliko pozornost in zanimiv boj o pomenu in vrednosti antike za našo dobo: V zarji helenskega solnca (1906), Strup iz Judeje (1906) in Rim (1907). Prvi dve knjigi sta pisani v verzih in opisujeta prizore iz antičnega življenja, Rim pa je knjiga posebne vrste — nekak potopis in vendar ni potopis, zgodovina in ni zgodovina, nekak trenotni credo, izraz velikega navdušenja, bojni klic zmagujoče sile, proslava paganstva. Po zadnjih treh delih ni izdal Machar nič večjega, ako se more pri njem delati razlika med velikim in malim. Izšla je zbirka proze in „Katoliške povesti“, ki so izhajale lansko leto v „Času“, navaden proticerkveni pamflet, seveda Macharjev pamflet. V zadnjem času se

pojavljajo tuintam njegove pesmi, ki kažejo kulturne slike srednjega veka, preporoda in reformacije; v „Času“ pa izhajajo njegovi Literarni izprehodi, v katerih se obrača proti sodobnim in starim literatom. Tako si je ostal Machar ves čas zvest. Njegov odpor proti vsemu slabemu, malemu, verskemu, frazerskemu ne pozna meje; pozna le boj: resnico hoče imeti povsod in za vsako ceno. V tem oziru mu je vsa umetnost samo sredstvo. Hodil je po Češkem in predaval o antiki in krščanstvu. Povsod je bil sprejet z navdušenjem; po prižnicah je odmeval glas o groznem paganu. Macharja pa to ni motilo. Ako pri nas stopi umetnik na bojno polje, se mu odreka umetnost. Kar smo pri nas tako zamerili Aškercu, Čehi niso zamerili Macharju; pustili so mu prosto pot, da bojuje svoj boj proti laži in temi. Sledili so mu mnogi v poeziji in v boju. Machar je pesnik realistov in sam realist, satirik in bojevnik, neizprosen glasnik resnice proti onim, ki tako radi spe in sanjajo v lepih lažeh, protiromantik v literaturi, pagan v veri. —

Realist vidi in priznava samo resnični svet, kolikor ga spoznamo, vse drugo je iluzija, prevara. Toda ali se vam ne zdi, da gledamo mnogo in malo vidimo, presojamo mnogo in malo razumemo? In tako se zazdi človeku, da je malo lepega v tem resničnem svetu; tam v daljavah pa najdejo misli nov svet, velik, svoboden, krasan — ni ga zagledalo oko, srce ga je zaslutilo. Neskončne daljave pojo čudnokrasne speve, v mozgih dreves trepeče pesem, ki se izliva v šepetajoče liste, zračne višave so kakor bojna polja navdušenih bojujočih se čet, v jutranji zarji se slišijo molitve vsemira, v večernih svitih se odkrivajo skrivnosti, vse širjave odgovarjajo na začudena vprašanja. — Pesnik tega sveta je Otokar Březina, mistik, glasnik neznanih tajnosti, oznanjevatelj velikega življenja, oboževalec čudotvornih sil. Březina je Moravan, študiral je realko in postal učitelj v Novi Riši. Tudi on je bil najprej realist, ko se je pojavil na literarnem polju v začetku devetdesetih let. Toda vsa svoja prva dela je Březina zavrgel in vse svoje prepričanje je izrazil v petih knjigah, ki so izšle v letih 1895—1901: Tajne daljave, Svitanje na zapadu, Vetri od polj, Stavitelji hramov, Roke. Leta 1903. je izšla zbirka njegovih esejev: „Godba žarkov“. Potem je utihnil. Sedaj je učitelj v Jaromeřicah blizu Dunaja. Lansko leto je dunajski nemški pesnik Štefan Zweig v „Oesterr. Rundschau“ napisal o njem študijo in tam pravi: „Březino bi mogli Čehi imenovati poleg vseh onih velikanov, ki hočejo lirično razumeti duha naše dobe, poleg Verhaerena, Dehmela, Hofmannsthala, ne da bi pre-

cenjevali sami sebe. Mi vsi Avstrijci imamo pravico ž njimi deliti ponos, da je naš . . .“

Res nekaj čudnega leži v teh pesmih. Vzbudile so se kot protest proti skrajnemu realizmu v življenju in v umetnosti. Govore vam o svetu, ki ga bolj slutite nego razumete, govore vam v jeziku, ki vzbuja občudovanje in strmenje. Ako je realistični generaciji v njenem boju za resnico dober vsak izraz, je to nemogoče v teh svetih himnah, ki zvene v svoji čistosti in jasnosti, kakor da niso pisane v pozemskem jeziku.

Březina stoji popolnoma osamljen v češki literaturi. Za nekaj časa se je približal katoliški moderni, potem pa je šel zopet svojo pot. Njegovo delo je svetovno, dasi ni prišel daleč preko mej svoje domovine. Težko bi bilo Březinovo poezijo podati v prevodu. Besede, ki vam govore o tajnih daljavah, o tihih skrivnostih, o velikih slutnjah, se vam zde nedotakljive. Kakor tenčica, stkana iz najnežnejših niti, ki zakriva skrivnosten obraz — take so te pesmi. Kakor lahne meglice so, ki se dvigajo nad polji. Kakor šum v zraku, ki je odmev visočin, kakor slavospev zemlje, ki doni nad jasno pomladno jutro, kakor hosana ki se izgublja pod oboki visoke gotične katedrale. Od najglobje bolesti do najvišje radosti, vse opeva pesnik, ki z globoko vero premaguje dvome, pesimizem in gnus nad vsakdanjostjo in se dviga v vedno višje svetove, kjer zazvene vsi akordi harmonije, blaženosti. Pesnik je kakor svečenik, ki vzvišen nad vse podzemsko kleči pred veliko skrivnostjo in poje himno vesoljnosti, njegove pesmi so molitve verujočih in hrepenečih, pravi cvet na polju mistike.

Tretji pesnik, ki je nam znan iz češke moderne literature, je Petr B e z r u č. V zadnjem času so prinesli „Naši zapiski“ nekoliko prevodov, slišali pa smo o njem že preje. Petr Bezruč je takoj vzbudil pozornost, ko je začel objavljati svoje pesmi. Ko je bila izdana zbirka njegovih pesmi in je bila naenkrat razprodana (1898), je še bolj raslo zanimanje zanj. Od kod je prišel ta Bezruč s temi nenavadnimi pesmimi? Odgovor se je glasil vedno enako: Jaz sem Petr Bezruč, podjarmljenega naroda bard z Beskidov. Splošno se niti danes ne ve, kdo je Bezruč. Le ožjemu krogu je znano njegovo pravo ime. Naravno je, da se je o tem mnogo ugibalo. Po stanu je baje uradnik.

Bezruč se je pojavil koncem devetdesetih let. Beskidi so bogato gorovje. To vedo vsi, posebno kapitalisti. Zato so se zajedli vanj s svojimi rudokopi, v podnožju pa so postavili fabrike. Domače

ljudstvo je postalo rob podjetnikov, z njegovimi žulji se množi tujcu bogastvo. Pod Beskidi na Tešinskem in Ostravskem prebivajo Čehi, Nemci in Poljaki. Trd je boj za kruh in življenje, še hujši za narodni obstanek, kajti Poljaki in Nemci se v teh krajih radi vežejo proti Čehom. Tako trpi tu na skrajni meji podjarmljeni narod in njegovo trpljenje je dobilo svojega pevca. Oglasil se je bard, socialni pesnik posebne vrste. Pokrajina pod Beskidi je pusta. Po grebenih se vidijo še tuintam razvaline, spomini davnega robstva. Med lesovi se kažejo napisi iz rudokopov, pod gorami se dvigajo visoki črni dimniki neštetih tovaren; po vsi pokrajini se vali dim, ozračje je megleno, zakajeno. Po kraju leže raztresene vasi z bornimi kočami. Pesnik teh krajev je Petr Bezruč, ki se v zadnjih letih ne oglaša več. Lani so izšle nekatere njegove pesmi popravljene, kar je Machar ostro obsodil. Take naj ostanejo pesmi, kakor jih je prvotno zapel bard z Beskidov: polne bridke resnice o trpljenju zatiranega naroda, polne sovraštva do židov in grofov, do zatiralcev in narodnih nasprotnikov.

Današnja doba ima sicer mnogo socialnih pesnikov, toda bard z Beskidov je samo eden. Majhna je zbirka njegovih pesmi, toda to so pravi biseri, kakor da so vliti iz solz trpečih in zatiranih.

(Konec prihodnjič.)

Radivoj Peterlin-Petruška:

Solnce vstaja izza gor.

Solnce vstaja izza gor,
v svetlih žarkih se topi meglica;
razjasnila mračni dvor
rožna zarja — brhka je devica.

In razsula se čez rob
sklede zlata je okrog pšenica
kuram, pticam; a golob
sel na dlan je, krmi ga devica . . .

Kdaj pa sedeš ti na klop
k meni, sladka ljubljena Marica,
kdaj li jaz bom tvoj golob,
ti pa moja draga golobica?

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

8.

Že se je svitalo, že so se razločno kazale barve na pisanih oponah in že je odzvonilo danove, ko je zaspala Salda plemenita Frauensteinerjeva vsa izmučena. Prebudila jo je dekla Kate, ki je ropotala v sosednji sobi in pripravljala vse potrebno za kopel.

Skozi odprto okno je sinjelo vedro nebo; v spalnici je bilo skoraj hladno. Salda je vzdihnila, si mela oči in dvignila glavo. Na tleh je zagledala zlomljeno pahljačo. Takoj se je domislila svojih maščevalnih nakan in kri ji je udarila v glavo. Njen obraz, še pravkar mrtev in uganljiv kakor obraz zagonetne sfinge, je oživel mahoma.

„K ciganom! K ciganom!“ je kliknila nekam radostno in se veselila svoje podjetnosti in svoje tajne namere, ki se ji je zdela izborna. In minila jo je vsa utrujenost.

Skočila je iz uležane postelje, ogrnila plašč in hitela v kopalnico. Kate je čepela ob banji in z majhnim mehom netila žerjavico v bakreni žerjavnici pod visečim kotlom. Ponižno je pozdravila gospodično, nalila gorke vode in cimetovega olja v banjo, nasula vanjo rumenega žvepla, rjavkaste mire, vonjavih vrtnic in zdravilnega cvetja.

„Kakšno je jutro?“ je vprašala Salda prijazno, ko jo je Kate ognetla in otirala dodobra.

„O, tako lepo je danes zunaj!“ je odvrnila dekla, ki se je kar čudila, da ne prodaja sicer tako nemilostiva gospodična danes nobenih sitnosti.

„Le naglo me počeši in obleci, Kate!“

Kate je podala gospodični ogledalce in hitela, kar je mogla.

„Ni treba tako natanko!“ jo je priganjala Salda, sede na leseni pruki. „Le hitro, hitro!“

Nestrpno je čakala, da je Kate dogotovila svoje opravilo. Dasi je bila spala Salda le malo, se je čutila po kopeli popolnoma osveženo in okrepčano.

„Reci hlapcu, naj mi osedla Tulipana!“ je velela dekletu.

Kate je odhitela, Salda pa se je vrnila v svojo sobo, se oblekla in se požurila v obednico.

Vitez Erazem Frauensteiner je že sedel za pogrnjeno mizo; na njej se je kadila mlečna juha, pomešana z medom in neizogibnim žafranom.

„No, sestrica, kaj pa tvoj načrt?“ jo je vprašal brat Erazem. Bil je tako dobre volje, da je bil samega sebe vesel.

„Je že gotov,“ mu je odgovorila Salda hladno in mirno pila mleko.

„Pa le ne verjamem, da bo kaj!“ je dejal Frauensteiner malone porogljivo. „Odlašala si toliko let in kovala, kovala, kovala naklepe. Zdaj menda zopet ne bo nič. Pa saj je tudi bolje tako, mala moja!“

„Ne govori tako neumno! Moj brat bi bil lahko malo pametnejši — moj brat.“

„Pustiva Blagajeve lepo pri miru pa naj se obesi pes in še mačka! Ljuba moja — toliko let —“

„Bedak!“ je vzkipela Salda in ga pisano pogledala s svojimi strastnimi črnimi očmi. „Toliko let? Kaj: toliko let! Že kovanje osvetnih naklepov je izreden užitek. Toda ti ne razumeš kaj takega in škoda je vsake besede.“

„Salda! Ne bodi no tako presneto huda! Saj ti vendar nisem rekel nič takega.“

„Osemleten otrok je staršem dražji nego enoleten. Ne? Ali me razumeš? Zdaj je pravi čas, zdaj, zdaj! Mila in Majnard se topita v sreči, zato bosta tem bridkeje čutila nesrečo. Vobče pa se ne zanimaj preveč za mojo stvar, Erazem! Saj te ne potrebujem. Ti si za kaj takega premajhen, prezarobljen. Prav je sodil vitez Ahac, da nisi posebno bistra glavica.“

Glas ji je bil hripav in zapovedovalen. Ošinila je brata s tako jeznim pogledom, da je rajši molčal.

Po zajtrku je šla Salda v svojo izbo. Iz omarice je vzela malone polno denarnico in si jo pripela za pas; ob nedrijih pa je skrila ostro bodalce poleg strupne stekleničice. V denarnico je dejala gobo, kresilnik in kresalo, se ogrnila s plaščem in odnesla pod njim dvoje bakelj.

Na dvorišču je segala rana senca od izhodnega zidu do hodnika. Na strehi nizkega hleva se je vrtel in klanjal zaljubljen golob okoli golobice. Debeloglavi sluga Ive je že izprevajal osedlanega temnosivega Tulipana. Drug hlapec je sedel na tleh, žvižgal, snažil velik meč s peskom in ga mazal z lojem.

Salda je stopila h konju in ga potrkljala po svetlem vratu. Široke uzde in ne predolgo svileno šabrako so krasila lična vezila; od mrežice na Tulipanovem hrbtu so viseli srebrni čopki. Ive je držal gospodični železni dvigalnik. Lahno je stopila nanj in se dvignila v sedlo, okovano s finim srebrom.

Počasi je jezdila iz gradu po rebrju, ki ga je krila dolga jutranja senca, in zavila iz pušče preko studenca na plodno ravan proti Kolpi. Mlado solnce je še nežno obsevalo cvetoče doline in livade. Krotka hrvaška sapa je pihljala od reke in zibala veliko travo, da se je lesketala v zlatnatih valih. Belim ivanjščicam in rumenim zlaticam so kimale prenežne glavice in se svetile kakor lakirane. Tankovejne breze so belele ko velike sveče. V jasnih višavah so žvrgoleli škrjančki. Pot je krenila med visoko žito; med njim je rdel mak in modrela plavica. Lepo pisani polžki so se gugali na bilkah. Dvoje velikih gavranov je letelo tako visoko nad poljem, da se je le zamolklo slišal njiju „kroa, kroa!" Detelja je bila ponekod pokošena. Za zelenjem ovočnega drevja so se skrivale skromne hišice, napol pletene, napol lesene, ometane z ilovico in krite s skodlami ali slamo.

Salda je pognala konja v dir in jezdarila proti holmu, ki je bil podoben velikemu klobuku. Zasopli konj je jel zložneje stopati navkreber. Ob vsakem koraku se je zdelo jahalki, da se širi svet vedno dalje naokoli v neizmernost. V senci košatega hrasta je ustavila svojega Tulipana in gledala po čudovito krasni okolici. Na levi za hostami je stal mogočni, beli grad Blagajev in prijazno je obsevalo solnce njegove ponosne stolpe, nadzidke, poslopja in jagnede. Na desni pa je žalostno čepel črnosivi pusti grad Frauensteinerjev. Nehotoma je s tema tako različnima gradovoma primerjala usodo Milino in svojo. Dolgo je zrla tja doli. Iznova so jo ovevali spomini, iznova so se zbujale stare sanje ... V daljavi je šumel slap Kolpe. Pogledala je po sijajni progi reke in zdajci so se ji veselo nasmehnile ustne ...

Pod vrbovjem na hrvaškem bregu se kadi dim. Po travi okoli ognja se premikajo fantastne pisane postave. Čudno odmeva zamolklo petje na pustotnem kraju. V polukrogu stoji pet šatorov tako, da se more solnce upirati vanje. Na koleh vise sajasti kotli; v bližini se pasejo mršava kljuseta.

„Ciganski tabor!" se obraduje Salda. „Še so tukaj, hvala Bogu!"

Takoj odjezdi s holma in požene konja po ozki poti skozi les. Veselo hrže Tulipan v čistem vonjavem zraku in gizdavo stopa

po rosni travi in praproti. Temne smreke še kažejo jasnozelene odrastke. Pod njimi in pod hrastičjem žare živordeči gozdni klinčki in leže debeli storži. Radostno pojo ščinkavci, kosi, škorci, žižki, kobilarji. Izpod leščevja vzleti z močnim šumom dvoje jerebov. Prijetno saplja veter po lesovju in oplakuje jahalki roke in obraz. Včasi upogne Salda glavo, da se umakne veji, viseči preko pota. Bleskovit dež rosnih kapelj se osuje od grmovja, kadar ga oplazne njeno krilo.

Kar ugleda plemkinja med zelenjem pisano obleko.

„Ciganka!" zašepeta, nategne uzde in ustavi konja. Razburja jo silno veselje.

Pred njo stoji srednje velika žena, neverjetno umazana, odeta v pisane cape. Razmršeni, gavranje črni lasje so ji polni prahu in masti. Vanje pripete rdeče in zelene kroglice ji vise na rjavi vrat in prsi; dolgi uhani s steklenimi biseri ji udarjajo ob črnorjava lica. Okoli vratu so v tri nize nanizani pisani kamenci, zobje in srebrnjaki. Pod ozko zraslimi obrvmi gore jako črne poševne oči, predrzne in obenem plašne volčje oči. Njen obraz je bil nemara kdaj lep, ali nezgode, grenjave in vroče strasti so ji bile skazile pravilne poteze.

Mirno stoji ciganka, ponosna še v capah, in čaka tiho, da se ji približa jahačica.

„Kaj delaš tukaj?" jo vpraša Salda prijazno.

„Jagod iščem, lepa gospodična!" odgovori ciganka z debelim, skoro moškim glasom in dostavi urno: „Romničêl smo staroslavnega in bogatega rodu. Bog nam je vzel škrlat in zlato, zato pa nas je navdihnil s preroškim duhom, da znamo vsakemu vedeževati po dlani. Ali hočeš, da ti prerokuje Čirikli?"

Salda je polznila s sedla in Čirikli je vzela njeno belo levo roko med svoje rjave prste.

„Črta življenja tukaj okoli palca pravi, da boš živela še dolgo v trdnem zdravju. Ta odcepek proti kazalcu pomenja, da boš uživala čast in bogastvo ... Glavna poteza sega skoraj do mezinca in veli, da te čaka mnogo veselih pa tudi dosti žalostnih dni ... Črta sreče je pretrgana in ni čista: spolnijo se ti nekatere tajne želje, dobiš pa tudi poročil, ki ti ne bodo po godu ... V ljubezni in na popotovanju te čaka neljubo presenečenje po visoki gospodi. Ti ljubiš lepega moža, on pa ljubi drugo, ali občuduje te mnogo drugih imenitnih junakov ... Bojevati se ti bo s sovražnico in njenimi zavezniki ..."

„Dovolj, dovolj!"

„Ali hočeš, da bo ljubil oni gospod tebe in da pozabi tvojo nasprotnico?" de ciganka in izvleče umazano rdečo cunjo iz nedra. „Glej, v to ruto zašijem zlat in jo zakopljem opolnoči o mlaju na pokopališču v grob mlade device. Prav kmalu ti tajna sila dovede ljubimca. Daj mi zlat, lepa gospodična!"

Salda odpre denarnico in ji da cekin.

„Bog daj srečo tebi in tvojim otrokom in tvojih otrok otrokom!" hiti Čirikli in shrani capo s cekinom.

„Ali ostanete še dolgo tukaj?"

„Ne ostanemo, še danes odrinemo proti Metliki —" odgovori ciganka in umolkne kakor nejevoljna, da je povedala preveč. „Nesrečen narod smo mi Romničel!" vzdihne po kratkem molku. „Preganjajo nas od kraja do kraja. Jaz sem se rodila na Turškem, toda moja mati je bila prav iz Egipta, prave faraonske krvi. Zaničuje in sovraži nas vsak narod. Saj vendar nismo tako zlobni, kakor govore. In kolikokrat so nas prevarili tudi že taki, ki so se nam kazali usmiljene in prijazne! Včasi se nam je godilo bolje. Šatoriti in taboriti smo smeli povsodi. Zdaj pa so nam napočili slabi časi. Kako vpijejo gadže (necigani), ako odlomimo le vejico za ogenj, ako odmuli naš konj le perišče trave! Za vsak grm se boje zavidni ljudje, kakor bi rasla na njem sama zlata jabolka. Bogata si — daj mi še cekinček, lepa moja, mlada moja!"

„Ako hočeš, si lahko zaslužiš vse te srebrnjake in zlatnike!" ji veli Salda tiho in odpre polno denarnico.

Cigankine oči goltajo zavodljivo lesketajoče srebro in zlato.

„Oj — kako lep denar, kako lep!" klikne Čirikli in doda naglo: „Kaj želiš, da ti storim?"

„Saj znaš prerokovati!" se ji nasmehne Salda. „Ne uganeš sama?"

„Preveč zahtevaš od naše umetnosti."

„Poslušaj!" deje Salda tiho in se trudi, da bi govorila kar najmirneje. „Kajne, cigani imate radi lepe otroke in včasi — tudi ukradete katerega!"

„O, nikoli ne!" zagotavlja ciganka živahno. „Nikoli nikjer na vsem božjem svetu nismo ukradli nobenega deteta. Saj imamo svojih dosti!"

Salda si dene prst na ustne in se ozre zamišljeno, kakor bi iskala pravih besedi.

„Bodi pametna!“ izpregovori in stopi bliže k ciganki. „Ne taji! Ugrabili ste že marsikatero dete in morda niste imeli nobenega dobička. Zdaj pa se ti ponuja velik zaslužek!“

„Oj, gospodična zala, kaj mi govoriš? Zakaj me izkušaš? Jaz uboga romni da bi vzela dete tujih staršev?“

„Čakaj malo! Vem za deklico, ki bi jo vaši lahko odvedli s sabo v daljne kraje. Samo, da je ne bi bilo nikdar, nikdar več nazaj! Njeni starši je ne smejo videti nikdar več. Z otrokom storite, kar se vam ljubi.“

„In staršem pošljemo . . . pošljemo krvavo obleko?“

„Ne, ne! Staršem nobenega znamenja! Trpinči naj jih mukopolna negotovost o usodi njih edinice!“

„Gospodična, jako si neusmiljena.“

„Tudi drugi so bili neusmiljeni... Preobleci ukradeno deklico v fanta, prodaj jo na Turškem ali koderkoli! Ali pa ji odsekaj roko: pohabljena bo laglje zbujala milosrčnost in dobivala vbogajme več nego vsi drugi!

Čirikli ne črhne nobene in preżavo motri Saldo.

„Kaj misliš?“ vpraša plemkinja nekoliko zlovoljno.

„Kakšna je ona deklica?“

Salda je videla malo komteso samo enkrat, ko je z bratom Erazmom obiskala Blagajeve, vrnivši se z Dunaja. Grofa Majnarda in grofinje Mile takrat ni bilo doma. Ko sta vrnila poset, pa Salde ni bilo na Frauensteinerjevem gradu.

„Deklici je menda osem let. Lasje so ji rumeni, oči sinje. Sicer se pa ne moreš zmotiti: tako lepo oblečenega otroka ni nikjer daleč naokoli.“

„Čigava pa je in kako ji je ime?“

„Čakaj! Imaš kaj svojih otrok?“

„Imam sina in troje hčera.“

„Zakolni se mi pri življenju svoje dece, da me ne izdaš nikdar!“

„Zaklinjam se!“ reče Čirikli in položi roko na srce. „Pa kaj se ti je treba bati? Akotudi bi te ovadila, saj nihče ne bi verjel besedam zaničevane ciganke. Čigavo je tedaj ono dete?“

„Hči grofa Blagaja. Ime ji je Alijana.“

Čirikli se zgane in dvigne roke, kakor bi se branila nevarnosti: visoko se ji dvignejo poševne obrvi.

„Ni mogoče, ni mogoče, lepa gospodična! Pri tem ti ne morem pomagati.“

„Zakaj ne?“ vikne Salda skoro jezno.

„Poznam Blagajev grad. Zidovi so močni in visoki, jarek je globok. In koliko ima grof stražnikov in hlapcev! In psov je notri, oj, koliko hudih psov!“

„Ugrabiti moraš otroka, kadar pride iz grada. Čuj! Danes je sreda. Ravno danes teden, v sredo po binkoštih, praznuje stari grof svoj god. Grajske bo motila obilica povabljenih gostov. Kakor navadno, pogosti grof tudi letos svoje kmete. Pekli bodo jarce pred gradom na travniku blizu gozda in plesali kolo. Pričakovati moremo, da jih pride gledat varuhinja z otrokom. Tedaj bi bila najugodnejša prilika.“

„Ako pa ne pride iz gradu?“

„Pa počakamo druge prilike.“

„Dobro. Recimo, da ugrabimo deklico pri kolu. Grof pošlje nad nas svoje pse in hlapce — kaj potem?“

„Pokažem ti izborno skrivališče, kjer vas ne najde živ krst. Počakaj me tukaj! Konj mi je na poti. Vrnem se takoj!“

Vzpne se na konja in zdirja po gozdni poti proti selu. Še v hosti dohiti kmeta v dolgi beli srajci in širokih bregešah od domačega platna in s črnim kriljakom na glavi.

„Drži konja, Martin!“

Seljak sname klobuk, ponižno pozdravi grajsko gospodično in prime konja za uzdo.

Salda skoči na tla in vzame svoj plašč.

„Martin, odvedi mi konja na grad in reci, da pridem peš domov!“

Po teh besedah se obrne in hiti skozi lesovje k ciganki.

„Pojdi z mano — kako ti je že ime?“

„Čirikli, to pomeni: ptica. Vodiš me v past?“

„Kaj še,“ se zasmeje plemkinja. „Pokažem ti zavetje, da si ne moreš želeti boljšega in varnejšega.“

Urno jo kreneta skozi gozd proti Kolpi. Oddaleč šumi slap hitre reke. Vzduh je poln one vlažne vonjave, ki se širi ob vodah z bujno obraslimi bregovi. Pod vrbovjem se lahno ziblje priklenjen čoln. Ko stopita vanj, ubeži obilica plahih ribic iz sence. Salda sname kljuko iz spone, vrže verigo v čoln in odrine z veslom nekoliko od brega.

„Vidiš,“ veli ciganki, „ako prideš z otrokom le srečno semkaj v čoln, potem vaju ne izvoha noben pes.“

Kakor vrelo srebro se sveti voda ob veslu spretne veslarice. Po bistri Kolpi skačejo vesele solnčne lučke. Nad gladinami letajo

kačji pastirji. Voda je kristalno čista; vidi se vsak kamenček na dnu. V plitvini stoji lep velik jelen in začudeno gleda ženski; zdajci dvigne ponosno glavo s krasnim rogovjem, se obrne in plane v goščavo. Visoko nad čolnom leti ostrokljuna čaplja na hrvaško stran.

Kmalu zavesla Salda k levemu bregu pod nizko viseče gosto grmovje, stopi na kopno in priveže čoln za deblo.

„Zapomni si, Čirikli! Kadar dospeta z malo semkaj, pa le spusti čoln po Kolpi! Zdaj pa pojdi ti naprej! Da ti ne bodo delali moji cekini izkušnjav in da te ne zavedejo do lahkomiselnega dejanja, ti moram povedati, da imam s sabo dvorezno bodalo z ostrupljeno ostjo. Smrtna je tudi najmanjša rana.“

„Ali se me bojiš?“ se namrdne ciganka očitaje.

„Previdnost je koristna vsekdar. Lej, tukaj je jama.“

Salda odgrne bujno zeleno zagrinjalo plezalk in ovijalk ter pokaže temno votlino v precej strmem obrežju. Zdajci šine izpod grmovja temnorjava zver z debelo glavo in izbuljenimi očmi, se vije naglo, skoro po kačje, na kratkih nogah s plavno kožico in štrbunkne v vodo.

„Vidra!“ vzklikne Salda. „Kako sem se je prestrašila!“

„Dobra bi bila za na raženj,“ reče ciganka in zleze v jamo.

Salda je kmalu za njo. Izprva morata laziti globoko sklonjeni, kmalu pa se začne jama širiti in večati. Salda ukreše ogenj, pritisne tlečo gobo na bakljo, upiha plamenček in prižge plamenico. Zavzeta gleda ciganka okoli sebe. Prelepi beli kapniki, veliki in majhni, debeli in tanki, podpirajo strop, rasejo iz tal, vise od obloka. Na stenah in zlasti na tleh vse miglja, vse lesketa v rumenem, zelenem, modrem, rdečem blesku, opalizira in se iskri ob čarobni luči goreče baklje, kakor sami rubini, smaragdi, safirji, diamanti in drugi dragulji, igrajoči tukaj v nežnih, ondi zopet v živopisanih barvah — igrača mladim povodnim vilam ... Ciganka gleda, gleda in občuduje delo tajinstvenih čudotvornih sil v prirodni pralepoti, obenem pa se ji poraja v duši nekaj kakor bojazen. Iskre in utrinki padajo od plamenice in ugašajo z rahlim cvrketom na golotih ali v tolmuncih čiste vode. Od obeh postav in od kapnikov rasejo pošastne sence po tleh in po stenah, se pomikajo kakor podzemeljski demoni in tonejo v temi ... Malone po vsakem koraku se uklanja Čirikli in hiti v krilo nabirati prelepih kristalov.

„Pusti zdaj to!“ jo opomni Salda. „Naberi si jih drugikrat! Sicer pa ta kamenca nimajo nobene vrednosti!“

„O, kako lepo je tukaj!“ izpregovori ciganka. „Kakor v gradu povodnega moža! Krasno! Krasno! Mnogo lepega sem že videla po širokem svetu, ali kaj takega še nikoli nikjer.“

Vsak glas in vsak korak močno odmeva po podzemeljski dvorani. Vedno dalje hiti Salda med stalagmiti. Hladneje in hladneje je v vlažni jami. Zatohli zrak tesni in duši prsi.

Konec podzemeljskega rova pritisne Salda ob tajen gumb in zavrti se širok kamen.

„Vidiš,“ veli ciganki, „zdaj sva v ječah pod našim gradom.“

Obe stopita v ozko, nizko stanico, zaprto z majhnimi, toda močnimi vrati, vsemi obitimi z železom in zatvorjenimi s trojnim zaklepom.

„Tukaj ali pa v jami se lahko skrivaš z ugrabljeno deklico, dokler se grof ne naveliča zasledovati. Tukaj vaju ne bo iskal živ krst. Dosti je, ako ostane le eden vaših s tabo; drugi naj pobegnejo že pred ropom. V skrivališče vam bom nosila sama najboljše jedi in pijače.“

„Ne bodi huda, lepa gospodična!“ se protivi Čirikli. „Ne upam se!“

Salda prime ciganko za ramo in jo potrese, dasi se ji je gnusila umazanka.

„Dam ti pet cekinov vnaprej! Vse drugo pa takoj, ko vidim dete tukaj.“

„Vprašati moram našega jamadarja, načelnika. Danes odpotujemo proti Metliki in se vrnemo drugi teden. V torek po binkoštih bomo menda spet tukaj.“

„Kako mi hočeš naznaniti, da nameravate ustreči moji želji?“

„Prihodnji torek pazi pred svojim gradom. Pošljem ti dečka, ki ti zakliče: „Mee avaha!“ — to se pravi po vaše: „Mi pridemo!“ Ali pa ti naznanim sama. Kje je tvoj grad?“

„Takoj za hribom, kjer sva se srečali.“

Salda odšteje ciganki cekine, jo spremlja skozi jamo do čolna, jo prepelje preko reke in počasi vesla na kranjski breg.

„Mee avaha!“ ponavlja tiho in se nasmehne. „Kdo bi si bil mislil, da bom kdaj znala ciganski!“

Književna poročila.

Dr. K. Ozvald, Volja in dejanje. (Psihologična analiza). V Ljubljani. 1911. Izdala „Prosveta". Založila „Omladina". Tisk J. Blasnika nasled. 8°. 50 str. Cena 70 vinarjev.

Na dvanajst poglavij pregledno razdeljena, pod navedenim naslovom obdelana snov priča o pisateljevem zanimanju za psihologične probleme in vestnem proučavanju tozadevnega slovstva. Ozvald nam podaje s tem delom lep spis, ki zasluži v polni meri pozornost, ker je sestavljen na podlagi bogatega gradiva in so vzeti zgledi deloma iz našega življenja in slovstva, kar daje spisu pečat izvirnosti in nam ga dela poleg že omenjene vestnosti pri študiju virov dragega. — Za propedevtične slovenske šolske učne knjige, katere spisuje Ozvald, je pričujoči spis jako dobro znamenje. Po njem sodeč, ne bodo slabe prestave par nemških učnih knjig, kakršno sodbo je izrekel nedavno v svoji zaslepljenosti celo neki slovenski list o novih knjigah za bodoče slovenske srednje šole.

Delo je posvetil pisatelj naši mladini, zato bi bilo dobro, da bi bil dodal vsem tujim citatom slovensko besedilo. Morda govori ravno z ozirom na mladino tako slabo o moderni kulturi; vendar se mi zdi kljub temu, da gleda preveč črno, in da še ni tako hudo z degeneracijo človeštva, saj dela proti njej tudi „nevesela sedajnost", če ne z drugim, vsaj z raznim športom in z abstinenčnim gibanjem. — Pridejani seznamek uporabljenih znanstvenih del povečuje vrednost spisa. Škoda, da ne omenja pisatelj tudi dela „Der Wille. Versuch einer psychologischen Analyse von Else Wentscher" (Leipzig und Berlin, B. G. Teubner, 1910).

Korekturo bi bil moral vestneje opraviti. Večina bralcev n. pr. ne bode razumela stavka: „Želja, hrepenenje, izbegavanje, težnja, sklep, zahtevanje, upiranje... in hotenje so psihični ideji, ki za nje rabimo skupno ime: stremljenje (str. 12)". Predočba nikakor ne odgovarja zaradi svojega izvora (oko) pojmu Vorstellung. Ostanimo rajši še naprej pri predstavi! „Je-li ni" (str. 31.) je štajerska dialektična posebnost in se mora namestiti z „ni-li". „Der gewollte Erfolg" je pravilneje hoten uspeh kakor hotet, saj piše Ozvald hotenje. — Te in podobne malenkosti seveda ne morejo zmanjšati vrednosti Ozvaldove študije „Volja in dejanje".

Dr. Lokar.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo. Izdajajo in urejajo: Albert Kramer, Ivan Prijatelj, Mihajlo Rostohar, Bogumil Vošnjak. Tiska in zalaga „Goriška tiskarna" A. Gabrščček v Gorici. 1911. V. 8°. L. I., štev. 1—3. (Stane na leto 8 K, za dijake 5 K).

„V zadnjih letih se je razmnožilo število slovenskih znanstvenih delavcev tako, da je čas, ustanoviti vez, ki naj spaja uspehe njihovega dela z narodom". To važno nalogo hoče prevzeti „Veda", ki „naj predstavlja sintezo našega znanstvenega in kulturnega življenja in naj oživlja slovenske duševne sile". Imamo sicer razna strokovna glasila, ki vestno vršijo svoje delo, toda revijo, ki bodi „splošna informacija inteligentnega občinstva v kolikor mogoče mnogoštevilnih panogah znanstva", bo radostno pozdravil vsak, ki mu je mar kulturni napredek slovenskega naroda. Častno število slovenskih in slovanskih znanstvenikov-sotrudnikov hoče

reševati obširni in težavni program „Vede“, da doseže sčasoma svoj glavni namen, namreč „pripravljati in ustvarjati notranjo koncentracijo sedaj razbitih sil, zbliževati znanstvene delavce in napravljati iz raznih medseboj doslej indiferentnih skupin enoto z velikimi smotri ... prispevati k demokratizaciji vede in k onemu osvobojajočemu činu, ki množico prosvetljuje in ji odpira pogled na polje znanosti in kulture“ (str. 4).

Ne čutim se poklicanega, da bi pisal znanstveno kritiko o raznih deloma še nekončanih razpravah in člankih, ki so izšli v prvih treh številkah, navesti hočem le splošno vsebino. Dr. Ivan Žmavc piše „Uvod v naraven nazor o svetu“, dr. Bogumil Vošnjak pa „Uvod v občna načela državnega nauka“; dr. Mih. Rostohar je podal v dveh številkah „Ideje o zgodovini filozofije južnih Slovanov“ in zavrača obširno, toda ne povsem uspešno, kritike svoje knjige „Uvod v znanstveno mišljenje“. Dr. Jos. Vošnjak priobčuje Dodatke k „Spominom“, ki so mestoma precej malenkostni; v drugi številki govori o dr. Jos. vit. Schneidu, v tretji pa o ministru A. baronu Pražáku. Albin Ogris je napisal zanimivo študijo „Moderna civilizacija in plodovitost narodov“ (250—263). Važna je razprava dr. Iv. Prijatelja o slovenščini pod Napoleonom, ker nam pojasnjuje na podlagi novih virov v marsičem prvo dobo Kopitarjevega bivanja na Dunaju, posebno njegovo razmerje do Marc de Serresa, ki je l. 1814. izdal v Parizu obširno delo o Avstriji. Povrnemo se k znameniti študiji, ko bo končana. — Želim, da bi resne besede, ki jih je izpregovoril prof. M. Murko o Žunkovičevi „rodoljubni knjigi brez rodoljuba“ (266—273) spravile na pot spoznanja tudi nekatere naše „kritike“, ki še občudujejo nauke g. Žunkoviča. Da bi Murko prepričal avtorja samega, tega seveda ni pričakovati. — Literarno kritiko oskrbujejo Prijatelj, Kidrič in Glonar. Dr. Kidrič je obširno ocenil in z nekaterimi dodatki izpopolnil prvi del Grafenauerjeve „Zgodovine novejšega slovenskega slovstva“ in istega pisatelja publikacijo „Iz Kastelčeve zapuščine“; dr. Prijatelj je napisal nekrolog Tolstemu (89—93) in nam pojasnil, da je Puškin črpal znanje slovenščine iz Murkovega slovarja in njegove slovnice (94). Dr. Josip A. Glonar ocenjuje najnovejšo slovensko beletrijo vestno in temperamentno.

Temu poročilcu sem primoran dodati še par besed osebnega značaja. Urednik dr. B. Vošnjak odgovarja namreč v rubriki „Javno pravo“ pod tendencijoznim naslovom „Zvonova znanstvena kritika“ (na str. 296—298) obširno na Zvonovo oceno njegove knjige „Ustava in uprava ilirskih dežel“. Članek mi je potrdil, kar čutim že dalj časa, da namreč piha iz solnčne Gorice precej mrzla sapa proti Zvonu. Ker je povedal Zvonov kritik o Vošnjakovi repliki sam svoje mnenje, pripomnim izza uredniških kulis samo suho dejstvo, da sta mi prošnjo za oceno odbila dva jurista in en zgodovinar z motivacijo, katere ne maram ponavljati. Zvonov referent je sestavil za Vošnjakovo knjigo obširno „Kazalo“, imel sem torej garancijo, da je delo tudi vestno prečital. Opazka na platnicah zadnje „Vede“ glede Zvona pa se mi zdi premalenkostna, da bi ji privoščil besedico odgovora tudi žurnalist nižje sorte.

Dr. J. Š.

Milana Vukasovića „Basne“. Beograd. Nova štamparija. Davidović. 1911. 8°. 93 str. Cena 1 dinar.

Mladi srbski pisatelj Milan Vukasović se je predstavil občinstvu z drobno knjigo basni, ki so bile do zdaj raztresene po raznih žurnalih in periodičnem časopisju. Vtisk, ki ga napravi knjiga na čitatelja, je zelo zadovoljiv. Nam, ki imamo dandanes od čitanja raznih filozofsko zamotanih, psihološko razblinjenih in futuristovsko gorostasnih romanov razdražene živce, se umiri kri v prijetno razpoloženje,

ko sledimo mirnemu, preprostemu, skoro naivnemu pripovedovanju teh drobnih zgodbic. Kajti Milan Vukasović ima fin okus. Ne pripoveduje preveč, niti premalo. Ne podčrtava morale, ne dela klicajev, pove svojo misel, ali pa jo samo naznači in — konec. Piše lep naraven, iskren jezik. Tako soglaša forma z vsebino. — Ljubiteljem srbske književnosti bodi knjiga priporočena! *F. Albrecht.*

Aldo Palazzeschi, Il codice di Perelà. Romanzo futurista. Milano 1911. 16° 277 str.

Futuristovsko gibanje se je začelo predvsem kot odpor proti osladnemu premlevanju laške sentimentalnosti in kratkovidnemu kultu preteklosti. Njegov začetnik Marinetti mu je znal vdahniti širji pomen; k temu je gotovo nekaj pripomoglo dejstvo, da piše v mednarodni francoščini, v čemer ga danes posnema d' Annunzio. Aktualnost struje ostane zmerom živahna vsled brezobzirnega nastopa pristašev, ki so ponosni, če jih imenuje ljudstvo — norce. Zdaj se pojavijo v kakem gledišču, kjer niso skopi niti s klofutami v podkrepilo svojega prepričanja, zdaj se čuje o velikanskem rvanju z množico in redarji v kakem provincijalnem mestu; razmetavajo bučne manifeste z visokih stolpov na Benetke, se prikažejo kot iredentisti v Trstu. V Pariz prihaja oznanjat svoj evangelij ognjeviti Marinetti, mladi bachelier ès lettres na Sorboni in doktor prava v Paviji, kateremu je očetova smrt in ženina dota naklonila precejšnje premoženje, ki ga žrtvuje prospehu internacijonalne revije „Poesia". Njen ravnatelj je vzbujal koncem minulega leta občno senzacijo: obsojen na 4 mesece ječe in 1000 lir globe, po prizivu pa oproščen.

Med znanimi futuristi je tudi Palazzeschi, avtor štirih poetskih zbirk in par romanov. Imenovani „Perelà" je mož iz dima, rojen v „črnem trebuhu" dimnika; utelešen gre v mesto, kjer je vsprejet s plapolajočim navdušenjem. Kralj mu celo poveri nalogo pisati novo postavo; vsi državljani skušajo prilaskati njegovo naklonjenost — do številnih dvornih dam, ki ga zbrane v vseh mogočih zdravih in sprijenih zastopnicah zabavajo kakor v proslulem vrtu Boccacciove ženske. Ko pa se zažge sivi patrijarh vseh kraljevih strežajev, hoteč postati tudi on „človek iz dima", nastane burja ogorčenja proti Pereli, ki ga obsodijo v hermetski zapor. Priče mu oponašajo neskončno butaro pregreh in nasvetujejo vsak posebno kazen: nepriznan pisatelj bi mu privoščil kritika! Toda jetnik uide skozi kamin in roman izzveni v lirski popis vedrega neba, kamor lete orli, beli ko labudi „iztrgat Bogu tenčico iznad njegove skrivnosti" . . .

Ne da bi iztikali za globljim simbolom fabule, nam zadostuj splošna futuristovska tendenca proti nemožnemu, celo absurdnemu. Srečamo se v tem oziru z Mafarko, ki rodi v partenogenezi z nadčloveško voljo potomca. Če je poet-profet, se zna kdaj uresničiti nasenčeni sen, kakor se je leteči Ikar izoblikoval danes v zrakoplovcih, človek-riba v podmorskih čolnih.

Zasanjani Palazzeschijev človek je „sin starosti treh devic, ki so ga redile ne z odpornim živalskim sokom svojih nedrij, temveč s čarom svojih glasov, s toplino plamena ponosnih hrastov in jelk . . ." (252). Pripovedovanje je jako gibčno, večinoma v obliki dialogov, emajlirano s poljasnimi namigi na razne moderne ideje. Barvitost daleko ne doseže Marinettijeve bruhajoče obilice podob, ki se kopičijo do preobloženosti. Ne najdete onih včasi brutalnih slik, le redko si dovoli Palazzeschi prispodobo tega žanra (218): „Obrnil je pogled pod seboj na rumenkasto, rdečkasto in zelenkasto gručo, ki je tvorila mestno panoramo, in začutil je gnus, ker oni kup se mu je zdel izbljuvek večnega očeta po kosilu, kakor si ga privošči večni oče".

A. Debeljak.

Glasba.

Ant. Foerster, Sedem moških zborov. Izdala in založila „Glasbena Matica" v Ljubljani. 1910. 4°. (XXXVIII. zvezek Matičinih zborovskih partitur).

„Glasbena Matica" je v spomin sedemdesetletnice skladatelja Antona Foersterja izdala pričujoči zvezek kot drugo knjigo zbranih njegovih skladb. S sliko skladatelja okrašen zvezek obsega sedem odličnih moških zborov in sicer: Tri mi tuge, Razbita čaša, Vihar, Na boj, Spak, Podoknica in Umrl je mož.

Foerster razpolaga s temeljitim kontrapunktičnim znanjem, zato piše za vse glasove enako dobro pevno. Njegova dela se vidijo na prvi pogled težka, a ravno pevnost glasov jim odvzame navidezne težkoče. Vsak glas več ali manj more samostojno nastopati, kar da skladbi zanimivost in polifonski značaj. Čudim se zato, da naši zbori tako neradi segajo po Foersterju, katerega skladbe po svoji vrednosti večkrat daleč prekašajo stotine domačih in tujih stvari. Držeč se sicer prostega kontrapunktičnega stavka imajo Foersterjeve kompozicije v obče nekoliko cerkvenega duha, čemur se ne čudim, saj je on v prvi vrsti ustvarjal cerkvena glasbena dela, ki so znana tudi daleč izven naše ožje domovine. Foerster je najproduktivnejši slovenski skladatelj. Iz malega motiva zna potom imitacije, predelavanja, varijiranja itd. z lahkoto zapisati obsežno skladbo, ki je enotna, kakor iz enega kosa vlita. Sicer se drži glede modulacije, harmoničnih in ritmičnih novosti svojih konservativnih načel; pevcem daje le zdravo, krepko hrano. Pri njem je vse naravno, logično in umerjeno. Nikjer nas ne iznenadi, strastem ne da duška, v veselju kakor v žalosti ne uhaja čez meje, v katerih se drži dobro vzgojen človek. Izmed teh sedmih zborov sta po mojem okusu najboljša „Spak" in „Umrl je mož", zlasti zadnji. Seveda ima nemalo zaslug tudi pesnik S. Gregorčič, ki je dal pesnitvi učinkujoč kontrast, katerega je Foerster krasno izrabil. Prvi del težak, globoko turoben *d* mol, drugi del zmagonosen *d* dur! „Umrl je mož — mož živi!" To nagrobnico bi moral znati vsak pevski zbor! Lahka je, a mogočno učinkovita.

Resnejši in izurnejši zbori smeli bi se lotiti „Spaka". Besedilo mi nič kaj ne imponira; Foerster je ustvaril iz njega, kar se je dalo; no, konec bi si mislil drugačen. Vrag in pa jasen *as* durov trizvok se nič kaj ne skladata. Skladba je najtežja te zbirke. „Razbita čaša" je ljubko delo, „Vihar" pa dokaj težavno. „Na boj!" mi ugaja najmanj; preobjedli smo se nemara krvavih pozivov na poboj in klanje sovražnika. Tudi v tem oziru bo treba nekakega razoroževanja. „Podoknica" je skladba za gotove priložnosti, ki pa jih je dandanes čimdalje manj. „Tri mi tuge" je v glasbenem oziru lepo delo, ki daje zlasti baritonskemu in basovskemu solistu priliko pokazati svoje zmožnosti. Zbirka bodi toplo priporočena vsem pevskim zborom, ki hočejo pokazati, da se v resnici trudijo za napredek slovenske pesmi.

E. Adamič.

Osem samospevov s spremljevanjem klavirja. Izdala in založila „Glasbena Matica" v Ljubljani 1910. Cena 3 K.

Ta publikacija „Glasbene Matice" ima dva Lajovčeva samospeva „Serenado" in „Nočne poti"; zlasti prvi je velike umetniške vrednosti, ki je pri zadnjem

Matičinem koncertu dosegel vsestranski uspeh. Zbirka prinaša troje Adamičevih samospevov: „Na lipici zeleni“, „Pri studencu“ in „Planinec“, dvoje Pavčičevih: „Pastarica“, „Pred durmi“ in enega Vl. Flögla „Jednom kad za tihih majskih noći . . .“

Viktor Parma, Povodni mož. Balada, zložil France Prešeren. Za soli, zbor in orkester uglasbil in slavnemu pevskemu zboru „Glasbene Matice“ poklonil. V založbi Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. Ljubljana 1911. 4°. Priredba za klavir. Cena 4. K.

Na razpolago mi je, žal, samo klavirska priredba, in sicer dokaj nesrečna. Pevski del je pisan med klavir, izvzemši nekatera mesta, kjer ni šlo drugače. Morda je to iz ekonomičnih ozirov založniku prav, a onemu, ki hoče skladbo z zborom naštudirati — saj se skladba lahko poje menda tudi samo s klavirskim spremljevanjem — pa je to dokaj nerodno.

Skladba je lahko delo, skozi in skozi melodično, spominjajoč semtertam na razne vesele plesne urice; saj pa tudi zna „Povodni mož“ plesati, da je veselje. Parma pozna dobro okus občinstva. Noče ga mučiti in utrujati z modernimi harmoničnimi pridobitvami. Ritmično enostavna, skromno tematično izdelana skladba je prijetno zaokrožena in ne bo provzročila zboru, solistoma pa le izjemno posebnih težav.

Kakšna je instrumentacija, ne vem; zdi pa se mi, da je efektna, kakor to lahko od praktika Parme pričakujemo. Mnogo so naši dnevniki pisali o razdelbi skladbe, o njenih vrlinah in lepotah. Strinjam se ž njimi in želim delu in njega skladatelju, da bi se prav mnogokrat izvajalo. Delo je eno izmed redkih slovenskih skladb za orkester, zbor in soli in pomeni v tem oziru obogatitev slovenske glasbene literature. *E. Adamič.*

Koncert „Glasbene Matice“. „Glasbena Matica“ resno vrši svojo nalogo; v šoli vzgaja muzikalni naraščaj — nad 400 učencev, izdaja izvirne slovenske skladbe in proizvaja na svojih rednih koncertih v zadnjem času, kar posebno pohvalno omenjam, povečini skladbe naših domačih umetnikov. V tem znamenju se je vršil tudi zadnji koncert dne 10. maja v Unionski dvorani. Seveda nam na polju klavirske literature žal še nedostaja večjih del koncertnega značaja, segati moramo po tujem. Naš mladi umetnik g. Anton Trost je otvoril koncertni spored z Mendelssohn-Lisztovo Svatbeno koračnico in rajem vil iz „Sen poletne noči“, kateri je dodal Chopinov Notturno op. 48. št. 1, in ga zaključil z Beethovnovim tretjim koncertom. Njegovo igro smo občudovali: markantnost v ustopih in izredna tehnika spojena z globokim čuvstvenim umevanjem. Na tem polju je g. Trostu, sedanjemu gojencu akademije za glasbo in upodabljajočo umetnost na Dunaju, osigurana sijajna bodočnost. — Kot koncertna pevka z lastnim programom je prvič nastopila pred širjim občinstvom gdč. P. Bolè. Njen ljubki, srebrnočisti in fino izšolani glas se nam je hitro omilil. Njeno petje je lahko, neprisiljeno in prisrčno in prav zaradi tega tako lepo. Slišali smo Devovo „Kanglico“ in „Pastirico“, Lajovčevo globoko zamišljeno „Serenado“ in arijo „Casta diva“ iz Bellinijeve opere „Norma“. Posebno zadnja izmed navedenih točk zahteva od pevke vzpričo mnogih teških koloratur posebno izvežbanost glasu; gdč. Bolè jih je izvedla z veliko preciznostjo, za kar ji gre neomejeno priznanje. Ko pa postane njen glas še nekoliko polnejši, kar je gotovo pričakovati, bomo imeli v njej najboljšo interpretinjo one miline, ki se nam izraža v staroitalijanskih arijah. H koncu je dodala ljubko Taubertovo pesmico „Ptiček v gozdu“, ki nam je znana že izza lanskega šolskega koncerta „Glasbene Matice“.

Glavna točka sporeda pa je bil Viktorja Parme „Povodni mož“, balada za soli, za zbor in orkester, zložena na Prešernovo besedilo. Ker je muzikalično-strokovna analiza te najnovejše slovenske kompozicije v večjem stilu odmenjena drugemu ocenjevalcu, poročam le, da je bilo izvajanje prav dobro, kar bodi povedano v posebno čast in priznanje g. koncertnemu vodji Mateju Hubadu; žal, da orkester ni bil tako popoln, kakor si ga je gotovo želel g. skladatelj, ki mu je bil poveril glavno vlogo. Pevski zbor „Glasbene Matice“ pa se je naravnost odlikoval po impozantnem nastopu in dovršenem izvajanju; posebno pohvalno omenim polnodoneči alt, ki je doslej včasi nekoliko zaostajal za drugimi glasovi. Prav zadovoljivo sta izvedla vlogo Urške gdč. Bolè in vlogo povodnega moža g. Kovač. — Pravo besedilo Prešernove balade smo slišali od pevskega zbora; motilo pa je, da smo imeli pred seboj na koncertnih listkih drugo. — Dvorana je bila polna, razpoloženje prav dobro. „Glasbeni Matici“ je čestitati na lepem uspehu. *Anton Jeršinović.*

Razni zapiski.

Zvonova znanstvena kritika. Pisec „Ustave in uprave ilirskih dežel“ odgovarja pod gorenjim naslovom v 3. št. „Vede“ na moje naznanilo njegovega dela v 3. št. letošnjega „Ljubljanskega Zvona“. Njegov odgovor mi je priča, da žive na Slovenskem še vedno ljudje, ki mislijo, da jih je dolžan vsak hvaliti, ki so torej podobni prvakom naše rodoljubne dobe, ki je bila vsa zaljubljena v citate. Sicer ni moja navada odgovarjati, a tu se mi zdi potrebno, ker spada, kakor se mi vidi, tudi gospod avtor omenjenega dela med one ljudi slabega živčevja, katere prime kar mrzlica, če vidijo kje kakega slovenskega profesorja ali filologa pri delu. Po mojem skromnem mnenju pa ni nikdo zato omejen, ker je profesor ali filolog.

V tem smo si menda vsi edini, da naj ne pobija astronom lirika in sanskritist naukov narodnega gospodarja, a tudi v tem menda, da sme vsakdo izreči svoje pošteno mnenje o knjigi, katere snov mu je kolikor toliko znana, če govori v mejah, ki ne prestopajo njegovega obzorja. Toliko zdravega razuma mi pa že lahko prepušča gospod pisec „Ustave in uprave ilirskih dežel“, da lahko sodim, kaj je njegovo, kaj tuje, ker mi je sam olajšal to sodbo s točno navedbo virov, zaradi katerih števila in tehtnosti ga visoko cenim, kakor sem povedal v referatu. Samostojnosti mu sploh nisem odrekel, kakor mu je ni „Správní obzor“, na katerega se sklicuje. Želel sem le, da bi bil odločneje reagiral na tuje nazore in pokazal še v večji meri „zmisel za pravo ocenjevanje pomena pozitivnega prava z ozirom na mnogokrat meglene nauke občnega državnega nauka in sociologije“. K temu pa me niso zavedli njegovi mnogoštevilni citati, ampak visoko mnenje o zmožnostih gospoda pisatelja, kar sem dovolj jasno povedal v naznanilu. Čemu neki išče gospod pisec drugje vzroka?

Iz česa sklepa gospod avtor, da se mu ne morem „načuditi, da ima drugačen slog in jezik ko kak viničar z Dolenjskega ali pa drvar z Gorenjskega“, ne vem. Saj sem vendar izrazil željo, da naj bi bolj pazil na svojo metodo, svoj slog in svoj jezik, na stvari, o katerih ni moje mnenje glede gospoda pisca osamljeno. Slog je sicer zelo relativen pojem, zato se lahko postavi gospod pisec na stališče, da so vsi, katerim ne ugaja njegova pisava, „slepci, ki ne vidijo mamljivega bleska

njegovega sloga in jezika". Gospod avtor se sklicuje na svoje znanje tujih jezikov in na Francoze. Ravno pri teh vidi lahko v tem oziru marsikaj lepega in dobrega.

Ali sem razumel ali ne, kje leži težišče problema, o tem se ne bom prerekal. Da odgovarja to, kar sem napisal z domačega stališča, dejstvom, o tem se naj blagovoli prepričati gospod avtor pri Matičarjih. Da pa ne vemo Slovenci, kaj je zanimivo na piščevi razpravi, kar so pokazala tudi druga slovenska naznanila avtorjevega dela, nisem jaz kriv. Delo, kot je, se malo čita. Dasi je to žalostno, vendar tiči vzrok za to v gori, ki sem jo omenil v naznanilu.

Gospodu piscu je gotovo samemu na tem ležeče, da bi pisali tudi svoje znanstvene razprave v lepem jeziku. Zato se je spravil po nepotrebnem na formalista-jezikoslovca. Kdo je zakrivil izraze, ob katere sem se spotaknil, ne vem. Na delu je podpisan gospod pisec sam. Zato se visokočislani gospod avtor pač ne bode hudoval, ako se mi dozdeva naslov njegovega odgovora napačen. Kaj bi rekli n. pr. gospodi uredniki „Vede", če bi kdo napisal, da je zahteval pred kratkim neki kritik od avtorja, da bi se moral ozirati v svojem delu na podatke, ki so bili objavljeni šele za njegovim spisom, in bi naslovil svoje vrste „Vedina znanstvena kritika"? Pa še nekaj! Zakaj se ni obregnil gospod pisec ob one, ki so hvalili njegovo delo kot nekaj izrednega — hvalo sem mu pel tudi jaz, a sem izrazil poleg še nekatere želje — in tudi niso enako meni državni pravniki, in zakaj nima niti besedice za „Čas"? Iz tega, da se prereka eden izmed „Vedinih" urednikov v „Vedi" z dr. Ušeničnikom, sklepam, da se ne čuti uredništvo „Vede" tako visoko nad „Časom", da bi ga ne zavrnil njegov član zaradi hudega očitanja, da „nam daje v celem prvem delu knjige (3 do 107) nekak pravni kolegij s pariške univerze o zgodovinskem razvoju francoskega prava, in še v drugem delu cele razprave iz del francoskih pravnikov" (Čas, V., 3, str. 143—144).

Malo manj občutljivosti, vzvišenosti in animoznosti bi ne škodilo gosp. piscu.

Dr. Lokar.

Slovenski ilustrovani tednik, ki ga izdaja A. Pesek v Ljubljani, prinaša med drugim gradivom tudi članke s slikami iz našega slovstvenega in kulturnega življenja. V 3. štev. se spominja 25letnice najpopularnejšega igralca ljubljanskega gledišča, Ant. Verovška; 6. štev. ima sliko pisatelja in žurnalista Etb. Kristana, Fed. Gradišnik pa je napisal „nekrolog" Aleša iz Razora, ki ga je opisal Iv. Cankar v svoji povesti. Tednik je priobčil sliko „Dositeja Obradevića (št. 10), skladatelja Viktorja Parme" (11), v spomin na trideseto obletnico Jurčičeve smrti sliko pisatelja, njegove rojstne hiše na Muljavi ter njegove prijateljice gdč. Hel. Bavdekove itd. V leposlovnem oddelku čitamo obširno povest „Zaman" H. Sienkiewicza v prevodu Podravskega in „Humoreske" O. S. Kósteleckega, ki jih je poslovenil St. Svetina.

—in—

Spomladanska umetniška razstava v paviljonu R. Jakopiča. Na binkoštno soboto, dne 3. junija, se otvori v Jakopičevem paviljonu umetniška razstava, ki bo razdeljena v tri skupine. V večji dvorani priredi umetniški klub „Sava" razstavo v spomin I. Groharju pod geslom: „Pri Miethkeju smo se sešli in tu smo se spet zbrali". — V levih dveh prostorih razstavijo svoja dela drugi slovenski umetniki, na desno od velike dvorane pa nastopijo tokrat prvič s svojimi proizvodi člani kluba slovenskih amateur-fotografov, da pokažejo svojo spretnost in umetnost.

—e—

Oton Župančič:

Doma.

Žar teh planin, sijajina tega neba,
zvonovi od vseh strani, kot da zemlja poje,
kot da skrivnosti svojega srca
govori med otroke svoje.

Kako, naš dom, v davnini vliti zvon,
zakaj kot Sibili so mračni tvoji zvoki?
kakor iz sanj mrmra tvoj prorok bron,
a jasni nad tabo oboki . . .

Dom poje, poje skrivnosti svojih globin —
Kaj treba več? Li hočeš v duši objeti
ta mračni glas in jasni žar nad njim?
Sam moraš žareti, sam peti . . .

Na Bledu.

Z romarskim čolnom
pesem plava,
poletava
nad jezerom.
Zvonček Marijin plaka in prosi,
molitve nosi
pred božji tron.
Kaj so prinesla ta srca s seboj!
Plaho, zaupno pred teboj,
o Marija,

so razgrnila
vso domovino:
s temi srci so polja, gorice,
žito in vino,
naše dežele ponižne vasice,
skrite koče,
v njih porodnice,
v svoji revi
k tebi kličoče.
S temi srci so dvori in hlevi
voli in krave,
in pastir in bela čreda
z mirnimi očmi te gleda
iz daljave.
Vse težave,
ves svoj znoj
plaho, zaupno so razgrnili,
vse razkrili
pred teboj.

Glej, Marija,
mati presveta,
srce poeta
drug je tvoj.
I krog njega se gnete usoda
mojega roda,
k meni roma domovina
od vseh strani.
O, da bi bila
pesem moja
kot je tvoj zvon!
Da bi čutila,
da bi nosila
na svoji peruti,
kar misli, kar čuti,
kar vriska, joče,
kar hoče dom . . .

Jos. Premk:

V grobu.

III.

Gospodu Radigoju se je zdelo, da ga je bolezen popolnoma zapustila. Spal je mirno po cele noči, zjutraj je vstajal zgodaj in se izprehajal daleč okrog po polju in travnikih in ko se je vrnil, je bil vesel in se je razgovarjal z vsakim, ki ga je srečal na poti. Njegovo lice je potemnelo in zagorelo kakor vsako leto na deželi in kadar se je ogledoval v zrcalu, se je zadovoljno nasmihal, ker tako se mu je zdelo, da so tiste udrtine pod njegovimi očmi izginile, in da mu je postal ves obraz bolj zalit in okrogèl. Popoldne se je napotil včasi tja daleč za vas, kjer je tekel po široki pesknati strugi potok, zaraščen ob bregu z leščevjem in drugim grmičevjem. Tam se je gospod Radigoj slekel in se je potopil do grla v vodo. In ko se je potem otiral na solncu z mehko brisačo, se je zazdel sam sebi še precej močan in krepak, posebno, če je iztegnil roko in tipal z drugo svoje mišice, ki so bile mehke in prožne. Potem pa se je naglo opravil in stekel trikrat gor in dol ob potoku, da bi mu južina bolje teknila. In teknila mu je resnično; po dva kozarca mleka je popil že pred večerjo in če je bil kos še tretjemu, je bil prepričan, da se povrne na jesen v mesto popolnoma zdrav. Tako je bil gospod Radigoj s svojim zdravjem popolnoma zadovoljen, in ker ga je poleg tega zagotavljal še mnogokrat gospodar Fernad sam, da se je resnično zelo popravil, ni dvomil več, da se je res rešil dolgoletne bolezni. Mučila pa je gospoda Radigoja neka tiha skrb, ki je ni razodel nikomur in mu je zato tem bolj razjedala srce. In to je bila skrb za svojo soprogo Amalijo, ki se je zadnji čas tako izpremenila, da je gospod Radigoj ni mogel razumeti in je menil naposled, da je morda bolna. Tako motne in zamišljene so postale njene oči in njen obraz tako bled in miren, kakor da ji je umrlo vse na svetu... Edini, ki bi vedel morda povedati kaj več o njeni bolesti, je bil domači kosmatinec Hektor, ki jo je spremljal povsod. In morda mu je res kaj potožila, ker mnogokrat jo je videla gospodinja Fernadovka, ko je sedela na vrtu in gladila zvestega Hektorja, zdajpazdaj nemirno zganila z ustnicami in gledala zamišljeno v tla... Tudi druga leta je bila tiha in mirna, vedno nekako zamišljena, pa se je včasi vendar zgodilo, da je prišla s soprogom

med domačo Fernadovo družino in se razgovarjala ž njimi, a zdaj ji ni bilo do družbe in se je je naravnost ogibala. Prvi čas je menil gospod Radigoj, da ji ni po volji prisotnost njegovega brata Frana, a ko ju je videl včasi na večernih izprehodih celo skupaj, je to sumnjo opustil in je sklenil, da jo ob ugodni priložnosti povpraša po vzroku njene pobitosti in otožnosti, pa se je bal, da bi ji s takimi vprašanji ne bil nadležen in je trpel ž njo vred raje molče . . .

Zgodilo pa se je nekoč, ko se je ponoči prebudil, da je začul poleg sebe lahno ihtenje. Prvi hip je menil, da se mu le dozdeva; ko je poslušal natančneje, je čul popolnoma razločno vzhičeno dihanje svoje soproge Amalije. Včasi je obrnila obraz v pernico, potem pa zaihtela tem glasneje, da se gospod Radigoj naposled ni mogel več premagati.

„Moj Bog, Amalija . . . kaj ti je?“ je vprašal in tudi njegov glas se je tresel.

Gospa Amalija je umolknila naenkrat, kakor da se ga je prestrašila.

„Amalija . . . ti si jokala?“

Gospa Amalija pa je molčala in se očividno trudila dihati mirneje.

„Moj Bog . . . kaj je s teboj, Amalija?“ je zavzdihnil gospod Radigoj in se sklonil v postelji.

Zunaj se je košatil pred oknom visok kostanj in branil luninim žarkom pot do postelje gospe Amalije, pa se je vendar svetil njen obraz v medli svetlobi, da je videl gospod Radigoj na njenih trepalnicah čisto razločno dve biserni solzi.

„Glej, Amalija . . . zdrav sem, kakor že dolgo ne, a ti me vznemirjaš . . .“

Gospa Amalija je razprla solzne oči in je stresla z glavo, kakor da hoče odpoditi neljube misli, na to pa je iztegnila proti njemu obe roki in položila glavo na njegovo ramo.

„Ne boj se . . . saj sem ti zvesta . . . saj sem ti obljubila . . . takrat pred oltarjem . . .“ je zaihtela in si zakrila obraz s svojimi razpletenimi lasmi.

Gospod Radigoj je ni razumel in je čutil v svojem naročju samo ljubljeno ženo, ki se mu je smilila, dasi sam ni vedel zakaj . . .

„Naj gre proč —“ je zavzdihnila in se mu hotela popolnoma izpovedati, pa je naenkrat umolknila in izpustila njegovo roko.

„Kdo?“ je začudeno povprašal soprog in segel po njeni vroči roki.

„Nihče,“ mu je odvrnila Amalija po kratkem molku zelo mirno — „saj se mi je vse samo sanjalo... tako lepo... zakaj si me prebudil...“

In gospod Radigoj ji je verjel, da se ji je samo sanjalo in jo je rahlo poljubil na čelo.

„Ti si bolna, Amalija . . .“

Pa gospa Amalija je odkimala in ga počasi odrinila od sebe, na to pa se je obrnila od njega in zopet skrila obraz v blazine.

Najraje bi odbežala proč, da bi nikoli več ne videla teh znanih obrazov, proč, kjer bi bila popolnoma sama s svojo bolno dušo in bi se nikoli več ne spomnila njega, ki stoji med njo in njeno srečo kakor trden zid, ki se sicer ruši, a le ne razpade . . .

In čim tesneje je stiskala trepalnice, čim globlje je rila z obrazom v pernico, tem jasneje je videla pred seboj tiste temne lepe oči, ki so odnesle s seboj vso njeno dušo . . .

Naj gre proč — je že hotela zaprositi — proč, da bi bilo zopet mirno njeno srce, da bi živela dalje to grozno mrtvo življenje, pa ji je beseda zastala v grlu, ker je čutila, da bi ga pogrešala in ne mogla pozabiti. In vendar mora ostati vse hrepenenje mirno in tiho v njeni duši, le ona sama sme vedeti, da je srečala nekoga, ki je strl z enim samim pogledom vso njeno zakonsko zvestobo, ki je dal njenim trudnim mislim tako mlado in novo pot, da se je prestrašila sama, ko se je zavedla, da mora zatreti nanj vsako misel, ko se komaj porodi... Ali še je bilo v njej toliko odpora in moči, da se je sama odrekla poti, ki je vedela, da je ne sme hoditi: vsa sreča in vse toli zaželjeno življenje je hodilo ž njim in ona, ki je mislila na ta trenotek, dasi se je sama komaj zavedala, že dolgih šest let, se je obrnila v drugo stran in objela raje svojega bolnega soproga. — Da bi mu postala nezvesta in ga varala z njegovim lastnim bratom? —

Ta misel se ji je zdela strašnejša od zavesti, da se že tudi njej nagiba čas zlatih ur, ki pa jih ni niti spoznala: šlo bo mimo nje življenje z vsemi krasotami, ki cveto samo enkrat, šlo bo kakor pesem mimo gluhega, kakor maj mimo slepega in nastopila bo starost, ki se ne bo razločila od mladoletja, nastopil bo konec, ko še ni spoznala začetka . . . In to ubogo srce tako polno hrepenenja, ne bo vžilo niti enega srečnega trenotka, niti enkrat ne bo smela dati duška svojim željam, ne da bi grešila zoper njega, ki mu mora, a mu ne more biti zvesta . . .

Stiskala je glavo v vročo pernico in zahotelo se ji je, da bi posegla globoko v svoje prsi in izžela svoje polno, kipeče srce, da

bi tekla kri curkoma izmed prstov... potem bi ji bilo morda lažje in bi več ne mislila na njega, ki je spal tam v sosedni sobi in klel morda prav tako to njuno srečanje kakor ona... Saj drugače bi ne bile tako nemirne njegove oči in bi ji ne odtegoval svojih pogledov, tudi beseda bi bila bolj hladna in roka bi mu ne drhtela — tako pa je videla v vsaki njegovi kretnji, v vsaki njegovi besedi in vsakem pogledu sebe samo: dva otroka, ki sta se našla prepozno in sta se bala, ker bi se najti ne smela... In morda se je zavedal te prepovedi on sam še globlje, ker govoril je o svojem odhodu dan za dnem, dasi ga je odlašal, ker sta želela tako oba, ne da bi si povedala . . .

In zopet je vstal pred gospo Amalijo njegov zamišljeni obraz in vsa tista globoka trpkost, ki je polnila njegove oči tisti večer pred par dnevi, ko sta se izprehajala tam daleč po pokošenih travnikih . . . Dva zlatoobrobljena oblaka sta samevala nad zapadom in vse polje je bilo oblito od rdečkaste večerne svetlobe. Tam nekje pod bližnjimi brdi je žvižgal pastir v dva cepa, in lipi na sredi travnika sta šušteli, kakor da se tiho pogovarjata.

„Torej šesto leto že prihajata sem," je povzel Fran in gledal okrog, kakor da si hoče za vedno utisniti v dušo to večerno pokrajino. „Ni čudno, saj je lepo . . . človek postane kakor otrok. In letos sta prišla že v maju?"

„Da, zaradi njegove bolezni," je pritrdila gospa Amalija in gledala v tla.

„Zaradi bolezni . . ." je ponovil Fran in gledal v tisti dve lipi, ki sta metali svojo ogromno senco sem do steze. „Pa sedaj pravi, da se počuti zelo dobro?"

No da, vsako leto je tako," je dejala Amalija in odbijala s solnčnikom glavice cvetlicam, ki so rastle ob poti. „Pozimi pa ga zopet napade in bo kašljal vse noči, pa mu zopet odleže — in tako vedno že šest let . . ."

„Šest let," je zopet ponovil Fran in jo pogledal sočutno. „Dolga so morala biti ta leta. Moj bog, šest let... in če je človek mlad."

„Ah," je zavzdihnila in zamahnila z roko — „grozno, a vendar se mi smili . . ."

„Da, revež je," ji je pritrdil Fran. „Jaz na njegovem mestu bi danes gotovo več ne živel."

„Kako to misliš?" se je začudila in ga pogledala plaho izpod obrvi. Na njenem obrazu pa je gorela lepa rdečica, kakor da jo poljubuje zahajajoče solnce z najlepšimi žarki.

„Napravil bi konec in rešil tako sebe in svojo ženo,“ ji je odvrnil naglo.

„Ali on me ljubi . . . zelo,“ je šepnila. „Preveč . . .“ Njen glas je postajal nemiren, ozrla se je in se lahno zadela ob njegovo roko. Streslo jo je po vsem telesu, in ko ga je pogledala, ji je umaknil svoj pogled in se zagledal v tla.

„Vsak človek ima svoje težave,“ je dejal po kratkem molku, „ali tvoje gotovo niso najmanjše. Moj Bog, tisti trenotek, ko sem vaju zagledal pred kolodvorom, se mi je skoro zgnusil . . .“

„Zgnusil?“ se je začudila Amalija — „govori, ne razumem te!“

„No, videl sem tebe in videl sem njega in slep bi moral biti, da bi ne spoznal nesreče, v kakršno te je pahnil. Saj je bil bolehen že od nekdaj — toda oprosti, če govorim preodkritosrčno, a ne morem drugače . . .“

„Pa tega mu ne povej, bolelo bi ga in trpel bi še več . . .“

„Ne boj se, saj vidiš, da sva si zelo tuja že od nekdaj. Ne sovraživa se, a čutiva menda pač oba, da sva popolnoma nesorodna človeka, dasi naju je rodila ena mati. No, odšel bodem kmalu in bogve kdaj se vrnem . . .“

„Ali prej vendar nego sedaj, ko te ni bilo tako dolgo.“

„Bogve, v Nemčijo se ne vrnem, najbrže prevzamem neko ugodnost doli v Rumuniji. Živim tako rad daleč od domovine, dasi je tudi tukaj lepo, morda celo lepše nego v tujini.“

„O, gotovo,“ mu je pritrdila Amalija — „in posebno, če je človek tako prost.“

Zavila sta čez brv in po stezi ob potoku še naprej po travniku, dasi je bila vas že daleč za njima. Solnce je zlezlo počasi za gore, čez travnik so se zgrnile prve večerne sence.

„Ah, tu bi hotela živeti vse življenje in ne menila bi se za ves svet, ko bi se mogla otresti vsega . . . vsega,“ je zavzdihnila naenkrat in pritisnila robec na usta.

Fran je osupnil, na to pa jo je prijel za roko, ki se ji je tresla kakor njegova. Amalija je videla, da se mu dvigajo prsi hitreje in se je skoro pokesala svojih besed.

„Amalija, ti si nesrečna, vem . . . ali blagor mu, da ima tebe, ki se mu ne boš izneverila.“

„Ne, nikoli,“ je zatrdila in pritisnila robec še tesneje na ustnice. Trepalnice so ji utripale naglo, pa sta ji vendar zdrknili po licu dve debeli solzi. „Potem bi ne mogla živeti, dasi —“

— „dasi tudi sedaj ne moreš,“ je končal Fran in jo gledal sočutno. „Pa morda boš rešena kmalu . . . nenadoma se lahko zgodi, in potem boš volila po svojem srcu. Da, to je grozno, a upaj, da konec ni daleč.“

„Že prvo leto sem upala,“ se mu je naenkrat izpovedala odkritosrčno — „a minulo jih je že šest in morda jih bo še prav toliko ali še več, kdo ve. Pa molči, moj Bog, in odnesi s seboj v tujino to skrivnost in molči . . . ker dokler je živ, mu bom udana in zvesta, kakor sem mu obljubila. Saj se mi smili in — on me tako ljubi . . .“

„Vrniva se, krasno je, gotovo te bo že čakal pred hišo,“ je opomnil Fran in postal naenkrat ves zamišljen.

Amalija se je obrnila in se oklenila njegove roke. Sama ni vedela, kdaj so se strnili njuni prsti, a čutila je, da se je moralo tako zgoditi in da bi se razšla nekako neutolažena oba, če bi se ne bilo zgodilo . . .

In vso pot nista izpregovorila besede. Amaliji se je zdelo, da se je zgodilo med njima nekaj velikega, česar ne bosta mogla pozabiti nikoli več. A ko sta prišla že blizu vasi, je spustila njegovo roko in pričela govoriti o gospodarju Fernadu, o njegovi ženi in naposled sredi govora zamišljeno umolknila.

In res ju je čakal gospod Radigoj že pred hišo, pa gospe Amaliji ni bilo do pogovora in je odšla kmalu gori v sobo.

„Bolna je . . .“ je skimal gospod Radigoj — „saj jo izdaja njena bledica,“ je dodal obrnjen proti bratu Franu, ki pa mu ni vedel povedati nič natančnejšega in je samo skomignil z rameni in odšel na vrt.

In gospod Radigoj je bil prepričan, da je Amalija obolela, dokler ni tisto noč začul njenega ihtenja, ki ga je tako vznemirilo, da skoro ni zatisnil oči do jutra in je popoldne kljub izredno lepemu vremenu pozabil celo na svojo kopel.

IV.

Amalijo je mučila teška slutnja, ki pa se ji je zdela neverjetna, a se je vendar bala, da bi bila resnična, pa ji je naposled, ko je Fran odpotoval v mesto, povedal soprog Radigoj sam, kaj so pomenili tisti računi, ki sta jih imela z bratom prejšnji večer. Nekako nezadovoljen, skoro žalosten je bil njegov obraz, ko ji je pripovedoval in gospa Amalija je bledela in ga je gledala začudeno.

„Vsekakor se je napotil nekam daleč,“ je dejal — „drugače bi ne dvignil vsega denarja, kar mu ga pripada po očetu in materi. Vse do zadnjega vinarja, kakor da noče imeti z nami več nikake zveze. Čudak je, saj sem ti dejal. No, pa saj je njegovo, lahko bi vzel že pred petimi leti, ko je postal polnoleten. Zdaj pa ga je prijelo nenadoma, saj pravim, nagel je, čisto drugačen od mene, kakor da ni moj brat.“

In gospod Radigoj je stopil po sobi gor in dol, sklonil glavo nizko na prsi, da so mu izstopile žile zadaj na tilniku in skimaval na desno in levo, kakor da mu to bratovo ravnanje ni po volji. Gledal je v tla in čelo se mu je nagubančilo, da je bil videti še starejši, nego je bil v resnici.

Gospa Amalija pa je sedela na robu postelje in je gledala predse. In tako miren in bel je bil tisti trenotek njen obraz, kakor izklesan iz marmorja; tudi ustnice so ji pobledele in trepalnice je povesila globoko, kakor da hoče prikriti soprogu, kar je tistikrat zaplakalo v njenih očeh . . .

„In tako je odšel?“ je dejala naposled tiho kakor sama zase in neverjetno zmajala z glavo.

„Kako?“ je povprašal gospod Radigoj in obstal pred oknom, da so se solnčni žarki za hip pogledali v njegovi lahni pleši.

Gospa Amalija se je ozrla vanj in tistikrat se je zazdelo celo gospodu Radigoju, da je njen pogled tako poln neke globoke zamišljenosti, da njega niti ne vidi, dasi so bile uprte njene velike lepe oči naravnost v njegov obraz.

Stresel je z glavo in je pogledal skozi okno, gospa Amalija pa je sklenila roki v naročju in je ostala tiha in bleda.

„In niti poslovil se ni,“ mu je odvrnila čez dolgo časa, ko je gospod Radigoj na svoje vprašanje že skoro pozabil.

„Poslovil?“ se je začudil gospod Radigoj — „čemu, saj se še vrne, morda že danes ali pa jutri. Zjutraj je odšel rano, ko sva še spala in naročil mi je, naj te ne budim.“

„Naročil —“ je osupnila gospa Amalija in njene oči so postajale nemirne — „potem . . . potem . . . je gotovo odšel.“

Gospod Radigoj jo je gledal začudeno in se je je skoro prestrašil.

„Ampak, kaj ti je? Zakaj da bi odšel . . . Seveda, odšel je, ali opoldne ali zvečer se vrne, drugače pa jutri, kakor sem rekel, in potem ostane še par dni. Saj mi prinese račune in marsikaj sem mu naročil zaradi trgovine.“

„Čudno," je zmajala gospa Amalija nekoliko mirneje — „in vse do zadnjega vinarja, da je dvignil, kakor da se ne misli vrniti nikoli več . . ."

„Tako nekako, da," je skomignil gospod Radigoj in hripavo zakašljal. „Pa morda si premisli še med potjo ali bogve kako . . . saj ga ne razumem. Vedno mi je bil uganka, pa kako tudi ne, saj je živel skoro vedno od doma in zato se je tako odtujil. Čemeren je bil zadnji čas in redkobeseden, da so se mu čudili celo Fernadovi. Po noči je vstajal in se izprehajal po vrtu, kakor mi je pravil včeraj gospod Fernad — bogve kaj je premišljeval, da se je odločil naposled nas za vedno zapustiti . . ."

Gospa Amalija ga je poslušala in prsi so se ji dvigale nemirno, gospod Radigoj pa je pričel hoditi zopet gor in dol in skimaval z glavo.

„Menda mu zadnji čas ni bogve kako ugajalo tu na deželi. I seveda, mesta je vajen in zdrav je, pa se je dolgočasil. Čudno, in tu je tako lepo, kar popolnoma sem ozdravel, ko bi le ne imel človek vedno kakih skrbi."

Gospod Radigoj se je zagledal skozi okno, v solnčnih žarkih je bil njegov obraz rumen in pleša na temenu se je svetila večja, nego je bila v resnici.

„In tudi tebi se že toži po mestu, kaj ne?" se je obrnil proti soprogi Amaliji, ki je sedela na robu postelje vsa zamišljena in tiha.

„Po mestu? Ne," je odkimala. Gospod Radigoj pa je pristopil bliže in se zagledal v njen obraz, ki je žarel oblit od jutranjih solnčnih žarkov kakor potrošen s prahom belih lilij.

„Amalija, povej mi, prosim te, zakaj si ono noč jokala?"

„Ono noč..." se je zamislila gospa Amalija in ustnice so se ji stresle, njene oči pa so bile še vedno obrnjene v tla. „Ne vem..."

„Da, jokala si in meni je bilo hudo," je dejal tiho gospod Radigoj in se za hip obrnil v stran — „in potem si dejala, da se ti je samo sanjalo. Ali je res?"

Gospa Amalija je povzdignila oči in njen pogled je bil preteč, kakor da mu prepoveduje oskruniti najsvetejšo svetinjo, ki jo nosi tiho v svoji zbičani duši. In gospod Radigoj se je prestrašil in je stopil na drugi konec sobe.

„Zdrav sem, če želiš lahko odpotujeva v mesto.

„Ne," je odvrnila gospa Amalija malomarno — „lahko ostaneva do pozne jeseni, kakor hočeš, meni je vseeno."

Gospoda Radigoja je posilil kašelj, nato je sedel v naslanjač in podprl glavo z obema rokama. In ko je sedel tam tako skljućen in neznaten z globoko upognjenim hrbtom, se je zazdel Amaliji kakor otrok, ki se kesa svojega greha. Njegovi suhi, skoro prozorni prsti so se sklepali nad čelom drug drugega in komolce je tiščal v špičasta kolena, da je bilo videti njegovo revno telo kakor klopčič.

Potem pa se je dvignil nenadoma in pristopil prav k njej. Nizko je povesil obrvi in oči so mu mežikale nemirno.

„Amalija, kaj ti je, jaz te ne razumem...“ Gospa Amalija pa je molčala.

„Zdaj sem zdrav, v mesto pojdeva ali kamor hočeš... na jug morda, kakor sva bila takrat prvo leto. Tam se ti je dopadlo in smejala si se; ali se še spominjaš? Letos pojdeva zopet, da se razvedriš, samo govori, kaj ti je . . .“

Gospod Radigoj je sklenil tresoče roke in kolena so se mu šibila, gospa Amalija pa je gledala v tla in je molčala.

„Vsaj eno besedo reči, Amalija, vsaj eno besedo in vse storim... saj sedaj bo zopet lepo, tako sem zdrav in močan, glej, a ti me mučiš Amalija . . .“

„Na jug pojdiva,“ je šepnila naposled tako prisiljeno, kakor da je nekaj morala izpregovoriti, a njene roke so bile še vedno sklenjene v naročju in oči ni povzdignila k njemu.

„Da, na jug,“ ji je pritrdil soprog Radigoj in se ji nasmehljal — „in tam boš vesela, kaj ne, kakor takrat in smejala se boš . . . Že jeseni odideva ali hočeš morda še prej?“

„Meni je vseeno,“ je odvrnila gospa Amalija in vstala. Njen obraz je bil miren in otožen, in ko je stopila proti vratom, se je ozrla, kakor da mu hoče nekaj povedati, pa se je menda premislila in odšla s počasnimi in trudnimi koraki nizdol po stopnicah.

Gospod Radigoj je gledal za njo začudeno in temne sence so legle na njegov obraz.

Zunaj je pozdravilo gospo Amalijo veselo jutro, a njej se je zdelo vse tako dolgočasno in pusto, da bi najraje zatisnila oči in ne videla ničesar. Odšla je tja na konec vrta v tisto zaraščeno lopo pa ni mogla strpeti niti tam. Vse se ji je zdelo tako prazno, kakor da je odbežalo ž njim vse življenje . . .

— Pa saj pride zopet in zopet se ga bo bala in skoro želela, da bi odšel in se ne vrnil nikoli več. Ali vendar je brez njega vse tako mrtvo in ona sama tako zapuščena . . .

Tistikrat je obstala gospa Amalija sredi pesknate poti in se prijela za senci, njene ustnice pa so se nasmehnile . . .

— Kaj sem res tako slaba? — je pomislila in se zavedla zopet, da je pustila svoje misli in želje na prepovedano pot, odkoder se morajo vrniti čim prej . . .

Odhitela je proti hiši in po stopnicah navzgor v sobo, kjer je našla soproga Radigoja postaranega za deset let: sedel je v naslanjaču in tako tope in trudne so bile njegove oči, kakor da je preromal deset milj. In stisnila je njegovo glavo med svoje drhteče roke in se mu približala s smehljajočimi očmi. Gospod Radigoj je trepetal in je samo stresal z glavo, a ko je začutil na svojih ustnicah njen vroč poljub je zatisnil oči in je zastokal . . .

„Saj vem, da me ljubiš, moja dobra, moja zlata Amalija, saj vem. Da, da, na jug pojdeva . . . in tam bo lepo . . .“

Dvignila ga je k sebi in ga stisnila na svoje prsi kakor bolnega otroka, in gospod Radigoj je videl, kako je nagnila nazaj svojo lepo glavo, a ni videl, da drhti na njenih zatisnjenih očeh sto bolečin . . .

In odšla sta po stopnicah z roko v roki; gospod Fernad pa se je skoro začudil, ko mu je povedal gospod Radigoj, naj pokliče hlapca, da napreže, ker hočeta napraviti s soprogo izlet in se vrneta šele zvečer . . .

In res je že rdelo in se večerilo nebo na zapadu, ko ju je pripeljal hlapec pred Fernadovo hišo in malce nejevoljno ogledoval koleselj, ki se je zelo oprašil.

Gospod Fernad ju je čakal na pragu in jima mahal z roko, kakor da ju ni videl že bogve koliko časa, in še predno sta izstopila je naznanil z mogočnim globokim glasom:

„Gospod brat je bil tukaj, gospod brat!“

Gospod Radigoj se je začudil in gospa Amalija je prebledela.

„Kaj — bil? Ali je že zopet odšel?“ je povprašal gospod Radigoj in stopil počasi z voza.

„Da, pred dobro uro,“ je prikimal gospodar Fernad in posegel v notranji žep. „Te le papirje je pustil za vas, menda so neki računi ali kaj.“ — Nato pa se je obrnil proti gospe Amaliji, ki je obsedela v koleslju, kakor da so jo zapustile vse moči. „In za vas je izročil tole pismo.“

Gospod Radigoj je gledal debelo, a gospa Amalija ni videla njegovih začudenih oči, niti gospodarja Fernada, kakor da se ji je stemnilo in šele, ko je prihitela na vrt in sedla na samotno klop,

se je zavedla, da se je — izdala . . . A samo za hip je preletela ta zavest njene trudne in zbegane misli. Vedela je samo, da je vsa njena sreča odvisna samo od tistega drobnega pisma, ki ga je stiskala v roki in se ga ni upala odpreti. Niti malenkosten spomin na vse trdne sklepe in vsa premagovanja ni vstal tisti trenotek v njeni duši, in ko je odtrgala ovitek si je želela samo eno: da bi jo osrečila usoda vsaj še z enim kratkim hipom, ko bi mu priznala vse, kar je tajila in skušala zatreti v svojem bolnem srcu. Pa verjeti ni mogla lastnim očem, kar so govorile tiste drobne črke, nametane na papir tako nerodno, kakor da jih je pisal mrzličen bolnik...

„— — — pa je bolje, da se nisva poslovila, ker bi morda ob slovesu omagala oba... Ljubi ga, ker ga moraš ljubiti in ne povej mu nikoli, da je stal med nama kakor trdna stena, čez katero nisva mogla in nisva smela! Bogve koliko časa bi naju še ločil... in to čakanje bi bilo vsaj zame huje, nego ločitev sama. Kakor veš, sem uredil vse, da se ne vrnem nikoli več . . . vsak sled za menoj je izbrisan in konec morda ni daleč! . . . Ne jokaj, ker tvoje solze so prelepe in ne daj, da bi moral še kdaj misliti nanje!

Fran.

Samo kratek vzklik se je iztrgal iz njenih prsi, nato se je vrgla v travo in ni niti zaihtela . . . Hip nato pa se je dvignila in odhitela nazaj pred hišo, kjer so stali še vedno vsi začudeni in tihi. A še bolj so se začudili, ko je skočila vsa tresoča v koleselj in prijela za povodce.

„Kam hočeš, Amalija?... Pusti vendar, da te pelje hlapec, saj ti si že pozabila, letos nisi vozila nikoli . . .“ je jecljal gospod Radigoj, a Amalija je udarila po konju, da se je vzpel na zadnje noge in oddirjal izpred hiše v mogočnih skokih. Oblak prahu se je dvignil za vozom, a Amalija je bila z bičem po konju, da je bežal kakor veter. Griva mu je vihrala in podkve so pele, da so se umikali kmetje prestrašeni v stran, a Amalija je videla pred seboj samo njega, ki se vsak hip odpelje in ga je morala dohiteti . . . Bič je žvižgal skozi večerni zrak in oblita od krvavih žarkov je bila s svojimi razpletenimi lasmi lepša od boginje . . .

Ali tam v dalji je izginjala na železniški progi črna točka, vedno manjša je bila, in ko jo je Amalija zagledala, ji je padel bič iz rok in je vztrepetala kakor obstreljena ptica . . .

Še tisto zimo je umrl gospod Radigoj za jetiko.

Pastúškin:

Kralj Edip.

Pol osmih. Cirkus Busch je še zaprt. Grške lepote žejni ljudje se vsipljejo iz tramvajev in derejo v nervozni naglici proti vhodu. Pri raznih vhodih se naberejo pestre gruče občinstva. Iz Pratra naokoli gluši običajni živ-žav. Od druge strani jo primaha truma dijakov in izgine skozi mala vratica v ozadju — tebansko ljudstvo, ki bo čez pol ure tulilo in tekalo po areni. Zdajci se vhodi odpro in požro, kakor bi trenil, nabrane gruče. Objame nas dremotna svetloba cirkusa. Pred nami arena, na drugi strani mogočen šesterostebri vhod kraljeve palače. Po stebrih, velikanskih, temnih in mrkih, se zdi, da se plazi nevidno in pokukava zločesto izza voglov zla usoda Edipova. Iz arene vodi v palačo kakih dvajset stopnic in ob straneh širokega stopničevja se dviga pred palačo rdečkast dim iz dvoje prostornih žrel. Šumenje in brnenje med vrstami občinstva utihne, pred palačo ob areni se utrga trobentanje, dvakrat, trikrat in se razsuje po temi. Iz palače zahrumi votlo bobnenje, narašča, naraste, pojema, pojame. V areno pade modrikasta svetloba, iz ozadja, palači ravno nasproti, se vsuje valoma tebansko ljudstvo in zalije areno: „Edip, pomagaj! Pomozi, kralj!"

Igra se začne.

Edip se ustopi na sredo stopnic, meri svoje ljudstvo, za mano šepeče natakar: „Frisch Bier angenehm, keine Pause, meine Herren." Kreon prikoraka od desne in pove, kako misli. Edip bodri meščane, naj iščejo z njim morilca njegovega prednika. Kralj izgine v palačo. V tekstu čitam med oklepaji: „Das Gewölk des Himmels ballt sich finster zusammen, durch einen Spalt aber fällt ein Strahl der Sonne, die schon tief zu stehen scheint, auf den Palast." Gledam, kako se bo to zgodilo. Rumeno platno nad nami se ne gane, oblakov noče biti, le toliko se lahko sumi, da imajo najbrž opraviti s solncem, obljubljenega žarka namreč tudi ni. Nevzdržema raste pospeh dejanja, Edip in Kreon se zbesedičita dodobra, Edip razprede povest o korintskem Polibu in Meropi in o strašni prerokbi Apolonovi. Besede kapljajo druga za drugo, rožljajo po stopnicah v areno, prše širom po prostoru, da nam postaja pri srcu tesno in tesneje. Naenkrat, sredi povesti, sikne oster žvižg. Ali se kdo šali za odrom, ali se je zmotil inšpicijent? Ne, vlak žvižga zunaj tik za cirkusom — saj pač ne more vpoštevati naših hiperestetičnih skomin. Sledi krasna korova partija:

Hast du gehört, wie sie von den Göttern sprachen,
wie frech die Worte, schamlos und nackt,
aus ihrem Munde brachen?

kjer se „von den Göttern sprachen“ v učinkovitem kanonu trikrat, štirikrat ponavlja, pol recitativ, pol petje, v pretresujočem ritmu, vsakikrat močneje, vsakikrat vnikljiveje. Grozepolno neodoljivost seje na vse strani zamolkli solo:

Wie sie den Götterspruch schmähten,
von Laios den Spruch,
den uralten Fluch!

Umetnik je svoji nalogi docela kos: uuuuuralten Fluuuch! Pa se zaplete med njegov uuur-uuch pobalinsko pocestni kra-kra-kra: avtomobil frči zunaj mimo cirkusa. Edip izve polagoma, kako je z njim, širi roke, skandira zdaj na to stran zdaj na ono, hodi gorindol po stopnicah, tarna, vzdihuje, kliče k bogovom. Med njegove klice se meša hreščeča lajna iz bližnje praterske barake, kjer se človek za groš lahko udeleži turistovske partije in se po „Kegelrutschbahn“ pridrsa zopet v dolino. Če ga veseli še enkrat, dobi od skoro živega zamorca tudi razglednico v spomin. — Velike besede, močni ritmi vro umetnikom čez ustne, kolo usode se vrti, vrti... do grozničave scene Jokastine smrti in dalje do Edipove oslepitve. Trušč, vik in joj, stopniške dirke, ki jih uprizarjajo Edipove dekle, baklonosci, tebansko ljudstvo. Z izpraskanimi očmi se pritiplje Edip zopet na stopnice, tiplje sem, tiplje tja, javk v visokih deklamacijah, ginljivo slovo od otrok, omahne čez stopnice, se zavali v areno:

Thebaner! das ist Ödipus, der groß war
unter dem Volke und viel beneidet war.
Drum muß ein Mensch des letzten Tages harren
im stillen, ganz im stillen.

In odide v svet. Zopet votlo bučanje za odrom, tema, iz teme trikratno trobentanje — konec. Zagrinjalo ne pade, ker ga ni.

Čudno plehko mi je postalo v duši. Toliko vem, da sem pozabil ploskati; zakaj dobra volja zasluži ploskanja, če se le ne blamira — in tukaj se ni. Zunaj na cesti sem srečal znanca, ki je prihajal od nasprotne strani od praterskih Benetk in iz mesta Liliput.

„Kako ti je ugajal kralj Edip?“

Da, kako mi je ugajal? Prosil sem ga, naj mi raje pove kaj o Liliputancih.

*

Uprizoritev „Kralja Edipa“, ki jo je nudilo letos osobje nemškega gledišča pod vodstvom Reinhardta, se je v kratkem razbobnala za najmarkantnejši pojav v letošnji glediški sezoni. Z navdušenjem je sprejel Berlin njegove prireditve, mnogo ploskanja je bilo tudi na Dunaju. Da, po zadnji dunajski predstavi 14. maja je bilo slovo tako ginljivo, da je morala policija naravnost iztirati navdušeno množico, ki se kar ni mogla ločiti od berlinskih umetnikov.

Pojav je res markanten, a več kakor markanten težko.

Stari žive, ožive pri raznih prilikah. Dunajsko dvorno gledišče v svoji patrijarhalni častitljivosti in — vsaj letos — čudni pestrosti se spomni tupatam tudi Grkov. Ob priliki vseučiliščnega potovanja na Grško se je oprizorila Orestija, ob istem času kakor v Pratru „Edipa“ smo videli tu „Elektro“. Naj človek tudi pozabi ploskati pri „Kralju Edipu“, vendar mora Berlincem priznati, da pridejo vsaj s svojimi boljšimi močmi antiki mnogo bolj do živega nego dunajski umetniki, ki vkljub raznim hiperminucijozno izbrušenim finesam igrajo tako, kakor bi se jim ne ljubilo ukrasti gledalcu niti za sekundico zavesti, da nas loči od Grkov nad dvajset vekov. Koncem letošnje sezone je tudi pariški Oeuvre spravil na oder Aristofanove „Ptiče“ v Nozièresovi prikrojitvi. Torej stari žive, recimo odkrito: životarijo. Zakaj pa so stari, prosim? „Sofoklej v cirkusu, hudo so ga udarili bogovi na stare dni. Profanacija!“ se je čulo spričo Reinhardtovega poskusa. Drugi so se zavzeli za Reinhardta, da nam je dal piti iz prvotnega vira. Resnica bo pač ta, da nam je skušal dati in da se poskus ni docela izjalovil. Starodaven umotvor naj bi uspel na moderni pozornici in pred modernim občinstvom, ki si vrhutega prisvaja absolutno sodbo o antiki? Režiser, ki pozna Sofokleja in pozna še bolj moderno občinstvo, seže po modernizirani predelavi. Ogenj v strehi, češ da prodaja ponarejeno mleko za naravno. A režiser je prepričan, da moderni želodec naravnega mleka ne prenese.

Kam torej in kako?

Reinhardt je skušal odgovoriti na vprašanje s tem, da je ubral nekako srednjo pot in spravil Sofokleja v cirkus, ki tvori v marsikaterem oziru nekak kompromis med starim amfiteatrom in današnjim odrom. Smel si je tem potom obetati uspeha tembolj, ker ga je imenitno podprl Hugo von Hofmannsthal s svojim tekstom, ki je v celoti tudi nekak kompromis med natančnim, vestnim prevodom in prosto, novo prepesnitvijo; posebno jasno kažejo to korove partije. Primerjajte, prosim! Korova antistrofa v. 884—896 se glasi v prostem posnetku grškega besedila in merila nekako takole:

Ki v delih svojih se prevzame,
al v besedah pregreši,
pravice ga oko ne straši,
božje veže ne časti —
za tako zlobo naj ga zbiča
zla usoda do krvi.
Če ta ti nepošteno poštenjači,
v zločinu šalo zre samo,
in oni svetoskrite tajne skruni —
kdo potemtakem, kdo
naj v strahu pred bogovi bo?
Če je častno to početje,
kaj bi nam pobožno petje?

Hugo von Hofmannsthal prevaja:

In Jammer und Grab
soll es sie werfen!
Wenn straflos sie gehen,
erhoben das Haupt,
wer ist's, der noch glaubt?
Wenn diese wandeln
in Glanz und Ehr',
dann opfern wir alle nicht mehr!

Dva kompromisa je Reinhardt torej imel, oder in besedilo, ni pa imel tretjega — občinstva, in ta je vendar preimeniten faktor, posebno še, kjer gre za uspeh. Nad besedilom se nihče ni spotikal, tudi ne nad posameznimi igralci, ker g. Moissi nam je podal tako samoniklega, grško-svojega Edipa, da je njegova igra tudi ves ensemble umetniško dvignila. Brez njega in brez gče. Haims kot Jokaste bi ostali igralci napravili najbrž enak vtisk, kakor ga delajo ob takih prilikah oni v dvornem gledišču. Pač pa je padla marsikatera ostra na račun inscenacije. Ne da bi kdo ne hotel priznati Reinhardtu ogromnega režijskega daru, a tako nasploh . . . „Tako nasploh“ navadno ni ugovor, treba je navesti in precizirati, kaj je pogrešeno in kako bi moralo biti. Toda v Reinhardtovega „Edipa“ res ni mogoče drugega zalučiti kakor kak „tako nasploh.“ To je bilo opažati tudi v glasovih, ki so se blagovolili o tem izraziti. Ta je omenjal reflektorje, drugi nage baklonosce, tretji tuleče tebansko ljudstvo, četrti galopade po stopnicah itd., in zmerom tako, da se ni prav vedelo, ali namerava s tem omenjanjem grajati ali hvaliti.

Če še pristavimo, da se je, še preden se je Reinhardt dodobra poposlovil, oglasil v Pratru že drug, čisto dunajski, parodiran „Edip", se izkaže približno tale facit:

Pod živim dojmom, da nas dosedanje uprizarjanje starih klasikov nikakor ni moglo ogreti, je Reinhardt s pridom apeliral na zdravo javno mnenje in namignil, ali se ne bi mogli približati starim po kaki drugi poti. Občinstvo je mig razumelo, z veseljem pozdravilo in se tik nato zamislilo, ali bi pritrdilo ali ne? . . . Toliko se lahko reče, da bo Reinhardtov poskus kmalu samo še prehodna oblika v iskanju nekaj novega — slabšega? boljšega? Nevroza in histerija moderne Talije se giblje v onih kritičnih stopinjah, ki jim lahko sledi katastrofa in lahko ozdravljenje. Ne prorokujmo!

Fran Albrecht:

Pesem samotnih.

Na okno trka življenje. —
In mi stopamo kakor jetniki,
uklenjeni vase, iztrgani vsemu
po izbi počasi — počasi. — —

In mi stopamo kakor jetniki:
zamišljena čela, zastrti pogledi
uklenjeni vase, iztrgani vsemu:
ljubezni, življenju in domovini
ter — iščemo . . . V naših možganih
je polno vprašanj. —

In zunaj kriči življenje
in trka na okno in vabi . . .

Domotožje.

Kdo je razpredel med tabo in mano
te tajne skrivnostne vezí,
da mi nenadoma včasi pijano
v odsvit tvojih zarij oko zastrmí —
zemljica rodna, daleka, daleka!
Zemljica plodna, sen mojih sanj! . . .
Ti — nesvobodna, kaj si se vzdramila
v srcu zdaj mojem, da sem bolan?

R. Jakopič:

Spomladanska umetniška razstava 1911.

Smrt Ivana Groharja in okolščine, ki so v ozki zvezi z njegovo osebo, so bile povod, da je dobila letošnja spomladanska razstava drugačno lice, kakor je bilo početkom nameravano.

Nerad izrekam v svoji domovini ime kluba „Save“, ker mnogo bridkih misli in občutkov se nanovo vzbudi pri spominu na to ime. Skoraj brez sadu je ostalo delo tistih umetnikov, ki so se že v zgodnji mladosti odpovedali posvetnemu uživanju z namenom, da osrečijo svoj narod in mu pripomorejo do svoje lastne umetnosti, katere do tedaj nikdar ni imel. Sanje, hrepenenje, žrtvovanje brez učinka, brez zadoščenja, brez uspeha! Neobčutljivo je gledala domovina to njihovo vztrajno prizadevanje, kakor da pritrjuje soglasno značilnim besedam, ki jih je izgovoril ob neki priliki umrli notar Ivan Gogola: „Pustite nas v miru z umetnostjo! Kaj je vendar treba slovenskemu narodu umetnosti?!“ — — — V srcu marsikaterega pa izmed onih, ki bi se po naravnem sklepanju morali okleniti teh umetnikov, ali vsaj simpatizirati z njihovimi načeli, se razliva neka grenkoba, kadar zazveni na njih uho ime kluba „Save“. In le prav malo jih je, ki so zasledovali s sočutjem in brez hinavščine prizadevanje teh umetnikov in spoznali resnost njihovega delovanja. Tako je!

Navedene okolščine so tudi povzročile, da klub „Sava“ ni v Ljubljani nikdar razstavljal pod svojim imenom in da sem posebno jaz skušal kolikor mogoče zabrisati v domovini značaj separatizma. Tukaj so razstavljali člani kluba „Save“ skupno z drugimi slovenskimi umetniki in njih dela so se na razstavah krajevno ločila od drugih le v toliko, kolikor je iz umetniških ozirov neobhodno potrebno.

Zdaj pa je smrt ločila nekoga od nas, čigar ime je v najožji zvezi z imenom kluba „Save“. Njegovo udano trpljenje naj razjasnjuje duh tovarišev in naj krepča njih srca ob časih skušnjav in dvoma! Njegov duh naj spremlja mladi umetniški zarod na težki poti umetnosti! —

Še enkrat se zberejo tovariši okrog umrlega prijatelja, še enkrat hočejo na tihem praznovati eno tistih svečanosti, ki so jih združevale marsikrat daleč od domovine. Še enkrat so izbrali svoja

dela in jih porazdelili tako, kakor so bili vajeni, ko so prirejali svoje razstave na Dunaju, v Londonu, v Varšavi i. t. d. Tako je torej prišlo, da je na sedanji razstavi določen poseben oddelek članom kluba „Save“, v obeh levih prostorih pa se nahajajo dela drugih umetnikov. V četrtem prostoru je razstavilo društvo „Klub slov. amater-fotografov“.

Če izpregovorim zdaj nekoliko besedi o tej razstavi, prosim cenjene čitatelje, da ne pričakujejo kake kritike od mene. Nisem prijatelj kritike, ker ne verujem v njeno blagodejstvo in njeno potrebo, torej tudi ne v njeno upravičenost. Kritika namreč ne more vliti občinstvu ljubezni do umetnosti, na kateri podlagi še le je mogoča njegova umetniška izobrazba; edini njeni uspeh je kvečemu le ta, da uniči marsikomu naivno veselje na uživanju umetnosti. Za umetnika pa je kritika sploh brez pomena, mora biti brez pomena, ker ravno umetnik mora sam iz sebe vedeti, kaj hoče in on sam je poklican, da to, kar hoče, tudi razodene. Sicer more kritika s hvalo ali grajo povišati ali ponižati zunanji ugled umetnika, na njegovo umetnost ne more in ne sme vplivati. Njegovo umetnost ne smejo osrečevati besede, on nima in ne sme imeti svetovalcev, edini zanesljivi in večni svetovalec je brezkončno stvarjenje.

Pač bi se mogel marsikateri, ki se zdaj peča s kritiko, ki pa ima tudi globok vpogled v človeško življenje, oči za skrivnosti stvarjenja, ljubezen do umetnosti, dobro voljo in pohlevno dušo in sovraštvo do laži — pač bi se mogel tak kritik mnogo naučiti od umetnika in njegovih proizvodov in na tem temelju postati resen opazovalec in razlagatelj umetnosti; njemu bi bila potem dodeljena lepa naloga, da zbira okrog sebe duše in s silo svoje besede v njih vzbuja ljubezen do umetnosti in potrebo do nje. Moja naloga pa je, danes podati o tej razstavi le kratko karakteristiko, prepuščajoč vse drugo onim, katerih moč je beseda.

Pri vstopu v prvo dvorano se zapazi na prvi pogled, da stoje umetniki, katerih dela so tukaj zbrana, v tesni zvezi med seboj. Nekaj sorodnega govori iz vseh teh umotvorov.

Ni namen teh vrstic razlagati podrobno, kako daleč sega ta podobnost, kako variira, kje se konča in kje se začenjajo razlike in nasprotstva posameznih individualitet; eno le naj tukaj poudarim, namreč to, kar jih bistveno združuje in to je: utemeljevanje njihove umetnosti izključno na naravi in njenih pojavih. Tako pojmovanje pa vodi neizogibno do tega, da se začne polagati v umetnosti vso težo na njeno bistvo in izločevati iz nje vse, kar je postranskega.

Iz navedenega izvira dejstvo, da si ti umetniki prilastujejo pravico in dolžnost do samostojnega individualnega proizvajanja.

Umevno je, da v sedanjih socialnih razmerah ne bodo ugajali občinstvu umotvori take duševne smeri. Zdaj, v času splošnega kruhoborstva, hinavščine, hrepenenja po posvetnem uživanju, duševne zmedenosti in kulturne pohabljenosti se stavijo tudi na umetnost zahteve, katerim ti umotvori ne morejo zadoščati, ker jim primanjkuje ona vabljivost, ki se prilega današnjemu življenskemu pojmovanju. Drugačen zrak nam veje iz drugih dveh oddelkov. Čutim, da so se tukaj združeni umetniki vzgojevali in vežbali pod različnimi razmerami in pogoji, da niso bili v nikaki medsebojni stiki in da se pri njih ni vršil nikakršen medsebojni vpliv. Ako pogledamo, se nam zdi, da se tu razstavljeni umotvori med seboj močno razlikujejo. In vendar — kdor ima le količkaj vpogleda v umetniško proizvajanje, ta bo kmalu spoznal sorodnost tudi teh umetnikov. To sorodstvo pa ne temelji v notranjem soglasju, ampak v zunanjem vplivu. Enaka tendenca, ki vodi vsa njihova dela je sad prizadevanja s priznanimi sredstvi doseči priznane učinke; ali drugače povedano: njih umetnost temelji na tradiciji.

Tradicija ima sicer v umetnosti brezdvomno svojo upravičenost in igra v njenem razvoju veliko in koristno vlogo, ampak — mi Slovenci — saj smo Slovenci, ali ne? narod, ki se razlikuje od drugih narodov, ki čuti vsled svojih posebnih življenskih razmer tudi posebne življenske potrebe — ali ni tako? Mi, ki nimamo še jasnega začetka lastne umetnosti, kako moremo vedeti kaj o tradiciji!? Vsa tradicija, ki jo imamo, je le sad tujega dela, primernega tujim razmeram, za nas mešanica, neobčutena, neprebavljena, ki nam ni šla ne v kri ne v možgane.

Za nas je samo ena pot, če nočemo, da nas preplavi valovje tuje kulture, če nočemo umreti: otresimo se tujega vpliva, da moremo dospeti sploh kdaj do svojega začetka. Ne bodimo oskrbniki, hlapci tujega bogastva, ampak postanimo gospodarji svojega, četudi skromnega posestva.

To izvajanje je izvor mojega osebnega mnenja, s katerim nočem nasprotovati nobenim drugim resnim nazorom in smerem. Čas bo določil, katera pot je bila prava.

Ivan Cankar:

Ob grahu.

Poročena sta bila šest mesecev in sta se ljubila kakor prvi dan; nikoli ni bilo žal besede med njima. Sedela sta po večerji v kuhinji in sta luščila grah. Med njima je stal na mizi velik jerbas, tako da sta si komaj videla v oči; grah sta metala v skledo, stroke pa na tla. Na steni je visela mala kuhinjska svetilka in je dremotno gledala na roke, ki so se poigravale v jerbasu ter se toplo dotikale druga druge.

Govorila sta skoraj šepetaje; čisto navadne stvari, zato da je srce lahko zadremalo ter si odpočilo.

„Včeraj, ko sem stala na pragu, je prišel mimo — kaj misliš, kdo?“

Nasmehnila se je prešerno; tudi on se je nasmehnil in ji je pogledal veselo v vesele oči.

„Kdo?“

„Tisti Matija . . . že zato ga nisem marala, ker mu je bilo Matija ime . . . tisti stari, plešasti, kozjebradi Matija, ki me je snubil nekoč. Sladak obraz je napravil, v sto gub ga je spačil, premeril me je od vrha do tal, nazadnje pa me je pogladil po licu s tisto roko . . . tako kožo ima, kakor da bi nosil preohlapne sive rokavice . . . in je rekel: Eh, eh, no, no, no . . . Ti bi rekel: Kako rad te imam, duša, kako rad! . . . on pa: Eh, eh, no, no, no! . . .“

Smejala se je tiho in mu je gledala v obraz; on je gledal v jerbas ter je vprašal šele čez par trenotkov:

„Po licu te je pobožal?“

Držala je strok med prsti in ga je počasi odpirala.

„Zakaj bi me ne pobožal? Saj bi bil lahko moj oče!“

Vrgel je v skledo strok namesto graha.

„Ali treba ni! Sploh . . . čemu pa si stala na pragu?“

„Saj sem bila sinoči poleg, ko si pobožal natakarico, pa mi še na misel ni prišlo . . .“

„Natakarica je natakarica! Roka gre sama . . . iz navade . . .“

„Res . . . iz navade!“

„Kaj misliš, da hodim od krčme do krčme natakarice božat?“

„Kako bi se bila drugače roka navadila?“

„Tebi se je pač lice privadilo . . . kako bi drugače tako mirno pustila, še smejala si se?“

Obema so se tresle roke; luščile so dalje, ali dotikale se niso več; govorila sta šepetaje kakor prej, svetilka je gledala dremotno, stročje je šumelo.

Pogledala mu ni v oči, rekla je s spremenjenim, globljim, tišjim glasom:

„Ne samo natakaric . . . ne le iz navade . . .“

„Kaj misliš?“

Molčala je.

„Kar povej! Jaz nimam skrivnosti . . . jaz ne!“

„Kaj misliš?“

Molčal je.

„Zdaj, ko si začel, govori dalje! Vse do konca! Ti nimaš skrivnosti, ti ne — kdo drugi ima skrivnosti?“

„Jaz ne stikam po tvojih pismih; ali spravi jih, da ne bodo ležala po mizah in policah!“

„Kakšna pisma?“

Zardel je, žila se mu je prikazala na čelu.

„Če uganjaš neumnosti, jih vsaj ne taji nikar! Ali sem ti kaj očital? Zaupal sem ti kakor svojim očem, zato sem molčal Zdaj pa tajiš . . . kadar otrok taji, je kradel . . .“

Ustnice so se ji tresle, šle so na jok.

„Saj si bral, saj praviš, da si bral! Kaj bi tajila? Kakšen greh, kakšno hudodelstvo?“

„O, kaj greh, kaj hudodelstvo! Malo sladkih besed, pa malo božanja, pa malo nezvestobice — kakšno hudodelstvo?“

„Ali vpije pismo od daleč, od koga je in kaj da je? Zdaj bom trepetala, kadar pride pismonoša. Odpiraj pisma sam, ne kaži mi jih, ne mojih in ne svojih!“

„Svojih?“

„Jaz ne stikam za njimi po policah in predalih . . . tudi tistih nisem pogledala, ki so tako verno spravljena in z rdečim trakom prevezana!“

„Kar odveži jih, kar beri jih, ti, ki ne stikaš po policah in predalih! Povem ti celo kar naravnost, da sem jabolka klatil in grozdje kradel, predno sem te snubil!“

Nasmejala se je kratko, sunkoma.

„Čudno je, da se je držal tisti črni las celih šest mesecev tvojega rokava . . .“

„Kakšen las?“

„Črn! Kaj imam jaz črne lase?“

„Kje? Kdaj?"

„V nedeljo zjutraj. Blizu polnoči si v soboto prišel domov, po prstih si hodil, tiho si se slačil, jaz pa sem te slišala in videla. Ko sem zjutraj pogledala suknjo, je bil črn las na nji, dolg črn las!"

„Jaz nimam dolgih črnih las, tudi nobeden mojih prijateljev ne! Ne jaz . . . jaz nisem bil zaljubljen v tistega babje domišljavega igralca, ki je poigraval s tenkimi bedri ter streljal z očmi na balkon . . . tudi sanjalo se mi ni o njem!"

„Kaj sem ti pravila, da se mi je sanjalo?"

Zasmejal se je sikaje izza zob.

„No, glej!"

Njene oči so bile motne, zastrte.

„Med balkonom in med odrom je bil parter. Ali ni ga bilo med tvojo nogo in nogo tiste ženske, ki je sedela po gledališču za najino mizo."

„Tudi ne med tvojo roko in roko tistega človeka, s katerim sta hkrati posegla po kruh!"

Močno so se jima tresle roke, jemala sta stroke hitro in previdno, da bi se prst ne dotaknil prsta; luščila sta dalje, grah je padal trkotaje v skledo, stročje je šumelo na tla.

„Kar reci, kar misliš... kar reci naravnost, da sem vlačuga!"

Gledal je predse, ustnice so mu trepetale, kri mu je šinila v lica. Sam ni vedel, kako se je zgodilo, da mu je siknilo izza zob kakor pljunek.

„Si!"

V tistem hipu je bil njen obraz ves miren, niti zardel ni; odgovorila je počasi in šepetaje.

„Torej sva si enaka . . . šele nocoj . . ."

Molčala sta obadva in sta luščila, dokler ni bil jerbas prazen. Nato je šla ona v izbo in je tam prižgala svečo, on je upihnil kuhinjsko svetilko in je šel za njo. Slačila sta se molče, molče sta legla v posteljo in sta se odela do vratu. On je gledal proti oknu, ona proti steni, kjer je visela velika podoba Matere božje. Začul je tiho, pritajeno ihtenje, stisnil je ustna, gledal je proti oknu in se ni ganil. Ihtenje je bilo glasneje, narahlo se je stresala postelja.

„Mimi!"

Zakrila si je obraz z obema rokama.

„Mimi!"

Prijel jo je za roko, za obedve roki; izpod debelih solz se mu je smejalo dvoje rjavih oči, dvoje toplih ustnic.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

4. Ko, kot, kakor in sorodni vezniki.

Pisatelj „Antibarbarov“ se je na strani 63. doteknil tudi rabe veznikov *ko* in *kot* s temi besedami: „‚Bojim se ga ko živega vraga‘ pomeni ‚tako se ga bojim, kakor bi bil živ vrag‘. ‚Bojim se ga kot živega vraga‘ pomeni ‚bojim se ga, ker je živ vrag‘. Pomniti je torej: kot *ni nikoli primerjalni veznik, ampak le istoveti.*“ — Skoraj ob istem času, kakor Tominšek, se je bavil z veznikom *kot* g. M. A. Ternovec na str. 61. svoje knjižice „Venec povesti“, kjer piše: „Besedice kot za nemški ‚als‘ in ‚wie‘, ital. ‚come, in qualità‘ ni v ti knjižici, ker je nisem zasledil ne v govorici priprostega našega narodca, ne v drugem slovanskem jeziku.“

Preden presodimo mnenje Tominšekovo, moramo obravnati trditev Ternovčevo, ker je širša in se ž njeno obveljavo zruši Tominšekov nauk sam ob sebi, če bi za to ne bilo drugih razlogov.

Ternovčeva trditev ni izrečena v naši literaturi na rečenem mestu prvič. Z enako odločnostjo, kakor ta pisatelj, je zoper to besedo nastopil že pred enajstimi leti g. Milivoj Ivanov v „Edinosti“ leta 1899. štev. 244, kjer uči tako-le:

„Slovenski narod sploh ne pozna in nikdar ne rabi besede kot v pomenu švabskega „als, wie“, da, niti v primerjalnih slučajih ne, kajti v teh slučajih govori narod kakor ali ko in ne drugače. Hoté ga izvajati iz koti — kakoti, ali to je vse prisiljeno in proti vsem pravilom slovenskega glasoslovja, saj ni razloga, da bi baš besedi kakoti spreda in zada zloge tako nenaravno odsekavali in potem oni odseček —kot neprekosljivim izrazom rabili; nego v sitni zadregi je bil oni pisatelj, ki je prvi ta kot uvel, kako bi svoj als slovenski povedal, — *izmislil* si je in nam vrinil ta povsem neopravičen kot, seda pa kotkajo, da je groza. Sloven pa tudi besede koti ne pozna, nego govori: Jasno ko ribje oko, belo ko sneg; jaz, tvoj prijatelj, ti tako svetujem —, rodil se je siromak, umrl je bogataš —, okrajni urad in sod (das bezirksamt als gericht), viši deželni in prizovni sod (das oberlandesals berufungsgericht) ... Tudi v vseh drugih Slovanih *nikjer* ne nahajaš besede kot za rečeni pomen nam toliko vsiljevani, — in pa če bi bila vsaj *blagoglasna* besedica, ali tudi to ni, ostane *gerda spaka* čisto nepotrebna, torej ogibaj se je. — Vse kaj drugega je štajerski kakti, pametno skrajšan iz kako-ti in ga štajerski Sloven tako rabi za pomen švabskega wie, nikdar pa ne za švabski als, n. pr. Predajam ti, moj sin, vso last! delaj, gospodari kakti (!) drago, ali glej, da ne razsipaš imenja. V tem pomenu se nahaja tudi v Miklošičevih spisih.“

Ivanovljemu mnenju sem se glede nekaterih nazorov — saj vse ni napačno — uprl v nekem, v „Slovencu“ natisnjenem in malo poznanem spisu „O Levčevem pravopisu in njega kritikah“, ki ga v posebnem natisku zapiram že leta in leta, pa ga hočem naposled vendar, četudi nedokončanega izpustiti v svet, ker pojašnjuje nekatero dvojbeno vprašanje in zavrača nekatero napačno mnenje, ki se ponavlja dan za dnem in moti pisavce in bravce.

Ternovec torej izjavlja, da ni mogel zaslediti besedice *kot* ni v našem, ni v katerem koli slovanskem jeziku, Ivanov pa zatrjuje kar naravnost, da si jo je izmislil kak naš pisatelj, kateri je hotel imeti nadomestek za nemški ‚als‘. Te trditve so, kakor sem v rečenem spisu dokazal, neosnovane in premalo premišljene. Če se v tem ali drugem kotu naše domovine ne govori ta ali druga beseda, se iz tega še ne sme sklepati, da je tudi drugod ne poznajo ali da je ne pozna nihče. In to delata imenovana gospoda. Da si besedice k o t ni izmislil noben naših pisateljev, ampak da so jo tisti, ki so jo začeli rabiti, poznali iz narodne govorice, ter jo zategadelj narod res rabi, dasì ne povsod, za to imamo več dokazov. Nahajamo jo na primer v vzhodni gorenjščini. V narodnih pesmih, ki jih je zapisal M. Valjavec, imajo ravno redakcije, katerih jezik se kolikor moči približuje narodni govorici, ta *kot* v obliki k ъ t: Kъt bъ tôja mati biwa (SNP. I. 109 b. 5); Kъt bъ vmadъ déte jmewa (I. 109, 26, 29); Pa v ječi drujiga nič ni Kъt same bele štir kosti (I. 286, 23, 29); De se bom rzjokow čez njo Kъt dete čes sojo mater (I. 409, b, 10, 14); Ker so huj žene kъt možje (I. 530, 14). To ima tudi M. Ravnikar — Poženčan: Ko so hujši žene kot možje (I. 531, 14). Enako: Ta vabvák nъč drujga na pomén’ Kъt vajskó (IV. 7176, zapisal v Ihanu Ant. Breznik) itd. Za Tuhinjsko nam izpričuje rabo besedice k o t izrečno p. Ladislav Hrovat v Slov. Glasniku 1866, 221: Štefek je dober človek, pošten mož, k’t župan pa je mevža; Danes so v pridigi pravili same istorije, k’t od Suzane, od Davida, od egiptovskega Jožefa itd. Dalje nahajamo ta veznik tudi v Belih Kranjcih, n. pr. v Suhorju: Kot sem verval siromak jest (SNP. I. 122, 39); v Kloštru: In ogenj tako pogasi, Kot da nikoli ne gori (SNP. I. 615, 47); v Marindolu: Takva bi ti med vilami bila, Kot je moja snaha med snahami (Šašelj, Bisernice II. 20); Pa jo deni u svoju komoru, Jutri ne bo, kot je utrgana, Ne bo ljuba, kot je dopeljana (Bisernice II. 21); v Pribincih: Oglej se ti na me, Kot se Jezos na te (Bis. II. 35) itd. itd. Enako pa moremo slišati k o t v središču Slovenije in okolici; gospoda, ki ga negirata, nista bila najbrž nikoli

v Ljubljani ali pa sta poslušala tam odlično nemščino. Ker nimamo iz navedenih krajev v prejšnjih dobah pisateljev, je prišel kot kajpada razmerno kesno v našo knjigo. V obliki ked ga ima v slovnici 124 Pohlin: oshtarij je vezh ked zirquâ, 231: imenje te zhędnoste njem bulshi dojde, ked wogatstvu inu nuznejshi rata, ked gospóski ſtan. Ta in oni se mi bo rogal, da se sklicujem na Pohlina; takemu lehko vržem v brk moža, čegar slovnica spada med naše najboljše, Metelka, v katerem najde: Je jasno kòt ribje okó, mara zá te kòt za lanskь snég, imá večji oči kòt želodьc, jih je pьršlo kòt listja in trave, se vlačь kòt mьgla 273; gladьk kòt dobova skorja 274, jajce več kòt puta vé 275; boljšь je dьrži ga kòt lovi ga 277 itd. Veznik kot je potemtakem slovenščini dobro znan, dasi ne povsod; do veljave ga je pač najbolj spravil Metelko in njegovi učenci. Toda gospoda Ivanov in Ternovec porečeta morda: kъt ni koti ampak kaj drugega. Kaj neki? Če dobivamo iz boljè po Gorenjskem in drugod bъlj (bèlj) (prim. glede naglasa ble pri Janezu Svetokriškem) in če v zloženkah z -že (blago-že, blazě-že) po odpadu končnega samoglasnika oslabeva pred *-ž* (*-r*) stoječi samoglasnik v polglasnik ter izpada, kjer to dopušča izgovor (blagr, blazr, kar da potem zopet blagъr, blazъr [blozъr]), zakaj bi iz koti ne smelo nastati kъt?

Pa ne samo Slovencem, ampak tudi nekim drugim Slovanom je znan *kot* prav dobro. Že to, da rabijo ta veznik Beli Kranjci, nam namiguje, da poglejmo, kako je s to stvarjo v Hrvatih. Ker dandanes hrvaški ali srbski književni jezik ne pozna te besedice, sta Ivanov in Ternovec brž mislila, da je tam sploh ni. Toda stvar je povsem drugačna. Rabijo namreč kot že dalmatinski pisatelji, med njimi njih prvak Marko Marulić (rojen 1450: Kot rika ne staje vrime brzo tekuć 223) in pa P. Zoranić (rojen 1508: Ki god mladi ne ljubi, Jest kot prez voća dubi 58). Tudi današnji čakavci ga poznajo, kar razvidiš iz narodnih pesmi iz Istre, ki jih je izdalo vredništvo „Naše Sloge" v Trstu: Svekrvica kot mila majčice (1. 33); Znutri je moj dragi kot jedna jelvica (2. 88); to ti potrdita tudi D. Nemanić (Čakavisch-kroatische Studien III., Sitzungsber. d. Wiener Ak., ph.-hist. Kl. CVIII. 225: „*kòt* oder *kòti* velut") in Strohal (Osobine današnjega stativskoga narječja, Izvješće k. realne gimn. v Rakovcu 1889, str. 35: „*kot, kot'* lat. ut: i iz njega je prosila koti jedna golubica; koja je iste slike koti i vi; koja je tila ovako lipe dvoje ditce utopit kot' sam ja i moja sestra). Od drugih starejših pisateljev hrvaških rabita besedo tudi P. P. Vitezović (Oddilj. si-

getsko 4: Od pušak grmilo, kot da nebo pada; 18 Vidiš da kot mravi od svih stran nastoje turski na nas lavi; 36 Ki si vaši vazdar branil susedstvo kot dom svoj) in M. Kuhačević (Kad vaši kot lavi na grad navališe 140). Dalje je znan ta vezník kajkavcem: Ki so vsi vu nečistoče kot svinje ukaljani (Habdelič, Prvi otca našega Adama greh 22); puni grehov kot šipek koščic (Fuček, Historije 128), ali ne kot prvo (id. 374). Poznajo jo dalje ogrski Hrvatje, kar je razvideti iz Kurelčevih „Jačkih“: Črne oči kot trnjula 5; Bela lica kot mandulja 5; Ja ti kupim lipu kapu, kot ju imam sam 11; Neg se ženi, mili, s kraljevoga dvora, A ja ću se roža, kot (ko = kadar) se budem mogla 96 itd. Brez števila primerov za *kot* v jeziku ogrskih Hrvatov nahajam v knjižici „Kèrstjanszko-katolicsanski kalendar na léto 1865 po nar. Kriszt. Od Jure Horvatha, kiszecskoga ucsitelja izdan. Saproni 1864. Stampan kod A. Reicharda“: kot to na steni viseča tabla kazaše 17, letil je kot ptica 17, Ali kot so oni na svojih dušicah jednako blagoslovni ravni i bogati bili, tako nejednako... 17, Ali kot je sada, taka još nij bila 22, ’nako š-njim baratje kot i vsakim drugim človikom 23, merzlo, kot da bi si ča zakrivili bili 24, ako ti kot njegova žena na njegov stan projdeš 26, ću ga ljubit kot sam ga i dosle 27 itd. itd.

Iz dozdanjega pregleda se lehko vsakdo prepriča, da besedice *kot* ne poznamo samo Slovenci, ampak tudi drugi Slovani, zlasti nam tako bližnji naši bratje Hrvatje in da si je torej ni „iz mezinca izmuzgal“ nobeden naš pisatelj, da govorim v jeziku Ivanovljem. Hrvaška oblika *koti* je celo vredna, da si je zastran etimologije našega *kot* še posebej zapomnimo. Pa ne samo to! Hrvatje poznajo še drugo obliko tega veznika v istem pomenu. Nemanić je na zgoraj navedenem mestu zabeležil tudi „*kod* oder *kodi* velut“ in obliko *kodi* rabi tudi čakavec Mikuličić v Pripovedkah: Leži kodi mrtav 6; lip kodi sunce 8; već su se sini kodi vuki pojili 18; muž se učini, kodi da j zaspal 66; ki će hoditi po kopnu kodi po moru 75 (glej akad. Rječnik in Maretić, Veznici u slovenskijem jezicima Rad *91*, 26). Obliko *kod* pozna tudi kajkavec Fuček poleg *kot* (glej zgoraj): on sud je tak strašen kod bude on občinski 132, živel je kod da bi nigdar ne moral vumreti. Enako ima zgoraj omenjeni ogrsko-hrvaški koledar Horvathov poleg *kot* nekaterikrat tudi *kod*: kod mu je sluga naročil bil, je opravil svoju opravu 22; kod prošnje, kod se to samo od sebe razume, je svoje bogatstvo najper donašal 25; ona kod kaštigajući angel ovde va lozi pred njim stoji 34; zezate, kod dab’ koleno bilo vam zavèrto 43 itd. Edino

obliko *kod* rabi troje, v ogrski hrvaščini pisanih v Mnihovu (menda l. 1894) pri Seyfriedu natisnjenih pobožnih knjižic: „Pilj blažene divice Marije“, „Žitak i smrt blaženoga mučenika Ivan Gabriel — Perboara“ in „Dva dari Jezuša ter Marije“. Maretić misli v razpravi „Veznici u slovenskijem jezicima“, da je čakavski *kodi*, *kod* postalo iz *kudi*, *kud*, in to po vplivu veznika *koti*, *kot*. Ta razlaga ne bo prava, ker veznika *kudi* v pomenu „als, wie“ ne pozna noben slovanski jezik. Čakavščina, kajkavščina in sploh hrvaščina spada k jezikom, ki so predlog *otъ* premenili v *od* deloma po analogiji drugih predlogov, ki se končujejo na *d*, nekaj pa tudi vsled sandhi-pravila, po katerem se je moral *t* pred zvenečimi soglasniki spremeniti v *d*. Ta dvojna sila je spodrinila samostalni *ot* popolnoma. Kar pa se je zgodilo s predlogom *otъ*, to se je ali se že godi vsled sandhi-pravila tudi z veznikom *kot*, ki se je pred zvenečimi začetnimi samoglasniki nastopne besede moral premeniti v *kod*; iz *kod* je bil potem *d* namesto *t*-ja prenesen v *koti*, kjer se je ta oblika še ohranila. *Kod* in *koti* pa ni moglo biti drugo poleg drugega. Isto se godi v slovenščini: Kъt bъ tôja mati biwa se v resnici govori kъd bъ itd. Zategadelj se je Pohlinu zdela ta oblika tudi pri nas bolj navadna in je pisal *ked*.

G. Ivanovu je besedica *kot* tudi *neblagoglasna, grda spaka*. Tak razlog je, kakor vse enake trditve v jezikoslovju, čisto individualen ter nima za vpravičenost ali nevpravičenost kake besede ali zveze niti najmanjše vrednosti. Ž njo se izgovarjajo ljudje, ki jim je drugači že „sapa zaprta“. Meni vsaj se zdi *kot* prav tako blagoglasen ali neblagoglasen kakor hrvaški *kod* v pomenu ‚pri‘: „kot gore“ „wie des Berges“ ali „wie die Berge“ mi je prav tako blagoglasno, kakor „kod gore“ „bei dem Berge“, saj ni — če ne gledamo na različnost dolžine samoglasnika *e* — med obema vsled sandhi pravila niti trohe razlike, le o k o bere drugači. Jezikoslovcem in pisateljem Ivanovlje vrste je neblagoglasna vsaka beseda, če le sumijo, da je podvržena ali tuja.

Miklošič in vsi trezni jezikoslovci razlagajo *kot* iz *kakoti*. Ivanov se norčuje iz Miklošičeve razlage in jo smeši prav brez vzroka; med drugim imenuje *kot* tudi ‚odseček‘; prav bi se moralo po njegovem reči ‚obseček‘. Toda če bi bil kedaj premišljeval o besedicah, ki se zelo pogostoma rabijo, bi bil gotovo spoznal, da so ravno te najbolj okrnjene in jim manjka prav mnogokrat ne samo „repa“, ampak celo „glave“ in včasi celo nekaj „trupa“. Naša besedica je izgubila — saj je *-ti* ohranjen v hrvaškem *koti* — samo „glavo“,

kakor jo je izgubil naš *še*, naš *že*, naš *češ* (iz *anti* [*anoti*] *ho-češ*). Beseda je res narejena iz *kako-ti* tako, kakor *kajti* iz *kaj-ti*, *kakti* iz *kako-ti*, *niti* iz *ni-ti*, č. *nebot'* iz *nebo-t'*. Da se more *kako* skrajšati v *ko*, o tem se more g. Ivanov poučiti iz Maretićeve že večkrat navedene razprave o veznikih v Radu *91*, 17. Toda bolj kakor primeri v Maretićevi razpravi podpirajo tega mnenja resnico ti-le ogrsko-hrvaški, vzeti iz Horvathovega koledarja: Ali kad je on povidal, kako neverna je bila Lucia, ko (= našemu *kakó*) se je Matilda plakala nad žalostjum, ku je Miško onda imati moral 40; Kad je po selu doli išla, ko (= našemu *kakó*) je vsaki preseneten za njum gledal 18; ako ti kot njegova žena va njegov stan projdeš, ko (= našemu *kakó*) će moje srce silovano biti turobno tucati, žạlost ćutit do črnoga groba, ko (= našemu *kakó*) ćedu moje oči silovani bit gorke suze točit do konca žitka mojega, ko (= našemu *kakó*) će moja pamet silovana bit turobno spominanje imati na ditinsku sladku ljubav! 26. Da rabi ta pisatelj ta ko samo v glavnem stavku, to nas pač ne bo nič motilo; saj so se iz paratakticnih zvez razvili navadno podredni vezniki. Pomen govori zoper to, da bi ta *ko* bil okrnjen *ako*. Vprašalnega nahajamo tudi že v dalmatinskih pisateljih: Tim mi spovjed, naši posli ko prohode; Na tve drage razgovore kô se neću ja smiriti; ko se zove ona rika (Gj. Palmotić). Iz vprašalnega se je razvil potem nedoločni in nadalje relativno primerjavni pomen: Ali kô beše obećo tako se prem dogodi (J. Gjorgjić); da djeluješ često onako, ko (kakor) si pričeo; nije opravdan grješnik svaki kô Zakeo (Kavanjin). Iz relativnega pomena se je polagoma razvil temporalen: Er kao dah joj sve me blago i veće ona vidje u plati, da uboštvo moje joj ne mogoše česa dati, vrže i ljubav mrtvu iz vrata (Gundulić)); kô mu vaše slavne dike i pradjede vrijedne izbroji, na ta svrne sve besjede (Gj. Palmotić); ot ko jest uljegla, nije prestala celivajući noge moje (N. Ranjina). Iz tega je razvidno, da je tudi naš *ko* istega izvira, to je skrčen *kako* in da se *kot* loči od njega samo s podaljškom *-ti*, kakor se loči *kakor* s podaljškom *-že* in s tem, da ni skrčen. Na stopinji neskrčenega kako stoji dalje štajerski kak in na stopinji skrčenega kako-ti štajerski kakti. Vsem tem besedam je torej v podstavo stari kako in sicer večinoma brez relativnega *-že*, ki je zadobil relativno moč šele ščasoma, kakor kažejo drugi slovanski jeziki, od naših narečij pa vzhodna štajerščina. Da je to mnenje tudi glede naših besed zelo verojetno, kažejo primeri, ki sem jih gori navel za *kot* in *ko* nalašč v tolikem številu.

(Konec tega poglavja prihodnjič.)

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

(Dalje.)

Ko sta dospela prijatelja do mlina, je tudi že prva gruča trške gospode prišla do Polajeve gostilne. Oče Polaj je pozdravljal s čepico v roki, se neokretno priklanjal na vse strani in se vsakemu posebe nasmihal.

„Lep dan, krasen dan," je govoril vsakemu, „kakor nalašč za nedeljo! Kaj bomo danes, cvička, štajerca, rulandca ali pivo? Pravkar je nastavljeno, angelci bi ga pili! — In morda še kaj drugega, takole kaj za prigrizek? Tudi raki bodo danes, veliki kot čolni, ne morda rakci, rački."

In gospodje so stiskali tolsto roko očeta Polaja, dame so mu prijazno kimale, križem so naročali in posedali okoli miz. Oče Polaj je izginil v veži, a kmalu so se prikazale natakarice s steklenicami, s čašami in krožniki . . .

Tačas so se narahlo dvignile lopatice poletnih oken v stranski sobi Polajeve gostilne. Med zelenjem in cveticami se je pojavila kodrasta glava Milenina. Bogve, zakaj so tačas zardela njena lica, zakaj so se njene oči vprle v goste pri mizah, kakor bi iskale nekoga? Od enega do drugega so begale, hlastno, nemirno. A ni ga bilo, da bi jih razveselila njegova navzočnost. Razočarana se je vrnila Milena v kuhinjo. Njena roka ni bila več tako spretna kot prej, vse ji je bilo napoti.

Tedaj se je pojavila v kuhinji davkarjeva Berta.

„Oj, Milena, kaj se nič ne prikažeš? Pa sem dejala, da moram jaz notri, da te pozdravim."

„Nimam časa, Berta, glej, polne dela so moje roke. In to je pri nas od jutra do večera in še precejšen del noči vsak dan. Kaj pa v trgu kaj novega?"

Nič posebnega, nič nenavadnega ni bilo to vprašanje, a Mileni je pri tem vendar hipoma zopet zalila kri žametasta lica.

„O, polno novic, saj veš," je hitela Berta. „A največja je ta, da je danes prišel novi kancelist. Videla sem ga oddaleč, čeden človek, veš. Sicer bi ti tega ne smela povedati, pa naj bo. Dolge lase ima, nekoliko bled, prav interesanten. Zopet bo nekaj za naša dekleta."

„In ne morda tudi zate?“ je vprašala Milena skoro porogljivo.

„Zame? Morda, toda jaz sem zavarovana, moje srce je zabarikadirano od vseh strani.“

Zasmejala se je sama sebi, saj ni verjela lastnim besedam.

Milena je nekoliko časa umolknila in si je dala opraviti pri kuhi. Neka misel jo je vidno nadlegovala. Nemirna je bila, to se je videlo na vsaki njeni kretnji. A s silo je potlačila to svojo zadrego in popolnoma mirno in s smehljajem na ustnah je vprašala:

„Kaj pa, ali ne pride ta kancelist danes k nam? Rada bi ga poznala, da bi še danes lahko vedela, kateri od vas bo zmešal glavo.“

„Ti, ti, Milena, ti si hudobna. Pazi se! Sicer pa morda res pride danes. Ako pride, te pokličem in ti ga pokažem, boš videla. — Sedaj pa moram zopet vun. Na svidenje, Milena! . . .“

A Berte ni bilo, da bi bila poklicala Mileno. Še parkrat so se odprle lopatice poletnih oken, a takoj so se zopet zaprle...

Ko je po noči zasijal mesec v Milenino sobo, tedaj je bilo prvič, da je videl Mileno, kako je še pozno v noč sedela na robu odgrnjene postelje, podpirajoč svojo glavo v belo roko ter zazrl dvoje velikih, vlažno se svetlikajočih, sanjavo zamišljenih oči. —

IV.

„Tako, sedaj sva pri mlinu,“ je dejal Strel ter stopil prvi iz gošče naravnost na dvorišče.

Križaj se je začudil, zakaj ničesar ni videl prej, ničesar slišal. A ko je v tem hipu zagledal lepo belo poslopje z velikim, čednim dvoriščem, se mu je nehote ustavila noga in iz prsi se mu je izvil vzklik, ki je jasno pričal, kako ga je presenetil ta nenadni prizor. Poslopje samo na sebi se je bleščalo, kakor bi se bilo zjutraj nalašč okopalo za nedeljo tam v čistih valovih nad jezom. Skedenj in hlevi niso prečepali v blatu in nesnagi, prosto in enakovredno s hišo so se dvigali na nasprotni strani, češ, tudi mi smo tukaj, da dopolnujemo in izpopolnujemo to lepo gospodarstvo. Belo, drobno kamničevje po dvorišču se je svetilo, kakor bi ga bile šele danes navozili tja vozniki s proda ob reki. Sredi dvorišča je stala stara senčnata lipa, ki je videla že več rodov Majdetovih, poslušala njih veselje, čutila njih žalost, veselila se z njih srečo, a tudi trepetala zanje, ko so se zbirali nad njimi preteči oblaki nesreče. Okolinokoli lipe je bila lesena klop in pred njo, obrnjena proti hišni veži, je stala danes belo pogrnjena miza.

Ko sta stopila Strel in Križaj na dvorišče, se je dvignil izza mize gospodar tega posestva, Majde. Z dolgocevno pipo v ustih in s širokokrajnim slamnikom na glavi jima je stopil nasproti. Stisnil je Strelu desnico ter pozdravil Križaja, ki mu ga je ta predstavil, neprisiljeno in skoro prisrčno, kakor bi bila že izdavna stara znanca. Križaju se je zazdelo v tem hipu tukaj vse tako domače, da se je takoj otresel one zadrege, ki se ga je vedno nehote polaščala, kadar je prišel prvič v tujo hišo in k tujim ljudem. Da je pogledal Majdetu v lepi, moški obraz, je moral dvigniti glavo, zakaj Majde je bil velik, širokopleč mož, kakršnih je Križaj videl še malo. A tedaj je opazil, da gleda iz tega resnega, zamišljenega obraza dvoje modrih, mehkih in jasnih oči, ki ne morejo zakriti nikomur plemenitosti srca in duše.

„Sedimo tjale na klop, vem, da vama bo bolj všeč, nego da bi šli zdaj v sobo,“ je dejal s svojim globokim glasom. „Lepo se sedi tukaj, zlasti ob nedeljah popoludne, ko je vse tako tiho in mirno daleč naokoli. Pomenimo se potem kaj o naših domačih razmerah ali o čem drugem, a najprej dovolita, da prinesem čašo vina.“

Izginil je v veži, a onadva sta sedla. Na mizi je ležala odprta knjiga. Križaj je pogledal vanjo ter se začudil.

„Kaj? Takšno štivo na kmetiški mizi? Ti mi nisi še vsega povedal o Majdetu, prijatelj!“

Strel se je nasmehnil.

„Potrpi nekoliko, kmalu bodeš vedel več!“

Tedaj so pa zažvenketale čaše v veži. Ko je Križaj pogledal tja, je zagledal mladenko, ki je stopala z velikim lesenim krožnikom proti njima. Na krožniku je bleščalo iz steklenic kakor cekin rumeno vino, so se svetile čaše, je rdela gnjat in rumenel kruh.

Strel je pozdravljal deklico že od daleč. Takoj za njo se je pojavil zopet Majde.

„Tako,“ je dejal, ko sta prišla do mize. „Semkaj položi, Marica!“

„To je moja sestra in obenem gospodinja,“ je pristavil, predstavljajoč jo Križaju.

„Pa dobra gospodinja,“ je pripomnil Strel, podajajoč ji roko. Manica je zardela.

„Oj, vi ste vedno poredni, gospod Strel,“ je odgovorila v zadregi ter začela natakati čaše.

Zableščale so njene bele, okrogle lehti, zaiskrila se je zlata kaplja in zapenila.

„Izpraznimo čaše na prvo srečanje z gospodom kancelistom! Da bi bil zadovoljen in srečen v naših krajih!“ je napil Majde.

Trčili so in izpili, a Križaj se je zahvalil. Marica je nato odšla, rekoč, da ima še mnogo opravila v hiši ter da se vrne pozneje. Križaj je gledal za njo in nehote se je pri tem spomnil na Mileno. Neko doslej neznano čuvstvo ga je za hipec prevzelo, primerjal je obe in tačas si ni bil v svesti, kateri od njiju bi dal prednost, ako bi moral sedajle odločiti.

Strel je ujel njegov pogled ter se zopet nasmehnil . . .

„Vidite, gospod kancelist, tukaj v tejle samoti životarimo,“ je začel Majde in vlekel dim iz svoje pipe, da se je kadilo kakor iz dimnika. „Od jutra do večera vedno enako delo, vedno ubijanje z delavci in posli, samo v nedeljo nekoliko počitka, a razvedrila pravzaprav nikdar nobenega. In vendar si ne želim nikamor od tukaj; prepričan sem popolnoma, da bi se nikjer drugod več ne privadil. Bili so časi, ko sem sodil drugače. Hrepenelo je moje srce v svet, domačija mu je bila preozka, premajhna. Tja vun iz teh samot, iz teh tesnob, odkoder se ne vidi nikamor, tja na jasno plan in na vrhove, ki se z njih odpira svet, da se vzradoste oči ter koprneče splovejo v nepoznano, čudovito daljo. Dan in noč je sanjala duša o lepših krajih, o vedno zelenih gajih, kjer se je naselila večna pomlad s svojo toplo sapo, ki ne dopušča, da bi zamrlo cvetje, da bi utihnilo ptičje petje in da bi zatrepetala v smrtnem strahu zelena, dehteča trava. Sanjala je, niso se dale razpršiti te sanje, ko je sijalo solnce z vso svojo skelečo svetlobo na moje trudne oči, niso se razpršile, ko sem se ponoči dvignil s postelje ter stopil k oknu, da mi je posijal mesec v bledi, izmučeni obraz. — In nisem mogel drugače, šel sem.“

Utihnil je ter se zamislil. Okoli njegove glave so krožili veliki dimovi kolobarji ter se zapletali med kodraste, ob sencih že pobeljene lase. V vrhu lipe je zašumelo, zdramilo se je blesteče listje, začele so se rahlo gibati veje.

„Toda, kaj bi vama pripovedoval,“ je nadaljeval, „bojim se, da bi vaju ne zanimalo. Današnji ljudje so drugačni kot smo bili nekdaj mi, ki imamo pomen samo še za historika. Sedaj jih ne veselijo več najveličastnejši naravni pojavi, ko se vse peha samo za zlatim teletom, pa naj to tele zaide na katerikoli oltar, ki ga je postavilo moderno malikovalstvo na vzvišen videk. Nas je srčno razveselil najtišji glas, ki je prihajal iz ust cvetice ob poti, nas je

navdušil najrahlejši klic, ki ga je dihnil kamen ob poti. Saj tačas je govorilo še kamenje in je dihalo in je čutilo."

Niti Strel niti Križaj nista izpregovorila besede. Strel je poznal Majdeta že izdavna, poznal je njegovo navado, kako govori, zato je molčal in samo poslušal. A Križaj je bil osupel in od osuplosti mu ni hotela beseda iz ust. Vse se mu je videlo tako čudovito, tako novo, ta molčeča okolica, ta sanjajoča poslopja naokoli, ta veliki in močni, a takšno duševno življenja živeči mož, ta njegova sestra, ki se je bila nenadno prikazala, kakor se navadno užge zvezda na večernem nebu, a ki je pravtako naglo izginila, kakor izgine utrinek, zapuščajoč za seboj samo bleščečo pot.

„Na zdravje, gospoda," je izpregovoril zopet Majde, a sedaj z navadnim svojim glasom ter dvignil čašo. „Pozabili smo piti, a tudi to je potrebno."

Trčili so. A tedaj se je Križaj zavedel ter dejal skoro proseče:

„Ali ne bi nam hoteli nadaljevati svoje povesti? Saj je bil vendar to nje začetek, ali ne?"

Majde ga je samo pogledal, a takoj nadaljeval:

„Vidite, moj oče je bil premožen mož, navaden kmet, a bistra glava, moja mati pametna kmetiška žena. Nosila se je še po starem, ko je hodila ob nedeljah v cerkev. Še sedaj vidim ono snežnobelo pečo, ki je obrobljala najblažji obraz, kar sem jih kdaj poznal na svetu. Še sedaj čutim nje gorko, majhno roko, ki mi je vsak večer tako rahlo in mehko pogladila čelo, ko me je bila prej odela prav do podbradka ter me pokrižala v imenu vsega, v čemer je videla človekovo odrešenje. Še sedaj vidim nje ustnice, ki so se napol v strahu, napol v upanju trepečoč odpirale, ko me je prvič puščala v svet, še sedaj čutim na svojem čelu oni poljub, oni edini poljub, ki so ga dehnila njena usta nanj ob tisti nepozabni uri prve ločitve od doma, in nikdar prej, odkar sem se zavedel, in nikdar ne pozneje, ko mi jo je ugrabila smrt med tem, ko sem jaz bil nanjo v omotici velikomestnega življenja nehote in nevede pozabil za hipec, za trenotek. Glejte, toliko vode je že preteklo od tačas v morje, a še sedaj stoji pred menoj, vzvišena, nedotakljiva in z bleščečim sijajem okoli svoje častitljive glave, svetnica, ki se pred njo klanja moja duša in se bo klanjala, dokler ne utone v večnosti."

Umolknil je zopet nekoliko in se zamislil. Nekaj vlažnega je zableščalo v njegovih očeh, prav tam ob robu.

„Nje spomin naj živi večno!" je dejal takoj nato ter se odkril. „In v njej naj živi večno tip prave slovenske žene in matere!"

Dvignili so čaše in trčili. Bil je svečan trenotek.

„Tu bi rad nekaj omenil," je dejal čez nekoliko časa Križaj, „nekaj, kar se tiče onih, ki imajo postati matere poznejših rodov. Toda, presvet je ta trenotek, presvet vam, gospod Majde, presvet mojemu tovarišu in meni, da bi govoril sedaj o tem predmetu, zato umolknem."

Majde je prikimal, se zopet pokril, potegnil parkrat iz svoje pipe in nadaljeval:

„Študiral sem, dovršil sem gimnazijo in sem se odpravil na vseučilišče na Dunaj. Vpisal sem se na filozofsko fakulteto, postati sem hotel profesor ali kaj sličnega. Na tej dolgi poti skozi vso gimnazijo in na oni na Dunaju se je precej izpremenilo moje naziranje o svetu, se je ohladila moja mladeniška strast po tujini, z vsakim letom me je manj vleklo po slavi in časti. Kaj slava, kaj čast? Res je, s svojo slavo, s svojo častjo oslaviš in počastiš v tujini svoj rod, opozoriš jo, da je nekje na tej obli tudi skromna deželica, ki ima ob vsej skromnosti v sebi še vso in še večjo življensko silo kot jo imajo dežele velike in bogate in srečne, da tudi ona rodi velike duhove, ki pomagajo polagati temelje državam, da se razcvitajo in rasto ter tekmujejo z vesoljstvom. A s tem gradiš le tuja poslopja, da se dvigajo po tvojem zasluženju visoko in blesteče, tujcem v čast in blagostanje. Kaj ima od tega tvoja domovina, tvoj mali ubogi narod? Kadar padeš ti, izgine s teboj vred njeno in njegovo ime. Zatorej je prva in največja dolžnost vsakega izmed nas, da se povrne tja, odkoder je prišel. Tam je tvoj delokrog, tam zastavi svoje moči, da bodo vzcvele naše pokrajine v sreči in bogastvu, dušnem in materijalnem! — Vidita, gospoda, jaz nisem tratil nikdar dragega časa s postopanjem in dijaškim ponočnjaštvom, kakor sem ga, žal, videl v tistih časih toliko pri svojih kolegih. Moja pot je bila od nekdaj ostro začrtana, da je ni bilo mogoče zgrešiti. Res je, sanjarstvo mojih prvih let mi je ukradlo marsikatero uro, marsikateri dan, da, celo mesec. Toda, ko sem se otresel teh sanj, tedaj je nastopilo trezno in premišljeno delo. Mimogrede naj omenim, da ne pričakujem od človeka, ki ni v svoji mladosti imel takšnih sanj, ki ni ž njimi v srcu nikdar pozabil na ves svet okoli sebe, nič lepega, nič velikega v njegovi moški dobi. Takšen človek pozna pozneje edino le samega sebe, a ne vidi svojega trpečega sobrata ter ga zaradi tega tudi ne more dvigniti iz blata in obupa. — Mnogo sem čital, a kolikor se spominjam, najrajši znanstvena dela in vedno le s kritičnim očesom, nikdar površno. A česar mi niso

dale knjige, mi je dalo življenje okoli mene, ki sem se ga naučil opazovati že zelo zgodaj. Marsikaj sem videl, kar je napolnilo moje srce z žalostjo. Najhuje pa mi je bilo, ko sem bil na počitnicah doma in sem moral na lastne oči gledati, kako lahkomiselno se zapuščajo stari naši domovi, naša očetovska gruda, ki so se je oklepali naši očetje krčevito s svojimi žuljavimi rokami, ki so bili nanjo navezani s sleherno žilico svojega telesa, ki so jo posvetili s slehernim udarcem svojega srca. Zapuščeni in osamljeni so stali in še stoje domovi, ki so se gradili s srčno krvjo in z veliko ljubeznijo. Trumoma so vreli ljudje čez morje, niti ozrli se niso nazaj na rodni krov v tihi bridkosti in s solzo v očesu, kakor bi šli na izprehod popoldne in bi se vrnili zvečer v zakurjeno sobo in odgrnjeno mehko posteljo. — Vstal je zjutraj sin ter rekel očetu: Danes ne bom delal. Odtod pojdem, čemu bi šel v vinograd ter se potil kot črna živina, ko lahko grem in lahko najdem lažjega dela, več počitka in več zaslužka, ki mi ga noben ne bo branil uživati s prijatelji do ranega jutra. Odšel je, prišel je v mesto v tvornico, sedel je in lenaril pri stroju, bral časopise ter postal gospod, ki je pozabil na svoj dom in na svojega očeta. Ako ni bilo drugače, je lahko za svojim strojem tudi zadremal, če ni bilo prevelike nevarnosti za roko ali nogo, ko je bil prejšnjo noč izpremenil v dan, toda v nedelaven dan, ki je pojedel sedem delavnih. Šele ko mu je alkohol izčrpal moči in mošnjo, se je vrnil, upognjen in brez mozga ter se je zgrudil pred starim domom na kolena, in glava mu je udarila skesano na očetovski prag. Ali bilo je prepozno! Na prejšnjem domu je gospodaril tujec, ni ga poznal; kjer bi bil lahko gospodar, je postal sedaj hlapec."

Hlastno in skoro s tihim glasom je govoril sedaj Majde. Videlo se je, kako prihaja vsaka beseda iz globočine, kako notri kipi in vre, kako vse to čuti njegova duša.

„Gospoda, kmalu bom pri kraju, oprostita! — Ko sem vse to videl in še marsikaj drugega, tedaj sem se nekega dne vprašal: Kako pa smeš ti vse to obsojati, kdo ti je dal pravico, ko si tudi ti šel sam od doma, ko si zapustil rodni krov in si se spomnil nanj kvečemu tačas, ko te je hotelo uničiti in pogoltniti mesto?! Res je, da si šel po drugi poti, da si imel drugačne namene, a posledice so bile tiste. Tudi ti nisi varoval tega, kar je bilo varovati tvoja najsvetejša dolžnost. In tako, gospoda, je prišlo, da sem se vrnil, izgubljeni sin, na očetov dom, da sem tukaj, kjer mislim ostati do zadnjega svojega diha."

Prijel je čašo in trčili so . . .

„Tako, sedaj pa, gospod Križaj, si lahko ogledava moje gospodarstvo, ako vam je všeč,“ je dejal Majde. „Prijatelj Strel bo gotovo rajši sedel tukaj, ko mu je že znano vse.

Strel je nehote pokimal, bil je globoko zamišljen, da niti slišal ni prav, kaj mu je rekel Majde. Šele ko sta izginila v veži, je umel. A tačas je prišla k mizi Marica ter prisedla.

* *
*

Pozno je že bilo, ko se je začela razhajati družba pod lipo. Od reke je začel prihajati vlažen, mehak vzduh, ki ga je donašala večerna sapa. Okoli luči na mizi so plesale vešče, izprva v širokih, a čezdalje v ožjih kolobarjih, dokler jih ni pogoltnila svetloba in vročina. V gošči okoli poslopij je zašumelo, od začetka prav blizu, a takoj se je razvalovilo in se širilo dalje in dalje ter zamrlo s poslednjim vzdihom nekje v gorski rebri. Čez vrh pa je priplul mesec ter posrebril strehe in vrbovo listje radodarno in brezplačno. V mlinu se je začelo zibati, zapljuskala je voda čez kolesa, zaropotali so kameni, zaslišali so se glasovi.

„Nedelje je konec,“ je dejal Majde, „naše delo se pričenja.“ Krepko je stisnil desnico Strelu in Križaju ter izginil v hiši . . .

Marica je pospravljala z mize. Noseča v rokah prt in prazno posodo se je hipoma ustavila sredi dvorišča ter se ozrla nehote proti oni strani, kamor sta izginila ona dva. Toda kakor bi se bila nečesa domislila, je stresla komaj vidno z glavo ter odhitela v vežo . . .

Strel in Križaj sta zdaj ubrala drugo pot kot popoludne. Da bi prej prišla iz gošče, sta zavila navzgor proti veliki cesti, kamor sta dospela že čez četrt ure. Oddaleč sta že čula glasno govorico Polajevih gostov, ki so se vračali proti domu.

„Ali ti je žal, da nisva bila danes z onimile?“ je vprašal Strel.

„Z današnjim popoludnevom sem popolnoma zadovoljen,“ je odgovoril Križaj. „Kdo bi si mislil, da ima ta mož vse tako lepo in praktično urejeno! To je pač vzorno gospodarstvo, ki ga jaz na svoje oči še nisem videl nikjer. Škoda, da je tako na samoti! Koliko bi se kmetje lahko naučili, ako bi ga imeli vedno pred očmi!“

„Ne boj se,“ je odgovoril Strel. „Tudi v tem oziru bo deloval Majde, o tem sem prepričan. Za sedaj hoče samo svoje stališče

popolnoma utrditi in ko bo vse tako urejeno, kakor sam želi, tedaj nastopi. On je mož dejanja, dasi mehak kakor vosek in idealen kakor petnajstleten mladenič, pri vseh svojih izkušnjah. Takšnih mož nam je treba!"

„Res je," je pristavil Križaj.

„Sicer se mi pa danes neka reč zdi nekoliko čudna," je omenil Strel. „Glej, meni ni tako hitro zaupal svojega življenja. Mnogokrat sva bila skupaj, marsikaj sva prerešetala in ukrenila, preden mi je nekega dne govoril tako, kakor je govoril tebi danes prvi dan, ko te je videl. Gotovo si napravil nanj posebno dober vtisk."

„Morda pa je bilo zaradi tebe," je pripomnil Križaj. „Pozna te natančno, in ko je videl, da sem tvoj prijatelj, se mu je zbudilo zaradi tega nehote tudi zaupanje do mene."

Umolknila sta ter hodila dalje. Ko sta prišla na ovinek, so se zasvetile skozi kostanje luči Polajeve gostilne.

Križaju se je nehote ustavila noga, in ozrl se je tja gori. Zazibala se je na durih senca, zazdelo se mu je, da je Milena. A hkratu z njo mu je stopila v spomin tudi Marica.

Stresel je glavo, pogledal še enkrat pod kostanje ter odhitel za tovarišem. —

(Dalje prihodnjič.)

Janko Glaser:

Pa kaj? . . .

Pa kaj bi s solzami pri nas?
Pa kaj bi žalosten obraz?

Prišlá je tod, odšla je tod
in spet je prazna bela pot —

a še je vroča moja kri
in zdravja polna in moči —

in odpovsod gre pot drugam,
doklér je človek zdrav in sam!

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

Da bi prihodnji urednik Prešernovih poezij raztresenih drobtin ne prezrl, prevzeli smo (Lj. Zv. XXIX, 416) v predale leposlovnega lista Prešernov dotlej neznani triolet. Iz istega vzroka hočemo ponatisniti v naslednjih vrsticah tudi v nekem pred dobro poldrugim letom najdenem rokopisu za „Kranjsko čebelico“ ohranjeni tudi dotlej neznani Prešernov sonet (cf. Slov. Nar. in Laib. Ztg. z dne 20. novembra 1909). Ta sonet je v omenjenem rokopisu v oddelku „soneti nesreče“ prvi, takoj za njim kot drugi sledi znani sonet „Oj Vrba, srečna, draga vas domača“, kateri je pa pozneje v „Poezijah“ v tem oddelku stopil na prvo mesto, ker je pesnik pri redakciji ta prej prvi sonet imenovanega oddelka kot proizvod plehkejše cene iz svoje zbirke izpustil.[1]) Besedilo tega iz zbirke poezij eliminiranega soneta je pa sledeče:

Pov'dò let starih čudna izročila
Od mrtvih deklic, ki so v ti nesreči,
Da mor'jo vhajat' groba temni ječi,
Ker spati jim ne dá ljubezni síla.

Gorjé mu, v kogar se je zaljubila
Njih ena; nje ljubezen ne osreči,
Ker v žeji se ne ohladí goreči,
Doklèr krví ni prazna vsaka žíla.

Takó, ki ljubi mene, ni Kamena
Iz bóginj, ki v Olimp jih stavi mita,
Prijat'ljic pevcev srečnega imena;

Ampàk poslana bóginja Kocita,
Erin'jin stok in kletva pesem njena
Veselja je pijavka nikdar sita. —

[1]) Es ist im Manuskript in der Abteilung „Soneti nesreče“ als erstes niedergeschrieben, unmittelbar daran schließt sich das bekannte „Oj Vrba, srečna, draga vas domača“, womit in allen bisherigen Ausgaben die genannte Abteilung eingeleitet wird (Laib. Ztg. l. c.). — Ta sonet je objavil tudi prof. Iv. Grafenauer v svoji publikaciji „Iz Kastelčeve zapuščine“. Ponatisk iz „Časa“. Ljubljana 1911, str. 50.

Premnogovrstne so prispodobe, ki jih je Prešeren uporabil v svojih sonetih, uporabil v primerjalnem delu onih pesmi, v katerih nam razkazuje vso trpko turobnost svoje pesniške notranjosti. Slika za sliko se vrsti, ta vzeta iz priproste narave, druga zopet iz vsakdanjega življenja, ta iz stare zgodovine, ona zopet iz mitologije i. t. d. Trdoglavi žlahtnič s svojim „Maria ave“ — Petrarka z Lavro in Prešeren z Julijo tehtajoča ceno svojih sonetov — Togenburgovo togo gledanje na okno ponunjene neveste — Mojzes voditelj svojega naroda v obljubljeno deželo — mesečna noč po zimi zasnežena, po leti z biseri rose potresena — romar vtopljen v gledanje oltarskih slik — vjetniki kristjani med praznujočimi mahomedani, budisti in bramini — bolnik, nad katerim so zdravniki obupali — pogubljeni obsojenci sodnjega dne — popotnik v afrikanski puščavi — od viharja zrušen hrast..... Kolika mnogovrstnost, kolika slikovitost! Tu solnce in zvezde v svojem svitu iu pestro cvetje in bujna trata, pa zopet temà in noč, meglà in vihar — čuden kalejdoskop za čitateljevo fantazijo. Ko se prikaže na nebu ozvezdje dvojčkov (dioskuri Kastor in Poluks), tedaj se poležejo valovi na morju, vetrovi potihnejo in se pokorni umaknejo v Eolov hram mirovat. Tako pomirljivo in razvedrilno vpliva na pesnika milobni žar njenega pogleda. Tu srečamo jezikavega zabavljača, grbasto pokveko Terzita in samoobešenjaka iz obupa Lykamba. Pojantov sin s svojimi vsigdar smotrodostižnimi puščicami je prispodoba za pesnikove satire ujedljivi sarkazem. Rudečelasi pritlikavčki (škrati), pokvečene spake kot skopušni varuhi denarnih zakladov in zaklenjenih krasnih deklic, vspored pa Jernej Kopitar kot cenzor „Kranjske čbelice“ strogi jetničar mlade slovenske literature — i. t. d. Res čudovita mnogovrstnost v prispodobah vlada v Prešernovih poezijah. —

Naš sonet se pa naslanja enako kot iz nemščine prevedena balada „Leonora“ in kot izvirni baladi „Povodnji mož“ in „Ponočnjak“ na vampirizem ali volkodlaštvo, babjeverstvo, ki je bilo že staroklasičnim narodom Grkom in Rimljanom znano pa tudi med Germani in Slovani razširjeno. — Deklice, ki jim je urečeno, da morajo zaradi neutešene ljubezni uhajati iz temnega groba, da izsesavajo svojim žrtvam kri in mozeg, — so pri starih Grkih Lamije, Mormolykije in Empuze, nenasitne ljubohlepnice, žejne človeške krvi in po človeškem mesu hlepeče, ki znajo v podobi lepih žensk s svojo ljubohlepnostjo privabiti izbrane žrtve k sebi, da jih izmozgajo in izsesajo do zadnje kaplje. Ker se znajo vsakovrstno pretvarjati in izpreminjati, so pravi ženski Proteji z oslovskimi nogami

(onoskelija) — oslovsko stegno velja za znak lascivitete — krvosesavke, mozgosrkavke, môre. Pri Slovanih so pa taka nimfatična (ali limfatična) t. j. od ljubohlepljivosti oblaznela bitja vile (nem. die Willis. — Primeri Vogl-ovo balado o Marku in Swatki z naslovom „Die Willis"). Te vile (Willis) so duhovi v nevestni dobi umrlih deklet, ki je prišla ponje koščena žena, ko so še nosile mirto in venec v blaženih zarokih, in te vile (Willis) plešejo v globoki gluhi noči na travnikih in križpotjih do ranega jutra. Kdor zajde po noči v njihovo kolo, ta se ne bo nikdar več veselil življenja. Vile ga pograbijo in potegnejo v divjem poletu s seboj, da se za vselej napleše, v strastnem vrtincu ga sučejo na okrog, da se do smrti dopleše in zgrudi. V Trenčinskem komitatu na Ogerskem v okraju Sileinskem je razširjena med narodom vera, da duše v zarokih (t. j. med zaroko in poroko) umrlih nevest ne najdejo v grobu miru, ampak da jim je urečeno z nevestnim vencem na glavi po noči begati okrog, da o mlaju plešejo kolo in prepevajo strahobne pesmi. Ako spazijo moškega, tedaj mora z njimi toliko časa plesati, da se zgrudi mrtev. Te pošastne vešče imenujejo vile (Willis). — Smisel Prešernovega soneta je ta: Gorje tistemu, kogar je zaljubila in zahotela taka strastna in blazno ljuboželjna vila, kajti njena ljubezen ga ne osreči, marveč ga, ker je ni mogoče utešiti in zadovoljiti, do zadnje sražice izsesa in umori. Tako tudi mene ne ljubi osrečujoča Muza (Kamena) izmed svetlih Olimpskih boginj, ampak neutešna Erinija izmed temnih bitij Erebskega podzemlja ali peklà, neutolažna mučiteljica Furija, neutrudna očitavka (oštevavka) in kvariteljica vsakega veselja. —

Kocit (Κώκυτος) = reka rjovenja, tarnanja in tuljenja je poleg Styga Pyriflegethona in Acherona ena izmed podzemskih vodá grške mitologije in boginja Kocita je mučiteljica in godrnjava tárnavka Erinija, ki nikdar ne miruje. Mislili so si jih kot neutrudne preganjavke, ki imajo razpaljene baklje in iz kač spletene biče pripravljene za svoje preganjance. Njih imena so Alekto, Tisifona in Megera. —

Sicer pa se mi hoče dozdevati, da je treba za popolno razumevanje tega soneta natančno in temeljito pretehtati IV. in VII. odstavek Ernestininih „Spominov na Prešerna" in si zlasti zapomniti opazko na 97. strani tiste knjige, češ da Prešernovo razmerje z Ano J. ni bilo brez slabih posledic za njegovo literarno delovanje. Z ozirom na navedeno opombo pa takoj spoznamo, da je tale Prešernov sonet, prvotno prvi v oddelku „soneti nesreče", pravzaprav nekoliko prerealen in preočito kažoč na slabosti jasno in konkretno

označene osebe in ravno zaradi tega morda premalo pesniškega značaja in prebanalen. In ravno to, mislim jaz, da je bilo vzrok, da je pesnik pri redakciji poezij ta prav po direktnosti svoje osti dokaj prozajični proizvod odstranil iz oddelka „soneti nesreče“ in iz zbirke poezij sploh.

„Ki ljubi mene“ = moja ljubica A. J. (?) (subjekt!) nikakor ni Olimpska boginja (predikat!) — prijateljica srečnih, slavnih pevcev — svetla muza, od katere bi dobival navdušenja, bodrila in pevskega podnetila, ampak ona je od temnih sovražnih sil poslana mi boginja Kocita (peklà), mračna môra, ki vzbuja le stok in tarnanje in kletev — ona je neusahljivi vir očitanj. — Tako torej bi se dale besede zadnjih dveh kitic tega soneta tolmačiti. — Če jih pa tako tolmačimo, čutimo takoj, da je s tem zašla čisto zasebna tajnost in malo idealna vsakdanjost na forum opravljive javnosti. Tega se je Prešeren pri redakciji zopet zavedel in poleg mirnejše in treznejše sodbe o svojih privatnih neprilikah to tožbo nesrečnosti delikatno umaknil. In ta rahločutna odjenljivost njegovemu značaju ni na kvar. Ostali soneti nesreče niso nikjer osebni. —

Še kratko slovniško opombo naj si dovolim. Kdor je zelo vnet za imperfektivnike, bi se utegnil morda spotikati nad obliko „pov'dò“ = povedó ali povejo, češ da bi se moralo glasiti „povédajo“ ali „pripovedujejo“. „Pov'do“ je = „vedó povedati“ (če se za taka čudna poročila starodavnosti zanimaš). Akcent ta je pa posebnost gorenjščine. Primeri „rastè“ (Od tega, kar rastè pri njega gradi), „pijèš“ (Al' ne pijèš studêncev?), „domà“ (Da ne morem spat' domà) i. t. d. —

Bajeslovno pravljico imenuje Prešeren „mito“ (femin.) brez ozira na grški masculinum ὁ μῦθος naslanjaje se pač glede spola izključito le na domače izraze „pripoved, povest, pripovedka, bajka“, ki so tudi vsi feminina, — ravnajoč se v tem popolnoma po vzgledu nemščine, ki je tudi iz grškega maskulina ὁ μῦθος napravila svoj femininum „die Mythe“ naslanjaje se ravno tako na ženski spol svojih synonymov n. pr. die Sage, die Erzählung, die Fabel — lat. fabula, narratio, narratiuncula... i. t. d. Da pomeni „vila“ žensko bitje pod vplivom seksualne norostí t. j. nimfatično ali od ljubohlepnosti poblaznelo bitje, nam dokazujejo razni izrazi v češčini in poljščini (Mikl. Etymol. Wtb. 392). Vila je hotljivka in šutka — nympha (Archiv f. sl. Phil. XXVII, 314).

Češka moderna literatura.

Dr. Ivan Lah.

V začetku devetdesetih let so se v češki moderni pojavljali različni listi in lističi, revije in zborniki, ki so zbirali okoli sebe krog mladih pisateljev in pesnikov. Prikazale so se tuintam knjige, brošure, pesmi, navadno pod zelo nenavadnimi imeni — kritika je zagnala hrup, velika hvala iz neznanih mladih vrst, skrajna obsodba od oficijalne stare struje, in tako so se pojavljala in izginjala dela in delca kakor enodnevnice.

Starejša generacija je bila zbrana okoli „Lumírja", ki izhaja še sedaj pri Ottu. Tudi moderna je vzrastla v njem... Ker je pa uredništvo začelo odklanjati novo poezijo, so zapustili mladi „Lumírovce" in so si ustanovili svoje liste. Največjega pomena so bili „Literarni listi", ki so izhajali v Brnu in so z najstrožjo kritiko nastopili proti stari generaciji. Med glavnimi bojevniki so bili: Krejčí, Šalda, Karásek, Procházka. Ko je bila leta 1894. razglašena češka moderna, so nastali: Niva, Vesna, Rozhledy, Moderní revue... Od teh se je do danes ohranila zvesta svojim ciljem le še „Moderna revija", drugi so propadli. Pred tremi leti pa si je krog najboljših modernih čeških pisateljev ustanovil „Novino"; v njej srečamo vsa važnejša imena češke moderne. Ako bi hoteli torej danes deliti smeri češke moderne, bi jo lahko delili v dva samostojna kroga: prvega, ki se zbira okoli „Novine" in drugega, ki se zbira okoli „Moderne revije". Nekaj se jih je vrnilo tudi k staremu „Lumírju" in nekaj jih hodi svoja pota. Starejša generacija si je zase ohranila „Zlato Praho", „Maj" in „Zvon". Danes ni več onih nasprotstev med listi in osebami, kakor so bila nekdaj; le tuintam pride do resnejših literarnih polemik.

V obeh generacijah in v vseh različnih smereh vidimo mnogo navdušenih delavcev na polju narodne kulture, mnogo pesnikov in pisateljev, mnogo mislecev in kritikov. Ne moremo vseh našteti, omenim naj samo glavna imena.

Antonín Sova zasluži prvo mesto v moderni češki liriki. Arne Novák, izmed najboljših poznavalcev moderne češke literature, pravi o njem: Anton Sova je poleg Macharja in Otokarja Březine največji pesnik nove generacije in je sredi senzitivno čutečih duš sploh najpopolnejši tip liričnega senzitiva. Ako trezni in bojeviti kritični

razum Macharjev presoja in napada resničnost, ki jo motri plastično in logično, ako širni pozitivni in sintetični ingenij kontemplativnega Otakarja Březine v resničnosti išče le slik in primer za simbolizacijo svetovnih idej, živi Anton Sova kot impresijonist razdraženih živcev in hrepenečega srca v hrumu in šumu resničnega življenja, kot v lirični drami, ki je zložena iz trenotnih vtiskov in senzacij, iz mrzličnih utripov in čutnih kriz. — Sova (rojen 1874) je študiral v Pisku in v Pragi, zapustil je pravo in postal uradnik v praški mestni knjižnici, kjer deluje še sedaj. Njegovo delo je zelo obširno; izdal je sledeče knjige: Realistické sloky (1890), Květy intimních nálad (1891 — Cveti intimnih razpoloženj), Z mého kraje (1893), Soucit a vzdor (1894), (Sočutje in odpor), Zlomená duše (1896), Vybouřené smutky (Razjasnjene žalosti, 1897), Ješte jednou se vratime (Še enkrat se vrnemo 1900), Ballada o jednom človĕku a jeho radostech (Balada o nekem človeku in njegovih radostih, 1903), Tři zpěvy dnešku i zitřku (Trije spevi na danes in jutri, 1905), Dobrodružství odvahy (Pustolovstva odločnosti, 1906), Lyrika lásky a života (Lirika ljubezni in življenja, 1906). Od leta 1909. izhajajo njegovi zbrani spisi, ki so se začeli s knjigo „Zapasy a osudy“ (Boji in usode). Sova je pisal tudi v prozi. „Ivův roman 1902), Výpravy chudých (Odprave ubogih, 1904), O mitkovani lásce a zradé (O ljubimkanju ljubezni in izdajalstvu). Njegova proza je proza lirika; zato so njegovi prozaični spisi manjšega pomena. Najčistejši izraz svojega čuvstvovanja je podal v svojih liričnih pesmih. Spočetka je bil realist kakor Machar; toda kmalu je v njem zmagal čisti lirik. Spominja tuintam na našega Župančiča. V razdvojenih razmerah, v propadu civilizacije, v bolestih dobe, v tesnosti življenja najde še vedno pot navzgor. Njegova pesem je kakor odmev iz bolečin, ki jih zadaja srcu čas in življenje, toda zopet in zopet se nad temi obupnimi vskliki oglasi zmagoslavna pesem, polna vere in upanja, polna radosti nad lepimi trenotki, polna ljubezni do prirode in življenja. Njegova usoda je podobna usodi onih „Nezadovoljnih orlov“, o katerih poje:

> Hoteli so orli višave razdalj,
> kot srčnim se hoče željam
> tja, kjer ne vidi najvišjih se skal,
> kjer moreš umreti le sam.
>
> In bili so orli žalostni,
> do solnca je daleč tako,
> še dalje do njega v jesenske je dni,
> višava ubija telo . . .

In plakali orli v globini so vod —
od sanj lepih utrujeni:
največ od vseh se je dvignil naš rod, —
zakaj k solncu ne moremo mi?

Umetnik drugega kova je Viktor Dyk. Mefistofelska duša, skeptik, bojevnik. Tudi on izhaja izpod Macharjevega vpliva in je nastopil kot kritik sodobnih socialnih, kulturnih in političnih razmer. Toda Dyk ni postal realist, ampak radikalec. V devetdesetih letih se je pojavila na Češkem radikalna politična smer. Mladina je bila nezadovoljna z domačimi in državnimi političnimi razmerami, nastala je takozvana Omladina; sledili so dogodki, ki so prinesli seboj obsedno stanje v Pragi, nato omladinski proces, pri katerem je bilo obsojenih mnogo idealnih, delavnih mladih ljudi in uničenih mnogo ljubečih in hrepenečih bitij. Umetnik te generacije je postal Viktor Dyk, ki piše v prozi in verzih, pogosto celo mešano, Njegova sila je v aforizmih; njegovi stavki so kratki, odsekani. Bolest, trpkost, nezadovoljnost čutite pri vsakem stavku; resignacija in sarkastičen nasmeh, kakor izpoved moderne duše se vrstita drug za drugim.

Viktor Dyk (roj. 1877) je takoj v začetku pokazal to smer. Začel je z malimi ironičnimi verzi, ki so izšli l. 1897. v knjigi „A porta inferi". Tej sta sledili dve knjigi lirike, polne bolesti in boja: „Sila života" (1898) in „Marnosti" (1900). Na to so sledile pesnitve epičnega značaja, ki jasno kažejo bolno in sarkastično dušo svojega mojstra: „Milá sedmi loupežníků" (Ljubica sedmih roparjev, 1906). „Buřiči" (Uporniki, 1902). Ves Dyk se je pokazal v „Satirah in sarkazmih", 1905). Enako se kaže njegova umetnost v dveh knjigah proze „Hučí jez" (Šumi jez, 1903) in „Píseń o vrbě" (Pesem o vrbi, 1908). Politično gibanje svoje dobe in svoje generacije, stremljenja in razočaranja, vstajenje in propad je hotel Dyk pokazati v ciklu romanov. Izšel je najprej — zadnji del: „Konec Hackenschmidův" (1905), ki je vzbudil pozornost češke javnosti in tudi — kritike. Leta 1907. je sledil nov roman in iste dobe: „Prosinec" (December). V zadnji dobi so se pojavljali njegovi verzi in aforizmi v „Napředni reviji" in v „Lumírju". Napisal je tudi nekaj scen in dramoletov, in lansko leto je doživel celo njegov „Posel" premijero v Vinograjskem gledišču. V času zadnjih volitev je bil Viktor Dyk tudi kandidat češke državnopravne napredne stranke za državni zbor. V „Samostatnosti", pri kateri je Dyk sourednik, smo imeli priliko čitati njegove politične pesmi, v katerih se je obračal proti svojim nasprot-

nikom. V prilogi „Samostatnosti“ izhaja dramatična parodija: „Izmodrenje Dona Quijota“. Ne omenil bi tega, ko bi se mi ne zdelo značilno za Dykovo umetnost, da je vanjo zašel tudi slavnoznani vitez žalostne postave in njegov sluga, kajti v življenju in v umetnosti se tako pogosto druži največji idealizem in skrajni pesimizem, velika volja in vse uničujoča negacija.

Videli smo realistično, mistično, socialno smer v češki moderni literaturi, videli smo lirično in politično pesem; preostaja nam pogledati še posebno smer, ki jo zasleduje „Moderní revue“. Zastopnik smeri okoli „Moderne revije“ je Jiři Karásek ze Lvovic. Karásek (roj. 1871) je nastopil zgodaj med modernimi kot kritik. V „Literarnih listih“, v „Razgledih“ in v „Moderni reviji“ je podajal v obliki esejev, kritik, študij in aforizmov svoje nazore o umetnosti, ki jih je pozneje zbral v nekaterih knjigah: Renesančna stremljenja v v umetnosti (1902), Impresionisti in ironiki (1903), Himerične ekskurzije (1906), Umetnost kot kritika življenja (1906). Karásek ima obširen pregled po svetovnih literaturah, posebno po modernih smereh sodobne literature, zato so njegovi eseji globoko zamišljeni in zanimivi. Svoje umetniško prepričanje je izražal v pesmi in prozi, v drami in romanu. Karásek je šel s svojo umetnostjo in s svojim krogom na skrajno moderno krilo — v dekadenco, on je prototip dekadenta po obliki in vsebini. Spočetka je bil naturalist, od tu ga je vodila pot v perverznost in v okultizem. Karásek je ostal ves čas aristokrat, visoko vzvišen nad maso in navadnim življenjem. Vzori umetnosti so mu n. pr. Huysmans, ki se je utrujen od življenja, sit dvomov in bojev, vrnil v katoliško cerkev, ali Oskar Wilde s svojimi bizarnimi in paradoksnimi stavki, Barbey d' Aurevilly, njegov satanizem, sovraštvo do žene, Rodenbach in njegovo mrtvo mesto, razpad in smrt in tihi, neznani svet tmin in globin, kjer končno najde aristokratični dekadent primerno zrcalo, v katerem vidi vso praznoto in nečimurnost. Tudi v jeziku in izražanju je Karásek aristokrat; njegovi izrazi so izbrani, stavki umetni, tuintam naravnost težko razumljivi, zato pa vedno harmonični z mislimi, ki se skrivajo v njih. Dela zadnjega časa so v tem oziru jasnejša. Karásek je nastopil prvotno kot kritik in lirik. Njegove lirične zbirke nosijo naslove: „Zezděná okna“ (Zazidana okna, 1894), „Sodoma“ (1895), „Kniha aristokratická“ (1896), „Sexus necans“ (1897); skupno so izšle pesmi leta 1904. pod naslovom „Pogovori s smrtjo“ in „Sodoma“. Leta 1909. je izšel „Endymion“, zbirka, ki je bila tiskana le v par sto izvodih in namenjena samo ožjemu krogu pri-

jateljev. Tudi kot dramatik Karásek ni pisal za oder, ampak je hotel le v dramatični obliki izraziti svoje umetniške in življenske nazore: „Sen o říši krásy“ (Sanje o kraljestvu krasote, kitajska bajka v dramatični obliki, 1907), Hořici duše (Goreče duše, 1899), „Apollonius z Tyany (1905) in „Cesare Borgia“ (1908) nam kažejo že po naslovih nenavadno smer v dramatiki. V „Apoloniju“ se kaže propad stare paganske družbe in prehod v askezo, v mistiko; saj je bil Apolonij verski sanjač, ki je sam sebe sežgal na grmadi. V „Cezaru Borgii“ vidimo človeka, polnega grehov in strasti, brezobzirnega aristokrata, ki s svojo odločno voljo zmaguje nad nizko maso, pri tem ne gleda na sredstva: laž, prevara, strup in umor mu pomagajo k zmagi. Individualizem, aristokratizem, romanticizem, nagnjenje k verskemu misticizmu in okultizmu se kaže tudi v Karáskovih romanih: „Bezcestí“ (Brezcestje, 1893), „Stojaté vody“ (Stoječe vode, 1895), „Mimo vše“ (Mimo vsega, 1897). Zadnji njegovi romani pa kažejo dekadente življenja, utrujene duše, ki iščejo abnormalnosti, ali pa se vračajo v svete hrame, polne krasote in veličastva in iščejo v cerkvenem kultu poezije, življenja in miru. „Gotická duše“ (1900), „Lásky absurdné“ (Absurdne ljubezni, 1904), „Legenda o melancholickem princi“ (1904), „Román Manfreda Macmillena“ (1907), „Scarabaeus“ (1909).

Karásek je pravi antipod Macharju. Machar se bojuje zoper slabe socialne in kulturne razmere, je proti klerikalizmu, piše za vse, ne gleda na izraz, ki mu je sredstvo za izražanje misli, je realist, demokrat; Karásek se ne meni za mase, njegova umetnost ne stoji v službi napredka, ampak je sama sebi namen, išče krasote, razkošja, zanosa in tajnih globin, ki najde v njih utrujena duša pokoj in mir. Njegov junak Cesare Borgia pravi: „Življenje obnoviti, piti ga kot modro vino, ki porojeno iz lave ima njen žareči dih.“ In Angelo pravi v isti drami: „Ne poznam in nočem poznati drugega cilja, nego biti sam in to, kar se da živeti, živeti zase. Drugega cilja ni“ ... Ta individualizem in aristokratizem je znak vse Karáskove umetnosti, ki je našla le ozek krog oboževalcev.

* * *

Omenil sem šest značilnih pojavov češke moderne literature. Pojavljale pa so se tudi druge skrajne smeri, ki jih naj omenim le na kratko. Mnogo se je pri nas svoj čas govorilo o „katoliški

moderni". L. 1896. si je krog katoliške moderne ustanovil svoj list „Nový život" (Novo življenje). Njih vodja je bil Dostál-Lutinov, poleg njega sta stala Ksaver Dvořak in Sigismund Bouška, prvi je izhajal iz šole Vrchlickega, drugi je bil pesnik legend in častilec provansalske poezije. Nekaj časa sta bila v tem krogu tudi Julij Zeyer in Otokar Březina. Toda ta krog se je kmalu razšel, „Nový život" je l. 1907. prenehal. V zadnjem času se je pojavil list „Meditace", ki skuša zopet združiti katoliško moderno.

Baudelaire, Verlaine, Mallarmé, Dehmel, Wilde, Przybyszewski, Taine in druga znana imena so vplivala na razvoj češke moderne. Zato najdemo v nji različne pojave, ki kažejo, da so učenci malega naroda stopili na pot za mojstri velikih narodov. Nekateri so se vrnili in so našli svoja pota na domačih tleh. Mnogi so tudi ostrmeli pred veličanstvom krasote, ko so jo zagledali pred seboj ali zaslutili v daljavi: obstali so na svoji poti, obmolknili ali — umrli. Tak je bil n. pr. Karel Hlaváček (1874—1898), talent, ki je mnogo obetal in mlad umrl. Izhajal je iz sloja proletarcev in je v globočini bede zasanjal o lepem kraljestvu umetnosti. Komaj je utegnil svetu povedati o svojem hrepenenju. Stal je pod vplivom Karáskovim. Izdal je dvoje zbirk. „Pozdě k ranu" (Pozno k jutru) in „Mstivá kantiléna" (Maščevalna kantilena).

Skrajno smer individualizma je zavzel Stanislav K. Neumann (roj. 1875), ki je postal glasnik satanizma in anarhizma. Prišel je iz naprednega gibanja devetdesetih let in je bil preganjan kakor mnogi drugi. Toda ostal je zvest boju: proglasil je boj individua proti družbi. L. 1897. je začel izdajati organ „Nový kult", ki je širil anarhistične nazore proti gnili meščanski družbi. Izdal je nekaj zbirk: „Nemesis bonorum custos", „Jsem apostol noveho žití", „Apostrofy hrdé a vašnive" (Apostrofe ponosne in strastne), „Satanova slava mezi nami", „Sen o zástupu zoufajicích" (Sanje o množici obupajočih) „Hrst květů různych saison" (Perišče cvetja raznih sezon). Posebno o zadnjih zbirkah se kaže sila besed in ostrost izrazov, ki so odmevi globokega sovraštva proti sedanji družbi in glas nepremagljivega prepričanja o veliki zmagi bodočnosti.

Iz „Moderne revije" izhaja tudi Josef Holý, ironik in satirik, ki pa za svojo umetnost ne rabi visokih izrazov, ampak njegova pesem je preprosta, skoraj narodna, toda upa si v tej obliki povedati tudi najmodernejše misli in ne manjka mu niti sarkazma niti ironije. „Padavky" (1898), „Satíry" (1902), „Elegije" (1903), „Mračna" (1908). O zadnjih delih mu je kritika odrekla uspeh.

Jan Opolský, (roj. 1878) je lirik, ki s svojimi zvenečimi verzi s svojo resigniranostjo in melanholijo spominja na Hlaváčka. „Svět smutných“ (Svet žalostnih, 1899), „Klekání“ (Večerno zvonenje, 1900), „Jedy a leky“ (Strupi in leki, 1901), „Pod tihou života“ (Pod težo življenja, 1906). Pretekli mesec je izšla nova njegova zbirka.

Med vrstami mehkih melanholikov se oglašajo še drugi mladi pesniki: Jan z Wojkowicz („Mysteria amorosa“, „Gerda“, „Poezie“, „Meditace“.) Otokar Theer („Pod drevesom ljubezni“, „Gaji, kjer se pleše“). Toda zdi se, da te vrste poezija izginja.

Z velikim uspehom je nastopil Quido M. Výskočil (roj. 1881) v prozi in v pesmi. Mlada, sentimentalna, hrepeneča duša, ki išče romantike in ljubezni („Modre gore“, „Sonata erotická“). Glasnik novega zmagovitega življenja je Jiři Mahen, ki je v verzih (Plamenčki) in v drami (Theseus) slavil novo voljo do življenja in zmage. Zadnji čas je pozornost vzbujala njegova drama iz slovaškega življenja „Janošik“, ki je dosegla na odru velik uspeh.

Kot satirik, feljtonist in kritik je znan Karel Horký, ki se rad dotika oficijalnih moralnih, socialnih in rodoljubnih razmer in s pikro besedo kaže nago resnico prikrivane laži. Govoriti bi moral tu o F. Ks. Svobodi, katerega zbrani spisi že izhajajo, o F. K. Procházki, o B. Svobodovi in o Ruženi Jesenski in o drugih, toda ti so že deloma stopili iz vrst „modernih“ in gredo svoja pota.

Hotel sem pokazati nekatere posamezne pojave češke moderne literature, o katerih sem mnenja, da morajo biti tudi nam nekoliko znani.

Danes je češka moderna združena deloma okoli „Novine“: Machar in njegov krog, deloma okoli „Moderne revije“: Karásek in njegov krog, deloma hodijo posamezni svoja pota. In kam vodi pot v bodočnost? O tem je primerno govoril lansko leto češki kritik F. Ks. Šalda na svojem predavanju o moderni češki literaturi, v katerem je povedal nekaj misli, ki so važne tudi za nas.[1])

[1]) Predavanje je bilo del cikla predavanj o češki kulturi v klubu „Slavia“ in je izšlo tudi v tisku pod naslovom: Moderní literatura česká. Historični in narodni pogoji. Logika razvoja. Današnji problemi — in nevarnost. — Zal. Grosmann in Svoboda. Praga, 1909. Cena 1 K.

Književna poročila.

Oton Župančič, „Čaša opojnosti“ — „Čez plan“. — Drugi natisk. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1911. — Cena vsaki knjigi broš. 2 K, vez. 3 K.

Obširno in temeljito bo treba govoriti o Župančiču, o pomenu njegovega dela za našo literaturo in za ves naš kulturni razvoj. Pokazati bo treba, kako je najmlajša generacija vsa prepojena z njegovim duhom, z duhom samozavestne moči in zaupanja v življenje. In tudi bo treba povedati, iz kolike malodušnosti, iz kolikih dvomov in trpljenj se je porodila ta pesem, ki je dala celemu rodu oči vesele in srca pogumna. Vse to naj napiše kdo drugi, jaz sem njegov prijatelj. Bojim se le, da ne pride kak šolski modrijan ter užali pesnika in uspava občinstvo s tisto zehajočo modrostjo, ki ji pravimo slovenska kritika. Nekoč je Etbin Kristan v lepi družbi bral Župančičev nekrolog Murnu-Aleksandrovu; ko je dovršil in je v nas vse trepetalo, se je oglasil neki profesor: „Ja, ja, poezija je res lepa stvar!“ ... To je bila slovenska kritika.

Leta 1899., ko je izšla „Čaša opojnosti“ v prvem natisku, so govorili in pisali veliko o različnih vplivih, ki jih baje razodeva ta prva knjiga Župančičeva. Takrat so ga celo krstili za „dekadenta“, večidel zato, ker se nekateri verzi niso rimali po stari šegi. Resnica je, da smo v tistih časih vsi, kolikor nas je bilo, gledali z nekako omamljenim očesom na nemško, francosko in skandinavsko „moderno“. Ali zdaj dobro občutim, da tisto občudovanje nikoli ni bilo prav odkritosrčno in ostalo ni o njem nobenega sledu. Nemška „moderna“ je dolgobesedno govorila in še govori o „domači umetnosti“ — Heimatkunst. Umetnost Župančičeva je bila zmerom slovenska, tudi tedaj, ko so se v Ljubljani zgražali ob naši „dunajski“ literaturi. Prve njegove pesmi, ki so izhajale v „Dom in svetu“ rajnega Lampeta, so bile čisto narodne, belokranjske. Tako narodne so bile, da sem še lani dobil stavo zoper učenjaka, ki ni hotel verjeti, da je Župančičeva tista pesem:

„Da sem jaz ptičica, kam bi zletela,
tja bi zletela na štajersko stran ...“

Kdor zna gledati, vidi že v „Čaši opojnosti“ Župančiča vsega takega, kakor ga ljubimo dandanašnji. Iz narodne pesmi se je vzdignil v višave, ki jih pred njim še ni dosegel slovenski pesnik. Dovolj je še v „Čaši opojnosti“ nemira, dvoma, iskanja; v zbirki „Čez plan“ ni več nemira, ne dvoma; iz vseh strahot plane zvonki klic: „Pogum!“ Tretja knjiga, „Samogovori“, je jasna, mirna, vsa polna luči, kakor poletno nebo. To je bila sijajna pot — in kam še dalje, kam še višje?

Te besede le za popotnico, za pozdrav. Saj upam, da se bo slovenska kritika vsaj ob Župančiču vzdramila iz svoje zaspanosti. *Ivan Cankar.*

Damir Feigel, Pol litra vipavca. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani 1911. 8°. 134 str. Cena broš. 1 K 80 v, vez. 2 K 80 v.

Zadnji čas preplavljajo naš od političnih fraz in brezplodnega prerekanja ogroženi in opustošeni literarni trg razne spake, humoreske imenovane. V knjigi, iz feljtona, na platnicah — povsod se ti rogajo v obraz stvari, tako žalostne v svojem pičlem humorju. Zdravega in močnega želodca je treba za prebavo vsega tega.

Damir Feiglova zbirka ne sega dosti nad nivo feljtonskih vsakdanjosti. Res tupatam zažari iskra — posrečen dovtip —, vse to pa ugasne in se potopi v neizmernem kaosu besed. So stvari, iz kojih bi se dalo napraviti marsikaj: „Največja sreča" . . . i. dr. Ali pisatelj hoče biti humorist na vsak način. To ga je nemalokdaj speljalo v smeri, ki jih ne pozna umetniško ustvarjajoč pisatelj. In majhno, majhno umetnosti vsaj lahko zahtevamo od lepe knjige — ali ne? — Kdo na primer se ni divil banalnosti v „To so trenotki v življenju"? Kdo ni odpiral ust ob neduhovito-konfuznih, grotesknih scenah iz „Kanarčka"? Jezil bi se človek, če pomisli, kakšna fina, duhovita satira bi znala to biti . . .

Zdi se, da pisatelju imponira amerikanski humor. Manjka pa mu za to žela, duhovitosti in — humorja. Vseh teh treh stvari pa humoristu ni nič manj treba, kakor so mu potrebni — recimo — upniki in dolgovi!

Kakor rečeno: V knjigi je malo humorja, umetnosti nič. Banalnost izključuje čar originalnosti. Gospod Feigl je morda v družbi dober kosêr in dovtipkar, humorista se ni pokazal s to knjigo.

In h koncu: Zakaj, za božjo voljo, je pač odel pisatelj to svoje blago s firmo vipavca? Vi vsi, ki poznate ta fini sok, to iskrečo, penečo se kapljico — čemu, čemu ne protestirate?! *Fran Albrecht.*

Edmondo de Amicis, Furij. Novela. Z dovoljenjem založnikov bratov Treves v Milanu iz zbirke „Novelle" prevel Jos. Jurca. V Ljubljani. 1911. Kleinmayr & Bamberg. 8°. 99 str. broš. 1 K 50 v, vez. 2 K 50 v.

Ime de Amicis tudi v Slovencih ni več tuje. Njegova knjiga „Srce" je kljub okorni slovenščini, s katero se odlikuje prevod, prodrla široko med ljudi. Spominjam se, kolik blagodejen vpliv je napravila name, dvanajstletnega fanta, tista lepa zgodba o dobrem dečku. Še danes ga vidim pred sabo . . . Zdaj nam je oskrbel Josip Jurca prevod novele „Furij". Tudi v tem drobnem delcu — predvsem v prvi polovici se zrcalijo vse tiste znamenite lastnosti de Amicisove, ki so znane med svetom; v prvi vrsti specialiteta njegova: otroška duša. Ne poznam pisatelja univerzalnega slovstva, ki bi bolj razumel, krepkeje očrtal mlado, nerazvito psiho otrok, kakor je to storil de Amicis. Kakor izklesan iz resničnega življenja stoji pred nami deček Furij, čuvstven, neroden, temperamenten, plah. In v ozadju, stara dva, temna in mračna, brez duš; s psovko v ustih, s šibo v roki; tiha, večno molčeča Kandida, neljubljena in nerazumljena; lepi Rikonovald, „ki se je bil pozabil roditi z dušo", a jo ima vendar toliko, da sam ne ve zanjo; lahkoživka Irida, zapeljiva krasotica, koketna, brez možgan. Iz teh oseb nam je pisatelj zgradil nekaj pestrih situacij, fino, z elegantno diskretnostjo in temperamentom, ki je lasten samo Francozu in Lahu. V vse pa je položil veliko idejo o vzgoji . . . Dobro bo, ako se ta knjiga razširi pri nas; morda bo dala nekoliko misliti ljudem, ki imajo opravka z vzgojo in mladino. Prepričan sem namreč, da je tudi v nas mnogo takih, kojim je bila dodeljena usoda, slična Furijevi. Ljudje, ki so si lastili pravico, vzgajati nas, se izvečine niso potrudili razumeti nas vsaj prilično, nas niso obdali z iskrenostjo in ljubeznijo, marveč s šibo in psovkami. Šiba pa je že davno odpela svojo novo mašo. — Prevodu ne oporekam ničesar. Točen je, lahko umljiv, dobro slovenski. Včasi se nepričakovano naglo menjava sedanjik s perfektom, ali zdi se mi, da je s tem naznačen tek in brzina dejanja. *Fran Albrecht.*

Silvio Pellico, Frančeška Riminska (Francesca da Rimini). Žaloigra v petih dejanjih. Prevedel M. A. Ternovec, častni grajanin bolzeški. V Trstu, 1911. 8°. 36 str. Cena 50 v.

V petem spevu Dantejevega „Pekla" nam pripoveduje Frančiška Riminska zgodbo svoje strastne ljubezni do Paola Malateste, svojega svaka. To snov iz italijanske srednjeveške zgodovine je porabil S. Pellico za svojo romantično žaloigro, ki je poleg „Le mie prigioni" (Moje ječe) njegovo najbolj popularno delo. Slovenski prevod te žaloigre je oskrbel že Jernej Križaj Severjev in ga objavil v Zori" (1873); isti prevajatelj je poslovenil za Janežičevo „Cvetje" (1866) tudi Pellicovo žaloigro „Tomaž Mor". — Ternovčev prevod se čita ritmiško gladko, z jezikom pa ne moremo biti popolnoma zadovoljni; brez slovarja bo ostal čitateljem marsikateri izraz tuj. Spretnost obeh prevajalcev naj pokaže vsaj en primer! Frančiška prosi svojega soproga Lanciotta za Paola in Lanciotto odgovarja (Ternovec, str. 30):

„Za Paola prosiš? ženska ti opačna!
Li mnita, da te dvore zapustita?
Gotovo sta urekla si ročišče
Z obetom, da i otcu te ugrabi."

To mesto je prevedel Križaj takole (Zora II, str. 211):

„Za Pavla torej prosiš? --
Hudobneža lokáva, skup tedaj
Bežati mislita iz teh zidóv
Pa združiti se — to želita? —
Obetal ti je morda, da očetu
Odpelje te . . ."

Š.

Jakoba Alešovca Izbrani spisi. Drugi, popravljeni natis. Priredil Jožef Volc. 4. in 5. zvezek: Ljubljanske slike. Podoba ljubljanskega sveta pod drobnogledom. V Ljubljani 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°. III + 264 str. Cena 1 K 80 v, vez. 2 K 60 v, („Ljudska knjižica", 14. zvezek.)

Ta prirodopis ljubljanskega prebivalstva je Alešovec sestavil pred dobrimi tridesetimi leti, toda njegovi tipi se v bistvu do danes niso mnogo izpremenili. Še zdaj srečamo Alešovčevega hišnega gospodarja, trgovca, komija, dijaka, gostilničarja, pisatelja, natakarico in razne druge vrste žensk; le nemškutarsko pleme je precej izginilo. Seveda mnogi tipi niso izključno ljubljanski, najdemo jih tudi drugod po Slovenskem dovolj. Marsikatera malomestna slika je postala pod Alešovčevim drobnogledom karikatura, in baš v risanju teh je njegov humor precej svež. „Ljubljanske slike" so brezdvomno Alešovčevo najboljše delo, posebno priljubljeno našemu dijaštvu. *J. P.*

Dr. Karel Štrekelj, O Levčevem slovenskem pravopisu in njega kritikah. Opomnje o slovenskem glasoslovju in rabi nekaterih oblik in besed. V Ljubljani, 1911. Založil pisatelj. Prodaja L. Schwentner. V. 8°. IV + 137 str. Cena 3 K.

Živo nam je še v spominu črkarski boj, ki ga je povzročil Levčev pravopis. Hudo so se kregali naši zagovorniki elanja, „bralci" in „bravci" in postali so seveda tudi osebni. Ko so naši slovničarji večinoma povedali svojo modrost, je vzel prof. Štrekelj njih učenost v pretres in napisal v listku ljubljanskega „Slovenca" daljšo vrsto člankov, katere izroča sedaj, nekako ob desetletnici te jezikoslovne praske, širšemu občinstvu zbrane v posebnem natisku. Za naše polemike je značilno, kar čitamo v „Pripomnji": „Zlasti neprijeten mi je bil boj zoper nekatere gospode, ki

s svojimi trditvami neprenehoma rinejo v ospredje, dasi nimajo za podobna dela niti potrebnega znanja niti ne priprave, včasi celo ne prave ljubezni do resnice, ampak si kaj kar naravnost izmislijo, da bi pomoglo njih teorijam k zmagi". Da še ta težnja tudi v najnovejšem času ni izginila, pričajo pisateljevi članki „O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave" v letošnjem Zvonu. — Knjiga pojasnjuje v prvi vrsti glasoslovje; stvarno, besedno in imensko kazalo olajšuje njeno porabo. Bogata vsebina bodi toplo priporočena v proučevanje vsem onim, ki imajo opraviti s slovenskim jezikom! *J. Š.*

Miloš Stibler, Kriza v slovenskem zadružništvu. Založil pisatelj. V Celju 1911. V. 8°. 32 str. Cena 50 v.

Ta aktualna razprava je namenjena „vsem nesebičnim zadrugarjem in nesebičnim prijateljem zadružništva". Krizo v našem zadružništvu so povzročile slabe letine, polomi, hujskanje; glavni vzrok sedanje krize pa je strankarska politična agitacija v slovenskih zadružnih organizacijah, kajti „nikjer ni najti take zadružne podivjanosti, kakor se je vgnezdila med Slovenci". Vprašanje najstrožje centralizacije je najvažnejše. Zavožen je bil doslej pri zvezah način poslovanja. Naloga bodočnosti bodi odstraniti razne napake in revizijsko postopanje temeljito izpopolniti. Pisatelj zahteva med zvezami teritorijalno oddelitev delokrogov in razdružitev konkurenčnih zadrug; za volitve v vodstvo zvez se naj uvede proporcijonalni volilni način. „Z zastopstvom manjšin v vodstvu se ustvari najboljša in na vseh koncih in krajih toli potrebna kontrola, ki bo rodila dober sad" (25). Želimo knjižici najlepših uspehov, da se ustvarijo v našem bolnem zadružništvu zdrave razmere, saj „ne igra v slovenskem narodu nobena gospodarska organizacija tako važne vloge kakor zadružništvo". *A. E.*

P. v. Radics, Alte Häuser in Laibach. Geschichtserinnerungen. — Pod tem naslovom je za domačo zgodovino mnogo zaslužni ces. svet. P. pl. Radics začel v ljubljanskem uradnem časniku in v posebnih odtiskih večinoma po arhivskih virih objavljati zanimive vesti o ljubljanskih hišah. Dosedaj so izšli trije zvezki. Prvi ima opisanih 14 hiš, drugi, s podobo hiše barona Rechbacha, devet; tretji, s slikama portala dvorca nemškega viteškega reda in grba Troppa pl. Troppenaua, nekdanjega posestnika hiše št. 9 v Križevniški ulici, obsega enajst hiš. Vrhovčeva knjiga „Die wohllöbl. landesfürstliche Hauptstadt Laibach" je našla v Radicsevem najnovejšem delu izvrstno dopolnilo. V dveh vrsticah poroča Vrhovec n. pr. o gledišklh igrah, ki so se uprizarjale pred postom v rotovški dvorani (str. 90), v Radicsevem drugem zvezku (str. 9—21) pa je uvrščen članek, ki nam daje jasno sliko o nekdanjem gledišču na ljubljanskem rotovžu izza leta 1736. do 1765. Z izredno marljivostjo uvršča pisatelj z opisom vsake hiše sliko za sliko v veliki okvir slavne zgodovine ljubljanskega mesta; saj so bili nekdanji posestniki opisanih hiš večinoma v tej ali oni stroki činitelji, vplivajoči na usodo svojega mesta. Po več stoletij nazaj segajo poročila o nekdanjih stanovalcih — priče, „kako rod za rodom gine". *I. V.*

Constantin Jireček, Geschichte der Serben. Erster Band. (Bis 1371.) Gotha 1911. F. A. Perthes, V. 8°. XX + 442 str.

V znani Lamprechtovi zbirki „Allgemeine Staatengeschichte" je izdal dunajski historik in slavist Konst. Jireček prvi del obširno zasnovane srbske zgodovine. Odlični učenjak je napisal mnogo temeljitih razprav zgodovinske, zemljepisne in kulturne vsebine o balkanskih deželah v nemškem, češkem, bulgarskem in srbskem jeziku; njegova zgodovina Bulgarov je prevedena v več jezikov, in tudi to znamenito delo je izšlo istočasno v srbskem prevodu, ki ga je oskrbel zgodovinar dr. Jovan Radonić.

Razni zapiski.

Alfonz Pirec. Dne 7. julija 1909 je v Kranju preminul po dolgem in mučnem trpljenju g. Alfonz Pirec, c. kr. deželnovladni svetnik in vodja c. kr. okr. glavarstva v Kranju. Rodil se je dne 13. novembra 1860 v Možgancih, fare Sv. Marjete pri Ptuju na Štajerskem. Visoke šole je dovršil na Dunaju in posloval kot uradnik v Logatcu, v Kočevju, na Krškem, v Ljubljani in naposled v Kranju. Pred leti je bil Pirec marljiv sotrudnik „Ljub. Zvona" in je priobčil v njem tele proizvode: l. 1882.: Godec (pesem); l. 1883.: Gazela (pesem); l. 1884.: Giacomo (noveleta) in Sonet; l. 1885.: Jour-fixe in Anica; l. 1886.: Baronica Maruša, Marko (povest), Iz dolgega časa zaljubljena in Muzikus; l. 1887.: Čez deset let in Prva ljubezen; l. 1888.: Na počitnicah, Čegava bode? (Vesela igra v treh dejanjih), Drvar (Slika iz mestnega življenja), Prvi bolnik moj (humoreska), O ljubi me! (pesem) in Na Vrbovem (povest); l. 1889.: Oče in hči (povest) in l. 1889.: Endimijon (povest). Pokojnik je bil svoj čas tudi sotrudnik mladinskega lista „Vrtec". Podpisaval se je: A. A. P., Alfonz Pirec, A. Pirec, zadnji čas pa A. Planinec. Blagi pokojnik, ki je našel poleg obilih stanovskih opravkov še prilike, da je negoval slovensko leposlovje, je nameraval zbrati svoje spise in jih izdati v dobrodelen namen. Pa smrt mu je prečrtala ta naklep. *M. Pirnat.*

Prešernova slika. Prešernoslovce bi utegnilo zanimati sledeče umetniško naznanilo, priobčeno 25. februarja 1850 v 46. št. Laibacher-Zeitung str. 220: Kunst-Anzeige. Bei Gelegenheit eines Besuches bei dem hiesigen akademischen Maler Fr. Kurz von Goldenstein sah ich mich sehr angenehm überrascht, ein Portrait unseres vaterländischen Dichters Dr. Franz Prešern zu finden, welches obiger Künstler als wahrer Bekannter des Verstorbenen nach der Idee gemalt hat. Ich und mehrere Freunde finden dasselbe treffend ähnlich. Der Maler zeigt diesen Versuch bereitwillig. Dem vielseitgen Wunsche nach Vervielfältigung des Bildes dürften jedoch Hindernisse entgegen stehen. Der Künstler scheint nicht geneigt zu sein, seine Gedächtnissprobe zu veröffentlichen, was um so mehr wünschenswert wäre, da ein Originalportrait meines Wissens nicht vorhanden ist. —a—

V ravno isti številki Ljubljančanke str. 222 vabi slovensko društvo prijatelje in častilce ranjkega mojstra pevcev, kateri nameravajo kaj prispevati za nagrobni spomenik, ki se ima v Kranju postaviti, naj svoje prispevke dopošljejo odboru imenovanega društva do konca marca; ob enem poziva odbor svoje člane, naj vsak v svojem krogu nabira prispevkov tudi pri drugih in naj nabrane darove z imeni darovalcev vred dopošlje odboru slovenskega društva, da jih ob svojem času objavi. — Kdo se skriva pod zgorenjo šifro —a—, ne vem povedati. O Prešernovi sliki, ki je sedaj last g nadzornika Levca, poroča „Prešernov album", str. 857—860. *L. P.*

Vprašanje občeslovanskega jezika. V pariški „Revue de Linguistique" je priobčil dr. Henri Bourgeois zanimiv članek „La question du néo-slave" (str. 117—128), v katerem razvija svoje nazore o umetnem vseslovanskem jeziku,

ki bi se rabil v prvi vrsti za razširjanje slovanske misli in pa kot posredovalni jezik v slovstvu. V uvodu se bavi s prejšnjimi podobnimi poskusi Slovenca Mat. Majarja in Čeha Hošeka, ki je smatral umetni jezik samo za sredstvo umevanja v medsebojnem občevanju. Bourgeois pa misli, da je Slovanom potreben skupen literarni jezik ter si predstavlja stvar v praksi takole: Vsak narod naj bi imel glasilo, pisano v novem jeziku, oziroma vsaj prilogo kake revije. Najboljša dela posameznih narodov bi izšla istočasno v izvirniku in v prevodu. Ko bi ta novi jezik postal organ skupnih interesov, ko bi se poučeval po šolah, potem bi ga morda nekoč začeli celo govoriti. Principi pri sestavi tega jezika naj bodo sledeči: Glasoslovje in oblikoslovje mora biti preprostejše nego v vseh živih narečjih; slovenščina ima najenostavnejšo fonetiko, bulgarščina pa morfologijo. Substantiv nima deklinacije, genetiv in ostali skloni se opišejo s predlogi. Sklanjo in sprego nam je pokazal na raznih primerih. Težje je vprašanje glede besednega zaklada. Tu ne gre črpati samo iz enega živih narečij ali pa poljubno mešati razna narečja; z malimi modernizacijami bi bila stara cerkvena slovenščina dostopna vsem južnim in vzhodnim Slovanom. Staroslovenski slovar odgovarja vsem zahtevam modernega življenja, tehnični izrazi pa so itak mednarodna last. V vprašanju abecede se Bourgeois seveda odloči za latinico, ki bodi identična s slovenskim alfabetom. — Če se poskus posreči, obeta Bourgeois Slovanom velikansko bodočnost: vstala bo četa, kakršne svet še ni videl, ko se dvigne združeno slovanstvo; temelji starih držav se bodo porušili in zmagoslavno vznikne iz razvalin novo slovansko pleme, ki bi naj človeštvu bolje služilo nego prejšnja plemena! — Seveda je tudi temu projektu odločena ista usoda, kakor vsem dosedanjim poskusom; kajti umetni jezikovni stvor v obsegu slovanskih narodov ostane neizvršljiva ideja. *Š.*

Prva umetniška razstava na Bledu. Sredi meseca julija se otvori v „Blejskem domu“ prva umetniška razstava. Prireditelji R. Jakopič, K. Mysz in P. Žmitek so povabili slovenske umetnike na sodelovanje, in odzvalo se je lepo število naših slikarjev in kiparjev: razstava bo obsegala nad stoinpetdeset umetnin. Pozdravljamo ta korak, ki naj razširi zanimanje za našo umetnost tudi med tujci, o katerih upamo najboljšega moralnega in materijalnega odziva. Podobne razstave se bodo priredile še v drugih primernih krajih. *— b —*

† Fr. Ks. Kuhač. Dne 19. junija je umrl v Zagrebu Franjo Ks. Kuhač, ravnatelj tamošnjega konservatorija, hrvaški skladatelj in glasbeni pisatelj. Največ zaslug si je pridobil na polju jugoslovanske narodne pesmi. Razen mnogih krajših člankov je priobčil v sedmih knjigah „Rada“ obširno študijo „Prilog za poviest glasbe južnoslovjenske“. „Matica Hrvatska“ je izdala l. 1887. njegov življenjepis največjega ilirskega glasbenika umetnika Vatr. Lisinskega, l. 1893. pa je zbral osemnajst življenjepisov „ilirskih glasbenikov“, v katere je vpletel mnogo zanimivih osebnih spominov. *— in —*

Oton Župančič:

Zgrabi pomlad.

Zgrabi pomlad, brate moj, zgrabi jo!
Veje so polne, vabijo, vabijo,
zdaj je čas!
Brate moj, če se boš dolgo okleval,
drugi bo, šopek za trakom, prepeval —
gola bo veja in dolg tvoj obraz.

Kdor v abstinentsko piska piščal —
rad bi pogledal v njegov bokal,
kaj je res.
Tole: tak nemuzikaličen godec
mora imeti pokvarjen želodec,
stiska se k peči in zunaj je kres.

Mož, ki ga mislim, pa v jedru je zdrav,
kakor mu kane, kane mu prav,
s psom in z betòm.
Neki oné se pred njim je razprezal —
veste, kako mu je jezik zavezal?
„Berglje mi pridigaš? Odkdaj si pa hrom?“.

Po sredi stvarstva.

Po sredi stvarstva gre kot blisk na blisk,
brez konca gre, žareč in ves pekoč,
brzi, brzi, brzi — povsd, nikjer,
kot iskre sled — in vanj od vseh strani
se meče svet: solnce, planet, komet —
kot na magnet vesoljni pada svet,
strmóglav gre v polom za nov pogon.

In rimske ceste se za njim vijo,
megle vesoljstva se za njim lijo,
v njih kaosi svetov, ki jih še ni,
bolesti in radosti speča kal,
rodovom nerojenim blagoslov.
Vem, vem: po sredi mojega srca,
po sredi stvarstva gre kot blisk na blisk.

A. Debeljak:

Oblak.

Razmršen, razkuštran ko star kosmatinec,
po mačje se plazi čez gorsko robovje,
sestradan nestvor in pogled na ogled mu gre
tja v votlo, zatohlo ponočno ozračje.

Z volhkim jezikom zdaj liže in hrusta
čebelice sladke v nebesni ogradi.
Satovje medenega mesca mu gine v drobovje,
da trebuh se gladki čimbolj napihuje —
ošabni, ogabni simbol nenasitnosti hrusta.

Svoj vrat je upognil globoko, vse globlje
do mesta, ki v mračni kotlini vzdihuje
ko groblje zakletih gradov,
da kresnice-svetiljke pozoblje.
A mesto se brani s prevrnjeno brano
zvonikov in dimnikov in strelovodov:
ko rano mu v trebuh nje vreže zobovje,
se brizeg goreče krvi zadrvi v globočine,
nestvor od moreče zatuli tedaj bolečine.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

9.

Drugi teden, v sredo po binkoštih, je bila kapela svetega Jurija v pritličju Blagajevega gradu zarana malone polna povabljenih gostov in domače gospode.

Molilnica je bila praznično ozaljšana. Okoli stebrov, ob pridižnici in ob leseni ograji pred oltarjem so se ovijale zelene smrekove veje, pisani venci in cvetne kite. Klopi je pogrinjal škrlat. Zid so pokrivale pretirano velike podobe svetnikov; naivni umetnik jih je bil naslikal vse take velikane, da bi označil njih nadčloveško mogočnost. Glave so jim segale skoraj do sinje obarvanega stropa, osutega z zlatimi zvezdami; od njega sta visela krasna lestenca s srebrnimi verižicami. Skozi pisano steklo visokih gotskih oken so slikali poševni žarki ranega solnca raznobojne lise po kamenitih tleh, po heraldičnih okraskih in po grobnih oploočnicah, koder so bili vdolbeni napisi v starodavni, staroslavni glagolici izza pastirovanja duhovnikov-glagolašev iz zagrebške škofije in hrvaškega Primorja. Na oltarju so gorele dvojnate pletene sveče pred sliko viteškega svetnika Jurija, prvotnega patrona kranjske dežele; kapadoški princ je sedel v železnem oklepu na debelem belcu in z naperjeno sulico meril na čudovito grdega črnega zmaja, ki je nameraval pogoltniti prezalo belo deklico. Stari grajski duhovnik Juraj Draganović je maševal za grofa Felicijana Blagaja, ki je danes obhajal svoj devetinšestdeseti god. Mašnikov ornat je bila grofinja Mila okrasila bogato z biseri in zlatom. Ministrirala sta domača pažeta Udalrik in Otokar.

Največ gostov je bilo dospelo že včeraj popoldne in proti večeru, tako grofa Leonard Starograjski in Krupski, baroni Gradnikar, Gregorijanec, Lenkovič, Paradajzar, Jankovič, Freikirchen, Engelshaus, vitezi Obričan, Halbenberger, Mačerol, Gostašič, Rabensberg-Koprivniški, brata Semeničeva, Kozjakova in drugi. Nekateri so privedli s sabo tudi svoje gospe in hčere. Malone vsi obrazi so bili radostni, mirni, slovesni. Gospoda so se veselili, da bodo vsaj

nekaj časa rešeni vsakdanje enoličnosti, vsakdanjega dolgčasa. Lica, obleka, kretanje, vse je bilo nekako svečano, tako tudi rahlo šumenje svile, nejasni zvoki, ptičje petje zunaj, celo solnčni svit in zrak.

Plemkinje, opasane visoko pod prsmi, so se šopirile v svili in žametu, v težkih brokatnih oblekah burgundskega ali italijanskega kroja v vseh barvah, zlasti pa v rdeči, zeleni in rumeni. Nekatere so se bile ogrnile z višnjevimi pražnjimi plašči, obšitimi z dragoceno bobrovino, vidrovino ali kunjino. Globoko izrezano, ozko spodnjo opravo je deloma pokrivala ohlapna vrhnja obleka z jako širokimi rokavi, ki so viseli malone do tal. V laseh so se jim svetile srebrne igle in strelice, ob vratu dolgi uhani in verižice, na pasovih dragulji, biseri in zlate spone. Gospe so imele na glavah raznolike oglavnice in pajčolane, dekleta pa šaplje: venčke svežih cvetlic ali trakove, okrašene z dragimi kameni ali tanke zlate obroče, takoimenovane „krone“. Tedaj je pravilna preča uživala visoko spoštovanje in šapelj je njeno lepoto varoval razmršenja in žalostne skaze. Lasje so bili mladenkam prepleteni s svilo in zlatimi nitkami. Nekaterim damam so ovijali roke lični molki, druge pa so sedele pred psaltrom, vednim spremljevalcem srednjeveških krasotic.

Še bolj pa so se bili nališpali plemenitaši. V oni dobi so si celo duhovniki kodrali lase z vročim železom. Moški štirinajstega in petnajstega stoletja so bili mnogo bolj gizdavi kakor ženske; tudi je kazal nežni spol poprek boljši okus. Z malimi častnimi izjemami so se imenitili ničemurneži v kričavih barvah, v bedasto spačenem kroju in smešno dolgih čevljih. Marsikaterim so se poznale na licih brazgotine, sledovi sovražnega orožja; ali slabo so pristajali ti znaki osebne hrabrosti, oziroma osebne nerodnosti glavam, preskrbno nakodranim z vročim kodralom in presijajno namazanim z žoltavim maslom. Nekaterim so viseli ob levih rokavih venčki, trakovi, vrvce, pajčolančki in take pisane cunjice pa capice, poklonjene od blazno oboževanih srčnih kraljic.

V prvi klopi na levi je klečala grofinja Mila. Glavo ji je pokrivala koprena, bela, vezena z zlatom; levi krajec mehke tenčice je bil zavit pod vratom in padal po desni rami in hrbtu. Od opasilnice so na jermencih viseli ključi, slonokosteno vretence in svilena torbica. Na molitvenjaku pred njo je bil odprt star psalmnik z ličnim rokopisom in pisanimi miniaturami. Včasi se ji je zdelo, da čuti pogled gospodične Salde plemenite Frauensteinerjeve za sabo. Nehotoma je morala misliti nanjo; smilila se ji je sirota brez očeta, brez matere, brez moža in Mila je molila zanjo.

Poleg grofinje je sedela mala komtesa Alijana in nepremično tiščala dlani in prste pobožno povzdignjenih ročic. Lahno ji je rdel sveži polni obrazek med gostimi zlatnatimi lasmi; brezskrbna vernost čiste srečne duše otroške je vela od njega. Od vratu ji je visela na prsi zlata verižica z malim križem in osmerooglatim smaragdom. Rahlo so se premikale njene ustnice: molila je vedno iznova očenaš in vero. Obtem se je veselila, da danes ne bo nobenega pouka. Pozorno je gledala in poslušala, kako cinglja Otokar s srebrnim zvončkom.

Blizu grofinje Mile je paradirala baronica Efranika Leuenbergova. Držala se je samozadovoljno in napihnjeno, akotudi je imela kar osem hčera. Na vrsti je bila danes mlajša polovica: Omenija Osana, Ofmija, Oda; starejše baronese so bile ostale lepo doma, da premnogoštevilna falanga ne bi preplašila kakšnega previdnega zakonskega kandidata. Dolgovratna suha baronesa Virida Oberburgova jih ni gledala nič kaj prijazno, zakaj zale so bile vse štiri in obtemtakem jako nevarne! Sedela je leseno in hitela sramežljivo povešati oči, ako je kdo pogledal njeno prezrelo pestro lepoto. Veli pobožni obraz si je bila umetno ozaljšala z belilom in rdečilom, z moko, oljem, s kafro in sajami, akotudi so naglašali pridigarji, da zatajuje Boga, kdor se lepotiči. Kontrolirala je pobožnost Leuenbergovih punc in opazila s tiho jezo, da zaljubljeno očkujejo z vitezi vse štiri. Žalostno je zatorej povzdigovala svoj glas, pojoč psalme. Baronesa je bila vneta pevka, bolj vztrajna nego nadarjena; pela je strastno skozi nos. Včasi je zategnila in zakrivenčila tako smelo visoko, da je motila celo lenokrvno debelo gospodično Genovefo plemenito Mačerolovo v nje sladkih fantazijah o težko pričakovani grofovski pojedini.

V drugi klopi je motrila Salda plemenita Frauensteinerjeva svoje sosede in sosedinje. Na gavranje črnih laseh se ji je lesketal šapelj — znamenje devištva — rumenosvilen šapelj, takrat posebno moderen. V njena uhana sta bili vdelani kladivci, simbol nemškega boga-gromovnika Thôra; ta lišp so bile nosile Saldine pradedinje kot amulet zoper zla božanstva. Pod zelenobaršunastim plaščem se je svetil dvojnat pas od zlatih luskin. Roke v belosvilenih rokavicah so držale molek velikih korald.

Delala je tako pohleven in otožen obraz, da je morala zbujati sočutje in usmiljenje. Kadar je pa vedela, da je ne opazuje nihče, so ji zagorevale črne demonske oči s čudnim žarom, ki se je slabo ujemal s hlinjeno pohlevnostjo in vdanostjo.

Radovedna je bila čakala trenutka, ko bo zopet stala pred grofom Majnardom Blagajem. Ko sta dospela z bratom Erazmom v gosti, ju je sprejel bivši častilec Saldin mirnoprijazno. Pač se ji je zdelo, da je nekoliko drhtal njegov glas, ko so bile vse oči obrnjene vanjo in ko mu je ponudila roko; zdelo se ji je, da grof Majnard ne ve prav, kaj bi rekel in da izbira in išče primernih besedi. In veselilo jo je to... Med vsemi je samo ona čutila njegovo lahno zadrego in prisiljenost v njegovem nastopu. Ali tudi njej, tudi njej je bilo one trenutke tako tesno pri srcu, tako tuje, tako čudno, tako mučno . . . Ko ga je zopet videla pred sabo, ko je slišala njegov glas — tedaj se ji je zazdelo, kakor da se je vrnila srečna doba čarobnih mladostnih sanj, zlata doba prve ljubezni . . . In akotudí se je bila pripravila na to srečanje, vendar ni mogla ostati popolnoma mirna; sila strastnih čuvstev je jela razburjati njeno srce, da se je obvladala le iztežka.

Gledala je komteso Alijano, ki se je stiskala h klečeči materi kakor plaha srnica, ki sluti nevarnost.

„Otrok je nedolžen," je premišljala Salda. „Otrok naj trpi za greh svojega očeta? Še utegnem ustaviti nesrečo . . . Ciganke ni bilo od nikoder. Ali je zadržala cigane nezgoda? Še lahko opustim maščevalne naklepe . . . Toda — kako bedaste so te misli! Salda ne pozabi osvete! Ne, ne! Ako se mi nakana ne posreči danes, se mi mora posrečiti drugikrat!"

In zopet je zasijala v njenih očeh zlobna, neusmiljena maščevalnost.

Blizu nje, pri vratih, je stal vitez Ahac Doljanski. Ob boku mu je viselo drugo bodalo; okoli levega rokava si je bil pripel z zlatom vezen svilnat trak, dragoceno darilo nepozabne Fiamette Santarose. Bil je posebno dobre volje.

„Tistale najmlajša Leuenbergova pa res ni napačna," mu je šlo po glavi. „Sicer so si vse štiri sestre podobne kakor pomaranče, toda najbolj mi ugaja Oda; ušesa ima prav tako majhna in dražestna kakor moja uboga Fiametta. Nihče ji ne bi prisodil šestnajst let, tako je že razvita. Mlado Odo bom zabaval danes, dokler bom trezen, nota bene. Oh, kako milo mijavka naša baronesa Virida! Njen obraz je bolj pisan kakor stene te kapele. In na licih ima črne prilepke, da bi bolj vlekla poglede nase, priletna maškara. Dobro, da cvili le skozi nos, sicer bi preveč motila pobožnost. Kako grdo jo gleda suhi baron Gradnikar, stric pažeta Otokarja! Vitez Anže Mačerol, debele Genovefe debeli brat, pa kar spi; na

steber se naslanja in kima z zabuhlo glavo. Dolgočasnost in zaspanost je menda dedna v rodovini slavnih Mačerolov. In glavo si je namazal trap, da se mu sveti kakor buča po dežju."

Zraven viteza Ahaca je stal njegov oproda Jošt Davolič, dvajsetleten mladenič z nelepim starikavim obrazom. Dolgi život mu je tičal v gladkem poluoklepu in na čevljih je nosil srebrne ostroge, znamenje oprod. Zdelo se je, kakor bi se bal, da bi ga smatrali za čisto navadnega človeka, zato se je držal pretirano dostojanstveno. Težko je čakal prihodnjega leta, da mu odstrižejo lase ter mu opašejo meč z belim pasom in ga tako povitezijo po vseh pravilih.

Vitez Ahac se ni dosti brigal zanj; gledal je hrvaška plemiča Nikolo Radoševića in Mihajla Vidakovića, ki sta v svojih lepih suknjah, okrašenih z zlatimi vrvicami, moško sedela v drugi klopi na desni.

„Zdita se mi hrabra junaka," si je dejal. „Govoriti znata izborno, kakor sploh Hrvatje. No, bomo videli, če je tudi njiju žeja tako odlična. Bomo videli."

Malo je bilo prave pobožnosti v grajski molilnici. Skoraj vsi so se veselili prihodnje zabave, sokolovanja, turnirja, dobre jedi in pijače. Plemkinje so skrivoma ocenjale obleke svojih prijateljic in gleducale moške. V oni dobi ženskim vobče ni bilo mnogo do bobogoljubnosti; v cerkvi so si pripovedovale zanimive novice, čenčale o deci, o poslih in veselicah. Moški pa tudi niso bili dosti boljši: kaj radi so kričali, kvantali in plesali okoli cerkve ali celo v cerkvi in zastonj je karalo duhovništvo na sinodah in pridižnicah take razuzdane kozle.

Med redkimi kristjani, ki so v kapeli povzdigovali svoje misli k Bogu, je bil stari grof Felicijan. V dolgem črnobaršunastem plašču, obšitem s prebelo gornostajevino (hermelinovino) in z rjavo sibirsko soboljino, najdražjo kožuhovino, sklonjen nad molitvenjakom v prvi desni klopi, je molil goreče, tiho, ne da bi premikal usten. Njegovo zelo nagubano obličje je izražalo mir in miloto brezstrastne sive starosti. Udrte ustnice so kazale, da so mu bili izpadli zobje. Vendar je bil častitljiv in lep njega izraziti obraz, oblažen s pokojno blagoto krotkih oči. Okoli usten mu je igral vdan nasmeh, ko je zrl na mašnika, svojega sodobnika, svojega edinega starega prijatelja med tem mladim, njemu že nekako tujim svetom... Hvalil je Boga, da mu je dal učakati siva leta zdravemu in zadovoljnemu; molil je, da bi dodelil Bog to veliko milost vsem dobrim vernikom. In močneje so zasijali solnčni žarki skozi visoka okna, zaigrali nad

njegovo srebrnobelo glavo in nad rumenimi kodri komtesice Alijane ter sijajno okvirjali starosti sneg in mladosti zlato. Le včasi, trenotkoma, je temna pega osenčila glavi najstarejšemu in najmlajšemu članu rodbine Ursini-Blagajeve: ob oknu je zdajinzdaj zaplapolala v jutranji sapi dolga belomodrordeča zastava, viseča zunaj na najvišjem stolpu.

Zadaj so šepetali tuji pažeti med sabo. Snovali so zaroto proti Otokarju, ker jim je snoči zmešal vse čevlje, da so se davi prepirali in pretepali zanje, dočim se je mladi grešnik od veselja postavljal na glavo. Ukrenili so ga zatožiti pred velikim obedom, da bi bil tem huje kaznovan z mučnim postom.

Otokar je mirno stregel in cingljal pred oltarjem. Zdajci pa je močan pok pretresel zidovje, da so zašklepetala okna. Na grajskem ozidju so grmeli težki topovi v proslavo obiteljskega praznika. Vsi so dvignili glave; Alijana se je plaho privila k materi. Vzravnal se je tudi kimajoči vitez Anže Mačerol in prijel za bodalo; mislil je izprva, da je sovražnik napadel grad grofa Blagaja.

Ponehalo je pokanje in grmenje. Duhovnik je stopil od oltarja in obhajal starega grofa Felicijana in grofinjo Milo.

„Hinavka!“ si je mislila Salda in zaničljivo namrdnila ustne. „Lej, lej, kako se zna prilizovati staremu grofu in prodajati javno pobožnost!“

Po maši je spremljalo vsako plemkinjo po dvoje vitezov k zajtrku v prvo nadstropje.

Ob stenah na hodniku so viseli na železnih kljukah meči, kopja, ščiti in samostreli gostov in njih hlapcev. Tla na mostovžih in stopnicah so bila pogrnjena z debelimi preprogami. Dame so po tedanjih malenkostno natančnih predpisih „moralitete“ in „temperancije“ nosile prsi in rame nagnjene jako nazaj, kakor bi hotele vsak čas pasti znak; levi palec je visel na plaščevi sponi ali vrvici, z dvema prstoma desnice pa so držale kvišku svoje plašče. Le Salda se ni brigala za taka pravila in je hodila, kakor se ji je ljubilo. Dolge vlečke omoženih plemenitašinj so nosili pažeti.

„Lepi ste in ponosni ko Junona,“ je ogovoril vitez Ahac Saldo in se priklonil nalašč prav globoko, ko je stopala mimo njega. „Jako nevarna mreža ste moškim očem.“

Frauensteinerjeva ga je komaj pogledala in se obrnila k svojemu levemu spremljevalcu, kakor ne bi bilo na svetu nobenega viteza Ahaca.

„Le čakaj, reva ošabna!“ se je gneval vitez Doljanski natihoma. „O prvi ugodni priliki ti prav dobro zabelim in zasolim tvojo prevzetnost!“

Stopili so v obednico. Ob stenah velike dvorane so bile na prenosnih stojalih razpete opone, odičene s svilnatimi in zlatimi nitmi, s podobami ptičev in gozdnih živali in stiliziranimi ornamenti. Dolge, nizke mize so pokrivali belosvileni vezeni prti, segajoči do tal; na njih je stalo najfinejše namizno orodje in polno okusnih jedil, kakor vojenine, gnjati, cvrtnjakov, presnega masla, skute, sira, pogač in kruha v obliki možičkov in ženic, jelenčkov in turov, konjičkov in medvedkov. V velikih vodnih vedricah se je hladila žlahtna malvazija.

Grofinja Mila je privedla Alijano, da bi prva čestitala svojemu staremu očetu. Mala komtesa je čutila, kako jo osvaja plašljivost. Ni se ganila in nemo je stala pred godovnikom. Vsa zardela je zadrhtala in boječe gledala na svoj šopek, ovit z belim trakom. Znala je svojo čestitko prav dobro naizust, toda begala jo je izredna obilica oči, ki jih je čutila uprte vase. Kar ni se drznila izpregovoriti pričo toliko tujcev in najrajša bi se bila skrila za mamico.

„Ali znajo mučiti otroke!“ je natihoma umoval vitez Ahac. „Oh, tudi mene so tako trpinčili svoje dni. Nakodrali so mi lase, da sem bil tak kakor pobeljen zamorček iz jutrove dežele. In producirati sem se moral celo z verzi, zaradi katerih sem bil neusmiljeno šeškan bogve kolikokrat, preden sem jih znal dodobra. To je kaj neumna in tudi žalostna komedija!“

„No, lepo se pokloni in čestitaj!“ je šepetala mati, sklonjena k hčerki, in jo nežno pogladila po laseh.

Stari oče je videl hudo zadrego male vnukinje. Nasmehnil se ji je prijazno in jo pogledal ljubo. To je ohrabrilo dekletce. Poljubila je starčku velo roko, mu podala šopek in zaklicala na glas: „Bog nebeški nam ohrani še mnogo mnogo let našega preljubega starega očeta zdravega in veselega! Vivat grof Felicijan Blagaj!“

„Vivat grof Felicijan Blagaj!“ je orilo po dvorani, ko je umolknil čisti, jasni glasek Alijanin.

Stari grof se je počasi sklonil k vnukinji in jo poljubil na čelo, rekoč: „Angel varuh te čuvaj na vsaki tvoji poti!“

Vsi so čestitali z manj ali bolj izbranimi frazami; slavljenec jih je zahvalil z mirnim, polnim glasom starih, še vedno krepkih mož.

Pažeti so prinesli gostom po starem običaju vode in brisaljk za umivanje. Tiho je bilo pri zajtrku. Slišalo se je skoraj le zvonko

žvenketanje srebrnih skled in kozarcev in ropot jedilnega orodja. Pažeti so donesli ovčje juhe.

Čudoma se je čudil vitez Ahac, ko je videl, da ne pijo grof Krupski, baron Jurišič in nekateri drugi vina, ampak mleko.

„To je pa vendar več kakor narobe!“ je modroval sam zase. „Kravje mleko pijo, ko je toliko božje kapljice na ponudbo! Tako si mora človek pokvariti tudi najstanovitnejšo žejo. Bog daj norcem pamet!“

Po zajtrku so pažeti zopet prinesli vode in oterač; nato so se naglo dvignili vsi, ki so se nameravali udeležiti sokolovanja.

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

— naš bratec Andrej!

Zelo primeren je v znani Prešernovi elegiji na Smoleta ta ogovor, ker tako živo spominja na tiste vesele — jasne odkritosrčnosti in mladeniške brezskrbnosti prekipevajoče — simpozije, ki so jih zbrani prijatelji obhajali čestokrat med seboj, ko je bil pokojni tovariš Andrej še v njihovi sredi. Tudi zdaj ob četrti obletnici prijateljeve smrti se vmisli pesnik v veselo družbo odkritosrčnih vinskih bratcev, kakor da je ranjki Andrej v duhu med njimi. Zlato vince se jim smeja v kozarcih, oni pa v veselih razgovorih posvečujejo svoj simpozijon njegovemu spominu, pijejo razvedrilni trtni sok v spomin pokojnikovih veselih in žalostnih dni, — veselih, ko je še zdrav in neugnan veseljak v tretjem desetletju svoje dobe užival brezskrbno prostost, — žalostnih, ko je po povratku iz tujine v svojem četrtem desetletju bolehav ob neprijetnih spominih na nekdanje lepše udobnosti moral zadovoljiti še z obrestmi za sina Rudolfa naložene glavnice. Tako šumno, veselo in razkošno po vrnitvi v domovino seveda ni moglo več iti, toda nekdanji humor in stara odkritosrčnost se mu vendar tudi sedaj nista skujala popolnoma. — Tudi v teh bolj žalostnih dneh je bil ohranil ranjki svoj prirojeni humor ter je iskal kakor Prešeren svoji nezadovoljnosti in notranji razdrapanosti ne zdravila, ampak tolažila in mamila tam, kjer vsaj za nekaj ur „vseh bolečin se pozabljivost pije“. Pesnik in njegov

prijatelj nista bila tiste vrste filistra, ki bi se ozkosrčno zgražala pred prijateljstvom z Bakhom-Lyajem, ki

> srcé razjasni in oko,
> ki utopi
> vse skrbi,
> v potrtih prsih up budi —

bila sta marveč iz vrste tistih dobrih ljudi, ki žive in dadó bratu živeti, ki ne obsojajo, ampak odpuščajo, ki pri svojem humanitarizmu imajo vedno pred očmi neki vzvišeni smoter, svoj „sursum corda“ pravičnosti in človekoljubnosti. Tako sta si bila prijatelja sorodna po mišljenju in čuvstvovanju, žalibog da se to ni dalo skladati z realnim življenjem in po njem razpasenim egoizmom in oba sta zgodaj okusila sad spoznanja in strup življenja. Vse to nam pesnik z bridkim zdihovanjem slika v prelepi pesmi „Slovo od mladosti“, in prav tista otožnost je zazvenela tudi v tej elegiji, dve leti pozneje pa se je tista resigniranost v najplemenitejši navdušenosti povspela do znamenite zdravice:

> „Nazadnje še, prijatli,
> kozarce zase vzdignimo,
> ki smo zato se zbratli,
> ki d o b r o v srcu mislimo;
> dókaj dni
> naj živí
> vsak, kar nas d o b r i h je ljudí!“

Ta „juste milieu“, ki nam prelepo odseva iz Prešernovih poezij, ki ne pozna zavisti, sovraštva, prepira, napuha in drugih bratomornih strastij, ta izrazuje svetovno naziranje obeh prijateljev. Ker se pa ta pravicoljubna umerjenost ne sklada z realnim življenjem, mora ta neskladnost roditi seveda nesrečnost in nezadovoljnost. — „Kje bratoljubja si videl oltarje?“ Nikjer! Samo pohlepnost po slavi in blagu se ti je režala nasproti in videl si, da čisto vest in dobro djanje svet zaničuje, da ne praša po modrosti, pravičnosti, učenosti, da čisla le to, kar um slepi z golj'fijami, ležami, da se človeška vrednost meri le po denarju i. t. d. — gnusne razmere, ki morajo idealnemu človeku življenje pristuditi, in razumljivo je torej, da pri četrti obletnici Smoletove smrti zbrani njegovi prijatelji in vinski b r a t c i popevajo zdravijce te vsebine, češ da pokojniki v grobu niso nesrečni, ker so prestali mukotrpni boj življenja. — —

* *
*

Deklica druz'ga moža je objela.

Znana je razvajenost vsakdanjega sveta, da se z največjo radovednostjo briga za tuje razmere, zlasti radovedno se zanima za bogate hčere in premožne sinove takozvanih dobrih t. j. po bogastvu slovečih hiš ter se rad poprašuje, ali ta ali oni bogatec misli na to ali ono bogatico ali lepotico, ali se bo napeljana snubitev izvršila ali razbila. Tudi Smole je bil kot bodoči dedič dokaj bogate hiše o svojem času predmet takega zanimanja. Navesti hočem iz Čopove korespondence nekaj mest, ki se dotikajo te točke. Gospa Benedičič sodi v nekem pismu: „Der H. Smolle wird noch nicht so bald heirathen, bis zu seiner Großjährigkeit gewiss nicht, damit er mehr ungehindert wählen kann; auch werden hier keine interessanten Heirathen geschlossen.“ To je ena predpustna kombinacija iz tiste dobe, ko se je Smole poskusil ženiti. Bolj zanimivo in bolj točno je seveda to, kar je Smole sam v tej zadevi poročal prijatelju Čopu v pismu z dne 24. februarja 1823. (Glej Zbornik Slov. Matice, VI, 177.) Dotični pasus iz Smoletovega pisma se glasi:

„Ko sva se z mojo materjo zglihala, tako sem potlej zanjo snubil. Ker mi niso hoteli koj obljubiti in so zmerom govorili, kakor da bi moral še ena dva leta kakor v spraševanje hoditi, da bi vidli, kakor so rekli, če bom stanoviten, in ker so še druge sitnosti &c počeli, tako sem jest zastopil, da mi je nečejo dati; ker pa vi dobro veste, kako sem jest štimán, kedar na ponižanje pride, in ker nimam potrpljenja, da bi se ljudje norca iz mene delali, tako smo vse raztrgali in jest sem odstopil. Kakor se mi zdi, jih že grozno greva, da mi je niso dali. Jest ino moje zadržanje njim je bilo všeč, kakor so mi rekli — pa zakaj mi je niso dali, tisto bog zastopi. — Kaj je to za en šum po mestu bil, si ne morete misliti, in na koliko črepinj so ljudje te g l a ž a r j e razbili, je grozno; toliko so ljudje zabavljali, da se je ta k n e š k a familija komaj upala se na cesto pokazati. Jezilo me je grozno, da se je ta reč tako čudno končala.“ — O isti zadevi je poročal Čopu tudi profesor Martinak 28. februarja 1823: „Ihr Freund Smole hat schriftlich um die Zeschkische geworben und wurde für diesmal mit dem Bedeuten abgewiesen zwei Jahre noch zu warten, damit man ihn besser kennen lerne. Er soll sie kurz und à la t e r d i A n d r e j beißend abgeschnalzt haben.“ —

Gospodična, na katero je bil snubec Smole pomislil, je bila Josefina Češkova, vrhovna kraljica ženske lepote v tedanji Ljubljani. Ker je bil njen oče steklar ali glažar t. j. trgovec s steklenim blagom,

so hudomušni Ljubljančani lepo in svoje lepote se zavedajočo njegovo hčer imenovali na kratko „stekleno [glažovnato] princezinjo“ (die gläserne Prinzessin) namesto „steklarjevo“ ali „glažarjevo“. Ta gospodična Fina Češkova se je pozneje poročila s Fidelijem Terpincem na Fužinah pod Ljubljano in je bila vrla gospodinja in skrbna odgojiteljica Terpinčeve hčere, poznejše Baumgartnerice. Tavčar v povesti „Izza kongresa“ sodi, da bi bila Fina Češkova, če bi se bila zveza z Andrejem Smoletom posrečila, tudi na našem narodnem polju pustila druge sledove, nego jih je. — Morebiti! — Da se je ta zaroka med Smoletom in Češkovo gospodično tako čudno končala t. j. razdrla, je ostalo menda še dalj časa predmet govorjenja, kajti še zadnjega marca 1825 je pisala Benedičička Čopu: „Der Webers, Smolle, Kalister, alles ist, wie es war, keiner will heirathen, selbst die „gläserne Prinzessin“ ist das, was sie war“. —

* * *

Trešč'la v bogastvo nesreče je strela.

Podrta zaroka je seveda na Smoleta neugodno vplivala, vsaj sam pravi „jezilo me je grozno“. Dokaj veseljaško in razsipno je sicer živel že prej, še bolj pa je začel poslej, da bi s tem potolažil in zadušil svojo nejevoljo. Mazek piše Čopu 3. januarja 1827: „Den Smole und Weber kenne ich wohl, ersterer lebt sehr lustig, wie du weißt, letzterer läßt sich Dir schönstens empfehlen und er wird Dir nächstens schreiben“. Še jasneje pa se pokaže iz Benedičičkinih pisem, kako je poganjal Andrej kot eden prvih tedanje ljubljanske „jeunesse dorée“. Tako piše 10. junija 1827: „Der Zhop wird heirathen die Tochter von dem reichen Rohos (Roks?), eine Anverwandte von dem Kaufmann Kos, sie wird von dem väterlichen Vermögen zehn tausend haben, von der Mutter hat sie auch etwas zu hoffen; vor kurzer Zeit war sie noch bäurisch, jetzt ist sie aber schon civil, beym Gowerner lernet sie kochen, wohnen werden sie beim Pfandel, ich kenne sie aber nicht“. — 11. junija nadaljuje: „Gestern ist der Zhop verkündet zum erstenmal, er als Hüblers Sohn und sie als Großhändlers Tochter, von der Mutter bekommt sie fünf tausend. Beym Smolle ist keine Rede von einer Heirat, nur hört man, daß, was er auf seine Handlung arbeitet, er schon um dreißig tausend leichter ist, als er war. Pismo z dne 24. julija 1827 pravi v isti zadevi: „Den 18ten Juni war der Ehrentag von Zhop, wo die Braut zu Haus

ist. Der S m o l l e war Brautführer, der Zhop hat sich die Hobisten (Hautboisten?) beim Obrist ausgebeten, der Obrist hat ihm erlaubt dieselben die ganze Woche zu behalten, und wirklich kamen sie erst Mittwoch ganz benebelt zurück, d e n D o n n e r s t a g d a r a u f g a b d e r S m o l l e e i n e n S c h m a u s, ich glaube auf der Schießstatt, n u r d e r E x t r a - W e i n h a t 200 fl. g e k o s t e t — — in einigen vier Tagen darauf fuhr er und der Jurist Jereb mit nach Idria, wie der Postilion zurück kam, so sagt er der Mutter, daß der Herr gesagt hat, sie soll das thun, was er ihr gesagt hat, sie ließ sich sogleich mit 16 Tausend intabolieren, der Fleck nahm gleich den Kellerschlüssel, der Kanz wollte auch etwas davon tragen für seine acht Tausend, und so kommt das Gericht und hat die Spier (Sperre?) angelegt, das Faliment soll stark seyn, nur in Laibach ist gegen 40 Tausend, für anderwärtig weiß ich nicht. Die Mutter hat sich alles obligirt alles zu zahlen, was jetzt da ist, für das Spätere wird sie aber nichts wissen wollen, er wird schon wohl weit seyn, einen Pass hat er sich schon vor einem Jahr geben lassen, ich glaube, das war gut überlegt, und auch viel mitgenommen, und war stäts ein u n r u h i g e r K o p f. Schreiben Sie mir, ob Sie davon was gewusst haben". Tudi tukaj vidimo staro resnico, da „dobre volje" mošnjo kolje — lahkomiselno gospodarstvo ali samo nenadna nesreča ali oboje: — krida, obup, pobeg. Dogodek je napravil v Ljubljani veliko senzacijo in tudi nektero zadrego. Še pred Benedičičkinim pismom je bil Čopu to senzacijonelno novico sporočil Mazi 9. julija 1827: „Dein Freund S m o l e ist krido geworden und verschwunden, man will wissen, dass er nach A m e r i k a ist". Tako daleč ravno ne, pač pa na Angleško, — kajti 21. avgusta 1827 je pisala Benedičička Čopu: „Der Smolle ist in L o n d o n, er hat an den Jallen geschrieben und ihn für seinen Revisor ernannt, und wenn ein übriges Geld sein sollte, so soll man ihm schicken, der Jereb hat aber an die Mutter von Smolle geschrieben, ich glaube, daß beyde zusammen sind".

Kdo pa je bil ta Jereb? Tavčar mu pravi v povesti „Izza kongresa" Piškotov študent ali Piškotov Jurče (Lj. Zv. XXV, 455), ki je baje Smoletu pošteno pomagal denar zapravljati. Ta absolvirani jurist Juri Jereb, naposled trgovski pomočnik, po letih Smoletov vrstnik, je bil tedaj v družbi z Andrejem p o b e g n i l in politično-ekonomični magistrat c. kr. provincijalnega glavnega mesta Ljubljane ga je 7. novembra 1827 po štirimesečni neprijavljeni odsotnosti kot njegova okrajna gosposka z javnim razglasom [Edictal-Vorrufung]

kot neznano kje bivajočega pozval, da se ima v enem letu vrniti in se opravičiti, ker je brez gosposkine dovolitve odpotoval i. t. d. (Laib. Zeitg. str. 1993 med uradnimi razglasi.) —

Kdaj sta pobegnila Smole in Jereb iz Ljubljane? — Vprašanje je, ali je zgoraj omenjena Zhopova svatba trajala tri ali celih deset dni? Obrist mu je bil dovolil, da pridrži obojiste (piskače) cel teden, in res so prišli še le v sredo nekoliko omračeni domov. Zhop 10. VI, 14. VI in 17. VI na oklicih je praznoval svojo poroko v ponedeljek 18. junija in vpraša se, ali je bila svatba končana že prvo (20. VI) ali šele drugo sredo (27. VI) po poroki, oziroma: ali je Smole, ki je bil na njegovi svatbi drug ali tovariš (Brautführer), priredil svojo nadaljevalno pogostitev na strelišču v četrtek 21. VI. ali pa 28. VI., in če sta jo kake štiri dni po tisti pojedini odkurila z Jerebom iz Ljubljane, ali je bilo to v ponedeljek 25. junija ali še le 2. julija. — Na vsak način je bilo okoli sv. Petra in Pavla 1827, verjetnejša je druga hipoteza, da 2. ali 3. julija. Takoj dober teden po pobegu je ljubljansko deželno sodišče z ediktom z dne 11. julija 1827 razglasilo vsem prizadetim na znanje: „es sey von diesem Gerichte in die Eröffnung des Concurses über das gesammte im Lande Krain befindliche, bewegliche und unbewegliche Vermögen des flüchtig gewordenen hierortigen Handelsmannes und Spediteurs Andreas Smolle gewilligt worden“ — do 7. decembra 1827 je imel vsak upnik priglasiti svoje terjatve — zastopnik konkurzne mase je bil dr. Lorenc Eberl kot substitut dr. Antona Lindnerja, upravitelj mase pa Benedikt Fleck — rok za volitev novega ali za potrditev že postavljenega upravitelja in za izvolitev odbora upnikov se je določil na 10. decembra 1827 — javna dražba za prodajo njegovih hiš, cenjenih na 24.530 fl. z dvorišči in vrtovi vred je bila napovedana na 23. junija (oz. 21. julija) 1828. — V šematismu za l. 1827 str. 202 je naveden kot Posthalter beim k. k. Poststallamt še Andrej Smole, stanujoč v kapucinskem predmestju št. 4, v naslednjih šematismih pa že njegov brat Miha. —

Kdaj se je pa Smole zopet vrnil iz tujine, tudi ne moremo prav točno dognati. Leta 1833 je bil gotovo že zopet v Ljubljani, ker ga vidimo kot višjega mojstra strelcev (Oberschützenmeister) v odboru strelskega društva. Pa tudi leta 1832 je bil bržkone že doma. Prešeren je pisal 20. februarja 1832 iz Celovca v postskriptu: „Mein Name ist bei meinen Originalgedichten ganz zu drucken; die populares erscheinen aber Smoletisch“. (cf. Lj. Zv. VIII, 572.). Seveda to še ni strikten dokaz, da je Smole zopet doma, kajti nabranih

narodnih pesmi gotovo ni nosil po svetu s seboj, ampak jih je bil morda že prej izročil Prešernu za prireditev. — —

Okoli leta 1834, tako približno, je potem kupil Smole pod Gorjanci v občini Orehovica blizu izvira Kupčine graščino Prežek, — s tem nazaj izposojenim imenom je namreč ta graščina zabeležena v sedanjem leksikonu občin, toda Valvasor (XI, 454) jo je še imenoval Preißeckh, in der Landsprach P r e s e k. Tukaj v Gorjancih je v čistem gorskem zraku živel poslej ob poletnih mesecih in večkrat sta bila tukaj njegova gosta dr. Prešeren in grof A. Auersperg (Anastasius Grün) — mimogrede tudi Vraz. (Primeri Vrazova Děla V, 200 in Letopis Slov. Mat. 1875, str. 171). Ker je po pričevanju graščinskega oskrbnika Petriča bil Smole malo gospodaren in vrhu tega, kakor znano, slabega zdravja, tedaj je lahko razumljivo, da je imel s tem svojim posestvom preveč skrbi in jeze, da se je naposled naveličal svojega graščaštva in je poskusil zaradi mirnega življenja graščino prodati. Toda tudi pri prodaji je imel smolo, kajti prodal je posestvo nekemu pretkanemu Samoborčanu Klesiću — menda na upanje, vsaj toži o kupcu svojega posestva „ich habe das Unglück gehabt, eine Erzcanaglie zum Käufer zu bekommen, mit dem ich nun nichts als Verdruß und Intriguen habe; sogar um die Interessen muß ich ihn klagen.“ — Torej tudi tukaj je treščila strela nesreče. —

* * *

Videl si Nemško, Francosko, Britansko . . .

Sveta je bil v svoji mladosti že pred pobegom Smole mnogo prepotoval. Ze v prvem pismu (Zbornik Slov. Mat. VI, 175) pripoveduje, da je hodil tri mesece po opravkih okrog po Hrvaškem, Slavonskem, Syrmskem, po Bački in Banatu blizu do Erdeljskega, okoli Belgrada se je dvakrat peljal, noter pa ni smel — in ko se je hotel vrniti domov, ga je v Temešvaru mrzlica položila na bolniško posteljo, da je moral dobrih pet mesecev ostati v tujini. Drugikrat ga vidimo v Trstu in Benetkah (l. c. 176), in če se mu posreči nakup vélike graščine Ernsdorf, potem namerava priti po Čopa, da se podasta skupaj na rajžo, da se kaj n a u č i t a p o s v e t u (l. c. 177). Kaj je vse prepotoval pobegnivši kot falitnik iz Ljubljane, nam od drugod ni znano, razun iz 6. kitice te Prešernove elegije. — Ravno to pa, da je Smole prepotoval deloma po opravkih, deloma iz ukaželjnosti toliko tujega sveta in obiskal toliko velikih mest in tujih deželá, je dalo Stanku Vrazu povod, da ga v nekem

pismu do Prešerna imenuje „Anacharsis slovenicus“. (Letopis Slov. Matice 1875, pag. 169), kajti tudi ta redki odličnjak med barbarskimi Skyti, namreč Anacharsis, je iz ukaželjnosti mnogo potoval po grških pokrajinah, da bi se seznanil z višjo grško omiko. —

* * *

O verzu „Mogla umreti ni stara Sibila“ ne mislim še enkrat razpravljati, vsaj sta o njem že govorila Valentin Kermavner v Zvonu 1882 (II, 696.) in dr. Jos. Lesar v Dom in svetu 1892 (V, 416 in 467.). Paralela med Sibilo in Smoletom je pa jasna. Erytrejska Sibila, iz svoje domovine preseljena na južnoitalska tla, je v Kumah med neugasnim hrepenenjem po prvotni domovini živela svoje dolge dneve, da se je že vsega naveličala in si sama želela smrti, dasi jej je bil Apolo usodil toliko dni življenja, kolikor je bilo peska na obrežju njene domovine, usodil s pogojem, da se za vedno odpove rodni zemlji. V njenem domotožju se ji je vendar na zadnje izpolnila želja, da je dobila s prstjo domače grude zapečateno pismo in s tem mirno smrt, tako si tudi ti Andrej, v domači ljubljeni zemlji našel svoj pokoj pod rahlo groba odejo. Nisi je videl v slavi slovečе te ljubljene slovenske zemlje, kar je sicer bila najiskrenejša tvoja želja, a našel si vsaj grob v sladkem njenem krilu.

R. Peterlin-Petruška:

Dve hišici.

Vidiš onkraj ribnika,
kraj zelenega brega
zala stoji hišica,
bela ko iz snega.

A pod ono vznak leži
druga njej enaka,
ko da v vodi se hladi
od jutra do mraka.

Bela hiša, ki stoji,
last je gospodarja;
tam z otroci cele dni
se Petruška vkvarja.

Ta je moja, ki leži,
v njej spe moje sanje,
dokler v mraku se noči
spet ne spomnim nanje.

F. Milčinski:

Nazori mlade Brede.

Breda je stara pet dni in tehta tri kile šestdeset dek.

Ko je prihajala med nas, je na licu mesta zbrano ženstvo poslalo klic v svet: Fant je! Toda klic je bil prenagljen. Opiral se je zgolj na obliko in velikost glave. Saj vobče je res, da je moška glava čisto nekaj drugega nego ženska, toda to pot je nadaljnji razvoj stvari opazujočim očem razgrnil dejstvo, da h glavi ni spadal pričakovani deček, ampak deklica. Pa to ji nikakor ne bodi šteto v greh, saj jo imamo radi.

Glas ima dober: močen alt. Melodijo njenega vekanja vlada vseskozi motiv o suhih, težko naloženih lesenih kolih, če se pomikajo v breg. Ta motiv obdeluje mlada stvarica ali v kratkih, preprostih skladbicah, kakršnih gre dvajset do petindvajset na en koncert, ali pa v dolgih oratorijih, ki trajajo brez konca in kraja in postaje občinstvo nestrpno in mu misli uhajajo v garderobo. Oratoriji so po mnenju veščih žena vedno zunanje znamenje notranjega nereda. Jaz pa, ki mi glasba tudi ni čisto tuja, in sem osebno in na svoja ušesa čul in uspešno prestal dva oratorija, mislim, da hoče z oratoriji le samo sebe uspavati. Naj pa gode to ali ono, vsako svojo skladbo si živahno dirigira sama; sklene palček in kazalček obeh rokic — kako majhno je vse to! — druge prstke razprostre in potem si oberoč taktira okoli glave, da postane kar potna; ni ji treba obračati not, in lokal je premajhen za silo njenega glasu. Najrajša izvaja dve skladbi, ki jih že dodobra poznamo. Prva je: „Jutranji spev samokolnice“ in se pričenja: „E-è-è-è“, druga pa v velemodernem duhu zloženi oratorij „sv. Jokonda“; ta se intonira mižé, s štirioglatim gobčkom in doli zavihano spodnjo ustnico, in čim več ljudi čuti mala umetnica okrog sebe, tembolj se dere; pred prazno hišo ne koncertira rada.

Pravijo, da je meni podobna. Brez podlage ni ta trditev. Ne toliko zaradi obraza; kajti moj obraz je tak, da so mi podobni vsi novorojeni otroci, izvzemši morebiti zamorčke. Toda važnejša je druga okolnost. Svoj mičkani palček zna namreč naša ptičica v prvem členku nazaj zavihati prav tako kakor jaz; jaz ga zaviham nazaj noter v pravi kot, da bi lahko nanj sedla kaka kraljična. To je posebna starodedna sposobnost naše rodbine. Žena ga ne skrivi nazaj niti za

las in noben njenih svojcev, dasi so zelo častivredni ljudje. Nazaj zapognjeni palec je odlična plemenska posebnost in ponos mojega rodu in moje malo dekelce jo ima po meni. In pa jamico ima v bradi prav kakor jaz, deveto lepoto, kakor se imenuje; ostalih osem nimava . . .

Nečesa pa gotovo ni podedovala po meni: Jaz nimam in nikdar nisem imel brezobrazne navade, da bi pri pijači zaspal kakor ona. So na svetu ljudje te vrste, da zaspe pri pijači, to dobro vem. Moj prijatelj, sodnik Jernej — pred tremi leti je umrl za jetrami — je že bil tak, da je rad zadremal pri pijači kar za mizo, sredi vesele družbe. Ni ga motilo ne petje, ne trkanje s kozarci; čez eno uro ali poldrugo se je zopet zbudil in si naročil še pol litra. Toda jaz nimam te navade, moja žena celo ne, tudi naju obeh rodbinska zgodovina ne pomni kaj enakega; ta lastnost mora biti pač izvirna posebnost mlade Brede.

Ime ji je torej Breda. Mlada Breda — lepo ime! Pa bi ji bilo lahko ime tudi Veka, Sreba ali Nemira, sama resnična staroslovenska imena, in nekaj značaja tiči v njih, toda izvedel sem jih prepozno.

Mlada Breda ljubi neomejeno prostost. Obleko vpošteva le, vkolikor jo greje, sicer jo sovraži. Da zakone boljšega družabnega tona temeljito prezira, ni vredno posebej poudarjati. Bolj nerodno se mi zdi, da tudi cesarskih zakonov in veljavnih ukazov javnih oblastev nima kar nič v čislih; policijska ura n. pr. ji je deveta briga, kadar je pri pijači. O, jaz nisem tak!

Njen besedni zaklad res ni tak, da bi ga imenovali bogatega. Naravnost povedano: govoriti ne zna še nič. Vendar pa njen glasek, njen vedno izpreminjajoč se obrazek in njene nemirne ročice razodevajo poznavalcu dovolj jasno, kako stališče zavzema mlada Breda vobče, tako v velikih potezah, napram raznim pojavom tega sveta. Zdaj miži, zdaj kriči, zdaj z rokcama maha okoli debele glavice ali ju stiska pred nosom, kakor da kaže osle. Kako prečudno se zna kremžiti, ko ne skremži samo lica, ampak kar celo telesce od svilnatega temena do palcev na nožicah. Včasih zopet prijazno pogleda in čeprav pomoli jeziček, ne misli tako hudo.

Najprvo se ji je treba seveda privaditi, potem se jo že razume. Skraja se vsak lahko zmoti; še meni se je pripetila zmota. Bilo je tako. Mlada Breda je menda bolj po srečnem naključju kakor namenoma ujela svoj lastni palček v usteca. Pričela je slastno cmokati; pa ko je cmokala, bolj in bolj se ji je kremžilo lice, slednjič je

potegnila palček iz ust in pričela neusmiljeno kričati po motivu rodih samokolnic.

Rekel sem: „Znamenja kažejo, da se Bredi hoče po pipi tobaka. Toda Breda je otrok! Otrok je neumen, ne ve, kaj hoče. Moderna veda odločno brani, da bi novorojenčki kadili iz pipe. Za takega otročaja, sem rekel, je žemlja in ne pipa. Predlagam torej, da se njena zahteva zavrne". Planili so čez mene, da ni Breda neumna, ampak kdo drugi... Saj priznavam brez ovinkov: Kakor se je pokazalo, Breda res ni zahtevala pipe — toda zmotil bi se bil tudi kdo drugi.

Pomenek s tremi kilami človeštva in nekaj čez ni tako preprost. N. pr.: S svojim prstom se dotakneš dlani mlade Brede, enkrat se ti oprime prsta s svojimi prstki, drugič ga ogorčena in z godbo odrine. Ali pa če miži, z vsem drezanjem je včasi ne pripraviš, da bi pogledala. Pogleda takrat, kadar se ji sami zljubi, in pogleda ali na obe očesi ali pa le na eno. Nekaj čudno zaničljivega tiči v njenem pogledu z enim samim očesom. Če bi mlada Breda bila moški in če bi bil človek oficir, brez dvoboja ne bi ostal tak pogled! — Če ji kaj pripovedujem, pozorno posluša. Seveda pripovedovati ji je treba lepo, z donečim glasom in z vznesenimi modulacijami, kakor bi se pele litanije. Breda pa zija in kar požira glasove, dokler jih ni sita, potem pa ona prične. — Če jo kaka stvar dolgočasi, nič ne prikriva tega občutka, rokici stegne nad glavo, zazeva kakor žaba, nazadnje si pa še rutico zdrsa čez obraz in si nemara misli svoje.

Zdaj se z Bredo že precej dobro razumeva. Pet dni je šele stara, pa sva se o marsičem pomenila. In tako sem o tem in onem izvedel njene nazore, ki jih tukajle izročam učenemu svetu.

Ako ima rokici zaviti v povojček, veka; veka, kakor da ji je umreti. Brez prostih rok se ji življenje ne zdi vredno življenja. — Nasproti pa ji je čisto vseeno, ali se piše „ljubljanski Grad" ali „Ljubljanski grad". — Prešernova muza je ni prav nič spravila iz ravnotežja, ko so jo mimo peljali h krstu. Bolj pohujšljiva bi se ji nemara zdela, če bi bila zapeta do vratu in če bi ji okoli vratu visel na prsih Soxhletov aparat.

Ako jo ščiplje v trebuščku, ji je enako neprijetno, če jo ščiplje na liberalni ali na klerikalni podlagi. Strankarstvo v čisto človeških zadevah je smešno. Namreč njej se zdi smešno, ne meni, ker jaz vem, kaj je disciplina . . .

Z mamico se imata zelo radi. Po razlogih ju ne kaže vpraševati. Kdor bi vprašal, bojim se, še Breda bi ga pogledala kar z enim očesom in mu pokazala jeziček. Ljubezni do družine, tudi do širše družine, do naroda: kdor sam ne čuti te ljubezni, temu pač tudi razlogi ne pomagajo. Takih nazorov je namreč mlada Breda, ne jaz! Jaz sploh nimam nazorov. Za zanesljivega, zrelega človeka je disciplina; — kaj mu bodo nazori!

Do umetnosti razodeva mlada Breda počasi tudi že svoje stališče. Kretnje majhnih njenih ročic in njena pozornost na zvoke obetajo, da bo skoro godna za ropotuljico. Za Cankarjevo Nino pa nemara še ne bo tako kmalu zrela. In rad ali nerad, resnici na ljubo ne smem prikriti slutnje, da se bo poprej še veselila nad Krpanovo kobilo, predno dozori za Nino. Ali jo naj za to tepem, svojo nebogljeno ptičico? Potrpimo! Slednjič bo prikobacala tudi do Nine, počasi seveda in preko ropotuljice in Krpanove kobile. Vsak razvoj gre pač svojo pot, želodec ima svoje zakone, možgani imajo svoje; za kogar je mlečni riž, za tega niso ostrige . . .

Sicer pa, čemu naj toliko opravičujem nazore mlade Brede! Njeni so, nazori treh kil šestdesetih dek... Razvila se bo Breda in razvili se ji bodo nazori. Da je razvoj v pravem tiru, se že vidi, in to je poglavitna stvar. Pet dni je stara, pa ima že denar, naložen na obresti po štiri tričetrt od sto; prejela je že razglednico po pošti z napisom „Gospodični Bredi“, lastnica je hudo blagoslovljenega rožnega venca in svetinjice, oboje ji je podarila usmiljenka, dedci pa tudi že lazijo za njo, da bi jo zavarovali. Tako mislim, da bo že šlo. Šola in cerkev bosta storili svoje, naše visoko stoječe časopisje svoje in žena in jaz tudi ne bova križem držala rok. Združenim močem pa se gotovo posreči, da vzgojimo iz mlade Brede vrlo sodobnico zanesljivih, priznanih nazorov: Ljudi bo sodila po stranki, kateri pripadajo, knjige po tiskarni, kjer se tiskajo, koncerte po brkih pevovodje in težnje lačnih po razpoloženju sitih. Zakaj vzgoja je, ki naredi človeka!

Vojeslav Molè:

Epistola.

1.

Kaj ne, komedija je vedno ista?
Življenja knjiga — pisan karneval,
in naj jo kdo še tolikrat prelista,
še vsakdo s pepelnico je končal.

Še Golgato od gore Antikrista
deli dolinice le skupen val,
in naj je tvoja pot kot solza čista,
kraj nje je v noči v jarku greh že spal.

In vendar, vendar, drug moj, ni vseeno:
ker kdor ga prejme z dušo odcveteno,
pepel ga zamori kot gredo led;

a kdor je rože nosil skoz življenje
in skoz viharje živo hrepenenje,
mu iz pepela vzklije nov le cvet.

2.

A pravzaprav o tem ne govori,
kdor zdaj se hodi senčit pod vrhove,
zakaj — o tem na štiri le oči! —
odstavili smo stare zdaj bogove.

To bil pri nas je praznik tiste dni,
še lonce smo imeli čisto nove,
deset govornikov, dvanajst kadí,
na korzu vse okrašene vozove.

Da, da, prijatelj, konec je razmer,
ki vladale so kot drugod nikjer
in dobro ljudstvo in duhá težile.

Zdaj vendar rešeni tegà smo vsi,
zdaj saj več misliti nam treba ni,
v to stranke so odseke izvolile.

3.

Sem že pri strankah, toda, drug, oprosti,
če danes o politiki molčim,
ker pač prevzvišene so nje skrivnosti,
da z uma mečem ti jih razložim.

Misterji nje kot davne so svetosti,
veruj, ker so absurd! Sicer na Krim
k Tatarjem pojdeš se učit kreposti,
če ne upogneš se in romaš v Rim.

Jaz si izberem prvo. Tam so kraji
prečudežni kot perzijske pravljice
in ni talarjev tam in ni sutan;

nad morjem zelenijo šumni gaji,
čez step smeji neba se sinje lice
in mož za pasom nosi jatagan.

4.

Posebnega pa novega ni nič,
literatura spi pravično spanje,
kot prej sameva še Parnasov grič
brez Muz, — sicer pa kdo se meni zanje?

Čuj, pridi kaj med mojih njiv bleščanje,
nad njimi poje nove vrste ptič,
in pa prinesi, prosim, iz Britanje
za novi voz moj s sabo nov mi bič.

Mesarji so si zvišali spet liste
in Ksaver je zašel med humoriste,
po vodi splaval je, moj up za njim.

A v Rovtah nov neznan ženij umira,
če poljski romar ga byronizira,
ti že še pravočasno sporočim.

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

4. Ko, kot, kakor in sorodni vezniki.

(Konec.)

Prašanje je le, zakaj se *kako* krči v *ko* (po srednji stopinji kao). O slovenskem *ko* se da misliti, da zategadelj, ker se *a* prvega zloga asimilira povdarjenému *o* drugega zloga, tako da smo najprej dobili obliko *kokо*, kar je potem po haplologiji skrčeno v ko, kakor kukati iz kukukati, kuruza iz kukuruza. Toda tako se ne da razlagati *o* besedice *ko* v jeziku ogrskih Hrvatov, kajkavcev in čakavcev, ker je tam povdarek na samoglasniku *a*. Vendar je, če ni bil kako prva besedica v stavku, mogel tudi v hrvaščini izgubiti naglas na prvem samoglasniku ali ga vsaj reducirati, n. pr. v zvezah dàkako, òtkako, à kako nè bi in pod. Tu se je torej tudi v hrvaščini *a* lehko priličil samoglasniku *o* v nastopnem zlogu in provzročil, da imamo tudi tam *ko*; dobrovniški ko je kajpada ločiti od ko čakavcev, kajkavcev in ogrskih Hrvatov, ker se tam vsak *ao* steza v *o*. Tam si moramo izpad soglasnika *k* razlagati tudi nekoliko drugači, namreč po disimilatorični elipsi kakor v grškem κυλιούχιον ‚omara za čaše' iz κυλικούχιον ali ἀγήογα iz ἀγήγογα od ἄγω ‚vedem' (Brugmann KVG. str. 244); sklicevali bi se kajpada tudi lehko na *preo* iz *preko*: preo brda; toda pri tem je nastopila najbrž drugačna disimilacija in za njo elipsa: prebo-brda [prevo-brda] preo-brda. — Kaj nastane iz *kako*, **kao* pri nas, če *a* ohrani naglas, to bomo videli na koncu tega članka.

S tem sem zavrnil vse prigovore g. Milivoja Ivanova in Ternovca, da besedice *kot* Slovenci ne poznamo, da je ne poznajo drugi Slovani, da ji je nemogoče najti etimologijo in da je neblagoglasna. Reči mi je še nekaj besed o štajerskem *kakti*. Ivanov zatrjuje, da ima ta veznik samo pomen ‚wie' in ne ‚als'. Ta je prav tako bosa, kakor njegovi nazori, ki sem se zoper nje boril do zdaj. Dainko sam piše na strani 264. svoje slovnice „*kakti* als wie" v tistem pomenu kakor „*kak* als wie". V primeru Ivanovljem, ki ga navaja za *kakti* („delaj kakti drago"), *ti* pri *kakti* niti ni vezniški privesek *-ti*, ampak dajavnik osebnega zaimka *ti* = *tebi*, torej „delaj, kakor ti je drago". Več osebam bi v tem primeru Štajerec rekel „delajte

kak vam drago"; ves Ivanovljev primer je torej popolnoma ponesrečen. S tem seveda ne tajim, da bi Štajerci poleg *kak* iz *kako*, ki je relativen in odgovarja našemu *kakor*, zlasti če stoji ali more stati v nadrejenem stavku *tako* (*tak*), ne rabili *kakti* v pomenih ‚als', ‚wie', ‚gleichsam als', in der Eigenschaft als'. Tako piše Šerf v knjižici „Pad no zdig človeka": ino ga (je) v paradižno srečo kakti v senco življenja postavil 13; ves toti kvar, kakti nesrečne posledke preloma no nepokornosti pervega človeka ... občütim 16; Moja pregrešenja me kakti težka bremen težijo 16; kak bi ga nekda na kalvarski gori kakti hüdodelca mreti vidili 27; Jezušovo preobrazenje spominja tüdi na naše prerojenje v kersti, kakti na pomoček k našemi zdravji 31; kak je on altarski sakrament, sveto Rešno telo postavil, kerega bi se mi mogli vživati, kakti tretjega pomočka k našemi zravnanji od padnenja 51; in njemi kakti krali nebeškemi svojo čast skazalo 77; Jezuš je ali na dnešni den častivno v' Jeruzalem pohajal, kakti pravi občanski židovski kral no Mesiaš, kakti preladavec hüdobnosti sveta, hudiča, pekla no večne smrti naše düše 79 itd. itd.

Iz obilice navedenih primerov, ki sem jih „natrpal", ne da bi spis razblinil in podaljšal, ampak da bi hkratu tudi pojasnil pomen, v katerem rabi narod ali ta ali oni pisatelj pri nas in Hrvatih obravnavane besedice, more pazljiv bravec razvideti, da se vezniki *kakor*, *kak*, *ko*, *kakti*, *kot* rabijo v pomenih ‚als', ‚wie', ‚gleichsam als', ‚in der Eigenschaft als' vsi popolnoma enako, kakor stavek nanese, razloček je samo ta, da tod imajo rajši to, drugod drugo obliko teh besedic. Ker so vse izrastle iz *kako*, je ta skladnost popolnoma umljiva, saj sad ne more pasti daleč od drevesa. Zategadelj nam je šteti za nepotreben ves trud, ki so si ga naši jezikoslovci naložili že v šestdesetih letih prejšnjega veka, ko so hoteli natančneje obrisati razlike teh v raznih krajih naše domovine domačih besed. Če rabi Notranjec *ko* in *kakor*, vzhodnji Gorenjec *kot* in *kakor* popolnoma v istem pomenu, je odveč, luščiti poseben pomen iz *ko* in *kot* itd. To velja že o poskusu Ivana Navratila v Slov. Glasniku 1864 (188—189) in pa o poskusu p. Ladislava Hrovata l. 1866 (184—185, 220—221). Prav je torej storil Janežič, da ni ločil v primerjavnih in v vzročnih veznikih *ko*, *kot*, *kakor*; storiti bi bil pak moral to glede štajerskega *kak* tudi pri časovnih (§ 426. b), primerjavnih (427. a) in vzročnih (§ 430. c) veznikih, seveda le v opomnji. Enako bi bil moral pri razmernih veznikih (§ 428. d) omeniti tudi *kot* in pa v opomnji *kakti* in *kak*.

Kakor Navratilovo in Hrovatovo je nepotrebno tudi razločevanje Tominšekovo v „Antibarbaru“, navedeno zgoraj na začetku tega članka; tam se mi tudi primer ‚bojim se te ko živega hudiča‘ itd. ne zdi izbran srečno. Vzemimo rajši drugega zanj. Po narodni rabi, razvidni iz zgoraj navedenih primerov, ni obenega razločka med temi stavki: ‚bojim se ga ko sovražnika‘, ‚bojim se ga kot sovražnika‘, ‚bojim se ga kakor sovražnika‘, ‚bojim se ga kak sovražnika‘ in ‚bojim se ga kakti sovražnika‘. Razločka ni, ker pomenjajo v tej zvezi vsi ti vezniki ‚ich fürchte ihn als einen Menschen der mir feindlich ist‘ ali pa ‚ich fürchte ihn, da er mir feindlich ist,‘ oboje pa je isto: vsi ti vezniki so lehko primerjavni ali pa vzročni. Saj vendar ni treba, da bi imela ista besedica vedno le isti in en sam edini pomen. Nimamo li tudi sicer veznikov, ki imajo več pomenov, n. pr. posledični, namerni, pogojni in dopustni *da*? Edino za pogojni *ko* bi bilo po zgodovini jezika pisati pravzaprav *ke* (*kebi*), ker to ni iz *kako*, tudi ne iz *ako* ampak iz *kъgda by,* čslov. *kedby*, hrv. *kadbi* (prim. Škrabec v Cvetju VI. 11); vendar je *ko* začel tudi tukaj spodrivati starejši *ke* že dolgo let sem, tako da bo *ko* najbrž naposled zmagal.

Nekaj popolnoma drugačnega, kakor to, kar smo obravnavali dozdaj, je vprašanje, moramo li res sloveniti *vsaki* nemški ‚als‘, zlasti kadar veže kako apozicijo ali povedno izjavo. Tedaj moramo, najsi pišemo slovenski ali latinski, preiskati najprej, je-li z besedico pritaknjeni pristavek resnično dejanstvo (faktor) in realno svojstvo, ali pak le nekaj vmišljenega, predstavljenega, primerjavnega. Samo v prvem primeru ga ne smemo sloveniti, v drugem pač. Dalje je paziti, v katerem razmerju je z besedico ‚als‘ pritaknjeni pojasnilni pristavek do osebka ali povedka. Ako imamo pred sabo stavek ‚Ich erinnere mich als fünfjähriger Knabe vom Baume gefallen zu sein‘, vidim, da je pristavek ‚als fünfjähriger Knabe‘ pravi faktum, realno svojstvo, ‚ko sem imel pet let‘. Ta pristavek spada dalje k osebku ‚ich‘; v tem primeru ne bomo prelagali *als* in zategadelj rekli ‚spominjam se, da sem petleten deček pal z drevesa‘; z ‚als‘ priklopljeni pristavek osebkov sestoji tukaj iz dveh besed: iz pridevnika in samostavnika. Nekoliko drugačna je stvar, če je ta pristavek samo gol samostalnik, kakor v stavku ‚Alexander schlug als Jüngling die Griechen bei Chaironeia‘; tu ne bomo izlahka rekli ‚Aleksander je mladenič pobil Grke pri Hajroneji‘, pač pa če pristopi besedica *še* ali *že* k besedi ‚mladenič‘. Brez nje pa bi rabili *ko* ali *kot* (*kakor* je bolj vezan na nadredja, v katerih stoji pred njim *tako*), ali pa bi

opisali stavek drugači, n. pr. da bi namestu samostalnika rabili pridevnik ‚mlad'. Če pa pristavek z *als* pojašnjuje povedek, ga moramo, kadar je realno svojstvo, prelagati brez tega *als*, naj si bo iz več besed ali pa le in enega samostalnika. Torej piše Ivanov prav: ‚Kukovič je prišel v Zagreb revež', in enako je prav ‚vojvoda se je vrnil zmagovavec'. ‚Als Freund rate ich dir' moramo sloveniti ali s ‚ko (kot) prijatelj ti svetujem' ali pa si pomagati drugači: ‚Jaz, tvoj prijatelj ti svetujem', ali ‚ker sem ti prijatelj, ti svetujem'. Pogostoma ima namreč tak pristavek z *als* vzročni ali pogojni (ne „istovetni ali identifikalni" pomen, kakor se izraža Tominšek); tedaj ga je najbolje spremeniti v popoln postranski stavek, ki se začenja s *ker*, *ki*: ‚ich als Vater muß für die Erziehung meiner Söhne sorgen', ki sem njih oče, moram skrbeti za sinov vzgojo.' V takem pomenu pak smemo rabiti tudi samo *ko*, *kot*: ko prijatelj ti svetujem, ko zavezniki Čehov so glasovali Slovenci zoper nasvet. Prekmurščina rabi v takem pomenu tudi particip bodôči (prim. stsl. *sy*, g. ὤν). — S *ko* ali *kakor* ali *kot* je sloveniti *als* tudi v pomenu ‚nach Art und Weise' ‚in der Eigenschaft als': Turki niso ravnali ko (kot, kakor) zmagovavci, ampak ko (kot, kakor) razbojniki. — Nemški *als* v naštevanju v pomenu ‚zum Beispiele' slovenimo prav tako s *kot*, *kakor:* Mnoge ptice, kakor (kot, pa tudi ko) gosi, race, otve znajo plavati. *Ko* se mi zdi v tej zvezi manj rabljen od veznikov *kakor* in *kot*, katerima se lehko pristavlja še verbum substantivum *so* (sunt): kakor so, kot so. — V pomenu ‚anstatt, für, in der Bedeutung' slovenimo *als* s predlogom *za*: ‚das wurde als Wunder betrachtet' ‚to so šteli za čudež, imeli za čudež'; ‚ljudi so šteli za bogove'; ‚ich war bei ihm zehn Jahre als Schreiber in Condition', ‚bil sem pri njem deset let za pisarja'. V pomenu ‚zu, unter' slovenimo *als* s predlogom *v*, *med*: ‚Das wirst du mir nicht als Fehler ansehen', ‚tega mi ne boš štel v greh, med napake', kakor ravno nanese pomen.

Zgoraj smo videli, kaj nastane iz *kako*, če izgubi samoglasnik *a* naglas, ki ga je imel prvotno, ko se je povdarjalo *kȁko*. Imamo pak tudi nekaj primerov, ko *a* ohrani povdarek na starem mestu. Tudi tedaj se je vsled disimilarne elipse izgubil *kȁko* drugi *k* in po kontrakcijskih zakonih je moral v zvezi *kao* zmagati *a*; iz *kao* je moralo nastati *kâ*. Ta veznik se rabi za glagoli sentiendi in declarandi na Štajerskem in vzhodu, pa tudi med Benečani v terskem narečju: Meni se pa trdno zdi, ka je moj ljubi najnapre; či bi vam rada, ka ste mi moja mati (Maretić, Rad *91*, 33). Posebno rad pri-

stopa k njemu prislovni *-j*: Ona reče, kaj je pojela; da je njemi žal bilo kaj je ljüdi storil; znam, kaj mi nikar ne pomoreš, nalagali su gosponu, da je rekal, kaj bude 'su kuruzu zružil. Beseda služi tudi kavzalnosti: coprnica je konja v štali zlo narezala, ka (ker) se je ne bolje skria; jako je žalosten bia, ka ne ima; pa še tüdi žalostna bila, kaj takšnga brata 'mata. Peter je bia čemeren, kaj je moga dati (Maretič, Rad *91*, 42); temu kavzalnemu *kaj* se prideva tudi *-ti*: *kajti*: veda je dobro, kajti je čüa; kajti jaz mam grade tri. Čudno je, da imamo ta *ka* (*kaj*) iz *kako* tudi v poljskih in lužiških narečjih: k a j bi ja był królem! (kako bi bil jaz kralj); wón je pobožny k a j kocor pola twaroha (kakor mačka pri siru). Da ta pomen (deklarativen in kavzalen) ne more biti prvoten, ampak le vprašalen, to je gotovo. Tudi da je *-j* pritaknjen šele pozneje, je nedvomljivo, ker se govori še na mnogih krajih *ka* za *kaj*, kakor se govori tudi *ko* za *koj* v Prekmurcih, Rezijanih, drugih Benečanih in v soški dolini. Če pa ima *ka* vprašalni pomen, potem naš *kaj* ‚quid' ni nič drugega kakor okrnjeni *kako*. Da je tako, to razvidimo najbolj, če poslušamo kmeta, kako vprašuje brez glagola; on rabi rajši od besedice *kaj* še danes *kako*, in to gotovo ni nerodno spakovanje, ker vidimo, da dela isto Nemec (*wie* namesto *was*) in Italijan (*come* namesto *che*); tak stavek je povsod eliptičen = k a k o si rekel? k a k o misliš? Tudi relativni *kar* dokazuje popolnoma isto. V krajih, kjer se relativ ne izraža s priveskom *-že* imamo le *ka*, *kaj*: ona najde škraca, ka je na ponjávi peneze šušio. Tukaj ima *ka* popolnoma pomen *kako*. Naravnost primerjaven, t. j. v pomenu ‚kakor' je *kaj* pri kajkavcih: došlo îh je kaj listja i trave, mlad kaj i kaplja, bled je kaj i canjek (Kristianović, Anhang 142, 147, 162). Vse to ne more biti nič drugega kakor skrčeni *kako*. Resnico tega bo še lože spoznati iz nekih zvez, ki jih nahajamo v J. Baudouina de Courtenay „Materijalyh" (II. 25) v tekstih, zapisanih v terskem narečju na Benečanskem. Tam beremo: Tlè stojéć tò - ne - stóri jédnega akwíšta, zajki te šè málo fortúne tòw - bláze; tò - ma - dǐélatь t à n a - béštja, a réndite te málo (Tulè stoječ [če človek tukaj = domá ostane], to ne stori [pridobi] obenega zaslužka, z a k a j k o to je še [le] malo sreče [tam] v blagu [= ker je le malo sreče z živino]; [to] on mora délati t a k o k o e n a žival, a prihodka, tega je malo). Tu vidimo, da je t a k o k o e ņ a skrčeno v t à n a in sicer je najprej iz t a k o - k o - e n a nastalo t a k o k o a n a, iz tega t a k o a n a, dalje t a k a n a, t a a n a in naposled t à n a. Če torej iz t a k o, oziroma t a k o k o nastane t a, smemo isto pričakovati od k a k o, ki se tam povdarja k á k o.

Drugič nam kaže izpad soglasnika *k* zveza zajkì iz za-kaj-kò: zakaj > zaaj > zaj. Ta razlaga našega *ka*, *kaj*, ki jo je nastavil, pa premalo obrazložil Jagić (v Archivu VII. 84), torej pomembno in oblikovno popolnoma odgovarja pogojem, ki jih smemo staviti na dobro razlago, v tem ko tega ne moremo reči o Škrabčevi *ka* iz **čka*, **čьga*. Zlasti je primerjati tudi slov. *odkar* s srbsko-hrvaškim *odkako*: ‚Odkako je sviet postanuo' z našim ‚Odkar je svet postal.'

Mnogorabljena besedica kako se je torej pri nas tako mnogotero razplodila, kakor redko katera druga. Na eni strani imamo: kako, kak, kakor, kaker, kakti in ka, kaj, kar, kajti, nikar, nikar, nikarti, — na drugi strani pa kakó, koko (koku), kokor (koker, kokur) in ko, koj, kor, kot.

Milan Pugelj:

Diurnist Krakar.

I.

Peter Krakar, suhljat možiček špičaste brade, je živel od tega, da je pisal neukim ljudem pisma v zlata in bogastva polno Ameriko. Zaslužil je od vsakega groš. Včasi je nabral toliko, da je plačal stanarino, hrano in tudi vina si je privoščil. Kupoval je istrijanca, ki ga je točil oštir Slepič onstran ceste.

Stanoval je skupaj s čevljarjem Suhinom pri vdovi Kostrelki. Njuna izba je bila niže kakor cesta, in zato se je hodilo vanjo navzdol po stopnicah. Ena vrata so držala na pot, kakor je to navada pri prodajalnah, druga v vežo, kjer je stala dolga miza, za katero je uradoval ob nedeljah Peter Krakar.

Gospodinja je bila stara, nerodna in grda, a hči Julka je bila lepa, kakor bi ne bila njena hči. Krakar je o njej mislil: „Bogme, taka bi bila za ženo, taka, bogme!" —

Neko pomlad, ko se je zjutraj danilo in sta ležala čevljar Šimon in Krakar vsak na svojih vrečah, odprto okno nad njima pa je vdihavalo pomladansko svežost, je rekel Krakar prijatelju: „Kako misliš o Julki?" —

„Pa dobro!“ — je odgovoril Šimon in dodal: „Kar tudi od tebe pričakujem. Če si pa slabega mnenja o njej, vstanem takoj in ti populim vse kocine, kar jih šteje tvoja kozja brada!“ —

„He-he!“ se je zasmejal Krakar. „Bog naj stegne svojo šibo do tvojih pleč, pa šik! po tebi! Nagajaš mi! Meni je gotovo Julka bolj po volji kakor je tebi!“

„Pa kako bi ti to vedel, draga nakaza!“ — se je razvnel Šimon. „Molči mi o tem, če me pa ne ubogaš, bom vstal in zmetal vate vsa kopita, kar jih premore kot.“

Krakar je dolgo molčal in po odmoru rekel: „Takole živimo skupaj vdova, Julka, ti in jaz in ker že živimo pod isto streho bi bilo pač vseeno, če bi se Julka kar na domu poročila. Skupaj bi bili prej kakor slej. Jaz bom pa vprašal.“

Šimon je še dolgo molčal in mislil; a naenkrat se je pričel na ves glas krohotati: „Vprašaj, to je prava, tako se spodobi, bravo!“

Krakar je tisto pomlad res vprašal, a uspeh je bil tak, da ga je vdova ozmerjala in se mu Julka posmehovala. V hiši se ga je prijelo tudi ime — ženin. ‚Ženin gre‘, sta govorili ženski, ‚ženin poje, ženin se je napil‘ in se smejali.

To je bilo pred časom; zdaj, v zadnjem mesecu pa so se stvari zasukale Krakarju v prid. Zadnje tedne je pričel laziti po bližnjem mestu, zjutraj je odhajal, zvečer je prihajal, nekega večera pa prisopihal ves ponosen, kakor bi bil dosegel in napravil nekaj svetovnega. Šimnu je rekel: „Ali znaš napraviti čevlje za gospoda?“ —

Šimon se je dvignil na trinogem stolu in pogledal nedolžno kvišku in vprašal: „Za katerega gospoda?“

„Za tegale, ki stoji pred teboj!“ je moško pokazal Peter nase, Šimon pa je posegel naglo ob nogi do tal, zavihtel naenkrat jermen in zelo bi bil oplazil sostanovalca, da ni ta previdno in pravočasno odskočil. Ob steni stoječ pa je pokazal še enkrat na svoje ozke prsi in dejal: „Vedi, da sem postal pisar. Mestni odvetnik Miroslav Klepec me je sprejel v krog uradništva svoje odlične pisarne. Zapomni si to, kakor si bom tudi jaz zapomnil, da si me hotel ravnokar oplaziti z jermenom!“ —

Šimon je neverjetno pomajal z rameni, skljničil se nazaj na stol in tolkel dalje po starem podplatu. Krakar pa je šel iz sobe in se pričel zunaj muzati mimo stare in grde vdove, ki je bila naglo sita njegove prisotnosti.

„Kje imate pa gospodično?“ je vprašal Peter.

„Kakšno gospodično?“ je vprašala vdova.

„Julko, no!“ — je odgovoril Krakar in se naslonil na kuhinjski podboj.

„Glej ga!“ — je jeknila ženska. „Z Julko se boš pa malo norčeval! Sebe poglej, kranjska suša!“

„Gledam se, gledam!“ — je odgovoril Peter. „Zato sem pa tudi tako zadovoljen. Veste kaj, šalo na stran, službo sem dobil v mestu. Odvetnik Miroslav Klepec me je vzel za pisarja!“

Starka ni verjela. Šele pozneje, ko se je na lastne oči prepričala, da pohaja Peter Klepec redno dan za dnem v doktorjevo pisarno, je verjela. Pričela ga je vikati in nazivati „gospod pisar“; kar ji je nekega dne popravil. Rekel je, da se imenuje službeno „diurnist“ in ga naj torej vsi nazivljejo — gospod diurnist. Tako se je zgodilo, in starka ga je še bolj spoštovala. Ime ji je bilo tuje in dozdevalo se ji je vsaj tako važno kakor profesor, inšpektor ali kontrolor.

Gospodu diurnistu se je zazdela izba, kjer je stanoval že dolgo let, nenadoma pretesna, zlasti še, ker je bival nemoteno pri njem čevljar Šimon, ki je zdaj še vedno ravno tako dišal po smoli in usnju kakor poprejšnje čase. Diurnistov nos pa se je bil privadil drugega duha in vonja, ki je dišal v pisarni po aktih, po finem šefovem parfumu in tudi po rožah, ki so vedno cvele in rastle v šefovi sobi. Čutil je, da je vsestransko napredoval, smolar Šimon pa je ostal pri svojem poklicu in duhu. Zazdel se je sam sebi mnogo višji nad njim in nekega dne je v tem oziru ž njim tudi govoril.

Rekel je: „Vidiš, Šimon, v zadnjem času sem se jaz odvadil čevljarskemu duhu. Če pomisliš, da pišem tik odprte sobe gospoda šefa, ki je vedno blagodehteče parfumiran, da je zrak po naših pisarnah najčistejši in najprijetnejši, boš to gotovo sam uvidel. Če že tako hočeš, duh po usnju bi še prenašal, duha po smoli pa nikakor več!“ —

Šimon se je na stoličku malo poravnal, ošvrknil s pogledom diurnista, nekoliko pomislil in naenkrat zakadil eno kopito z vso silo v nasprotno steno, drugo pa, ki ga je imel pri rokah, z vso silo ob tla ter siknil: „Kaj misliš, poškričeni birič, da bom podplate s slino pečatil na čevlje? Fej te bodi!“ —

Po teh besedah je vstal, oblekel naglo suknjič, odšel v gostilno in se vrnil šele pozno po noči, ves vrtoglav in naglas prepevajoč.

Diurnist pa je šel takoj po dogovoru h gospodinji, ki mu je obljubila ustreči v vseh željah. Stara vdova in njena hčerka sta se namreč v vedenju proti njemu popolnoma izpremenili.

Ko se je nekoč vračal diurnist po šesti uri iz službe in je po stari svoji navadi stepal z drobno paličico po travi in rožah, ki so cvetele ob cesti, je slučajno zagledal temnordeč poljski nagelj, ga pobral in vtaknil na desni strani v gumbico. Julka, ki je stala na hišnem pragu, je takaj opazila nagelj, pokazala s prstom na diurnistove prsi in spregovorila prav razdraženo: „Tega vam je gotovo dala kaka lepa meščanka!“

„O — Bog obvari!“ — jo je hitro tolažil diurnist, vzel nagelj in ji ga ponudil, „Ob poti sem ga videl, pa sem se takoj spomnil na vas in ga utrgal. Tukaj — izvolite ga! Nagelj naglju!“

Julka pa vidno ni verovala besedam. Zmečkala je nagelj med prsti, vrgla ga na kameniti prag in ga pohodila. Nič ni rekla pri tem, tudi diurnist je molčal; v srcu pa je bil prav zadovoljen s takim dekletovim ravnanjem. Ljubosumna je, si je mislil, zato tako dela!

V soboto se je selil čevljar Šimon. Ves dan je rogovilil po hiši, iskal je in klel, češ da je prišel v tej vražji bajti ob vse svoje stvari, in ko je zvečer zadel na rame zadnjo culo, je oštel vse po vrsti.

II.

Peter Krakar je kazal in užival svoje diurnistovsko dostojanstvo samo onostran mestnih hiš. Ko pa je dospel v mesto, se je poslužil najponižnejših korakov, umikal se je ljudem s trotoarja in pazil na ljudi svoje pisarne kakor prostak na oficirje. Kadar je zagledal kateregakoli izmed pisarjev, je snel klobuk že daleč pred njim, dvakrat trikrat gologlav pokimal, kakor da hoče s svojo uslužnostjo imponirati. Če je korakal njegov šef mimo, se je poklonil kakor pred najvišjim dostojanstvenikom.

Pisarna se je takorekoč ž njim končala. On je bil v njej zadnji. Po zimi je prihajal zgodaj vanjo, kuril je peči in brisal prah, po leti je včasi pisal naslove na kuverte, večinoma pa je bil zaposlen leto in dan s tem, da je nosil listine v sodnijo in druge nazaj v pisarno in da je oddajal in prejemal na pošti pisma in tiskovine. Njegovo mesto je bilo v prvi sobi na levo pri pultu ob oknu. Na desno je imel svojo sobo šef, ki je bil debel in rdeč in je vedno teško in zasopljeno dihal. Na levi se je vrstilo dvoje pisaren, kjer so sedeli pisarji z rjavimi in belimi popirji obloženimi mizami. Kadar ni bilo šefa, so mu migali s prsti, požvižgavali in ga pošiljali v trafiko po tobak ali v gostilno preko ceste po pivo. Če je bil pa šef v svoji

sobi, takrat se je čulo samo listanje po aktih, škrtanje peres in enakomerno tikanje pisalnega stroja. Krakar je imel ob takih prilikah mir. Slonel je prav pogosto na svojem pultu, podpiral glavo in gledal skozi okno. Strmel je v vrt, misli pa so mu uhajale k Julki in sanjal je o lepi bodočnosti. Zlasti mu je prizadel dosti opravka prizor, ki se je vršil nedavno med njim in Julko.

Zgodilo pa se je bilo takole:

Vdova Kostrelka je prejela brzojav z doma svojega brata — z Gorenjskega nekje — da je nevarno obolel, pa da bi jo rad še zadnjikrat videl. Ta brat ni imel nič otrok, dasi je bil oženjen, posestvo njegovo pa je bilo zelo lepo in zategadelj se je sestra jako razvnela nad boleznijo in se nemudoma odpravila na vlak. Julko je objela, Petru pa je stisnila roko in dostavila: „Upam, da vam jo smem zaupati kakor sami sebi, gospod diurnist!“ In pisar je odgovoril vidno počaščen: „Prav tako, prav tako, kakor sami sebi!“ —

Julka je kuhala večerjo, diurnist je sedel ob beli mizi v veži, pa od časa do časa izprožil kako besedo in se spustil v pomenek, pri čemur ni dekle s svojo zgovornostjo nikoli zaostajalo. Vse je bilo v redu in brez greha. Ko so se pomaknili kazalci proti enajsti uri, sta se Julka in diurnist poslovila, želela drug drugemu lahko noč in odšla spat: diurnist v prodajalno na desni, Julka v domačo sobo na levi. No, slučaj je hotel drugače.

Julka se je naglo razpravila, pihnila luč, zlezla pod odejo in bi bila skoro zaspala, če bi ne bilo pričelo pod streho nad njo nekaj ropotati in se prevračati. Julke se je počasi poloteval strah. Skraja je bila še toliko pogumna, da je stopila s postelje, pogledala pod njo, če bi ne bil tudi tu kdo skrit, stopila do okna in ga odprla. Hladni nočni vzduh je puhnil vanjo, da je naglo zaprla okno in zlezla nazaj v posteljo.

Pod streho je šumelo dalje. Kolje, ki je bilo shranjeno tam od jeseni, je pričelo padati po tleh. Najhujše pa je bilo, da je pričelo nad stropom nekaj tožiti, vzdihovati, kakor da bi klicalo na pomaganje, in prosilo rešitve, kar je bilo v splošni nočni tišini res groza poslušati. Julka je vlekla odejo čez glavo, vendar še je prav razločno slišala. Tresla se je kakor šiba na vodi, z zobmi je šklepetala, zgoraj nad njo je pa nepretrgoma tožilo in stokalo. Zbrala je zadnje svoje moči, planila iz postelje in zbežala naravnost v stanovanje gospoda soseda, ki je smrčal in sklepal roke za glavo, kolikor se je dalo v lunini svetlobi razločiti. Loputanje vrat ga je zbudilo, da je naglo dvignil glavo in pogledal okoli sebe. Zagledal

je žensko in takoj se je zasopel: „A! Kdo si, kaj?“ — Ali spoznal jo je takoj in dodal mirneje: „Kaj pa je, Julka?“ —

„Strah!“ — je razložila Julka. „Groza! Pojdiva v podstrešje, tam nekdo umira!“ —

„E!“ — je neverjetno zategnil diurnist. „Beži, beži! Sanjalo se ti je.“

„Le pojdiva, le pojdiva, nič se mi ni sanjalo!“ —

Diurnist je pomislil, stegnil se je do hlač, ki so visele na naslanjalu bližnjega stola in rekel: „Prosim te, malo se stran obrni, da se oblečem.

„Aje!“ — je kriknilo dekle, pljusnilo z obema rokama po mladih prsih in golih rokah in se prav ta hip zavedlo, da je v nočni obleki. Ali strah je takoj nadvladal čuvstvo sramežljivosti.

Gospod Peter je držal v eni roki svečo, v drugi debelo palico, ki jo je imel pripravljeno za vse slučaje, in tako stopal naprej po stopnicah v podstrešje, Julka pa mu je previdno sledila. Ko je manjkalo od njegove glave do štirioglate podstrešne odprtine še za eno ped prostora, je dvignil palico, pa jo pričel naglo sukati po črni praznoti nad sabo. Nato je naglo preskočil zadnje stopnice in planil v podstrešje. Julka je zlezla počasi za njim in pričelo se je iskanje. Vse je bilo tiho in nič se ni ganilo. Skozi line v strehi je sijala mesečina in njena svetloba se je mešala z žarki sveče v čudno pasaste pramene.

Vse sta bila že preteknila, vendar nista bila še ničesar našla. Oba sta se tresla od mraza in pozorno gledala in poslušala, če bi bilo mogoče od katere strani kaj začuti. In res! V desnem kotu je je obupno zajavkalo. Oba sta se obrnila tja, odkoder je prišel glas, in oba sta dvignila roke.

„Glej, tamle dvoje isker!“ je reklo dekle; a Peter je junaško zaklel: „Ti vražji maček ti! Torej ti si! Čakaj me!“ In šel je naravnost proti njemu in ga pričel poditi in mahati s palico za njim. Žival je begala na desno in levo, pa slednjič zlezla skozi majhno odprtino na streho.

„Ušel je!“ je zasopljeno rekel gospod Peter. „Ta bi bil pa zaslužil batine!“

Julka se je bila nekaj pomirila, popolnoma pa je strah le ni hotel zapustiti in vedno si je v mislih ponavljala: „Kaj pa če bi le ne bil tole kar navadni maček, kaj pa če bi bilo kaj drugega?“

S Petrom sta se vrnila po stopnicah in v veži obstala; govorila sta o strahu, o mačku, pričela se poslavljati, pa se zopet vrnila na

strah in na mačka. Dekleta je bila groza in se je zato rado pomudilo, gospod diurnist pa je med izgovorjenimi besedami gledal in mislil prelepe stvari in se zato ni mogel odločiti za odhod. Na glas je dejal: „Da, mačke, to je prava pomladanska nadloga. Nekatera se že tako spakuje, da bi človek prisegel, da ni mačka, ampak revež, ki kliče na pomoč.“ Na tihem pa mu je šlo po glavi: „Dekle, mlada žena, to je pa res tako nekaj lepega na svetu, kakor bo tisto, kar nas čaka v nebeškem kraljestvu! Takle bel in gibek ženski vrat, pa gole roke, za tole bi pa presneto lahko vrag premotil človeka, da bi mu zapisal svojo dušo!“ —

Julka je govorila še vedno o strahu: „Jaz se pa le bojim, da je bil to kak črn duh.“

„O nič se ne boj, to ni bil duh, to je bil prav navadni maček!“ jo je na glas tolažil gospod diurnist in si na tihem mislil: „Tale Julka, tale me pa mami . . . kar čutim, kako me vleče nase . . .“

Julko je zeblo in začela je zmikati bose noge na mrzli vežni opeki, umaknila se nazaj na leseni prag, pritisnila kljuko in odprla vrata. Gospod diurnist je odložil debelo palico v kot, stegnil roko in pogladil Julko po podbradku.

„Lahko noč!“ — je želel.

„Lahko noč!“ — je želela.

(Konec prihodnjič.)

R. Peterlin-Petruška.

Velikan.

Prišel velikan pod visoko goro,
obstal je in rekel: „Kako sem mal!
Pa pojdem na to-le visoko goro
in velik bom, vsemu svetu kralj.“

Ko se na goro je visoko povzpel,
brezmejna pred njim je ležala dalj,
s pogledom objel jo je in se zavzel
in vzkliknil začuden: „Kako sem mal!“

Fr. Kidrič:

Prešernov sonet: „Pov'dò let starih čudna izročila . . .“

Avtorju „Sature“ v zadnji številki pričujočega lista se „hoče dozdevati, da je treba za popolno razumevanje tega soneta natančno in temeljito pretehtati IV. in VII. odstavek Ernestininih »Spominov na Prešerna« in si zlasti zapomniti opazko na 97. strani tiste knjige, češ da Prešernovo razmerje z Ano J. ni bilo brez slabih posledic za njegovo literarno delovanje“; „ki ljubi mene“ bi bilo torej „= moja ljubica A. J. (?) (subjekt!)“, „pri redakciji poezij“ pa bi bil pesnik ta proizvod „odstranil iz oddelka »soneti nesreče« in iz zbirke sploh“ zlasti radi prejasne direktnosti njegove osti (LZ XXXI. 378—79).

Za presojo Pintarjeve razlage je treba dognati dvoje dat: kdaj je sonet „Pov'dò let starih čudna izročila“ nastal, in kdaj se je Prešernovo razmerje z Ano začelo.

Sonet se je ohranil v cenzurnem rokopisu IV. bukvic „Čbelice“ (Grafenauer, Iz Kastelč. zapuščine 50), ki so šle v ljubljansko cenzuro menda v prvi polovici marca 1833, dne 16. aprila istega leta pa se podale že na pot proti dunajskemu cenzorju (Veda, I. 161—62): „sonetje nesreče“ so morali torej nastati še leta 1832. (prim. Žigon ZM VIII. 66; ČZN III. 129).

Z Ano, ki je bila od l. 1833. do jeseni 1835 pri Primčevih (E. Jelovškova, Spomini 14, 87), od l. 1836. do nekako sredine l. 1837. pa pri Chrobathovih (Spomini 15, 18), se je seznanil Prešeren šele pri Chrobathovih, kjer ga je opozoril na brhko kratkokrilko njegov šef sam; ko je odšla Ana od Chrobathovih, se par mesecev s Prešernom sploh nista videla, potem se pa le slučajno zopet srečala, intimno je postalo razmerje šele l. 1839. (Spomini 20—21): „neusahljivi vir očitanj“ bi torej mogla postati Ana Prešernu šele l. 1839.

Sledi, da je del Pintarjeve razlage pogrešen: na Ano, ki je štela ob postanku našega soneta komaj 9 let in Prešerna pač niti poznala ni, ne more meriti očitanje, da je Prešernu, „boginja Kocita... veselja je pijavka nikdar sita.“

Po vsej priliki v sonetu sploh ne gre za ljubico iz mesa in kosti. Skupna misel ostalih šestih „sonetov nesreče“, ki jih je Prešeren pustil v IV. bukvah „Čbelice“ in jih sprejel tudi v Poezije, je fatalistična vera v sovražno srečo: kar se je izneveril stanu in domu očetov, se ne more več rešiti iz objema zle usode. To noto je hotel naglasiti pač tudi v našem sonetu, saj je bil ta prvotno določen za prvo mesto „sonetov nesreče“. Skoro gotovo je hotel poet povedati: Kakor si izbere mrtva deklica žrtev ter jo s svojo ljubeznijo ugonobi, tako si je izbrala tudi zla usoda mene, zaljubila se je takorekoč vame in me s svojim vztrajnim zasledovanjem ugonablja. „Ki ljubi mene“ je pač = tista izmed boginj, ki mene ljubi.[1] Ob novem razmišljanju se je zazdela Prešernu primera pač nekoliko prisiljena, uvidel je morda tudi, da se da sonet drugače razlagati, zato mu ni dal mesta niti v „Čbelici“ niti v „Poezijah“.

Grafenauer meni, da je Prešeren v „sonete nesreče“ hotel položiti sedmerodelno kompozicijsko idejo, potem pa, ko je sonet „Pov'dò let starih čudna izročila“ eliminiral ter „skupina šestih ostalih sonetov... ni imela več one arhitektonske ideje, ki jo je... položil v skupino sedmih sonetov, . . . skupni naslov („sonetje nesreče“) sploh opustil, . . . zato pa zapisal vsakemu sonetu poseben naslov »Sonet«“ (Iz Kastelčeve zap. 50). Ali je verjetno, da bi poet, ki bi se bil res zapisal z dušo in telesom arhitektoniki ter se do ušes zaljubil v sveto število sedem, kar tako svojo gotovo sedmerodelno kompozicijo razdrl? Proti Grafenauerjevi argumentaciji pa še govori zlasti okoliščina, da imenuje Prešeren dvanajst let pozneje tudi ostalih šest sonetov s starim skupnim imenom: v cenzurnih rokopisih „Poezij“ ima prvih šest sonetov pred sonetnim vencem naslov „Ljubeznjeni sonetje“, deset sonetov za magistrale je brez skupnega naslova, potem sledijo trije „zabavljivi sonétje“, dalje šest „sonetov nesreče“ in pod samostojnim naslovom „Memento mori“ (Faksimile izdaja Blaznikovega rokopisa; prim. tudi Pintar, LZ XXVII. 684). Z izgovorom, da je skupni naslov „sonetje nesreče“ Prešeren tudi l. 1846. črtal (Faksimile Bl. rokopisa) se arhitektonikarji ne bi mogli mnogo okoristiti: črtal je namreč vse

---

[1] Slično razlaga stavek „ki ljubi mene“ sedaj tudi gosp. Pintar, ki mi pod 11. VII. 1911 odgovarja: „Prav imate, moja napaka je bila v tem, da sem smatral dotični subjektov stavek za samostalniški stavek, dasi je samo atributiven. Torej: »Ki lj. mene« ni »moja lj.« ampak »mene ljubeča boginja« — t. j. boginja, ki meni vlada, ni olimpska Kamena, ni poetom naklonjena prijateljica muza, ampak boginja Kocita, neusmiljena preganjalka Erinija, moja »mora«“.

skupne naslove sonetov. Če bi bil skupini šestih sonetov skupni naslov l. 1833. črtal iz arhitektonskih ozirov, bi isti skupini istega naslova leta 1845. sploh ne bil mogel več dati; dokaz, da so ga vodila kaka druga, pač čisto formalistična ugibanja. Kak vnet iskavec sledov sedmerodelnega kompozicijskega pravila Terpandrovega pri Prešernu bi še sicer utegnil vprašati, ali ni morda smatrati soneta „Memento mori", ki mu je dal Prešeren v „Poezijah" mesto tik za šestorico „sonetov nesreče", za nadomestilo izpuščenega soneta „Pov'dò let starih čudna izročila". Ne! „Memento mori" je nosil že prvotno svojo etiketo in je ohranil lastni naslov tudi potem, ko je Prešeren skupni naslov predidoče šestorice črtal, dokaz, da v mislih poetovih ni veljal za sedmi ogál cikla „sonetov nesreče", s katerimi tudi nima nič skupnega! Sploh bi bila to jako komodna arhitektonika, kjer bi se „žarišče" lahko samovoljno izpodrivalo in nadomeščalo s sosedom!

Grafenauer išče tudi v „Krstu" samem dvoje glavnih arhitektonskih znakov, ki jih vidi Žigon v „Uvodu": „*a*) arhitektonsko oklepanje neke od oklepajočih delov se razlikajoče, v sebi celotne in zase samostojne sredine . . . *b*) sorazmerje razsežnosti dotičnih posamnih kosov, ki se v ti točki ozirajo drug na drugega ter si določajo svojo velikost . . ." (ZMS VIII. 92, 106 sl.); obrazec arhitektonike „Krsta" samega bi bil po Grafenauerju tale, pri čemer pomenjajo številke število strof: 131 | 2332 | 131 || 131 | 2322 | 131 | 2322 | 131 (Zgodovina nov. slov. slovstva I. 120), torej dva različno velika dela, izmed teh drugi z dvema „vrhoma". Toda kdor misli z Grafenauerjem, da vsebina „Krsta" to razporedbo opravičuje, in je obenem prepričan, da je res snoval Prešeren svoj epos po matematični shemi, se mora sprijazniti tudi z drugimi matematičnimi zaključki: strofe 42. („Bogu sem večno čistost obljubila") v prvi izdaji še ni bilo (prim. Music, Ljetopis jugosl. ak. XV, 1901, 166; Tominšek, LZ XXV, 1905, 561; DiS XXIV, 1911, 57); drugi „vrh" drugega dela torej niti po številu štrof ni več someren prvemu; sledi, da se je Prešeren l. 1835. uštel in vrinil pozneje 42. strofo zato, da pokrije svojo blamažo in reši antitetično pravilo . . .

Puntarju so „Različne poezije poudarjena arhitektonska in vsebinska sredina cele zbirke Prešernovih Poezij . . . težišče in središče vse njegove pesniške sile . . . ključ do pravega umevanja celega Prešerna" in sicer po „shemi: Pesmi | Balade in Romance | Različne poezije | Gazele in Sonetje | Krst pri Savici: 1 | 2 | 3 | 4 | 5" (DiS XXIII, 406, 453; Čas V. 271). Toda kdor sodi s Puntarjem, da je

hotel Prešeren v Poezijah res uveljaviti petorično kompozicijo, pa mora dati odgovor tudi na sledeča vprašanja: Zakaj ni združil Prešeren tudi gazel in sonetov pod enim, četudi sestavljenim nadpisom, kakor je storil to pri skupini **„balad in romanc“**, kateri bi naj bila skupina **„gazel“** in **„sonetov“** somerna? Zakaj je poznamenoval Prešeren v rokopisu „Poezij“ tudi „gazele“ še posebej z rimsko: **IV**, „sonete“ pa s **V** in črtal ta poznamenovanja šele po cenzuri in tik pred natiskom (Faksimile Blaznikovega rokop. 124 — 115, 133 — 125), ne da bi bil razporedbo Poezij v čem drugem izpremenil? Ali se je šele po 22. juliju **1846** spomnil, da zavzema 5. mesto „Krst“, da morajo tvoriti torej „gazele“ in „sonetje“ eno skupino, ako hoče poudariti „Različne poezije“ kot „težišče in središče“ vse zbirke? Kakšen je arhitektonski obrazec Puntarjeve skupine **„gazel in sonetov“**?

In kdor vidi v dejstvu, da je pripravil l. 1833. Prešeren za tisk ravno s e d e m „sonetov nesreče“, še vedno „slučaj, ki ni — slučaj“, mora gledati, da spravi s svojo teorijo v sklad tudi drugo dejstvo in zaključek, ki iz tega dejstva izvira: Prešeren ni nadomestil eliminiranega soneta „Pov'dò let starih čudna izročila“ niti v prvi niti v drugi izdaji „sonetov nesreče“, brez usmiljenja je pustil, da je ostal sonet „Hrast, ki na tla vihar ga zimski trešne“, ki je imel v rokopisu Čbelice IV. vzvišeno osrednje mesto, v tisku degradiran; sledi, da je namenoma pozabil na sveto število sedem in na „piramidalno zaostrenje v en sam glaven vrh . . .“

Sličnih sklepov in vprašanj in ugibanj se rodi ob čitanju slovenskih arhitektonikarjev mnogo. Prijaviti bo treba tudi ostala, čim izpolnijo arhitektonikarji svoje obljube: Žigon vzbuja skomine z obečanjem nadaljevanja študije o „Krstu“ in „Novi pisariji“ (ZMS VIII. 120, 124), Puntar s skrivnostnim namigavanjem razprav o „pomenu sedmorične kompozicije ter s to v jako ozki zvezi stoječih »zlatih črkah« = svetih črkah = hieroglifih“, o poti od „Apolonovega svetega števila s e d e m“ do „Krstovih skrivnosti“, „o Čopovem in Prešernovem medsebojnem razmerju“ (Čas V. 277, 284).

Vojeslav Mole:

J. S. Macharjev Rim.

Denn es ist das böse Zeichen dieser Krise: Der Journalismus, der die Geister in seinen Stall treibt, erobert indessen ihre Weite. Er hat die Literatur ausgeraubt — er ist nobel und schenkt ihr seine Literatur.

Karl Kraus, Heine und die Folgen, str. 16.

Mnogo sem bil slišal in čital o Macharjevem „Rimu“, največ so vedeli povedati o njem razni slovanski in neslovanski podlistki. Potem sem sam živel v večnem mestu in sem pozabil na Macharja. Čital sem tam doli dela največjih mož, ki so kdaj romali po onih tleh in sem primerjal njih vtise, od nemških srednjeveških romarjev pa do Montaignea in Chateaubrianda, do Goetheja in Veuillota, Byrona in Shelleya, do Stendhala in Tainea, do Zole in Konopnicke.

Potem pa sem dobil slučajno tudi Macharja v roke, in prečital sem ga pomladen dan v senci večnozelenih hrastov na palatinskih razvalinah. In bil sem skrajno — razočaran. Zakaj pričakoval sem bil globoko delo velikega poeta, pa sem našel samo lepo pisane podlistke velikega fanatika.

Machar se je mudil cela dva tedna med rimskimi zidovi in je potem napisal knjigo o Rimu. To ni pravzaprav nič čudnega in izrednega. V Italiji srečavaš skoraj pri vsakem koraku nemške srednješolske profesorje, ki prepotujejo z Baedekerjem v roki celo Italijo v šestdesetih dneh in pišejo potem debele knjige „vom Land, wo die Zitronen blüh'n“ . . .

Ravnokar je izšel Macharjev „Rim“ tudi v slovenščini.[1] Prevod je dober, saj ga je pregledal in popravil — Oton Župančič. Naši časniki pišejo o — „kulturnem dogodku“. Toda odkod veliki uspeh Macharjevega „Rima“? Oglejmo si delo nekoliko natančneje!

Po površnem opisu Benetk prehaja Machar na Rim in ga prehodi vsega, da tako rečeno, — kronologično. Voditeljica mu je zgodovina. Pred njegovimi očmi vstaja razvoj celega rimskega mesta od prvih začetkov na palatinskem griču preko papeštva do moderne

---

[1] Po šesti spopolnjeni izdaji z avtorjevim dovoljenjem prevel V. M. Zalar. Založil L. Schwenter v Ljubljani 1911. 8°. 259 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K.

zedinjene Italije. In vodilna misel mu je: antíka je ideal vsega lepega in dobrega, krščanstvo pa je samo poosebljeno zlo in laž. Machar je prišel že s to idejo v Rim, ni se o njej orientiral in poučil šele v večnem mestu, celo knjigo je prinesel že zrelo v duši s seboj. Seveda razmotriva potemtakem celo mesto samo pod tem vidikom. In to stališče je krivo njegove glavne zmote: zakaj kljub temu, da govori neprestano o zgodovini, je prezrl, oziroma zatajil njen glavni zakon — zakon razvoja. Tega zakona ne prekriči in ne zakrije noben sofizem, tudi ne Macharjev na str. 146—147.

Ustvaril si je antiko, krasno in nedosežno lepo, ki ima samo eno hibo, — da je namreč nikoli ni bilo. Njegovi najtemperamentnejši opisi te antike me spominjajo na one slike iz antičnega sveta, ki so visele v naših šolskih sobah, in na katerih so bili na pr. interieurji slikani tako strahovito akademično-idealno, da mi je cela antika omrzela, dokler je nisem sam uzrl drugačne, ko so bile že zdavnaj za mano gimnazijske klopi. In zraven so nam govorili učitelji o antiki . . . Moj Bog! še se spominjam profesorja, ki nam je dejal, da ne bi bil noben grški čevljar pušil cigarete, ker se to gotovo ne bi strinjalo z grško kalokagathijo . . .

Pojem antike je Macharju enoten. Prezrl je, da se je tudi antika razvijala kot vse drugo, da je bila za časa svojega padca popolnoma drugačna kot v svojih začetkih. Kljub Mommsenu, katerega parkrat omenja, je zablodil Machar s svojim pojmovanjem antike nazaj v konec osemnajstega stoletja; najznačilnejši se mi zdi v tem oziru njegov izrek v kapitolskem muzeju: „Ko bi bil kipar in bi videl te-le stvari, prej bi si odsekal roko, nego bi se še kdaj potem dotaknil ila ali dleta, zakaj tu ni mogoče izraziti še kaj večjega . . .“ Vsa čast sicer Winckelmannu, toda dandanes nam vendar ni več ideal Thorwaldsen . . .

Kulminacijo je antika dosegla po Macharju v imperiju. Brezdvomno ima tukaj prav. Pri tem je samo pozabil, da rimsko cesarstvo v svoji duševni kulturi ni bilo več ono, kar vidi Machar v rimski kulturi, ki jo mnogokrat zamenjava s helenistično. Cesarstvo ni bilo več samo država grškorimskega človeka, ampak konglomerat narodov, živečih okoli sredozemskega morja, prepojena s tujimi vplivi, pred vsem vplivom orienta. In ta orient je prinesel s seboj tudi — krščanstvo.

Pri tej točki je Machar najbolj pokazal, kako slep je njegov fanatizem. Krščanstvo je po njegovem mnenju uničilo imperij. Ta trditev je smešna. Krščanstvo je le nastalo, ker je moralo priti radi

rimskega cesarstva. Antika je bila nanj pripravljena in ga je pričakovala. Ves tedanji zapadni svet je bil več ali manj enoten in združen v obliki rimskega cesarstva: kulturno, politično in trgovsko, manjkalo mu je samo še ene vezi — svetovne religije. Poganstvo onih dni pa je bilo le še prazna, brezvsebinska oblika, ki nikakor ni mogla več zadoščati hrepenenju po čem globljem, tajinstvenem; in tudi to hrepenenje je bil že zdavnaj vcepil antiki orient: po celem rimskem imperiju so se še pred krščanstvom razširili razni egipčanski in maloazijski mistični kulti. Tla so bila pripravljena, in ko se je pojavilo krščanstvo, je dalo antiki le to, kar je sama iskala. In niti ni izpremenilo antike. Ohranilo je njene forme in se je z njo dalje razvijalo. Najlepši dokaz za to je krščanska umetnost, ki se bistveno v nobeni stvari ne razlikuje od antične. Slikarije v rimskih katakombah — četudi ne tako fino izvedene — so izvršene z istimi slikarskimi problemi kot one v Pompejih, oblike so iste, še celo motivi so isti in dobivajo šele z naravnim razvojem in tekom časa simboličen pomen. In istotako je s krščanskimi sarkofagi, ki se v začetku sploh ne razlikujejo od poganskih. Najlepše primere pa nam je ohranila starokrščanska arhitektura. Panteon je samo stopinja v razvoju antične umetnosti, ki nikakor ni postala drugačna, ko se je menjala državna vera. Njen razvoj vede preko poznorimskih stavb — na pr. Konstantinove bazilike — in apostolske cerkve v Konstantinoplju in Grobne cerkve v Jeruzalemu, ki ju je dal zgraditi Konstantin — ter preko sirijskih cerkva do vrhunca, ki ga je dosegla šele za Justinijana v kupoli sv. Sofije v Carigradu.

In kakor je bilo z umetnostjo, tako je bilo tudi s celo ostalo antično kulturo. „Strup iz Judeje“ je ni uničil. Onemogla je, ko so stopili na pozorišče novi narodi, ki so prinesli s seboj nove oblike in nove vsebine ter so začeli graditi nov svet. In ti so prinesli s seboj tudi ono krščanstvo, ki se je izpremenilo v cerkev in v srednji vek. Toda antika ni pravzaprav nikoli popolnoma izumrla; kakor se je razvijala tradicija njenih umetniških oblik v umetnosti srednjega veka, od starokrščanskih bazilik pa do gotskih katedral, tako je tlel pod novimi oblikami tudi njen duh in kjer ni mogel prodreti na zapadu, se je zatekel v oni tolikanj prezirani orient.

Machar se pa za te splošne zakone kaj malo meni. Kar se vjema z njegovo dogmo, da je vse antično dobro in vse krščansko slabo, to priznava, ostalo zamolči ali pa podaje v izpremenjeni obliki. Da ni zmagalo krščanstvo, bi bil zmagal gotovo njegov rival — Mitrov kult, ki je bil v prvih stoletjih po Kr. r. zelo razširjen,

in katerega imenuje Machar — antičnega. Ne! Mitrov kult je pohajal ravno tako, kakor krščanstvo in kult Izide, od vzhoda in je imel ravno tako svoje misterije in celo zakramente.

In Machar stopa nemoteno od blasfemije do blasfemije. Višek je pač dosegel v svojem opisu katakomb. Tudi meni je postalo pri prvem obisku katakomb tesno v duši in sem bežal na zrak, da si oddahnem od teh mračnih vtisov zunaj na solnčni poganski apijski cesti; toda obsojati vse na takšen način, se pravi, biti slep za vse drugo, kar se ni prineslo v žepu seboj.

Najslabša stran Macharjeve knjige so njegove sodbe o umetnosti. Tu se je pokazal popolnega diletanta. Smelost, s katero zapisuje nekatere trditve, kaže že sama po sebi, da jih je pisal človek, ki nima s temi stvarmi nobenega stika. Machar dela takole: kar je antično, je lepo, kar je krščansko, je slabo, torej krščanska umetnost sploh ni umetnost. In zdaj hodi po Rimu. Vse antično je nedosežno, kar je sledilo potem, je bilo vse le skrunitev pojma lepote. Le mozaik v cerkvi sv. Kozme in Damijana mu nekoliko imponira. Vsi drugi mozaiki so že „mistični zlotvori srednjeveškega mračnjaštva“. Pri tem pa je pozabil, oziroma ne ve, da so vsi njihovi motivi prevzeti iz antike, da so dobili šele tekom časa simboličen krščanski pomen, in da bi ravno tako lahko krasili antične stavbe, kakor krase apside krščanskih bazilik. Samoobsebi je pa umevno, da so se s stoletji izpreminjali, kakor se je bila poprej tudi izpreminjala antika, ki je ravno svojo ornamentiko tolikokrat prevzemala iz — orienta, in kakor se izpreminja vse, ker je to zakon narave in zgodovine.

Za Macharja v srednjem veku sploh ni kulture. V srednjem veku vidi samo zlobo papežev, in četudi si je znal razložiti hudodelstva antike iz časovnih razmer, je zdaj na ta zakon zopet pozabil; zdaj je vsemu krivo edinole krščanstvo. Papeži, samo papeži vedno in povsod. Še celo Dante mu pomenja nekaj samo radi svojega sovraštva proti papežem. Prezrl pa je pri tem, da je ravno Dante največji poet katoličanstva in da nasprotuje samo zlorabi cerkvene oblasti v posvetne namene. — Nisem in nočem biti apologet papeštva in katoličanstva, a sem mnenja, da v krepitev napredne misli ni treba potvarjati zgodovine in posnemati v tem delovanja ultramontancev.

Machar govori tudi o renesanci, in tudi tukaj je njegovo stališče neizpremenjeno. Petrove bazilike ni razumel. Gotovo je ta kolosalna stavba prej svečanostna dvorana kot pa hiša molitve, a samo to je,

kar vleče in bo vedno vleklo nase. V pompu cerkvenih ceremonij je velikanska moč katoličanstva.

Največjo krivico pa je storil Machar Rafaelu. Tega genija, ki je kot nihče drugi izrazil v svojih delih vse hrepenenje in mišljenje svojega časa, ki je spojil v divno harmonijo vse, kar so drugi pred njim samo iskali, čegar umotvori so najenotnejši spomenik vrhunca renesance, tega umetnika, ki je najboljše pojmoval in priredil antiko, imenuje Machar fabrikanta brez duše in krvi. S takšnim nazorom pač ni vredno polemizirati. S temi trditvami je Machar samo pokazal, kako malo se je zaglobil v duha klasične umetnosti, pokazal je, s kakšno drznostjo izrekajo sodbe — površni diletantje.

Michelangela imenuje „zapoznelega sina antike". Dela mu krivico. Michelangelo je bil preveč subjektivna narava, da bi bil ustvarjal harmonično; harmonija pa ni identična z Macharjevim pojmovanjem antike. Michelangelo je prerasel renesanco in ustvarjal v neprestanem boju z vsem: s seboj in z vsem svetom. In čudno, še celo slike tega velikana so mu absurdne, one slike, o katerih je zapisal solnčni pogan Goethe v svoj dnevnik znane besede: „Ich bin in dem Augenblicke so für Michelangelo eingenommen, daß mir nicht einmal die Natur auf ihn schmeckt, da ich sie doch nicht mit so großen Augen, wie er, sehen kann." —

In tako zre Machar na ves Rim in roma po cerkvah, kjer se zgraža nad barokom, kakor so se zgražali nad njim pred petdesetimi leti.

Veliki demokrat je prišel v Rim, prepričan, da je edino antika vredna časti, da je bila sploh vrhunec vsega. In tudi ni videl nič drugega. Bil je slep za vse in je napisal knjigo sovraštva. Po rimskih tleh so hodili veliki duhovi, ki sem jih omenil v začetku; razen Veuillota in Chateaubrianda so bili vsi tudi pogani, a so nosili v svoji duši brezmejno, solnčno ljubezen. In oni „Cor cordium", Shelley, ki ga je obiskal tudi Machar na malem protestantskem pokopališču ob Cestijevi piramidi, ki je bil pravi potomec grške antike in pogan z dušo in telesom, tudi on je imel v svojih ustih samo besede ljubezni.

Globok stavek je zapisal Machar na koncu svoje knjige: „Sicer pa razumeti harmonijo življenja in smrti, stati na svojem mestu in biti zvest sebi — — tudi to je smisel življenja . . ."

Da, razumeti harmonijo življenja ali smrti . . . Ali je ni razumel Nazarenčan, ki je potrdil svoje življenje s svojo smrtjo? Ali je niso razumeli Pavel iz Tarsa in Marc Aurel in Spinoza in Kant

in Nietzsche? Morda jō razume tudi Machar, zakaj Machar je kljub vsemu velik poet. Njegova pesniška sila bije iz vsake strani te knjige o Rimu. Knjiga sama pa ni globoka, ampak samo krasno pisan — pamflet.

„Rim“ je sad one vrste žurnalistike, ki je preplavila ves svet in je ena največjih nevarnosti za moderno kulturo, ker uničuje in nivelira s svojim vplivom vsak napredek. Za one, ki kažejo na veliki uspeh te knjige, pa imam kot odgovor še en citat iz že citiranega Krausovega spis: „Ein Feuilleton schreiben heißt auf einer Glatze Locken drehen; aber diese Locken gefallen dem Publikum besser als eine Löwenmähne der Gedanken“.

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

(Dalje.)

V.

Milena ni mogla spati vso noč. Ko je proti jutru nekoliko zadremala, se ji je zazdelo, da se je doteknila mehka roka njenega potnega čela. In ta roka je zdrsnila s čela na lase ter jih gladila nekoliko časa rahlo in nežno. Odtod je polzela na lica, in dvoje dolgih, tankih prstov je nalahko stisnilo od obeh strani njene ustnice, da so se morale zaokrožiti in napeti. A tedaj je začutila na svojem obrazu gorko sapo, videla je, kako se ji je približala lepa, kodrasta glava ter se sklonila k njej. Zadehteli so lasje, razpustili so se ter padli v pramenih po beli blazini, a na nje ustnah je tisti hip zatrepetal vroč poljub, da se je razlila nepopisna slast po njenih udih.

Ni se mogla geniti, ni se mogla braniti. Toda čemu bi se branila, saj je bila to njena prijateljica Marica, ki je bila stopila nevidno v sobo, to so bili njeni dehteči lasje, ki so pokrivali blazino, to so bila njena ustna, ki so jo poljubila.

„Oj, Marica, kako tiho si prišla, skoro sem se te ustrašila. Ali od kdaj znaš tako gorko poljubljati, da še zdaj drhtim blaženosti?“ . . .

Tu se je ustrašila, njene roke so se hotele dvigniti, vse se je hkratu uprlo v njej, a bila je kakor priklenjena. Na čelu so se ji pojavile mrzle potne kaplje. To ni bila več Marica, ki je bila sklo-

njena nad njo, to niso bili njeni lasje in to ni bil njen poljub. Nad njo je tlelo kakor živo oglje dvoje drugih oči, oči, ki jih je prvič videla včeraj zjutraj.

Začutila je, kako ji sili kri v lica od sramu in jeze, zakaj napadena je bila nenadno in zavratno. V njeno sobo se je drznil, k njeni postelji je stopil in ukradel ji je poljub, ki bi ga sicer ne bil dobil nikoli. In še vedno ni hotel od nje, še se je sklanjal, da bi jo poljubil vnovič in ustne so mu govorile: „Ali mi daš roko v slovo, Milena?“

Tedaj je zbrala vse moči, roke so se otajale, kri je zakrožila po njih, dvignila se je in pehnila ga je od sebe, da se je opotekel.

Globoko se je oddehnila in prsi so se ji olajšale . . .

Skozi okno so sijali prvi žarki vstajajočega dneva, po kostanjih so se že preletavali vrabci, spodaj so se odprla vrata. Milena pa je sede v postelji strmela v okno; njene roke so ležale pred njo iztegnjene po odeji ter še vedno trepečoče.

Ali se ji je sanjalo ali je bilo res? Zdelo se ji je, da je čula stopinje, ko se je nekdo oddaljil iz sobe, da jo je obletel prepih, ko so se zaprle duri za njim.

Naglo je skočila s postelje ter se začela oblačiti.

„Kaj naj pomeni to?“ se je vprašala poluglasno.

„Ako bi ne bila snoči mislila nanj, bi ne bil prišel k tebi po noči,“ ji je odgovoril neki glas.

Stopila je k zrcalu, da bi si pogladila lase. Vselej do danes je to napravila hitro in mehanično. A danes je postala tam dalj časa ter opazovala svoj obraz v zrcalu. Vse je hotela natančneje videti, lase, čelo, oči, lica in ustna. Nasmehnila se je, zableščali so se drobni beli zobje, naredile so se jamice na licih. Nekdo ji je pošepnil na uho: „Čemu se ravno danes tako gledaš, ko ti prej nikdar ni prišlo na misel?“

Hitro se je obrnila stran.

Sedla je na stol ob postelji. Privzdignila je nekoliko krilo, da bi se obula. Zasvetila se je majhna bela noga do gležnjev. Zamislila se je Milena in jo je opazovala.

Toda, kaj ko bi jo kdo zdajle videl? Kaj bi si mislil? Ko bi jo videl sedaj on, kancelist?

Naglo je obula nogavice ter jih podvezala. Še hitreje so bili na nogah čevlji, dasi so se tresle roke nenavadne razburjenosti. Ne da bi se bila ozrla po sobi, je hitela doli . . .

Spodaj so že pospravljale dekle po sobah in po kuhinji. Na ognjišču je gorel ogenj, plamen je rdečkasto barval na stenah visečo

kuhinjsko posodo, ki se je vsak hip zasvetila. A okoli je bilo še mračno. Skoro pa se je predrugačilo. Kakor zlato so se zasvetile naenkrat šipe velikega okna nad ognjiščem, zablеščalo se je, zaiskrilo. Prvi solnčni pramen je šinil na ognjišče, za njim drugi in tretji, kmalu se je kopalo vse v morju svetlobe.

„Lep dan bo zopet danes,“ je dejala starejša dekla, ko je prinesla v kuhinjo vodo.

Milena je ni slišala.

„Skuhaj kavo, Tona,“ je dejala. „Jaz grem nekoliko na vrt, da pogledam po cveticah.“

„No, sedaj naj še to delam, ko ne vem, kje naj primem,“ je godrnjala Tona sama pri sebi. „Kaj neki ji je včeraj in danes? Saj ni bila nikdar takšna. Vedno je delala sama in še več, kakor je bilo njej odmerjenega dela. In sedaj tako! Hm, čudno je to, treba bo nekoliko paziti, kar samo ob sebi ni to, nekaj je moralo priti vmes.“

Tona je bila izkušena ženska, mnogo je že videla na svetu, a poleg vsega je imela še velik dar opazovanja. Takoj je videla tudi danes, da ni vse v redu, a najti ni še mogla vzroka, dasi so njene misli švigale semintja kot iskre. Toda kmalu bo pri njej vse jasno, to je vedela naprej, zato se je nenavadno hitro pomirila . . .

Milena je stopila na vrt. Na drevju, na grmovju, na cveticah, povsod se je svetila rosa. Bleščalo je, da je jemalo vid. Tako sočno, tako mlado je bilo vse, kar je klilo in rastlo, da se je Milena bala dotekniti s svojo roko celo najljubše svoje ljubljenke, v zatišju se skrivajoče vijolice, da ne bi jih oskrunila. Stopala je mimo njih, zamišljena in z lahko sklonjeno glavo.

A tedaj ji je zašepetal bezeg na koncu vrta:

„Zakaj si ga pa pehnila od sebe, ko je prišel proti jutru tako tiho, tako neslišno v tvojo sobo? Ko je stopil k tvoji postelji in te poljubil?“

„Ali tudi ti že veš to?“ se je začudila Milena. „Kaj naj bi storila drugega, ko me je tako prestrašil?“

„Ali bil je žalosten potem, to mi je povedal prijatelj mesec, ki je gledal v njegovo sobo in ga je videl, kako bridek nasmeh mu je potem ležal okoli usten, ko se je vrnil od tebe,“ je odgovoril bezeg.

„Jeli res? Toda, kaj mene to briga, saj ga še skoro ne poznam. Bogve, kdo je in odkod je, in kakšne so njegove misli!“

„Kdo da je? To že dobro ve tvoje srce, prijateljica moja. In kakšne so njegove misli? Bogve. — Čakaj, kaj pa, ako bi jih vedela prijateljica tvoja, Marica? Ali ni bila ž njim pri tebi?“

Milena je obstala. Tesno ji je postalo pri srcu, in nemir se je polastil nje duše.

„Marica?“

Kakor v sanjah je ponavljala:

„Marica? — Oh, pravili so mi, da je bil včeraj popoludne v mlinu . . .“

Stopala je dalje. Tedaj jo je prijel narahlo za komolec šipek, ki se je privil iz ograje, samo da se je dotaknil njene roke.

„Čemu si ga pehnila od sebe, ko se je sklonila nad tvoj obraz njegova glava?“

„Tudi ti že to veš? — Ali to so bile samo sanje, kako naj bi si bila pomagala?“

Pri teh besedah ji je postalo tako toplo, tako mehko okoli srca, hipoma je posvetil tja notri svetal žarek. Zavedela se je, jasno ji je bilo, kaj se je zgodilo ž njo.

Stopila je korak dalje, naslonila je svojo glavo na vrtno leso in se razjokala . . .

Od hiše so se zaslišale moške stopinje, oče Polaj je prišel iz svoje sobe ter hotel pogledati k živini. Zazehal je, ko je stopil na prag in po stari svoji navadi pogledal najprej na nebo. Zadovoljen je bil s tem, kar je videl, zakaj zasvetil se je njegov obraz in pomencal si je roke. Nato jih je sklenil na hrbtu ter žvižgaje stopal proti hlevom.

Milena se je zdramila, hitro potegnila z robcem preko oči ter smuknila mimo njega, da jo je komaj opazil. A ozrl se je vendar za njo in celo nekoliko časa postal. Bogve, česa se je spomnil sedajle? Ali niso morda za hipec šli mimo njega davno prošli časi ter se doteknili njegove duše? Potegnil je z roko preko oči in preko levega senca ter stopil dalje . . .

Ko je stopila Milena v kuhinjo in si je dala opraviti pri ognjišču, se je Tona skrivaj ozrla nanjo. Njene oči so hotele s silo prodreti v Milenino notranjščino. Toda tudi sedaj niso mogle opaziti ničesar in Tono je jezilo, da so jo prevarile.

Mileni se je zabrisal sleherni sled solza okoli oči, ki so zrle sedaj jasno in čisto, kakor bi se ne bilo zgodilo nič posebnega. Tudi svoje delo je opravljala kakor navadno. Nič ni več kazalo, da bi se bilo v njej kaj izpremenilo . . .

In tako so potekali dnevi drug za drugim, kakor so potekali prej na Polajevini. Milena je cvetela kakor roža, bila je živahna kakor veverica in zvečer je pri delu prepevala z deklami, da so hlapci pri tem pozabili na svoje robate šale.

Oče Polaj pa si je navadno dejal ob takšnih prilikah: „Zdrava je kot riba in nič je ne teži. Zakaj bi ne bila vesela?“ In tudi on je bil vesel. —

VI.

Kajdiževa Elza je povabila svoje prijateljice na črno kavo, Sredi vrta za hišo je stala lopa, popolnoma obrastla z vinsko trto, Skriven kotiček je bil to in miren, kakor nalašč ustvarjen za lenarjenje. Mnogokrat je tukaj sedela Elza sama, zlasti popoludne, z ročnim delom v roki in s knjigo pred seboj. Toda še rajša je imela okoli sebe veselo družbo, zato je povabila, kadar je le utegnila, semkaj svoje prijateljice, ki so imele skoro vedno dovolj časa, da so se odzvale. In takšni sestanki so trajali potem redno do večera. Kolikor pozneje je bilo, toliko težje so se razhajale.

Danes se je bilo nebo pooblačilo že zjutraj, in tenak in mehak dež je rosil na zemljo. Po trsnem listju je šumelo, kakor šumi v sobi, kjer se zapredajo sviloprejke. Na streho je udarjalo enakomerno, melanholično, narahlo in brez presledka. Cvetice na vrtnih gredicah so pripogibale ter zopet dvigale svoje vence, vse se je zibalo, vstajalo in podrhtevalo, vse je šepetalo med seboj ter govorilo jezik, ki ga razumevajo samo mehke duše, samo gorka in izvoljena srca. Svinčenobarvno nebo je viselo nad okolico, a odnekod je prihajala svetloba kakor skozi zastore, zmerna in blaga, svetloba, ki so jo začudeno in hvaležno pile človeške oči . . .

Takoj po prvi uri popoludne so se zglasile pri Elzi Berta, Ivanka in učiteljica Zora.

„Vendar enkrat!“ je dejala Elza Zori. „Vedno čepiš doma, nikamor te ni spraviti, samo vsako stoletje te vidimo za hipec. Kaj delaš vedno sama?“

„Ugaja mi tako,“ je odgovorila Zora. „Kaj hočeš, vsak je izveličan po svoje!“

„Kar na vrt v lopo, prosim,“ je silila Elza, „dasi je deževno, je vendar tam veliko lepše, pa tudi ne moti nas nihče. Dežnike pa odložite kar tukaj v veži!“

Kmalu je zadehtela na mizi črna kava in se kadila iz finih porcelanastih skodelic. Poleg steklene brušene sladkornice so bile nakopičene na malem krožniku egiptovske cigarete in zraven so stale užigalice.

„Oh, kako sem žalostna,“ je patetično vzkliknila Berta. „Kadar je takšno vreme, je z menoj bogpomagaj. Vse me boli!“

In da bi si pregnala to žalost, je segla po cigareti ter si jo prižgala. Kmalu je bila njena glava vsa zavita v dimu. Z majhno, skoro otroško roko je zamahnila parkrat mimo čela, da so se razpršili dimovi oblaki.

„Meni pa takšno vreme ugaja," je dejala Elza. „Iz človeka takorekoč izpere ono vsakdanjo okorelost in trdost, in na nje mesto stopi nekaj mečjega, nekaj božjega. Človeku se godi, kakor bi stopil iz tržnice v polumračno tajinstvenost samotne gorske cerkve."

„Joj, joj, kako poetično, kako jetično," se je rogala Berta. „Toda, kdor govoriti kaj ne ve — ali kako se že glasi tisto —. Zato pustimo vreme, veliko imamo danes hvaležnejšega posla, da prerešetamo vsestransko in temeljito. Cigarete, dekleta, ali naj pušim sama?"

„Naj bo," je dejala Ivanka ter si prižgala, „da ne boš sama!"

„Kaj pa novega, gospodične?" je vprašala Elza. Ve pridete večkrat v dotiko s svetom, nego jaz, zato povete kaj!"

„Čakaj, takoj!" je dejala Berta. „Ali se še spominjate nekdanjega kancelista, Tomaža Križaja?"

„Kaj? Ali ga ni več v trgu?" so vprašale hkratu vse tri ter se spogledale.

Berta se je zasmejala na glas.

„Morda je še," je dejala. „Toda, ali ni tako, kot bi ga ne bilo, kot bi bil že odšel po svetu bogvekam, tebe in mene ga je sram? — Ali se še spominjate nanj, ko je prve dni delal posete po trgu? Raca naj postanem, če sem že videla kdaj tako nerodnega človeka!"

„Tisto pa že ni res," je dejala naglo Ivanka. „Ko je bil pri nas, je nastopil kot človek, ki mu ni neznan salon."

Berta jo je pogledala sumljivo od strani.

„Nekoliko pretoplo ga zagovarjaš, Ivanka. Ali so ti všeč njegovi dolgi lasje?"

Ivanka je zardela, izprevidela je, da se je prenaglila s svojo pripomnjo. Elza in Zora sta molčali.

„In sedaj hodi v pisarno in iz pisarne vedno za hišami in tudi v šolo in v svoje stanovanje izgine navadno pri zadnjih vratih. Ali je torej še v trgu?" je vprašala Berta.

„Vseh se nas izogiblje, vse smo mu ničle, da veste, kakor bi bil sam bogvekaj," je nadaljevala. „Pa tudi gospodje in druge trške družine, vse mu je pena. Samo tistega Strela se drži, ki je tako nadut in malo udarjen, in ki je delal vedno zgago v trgu."

„Proti temu pa protestiram slovesno," je odgovorila sedaj Zora. „Strel je mož, kakršnih je malo! Ker ne pozna hinavščine, je ničvreden pri tržanih! Križaja še ne poznam natančneje, toda ker občuje s Strelom, ne more biti napačen."

Ivanka je nervozno otrnila cigareto ter pogledala v tla.

„No, zagovarjaj ju kakor hočeš. Kako pa to, da ga ni nobeno nedeljo v našo družbo, ko zahajamo k Polaju? Ali smo mu premajhni ali preveliki? In veste li, kam hodi? Vsako nedeljo sta s Strelom v Majdetovem mlinu, to sem izvedela ravno danes. Po skrivnih potih se plazita tja doli in ostajata tam pozno v noč. Ali mislite, da hodi Križaj zaradi Majdeta, ki pravijo, da še govoriti ne zna in ki prihaja v trg v jopiču, kakršne so nosili še stari Slovani, in v hlačah, ki mu segajo pri vsej širokosti komaj do gležnjev? Ali ni morda tam neka druga oseba, Marica ji je menda ime, z napihnjenimi lici in s kmečkimi nogami sicer, a s polnimi rokami? Vprašam vas, častite gospodične?"

Zmagonosno je gledala po navzočih in puhala dim predse.

„Morda pa ni tako hudo," je dejala Elza. „Ko te človek posluša, Berta, bi si skoro mislil, da se malce preveč zanimaš za tega kancelista. Kdor graja, ta kupi!"

„Bravo, bravo," je viknila Ivanka in vse so se smejale.

Berta pa se je obrnila v stran ter podprla glavo z desnico.

„Z vami ne govorim več! . . ."

Tedaj se je pa zgodilo nekaj povsem nepričakovanega. Na vrtni poti so se začule stopinje, in kmalu nato se je pojavil ob vhodu v lopo — sam kancelist Tomaž Križaj.

„Dovolite, gospodične," je dejal s svojim zvonkim glasom, „ali ni tukaj gospoda Kajdiža? Reklo se mi je, da je v vrtni lopi, in trgovski pomočnik mi je pokazal semkaj."

Ako bi bilo treščilo v lopo, bi ne bilo tako učinkovalo na navzoče, kakor se je zgodilo sedaj. Kakor bi se bil hipoma z drugega sveta prikazal duh, ki so ga klicale v šali, tako so se vse oči ozrle strahoma vanj.

Prva se je zdramila Elza. Stopila mu je nasproti ter dejala:

„Moj stric se je pravkar odpeljal v mesto in se vrne šele jutri."

Zahvalil se je ter hotel oditi.

„Tega nam vendar ne storite, da bi tako hitro odšli," je dejala Elza ter mu ponudila stol. „Nekoliko časa vendar ostanite pri nas, da nam ne odnesete spanja."

Križaj se je priklonil ter sedel. Elza je pozvonila, in kmalu je bila na mizi kava tudi zanj . . .

Od začetka je bil pogovor nekam prisiljen, a kmalu je postal živahnejši. Berta je gledala kancelista kljubovalno in je komaj odgovarjala na njegova vprašanja. Zdelo se ji je zamalo, da je prišel vprav sedaj, zakaj ves nastop njegov je pokazal že od začetka, da bo ostala s svojim mnenjem o njem na cedilu, da bo takoj vse druge pridobil zase. Saj so bile njene tovarišice vnete zanj še preden je prišel v družbo. Jezilo jo je vse to, in sklenila je, da mu o priliki že povrne, ker se ji je drznil zdaj na pot.

Kancelist pa ni bil niti v najmanjši zadregi. Vedel se je, kakor bi občeval ž njimi sleherni dan, neprisiljeno, domače.

„Kaj pa, gospodične," je omenil med drugim, „kaj mi boste odgovorile, ako sprožim med vami neko vprašanje? Glejte, malo časa sem tukaj, a zdi se mi, da tukajšnje razmere že precej dobro poznam. V prejšnjih časih je bila v Brinju čitalnica. V njej so se zbirali vsi sloji, v njej so bili člani obojega spola. Lepo je bilo v tistih časih povsod po Slovenskem. Mnogo dobrega sadu so obrodile čitalnice, mnogo navdušenja za našo slovensko reč so vcepile v mlada srca. Marsikomu je žal za njimi, želi si tistih časov nazaj. Toda vse se preživi in se ne vrne več. Čitalnice kot takšne so se preživele. Tok časa zahteva druga pota, in tu je brezmiselna vsaka sentimentalnost. Računati je treba z dejstvi, naj bo vzrok izpremembi kdor hoče in kar hoče. V Brinju je sedaj samo še neke vrste bralno društvo brez vsakega višjega smotra, in še to samo za moške. In kaj ima ženski spol? Toda, ne samo tukaj nikjer na deželi nima naš nežni spol od tistega časa nobene ambicije. Skrbi se za vse drugo, za potrebno in nepotrebno, a ženska je prepuščena sama sebi in ne ve, kam bi se dejala. Navezana je na moško družbo, ki ji je ideal največkrat samo gostilna, ali pa se zbira takole pri kavi in, oprostite mi, se navadi samo obirati svojega bližnjega ter tako otrpne za vsako vzvišeno misel. O ženskih vzvišenih nalogah se nahaja le redkokje pravi pojem, zakaj kar ne napravi preozki milje, napravijo knjige, ki se naročajo brez vsake izbire iz mesta ter se čitajo brez vsake kritike. Povsod sama poluomikanost!"

„O, seveda," je skipela Berta, ki se je čutila zadeta. „Vi moški ste na vrhuncu omike, ki ste svetilniki, ki ste ne vem še kaj vse, a me smo nič, prav nič! Oj, kako daleč ste zadaj, gospod kancelist! Ali vam še nič ni znanega o takozvani ženski emancipaciji?"

Križaj se je nasmehnil.

„Oprostite, gospodična,“ je dejal ter se priklonil, „morda mi je vendar nekaj znanega. Toda jaz imam o tem svoje posebne in zasebne misli. Kateri pameten človek bo oporekal, da naj bi ne imela ženska enakih pravic z moškim, da bi ne bila ž njim enakovredna? Saj ima prav tako velike in v nekaterih ozirih še večje dolžnosti do človeštva kot jih ima mož. Ali tu je vprašanje, kakšen namen ima ženska v vesoljstvu in kakšnega ima mož, namen, ki ji ga niso dale socialne razmere nobenega veka, pač pa namen, ki ji ga je odločila narava sama od začetka vseh začetkov. Meni bi pač bilo vseeno in menda tudi vsakemu drugemu pametnemu človeku, ako bi ženska nosila hlače in bi moral jaz kuhati, tudi mi je vseeno, ako ženska reže mrliča namesto kruha na domači mizi ali pa pridiguje s katedra, toda vseeno bi mi ne bilo, ako bi bila ta ženska, recimo, moja — mati! — Ženska emancipacija naj obstoji v tem, da se ji da čim najvišja naobrazba z ozirom na njen namen!“

V lopi se je kadilo, zunaj je še vedno naletal dež. Berta je stisnila ustnice ter umolknila. Ivanka pa je neprenehoma zrla v Križaja, ki se mu je svetil obraz, kakor bi bil oblit od večerne zarje.

„Kakor sklepam iz vsega,“ je pripomnila Zora, „je namen današnjemu vašemu govorjenju ta, da naj se osnuje pri nas žensko izobraževalno društvo ter da naj ga pomagamo ustanoviti me.“

„Nekaj takšnega, to je res,“ je pritrdil Križaj. „Jaz sam bi vam svetoval v marsičem, ako bi hotele. Pomislite, vse drugačno družabno življenje bi se potem začelo v trgu. — Toda, oprostite me, sedaj moram v urad. Razmišljujte o tem ter me potem obvestite, ako vam je prav. — Gospodična Elza, priporočite me, prosim, gospodu Kajdižu ter mu povejte, da se zglasim jutri ob tem času, ker imam nekaj uradnega govoriti ž njim.“

Vstal je ter se priklonil.

„Upam, da niste preveč hudi name, gospodična nasprotnica,“ je dejal Berti. „Zbogom, gospodične!“

Ko so se oddaljile njegove stopinje, se je Berta glasno zasmejala.

„Največji ženski ideal mu je ženska izobraženost, a sam zahaja k navadni mlinarici!“

„Bog ve, če je res,“ je omenila Ivanka skoro sama zase . . .

* * *

(Dalje prihodnjič.)

Književna poročila.

Charles Dickens, Povest o dveh mestih. Iz angleščine prevel Izidor Cankar. V Ljubljani 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 418 str. Cena broš. 5 K 50 v, vez. 6 K 50 v. („Leposlovna knjižnica“, IX. zvezek.)

Dejanje se odigrava deloma v nekem angleškem mestu, večidel pa v Parizu in sicer v viharni dobi velike francoske revolucije. Pozornost je osredotočena okoli rodbine zdravnika Manettea, ki je bil 18 let zaprt brez sodbe v državni ječi Bastilji; to pa vsled tega, ker je bil po naključju priča grozovitih nasilij, prizadetih kmetski obitelji po oholem markizu D'Aulnaisu. Doktorjeva žena je bila v tem povila hčerko in kmalu umrla, dete pa so poslali v odgojo na Angleško, v materino domovino. Čez dolga leta najde deklica očeta v pariškem predmestju Saint Antoine pri bivšem njegovem strežaju, sedanjem krčmarju Defargeu; ali radi trdega zapora je bil sloveči zdravnik oslabel v imbecila, ki se je pečal s čevljarjenjem. Po povratku v Anglijo se starcu vrne duševno zdravje in živi srečen z ljubljeno svojo Lucijo, dokler se ne seznani natančneje pri neki obravnavi z rojakom Darnayem, ki je bil obdolžen veleizdaje, toda po čudovitem slučaju oproščen. Mladenič, nečak okrutnega markiza D'Aulnaisa, se poroči tekom časa z Manetteovo hčerjo in obljubi doktorju, da ne izda nikomur svojega pravega imena. Ko pa nepričakovano izbruhne v Franciji revolucija, hiti Darnay (pravzaprav D'Aulnais) domov, da otme življenje svojemu zvestemu oskrbniku, ki ga je drhal ujela. Kot aristokrat in emigrant postane seveda on sam jetnik ter je v opasnosti dati glavo in kri, kakor na tisoče drugih plemičev in pristašev starega režima. Tast in soproga prideta zbegana za njim v Pariz in sivolasemu narodnemu mučeniku, ki je hiral osemnajst let v Bastilji kot žrtev aristokratske nadutosti, se posreči izposlovati zetu popolno prostost. Toda ta je po dveurni svobodi vnovič aretiran in troje prič nastopi proti njemu: nekdanji vdani Manetteov strežaj, gostilničar Defarge, njegova soproga in slednjič, kar je najhujši udarec usode, Manette sam, to se pravi njegov zapisnik iz ječe, v katerem je s krvjo in ogljem popisana na pretresljiv način vsa beda preganjane rodbine, njegovo lastno trpljenje in nečuvene grozovitosti zatiralca D'Aulnaisa. Smrtna obsodba je nemudoma izrečena nad nečakom sovraženega aristokrata, vendar ga pravočasno reši Lucijin oboževalec, Anglež Carton, stopivši na njegovo mesto — že vdrugo mu pomaga s pomočjo frapantne podobnosti — dočim ukaže njega v narkozi odvesti z njegovimi dragimi prek morja.

Naivna bi bila misel, da je s temi kratkimi podatki izčrpan bogati zaklad zanimivih dogodkov: v ta grobi kanvas so vpletene od vseh strani spretno in umetno neštete nitke, ki se spajajo v pestro preprogo življenja, presenetljivo zbok neobičajne živosti in raznoličnosti. Knjiga bo ugajala osobito ljudem, ki niso prijatelji dolgoveznega, subtilnega razkrajanja čuvstev in motivov, ampak ljubijo sintezo in solidno zgradnjo. Široki epski razmah pripovedovanja, ki je često proniknjeno z diskretno ironijo in nedolžno satiro, predvsem pri opisih, predstavlja z izredno plastiko osebe, razvijajoče se v nepozabne tipe občečloveške veljave. Obenem je Dickensova povest nalik aglomerat kristalov, skozi katere gledamo v vseh

smereh povečano sliko družbe iz XVIII. stoletja; nekoliko potez iz angleške sodobnosti in celotno podobo francoskih razmer. Iz posamičnih dogodkov se riše pred čitateljevim očesom pretresljiva stiska nižjih stanov, nezaslišana potratnost plemenitašev ter zatiranje sestradanih podložnikov. Potem sledé krvavi prizori iz revolucije, ki je bila porodnica novega socijalnega reda, epoha rodovitna v velikih činih in herojičnih žrtvah, pa tudi obremenjena s katastrofami in uničevanjem, omadeževana s političnimi zločini. Nebistveno je vprašanje, je li evokacija te dobe zgodovinsko povsem zanesljiva; bralci jo žive in uživajo, ker se giblje in trpi pred njimi. Kako nestrpno pričakujete razpletka prekucuških zarotnikov „žakerije", ki ima svoje žarišče v predmestju Sv. Antona, tako mojstrsko naskiciranem v vsej njegovi beraški nagoti in tigrski krvoločnosti, in zasledujete naklepe nespravljivo maščevalnih žensk — amazonk in hijen! *A. Debeljak.*

Narodne pripovedke v Soških planinah. Zbral in napisal Andrej Gabršček. V Gorici 1910. Tiskala in založila „Goriška tiskarna" A. Gabršček. 8°. 384 str. Cena broš. 3 K.

Zbirka obsega 41 pravljic (ne pripovedek) iz Vrsnega, Kobarida, Livka in Beneške Slovenije. Tem sledi še „Dodatek iz zbirke Jos. Kenda, nadučitelj (!) v pokoju", osem pravljic iz Temljin in Kobarida. — Za folklorista je dobro, da navaja Gabršček pri mnogih pravljicah slovanske, rumunske, grške, nemške, francoske i. dr. inačice. Preapodiktična se mi zdi trditev (str. 27), ki se nanaša na pravljico „Lucifer se izveliča": „Ni znana nikaka inačica v nobenem drugem narodu". Spominjam se dobro, da je priobčil videmski časopis „Pagine friulane" prav podobno furlansko pravljico. — Treba bi bilo povedati občinstvu, da niso te pravljice prikladne mladini, ker so nekatere izmed njih à la Decamerone in tudi zato, ker je jezik jako slab. Zapisane so namreč pravljice v knjižni slovenščini, toda v kaki! G. nabiratelj sklanja: z malenkost*i*mi, na vrat*a*h, mladi gosp*i* (dat.), z odprtimi ust*imi*; šesti sklon rabi brez predloga. Za dvojino najdemo oblike: medve sv*e* videl*e*, poslušal*e* sta (sestri), sestri sta bil*e* radovedn*e*, sestr*e* sta jo pričakoval*e*, obe sta bil*e* zdrav*e* itd. Dalje čitamo: „Požlahtniti hočem jeden najdražji mi drev", „žolč je pokala" (256), „Tri sto goldinarjev *so* majhna dota", „Kraljičina je ozdrav*i*la" (nam. -ela, str. 106), „poknjeni lonci", „Li vidiš ne?", ničes*a*, vsakomu*r*, cesarj*a* sin, *sv*ota, „ostudba", cesarjevna (nam. cesarična), kupávati, potrebávati . . . Z doslednostjo se greši v pravopisu: zm*i*rjati, pom*i*riti s puško; gl*j*uh, *u*prašati, *u*pijem, *u*pliv, *u*tis, *u*čeraj, *u*taknem, *u*šeč, nevo*š*ljivost, o*d*ahniti se, n*j*ežen, moš*n*a, *r*meno, va*r*jem, mahlj*e*j, dov*e*lj, v*s*hod, mo*ž*ki, *u*ni, s*i*naha, sla*j*ščica, gri*z*ti, kálenca (nam. kálanica), pol*e*n itd. Seveda je ta ali oni slučaj tudi lahko tiskovna napaka, katerih je v knjigi preveliko število; kajti korektura je bila izredno zanikarna. Mnogo je primerov neslovenskega besedoslovja in germanizmov. Za skromno opremo knjige je cena previsoka. *Ivan Koštiál.*

Gabriele D'Annunzio, Le Mystère de St. Sébastien. Paris 1911. — Slavni italijanski pisatelj, čigar ločena soproga je Francozinja, se je približal letos francoskemu narodu, podavši mu svoj novi umotvor v njegovem jeziku. D'Annunzio je spesnil misterij sv. Sebastjana v Versaillesu, kamor je ubežal pred upniki, in ga dal predstavljati v gledišču Châtelet s sijajnim pompom. Sujet je s čebelično marljivostjo kompiliran iz „Zlate legende" in številnih drugih virov ter anakronistično presajen v srednji vek, dasi se je vršila tragedija za Dijoklecijana. Prva slika na lilijskem dvorcu: Sebastjan, poveljnik strelcev, potrjuje v Kristovi veri

dvojka Marka in Marcelina, ki pred velikansko tolpo poganov zvezana čakata mučeništva, ravno ko že omahujeta vsled pretresljivih prošenj matere in sester. Te same se spreobrnejo ob prepričevalni zgovornosti svetnika, ki stori več znamenj: prebode si brez posledic dlan, izstreli puščico (simbol duše) k nebu, odkoder se več ne vrne, hodi bos po žerjavici; po palači romajo modre lilije in se spreletavajo angeli, podeli zdravje gluhonemi in hromi ženski. Čudesna jama — najšibkejši prizor, ponarejek po Maeterlincku — kaže neuspeh sedmih čarovnic pri vročični deklici, ki jo Boštjan ozdravi; vsled česar se mu krivoverna sodrga klanja na kolenih, želeč pouka. Na zboru krivih bogov mladi heroj ne mara peti himne Solncu brez ozira na grožnje in laskanje kralja, ki prosi krasnega „krščanskega Apolona" z vznemirjajočo ljubeznivostjo; zaman, ogorčen strga strune orfejski harpi, razbije malika, nakar ga krvniki privežejo na križ, dočim žene žalovalke iz Byblosa izvršujejo pogrebne ceremonije kakor pri Adonisovi smrti. Sledi ranjeni lovor: strelci obupano jokaje, proti svoji volji prebodejo s strelicami poveljnika, koprnečega po mučeniškem vencu. „Kdor bolj me ljubi, globlje me rani." Zadnja slika, raj, predočuje na delikaten način svetnikovo apoteozo.

D' Annunzio je izrabil v svojih spisih vse skrivne drhtljaje čuvstev do perverznosti; z zadnjim svojim delom je prešel na mistično polje in poveličuje verski heroizem. Okoli sv. Sebastjana, ki mu ne bo zožil pisateljevega nimba, je nakopičil v zvonkih verzih, v arhajizantnem jeziku, obilico podob in simbolov presenetljive različnosti, nekak lirizem poplavlja celo dejanje, ki mu daje izrazita Debussyjeva particija tajnosten nadih; učinek povečajo kostumi in čarobne dekoracije, delo ruskega slikarja Baksta. Temu se pridružuje fina interpretacija izraelske Rusinje Ide Rubinstein v vlogi svetnika, ki je bil tupatam kljub mističnemu značaju le preveč — ženski! . . . D' Annunzio, čegar celotna dela so prišla pred kratkim na indeks, kakor spisi globokovernega, letos umrlega novokatolika Fogazzara, je moral na svoji osebi občutiti duhovniško nestrpnost: pariški nadškof je prepovedal svojim ovčicam melodramo še pred uprizoritvijo, torej ne da bi jo poznal in vkljub izjavi dramaturga, da vsebuje njegov misterij edino slavitev krščanskega verskega čuvstva. Ako pa je nedopustno prikazovati religijozne predmete, je nadškof obsodil večino slovenskih „igrokazov" po deželi, vse oberammergauske pasijonske igre poleg srednjeveških misterijev. Kljub temu je bilo seveda gledišče nabito polno, ne glede na visoke cene (lože à 500 fr. na večer). Da se njegovo ime raznese še bolj, je nudil D' Annunzio docela brezplačne ljudske predstave — saj je imel pri uprizoritvi roko angleški bogataš! *A. Debeljak.*

H kritiki prof. K. Štreklja o Grafenauerjevi objavi „Iz Kastelčeve zapuščine" mi je avtor o neki priliki pojasnil sledeče: Popravek prof. Štreklja (Lj. Zvon 1911, str. 107 v drugi opombi), da je naslov „Nezvesti" (mesto „Nevesti" — Iz Kast. zap. 31) pomoten, je le deloma resničen. V drugem natisku Kranjske Čbelice iz l. 1847. (II. bukv., str. 90) je res pesem „Nevesti", kar je Grafenauer prezrl, ker se je posluževal prve izdaje iz l. 1831 in je natisnil to pesem kot nenatisnjeno (Iz Kast. zap., 30—31). Prva izdaja pa te pesmi nima, pač pa čitamo na istem mestu (na str. 90) „Nezvesti", kakor pravi Grafenauer (str. 31, v opombi). Dotični list v ljubljanski licejski knjižnici je torej del rokopisa druge izdaje drugega zvezka Kranjske Čbelice. *J. Š.*

Fr. Albrecht:

Iz cikla „Jaz“.

I.

Dokler boš vase, duh moj, veroval,
željan svobode in višin pijan,
dokler boš sebi sam ukazoval
v ponosno zarjo in visoki dan —
o ni, o ni me strah s teboj.

A še povesi trudna se ti, duh, perot
v razmahu smelem in če boš obstal
kot plah bojevnik pred obzidjem zmot
in ves v nemoči svoji trepetal . . .
o duh, o duh — poginem naj s teboj!

II.

Jaz ljubim zarjo ponosnih dalj,
jaz ljubim svobodo osamljenih skal.

Jaz ljubim noč, če ji poje himno vihar,
jaz ljubim dan, če pali ga solnca žar,
jaz ljubim sladko gorest bolečin,
če dom njen prepad je strmih pečin. —

Jaz ljubim svojo lastno mladost:
to zarjo, teh skal osamljenih prostost . . .

Ant. Debeljak:

V katedrali Notre-Dame.

S priprtimi očmi
mrak v katedrali ždi in mirno sniva,
na oknih le se blesk
zgovornih arabesk s temo prepira.

Moj išče ga pogled —
a nihče pred oltarji ne poklekne,
zvedavih tujcev trop
v stebrovje, v stene, v strop oči zadira.

Muzej, sem zamrmral,
si zdaj postal, ti milosti vseh vrelec;
a kaj, ko za menoj
hlepeč zija nebroj — puščičnih žrelec!

Moje želje.

Želje ve moje, oj grlice sive,
kdo vas je zmotil, da cel se vas roj je napotil
letat nad modro neskončnost morja?

Rade bi večnosti sinje in žive,
pa vas vihar je zalotil,
s plaščem zagrnil svinčenim gorja.

Noč od neurnikov-bliskov razrita,
satan v nji pleše in brezna v valove zdaj kleše,
ko je potrgal vse grozde zvezda.

Polna je limanic barka razbita,
grlice nanji medle še,
kar jih ne krije grenčica voda.

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

(Dalje.)

Ko sta sedela Križaj in Strel tistega dne pri večerji, se je držal Strel ves čas nekoliko na smeh. Vse, kar je govoril, se mu je zdelo smešno, dasi se je videlo Križaju vsakdanje, banalno.

„Kaj imaš nocoj, za boga, da se ne nehaš smejati? Kar nervoznega me delaš,“ je opomnil Križaj.

„Prijatelj, ne zameri, je odgovoril Strel. „Toda videl sem danes nekaj, kar me je spravilo v dobro voljo.

„In kaj bi to bilo?“

„Glej, popoludne po šoli sem šel nekoliko na izprehod. Ko pridem čez most tja do prvih njiv, začuden obstojim. Po njivi, kjer je rastel krompir, je hodil kmet s košem v roki ter sejal neko seme. — „Kaj delate, oče?“ ga vprašam. — „Žito sejem.“ — „Žito med krompir? Saj ga bo krompir zadušil!“ — „Nič ne de, žito zraste više kot krompir.“ — „Pa ga bo prej zadušil kot bo zrastlo.“ — Ni mi odgovoril ničesar več, sejal je dalje in se ni zmenil zame. Kaj sem hotel, pustil sem ga in odšel.

„Kaj hočeš s tem?“ je vprašal Križaj zateglo.

„Ne sej žita, kjer raste krompir!“

„Ti si zloben, Strel! Nekaj si izvedel, pa govoriš v parabolah. Včasi si bil bolj jasen.“

„A danes nočem biti. Toda učiteljica Zora mi je povedala vse!“

Križaj je razumel.

„Joj, Strel, včasi si bil bolj duhovit. Ta primera zelo šepa!“ In zakaj še vedno takšen pesimist? Nič bi ti ne rekel, ako ne bi hodil v šolo k Majdetu. Nehvaležen učenec si!“

Strel je skomizgnil z rameni.

„Pustimo to,“ je dejal. „Vloga poboljševalcev sveta se je tudi že preživela. Kar je, to je, in s tem moramo računati. Iz blata se ne da napraviti piščal!“ —

VII.

Križaj je bil skoro vsak drugi dan v mlinu pri Majdetu. Po končanih uradnih urah je krenil tja doli in se je vračal pozno zvečer. Včasi je celo tam prespal, ako se je zamudil predolgo. Z Majdetom

sta imela dolge, zaupne in važne razgovore. Našla sta se bila dva človeka, oba idealna, oba delavna in navdušena za vse lepo. Dostikrat se je pridružil tudi Strel, poslušal ju, pritrjeval ali pa majal z glavo.

„Občudujem vaju," je rekel navadno, ko sta kaj sklenila, „toda hvaležnosti si ne bosta pridobila s tem."

Včasi pa je dejal: „Joj, kakšna mladeniča sta še! Človek bi mislil, da sta pravkar pred maturo!"

Onadva nista odgovarjala na takšne opazke, pač pa sta ga poizkušala pridobiti zase, da bi tudi on nastopal aktivno, kadar bode treba. Toda vsak takšen poizkus se je izjalovil. — Nekega večera sta bila zopet Majde in Križaj sama pod lipo.

„To je torej jasno, da moramo najprej pridobiti zase našega kmeta," je govoril Majde. „Naše šole ne morejo storiti vsega, dasi imamo dobre, požrtvovalne učitelje. Preveliko število otrok, premalo šol, prekratka učna doba. Kaj se hoče, razmere so takšne! Kmet se mora torej predvsem bolj izobraziti, mora postati samostojen v naziranju. Toda, kje začeti? Starejši ljudje so trmastí, so okoreli do kosti, ž njimi se ne bo dalo dosti opraviti. In vendar moramo omajati tudi nje!"

„Vsekakor moramo najprej pridobiti starejše, ker imajo pravico nad mlajšimi," je dejal Križaj. „Razmere zahtevajo, da začnemo pri njih. Tu bi bila najboljša vsakotedenska predavanja, ki bi se raztezala na vsa vprašanja, gospodarska, političkа in druga. In pri teh predavanjih bi morali kmeta prepričati, kako so potrebne šole, bi ga morali privesti do tega, da bi nas sam prisilil, naj se nekaj ukrene za nadaljnjo izobrazbo njegovih sinov in hčera, ki so že izpolnili ljudskošolsko dolžnost. Najprej vcepiti veselje, potem bi se lahko delalo. Najmanjša skrb bi bila, da bi se potem napravili popolni načrti, kaj naj se poučuje in kako naj se poučuje."

„Kdo bi pa poučeval? Naše učiteljstvo je že itak preveč upreženo in si mora pri teh sramotnih plačah iskati postranskega zaslužka, da nima nikdar proste ure. Zastonj ne bi mogli delati, a kje vzeti, da bi se plačali?" je dejal Majde.

„Prepričan sem, da bi se vsak učitelj izprva rad žrtvoval brezplačno, ako ne iz drugega vzroka, vsaj spričo tega, da bi ljudstvo vendar prišlo do spoznanja, koliko je vreden dober učitelj ter bi potem samo sapo zaprlo onim, ki mu ne privoščijo koščka suhe skorje. Pa ne samo iz tega vzroka, pač pa tudi še veliko več iz ljubezni do te svete stvari, iz ljubezni do svojega naroda, bi vsak to storil radovoljno in z veseljem. Saj bi mu bili lepi uspehi naj-

lepše plačilo. — Toda jaz ne mislim, da naj bi tu poučevalo samo učiteljstvo, k temu bi se morali pritegniti tudi drugi sloji, tudi naše uradništvo, ki bi predavalo o svojih strokah. Tako bi se res počasi približali dobi, ki bi nam rodila svobodnega, samostojnega kmeta."

„Moj Bog, kje smo še do tega! Toda prav imaš, obupati ne smemo, začeti je treba! Po malem začeti, ničesar se ne ustrašiti! A nekaj je treba ukreniti takoj. Po mojih mislih ne velja, da bi se kar naenkrat sklical kje kak shod ter bi privlekli tja nepripravljenega kmeta. To bi imelo malo uspeha. Najprej moramo posameznike pripraviti, po štiri, po pet jih skličimo ter jim razložimo to, kar mislimo obravnavati javno. Vsako nedeljo naj jih pride nekaj, in ko so se dovršile te predpriprave, potem skličimo skupen shod, ki mu gotovo ne bodo izostale dobre posledice."

„Res je, kar praviš," je potrdil Križaj. „Pametna misel. Toda sedaj nastane vprašanje, kdo naj te ljudi pripravi, da pridejo k takšnemu pouku in kje naj bi se ta vršil?"

„Kar se tiče prostorov, so moji itak vedno na razpolaganje," je dejal Majde, „dasi so nekoliko od rok. Toda boljši so že zaradi tega, ker so na samem in takšnih sestankov tako hitro ne opazijo nepoklicani ljudje. Kar se tiče prvega, bi prevzel nekoliko jaz sam, nekoliko bi pa storila vidva s Strelom."

„Strel? Hm, poskusimo! Ako bi jaz že sam poznal ljudi naokoli, bi me kaj takšnega nič ne skrbelo. Toda upam, da pojde Strel vsaj z menoj, ako ne drugega."

„Nekaj konkretnega sva vendar danes sklenila," je dejal Majde zadovoljno. „Sedaj pa moraš večerjati z menoj. Marici sem naročil že prej, da pripravi. Potem te pa hlapec potegne do mostu. — Prosim, potrpi nekoliko, da pogledam v mlin." — V tem ko se je Majde mudil v mlinu, je prišla h Križaju Marica, ki je začela napravljati na mizo.

„Danes sta pa bila posebno zatopljena v svoje razgovore," je dejala. „Dvakrat sem šla mimo, pa niti opazila me nista."

„Ali res, gospodična Marica?" se je smejal Križaj. „Ali verujte mi, da sem vas videl, toda bili so res tako važni pomenki, da nisem niti utegnil pogledati za vami."

„Saj tudi ni treba," se je šalila ona.

„Ni treba „" je dejal tiho in skoro mehko. „A kdo bi ne gledal za vami, Marica?"

Pogledala ga je s svojimi velikimi, vlažno se svetlečimi očmi ter dejala: „Oj, vi ste poredni, gospod Križaj!"

Vstal je od mize ter pristopil k njej. Pogledal ji je globoko v oči ter govoril naglo, komaj slišno:

„Gospodična Marica, glejte, odkar sem vas videl prvič tukaj pri tejle mizi, odkar so tistega popoludne prvič pred menoj zasijale vaše lepe oči, od tistikrat —“

Umolknil je, Majdetove stopinje so se tisti hip zaslišale na pesku.

„Podvizaj se, Marica, lačna sva,“ je klical že od daleč.

In Marica je stekla v hišo, rdeča v obraz kakor pirh. —

* * *

„Nocoj grem rajši peš, hvala ti za voz!“ je dejal Križaj, ko sta se razhajala. „Lepa mesečna noč je, in po cesti ni prahu, ker je včeraj deževalo.“

„Kakor ti drago, toda konj je doma in hlapec ima sedaj tudi čas.“

Križaj je še stopil v hišo ter se poslovil od Marice. Bila je v zadregi, ko mu je podala roko ter mu ni pogledala v obraz. Hotel ji je še nekaj povedati, toda dekle so bile okoli, zato ji je samo voščil lahko noč ter odšel.

Majde ga je spremil do ceste, kjer sta se poslovila.

Na ovinku, kjer se je videlo k Polaju, je Križaj zopet postal kakor ono prvo nedeljo, ko sta bila s Strelom v mlinu. Gledal je nekoliko časa tja proti kostanjem, a luč je svetila samo iz sobe. Zunaj je bilo vse tiho in mirno. Od tiste nedelje, ko je šel prvič v Brinje, ni bil več pri Polaju. A sedaj ga je hipoma navdala misel, da bi stopil vendar enkrat tja gori. Pomislil je nekoliko, pogledal po cesti proti trgu, a v tistem hipu se je že obrnil ter krenil proti Polajevini.

Ko je prišel pred gostilno, se je dvignil nekdo s klopi pred vrati ter ga pozdravil. Bil je Polaj sam, ki se je hladil pred hišo. Šele ko sta stopila v vežo, kjer je na steni svetila luč, je Polaj spoznal Križaja.

„Oj, vi ste, izgubljeni sin!“ je dejal ter mu ponudil roko. „Vsi so prihajali, njega ni bilo, tako poje ona pesem. In res, samo vas ni nobeno nedeljo k nam. Vprašal bi bil že po vas, pa človek se navadi molčati pri gospodi. Samo, da vas še enkrat vidim, pa sem srečen!“

Peljal je svojega gosta v sobo, češ da je zunaj prehladno. „S čim smem postreči? Kaj za večerjo morda? Pol litra najboljšega?“

„Samo četrt prosim, večerjal sem že. Ustavil sem se samo mimogrede.“

„Razumem, razumem, kakšna komisija morda ali kaj enakega. Toda res, kaj vendar delate, kod hodite, da vas ni na izpregled?“

V tistem hipu je pogledala Milena v sobo. Prišla je bila navzdol po stopnicah in ni videla, kdo je prišel.

„Sem stopi in postreži gospodu,“ je dejal Polaj. „Jaz pogledam še v klet . . .“

Križaj je vstal ter ji stopil nasproti.

„Dober večer, gospodična!“

Milena je prebledela. Nje desnica se je rahlo tresla, to je čutil Križaj, ko jo je za hipec podržal v svoji.

„Nič vas ni k nam,“ je dejala, „in še danes tako pozno!“

„Časa ni, gospodična, vedno dovolj nujnega opravila,“ je odgovoril.

Pogledal jo je natančneje. Nič se ni izpremenil ta obraz od onega dne, ko ga je videl prvič, ko je tako mrzlično vplival nanj, da se je celo zdramilo njegovo srce in so govorila usta besede, kakršnih niso bila vajena. Vse kakor tisto jutro, toda vendar se mu je zdelo, da leži tam preko belega čela neka komaj vidna senca, ki je tisti dan še ni bilo.

Povesila je za trenotek oči, ko je videla, da jo opazuje, toda kmalu se je otresla zadrege ter dejala:

„Časa? — Pravili so mi, da imate za druge precej časa.“

„Tako? In kdo so tisti drugi, ako smem vprašati?“

Gledal ji je naravnost v oči, ko ji je tako govoril.

„Pa saj mi ni nič mari,“ je dejala ter hotela oditi.

Ujel jo je za roko ter potegnil bliže k sebi.

„Kdo so tisti? Povej, Milena!“ je izpregovoril tiho, strastno.

„V Majdetovem mlinu so . . . Marica je . . . ako že hočete vedeti.“

V nje očeh se je nenadoma pojavila rosa, in ustnice so se trdo stisnile.

„Pustite me,“ je dejala nato in se iztrgala. „Prinesem vam naročeno vino!“

Križaj je omahnil na stol ter si zakril obraz v roke . . .

Ko se je vrnila z vinom, je bila že popolnoma mirna, kakor bi se ne bilo zgodilo ničesar. V tem je pa tudi že zopet prišel Polaj ter prisedel. Milena ni imela torej tukaj ničesar več opraviti, zato je odšla in se ni vrnila tisti večer.

Križaj je pil nenavadno mnogo. Razburjen je bil, na Polajeva vprašanja je odgovarjal nakratko in naredko, kri mu je silila v glavo in nekoliko se je opotekal, ko je stopal proti domu.

Ponoči pa ni mogel spati, izpreletavala ga je vročina in bolela ga je glava. —

VIII.

Odlomek iz dnevnika Tomaža Križaja.

Brinje, 4. avgusta 188 . . .

Dolgo je že, odkar sem prišel v Brinje, a dosedaj se še nisem domislil, da bi nadaljeval svoj dnevnik, ki sem ga pisal včasi s takšnim veseljem, kakor bi šlo za izveličanje. Da, včasi! Ali sedaj je vse drugače. Minila je komaj pomlad, minil dober mesec poletja odkar sem tukaj, a že se mi vidi, da se je svet zopet preobrnil, zopet zasukal naglo in z vso silo. Tako se je v mojem življenju zasukal sedaj že tretjič. Prvič, ko sem zapustil rodni krov ter odšel v svet, drugič, ko sem nastopil prvo svojo službo v samotni gorski vasi, a tretjič sedaj, po nekoliko mesecih najnovejšega mojega mučeništva. Zasukal se je tako naglo, da me je vrglo vstran in sem padel na obraz. A dvignil sem se in še hodim, dasi boli in bo bolelo bogve kako dolgo. Kaj se je zgodilo? Potoval sem po deželi od kraja do kraja, učil in izpodbujal, da bi se uresničili načrti, ki sva jih začrtala z najboljšim prijateljem Majdetom. Samo en cilj mi je bil pred očmi, da postane naš kmet samostojno misleč človek, da se naš narod dvigne na kolikor mogoče najvišjo kulturno stopinjo. Vse drugo mi je bilo postransko, gorel sem samo za idejo, najzadnja je bila pri tem moja oseba. In vse je kazalo, da bo obrodilo seme, ki sva ga začela sejati s prijateljem, dober in svež sad. Dvigati so se začele glave, jasniti se je začelo v njih, blestele so oči in iztezale so se roke proti luči, ki je zasijala v daljavi. A tedaj je prišel nekdo v zadnjem času in mi je zastavil lepo pot, da nisem mogel dalje.

„Čuj, prijatelj,“ mi je rekel, „Tvoji nameni niso pravi, škodljivi so in pripeljejo narod v pogubo. Ako se bo kmet preveč naučil, bo hotel biti gospod, zanemarjal bo delo, in kmetija pojde na boben za kmetijo. Pusti ga pri miru, kakor je, tako bo najbolje za cerkev in za državo!“ — Ugovarjal sem mu, izkušal sem pridobiti zase tudi njega, a mož je postajal z vsakim hipom bolj nervozen, rdel in bledel je v obraz in nazadnje je zavpil nad menoj: „To je vse pretveza, to namišljeno delovanje in probujanje naroda, vse

samo, da se dvigne na površje tvoja lastna oseba in oseba Majdetova, da sedeta na nosilnice, ki vama jih bodo nosili oni, ki jih sedaj sleparita." — „Lažeš," sem mu odgovoril mirno. Toda pri srcu mi je bilo tako hudo, da bi se bil razjokal prevelike žalosti, ki se je nenadoma razlila po moji duši. Oni pa je dvignil palico, da me udari. Izbil sem mu jo iz roke. Tako se je začelo sovraštvo. Strel je skomizgnil z rameni, ko sem mu to pripovedoval, in dejal je neusmiljeno: „To sem videl že oddaleč, kako je prihajalo vedno bliže, in natančno sem preračunil uro, ko je imelo priti. Zato sem te svaril pravočasno, a ti nisi hotel slišati!" Umolknil sem, čemu naj bi se bil razburjal. Od tistikrat se razdor med menoj in onim človekom veča, jaz sem prepričan, da on dela samo za svojo osebo, a on je prepričan o meni, da sem jaz tisti, ki delam samo zase. In pridobil si je že drugih, ki stoje za njim, da ga pravočasno povzdignejo na rame in samozavestno nastopa in kriči, kako velika in edino prava je njegova stranka. Midva z Majdetom sva v manjšini, in morda samo zaradi tega, ker je pravica na najini strani. Boj se je začel, preden je bila napovedana vojska. —

6. avgusta 188 . . .

Ko sem šel sinoči na izprehod proti Gorenjam, sem zagledal pod klancem velik, težko naložen voz. Konji so počivali, voznik je sedel na obcestnem kamenu ter naslanjal glavo v roke, ki je ž njimi objemal svoj bič. Obupal je bil, da bi spravil voz do daljnjega strmega vrha ter razmišljal, kaj naj počne z vozom, kaj s trudnima konjema. A na vozu je bilo blago vseh tržanov, ki so komaj čakali, da se jim dostavi. Prihajalo je ljudstvo, menilo se ter hotelo pomagati samo in z lastnimi rokami. Tedaj je pa stopil iz množice odvetnik dr. Raskav. Postal je ter pogledal na voz. Na vozu je bilo tudi njegovo blago in bati se je bilo, da se ne pokvari, ako ne pride pred dežjem do vrha in pod streho, zakaj temni oblaki so se vlačili po nebu. Ker je bilo torej na vozu tudi njegovo blago, zato je imel pravico govoriti. Razprostrl je svoje roke ter povzdignil glas: „Častiti poslušalci! Glejte, ta voz je obtičal, na njem je moje blago in je vaše blago. Da ne bo škode, ga moramo spraviti naprej. In moja misel je, da bi se dobilo še par konj, ki bi ga pomagali vleči do vrha. Ako bi to ne pomagalo, bi bilo dobro, da se izume stroj, ki bi se priklenil spredaj in bi vlekel z lahkoto to težo po najstrmejših strminah. In po mojem mnenju bi bilo to najbolje, zakaj stroj bi bil potem vedno pri rokah in bi se prepeljaval po tej cesti od

vznožja do vrha in od vrha do vznožja. Stroj bi bil pa deželni in bi lahko vlačil blago, ki je Majdetovo in Križajevo ter blago, ki je njunih nasprotnikov. Vse bi se spravilo do vrha. Kdor je za to, da se izume stroj, naj vzdigne roko!“ In vsi so vzdignili roke in sklenilo se je, da se izume stroj, ki bi vlekel voz odspredaj. Zadovoljno je bilo ljudstvo ter vpilo: „Živio dr. Raskav!“ Navdušeno se je razšlo in na poti proti domu je mladina vriskala, da je odmevalo daleč v gore. Voz pa je tičal pod klancem, konji so počivali, in voznik je naslanjal glavo ob bič. — Tedaj je prišla druga množica, pohlevni ljudje, sami božjepotniki. Pred njimi je stopal mož s križem na prsih, mlad mož črnih las in kakor oglje tlečih oči. Obraz mu je rdel, zdravje mu je sijalo z napihnjenih lic, in krepke bele roke so bile videti takšne, da bi same spravile voz do vrha. Privzdignil je voznik glavo, razveselilo se mu je oko in oddehnil se je rekoč: „Hvala Bogu, zdaj ste prišli pravi prijatelji, voz bo takoj na vrhu!“ Ustavila se je množica, mož s križem je izpregovoril: „Preljubi moji v Kristu! Naložen je voz, ki ga vidite tukaj, z mojim in vašim blagom. Preobložen je in obtičal je. Treba ga je spraviti do vrha preden začne dež, zakaj oblačno je nebo in bliski se užigajo. Dobro bi bilo, da dobimo par konj, ki ga bo pomagalo spraviti naprej. A še bolje bi bilo, da izumemo stroj, ki ga bo potiskal odzadaj. In po mojem mnenju bi bilo to najbolje, zakaj stroj bi bil potem vedno pri rokah in bi se prepeljaval po tej cesti od vznožja do vrha in od vrha do vznožja. Stroj bi bil pa deželni in bi lahko potiskal blago, ki je naše in ono, ki je Majdetovo in Križajevo. Vse bi se spravilo do vrha. Kdor je za to, da se izume stroj, naj vzdigne roko!“ In vsi so vzdignili roke in sklenilo se je, da se izume stroj, ki bo potiskal voz odzadaj. Zadovoljno je bilo ljudstvo ter vpilo: „Tako je, živio naš gospod!“ In šli so dalje svetlečih obrazov in sklonjenih hrbtov, zakaj šli so na božjo pot in nihče se ni več ozrl. — Ko sem šel danes zjutraj mimo, je tičal voz še vedno pod klancem, konji so počivali, voznik je naslanjal glavo ob bič. Opoludne pa je bilo čitati v pohlevnem božjepotnikov glasilu: „Dr. Raskav je na včerajšnjem shodu pod klancem hujskal ljudstvo, ki je hotelo spraviti voz do vrha, da naj se izume stroj, ki ga bo vlekel odspredaj, dasi je edino pravilno in mogoče, da stroj potiska odzadaj. Dobro vemo, zakaj je tako delal. Volilci, proč z dr. Raskavim ob volitvah!“ Veleugledni list dr. Raskavega pa je pisal: „Na včerajšnjem shodu pod klancem je debelolični kapelan hujskal ljudstvo, ki je hotelo spraviti voz do vrha, češ, naj se izume stroj,

ki bo potiskal voz odzadaj, ko je edino pravilno in mogoče, da se voz vleče s strojem odspredaj. Dobro vemo, zakaj je tako delal. Volilci, proč z gospodom ob volitvah!" . . . Sedaj je večer, pozni večer, voz tiči pod klancem, konji počivajo, voznik tišči bič v rokah in joka. Rad bi stopil k bližnjemu kmetu po par konj, a čakati mora strojev, sicer bi ga ubili božjepotniki ali privrženci dr. Raskavega ali pa oboji. Blago na vozu pa gnije in preperi, dež lije nanj, toča udarja, in kmalu bo zapadel sneg, da ne bo videti iz njega ne ojes in ne konj . . .

8. avgusta 188 . . .

Težko sem vstal, glava me je bolela in vrtelo se mi je pred očmi. Ne pomnim skoro, da bi bil spal tako dolgo, a dogodki zadnjih dni so vplivali name s takšno silo, da se me je lotila doslej nepoznana razburjenost in da nisem mogel zatisniti očesa do ranih jutranjih ur. Šele potem so mi zlezle oči skupaj prevelike utrujenosti in treba je bilo, da so jih odprli topli solnčni žarki, ki so se vsuli po mojem obrazu, po moji postelji in po sobi. Nisem mogel biti vesel lepega dne, ki se je nenadoma spel nad okolico, moreča melanholija in nepoznana malodušnost se je polastila moje duše. Tako tesno, tako dušljivo je bilo v moji sobi, kakor bi iz vseh kotov prihajali nevidni plini, ovijali se mojih nog, silili više in više ter že prodirali v moja pljuča. Zadušiti me je hotelo, moje noge so se opotekale. Komaj sem prišel do okna, da sem ga odprl. Sveža jutranja sapa mi je udarila v obraz, kakor mehka hladna roka mi je pogladila vroče čelo. Oddehnil sem se, olajšalo se je v mojih prsih. In tedaj sem pomislil, čemu se razburjam. Ali je potrebno? Ali je vredno? Ali ni res najbolje, da človek pusti vse skupaj, naj gre dalje po započetem tiru? Kdo bo ustavil vlak, ki drči po bregu navzdol brez vlakovodje, brez zavirača, z vedno večjo naglico, z vedno večjo silo? Naj bo ob tiru še toliko ljudi, ki iztegajo roke, ki si pulijo lase, naj jih bo med njimi še toliko, ki samo vpijejo in samo svetujejo, kako bi se dal ustaviti! Oj, domovina, polovica tvojega imetja je na onem vozu pod klancem, ki se ne more sam geniti nikamor, druga polovica je v tem vlaku, ki drči in drči navzdol in se ne da ustaviti, zakaj same besede še niso zastrle poti niti martinčku, da ne bi dospel neovirano v grobljo na nasprotni strani! Ali nima prav Strel s svojim pesimizmom, s svojo krvavo ironijo? Človek bi obupal! — Toda ne, še je čas, saj je šele začetek, saj je šele nastopila ta nova struja! Ali niso še trdne naše

roke in zdrave naše prsi? Ali nimamo med seboj Majdeta, ki je čist kot solnce in delaven kot čebela? Pripravimo ga, da stopi na plan, da zapusti svojo samoto in stopi na vidik, ki bo z njega zadonela njegova beseda kot grom, ki bo z njega pokazala njegova roka, kje in kako je treba prijeti in ki bo prijela najprej tudi sama... Počasi in zamišljeno sem stopil danes v urad. Komaj sem stopil k svoji mizi, že je bil pri meni sodnik. Obraz mu je bil teman in glas osoren, ko mi je dejal: „Slišal sem, gospod kancelist, da se preveč pečate s politiko. Pustite to drugim, za državnega uradnika to ni! Svaril sem vas!“ Odšel je, ne da bi se ozrl. Opoludne sem ga videl, kako je zavil v lepo belo hišo poleg cerkve, in na pragu ga je z ljubeznivim smehljajem sprejel oni mladi človek, ki je zadnjič vodil božjepotnike mimo težko obloženega voza pod klancem. Stisnil mu je roko, in vrata so se zaprla za njima . . .

10. avgusta 188 . . .

Ha, sedaj sem prost, popolnoma prost! Sodnikove besede so me hipoma osvobodile vsega dela. V urad bom hodil točno in natančno, sedel bom in pisal bom, a ko končam, stopim k oknu in zapalim si cigareto, zakaj sedaj se spodobi, da se navadim tudi pušiti, sedaj, ko sem tako velik gospod, da mi ni treba misliti na drugo, kot da pomažem kolikor mogoče mnogo uradnega papirja, da sedim, za kratek čas pišem in pušim. Sedaj tudi lahko natančno izračunim, kdaj se oženim, zakaj to spada tudi h kvarjenju uradnega papirja, k sedenju, k pisanju in pušenju. In to se bo zgodilo tem lažje, ker je moje srce mehko, dovzetno za ljubezen in vso lepoto, in ker bi mi niti izbirati ne bilo treba, ako bi jih smel vzeti vse, kar jih je na prodaj v trgu in okolici. Toda proč s šalo! Sam ne vem, kako se je moglo zgoditi, da se je prvi dan mojega prihoda semkaj iztegnila moja roka tako nenadoma in samoobsebi proti Mileni, sam ne vem, kako se je moglo potem moje srce tako tesno okleniti Marice! Obe sta podobi iz mojih nekdanjih sanj, različni po svoji zunanjosti, enaki si po duši. Obe poznam že izza mladih dni, dasi sem mislil do zadnjega časa, da je samo ena! In zato se je zgodilo, da so se strnila naša pota, da pogrešam Mileno, ko sem pri Marici, da pogrešam Marico, ko sem pri Mileni. Kaj bo iz tega? Sedaj šele čutim, da mi izginjajo realna tla izpod nog, da mi izginja opora, ki se nanjo naslanjajo zdravi in praktični ljudje. —

(Konec prvega dela.)

Naš narodni boj v nemškem slovstvu.

Spisal dr. Janko Lokar.

I.

„Nekoliko slovanske krvi je baje teklo po njenih žilah, zato so imele njene globokomodre oči tako sladek sijaj, tako temen kot noč njenih duhtečih las“ — piše Tomo Mann o kraljici Doroteji v svojem znamenitem romanu „Königliche Hoheit“ (Die neue Rundschau 1909). Sličnih ljubkih opazk se nahaja precej v nemških leposlovnih spisih. Pa tudi v večji meri se ozirajo Nemci na pozitivne ali negativne posebnosti slovanskega življenja. Iz Berlina se je razširila pod ruskim vplivom med Nemci malo da ne moda, da imajo posamezni junaki njihovih spisov vsaj slovanska imena, če že niso Slovani. Naslikani smo seveda pri njih izvečine čudno, ker nas poznajo slabo, naj bo že podlaga njihovega znanja lastno opazovanje ali samo knjiga. Redki so Nemci, ki se popno do možnosti in volje objektivne kritike našega bitja in žitja; večina nas gleda skozi politično pobarvano steklo, so pa celo taki, katerim kali pogled neke vrste romantično navdušenje za to ali ono stran slovanstva.

Izmed modernih nemških književnikov je za nas Slovence najbolj zanimiv l. 1873. v Gradcu rojeni Rudolf Hans Bartsch, nekaterim Slovencem po obrazu znan od avtomobilskih voženj po Spodnjem Štajerskem, mnogim pa po knjigah, ki jih ponujajo po vseh kolodvorskih knjigarnah. Ko je izšel leta 1907. njegov prvi roman „Zwölf aus der Steiermark“, je zaslovel mož tako, da je lahko slekel častniško suknjo. Njegov roman je razburil celo mestne očete Gradca, „des Helden dieser Geschichte ohne Helden, von der jedes Blatt ein Votivgeschenk der Erinnerung und des Heimwehs nach ihr ist,“ in slovečega, ravnokar umrlega (25. VIII.) graškega germanista Schönbacha, ki se je oglasil v klerikalni reviji „Hochland“ proti Bartschevi sliki graškega življenja, sledeč tako zgledu nekaterih političnih časnikov. Ko sem bral dotični odstavek njegove ocene, se mi je zdel mož podoben onemu slovenskemu učenjaku, ki je šel v Pariz, da bi se prepričal na lastne oči, koliko je resnice na govoricah o razuzdanem življenju Pariza. Tu je pridno obiskaval muzeje in umetniške galerije, hodil po ulicah, globoko zamišljen v lepoto umetnin, in se vrnil v domovino s prepričanjem, da je vse laž, kar se govori o pokvarjenosti vitkih, drobnih Parižank.

„Zwölf aus der Steiermark“ so visoka pesem spodnještajerskih vinskih goric, ki jo je zapel Bartsch v samoraslem, božajočem pesniškem jeziku. Duša ti tone v lepoti, ki ti jo razgrinja pesnik. Oči zapreš in sanjaš o krajih, kjer je živela v poletni vročini Elza Karminell, čudovito lepa, mlada gospa, z izbranim delom dvanajstorice junakov romana, ki so se pripeljali na povabilo v njeno letovišče. S postaje se je vila cesta navkreber. „Povsod na gorskih vrheh bele cerkve in mala selišča, za lesi in drevesnimi skupinami pa letoviščarske hišice; vsi severni grebeni z gozdom porasli, vsi južni boki pokriti s solnčnim, sanjavim trsjem. V krajih na južnem robu Srednje Štajerske raste vino često na obsekanem drevju; ponajveč zakopljejo v zemljo gorenje konce borovcev, da je podobna vsaka trta krasno polnemu drevesu. Tako se vidijo trte bogato zelene. Več milj daleč pregledaš lahko to lepo, prsato deželo. Kadar veje veter, začno govoriti klopotci, ki jih je polno naokrog.

Te lesene zvezde, ki se svetijo v solnčnem blesku daleč, so male oblike, kakor jih vidimo drugod po vrtovih, pa tudi gigantske velikosti in podeljujejo kraju neki čar, katerega ne more nikdo niti slutiti, če ni čul ob sanjavih dneh ali v dihajoči, čudovito prijetno topli noči njihovega globokega, različno donečega „klopa, klopa.“ Kadar pride veter, se zganejo velike zvezde s častitljivimi deščicami, male pa klopočejo nervozno druga čez drugo. Jeziki vinogradov so. Čim lepša je letina, čim slajše je grozdje, tem več jih govori z onih neizrečeno ljubkih višin. Napravili so jih, da bi pregnali tisoče drozgov in škorcev; glasni ptičji oblak se pač vzdigne pri nenadnem sklopotanju bližnjega klopotca, a pade zopet naglo pomirjen v sladko bogastvo nazaj. Stoje torej skoro samo radi nepopisljivega razpoloženja in oznanjajo daleč v deželo ponos in poletno radost svojih gospodarjev. Domačin pozna vse njihove glasove. V viharni noči, pred nevihto, ko udarjajo tudi veliki betički urno ob svojo desko, kličejo vsa trtja z grozo h gospodu oblakov. To je čudovito pretresljivo!“

Tu se je začel za naše znance nebeški čas, kajti spodnještajerski vinogradi so lepši kakor rimski, opevani v mnogih elegijah. „Rimski imajo neke vrste brokatno lepoto in nasičenost,“ je govorila gospa Elza. „Solnce nad njimi je mrtvo, ker raste tam tako malo drevja. A jaz čutim: če ne šumi drevje, tudi narava ne govori. Poznam trte v Kataniji, na Ischiji in na Vezuvu, gorice „romanskih gradičev“ in Frascatija, v naših legah pa ona Rusta, Golovca in Badna pri Dunaju, Merana, Bolcana in renska. Nobeno ne dosega

naših štajerskih vinogradov! Ali ni res, gospod Zemljarič? Naše Spodnje Štajersko!"

„O, to je lepo!" je vzdihnil melanholični slovenski visokošolec, poznejši profesor v Ljubljani. „Često se prepiram s Schegglom, da ne sme ubijati pokrajina človeka z borovimi preklami in s skalami kakor njegove gore! Le okus kakega komercnega svetnika je tako sirov, da leta za takim nestvorom. Kdor pa ljubi nepregledno daljavo vrhov, kjer je z vsakega teh milih vrhov vsa zemlja njegova, kdor je miren in globok opazovalec, ta naj pride k nam v gosti! Bele cerkvice, lepo pisani, visoki gozdovi na severu, polno, skoro modrozeleno trsje na jugu, prijazno naokrog posejane hišice, pisani cvetličnjaki, koruza, kostanj! O, kaka od Boga blagoslovljena dežela!"

„Ali pripelje kdaj okus časa tujce v te pokrajine?" je vprašal Helbig. „Jaz mislim, da sta Srednja in Spodnja Štajerska prefini pokrajini. Izvohali bodo le še solčavske dolomitne čeri."

„Bog jih odvedi proč!" je zaklical Zemljarič. „Naša revna dežela je že itak veliko preveč germanizirana. Ko bi izvedeli ljudje iz rajha za sladko lepoto naših gričev, za uboštvo mojega nesrečnega slovenskega naroda in za mamljivi čar teh za mal denar kupljivih zidanic, bi nas takoj poplavili in Celje ter Ptuj bi postala premogočna!"

„Kdor bi dosegel to," je vzkliknil živahno Helbig, „bi zaslužil nemški hrast na stari Donatijevi gori, tem prastarem slovanskem oltarju vremenskega boga!"

Tudi na drugih mestih se navdušujejo nemški navdahnjeni člani dvanajstorice za zmagoslaven pohod v slovenske kraje, a Bartsch nam ne jemlje pravice do njih, ker ve, da je bila slovenska zemlja nekdaj veliko, veliko večja. O pristnih Nemcih govori celo razžaljivo. Ko sta se podala Liesegang in Petelin, prepevajoč psalme, med svet in sta pridigovala od vasi do vasi svoj nauk: „Gorje njim, ki se boje svetlobe in zraka in vode! Kajti tem je zaprta svetloba duha, zrak lahkoveselih misli in voda duševne prostosti!", sta videla jasne, prijazne oči, „solange noch in den feinsten Gefäßen der zuhörenden Menschenleiblichkeiten verborgenes Südslawenblut dichterneigungsvoll schwamm." Tja čez krasni Steyr, mesto železa, sta hodila v miru in veselju. „Dann begann das Mostland der dicken Bauernköpfe. Germanisches Land, ohne viel andere Verwicklungen, als daß der seelenvolle Anteil, der einst mit durchgeistigter Innigkeit seine Bibel selber las, durch die Gegenreformationen fast mit Stumpf und Stiel weggesäubert worden war. Nun ist das Land dick katho-

lisch und schwer an Alkohol und Gelddumpfheit, bis zum sommerlichen Fremdenwucher."

Uboga učitelja svete vzdržnosti so pustili ljudje tudi tu od začetka pri miru, videč v njiju čudna letoviščarja, ki pa imata morda le denar. Ko pa nista dala ni beliča zaslužka, so se duhovi potemnili. Nekega deževnega dne sta pridigovala nekje med Traun- in Attergauom radovednim vaščanom. Njihove besede zoper alkohol so spomnile ženske na težko se gugajoče grehe zakoncev in odraslih sinov, njihova hvala svetlobe in zraka pa je spomnila poslušalce na nemoderna okenca, čez katera so se pritoževali letoviščarji. Začel je govoriti še župnik o časih antikrista in oznanjevalca novega nauka, sta prišla v neljubo doliko s kmečkimi pestmi. V Prusiji so jih pa celo zaprli. To je bila edina pozornost, ki sta jo doživela v tej deželi. Obsojena sta bila v zapor zaradi javnega pohujšanja. Soproga nekega konzistorijalnega svetnika je videla namreč od same vegetarične hrane popolnoma izsušenega Petelina serafične meče, ko je zapihal jesenski veter in vzdignil Petelinov havelok deviškim Prusom v pohujšanje...

Odkod ti Bartschevi nazori? Ko sem čital roman „Zwölf aus der Steiermark", mi je prihajal vedno na misel naš rojak major Žunkovič, katerega „strogo znanstveni dokazi" tako zelo imponirajo raznim našim dnevnikom. Pozneje sem dobil v roke Bartschev članek „Südtiroler Burgen" (Velhagen et Klasings Monatshefte, oktober 1908) in se prepričal, da ni bila napačna moja domneva. V članku se sklicuje Bartsch naravnost na „izvrstno delo Martina Žunkoviča »Wann wurde Mitteleuropa von den Slawen besiedelt?«" Govoreč o tem, s katerim narodom se začenja zgodovina tirolskih gradov, piše: „Pustriška dolina je bila nekoč slovanska, kakor morda severna Tirolska in del Bavarske, kjer so najbrže na Bayreuthskem mejili Slovenci na Čehe. In morda so bili Slovani v teh zemljah autohtoni. Morda obstoja ime avstrijskih Keltov samo v znanstvenem imenoslovju, kajti v Avstriji nam niso zapustili niti enega krajevnega imena, ki bi se lahko vzdržalo poleg slovanske razlage (Žunkovič!).

Ti stari Praslovani so se pečali z rudarstvom in z živinorejo. Mnogobrojni, zlasti rudarski tehnični izrazi slovanskega debla nam pričajo še danes, da je bil Slovan učitelj Nemca v rudarstvu in rudninoslovju; „sie lassen auch vermuten, daß er der urgewohnte Kenner des norischen (norja [Noreja?] heißt slawisch: Grube, Höhle, und ist mit dem Begriffe Stollen verwandt, dessen Urwort zdole [„nach unten, nach innen"] geheißen haben dürfte) Bergbodens war; daß er vielleicht den berühmten chalybs noricus schmiedete und die

Regenbogenschüsselchen (vorrömische Goldmünzen, die man im Lande findet) schlug.“ Trajnih gradov pa ni znal staviti Slovan, dasi izvirajo vsa s „Straß“ sestavljena imena iz slovanske straže: Wache, Hochwacht in ima na Štajerskem Graz še danes staro ime „gradec“ (Burg). Da pa so se razvijale vse grajske in mestne naselbine rimskega izvira le z nemško organizacijsko silo, to govori uničujoče o kulturni zmožnosti slovanskega plemena.

Če je bil ta narod v resnici v Evropi naseljen, preden so si podjarmili deželo Rimljani — in to trde resni slovanski raziskovalci —, potem se je lahko učil tri ali še več stoletij od slovečih rimskih mest, stoječih na njegovi zemlji. Vendar so ostale, ko se je skrčilo rimsko ljudstvo na male ostanke, na katere nas še spominjajo krajevna imena Walchen = Welschen s svojimi sestavami, v slovanskih krajih same gole razvaline, dokler ni prišel Nemec na jug, sezidal Slovencu na tilnik grad za gradom, mesto za mestom, nanovo obljudil in oživil razdejano rimsko civitas in urbs ter jima pomogel z največjim svojih talentov, z organizacijskim, do krasnega razvoja.

V romanu samem nam kaže Bartsch še neki drug dar Nemcev: ognjevitost v boju za lastno stvar. Roman se konča z znanimi graškimi poulićnimi nemiri za časa Badenija. „Ozemlje ljubljenega nemškega jezika je bilo v nevarnosti — nekje daleč na Češkem. Toda sive štajerske ceste s kljubujočimi meščanskimi hišami so se polnile z razvnetim ljudstvom; skozi golovejnate, z jesenskim listjem pokrite drevorede je rjovela nemška besnost. Oblast je segla v ta peklenski ogenj z gorečim bičem poklicanega vojaštva in se poslužila jugoslovanskih čet (Bošnjakov), da bi zadušila nemir . . . Vojaštvo je stalo v dolgih vrstah na Trgu, mirno, mračno, zasramovano, s srdom v srcu . . .“ In ko je prikipel nemški šovinizem do vrhunca, tako da je odklonil njegov zastopnik Arbold pomoč enako mislečega Bohnstocka samo zato, ker je bil judovskega pokolenja, in je pritrjevala Arboldu ulica z vpitjem: „Heil! Stran z Judom — v boju med Nemci in Slovani!“ tedaj je dal O' Brien, ki je bil stopil medtem v vojaško službo, zasramovan od Arbolda (pljunil je bil nanj), v vedno naraščajočem nemiru povelje: „Fertig! An!“ . . .

V teh nemirih pa je našel Zemljarič, ki se je že izgubljal v tuji kulturi, svoj narod. „Če je tako reven, tako zavržen in boren, kakor pravijo naši ošabni nasprotniki, potem potrebuje zoper stisko in smrt prostih, tolažečih, mirnih mož. Očistili bodemo slovansko dušo obilega plevela in nasadili krasne vrtove. Vzbudili bodemo

narod in tako dolgo stremili za tem, biti mu veliki možje, dokler jih ne dobi in ne postane po njih nepremagljiva srčna sila." Vrnil se je k slamnatim kočam valovitih vinorodnih krajev in jim prinesel sile, moči, tolažbe in zaupanja. V Ljubljani je našel naraščajoče blagostanje in nastajajočo kulturo. Zaupal je vase in v svoj mali rod med sirovo silo severnega soseda in milejšim jugom. Pri Nemcih se je bil izučil, a za Nemce je bil izgubljen. Po ušesih so mu šumele vedno besede, ki jih je čital v graških listih ter čul na graških ulicah in ki naj bi bile oznaka njegovih ljudi: „Falschheit, Feigheit, Schmutz und Wasserscheu, Bestechlichkeit, Schmeichelei, Dieberei und Bosheit — — —"

Romana je tako sicer konec, a pisatelju se takorekoč sili pod pero nadaljevanje začete snovi: nasilni Nemec se pripravlja na napad, da iztrga Slovencu njegovo lepo zemljo, Zemljaričev rod se pa organizira za pravično brambo.

Kako stališče zavzame Bartsch, Gradčan, v tem boju dveh plemen? Ali nam poda odkritosrčno sliko, sicer prepojeno z ljubeznijo do lastnega rodu, ali pa zastre tudi njemu nacijonalizem pogled? Ali se skesa svojih študij Žunkoviča in postane klicar nemškega naroda v boju „za sveto in pravično narodno stvar" na Spodnjem Štajerskem?

II.

Aprila leta 1909. je poslal Rosegger med svet oklic za dvamilijonski sklad nemškega „Schulvereina" in stopil ž njim v krog narodnih šovinistov. Nad 20.000 vabil, podpisanih od Roseggerja samega, je razposlalo omenjeno šolsko društvo ob tej priliki med Nemce in na ogromno število njih so prihajala v Roseggerjev tihi pesniški dom vprašanja, na katera je odgovarjal pesnik z nam neznano marljivostjo in vztrajnostjo. V listih je navduševal rojake za svojo idejo, a v svojem „Heimgartnu" je poročal mesečno o vsem, kar mu je prineslo zanimivega nabiranje za sklad. Mnogi mu oklica niso razumeli. Pojma Rosegger in milijon sta se jim spojila v enega in prihajale so nanj prošnje, kakor bi bil Carnegie ali Rockefeller. Toda ne čez pet let, kakor je bil določil pesnik kot rok za svoj sklad, ampak že o Duhovem naslednjega leta, ko je praznoval nemški „Schulverein" tridesetletnico svojega obstanka, so naznanjale v mestu slavja, v Gradcu, razobešene črnordečezlate zastave, da sta milijona nabrana. Z njima si je postavil že osiveli Rosegger v srcu rojakov gotovo trajnejši spomenik kakor s svojimi spisi in si proslavil ime daleč črez meje avstrijske domovine, kajti Nemci iz

rajha niso zaostajali pri nabiranju za omenjeni sklad za avstrijskimi brati in njihova gledišča, n. pr. v Draždanah in Heidelbergu, so prirejala slavnostne predstave v prid Roseggerjevi ideji.

Rosegger je Zgornji Štajerec in je mislil pri dvamilijonski zbirki gotovo v prvi vrsti na nas. V svojem letu (das Roseggerjahr!), t. j. v letu nabiranja sklada, se nas je tudi spomnil s kratkim člankom „Im Wendenlande. Ein Spaziergang von Peter Rosegger," priobčenem na strani 81—84. v Südmarkinem koledarju za l. 1911.[1] Kakor bi se rogal samemu sebi, začenja spis z besedami: „Pesniki ne morejo politično misliti. Ne morejo in ne morejo. Pa tudi ne smejo." Za pesnika namreč ni dobro, če posluša preveč politike in se oklepa pretesno svojega naroda, kakor bi bilo vse, kar stoji izvun njega, samo zlo. Tako ni prišel tudi Rosegger veliko let čez nemško mejo, dasi ni bil prepričan, da je pri Nemcih vse dobro in v redu. Toda v teku let se mu je ukoreninila misel o naravni in kulturni razliki med njegovim in tujim narodom, kajpada na škodo zadnjega. Že tuj jezik mu je vzbudil vsakokrat neko lahko grozo, potem pa tuji običaji in celo tuja kri, da se čuti človek čisto ograjenega kljub plemenskemu mešanju tekom stoletij. Čutil je vedno neko sovraštvo proti sebi in Nemcem, če je čul govoriti Ogra, Laha ali Slovenca v lastnem jeziku. Bil se je pač že velikokrat kopal v valovih dnevne politike.

K Slovencem ni hotel iti več, odkar je slišal, da agitirajo za svojo narodnost. Potom svoje čudne logike je namreč sklepal: če nimajo Slovenci kulture, potem so divji rod in ne zaslužijo glasu v politiki; če jo pa imajo, jo imajo od Nemcev in morajo biti zato prav, prav skromni. Ko pa je bila zgrajena z nemškim denarjem — tako misli mož — slovenjegraška železnica, je prepotoval Savinjsko, Saleško in Mislinjsko dolino. Pokrajinski krasoti se čudi in hvali postrežljivost in dobrodušnost slovenskega kmeta, kakor tudi njegov zmisel za snago v hiši in pri obleki in zmisel za umetnost, kar pogreša n. pr. pri severnonemškem kmetu. Kot posebnost naših krajev omenja na gorah in hribih stoječe cerkve. Enako Bartschu je napačnega mnenja, da je častil Nemec svoje bogove v gozdovih in gajih dolin, Slovan pa na gorah, in modruje: „Ko bi bil enostranski, si bi razlagal Rosegger to tako, da je Slovan idealnejši kakor Nemec; ker pa sem pravičen v svoji sodbi, umejem stvar tako, da je hotel imeti Nemec svoja božanstva vedno pri sebi, medtem ko se je brigal Slovan le vsake svete čase zanje." Ugaja mu tudi ljubezen Slovenca do godbe in petja. Sovraštva napram Nemcu ni našel pri našem kmetu. A baje ga hujskajo

[1] Članek je naznanjen v jutranji izdaji „Slov. Naroda", 1910, št. 410 sl.

časnikarji, odvetniki, notarji in duhovniki, češ da je Nemec sebičen, prepirljiv, hudoben ter pokvarjen in da ni mogoče več ž njim v miru živeti, kaj šele se mu v politiki pokoriti. Politična odvisnost pa je stvar sama zase, pravi Rosegger. Štajerski Nemec ne zatira nikogar, ampak le brani podedovane pravice. Nemec dobro ve, kaj pomeni za druge, in Slovenec ni tako slep, da bi tega ne vedel. Zato se pridno uči nemščine, Nemec naj bi se pa slovenščine, kajti njeno znanje mu bo morda več koristilo kakor ono francoščine, katere mu ne bode vsilil več noben Napoleon.

Za najnaravnejše in najupravičenejše sredstvo, čuvati svojo narodnost, smatra šolo, če ne izobrazuje samo duha, ampak tudi dušo in značaj. Šola podira šovinistične predsodke in odpira pogled v narodnost in človeštvo ter nam podeljuje „eine versöhnende sittliche Menschheitskultur,“ katera mora biti naš cilj.

Za to kulturo se je skril enako mnogim rojakom Rosegger, da bi opravičil svoj oklic. In za ravno isto kulturo se skriva Bartsch, ko navdušuje v pesniški obliki Nemce za prodiranje proti jugu. V mislih imam njegov ravnokar izišli pokrajinski roman „Das deutsche Leid“ (Westermanns Monatshefte 1911, zvezek 7—11).

Bartschevega romana „Zwölf aus der Steiermark“ se ni lotila nemška kritika nič kaj prav. Večina si ni znala ž njim pomagati. Nacijonalnejši kritiki so mu očitali, po navadi med vrstami, stališče napram slovanstvu. V romanu samem kaže Bartsch bistro umetniško oko, t. j. lep dar opazovanja, posebno narave, poleg čudovite zmožnosti izražanja tega, kar vidi ali čuti. Zato ga čita človek z veseljem. A delo je tehnično zgrešeno. Pri čitanju ne veš, ali imaš pred seboj umetnika izredne nadarjenosti, čigar glavno delo leži v bodočnosti, ali pa pisatelja, ki nam je podal s svojim prvim delom obenem svoje najboljše, kar se večkrat dogaja. V nadaljnjih delih (Die Haindlkinder, Elisabeth Kött, Vom sterbenden Rokoko, Bittersüße Liebesgeschichten) se ni vzdignil Bartsch nad svoj prvi roman, vsaj dosti ne. Povsod ugajajoča nam lirika himen, originalna fantazija, globoko čutenje z naravo, lepe idilične slike in predvsem čudovita krasota jezika, ki ga sproti ustvarja. Bartsch pač ne piše „das schöne Deutsch, das er gelernt hatte, ohne es zu bereichern und ohne es zu verderben,“ kakor ga je govoril Elzin mož vseučiliški profesor, „mit seinem schönen Bart, würdig wie ein assyrischer Flügelochse“. Povsod pa tudi pomanjkljiva tehnika. Če bi sklepali po Bartschevem zadnjem delu, po romanu „Das deutsche Leid“, mož celo nazaduje.

(Konec prihodnjič.)

Milan Pugelj:

Diurnist Krakar.

(Konec.)

III.

Neko dopoldne je odprl advokat vrata v pisarno s tako silo, da je Peter preplašeno pogledal, če se drži kljuka še vrat ali je ostala v šefovi roki. Vrgel je palico v kot, da je odskočila in padla nazaj po sobi, jezno sunil obe roki v hlačne žepe in se zadrl: „Zakaj imam pa tebe pravzaprav, zakaj te pa sploh imam? Da mi žreš denar iz žepa . . . zato!“

„Kakor je vaši milosti po volji!“ je ponižno odgovoril Peter Krakar in čakal nadaljnih besed in povelj. Šef ga je premeril parkrat z najostrejšim pogledom, obrnil se naglo ter odšel skozi svojo sobo med pisarje in se pričel tam togotiti nad neredom in lenobo gospodov uradnikov. Peter se je obrnil k svojemu pultu in prepisaval dalje naslove.

Kadar je prišel šef tak v pisarno, takrat se mu je vselej kaj ponesrečilo. Ali je izgubil kako boljšo pravdo, ali je privatno kje kaj zašpekuliral, ali je pa prejšnji večer zaigral v kavarni tako visok kupček denarja, da mu je ostal v pregrenkem spominu.

„Dobro njemu!“ je premislil Peter. „Če se izmuzne pri enem koncu denar iz pesti, pa rine pri drugem sam vanjo. In kakšno prelepo žensko ima! Samo tako žensko bi jezen človek pogledal, pa bi se skadila iz njega jeza kakor dim iz polite žerjavice.“

Med takim mirnim premišljevanjem je poščegetalo pisarja nekaj prav nenadno in ljubko po nosu, zamahnil je z glavo in kihnil. Šef je bil že v sosednji sobi in je zakašljal. Pisar je prepisoval dalje naslove, stisnil mimogrede z levo roko nos in ga nekoliko potlačil in mislil pri vsakem naslovu svoje. Pisal je: „Velečastiti gospod Peter Kavčič, župnik v Kačini“ in dodajal naglo v svojih mislih: „Joj, joj! Kaj so pa naš spoštovani gospod župnik mislili, da so zašli jezičnemu doktorju v pest!“ —

Prav pri tej priči ga je zopet naenkrat poščegetalo v nosu in kihnil je drugič. V soseščini je šef zarenčal, zaropotal s stolom in zopet je zavladal navadni pisarniški mir. Peresa so škripala, papir je pošumeval pod suhimi in dolgimi prsti gospodov diurnistov in tam daleč v kotu tretje sobe je poropotaval pisalni stroj.

Pisar je delal dalje. Prepisaval je: „Velecenjeni gospod Juri Obreza, kmet na Hrastju“ in zraven dodajal: „Ti Obreza ti, da si moral zabresti v advokatove zanke, presneto te bo še dajalo!“

Kaplje, ki so bile ostale od zadnjega kihanja, je bil vse pobrisal z žepno ruto, pa ga je že zopet nekaj zaščegetalo v nosu in sicer to pot v levi nosnici. Pisar je tako kihnil, da se je sam sebe prestrašil zavoljo kihanja, še bolj pa zaradi osornega šefovega glasu, ki je pribrenčal iz sosednje sobe na Petrovo uho kakor ogromen in okoren rogač:

„Ne prskaj! Če ne . . .!“

Krakar je takoj zgrabil z levico nos in ga tiščal, da mu ne napravi več nobene nerodnosti. Spočetka preplašen se je kmalu pomiril, prepisaval dalje in pri tem nepretrgoma držal nos v levi pesti in dihal skozi usta. Pisal je: „Blagorodna gospodična Micika Polžkova, natakarica itd.“ in sam dostavil v svojih mislih: „Kaj si pa ti zagrešila, prezlata Micika Polžkova?“ Vprašal je tako, hotel si je dobro predstaviti, kaj bi utegnilo napraviti takole dekletce, ki se piše Mici Polžek, pri tem mu je padlo v glavo nekaj lascivnega in porednega, da bi pridržal smeh, je spustil za hip nos in že tisti hip na ves glas kihnil.

Zdaj se je pokazal šef na pragu s kratko zapovedjo: „Ven se poberi!“

Pisar je držal v desnici pero, v levi nos, obrnil se je proti šefu in govoril čudno, kakor človek z zamašenim nosom: „Naj mi oprostíjo, naj bo brez zamere, tega jaz nisem kriv!“ —

„Stoj, kot se spodobi!“ je režal šef.

Pisar je spustil nos, stegnil roko ob životu in takoj zopet kihnil. Vnovič je pograbil nos in govoril: „Zdaj vidite sami, preblagorodni! Dvajsetkrat po vrsti vam pravim! Moj rajni oče . . .“

„Ven, marš ven! Kdo te bo poslušal, prskač vražji!“ —

„Naj mi ne zamerijo!“ je prosil pisar in držal nos. „Podedoval sem, kaj morem zato! Moj rajni oče — Bog jim daj nebesa! — so kihnili po dvajsetkrat zapored, o, in tudi po tridesetkrat!“

„Marš ven, čebljač bedasti!“ je zakričal šef, odprl vrata v vežo in Peter je moral mimo njega iz pisarne.

Silna groza ga je napala. Bilo mu je, kakor da bi ga zadela taka šiba božja, da se človeku pošibe kolena, če se le nanjo zmisli. Kaj bo, kaj bo zdaj, za sveto ime božje! Ves je bil zmeden, v desni je držal peresnik, v levi nos in kar nazaj ga je vleklo v pisarno. Najprej je malo pri vratih poslušal, na to je previdno potisnil

kljuko navzdol, se izmuznil skozi vrata in šel po prstih naravnost pred šefa. „Naj mi ne zamerijo“ — je pričel ves bled in tresočega glasu — „naj mi ne zamerijo zavoljo Jezusa Kristusa, ki je za nas vse veliko pretrpel! Podedoval sem. Moj rajni oče . . .“

Šef ga je pogledal in po očeh se mu je kar zabliskalo. Druge važne stvari so ga bile že vsega raztogotile, zdaj pa ga je taka bagatela razdražila do viška. Roko je iztegnil in pokazal vrata. „Izgini!“ je zarjul, hitro in trdo je prestopil, da je Peter zbežal pred njegovo jezo nemudoma na hodnik. Tja sta priletela za njim klobuk in paličica.

Pisar je oboje pobral, posadil klobuk na glavo in vtaknil peresnik v žep. Dalje časa je stal v veži in premišljal, najrajši bi se bil vrnil, ali manjkalo mu je poguma. Sklenil je, da se vrne popoldne in prosi šefa odpuščanja. Njegova nebesa pa so se izpremenila v pekel.

Vse ostalo dopoldne je taval po mestnem drevoredu, opoldne je šel na stanovanje, pa se ni mogel lotiti kosila, popoldne je oprezoval dolgo okoli pisarne; vsi uradniki so bili na mestu, a šefa ni bilo od nikoder. Eden, jako mlad in zvit pisarček mu je zažvižgal skozi pisarniško okno na cesto in mu zapretil z belim in dolgim kazalcem: „Ne smeš v pisarno! Če te je šef zapodil, ne smeš nazaj, dokler ti zopet ne dovoli! Le zapomni si to!“ Po teh besedah je pisarček nalašč kihnil in izginil za pisarniškim oknom, odkoder se je takoj na to razlegel razkošen in bučen smeh.

Nekako okoli petih popoldne se je prikazal na oglu ulice šef. Na glavi je imel svoj visoki in svetli cilinder, majal se je počasi in srepo gledajoč predse, roke je imel prekrižane na hrbtu in v njih s srebrom okovano palico. Če ga je kdo pozdravil, je samo pokimal z glavo, ne da bi tudi nakazal z roko zračno linijo proti cilindru. Kaj izrednega je moralo biti, največkrat kaka izredna znana lepotica, da je on na ulici razgalil plešasto in bučasto glavo.

Pisar je stopil v jarek, stal tam, tiščal klobuk in paličico ob sebi in čakal na šefa. V oknu pisarne se je prikazal za hip isti zviti pisarček kakor prej in nalašč kihnil. Gospod šef se je prizibal mimo. Peter je globoko upognil glavo in hrbet, šef se je zibal dalje, ne da bi ga opazil. Pisar je stekel po prstih za njim še vedno razkrit in skrajno ponižen, dohitel ga pri vežnih stopnicah in pričel naglo govoriti: „Prosim ponižno vaše blagorodje, da bi mi odpustili. Tudi sam Bog odpusti grešniku! Podedoval sem. Moj rajni oče, Bog jim daj nebesa . . .“

„Zgubi se!“ je siknil šef še vedno slabovoljen in Peter je obstal na stopnicah in ni vedel, kaj bi napravil. Po dolgem premišljevanju se je napotil v mestne nasade, sedel tam na skrito klop, brskal s paličico pred seboj po pesku in se pečal z mislimi najžalostnejše sorte.

Tako neodločen je ostal še tri dni. Skrival je dogodek, hodil z njim okrog kakor neroden tat z ukradeno uro, četrti dan pa se je skoro v obupu opogumil in se napotil naravnost v pisarno pred samega gospoda šefa.

Najprej je zapazil v sprednji sobi, da piše pri njegovem pultu drug človek, ki ga on še ni nikoli videl. Pri tem pogledu ga je obšel tak občutek, kakor bi mu kdo zapičil nož v srce. V drugi sobi se je ozrl vanj šef in to pot je bil zopet dosti dobrodušen in prijazen.

„No,“ ga je vprašal, „kod ste se pa vi tako dolgo mudili?“

Peter je pričel bogaboječ: „Mislil sem, da ste razžaljeni, in nisem se upal prej nazaj v pisarno, dokler bi mi vi sami ne dovolili.“

„Ste pa že kje izteknili kako dobro vino!“ se je pošalil šef. Peter je pa razkladal svoje: „Pri Bogu prisežem in pri devici Mariji pomagaj, da jaz nisem bil vsega tega sam prav nič kriv. Kako bom kriv, če sem pa vse podedoval! Moj rajni oče . . .“

„Hohohoho!“ se je smejal šef. „Naj bo, kakor hoče! Prekasno ste se spomnili na mojo pisarno. Kakor ste videli, imam na vašem mestu že drugega!“

Peter je zinil, ne da bi spravil glasa iz grla.

Šef pa se je začudil: „Kaj ste mislili, da bomo pri nas tri dni brez sluge?“ In takoj na to se je obrnil k svojim aktom in ga odslovil: „Pojdite zdaj, zbogom! Boste se pa kje drugje udinjali!“ —

Peter Krakar ni vedel, ali gre skozi vrata, ali ga kar tako nese neznana moč, ne da bi se mu bilo treba premikati. „Službo iskati!“ mu je šumelo po glavi, „službo iskati!“ Kolikokrat jo je že iskal, koliko let je stikal zanjo in enkrat samkrat jo je našel!

Šel je domov, legel vznak na posteljo, položil dlani pod glavo in se zagledal v strop. „Tiste ljudi“ — je mislil — „tiste ljudi, ki sem jim svoj čas ob nedeljah pisaril v Ameriko in po svetu, sem si odgnal, sem vse odgnal. Tepec, jaz tepec, nepridiprav!“

Zunaj se je smejala Julka.

Vse je že zaigrano, Julka, ne smej se!

IV.

Gostilničar Slepič, kjer je kupoval Peter v srečnih časih črno istrijansko vino, je bil minulo zimo obvdovel. Tja do poletja ga je bila vsa žalost minila in ker je bil še mlad in jak, se je pričel ozirati za brhkimi mlekaricami, ki so vozile ob jutrih mleko v mesto, za tovarniškimi delavkami, ki so prihajale popoldne kmalu po šesti uri iz tovarne, in za domačimi vaškimi dekleti, ki so zlasti ob nedeljskih popoldnevih šumele v novih oblekah sem in tja po cesti. Stal je ob takih prilikah na pragu, tiščal roke v žepih, pozorno ogledaval in se nasmehljaval.

To njegovo splošno zanimanje pa se je pričelo proti jeseni krčiti in krčiti in naposled se je tako skrčilo, da je obviselo na sami Julki, ki je domovala preko ceste. Že ob delavnikih poznega poletja je pričel poklekati oštir Slepič po gostilniških klopeh ob steni, pa gledati pri priprtih žaluzijah preko ceste, če bi nemara utegnil kje opaziti Julko, videti njeno brhko postavo ali vsaj slišati njen dekliški glas. To je trajalo po cele ure in še več.

Tudi Peter Krakar je sedel ob steklenih zastrtih vratih, ki so vodila iz njegove izbe na plano, gledal pri majhni svetli špranji v raztrgani zavesi na cesto, ali vse to brez namena. Misli o žalostni sedanjosti so ga tako prevzemale, da ni več opazil lepega dekleta na ulici, da se je ogibal vdove Kostrelke in da se je celo Julki sami umikal. Nekoč je slišal tale pomenek:

Kostrelka je rekla: „Torej praviš, da te je oštir v mraku ogovoril?“ —

Julka je odgovorila: „Kaj, če bi me bil samo ogovoril! Kar tebi nič, meni nič me je zgrabil okoli pasa, stisnil me je k sebi, pa se mi zarežal v uho. Ti deklina, je dejal, ti moraš biti moja, pa če se tudi nebesa izpremenijo v pekel in narobe!“

Kostrelka je nato svetovala: „I, le ti se drži diurnista! Pri njem, vidiš, pride prvega v mesecu, pa — na! — Tu imaš lepe denarje in dela nič! Pri oštirju se pa ubijaj noč in dan, pa še po vrhu za same dolgove, ki je vanje zakopan do vratu. Pa tudi z njegovo krčmo ni nič! Kdo pa hodi vanjo razun muh in pajkov? Teh je v njej na moč, gostov pa toliko kakor jezičnih doktorjev v nebesih!“ —

Peter Krakar ni hotel dalje poslušati in zato si je zatisnil ušesa z obema rokama. Zanj so bili taki časi, da je vse dobro odšlo, obupanje pa vedno bolj pretilo. Svoje dni je bil prihranil nekaj

kron, zdaj je bila zaloga pošla, nov mesec se je bližal in ni imel kje vzeti za stanarino in hrano.

Svoje nesreče še ni bil nikomur zaupal. Kakor poprejšnje dni, ravno tako je odhajal tudi zdaj ob jutrih v mesto, taval tam po ulicah, drevoredih in mestnih nasadih, vračal se opoldne, pa zopet odhajal in zvečer prihajal. Službe ni našel nobene. Enkrat se je pritihotapil v vežo hiše, kjer je uradoval advokat in nekdanji njegov šef, da bi videl mimogrede, ko bi se odprla vrata, kdo stoji in dela zdaj za njegovim pultom. Naletelo se je, da je prišel v vežo ravno tisti mladi in pretkani pisarček, ki se je rad svoje dni z njim pomenkoval. Peter je videl zopet novega in tujega človeka za nekdanjim svojim pultom. Pisarček pa se je namuznil in mu stisnil roko: „Bog te živi, ljubi Peter! Kako pa je še kaj?“ —

Peter se je potožil: „Slabo, slabo . . .“

Pisarček pa se je muzal in muzal: „Ali še kaj kihaš?“ je vprašal in ponovil: „Ali še kaj kihaš?“

Doma je bilo Petru Krakarju najhuje, če se je moral sestati z Julko. Včasi sploh ni hotela njegova beseda iz ust, v prsih pa mu je bilo pri tem tako prečudno vroče, kakor da mu je zavrela vsa srčna kri. Najrajši je presedel sam zase dolge ure, hladne jesenske noči je prečul vse v težkih mislih in se zjutraj pričel vlačiti proti mestu ves upadel, suh in obnemogel.

Zadnji mesec ni plačal še hrane ne stanarine in to ga je grizlo in rezalo, da ni našel več nikjer miru. Vedno mu je šumelo in se vrtelo po glavi vprašanje, če že ve vdova, če že ve Julka, kako je ž njim.

V mraku na praznik vseh svetnikov je zunaj v veži vdova Kostrelka dvakrat po nepotrebnem zakašljala in odšla v kuhinjo, Julka pa je istočasno potrkala na Petrova vrata.

Peter je ležal vznak na postelji, sklepal obe roki zadaj pod glavo in gledal v strop. Nad trkanjem se je predramil, planil pokoncu in sedel zopet nazaj na posteljno vznožje. „Naprej!“ je rekel preplašeno. Julka je vstopila.

Oblečena je bila nedeljsko. Okroglo okoli glave počesani lasje so se ji krasno prilegali, rdeči zdravi obraz je kazal veselje in prijaznost in mlade črne oči so sijale.

„Kakšen puščavnik si ti, Peter,“ je rekla prijetno — „oh, kakšen puščavnik!“

Sprijela je roke, stegnila jih in napela, kakor bi ji bilo vse pretesno na tem svetu. Peter se je nasmehnil, ali ponarejeno. Njegov obraz ni bil vesel.

Julka se je še enkrat stegnila, nato pa prijazno sedla tik Petra na posteljo.

Mrak je bil po izbi, zunaj meglena jesen, ali tik Petra je sedela taka mladost in pomlad, da je zmogla mrak in meglo in jesen. Objela ga je nekakšna tema, strah.

„Zakaj pa ne prideš nič k meni v sobo?“ je vprašala Julka in gledala prijazno v njegov bledi in koščeni obraz.

„Saj šivaš, saj vedno šivaš!“ je rekel Peter v zadregi. Čeljusti so se mu tresle in mraz ga je spreletaval.

„Ali če šivam,“ je odgovorila Julka, „zaradi tega vseeno lahko s teboj govorim. Saj šivam z rokami, ne z ustmi!“ — In zasmejala se je, da je njen živahni dekliški smeh tako bodro zazvenel v zraku, kakor bi se bal udariti ob vlažne stene in izzveneti.

Peter je vzdihnil nevede.

„Čemu?“ ga je vprašala Julka in prijela njegovo suho mrzlo roko. „Oh . . . ti . . .“

Zdaj se je lotil Petra občutek, kakor bi se mu v prsih nekaj lomilo, kaka skala, kako ogromno deblo ali nekaj podobnega teškega. S trudom je izpregovoril: „Ti ne veš, ali ti ne veš še, ne veš še vsega tega . . .“ In glas mu je pošel.

„Ti . . . oh . . .“ se je smehljala Julka in stisnila njegovo roko, ki je bila postala potna, na svoje mlade dekliške prsi. „Ali ne vidiš, nisi še videl? Mama in jaz, obe te imava radi! Jaz, če hočeš . . . sem tvoja . . .“

Peter je nenadoma planil na noge, zgrabil pomečkani klobuk, ki je ležal na mizi, drl skozi cestna vrata na prosto in tam brez cilja proti mestu in zopet nazaj proti vasi. Tak še ni bil nikoli. Misli so begale kakor krpe težkih cunj, ki bi jih kdo pobiral jezno od tal, metal kvišku, pa zopet ob tla. Več se ni mogel zbrati in v splošni zmedenosti mu je padlo na um ime Šimona, čevljarja Šimona. Dirjal je naravnost v njegovo stanovanje.

Čevljar Šimon je bival zdaj daleč na drugem koncu vasi, šival je v podstrešni izbi, ki je imelo eno samo okno nizko v steni. Ko je zagledal Petra, je namrgodil obraz in se takoj razjezil. „Kaj si se pa pritepel?“ je vprašal. „Saj ne znam jaz delati za take gospode čevljev!“ —

„Joj!“ je rekel Peter. „Zato sem prišel k tebi, ker nimam prijatelja, nimam ga. Ob službo sem, zato sem tudi prišel. Vse je izgubljeno!“

Peter je sedel na staro skrinjo v kotu in njegova bledoba je dobila čudno turoben lesk v žarkih drobne lučice, ki je gorela na čevljarjevi mizici.

„Hehehe!“ se je rezko smejal Šimon. „Prav ti je! Veš, zakaj ti je prav? Zato, ker si falot! Nadutež! Bog že ve, komu je treba greben postriči!“ —

Nastal je molk. Šimon je brskal med orodjem, vedno mrgodil obraz, privlekel izmed klešč kratko vrvico in jo vrgel Petru v naročje. Pri tem se je jezno smejal in izpregovoril: „Ná! Hehehe! Obesi se, grdobar! Nisi drugega vreden!“

„Bila sva, jaz in ti, svoje dni prijatelja!“ je spomnil Peter, ali Šimon ga je takoj prekinil: „Zato si me ven vrgel, ker sva bila prijatelja!“ In zasmejal se je zopet in dostavil: „Smolo imam tukaj, ali vam nič ne smrdi po smoli, gospod diurnist?“ —

„Kako bi, kako . . .?“ je trgal Peter stavke in Šimon mu je nad vse mere cinično odgovarjal: „Saj sem ti že svetoval, prijateljsko seveda. Tudi vrvico sem ti daroval! Obesi se, kako pa! Ker si lump!“ —

Peter je skočil na noge in zopet oddirjal po stopnicah na plano. V njegovi notranjosti se je vse zvračalo drugo preko drugega. Srce, pamet, vest. Zabrisalo se je vse, vse zmešalo. V ušesih je pel Šimonov svet in gonil dalje povprek čez polja proti gozdu, ki je stal črn in meglen v ozadju.

Kamen, ki je gledal na njivi iz zemlje, je mimoleteč siknil: Obesi se! Jablana, ki je samevala sredi trate, je stresla zadnje liste in zašumela: Obesi se! In tudi zemlja sama, zemlja sama. Tam nekje že čisto tik gozda je zinila, odprla široka usta kakor rjava ogromna žaba in hlastnila v Petra: Pa da! Obesi se!

Peter je zlezel na gaber in tam je kmalu umrl. —

* * *

Nekako drugo sedmino dni po teh dogodkih je povabila vdova Kostrelka oštirja Slepiča, ki je govoril skozi okno z Julko, v hišo in sobo. Ko je prišel, je to pot drugič dvakrat zapored po nepotrebnem zakašljala in odšla v kuhinjo.

Ko se je vrnila, je sklenila roke k molitvi in pričela: „Kakor vidim, kakor vidim . . .“

Nagnila je glavo, dvignila roke in dodala z ihtečim glasom: „Materin blagoslov naj vaju spremlja . . .“

Donesek k življenjepisu Janeza Trdine.

Priobčil **Davorin Majcen.**

Med literarno zapuščino Trdinovo, ki jo je hranil dozdaj g. dr. A. Poznik,[1] notar v Novem mestu, se nahaja v obilici raznih pisem pisateljevih osebnih prijateljev, urednikov, literatov in slovanskih politikov tudi prošnja, ki jo je Trdina l. 1874. poslal „Visokoj kr. zemaljskoj vladi kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije u Zagrebu", da bi ga spet nastavila kot rednega profesorja, ker je bil, kakor znano, za vlade zloglasnegaa Bacha pred časom upokojen. Ker to ni navadna uradniška prošnja, kakor jih je nakopičenih po raznih uradih v zasluženi pozabnosti na tisoče, ampak znamenit dokument za poznavanje individualnosti enega najoriginalnejših naših pisateljev, jo objavljam v „Zvonu", prepričan, da se zanimajo za usodo pisatelja prekrasnih „Bajk in povesti o Gorjancih" tudi širši krogi slovenskega občinstva, ki ga pač ne bo motilo, da je ta prošnja spisana v hrvaščini. Glasi se v izvirniku doslovno takole:

Visoka kraljevska zemaljska vlado kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije!

Pokorno podpisani služio je dvě godine kano naměstni učitelj, a dvanajst godina kano pravi gimnasijalni profesor u Hrvatskoj. Usléd različitih osvada i poslě dugotrajnih iztraga bio je umirovljen 1. srpnja 1867.

Naj teža osvada je glasila, da buni školsku mladež proti dinastiji, državi, crkvi, věri itd. Pokorno podpisanomu o tom ne treba mnogo govoriti. Ovakova nepodobština zove se zločin i spada pred sud. Radi nje bila je i proti njemu povedena kaznena iztraga, koja svršila se je time, da je naj prije kr. zemaljski sud u Zagrebu, a zatim i kr. županijski sud na Rěci tužbu zabacio radi pomanjkanja čina. Ovim rěšenjem bila je bez dvojbe izrečena podpuna nevinost obtuženikova.

Pokorno podpisani usudjuje se progovoriti několiko rěči o svojem službovanju. Propisani izpit položio je u Beču za cělu gimnasiju g. 1853. Budući izpitan po novoj sistemi medju prvimi, bio bi si lahko našao svoj kruh u Ljubljani, Trstu, pa i u istom Beču ali nije htio. Da uteče oblasti tudjega jezika i potrebi němačkoga

---

[1] Gosp. dr. Pozniku izrekam na tem mestu iskreno zahvalo za prijaznost, s katero mi je prepustil vso Trdinovo literarno ostalino, kolikor je je bilo pri njem.

predavanja došao je na gimnasiju varaždinsku. Poslě dvě godine bio je imenovan c. kr. profesorom i prem̌ěšten na Rěku. Ako itko, to može tvrditi o sebi on, da je privelo ga u učiteljski stališ istinito zvanje i nutarnje nagnutje. S toga obavljao je svoju službu lahko, radostno i točno te činio i više nego mu je stroga dužnost nalagala. Podučavao je mladež ne samo u školi, već mnogo puta i na šetnji ili kod kuće, dapače, kada je bolovao, i u postelji. Školi žrtvovao je sve svoje sile, jer je nije smatrao za teret, koj mu je nositi za nevolju, da ga hrani, već za město naj milije zabave i duševnoga odmora. Školski praznici su čestu mu dosadjivali, školski sati i posli nikada. Jer je ljubio dijake kano rodjenu děcu, ljubili su i oni njega te ga rado slušali i poslušali, da jih nije trebao mnogo opominjati i siliti na red ili marljivost. Medju učiteljem i učenici razvilo se je naj iskrenije prijateljstvo, koje uztrajalo je sve do dana današnjega. Osim historije i geografije predavao je sedam ili osam godina grčki, jedanajst godina hrvatski jezik i několiko polugodišta takodjer latinski. Sve ove predmete trsio se je tumačiti istom temeljitošću i sdušnošću te jih učinio zanimivimi i jasnijimi time, da jim je dao po mogućnosti narodni pečat i značaj. Klasičke jezike prispodabljao je s slavenskim ne samo glede oblika i skladnje, već i glede misli i pojmova. Uz Homera ležale su mu uvěk junačke narodne pěsme, koje razjašnjuju mnoga města bolje od naj učenijih němačkih tumača. U historiji i geografiji obazirao se je naj više na slavjanske narode i zemlje, za opis trojedne kraljevine trebao je na pr. naj manje měsec dana. U pověsti slědio je svoje osvědočenje, dobiveno iz poslědaka znanstvenih iztraživanja i vlastitoga razmišljanja. Držao se je zlatnih pravila: *a*) da se u školi ne smě ništa kazati, što nije istina, *b*) da ne treba kazati svega, što je istina i *c*) da se ne smě ništa tako izostaviti i zamučati, da bi pokvarila se prava slika historičkih lica i dogadjaja. Pokorno podpisani govorio je mladeži na dan često po pet sati i više. Naravski je, da nije mogao klasti svake rěči na tanka měrila. Gděkoji izrazi bili su mu bez dvojbe preoštri ili prekrupni ali radi posve ozbiljnoga směra svojega dělovanja je uvěren, da nisu nikoga sblaznili, osobito, ako se pomisli, da duh našega jezika ublažuje smisao mnogim rěčim, koje bi u prevodu tudje uho uvrědile. Glede hrvatskoga jezika moram osim toga priměτiti slědeče: 1. Ja sam položio izpit iz pověsti, zemljopisa, crkvene i nove slovenštine, ne pako iz hrvatsko-srbskoga jezika i dotične književnosti. Za ovaj predmet nisam se jagmio, bio mi je naložen. Svoje ravnatelje molio sam više puta, da mi ga oduzmu i predadu

kojemu strukovnjaku i Hrvatu, budući mi nije činilo se shodno i prilično, da ga predaje Slovenac, koj grěši i s naj boljom voljom svaki hip proti štokavskemu naglasu a često i proti posebnostim hrvatskoga sloga. Ovu okolnost moram već zato iztaknuti, jer me je postigla kazna (mirovina od 300 forinti u 36. godini života ne može zvati se drugčije nego naj težom kaznom) uprav radi hrvatskoga jezika, dakle radi predmeta, koga po zakonu nisam bio dužan predavati. 2. Kad sam se ovoga predmeta već latio, htio sam ga i svladati i onako tumačiti, kako zapovědao je zakon. Bilo je to vrlo mučno. O pověsti narodne literature nije se napisala do tada još nijedna školska pa niti druga koja poveća knjiga. Iz ovoga uzroka je nije sistematički i pragmatički, koliko mi je poznato, nijedan profesor na nijednoj gimnasiji predavao osim mene. Ja sam si ju sastavio sam iz izvora, raztrešenih u sto različitih knjigah i časopisih. Tada nisam mogao slutiti, kako pogibeljna biti će za me ova marljivost. Moja historija hrvatsko-srbske literature nije bila i nije mogla biti dělo savršeno. Njezine nedostatke sam dobro znao i ćutio te sam ju zato i svake godine savěstno izpravljao i umnožavao. Ako išto na světu, mora biti slobodna kritika književna, jer bez nje neima napredka literaturi. Došao sam simo tamo do poslědaka, koji se nisu slagali s običnim mněnjem. Dignuo sam n. pr. visoko Nalješkovića ali nisam priznao klasičnosti ni Palmotiću, ni M. Relkoviću pa niti istomu A. Kačiću, premda je on medju svimi pěsnici svojemu narodu možda naj više koristio. Radi toga predbacivala mi se je strast i pristranost, nu po duši mogu kazati, da bez razloga. Pisatelje presudjivao sam strogo ali ne zlobno. Ja bi naj volio, kada bi bili svi sami prevejani klasici. Istom strogošću kako dělovanje tudje sudio sam i svoje. Napominjući prevode Homera na slavenske jezike, rekao sam iskreno, da ono što sam preveo iz njega ja u „Slovenskoj Bčeli“ ne valja ništa i ne može ništa valjati, jer nisam sam pěsnik. Govoreći o narodnih historicih nazvao sam svoju pověstnicu slovenskoga naroda nezrelim plodom svoje nezrele mladosti. 3. Historije hrvatsko-srbske literature nisam diktovao niti uzajimao komu svojih rukopisa. Pripovědao sam ju na izust i mladež je za menom pisala. Nu ja se nisam zadovoljio tim, da si zapamti samo ono što čuje od mene, htio sam ju prisiliti, da počine i sama misliti i raditi. Neprestano davao sam joj u ruke knjige boljih pisaca, da jih pročita, da si stvori o njih i svoj sud, da si napiše iz njih izvadak te mi pokaže, kako jih je razuměla i što je iz njih naučila. Isto tako sam ju nagovarao, da se upozna s kritikom drugih

muževa, nalazećom se u predgovorih novih izdanja starih knjiga ili u literarnih časopisih i u obće sa svimi razměrami, koje su naprědak književnosti ili pospěšivale ili zadržavale. Marljiviji i bistroumniji mladići su me poslušali te proplitali moju pověst i svojimi opazkami i priměthami, medju kojimi bilo je dakako i dosta nezrelih i neuměstnih. Svoju mudrost i nemudrost crpili su někoji i iz saborskih govora i razprava koje su našli u novinah. Kako je gorski potok bujan i silovit, biva i vatrena mladež često burna i „radikalna", dopadaju se joj naj više misli drzovite, nenavadne, nove, exclusivne i excentrične. Njezini junaci zovu se Starčevići, Miletići i. t. d. Ona piše sve živimi i vapijućimi bojami. Znanstvena trěznost i uměrenost dolazi joj istom s godinami u težkoćah i nesgodah praktičnoga života. Nije se dakle ni malo čuditi, da su priměšali někoji mojih mladih slušalaca historiji narodne literature koješta nerazboritoga, što se je kasnije sve pripisivalo meni, kao da sam tobože ja ovako pripovědao. Moja nakana je bila sigurno dobra; htio sam mladež duševno věžbati, priučiti ju na samosud i samorád ne pako na psovanje počitovanja dostojnih osoba i slavnih čina. Povod iztragam proti meni dao je uprav rukopis někoga odličnoga dijaka, koj je htio izdvojiti, misleći, da je on kriv nesreći ljubljenoga učitelja. U ostalom moram i sam priznati, da je moja historija i kritika hrvatsko-srbske književnosti u tom zbilja pogrěšila, da je obsizala i proizvode živih pisatelja. Ovu pogrěšku barem poněšto izpričava okolnost, da me je navela nanju uprav školska čitanka, koja je takodjer napunjena děli živećih još pisaca ili njihovih nedavno umrvših drugova i predšastnika. —

U obće morao sam čuti težki, za me pregorki prigovor, da kvarim školsku mladež. Ako bi se mogla ova ogromna krivica mi dokazati, zaslužio bi ja bez dvojbe veliku, dapače naj veću kaznu, koju zakon poznaje. U ovom slučaju morao bi ja sam priznati ne samo to, da mi se je dogodilo pravo, već bi morao i dalje poći te reći, da se je postupalo samnom preblago, da nisam vrědan ni novčića mirovine. Mnogo sam razmišljao, nisam li zbilja što takova govorio ili radio, čime bi se bili pověreni mi učenici mogli zavesti stranputice i sunovratiti u bezdan nenravnosti. Izpitavao sam savěst, nu ona je sve mirovala i šutila, duša mi je svědočila, da nisam navalio nanju nikada ovoga neoprostivoga grěha. Svoje dijake podticao sam vazda na krěpostan život, na značajnost, na požrtvovnost za sve, što je dobro, plemenito i uzvišeno. Svakomu učitelju su naj stroži i naj pravedniji sudci njegovi bivši učenici. Ja mogu biti zaista

zadovoljan z mněnjem, što ga imajo o meni moji. Jednoglasno sažaljivali su moju sudbinu i potvrdili štetu, što me je škola izgubila. Da bi mogao laglje živěti, htěli su me podupirati i novcem. Više od sto i četirdeset njih poslalo mi je adrese, pune naj toplije ljubavi i naj dubljega počitovanja, u kojih su mi se zahvalili na svih dobrih naukah, što su jih od mene primali. Na ove adrese mogu se tim više pozvati, jer su jih moji někadašnji dijaci priobćili i u različitih domaćih i tudjih novinah. Nisu me zaboravili ni onda, kada sam već davno bio preselio se ovamo u Dolenjsku. Někoji nisu marili niti za daleki put niti za veliki trošak te su mi došli u pohode, da me vide još jedan put i da mi izkažu i ustmeno ona čuvstva, koja su mi bili izrazili u adresah. Učitelj, koj dobiva od svojih učenika toliko izjava i znamenja naj iskrenijega saučašća, jih lě nije mogao kvariti. Uprav u mladeži je moralna ćut naj budnija i naj tanja. Čověku, koji ju je zaveo i izopačio, nije se još nikada zahvaljivala, već ga je prezirala i proklinjala. Naj bolji dokaz moje nedužnosti glede ovoga prigovora su činjenice. Jer me je mladež ljubila, imao sam nanju u svakom obziru znatan upliv. Da je bio ovaj upliv zbilja zao, ne bile izostale niti zle poslědice, mladići bi se bili ne samo kvarili već i pokvarili. Ali niti se nije našao dosele niti će se naći u buduće nijedan priměr ove vrste i to je naravski: jer nisam nikoga kvario, nisam mogao nikoga niti pokvariti. Moji bivši učenici su sada ćudoredni svećenici, sdušni činovnici, valjani učitelji itd. rěčju, pošteni i počitovani ljudi, bili u kojem mu drago stališu.

Bila se je o meni jako razširila te mi je takodjer mnogo škodila misao, da povlačim svoje učenike u vrtljog političkih i stranačkih strasti. Toga nisam nikada činio. Kano inostranac uživao sam u Hrvatskoj vrlo ograničena politička prava. Kod izbora poslanika za sabor smio sam dati svoj glas, sve drugo bilo mi je zabranjeno, iste županijske skupštine bile su uslěd posebnoga zaključka rěčke županije otvorene samo rodjenim sinovom trojedne kraljevine. Već iz ovoga uzroka me borba hrvatskih stranaka nije mogla toliko zanimati, osim toga činila mi se je tako mrzka, da nisam zanju niti volje imao. Pověst me uči, da su političke stranke i za velike i svěstne narode strašno opasne, za male i nesvěstne pako uvěk pogubne i ubitačne. Ja zazirem od svakoga razdora u domaćem taboru. Onoga idealnoga stališta slavenske uzajamnosti, ljubavi, sloge i bratinstva nisam ja nikada ostavio niti ću ga ikada ostaviti. Moje neštetno negodovanje bilo je napereno proti svim strankam bez

razlike, ili, bolje govoreći, proti strankarstvu, jer si osobito za slaba jugoslavenska plemena spasa ne mogu misliti bez sloge. Ovu istinu uviděli su u naj novije vrěme svi razumni i pošteni hrvatski državnici i domoljubi te su se prekrasno dogovorili i složili i, kako pokazuju već dosadašnji uspěsi, zaista ne na kvar, već na naj veću blagodat domovini. Mladeži predavao sam historiju, geografiju, statistiku. Svi ovi predmeti raz jašnjuju politične razmere. Isto tako morao sam u pověsti narodne književnosti napomenuti sve političke dogadjaje, koji su uplivali na njezin razvoj. Ovakovom zakonom propisanom i dozvoljenom politikom sam se dakako mnogo bavio ali agitovanje nije me nikada i nigdě veselilo. Za ovaj bučni rad mene narav nije stvorila, budući mi nije podělila niti spretnosti, niti laskavosti niti govorničke zmožnosti. U prijateljskom krogu razglabali smo narodna i medjunarodna pitanja mnogo puta ali se ne bi moglo tvrditi, da su me zanimala više, nego moraju zanimati u obče svakoga izobraženoga čověka. Nikada nisam dělovao u kakovom političkom društvu ili klubu, izuzamši dva historička članka o rěčkom pitanju nisam dopisivao niti u politične novine. Da mi je dopadala se agitacija, bio bi otišao poslě svoga umirovljenja u Zagreb, Ljubljanu ili na koje drugo politično borište, ne pako u Novo-město, gdě se u tom obziru ne da absolute ništa činiti i opraviti. Tako pun činovnika i drugih od njih odvisnih ljudi kako Novo-město, nije možda nijedan grad u čitavoj Austriji. Medju njimi ima uvěk gospode, koja su jako neprijazna narodnomu životu i gibanju. Zaměraju mi strašno već to, da s rodjenimi Slovenci govorim samo slovenski a ne němački. Da sem kakav politički rovar, bila bi me već oddavna zanjušila i pograbila. Ali ja joj nisam dao prilike, bavio sam se svojimi etnografičkimi študijami i živio mirno, bez ikakova sukoba s uredi, sve do danas. Lanjske godine poludili su i slovenski domoljubi te se razdělili na dvě, medju sobom bezobzirno se pruće stranke. Ja s svoja stališta morao sam ovaj razdor osuditi; pristati nisam mogao uz nijednu stranku. „Staroslovenci" ponudili su mi uredništvo svoga „Slovenskoga Gospodara", „mladoslovenci" město kod redakcije „Slovenskoga Naroda". Ja nisam primio niti one, niti ove ponude, jer smatram, kako rekoh, stranačku politiku za pogibeljnu. Volio sam živovariti i dalje od svoje male mirovine u naj skrajnijoj bědi, bez ikakove udobnosti života (zimi n. pr. brez tople peći) nego služiti si plaću dělom, koje se ne slaže s mojim osvědočenjem.

(Konec prihodnjič).

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

5. Oficial ali oficijal?

„Antibarbarus“ uči na strani 64. in 65., da moramo tujkam s skupino „i + samoglasnik“, kakršna je n. pr. oficijal, puščati „izvirno (latinsko, grško ali italijansko) obliko“ in da vanjo ne smemo vtikati zev zapirajočega *j*, ker je to baje v navadi le na koncu besed. Strinja se torej g. Tominšek v tem oziru z naukom Levčevim v „Pravopisu“ (§§ 467—469). V svoji knjižici „O Levčevem pravopisu in njega kritikah“ sem na str. 144. in dalje pretresal ta nauk ter prišel do čisto drugačnega resultata. Dokazal sem, da ne smemo tujih skupin iz dveh samoglasnikov, katerih prvi je *i*, mešati s takimi skupinami v tujih besedah, ki imajo na prvem mestu kak drugi samoglasnik in ne *i*. Tujke namreč, ki smo jih sprejeli v naš jezik, nam jasno kažejo, kako ravna v prvem primeru ž njimi narod. Če govorimo špijon, škorpijon, misijon, gvardijan (ideja, materija) itd., moramo sklepati iz tega, da bi narod ravnal enako tudi z drugimi, če bi jih bil sprejel že prej. Pokazal sem dalje, da tudi jeziki, iz katerih imamo take tujke — in to nista neposredno grščina ali latinščina, ampak moderni jeziki —, da tudi ti ne poznajo izgovora *ia*, *ie*, *io*, *iu*, ampak le izgovor *ii̯a*, *ii̯e*, *ii̯o*, *ii̯u* (i̯ = približno našemu *j*), oziroma *i̯a*, *i̯e*, *i̯o*, *i̯u*, da torej stoji v njih *ia*, *ie*, *io*, *iu* le za oko.[1] Če pa je tako, potem je naša pisava *ia*, *ie*, *io*, *iu* le golo in nepremišljeno posnemanje tujega pravopisa, nikakor pa ne kaže ni pravega tujega niti ne našega izgovora. Na mednarodnost

[1] Najbolje razvidimo to iz izgovora nekih nemških narečij, v katerih prehaja i̯ v spirantični γ: Šlęziγεn za Schlesien; prim. tudi n. Käfig iz rom. chevia (it. gabbia, lat. cavea). — Glede slovanščine piše Olaf Broch (Slav. Phonetik 259 d.): „Bei der Berührung zweier Vokale, die verschiedenen exspiratorischen Silben angehören und von denen die erste geringere Schalfülle als die letzte besitzt, nimmt der Exspirationsstoß der zweiten Silbe leicht seinen Anfang, bevor noch die Artikulation des ersten Vokals geöffnet worden ist, so daß der letzte Teil dieses Vokals losgerissen und wie ein unsilbischer Laut in die nachfolgende Silbe hinübergezogen wird. In den slavischen Sprachen begegnet diese Erscheinung bei *i|a*, *i|e*, *i|u* usw.; sie ruft die Aussprache *i|i̯a*, *i|i̯u* usw. hervor. Der Ausgangspunkt für diese Aussprache liegt nicht in einer Artikulation des „*j*“, doch die Tra-

se tudi ne smemo sklicevati, ker naš jezik je za — nas in ne za tujce. Tudi se po nikakem ne smejo z gg. Tominšekom in Levcem staviti besede socijalen, materijalen in idealen, individualen na isto stopinjo, ker se samo v prvih odpravlja zév, v drugih pa ne. Zategadelj je vojska zoper besede hi*j*erarhija, di*j*alog, pi*j*onir neopravičena, zoper tejolog, sensuvalen pa nepotrebna, ker te pisave nihče ne zahteva. Potemtakem nam je pisati *ija*, *ije*, *ijo*, *iju* povsod, najsi stoje te skupine v sredi ali na koncu besed; v drugih samoglasniških skupinah (razen končnega *ea*, ki postaja *eja*: *ideja*) pa ostaja tudi pri nas hijat, torej: senzualen (s *z*, ker imamo besedo iz nemščine), januar, februar. teolog . . ., pa tudi idealen, ker *ea* tu ne stoji na koncu besede. Zastran Slovencem neznanega ženskega imena Lea, ki ga omenja g. ravnatelj Tominšek, pa res ne bomo spreminjali naše pisave; če je ta Lea Rahelina sestra, jo Slovenci prekrste v Lejo (prim. ideja, pa pazi tudi na grško Λεία) ali v Lijo (gl. Wolfovo Sv. pismo), če pa ima kaj opraviti z Leonom, jo slovenski pisatelj sme pač imenovati Levo (z drugačnim *e* kakor léva [roka]). Tudi pevec bo mogel že iz konteksta spoznati, da mu je kaj peti pijâno (potihoma, rahloma), ne pa pijáno, kakor vinski bratci v krčmi. Kar velja o *io*, to velja tudi o *oi*, torej: stojik, stojičen.

6. Množinski rodilnik. — Ministerstvo ali ministrstvo?

Na strani 65. obuja „Antibarbarus" iz mrtvila končnico *-ij* za množinski rodilnik, „ki smo(?) jo rabili — kakor trdi — do l. 1899." Zakaj ni tukaj navel tudi letnice, *od kedaj* „smo" jo rabili? Menda zato ne, ker bi bil našel, da so nekateri začeli pisati *-ij* le okoli 25 let prej, to je v času, ko je Levstik začel širiti svoje novotarije. Petindvajset let je torej živela ali životarila ta revica v našem slovstvu. Celih 314 let je Slovenci niso pogrešali, dokler niso nekateri hrvaški slovničarji zapeljali Levstika, da jo je izkopal iz stare slovenščine, kjer se pa tudi ni glasila *ij*, kakor je on mislil. „Antibarbarus"

dition der slavischen Sprachen scheidet nicht i̯ und *j*; deshalb gibt die erwähnte Verteilung der Exspiration dem Slaven den Eindruck eines „*j*" oder i̯ ganz wie bei *j*, i̯ andern Ursprungs; ein *I-ta-li-a* kann auf diesem Weg den Eindruck *I-ta-li-ja* hervorrufen, und das das losgerissene i̯ kann sich, je nach Umständen, weiter entwickeln, zu einem engeren i̯ als das *i*, von dem es losgerissen wurde, und gar zu dem Spiranten *j*, letzteres wohl besonders leicht, wenn der Akcent auf den nach *i* folgenden Vokal fällt."

zagovarja svoj zahtevek s tem, da nam je je treba v razlikovanje ednine od množine, kakor da bi pisatelji pred letom 1864. mešali obe števili. Zgleda, ki nam jih navaja, („slava čednosti“ in „slava čednostij“) se mi zdita prav nesrečno izbrana. Če že rabimo take abstraktne samostalnike v množini, jih rabimo vendar le v zvezi s pridevniki ali zaimki; potem pa imamo znak plurala že na pridevniku ali zaimku in ga nam ni treba še posebej razvešati na samostalniku. Ko bi se ravnali po takih zahtevkih, kakor jih izraža „Antibarbar“, potem bi morali tudi ločiti v pisanju, recimo edninski rodilnik vasi in množinski imenovalnik in tožilnik vasi. To vendar nikomur ne prihaja na misel. Če že zahtevamo razlikovanje edninskega in množinskega rodilnika pri konkretnih samostalnikih, nam je večinoma dovolj jasno in krepko daje povdarek. On kaže, imamo li opraviti z ednino ali množino. Edninski rodilnik (in enako dvojinski in množinski imenovalnik in tožilnik ima naglas ͡ (kostȋ), množinski rodilnik pa ˊ (kostí). Prvotno je bilo[1] kostijъ̀, iz tega je nastalo kostьjь̀ ali kostijь̀ ali morda bolje izraženo kostьi̯ь̀ (s konsonantičnim *i* in ne s spirantom *j*). Pred odpadom končnega ь je izpal soglasnik *j* in skupina *i*ь̀ ali ьь̀ je dala *í* (kostí; prim. Škrabec, Cvetje XIII. 8). Valjavec v spisu „Glavne točke“ (Rad *132*, 210) izvaja kostí iz kostijъ̀, kar je dalo dalje kostijь̀, kostiь̀, kostiì in naposled kostí. Oba ta učenjaka štejeta pisavo kostij za očitno napačno. Enako smo dobili iz novъjь naš novi. Zakaj tukaj ne zahtevajo tisti, ki zagovarjajo končnico *-ij* v množinskem rodilniku, za naš književni jezik pisave *-ij* (novij)? Že Škrabec je na omenjenem mestu opozoril, da se pisavci končnice *-ij* ne smejo sklicevati na ruski kostéj; ruščina ima namreč poleg novòj tudi novaja in novoje, tam torej *j* ne izpada kakor pri nas, ki imamo poleg novi le nova, nove (dijalektično za novejše novo). Potemtakem naj počiva končnica *-ij* za množinski rodilnik tudi še nadalje v grobu, saj so jo zavrgli tudi Srbi in Hrvatje, ki so začeli celo naš *-ij-* v sredi besed krčiti v *i* ter pišejo a̰ustriski za naše avstrijski, česar seveda nečem priporočati, da se ne razdere že dosežena edinost v naši pisavi. Potemtakem bomo v gen. pluralis ijevske sklanje pisali kakor doslej le *i*; samo pri samostalnikih na *ija, ije* (pl. fem.), *je* (iz ь*je*, *ije*, neutr.) ostanemo pri *-ij*: sodnij, realij, kopij,

[1] Pred kakimi 20. do 10. leti se je v teh sklonih rabil ravno nasprotno: ’ za edninski, ͡ za množinski rodilnik. To zadnje naglaševanje je zakrivil Cigale, ker je je sprejel iz hrvaščine, kjer je stvar seveda v redu.

dasi bi narod v resnici govoril tukaj nekoliko drugači (to je sodní, reali ali realji in kopji).

„Antibarbarus“ se je na strani 65. doteknil tudi pregibnega *e* v končnih skupinah samostalnikov v množinskem rodilniku. Pripušča ga le v tistih, ki se končujejo z *l r m n v* in *j*, v vseh drugih primerih pa po njem ne smemo rabiti pregibnega *e*; torej moramo pisati cvetk, svetilk, stavb, kolesc, burk, lastovk, gnezd, lučk, pevk, jajc, vežb, točk, tresk, ovc itd., češ, to odgovarja narodni izreki. Lepo je, sklicevati se na narodno izreko; toda narodni izreki odgovarja tudi petk (prim. cvetk), lilk (pr. svetilk), dolgolasc (pr. kolesc), ščurk (pr. burk), pristavk (pr. lastavk), ključk (pr. lučk), osevk (pr. pevk), krajc (pr. jajc), obročk (pr. točk), pésk (pr. tresk), pévc (pr. ovc). Komu neki pa bi prišlo na misel, da bi v sedanjem zgodovinskem stanju našega knjižnega jezika začel res pisati pésk, petk, ščurk, pristavk itd.? Pač živi duši ne, ki le nekoliko pozna knjižni jezik. Zategadelj je potrebno, da se pregibni *e* vtika tudi v take in enake besede, ki jih je v množinskem rodilniku naštel g. ravnatelj Tominšek. O teh stvareh sem obširno pisal v že omenjeni knjižici „O Levčevem pravopisu“ 122—125, kjer sem pohvalil Peruška, da se je uprl dozdaj veljajoči samovoljnosti. Tam najdeš precej na široko razpredeno vprašanje o neločljivih in ločljivih končnih samoglasniških skupinah, ki ga tukaj ne morem ponavljati.

Kako more „Antibarbar“ iz tega, ker pišemo sester od sestra, oken od okno, igel od igla, pisem od pismo, cesarstev od cesarstvo, naenkrat sklepati „Pišimo zato tudi minist*e*rstvo!“, tega ne morem prav umeti. Saj vendar ne bode zahteval, da pišimo sesterski namestu sestrski? V svoji knjižici „O Levčevem pravopisu“ (str. 5—8) sem iz prekmurščine in kajkavščine, ki poznata zlogotvorni *r*, natančno dokazal, da nam je *er* zanj pisati le na koncu besed, ne pa v njih sredi. V sredi je pisava *er* vpravičena le tedaj, kadar *e* ni pregiben: štajerski, pleterski. Zdi se mi celo, da se je „Antibarbar“ dal naravnost zapeljati nemško-latinski obliki Ministerium in da tudi on povdarja svoje ministerstvo na samoglasniku *e* (nam. minīstrstvo), česar pa ne sme, ker je beseda slovenska tvorba od minîster, gen. ministra. Tvorba ministérstvo je toliko vredna, kolikor bi veljala tvorba mojstérstvo od mojster.

7. Pavlina Tratnik ali Pavlina Tratnikova?

Na strani 61. in 62. se je „Antibarbar“ uprl sedaj splošni navadi, po kateri imenujemo ženo gospoda Janeza Tratnika gospo Tratnikovo; on zahteva, da jo moramo klicati gospo Tratnik. Zoper novo nazivanje se bori zopet z — blagoglasnostjo. Kakor nima v jezikovnih vprašanjih blagoglasje nič odločati niti za pravilnost niti zoper pravilnost kake oblike ali zveze, tako je moramo šteti za subjektivno mušico Antibarbarovega pisca tudi v tem vprašanju. Nihče nam namreč ne more z dobrimi, res na evfoniji oprtimi razlogi povedati, zakaj je lepše gospa Tratnik kakor gospa Tratnikova. Kdor hoče tukaj odločati, temu more Prešeren prav primerno ponuditi polno skledo svoje kafhe ali kame. Toda gospa Tratnikova, pravi gospod „Antibarbar“, bi sama zase že še šla, nikakor pa ne sme zraven nje stopiti v javnost še „gospa Abramova, Begunova, Cizejeva, Čepinova, Dušanova, Gmajnarjeva itd.“, češ, „to se grdo sliši, tak podaljšek je nepotreben in moti.“ Koga neki? Mene prav nič! Morda to moti kakšnega partenopipa, ki ne vé, kateri teh gospa naj daje prednost. Zakaj bi podaljšek -ova ne pristojal lepi Dušanovi ali Cizejevi gospe, če pristoja sloki in škrbavi gospe Tratnikovi? Čemu naj bi se ž njim ščeperila po „Zvezdi“ in naših časnikih ta sama in ne tudi druge, pa naj jih bo tudi dvanajst vkupe? Če ga pripuščamo Tratnikovci, ga moramo dopustiti tudi Dušanki in Begunki in vsem drugim, sicer nas le te lehko pograbijo za brado in nas začno učiti kozjih molitvic. Z lepoglasjem torej ni nič!

„Antibarbar“ misli nadalje, da gre podaljšek -ova le neomoženim dekletom (torej Jamnikova Franica, to je Franica očeta Jamnika), ne pa tudi omoženim ženam, ki jih narod navadno imenuje le s končnicami (*a*), *(i)ca*, *ka*, *ulja* itd.: torej žena moža Završnika — Završnica, Mrmolja — Mrmoljka, Kovač — Kovačica, Jošt — Joštovka, Smrdèl — Smrdéla, Strah — Strahulja . . . In tako vendar ne bomo imenovali naših gospa, ki bi se lepo zahvalile za taka imena! Tudi jaz mislim, da bi se grdo namrdnile, če bi jih kdo tako poklical. Toda „Antibarbar“ je pozabil povedati, da se naposled namenjene tvorbe nikoli ne rabijo niti s pristavkom gospa, to je, da se nikoli ne pravi *gospa Mrmoljka, *gospa Kovačica, niti ne s krstnimi imeni, to je, da se nikoli ne pravi *Jera Joštovka, *Marija Mrmoljka, *Ana Kovačica . . . Zatega delj tudi nikoli ne bomo rekli *Pavlina Tratnica ali *Pav-

lina Tratnikovka niti ne *gospa Tratnica ali *gospa Tratnikovka. Zatega delj naj se naše gospe le potolažijo: strah pred kakim sufiksom -ulja je bil prezgoden! Če rabimo za omožene ženske krstno ime s priimkom, nam je vedno rabiti pri priimku le sufiks -ova, kakor to delamo za neomožene ženske. Tako se vsaj govori po Goriškem in po Krasu, dasi poznajo tam tudi tvorbe, kakor jih omenja o omoženih ženskah „Antibarbar" in Milivoj Ivanov v „Edinosti" l. 1899. št. 236, to je, tudi na Goriškem in Primorskem sploh pravimo Rudeška ženi moža, ki mu je ime Rudež, Skočajka ženi moža, ki mu lajejo Skočaj itd. Če se pak ta žena imenuje s krstnim imenom, se rabi pri priimku kakor za neomožene ženske le -ova (eva): Rudeževa Marija, Tina Skočajeva, Reza Dolgolinova ... Tam ni razločka v tem oziru med hčerjo in materjo. S to rabo je tudi najbolj ustreženo zahtevkom moderne ženske osamosvoje, ki zahteva, da naj se odpravi vsako razločanje med gospemi in gospodičnami in da naj se rabi za vse edino le naslov gospa, kakor rabimo za omožene in neomožene moške edino le gospod. „Antibarbar" sicer misli, da smemo končnico -ova v ženskih priimkih preganjati zatega delj, ker pišemo za Tine Jamnikov le Tine Jamnik. Toda to ni še nikak razlog za zvezo Pavlina Tratnik; saj mladi Jamnikov gospod še prav lehko postane gospod Jamnik, ženska pa ostane v našem jeziku vedno le -ova, le ‚appendix', če tudi spremeni priimek.

„Antibarbar" se tudi iz juridičnih razlogov poteza za zvezo Pavlina Tratnik, češ, da se ime ne sme preveč premeniti. Ta zahtevek velja pač samo, če jemljemo ozir na nemške uradnike, ki jih pošilja vlada med naš narod: da bodo ti kurzovci in nekurzovci vedeli, kako jim je prepisavati slovenski priimek v nemščino, zategadelj torej moramo mi pačiti svoj jezik! „Podlaga tujčevi peti!" Ali pa misli morda „Antibarbar", da naše ženske, če bodo pisale svoj priimek s končnico -ova, ne bodo mogle podedovati milijonov, ki jih jim voli v testamentu kak ameriški ali afriški stric, zapisavši njih priimek po svojem imenu? Zakaj nimajo takega strahu Čehi, Poljaki in Rusi, ki so pač tako prebrisani kakor mi, in vendar pišejo Božena Němcova, Eliza Orzeszkowa, Marija Konopnicka, Muza Baburina, Liza Kovalevskaja in ne Němec, Orzeszko, Konopnicki, Baburin, Kovalevskij?

Vsi prigovori gospoda ravn. Tominšeka zoper končnico -ova pri ženskih priimkih so torej brez vsake podlage; da nimamo takih zvez iz starejšega našega slovstva, to je umevno po naturi tega

slovstva. Vendar piše tudi Prešeren T u r j a š k a R o z a m u n d a in ne Rozamunda Turjak. — Brez spotikanja smemo torej nadalje rabiti take zveze s podaljškom -o v a. Neprimernost zveze P a v l i n a T r a t n i k je občutil g. Tominšek sam, ki piše na str. 62, z drobnimi črkami sicer in to le v opomnji tako: „V *odvisnih* sklonih bomo seveda slej ko prej rabili pridevniške oblike, katerekoli." Kaj so to pravi? To je vendar le toliko, kakor bi bil rekel: „Kar sem pisal gori, to nima nobene veljave; napisano je vse le zastran — lepšega!" Če smem namreč in moram rabiti zvezo z -o v a v odvisnih sklonih, potem jo smem in moram rabiti vendar tudi v imenovalniku! Če smem reči: P a v l i n e T r a t n i k o v e, P a v l i n o T r a t n i k o v o, potem smem z isto pravico pač tudi reči P a v l i n a T r a t n i k o v a in torej tudi g o s p a T r a t n i k o v a. Alterum non datur! Nemogočnost zveze P a v l i n a T r a t n i k je razvideti tudi še iz tega, da bi po pravilih našega jezika morali sklanjati vendar obe besedi, namreč P a v l i n a in T r a t n i k, prvo seveda le po ženski, drugo pa edino le po moški sklanji. Reči bi torej morali: *P a v l i n e T r a t n i k a nisem videl, *P a v l i n i T r a t n i k u sem povedal, srečal sem *P a v l i n o T r a t n i k a, govoril sem s *P a v l i n o T r a t n i k o m, tega ne vidiš na *P a v l i n i T r a t n i k u! Zares „lepoglasna" slovenščina! O kam zapelje človeka posnemanje Nemcev! Ker so Nemci zavrgli svoj *-in* (Müller-*in*), zato moramo tudi mi zavreči naš *-ova* in kašljati kakor naš mogočni sosed.

Ant. Debeljak:

Sfinga.

Ogibam sladkih se oči, dekle:
tako žare ko brušena dragulja,
ta dva dragulja so oči kragulja,
ki mlado bi izkljuval mi srce.

Ogibam tistih marmornih se rok:
ko kača bi prižele me v objem,
da zgrudil bi pred te na tla se nem
in ti bi vrgla me v prepad globok.

Ivan Pucelj:

Ciganka Aza.

Ko sem bil še mlad, sem čital nekoč žalostno povest in sicer trikrat zapored in vselej sem jokal, kakor bi se hotel utopiti v solzah.

Glej, ljubica, zdaj jo živiva tisto žalostno povest! Živiva jo natanko tako, kakor je bilo tam popisano, samo da je najina zgodba tem žalostnejša, kolikor bolj je resnična.

Ti si tista ciganka Aza, čistokrvna in resnična ciganka, kakor te je ustvaril bog in te je pokvarilo življenje: ideal nemorale, najmodernejši original demon-žene! Jaz pa sem cigan Tumri, tisti nesrečni pol cigan, pol kmet, tista žalostna mešanica neodločnosti, pol vagabunda, potapljajočega se v nemorali, pol asketa, v trudu in naporih koprnečega po tihi sreči in mirnem kotičku življenja . . .

*

Palile so me tvoje oči in žgale, stiskale so me tvoje okrogle roke in me dušile in strast, kipeča iz tvojih polnih nedrij, me je potapljala v blaznost . . . Ali vselej takrat je prenehala v meni ciganska narava, oglasila se je poštena kmetiška kri. Srce je bilo o takih prilikah nezadovoljno, zapeklo me je nekaj in sem zbežal od tebe. Drugačno je bilo hrepenenje v meni, kakor sem ga do tedaj spoznaval sam, zato pa sem ostavil tebe in vso tvojo cigansko druščino in sem stopil v vas.

Uzrl pa sem tam deklico, čisto drugačno kakor si ti. Modre oči so gledale mirno in boječe, grudi niso kazale vznemirjenja in moja kmetiška narava je dobila zaupanje. Vzklila je tiha sreča, katero je tako ljubila moja počasna stran in v katero ni nikoli verovala moja ciganska polovica.

In zato sem bežal pred teboj, kakor preplašena divjačina, taval po gozdu in se skrival hudobnim pogledom. Ali naj sem storil karkoli, vedno si šla za menoj. Bila je temna noč, zamižal sem in zakril oči z rokama — ali ves trud je bil brezuspešen: plesala si pred menoj in me omamljala.

Pa sem se skesal, zakaj sem stopil v vas, zakaj sem se zagledal v tiste modre, mirne oči, zakaj sem zakoprnel po božanstvenem miru, tihi sreči, jaz nesrečni cigan Tumri! Pritekel sem v tihi noči spet nazaj iz vasi, se priplazil do tvojih šotorov, poslušal

kradoma divje glasove tvoje kletve, ki je veljala meni in sem užival. Bil sem zopet ves cigan in žar tvojih oči me je razdivjal.

Odpustila si mi pokojno vas in me objela. Skozi prosojno kožo bakrenih rok sem ugledal v modrikastih žilah vzvalovano kri, ki bi jo bil najrajši popil in tako ugasil večno žejo.

Zacvilile so gosli, oglasil se je tamburin, premaknila si nožici, da se mi je zvrtelo v glavi; tvoj život se me je ovil kakor kača, kakor krvoses, jaz pa sem drhtel . . . Pekel je bil v tvojih očeh, strašen in nebeški, v njem sem hotel utopiti vso tisto tiho vas in njeno srečo.

Glej, Aza! In ko sem bil tako čisto cigan in brez moči, ko sem umiral od poželjenja tam pri tvojih nogah, tedaj se je za goro že zasvetil dan, umirale so zvezde na bledem nebu, ugasnil pa je tudi žar tvojih ciganskih oči in si me sunila stran. Zakričala si, da sem prenehal biti cigan, da sem umazal svojo čast in pokolenje, da naj se ti izgubim izpred oči in se za vselej vrnem v dolino: v tiho vas k svoji sreči z mirnimi, kakor vedro nebo modrimi očmi.

O, ciganka Aza! Nisi me marala tudi ne ponoči, in plamen tvojih oči, ki mi je svetil vso noč, ni bil moj niti meni namenjen. Hotela si le, da sem prišel: uživala si le moj prihod, mojo vrnitev, moj strti ponos; mene pa si zaničevala. Kajti Aza ne ljubi Tumirja, ker je taka pisana postava; žal pa, da je tudi taka postava narave...

Prokleta bodi, Aza! Prokleta bodi noga, če me bo še kdaj vodila iz tihe vasi na klanec do tvojih šotorov!

Moj sklep je trden, moja volja je močna. Odpusti mi, deklica z modrimi očmi, saj se je zgodilo le enkrat v blazni nezavesti!

Sezidam si kočo za vasjo; majhna bo, ali lepa in mirna: sreča bo v njej in smejala se bo daleč naokoli. Pomagajte, ljudje božji, pomagajte, da dovršim svoj sklep!

Ali se naj res izgubi moj klic v temni noči gluhih src, kakor se gubi obupni klic nesrečneža? Poprosil sem za mali prostorček, za pokojen kotiček za vasjo, da bi sezidal hram za svojo srečo, ali nihče mi ni dal tiste pedi zemlje. Dejali so, da sem cigan, da sem hudoben človek in zato nimam pravice do sreče.

O, kolika si človeška hudobija in nevoščljivost! Toda moja volja je močna, moje roke so pridne. Če ni v vasi ali za vasjo prostora za mene, pojdem ven, daleč ven na grič, na občinskem prostoru, ki ne pripada nikomur, si hočem sezidati hram, stesati si ga iz lesa in ga zamazati z ilom. In postavim pred njega debela in velika vrata iz hrastovega lesa, z močnimi železnimi zapahi, da bo varna moja sreča . . .

Poprosil sem kmeta, da mi posodi sekiro, da pojdem po les v lozo. Pa mi je ni dal in se je surovo obregnil, da sem cigan in hudobnež in da ne marajo take lakotne nadlege v teh krajih.

Tako tudi drugi in tretji.

Nisem ne več cigan in tudi hudobnež nisem bil nikoli, pač pa ste vi hudodelci, ker mi odrekate pravico do sreče . . .

Šel sem naprej in kovač, ki je bil sam na jako slabem glasu, se me je usmilil. Posodil mi je sekiro, nerodno in težko sekiro.

Bože moj, in še vsa skrhana je bila. Kdo mi posodi brus, da jo nabrusim? — Nihče!

Kaj ga je tudi treba! Močne so moje roke in volja je še krepkejša. Padala so debla, letele so iveri kakor iskre, in pot je lil curkoma. In utrudile bi se bile roke, opešala bi bila vera v bodočnost. Ali pod gozdom je ležala pokojno tiha dolina, nad njo pa se je modrikalo dobrotno nebo, kakor tista dva opala tam doli, ki sta in bosta moja.

Dvignilo se je pritličje, napredovala je stavba. Hodili so mimo nevoščljivci iz vasi in se mi posmehovali. Ponoči so mi tudi poškodovali priprave; toda moje roke so bile pridne in volja kakor skala. Računal sem, da bo hišica končana v enem tednu. In ker sem čutil srečo tako blizu, sem delal s podvojeno močjo. Ne jesti in ne spati nisem utegnil. Molil sem takrat jaz, cigan Tumri, ne, kmet Tumri! Molil sem, kakor otrok v neomajanem zaupanju in čutil, da se dviga moja molitev, kakor dim Abelove žgalne daritve naravnost v nebo.

Le še teden dni in sreča bo v moji novi koči, vsa bo notri, in nihče mi je ne bo mogel zrušiti . . .

Nekega jutra pa se ozrem po beli cesti. V daljavi se je dvigal oblak prahu in v tisti belini se je pomikalo par vozičkov, ciganskih vozičkov. Zakril sem si oči in čudno sem se ustrašil. Zamižal sem, ali moje oči so jasno razločile, da se bliža Aza s svojo karavano.

Ali ni mogla počakati še vsaj en teden, še vsaj par dni, da bi bil postavil debela hrastova vrata in bi jih zabil s težkimi zapahi!

Karavana se je bližala. Razločil sem Azo, njen smeh in zameglilo se mi je pred očmi. Doline ni bilo več in ne modrikastega neba in ne svetlih opalov . . .

Zacvilile so gosli, oglasil se je tamburin, hej! Aza, ostani ali pa grem jaz s teboj! Jaz sem cigan Tumri, tvoj Tumri! Ko pa je uzrla moje koprnenje, je postala nejevoljna in je dala napreči. Zacvilila so kola žalostno in zateglo. Odšla je karavana in ž njo moja duša...

Nikdar je ne bom dovršil svoje koče za vasjo. Podrla se je vera v bodočnost, zato so mi roke trudne in opešane.

Kaj pa bi tudi s kočo? Čeprav bi bila dodelana in pokrita, trdno zadelana s hrastovimi vrati in s težkimi podboji, čeprav bi bila okna zagrnjena in zapažena, jaz bi te bil ozrl, Aza! Ugledal bi te bil po beli cesti že oddaleč; začula bi bila ušesa tvoj satanski smeh, začutila bi bila moja ciganska duša tvojo bližino in umiral bi od bolesti in odprl bi ti vrata in okna in hitel bi ti naproti daleč, daleč po beli cesti in gotovo bi takrat skozi odprta vrata ušla vsa moja sreča in koča, s tolikim trudom postavljena, bi bila zopet prazna. Zato pa je bolje, da odidem v gozd, pa si izberem pripravno vejo, kakor je to predpisano za nesrečnega cigana, in sicer daleč od bele ceste, da ne bo poštenih ljudi strah ubogega Tumrija . . .

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

Znojila. Precej opravičen je dvom, da bi bil Snoilsky slovenski priimek, češ da bi moralo tako íme pripadati le kakemu severnemu Slovanu, Čehu ali Poljaku (Lj. Zv. XVIIĬ, 627), kajti res je, da bi se n. pr. Zabolotskij ali Zamjačinskij (Hintermoser) v slovenščini pravilno imenoval Zablášek (Zablatščák) in Zamečínšek (Zamečinščák) t. j. tisti, ki je za blatom in za mečino (Morast) naseljen, t. j. onkraj blata ali mečine. Mečina je namreč mehek t. j. močvirnat svet, primeri: trdina (fester Boden), peščina (Sandboden), sitina (Binsicht), sipina (Sandbank), melina (Sandriese) i. t. d. — Iz krajevnih imen izvajajo se krajnoimenski pridevniki s sufiksom **„-ski“** in pri severnih Slovanih se rabijo taki krajnoimenski pridevniki kar naravnost za priimke, in to čisto naravno, kajti priimek je pravzaprav res le determinativno ali pridevniško določilo pravemu osebnemu imenu. V resnici seveda se pri posubstantivljenju krajnoimenski pridevniki pač niso naslanjali na osebna imena, ampak na splošne apelativnike „lech, kmet, naseljenec, sedlak, seljanin“ i. t. d., toda ta splošna imena, ki so služila za nekako ideelno oporo posubstantivljenju krajnoimenskih pridevnikov na „ski,“ imajo dandanes reelno nadomestilo v osebnih imenih, ki se z dotičnimi priimki (posubstantivljenimi pridevniki) družijo. Meja med samo-

stalnikom in pridevnikom nikakor ni na tako trdnem temelju osnovana, kakor navadno mislimo, češ „bolni" n. pr. je pridevnik in „bolnik" še le samostalnik, ali „stara" je še pridevnik in „starka" samostalnik. Zveze kakor n. pr. „mož poštenjak, mladenič lahkoživec" nam dokazujejo, da je s posebnim sufiksom navidezno posubstantivljeni pridevnik še vedno lahko pridevnik — in Starý, Dobrovolný pričujeta, da je lahko pridevnik v določni obliki, t. j. s členom ali kazalnim zaimkom posubstantivljeni adjektiv tudi samostalno ime. V obče pa opazujemo, da je samostalna raba pridevniških imen pri severnih Slovanih bolj razvita, nego v slovenščini, dasiravno je tudi tukaj negirati ne moremo in ne smemo. Slovenščina se torej v obče ne zadovoljuje z golim krajnoimenskim pridevnikom, če hoče zaznamovati naselnika ali posestnika kakega kraja, ampak ona izvaja hišna imena t. j. posestniška ali naseljeniška imena iz krajnoimenskih pridevnikov na „-ski" s sufiksom „-jak" in tako smo dobili tisto veliko množino „-škov" ali „-ščakov" med našimi hišnimi imeni, oziroma med slovenskimi priimki; vsi so krajnoimenskega izvira, torej: Dol (Thal), dolski, Dolščak (Dóvšek); Lom (Bruch-Moor), lomski, Lómšek (Lomščák); Tolsti vrh, tolški, Tolščak (Tulščak, der Feistenberger); Zavine v boštanjski, oziroma Zavinek v svetokriški občini, zavinski oziroma zavinški, Zavinšek (t. j. Zavinščak, pa če se tudi po nemško zasuknjenem pravopisu piše Savinschegg) i. t. d. Ta precej dolgi uvod sem napravil, da povem, da je sicer res Znojílšek (t. j. Znojilščák) pravo slovensko hišno ime za naselnika na Znojílih, da pa ima to naselniško ime za svojo podstavo v krajnoimenskim pridevniku Znojilski, ki se je utegnil v 16. stoletju tudi pri nas še rabiti samostalno, če pa ne, da je naš protestant Janez Znojilšek pri pobegu s Kranjskega tudi v svojem priimku nekoliko zabrisal sled slovenskega imena, toda na pravilni podlagi, ker so priimki na „-šek" (t. j. -ščak) osnovani splošno na krajnoimenskih pridevnikih tvorjenih s sufiksom „-ski". —

Zdaj pa na razlago krajnega imena. Vondrák pravi v svoji primerjalni slovanski slovnici (I, 439): „Das Suffix „-dlo" bildet im Slavischen vorwiegend nomina instrumenti und geht zurück auf „dhlo", das ursprünglich neben dem Mittel oder Werkzeuge bei Subst. auch eine **Örtlichkeit** bezeichnen konnte" V slovenščini ima seveda ta sufiks obliko „-lo", razun morda v koroščini, ki utegne kakor češčina imeti tudi končnico „-dlo". V to kategorijo krajnih imen spada „znojilo" t. j. solnčni vročini izpostavljen kraj,

solnčnat holm (Sonnkogel), solnčnata ravan (Sommerau), solnčnato brdo (Sonneck).

Iz glagolov (bodisi I. v., 7. r. ali IV. v.) izvedeni samostalniki sredstva in orodja (nomina instrumenti) končujoči se na „-ílo" so n. pr. biti (schlagen), bilo = zvonček pri uri (das Schlagwerk); miti (waschen), milo (Waschmittel, Seife); šiti (nähen), šilo (Pfrieme); črniti (schwärzen), črnilo; cediti (seihen), cedilo (Seiher); kaditi (rauchen), kadilo (Weihrauch); praviti (richten), pravilo (Richtschnur) i. t. d. Ravno tako imamo pa tudi iz glagolov 4. vrste končujoča se na „-ílo" krajna imena (nomina loci) n. pr. sušiti (trocknen), sušilo (der Trockenplatz); močiti (netzen), močilo t. j. luža, kjer se lan i konoplja namaka ali godí, torej tudi godilo ali rosilo (Flachsröste, Röstlache); sadje denejo v mečilo ali medilo (mladilo? Maucke), da se zmeči ali zmedí t. j. da izgubi trpkost in medno postane — (sadje mediti, mladiti ali mečiti, Obst abliegen lassen). Pri nas je sicer perilo (die Wäsche) navadno le platnina in obleka, ki se pere, ali pa dejanje in opravilo pranja n. pr. danes imamo perilo t. j. peremo, — v srbščini pa pomeni „p e r i l o" tudi kraj, kjer se pranje vrši (der Waschplatz). Enako tudi „k l i l o" (Mistbett'l für Gurken und Melonen) t. j. zaboj, nečké, korito, kamor namečejo gnoja-mešanca (komposta) t. j. govna, smetí in prsti in v ta mešanec posade bučnih in kumarnih pečák, da pri k l i j e j o iz njih sajenice, ki jih potem, ko se ni več bati slane, presajajo na prosto, t. j. v ograd pod milim nebom (Vuk 274). Enako „k a l í l o" (Pfütze) t. j. luža, kjer so vodo s k a l i l i, ali kaljuža, v kteri se svinje valjajo in jo k a l é (die Sühle, Suhllache, volutabrum. Vuk 260). B e l í l o je kraj, kjer n. pr. platno ali vosek b e l i j o (die Bleiche, der Bleichplatz). Od p o j i t i (napajati, tränken) imamo p o j i l o (die T r ä n k e), prostor, kjer živino napajajo, korito i. t. d., enako imamo od z n o j i t i (t. j. na solnčni vročini pariti, greti, sušiti, solnčiti) z n o j i l o solnčnat ali proti solncu obrnjen kraj sploh (regio solibus ostenta) ali pa s posebnim namenom za sušilo žita in sadja pripraven kraj (solarium frugibus insolandis) Sonnenlehne, sonnige Terrasse. —

Isti sufiks „-lo" se pritika seveda, da tvori krajna imena ne samo na osnove na „í", ampak tudi na druge osnove n. pr. srb. t r l o, mesto, kjer živina prezimuje t. j. tla obora tąre ali u t i r a (die Hürde); v r e l o (Quelle), kjer voda iz tal v r e ali izvira; s e l o (s e d l o), kjer kedo biva ali s e d i; k o p a l o (Badeort); p o č i v a l o (Ruheplatz); l e g l o (Lager des Wildes); srb. k r a k a l o, prelaz na vodi, kjer je s širokimi k o r a k i (od skale do skale) mogoče priti s su-

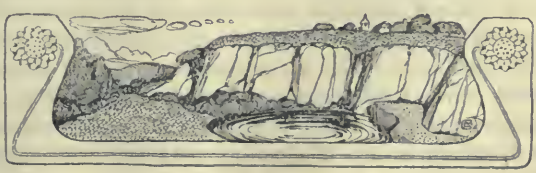
himi nogami čez potok (Schrittsteine im Bache um trockenen Fusses hinüber zu gelangen); skakalo, enak prehod, ker je treba s kamena na kamen skakati (Vuk, 298 in 685 Kraljeviča skàkala in Miloševo skakalište); kúpalo mjesto za kúpanje (Rječnik 5, 792) solilo, mesto, kamor ovcam sol potresajo, da jo hodijo lizat (Salzlecke); jagnjilo, mesto, kjer se ovce jagnjijo (wo die Schafe lammen, parturium ovile); tnalo, prostor, kjer (oziroma klada, na kteri) drva tno, t. j. sekajo in cepijo i. t. d. V češčini se kajpada taki samostalniki končujejo na „-dlo" n. pr. divadlo (gledališče) od divati se (zuschauen), slov. diviti se = čuditi se; zřidlo, pryštidlo (Sprudelquell); kupadlo (Badeort); bělídlo na vosk (Wachsbleiche) in bělídlo na platno (Leinwandbleiche); močidlo (Pfütze) kalídlo (Lache); napajedlo (Tränke) místo z něhož se dobytek napájí i. t. d.

Oglejmo si ta krajevna imena na „-lo (-dlo)" kot lastna imena, tedaj opazimo, da se rabijo neredkokrat v množini in da so te množinske oblike začele že izgubljati svoj prvotni spol kot neutra in da se že večkrat rabijo kot feminina. Na Moravskem imamo n. pr. v okraju Ogrsko gradišče na levem bregu reke Morave mesto Napajedla, gen. Napajedel (neutr. **plural.**) od zgoraj navedenega „napajedlo" (neutr. sing.); enako rabimo tudi mi plural: „pojila, korita". — Leksikon občin ima pri Dolenjih podpoljanah v občini Sv. Gregor zabeleženo obliko Močil**a**, a v občini Stari trg na Črnomaljskem zopet Močil**e**, in v občini Šentrupertski ima oboje i Močil**a** (pri Hrastnem) i Močil**e** (pri Gorenjih jesenicah); po tem se pa dá sklepati, da je tudi mestnik zdaj „Močil**i**h", zdaj „Močil**a**h". Enako imamo v Kanalskem sodnem okraju na Goriškem oboje i Močil**a** (obč. Anikova) i Močil**e** (obč. Ajba) — seveda vidimo v tem nekako prisiljeno diferenciranje, ali pa za stari neutrum oslabeli čut. Sicer pa vsporedimo podvojne oblike: teslo, a, n. in tesla, e, f.; preslo, a, n. in presla (preslica), e, f.; metla, e, f. poleg omelo, a, n. pa tnalo, a, n. in tnala, e, f. — i. t. d. Znojile se javljajo — kolikor morem po leksikonu občin posneti — večinoma že v pofemininjeni obliki na „e", torej: kam? v Znojile, od kod? iz Znojil, kje? v Znojilah. Imamo pa vasi tega imena na Kranjskem več: v Kamniškem okraju dvoje, ene v Lukoviški občini, druge pa v občini „Podhruška", dalje v občini „Kotredež" Litijskega okraja in v Stičenskem okraju v občini „Krka" — često se pa še sicer nahaja kot poljsko ali ledinsko ime na kmetih, dasiravno ne vem, če se prosto ljudstvo pri tem ledinskem imenu (Flurnamen) tudi še

zaveda pravega pomena, češ da je to odprt prostor, cel dan na pekočem solncu, kamor razgrinjajo platno na belilo, proso in oprano pšenico na sušilo in oprhlo na prevetrilo i. t. d. — Imamo pa še tudi drugod lastno krajno ime Znojila n. pr. vas v Grahovski občini na Tolminskem in v Celjskem oziroma Laškem okraju pri Okroglici v občini „Loka" imamo skupek desetih hiš v leksikonu občin označen z imenom „Snajíl", kar po mojem domnevanju ne more biti drugega, nego „Znojila". Najzanimivejša oblika tega krajnega imena iz prvotne oblike metatezirana in potvorjena je pa pač „Oznanila" v Škocjanski občini Mokronoškega okraja. Ko sem čudeč se tako nenavadnemu imenu povpraševal, kako da pač prosti narod v vseh mogočih zvezah in na vsa mogoča vprašanja temu kraju pravi, in kaj naj bi se bilo tam oznánjalo, da bi bil kraj ime dobil po kakem oznanjanju, — pa saj bi potem bilo naravneje, da bi mu rekli „Oznanjála" nego „Oznaníla" i.t.d. — tedaj mi je Škocjanski g. župnik P. Bohinjec postrežno pojasnil, da stoji v matrikah prejšnega (18.) stoletja še „Znojíla" (ozir. Znojíle) in šele od francoske okupacije dalje „Oznaníla". — Hvala mu za to pojasnilo, sedaj vsaj vemo, da se nahaja na Kranjskem mimo zgoraj naštetih štirih Znojíl in mimo raznih znojíl kọt ledinskih imen tudi še peto selo tega imena, selo, ki šteje samo dva kmeta, nekdaj podanika graščine na Golem (Gallhof). — Oblika „Znanila" namesto „Znojila" je bila pa tudi drugod v navadi. Intelligenzblatt zur Laibacher Zeitung No. 15 (21. febr. 1815) razpisuje n. pr. javno dražbo ribolova v potokih „Breg bey Sittich, Reka bey Javor, Vishenski pottok und im Bache Vodatutschna (vodotóčina) bey Gorejnavafs, dann von Gorejnavafs über Snanille". To so Znojile v občini „Kṛka".

Če torej pomislimo, da je znoj = vročina, razpaljenost; letni znoj (Sommerhitze); znoj solnca (Sonnenhitze) in znojiti = na solncu paliti, v solnčnih žarkih pariti (der Sonnenhitze aussetzen, schwitzen machen), tedaj se mi zdi, da bi samostalnik „znojilo" kot prosti apelativnik utegnil prav dobro služiti tudi za „Sonnenbad" namesto doslovno prevedenega izraza „solnčna kopel". —

(Konec prihodnjič.)

Književna poročila.

Naša letošnja srednješolska poročila. Troje slovenskih srednješolskih poročil mi je prišlo letos do rok, in to je menda vse, kar ne nosi pečata tujstva in narodne manjvrednosti! Ta kupček naše srednješolske revščine se kaj žalostno reprezentira poleg visokega sklada čeških in poljskih programov! Toda čemu polniti gluha ušesa „merodajnim faktorjem" z brezplodnimi tožbami! ... Preglejmo, kar pomembnega more zabeležiti naša znanstvena književnost, ostalo Sisifovo delo pa naj opravijo naši narodni časniki.

„Jahresbericht" c. kr. I. drž. gimnazije v Ljubljani ima nemško študijo Rudolfa Grošlja „Das Webersche Gesetz der Psychophysik und seine relationstheoretische Deutung".

„Izvestja c. kr. II. drž. gimnazije v Ljubljani" prinašajo razen nadaljevanja kataloga učiteljske knjižnice, ki ga vzorno sestavlja prof. dr. I. Trtnik, še kratko predavanje prof. dr. Fr. Ilešiča: „Kako mislijo dandanes starši o šoli in o šolnikih?" Prav umestno se v njem poudarja važnost neobveznih predmetov, posebno glasbe in risanja.

V „Jahresberichtu des k. k. Kaiser-Franz-Joseph-Gymnasiums in Krainburg" je objavil prof. Fr. Komatar za domačo zgodovino zanimive „Kostanjeviške mestne pravice", ki jih je podelil Kostanjevici koroški vojvoda in odstavljeni češki kralj Henrik. — Članek dr. Fr. Mischitza „K Vezuvovemu izbruhu l. 79. po Kr." ima svojo vrednost zaradi prevoda dveh pisem Plinija mlajšega, v katerih opisuje K. Tacitu smrt svojega strica pri Vezuvovem izbruhu. — Prof. dr. Capuder poroča o ugodnih uspehih strelnih vaj na kranjski gimnaziji.

„Jahresbericht des k. k. Obergymnasiums in Rudolfswert" je prinesel „Von Prof. Rudolf Južnič" študijo o „Tavriški Ifigeniji pri Evripidu in pri Goetheju", ki jo bodo s pridom čitali tudi naši višji gimnazijci.

Šesto izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v Št. Vidu nad Ljubljano je objavilo znamenito razpravo dr. A. Breznika: „Naglas v šoli", o kateri poročamo na drugem mestu.

„II. (X.) izvestje c. kr. državne višje realke v Idriji" je prineslo praktično poročilo prof. B. Baeblerja „O nevarnostih kemičnih poizkusov"; prof. Jul. Nardin pa je opisal „Izpopolnjeno samodelno električno menjalo" kot nadaljevanje lanske razprave o tem predmetu. *J. P.*

Dr. Anton Breznik, Naglas v šoli. VI. izvestje knezoškofijske privatne gimnazije v zavodu sv. Stanislava v Št. Vidu nad Ljubljano, 1911. V. 8°. str. 1—25.

Razprava marljivega slovenista drja. Breznika bo dobro došla vsem, ki uče slovenščino, zlasti na srednjih šolah. Marsikomu se bo čudno zdelo, kako je bilo mogoče, da smo prebili toliko let od uvedbe slovenščine v srednje šole brez podrobnih naglasnih pravil, kakršne nam je dal dr. Breznik v svoji študiji. Tega dejstva ne smemo zapisati na rovaš nevednosti ali nemarnosti, marveč na rovaš splošne sodbe, da se slovenskim dijakom ni treba šele učiti naglašanja domačega jezika, zlasti ker je naglašanje različno po krajih ter da zategadelj ne moremo za-

htevati od književnega jezika enotnega uniformiranega akcentuiranja. — Dr. Breznik si je pa postavil nalogo, da dožene knjižno naglašanje in to tudi v podrobnostih. Na načelno vprašanje, katera akcentuacija bodi veljavna za knjižni jezik, je odgovoril, da tista, ki je ostala na starejšem stališču, in to poznamo precej dobro iz štokavskih in čakavskih narečij in pa iz ruščine. Dejstvo, da je večina dialektov to stališče opustilo, ne moti našega raziskovalca prav nič. A druge bo motilo! Če učimo tuj jezik, n. pr. grščino ali latinščino, ne moremo kajpada drugače ravnati, kot da dijakom povemo, da se naglaša tuja beseda tako ali tako in nič drugače; kadar se sklanja ali sprega, se pa premika naglas po teh in teh pravilih. Pri jeziku pa, ki je učencem domač, vsakdanji, se zdi mnogim učiteljem hudo, da bi rekli in dekretirali: „Vaše naglašanje, n. pr. drémati, nésemo, brúsiti, stólček . . . je popolnoma napačno, je nestvor; pravilno je samo: dremáti, nesémo, brusíti, stolčèk ...“ V tujih jezikih z določenim akcentom dijaki ne zaidejo nikoli v izkušnjavo, da bi naglašali napačno; vse drugače je pa pri materinščini, ako se zahtevano knjižno naglašanje razlikuje od nje. Pripomniti je še treba, da večina Slovencev nikakor ne razločuje — niti z ušesom niti v govoru — potisnjenega in potegnjenega poudarka. Čemu torej mučiti učence z zahtevo takega diferenciranja? — Sicer pa noben učitelj slovenščine ne sme preiti preko korenite razprave drja. Breznika k dnevnemu redu, marveč vsak stoji pred alternativo: ali ugoditi njegovi zahtevi, ali pa motivirati pred svojo vestjo nasprotno ravnanje.

Ivan Koštiál.

Dr. F. Hörburger, Die Aussprache des Deutschen im Munde der Italiener und Slowenen. 51. Jahresbericht der k. k. Staats-Oberrealschule in Görz, 1911. V. 8°. str. 3—76.

Ko je dr. Hörburger, ki je rojen v Bregencu, začel poučevati na goriški realki, je kmalu zapazil napake nenemških realcev v izreki nemščine ter kot dobro izurjen fonetik zapisoval manjše in večje hibe. Sad tega truda je omenjena razprava, ki je polna finih strokovnjaških opazovanj in ki bo dobro služila vsem učiteljem nemščine na slovenskih šolah. Važen je odstavek o kvantiteti, ki dela Slovencem posebne težave; govore namreč večidel „srednjedolge“ vokale namesto dolgih in kratkih. Prav poučen pa je „Pregled najvažnejših laških in slovenskih jezikovnih posebnosti“ (str. 66—70). Tu so sestavljene napake, ki bi se jih morali nenemci odvaditi, ako hočejo govoriti dobro in lepo nemščino. Dodani so zgledi, ki kažejo nemško vzorno (gledisko), južnonemško (alemansko), laško in slovensko izreko; pri vsaki besedi je razen izreke zapisan tudi stavkovni poudarek in glasbena nijansa.

I. Koštiál.

Julij Slapšák, Marinka in škrateljčki. — Bom že še! Pravljici. (Dedek je pravil ... I. zvezek). S tremi slikami. V Ljubljani, 1910. Založila Katoliška bukvarna. 8°. (VI) + 115 str. Cena?

Slapšakov „dedek“ je nespreten pripovedovalec, vsaj za mladino. Govori namreč neskončno sentimentalno, ali pa prevzame vlogo dolgoveznega pridigarja; le parkrat se je približal v pravljičnem tonu otroški naivnosti. Pojem pravljice je pisatelju nejasen. Na naslovni strani imenuje oba spisa „pravljici,“ v knjigi mu je prvi — „pripovedka,“ drugi pa — „povest“! Kar pripoveduje v prvih sedmih poglavjih o hudo bolni vdovi Mini in njeni angelsko pridni Marinki, bi nam bil prav lahko prihranil, ali pa povedal v par stavkih; kajti pravljico o Marinki in škrateljčkih slišimo šele v osmem poglavju, ki se mu je razen pevskih točk še najbolj posrečilo. Na tak način bi ne bilo treba nam poslušati brezmejnih banalnosti

klepetave in jezikave dekle Tereze in bi ne videli mučnih Marinkinih sanj o groznih črnih pticah, ki čuvajo zdravilno grenkuljo. Dovolj nerodno je spojil pisatelj na koncu pravljični svet s kruto realnostjo.

Še hujša je druga „povest“: o lenem in čudovito poboljšanem Boštjančku. Njegove sanje o peklenskih mukah so pretresljiva pridiga za prvo adventno nedeljo! Pri tem misijonskem delu mu je po svoje pomagal tudi ilustrator. Tista nova species levega vraga na str. 101. zasluži, da ga preštudirajo naši demonologi od srnjakovih rogov pa do konca ogromnega, pasastega repa. Pred takim peklenskim gospodarjem mora dobiti rešpekt tudi najbolj zakrknjeni grešnik . . .

Marsikaj bi lahko povedali o Slapšakovi slovenščini. Da je tisto sladkano govorčkanje, ki je razlito čez vso knjigo, nenaravno in smešno, čuti najbolj mladina sama. Pisatelj „prav nič ne dvomi, da bi ti (dedkovi zgodbi) ne blažili srca in razveseljevali duha“ (Predgovor), zato pa dvomijo tem bolj bralci. Ako ima v svojem „zvrhanem košu in pol“ približno še kaj tako dobrega, kakor je bila njegova zgodovinska povest „Turki pred Sv. Tilnom“, mu bomo hvaležni; za ti dve „pravljici“ mu, žal, ne moremo biti! *J. Poljanec.*

Povesti, črtice in nekatere pesmi. Spisal po muropoljskem narečju Peter Skuhala, duhovnik nem. vit. reda, upokojeni župnik velikonedeljski v Ljutomeru. Samozaložba. 1910. 8°.143. + (IV) str. Cena vez. knjigi K 1·50.

Zbirka zasluži pozornost in zanimanje na našem knjižnem trgu predvsem zaradi narečja, v katerem je napisana. Pisatelj pravi, da „mlajši že skoro popunoma po pismi gučijo... Pa za sto let bodo naši zanamci že vse drügače gučali, kak mi zaj gučimo... Tak se godi s vsakin jezikon. Kak so pred šestdesetimi letami naši pisali, kak pa zaj? — Za to pa rečen, kaj' dobro, če što v našen časi kaj tak napiše, kak zaj gučimo, ka do (bodo) naši zanamci vidli, kak so negda Slovenci gučali, ki so tan živeli, kak do uni te.“ (86). P. Skuhala torej nadaljuje tradicije svojega rojaka L. Volkmerja. (prim. „Dva prleka od Lotmerka,“ str. 85), Dajnka in Šerfa. Umetniške vrednosti njegove povesti in črtice nimajo. Nekatere izmed njih so napisane v maniri Krištofa Schmida, jokave po vsebini in s kričavo moralo (n. pr. „Kak se je Roza znosila,“ 47; „Lenčika,“ 125; Düšji den, 130); porabil je tudi romantične motive iz turških časov („Milko Bogdan,“ 5; „Stari Štef pa jegova hčer,“ 68). Iz zbirke se zrcali bitje in žitje „muropoljskih“ Slovencev; njih narečje je zapisano precej verno, vendar bi bila njegova vrednost večja, ako bi bil zabeležil dosledno tudi naglas. Etnograf bo z zanimanjem čital ženitvanske običaje iz prejšnjih dob („Juškovo gostüvanje,“ 90), opis „bosmana“ (114), ribjega lova (6) itd., jezikoslovec pa bo vesel pristnih narodnih izrazov. Na izvirni način si je pisatelj napravil reklamo za svoje „Popevke“ („Godovno,“ 137—141), ki jih je zložil „po muropoljskem ali panonsko-slovenskem narečju“ ter jih izdal v lastni založbi l. 1907. V njih opeva s prirojeno šegavostjo svoja brezskrbna mlada leta, gostoljubnost cvenskih rojakov, zabave stanovskih sobratov pri taroku in kozarcih ognjenega ljutomerčana; le včasi slišimo resnejše glasove. Tudi med svoje povesti in črtice je uvrstil par pesmic, med katerimi se mu je posrečila romanca v narodnem duhu o „Žuni in Zefiki“ (129). — Bralca motijo neštevilni tiskovni pogreški in premnoga pojasnila med tekstom, ki bi naj našla mesto pod črto, oziroma še primerneje na koncu knjige v slovarčku, ki ga neradi pogrešamo.

Vlad. Simonič.

Slovstveni zapiski.

Koseski in Prešeren. Pred leti sem imel lep del Bleiweisove korespondence v rokah. Kolikor sem rabil ta pisma za spis „Bleiweis in Novičarji v borbi za slovenski jezik in domače slovstvo“, priobčenem v Bleiweisovem Zborniku, sem jih objavil. Natisnjeni so večinoma sami odlomki pisem, nanašajoči se na moj sestavek, ker nisem mogel priobčiti celotnih pisem zaradi pomanjkanja prostora. Že prekoračenje odmerjenih 300 strani se ni zdelo na mestu merodajnim krogom Matice, za izpustitev tega ali onega prijavljenega članka se pa tudi niso mogli odločiti.

Ker je še zelo dvomljivo, ali izide sploh nameravana celotna izdaja Bleiweisove korespondence, priobčujem tu iz svojih zapiskov ona mesta iz pisem Koseskega, ki se nanašajo na Prešerna in jih ni v imenovanem Zborniku.

Vsa tu navedena pisma je pisal Koseski iz Trsta in sicer piše dne:

3. XI. 1845.: „ . . . Für die Pratika danke ich verbindlichst. Zur Verfassung des gewünschten Schlußgedichtes werde ich kaum tauglich seyn. Ich bitte daher, sich in dieser Beziehung auf mich nicht verlassen zu wollen. Sollte mir ein brauchbarer Gedanke kommen, so werde ich einen Versuch machen und es Ihnen einsenden. Bis nun hat mir der Geist noch nichts eingegeben. Daher wäre es gut, auch andere Kräfte dafür zu interessiren. Prešerin, glaube ich, würde das wohl am besten machen, und wenn Sie auch mehr dergleichen zusammen bekommen, so schadet das nicht. Sie können sodann das beste daraus wählen . . .“

19. XII. 1846.: „. . . Was sind für Aussichten fürs künftige Jahr bezüglich der Vermehrung der Novice-Abnehmer? Sind Dr. Prescherns Gedichte schon zu haben? Ich kann kaum erwarten, sie mit der ihnen gewiß gebührenden Aufmerksamkeit durchzugehen . . .“

25. I. 1847.: „. . . Mancher möchte hier Prescherns Gedichte kaufen, wenn sie Jemand im Verlage hätte. Ich selbst bin darunter. Vielleicht wird Herr Blasnik sich bewogen finden, einige Stücke nach Triest zu schicken? . . .“

5. XI. 1867.: „. . . In Anbetracht der Gestalt des Büchleins[1] wünsche ich, daß Prešern's Kerst zum Muster dienen möchte. Somit sollen nur drey Stanzen auf jeder Seite stehen und zwar in gerader Linie von oben hinunter. Dieses thut wohl dem Auge. Daß ich im Konzepte die Stanzen verschoben stellte, ist nicht wesentlich, sondern dieß geschah nur wegen Mangel an Raum, um leichter die Stanzen von einander zu unterscheiden. Im gedruckten Buche ist das nicht nöthig, weil Raum genug vorhanden ist. Das wird das Büchlein schöner und dem Preschernischen ähnlicher machen, was wieder ein Vortheil ist, weil Prešern und vorzüglich sein Kerst in jeder Beziehung unsere Beachtung und Verehrung verdient . . .“

Koseski, ki ni imel ravno skromnega mnenja o svojem pesniškem daru, je torej čislal Prešerna visoko in se je rad ravnal po njem kljub temu, da je stavil Bleiweis v svoji hinavščini in sebičnosti Koseskega, ki mu ni mogel kratiti veljave, nad Prešerna. O razmerju med Bleiweisom in Prešernom se je že mnogo pisalo. „Oče“ slovenskega naroda je roval zoper pesnika-velikana do svoje smrti. Velike

[1] Govori o tisku „Mazepa“.

Prešernove slavnosti na Vrbi dne 15. septembra 1872. l. so se spomnile „Novice“ s sedmimi vrsticami. Pri tem pa so skrčile število udeležencev slavnosti od 6000 ali 7000 na 4000. „Slovenski Narod“ se je torej obregnil ob nje (21. sept. 1872.), češ „dozdaj so le nemškutarski listi požirali na tisoče Slovencev, ki so se udeležili pri narodnih shodih. Zdaj ta posel že tudi „Novice“ opravljajo; presneto lakoten je moral biti njih poročevalec, da je na en požirek 2000 Preširnovih častiteljev skozi nenasiteno žrelo požrl. Dober tek!“

Bleiweis ni odgovoril na to v „Novicah“, pač pa si spravil dotično številko „Naroda“ ter si obrobil s svinčnikom „Narodov“ zbodljaj. Imenovana številka je bila zanimiva za Bleiweisa tudi zaradi volitev odbornikov „Matice Slovenske“.

Dr. Lokar.

Pred petdesetimi leti. Zgodovina slovenskega slovstva omenja skromnega in vztrajnega pisatelja, ki je pol stoletja deloval v vezani in nevezani besedi na književnem polju — J a n e z a B i l c a. On je jel pesnikovati še dijak leta 1856. in je odložil pero malo pred smrtjo leta 1906.

Njegovo avtobiografijo je objavil Viktor Steska v „Dom in svetu“ leta 1907. V dopolnilo jej stoji tu koscek Bilčevega dnevnika iz leta 1861. Pisal ga je Bilc na liste, privezane posameznim mesecem Hitzingerjevega „Domačega koledarja slovenskega za navadno leto 1861.“ O novem letu 1861 je bil Bilc bogoslovec drugoletnik v Ljubljani. Tedanje semeniško vodstvo je opisal sam v svojem gori omenjenem življenjepisu. Izmed njegovih sošolcev navajam Josipa Belarja, brata skladateljevega, poznejšega župnika v Hotedražici; Henrika Dejaka, veščega slikarja in mehanika, sedaj vpokojenega župnika vrhpoljskega; Frana Dolinarja, sedanjega ribniškega dekana; Jakoba Grossa, poznejšega zagorskega župnika; brata Klinarja, izvrstna pevca; Friderika Križnarja, slovečega govornika, ki je umrl kanonik v Ljubljani; Janeza Kulavica, poznejšega doktorja bogoslovja, ces. dvornega kapelana in vodja dunajskemu Avgustinišču, naposled prošta ljubljanskega; Jerneja Zupančiča, ki je zelo priljubljen pred nekaterimi leti preminil kot kurat v Litiji, in Vilibalda Zupančiča, ki se je odtegnil duhovskemu poklicu in se posvetil vzgoji mladine — postal je profesor in naposled okrajni šolski nadzornik. Znamenit letnik! To niso bile puhle glave, ki so se ubijale tedaj z dogmatiko (predaval jo je dr. Andrej Čebašek, ki so mu hudomušniki zdeli priimek „revera“, ker je to mašilo večkrat rabil) in z eksegezo sv. pisma nove zaveze (predavatelj dr. Lenart Klofutar).

Oglejmo si Bilčev dnevnik! Iz njega sem povzel le to, kar utegne kakorkoli zanimati. Kar je v oklepajih, ni prišlo izpod Bilčevega peresa.

J a n u a r. 1. Pisal sim g. Jožefu Gallandu, celovškimu bogoslovcu. — 8. Pisal mi je o. Ljudevit (Bilc, reški kapucin, sorodnik pisateljev). — Pisal sim g. Janežiču (profesorju in uredniku „Slov. Glasnika“ v Celovcu, tedaj mu je najbrže poslal potopis „Ozir na Notranjsko“, ki ga je prinesel „Slov. Glasnik“ pol v 3. štev. dne 25. januarja in pol v 4. štev. dne 5. februarja). — 18. Silen mraz. Strašne revere — horribile auditu — pa jest revež od zunaj! (Vprašan je bil dogmatiko. Na drugi strani januarskega lista stoji brez datuma beležka:) Na bulgarske pesme (Konst. Miladinova) so se naročili: Bilc, Zupančič W., Zupan (Tomo, tedaj bogoslovec tretjeletnik), Ferenčič (Mihael, Hrvat z Virja, tudi tretjeletnik), Sterbenc Juri (dr. juris, prvoletnik, naposled dekan v Leskovcu), knjižnica slov. (prečrtani so: Zupan, Sterbenc in knjižnica slov.). Naročil sim se 15. Junija na Vijanskov (!) zabavnik velja 90 kr. — Perve dni Julija se je sila lepa in velika repata zvezda vidila. —

— 9. Julija mi je g. Macun bulgarske pesmi prinesel. — 18. Julija sim mu te pesmi plačal. —

Februar. 13. Pust jo je pobasal — post je tukaj. Dobro smo se v sobi N. 8 imeli. — 15. konec 1. tečaja. Amen. — 20. Dogmatiško izpraševanje. Silno piflanje. Skoraj ne vem, ki mi je glava; pa hvala Bogu, — prestano je tudi to klanje. — 26. Exeges izpraševanje. Bravo! Prestano je vse piflarsko terplenje. — Velik misijon pri Dejaku. — 28. Delili so bukve g. Uršiča (Jerneja, župnika v Kamni gorici, umrlega dne 30. avgusta 1860; o njegovem slovstvenem delovanju gl. Marnov Jezičnik XXV. 19) in g. Metelkota (znanega slovničarja, umrlega dne dne 27. decembra 1860). Mesto razsvitljeno. Ustava!! —

Marc. V noči med 7. in 8. je izginila iz 8. šole podoba Štrosmajerjeva, katero so bili osmošolci kupili in na zid obesili. Profesorji so jim jo uzeli, — češ, da je to „slovanska demonštracija". — 11. Obiskal sim hudo bolniga bogoslovca 1. leta Jožeta Smrekarja (poznejšega bogoslovskega profesorja in naposled prelata). — 23. Podpisovali smo peticijo za slovenski jezik na ministra Šmerlinga.

April. 7. Praznikov (velikonočnih) konec; podaj se (s počitnic) v Ljubljano. Na potu je v Zagorju (Bilc se je peljal iz Ilirske Bistrice, kjer je bil doma, skozi Zagorje na postajo v Št. Peter) postiljonu šranga na glavo padla. Čudna pot! — 9. Počil pred Ljubljano silen kotel na železnici. — 11. Pisal g. A. Janežiču (menda mu je poslal takrat Bilc svojo najlepšo pesem „Slovenija oživljena", zapeto o 50-letnici „Ilirije oživljene". V listnici „Slov. Glasnika" dne 1. maja 1861 stoji opomnja: „G. J. B. Hvala, prihodnjič. V kratkem pismeno." In res — prihodnjič v 12. štev. dne 15. maja je prišla na svetlo „Slovenija oživljena". Kratica „G. J. B." se nahaja v „Slov. Glasniku" štev. 14. leta 1861. pod črto. Tudi za njo se skriva J. Bilc, pošiljatelj „starih pesmi", ki jih je pridobil od Lovra Urbanije za omenjeni list. Z Urbanijo, ki je bil tedaj mašnik četrtoletnik, sta si bila dobra in si dopisovala poznejе, kakor svedoči dnevnik.) — 20. Pisal sim A. Praprotniku iskrice (za „Darek pridni mladosti" I. zv. 1861). — Deželni zbor — začet 6. t. m. se je končal. — 24. Baklada deželnimu poglavarju Ulepiču — mačkina godba Isleibu, redakterju Laibacherce. — 29. Na Dunaju se je deržavni zbor začel; Toman izročil Šmerlingu peticijo zastran slovenskiga jezika.

Maj. 4. Bolan sim bil. — 6. silen sneg, kakor o božiču. — 8. Slovenska družba se je ustanovila v seminišču za povzdigo slovenščine. Vodja je gospod Juri Sterbenc. — Po telegrafu je prišla novica, de je peticija Slovencev dobro sprejeta bila. — 15. Pisal mi je g. Ant. Janežič. — 16. Škof je iz Dunaja prišel. — 21. Vsi bogoslovci smo bili na Šmarni gori in v Goričanih. Pri Martanu med Vodah smo kosili in prav veseli bili. Lep dan! Nepozabljiv za vsakega bogoslovca! — 26. Ambrož poterjen za župana; baklada, živioklici.

Juni. 7. Grof Cavour je umrl. — 22. Toman je krasno govoril v deržavnim zboru. — 25. Sultan Abd. Med. je umerl, naslednik mu je Abd. Aziz. — Umerl je 26. slavni Paul Šafařík. — 27. Nekaj bolan. — 30. Pretekel teden je za slovenščino lepo govoril g. Černè, goriški poslanec: zavernil ga je Dežman ter rekel, da za nas je „deutsche Kultur" osrečevavna. Odpadnik! izdajavec!!! —

Juli. 3. Pisal mi je g. Andrej Praprotnik. — 6. Zadnji dan šole. — 8. Z lepim nagovoram je Čebašek svoje dogmatiške razlaganja končal. — 10. Izpraševanje više „Exegese". — 17. Dogmatiško izpr. dobro končano. — 22. Izpraševanje niže „Exegese". Prestano je. Amen. — 31. Bil sim v Harijah in na velki bukvci (Bukovci), 30. pa na Premu.

A v g u s t. 11. Pridigoval sim v Tominjah, kjer so g. dekan (trnovski Anton Grašic) novo podružnico blagoslovili, prav židane volje smo tam bili. — 12 V. gojzdu medveda ubili. Tiskarja krivih denarju je Morin zasačil. Ž njim sim pri eni mizi na Jelovšekovim vertu pivo pil; to je falot!! — 14. Izdelaval sem Tomanu zahvalnico. — 17. in 18. Klican sim bil za pričo zavoljo tistiga sleparja — priseč sem moral — in pa zavoljo šrangarja, ki nam je o veliki noči šrango na voz vrgel. — Pisal sem g. dor. Bleiweisu (poslal mu je dopis, ki so ga objavile „Novice" dne 21. avg. 1861 št. 34. pod šifro xyz „Iz Notranjske Bistrice"; vsebina dopisu je: zahvalnica drju. Tomanu, sviloreja, suša in boj dveh pastirjev z medvedom). — 18. Šel sem v Reko, dobro se mi je tu godilo. — 22. Vernil sim se iz Reke. — 27. Bil sim pri izpraševanju na Premu. — 29. Bil sim v Harijah, potem pa na izpraševanju v Zagorju in pa v Knežaku. — 31. Bil sim pri izpraševanju v Ternovem. Izverstna šola. (Konec prihodnjič.)

I. Poboljšar.

Iz zgodovine celjskega slovenskega gledišča. Orožen nam pripoveduje v svoji „Celski kroniki" (str. 215), da so o priliki otvoritve južne železnice od Celja do Ljubljane, dne 16. sept. 1849., „slovenski vlastenci velko veselje vživali v tukajšnem kazališu, kjer so ovdešni diletanti pod vodstvom tiskarja Joaneza Jeretina igrali slovensko igro: »Županova Micka«. To igro so, kakor se pravi, tudi že pred nekimi 50 letami tu v knezii igrali". To je najstarejša novica o slovenski igri v Celju. V naslednjih letih so diletanti pridno igrali slovenske in nemške igre v mestnem gledišču, posebno v dobrodelne namene. Duša vsemu je bil tiskar Jeretin, nekaj časa tudi kapelan J. Drobnič, ki je bil od 1. nov. 1849 do 7. marca 1851 v Celju nam. gimn. učitelj, potem pa je moral vsled bolezni oditi. Prva doba slov. gledišča v Celju je trajala od 1849 do 1852, druga pa se začenja z letom 1864. — Iz zasebnega zapisnika Franca Kapusa, ki se nahaja v posesti rodbine gospoda dr. A. Božiča v Celju, bi rad rešil pozabnosti sledeče podatke. Glavne zasluge za to dobo imata nedvomno imenovani Franc Kapus, ki je v tedanjem narodnem življenju igral odlično vlogo, in njegova soproga Albina Kapus. V letu 1864. so uprizorili tele igre: Domači prepir (18. dec.), Raztresenci (31. dec.); l. 1865.: Županova Micka (2. febr.), Strup (19. marca), Filozof (2. aprila), Župan (28. maja), Dvoboj (3. sept.), Goljufan starec (19. nov.), Pravi Slovenec 26. dec.); l. 1866.: Kateri bo? (4. marca), Domači prepir (19. marca), Bob iz Kranja (15. aprila), Vdovec in vdova (3. junija), Dobro jutro (23. sept.), Le naravnost! (28. okt.), Črni Peter (2. dec.), Bob iz Kranja; Le naravnost! (16. dec.); l. 1867.: Tat v mlinu (5. maja), Ultra (29. dec.); l. 1868.: Zakonska sol (2. febr.), Pravda (19. marca), Strup (20. dec.) in l. 1870.: To sem bil jaz (29. maja). — Vse igre so se priredile v celjski Čitalnici, razen onih dveh dne 16. dec. 1866, ki so jih uprizorili v mestnem gledišču. Igrali so: Franc Kapus, Edvard Jeretin, trg. pom. Mol, prof. Fr. Hafner, učitelj, Jakob Škoflek, trg. pom. Sotelšek, dijak Simonič, Andrej Petini, učitelj Jakše, Štefan Kočevar ml., farmacevt Kellner, dijak Fric Kreuzberger, trg. pom. Oblak, Warmund Miheljak, dijak Gašper Gorišek in farm. Ed. Taborski. Kot igralke so nastopale: Matilda Hrovatin, Baldi in Toni Miheljak, Vigi Martini, Fani, Julija in Tereza Kočevar in Albina Kapus.

Dr. A. Dolar.

Anton Debeljak:

Spev zemlje ob suši.

Puščavniki-travniki, niste se letos smejali,
ker kreše med nebom in zemljo sovraštvo se črno —
tako so dejali starikavi kmetje.
Ne bomo v jesen to sejali, saj kleno bi zrno
se v tleh prelevilo v plevel nam in snetje.
Naš svet je ovilo pekleno prokletje,
pa najsi pojimo te s sragami, gruda,
znojimo se v ognju pripeke in truda
in najsi gnojimo s krvavimi žulji —
ker srepa zažiga se mržnja med nebom in zemljo.

O zemlja je trmasta in ne upogne se zlepa.
Če v noči nebo iz oblačnega žuga oklepa,
obzorje naježi ko češljev zobovi se gosto,
podobni okopom štrle mu robovi z razkačeno hosto
in celo okolje je žrelo, ki psovke mu bljuje.
Nabrušene sulice smrek po planjavi pretijo nebesom,
v pesti maščevalke grmovi tiščijo s togotnim se besom —
ker divje ne splahne sovraštvo med nebom in zemljo.

Kdaj rana v zahodu na svodu zazeva,
zateglo renčanje psic mrke nevihte se čuje,
režanje njih v hip je bežanje, o trenotku odbeglo.
In zemlji srce je ostalo zakrklo in mrklo,
nebo ni zjokalo se, jalov le prapor vihrá brez odmeva
in škratelj bliskávice jezik rogaje čez goro izteza —
Kedaj se med nebom in zemljo bo jeza, sovraštvo poleglo?

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

10.

Veliko dvorišče Blagajevega gradu je mrgolelo mož in konj. Povsodi je vrvelo kakor v razgrebenem mravljišču, zlasti pa so se gnetli pažeti in hlapci pri konjušnici in okoli obeh šatorov, ki ju je bil dal postaviti grof Majnard za tuje sluge. Ponosno so stopali lovci z venci na čepicah, v kratkih zelenih kamižolah, z lovskimi bodali v roženih nožnicah in s črnimi rogovi na zelenih motvozih preko leve rame. Vse vprek so kričali in kleli, se šalili in smejali. Ob pritličnih hodnikih so zbijali tesarji oder in ograjo za popoldanji turnir.

Krotki jutranji žarki so lili medlordečo svetlobo na belo in sivo zidovje, koder ni bilo opreženo z bujnozelenimi trtami. Od prostornega balkona in od oken so viseli dolgi gobleni pod pisanimi zastavicami in cvetniki. Na steni pod prvim nadstropjem so pestreli ščiti gospodov, ki so se hoteli po obedu poizkušati v viteški bojni igri. Sredi dvorišča so oprode in hlapci držali, sedlali in krotili lovske konje. Jezdna oprava se je vsa lesketala v dragocenem okrasu. Zlasti so bile podsedlice, sedla in nahrbtne mreže na konjih krasotoljubnih jahalk potratno nakičene z dragulji, zlatimi čopi in obroči, s slonokostenimi rezbami in z ličnimi vezili; srednjeveške lepotice so se kaj rade postavljale z razkošno jezdno pripravo — celo nune so rabile pozlačena sedla in uzde.

„Haha, ovenčali so tudi vodnjak, vodnjak!“ se je smejal vitez Ahac, ko je prišel za drugimi iz obednice. „O sancta simplicitas!“

Vitezi so držali damam železna dvigala in jim pomagali na konje. Po tedanjih pravilih lepega vedenja je morala gledati jahalka med ušesa svojega konja, zatorej nekoliko na desno. Salda na svojem temnosivem Tulipanu pa je zrla na levo, koder je krotil dolgi oproda Jošt Davolič s hudim naporom vranca Davorja. Šumno je sopel krasni svetlooki konj, hrzal, se vzpenjal in otresal dolgo grivo na gibkem vratu.

Ko ga je zajahal mladi Blagaj, se je takoj pomiril žebec, čuteč jeklene mišice svojega gospoda. Z mirnim, veselim nasmehom,

desnico ob boku, je sedel grof Majnard v globokem sedlu. Glavo mu je pokrivala zelena kapa, obšita s soboljino. Njegova rdečkasta suknja je bila od palmanske svile, ki je varovala telo baje bolje kakor oklep. Zlata verižica z velikim višnjevim safirjem mu je visela okoli vratu in na prsih. Na rjavih škornjih sta mu bili prepeti zlati ostrogi s širokima kolescema.

Salda ga je motrila nepremično. Minil ga je bil prvi mladostni ogenj in vesela predrznost; moške poteze so kazale strogo mirnost, odločnost in samovoljnost. Videlo se mu je, da pozna pravo mero ponosa in samozavesti, ki ju more kazati mož, ne da bi odbijal in žalil drugih ali se jim zdel ošaben; videlo se je temu obrazu, tem očem, da bi utegnil biti strašen v svoji jezi.

Mignil je z desnico. Zatrobila sta dva lovca in ponehalo je vrvenje in kričanje. Na balkonu in ob oknih so mahali z robci grofinja Mila, komtesa Alijana, baronica Efranika Leuenbergova, grof Krupski in drugi, ki niso hoteli na lov. Odhajajoča gospoda jim je odzdravljala in krenila proti velikim vratom.

Prvi je jezdil nadsokolar Jure Adlešič, žilav možak z obritim, trdim, kakor izklesanim obrazom. Sledila mu je lovska godba, umetniki s trobentami in bobnicami. Za njimi so jahali grof Majnard in gosti. Sokolarji in pesarji so bili že na vse zgodaj odrinili s sokoli in psi in tovornimi konji, ki so nosili preproge in vse potrebno za predkosilce pod milim nebom. Za gospodo so se uvrstili hlapci z reservnimi konji in dolgimi drogovi, da bi pomagali sokolu, ako bi kateri padel s čapljo v močvirnico. Vsi so veseli jahali skozi mračni hladni obok čez vzdižni most in takoj pod visokimi jagnedi pognali konje, da so zdirjali v vabljivo jutro.

Mehki, tihi vzduh je rahlo trepetal v solnčnem svitu. Izprva so jahali molče mimo vinogradov, mimo visokega žita in rjavih njiv, skozi hrastove in bukove lozice, mimo bornih selskih hišic in lesene cerkvice. Radovedno so gledale ženske in rdečelica belolasa deca za njimi. Dasi je bilo še rano, so že slutili vročino velikega dneva. Prah se še ni dvigal, zadrževala ga je jutranja vlaga. Tuintam je dehtelo po svežem senu, drugod pa je še nepokošena trava valovala v lahnih valih s srebrnim bleskom. Mnogo sveta pod brdi je bilo pustega, neobdelanega. Ozka pot je vodila v samoto tihe divjave proti severu, koder so temneli za lahno paro ponosni gozdati Gorjanci.

Na vsakem klancu, na vsaki gorici se je ozirala Salda plemenita Frauensteinerjeva, da bi videla kje ogenj ciganskega tabora; ali uzrla ni niti najmanjšega dima. Zastonj je gledala tudi v mračni

pragozd; večidel sta brogovito in nepredorno trnje, drevje in grmovje kraj pota gosto prepletala srobotina in divji hmelj ter druge plezalke in ovijalke. Jahali so skozi Veliko Bukovje in zavili pri Adlešičih na deželno cesto proti Metliki.

„Lej, lej, vitez Erazem pa le ne nosi mojega bodala!" si je mislil vitez Ahac, ki je v lovski kamižoli, preparani na prsih in komolcih, nekoliko poševno sedel na svojem rumenkastem Žoltku. „Noče me dražiti, kajpada. In drži se tako čemerno in mrko, kakor bi jezdil v boj. Bog vedi, kaj premleva. Že dolgo ni bilo slišati ničesar sumnega o njem. Menda si je prilisičil že dovolj in zdaj uživa svoj plen lepo tiho in mirno. Pa kaj je to meni mar? Pomeniva se rajša kaj lepega z gospodično Odo!"

Ob ugodni priliki je pognal svojega Žoltka in jahal vštric nje na desni. Zdelo se mu je, da ga je radoživa mladenka izredno prijazno pogledala s svojimi živahnimi, radostnimi očmi. Veselil se je tega in sklenil, da se bo trudil biti danes posebno šarmanten.

„Lov bo lep, baronesa Leuenbergova, samo malo prevroče utegne biti in presoparno," je rekel in se nasmehnil, zadovoljen, da je sprožil tako zanimiv pogovor. „Popoldne bo pa dež."

„Ali veste to tako gotovo?" je vprašala naglo in malo nejevoljno.

„Presneto je zala in bujna in rada se vojskuje s pogledi," si je dejal sam pri sebi ter se pohvalil na glas: „Zvezde poznam, baronesa, zvezde in vreme. Že več dni zaporedoma ni bilo nobenega oblačka na nebu, pa tudi pav je kričal ponoči. Dež pojde, toda takrat bomo spet pod streho na Blagajevem gradu. Dopoldne bomo pa lovili prav imenitno. Malo daleč je lovišče, ravan onkraj Kolpe; saj veste, da ima moj svak dosti sveta in gradov tudi na Hrvaškem. Le vedno ostanite blizu mene, žlahtna gospodična, z mano se boste zabavali naravnost izborno!"

Pogledala ga je osuplo, nato pa se mu je nasmehnila precej nagajivo.

„Odličen sokolar sem," je hitel hvaliti vitez Ahac sam sebe, „ne bojim se nobenega flandrijskega sokolarja. Škoda, da vam ne morem takoj pokazati svojega sokola Odiseja. Pravzaprav ni samec, ampak samica. Samice so mnogo bolje za lov, imena so jim pa navadno vendar moška, vrag vedi, zakaj. Moj Odisej ni z Izlandije tudi ne iz Norvegije in ne z Danskega. V Gorjancih je doma, ali izučil sem ga jaz sam! Prinese mi iz zraka vse: prepelico, jerebico, šojo, srako, vrano, štorkljo, divjo raco in gos, fazana, dropa, žerjava,

laboda, čapljo, vse, vse. Ujel mi je že tudi zajca. O, kako nadarjen sokol je moj Odisej! — Ali mi daste tisti klinček, ki tako sladko počiva v vaših laseh?“

Iztegnil je roko, da bi sam vzel cvetlico; toda baronesa Oda Leuenbergova je zamahnila tako hitro z desnico, da se je ustrašil sicer jako hladnokrvni Žoltko in nenadoma skočil v stran.

„Oh, toliko da nisem cepnil raz konja!“ se je gneval vitez Ahac natihoma. „Hu, kako pisano zna gledati ta punca! Tako mlada, pa že taka! Kadar bo stara, bo cela furija. Hvala Bogu, da sem jo spoznal o pravem času. Odslej bom zabaval rajši Ofmijo!“

V senčnati dolinici pod Plešivico so zagledali Blagajeve hlapce in tovorne konje; pripravljali so tam vse potrebno za mali obed po lovu.

„Kako se čuti, da je solnce že više!“ je kliknil vitez Ahac tako, da ga je moral slišati njegov svak spredaj. „Ali bomo žejni v tej soparici, gospoda svetla!“

In žalostno je pogledal sodčke, hladeče se v praproti in travi. Toda grof Majnard je jezdil kar dalje. Med Krasincem in Pravotino so prebredli reko. Na hrvaški strani se je širila med dvema ovinkoma Kolpe in nizkimi brdi travnata ravnica proti severoizhodu. Tla so bila ponekod mehka, mokrotna, tuintam gosto pokrita z rumenim šašem in okrašena z žoltimi perunikami, mičnimi preslicami in zlaticami. Po zraku so plesali mnogobrojni komarji in se lovili elegantni kačji pastirji. Dišalo je po močvirni vlagi; na izhodu se je skrivalo pod visoko širokolisto rogozino in trstovino malo barje.

Pod topoli, vrbami in jelšami ob reki so čakali sokolarji na konjih, vsak svojega sokola na levi pesti, zavarovani z veliko in debelo rokavico od jelenjega usnja, ob boku pa torbico z mesom za ptiča. Dvema je viselo od pasu po dvoje belih golobjih peroti na vrvici za vabilo vračajočim se sokolom. Hlapci so nosili okoli života na naramnikih štirioglate lesene okvire s priučenimi ptiči. Vsem sokolom so pokrivali oči usnjati okrovi z višnjevimi perjaničicami. Pesarji so mirili dolgouhe velikoglave pse iskače, ki so, škopčani sparoma, nestrpno cvilili, bevkali in vlekli za jermene na rdečih ogrljakih. Bajukov Miko, „pasji stric“, je venomer rentačil nad njimi.

Grof migne. Rogovi zatrobijo in veselo zavriskajo lovci. Velika jata črnih vran se vzdigne in poleti preko brezovega loga čez Kolpo. Pesarji odvežejo tankonose iskače in jih spuste; veselo mahajo psi z repi, vohajo po tleh in po zraku ter izginejo v gostem zelenem

ločju in bičju. Z bučečim letom hiti vlak divjih rac proti lovski družbi, ali kmalu se obrne in beži na drugi konec močvirja.

Nestrpno čaka gospoda, da obrne nadsokolar svojemu konju glavo in jih tako opozori na čapljo. Nepremično sedi Jure Adlešič v sedlu, le drobne bistre oči mu begajo po ravni. Tedaj šine nekaj rdečkastega izza vrbovega grma.

„Lisica, lisica!" se oglasi mladi rjavopolti baron Lenkovič; ali danes ni nikomur nič do kosmate navihanke.

Med visokimi rogozi, osladi in trstikami se premikajo klasi in listi kakor šopi in zastavice. Nenadoma skoči nadsokolar Jure s konja in mu po prastarem običaju obrne glavo v smer, koder je uzrl čapljo. Nad bičjem se v vijakastih kolebih dviga velik belosiv ptič, moleč glavo in krake nazaj.

„Naglo Ahila nanjo!" veli grof Majnard in že prihiti sokolar z modrokrakim belkastim sokolom.

„Ahil je doma z Izlandije, domovine najplemenitejših lovskih sokolov," razlaga vitez Ahac ozkolični nežni baronesi Ofmiji Leuenbergovi. „Podaril ga je grofu Majnardu kranjski vicedom Juri Rainer. Lahko rečem, da je ta ptič več vreden kakor grofòv konj. Moj Odisej pa tudi ni dosti slabši!"

Nadsokolar odveže in sname Ahilu nožne jermene pa okrov in ga spusti z rokavice. Naravnost kvišku vzleti krasna ujeda; hladilni pihljaji vejejo v razgrete obraze, šumno udarjajo dolga, ozko urezana krila zrak in jadrno odnašajo sokola v višavo.

Tudi vitez Ahac spusti svojega ljubljenca. Toda Odisej, manj plemenit sokol, ne more naravnost kvišku, ampak le po krogih in ovinkih.

Čaplja leti že visoko proti Kolpi; sokola jo izkušata nadkriliti. Lovci zdirjajo čez drn in strn preko travnikov in jarkov proti vodi. V zraku vihrajo devojkam dolgi lasje in pisana krila, prhutajo gospodom široki rokavi, trakovi in perjanice, v divjem diru poskakujejo lovcem rogovi do tilnika. Sredi livade se ustavijo in, razburjeni od lovske strasti, zro z največjim zanimanjem kvišku.

Sokola sta blizu žrtve. Čaplja nagne kačji vrat na hrbet in moli dolgi rumeni kljun kakor ostro bodalo proti sovražnikoma. Kar se zakadi večji Ahil zviškoma vanjo in jo kavsne v levo perot. Takoj zadone lovske trobente in bobnice. Perje in puh pada počasi proti zemlji. Tudi Odisej se zaleti v čapljo, ali ona se mu ogne čudovito spretno in ga zadene s kljunom pod perot.

„Vražja ribja tatica!“ zakriči razjarjeni vitez Ahac. „Bestia infernalis!“

Odisej jame fofotati v kolobarjih in pada. Vitez Doljanski ga prestreže in boža. V tem pa napada Ahil čapljo zviškoma vedno huje. In vedno iznova se glase trobente in bobnice. Vsi občudujejo nagle, drzne okrete, sunke in udare obeh ptičev. Čaplja napenja svoje poslednje moči, da bi vzletela nad sovražnika. Toda ovirajo jo poškodbe in naposled omaga v boju proti mojstru višav. Bliskoma se zasuka Ahil, zasadi sovražnici kremplje v hrbet. Perje in rdeče kaplje kapajo z višine. Zopet zapojo trobente in bobnice.

„Jo že ima, jo že ima!“ zakliče širokopleči vitez Obričan in in maha navdušeno z baretom.

S hripavim grakanjem, podobnim gosjemu kriku, obupno repetniči in pada čaplja pod svojim krilatim jezdecem. Zmagoslavno, s široko razpetimi perotmi sedi sokol na premagani sovražnici. Vedno razločneje vidijo gledalci njen rumeni kljun, majhno belo glavo s tremi dolgimi črnimi peresci in črno liso med zlobnimi žoltimi očmi in tilnikom.

Že sta na tleh. Nadsokolar Jure da sokolu takoj mesa za nagrado. Nato ga zvabi na rokavico in mu natakne zopet okrov. V tem pa vrže sokolar s tovarišem mrežo na čapljo, jo previdno ujame za glavo, ji izpuli baršunastočrna peresa in jih poda svojemu gospodu.

„Lep, močan petelin je, bravo, Ahil!“ de grof Majnard veselo in si natakne čapljina peresa na zeleno čepico.

Še marsikatero čapljo so spodíli psi z obrežja in iz močvirja. Tudi plemkinje so spuščale svoje majhne, toda jako hitre sokoliče in se veselile lovske zabave celo z večjo vnemo kakor gospodje. Nekatere je že bolelo v tilniku, ker so gledale tako dolgo kvišku. Sokoli so ujeli petnajst čapelj. Tri mlajše je pomilostil grof; sokolarji so jih vzeli v mrežah domov, da bi jim nataknili na noge srebrne obročke z imenom Blagajevim in datumom lova ter jih spustili. Eden najlepših sokolov se je nabodel na čapljin kljun in poginil; nadsokolar Adlešič ga je zagrebel s solzami v očeh kakor junaka. Ahačev Odisej pa je okreval prav kmalu.

Po lovu so se vrnili čez Kolpo. Trudni, prašni, opikani od komarjev, so prijahali v prijazno dolinico pod Plešivico. Sluge so pogrnili tla s preprogami, pažeti so prinašali jedi iz košar in usnjatih vreč. Vitez Ahac se je usidral blizu sodčkov.

Vsi so bili židane volje, zlasti grof Majnard. Veselo so se svetile pisane obleke med gozdnim zelenjem, daleč so bili slišati gromki basi in zvonki soprani smejajoče se gospode in žvenketanje kozarcev. Grof Majnard se je pogovarjal največ z grofom Starograjskim, ki je iz navade vedno skomizgal z levo ramo. Vitez Ahac je pravkar hotel ponuditi pobratimstvo Nikoli Radoševiću, kar je pridirjal eden sokolarjev, ki so bili odjahali s čapljami in sokoli naravnost proti domu.

„Kaj pa je? Kaj pa je?" kriči vse vprek.

Mladi sokolar Miko ustavi openjenega konja pred gospodom in sopiha: „Gospod grof . . . cigana! Zaklala sta srno."

„Kje?" vpraša grof naglo in jako rezko.

„V bukovju, blizu Bojancev."

„Ste ju prijeli?"

„Prijeli, zvezali oba, mater in sina. Ciganka se je branila ko divja zver. Fant se je upiral manj."

Salda plemenita Frauensteinerjeva se zgane in obledi... Zdajci ji blisne po glavi: „Čirikli je! Izgubljena je! Kaj bo, ako bo hotela rešiti sebe in sina s tem, da izda mojo nakano!"

„Mojega konja!" ukaže grof Blagaj.

11.

Uro hoda od Blagajevega gradu, v ozki dolini blizu Bojancev, sta čepela ono jutro ciganka Čirikli in njen petnajstletni sin Sonakaj (Zlato) ob skali za gabrovim grmom pod stoletnimi bukvami, dočim je jezdil mladi grof Blagaj s svojimi gosti proti Krasincu.

Sonakaj je bil vitek kodrolas ciganček z modročrnimi, otožno žarečimi očmi. Temno opaljeni obraz in roke mu je bilo opraskalo trnato grmovje in bodičevje. Skozi umazano capasto obleko se je kazala na premnogih krajih gola rjava koža. Igral se je z bilko pogozdne trave prosulje po sijajnobelih zobeh in opazoval življenje okoli sebe.

Zlate, rubinaste in smaragdne žuželke lezejo, živi dragulji, po redkih rosnih cvetkah, po nežnih mahalih samotere praproti, po rumenozelenem mahu, po koreninah in lišajasti suhljadi. Rdečerjav metulj sede na beli cvet zajčje deteljice, se poguga, zatrepeta s pisanimi krili in odleti preko mrtvega bukovega listja, v zatišju na debelo nastlanega od vetrov pomladanjih. Pohlevno skrit kos poje dolge in lepe samospeve. Včasi mu odgovarja zaljubljeni zbor pre-

veselih ščinkavcev, sinic, penic, kraljičkov in grulečih divjih golobov. Bobna jim žolna, vsak dan v pražnji zeleni suknji, bobna neutrudno, ker jo hudo skrbi zaradi pravega takta. Daleč gori na polnočni strani žvižga sokol z otožnim tankim glasom nad pralesom. Priskaklja mlad zajec, obsedi na zadnjih nogah, striže z dolgimi ušesi in jo popiha v pustoto mrakotne goščave. Skozi zeleno streho visokodebelnih bukev spe solnce zlate iskre na usehlo listje in mah. Vzduh polni trpka vonjava gozdnih zeli, vlažnega mahovja in trohljadi.

Nepremično sedi ciganka ob skali, le črne oči pod ozko zraslimi obrvmi ji živahno begajo po okolici. Razmršeni lasje, ponekod pa tudi cape na prsih in ramah se ji svetijo od masti, ki ne diši posebno prijetno.

Iznenada poleti senca preko bukovih vrhov. Zadere se šoja.

Previdno dvigne Čirikli glavo — rahlo zazvene srebrnjaki na rjavem vratu.

Za grmovjem zašumi suho listje . . . izza debla se pokaže srna . . . postoji, pomoli glavo daleč naprej, voha nezaupljivo . . . stopa dalje po ozki stezici, uhojeni od turov, medvedov, jelenjadi in srnjadi. Za njo in okoli nje stopica rdečkasta, belopikasta mladica.

Oprezno potegne ciganka dolgo zanko iz nedra, jo pripravi za met in se ne gane več. Lahna sapa ji pihlja v obraz.

Srna prihaja bliže, dviga glavo, nastavlja ušesa, se ozira in krene nato nekoliko hitreje po stezici.

„Veter je ugoden,“ se veseli Čirikli in oči se ji bliskajo poželjivo, divje ko gladni volkulji. Brezskrbna srnica skaklja naravnost proti njej . . . še trenotek počaka ciganka . . . že vrže zanko, nategne motvoz. Živalca, ujeta za vrat, pade na mahovita tla. Stara srna priskoči in toži z žalostnim glasom.

„Danes bomo imeli dobro pečenko,“ de stara tiho. „Na, Sonakaj, tu imaš nož! Zakolji jo naglo! No, kaj se obotavljaš?“

Sonakaj vzame nož pa venomer gleda srnico, ki boječe izteza šibki vrat, obrača nežno glavico in drgeta v zanki. Skoraj človeški izraz smrtnega strahu trepeta v teh obupnih, obtožujočih očeh.

„Mati, ne morem.“

„Ali se ti smili? Pojdi no, pojdi! Ti mi boš lep cigan. Daj sem!“

Ciganka poklekne k srnici in ji zasadi ostri nož globoko v prsi.

„Vidiš . . . tako se mora . . .“

Mala srna zadrhta, po njeni dlaki in po mahu rdi in se peni ozka lisa. Telesce sunkoma zatrepetava v smrtnih krčih. Že hrome

noge, življenje beži iz mladega bitja. Od okrvavljenega noža se kadi redek dim . . .

Sonakaj se priplazi, ogleduje mrtvo trupelce in pogladi mehko pisano dlako. Tako žal mu je ljubke zale živalce.

„Kajne, rajši bi se igral ž njo?“ mu očita mati in obriše nož ob mahu. „Le počeni za skalo! Zdaj ujameva še veliko.“

Počasi se bliža stara srna, sklone glavo in liže svojo ljubljeno mladico. Ciganka se dvigne zlagoma, da bi zopet zagnala zanko; toda srna odskoči bliskoma iz njene nevarne bližine.

„Pa pojdiva!“ veli Čirikli ter spravi nož in zanko. „Nemara pojde stara za nama; blizu našega tabora nam ne uide več.“

Ciganka zadene plen na ramo in odide s sinom po ozki stezi navkreber, koder gledajo krive korenine iz tal in delajo prirodne stopnice. Stara srna jima sledi oddaleč... Ko pa prideta mati in sin na širjo gozdno pot, zaslišita nenadoma zamolkli topot konjskih kopit.

„Šun kuti — paledža, mro čavo!“ (Poslušaj malo — nazaj, moj sin!) zašepeta ciganka, vrže srnico pod gost grm, leže na tla in potegne sina za sabo. Že se bližajo jezdeci.

„Mati, beži ti! Naj ujamejo samo mene!“

„Le skrivaj se, nevesta hudičeva!“ zakriči nadsokolar Jure Adlešič, ki mu niha velik cvet močvirskega belega lokvanja nad kapo. „Videli smo te dobro in pse imamo s sabo. Le skrivaj se, neumnica tatinska!“

Razjaha konja in zgrabi mladega cigana.

„Pustite naju!“ prosi Čirikli trepetaje. „Pustite naju, žlahtni gospodje lovci! Saj nisva storila nič hudega!“

„Nič hudega?“ zarentači nadsokolar. „Misliš, da nisem videl mlade srne na tvojih umazanih plečih, žlahtna gospa ciganka? No, grof Blagaj ti že pokaže, po čem je njegova divjačina. Le čakaj, pečenka satanova! Poglej, kako pripravno mole bukove veje preko pota! Ne bo dolgo, pa bosta visela ti in tvoj sin z njih in razveseljevala zlodeje sredi pekla!“

Kakor ljuta risa napade ciganka nadsokolarja, da otme sina iz njegovih rok. Še dva sokolarja skočita s konj in pomagata svojemu načelniku. Čirikli vpije in se brani na vse kriplje.

„Vražja baba!“ zakriči Jure, ko ga ugrizne Čirikli v palec. „Zdaj mi je pa že dovolj!“

Nanagloma zasuče ciganko in ji stisne roke na hrbtu. Nato privežejo mater in sina k dvema debloma. Nadsokolar potegne zabodeno mladico izpod grma in jo položi poleg ihteče ciganke.

Sedaj ugleda tudi staro srno, ki stoji ob širokem deblu kakor ulita iz brona.

„Aha, oni dve srni sta, ki sta ji preplašila naša dva ubegla psa, da smo ju komaj sklicali nazaj," de Jure. „Grof je ukazal, da mu neutegoma naznanimo vsako lovsko tatvino in vsakega lovskega tatu. Miko, ti si najmlajši — jezdi nazaj in javi gospodu, kakšna dva imenitna ptička smo ujeli sredi gozda!"

„Izpusti naju, ljubi, dragi gospod lovec!" jame iznova prositi Čirikli z jokavim glasom, ko odjaše mozoljasti Miko. „Molila bom vsak dan zate in za tvojo drago ženo in tvoje nedolžne otroke."

„O kajpa!" se ji roga nadsokolar. „Pač mnogo bi zalegla tvoja molitev! Sicer pa nimam ne žene ne otrok. Haha, prijatelji, ali ste že slišali, da bi molila ciganka za koga?

„Še zase ne," se grohotajo sokolarji in ugibajo, kaj ukrene grof s tatovama.

Čirikli umolkne in gleda zvezanega sina. V mislih prebira najganljivejše besede, da omeči ž njimi grofu srce. In blagodejen up opaja mučeno dušo materino.

Naposled prijaha grof Majnard in za njim vsa gospoda, ki se je udeležila sokolovanja.

Ko zagleda Davor cigana, jame nemirno plesljati, širi nozdrvi, voha in sope šumno, otresa lepo grivo, grize žvalo in noče dalje. Grof ga izpodbode z obema ostrogama — konj odskoči in se vzpne na zadnji nogi. Nadsokolar ujame uzdo ter gladi in miri trepetajočo žival.

Radovedno gledajo Blagajevi gostje ciganko, njene pisane cape, njene rdeče in zelene kroglice v črnih laseh, njene dolge uhane s steklenimi biseri, njene nize s pisanimi kamenci, sobovi in srebrnjaki okoli vratu.

„Usmili se naju, presvetli gospod!" hiti prositi Čirikli. „Prizanesi nama! Nikdar več naju ne bo v tvoje gozde. Bodi usmiljen, presvetli grof! Usliši ponižno prošnjo uboge matere! Ukaži, da naju izpuste! Bodi milostiv!"

„Pa še tako mlado srno!" se razjari grof. „Privežite oba k sedlu! Ženite ju na grad!"

„Milost, presvetli grof, milost, presvetli knez!" kriči ciganka venomer.

„Prosite za naju, lepi moji gospodje, oj, prosite, lepe moje prežlahtne gospe, prosite za ubogo nesrečno mater in njenega sina, prosite grofa za naju, dušice božje, dušice zlate . . ."

Toda zastonj išče Čirikli sočutnega izraza v tujih obrazih; v vseh očeh vidi le plaho ali sirovo zvedavost.

Molče, s temnim obrazom odjaha grof Blagaj vštric grofa Starograjskega in za njima druga gospoda.

„Jaz bi obesil tatinska potepuha kar tukaj! godrnja Jure Adlešič in nadzoruje hlapce, ko privezujejo cigana, vsakega k drugemu konju na sedelni glavič. „Molči, baba! Kdo te bo pa poslušal? Ušesa me že bole od tvojega javkanja. Miko, ne pozabi srnice! Naprej fantje!“

Kmalu prijezdijo iz hlada. Ob gozdnem robu stoji srna in žalostno gleda za četo, ki odnaša njeno mladico... In kakor solza se sveti živali nekaj v vlažnih očeh.

Čimdalje tem huje pripeka solnce. Oprašeni so trava in grmovje ob poti, divji hmelj in plotni slak ob mejah; rose ni več. Okrog in okrog na belomodrem obzorju se pomaljajo izza slovenskih in hrvaških goric in gora čudni kolobarjasti oblaki, podobni belemu drevju. Zdi se, da jih počasna sapa dviga z velikim naporom polagoma više in više. Včasi sunkoma zašumi po brezah, po topolih. Jezdeci jašejo večidel po stranskih potih in po trati, da se ognejo hudemu prahu.

„To ciganko sva videla s hlapcem Markom že pred dobrim tednom,“ de vitez Ahac baronesi Ofmiji. „Pa je kar izginila, kakor bi jo bila pogoltnila tla.“

„Odkod neki prihajajo ti čudni ljudje?“ vpraša baronesa.

„Iz Egipta,“ se odreže vitez Ahac važno in zadovoljno, da more zopet zabavati svojo gospodično. „Ko sta Jožef in Marija z malim Jezusom pribežala pred neusmiljenim kraljem Herodom v Egipet in hotela zajeti vode iz Nila, so ju zapodili pradedje ciganov. Zategadelj jih je kaznoval Bog: razgnal jih je, da se njih potomci še dandanes zaničevani, sovraženi, preganjani potikajo in klatijo med drugimi narodi in blodijo brez miru križem sveta, povsodi tujci, nikjer doma.“

„Ali imajo kaj vere?“

„Do vere jim je kaj malo, ali celo nič. Cigani so si zgradili cerkev od slanine in požrli so jo psi, pravi pregovor.“

„Kaj namerava grof Blagaj z ujetnikoma?“ je sama zase ugibala Salda plemenita Frauensteinerjeva, jahaje z bratom Erazmom pred baroneso Leuenbergovo in vitezom Ahacem. „Postave so stroge. Za malenkost kaznujejo tatove s smrtno kaznijo. In kaj še le cigane! Čirikli bo izkušala rešiti sebe in sina po vsaki ceni. V smrtnem

strahu utegne izdati moj naklep, jim pokaže cekine, jim pokaže podzemeljsko jamo pri Kolpi . . . Mogoče, da se tega ne spomni sama? Ali ne bi bilo dobro, da se ji skrijem? Doslej me še ni zapazila... Toda ne! Kdo verjame ciganki? Saj rečem lahko: Cekine je dobila drugod, jamo je našla sama, načrt si je izmislila sama, da bi otela sebe in fanta. In naposled . . . saj imam beneški prstan! Vsekako pa jo moram umiriti. Bodi, kar bodi! Kdo bo mogel slutiti kaj slabega, ako privoščim zbegani revi nekoliko tolažilnih besedi?"

Ustavi svojega Tulipana in se skloni k ciganki, privezani na dolgem jermenu ob sedlo grajskega hlapca.

„Nič se ne boj!" ji veli prav na glas. „V gradu poprosim zate gospo grofinjo."

„Bog ti povrni, dobrotnica!" vzdihne Čirikli in jo pogleda hvaležno. „Bog daj zdravje in srečo tebi in tvojim potomcem!"

„Kako ste usmiljenega srca!" pripomni naglo vitez Ahac. „Oprostite, da jezdim po senci vaše lepote!"

Salda mu ne odvrne ničesar in požene svojega konja zopet zraven Erazmovega.

„Kako pa vam je kaj ugajal današnji lov, gospodična plemenita Frauensteinerjeva?" jo vpraša vitez Ahac prav prijazno. „Prosim, izvolite odgovoriti svojemu vedno vdanemu slugi!"

„Meni sploh ne ugaja lov, kjer hujska človek žival na žival. Pomilovanja vredni so sokoli in čaplje."

„Kaj pravite?" ostrmi vitez Ahac. „Ne ugaja vam sokolovanje? In smili se vam čaplja, ki pomori toliko žlahtnih rib, pogoltne toliko iker in ptičjih jajec? Čudno, čudno! Nemški cesar Friderik Rdečebradec, njega sin Henrik Šesti in veleomikani vnuk Friderik Drugi so bili navdušeni sokolarji. Cesar Friderik Drugi je spisal celo učno knjigo o sokolarski umetnosti . . . de arte venandi cum avibus, in njegov sin Manfred, kralj sicilijanski je dodal imenitnih razlag. In ta cesar piše, da je sokolovanje plemenitejše in dostojnejše nego drugi načini lovski . . . caeteris venationibus nobilior et dignior!"

„Ni vsaka reč hvale vredna, in najsi jo visoko ceni kakšen kralj ali cesar," mu ugovarja Salda živahno. „Kako neusmiljeno ravnajo s sokolom, da ga ukrote in da se privadi ljudem, konjem in psom. Stradati mora po cele dni in po cele noči ga gugajo v visečih obročih, da ne more spati. Tako zatro ponosnemu ptiču lastno voljo in vadijo izmučenega, napol blaznega siromaka. Prav taka je pri jelenji gonji. Kakor love pri sokolovanju pravzaprav le sokoli, tako love pri jelenji gonji pravzaprav le — psi. Psi vzdignejo

žival, jo preganjajo, ujamejo in ustavijo. Lovec jo samo zakolje. Mesar! In pomislimo: petdeset do šestdeset psov, prav toliko konj, okoli trideset konjskih hlapcev, bogve koliko lovcev in lovskih hlapcev — vsa ta vojska se peha marsikaterikrat celih šest do osem ur, da ustavi enega samega izbranega jelena! Pa kaj še to! Včasi se že napol mrtvi jelen vendar še obrne proti psom. Gospodar se ne upa bližati nevarnemu rogovju, ne upa se poriniti jelenu noža v srce. Od zadaj — zavratno — se priplazi hlapec in prereže ubogi, malone do mrtvega upehani živali kite nad zadnjima kolenoma. Ali ni to podlo? In zdaj se ojunači gospodar lova in zabode docela onemoglega, ugnanega jelena, mesar! Kaj mesar — živoder, živoder! Ali je to viteško? O — in vsi mu čestitajo, trobijo in kriče navdušeno. Sramota! Neumnost!"

„Kaj takega se dogaja le redkokdaj," oporeka vitez Ahac.

„Jako mnogokrat!"

„Gospodična plemenita Frauensteinerjeva je huda protivnica lova."

„Takega lova pač. Usmiljen bodi človek do živali, tudi lovec! Ne muči naj divjačine! Dostojno, pošteno se bojuj ž njo, sicer ni prav čisto nič boljši od konjača!"

„Gospodična Salda menda tudi ne more gledati, kadar koljejo piščanca," jo zbada vitez Doljanski. „Obira ga pa le rada. Kajneda, haha, haha!"

Vsi v bližini se na glas zasmejajo zabavljivki lova. Vitezu Ahacu žari obraz od veselja.

Salda pa ga pogleda zaničljivo in de: „Gospod vitez, uplenila sem s sulico in samostrelom več jelenov in srnjakov nego vi. Ali sama, sama! In ne napol mrtvih, upehanih živali!"

Veseli vitez jo hoče pravkar vprašati, zakaj se je udeležila sokolovanja, ko prijezdarijo skozi vas. Pri vseh vratih in oknih gledajo možje in žene z otroki v naročju, žugajo s pestmi in vpijejo, kar jim utrpe grla: „Le dajte ju, le dajte ju! Obesite oba cigana! Goljufa! Tatova! Požigalca! Tolovaja! Na vešala obadva!"

Čirikli jih meri s prezirljivimi pogledi, Sonakaj gleda venomer v tla.

Gospoda požene konje in kmalu dospe pod jagnede pred gradom. Vratar Mate Hudak zatrobi in hiti odpirat. Dvanajst grajskih kopjenikov se postavi v dveh vrstah na vzdižni most nad rovom. Na dvorišču razjahajo jezdeci konje in jih oddajo hlapcem. Le Salda ostane v sedlu in dirja proti vratom pod balkonom . . .

V kotu blizu velikih grajskih vrat stoji steber, debel, močan, obit z jeklenimi ploščami; na gorenjem koncu je pribita železna spona.

Tjakaj tirajo hlapci oba cigana. Ko zagleda Sonakaj strašni kol, zatrepeta po vsem životu... Tudi ciganko obhaja smrtna groza in ji široma odpira oči, osolzele, polne strahu. Vprašujoče zro gospoda in sluge na grofa Blagaja.

„Marko, bič!“

Veliki, plečati Matkovičev Marko priteče z dvojermenskim bičem, prepletenim z jeklenima strunama. Ko uzre ciganko, se zgane in si želi, da bi bil onostran devete gore. Kar skeli ga roka od biča.

„Vklenite fanta!“

Hlapci prerežejo mlademu ciganu vezi na rokah, mu strgajo luknjasto suknjo raz život in mu vklenejo roke v visoko spono, tako da komaj stoji na prstih.

„Pustite ga!“ obupno zavrisne ciganka, se zgrudi in poljubuje tla pred grofom. „On je nedolžen. Kriva sem jaz! Jaz sem zabodla srno. Jesti nismo imeli ničesar. Usmili se, grof presvetli, usliši prošnjo revne matere, knez presvetli, in Bog ti daj srečo in zdravje in slaven bodi tvoj rod vekomaj! Pusti mojega sina, kaznuj mene!“

„Ti prideš druga na vrsto. Marko!“

Marko pristopi, popravlja nekaj na biču . . .

„Bičaj!“

Zažvižga po zraku, pade po golem dečkovem truplu. Sonakaj stisne zobe, prestrašeno gleda nazaj, iskaje pomoči, rešitve. Ali nobenega glasu ni iz njegovih ust; zatajuje se zaradi matere.

„Bičaj ti, Jure! Močneje!“

Marko odstopi naglo in da bič mlajšemu tovarišu. Jure si zaviha rokave, se razkorači in jame udrihati. Bolestno stoka in ječi Sonakaj. Po nežnih plečih mu vzkočijo krvave podplutbe, temnordeče kaplje polze po hrbtu in lijo na beli pesek.

„Bičati ju bo dal do smrti,“ pravi nekdo med gledalci.

„Nehaj!“ hrope ciganka. „O mro čoro čavoro! (O moj ubogi otrok!) O mro devla! (O moj Bog!) O mro devla!“

Oči ji plamte v divjem ognju, obraz ji gori v onemogli jezi, glava buta ob kamenje, pene ji bele ob ustih. Pekel v očeh, pekel v srcu, škriplje z zobmi in preklinja v ciganščini rod, grad in prijatelje grofa Blagaja.

„Stoj, Majnard!“ zakliče zdajci stari grof Felicijan in hiti z Milo, Alijano in Saldo proti gruči. „Prizanesi jima!“

„Lepo prosim, ne ga več!“ zazveni, zadrhti detinji glas komtese Alijane, ki proseče povzdiga obe roki proti grofu Majnardu. Čisto drugačen, čisto tuj, tako strašen se ji zdi njen oče.

Kakor tigrica svoj plen, gleda ciganka hčerko grofa Blagaja. Alijana se ustraši teh divje plamtečih oči, se privije k materi in se spusti v jok.

„Odklenite ga!“ veli grof Majnard z jezno nagubanim obrazom. „Ali zapomnita si dobro: drugič ne bo nobene milosti. Poberita se!“

Odklenejo mu spono in oproste tudi mater. Oslabel od strahu, od naporne stoje na prstih in od neusmiljenih udarov, omahuje in se opoteka deček tako, da ga mora podpirati mati. Poljubi ga, boža in tolaži. Ogrne mu suknjo in mu mane premrle, otekle roke.

„Tako sem truden, mati!“ toži Sonakaj. „In vrti se mi v glavi . . . Vode, mati, vode!“

„Le potrpi, da prideva do gozda, ljubček moj! Tam je vir; tam so zdravilne zeli; tam ti ohladim rane. Le kar proč, proč!“

Vsi gledajo tiho za njima. Nenadoma se obrne ciganka in njene divje oči se srečajo za trenotek s Saldinimi, ko krikne hripavo: „Mee avaha!“

Salda zadrhta komaj vidno in skrije obraz za svojo pahljačo. Le ona razume ciganikine besede: „Mi pridemo!“ Opaja in omamlja jo besno, blazno veselje . . .

„Maščevalnost bo vnemala ciganko bolje kakor moji cekini,“ se raduje natihoma. „Ha — grof Majnard, ti sam mi pomagaš ob izvršitvi moje nakane!“

Še enkrat se obrne Čirikli in zavpije, da se preteče razlega pod obokanim izhodom: „Mee avaha!“

Fr. Albrecht:

Najino slovo.

V verzih je moja ljubav skrvavela,
v verzih je moja bolest izgorela,
zdaj car moje duše ponos je in mir.
Zadnji smehljaj. Ti ga nisi umela —
Nisi umela, kako se odela
je duša v molčanje in nemi prezir?

Naš narodni boj v nemškem slovstvu.

Spisal dr. Janko Lokar.

(Konec.)

„Das deutsche Leid“, nova priča, da ni Bartsch pripovednik, je nadaljevanje romana „Zwölf aus der Steiermark“. Vsebina mu je boj od Slovencev zatiranega spodnještajerskega nemštva za svoje pravo. Tudi ta roman je himna lepoti spodnje Štajerske, sicer pa pesniška spremnica Roseggerjevega oklica.

Goethejev „Faust“ je vzbudil Bartschevega junaka Erazma Jurija Botzenhardta v gozdni samoti Pohorja, kjer je bil gozdni praktikant pri nekem velikem posestniku gozdov, da si je zaželel sveta in življenja. Izprosil si je pri oskrbniku nekaj prostih dni, si vzel nahrbtnik in dežni plašč in se podal v Dravsko dolino. Prišel je v Maribor in poslušal v gostilni meščane - politike, kako težak jim je boj s prodirajočim slovenstvom. Kajti Nemcev nesreča je, da so prodrli s svojo kulturo dalje kot s plugom. Zdaj pa obdaja njihova mesta Slovenec in Nemec je prisiljen, jemati iz njegove srede vajence in posle. A vajenec postane pomočnik in mojster, slovenska dekla pa njegova žena. Pri teh pa ima omahujoči slovenski delavec oporo, da si ohrani jezik. Tako poplavlja voda slovenskih kloak nemška mesta . . .

In Juriju se je krčilo srce. Slovenski kmet sicer še ni poznal sovraštva do Nemcev, a slovensko izobraženstvo: duhovniki in zdravniki, odvetniki, trgovci in uradniki — vsi so goreli tega gneva. Bil je pretresljiv pogled! Slovenec si je osvajal nazaj svojo zemljo, kjer je gospodoval še pred sedemsto leti. A Juri je vzdrhtel: „Osvajanje! Kakšno osvajanje je to v primeri z nemškim prodiranjem pred tisočletjem! Takrat je prišel Nemec s sv. pismom in s pesmijo Nibelungov v roki, s pesmijo ljubezni (Minnesang), s harfo, z goslimi in z junaško pesmijo. Trebil je gozde, sušil močvirja, zidal svetlobele grade in cerkve, obdajal mesta z zidovjem in kot bog prinašal s seboj kipeče življenje. Od zgoraj, s stališča osvobojenega, prostega moža si je osvojil deželo kot arhangel Mihael, ki privihra iz oblakov nad zmaja. Ta rod se pa plazi iz globin strupenega črta na naš život in nam zadira od zdolaj bodalo v čreva. Mi Nemci stavimo s svojimi dvanajstkrat večjimi davki šole, v katerih se vzgajajo naši sovražniki. Ah, ko bi mogli obdržati to zemljo, samo to

štajersko zemljo! Poleg južne Tirolske je edini kos juga, ki si ga je umelo priboriti večno nemško hrepenenje po milejšem solncu. Do modrih valov Adrije! Ne, samo do Drave, samo do Drave!"

„In Celje?" je vprašal Botzenhardtov prijatelj Himmelmayer, godec in ljubitelj deklet, ki je znal uživati življenje. „In Ljubljana? In Brežice in Novo mesto in mnogi drugi otoki, ob katere se zaganja slovanska povodenj in jih trga kos za kosom, vsak otok naš Helgoland, a tak z življenjem petdesetih ali sto let?"

„Ljubljana je že izgubljena in pogoltnjena," je rekel Juri otožno. „V Celju bodo postavili slovensko gimnazijo. Potem bodo rasli tudi tam in polnili mesto oni le za gotove svrhe izobraženi ljudje, katere so učili sovraštva in zavisti kot višek življenja, kot dušno hrano poleg mnogo hvaljenih praktičnih strok."

In Juri je krvavel „za divjo lepoto dolomitnih (!) čeri tam v kotu med Štajersko, Kranjsko in Koroško, ki so tako osamele, pozabljene in zapuščene, ker se kuha nad njimi sovraštvo, in tako mamljivo lepe, da je postal njihov raziskovalec, Nemec časti in duše, rajši Slovan, kakor bi se bil odrekel tem čarobnim višinam.[1] Kajti v resnici, slovenska zemlja je tako bogata kakor duša slovenskega naroda, a obe sta še neodkriti, kakor je bil dolgo otok Taheiti. Kdor se jima je namreč približal, je sprejel jezik in šege srečne, nedolžne skromnosti one od sveta oddaljene dežele blaženih."

„Še so bele hiše na teh višavah nemške!" je vzkliknil. „Kdo pride, da ohrani lepote polno življenje? Ali naj umre ta čudoviti svet, ko smo ga šele našli? Pridite vsi, ki ste siti težav trga, hrupa mesta in zmot družbe, in se naužijte čudovitega miru teh vrhov! Nemci, ne pustite si vzeti paradiža odpočitka, dežele sanj vseh doma željnih, solnčne južne Štajerske!"

Kako mamljiv je čas cvetja trt v tej brezkrajni pokrajini!

„Spodnještajerska zemlja je akord, harmonija svetovnega bitja. Celo na brezkončnem morju ne vidi oko dalje, kakor bi hodili na zemlji pet, osem, deset ur. Potem se upogne jeklena krogla pogledu v trdem matematičnem zakonu. Ti griči počitka pa leže na dnu amfiteatra gora, ki se vzdigajo od poletne višine škrjančka do grozno samotnih višav orla in večnega snega. Božanstvo ne zakriva obraza za upognjenimi pleči, ampak obdaja človeka z razgaljenimi prsmi, dviga okrog njega roko in gube oblačila in mu kaže v daljni, daljni, v modrini se izgubljajoči daljavi bronasto čelo svoje najvišje neizprosnosti ali enoličnost svoje ravni.

[1] Tu ima v mislih Frischaufa.

Vsak teh spodnještajerskih gričev, vsak spodnještajerski dvorec ima, kar imajo v vrhoviti Švici komaj posamezni oblagodarjeni vrhovi: brezkončnost, najblaženejši preliv sijaja največje modrine v navadno, žgočega hrepenenja poln, za živa zamrli, devetkrat zarisani pianissimo daljine.

In nad vsem tem plava nežni vonj trt, kateremu primerjaš lahko le rezedo, samo da dehti zlata se tresoči, prašeči se cvet trte v še jasnejšem, čistejšem razpoloženju. Ne tako žalostno in vendar nikdar predrzno. Lahek, kratek, neizrekljivo ljubek sen prihodnje moči, opojen za najfinejše, najrahlejše živce človeka.

O ti mamljivi, silno nežni in kratki čas cvetja trt v štajerski neskončnosti!“

Da bi jo pridobili za nemštvo, so se združili Himmelmayer, Botzenhardt, Prehn in Rencel v kvartet in sklenili prirejati koncerte z nizko vstopnino, katere del so namenili za obrambno delo ob žalostno izjedeni jezikovni meji. V tistem času so bili namreč ustanovili Nemci dve obrambni društvi. Eno je imelo namen, zidati nemškim manjšinam šole, drugo, pomagati „ogroženim“ bratom na jezikovni meji v gospodarskem oziru. „Da war, in kleinen, schwer ringenden Anfängen noch, Arbeit in edelster Bedeutung, und diese beiden Bruderschaften, deren tätige Mitgliedschaft allein ein(!) Adelsbrief für jedes deutsche Herz bedeutet, sie linderten und heilten die große fressende Krankheit des Volkstodes an bedrohter Sprachgrenze, sie dämmten und schirmten mit ihren schwachen Kräften und taten Arbeit für Millionen Gleichgültige. Sie nahmen es zwischen ihre treuen Hände, um es zu ersticken und zu zerbrechen, das deutsche Leid.“

In to gorje je peklo Jurija. Z Dortjo(!), svojo ljubico, preprosto hčerjo slovenskih viničarjev nad Mariborom, je zbežal v malo, zidano čuvajnico vinograda. Vžgala sta ogenj in poslušala srce ob srcu jezo vetra, padajoči dež, škripanje malih vežnih vrat in zaklopnic oken. Če je ponehal vihar in trkal le dež, je slišal Juri globoko šuštenje, ki ga je pripisoval ognju.

„Ne,“ je rekla Doroteja, „to je dravski zvon.“

„Kaj je to?“ je vprašal on.

„Pripovedovala ti bom, a se mi ne smeš smejati. — Blizu tam, kjer teče meja med Štajersko in Koroško, stoji na skali nad Dravo cerkvica Marija na Kamnu. Imela je lep zvon, z mehkim in s tolažečim glasom, kakor bi pela majka večerno pesem. Kupili so ga Slovenci. V cerkvi pa so bile tudi orgle, ki so pele krasno

kakor zbori izveličanih, kadar časte Boga. Podarili so jih Nemci. Zvon in orgle so bile duša okolice. Prvi je opominjal ljudi in jih vabil v hram miru, druge pa so jim pravile o veliki božji skladnosti, od katere nimamo na zemlji ničesar razen godbe. A pred tristo leti je živel hudoben župnik, ki je prigovarjal svojim župljanom, naj prodajo nemške orgle, ker imajo druge na vasi, v Vuzenici. Za denar si naj kupijo pušek in tolkačev. Takrat je namreč divjal boj med kmetom in gospodom. Tako so peljali orgle po Dravi proti Ptuju in jih prodali tam nemški cerkvi. Ko je prijel tisti večer stari učitelj, kateremu so bile orgle edina tolažba v onih nemirnih časih, solzeč se za vrv zvona, da bi zvonil angelsko češčenje, ni dal zvon glasu. Starec je vlekel močneje in naposled z vsemi močmi. Tu se je zazibal zvon, se iztrgal v obupu vezem in skočil pojoč v loku skozi okno zvonika v Dravo — iz hrepenenja po orglah. In zdaj se vali ali pa plazi kakor velika želva na dnu zelene reke proti Ptuju, srčno žalujoč za prodano harmonijo. Tu ga zadržuje kaka skala, tam kako potopljeno drevo ali se pa napolni z lenim peskom, da mora molčati in je prišel v naših dneh šele do Sv. Ožbalta nad Mariborom. Ponoči, ko so vsi zvonovi tiho, zvoni in kliče orgle. Tako se vali dalje na Dravinem dnu in se plazi za staro slogo. In ko priplava v Ptuju na breg ter ga potegnejo v zvonik, da bo zopet klical ljudi z orglami vred, tedaj — tako pravijo ubogi ljudje — sklenejo Slovenci in Nemci mir in vsi se bodo razumeli v božjem imenu."

„Ah," je vzdihnil Juri, ki se je spomnil svoje srčne boli, „to se ne zgodi nikdar! Le vi samotno živeči kmetje imate še srce za to in spoštovanje pred tem, kar pomeni Nemec. Vi razumete njegovo dušo, ker jo imate sami. Ostalo ubogo ljudstvo okrog mest in trgov, delavci in kmetje, ki žive na kupu in pridejo v gostilni s pripravljenimi strupi in s časopisjem mnogo v dotiko, te je nagrizlo veliko sovraštvo in ti trpe neozdravljivo na gnevu zoper zvoke jezika, v katerega znanju leži skrita življenja sreča. Jaz sem obdan tam zgoraj v svoji gozdni vasi od sovragov in vidim polagoma umirati sodruge po jeziku. Nobena nemška beseda se ne sme tam javno izgovoriti, nobena na desko ali trgovino napisati — tako zahtevajo. Če hočem brati nemške besede, moram iti na pokopališče. Samo imena onih, ki ne morejo več govoriti, in grobni napisi so nemški. Moj rod leži pod zemljo in ljudje, ki tlačijo tam božjo trato z nogami, niso podobni njegovim otrokom. Ah, ko bi mogel vsaj ubežati! Jaz ne prenesem tega sovraštva do jezika svojih velikih rajnih!"

Na veliki četrtek je dospel kvartet v Celje. Časopisje je bilo napravilo že prej dovolj reklame za namen njegovega prihoda.

Celje! „Pod lozami leži osamelo, zvesto nemško mestece, ki ima tako nebeško lepo lego, da se ne morejo kosati ž njim najslavnejša naselja ob Mainu in Nekarju. Ah, ob njegovih robovih gloda in gloda krog in krog naskakujoča slovanska povodenj, »bis abermals eine traute Stätte der sehnsüchtigen Menschheitsgedanken Schillers, der heiligen Mahnungen Goethes, der üppigen Blüten Jean Pauls und Heines, bis ein Bürgertum, voll von dem Trotz Herrn Walthers von der Vogelweide, weggetilgt sein wird von solchen, die dieser Erde noch nichts geschenkt haben als Haß und Neid.«

Kaj so ti nemški otočki: Maribor, Celje, Brežice, Kočevje? Ali so kameni, vrženi od deške roke drug za drugim v vodo, tam, kjer bo treba enkrat mostu? Ali so klici onega brezuspešnega hrepenenja nemškega naroda po deželi, kjer je mogel od nekdaj v krasoti samo umirati, hrepenenja po jugu? V kraje pretvorjeni klici in vzdihi, ki se bodo izgubili in bodo umrli?

Ah, tako lepe, tako svete, tako polne visokih, borečih se duš so te male, napol izgubljene zaseke sredi sovraštva tujine!"

Ob času prihoda godcev se je bil ravno za Celje bolesten boj. Slovenci so hoteli namreč ustanoviti z gimnazijo „eine Quelle für jene unglücklichen, unzufriedenen, halbgebildeten Scharen, die das beseelte Leben nie begreifen, die Erkenntnisse still innerlicher Seelen nie erringen und nie zu groß überschauender Liebe gelangen können, weil ihnen die heiligen Vorbilder einer großen Kultur und deren Sprache versteckt, verdeutelt und vorenthalten werden." Naskok so sicer Nemci odbili, a s tem so izzvali kup zlobnosti v slovenskih časnikih. Pijano ljudstvo iz predmestja, delavci iz premogokopov (Trbovlje!) so grozili hišam, razdrli tuintam tujo lastnino in pretepali posamezne ljudi. Kvartet so sprejeli na kolodvoru s sramotilnimi klici, ga obmetavali z blatom in le sklenjene vrste Nemcev so ga očuvale pred resno nevarnostjo.

„Kajti že so razpenjali po deželi svojo mrežo oni odvetniki, v katerih najskrivnejše misli je zarisan zemljevid velike jugoslovanske države, ob kateri razpade Avstrija in katera zapre nemškemu narodu pot do morja. Že so prihajale vsako leto stotine novih duhovnikov iz gnezda slovanske državne ideje, iz vojne šole velikoslovenske duhovščine, iz vzgojevališča v Djakovem, na vse prižnice po deželi, v vse spovednice najmirnejših vasi, v vsa srca kmetov in prinašale s seboj slovansko krščanstvo, ki se glasi: »Svuj k svemu(!)«. To pa

z namenom, da bi se posušil nemški trgovec, da bi osamel nemški učitelj in bi nastala tuja država med nekdaj veleslavno Avstrijo in njenim morjem."

Kot odgovor na nameravani napad Slovencev na nemško posest potom slovenske gimnazije, so sklenili celjski Nemci podariti prvi slovenski vasi pred mestom nemško ljudsko šolo in so priredili v to svrho „ein trotzig fröhliches Konzert". „Tak dar sprejmo razumni kmetje navadno z veseljem in skoro vedno se izprazni sosednja slovenska šola za tretjino obiskovalcev, kajti kmetje se vesele v nasprotju z meščanom, da bodo njihovi otroci deležni svetovnega jezika in prisrčnega pouka nemških učiteljev."

O ta dobrodušni nemški pouk!

Dortja mu poje slavo in Juri modruje sam s seboj na zelenem, poezije polnem Pohorju: „Kako ljudstvo (slovensko) z globoko kulturo srca, dokler je bilo nepokvarjeno! Bilo je otročje, veselo in hvaležno, polno božanstva, pravljic, bajk in zgodbic. Le peti ni znalo (Rosegger!). Kaj bi lahko storila tu nemška šola, kaj podarila — šola, ki bi pridejala k omenjenim zmožnostim nemško srce, globočino velikega vzora, gospodarsko spretnost in lepoto nemške pesmi!

Pa kaj je postalo iz teh ljudi, ki so se hitro naučili tega, česar so potrebovali za ta ali oni omikani poklic! Ti nesrečniki so iskali v nemški omiki samo praktično stran in se zaprli pred najvišjim, kar bi jim lahko dala, pred tem, s čimer postane tudi Nemec šele popolnoma srečen: pred zapuščino njegovih velikih, prostih duhov, njegovih pesnikov, mislecev in raziskovalcev.

Bili so kakor kovač, ki je bil podkoval Odrešenikovo oslico in je stavil zato lahko tri želje. Trikrat mu je zaklical Spasitelj: »Peter, ne pozabi najboljšega!« In kovač si je želel past zoper tatove za svojo hruško, denarja v svojo mošnjo in žganja v svojo steklenico.

Peter, ne pozabi najboljšega! Ti ljudje so zapuščali nemške šole in puščali v njih edino, kar je bilo vredno dati in vzeti: nemško dušo. Postali so izobraženci in niso vedeli, da jim ni bilo dano, kar dela človeka plemenitega: stremljenje za veliko zapuščino! Tako so živeli brez vzora in niso videli svoje nagote."

Nemška duša! V šolah jo naj bi spoznali Slovenci in postali z njeno pomočjo ljudje!

V Novi cerkvi pri Vojniku je ubil nekoč kmečki fant svojega tovariša. Neki moj znanec je govoril o tem s preprostim kmetom

in se čudil, ker ni bil ubijalec, kolikor ga je poznal moj znanec, napačen človek. Od politike popolnoma neokuženi kmet mu je rekel: „Veste, v nemško šolo je hodil!“ Tako je mož nevede več povedal kakor cela knjiga. Nemškega pouka ni poznal, a videl je v nemški in v slovenski šoli vzgojeno deco in s prirojenim mu instinktom je našel vzrok posirovelosti. Ljudstvo samo se je fanta ogibalo in težka mu je bila pot do zakonskih sladkosti.

Preprosta, a silno krepka obsodba „des gemütvollen Unterrichtes deutscher Lehrer“ in onega „bogastva nemške duše, od katerega nam hočejo darovati, dokler se ne povzpnemo do njihovih bratov,“ kakor je govoril na že omenjenem koncertu v prid nemške šolske družbe mlad odvetnik, ki je pozivljal udeležence, naj pijejo namesto dragih pijač „naše ljubo štajersko vino,“ denarni dobiček pa naj polože na pred njim stoječi krožnik v srečo Slovencev. In darov je kar deževalo, da je govornik končal z veselim oznanilom: „Nova šola stoji!“

Za korist in blagor slovenskega kmeta gori nemški odvetnik, medtem ko ne pozna slovenski nobenih svetejših, višjih čuvstev, ker se mu koplje duša v sovraštvu in nizkotnosti. Ko je bila prodala žena Tavernarija, Botzenhardtovega dobrotnika, vinograd nekemu slovenskemu odvetniku, je skušal rešiti Juri posestvo za Nemce. Podal se je nad Maribor, med Sv. Kungoto in Sv. Križ, v one vinorodne kraje, „kjer se tako radi naseljujejo gospodarsko se krepeči Slovenci na mestu starih meščanskih rodovin.“

Slovenski odvetnik je stal pred vežnimi vrati, široko in s pipo z modro-belo-rdečim(!) trakom. Ena roka mu je žvenketala v žepu, ko ga je vprašal Juri veselo: „Ali prodate posestvo?“

Odvetnik se je porogljivo smehljal in molčal.

Juri je vprašal še enkrat v slovenskem jeziku.

„Koliko date?“ se je smehljal odvetnik.

„Deset odstotkov nad vašo kupno ceno,“ je odvrnil Juri mirno.

„Recite vendar sto odstotkov,“ se je rogal Slovenec, „da se vam izplača reči: Hvala, ne!“

„Ali bi ne dali posestva niti za dvojno kupno ceno?“

„Ne.“

„Za trojno?“

„Ne. Tu stojim zdaj jaz v svoje veliko veselje. Ali želite še česa?“ — —

In slovenski duhovniki!

Botzenhardtov župnik na Pohorju je preganjal nemško šolo, dokler je ni pregnal. Na svojih vratih pa je imel napisano: „Nemcem in psom je vstop prepovedan.“ Isti župnik je dajal največjo potuho tatinskim lovcem in je od njih prav pridno kupoval divjačino.

Drugi duhovniki so oznanjali bojkot. Ko je prišel Juri veliki teden v neko vas poleg svojega bivališča, je videl kakih šest slovenskih dijakov, ki jih je bil povabil kaplan k sebi čez počitnice. Ti mladiči so se razpostavili pred vrati nemških trgovcev. Ako je hotel kak kmet pri njih kupiti, so ga peljali na stran in mu prigovarjali, naj kupuje le v slovenskih trgovinah, češ: „Svuyk svemu!“

„Tako je življenje onih, ki se priznavajo na spodnjem Štajerskem k jeziku, v katerem je govoril Luter k ljudstvu s sv. pismom! Taka je nemška bol! Osamljeni in preganjani žive sredi črtečega ljudstva, sredi sovraštva, ki je odgovor na večjo spretnost in moč, izhajati boljše v trdem življenju.“

Zastopnik slovenske duhovščine je kaplan Raicl. Starega Tavernarija in Jurijevo mater, ki je gospodinjila Tavernariju, ker ga je zapustila žena po hčerkini smrti, je obdolžil nečistega razmerja in Tavernarija samega skrivnega protestantskega mišljenja, ko so se pritožili nemški trgovci pod njegovo zaščito zaradi Raiclovih pozivov na bojkot pri škofu. To je spravilo starega Tavernarija v grob. In Raicl je molil kljub nasprotni obljubi na njegovem grobu v slovenskem jeziku.

„Nad odprtim grobom najboljšega Nemca je klepetal njegov sovražnik in obrekovalec Gospodovo molitev v slovenskem jeziku!

Proti jada polnim, sivim oblakom se je vzdigovala in odletavala; čez globoki sneg malega, čisto belo pregrnjenega pokopališča je odmevala in bila hladnejša in brezsrčnejša kakor sneg, v črni gruči žalujočih so se krčila srca od jeze in srama in celo Slovenci so se ustrašili.

Nemci so mrmrali kljubujoč molitev v svojem jeziku, Jurijev mladi, smeli glas je pa jasno hrepenel kvišku. Vzdigal se je poln moči nad slovenske besede kot orel nad sokola. Z vriskajočo silo in veličino je molil Juri glasno za prijatelja in očeta ter njegovo čast in njegove besede so se glasile, kakor jih je napisal Luter po evangeliju Matevža: »Naš oče v nebesih. Posvečeno bodi tvoje ime! Tvoje kraljestvo naj pride! Tvoja volja se naj zgodi na zemlji kakor v nebesih!«

Oba jezika sta se borila in bojevala, se vzdigala drug nad drugega, se prepirala in tožila nebesom svoje neizmerno gorje, da

se sovražijo ljudje zaradi njiju. Ko pa je začel duhovnik z angelskim češčenjem Marije, je grmeč vriskal Juri s čisto pordelimi lici in z bliskajočimi se očmi veliki evangeljski konec: »Kajti tvoje je kraljestvo in moč in veličanstvo na vekomaj. Amen!« To je donelo nad prestrašenimi ljudmi visoko v zrak, zmagujoče in veselo kakor pozavna! Od Nemcev so molili nekateri polglasno besede izpovedi, ki je vstala tu z novo občino na robu odprtega groba . . .“

Nemci so si sezidali z denarjem iz rajha cerkev in dobili pastorja. „Braunes Haar, ein lachendes, dickes, rotes Antlitz, blitzende, braune Augen, ein dröhnender Schritt und eine Stimme wie ein Auerochs“ — tak je bil na zunaj. In notranjost? Bil je plemenit, nad nizkotnostjo vzvišen mož, ki je objemal z enako ljubeznijo Nemce in Slovence, z ljubeznijo Krista, ki je niso poznali slovenski duhovniki, in je skrbel za blagostanje obeh plemen. Celo za duše se ni pulil in je pustil, da je krstil Botzenhardtovega sina katoliški duhovnik...

S tem možem je potoval Juri čez blagoslovljene višine štajerske neskončnosti. Za njima, spodaj v dolini, so se glasile kljubovalne slovenske pesmi. Rdeče srajce so se svetlikale na zelenih travnikih. Bili so sovražni sokoli, telovadci, ki so napravili kljubovalen izlet k Sv. Kungoti, s čepico, s sokolovim peresom in tudi sicer kot mladina našemljeni, glasno kričeč, pojoč in demonstrirajoč za slovansko zemljo. Bil je težek čas: s slovanskimi državami na Balkanu je pretila vojska. Gorje, ako bi ne zmagala Avstrija! Jugoslovani bi razdejali male nemške občine in zadušili najglobokejši svetovni jezik. V Ljubljani so zatrli vsako nemško besedo; rop in tatvina sta napovedovala začetek sovraštva; »nur ein leises Sichverraten des ganzen Südslawenvolkes, das geduckt lauerte, um der letzten deutschen Beseeltheit an die Kehle zu springen.«

Soparen, groze poln čas, nasičen z grožnjo in s težko usodo.

Toda nadzemeljska mirnost gričev se je smehljala. In tudi Juri in pastor sta se smehljala. Poznala sta svoj nemški rod, ki ni nikdar tako velikodušen, tako darežljiv, smrti vesel in strašen kakor v grožnji in težki sili. Teža in sila časa je vzvalovila in opijanila težko kri avstrijskih Germanov in ti Nemci, ki so se sramotno ozirali tako dolgo na mogočni bratski rod onkraj meje, so začeli iskati pomoči tam, kjer edino je mora iskati pravi mož: pri samem sebi. Veselo čuvstvo kljubovalnosti se je razlilo čez nemško Avstrijo in v dneh nevarnosti, ko so se prepirali Slovani zaradi bratomornega boja, ko je sikalo na južni meji veleizdajstvo, se je izkazalo, da je edino to ljudstvo jedro, moč in zvesta opora nemške Avstrije.

Juri je komaj spoznal one višine, na katere je bil gledal nekoč večkrat s Tavernarijevega posestva in katere je bil često obiskal. Takrat so stale tam revne, borne kočice osebenikov, gorice so bile rdeče ožgane ali od trtne uši uničene, zemlja utrujena, v bajtah pa sta vladali lahkomiselnost in revščina.

Zdaj so stale tam čedne, snažne kmečke hiše, lepo zidane, bele in svetlomodre, ali nove lesene stavbe, gotovo kakih dvanajst v okrožju hoda enega dneva, in kjer je kazalo prej slovensko slabo gospodarstvo revščino, se je smejalo zdaj veselo blagostanje, so gledali fantje in dekleta s polja in iz vinogradov s svetlimi, zvestimi nemškimi očmi in pozdravljali vsem znanega pastorja z „Grüß' Gott!" »in Pfälzer Mundart«. Tu, v nad vse razsežni, lepi in plodoviti zemlji gričev so ležali v nanovo pridobljeni deželi zakopani stotisoči prihranjenih beličev nemške revščine in darežljivosti in prinašali trideseteren, šestdeseteren, da stoteren plod.

Bile so Südmarkine naselbine. Iz ravno tistih malih posestev, katerih vsako je ravno tako veliko, da preživi lahko brez dragih hlapcev kmečko družino z lepim številom otrok, in na katerih so Slovenci dogospodarili in se zanemarili, so dobivali Švabi in Pfalčani moč in srečo. Nobena njihovih družin s svojimi šestimi, osmimi, devetimi otroki ne propade tam, ker so spoznali vzrok propasti. Lahkomiselni Slovenci so pridelovali, kar je prinašalo denar, in pridelek prodajali: živino in krmo. Kmet pa potrebuje vsega prej kakor gotovega denarja. Trdni Nemci se zato niso dali slepiti visokim cenam sena. Celo slabejše lege vinogradov so porabili za travnike in deteljišča. S krmo pa se je množila živina, z živino gnoj in s tem se je boljšala izžeta zemlja. V dveh, treh letih so si opomogli ti možje, ki so se bili naselili brez imetja na svetu, kupljenem z nemško darežljivostjo, in so postali gospodarji okolice. Slovencem je postajalo težko in tesno pred sosedi, ki so vstajali zjutraj ob treh in delali pozno v noč, ki so se po vrsti obiskavali ob praznikih, hodili drug k drugemu v gosti, pili lastno vino in peli ljube domače pesmi, ne pa popivali in se pretepali po krčmah nedeljo za nedeljo...

Tako izzveni Bartscheva spremnica Roseggerjevega oklica, njegov bojni klic zoper ljudi „z zabreklimi obrazi, s širokimi lici, z ozko odprtimi očmi in s srci, polnimi zlobe."

V časih narodnega boja se je postavil bivši avstrijski častnik iz navdušenja za lepoto naših krajev v prve vrste nemških šovinistov. Samo iz navdušenja? Morda. To ve on sam! Morda pa čuti žalostno pojemanje svoje umetniške moči in si išče na ta način

priljubljenosti, slave in mastnih pisateljskih nagrad. Toliko je gotovo, da bode odločevala pri večini nemških kritikov odločno narodna tendenca Bartschevega zadnjega dela. [1]

Kdo se briga dandanašnji za resnico? Redki so. Zato se ne čudimo Bartschu, da je prišel v štirih letih od Žunkoviča do trditev listov, kakor sta „Grazer Tagblatt“ ali „Tagespost“. Bartsch ne pozna niti našega jezika, niti naroda, niti naših krajev. Avtomobilske vožnje in kratko bivanje v naših goricah mu nikakor ni moglo dati potrebnega znanja. Ker pa vpije snov njegovega romana po poznavanju naših razmer, je iskal pojasnila pri pastorjih in narodnih šovinistih ter nagrmadil na ta način — govorim z njegovimi besedami — „einen Wust von Bosheit und Verleumdung“ o nas Slovencih, kar mu ni šlo vedno od srca, kakor pričajo posamezna mesta (nastop Srba!). Ali se ne posmehuje sam nemškemu prenapetemu nacijonalizmu, ko daje njegovim zastopnikom nemški pisana slovanska imena in jih pušča naravnost smešno nastopati (Dschintschitsch!)? Ali ne smešijo ti ponemčeni Slovenci ideje Bartschevega romana? In karakterizacija naših duhovnikov, odvetnikov in uradnikov! Stari Rosegger kaže v imenovanem svojem članku nekoliko boljše znanje naših razmer in mu vsaj za Raicla lahko pove, da se mu je njegova oznaka ponesrečila kakor sploh ves roman, ker Bartsch pač ni kos tej vrsti lepega slovstva.

Das deutsche Leid! Ali ni njegova vsebina slovenska bol? Nemci smatrajo že našo zemljo za svojo posest in celo v srcu svojega sveta smo jim tujci. Bartschev roman bo romal iz roke v roko, vžigal nemška srca za prelepe spodnještajerske kraje in odpiral denarnice za Schulverein in za Südmarko. Kje pa je naš Bartsch? Kdo nam opiše našo bol? Naš jezikovni boj, boj dveh plemen, bi bil lepa in velikega talenta vredna snov. V stotisočih izvodih naj bi šel roman naše boli med ljudstvo, kažoč mu v pesniški obliki rane našega života . . .

III.

Še eno povest „aus dem steierischen Unterland“ hočem omeniti. Naslov ji je „Ina-Karin“. Spisala jo je Zofija pl. Khuenberg in priobčila v nedeljskih prilogah lista „Neue Freie Presse“ od 18. sept. do 16. oktobra 1910.

[1] Roman je izšel medtem 14. septembra pri L. Staackmannu v Lipskem. — Kako slaba je nemška kritika, kaže Messerjeva ocena tega romana v „Neue Freie Presse“ z dne 24. septembra 1911.

Bacheck, Gostrava in Sztyvan ali Sztyvun se imenujejo pohorski kraji, katerih prebivalci nastopajo v tej povesti. Bacheck zaznamuje poleg kraja tudi grad, last plemenitih Wydbruckov.

Hans pl. Wydbruck noče po dobrem in dela svoji materi težko srce. Za gospodarstvo, študije ali politično karijero mu ni. Tudi potovanje mu že mrzi. Le žensk se še ni naveličal. Te mu rojijo po glavi in on njim. Marsikak zakonec se zdrsne, ko ga zagleda blizu svojega doma. Mati ga hoče oženiti z neko bližnjo plemkinjo, a on se zaljubi v Ino-Karin, prvo krasotico svojega kraja, hčerko navdušenega Slovenca, starosta — tako si razlagam Khuenbergove besedo „starest“ — v Gostravi, ki bi dal svojo hčerko rajši vragu kakor Nemcu. Celjskemu odvetniku Ribaru jo je namenil za ženo. Ko vidita Ina in Hans, da sta rojstvo in narodnost preveliki oviri, da bi mogla postati mož in žena, sklene Ina žrtvovati pred poroko z Ribarom Hansu svojo nedolžnost. To stori v neki viničarski hišici Wydbruckov, katere notranjost je okrasil Hans ob tej priliki s cvetkami. Ob šampanjcu praznujeta svojo poročno noč. A ločitev jima je pretežka, zato ustreli Hans ljubico in sebe, v sporazumu ž njo.

Vsled tega udarca znori Inin oče, Hansova mati pa umre kmalu. Na Bachecku ostaneta le še stari Wydbruck in mlada Dorica, ki okrasi od časa do časa z rožami grob stare matere, strica Hansa in tudi — Inin. Kajti na željo Hansove matere so pokopali tudi to v grobnici Wydbruckov . . .

Povest je slaba. Da jo je sprejela „Neue Freie Presse“, ki gotovo ni za listek v zadregi, so odločili ali osebni, ali politični nagibi. Khuenberg piše namreč o nas kot o nekulturnem ljudstvu, polnem slabih lastnosti. Takoj od začetka nas imenujejo njeni nemški junaki pse, pa še tega naslova baje ne zaslužimo, ker smo še slabši kakor psi. Ti so vsaj ponižni in zvesti, pri nas pa ni sledu o tem. Vse naše delo je boj in sovraštvo zoper nemški jezik. Fanatični duhovniki in odvetniki nas vodijo, da bi vzdramili zaspalo slovenščino, četudi s silo in z zvijačo, kajti v sredstvih ne poznamo izbirčnosti, medtem ko so Nemci taki, da podpirajo njihovi največji radikalci slovanske uradnike, če zasedejo ministrski stolec s pomočjo svojih nemških volilcev.

Tako nas slika Khuenberg, ki se odlikuje po sirovosti svoje duše, Khuenberg, katere nemški in slovenski junaki tako nizko in podlo mislijo, da nas odbijajo prvi kot ljudje, ne kot Nemci. Gozdar pravi, da se množimo kot psi, in dvomi hkrati o zvestobi svoje žene, lekarnar napiva nemškim ženam, ker je najbolj nagnjen k

rešitvi narodnega vprašanja potom velike ploditve, a učitelj Höller zre od strani poln radosti na gorečo slovensko šolo. »Plamen se mu zdi kres, ki sveti germanskemu duhu k zmagi.« In Hans! Kako sirovo govori z Ino o ženi in zakonu, z Ino, ki mu ponudi svoje devištvo... Inin oče in Ribar „schmunzeln im rohen Einverständnis", ko noče poljubiti Ina Ribara pri ženitovanjskem dogovoru, češ »pride čas, pride moč.« Mlada, nedorasla Dorica pa sanja na izprehodu s svojim starim očetom o treh fantičkih-otročičkih, ki jih hoče imeti kot žena... Ko sliši prisluškujoči gozdar sklep Ine in Hansa, da hočeta skupno umreti, ne ve izprva, kaj naj stori, potem se pa obrne, češ kaj ga briga njiju razmerje — —.

Pa Khuenberg ni samo sirova, tudi njena nevednost in nadutost sta veliki. Če piše Bartsch Jurji i. t. d., rabi Khuenberg oblike kakor Jovann za Hans, Jezus Mara za Jezus Marija, Rebekka Galob i. t. d., ne glede na že omenjena čudna slovenska krajevna imena na in ob Pohorju. Kaj je Sztyvan (Sztyvun)? Ali Sv. Ivan — Št. Janž?

Inin pes, konj menda ne, ker piše Khuenberg „er wird gewiß heulen, wenn ich (Ina) sterbe", se imenuje Pallasch! O Ribarju pravi, da je sloveniziral svoje nemško ime, a o Ini, »da nosi tu in tam, ob prav redkih praznikih svojo v barvah se lesketajočo narodno obleko kot na čast šegam prednikov. Če jo vidijo ljudje v pisanih, svilnatih krilih z vihrajočimi traki in z lahno se ovijajočim franžastim robcem ter njene polne, črne lase —, potem jo pozdravljajo vriskaje, ji slede od daleč in pojo k svojim malim pastirskim piščalkam himne o lepoti Ine.« Tudi znoreli Inin oče piska na pastirsko piščal narodne pesmi, da bi vzbudil trdno spečo hčerko.

Pa pride še lepše! Z ozirom na Hansovo ljubezen do Ine je mislil gozdar, da je lahko pomirjen glede zvestobe svoje žene. Padel mu je kamen od srca. No, to ni nič posebnega, a gozdar je takorekoč čul, kako je padel „mit dumpfer Schwere auf den erdweichen Boden". Klasično je to-le mesto: „Ina-Karin je klečala vedno nekoliko časa v prepereli klopi pred otroško-nerodno naslikano zadnjo večerjo — einer schmerzlich mißlungenen Nachfühlung von Leonardo da Vincis Meisterwerk —, ki jo je zgrešil neki domač umetnik na naročilo neke sočuvstva polne duše, umetnik, ki je delal sicer napisne deske za peke in prekajevalce."

Tudi nad naš jezik se je spravila Khuenberg: „Ina je zvezda vse slovenske spodnje Štajerske. Celo v nemških krajih govore o njeni lepoti, kajti iz njenih ust ne zveni grdo celo germanskim ušesom zoprni

idiom. Sicer pa je bila dalje časa v nekem nemškem vzgojevališču in govori še precej dobro nemški, — če le hoče. In kadar je z Jovanom, hoče. Pač zveni njen govor včasih, pri posameznih besedah »wie das feine Geklapper von kleinen Klöppeln, die an einer kostbaren Spitze arbeiten«, toda njen mehki glas omili vso trdost..."

Tako piše Khuenberg, ki ne zna niti slovenščine, niti nemščine, o čemer priča ves njen spis. Vsak naš drugošolec bi ji črtal mesta, kakor so: „in der Kirche singt sie am Chor," „weißt du, Dorle, an was ich nun so oft denken muß?", „in leuchtende, falle Farben getaucht", „Frau Rebekka des Hausierers Galob, die sich so schwer erschreckt hat", „im Stall des Mojorbauern" itd., itd.

Khuenberg, slabo ti pristoja poza sodnice Slovencev!

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

Drugi del.

Uspehi.

I.

Burja je pihala preko rjavih poljan, zaškripala so včasi stara debla, zamajale so se veje, toda posebno huda ni bila, kakor bi bila že od starosti opešala. Nikjer ni bilo še snega tisto leto, dasi je minila že polovica zime. Svetlo je sijalo solnce kakor poleti, in da ni bilo tisto malo burje, bi bili njegovi žarki raztajali še oni drobni led, ki se je napravil pred nekoliko dnevi ob robeh posameznih mlak okoli Brinja. V teh žarkih se je kopalo dan na dan Brinje, so se svetile strehe belih hiš, je blestela cerkev s svojim visokim zvonikom. Ti žarki so privabili iz tal teloh in celo trobentice po rebrih, izpod suhe preperele trave po obsojnih obronkih je prisvetil mladi svilnati mah, da so se videle od daleč velike zelene preproge, kakor bi jih bila tja pričarala prihajajoča pomlad. Odzvonili so bili božični prazniki, nastopilo je novo leto in nagibal se je že predpust, a nihče ni mogel pojmiti, da je letošnjo zimo že vse to minilo, da je že vse bilo. Bila je sicer prijetna, toda nekam čudna in srčno tesnobo zbujajoča laž, ki je ž njo letos lagala narava sebi in svojim stvarem. „Kakor upognjena in nagubana starka, ki si nadene deviško kratko krilce, svetle nogavice in široko-

krajen slamnik z zeleno rožo in ki si pobarva sive, redke lase, prav takšna se mi vidi letošnja zima," je dejal nekega dne Tomaž Križaj Majdetu. „Tega ne morem videti, vsaka reč naj bo ob svojem času!" . . .

Že nekaj časa je bil Tomaž Križaj vedno zamišljen in potrt. Bilo je, kakor bi ga bilo minilo vse veselje na svetu. Ne kakor mož v najlepših letih, sklonjen je hodil kakor starec, in njegovo oko je izgubilo mladeniški sijaj. Razburila ga je najmanjša neprilika, da se je posedal s stola na stol in dirjal iz kota v kot. Ko je sedel zvečer sam doma v svoji sobi, je navadno podpiral glavo v roke in ni se mu ljubilo delati. Strel je prihajal semtertja k njemu v sobo, sedel na stol za peč in si zapalil pipo. Navadno ni govoril ničesar, puhal je samo velike in goste oblake dima pod strop, zamišljeno zrl za njimi ter včasi pogledal prijatelja. Toda v teh pogledih je bilo mnogo, česar bi ne bil zapazil površni opazovalec. Ali kadar se je slučajno srečal tak pogled s Križajevim, je ta vselej umel njegov pomen. Podala sta si nato roke in se razšla brez vsake besede.

Nekega večera sta zopet tako sedela. Molk je bil v sobi kakor po navadi, od peči je prihajala mehka, božajoča toplota, proti stropu so plavali dimovi kolobarji, a na okno je rahlo, komaj slišno trkala burja.

Tedaj je v kuhinji nekaj zaropotalo. Zaslišal se je zategel, mozeg pretresujoč glas, takoj nato glasen otroški jok. Strel je prebledel in planil kvišku. Pipo jo s tresočo roko in naglo postavil v kot ter hitel v kuhinjo. Za njim je stopal Križaj.

„Kaj se je neki zgodilo, prijatelj?"

Strel je naglo odprl vrata ter ni odgovoril ničesar. Stopil je najprej k otrokom, vzel najmlajšega v naročje ter ga odnesel v sobo. Za njim so odhajali drugi.

Križaj se je ozrl po kuhinji. Tedaj je zagledal za ognjiščem na tleh Strelovko. Krčevito so ji bile stisnjene pesti in zvite, skoro zverižene so bile roke. Okoli usten so tiščale bele goste pene, a na čelu prav pod lasmi je črnel velik krvav madež. Pri padcu se je gotovo udarila ob železni rob ognjišča.

Križaj je obstal, kakor bi bilo treščilo poleg njega. Takoj je vedel, kaj se je zgodilo. Nepopisna bol mu je prešinila dušo, v tem hipu mu je bila jasna vsa velika nesreča prijateljeva. Šele sedaj je izvedel, da napada njegovo ženo najgroznejša izmed bolezni, božjast.

Strel se je naglo vrnil ter dejal:

„Prosim te, stopi nekoliko časa v sobo k otrokom, da se tam ne pripeti kaj zlega, jaz ta čas opravim tukaj vse sam.“ Križaj je molče odšel. Tolažil je otroke kakor je vedel in znal in posrečilo se mu je nazadnje, da jih je popolnoma pomiril. Med tem so pa bile vendar vse misli njegove osredotočene samo pri prijatelju, ki je opravljal v kuhinji tako žalosten posel. Sedaj si je bil na čistem glede izpremembe Strelovega značaja, glede njegovega pesimizma, ki ga je tako neljubo presenetil že ob prvem srečanju po dolgem času. In klonila mu je glava za trenotek doli na prsi in zazeblo ga je po vsem životu.

Iz kuhinje je bil slišati poluglasen šum, stopinje Strelove so rezko odmevale v tej tišini, ki je sicer vladala po vsem prostranem poslopju. Slišalo se je prelivanje vode, izžemanje rut, a nazadnje po dolgem času dolg, olajšujoč zdihljaj, kakor bi se bil odprl iz zemlje nov studenec ter poživil mrtvo okolico.

Skoro nato so se odprla kuhinjska vrata in vrata v sobo. Podprta ob Strelovo desnico je vstopila Strelovka ter šla proti postelji. Bila je bleda kakor vosek in čelo je imela obvezano s črno ruto. Ko je stopala mimo Križaja, se je izkušala nasmehniti, toda ustnice so ostale trde, samo stresle so se komaj vidno. Strelov obraz je bil miren, oko pod visokim čelom je gledalo srepo predse. Nekoliko sklonjena je bila njegova glava na desno proti ženini, kakor bi bila na tisto stran težja.

„Hvala ti, prijatelj,“ je dejal Križaju, ko je šel mimo njega. „Želim ti lahko noč!“

Križaj je odzdravil ter odšel natiho v svojo sobo. Nekoliko časa je še hodil po sobi gorindol s sklenjenimi rokami na hrbtu in s sklonjeno glavo. Nato se je razpravil, legel v posteljo ter ugasnil luč. Rad bi bil zaspal, toda spanec ni hotel na njegove oči. Obrnil se je v steno, da bi ne videl svetle noči, ki je navzlic zastorom pri oknu silila v sobo s svojo mesečino ter srebrila okvire pri ogledalu in podobah, visečih na stenah. Ali tudi to ni pomagalo, preveč so ga bili razburili nocojšnji dogodki. Vstal je, ogrnil površnik ter hodil zopet nekoliko časa po sobi iz kota v kot. Potem je stopil k oknu, odgrnil zastor ter se zagledal doli na opustošeni vrt in tja čez v zamrli hrib. Glava mu je bila vroča, žile na sencih so utripale, da jih je čutil. Naslonil je čelo na hladno šipo in za hipec zatisnil oči. Ko jih je zopet odprl, je videl, kako se je pod njim na vrtu zazibala senca. Nekdo je stopal po srednji poti proti koncu vrta, kjer so bila vrata na pot, ki je vodila v hrib. Pri vratih je nekoliko

postal, ozrl se kvišku proti oknu ter se za trenotek zagledal gori. Nato je privzdignil klobuk ter z roko potegnil preko čela. Sklonil se je, potegnil iz žepa ključ in odprl vrata. Dolgo že niso bila odprta, zakaj zaškripala so, da je Tomaž razločno čul njih hreščeči glas. Na vratih se je pozni izprehajalec še enkrat obrnil ter pogledal v okna. Hkratu se je iztegnila tudi njegova desnica, zakrilila v zraku pred obrazom in takoj zopet upadla. Izginila je takoj nato njegova senca za vrtnim zidom. Vrata so ostala odprta.

Križaj je spoznal Strela, prepričan je bil, da se ne moti. Toda kdaj in kako je šel doli, da ni on slišal ničesar? Kdaj so se odprla vrata od sobe, kdaj od predsobe, kdaj spodnja težka vežna vrata, ki so se odpirala in zapirala vedno le šumno in hreščeče? Strel je moral stopati oprezno in tiho kakor mačka, plaziti se je moral ob stenah in zidovih ter premisliti vsako stopinjo. Zakaj to? Čemu to skrivanje in tihotapanje? Kakšen namen mora imeti, da je zabrisal za seboj vsako sled?

Grozna misel je šinila Križaju v glavo. Hipoma mu je stopila sleherna beseda v spomin, kolikor jih je kdaj govoril Strel v svojem obupu. „Še vedno leži nad menoj, kakor je ležalo v prejšnjih dneh,“ je dejal tistikrat ob prvem srečanju. „In sedaj, danes, je gotovo leglo nadenj s podvojeno, potrojeno močjo, in njegove sile so omagale, njegova trdna volja se je strla in zrušila,“ je pripomnil Križaj ter se je začel naglo oblačiti. Hitel je, kolikor je mogel, a še nikdar se mu ni videlo, da bi se toliko časa oblačil, kakor sedaj. Trenotki, ki jih je potreboval pri tem delu, so se mu zdeli večni, dasi mu ni prišlo niti na misel, da bi si bil zapel vse gumbe, da bi si nateknil ovratnik. Napol oblečen je ogrnil površnik ter hitel navzdol. Ko je prišel do vrtnih vrat, ki je za njimi izginil Strel, je tudi on postal in vprl svoje oko tja gori na pot.

Mesec je svetil jasno in svetlo, na vsem obzorju ni bilo najmanjšega oblačka. Gori na poti je stal Strel nepremično in trdo, s hrbtom obrnjen proti Križaju. Klobuk je držal v roki, burja ga je majala semtertja. Naenkrat se je sklonil ter sedel na kamen, ki se je belil v mesečini že oddaleč. Klobuk je položil zraven sebe in glavo si je podprl v roke ter se skljućil prav doli do kolen.

Križaj ni pomišljal dolgo. Stopil je nekoliko na desno od poti, kjer je rastlo mlado krivenčasto hrastovje ter v tej senci natihoma stopal navzgor, da se je srečno priplazil Strelu za hrbet. Ta ga ni zapazil. Bogve kako težke, kako razbeljene so bile njegove misli!

Skoro četrt ure je slonel Strel popolnoma nepremično, kakor bi bil mrtev. Burja se je igrala z njegovimi lasmi in z njegovo obleko, a on ni čutil ničesar. Naenkrat se je pa sklonil kvišku, njegova roka je segla v žep, in v mesečini se je zasvetila jeklena cev samokresova. Roka se je dvignila kvišku. —

Toda takoj je upadla, pred njim je stal Križaj, kakor bi bil zrastel iz tal.

„Stoj, prijatelj!“ je dejal resno. „Ali so ti pomrli že vsi otroci?“

Ljubeče, kakor mati svojemu otroku, mu je položil roko na ramo ter nadaljeval:

„Bolan si, dragec, pojdi z menoj, spremim te domov!“

Strel ni odgovoril ničesar, samokres mu je padel iz roke. Kakor mrtev se je zgrudil na kamen ter ga objel s svojimi rokami. Streslo se je njegovo telo, glasen jok je silil iz njegovih prsi.

Križaj je stal nemo ob strani. Uvidel je, da mu stori največjo dobroto, ako ga sedaj pusti na miru toliko časa, da se umiri.

Jok je polagoma ponehal, nastala je tišina. Tedaj je pa Križaj pristopil in ga prijel pod pazduho. Strel se je sklonil, pogledal prijatelja z dolgim pogledom ter stopal z njim tiho navzdol po poti.

Nihče v šolskem poslopju ni zapazil njiju odhoda niti prihoda. Ločila sta se na pragu brez besede . . .

II.

Dolgo že ni bilo tako puste in dolgočasne nedelje, kakor je bila ona, ki je nastopila po opisanih dogodkih. Že v soboto popoludne se je bilo nebo prepreglo s temnimi, nizko visečimi oblaki, ki so zastrli naokoli vrhunce gora in hribov, da so bili videti kakor velikanske raztrgane zavese. Od juga je zapihal vlažnohladen veter in proti večeru je začel naletati droben, kakor šivanke oster dež. Po noči pa se je jug pomešal z burjo in med dežjem so se gnetle bele snežinke. Plesalo in lovilo se je po zraku venomer in v velikanskem kolobarju, škripalo in zibalo se je drevje, vpogibalo grmovje. Po cestah in potih se je začelo kopičiti umazanobelkasto blato, izpod koles prihajajočih in odhajajočih vozov je brizgalo in škropilo blato na tlak in celo do zidov brinjanskih hiš. Brinjani so počepali po gorkih sobah in po zakajenih pivnicah, nobenemu ni prišlo na misel, da bi bil šel kam na izprehod. Čez dolgo časa je bila ta nedelja prva, da ni imel oče Polaj v svoji gostilni nobenega izmed navadnih brinjanskih gostov.

Križaj je po obedu legel v sobi na divan. Bil je danes zelo bled in zamišljen, njegov obraz je bil celo zabuhel. Pod očmi so se krožili veliki črni in nagubani kolobarji, njegovi lasje so bili zmršeni in zanemarjeni. Spal je prošlo noč zelo slabo in mučile so ga težke, moreče sanje. Zjutraj je vstal z vročo bolno glavo, tresle so se mu roke in pred očmi se mu je včasih stemnilo. Sedaj je hotel nekoliko odpočiti. Zamižal je, toda že čez nekoliko hipov je zopet odprl oči, ni se mu hotelo spati. Vzel je v roke knjigo, ki je ležala na mizi, odprl jo ter se zagledal vanjo. Obrnil je nekoliko listov, a tudi čitati se mu ni hotelo. Položil je knjigo zopet na mizo ter vstal. Nemirno je začel hoditi po sobi gori in doli. Težki so bili njegovi koraki, kakor bi bili ponoči izgubili vso svojo prejšnjo prožnost.

Tedaj je vstopil Strel.

„Slabe volje si, Tomaž," je dejal. „Tvoji koraki te izdajajo."

„Res, prijatelj, že dolgo ne tako."

„Ali naj ti delam druščino? Saj menda ne misliš iti nikamor v tako pasjem vremenu!"

Križaj se je ustavil in nekoliko pomislil.

„Dobro misel si mi vdahnil," je dejal čez nekoliko hipov.

„Zakaj bi ne šel kam? V lepem vremenu gre lahko vsak, zakaj bi ne šel jaz v takšnem?"

In res je takoj oblekel suknjo in vzel klobuk.

„Greš z menoj?"

Strel je odkimal.

„Bom rajši popravljal naloge, pripraven dan je za to."

„Pa zdrav!" . . .

Ko je Križaj stopil na cesto, je potisnil klobuk niže, da bi ga ne odnesel veter in si je privihal ovratnik pri suknji čez ušesa. Roke je vtaknil v žep in krenil je po cesti naravnost iz trga. Naletalo ni več tako hudo, semtertja se je celo pretrgal oblak, da je zasvetila skozenj modra krpa in razveselila oko. A sapa je bila neprijetna in še neprijetnejše opolzlo blato pod nogami. Kmalu so bile umazane njegove hlače in oškropljena njegova suknja. Toda Tomaž je hitel dalje in se ni zmenil za te neprilike. Njegova notranjščina je pač odgovarjala zunanjim pojavom in zato so mu bili simpatični.

Na križišču cest je postal nekoliko hipov, a takoj nato krenil po poti na levo. Tu je bilo blato še večje in gostejše, da se je vdiralo na nekaterih mestih do gležnjev, a Tomaž je vendar stopal

dalje in je kmalu stal na vrhu nad Majdetovim mlinom. Tu se je ustavil in šele sedaj je zapazil, da se cedi pot raz njegovo čelo in da se poti tudi po ostalem telesu. Odkril se je in si z robcem obrisal čelo ter stal tako nekoliko časa. Prijetno mu je bilo, ko je hladna sapa hladila njegovo čelo, ko se je počasi ohlajalo tudi ostalo telo. Toda hipoma ga je pretresel mraz, stresel se je in zašklopotali so mu zobje. Naglo se je pokril, zavil tesneje suknjo na prsih in stopal doli proti mlinu.

„Za božjo voljo, ali v takšnem vremenu ste si upali vun?“ je dejala Marica, ko jo je pozdravil.

Sedela je sama v kuhinji pri oknu in čitala Krsnikov „Testament.“

„Zakaj ne, gospodična Marica? Ali vam ni všeč, da se potrudi kdo in pride zaradi vas tako daleč tudi v takšnem vremenu?“

Njegove besede so bile tople, njegov pogled je bil mehak in prav tako mehak tudi rahel pritisk njegove roke, ko se je doteknila nje belih prstov.

Marica je zardela.

„Seveda sem vam hvaležna za ta obisk, zlasti danes, ko ni doma mojega brata. Odšel je že včeraj popoludne v mesto, nenadoma je moral po nekem nujnem opravilu.“

Tomaž je bil presenečen. Dosedaj se še ni bilo zgodilo nikdar, da bi ne bilo Majdeta doma, da bi bil tako sam in nemoten z Marico kakor danes. To presenečenje se je pa takoj izpremenilo v neko zadrego, ki je prišla kar nenadoma in samoobsebi in ki si je ni vedel Križaj razložiti. Kar nekaj ga je začelo dušiti v grlu, da ni mogel najti prave besede, ki bi ž njo začel novi razgovor. Rešiti ga je morala Marica sama.

„Odložite, gospod Križaj,“ je dejala s svojim navadnim naglasom, „čakajte, pomagam vam, pa sedite nekoliko k meni. Še nekoliko popravim ogenj v ognjišču, da bo topleje, gotovo ste vse prezebli.“

„Ni tako hudo, gospodična Marica.“

Odvalilo se mu je od srca, zadrega je minila. V tem ko je ona popravljala ogenj, je sedel na stol blizu njenega. Potem je prisedla tudi ona.

Začela je ž njim govoriti popolnoma vsakdanje, navadne reči. Bila je vesela, dovtipna. A Tomaž je odgovarjal nakratko, skoro ni slišal nje izvajanj. Poslušalo je samo uho, misli njegove so bile obrnjene drugam. Iskale so nečesa globoko tam notri v duši in iz

tega nečesa se je moralo izcimiti dejanje, se je morala poroditi beseda na njegovih ustnih, beseda, ki bo izdala vso veliko skrivnost, ki jo je nosil zaprto že toliko časa v svoji notranjščini. Vedno več je sililo, bilo je že na jeziku, bilo je v očeh, bilo je na ustnih, razlilo se je po obrazu kakor večerna zarja, stopilo je v roke in drhtelo po vsem telesu.

Nastala je nekoliko hipov tišina, Marica ni imela povedati ničesar več. Naslonila se je ob roko in zrla skozi okno. Tam zunaj je trepetalo drevje, na vejah so se svetile velike deževne kaplje, nad griči so se trgali oblaki. Sanjavo je zrlo njeno oko tja vun. V tem hipu se je skozi presledek prikradel svetel solnčni žarek ter poljubil njeno goste lase in se pomikal niže, na čelo, na oči, na ustna. Bila je lepa v tem trenotku, ko se je zaljubil vanjo celo solnčni žarek.

In tedaj se je tudi zgodilo, da se ni mogel več zdržati Tomaž Križaj. Moral bi bil imeti nadčloveško moč, da bi zadržal to, kar je sililo iz srca z neodoljívo močjo v tem trenotku njegovega življenja.

Iztegnile so se njegove roke hrepeneče in drhteče, zdrsnila so kolena na tla, klečal je v tem hipu pred njo in ji objemal kolena. Niti besede ni bilo iz njegovih ust, a šepetalo je srce, govorile so oči, klicale so roke: „Jaz te ljubim, ljubim bolj kot solnce zemljo, ljubim tako kot je velik svet in kot je vse veliko!“

Stresla se je Marica in se je obrnila k njemu. In slišala je, česar niso povedala usta in je verjela besedam, ki niso bile izgovorjene. Njeňa glava se je sklonila k njemu, njene roke, te bele, mehke in tople roke so se ovile njegovega tilnika, in približala so so majhna, vroča ustna njegovim, ki so jih sprejela drhteče in koprneče. Njeni dolgi lasje so se razpustili po tilniku in so zavonjali kakor roža, ko jo je poljubilo jutranje solnce . . .

* * *

Pri Polaju je sedelo tačas nekoliko kmetiških pivcev iz okolice. Težak dim se je valil po majhni sobi, iz zakurjene železne peči je uhajal vonj po premogu in kvaril zrak, da se mu je le težko privadil oni, ki je došel tja nanovo. Tem gostom je stregel oče Polaj sam, znal jih je najbolje zabavati sam, vedel je, kako daleč se pri njih sme z besedo in znal jih je potipati za pravo žilico, da ni prehitro usahnila njih žeja. K njim ni puščal Milene, ako ni bilo prevelike sile, zlasti ne tačas, ko so postajali preglasni in so začele padati prerobate šale.

Milena je bila odšla kmalu popoludne v svojo sobico in se tam zaklenila. Bilo ji je danes že ves dan tako čudno pri srcu, kakor še nikoli. Dasi je šlo vse po starem, vendar se ji je vsak hip zazdelo, da se mora kaj predrugačiti, ker ni vse v redu. A kaj ni bilo v redu, sama ni vedela. Prijela je to in ono reč v roke, ogledovala jo in jo hotela preložiti na drugo mesto, toda ko je že bila tam, je zopet videla, da je bil prejšnji prostor boljši ter jo je zopet prestavila. Dekle so jo začudeno gledale in majale z glavami, češ, kaj ji je, saj ni bila še nikoli takšna. Popoludne pa ji je postalo tako hudo, da ni mogla več prenašati navzočnosti drugih. Ko je bila sama v svoji sobi, je omahnila na postelj in zakrila glavo v blazino.

Ko je proti večeru prišla zopet v kuhinjo, so se poznali sledovi solza na njenih očeh.

Že dolgo ni bilo v Polajevi kuhinji tako tiho in žalostno, kakor tiste nedelje zrečer. Kaj je prineslo to mučno tišino tja notri tako nenadoma, tako brez pravega vzroka, kdo bi mogel to ugeniti! —

(Dalje prihodnjič.)

Donesek k življenjepisu Janeza Trdine.

Priobčil **Davorin Majcen.**

(Konec.)

Glasu o mojem tobožnjem političnom rovarstvu dala je po svoj prilici povod narodna propaganda, kojoj sam se zbilja posvetio. Južni Slaveni su većinom još strašno tupi, bez narodne svěsti, bez ponosa, bez ikakova čuvstva za svoje pravice i dužnosti. Mnogi su tako propali, da bi volili biti Němci ili Talijani nego ono, što jesu. Medju rodoljubi, koji su vojevali proti ovomu sramotnomu nehajstvu, proti ovoj naj groznijoj nevolji, koja nas pritište, stajao sam ja uvěk u prvoj vrsti ali borio sam se oružjem, dopuštenim Bogom i ljudmi: mirnim, strpljivim i uztrajnim podučavanjem. Već u mladjahnoj dobi širio sam narodnu svěst medju suučenici, rodjaci i vrstnici. Učiteljski stališ omilio mi je osim drugih razloga osobito i za to, jer mi je pružao tako krasnu priliku, odgajati mladi naraštaj u narodnom duhu. Kada sam došao iz Varaždina na Rěku te si razgledao položaj i okolicu, zaplakala mi je duša. Sva inteligencija bila se je narodu iznevěrila; prosti puk čamio je u savršenom mrtvilu; siromah jedva je znao, da govori hrvatski, za Hrvata

nije se nitko ćutio; iz potlačene Istre naprědovala je talijanština, željna, pogutnuti i hrvatsko primorje. Fran Kurelac bio je do duše počeo uspěšno sijati u mladeži sěme domoljubja ali neprijatelji su ga poslě kratka revnovanja srušili i od škole odstranili. Ja sam pomislio, kako velevažan faktor je za narode more, kako malo ovoga toli dragocěnoga mora je Slavenom ostalo i u kako užasnoj pogibelji nalaze se i kukavni ostanci. Ni časak nisam oklevao, raditi ono, što mi je zapovědalo srce i zahtěvala od mene patriotička dužnost. Podignuo sam iz nova barjak, koj je pao iz ruku Kurelcu, te ga nosio napred bez bojazni i prestanka sve do konca svoje službe, dakle čitavih dvanajst godina. Upotrěbio sam svaku priliku u školi i izvan škole, da u hrvatskih srcih uzpalim hrvatska čuvstva, da oduševim dičnu primorsku omladinu za vladajuču ideju našega věka: za svoju narodnost, da joj ucěpim u dušu uz ljubav za knjigu i neugasivu ljubav za slavsku, za hrvatsku domovinu. Posipao sam iskre narodne vatre po svih obalah kvarnerskoga zalěva, někoje bacio sam i u zapadnu Istru, Kranjsku i Goričku. Nakana pošla mi je lahko za rukom kod živoglave děce rěčke županije, kod dobrićina kastavskih i bodulskih ali težak trud zadavali su mi ostali Istrani, naj veći ipak Rěčani, koji su bili do zla boga izopačeni i oporni. Někoje trebalo je, dok su se osvěstili, po dvě, tri godine buditi. Jer sam postupao po zrelo promišljenoj osnovi, urodio je moj neumorni rad obilatijim plodom, nego sam se ikado mogao nadati. Izmedju svih učenika, bivših duže vremena pod mojom oblašću, odmetnu se je samo jedan u Talijane, svi drugi postali su věrni sinovi i prijatelji svomu rodu. Oni čestiti muževi, koji povraćaju pred našima očima tako lěpim uspěhom nov život mrtvoj Istri i Kvarnerskim otokom, došli su većinom iz moje škole ili su barem moji posrědni učenici ili osobni prijatelji. Navesti ću specijalan priměr za dokaz, koliko je narodu moja briga koristila. Medju mojimi dijaci nalazio se je i něki Dežman, jako zmožan ali i jako prkosljiv mladić. Čitajući uvěk talijanske knjige očarao se je tako tudjom prosvětom, da je naj volio držati se za Talijana. Morao sam ga skoro dvě godine upućivati i opominjati, dok sam ga predobio. To je onaj isti Ivan Dežman, koj si je stekao kasnije tako dično ime u hrvatskoj književnosti. Da ne bude tada na rěčkoj gimnasiji mene, bio bi se za svoj narod po svoj prilici izgubio. Tako mogao bi ja napomenuti i druge hrvatske i slovenske pisatelje, koji dobili su kod mene zamet svomu rodoljubju i duševnomu dělovanju. Ovaj podpuni uspěh moje patriotične propagande sprovoditi će me kroz cěli život

do groba kao naj sladja uspomena i naj jača utěha u svih stiskah i nevoljah. Umirućim glasom još hvaliti ću Boga, što mi je podario srce i priliku, da sam mogao za svoju hrvatsku braću, za svoj slavjanski narod što uraditi, da sam mogao postaviti mu nove i jake tvrdje upravo ondě, kraj světovnoga puta, kod sinjega mora, gdě su mu naj potrěbitije i naj koristnije. Ovakovoj agitaciji ne protivi se niti razumna i znanstvena pedagogika, da pače ju i zahtěva. Po njezinoj nauci nije dosta, da razvija škola mladiću duševne sile, već mu mora i srce oplemeniti i značaj učvrstiti. Značaj pako bez domoljubja se dan danas barem kod izobraženoga čověka ne može lahko pomisliti. Sdušni učitelj zanětiti će dakle u svojem učeniku ne samo sveti oganj za znanost već zajedno š njim i ne manje sveti oganj za narod i otačbinu. Tako su radili i někoji zagrebački profesori prije 1848. g. i zahvalni narod jih zato blagoslivlje.

Rodoljubje bilo je za Bachove sisteme pogibeljna krěpost. Što je ova sistema naměravala, poznato je. Uvela je u sve više zavode němački jezik, htěla i zahtěvala je, da mladež ostavi svoju majku i prigrli tudju, da stane němački misliti, ćutiti i govoriti, zanositi se za kulturu němačku, to je, za korist, slavu i veličinu němačku. Ovu nečistu nakanu sam na rěčkoj gimnasiji ja temeljito i podpunoma osujetio i to bez naj manje povrěde koga zakona. Moji poglavari su dobro znali, što radim; ravnatelj Viditz ljuto me je psovao više puta radi „razširivanja vladi mrzkih tendencija"; posrědno dobivao sam ukore i od nadzornika Jarca; nad glavom grmělo mi je neprestano to jače to tiše. Ali istinu valja priznati. Profesora, koj je bio izpitan i u službi potvrdjen, gospoda nisu kruto progonila, ako i nisu bila š njim posve zadovoljna. Proti meni nije se povela nikakova iztraga; za svoju marljivost dobio sam da pače i više pohvalnih dekreta; naj veća kazna bila je svečano zadana mi rěč, da neću moći nikada postati ravnateljem, što mi nije bilo baš strašno čuti, budući za ovom službom i onako nisam težio.

G. 1859. i 1860. prisijalo je sunce opet i pred hrvatska vrata. Nestalo je tudje sisteme i š njom mača nad mojom glavom. U svih školah zavladao je narodni jezik. U svojoj službi nisam se ćutio nikada tako zadovoljnim kako od g. 1860—63. Ove godine brojim medju najsrětnije u svojem životu. Ali strašna oluja sbirala se je na me izvan škole. Rěčani, oglušiv se glasu matere domovine, jedrili su po svojem običaju tudjom strujom, zamrzili na svoje rodjake i zemljake. Ja sam ugrabio talijanskomu zmaju lěpu kitu njihovih sinova, stranom iz imućnijih i odličnijih kuća. Toga mi nisu mogli

nikada oprostiti, uz to uvrědila su jih moja dva, posve objektivno pisana historična članka. Podigli su name grozovitu viku, grdili me u novinah, napadali na ulicah psovkami, blatom i kamenjem, najimali dangube, težake i talijanske mornare, da me iztuku, tražili me u gostioni s noži, da me zabodu. Bilo je zame u gradu tako nesigurno da se $1^1/_2$ godine nisam usudio izaći na ulicu bez oružja. U vas glas vapili su gradjani, da jim mladež kvarim, da ju bunim proti njim i njihovoj koristi, čega nisam nikada radio. Rěčani dakle izustili su prvi zame toli kobnu rěč, da mladež kvarim i bunim. Ali lukava kukavica znala je ovo svoje jaje věšto baciti u narodno gnězdo. Rěčki talijomani išli su name istim putem i načinom, kojim na moga predšastnika Kurelca. Njega tužili su policiji kao neprijatelja vladajuće sisteme, ona prijavila ga je vel. županu Kellersbergu i njegovim svemožnim uplivom bio je svrgunt „radi kvarenja školske mladeži i — političnoga rovarstva“, premda dobro znamo, da se pokojni akademik u politiku nije nikada mnogo měšao i da o njoj nije, pravo govoreći, niti pojma imao. Mene počeo je prvi tužiti Lazzer, član rěčkoga magistrata, pověrenik gradske policije, da ugodi time Rěčanom, koji su ga hteli kano tudjinca odpustiti iz službe. Za njim poveo se je pověrenik državne policije, zloglasni Garimberti. Ovoj dvojici pridružili su se moji osobni neprijatelji. U otrovanom i okuženom zraku rěčkom onog doba dokipěle su sve čovečje strasti do nečuvene visine; ljudi bili su vrući kano uševano železo; neznatne razmirice, koje bi se bile slegle u svako drugo vrěme i na vsakom drugom městu bez ikakove poslědice, izvrgle su se u divlju, nezasitnu mržnju, koje protivniku nije htěla samo škoditi, već ga tělesno i nravno ubiti; čim krupnije se je lagalo, tim radje se je věrovalo; město dokaza zauzimale su klevete. Tako je bilo u javnom, tako i u društvenom, službenom i privatnom životu. Uslěd tolikih osvada bilo je naravno, da su moji poglavari i predstojnici o meni posumnjali te me počeli smatrati za opasna zavodnika mladeži i za buntovnika. U gradu nalazio sam se u smrtnoj pogibelji, kamo god sam se makao, okružavali i slědili su me čopori uhoda, zloradih neprijatelja i laži-prijatelja; osim toga bio sam ozloglašen i ocrnjen i kod visoke vlade. Moj položaj bio je užasan, nesnosan. Željno i nestrpljivo izčekivao sam iztragu, koja nije mogla izostati. Da ju pospěšim, predao sam g. školskemu nadzorniku rukopis, sadržavajući ona moja predavanja, koja bila su naj više osumnjičena: pověst narodne književnosti. Iztraga se je počela, iz službene razvila se je kaznena, slědila je za tim moja suspensija, nekoliko měseci

kašnje proglašenje moje nedužnosti od strane kraljevskih sudova i napokon moje umirovljenje. Sve to mi se je dogodilo g. 1866. i 1867., dakle u vrěme, koje bilo je kobno i prekobno takodjer za mnoge druge ljude, stvari i interese.

Time opisao sam sve glavne okolnosti svoje službe, sva bitstvena načela, koja su me u njoj vodila. I ja sam čověk, obterećen mnogimi manami, pogrěškami i slaboćami. Moja utěha je samo to, da mi ne dolaze iz zlobne ćudi, več skoro sve iz naglosti i prevelike iskrenosti moga značaja. Da sam izpunjavao svoje dužnosti točno i revno, dokaz su mi osim savěsti i mnoge ustmene i pismene priznanice i pohvalnice, koje sam primao od svojh predstojnika i od visoke vlade. Što je bilo kroz toliko godina čisto i bělo, nije moglo na jedan put potamněti i pocrněti. Postradao sam radi okolnosti vremena, ne pako radi prestupaka i zločina. Ja nisam prekršio niti koga positivnoga zakona, niti koga važnoga pravila pedagogike. Od kada morao sam ostaviti službu, razměre su se jako proměnile, izbistrile i poboljšale, uzešćena srca su se utaložila, strasti se pomirile na istoj Rěci. Čověk, koj se drži zakona, može opet u Hrvatskoj mirno služiti, bez da treba zatajiti svoje osvědočenje. Iz ovoga uzroka približuje se i pokorno podpisani visokoj kr. zemaljskoj vladi Kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s poniznom molbom, da ga blagoizvoli uzpostaviti i naměstiti opet kano pravoga gimnasijalnoga profesora u obsegu trojedne Kraljevine, s tim, da će mu se uračunati kod buduće pensije i godine prijašnje službe.

U Novom-městu u Kranjskoj 16. Listopada 1874.

Ivan Terdina,
kr. gimnasijalni profesor u miru.

Ta Trdinova prošnja je priromala v Zagreb 18. oktobra 1874, in kakor je razvidno iz nemškega teksta na zadnji strani, je odgovorila hrvatska vlada negativno, ne da bi navedla vzroke. Ta mrzli curek se na papirju glasi takole: Z. 7353. Wird dem pensionirten Herrn Gymnasiallehrer Johann Terdina in Rudolfswerth in Folge h. Landes Schulrath Erlasses vom 6. November 1874 Z. 2597 mit dem Bemerken zugestellt, daß diesem Gesuche in Folge Note der kroat. slavonischen Landesregierung dto. 30. Oktober 1874, Z. 4480 keine Folge gegeben worden ist. —

Rudolfswerth 12. November 1874, der k. k. Landesregierung

Ekel m. p.

Marica:

Z naših poljan.

2. Dora.

Še predno je umiral dan, je stopal študent France ob gozdu doli k potoku, kjer ga čaka ljubica, lepa Dora. Kakor pomlad stoji tam, je pomislil natihoma, in ko pridem, mi ponudi cvetje svojih lic in škrlatno zarjo mehkih ust . . . V dušo segajo njene oči in njih žar morda ne ugasne nikoli. Nikoli? Prestrašil se je te misli. Moralo bo ugasniti, tako bodo hoteli ljudje, tako življenje, morda tudi lastni razum. A predno se to zgodi, je treba nagniti čašo in jo izpiti prav do dna. In kdo mi more očitati greh?

Naglo je stopil, kakor bi se hotel otresti žalne misli in jo pustiti za seboj, da se izgubi v gozdu na veke.

Prišel je do potoka in Dore še ni bilo. Legel je v travo pod vitke jelše in poslušal tajnostno žuborenje valčkov. Utihnile so žalne misli in govorila je samo duša, in srca se ni nič več dotikal hladni razum; v tem hipu je čutil France le mladost in srečo. Tako ni videl, kako so padali mrakovi in ni slišal bosih stopinj po mehki travi.

Obstala je pred njim kakor roža, razcvetena skozi noč, v očeh jutranjo zarjo, glavo kronano z nočjo temnih las, na licih tisočero tajnih sanj, na ustnah vroče hrepenenje, v besedi slavčevo pesem.

France je naglo vstal in jo privil k sebi.

„Težko sem te čakal, ljubica . . . Ti moja, ti edina . . .“

Dolg in vroč je bil poljub, kakor je bilo dolgo in vroče hrepenenje.

Sedla sta tesno drug k drugemu v travo, glavo mu je položila v naročje. Na nebu so se prižigale zvezde, da je zablestelo še doli v potoku. Valčki so šepetali pritajeno, v jelšah je šelestelo rahlo in večer preko polja je molčal.

Kakor sanje so bili oni večeri. Šli so tiho in skrivnostno preko pisanih poljan in šumečih gozdov in utonili v trudnih nočeh . . .

France se je poslovil in odpeljal v mesto. V ranem jutru se je peljal in Dora je čakala ob vrtni ograji z rdečim nageljnom. Kratko in grenko je bilo slovo. Tisoč misli je drvelo preko možgan, a besede ni bilo. Molče sta si pogledala v oči in solza je govorila.

Gledala je dolgo za vozom in bilo ji je, kakor bi šla ž njim njena mladost, njeno življenje.

France pa si je vtaknil nagelj za klobuk in kratko in brez misli je odgovarjal vozniku.

„Kako pa narediš sedaj? V lemenat, kaj ne?"

„„Moram.""

„Eh, kaj bi se držal otožno! Bogme, dobro se ti bo godilo. Le poglej jih, kake okrogle obraze imajo! Presneto, vse žive dni mi je žal, da me niso dali za gospoda. Bele roke in okrogli obraz bi nosil, pridigoval bi, da bi se izpreobrnili vsi grešniki in mi nosili na maše, da bi kar mrgolelo beličev v žepu. To je res, Urške bi ne imel. Ha, ha!"

Široko se je nasmejal in France mu ni odgovoril. Prijela ga je jeza, da bi ga pograbil in ga vrgel v obcestni jarek, da bi se mu ne rogale več njegove besede. A ni se ganil. Vozniku pa je bilo dolgčas in je govoril naprej.

„Tako ti pravim, pokaj bi se držal čemerno, če greš v lemenat. Vesel bodi in zavriskaj, ker lepo bo tvoje življenje. Enkrat boš hvaležen svojim staršem, kakor jaz svojim nisem, ker me niso dali. E, mlad si še, fant. Ne veš, kaj je življenje. Dekle imaš, pa ti je žal po njem. Saj vemo, vse vemo."

„„Kdo vas vpraša! In moje dekle vas nič ne briga!""

„Nič ne briga, saj nisem rekel, da bi me. Kaj bi zameril, nisem ti hotel hudega! Saj sem bil tudi jaz mlad. Ej mlad sem bil, mlad, pa Urško sem imel rad, pa so klepetale klepetulje in njo so kregali doma, a je postala vendar moja žena. To je res, pri tebi je drugače. V lemenat jo mahneš, pa moraš dati dekletu slovo. Težko je to, saj vem, da je težko. Pa se vse pozabi. Pravzaprav ni nesreča in nič se ne boj. Pozabiš na vse in čez štiri leta bomo imeli novo mašo. Spremljala te bo dolga bela procesija in tvoje dekle ti bo neslo krono na belem vzglavniku."

France se je zganil; tesno mu je bilo in rad bi odgovoril, pa beseda mu ni hotela iz grla. Tako sta se pripeljala na postajo.

„Pa brez zamere!" je zaklical voznik, obrnil voz in se odpeljal. France je zahrepenel po vlaku: odpelje se odtod in pusti za seboj težke misli.

„Po vriskajoči noči veselja prihaja megleni dan, umirajoča jesen po cvetja in življenja polnem poletju, neizmerna žalost in večna pokora po trenotku sladkega greha . . . A nji sem rekel, da se povrnem, da ostane moja na veke, in ona mi je verjela. Tako hočem storiti! Pobegnem, poiščem si službe, kako bi varal to zlato srce! In doma? Naj me prekolnejo, naj me zavržejo!"

Take misli mu je narekovala duša, pamet pa je hotela drugače. „Naj bo pozabljeno, naj se pogrezne na veke!“ je vzdihnil in hitel v vlak. —

Dora pa je šla tisti čas preko travnika na njivo po deteljo. Truden ji je bil danes korak in nič si ni zapela med potjo. Ob potoku je obstala. Kakor žalna cipresa je bila, vsa v tihe misli zatopljena. V vejah vitkih jelš so še šumele sanje prejšnjih večerov, vse blažene, vse sladke, v njeni duši pa je bila bolest. Samo za hip je obstala, potem je šla naprej, čez potok na njivo.

Zavihtela je ostri srp, padali so rdeči deteljčni cvetovi. Malo pred njo se je smejal žarni mak, kakor bi ga ne bilo strah smrti in mu ne bilo žal življenja. Pa je prišel na vrsto prešerni mak in je umrl sredi smeha. Dekle ga je pobralo in si ga zataknilo v nedrija, da je bilo, kakor bi ji krvavelo bolno srce.

Naložila je in nesla proti domu.

Na potu jo je srečal Vrablov Jože iz vasi.

„Preveč si naložilo, dekle!“ je rekel mesto pozdrava.

„„Nič ni preveč.““

Dori ni bilo do pogovora in je hotela naprej.

„Pa čemu se ti tako mudi?“

„„Doma me čaka delo.““

„Glej jo, glej, ravno zdaj te čaka, ko pridem jaz. Včasi pa nič ni čakalo, če je prišel kdo drugi.“

Dekle je zardelo.

„„Kaj ti pa mari!““

„No, no, saj ti nisem hotel nič očitati. Le tako, vidiš, je težko trpeti nas enemu, če pride kaka gosposka suknja, pa nam pred nosom vzame najlepše dekle iz vasi in se poigra ž njo, kolikor mu je drago. Pa sem si mislil, da te moram posvariti, ko odide. Saj ti ne zamerim ničesar, nihče ti ne zameri, a posvariti sem te hotel.“

„„Kaj bi me svaril, saj nimaš nikake škode.““

„Ne vem. A če bi se zgodilo, kakor sem mislil in želel že davno, bi morda imel. Čuj, Dora, hudo mi je.“

Dora je bila v zadregi in ni vedela odgovoriti.

„Morda pa še ni prepozno, kaj, Dora? Veš, tako sem se odločil, kadar te srečam, sem si mislil, pa ti povem. Rad te imam, Dora, in zato mi je hudo. Ti pa boš morda jezna, ker sem ti povedal. Ne bodi jezna, pa si premisli. Ni treba, da bi mi takoj odgovorila. Počakam, ti pa si premisli. Pridem z očetom k vam in vprašam, če me boš hotela.“

„„Na tisto še ne mislim, je rekla v zadregi, pa zbogom!““

„Zbogom, Dora!“ se je odzval Jože in jo odmeril proti gozdu. „Tako ti pride ta gosposka nezgoda in ukrade najlepše dekle v vasi. In če bi se zgodila nesreča, kar Bog obvaruj, se ne prikaže več, pa je konec. Dekle pa naj gleda, kako se spravi iz sramote. In tako dekle, kakor je ta Dora! Večna škoda bi bila za njo. Pa sem dobro ukrenil, da sem ji povedal. Morda si pa le premisli, kakor je pametno in potrebno. Kako bo gledala ta nezgoda gosposka, ko pride zopet in bo Dora že moja žena!“

Tako je mislil in šel skozi gozd.

Dori pa je bilo tesno v duši. Vedela je, kam je šel France, čutila je, da se s tem korakom mora vse končati. Kaj potem?

Tisti večer je bdela dolgo v noč. Obupavala je v strahu pred dnevom, ko se izve skrivnost, ki je znana zdaj samo njej. Z grenkimi solzami je močila veneče cvetje svojih lic in bolestno je ječala duša v tihi polnočni uri . . .

Spomnila se je, da mu mora pisati. Tudi on mora izvedeti, tudi on, da bo lažje trpela. Vse mu piše, kako je z njo in kaj zdaj; da se ji ponuja Jože in kako bi bila rešena oba.

In mu je pisala. Bilo je dolgo pismo, polno obupa in solz, polno dvomov in strahu. —

Zaman je čakala Dora na odgovor.

Neko nedeljo popoludne pa sta prišla Vrablova dva v prazničnih oblekah, s prazničnimi obrazi.

„Bog daj srečo!“ sta pozdravila.

Dora je začula praznični glas in smuknila v svojo sobo; njena mati pa je veselo odzdravila. Zadovoljna misel se ji je porajala v duši: Vrablov je bil pameten in delaven fant, iz dobre in še precej premožne hiše.

„Kje pa imaš še druge? Saj menda nisi sama doma?“ je povzel stari.

„„On je šel doli po polju pogledat, fant je odšel k večernicam, Dora pa je tudi nekje zunaj. Le čakajta, pokličem jo, da gre po očeta.““

V sobo je stopil čez nekaj časa oče Peter z zadovoljnim obrazom. Dora je ostala zadaj.

„No, pa še ti pridi, dekle, brez tebe ne maramo opraviti,“ je zaklical oče Vrabl.

Dora je vstopila s trudnim korakom. Kakor da stopi na sejem, se ji je zdelo. Bleda je bila in v očeh ji je ležala žalost. Sedla je

na prazen stol ob postelji in čakala. Vedela je, pokaj sta prišla, tudi je vedela že naprej, da poreče „da“, dasi je vse v nji kričalo „ne“.

„Kakor sem rekel, brez tebe, Dora, ne maramo. Saj menda že veš, čemu sva prišla z Jožetom. Mati nam je lani umrla, s posli je križ, gospodinjo rabimo. Zmislil si je fant, da hoče tebe in nobene druge. Pa sem moral ž njim, da prosim mesto njega — mladina se sramuje. Tudi z mano je šel nekdaj oče, ko sem si izbiral nevesto. Zdaj pa nama povej, če ga hočeš, Dora! Dober fant je in delaven, ne da bi ga hvalil, ampak tako bi ti povedali tudi drugi. Pa saj ga poznaš. Kako bo, dekle?“

„„Ne vem,““ je rekla neodločno in v zadregi. „„Prenaglo je to; še en teden mi pustite, da si premislim,““ je prosila boječe.

„Kako pa! To je, da si lahko premisliš. Danes teden pa poveš, kako bo. Potem pa lahko kar napravimo svatbo, če boš hotela.“

Na silo se je nasmehnila, a v duši jo je zaskelel ta smeh. Jože je vstal, stopil k nji in jo prijel za roko. Hotel je napraviti slovesno, pa je čutil, kako je neroden in skoro sram ga je bilo.

„Ne zameri, Dora, pa si premisli tako, da bo prav!“

„„Bomo že naredili, da bo prav,““ je potrdil oče Peter in ženica mu je veselo potrdila: „Kako pa, naredimo, naredimo!“

In Vrablova sta se poslovila od Lovretovih. —

Kakor so rekli, se je zgodilo. In Dora je rekla „da“, ker ni bilo pisma od Franceta.

Tako je pomislila, kakor Jože takrat. Odide in pozabi, če je nesreča. Še vesel je menda, da se mi nudi prilika. A morda še piše. Še je čas, do zadnjega trenotka je čas . . .

Zgodilo pa se je, da ni bilo upanja do zadnjega trenotka.

V Lovretovi hiši se je pripravljala gostija.

„Imenitno se mora napraviti, najlepše dekle v vasi se pelje danes k poroki,“ je besedičila mati Lovretovka.

Prišla je Dorina prijateljica, da ji je oblekla belo obleko in na krono temnih las ji je pripela mirtin venec... Čudila se je nevesti, ki je bila nekaj časa vsa vesela in razigrana, kakor bi ne bila danes nevesta, potem zopet silno žalostna, da je plakala neutolažljivo, kakor da bi morala iti v smrt. Pripeljali so se vozovi, vsi s smrečjem okrašeni. Mehanično je stopila iz sobe, brez misli in besede je segla ženinu v roko. Kakor so hoteli drugi, je naredila. Posadili so jo na voz in oddirjali ž njo proti trgu.

In ravno, ko so se zganili zadnji vozovi z domačega dvorišča, je prinesel pismonoša belo pismo. Skočil je z voza Jožetov prijatelj

Nace in vzel pismo. Kdo se je zmenil zanj! Nace pogleda, oči se mu zasvetijo, naglo odpre in čita ter ga vtakne zadovoljno v žep in skoči v voz.

Grmeli so možnarji, vriskala je harmonika, smejali so se gostje, le nevestine oči so plakale.

Praznični vozovi so se ustavili pred cerkvijo. Gostje so se razvrstili v procesijo, nevesta je stopala brez volje, kamor so hoteli drugi. Padale so vroče solze na mrzli cerkveni tlak. Pa kdo bi se zmenil za nevestine solze! Vsaka nevesta plaka, taka je navada, tako se spodobi. Še ženina niso plašile njene solze.

Cerkovnik je spustil poročna prstana na krožnik, da je zažvenketalo. Nevesti se je zazdelo, kakor bi zaječalo bolestno in proseče.

„Še je čas!“ ji je švignilo preko možgan, a takoj je ugasnila misel, kakor splašena ptica je povesila peroti in se skrila.

Župnik je že govoril pred oltarjem, o dolžnostih zakonskega stanu je govoril in vprašal ženina, če ima res odkritosrčno voljo stopiti v zakon. Trikrat je slišala nevesta odločni „da“. Nato se je obrnil župnik k njej.

„Prepozno!“ je zakričala duša in usta so odgovarjala: „Da“.

Nataknil ji je ženin prstan in ona ga je nataknila ženinu. Roka je ostala v roki. Župnik jih je ovil s štolo in molil. Oba sta pokleknila in prosila blagoslova. —

„Danes mora biti vse veselo. Danes smo poročili najlepše dekle v vasi,“ je vzpodbujal Nace.

Nagnil se je k nevesti in jo prijel za roko.

„Enkrat bova zaplesala, Dora, da boš bolj vesela,“ je govoril pijano in vzdignil nevesto od klopi. Nekaj demonskega je bilo v njegovem pogledu in ni se upala braniti. Objel jo je z močno roko krog pasu in jo zavrtel, da mu je zaplesala pred očmi soba z dolgimi mizami, z vinskimi bokali, s pijanimi gosti. Dora je zaprla oči in mu ležala v objemu brez moči in volje. Ženin je natihem zaškripal z zobmi in zamižal, da bi ne videl. Gostje so se glasno smejali.

Ko se je Nace naplesal in navriskal, peljal je nevesto na njen prostor. Vsa zasopljena in utrujena je sedla k ženinu; toplo je zavelo od nje in zadrhtel je.

„Še jaz bi plesal s teboj,“ ji je zašepetal in skril nevoljo pod sladkim nasmehom.

„Ko se malo odpočijem,“ je šepnila in povesila venčano glavo.

Nace je slišal in pomislil: „Čas je, ura plačila je prišla.“

Potegnil je iz žepa belo pisemce in ga pomolil ženinu.

„Tole prečitaj," je dejal, „in ko prečitaš, daj še nevesti. Tudi njo bo zanimalo."

Jože se je začudil in vzel. Čital je, rdel in bledel. Tresel se je, list mu je trepetal v roki. Skočil je kvišku, ko je prečital, spustil list v njeno naročje, stopil trdo na mizo in skočil čez njo. Dvakrat je stopil do vrat in izginil v noč. Gostje so se glasno pogovarjali, nihče se ni zmenil. Nace je sedel poleg godca za pečjo in se pijano smejal.

Nevesta je čitala in bledela.

„Ne izbiraj drugega, ne beži v pogubo, ne kliči prokletstva nad naju! Ne pokoplji najinih sanj in nad, občuvaj najino srečo!

Moja si bila, samo moja na svetu! Nikdo nima pravice do Tebe, kakor jaz. Vsa si se mi žrtvovala na oltarju ljubezni . . .

Ne hodi draga, edino ljubljena! Počakaj in pretrpi. Moja ljubezen Ti bo poplačala. — Dora, Ti sen mojih najlepših dni, Ti zarja moje mladosti, Ti edina sreča mojega življenja, ne hodi od mene!

Vse storim! Pobegnem, naj me prekolnejo, naj me zavržejo! Vse storim, da Te osrečim. Ne hodi! Ostani!" . . .

Tako je bilo pisano. Dora je čitala in trepetala.

„Prepozno!" je zaihtela bolestno in glava ji je udarila ob mizo.

Gostje so se splašili in utihnili. Harmonika je zahreščala v tišino, se prestrašila in obmolknila. Samo Nace se je smejal pijano.

Dvignili so nevesto in jo odnesli v njeno sobico. Zatarnala je mati. Slekla ji je belo poročno obleko in snela mirtin venec. Pomočila ji je glavo in jo spravila v postelj.

Gostje so se polagoma razšli. Mučna tišina se je razlila po hiši. Najzadnji je odšel Nace. Z neodločnim korakom je stopil v temo in zavriskal. Njegov pijani vrisk se je prevračal skozi noč preko polja in se zamotal v gozdu med drevje in grmovje.

Zavil je doli proti potoku in trudne noge so se mu šibile. Hripavo je zapel:

> „Adijo, pa zdrava ostani,
> podaj mi še enkrat roko,
> na me pa nikdar ne pozabi,
> če tudi drug ženin tvoj bo!"

V gozdu je odmevalo: „. . . drug ženin tvoj bo!" Ob potoku je srečal Jožeta. V temi se nista videla, a sta se takoj spoznala.

„Oho, Jože, ženin?" se je začudil Nace. „Kaj pa si jo popihal! Ali te je prijelo, kaj?"

Jože ga je pograbil za vrat.

„Zadavim te, grdoba hinavska! Kdo te je klical, da si prinesel tisto, kdo te je vprašal? Na zdaj, na! To ti je plačilo za tvoj trud, koža hinavska.“

Vrgel ga je na tla in ga davil, da ni prišlo besede iz njega, samo neprijetni hreščeči glasovi so se mu zvijali iz široko odprtih ust.

Ko se je zdelo Jožetu dovolj, ga je spustil.

„Zdaj pa mi povej, govedo pijano, kje si dobil oni list.“

„„Kaj ti mar. Nisi zvedel dovolj?““

„Ne boš govoril, klada? Zadavim te, če ne poveš!“

„„Pismonoša ga je prinesel.““

„Tebi?“

„„Ne vem. Najbrž meni. Bil sem ravno tam, nevesta se je že odpeljala. Čemu bi jo motil. Potem bi še morda gostije ne imeli. Škoda bi bilo, ker veselo je na gostiji: pije se, veseli in z nevesto pleše.““

„A čemu si odprl?“

„„Ker sem slutil, kaj je.““

„In kaj ti je bilo mar? Govori, lopov!“

„„Pa bodi, če hočeš vedeti! Tudi jaz sem včasi rad pogledal za lepo Doro. Pa si me prekanil in jo natihem zasnubil. Ha, ha, ha! Študent jo je ukradel obema. Ha, ha, ha! Tako je pošteno, mislim.““

Jože ni ničesar odgovoril. Stal je v svoji razburjenosti molče ob Nacetu, ki je ležal na tleh in se ni hotel vzdigniti.

„Kaj praviš, Jože, ni tako pošteno?“ se je rogal Nace. In to ti rečem, preveč si me premikastil, mesto da bi mi bil hvaležen. Zdaj vsaj veš, kako je z Doro, s tvojo lepo nevesto. Ej, ženin, Jože, prijatelj, zibal boš, zibal, še predno si mislil. Gosposko pleme bo, Jože, ponosen si lahko. Ha, ha, ha!“

Jože ga je udaril s pestjo v obraz, da se mu je pocedila kri, ga pustil in odbežal v temo . . .

Drugi dan je prišel ženin Jože opraskan, blaten in brez klobuka na nevestin dom. Vprašal je po nji in povedali so mu, da je bolna.

„Pa pridem po njo, ko ozdravi,“ je dejal mračno in odšel po vasi domov.

Ljudje so se zgledavali, ženske so klepetale, dekleta so se hudomušno muzala, fantje so ga gledali pomilovalno, možje so se držali resno in imeli svoje misli. —

Za tri dni je prišel Jože po ženo. Z negotovimi koraki je meril cesto in v očeh so mu plavale solze. Ko je stopil pri Lovretovih čez vežni prag, se je nevarno zazibal.

„Po ženo sem prišel,“ je dejal smehljaje.

„Hej, Dora, moja lepa žena, kje si?"

Prišla mu je naproti stara Lovretovka.

„V sobi je Dora, v sobi," je dejala plaho. Posilil jo je jok in naglo je odšla v kuhinjo.

Stopil je v sobo.

„Dober dan, ženka!"

„„Bog daj,"" se je odzvala plašno Dora.

„Takointako je. Prišel sem po tebe. Moja žena si po božjih postavah, moja žena si, Dora!"

Trde so bile besede. Spustil se je na stol težko in nerodno, da je zaškripalo.

„Pa sem prišel. Z menoj pojdeš in gospodarila bova, kakor bo šlo. — Uh, da je moglo tako priti! Veš, tako ti rečem, najrajši bi umrl. Težko je živeti, če je človek tistim v nadlego, ki so mu najbližji. Pa pojdi, Dora! Bo že kako. Veš, rad sem te imel, še zdaj te imam. Pa je tako. — No, saj vemo, kako je, človek ne more povedati. Pa pride vmes takointako. Nesreča je to, huda nesreča, ti rečem."

„„Jože, prosim te, odpusti!""

Padla je na kolena in prosila: „Odpusti!" Jokala je in prosila...

„Saj nisem hud, Dora. Nič nisem hud. Kaj bi jokala! Tudi jaz bi jokal, tako me tišči v prsih, pa je menda prehudo — ne morem jokati. Boli me tukaj notri, zdi se mi, da sem bolan. — Vstani, Dora, pa z menoj pojdi! Ne bom te kregal, saj vem, da nisi kriva. — Nič te nisem vprašal, če me imaš rada, samo to sem te vprašal, če hočeš postati moja žena. No in ker je bilo tako, si postala. Nihče ti ne bo zameril. — Objel je Doro in se zjokal na njenih grudih. Njena duša je bila polna sočutja in hvaležnosti.

„Hvala, Jože," je dahnila tiho.

Obrisala sta solze in se odpravila na novi dom . . .

„Žalosten je zakon brez ljubezni." Tako je mislil Jože in ni se mu ljubilo delati.

Šel je zjutraj na polje, s plugom je šel, da bi razoral mastno zemljo, pa ni mogel z veseljem kakor prejšnje dni. Težek je plug, ne more ga dvigniti, ko je treba na koncu obrniti, se mu zadevlje ob zemljo in ga jezi.

„Za koga se mučim, križ božji, za koga?"

Odpregel je konja in ju spustil po travniku, naj se paseta, sam pa je zavil proti krčmi konec vasi.

„Okrepčati se je treba. Kdo bo delal, če mu zmanjkuje moči!" je mislil in pil.

V vinu se je ohladila nevolja, v vinu je veselje in moč. Korajžen je stopil proti poldnevu iz krčme in jo mahal proti domu. Na njivo in oranje, na plug in konje je bil pozabil. Domov pojde, da bo videla žena, kako je vesel.

„Kje pa imaš konje in plug?“ je vprašala doma žena.

„„Nikjer. Konj si vendar ne bom gonil s seboj v krčmo.““

Veselo se je smejal, legel pri peči na klop in zaspal.

Tako se je ponavljalo in Dora mu ni branila nikoli. Pa kdo bi se brigal za gospodarstvo, bile so druge skrbi, večje in močnejše. Jože je iskal veselja v vinu, Dora tolažbe v solzah. Tuja sta si bila in odkritosrčne prijazne besede ni bilo nikoli med njima.

Nekoč, po sedmih mesecih žalostnega zakona, je ležala Dora bolna v postelji. Mož je šel po žensko, da ji bo stregla, a sam se ni vrnil. Šele tretji dan, ko sta prinesli ženski ravno novorojenčka od krsta, se je vračal pijan kakor po navadi.

„No, kaj sta mi prinesli?“ je vprašal s krohotom.

„„Nado, malo Nado,““ je hitela babica.

„Hm! gosposko ime, seveda, kakor se spodobi.“

Ni šel v hišo. Vrnil se je v krčmo. Doma zmanjka veselja, takoj ga zmanjka, ko prestopi prag, pa ga mora zopet iskati — v vinu.

V mraku je potrkalo močno na vrata. Dora je vsa vstrepetala

„On je, Jože! Pojdi mu odpirat!“ je dejala ženski, ki je čuvala pri nji.

Ona je šla. Ko je stopila v vežo, je zakričala prestrašeno. Stali so pred njo štirje možje in držali na drogih Jožeta — mrtvega.

„Ne sem, ne tukaj notri! Za božjo voljo, ljudje, ne pred njo!“ je branila ženska. Odprla je vrata v drugo sobo, tam so vstopili in spustili mrliča na tla. Levico je imel krvavo, videla se je globoka zareza preko žil. Molče so stali možje. Kaj bi govoril človek v takem trenotku!

„Kako se je zgodilo, povejte, za božjo voljo!“ je tarnala ženska.

„Doli ob potoku smo ga našli, ko smo se vračali s polja.“

V tem hipu se odpo duri, in na pragu stoji Dora, bleda in upadla.

„Jože — mrtev!“ zakriči prestrašeno in obupno in se zgrudi. Spravili so jo v posteljo, Jožeta pa so položili na pare. — Zazvonilo je pri fari in Dora je ostala sama z Nado.

Z žalostjo in solzami jo je vzgojila. Kakor nekdaj materina, so bila njena lica rožnata, v očeh pa ji je spalo hrepenenje in bolest...

Književna poročila.

Narodne pripovedke v Soških planinah. Zbral in napisal Andrej Gabrščck. V Gorici 1910. Tiskala in založila „Goriška tiskarna“ A. Gabrščcek. 8°. 384 str. Cena broš. 3 K.

Zdaj, ko je bil g. Ivan Koštiál tako prijazen, da je v „L. Z.“ XXXI., 447 te „pripovedke“ popravil v smislu srednješolskih stilističnih vaj (sitno, a v tem slučaju potrebno delo), bo morebiti na mestu še par opazk k tej navidezno neznatni, a radi klene vsebine dragoceni knjigi. Seveda je žalostno, da nam g. pisatelj toči medice v nesnažno, skoro ostudno posodo — kdo naj bo naprimer tako potrpežljiv, da ga ne bi razdražila vedna in vedna kriva raba besedic „pa“, „jeden“ in „neki“? —, toda če ne premore druge posode . . . Sevé, delikatnih usten taka čaša ne bo premamila, a kdor ima še malce slovenski želodec — moj Bog. slovenski želodec je velik komedijant in prenese več, nego bi mu kdo prisodil. G. pisatelj nam ni podal vsega nabranega gradiva, zakaj ni nadaljeval, sam prav ne ve (str. 3). Pa mu povemo: pravljičar, kakor poet — nascitur. Ne da bi se bil g. pisatelj zavedal, mu je to — podzavestno — prepričanje izbilo peresnik izmed prstov. Nabiratelji à la g. pisatelj, ki si narodnega blaga ne morejo asimilirati, bi opravili kaj prida pri „teti Mohorinki“ in „stari Goterci“ (str. 4) kvečemu s fonografom; tako bi se nam ohranila vsaj približna prvotna pristnost in svežost, ki jo je g. pisatelj z nerodno dikcijo in mestoma tudi zmedeno tehniko (str. 281) pomendral in oskrunil. Kaka škoda, da ni naklonilo nebo soškim pravljicam Trdine namesto Gabrščka, ali vsaj Milčinskega! Pa kaj bi se cmerili post festum, knjiga ostane kljub temu še zmerom dragocena.

Zelo pazljivo bo moral prečitati zbirko, kdor bo pisal — v katerem tisočletju po Kristusu? — slovenski slovar, kakor je sanjal o njem Levstik. Knjiga vsebuje toliko krasnih izrazov, ki so čakali med ljudstvom vstajenja, že znanih besed v novih pomenih in zvezah, krepkih, jedrnatih originalnih rečenic, da smo g. pisatelju hvaležni tudi za uvele in pomendrane cvetove, če jih že ni mogel ohraniti svežih. Evo par rečenic! „In pa to, to: izgubiti glavo, sedaj, ko mu ni treba drugega, kakor ptičjega mleka in žabje volne!“ (str. 153). — „Hm, hm! Hvaležna in naklonjena, pravite. Meni ni vsa taka hva,ežnost in naklonjenost ne v kotel ne v lonec!“ (str. 188). — „Oči je imela velike kakor tolarji Marije Terezije“ (str. 369). — „Bili so veseli in pili so, da so rekli mački botra“ (str. 228). Radi verjamemo, da je imel g. pisatelj sitno stališče: v narečju ni hotel in ni mogel pisati, v književnem jeziku ni znal. Včasih si je pomagal s komentarjem — kakor klavrni prevajavci Shakespearovih besednih dovtipov — n. pr. (str. 67) pri mačici, ki „ni zbirčna, ni ‚zmazana‘, vse jé, vse — kar ldi, je“ — kjer je „ldi“ imemovalnik (ljudje), a če izpustiš vejico, tožilnik (ljudi). Kolikor lepote gre rakom žvižgat, če damo narodnemu blagu književno obliko! Le majhen primer iz goriške okolice:

Književna oblika:	V narečju:
‚Kje je bil?‘	‚Kie si beu?‘
„Pri teti	„Pr teti
v Šempetri“.	u Šumpetri“.
‚Kaj ti je dala?‘	‚Kaj t' je dala?‘
„Golo pišče“.	„Holo pišče“.

,Kam si je ložil?'
„Pod ognjišče".
,Kje je ognjišče?'
„Vzela voda".
,Kje je voda?'
„Izpil volič".
,Kje je volič?'
„Vbila sekirca".
,Kje je sekirca?'
„Šla v grm".
,Kje je grm?'
„Snela koza".
,Kje je koza?'
„Pojdi jo lovit!"

,Kan s' je lužu?'
„Pod uohnjišče".
,Kie je uohnjišče?'
„uzala uoda".
,Kie je uoda?
„Spiu uolič".
,Kie je uolič?'
„ubujla sikierca".
,Kie je sikierca?'
„Šla u hórom".
,Kie je hórom?
„Sniela koza".
,Kie je koza?'
„Bejži ju lovit!"

To je obenem lep primer narodnega zafrkavanja, ki ga najdemo dobršno mero tudi v Gabrščkovi zbirki. Naš narod ima precej samoironije, ki odsevajo iz nje njegovi solidni nazori o svetu in življenju. Narod s tako filozofijo je trpežen, prenese marsikaj, še njegova pijanost je nekam trezna, če se za hipec prepusti sladkemu sanjarjenju, si tik nato sam podere spravljičeni grad, ker ne mara, da bi mu ga zrušila usoda. Tudi tem zafrkavanjem, ki jih je najti zlasti koncem pravljic, je g. pisatelj v svoji nespretnosti potrl večinoma učinkovitost, ritmiko, želo, drastično silo. N. pr. str. 142: „To so tedaj prigodbe o mevšetastem Mevšetu. Umrl pa še ni: ta sem jaz tudi, ker vam take reči pripovedujem, namesto da bi molil rožni venec, — a tudi vi ste mevšeta, ker me poslušate."

Kar se tiče pravljičnih motivov, je naša zbirka zelo bogata mednarodnih, a poleg njih tudi pristno domačih frapantno originalnih, slovensko lepih. Interesanti so detail-motivi iz „Amorja in Psihe", posejani po raznih pravljicah (str. 17, 37, 38, 40, 130 in zlasti 218, 220). Zanimiv je tudi El-convidado-de-piedra-motiv, na las podoben onemu v „Don Juanu", in motiv avtomobila (str. 246), ki je v svetovnem pravljičnem slovstvu redka prikazen.

V celosti zasluži knjiga več pažnje, nego je je našla dozdaj. In še to: V predgovoru toži g. pisatelj (str. 7), da „dandanes ljudstvo čedalje bolj čita, a vsled tega pravljice vidno izginjajo", in vspodbuja (str. 12), naj pridno zapisujemo narodno blago, „dokler je še čas, da kaj rešimo zavidni pozabnosti, kajti napredujoča omika je narodnemu pesništvu tako pogubna, kakor mrzla slana nežnim cvetkam". „Laudator temporis acti" kakor vsi, ki pišejo o tej stvari; zdi se, kakor bi obsojal „napredujočo omiko". O pomenu takih moledovanj bi bilo zdravo dvomiti. Če ni v narodu tozadevnih energij, jih tudi tako solzičkanje ne bo pričaralo vanj. Jaz bi hotel biti tudi „laudator temporis agentis", če dovolite, ne samo „acti". Jaz vem naprimer — vi ne? —, da mesi, kakor vsaka, tudi naša doba kvas za divnokrasne pravljice, ki se bom naslajal ob njih čez toliko in toliko stoletij s čutili tedanjih zanamcev, bolj dovzetnimi in bolj popolnimi čutili, nego so danes tale moja.

Pastúškin.

Friderik Juvančič, Učna knjiga francoskega jezika za srednje in njim sorodne šole. Drugi del. Založila Katoliška Bukvarna v Ljubljani, 1911. — V. 8⁰ 120 str. + 12 l. slik in 1 načrt. Cena mehko vezani knjigi K 2·50, trdo vezani K 3.—.

V prvem delu je seznanil pisatelj učenca z glasoslovjem in z oblikami francoskega samostalnika, pridevnika, zaimka, števnika, s pravilnimi oblikami glagolov na — *er* ter s predlogi, vezniki, prislovi in medmeti; s tem drugim delom pa je zaključil najvažnejše pojme iz francoskega oblikoslovja. Ravnaje se po modernih principih, je pisatelju težišče vsega pouka živa beseda, tekst; slovniške oblike upošteva šele v drugi vrsti. V tem zmislu je knjiga tudi razdeljena. V ospredju stoje tekst i. Pisatelj se je potrudil, nuditi učencem v dvajsetih lekcijah kolikor mogoče raznovrstno vsebino, kar pri tako malem obsegu gotovo ni bilo lahko. Teksti imajo v prvi vrsti namen, seznaniti učenca z izrazi in stavki iz vsakdanjega življenja, kakor tudi z nekaterimi važnimi zgodovinskimi, političnimi in socijalnimi odnošaji Francije, zlasti Pariza. Dom, šola, družina, narava so poglavitni viri, iz katerih zajema pisatelj. Med poučno in praktično berilo so uvrščeni posamezni spisi pripovedne vsebine, nekaj basni in pesmi. Blagodejno vpliva dejstvo, da so ti teksti originalni in skoro brez izjeme celotni. Izbira je dovolj srečna, vsebina je prilagodena starosti učencev. Pisatelj je upošteval, da se začenja pri nas pouk francoščine normalno šele v tretjem letniku srednjih in sorodnih šol, kar odgovarja povprečno starosti 13—16 let; razen tega je knjiga namenjena, kot edina slovenska te vrste, tudi zavodom, kjer se poučuje francoščina kot neobligatni predmet in so učenci-začetniki navadno še starejši. Iz teh vzrokov ni sprejel pisatelj tekstov otročje vsebine, kakršne nahajamo navadno v nemških elementarnih knjigah. — Na koncu tekstov prinaša knjiga temelje za prosto konverzacijo, oziraje se izključno na predelano tvarino. Seveda ima učitelj pri tem prosto roko in bo lahko naznačeni okvir po potrebi razširil; gradiva ima dovolj na razpolago. Isto velja tudi o slovniških vajah, ki se naslanjajo na predelane tekste. — Na drugem mestu prinaša knjiga preparacijo za posamezne lekcije. Besede, ki se morajo v slovniškem oziru nanovo predelati, so odlikovane z debelejšim tiskom — V tretjem oddelku obdela pisatelj sistematično slovniške oblike; omeji se v tej knjigi na glagol. Konjuktivne oblike glagola je pisatelj opustil, in vendar se mi zdi umestno, da bi že v tem delu obdelal vsaj formalno stran konjuktivovo. — Četrti del obsega slovarček v abecednem redu; tu najde učenec vse izraze, katere je čital v tekstih. Razen naslovne strani in slovenskih prevodov v obeh slovarčkih, je knjiga seveda pisana izključno francosko, kar odgovarja modernim metodičnim zahtevam.

Kot prilogo prinaša knjiga zelo lične fotografije najvažnejših pariških stavb, trgov, ulic itd. Te slike, napravljene po izvrnih klišejih, se ugodno razlikujejo od učnih slik, kakršne najdemo navadno v šolskih knjigah.

Dr. Fr. Sturm.

I. E. Tomić, Udovica. Povest iz 18. stoletja. Poslovenil Štefan Klavs. Tiskala in založila tiskarna „Edinost". Trst 1911. 8°. 329 str. Cena K 1·60, po pošti 20 v. več.

„Vdovico" je napisal Tomić za „Vienac" že l. 1891, in „Matica Hrvatska" jo je izdala 1902 v prenarejeni obliki. Povest ni nikak umetniški umotvor, — Slovenci smo imeli v tem času tudi kaj boljšega — vendar je živa slika hrvatskega plemstva iz 18. stoletja. Prevod, ki se v začetku preveč oklepa izvirnika, postane polagoma tako prost, da so izpuščeni v zadnjih poglavjih tudi odstavki po pol strani. Slovenščine g. prevajatelja ne moremo imenovati vzorne. Sicer pa, čemu prevajamo — iz hrvaščine?

Felicijan.

Slovstveni zapiski.

K šestdesetletnici dr. Ivana Tavčarja. V ožjem krogu svojih dragih je pred kratkim slavil dr. Ivan Tavčar svojo šestdesetletnico. Njegovo ime je tesno združeno z usodo našega lista. Že pri ustanovitvi „Lj. Zvona" pred tridesetimi leti je bil med njegovimi izdajatelji in založniki, nekaj časa mu je bil tudi urednik. V viharnih političnih bojih za napredne ideje je našel dr. Tavčar še dovolj časa, da je posvetil svoje spretno pero slovenski beletristiki in jo obogatil z umotvori trajne vrednosti; njih lepo število krasi tudi „Lj. Zvon", ki kliče svojemu odličnemu sotrudniku: „Na mnoga plodonosna leta!"

50letnica Jurčičevega pisateljevanja je letos. Četrtošolec Jurčič je začel leta 1861. javno pisateljevati (Fr. Levec, Spomini o J. Jurčiču v Lj. Zv. 1888, 421). Slovensko slovstveno središče je bilo tedaj v Celovcu, kamor je poslal Jurčič svojega prvenca — kratko pripovedko, ki mu jo je bil najbrže povedal njegov ded. V Janežičevem „Slovenskem Glasniku", ki je tisto leto izhajal v neprikladni četvorki na celi poli po dvakrat na mesec, je natisnjena v 26. številki dne 15. decembra 1861 „Pripovedka o beli kači", „zapisal J. Jurčič". Doba Jurčičevega javnega slovstvenega delovanja obsega torej 20 let (1861—†1881).

I. P.

Jurčičevi učitelji slovenščine. Po dve uri na teden sta bili odločeni naši materinščini o Jurčičevem času na gimnaziji, kakor sta jej še dandanašnji. Iz gimnazijskih poročil sem posnel imena učiteljev, ki so Josipu Jurčiču predavali slovenščino: V I. in II. razredu profesor Ivan Pogorelz, izvrsten klasičen filolog; v III. razredu duhovnik Jožef Kogej, ki je bil dvakrat suplent na ljubljanski gimnaziji, prvikrat leta 1854/5., drugič 1857/8 do 1859/60, v tej dobi je bil hkratu domači učitelj pri deželnem predsedniku grofu Chorinskem, umrl je kot dekan v rojstnem mestu Idriji, dne 25. avg. 1886 (Jos. Novak, Zg. brezoviške župnije, 183); v IV. razredu suplent Josip Belović; v V. suplent Mihael Wurner; v VI. profesor Valentin Konschegg — tem trem je bila glavna stroka naravoslovje, oziroma matematika, a so poleg teh predmetov za silo poučevali včasih tudi slovenščine. V VII. in VIII. razredu jo je že za Jurčičevega šolanja predaval, kakor še mnogo let pozneje, Metelkov naslednik Josip Marn.

I. Poboljšar.

Jurčičeva številka „Slovana". Tridesetletnici Jurčičeve smrti je posvečena zadnja (deseta) številka „Slovana". Več ali manj zanimive spomine na Jurčiča so objavili Anton Koder, dr. Pavel Turner, Mijo Vamberger, M. Pleteršnik, Fr. Gerbić in dr. Jos. Vošnjak. Urednik dr. Fr. Ilešič je opisal Jurčičevo politično delovanje v Sisku l. 1871., in Ivo Grohovac je pokazal zanimanje za naše slovstvo s kratko črtico o narodnih motivih v Jurčičevih delih.

Dementij:

Na romanju.

Za križem maje se sprevod,
lepó kadila diše,
na farovškem oknu sloni gospod,
ob zidu fantje stoje.

In mimo dekleta lepa gredo
s prebelimi venci v laseh
in glasno svete pesmi pojo
in svečke držijo v dlaneh.

In mimo starke molijo,
in okoli srebrnih las
srebrnobeli se venci vijo —
„Devica, usliši nas!“

Ej, venci beli in beli lasje —
kako drugače naj bo? . . .
Procesija moli, orglje buče,
poltiho se fantje smejo.

Na promenadi.

Še mladost in kljubovanje
nosijo v očeh,
a že pada senca nanje
od domóv, od streh . . .

In tako nekoč ukrade,
ko bo konec sanj,
sužnost v te ljudi se mlade,
polne kljubovanj.

In utrujene pozove
vase jih temà:
zakopali med zidove
bodo se po dva . . .

Brez zadoščenja.

Ljubezen in ponos — zdaj vse je laž!
Vse hrepenenje je strastem prodano,
in od strasti telo je vse pijano,
zdaj je obup moj brat, posmeh pajdaš.

In naj bo kletev ali blagoslov,
kar še mladosti mi je preostalo,
naj bo, kakor življenje bo mi dalo:
nanovo vere, ali pa — grehov!

Jos. Premk:

Iz cikla „Mira“.

Jesen stopila je v moj mračni gaj,
le sive starke hodijo po stezi,
in krokar kliče smrt na goli brezi,
ki je nedavno še šumela v mladi maj . . .

Prodal pomlad sem za en sam smehljaj,
in zdaj naj grešnik sanjam o odvezi?
O čas, svedok moj večni, ti prisezi,
še videl ta smehljaj je kdaj moj raj!

Ve, trudne misli, starke izgubljene,
kam bi zdaj z vami, ko je zunaj mraz
in gostoljubne hiše ni nobene?

Poglejte tu, te gube, ta obraz,
če najdete jih v licu tiste žene —
vrnite se, ker še je setve čas!

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

12.

Izborni obed, večini glavna točka slavnostnega sporeda, je ugajal gospodi tako, da so malone pozabili mučnega prizora na dvorišču. Vratar Mate Hudak je bil javil še dopoldne, da je videl s svojega stolpa veliko cigansko tolpo, ki je bežala kar najhitreje proti Kolpi. Nihče ni mislil več na cigane — razen Salde.

Urni pažeti so prinašali vedno drugih jedi v praznično okrašeno obednico in natakali gostom iz velikih vrčev. V dolenjem kotu so na vse kriplje in pretege godli in trobili, bobnali in piskali neusmiljeni umetniki, napol zakriti za cvetjem in zelenjem. Med njih hreščečo, brezozirno godbo je zvenel glasni smeh in pogovor radostnih gostov, žvenketanje kozarcev in srebrnih ploč. Dušilen in težak je bil zrak od soparice, kakor tudi spričo močne vonjave preobilih jedilnih dišav in umirajočih cvetlic na mizah, oponah in preprogah. Vse je bilo veselo; le debeli paže Udalrik je hodil čemerno z oteklim levim licem okoli širokih nizkih miz, zakaj grajski kuhar je bil predkratkim izvršil svojeročno preki sod nad njim, ker je bil spustil zaspane pečeno čapljo ob ognjišču na tla.

Dvignil se je grof Žiga Krupski, star suh gospod z jako širokim čelom in redko kozjo bradico, mežikal z drobnimi očmi ter nazdravil godovniku v imenu vseh gostov. Zazveneli so kozarci in kupe, godba je zahreščala, kar se je dalo, in zunaj so grmeli težki topovi. Grof Felicijan ni ljubil dolgoveznih govorov; zahvalil se je prav na kratko.

Salda plemenita Frauensteinerjeva je bila kar razposajeno vesela. Na glas je hvalila svojemu sosedu, pegavemu baronu Vidu Gradnikarju gostoljubnost Blagajevih in slavnostno velelepje, srkala ciprca, pomešanega z mlekom in jajci, ter se smejala božjastnim dovtipom svojega kavalirja.

Medtem pa je opazovala druge, zlasti grofinjo Milo, dasi ji je bil zoprn njen mirni obraz, njene krotke oči in vsaka njena kretnja. Milina pohlevnost in prijaznost se ji je zdela gola hinavščina, njena

mirna dostojanstvenost — nerodnost in lenoba, njena molčljivost — glupost; njeno kretanje se ji je zdelo smešno afektirano in njen smeh natanko preračunjen in priučen pred ogledalom. Grof Majnard je govoril z grofom Žigo Krupskim z veliko vnemo in zamahoval z rokama, kar sicer ni bila njegova navada.

„Majnard ne sluti ničesar," si je dejala. „Kje bo prežala Čirikli? Ali izvrši naklep še danes? Ali se ji posreči? Ali najde pravi pot do jame? Nemara je bežala z drugimi vred?"

Tedajci je opazila, da jo je videl grof Majnard, kako je motrila komteso Alijano, ki je z višnjevo petljo v zlatorumenih laseh, v rdečebaršunasti obleki sedela poleg svoje matere. Njegov strogi pogled jo je pahnil v zadrego. Nehotoma je povesila oči, gledala zlatozarni vezeni Blagajev grb na finem miznem prtu in se obrnila k baronesi Viridi, ki si je bila iznova obarvala obrvi in trepalnice z antimonom.

„Zakaj ni tvojih bratov tukaj?" je vprašal Majnarda grof Leonard Starograjski.

„Odpotovala sta z glavarjem Andrejem Hohenwarterjem iz Metlike v Maribor, koder zboruje zdaj deželni zbor. Saj veste, da se zopet nekaj kuha na Dunaju. Vojvoda Albreht je pač nemirna glava in rad nagaja svojemu bratu, našemu cesarju."

„Tudi mnogo drugih naših plemičev se je odpravilo v Maribor," je dodal grof Starograjski. „Bogve, kaj bo. Preklicano malo zaupam zborom, saj mlatijo na njih samo prazno slamo. Cesar Friderik je počasen, skop, malenkosten . . ."

V tem se je vitez Ahac srečno pobratil z obema Hrvatoma in se trudil zabavati svojo čarobno sosedinjo, baroneso Osano Leuenbergovo.

„Upam, da vam ne bo dolgčas poleg mene, dražestna baronesa!" ji je dejal že drugipot, si podjetno vihal brke in gledal njenega smaragdnega metulja na srebrni igli v laseh. „Veseljak sem. Voluptatum tribunus. Ali nisem veseljak? Ali vam nisem povšeči?"

Ali Osana ga ni poslušala posebno pozorno; rajša se je menila z Nikolo pl. Radoševićem. To je malce onejevoljilo viteza Ahaca, vendar pa se je smehljal, kakor bi mu bilo čisto vseeno. Odsihmal se ni brigal kar nič več, ali bo ugajal kateri Leuenbergovi gospodični, ali pa ne.

„No, pa ne!" si je mislil nekoliko užaljen, ko je opazil, kako vztrajno lomita Radošević in Osana zdaj hrvaški, zdaj nemški jezik. „Saj mu privoščim sladko punco, zakaj Nikola je poštenjak in ima

mnogo izbornega vina in me je povabil na svoj grad. Kar zasnubi naj jo! Ko zve vrli mladenič, da je Leuenbergovih deklet osmero, jo v galopu popiha z njih edinega gradu!“

Dvignil je svojo polno majoliko in zaklical: „Vivat imperator Probus, najpametnejši Panonec, ki je uvedel boljše trte v našo domovino! Poslušaj me, ljubi moj Vidaković, ti ga znaš dobro luckati, ti mi ugajaš. Pijva ga, dragi — kako ti je že ime? Mihajlo? Le pijva ga, dragi Mihajlo, ko sva oba tako imenitna fanta in pustiva krasne puščobe pri miru. In tudi ti, vitez Frauensteiner, dolgočasna mumija nemška, pij z nama in ne drži se tako preklicano oholo, kakor bi bil osvobodil Jeruzalem in pokončal zmaje vsega sveta! Ex! Pereat in camera obscura!“

„Kaj pa sicer kaj delate tukaj na gradu?“ ga je vprašal zelo zagoreli, orjaško vzrasli baron Lovro Lenkovič.

„Kroniko sem se namenil pisati, kroniko. Imenitnega črnila sem si naredil od vina, šišk in galice, gospod baron! Škoda vina! Kaj naj pa pišem, ko se ne dogodi čisto nič posebnega. Predvčeranjim mi je ušel moj zajec Hanibal. To je vse. Komaj sem ga dobro naučil bobnati in plesati, pa mi jo je pobrisal, mrha nehvaležna.“

„Zdaj bo učil druge zajce plesati,“ se je smejal Vidaković in vsi okoli njega.

„Pa zlato poizkušam variti,“ je nadaljeval vitez Ahac.

„Menim, da se ne posreči nikdar nikomur, da bi naredil kaj zlata,“ je ugovarjal baron Lenkovič.

„Pač. Ali ga ni delal Nikola Flamel, vseučiliščni knjigar in alhemist v Parizu? Dvajset let se je trudil mož, pa zastonj. Potlej je romal na Špansko h grobu apostola Jakoba v Santiago de Compostela. Vračaje se domov, se je poprijateljil v Leonu z židovskim zdravnikom, ki mu je bilo ime Canchez. Od judovskega učenjaka se je naučil marsikaj novega iz hermetične umetnosti. Doma, v Parizu, je poizkušal še par let in glejte! — leta 1382. je našel čudotvorni prašek, imenovan „veliki eliksir“ ali „rdeči lev“ ali „magisterium“ ali „kamen modrijanov“. Ž njim je mogel izpreminjati svinec v zlato! Naposled je imel več denarja kakor hudič toče. Oj, ako bo sreča tudi meni tako mila, potem, prijatelji, se bomo skupaj gostili in zabavali vsak dan!“

Vsi njegovi poslušalci so se čudili učenosti viteza Ahaca, zlasti mlajši gostje, ki ga še niso poznali dobro.

Prišel je paže Otokar in javil grofinji Mili nekaj natihoma. Gospa je vstala, mignila svojemu bratu in odšla ž njim iz dvorane.

Kmalu se je vrnila in prinesla na veliki zlati ploči pečenega pava, celega, z vsem njegovim pisanim izpreminjavim perjem, s čopkom, perotnicami in z razprostrtim repom, ter postavila pečenko pred grofa Felicijana. Svečano jo je spremljal vitez Ahac. Od obilega vina navdušeni bobnarji in trobentači so pava, diko srednjeveških pojedin in ponos bogatih gostilnikov, pozdravili s posebno hudim ropotanjem in strahovito fanfaro.

Vitez Ahac ga je razrezal in poudarjal: „Lepa umetnost je, odreti pava na pernati meh in zopet obleči pečenega, da je docela tak, kakor živ; ali še večji umetnik je oni, ki zna pava razdeliti tako, da dobi vsak gost praviloma svoj kosček."

„Vivat vitez Ahac!" so kričali vsevprek.

Tedaj pa je priskakljal v obednico čudno napravljen možak bledega, nabuhlega obraza z lutno. Njegova suknena obleka je bila na levi rdeča, na desni pa zelena. Glavo mu je pokrival rumen, lijaku podoben klobuk z lipovo vejico. Ob pokrivalu, ob suknji in hlačah so mu po vsaki kretnji zvončkljali kraguljci.

„Orfej! Orfej!" so pozdravljali gostje znanega glumača, ki je zabaval ljudi z igranjem, s petjem, z novicami in šalami na vsaki veselici, na vsakem sejmu in vsaki slavnosti. Nihče ni poznal njegovega pravega imena.

Odkril in priklonil se je gospodi, zaeno pa milo pogledal na stransko mizo, koder je ležal pečen sulec z rozinami v olju poleg čapelj, fazanov in drugih slastnih stvari. Zabrenkal je in zapel pesem na čast grofa Felicijana. Hvalil je njegovo ljudomilost in prijaznost do gospode in kmetov; proslavljal je njegovo izredno hrabrost v davnih bojih in ga primerjal Rolandu, vzoru krščanskega viteza, junaškemu Amadisu iz Galije, plemenitemu Geronu in vsem veleslavnim francoskim in angleškim paladinom ter mu želel, naj mu nakloni Gospod še mnogo srečnih let v krogu njegove ljubeznive obitelji. Nato se je obrnil h grofinji Mili, jo opeval kot „kraljico lepote", slavil njeno plemenito srce in poudarjal, kako rada obiskuje bolne siromake in jim, kakor sveta Elizabeta, prinaša krepčala in tolažbe.

Vsi so ploskali pevcu, tudi Salda, dasi jo je peklo, ker je koval njeno sovražnico v zvezde. Grof Felicijan mu je podaril zlat prstan z velikim opalom.

„Mila, zapoj še ti!" je prosil grof Majnard in poslal Otokarja po harfo.

Glasno govorjenje je mahoma oslabelo v tiho šepetanje, ko je grofinja poizkusila uvodne akorde. Uglašaje strune, je nagnila glavo k Alijani, ki jo je gledala skozi strune in šepetala: „Mamica, prosim, tisto o golobici!“

Vse je umolknilo, pažeti so stopali po prstih k stenam. Rahlo je prebirala Mila strune in zapela tiho, toda iskreno:

Pridi, golobica zala!
Dete mi boš varovala . . .

Nihče se ni ganil v obednici; vsi so pozorno gledali in poslušali pevko. Lahna rdečica ji je oblivala obraz in iz temnosinjih oči ji je seval nenavaden žar. In zaigrala je živahneje, jače in zvonko je zadonel njen polnočutni glas ob skrivnostno zamolklih, otožnosladkih akordih harfe po veliki dvorani.

In zdelo se je vsem, kakor bi jih bila neznana moč mahoma prestavila na drug, nov svet, kjer kraljujeta večno veselje in večna lepota. Čudovito se je spajal jasni čaralni glas pevkin s temnimi, tajnožalnimi zvoki glasbila. Vsi so občudovali Milo, kakor premenjeno v drugo, nadzemeljsko bitje. Mala komtesa Alijana jo je gledala spoštljivo in iz njenih modrih oči je sijala čista milota detinje ljubezni. Še nikdar se ni čutila tako srečne v bližini materini... Kar objela bi jo in poljubila, da ni bilo naokoli toliko tujih obrazov.

Niti Salda se ni mogla ubraniti vsemogočnosti živočutnega lepega petja in pretreslo jo je neznano, temno čuvstvo, ko je pela Mila tako tiho, tako rahlo, kakor šumi jelov gozd v lahni sapi polnočni:

Dete zlato, dete malo
sanje rajske je sanjalo.

Pevka je umolknila. Vedno tiše in tiše so trepetali in zamirali tajinstveni zvoki harfe, kakor petje utopljenih zvonov iz tolmunov globokega jezera . . .

Poslušalci so mirovali nemi, ginjeni do solza, kakor očarani. Naenkrat je zaploskal grof Žiga Krupski in drugi za njim; nekateri vinski bratci so v svoji navdušenosti cepetali z nogami po tleh in podnožnicah in tolkli s pestmi po mizah. Mila se je zahvalila z lahnim uklonom.

„Škoda, škoda, da se nisem nikdar učil peti pa brenkati,“ je obžaloval vitez Ahac in si gnal prste skozi brado. „Rad bi vedel, kaj čuti človek, kadar mu ploska množica!“

„O da bi bila že vendar enkrat velika in da bi znala tako peti kakor ti, mamica!“ je rekla Alijana tiho. Materina roka s finimi

modrikastimi žilicami je prenežno pogladila hčerko po temenu. Alijana jo je ujela in goreče poljubila. In zaigralo je grofinji srce v neizmirni blaženosti materini.

„Molči naj čuk, koder poje slavec!“ se je oglasil glumač Orfej in zopet poželjivo pogledal na stransko mizo. Grof Majnard mu je velel, naj kar sede in si postreže.

Po poobedku so prinesli sluge gostom darila grofa Felicijana in Majnarda: plemkinjam zlate prstane z vkovanimi biseri in dragulji, zlate zapestnice in uhane, dragocene pahalice in pajčolane, slonokostene glavnike, svilenino in kožuhovino; plemenitašem pa raznoliko orožje in bojno opravo. Mila je šla od mize do mize in oddala darila. Obdarovani gospodje so ji poljubili roko, dame so se ji priklanjale v zahvalo. Nato se je dvignila vsa gospoda, da bi šli na dvorišče k turnirju.

„Panem et circenses!“ je dejal vitez Ahac in naglo izpraznil svojo majoliko „ad fundum“.

„Alijana, Mare pojde s tabo na vrt,“ je rekla grofinja Mila v veži, kjer je čakala nova varuhinja Alijanina, mlado, zelo močno dekle z malo prevelikimi usti in prekratkim širokim nosom.

„Milostiva gospa grofinja, ali ne bi smela iti z Alijano gledat kola pred grad? Lepo prosim . . .“

„Iz gradu nikamor ne!“ je zapovedala Mila.

„Zakaj pa ne?“ je dejal grof Majnard. „Saj vendar ni prav nobene nevarnosti! Naši kmetje vendar ne store nikomur nič žalega. Mare, vzemita psa Tigra s sabo in spremlja naj vaju Marko!“

Alijana je poljubila očetu roko.

„Pazi na otroka, Mare!“ ji je zabičevala grofinja in poljubila hčerko. Najrajša bi bila šla sama ž njo gledat kolaše, ali grajska gospa je morala prisostvovati turnirju, viteški bojni igri na čast krasnemu spolu. Prijela je malo komteso z obema rokama za obrazek in jo poljubila še enkrat... Nejasno, neprijetno čuvstvo ji je težilo in tesnilo srce... Še nikdar se ni ločila tako težko od Alijane...

„Mare, pazi na Alijano! Vrnita se kmalu! Zbogom, ljubica!“

„Zbogom, mamica, zbogom!“

13.

„Ali vam je slabo, gospodična Frauensteinerjeva?“ je vprašal grof Leonard Starograjski Saldo na dvorišču. Stala je vsa bleda ob zidu in trepetala po vsem životu. Videla je, da odhaja hči grofa Blagaja . . . Slutila je, da se bliža usodepolna ura in osvojila jo je silna razburjenost.

„Vročina, gospod grof,“ je odgovorila tiho in gledala mimo njega kakor v neizmerno daljavo. „Nevihta bo.“

„Nevihta bo!“ je povzel hitro vitez Ahac. „Ali nisem trdil že zjutraj, da bo danes še treskalo in grmelo? Po nebu se pode grde oblačine kakor izgubljene duše.“

Soparno je bilo na dvorišču in vroče tudi v senci. Ali to ni prav nič motilo bojaželjnih vitezov. Dočim so plemenitašinje posedale na odru po klopeh, pogrnjenih z rdečim suknom, so odšli hudi junaki v veliko hladno orožarnico; ondi je viselo na kolih orožje in bojna oprava za vojnike in konje, izdelana večinoma v Milanu, koder so bile najboljše tvornice morilnih priprav.

Alijana in Mare sta odšli iz gradu z Matkovičevim Markom in klapouhim, velikim psom Tigrom, ki mu je varoval vrat močan ogrljak z ostrimi bodljikami. Vroč veter je vznašal pesek pa prah in ga gnal pred sabo proti Kolpi. Solnce se je skrilo za sivotnimi kepami debelih oblakov. Alijani je zvenela venomer materina pesem po ušesih . . .

Že oddaleč so slišali živahno vpitje in vriskanje veselih seljakov. Pot je vodila skozi gozdiček, ki ga je ločil pokošen travnik od velike goščave. Južno od tega travnika in gozdička se je širila ledina, polna naroda v slikoviti noši. Na dolenjem koncu trate so goreli veliki ognji. Ondukaj so pekli in vrteli na ražnjih celega vola in več janjcev iz grajskega hleva. Pod košatim hrastom so imeli v sodih in mehovih vino, domače pivo in medico iz grajske kleti.

Rdečelica dekleta v širokih snežnobelih „rokavih“ in rdeče opasanih robačah so se smejale, šepetale in gledale proti fantom, ki so stali, navidezno hladni, še sami zase v dokolenskih robačah in ohlapnih bregešah, prepasani z rdečeusnjatimi čemeri, s črnimi kriljaki na glavah. Starci s koščenimi lokavimi obrazi so modrovali med sabo in se pogovarjali z materami, ki so pestovale svoje male otroke. Nekateri razposajeni paglavci so letali in se podili po trati, drugi pa so radovedno gledali lepo oblečeno hčerko grofa Blagaja.

„Marko! Marko!“ je klicala Ane, Markova mlajša sestra in mu tekla naproti. Bila je zala polnoudna devojka s sanjavimi očmi in izredno dolgimi oglenočrnimi kitami. Kakor drugi dekliči, je nosila tudi ona na glavi šapelj, venec, ki so od njega vihrali zeleni, rdeči, višnjevi in rumeni trakovi. Vrat ji je ovijal trojen niz debelih raznobarvnih korald. Nad robačo si je bila prevezala pisan predpasnik, na noge pa obula rdečevolnene čarape.

Ko ji je segel brat Marko v roko, se mu je razvedril trdi, od osepnic razjedeni obraz. Z velikim veseljem je poslušal sestrino naglo govorico.

„Marko, pojdi pit!“ so ga vabili radostni glasovi. „Janjci so že pečeni. Hočeš jesti? Boš igral tudi ti?“

Marko, v svesti si svojega dostojanstva, se je držal ponosno, vendar je milostivo počastil vsakega vabilca s prijaznim odgovorom. Čutil se je med kmeti takega gospoda, kakor grof med hlapci.

Ne daleč od hrasta se je jelo zbirati kolo v vrsto. Mladi glasovi so zapeli veselo na glas:

Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor
úseh mladih divojâk . . .
Zbiraj se, zbiraj, lepi zbor,
úseh mladih júnakóv!

Lahkonoga dekleta, mlade snahe z belimi pečami in visoko vzrasli fantje so se držali za zavozlane robce in jeli vsi obenem stopati dva koraka naprej in enega nazaj. Izmed vseh se je slišal najbolje glas Markove sestre, črnooke vojarinke Ane, ki je vodila kolo in pela z drugimi vred:

Hajdi, hajdi, draga moja,
hajdi brzo, milena,
kolo igrat, duša draga,
lepa ti devojčica!
Igraj brzo in veselo,
mlada moja rožica!

Izprva so kolali počasi, potem pa hitreje in vedno hitreje. Naposled so jeli skakati, in umolknila je pesem. Fantje so ukali, dekleta so vriskala in v vetru so vihrala njih bela krila, njih pisani trakovi, kite in rokavi. Zdajpazdaj je vzel dečak dekliča iz kola in zaplesal z njo pred drugimi kolaši.

Razčetrtali so pečenega vola in sekali pečenko na deskah. Vse se je veselilo, jedlo in pilo in hvalilo obeh grofov radodarnost.

„Marko, treba se bo vrniti,“ ga je opomnila Mare. „Bliža se huda ura.“

„Ostani še malo, Marko!“ je prosila Ane. „Nevihte še ne bo tako kmalu. Glej, tako veselo je danes! Ostani!“

„Ne smem.“

„Ostani samo še pri enem kolu!“

Marko se je obotavljal, naposled pa se je vdal.

„Mare, pa pojdita vidve malo naprej, takoj pridem za vama.“

Varuhinja je počasi odšla z Alijano. Na ledini so že zopet kolali in peli:

> Stan se gore, mladi junak,
> tvojo rožo drugi trga!
> Naj jo trga, naj jo nosi,
> naj jo nosi milē majkē!

Alijani je še vedno zvenela pesem o golobici po ušesih; zapela jo je poluglasno.

Tiger je skakal po tratini in tekel proti malemu logu.

Za gostim grmovjem kraj pota sredi gozdička sta prežala Čirikli in njen mož Angar (Ogel), črn, bradat cigan, vitek pa žilav. V ušesih sta se mu svetila dva srebrna uhana. V desnici je držal širok nož, v levici pa kos zastrupljenega mesa. Pri nogah ciganke je ležal spleten umazan robec, ki je bila vanj zavila debel kamen. Močna sapa je šumela v drevju in ji razpletala lase.

Tiger prihaja vedno bliže, se ustavi in jame vohati. Tedaj zamahne rjava roka za grmom in na pot pade kos mesa. Pes ga hlastno popade in pogoltne.

„Tiger, Tiger!“ kliče Mare oddaleč.

Pes pomiga z repom, zalaja, se obrne zopet proti grmu in voha. Jezno renče, sili med šibovje, toda ne dolgo. Skoči nazaj na pot, postane in mahoma pade v prah. Zacvili tiho, poizkuša vstati in se dvigne na sprednje noge, ali takoj ga zažene zopet na tla.

„V kosu je strupa za deset psov,“ mrmra cigan. „Upam, da ne vstaneš nikdar več.“

Živali se trese vse truplo v naglih kratkih sunkih; neprestano se natezajo mišice okoli gobca in odkrivajo močne bele zobe. Jače popadejo krči psa in ga vržejo, da obleži na strani. Počasi iztegne trepetajoče noge in se ne gane več.

Mare vodi Alijano za roko in poje pesem, ki jo pojo spodaj na ledini tudi kolaši:

> Bog daj, Bog daj dobro večer,
> daj nam Bože dobro leto . . .
> Igraj kolo, igraj kolo!

Počasi se bližata skritima ciganoma. Mare zagleda Tigra na tleh in osupne.

„Ali ga je pičil gad?“ vpraša plašno in se skloni. Ta trenotek začuti močan udar na glavi in zdi se ji, da pada v neizmerno glo

boko temo. Zgrudi se in udari s čelom na tla. Prestrašena, drgetajoča Alijana zavrisne, ali takoj priskoči cigan, ji zakrije usta z roko, jo popade in ubeži bliskoma iz gozdiča preko travnika v mračno goščavo. Za njim hiti Čirikli, kar more.

Veselo žvižgaje se vrača Marko od kola. Roki dene pred usta in kliče: „Mare, oj Mare! Kje si? Počakaj malo!“

Hitreje stopa dalje in uzre varuhinjo in Tigra na tleh. Mož ostrmi, se zgane in prekriža. Počasi teče dekletu kri izpod kite mimo ušesa po smrtnobledem licu in lije v prah. Marko ne ve, kaj bi storil, in ne upa se dotakniti Mare.

„Kje je Alijana?“ mu šine v glavo.

„Alijana! Alijanica!“ kliče na vse strani. Toda vse ostane tiho, le divja sapa šumi po drevju in grmovju. Grlo se stiska Marku. Z robcem odžene gozdne muhe in pokrije Mari glavo. Zopet se prekriža, dirja nazaj h kolašem in pove, kaj je videl.

Vse hiti v gozdiček. Rahlo vzdignejo Maro in jo polože v travo. Markova sestra ji izpira rano z vinom. Žene in dekleta se jokajo, izprašujejo, ugibajo. Naposled odpre ranjena mladenka trudne oči in vzdihne:

„Vode!“

Ane ji da piti vina in jo vpraša: „Kdo te je?“

„Ne vem. Kje je Alijana?“

„Pomagajte, prijatelji!“ sopiha zbegani Marko. „Nesite Maro v grad in —“

„Ne v grad!“ se brani Mare s slabim glasom. „Ne pred grofa! Domov! Na Vinico!“

„Pošljite takoj koga v grad, da javi grofu, kaj se je pripetilo. Nemudoma! Mi moški jo udarimo za tolovaji. Saj drugam niso mogli, kakor preko Kolpe. Medpotoma dobimo konje. Za mano, prijatelji!“

Vsi mlajši možje in odrasli fantje hite za njim. Na pokrajino lega temna senca. Nad Gorjanci se užigajo svetle strele; v daljavi buči grom in odmeva od oblakov in gora.

„Grof bi me ubil v svoji jezi takoj, ako bi stopil zdaj predenj,“ si ponavlja Marko venomer. „Ali rešim deklico iz rok roparjev — ali pa me ne bo nikoli več nazaj!“

Ivan Cankar:

Na peči.

Petero jih je bilo, dvoje fantov in troje deklet. Vsi drobni, bledikasti, ozkolični; svetle oči so gledale kakor iz sanj. Sedeli so v krogu na široki peči, tesno drug ob drugem. Sami so bili; v prostrani, skoraj prazni izbi je bil mrak.

„Pogovarjajmo se!“

„Najprej o prešcah!“

Govorili so šepetaje, počasi, drug za drugim, kakor ob molitvi; ne spogledali se niso, ne genili.

Tiho, po prstih so prihajale sanje.

Ob vernih dušah je. Prelepo jesensko jutro se drami; bele megle se vzdigajo, plavajo počasi od holma do holma, vspno se proti nebu ter utonejo v jasnini; njih uboga dušica, bel oblak, plava samotna — barčica na neizmernem morju.

Pred hišo stoje sosedovi in kličejo. Malhe čez ramo, na veselo pot!

Kakor v samo solnce gre, kakor v sama nebesa; zložno se vije pot vkreber, med vrhovi in senožeti; tam pisana hišica, ki se prijazno smehlja izza jablan; tam bela, napol gosposka hiša, ki gleda visoko in prazniško z zelenimi okni ter pravi: „Prešco boš dobil, lepo pečeno, rumeno in hrustavo; tudi boš dobil hrušk in krhljev, morda še kozarec jabolčnika povrhu; ali če si obut, si čevlje obriši, če si bos, si noge umij v travi, preden prestopiš ta lepi prag!“ — Zmerom dalje, iz rebri v reber, s hriba v dolino, od hišice do hišice, od hiše do hiše, in malha se čudežno polni. Komaj stoje v veži, komaj zmolijo kratek očenaš za verne duše, se prikaže prijazna gospodinja in prinese v predpasniku vsega obilo. „Nate otroci!“ — Kako blagi so ljudje, od solnca obžarjeni in od dobrote božje!

Vrh hriba počivajo, pod košatim hrastom, ter preštevajo bogastva svoja.

Na vse strani se v solnčne daljave razpenja svet. Oči strme, srce je vse majhno in plaho od radosti, od čudnega koprnenja. Vzdignil bi se človek, razprostrl bi roke in bi poletel daleč, daleč — ta luč, ki je v zraku, bi ga sama nosila . . . Kaj se beli tam na

obzorju? Zasveti se, ugasne, zasveti se; v belini še belejša tiha svečka. Ali ni tam Ljubljana?

Vsi stoje, nemi gledajo v daljavo. Tam za gorami je sreča, tam je bogastvo, je samo večno veselje. In v srcih vseh se je oglasilo, je tiho odgovorilo: „Pojdimo!“ Kar po klancih, kar čez travnike, po kolovozih preko njiv, naravnost kamor kažejo oči . . .

Umolknili so. Izba je bila temna in tiha — kakor globoko brezdno pod njimi. Molčali so dolgo in se niso spogledali. —

„Zdaj v Božiču!“

„O Božiču!“

Stisnila sta se tesneje drug k drugemu. Zunaj stoji zima v kožuhu in mežika smehljaje skozi okno.

Trije dnevi so še do svetega večera; na delo je treba za jaslice. Vidva v hrib po mah; vidva režita in lepita pisane podobe, štalico, sveto družino, svete tri kralje, pastirje in ovce; ti, ki si največji, pa naslikaj pisan prt, da bo tako lep kakor lani in ga pride gledat vsa soseščina! Jaslice stoje v kotu, velike in svetle, kakor kapelica. Zvečer, kadar gori samo še rdeča lučka pred njimi in je vse tiho, prihajajo po prstih, postavijo mizo pod jaslice in polagajo pred štalico rozine in orehe; za Jezusa, ki je ubog in lačen. Po noči, kadar spe vsi in nihče ne vidi in ne sliši in je zunaj sneg, vstane Marija . . .

„Jaz sem slišal . . . Vzbudil sem se, pa je šumelo, kakor da bi kdo hodil in luč pred štalico je močno svetila . . .“

„Kaj si videl?“

„Kako bi gledal . . . Marijo? Zaprl sem oči in sem molil. Strah pa me nič ni bilo . . .“

„Jaz pa sem videl angela, ki je molil pred jaslicami.“

„Kakšen je bil?“

„Ko je odmolil, je šla luč, okrogla in svetla kakor sekira, vse po izbi in skozi okno proti nebu; med zvezde je šla . . .“

Od svetega Pavla zvoni; daleč se razlega pesem v zimo in noč. Blizu je polnočnica. Zunaj je sneg; kadar se uda tenka ledena skorja, se pogrezne noga do kolena. Nobena hiša ni temna; okno do okna, luč do luči. Vrata se odpirajo tu, tam; skoraj že gre procesija po belem snegu, pod belim nebom, še belejšimi zvezdami. Tisti, ki so prišli iz daljnih krajev, nosijo svetilke in mahajo z njimi, kakor da bi vešče begale kraj poti.

Cerkev je žarko razsvetljena; tudi na velikem lestencu gore sveče. Vse je, kakor da se je bil Jezus rodil prav ta večer. Srce se

vzdrami, vzdigne se, gre samo, visoko, visoko, vse polno sreče, ki ji ni mere ne imena. Luči trepečejo v dišavah, ki se vijejo kakor bela megla proti stropu; kor odpeva oltarju, ena sama radostna pesem, ki se razlega iz daljave v daljavo. Pred štalico kleče pastirji in prepevajo; visoko nad njimi sveti mirno zvezda repatica. Noč je svetla kakor dan; vse teme so ugasnile. Nič več skrbi, nič več žalosti. Nič več ne joka mati, kadar kleči zvečer pred posteljo . . .

Umolknili so in se niso spogledali.

„Zdaj o Veliki noči!“

„O Veliki noči!“

Zapihal je veter, vrtovi so vztrepetali in so vzbrsteli. Od vseh strani potrkava, od vseh holmov in hribov, in ves svet je pesem. Ceste so bele in čiste, kakor umite; hiše se svetijo in se smejejo. Solnce je visoko in veliko, vse žarko nebo trepeče v njegovi luči.

V žalosti sami, še na sam veliki petek je srce polno veselega pričakovanja. Kar je bilo hudega, daleč je. Le še en dan, le še par kratkih ur — pesem se vzdigne glasnejša in slavnejša, plane vriskajoča proti nebu... O dragi, o bratje, ljubi, kaj se nam ni le sanjalo o žalosti, o solzah, o lakoti? —

Tiho in počasi je stopila mati v izbo. Takrat so umolknili in so se spogledali . . .

Moj Bog, kolika strahota! Kje so, kam so se izgubili? Kakor da je bila pest udarila mednje — razbegli so se, utonili so v noč, ne križ ne kamen ne priča o njih trpljenju. —

Ant. Debeljak:

Poletni popoldan.

Nasičen nad tabo se klene oddaljen azur,
nebotičen je mir opoldanskih teh ur,
tihota je sveta, nežaljena;
dih vetra ne gane najlažjega puha —
Kot prežal kragulj bi na plen kje iz vzduha,
kot da potuhnil se tiho je vrt
in prisluhnil na lèt okamneli kragulja
in na prepeličino smrt . . .

Dr. Alojz Kraigher:

Pustna noč.

Burka v enem dejanju.

Osebe:

Gospod **glavar,**
Polonij Struga, okrajni šolski nadzornik,
Genovefa, njegova žena,
Gizela, njegova hči,
Meta, služkinja,
Maškare: gospodje v kostumih hudičev, dame kot angeli.

Prizorišče:

Stanovanje nadzornika Struge. Velika soba, spalnica in delavnica obenem. Zadaj v sredi glavni vhod, na desno vrata v Gizelino sobo, na levo okno. Polovica sobe, od vrat do srede odra, je pregrajena s špansko steno. Vrata so na desni od nje. Na levi dve veliki zakonski postelji z nočnima omaricama. Na zidu nad njimi preprosta madona z večno lučico. Konec postelj umivalnik. Pred oknom pisalna miza. Spredaj na desni obedna miza s stoli in divanom. V desnem kotu zadaj lončena peč; poleg nje na eno stran kredenca, na drugo omara za knjige. — Na pisalni mizi goreča svetilka, razmetani spisi. Na obedni mizi ostanki večerje. Krožniki, steklenice, kozarci. V peči prasketa ogenj.

Prvi prizor.

Struga, Meta.

Struga (kadi iz pipe in se korači po odru v pisani nočni halji. Včasi sede k pisalni mizi in brska po aktih; zapiše par opazk, pa zopet vstane; baše pipo, jo iznova prižiga, pa gre k peči in nalaga drva na ogenj. Zeha široko): O-o-ah! Dolga bo noč.

Meta (pride iz Gizeline sobe z velikim vrčem vode v rokah. Zaloputne vrata za seboj; srdito): Zdaj se spet prične! (Začuje se šum oddaljene godbe.) Zz . . . zz . . . Kakor bi vlekel dreto skozi ušesa in bi tolkel s kladvecem po zobeh! Ali naj človek leže v tem šundru? Saj ne bo miru do belega dne! (Naliva vodo v kanglje na umivalniku.)

Struga: Lezi na ušesa in zaspi, godrnjalo!

Meta: Ker je mogoče spati pri tem hrušču, kaj ne? Zakaj se pa tudi vi ne vležete? (Odgrinja postelje:) Ali ne vem, kako je bilo na Silvestrov večer? Celo noč sem se valjala brez spanja. Vse se sliši iz dvorane spodaj, ko so stene kot papir. Vsako godalo posebej se sliši. In tisti bas — to je kakor bi drgnil po stenah, ne po strunah. Pa saj je že cela Sodoma in Gomora v trgu, odkar je prišel ta antikrist!

Struga: Antikrist?

Meta: Ali ni kuhan in pečen pri vas? Mogoče vam še zasnubi Gizelico?

Struga: Ali si noro, babše? Gospod okrajni glavar — antikrist?! Še v ječo te vržejo.

Meta: Kdaj je že bilo toliko razbrzdanosti pri nas kakor letos, ko je prišel ta babji nabore? Naša Gizelica — seveda! — mora biti najimenitnejša in najlepša, ker jo obrajta gospod glavar! Vi ji pa vse dovolite, razposajenki. Jaz sem samo radovedna na obresti, ki jih vrže njena lepota!

Struga: Tiho, pokora! Ali si pripravila samovar za čaj, če bi bilo treba, ko se vrnejo?

Meta (brska po ognju): Sem. Tu je na kredenci. Ali to vam pa povem: Če še ostanete v tem stanovanju, si porečemo adijo in naj sem tudi že deset let pri vas. Lahko noč! (Odide.)

Drugi prizor.

Struga sam.

(Ko je Meta odprla vrata, je močneje zabučalo iz spodnjih prostorov: rajanje, šum in godba. Potem zopet mirnejše.)

Struga (sede k pisalni mizi, privije luč in popravi senčnik. Iztrka pipo, jo iznova nabaše in prižge. Si natakne počasi naočnike in poišče nekaj aktov. Puhajoč): Šentpavelski nadučitelj! (obrača spis in maje z glavo). Njegovi purani so sicer delikatni . . . tudi koline pošlje po dvakrat... Že ve zakaj; že ve zakaj... O-o-ah! (Se nasloni vznak in zeha:) Maškarada! Gospod glavar nas resnično še vse narobe obrne. — Antikrist!? — (Mlaskne zadovoljno z jezikom:) T-a! T-a! Ampak naša Gizelica . . . malo ga je zmešala! Stavim svojo glavo, da ga je malo zmešala. Vederemo! (Se zopet skloni k aktom:) Učiteljica v Zatrsju — dopusta! Hm? Sumljiva reč! Čemu dopusta? (Obrne hipoma glavo k vratom in posluša. Godba je močno zadonela, nekdo je moral odpreti duri na hodniku.)

Tretji prizor.

Struga, gospod glavar.

Glavar (pogleda najprvo samo z glavo na oder; ko vidi, da je skočil Struga od pisalne mize, vstopi naglo in nervozno. Kostumiran je kot hudič, z rožički itd.; krinko drži v roki. Hlastno, vendar malo negotovo): Nikar se ne prestrašite, gospod nadzornik!

Gospodični Gizeli je malo slabo postalo. Nič posebnega, ne, ne! Takoj pride z gospo mamá.

Struga (cepeta — v zadregi radi nočne suknje, odgrnjenih postelj — in jeclja od servilnosti): Kakšna čast, gospod glavar! Vi sami pridete povedat . . . ob tej uri! Oprostite!

Glavar: Nobenega vznemirjanja, gospod nadzornik! Mala želodčna indispozicija, jutri bo že dobro. Ali jih še ni? Takoj prideta. Kakor rečeno: hladnokrvnost, gospod nadzornik! Zelo bi mi bilo žal, ko bi bilo kaj resnega; pa saj je malenkost: želodčni krči ali kaj takega! — Ali je postelja gospodične hčerke že . . .

Struga: Vse v redu, visokorodni, vse je pripravljeno! Kako sem vam hvaležen za to skrb . . . Taka čast, gospod glavar!

Glavar: Bal sem se, da bi se prestrašili, če vam kar tako nenadoma . . . nesreča . . . v hišo . . .

Struga: Kako bi se ne prestrašil? Gizelica se je najbrže s krofi . . . Hoho, jo že poznam — sladkosnedko! . . In gostilniška mast — saj vemo!

Glavar (hiti v predsobo): So že tu, gospod nadzornik! Poglejte, če je postelja v redu!

Struga (zmeden; ne ve, ali bi šel naproti, ali bi šel gledat posteljo): O . . .

Četrti prizor.

Prejšnja. Gizela in Genovefa.

Gizela (pride hitro, nervozna in sitna, z masko na obrazu. Kostum kot angel. Glavar se mota krog nje. Ona si strže krinko z obraza): Pustite me, prosim! Čemu hodite tu sem? Da bodo stikali glave in brusili jezike! . . . In bogve, kaj ste natvezili papanu! Nič ni posebnega, papa, nikar ne veruj! Malo ščiplje me.

Struga (se grabi za glavo od zgražanja): Ali ne vidiš, s kom govoriš? Z gospodom glavarjem — pa tako? Ne zamerite, visokorodni, menda . . .

Glavar: Ne, ne, gospodična je bolna. Ali ne bi . . . Morda bo treba v posteljo, gospodična?

Gizela: Ah, pojdite že vendar! Pogrešali vas bodo. Ali ne vidite, da me kompromitirate?

Genovefa (velika in debela; kot gardedama v šumečem damastu): Treba je teh komedij! Kje se to spodobi? Že zopet krofi — seveda! In potem se še vrti kakor nora . . . Kje imaš tiste kapljice, Polon?

Struga: Hofmanove kapljice! Precej, precej! Oprostite, gospod glavar! —

Glavar (ne ve, kako bi pomagal): Ali ne bi . . . vseeno, gospodična . . .

Genovefa: In vpričo gospoda glavarja . . . (jo sune pod rebra): Kako se pa obnašaš? Ali ne vidiš? . . . Torej kaj ti pravim?

Gizela: Jaz se peljem v bolnišnico, papa. Pelji me na kolodvor!

Glavar: Saj ni nobenega vlaka pred jutrom. O, o . . .

Struga (pride s kapljicami in jih vlije na košček sladkorja): Hitro ti odleže, dušica!

Gizela (mu pade okrog vratu, da odleti sladkor po tleh; jokajoč): Papa, papa, nikar mi ne zameri! Jaz nesrečnica . . . (Ga nenadoma zopet pahne od sebe:) Saj si ti tudi kriv! Vsi mu visite na škricih, (se namrda proti glavarju:) ko da bi bil kak princ.

Glavar (se v največjem strahu skloni k njej in se izpozabi): Ljubica, ubogaj me! Ali te nesem v posteljo?

Gizela (hiti v svojo sobo): Pusti me, pusti me! Sama grem . . .

Peti prizor.

Prejšnji brez Gizele.

Struga (gleda presenečeno v ženo).

Genovefa (mu reže obraze in kima z glavo): Tikata se, kaj ne? Tako daleč je že stvar! In ti si bil slep! Ali ti nisem vedno pravila, da si slep? (Se s truščem zavali na stol:) Tu imamo torej predpustnico!

Struga (vije roke): Ali kaj se je zgodilo, za božjo voljo? Genovefa? Gospod glavar? (Trka na hčerina vrata:) Ali smem k tebi, Gizela? Moja sladka Gizelica!

Gizela (zunaj, jezno): Ne, ne! Nikogar ne rabim.

Struga: Ali pošljemo po zdravnika?

Glavar (leta po odru in se drži za glavo): O! O! . . .

Struga: Kako sem vam hvaležen, gospod glavar, za to sočutje!

Genovefa: Torej molči, motovilo! — Kaj naredimo, glavar?

Struga (prestrašeno): „Glavar“!?

Genovefa: Bodi no tiho! Kdo je odgovoren, gospod glavar?

Glavar (mučno): Odgovoren? Kdo je odgovoren?

Genovefa: Zdaj vidim dobro, kako reč stoji. Za mojim hrbtom ste si torej dovolili? . . . Fu! Da ste me prekanili! . . .

Struga (dreza ženo): Ali ne boš pametna? Kaj se ti blede ali kaj? S kom govoriš? Oprostite, gospod glavar, (tiho njemu:) menda je . . . (Napravi značilno gesto.)

Glavar: O! O! (Trka na Gizelina vrata:) Ali ne smem, gospodična?

Gizela (zunaj): Proč, proč od kljuke!

Glavar (tiho Genovefi): Ali bi poslali po . . .?

Genovefa (vstane): Ba! Toliko se tudi sama razumem.

Struga: Kaj se godi, za boga? Ali mi ne skrivate nekaj?

Glavar (nestrpno) : Ne, ne, gospod nadzornik! Hladnokrvnost! Hladnokrvnost! (Nenadoma odločno:) Saj veste, jaz ljubim red v uradu. (Stopi hitro k vratom na levi in izgine k Gizeli.)

(Zunaj: vzklik Gizele, potem nerazumljiv njen hiter in srdit glas.)

Šesti prizor.

Struga, Genovefa.

Struga (presenečen in zmeden): Ali sanjam? Ona je že morda v postelji!

Genovefa: In kar tako, kajneda? Kje si pa imel oči do danes?

(Gizela zastoka zunaj.)

Struga (prestrašen): Zakaj ne pošljemo po zdravnika? Ali ni kaj hujšega? — Jaz pokličem Meto in jo pošljem.

Genovefa: Nič ne kliči! In glej, da ostane tajno vse skupaj! Ali še vedno ne razumeš? — O, teslo zabito! (Odide h Gizeli.)

Sedmi prizor.

Struga, potem glavar.

Struga: Kaj se godi? — Če bi umrla? Moja Gizelica! . . . (Hoče za ženo.)

Glavar (ga potisne nazaj): Nič ni hudega, gospod nadzornik. Nikar se ne vznemirjajte!

Struga: Kaj je, gospod glavar? Imejte usmiljenje, gospod glavar! Kaj se je zgodilo na plesu? Ali je kaj takega vžila? Strup?

Glavar (ki je zdaj mirnejši): Kako vam naj odgovorim na vse naenkrat? (Ga potreplje pokroviteljsko po rami:) Hladnokrvnost, gospod nadzornik! Malo potrpljenja in malo zaupanja v nas! Saj še ne pojde svet v franže!

Struga: Ali . . .

Glavar: Nič: ali. Saj vidite, da se tudi jaz ne vznemirjam. Tu zdaj sedite, jaz vas lepo pripravim! Samo ne uganjajte mi komedij!

Osmi prizor.

Prejšnja, Genovefa.

Genovefa (pride z zavihanimi rokami od Gizele in gre preko odra v predsobo. Mimogrede): Ne nori, Polon! Bu, kako si prismojen! Ne vidiš, da te gleda gospod glavar? Pametno se obnašaj! (Glavarju, ki hoče zopet h Gizeli:) Ne noter, glavar! Takoj se vrnem. (Odide zadaj.)

Deveti prizor.

Prejšnja, brez Genovefe.

Glavar: Kako pa urad, gospod nadzornik? Vse v redu? Je prišlo kaj novega danes?

Struga (se postavi po vojaško): Vse v redu, milostivi gospod! Oprostite!

Glavar (stopi k pisalni mizi in vzame akt v roke): Kaj imate tu? Škrlec... No, kako je s to stvarjo?

Struga (v zadregi): Hm... Res ne vem, gospod glavar... Nemarnost! Nemarnost!... Ampak...

Glavar: Familija! Familija, gospod nadzornik! Malo obzirov moramo le imeti. S tem nočem sicer nič reči... za bodočnost... In to je? (Vzame drug akt v roke:) Gospodična Vehovar!

Struga: Za dopust, gospod glavar. Zanimivo! Človek ne ve, kaj bi si mislil... (Mlaskne z jezikom hudomušno:) Te naše gospodične učiteljice... Mladost je norost, gospod glavar! Vedno malo sumljivo, vedno malo sumljivo! — Sicer ne vem, kakšno stališče zavzamete...

Glavar: To je ona iz Zatrsja?

Struga: Lepo dekle...

Glavar: Le ugodi!

Struga: Nekaj šepečejo, gospod glavar... Niste ničesar slišali? Oni lajtnant, ki je bil tam na počitnicah...

Glavar: Tu je moj podpis. Se ugodi! In še eno prazno polo... za Škrleca. (Zopet podpiše.) Vse v redu. Le ne bodimo prestrogi! Ali ste zadovoljni z menoj, gospod nadzornik?

Struga (ves mehak in sladak): Neskončna je vaša milost, velerodje! Ali bi vas ne smel tudi jaz nekaj prositi? Letos je jubilej... Sicer še nimam polnih let... pa vendar... ali bi se ne dalo (menca z rokama in nogama) tudi... mogoče kaj malega...

Glavar: Križec? — Bres skrbi, nadzorniče! Vse v najlepšem tiru.

Struga: O, kako sem hvaležen!

Deseti prizor.

Prejšnja, Genovefa.

Genovefa (z velikim vrčem vode): Ali ne greš zopet na ples, glavar? Pozorni postanejo. Kakšne nerodnosti so to? Ali se spodobi? Hitro, dokler kdo ne posluti!

Glavar: Res je nerodnost. Ali je kdo . . . Kje je moja krinka? Ali je notri? (Hoče h Gizeli.)

Genovefa: Ni je notri, ne tja! Kaj pa mečkate v roki?

Glavar (pogleda in razgrne masko): Vrag! Zdaj moram kar tako . . .

Struga (uslužen): Ali bi vzeli Gizelino? Tu leži na mizi.

Genovefa: Norec! Belo? Ona je vendar kot angel . . .

(V tem trenotku se začuje od zunaj bližajoči se hrup in šum. Godba igra vedno bliže in bliže. Predno se vsi zavedo, kaj prihaja, je šunder že v predsobi.)

Genovefa (smukne preplašena v Gizelino sobo).

Enajsti prizor.

Prejšnji, brez Genovefe. Potem **maškare.**

Glavar (hiti prestrašen, da bi zaklenil; a v tem se že vrata na stežaj odpro, godba zabuči na oder, maskirani pari priplešejo in se grupirajo slikovito).

Zbor: Pustna noč, bučna noč,
bajen tvoj čar;
svet se vrti plešoč
v smel kolobar.
En, dva, tri, štir, pet, šest,
valčkov nam čar
v sanje zaziblje vest;
ljubavi žar
vzpali v razkošnem snu,
zvalovi greh,
v srcih vre brez strahu
radost in smeh.
Plesna noč, grešna noč,
človek drhti,
v strasti pogled ves žgoč,
kri prekipi . . .

Dame: Pridi zdaj, ljubček moj,
dokler je čas!
Če si ti moj nocoj,
tvoja sem jaz.

Gospodje: Pridi zdaj, ljubica,
dokler je čas!
Če si ti moja vsa,
tvoj sem še jaz.

(Od prvega para se loči dama in zapleše sama proti glavarju. Nagajivo ga obkrožuje in mu poje koketno v obraz.)

Dama: O, dražestni gospod glavar,
zakaj ste nas pustili?
Pekla mogočni gospodar,
nahajate se v sili?
Če vam je dekle šlo v izgub,
kaj bi porekli k meni?
Saj vendar tudi Belcebub
hlepi nocoj po ženi! —
Bila sem angel-serafim,
z nebes sem zrla doli . . .
Tu vgledam vas in vsa zdrhtim
v neznani mi še boli.
Spustila sem se na zemljo,
do vas prihrepenela
in v srcu mi je pretežko,
da bi nazaj zletela.
Pristrigla, ah, mi je perot
gorka do vas ljubezen,
v nebeški se ne vrnem kot
brez vas — gospod, ste jezen?

(Se oklene njegove roke in se mu dobrika.)

Glavar (napol v zadregi, napol vesel, jo ljubeznivo poboža po bradici in grči nerazumljivo z očaranim smehljajem na licih. Se pomeša med druge).

Gospod (ki ga je dama zapustila):
Lani sem bil krofov sit,
letos polente;
lani sem pil pikolit,
letos pa niente.
Imel sem ljubico,

pa sem jo zgubu;
srečen je tisti fant,
ki jo je dubu.

Zbor: Oj pustna noč, oj rajska noč
pekel v nebesa zvabi;
na pustno noč, na grešno noč
v pekel nebesa šla bi.
Hudič se ženi z angeli,
pekel v nebesa sili;
dolgčas je tam nedolžnosti,
po grehu se jej vzmili. —
In ni pekla in ni nebes,
ljubezen sama vlada,
in greh je laž in laž je kes,
res je le sreče nada.
Kot greh sladko, kot kes bridko
vzkipeva hrepenenje,
in ustne v ustne se vpeko,
trenotek je življenje.
Vsa žalost je popotvat šla,
nesreča zdaj počiva;
kjer ni pekla in ni neba,
veselje večno biva.
Oj pustna noč, oj rajska noč . . .

(Iz Gizeline sobe se oglasi nenadoma otroško vekanje. Dame zavreščc, gospodje se preplašeni ustavijo. Jokanje poneha. Vse presenečeno vrvi in kriči navzkriž.)

Glavar (se prvi strezne in zbeži s svojo damo skozi zadnja vrata).

Vsi (v smehu in šalah, brez reda za njim.)

Gospod (brez dame):

Lani sem plela, plela
majaron,
pa me je ukanil, ukanil
en kajon.
Letos si plejem, plejem
rožmarin,
v zibelki joče
mali sin.

(Odide zadnji. Poje deloma že zunaj.)

Dvanajsti prizor.

Struga, pozneje Meta.

Struga (se je v zadnjem prizoru ravnal po glavarju. V začetku je bil razžaljen in ogorčen, potem pa se je tudi on smehljal in celo nekaj mencal krog kostumiranih žensk. Ko se je oglasil iz sosedne sobe otroški krik, izprva ni razumel, kaj se je zgodilo, in se je čudil splošni zbeganosti. Tu se iznova oglasi vekanje, pomešano z jezno renčečim glasom njegove žene. Ves se prepade in kolena se mu zašibe): O! . . .

Meta (pride, oblečena samo na pol; srdito): Da veste, zdaj mi je dovolj teh komedij pod loncem. Niti en hipec nisem zatisnila očesa. Kakšen zlodej jih je neki klical sem gor? (Viha nos:) In kako to diši! Pa recite, če ne smrdi po antikristu? Fej! Precej jutri grem. Če hočete, si pa pridržite za zadnjih štirinajst dni.

(Tu se zopet oglasi otrok zunaj.)

Meta: O! — No, lepa reč! Sodoma in Gomora, saj sem rekla! Če tu ne izbruhne ogenj in žveplo... Beži, Meta! (Zakrili z rokama in odide.)

Struga (kakor bi se zbudil iz sanj): Gizela! (Hoče v njeno sobo.)

Trinajsti prizor.

Struga, Genovefa.

Genovefa (pride od desne): Ne kruli! Saj je že dobro. Vse je v redu. (Se gre umivat in si uravnavat obleko.)

Struga: Kaj se je zgodilo? O! . . .

Genovefa: Ne brundaj, ko je že prepozno! Prej bi bil gledal!

Struga (si ruje lase:) In s kom?

Genovefa: Le potolaži se, tega že navijemo! Še deželni nadzornik postaneš, rečem ti.

Struga: O! . . .

Genovefa: Krog prsta ga ovijem. In če ne dobiš zlatega križca ali še kaj boljšega, mu izpraskam oči, da jo bo pomnil našo Gizelo.

Struga: A kdo?

Genovefa: Glavar! — A vzel jo bo! Njegova žena bo — pa če zbeži naravnost v Ameriko.

Struga: Gospod glavar!? Za božjo voljo, — ta škandal, ki nastane! Kako je mogla biti tako neumna?

Genovefa: I seveda, ona ga je zapeljala!? Kaj bi pa ti naredil na njenem mestu? Saj si čisto nor vanj! — Premamila sta me, ki sem se ves čas na tihem muzala, kako ga zgrabim za

ovratnik v pravem trenotku! O, pa mi jo že prinese! Tvoj zet bo, Polon, zapomni si!

Struga: In moja Gizela? (Odide na desno.)

Štirinajsti prizor.

Genovefa, Glavar.

Glavar (pride tihotapsko, da Genovefa prestrašeno plane iz svojih misli): Kako je? Vse v redu?

Genovefa: A!? Ste prišli torej? Prosim na besedico, gospodine!

Glavar (nestrpno): Kako je? Vse dobro?

Genovefa: Dobro! Fant je . . . A kdaj bo poroka?

Glavar: Ali bomo zdaj na to mislili? Jaz bi pogledal . . . (Hoče h Gizeli.)

Genovefa: Nič se ne boš odtegoval! Z besedo na dan!

Glavar: Naj se malo pozabi! Seveda se poročiva . . . samo malo naj se poleže ta vihar, ki pride.

Genovefa: A zakaj niste že prej skrbeli?

Glavar: Saj sem komaj vedel!

Petnajsti prizor.

Prejšnja, Struga.

Struga (pride objokan od Gizele. Ko zagleda glavarja se razveseli): O, gospod glavar! (Teče nazaj v sobo in prinese otroka glavarju:) Kakšen srček! Fantek je! Čvrst in okrogel! Potežkajte ga, gospod glavar! Če nima pet kil, Genovefa?

Gizela (zunaj): Dajte sem otroka! Ali je igrača?

Genovefa (jezno popade otroka in ga nese nazaj): Ali je igrača? Tu se zdaj zmeni ž njim in vprašaj ga, kdaj bo poroka! (Odide.)

Šestnajsti prizor.

Glavar, Struga.

Struga (zmeden, s potnimi kapljami na čelu): Kakšna nesreča, gospod glavar!

Glavar: Nič se ne žalite, prijatelj! Vse bo še dobro.

Struga (zamišljen): Kako bi to malo potlačili . . . malo omejili ta škandal?

Glavar: Jaz bi pogledal, gospod nadzornik . . .

Genovefa (zopet od desne): Zdaj lahko stopiš noter, gospod zet!

(Glavar odide na desno.)

Sedemnajsti prizor.

Struga, Genovefa.

Struga (veselo): Zet! . . . O! (Zopet zamišljen:) Da bi mogli to malo potlačiti . . . Kako bi človek . . . za boga . . .

Genovefa (pospravlja): Glej zdaj, da pridemo k počitku! Glavarja pošljemo domov, trudna sem že.

Struga (plane veselo): Imam jo! Ti se uležeš, Vefica. Tvoj je! Rečemo, da je tvoj. Kdo bi smel dvomiti? (Jo prisili — prestrašeno od iznenadenja —, da leže v posteljo:) Ti se uležeš in otrok poleg tebe. Kdo bi smel dvomiti? (Hiti po otroka, ga prinese in položi poleg žene na posteljo.) Tako, vidiš! Kdo bi mogel dvomiti? In kdo bi pomislil na glavarja?

Osemnajsti prizor.

Prejšnja, glavar.

Struga (ves srečen): Tako sem si izmislil, gospod glavar: Njen je! Ona leži in srček pri njej. Kdo bi mogel dvomiti? Ali ni imenitno, gospod glavar?

Glavar: Ampak . . . ne jemljite si toliko k srcu, gospod nadzornik!

Genovefa (se zave in srdito vstane): Saj je nor! Teslo otročje! Jaz pa ga še gledam in mislim: kaj je zdaj to?

Struga (razočaran, v oči mu silijo solze): Ali jaz . . . gospod glavar . . .

(Zagrinjalo hitro pade.)

Satura.

Spisal **L. Pintar.**

(Konec.)

Še eno krajevno ime, dasi s čisto drugim sufiksom tvorjeno, spada po mojem mnenju k glagolu „znojiti“ (=paliti, pripekati), namreč Znojem, Znojm m. in Znojmo, Znojma n., mesto ležeče na levem strmem bregu reke Dyje (Taye) na Moravskem. Meni se vidi „znojim“ kakor part. praes. pass. od glagola „znojiti“, torej znojim kraj ali znojimo mesto prav kakor solnčni pripeki razpostavljeno mesto, od žarkega solnca paljena in žarjena reber ali strmina. Fiat applicatio! — Ker smo že pri Znojimu, vsiljuje se mi zopet prilika

izpregovoriti o krajnoimenskih pridevnikih, ki so jih bili sredi minolega stoletja spravili v modo slovenski rodoljubni pisatelji. V tisti dobi je bilo prišlo v navado, da so pisatelji svojemu imenu pridevali še priimke na „-ski“ posnete ali po kraju svojega rojstva ali po kraju svojega tedanjega bivanja in službovanja. Če sta si bili imeni sicer popolnoma enaki, tedaj je bilo seveda dostavljanje takih priimkov naravno in potrebno. Tako pozna n. pr. naša literarna zgodovina dva Antona Umka, eden je bil rojen na Okiču, drugi v Stopičah; da sta se ločila, si je prvi prideval priímek Okiški, a drugi Stopiški. Ravno tako imamo dva Jožefa Rozmana; eden rojen v Šmartinu pri Kranju je bil častni korar in nadžupnik v Konjicah, drugi rojen v Ljubnem na Gorenjskem je bil dekan v Trebnjem. Po kraju svojega službovanja sta se torej razločevala Konjiški in Trebanjski, bila bi si pa tudi lahko izbrala priímke Šmartinski in Ljubenski. Toda pri mnogih ne vidimo te potrebe razločevanja in vendar so si — menda ker je bilo moderno in imenitno — izbirali take krajnoimenske priimke n. pr. Jovan Vesel Koseski (rojen v Kosezah), Janko Pukmeister Vijanski (rojen v Vinjah pri Novi cerkvi), Josip Godina Verdelski (rojen na Verdelu pri Trstu), Ivan Vrban Zadravski (doma iz Vuhreta z a D r a v o), Luka Svetec Podgorski (doma iz P o d g o r j a pri Kamniku) i. t. d. Tako je imel tudi Peter Hicinger dva taka pisateljska priimka Podlipski in Znojemski. Priímek „Podlipski“ si je bil po tedanji modi izbral, ker je služboval kot župni upravitelj pod Lipo ali v Podlipi pri Vrhniki. Kaj pa Znojemski? Vsaj vendar nimamo na Kranjskem nobenega Znójima! — Prav čudno je bil naš marljivi Jos. Marn v Jezičniku (XII, 2) porabil oba Hincigerjeva priimka, ko je govoreč o tem pisatelju, obdelujočem svoj čas ledino domače zgodovine in književnosti, zasukal besedo takole: „Pa ne le v starinoslovji in zgodovini, skoraj bi dejal, v vseh raznoterih vedah in znanstvih se je vadil in poskušal ranjki neutrudljivi Hicinger ter delal p o d l i p o s l o v a n s k o neprenehoma v „p o t u s v o j e g a o b r a z a“ — res Z n o j e m s k i (znoj aestus, sudor)“. — Bere se taka panegyrična fraza v literarnozgodovinski razpravi res prav imenitno, toda za razumljenje onih dveh pisateljskih priimkov nam pa ne dá najmanjšega razjasnila. Prav podobno se mi to zdi, kakor če bi kdo rekel, da se je imenoval Anton Žakelj s pisateljskim priimkom Rodoljub L e d i n s k i, ker je oral l e d i n o slovenske književnosti. Jaz bi si tolmačil postanek pisateljskega priimka „Znojemski“ rajši takole. Znano je, da so pogosto dobivali novi doseljenci svoje priimke po kraju, od koder so se bili doselili. Tako je bil Wiener

Dunajčan, Gracer Gračan, Progar Pražan, Kremžar iz Kremsa, Glonar iz bavarske vasi Glon, Brinar (Brünner) iz Brna, mogoče seveda tudi, dasi manj verjetno, da Brinjar iz kake domače vasice z imenom Brinje i. t. d. Prav tako mislim, da si je naš Hicinger razlagal svoje ime iz krajnega imena Hietzing, češ da se je bil morda eden njegovih prednikov izselil iz Hietzinga pri Schönbrunnu, dasiravno je bolj verjetno, da so bili njegovi predniki doseljenci z Bavarskega ali s Tirolskega, kajti v ljudski šoli so ga baje še pisali Inzinger in Izinger; ta pisava pa bolj kaže na „Inzing" in vas tega imena se nahaja na Bavarskem, druga pa v Inomoškem okraju na Tirolskem. Enako so tudi naši Menzingerji, Ranzingerji in Holzingerji nekdanji doseljenci iz Bavarskih vasij Menzing, Ranzing in Holzingen. — Končnica „-ing" ali „-ingen" pri krajnih imenih pa kaže, da služijo tistim krajnim imenom za podlago lastna osebna imena; to bi bila v navedenih slučajih okrnjena enozložna osebna imena „Hietz, Menz, Ranz, Holz". Menz (slov. Mencej) laskorečnica (Koseform) iz imena Meginhard, Ranz laskorečnica iz Ranthar ali Randulf i. t. d. — (Primeri: Konrad Kunz, Heinrich Heinz, Ludwig Luz, Gottfried Götz, Ulrich Utz, Sigfrid Seiz &.... Schmeller, I, 107 nasl.).

Kakor je videti, je menda hotel za slovenščino vneti Hicinger kot slovenski pisatelj tudi svoje ime posloveniti, pa je utegnil takole kombinirati: Hitze, vročina, znoj; Hitzing, Znojem (?); Hitzinger torej Znojemski. Ta kombinacija je pa pogrešna samo v tem, da se s sufiksom „-ing" menda ne izvajajo krajna imena iz splošnih in še celo nekoliko abstraktnih apelativnikov, ampak le iz osebnih imen, torej Hitzing ne iz apelativnika Hitze (vročina, znoj, pripeka), ampak iz okrnjenke Hitz (= Hizo t. j. Hilt, Hildibert, Hildibrand, Hildifrid, Hildimar i. t. d.), t. j. Hitzova naselbina. Sicer pa smo konstatirali že zgoraj, da je bil menda naš Hicinger pravzaprav Inzinger in eden njegovih prednikov, ne morda ravno njegov oče Miha Inzinger, nogovičar, ampak že kteri prejšnjih, da se je bil doselil na Kranjsko z Bavarskega iz Inzinga. — Inzinger je pa „**n**" v prvem zlogu sčasoma zatišil in zatopil, ker ima isti glas takoj v naslednjem zlogu zopet, enako kakor n. pr. Vijanski namesto Vinjanski, — in je iz njega postal Izinger. —

Krajnih imen te vrste tedaj, ki jim je solnčna ali senčna lega vzrok, imamo dokaj n. pr. Preserje, Osoje, Sojnica (nem. Zwanzgerberg) v občini Žihpolje v Celovškem okraju, Sončnik, zaselje pri Jablanici v občini Boštanjski in Solnčni marof pri Gornjem mokro-

nogu — in v nemščini razne Sommerau, Sommereben, Sommerleiten, Sonnberg, Sonnkogel, Sonnegg, Sonnleiten, Sonnseiten; v Abrucih je „sulańa“ solnčnat, a „burańa“ senčnat kraj (t. j. regio solanea in regio boranea) in v Lombardiji nedaleč od Vićence ob reki Brenti je vas z imenom Solagna.

Oglejmo si še nekaj krajnih imen končujočih se na „-lo“. Počivalo (der Rastort), kraj, kjer vozniki in tovoronosci navadno počivajo. Posestnik na počivalu je počivalnik in Počivavnik je na Slovenskem dokaj razširjen priimek. Po Zahn-u (Ortsnamenbuch 51) se imenuje kraj severno od Pilštajna „Podschiwalo“, v listinah okoli leta 1500 pisano „Poczifal“. — Jezerce „Mitalo“ pri Radečah pod Kumom ima morda svoje ime od todi, ker vodo meče iz preduha, češ da je to „metalo“ (die Auswurfstätte) Cf. Valv. II, 195. — Črnelo (Rotenbüchel) v občini Podreče v Brdskem okraju in drugo v občini Gorenja vas v Višnjegorskem okraju pa Črnile pri Piršnem bregu v občini Globoko okraja Breškega imajo menda ime od črnenja (rubescere, nigrescere), češ da je kraj temen od gostosti drevja ali pa, ker je porasten s temnim igličevjem, a ne s svetlimi listovci. Črnivec je torej ali barvar na črno (der Schwarzfärber) ali pa naseljenec na Črnelu ali Črnilu. Čurile pri Božjakovem v Metliškem okraju bi utegnili razlagati od „ćuriti“ (pihati, duti ali duvati, flare, wehen n. pr. studeni vjetar čuri = vleče), češ da je kraj zelo na vetru, kjer imajo sape veliko moč. Močil t. j. močvirnih travnikov je po Slovenskem mnogo in močilnikov tudi; nedavno sem čital v nekem listu to ledinsko imé, češ da se nahaja na Rašíci ali Vranščíci nad Gameljni podmokla ravan z imenom Močila, kjer v zelo ugodni zimi baje (?) zraste trava, da bi jo lahko kosil. V občini Žabnice pri Sv. Lušarjah sem našel v repertoriju krajev zabeleženo ime „Namačilja“; to je slabo zapisana spojinska oblika iz predloga in imena kakor n. pr. Maunitz pri Rakeku iz „na Unc“, kam? na Močila, kje? na Močilih! — Ali je Ančilo (n'čilo) = nočilo (Nachtherberge) ali pa ničilo, kjer voda nićí ali ponikuje, je dokaj dvomljiva alternativa. —

Pojalo pri Vrhovljah (občina Št. Martin-Kviško) utegne biti Napajalo ali Pojilo. Pail je zaselje s kakimi desetimi hišami blizu vasice Schattleiten (Senčna reber) v Graški okolici. Ali ne tiči morda tudi za tem imenom pojilo (die Tränke)? Čisto nemogoče to ni. — Polzela (Heilenstein) na Štajerskem je pa precej dobro prevedeno ime. Primeri Unger-Khulla str. 337: heil = glatt, schlüpfrig; die Heile = Glätte, Schlüpfrigkeit; polzel, i, f. je torej strma reber, ki

je morda nastala po dolgotrajnem deževju, če se je zemeljski usad ali prsteni plaz udrl in polezel navzdol (die Rutschlehne).

Končno izberimo izmed teh krajnih imen še nekaj koroških oblik na „-dlo"; da je ta končnica „-dlo" med slovenskimi narečji neka posebnost koroščine, je že od Jarnika sem znano, torej kridvo za krilo in motovidlo za motovilo. V občini Sv. Steben na Zili imamo vas Močile, v nemščini se je ohranila oblika Matschiedl, le sreča je še, da ni bil kdo tako čezmerno moder, da bi bil napravil iz tega Mačji dol (Katzenthal), kakor so morda napravili iz Skočídlo raztrgano obliko Skoči dol. — V letopisu slov. Mat. 1880 (str. 186) je zabeležil Erjavec v „potni torbi" iz Šenpasa prineseno besedo „skočídălo" = slap, in to z opombo: „Kaže, da stoji namesto skočídlo, kakor govore Korošci, a mi velimo skočilo; primeri srbski Skokovac (Name eines Wasserfalls.)" — Da ima biti Skoči dol (tako ga namreč dandanes pogrešno pišejo), nemški Gottesthal, v občini Vernberg v Beljaškem okraju le ena enotna beseda, mislim, da smem sklepati iz tega, ker prosti narod baje govori: kje? v Skočídōle, od kod? iz Skočídōla. Ko bi imeli v tem imenu samostalnik „dol" z determinacijo „Skoči" ali „Skočji", mislim, da bi priprosto ljudstvo pač govorilo: v Skočjem dolu, iz Skočjega dola i. t. d. To za obliko razkrojeno na dve besedi nenavadno — naravnost neverjetno naglaševanje „iz Skočídola, v Skočídolu" je najlepši dokaz za enotnost besede. V poštev vzeti je pa tudi Skočidolovice, ime vasice v okraju Pelhřimov (Pilgram) na Češkem. — Skokau pri Ločah v občini Otmanje Celovškega okraja je morda skokalo (?). Skovec (pri Véliki loki, pri Mokronogu, pri Št. Rupertu) je pač po haphologiji nastal iz skokovec, kakor gorenjski „kóvoz" iz kolóvoz i. t. d. Nastanjenec na Skovcu je potem pa Skóvšek (Skovščák) ali Skušek. Pojedl v občini Himmelberg, v sodnjem okraju Feldkirchen (Koroško) bo pač tudi pojilo, kakor zgoraj omenjeni Napajedl na Moravskem. — — Dovolj! Znojiti je torej solnčiti (sonnen, sömmern) in znojilo je solnčenje (die Sonnung) — pa tudi kraj za to (die Sonnungs-stätte).

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

III.

Temno je že bilo, ko se je vrnil Križaj v Brinje. Na mostu je postal in se naslonil na ograjo. Bil je utrujen od slabe poti, noge ga skoro niso hotele več nositi. Pod mostom je zaspano šumela voda, v trškem zvoniku se je oglašal čuk, a pri prvi hiši je brlela petrolejka, kakor bi bila oddaljena več kilometrov. Tam od sredine trga so prihajali na uho neubrani glasovi fantovske pesmi, a iz neke gostilne se je glasila harmonika in se je slišalo teptanje nog po taktu.

Tomaž je slonel nepremično, ni se mu ljubilo dalje. Navadno je vselej krenil naravnost proti domu, kadar se je vračal s kakega izleta, a nocoj niti mislil ni na dom. Današnji odločilni dogodek ga je tako razburil, da je vse vrelo in kipelo v njem. Neštevilno misli, druga nasprotujoča drugi, se je podilo po njegovih možganih, bežalo mimo njega, da ni mogel ujeti nobene in si je ogledati natančneje. Načrt za načrtom se je porajal v njegovi duši; a komaj se je spočel prvi v nejasnih konturah, že ga je izpodrinil drugi, prav tako nejasen in nepraktičen. Sedaj je bil zadovoljen sam s seboj in s svojim uspehom; a takoj za tem zadovoljstvom mu je leglo okoli srca nenadoma nekaj težkega in tesnega. Solnčni žarki so se menjavali s senco in z dežjem, vse se je mešalo, kakor aprilskega dne, ki ga človek ne more biti ne vesel in ne žalosten. Kakšna bode pomlad, kdo bi mogel to vedeti ob takšnih dneh?

Tema je postajala vedno gostejša, vedno bolj se je odmikala svetilka, vedno motnejši so bili nje odhajajoči žarki. Samo voda pod mostom je šumela vedno enakomerno, ni se dala motiti od ničesar.

Tomaž se je premaknil, da bi stopil dalje. A tedaj je zaslišal bližajoče se stopinje, hitre ženske korake. Naglo se je naslonil nazaj in je stal nepremično na prejšnjem mestu. Ko je stopala mimo njega, ne da bi ga bila zapazila, je spoznal Križaj v njej davkarjevo Berto. Težko je sopla, hoja je pričala o njeni dušni razburjenosti. Na koncu mostu so nenadoma utihnile stopinje, gotovo se je ustavila. Križaj je osupnil, nekaj mu je reklo, da sedaj nima ničesar tukaj opraviti, zato je hotel natihoma oditi. A v tistem trenotku so se zaslišale druge stopinje, težke in skoro drsajoče.

Postal je zopet in se stisnil ob ograjo. Mimo njega pa je stopal trgovec Kajdiž. Tudi njegove stopinje so utihnile za mostom.

„Mlada, drobna Berta, ta punčka, kakor jo je imenoval Strel, in pa starikavi, debeluhasti, napol že sivi Kajdiž! Interesantno, jako interesantno," si je mislil Križaj. „To je torej tista emancipacija!"

Tik ob ograji je stopal dalje in tiho, da se niso slišale njegove stopinje. Na tem prostoru ni smel več ostati, moral je proč, bodisi kamorkoli.

Ko je prišel do gostilne „Pri zelenem drevesu", je nenadoma krenil noter. Sam ni vedel, kako da so ga zanesle noge tja, kamor ni zahajal nikdar. V prvi sobi je sedelo nekaj trških obrtnikov, ki so se glasno razgovarjali med seboj ter si tožili o slabih časih, o draginji in velikih davkih. Nič več ni na svetu, namesto bankovcev kopica otrok, namesto egiptovskih mesnih loncev sam krompir in kislo zelje. Prej ob nedeljah črno vino in pečenka s solatico, sladko in kislo, a sedaj sama kisla solatica brez pečenke in brez olja. Vino pa, da bi človek znorel, ako bi mu ga kdo zlil za vrat. No, želodcu, hvala bogu, vendar še ne škodi!

Samo trenotek je Križaj postal v tej sobi, in že je slišal vse to. Mikalo ga je, da bi sedel za prazno mizo v kot. A v tem trenotku je prišla debeluhasta kmečka natakarica in mu je odprla vrata v drugo sobo. Nehote je krenil noter.

Ako bi se bilo spodobilo, bi se bil Tomaž takoj vrnil, zakaj okoli podolgaste, belo pogrnjene mize je sedela vsa trška elita, ki je navadno zahajala ob nedeljah k Polaju. Mučno mu je bilo in preklel je v tem hipu misel, ki ga je spravila nocoj čez ta prag. Toda ni se dalo pomagati, ujel se je bil sam, zato je bilo treba moško pretrpeti tudi to nepriliko.

Tudi v tej sobi je bilo že precej glasno. Rdeli so obrazi in svetile so se oči, po čašah se je penilo vino, pod stropom se je valil dim.

„Le bliže, gospod kancelist, le bliže! Vendar enkrat! Kam naj zapišemo?" je vpil kontrolor. „Tukaj tik mene je lep prostor, kar zraven!"

Primaknil mu je stol in Križaj je prisedel. Z lahkim poklonom je pozdravil tudi druge.

Ivanka je zardela do las, ko ji je podal kancelist roko in sedel tik nje.

„Sedaj bomo pa lahko kaj zapeli," je dejal davkar. „Gospod Križaj je bil prej učitelj, mora torej znati."

Križaj se je začel izgovarjati, toda pomagalo ni nič. Moral se je vdati in intoniral je ono znano:

„Po zimi pa rožice ne cveto . . .“

Simpatičen tenor je imel Križaj. Njegov glas in njegovi lepi dolgi lasje, oboje je bilo zelo nevarno ženskim srcem. Dasi niso peli drugi gospodje bogve kako precizno, je bila vendar pesem s Križajevo pomočjo precej ubrana. Pritegnile so tudi navzoče dame, peli so vsi naokoli. Tako se je zgodilo, da se je počutil Križaj v tej družbi kmalu mnogo bolje, nego si je mislil še pred nekoliko trenotki. Potegnil je krepko iz čaše, zardelo mu je lice, a od strani ga je grel ogenj iz Ivankinih oči, ki so bile neprenehoma uprte v njegov obraz.

Ko so končali prvo pesem, se ni dal tok več ustaviti.

„Še to!“ je vpil kontrolor. „Še ono!“ so zahtevali drugi. In pelo se je dalje brez konca in kraja.

Med petjem so se odprla vrata in je vstopila Berta. Križaj se je ozrl. Bila je v obraz rdeča in lasje ob sencih so bili nekoliko zmršeni. Sicer se je pa mirno ozrla po družbi in prav tako mirno je podala Križaju roko, ko ga je ugledala.

„Lepo je od vas, da pridete vendar enkrat v našo druščino,“ mu je dejala ter mu pogledala naravnost v oči. „Gotovo boste prihajali odzdaj še večkrat, ali ne?“

„Ali je doma vse v redu, Berta?“ je vprašal davkar. Dolgo te ni bilo za nami!“

„Vse, papa! Morala sem dekli toliko naročiti za jutri zjutraj, da ne bo treba tako zgodaj vstajati.“

Križaj je slučajno pogledal Elzo. Zapazil je okoli njenih usten komaj viden zaničljiv nasmeh, a tudi trn v njenih očeh, ko je pogledala Berto. Ta je mirno sedla poleg očeta in se je nedolžno smejala, kazoč svoje drobne bele zobe, ki so se bliskali izmed ozkih, češnjevordečih usten.

„A kaj, da ni nocoj še gospoda Kajdiža?“ je vprašal sodnik Elzo. Skomizgnila je z ramo ter dejala:

„Saj veste, da stric ni bil nikdar preveč točen, še tačas ne, ko je bil mlad, a zdaj se mi vidi, da je star.“

Berta jo je pogledala od strani. Srečala sta se njiju pogleda, in to, kar je bilo v njih, ni bilo prijateljstvo.

V tistem hipu je vstopil Kajdiž. Pozdravil je glasno ter začel stiskati roke vsem po vrsti.

„Eh, človek ni nikdar prost! Ti prokleti trgovski posli človeku še nedelje kradejo. Klanjam se gospe in gospodične! Zdravo, gospod Križaj!“

Njegov mastni obraz se je svetil, njegove tolste roke so se leno premikale od gosta do gosta. Sedel je in prijel za kozarec, ki ga je postavita predenj natakarica. Visoko ga je dvignil in privzdignil glavo ter se ozrl po obmizju.

„Živela gospoda! Tako se pije na vaše zdravje!“

In izpraznil je kozarec do dna ter ga trdo postavil na mizo. Potem pa je pogledal Berto, pomežiknil ji z desnim očesom ter se nasmejal . . .

Družba je postajala vedno bolj razposajena, kolikor pozneje je bilo. Nobenemu ni prišlo na misel, da bi že odšel. O polnoči pa se je nenadoma dvignil kontrolor ter se naslonil z iztegnjenimi rokami na mizo.

„Gospoda! Lep večer je danes. Takšnega slavja že dolgo nismo imeli, zato pa ne sme biti nocoj brez slavnostnega govora. Predlagam torej, da se izvoli slavnostni govornik, pa da nam govori vsem iz srca.“

„Dobro, dobro, bene!“ je vpilo vse vprek.

„Kako volimo?“

„Na vžigalice. Kdor potegne najkrajšo, mora govoriti.“

Vlekli so, najkrajšo je potegnil Križaj.

„Živio, gospod Križaj govori!“

In vstal je Tomaž Križaj in je začel govoriti.

„Čestita gospoda! Nisem si mislil niti v sanjah, da mi bo danes dana prilika govoriti tako čestivredni druščini. Priromal sem tujec med vas od nekod, pojavil sem se med vami nenadoma in morda celo nehote, a vi ste me sprejeli z odprtimi rokami, zato se spodobi, da se vam pred vsem najsrčneje zahvalim za vašo prijaznost. Slučaj je nanesel, da sem postal nocoj slavnostni govornik. A kakšna je ta slavnost, kaj obhajamo nocoj? Mislim, da vam govorim vsem iz srca, ako trdim, da velja ta slavnost naši lepi slovenski domovini, da je torej moja dolžnost govoriti samo o njej, kako naj bi cvetla, rastla in postajala dan za dnem slavnejša, imovitejša in bolj spoštovana. Vsaj tako slavna, imovita in spoštovana kakor zasluži! In kako in kdaj se bo to zgodilo? Samo tako, čestita gospoda, da bo vsak izmed nas izpolnjeval dolžnosti ljubezni do nje in samo tedaj ako jih bode res izpolnjeval. Mi vsi, tudi dame, vsi moramo stati na braniku in ne smemo niti trenotek izpustiti iz

vidika sovražnika, ki se je, žal, pojavil med nami samimi. Glejte, dosedaj smo hodili roko v roki vsi brez izjeme, skupno smo se branili, skupno vihteli bojno kopje, a sedaj kažejo znamenja, da je satan zasejal ljuljko med pšenico, da nas je razdvojil ponoči ko smo spali brezskrbno, da se je priplazil k nam med meglo in temo, Znamenja so tukaj, ki ne lažejo, žalostna znamenja. In tako se bo zgodilo v kratkem, da se bomo morali boriti proti lastnim zaslepljenim bratom, in ta boj bo hujši, kakor boj s tujcem, ker se bodo trgala zraven srca in bodo plakale duše."

„Res je to," se je oglasil kontrolor. „Toda, kdo bo jemal to tako resno sedaj opolnoči? In kaj nas to briga? To naj izvojujejo drugi. Dixi!"

„Tako je, govorite kaj drugega! Nocoj ni čas za to, nocoj se hočemo smejati, hočemo peti, torej udarite na druge strune," je pritrdil sodnik in bobnal v zadregi s prsti po mizi.

Toda Tomaž Križaj se je razvnel, sedaj ni mislil, da bi odnehal.

„Dovolite, da nadaljujem, kmalu dokončam! Samo še nekaj mi je na srcu in to se lahko odda dalje takoj. Glejte v kratkem bodo nove volitve v državni zbor. Ako hočete, da rešimo svojo čast, zavzemimo se za moža, ki je neomadeževan v vsakem oziru, ki je marljiv in delaven kakor mravlja, poštenjak od nog do glave. Ne najdete ga njemu podobnega daleč naokoli, ne prekosi ga noben. In ta mož je gospod Majde. Njemu se zaupajmo, njega postavimo za kandidata! Uničimo nasprotno nakano začasa, da se nam ne bodo smejali tujci, da bode ponosno vihral prapor svobode v solncu naše slave! Živela naša domovina! Naprej zastava Slave!"

Zapel je Tomaž Križaj, in jasen in srebrnočist je bil njegov glas. Njegov obraz se je svetil, kakor bi bil oblit od večerne zarje, njegova glava je zrla ponosno po sobi. Toda Tomaž Križaj je moral peti sam, drugim so klonile glave, zrli so v zadregi pod mizo.

„Čemu bi se vtikali v reči, ki nas nič ne brigajo? Majde in vi poučujte tiste zabite kmete tam v mlinu, da vas bodo še enkrat pretepli. Drugega dobička ne boste imeli od tega, je dejal sodnik.

„He, he, he," se je smejal Kajdiž. „To bi se pa res utegnilo zgoditi."

Elza se je zaničljivo nasmihala, Berta je gledala pod mizo, a Ivanka je nervozno mečkala konec namiznega prta med svojimi belimi prsti. Druge dame so se držale resno in dostojanstveno, nobena ni trenila z očmi.

„Torej boj je pred durmi," je dejal Križaj samozavestno. „Mi se ga ne bojimo. Ako nimamo na svoji strani vas, je to sicer žalostno, a še bolj žalostno bi bilo, da bi res ne mogli dobiti drugih in takšnih mož, ki mislijo in delajo, kakor mislimo in delamo mi!"...

Polagoma se je začela prazniti soba. Odšli so bili že vsi, samo kontrolor z Ivanko in notarjev solicitator ter Križaj so še ostali.

„Vi ste velik idealist, gospod Križaj, to se pravi po domače — tepec," je dejal kontrolor Križaju. „Ali ne umete, da vas sodnik lahko ubije z eno samo besedo? Takoj boste neškodljivi, ako nečete razumeti!"

„Naj se zgodi, kar se hoče, proti svojemu prepričanju ne bom delal nikoli," je odgovoril Križaj odločno.

Ivanka ga je pogledala naravnost v oči in v tem pogledu je bilo nekaj, da je Križaj osupnil. Občudovanje, vdanost, ljubezen, vse se je zazrcalilo v njem nenadoma, a jasno in nedvomno. In Križaju je bilo v istem hipu tako hudo pri srcu, da bi se bil razjokal.

Ko so šli proti domu, sta hodila kontrolor in solicitator naprej, a za njima je stopal Križaj z Ivanko.

Tesno je hodila Ivanka poleg njega. Njena laket se je često dotaknila njegove, njeni prsti so se včasih kakor slučajno srečali z njegovo roko. A ko sta dospela na trg pred šolo, tedaj se je hipoma ustavila ter se obrnila proti njemu. Nje glava se je približala njegovi in zaskelel ga je pogled njenih oči.

„Gospod Križaj, jaz vas — spoštujem, jaz vas — ljubim!"...

Tisti hip je že bil Križaj sam, njene nagle odhajajoče stopinje so odmevale po tlaku.

IV.

Bilo je nekoliko dni pozneje.

Po Brinju se je raznesla vest o Križajevi zaroki z Marico; kakor ogenj se je širila od hiše do hiše. Nihče ni vedel, kdo jo je zanesel, prišel je nekdo od nekod, vtaknil plamenico v slamnato streho in začelo je goreti.

Berti je padla knjiga iz rok, ko je zaslišala to nenadno novico. Skočila je kvišku, ogrnila mantiljo ter tekla preko ceste k Ivanki. Vsa zasopla se je ustavila šele v kuhinji, kjer je Ivanka likala perilo.

„Ali veš sedaj, zakaj se je tako potegoval za Majdeta? Vedela sem, da je hinavec, da je koristolovec in nikdar nisem zaupala njegovim sladkim besedam. To je maček, ki spredaj liže in zadaj praska. In glej, prav sem imela. Nobena od nas ni bila vredna, da

bi se ji približala ta tako visoka in učena glava. Treba je šele bilo gospodične mlinarice, da nam je pokazal, kako ugledne smo v njegovih očeh."

„Toda o čem in o kom pravzaprav govoriš? Jaz te ne razumem," se je začudila Ivanka. A nje lice je hipoma prebledelo in nje oči so bile preplašene.

„O kom? Ali ne poznaš več tistega Križaja, ki vodi vso politiko naše okolice, ki je pameten kakor protestantovski pastor in neumen kakor noč? Zaročil se je z Majdetovo sestro, tisto Marico, ki ima lepe oči in velike noge."

Ivanka se je tesneje oprijela stola.

„A kaj te to briga?" je dejala čez nekoliko časa popolnoma mirno. „Saj ti si mu vedno nasprotovala, kako naj bi se ti bil približal? Ali sedaj vidim, da je bilo tisto nasprotovanje samo namišljeno, sedaj vidim, da so bile tvoje misli bliže njega, nego se je videlo."

„Kaj blebečeš? Za ves svet bi ga ne bila vzela, kvečemu ako bi bil sam na njem. Pa jezi me največ zaradi vas. Ali ste zato prišle na svet, da boste obsedele in da bodo hodili takšni ljudje mimo vas s škodoželjnim smehljajem na ustnah in z veseljem v srcu, da sedite?"

„Pustiva to, Berta! Ali pa veš nekaj drugega? Danes se je govorilo nekje o neki mladi gospodični, ki ima skrivne sestanke s starim — Kajdižem. Ali ti je morda kaj znanega? Pravijo, da občujeta jako intimno."

Berta je prebledela. Ugriznila se je v spodnjo ustnico, da so se poznali v njej zobje in stisnila je drobne pesti.

„Kdo je to pravil? Z imenom na dan!"

„Ne razburjaj se, Berta! Glej, hotela sem ti samo pokazati, koliko se sme verjeti takšnim novicam, ki jih trosijo dvomljivi elementi v svet v svojo radost in korist. Prav tako malo kakor to zadnjo novico o tisti mladi gospodični, verujem ono o Križajevi zaroki."

„Verujem, verujem ti Ivanka!" je dejala Berta porogljivo. „Toda nimam sedaj več časa. Zbogom!"

Obrnila se je in naglo odšla po stopnicah.

Ivanka se je naslonila na desko, ki je na njej likala, in zakrila si je obraz v dlani. Dolgo je slonela tako nepremično, a potem je dvignila glavo in se je zazrla tja vun skozi okno. Solnce je stalo jasno na nebu, drevje se je zibalo v rahli sapi, oddaleč so črneli jelovi vrhovi. Njen pogled je splaval tja v daljavo, zahrepenel je nekam

za tretjo goro. Njena ustna so se narahlo stresla, tiho, neslišno so govorila: „In vendar ga moram ljubiti in ga bom ljubila z vso dušo in z vsem srcem!“

Razjasnil se je njen obraz, kakor bi ga bil poljubil prvi pomladni solnčni žarek . . .

* * *

„No, kaj se danes zopet držiš kakor slabo vreme? Ako ti ni prav, ti je odprta pot kamor hočeš,“ je dejal Kajdiž Elzi med obedom.

Elza ni odgovorila ničesar.

To ga je razjezilo.

„To je zahvala, da sem te vzel k sebi, da sem te pobral takorekoč z ulice in te rešil blata in nesnage. Ko se je tvoja mati spečala s tistim lopovom, ki ni imel drugega nego grški nos in tiste dolge ciganske lase, kdo je bil tisti, ki jo je vzel pod streho, da niso kazali za njo ljudje, ki so bili še bolj malovredni od nje? Ali nisem bil jaz tisti? Jaz, stari Kajdiž, kakor mu sedaj praviš ti. Skrbel sem zate, kakor bi bil tvoj oče, vse si imela, kar si poželela sama, a zato moram gledati tvoj čemerni obraz in tvoj strupeni pogled. Zato me še opravljaš.“

Elza je še vedno molčala.

„Ne odgovoriš ničesar? Slabo vest imaš. Povem ti pa, da nisem voljan prenašati tvoje sirovosti dalje. Ali se vdaj ali pojdi! Jaz sem tukaj gospodar!“

Obrnila se je proti njemu in povzdignila glavo.

„Dobro vem, da ste gospodar vi; toda ali vam nisem delala vse svoje življenje kakor črna živina? Ali vam nisem stregla v bolezni ter prečula pri vaši postelji nešteto dolgih in tesnih noči? Ali vam nisem bila dosedaj dober otrok, za kakršnega ste me nekdaj sprejeli in mi obljubili, da boste skrbeli zame vedno, kakor bi bila vaša lastna hči? Ne očitam vam ničesar, a to razmerje z nekdanjo mojo nevredno prijateljico je za vas presramotno! Prav tako bi bilo presramotno zame, ako bi živela zraven nje, če jo vzamete vi! Prevarala me je ona, prevarali ste me vi, zato se ne čudite, da so tako pikre moje besede! Toda zapomnite si, še klicali me bodete, zakaj ž njo ne boste srečni! Kadar vam bo pa prav hudo, spomnite se mojih sedanjih besed, morda vam odleže. Jaz se odpravim od tukaj še danes. Zbogom!“

Vstala je ter odšla iz sobe.

Kajdiž se je naslonil v stolu in strmel predse. Ustnice so se mu tresle od jeze, oči so se mu izbulile ter zrle za njo, kakor bi bile steklene . . .

Po trgu je zašumelo. Dvoje tako važnih novic ni bilo karsibodi. Križaj se ženi, Kajdiž ima razmerje z Berto, torej bo tudi iz tega nekaj . . .

Popoludne je prišel davkar nenadoma iz urada domov. Poklical je Berto v svojo sobo ter zaklenil vrata za seboj. Slišalo se je vpitje, a polagoma se je ublažilo in nazadnje popolnoma utihnilo. Čez dolgo so se zopet odprla vrata, in davkar je stopal ravno kakor sveča naravnost h Kajdižu.

Kaj in kako sta se pomenila med seboj, kdo bi mogel vedeti? Toda davkarjev obraz je bil tako čist in jasen, ko se je vračal od Kajdiža, da je vsak lahko ugenil, kako se je vse izteklo gladko in v njegovo zadovoljnost.

Še tisti večer pa je izginila Elza iz trga . . .

* *
*

Strel je zopet posetil Križaja po večerji. Prišel je s pipo v ustih kakor po navadi ter molče sedel za peč. Križaj je ležal na divanu, pušil cigareto ter gledal za dimovimi kolobarji, ki so se lepo dvigali proti stropu.

„Torej ti se ženiš,“ je izpregovoril Strel čez nekoliko časa.

Križaj je samo skomizgnil z ramo ter potegnil iz cigarete.

„Morda misliš, da sem ti prišel odgovarjat? Da ti začnem slikati vse prijetnosti zakonskega življenja, kakršno sem živel in še živim jaz? Ne, Tomaž! Prav nasprotno, jaz ti prav resno svetujem, da se oženiš čimprej!“

Križaj se je dvignil in začel hoditi gorindol po sobi. Ustavil se je pred Strelom ter vprašal:

„In kakšni so razlogi, ki so te privedli, da mi tako dobrohotno svetuješ?“

„Poslušaj! Edina rešitev zate je zakon. Ta ti še utegne izbiti iz glave tisti neumni idealizem, ki ti bo sicer zavil vrat prej ali slej. Škoda bi te bilo, pameten fant si drugače. Izvedel sem zopet, kakšno neumnost si napravil v svoji gorečnosti zadnjo nedeljo. In še opolnoči, ko vse že spi, si šel pridigovat in ko je bilo že vse pijano. Sedaj ve to ves trg in zasluga našega kaplana je, da se ti smejejo celo stare babnice. Veruj mi, mi ne opravimo ničesar proti nasprotnikom, premalo nas je, a za njimi je masa, ki nas sovraži

in ki si ob njej polomiš rebra in razbiješ glavo. Čakati moramo, da se to preživi samo, potem nastopimo mi ali pa nastopijo naši nasledniki."

Tomaž je zrojil.

„Kdo te je podkupil, Strel? Ali smo res že tako daleč, da odpadajo možje, kakršen si bil ti? Ali naj pustim sedaj Majdeta na cedilu? Ali naj gledamo s prekrižanimi rokami, kako zmaguje neumnost, kako se smejejo bebci pametnim možem?

Strel je zmajal z glavo.

„Naša usoda je že davno zapečatena. Poginiti moramo, čim prej tem bolje! Čemu je dobro to životarenje? Jetični otroci smo, ki jim ni pomoči."

Križaj je stopil naglo k oknu. Tresle so se mu roke, tresel se mu je glas, ko je dejal zamolklo:

„Ako govoriš tako, Strel, tedaj ne moreva biti več prijatelja."

Strel je vstal ter pristopil k njemu. Položil mu je roko na ramo ter govoril:

„Ne razumi me napačno, Tomaž! Dobro me poznaš in dobro veš, kako me boli vse to, kako hudo mi je, da moram tako govoriti. Voz tiči pod klancem in nihče ga ne more spraviti do vrha. Nas je premalo, a nasprotniki so prodani. Povem ti, ako ljudstvo samo ne dvigne rok, da bi potisnilo voz dalje, bo ostal tam, kjer je, in blago na njem bo strohnelo in spreperelo. In to ljudstvo ne bo nikdar dvignilo rok, ker niti ne ve, kakšne dragocenosti so na vozu. Kdo naj mu pove, ko mu je zabranjeno, da ne sme poslušati?"

„A jaz trdno verujem, Strel, da se izboljšujejo časi, zakaj jedro našega naroda je zdravo in ne bo segnilo!"

„Dal Bog, da bi bilo res, kar govoriš! — Toda, čakaj, ne govoriva sedaj več o tem. Skuhati hočem čaj, morda nama pride potem kaj pametnejšega na misel."

Strel je šel v kuhinjo po pripravo za čaj. Toda komaj je zaprl vrata za seboj, že se je iz veže oglasila pesem. Mogočno je odmeval zbor:

„Jaz sem Slovan dušom, telom . . ."

Kaj to pomeni? Kdo so ti pevci? Križaj je čakal, da so odpeli, nato je stopil iz sobe v vežo. Takoj za njim je bil Strel. Tedaj je stopil iz gruče mladenič, velik in raven kakor sveča, jasnega, inteligentnega obraza. Ustavil se je pred Križajem.

„Slišali smo, gospod Tomaž Križaj, da ste se zaročili s hčerko našega prvoboritelja, gospoda Majdeta. Nismo mogli drugače, nego da smo se zbrali sedaj tukaj, da vam čestitamo s slovansko pesmijo, ki jo tudi vi nad vse spoštujete. Izvedeli smo vse, kar se je godilo v nedeljo zvečer in smo prišli, da vam izrazimo svoje spoštovanje ter se vam ponudimo v pomoč, kjerkoli nas boste potrebovali. Bog vas živi!"

Križaj je bil presenečen, vse je začelo vreti in kipeti v njem. Strel je videl, kaj se godi v njem, je vedel, da bo na to odgovoril navdušeno in z vsem lastnim mu ognjem. A videl je tudi, da posluša spodaj Trdan in njegova družina, videl tudi, da se je na stopnicah zbralo nekaj drugih ljudi, zato mu je pošepnil: „Pelji jih najprej v sobo, tam se bo vse lepše opravilo in razvilo!"

In povabil jih je Križaj v sobo. Tam se je vrstila pesem za pesmijo, tam je dal Tomaž zopet duška svojim čuvstvom.

Ko so pozno po noči odšli od Križaja, je ta odprl okno, zakaj vroče mu je bilo od razburjenosti in začela ga je boleti glava. A tedaj je slišal, kako so po trški glavni ulici korakali pevci, kako se je glasila v noč „Naprej zastava Slave!" . . .

(Konec prihodnjič.)

P. Žmitek:

Sedma umetniška razstava v Jakopičevem paviljonu.

Vsak napredek ima svoje zapreke; le prepričanje, da stremi človeštvo k popolnosti, nas hrabri k edinemu smotru — do zmage. Vemo, da kultura zahteva bojev in da pri tem padajo žrtve. Čim bolj je zanemarjena okolica, kamor se namerava sejati seme popolnosti, tem večji je trud; mnogo vztrajnega dela je treba, predno se iztrebi trnje in osat in šele na taki podlagi se more orati ledina. In ne da se prikrivati, da je tudi iz naše zemlje vzklilo, zrastlo dovolj trnja. Gospodarja, ki naj bi skrbel za svojo lastno zemljo, so odpeljali, potem so jo obdelovali najemniki in posli, katerim ni bilo mnogo do blagostanja, in nazadnje še je prišel sovražnik ter zasejal ljuljko . . .

Nikdar nisem mogel verjeti, da bi strankarski politični boj mogel poseči tudi kdaj v svetišče umetnosti, toda motil sem se.

Mislil sem, da se mora umetnost razvijati edino le zato, da stremi sama k sebi, toda postalo je drugače . . . Enajsto leto se vrši pri nas javni umetniški razvoj. To je sicer kratka doba, toda mnogo važnega se je izvršilo na polju umetnosti. Leta 1900. se je dogodil prvi slučaj, uveljaviti pravico umetnosti na rodnih tleh; zgodilo se je to v ljubljanskem Mestnem domu. Vsa ta stremljenja so tavala pod takratnim okriljem „Slovenskega umetniškega društva v Ljubljani". Njega slabotna življenska moč je hirala, dokler ni ugasnila po dveletnem životarenju. Ob zaključku druge slovenske umetniške razstave v „Narodnem domu" smo spremljali to društvo k večnemu počitku s prisrčno željo, da bi se ne oživilo več pod takimi razmerami.

Po razpustitvi tega društva smo se razšli na razne strani, večina se jih sploh ni več vrnila. Le nekaj takih, katerim je bilo nad vse le čisto umetniško delovanje, smo se slučajno našli ter sklenili, nastopati od časa do časa združeno v krajih, kjer se goji umetnost.

Brez hrupa smo izražali medsebojna stremljenja, začutili smo namreč potrebo, da prodremo v tujini. Prvi nastop se je vršil l. 1904. na Dunaju v Miethkejevi galeriji. Slučajno, popolnoma slučajno je dobila naša takratna skupina ime „Sava". Nismo bili za tak krst; vsaj midva s tovarišem Jakopičem sva delala dovtipe, ko nama je poročal rajnki Ivan Grohar v Prago, kako ime da naj damo klubu. Bilo je nama pač brezpomembno, da klub dobi sploh kako ime. Ker so pa trdili, da brez krstnega lista nimamo pravice v javnosti, smo končno v to privolili, ime pa so izbrali drugi. Miethke sam je bil svečenik, botri pa smo bili: Fr. Berneker, Iv. Grohar, R. Jakopič in jaz. Izmed vseh ostalih razstavljalcev smo bili mi štirje navzoči; to je gola resnica. Razstavilo nas je takrat devet umetnikov, osem slikarjev in eden kipar: Berneker, Grohar, Jakopič, Jama z gospo, M. Sternen s sedanjo soprogo R. Klein, F. Vesel in jaz.

Po dunajski razstavi so imele prireditve kluba „Save" za razvoj naše umetnosti važen pomen; vršile so se brez vsakih postranskih namenov v Belgradu, Sofiji, Londonu, Trstu, Varšavi in Krakovu. Zadnja leta se z ozirom na druge domače umetnike nismo hoteli separirati, kar pa je bilo v škodo nam samim . . .

Ko je sezidal prijatelj Jakopič na svojo odgovornost umetniški paviljon, so se začele v njem prirejati razstave z namenom, da se vzgaja naše občinstvo v umetniškem oziru. Z nastopajočimi umetniki pa so se prikradli v domovino tudi nepovabljeni različni pismarji in farizeji ter istočasno s prireditvami na umetniškem polju skušali slepiti javnost z razlagami, ki so za pravi razvoj umetnosti škod-

ljive. Število boriteljev za umetnost „Savanov“ se je krčilo, naraščale pa so vrste nasprotnikov; kriva je bila prizanesljivost „Savanov“, katerim so intrige deveta briga. —

*

Značilna je ta sedma razstava v Jakopičevem paviljonu. Z njo se daje prilika mladim močem, da pokažejo javno, kaj zmorejo na polju umetniških stremljenj. Prvenstvo gre v vsakem oziru dvema razstavljalcema: kiparju A. Dolinarju in slikarju P. Gustinčiču. Oba sta se najprvo izobraževala v Ljubljani, prvi na c. kr. umetno obrtni šoli pod vodstvom g. prof. A. Repiča, drugega pa je vzgojil R. Jakopič. Dolinar je nadaljeval svoje študije na dunajski akademiji umetnosti, Gustinčič pa v Monakovem in v Florenci. Prvoten razvoj je vplival več ali manj na oba; upati je, da se še izpopolnita in razvijeta v prave, samostojno delujoče umetnike. Njih dela kažejo mnogo vrlin, tuintam še je kak nedostatek, kar pa ju naj bodri k neustrašenemu stremljenju za cilji umetniške popolnosti.

Slikar M. Rašica bi si bil ohranil lepše vtiske o sebi, ako bi bil nadaljeval prej začeto pot, kar je dokazal v delih bosansko-hercegovskih pokrajin.

Anton Sever je razstavil pet bronastih plaket, med katerimi je brezdvomno najboljša slepčeva glava. V drastično mehkih ploskah izraža slepca, ki je izvrstno modeliran, posebno okrog čela prehajajo mehkobno lasje v ozadje. Starkina glava je karakteristična in markantna študija.

Da pokaže kipar Anton Štefic javnosti odkrito in nesramežljivo svoje dosedanje delovanje, je razstavil vse, kar je imel pri roki. „Tu je, sedaj pa glejte! To mi je uspelo, drugo je slabše!“ Resnično priznam, da mi je ljubši odkritosrčen vagabund, kakor pa hinavski kavalir. Nedvomno ima tudi nekaj dobrih umetniških del, kar jasno priča kip „Kristus“, ki je izvršen po vseh umetniških pravilih, s popolnim znanjem tako, da čestitamo novo nastopajočemu umetniku-kiparju. Proporcijonalno, anatomično in tehnično pravilno, kaj pa še hočete več! Dobra so tudi njegova „Starec“ in „Studenec“; tudi par drugih del je v posameznostih prav poučnih. — Res je, da je marsikaj takega, kar bi Štefic kot samostojno delujoči umetnik morda v poznejši dobi ne razstavil, toda pustimo, naj se razvije! Ako se pojavi pri njem še na površje v isti meri občutek, kakršno ima znanje, tedaj smemo pričakovati čez nekaj let izbornih njegovih umotvorov.

Književna poročila.

Milan Pugelj, Mali ljudje. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1911. 8⁰. 236 str. Cena broš. 3 K, vez. 4 K.

Naši Dolenjci so dobrodušni ljudje, veseli in zgovorni; čemernih puščob med njimi ne najdeš izlepa. Tista košata samosvojost Gorenjcev jim je tuja. Dolenjec je v družbi vesel, rad zapoje, še rajši pa govori o vsem mogočem, kar mu šviga po bistri glavi. Govori zato, da se igra z besedo in da se smeje tisti čudni napol resnobni, napol norčavi zmesi, ki se mu sama usiplje na jezik in mora na dan. Pa naj tudi govori o žalostnih dogodkih, Dolenjec ne govori s pobitostjo, ki mori besedo, marveč ogleduje celo tragičen slučaj v rožni luči. Tudi ni, da bi si z razglabljanjem težavnih in globokoumnih življenskih problemov ubijal glavo. Njegov razgovor je kakor potoček, ki jadrno žubori po strugi in ne dela globokih tolmunov. Dolenjci se radi šalijo in se zbadajo, vendar njih zbadanje ne žali in ne rani duše. Lahkotna, kakor njih govor, je tudi njih življenska filozofija. — V takih okoliščinah je zrastel Milan Pugelj in ž njim njegov pripovedovalni talent. In ker piše, kakor mu narekuje njegov nepokvarjen dolenjski značaj, so tudi osebe njegovih novel, povesti in črtic pristni Dolenjci. Sami mali ljudje so to, kmetje, hlapci, dekle, organisti, malomeščani, študentje, mali uradniki; včasi portretira tudi to ali ono grajsko figuro z neštetih dolenjskih graščin. Pripoveduje lahkotno, z dobrodejnim solnčnim humorjem in ravno zadosti zanimivo, da mu sledimo z veseljem. Kakor so vsakdanje njegove osebe, tako preprosto je dejanje: brez zamotanih zapletljajev se razvija z logično preprostostjo, ne zastaja, pa tudi ne prehiteva. Čitatelj se ob Pugljevih spisih počuti prijetno, kakor da je doma med domačini, in prav zato je njegovo zanimanje za te preproste dogodke tem večje. Zdi se nam, da čujemo nekoga, ki nam vse te zgodbe pripoveduje, ne čutimo namreč osebnosti avtorjeve. Pugelj pripoveduje živahno in nazorno; nepotrebnih besed ne stavlja izlepa, razen, ko bi rad kaj prav posebno poudaril. V tem slučaju je včasi brez potrebe gostobeseden, tako n. pr. (str. 70): „Mislil je nekaj svinčenega, težkega, morečega, kar je vleklo in tiščalo k tlom, k zemlji in dalje vanjo in v grob in še globlje"; ali pa (str. 79): „Postal je od včeraj do danes potepuh, izgubljenec, postopač, klativitez". — Osebe, krajino, situacijo očrta s par krepkimi izrazi tako točno, da se pred domišljijo pojavijo s konkretno določnostjo svojih obrisov, podrobnosti pa si lahko izlika sama. Dialogov ni dosti; kar jih je, so spretno razmotani, zabavni in mnogokrat duhoviti. Duhovite in včasi pesniške pa so Pugljeve primere, nekaka dolenjska specijaliteta. Sploh ima vsa devet črtic in novelic obsegajoča knjiga svoj poseben značaj, noto pristnega dolenjskega pokolenja. Nekateri spisi so bili že priobčeni, pa jih je pisatelj sedaj nekoliko predelal, nekaj pa je povsem novih. Najlepša je pač „Zimska pot", po kateri je tudi posneta naslovna slika Maksima Gasparija. Največ dovtipnosti se skriva v „Hlapcu" in prav šegavi novelici o mladem, nerodnem študentu „V letih nerodnih". Čedna satira na samoljubje pikolovskih učenjakov je „Pismouk"; nekaj za naše slovstvo posebnega je iz živalskega življenja zajeta zgodba vranje rodbine („Vrane"), ki me nekoliko spominja na Kiplinga. — Posamezni odstavki so po svoji vsebini kakor po svojem prozornem in lepem slogu kakor nalašč, da jih sestavljalci naših šolskih čitank

sprejmejo med berila. Lepo, zabavno, povsem domačo slovensko knjigo prav odkritosrčno priporočam vsakomur, kdor ima zmisel za zdrav humor in ne zavrača lahkotnega štiva. *Fr. Kobal.*

Josip Jurčič, Deseti brat. Roman. Ilustriral Ivan Vavpotič. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Slovenskih Večernic 65. zvezek. 1911. 8°. 224 str.

Družba sv. Mohorja je bratovščina, ki deli svojim članom odpustke in molitvenike. Prvih je deležen zaradi nevestnega izpolnjevanja pogojev malokdo, drugi prihajajo leto za letom v hiše članov. Sicer nisem čisto proti obdarovanju članov z molitveniki, ker vem, da jih zahteva mnogo članov in da so ob jezikovni meji često edina slovenska knjiga, ki pride našim ljudem v roke in jim priča, da se tiskajo tudi v tem zaničevanem jeziku knjige. Povedati hočem le, da je kazala Družba sv. Mohorja do zadnjega časa najboljšemu delu naših pisateljev neprijazno lice. Med vesela znamenja, ki kažejo, da zapušča Družba svoje dosedanje preozkosrčno stališče, spada tudi izdaja Jurčičevega „Desetega brata".

Kakor javlja dr. Fr. Kotnik v Apihovem nekrologu, sta jo priredila profesorja Apih in Podboj. Ker je umrl prvi 19. januarja 1911, je opravil večino dela najbrže zadnji. Družbin „Deseti brat" ni torej ponatis, ampak ljudska izdaja, prirejena po Levčevi iz l. 1882., oziroma po drugem, izpremenjenem natisu iz l. 1902. in po izdaji Janežičevega „Cvetja" iz l. 1866. — Ljudske izdaje niso namenjene znanstvenim svrham, zato sodim o njih: črtanje stavkov ali odstavkov in izpreminjanje jezika je dovoljeno, če je v resnici potrebno. Nikdar pa ne sme izgubiti zaradi tega delo na svoji pristnosti, na svojem koloritu.

Ker je pa hotela imeti Družba — baje iz tiskarskih ozirov (gl. Glasnik Družbe sv. Mohorja!) — sodo število tiskovnih pol, zato je črtala čez potrebe škofijske cenzure, da je dobila ravno 224 strani, t. j. 14 pol. Da ni mogel uiti omenjeni cenzuri sledeči stavek v Martinkovi molitvi: „Saj si mi dal s pametjo tudi neumnost; saj si vedel, kakov bom in kako se mi bo godilo, predno si me ustvaril", mi je umljivo, ne razumem pa, zakaj je moral odleteti uvod XIV., del XIX. in konec XX. poglavja. To so sama za Jurčiča značilna mesta, kakor so posamezni izpuščeni stavki in izrazi, n. pr. „pete bo iztegnil" (XVI. pogl.). Zaradi jasnosti mi je žal za črtano mesto XXV. poglavja, kjer modruje Krjavelj o pameti svoje koze i. t. d. Odpadla je pesem XI. poglavja: „Sedel sem v mislih pri potoku..." in zaman iščem posameznosti, s katerimi je označil Jurčič svoje osebe ali kraje. Čokat život n. pr. spada h Krjavljevi oznaki enako kot zabuhel obraz in male, žive oči; pri grajski hiši bi obdržal jaz rajši rdečo streho in zeleno drevje kakor obsevajoče solnce in pri Krjavljevi hiši bi ne črtal ničesar. Če je odvzela stroga cenzura v V. poglavju župniku kljukasti nos in srebrne naočnike, ter ga prekrstila iz dedca v moža, naj bi mu prikrila še kuharico!

V jezikovnem oziru kaže Družbin „Deseti brat" precej izpremememb. Prireditelja sta razvezovala zamotane stavke, izpreminjala besedni red in oblike ter zamenjavala izraze. Da sta prevedla tuje citate, ju moram pohvaliti. Nista pa dosledna; ponekod sta izpremenila potrebne stvari, ponekod sta popravljala, če sta smatrala to le za dobro. Zato pa nista opazila vsega, kar bi morala popraviti, ker sta se že lotila tega posla. Tako je marsikaj izpremenjeno, kar bi lahko ostalo, a marsikaj je ostalo, kar je potrebno poprave. Nikakor ne odobravam, da sta prelevila fajmoštra v župnika. Tako moderniziranje greši zopet kolorit romana. Ohranila pa sta izraze, kakor frakeljček, farni šomošter. Za zgled, kako oprezen bi moral biti vsak tak prireditelj, navajam

Jurčičev „prec“, ki je izpremenjen v Družbini izdaji v „precej“, kakor zdaj pišemo. Jaz bi ostal na vsak način pri prvi obliki. — Sicer sem vesel, da sta dobila imenovana moža prireditev v roke; kak drug bi namreč porabil pri tem delu skoro gotovo več kakor en moder svinčnik.

Naslova „ilustriran“ ne zasluži ta „Deseti brat“. Tisto pičlo števílce ilustracij mu ga pač ne more dati. Na prav mnogih mestih pogrešam slike. Odbor vendar ne misli, da jih nadomeščajo lepe inicijale! Sicer pa pravi odbor, da je kriv pomanjkljive ilustracije Vavpotič, ki mu ni dal pravočasno slik na razpolago (gl. Glasnik Družbe na str. 178!). Naj bo že kriv ta ali oni, jaz obžalujem, da ni „Deseti brat“ v resnici ilustriran, kajti pridejane ilustracije pričajo, da je Vavpotič fin risar z bogato fantazijo. Po obliki sodeč, pa ni bilo odboru veliko na lepo ilustrirani izdaji, sicer bi namreč ne bil izbral tako male oblike. — Da nas potolaži glede slabo (z ozirom na število slik!) ilustriranega „Desetega brata“, nam obeta odbor drugo popolno izdajo z vsemi risbami. Čujem pa, da mislijo tiskati to izdajo samo v 3000 izvodih in le z ostalimi slikami. To bi bila pa le krparija, a z zakrpano suknjo se ne more nihče postavljati *Dr. Lokar.*

Dr. Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Tretja knjiga (l. 1001.—1100.). Izdala „Leonova družba“ v Ljubljani. 1911. Leks. 8⁰. 327 str. Tržna cena 6 K, za redne člane „Leon. dr.“ 4 K, za podporne 5 K.

Pred nami leži tretji zvezek tega odličnega dela. V 420 številkah podaja dr. Kos regeste vseh odlomkov iz srednjeveških kronik ter listin, ki so v zvezi z zgodovino Slovencev v l. 1001—1100. Zgodovine našega naroda v srednjem veku ne smemo primerjati s hrvaško, češko ali poljsko. Od 8. stol. nismo več tekmovali z drugimi narodi za prvenstvo, nismo imeli svojih vladarjev; zadnja pojava slovenske narodne zavesti sta boj poganskih Slovencev zoper Tasila II. l. 772. ter tragedija Ljudevita Posavskega nekaj desetletij pozneje. Od tedaj so gospodovali Slovencem nemški kralji in tujerodni patrijarhi in škofje. Tuje plemstvo je zastopalo naše pokrajine na zunaj, in veliki zgodovinski dogodki so šli preko Slovencev, ki so se jih le pasivno udeleževali, kot podložniki tujih gospodarjev. Ko je v dobi, ki jo popisuje tretji zvezek „Gradiva“, pretresal boj zaradi investiture ves krščanski svet, je v zgodovini slovenskega naroda zapustil le malo sledov. Raditega manjka Slovencem teh časov oseb izrazite individualnosti, ako izvzamemo plemenito krško grofico Hemo iz slovenskega plemiškega rodú, ki živi še danes v spominu slovenskega naroda kot „sv. Hema“.

Toda napačna bi bila trditev, da so bili naši predniki v tej dobi samo tlačanje. V „Gradivu“ je navedeno večje število svobodnorojenih Slovencev, ki jih imenujejo listine kot svobodne posestnike ali kot priče pri pogodbah. Briksenski škofje so celo nekaterim tlačanom dali svobodo (n. pr. „libertate potitus Zlauco [= Slavko] v Gomilah blizu Št. Vida na Koroškem, št. 235). Tudi slovenskih plemičev ni manjkalo; tako je živel l. 1025. grof Trdogoj (Turdogow, Durdegou, št. 55, 69 in 192) v Aflenzu severno od Brucka ob Muri. Nekateri Slovenci so šele takrat dosegli plemstvo, kakor Ivan, posestnik v Grimšičah pri Bledu (št. 168). Položaj slovenskih kmetov je bil v 11. stoletju še dosti ugoden; šele proti koncu srednjega veka se je tako poslabšal, da se je narod v kmečkih uporih dvignil zoper plemstvo. — Slovenci so v 11. stoletju še ohranili marsikateri stare slovenske običaje. Tako nahajamo v ustanovni listini samostana Sv. Jurja na Jezeru (St. Georgen am Längsee) pri Št. Vidu na Koroškem (1002—1018) poleg bavarskih prič navedene še „Sclauenice institutionis testes“ (priče po slovenskem

običaju, št. 11). Poleg cerkvene desetine so poznali desetino po običaju Slovencev („decimam . . . . secundum consuetudinem Sclavorum . . . ." št. 117), Slovence so imenovali „Sclavi" (na raznih mestih) ali „Carentani" (št. 10). Tudi izraz „Slovenija" je bil v rabi: Kronist samostana Hirschaua pripoveduje o menihu Sigewinu, ki je postal opat v Rožacu (Rosazzo) pri Ogleju „na Slovenskem" („. . . monasterii prope Aquilejam in Sclavonia, quod Rohaz nuncupatur", št. 380). Poleg „kraljevih kmetij" so veljale kot ploskovne mere „slovenske kmetije" (. . . hobae Sclavaniscae, mansi Sclavonici), ki jim pa danes ne vemo obsega. Lahko rečemo, da so „slovenske kmetije" neme priče, da so po onih krajih, kjer so bile v rabi, še prebivali Slovenci. Tako se omenja slovenska kmetija pri Lienzu na Tirolskem (št. 54), pri Ljubnem (Leoben) na Zg. Štajerskem (št. 208), v Peterdorfu blizu Muraua (št. 270) in celo v Hollenburgu ob Donavi blizu Kremsa (št. 47). Tako daleč je segal takrat slovenski živelj! Marsikatero slovenske krajevno ime je od tedaj že izginilo; tako beremo v listini iz leta 1048. (št. 138), da se je zval Rottenmann na Zg. Štajerskem „slauonice etiam Cirminah" („slovenski tudi Cirminah = v Črvenah, črven = rot).

Kosovo „Gradivo" je bogata zakladnica za raziskovalce slovenskega imenoslovja. Nahajamo tu na stotine lepih slovenskih imen; poleg krutega Nepokora (št. 163) in Zloslava (št. 214) beremo o prijaznem možu, ki se je pisal Dobrisko (št. 314) ali pa celo Jagnje (št. 206). A že takrat so imeli nekateri Slovenci nemška imena; tako je naveden med „slovenskimi pričami" neki Ortwin (št. 11).

Tudi tretjemu zvezku „Gradiva" je dr. Kos dodal obširen uvod. Veliko važnost polaga na topografijo; skrbno zasleduje, v katerem letu se prvič omenja kak kraj, kako so ga prvotno pisali in kakšen obseg so imele posamezne grofije. Tu imamo podlago za prihodnje historične karte slovenske zemlje. Zgodaj beremo v zgodovini srednjega veka o Trstu (6. stol.), o istrskih in furlanskih mestih (Koper ok. l. 670., Kormin ok. 610.); tudi Koroško se ponaša s starimi naselbinami: Gospa sveta ok. 760. l., Grebinj 822. l., Vetrinj pri Celovcu 860. l., Beljak 979. l. Na Štajerskem se omenjajo zgodaj rimski Ptuj (med l. 840. in 859.) in pokrajine ob štajersko-ogrski meji v Pribinovi vojvodini. Pozno izvemo o kranjskih naselbinah. Najprej se omenja Krško na Dolenjskem (l. 895.), potem gorenjska Škofja Loka (973). Prvi notranjski kraj, ki ga omenjajo viri, je Cerknica (1040. l.). O Gorici slišimo prvič l. 1001.; bila je takrat vas („ville que Sclavorum lingua vocatur Goriza", Gradivo III. št. 1). O Mariboru, Celovcu in srednjeveški Ljubljani sploh ni poročil pred 12. stoletjem. Najbolj častno zastopana sta v regestih 11. stol. blejska okolica in junska dolina na Koroškem.

Kosovo „Gradivo" je življensko delo moža, ki že nad 30 let proučava starejšo zgodovino Slovencev; to ni poizkus, temveč sad mnogoletnih študij. „Gradiva" ne bodemo smeli pogrešati v ročni knjižnici nobenega naših zgodovinarjev in jezikoslovcev; a priporočamo delo tudi nestrokovnjakom, zakaj šele čitanje zgodovinskih virov nam daje pristno, neprisiljeno sliko minulih časov.

Milan Pajk.

Josip Mazi, Geometrija za tretji razred srednjih šol. 83 slik. Založila Katoliška bukvarna, V Ljubljani 1911. V. 8°. 68 + (II) str. Cena nevezani knjigi K 1·40, vez. K 1·80.

Knjiga je spisana po novih učnih načrtih za gimnazije in realke in se tudi lahko na obeh zavodih rabi. V njej je zbranega toliko raznovrstnega gradiva za

praktično uporabo, da učitelj nikdar ne pride v zadrego zaradi dolgočasnih abstraktnih nalog. Slike so precizno izdelane in tudi za manj nadarjene učence lahko umljive. Znanstvena logična izpeljava je na tej stopnji seveda še izključena, in matematično dokazovanje je nadomeščeno s primernimi nazornimi razlagami. Mladina je na tej stopnji itak bolj vneta za hitre sklepe brez dolgega vpraševanja: zakaj? In to razpoloženje učencev je pisatelj prav mojstrsko uporabil. Kaj neki bi n. pr. rekel strogi matematik stare šole k 2. nalogi na 55. strani: „Določi približno Ludolfovo število s tehtnico!" Knjiga tvori zelo posrečen zaključek prve stopnje geometrije; v vseh treh delih pa prevladuje dosledno pisateljevo načelo: geometrijo geometru

Jak. Zupančič.

Slovenska čitanka za drugi razred srednjih šol. Sestavila in izdala dr. Jakob Sket, c. kr. vladni svetnik in Josip Wester, c. kr. profesor. Tretja, predelana izdaja. V Celovcu 1911. Tiskala in založila tiskarna Družbe sv. Mohorja. V. 8°. 234 + (VI) str. Velja trdo vezana 2 K 50 v.

Novih čitank za prvi in drugi razred sta lahko vesela dijak in učitelj, kajti izginilo je iz njih mnogo, kar je bilo slabega po vsebini in obliki; posebno v pesniškem delu sta sestavitelja vršila svojo nalogo temeljito. Drugi del nove izdaje je po obsegu večji, akoravno se je število beril skrčilo od 148 na 124. Knjigi so dodane potrebne „Opombe"; med izvirne članke sta uvrstila tudi prevode. Poskrbela sta v večji meri, kakor je bilo do zdaj običajno, za par veselih uric v razredu z „Kozlovsko sodbo v Višnji gori" in kako je bil Matajev Matija „prvikrat v Ljubljani" „Leseno skledo" bi lahko dala brez zamere med staro šaro, Cankarjevo povest o beli krizantemi bi rajši videl v kakem višjem razredu, Levčev življenjepis Fr. Erjavca bi po mojem mnenju bilo boljše podati v okrajšanem obsegu. Okvir čitanke se mi zdi neprimeren, namreč Krilanovi pesmi v začetku in na koncu knjige, ne toliko zaradi okornih verzov, kakor zavoljo vsebine. — Želimo, da nam g. sestavitelja tako korenito popravita še ostale dele. *Š.*

Upravda, Še en pot: „Nekateri slovenski pravniški izrazi". Ponatis iz 6. in 7. štev. „Slovenskega Pravnika" za l. 1911. V Ljubljani 1911. V. 8°. 10 str.

Tako se glasi naslov repliki, ki jo je napisal g. Volčič na nepremišljena izvajanja Veraxova in Tominšekova. Nepremišljena izvajanja pravim, ker si imenovana ocenjevalca res nista dovolj premislila svojega koraka, ko sta se lotila malovspešnega v-tok-spravljanja njegovih pravnoterminologijskih vprašanj, ki so njemu itak že rešena in ki ne potrebujejo potemtakem nobenega razpravljanja, kvečemu nekoliko kadila. Prav nepotrebno je bilo torej res — da govorim z nekoliko prisiljeno priliko — kot advocatus diaboli stopiti v službo pri kanonizaciji Upravdinih terminov, kajti vže naprej je bilo treba slutiti, da bo advocatus slavicitatis — Upravda — vsakega nasprotnika potolkel, kajti kdor se bodisi povabljen bodisi izzvan spusti v razgovor, je že nasprotnik. — Dà dà, prav resnobno: Upravda je nasprotnike ssvojimi prigovori potolkel, tak vtisek zadobiva Vedin poročevalec g. V. K. — No, to je še sreča, da g. vtisek še le zadobiva, kaj bi nam bilo početi, ko bi ga bil že dobil. — Dokaj lahko je pogoditi drznost in smelost, dosti težje pa modrost in pravičnost. Meni se torej ni zdelo, da naravnost in resno povem svojo misel, nič posebno modro in pravično, če je g. Upravda v svoji repliki zapisal sledeče besede: „G. Verax s tem še ne prepreči, da se tudi v slovenščini ustanovi sčasoma boljša pravna terminologija" — kakor da bi bilo Veraxu za kako preprečevanje poštenega prizadevanja. Ravno tako se mi ne zdi posebno modro in pravično spotikanje ob izrek, da bo „usus" odločil, kaj se obdrži, kaj pogine. Koliko odločno slabega in

hudo zveriženega v terminologiji je že „usus“ ratificiral, pa bi se naenkrat zmrdavali zaradi tega, če kdo mimogrede pripomni, da bo „usus“ odločil, ali bo imela obravnava ali razprava več obstojnosti, ali se bo obdržala sodnija ali sodišče, zakon ali postava i. t. d., kajti nobeden izmed teh izrazov ni tako odločno za nič, da bi morali začeti zoper njega sveto vojsko; kteremu da je pa prisojati prednost, je bilo itak [že povedano in merodajnih faktorjev — med tiste pa, ki bi imeli v tem kaj besede, ujedljivi Verax, kakor veste, ne spada, vsilil se je samo s posvetovalnim glasom — merodajnih faktorjev dolžnost pa je, da se trezno zedinijo in za boljše odločijo, oni naj sedaj „usus“ dirigirajo, da bo prav!

Tako tudi mislim, da bo imel brezdvomno usus precej odločilno besedo, ali obvelja prigovor ali ugovor. Prav s prepričanjem in z vso mirnostjo pa lahko trdimo, če vzamemo obstoječe razmere, da je danes ugovor brez ozira na to, ali po pravici ali ne — de facto bolj razširjen in večini Slovencev bolj razumljiv nego prigovor. — Jaz se tu ne mislim sklicevati ne na Pleteršnikov slovar (II, 713) ne na Janežiča ne na Cigaletovo terminologijo, — vprašam samo, kaj rabijo večinoma novejše knjige, kaj je v rabi po časopisih, kaj je v navadi pri sodiščih, z eno besedo, za kaj se je odločil usus — odločil že pred desetletji, ne morda še le lani ali letos. — Jaz sam prav rad ugovarjam proti nepotrebnim in neopravičenim izrodkom in proti modernim potvoram ter zagovarjam pristnejše starejše oblike, — toda „ugovor“ se mi zdi po večletni rabi pri sodiščih in v vsem našem javnem življenju že tako sankcioniran, da res ne vem, čemu bi se mu naenkrat uprli. Seveda je ugovor drugim Slovanom zvečine Verabredung, nam pa ni; nam je marveč ugovor le Einspruch, Einwendung (Plet. II, 713.) — in s to resnico moramo računati — pa če ima ruščina za verabredetermaßen по уговору, pozna slovenščina za ta pojem le izraz po dogovoru, kakor je dogovorjeno, kakor smo se dogovorili. (Plet. I, 147).

G. Volčič misli, da se oblike ugovor, ugovarjati tudi slovniško ne dajo upravičiti za ta pomen (namr. za Einwendung). Pa stopimo za njim še na to polje, kjer je baje tako junaško delil mejdan, da je nasprotnike potolkel. On pravi: „Prav je torej, kakor navajata dr. Tominšek in Verax, da se piše z **u**: ustaviti, užugati, upreti se, ureči, urok, — ampak ne zato, ker začetni u izraža neko nasprostvo, temuč ker se s tem označuje dovršitev dotičnega dejanja ali prememba stanja: stavilo, žugalo, prlo (?!), reklo se je in sicer tako in odločno, da se je končno res ustavilo, užugalo, uprlo, ureklo, da se je postavil urok (narok) ali da je kdo dobil uroke“. — On torej misli, da začetni „u“ naštetih glagolov označuje samo dovršitev dejanja, jaz bi pa dejal, da še nekaj, kajti če bi služil prefiks „u“ za golo perfektiviranje, ne vem, čemu bi ga vezali z glagolom „reči“, ki je že sam ob sebi perfektiven, če rečem, je že rečeno, če stavim in žugam, pa še ni končno ustavljeno in užugano. — Ali uroki (Verhexung) kaj ovirajo urok za Tagsatzung, dajoč prednost naroku? V resnici bi i za narok i za urok menda zadostoval v pomenu Termin, Tagsatzung že prosti izraz rok, ki ga splošno razumejo, če tudi morda rabijo poleg še tuji izraz „brišt“. — Če rabimo torej poleg prostih perfektivnih glagolov „povedati, reči“ še nadaljne, seveda tudi perfektivne, sestavljenke „napovedati, nareči“, tedaj ne morem reči, da služi ta prefiks za golo perfektiviranje, ampak moram priznati, da je v tem obsežena še neka druga modalitetna omejitev. Kakor čutim pri „napovedati, nareči“ poleg dovršitvenega pomena tudi omejitev (pro futuro), tako mislim, da nam tudi pri „ustaviti, užugati, upreti se“ ne zadostuje samo dovršitveni pomen, ampak nam je v navedenih sestavljenkah iskati še nekega izven gole perfektivnosti obseženega

modalitetnega momenta. Če pa iščem tega nadaljnega modalitetnega momenta pomen, se moram ozreti najpoprej na prvo značenje prefiksa „u", in ta je, da znači „u" neko odmikanje, oziroma da je soroden s prefiksom „od". — Če vsporedim prefiks „pri" s prefiksom „u", dobim vtis, da pomeni „pri" toliko kot „hinzu", „u" pa toliko kot „hinweg", da priganja „pri" razvoj dejanja v isto smer, v kateri že dejanje samo speje, da torej pospešuje in speje v napredek, — „u" pa vpliva v nasprotni smeri, torej zadržuje, ovira, zaustavlja. Zdi se mi, da bi se morda dalo postaviti pravilo, da sostava s „pri" daje v obče adfirmativen, ona z „u" (oziroma „od") pa negativen pomen; pritrditi, prikimati, prireči (adjudicieren), pristati, pristopiti, pritegniti i. t. d. vsi so s svojim „da, tako je!" na strani tistega, ki trdi, vsi skušajo prispevati, da trditev obveljaj; sestavljenke z „u" in „od" pa kažejo nasprotno smer, t. j. nekak upor ali odpor proti trditvi; kdor odkima, odreče, odpove, tisti pravi, da ne; kdor prošnjo odbije in se ji ustavi, ne soglaša s prošnjo, pač pa tisti, ki v to privoli ali dovoli; kdor odstopi ali se umakne, noče biti več na prvotnem stališču, svoj prejšnji „da" zamenja z „ne"; prav tako si mislim tudi, da naš ugovor ne pritrjuje, ampak zanikuje, ne trdi tistega, ampak nasprotno, ne podkreplja trdivčeve izjave, ampak se ji ustavlja. Na kratko povedano, „pri" in „u" (od) si v tem smislu nasprotujeta, da pritrditev trdi isto kot trditev, ugovor pa trditvi n a s p r o t u j e. Tako razumejo Slovenci dandanes po veliki večini izraz ugovor, da je to govoru ali trditvi n a s p r o t n a, upirajoča se trditev. Še eno hočem pripomniti. Ker gospod Upravda sklicajoč se na Pleteršnika in Levca ugovarja oblikam ugovor in ugovarjati, češ da so slovniško neopravičene, ker prefiks „u" izrazuje samo dokončatev t. j. golo perfektiviranje — in ker na 184. str. Slovenskega Pravnika (v ponat. str. 8) samozavestno povdarja, da pisatelji do novejšega časa sploh niso poznali besed ugovor, ugovarjati v drugotnem pomenu (Einrede, einreden), temuč le vgovor, vgovarjati — tedaj bi se dalo iz tega nekako sklepati, da mu vgovor in vgovarjati še nista toliko zoprna, da bi se z njima morda še lahko sprijaznil, le ta preklicani „u" (ugovor, ugovarjati), ki služi edino le perfektiviranju (?), ta preklicani „u", ta ga bode. Tukaj bodi povedano, da Pleteršnik in Levec, ki se je nanju eno stran poprej sam skliceval glede prefiksa „u", niti eden niti drugi nimata oblik vgovor in vgovarjati, ampak samo ugovor in ugovarjati. Tu bi pa jaz tako le sodil: če sta mu bila enkrat dovolj poroka, naj bi ju nikar tako hitro ne zatajil. In ker smo že za „u" naglašali golo zmožnost perfektiviranja, povejmo še za „v" (въ), da pomeni prodiranje v notranjost, pa tudi začetek in — deminucijo dejanja. Kteri pomen bi bil tu na mestu, to bi me zanimalo izvedeti od tistega, ki mu bolj ugaja vgovor mimo ugovora. Sicer si pa že mislim, da utegne reči: „vmes (darein), med govor se vtikaje"; — magari, če komu to bolj ugaja, nego dostojni in odločni „nasproti".

Toliko sem moral odgovoriti na repliko, da ne bodo gospoda mislili, kako strašno so nas p o t o l k l i — in pristaviti moram, da se kot pravdanski človek ne mislim nič več pravdati z upravdami, ki svoj „pravniški izraz" zataje in s „pravnim izrazom" nadomeste, ker se je naravno bati, da bi se ob taki nezanesljivosti uračunil, uštel in upravdal. *Veracior.*

A. Leskien, Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. 1909. 8°, LII + 260 str. Cena broš. K 6·—

A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar. Fünfte Auflage. Weimar, Hermann Böhlaus Nachf. 1910. V. 8°, XVI + 351 str. Cena broš. K 9·60.

V zadnjem času se opaža na polju slovanskega jezikoslovja vesel pojav, ki naj zadosti občutni potrebi, da se po priznanih zastopnikih te vede zbere, kar je raztresenega in dognanega, da se tako ne le mlajši generaciji olajša nadaljni posel, ampak tudi sorodnim strokam omogoči najhitrejša informacija. Koncentracija vede je na dnevnem redu. V Peterburgu izhaja pod uredništvom V. Jagića „Enciklopedija slovanske filologije" — druge filologije imajo kaj takega že zdavnaj —, pa tudi v Nemčiji se je zanimanje za tisočletne sosede nenavadno dvignilo. Razne nove znanstvene zbirke so sprejele v krog svojih izdaj tudi študije o slovanskih temah. Tako je zgoraj imenovana prva knjiga prvi zvezek zbirke slovanskih učnih in ročnih knjig (Sammlung slavischer Lehr- und Handbücher) in sicer prve vrste „Slovnice", ki jih v založništvu C. Winterja v Heidelbergu izdavata A. Leskien in E. Berneker. Prvak nemških slavistov in eden prvih inavguratorjev moderne lingvistične struje na Nemškem, prof. A. Leskien, je zlasti po svoji „ročni knjigi starobolgarskega jezika" (Handbuch der altbulgarischen Sprache), ki je sedaj izšla že v peti izdaji, tudi širšim krogom tako vrlo znan, da se vsak njegov podarek slovanski filologiji že vnaprej sprejme z veseljem. Tudi gori imenovani knjigi stojita seveda na vrhuncu sedanjega znanja.

Ako se „Handbuch" po vsebini in ureditvi more smatrati že znanim (obširno oceno druge izdaje iz leta 1886. je objavil „Ljubljanski Zvon" v VII. letniku, str. 115—121 iz peresa V. Oblaka), mora skoro istočasna izdaja „gramatike" vzbuditi precejšen interes, posebno še njeno razmerje k „Handbuchu". „Ročna knjiga" sama je ostala v primeri s prejšnjimi izdajami (tretja 1898, četrta 1905) v bistvu nespremenjena, v podrobnostih pa je mnogo popravljenega, a dodan je pregled predlogov, in precej razširjen je oddelek o pomenu glagolskih osnov. V obče hoče ostati, kar je bil, „ein Lehrbuch für eine Einzelsprache in Form einer beschreibender Grammatik" (Vorwort III). — Od „Handbucha" se „gramatika" razen drugačnega načina razpravljanja snovi razlikuje predvsem v tem, da nima tekstov in glosarja, a ima za to nov gramatični oddelek o tvoritvi osnov imen (sintaksa je tudi tu opuščena), da opušča navajanje podrobnejših fonetičnih (ortografskih) in formalnih posebnosti posameznih spomenikov in da privaja le najstarejšo obliko, slednjič, da se obširneje bavi s primerjanjem starobolgarskih glasov in oblik z indogermanskimi, pa tudi drugimi slovanskimi, v kolikor to more služiti njih boljšemu razumevanju. Poudariti pa je tudi treba veliko informativno vrednost obširnega uvoda, kjer se poroča o vseh važnejših vprašanjih, tičočih se stare cerkvene slovanščine. Obžalovati je, da ni v kazalu nobenih posebnih podatkov k uvodu, kakor tudi ni nobenega indeksa k celi „gramatiki". Ker more ta uvod zanimati tudi širše kroge, hočem se pomuditi malo pri njegovi vsebini. Umljivo je, da se v njem najprej govori o povodih, zakaj se jezik, ki ga obravnavata obe knjigi, nazivlje „starobolgarski" (str. IX—XII, o domovini jezika gl. še str. XXV—XXVII), kateri naziv, kakor je znano, še ni obče sprejet, ker se skoro še običajneje rabi izraz „starocerkvenoslovanski" (prim. V. Vondráka „Altkirchenslavische Grammatik", Berlin 1900 in dr.), ki je nadomestil prejšnji zastareli naziv „staroslovenski", in ki ga je tudi sam Leskien postavil v naslovu v oklepaj. Moje mnenje je, da se tudi izraz „starobolgarski" najbrže ne bo udomačil, ker je tudi netočen. Pod staro bolgarščino si vendar najprej lahko mislim jezik neslovanskih Bolgarov ali pa slovanski jezik starega bolgarskega carstva, zlate književne dobe carja Simeona; a to ni bila stara zapadnejša makedonščina, jezik slovanskih apostolov, kakor nam izpričujejo spomeniki, ki so potekli iz redakcijonalne šole vzhodno-bolgarske, čeprav je sledila

neposredno po dobi apostolov Konstantina in Metoda. Tudi Leskien sam natančneje imenuje dijalektično skupino, h kateri pripada stari cerkveni jezik, — „bulgarisch-mazedonisch“ (str. XIX). Najtočnejše bi bilo torej reči „stara bolgaro-macedonščina“, ali pa „stara macedonska slovenščina“. Ker pa je to morda preneroden izraz (sicer prim. v „Handb.“ str. VI: „mittelbulgarisch-kirchenslavisch“), in ker z druge strani igra v zgodovini, razvitku in propadu in vplivih imenovanega jezika veliko vlogo funkcija, ki jo je imel cerkven jezik, zato se mi zdi, da bo obveljal naziv „stara cerkvena slovanščina“. To je nekdanje macedonsko narečje, dvignjeno do časti literaturnega jezika, ki pa je takoj že v Moraviji in Panoniji dobil svoje okrase, in ki se je po deželah in dobah vedno bolj in bolj oddaljeval od svojega prvotnega tipa, ki ga torej nikakor ne gre identificirati s kako staro bolgarščino. — Na str. XII—XIV. so navedeni historični viri in njih izdaje. Izpuščene so novejše ruske izdaje tako imenovanih panonskih legend o sv. Cirilu in sv. Metodu (Lavrova), kakor je sploh opaziti, da stopa ruska in tudi druga slovanska strokovna literatura proti nemški, francoski in češki nekaj nezasluženo v ozadje. Iz panonske legende o sv. Cirilu se še pozneje (na str. XXIII) navede mesto, ki ga je sintaktično le tedaj dobro umeti, ako se predpolaga grški original, čemur bo pač treba vkljub ugovorom pritrditi. O pristnosti pisma papeža Hadrijana (vita Methodii, cap. 8) se Leskien ne izreče (str. XXIV.). Za njo govori poleg drugega zlasti pasus, da se evangelij beri tudi latinski. Brücknerjevo stališče (Thesen zur Cyrillo-Methodianischen Frage, Archiv für slavische Philologie, XXVIII Bd.), ki so mu italska in panonski legendi „tendenčni spisi“ in dr., Leskien imenuje „radikal-kritisch“ in s tem menda po pravici odklanja. Spisa dr. Ivana Franka ne navaja. Zakaj se pa na prvem mestu kot „zusammenhängende Darstellung“ citira knjiga K. Goetza (Geschichte der Slavenapostel, 1897; prim. mojo oceno v Arch. XX, 124—140), mi ni čisto jasno, ako ni to samo priznanje, da ni drugega. Da vprašanja o virih še niso vsa rešena, je gotovo, in v sledečem odstavku, življenjepisu sv. Cirila in Metoda in opisu njih dela (str. XV do XXV) se tudi opozarja na razne historične težkoče. Najmanjšo preglavico lahko delajo še nasprotja med papeževimi enuncijacijami, ki jih Leskien, kakor pravi, tudi samo prosto konstatira (str. XXV). Apostola sta mu bila Grka, ki pa sta, kakor je razvideti iz spisa Joanna Cameniate (De exidio Thessalonicae), mogla že od otročjih let znati slovanski (str. XVI). Fonetična čudovita popolnost in dovršenost Konstatinovega-Cirilovega alfabeta navaja Leskiena na misel, da je moral Konstatin že mnogo prej študirati jezik macedonskih in njim sosednih bolgarskih Slovanov, nego to pripovedujejo legende. Morda je imel že pred pozivom na Moravsko namero, razširiti krščanstvo med balkanskimi Slovani (str. XXI). — Na str. XXVII—XL se razpravlja podrobno o pismenih — glagolskih in cirilskih in podava analizo celega pismenega sistema. Kako vse drugače se dandanes lahko formulirajo dokazi za večjo starost glagolice nasproti cirilici, nego je to mogel storiti svoj čas Miklošič v Ersch-Gruberjevi enciklopediji. Glavni dokazi so: 1. Kijevski listki, 2. hrvaško-glagolska literatura in 3. relativna večja starost glagolskih tekstov glede oblik in izrazov (gl. str. XXXVIII sl.). Da je tako imenovano elbasansko pismo novogrško preteklih stoletij (str. XXXIII—IV) in nima nič opraviti z glagolico, kakor je mislil Geitler, se lahko razvidi iz „Anzeigerja“ dunajske akademije znanosti (1901, Nr. 9), kjer je poročilo o potovanju dr. Pekmeza v Albanijo in zgodovina tega pisma ter so pridejane tudi tabele, ki to evidentno izpričujejo, na kar je dr. Pekmeza opozoril podpisani. — Str. XL—XLIII. poročajo o stari cerkvenoslovanski literaturi. O razpredelitvi del najstarejše dobe bi se dale dandanes morda še točnejše domneve izreči. Psalter

(Valjavčeva razprava se ne omenja), parimejnik, mali proroki (Leskien jih ne omenja, tudi ne razprav Jevśejeva), euchologij in še kaj drugega po stilu prevoda niso čisto to, kar sta evangelij in apostol. Tudi eksarh Joannes (okrog 900) pripisuje Konstantinu le zadnje. Za paterik je dragocene pokaze najti v hrvaško-glagolski literaturi, tako kakor za parimejnik (prim. podpisanega razpravo „О слѣдахъ древне-славянскаго паримейника въ хорватско глаголской литературѣ“ Moskva 1902). Seveda je pripoznati, da je želeti še nadaljnih podrobnih monografij o posameznih delih in njih razmerju z drugimi. — Na str. XLIII—VI. se naštevajo spomeniki, ki tvorijo znani tako imenovani kanon starocerkvenoslovanskih spomenikov (njih glavni znak je pravilna poraba nazalov ą in ę). K njim po pravici prišteva Leskien tudi Kijevske listke, čeprav imajo mesto bolg. št — žd češko-slov. c — z, šč. Ponatisnjen je tudi najstarejši datirani dokument — cirilski nadpis iz Macedonije iz l. 993. Drugih manjših spomenikov ne omenja, (o njih glej Vondrák l. c. 13, 15.) — Na str. XLVI. do VII. razlaga Leskien razlike med spomeniki (glavna točka vporaba ъ, ь), a na str. XLII—L. govori o poznejših dobah in recenzijah cerkvenoslovanskih spomenikov — srednjebolgarskih, srbo-hrvaških in ruskih (glavni znak zamestitev starih nazalov ą in ę in dr.). Vondrák l. c. imenuje na prvem mestu še češko-slovaško redakcijo, kateri prišteva kijevske listke in praške odlomke. Poslednjih Leskien nima, o prvih gl. gori. Pri hrvaško-glagolski redakciji ni omenjenih izdaj zaslužne akademije na otoku Krku, samo Berčić dandanes že več ne zadošča. V tej zvezi ali že prej pri razpravljanju o spomenikih ali stari cerkvenoslovanski literaturi bi bilo želeti, da se doda tudi kaka pripomnja o brižinskih spomenikih in njih stikih s starocerkvenoslovanskimi teksti. Na str. XI. pravi sicer Leskien, da segajo v IX. stol. (na str. XXV, da so iz X. stol.), ali drugega ni. Rusko Ostromirovo evangelije (1056—7), ki je služilo za podlago prvi izdaji „Handbucha“ l. 1871., se zdaj v slovnici le na nekih mestih omenja. Ta omejitev je radi jasnosti in določnosti dela opravičena, ni pa povšeči ruskim filologom. Veliko delo, ki bi izčrpalo in obsegalo vso cerkveno-slovansko literaturo — vsaj starejših dob — in podalo še sintakso staro cerkveno-slovavskega jezika, ni bila naloga Leskienova, pričakovati ga je še le od bodočnosti; pot pa mu bo prekrčila najbrže enciklopedija slovanske filologije. — Na koncu uvoda so navedeni najvažnejši pripomočki k študiju stare cerkvene slovanščine.

(Konec prih.)

Dr. Rajko Nachtigall.

Mićun M. Pavićević: Brdjanke. Gorske ruže. Crnogorcu. Cetinje.

Sedemindvajsetletni pesnik, tajnik v črnogorskem notranjem ministrstvu, je objavil v zadnjih treh letih navedene zbirke. Njegovi stihi ovajajo več dobre volje in resnega stremljenja nego posrečenih umotvorov. Sempatja zazveni krepak zvok, ki obrne pozornost nase n. pr. „A njegovo svagda tmurno lice — Rekao bi dva plamena ližu...“ v „Crnogorcu“, eni najboljših pesmi, prevedeni tudi na francoščino. Prečesto je plehek in medel, zlasti kadar peva o splošnih idejah — liberté, égalité, fraternité —, ali če nam trosi kakor srebrokodri izkušenec didaktična „Zrnca“. Mnogo verzov vzdihuje po boljši fakturi, prosi za trohico barvitosti in tone v vsakdanjost. Zapadnjaku se je težko ogreti za „krvave suze“, cele potoke „krvce“, za patetično retoriko. Če bi avtor strožje izbiral, bi utegnil podati kaj bolj uspelega.

A. Debeljak.

Slovstveni zapiski.

† **Dr. Josip Vošnjak.** Dne 21. oktobra ob deveti uri zvečer je na Visolah pri Slovenski Bistrici v starosti 77. let umrl dr. Jos. Vošnjak. „Ob grobu velikega idealista, ki je veroval v svoj narod, v njega bodočnost z vso silo svoje plemenite duše", nam prihajajo v spomin oni časi pred pol stoletjem, ko je Vošnjak z mladeniškim ognjem na taborih zahteval enakopravnost, budil narodno zavest, navduševal za zjedinjeno Slovenijo. Dolgo vrsto let je deloval za svoj narod neumorno in nesebično kot agitator, organizator, kot državni in deželni poslanec; za gospodarsko osamosvojitev narodovo je skrbel s snovanjem prvih slovenskih posojilnic, bil je med ustanovniki „Slovenskega Naroda", „Narodne tiskarne", „Slovenske Matice", „Pisateljskega društva", „Družbe sv. Cirila in Metoda" in raznih drugih narodnih korporacij. — Deloval je vsestransko tudi kot pisatelj na političnem, narodno-gospodarskem, poljudno-znanstvenem in leposlovnem polju. Nebroj političnih in gospodarskih člankov je napisal za „Slov. Narod", posebno za časa uredništva Jos. Jurčiča, s katerim so ga družile tesne prijateljske vezi; bil pa je zvest sotrudnik tudi raznim drugim slovenskim časnikom. V dobi slovenskih taborov je izdal dve zanimivi brošuri: „Slovenci, kaj čemo?" (1869) in „Slovenski tabori" (1870). Za Mohorjevo družbo je pisal gospodarske članke in pripovesti za prosto ljudstvo. Iz bogatih lastnih izkušenj je sestavil slovenskim vinorejcem „Umno kletarstvo" (1873). V Letopisih Matice Slovenske je poročal „O agrarnem vprašanju" (1884), očrtal „Socijalni problem in kmetski stan" (1885) ter objavil poljudno-znanstveno razpravo „Kaj človeštvo prideluje in uživa" (1887, 1888). — Dr. Jos. Vošnjak je bil tudi „Ljubljanskemu Zvonu" marljiv sotrudnik, posebno, ko je bil primarij v Ljubljani. V njem je priobčil sledeče važnejše članke: „O prikaznih in duhovih" (1882), „Na Silvestrov večer 1883. leta" (1884), „Odlomki iz človeške tragikomedije" (1885), „O vinu" (1887), „Dolgost človeškega življenja" (1889), „Spomini o Jožefu Jurčiču" (1888—1890), „K zgodovini Wolfovega slovensko - nemškega slovarja (1893). — V romanu „Pobratimi" (1889) je opisal svoje politično delovanje, in z uspehom se je poskušal tudi na dramatskem polju: „Lepa Vida", „Doktor Dragan", „Svoji k svojim" i. dr. — Ko se mu je približala jesen življenja, nam je pokazal v obširnih „Spominih" še enkrat svoje delovanje, in ta knjiga ostane dragocen vir za poznavanje njegove dobe in najljepša priča plemenitega rodoljubja. — Lahka mu zemljica domača! *Š.*

Pred petdesetimi leti. (Konec.)

S e p t e m b e r. 2. Bil sem na Pregarjah. To je vas na sila visokem hribu. Daleč okrog — do Ljubljane skoraj se vidi. — 4. Šel sim s prijatlam Gerbcam v Cerknico. (Skladatelj Fran Gerbić je bil tedaj višji učitelj in orgljavec v Trnovem poleg Ilirske Bistrice.) Ogledal jezero. Soznanil sem se z g. Likarjem, vrlim Slovencom (prim. Bilčev spis v „Slov. Glasniku" 1862: „Tri dni v Cerknici". Andrej Likar, rodom Idrijčan, je bil tedaj za kapelana v Cerknici; o njegovem slovstvovanju gl. Marnov Jezičnik XVII, 62—66). — 7. Šel sem v Ljubljano assistirat. — 10. Poslal sem zahvalnico g. doktor Tomanu; pisal sem mu tudi. — 13. Pisal sem g.

dor. Bleiweisu (dopis „Iz notranjske Bistrice xyz; vsebina: zahvalnica poslana dne 10. sept. od prebivavcev Notranjsko-bistriškega okraja drju. Tomanu. „Novice“ 18. sept. 1861 št. 38.) — 15. Pridigoval sim v Harijah. — 20. Šel sim z g. Marnam na Prem. — 22. Pridigoval sim na Premu. — 28. Bil sem z P. Ljudevitam v Jablanci.

Oktober. 1. Prišel sim v Ljubljano. — 7. Šola in klavzura se je začela. — 9. Šmerling odgovoril na Tomanovo vprašanje, da je škof nasvetoval in tudi pravice, da naš jezik je neolikan!!! („Novice“ dne 9. okt. 1861 št. 41. pišoče o žalostnem in za nas Slovence bridkem odgovoru ministra Šmerlinga diskretno omenjajo: „On (Š.) nam je namreč odkritosrčno povedal, da ne govori iz sebe, ampak tako, kakor je o naših zadevah poučen.“) — 12. Pisal sem g. Gerbcu. — 15. Knezoškof govoril v seminišču zoper slovenščino! — 18. Slabo mi je prišlo v šoli pri g. Vončinatu (tedanjem profesorju cerkvene zgodovine v 3. letniku). — 26. Dobil sem Tomanov odgovor. — 27. Pisal sem g. dor. Bleiveisu in mu Tomanovo pismo poslal (objavile so ga „Novice“ dne 6. nov. 1861 št. 45. v dopisu „Iz Notranjske Bistrice“ z dopisnikovima začetnicama J. B. Tomanovo pismo je bilo napisano v Radovljici dne 19. okt. 1861). — 31. Bil sem pri g. dor. Bleiveisu.

November. Dobil sem pismo od gg. Veisa in Ferenčića, zagrebških bogoslovcev (poslednji je prestopil v zagrebško višjo biskupijo; ljubljanski Catalogus cleri za 1862 ga ne navaja). — 12. Dobil pismo in pesmi od g. Gerbca. — 14. Pisal sem g. Janežiču in mu poslal 2 pesmici „Na grobu in pa domovju“ („Na grobu je prinesel „Slov. Glasnik“ v svoji zadnji številki leta 1861., „Domovju“ — dve pesmi — pa v 2. štev. leta 1862., poslednji s psevdonimom: Bistričan). — G. Prof. Macun je iz Ljubljane v Zagreb prestavljen. — 18. Dobil sem list od g. Janežiča. — 21. Pisal sem g. Gerbcu, Oblaku in pa staremu Ličanu (85letnega Matija Ličana, ki ni nikoli v šolo hodil, pa slovensko slovstvo bolj pozna ko marsikak osmošolec, je Bilc lepo opisal v članku „Tri dni v Cerknici“); poslal sem pesme g. Gerbcu. — 24. Z „besedo“ se je tukajšnja čitalnica odprla. — 30. G. Prof. Macun je bil pri meni.

December. 13. Pisal sem g. Ant. Janežiču in poslal sem mu spis „tri dni v Cerk.“. — 16. Dobil sem pismo od g. Janežiča. — 20. Pisal sem g. Janežiču. — 21. Pisal mi je g. Fr. Gerbec. — 24. Šel sem domu. Pisal mi je g. Janežič. Dobro se mi je godilo. — (Na poslednji strani Bilčevih beležek je pod zaglavjem „December“ pripomnil:) V nekoliko dneh so se v Ljubljani čudne nesreče in hudodelstva dogodila. 3 Ljudje so se vtopili, 2 po nesreči, 1 prostovoljno; enega človeka so na dolenski cesti brez glave umorjenega dobili, enga pa na mahu razbitega, 1 žensko je v drevoredu železnica povozila. 12. Dec. so pa dva laška morivca obesili. — 15. Dobil sem zabavnika (!) „Nanos“. — 15. Patrijarh Rajačić je umerl. — 19. Storili so gim. učenci g. prof. Macunu baklado. — Pisal sem 52, dobil pa 62 pisem.

Iz navedenih dnevnih črtic odseva vztrajno stremljenje mladega bogoslovca iskreno želečega koristiti svojemu narodu. Iz njih se hkratu čuti odmev, ki ga je našlo izza državnega preporoda probujajoče se slovenstvo v ljubljanskem semeniškem zatišju, kjer je kipelo ob mnogih odličnih zvezah najčistejše rodoljubje, dasi je prihajal z najvišjega pastirskega mesta dih, ki ni bil prijazen slovenščini.

I. Poboljšar.

Anton Debeljak:

V vlaku.

Bratje, v jeseni se selimo, blodni žrjavi;
vlak gre ko strel po planjavi tej plodni, rjavi.
Dekle, med naju razdalja rastoča sedaj
je začrtala dolg pomišljaj.

Vlak še huje sopiha, sopiha,
želja po tebi je zmeraj bolj tiha,
veča se sinjih daljin pomišljaj . . .

Večer pri deklici.

Smeh naj obkroži ti ustnice sočne,
rese položi čez svilne oči,
praviti hočem ti bajke iztočne,
bajke iz tisoč in ene noči:

V deželi deveti živel pred tristo je leti
Dan — čistokrven, bogat aristokrat.
Za igračko imel Poltemo postopačko
in slednji večer je šel k nji vasovat.

Dobila sta hčerko Noč, Etijopko črno:
nosila je jopko modro in goste lase.
Bogati darovi očetni, vsi zlati,
dragulji, demanti ji teme krase . . .

Še bi ti pravil o Ljubici zvesti,
pa preveč smejita se gubici z lic —
Ustna na ustni živita povesti
slajše od tisoč iztočnih pravljic.

Fran Albrecht:

Večerni sonet.

V srebrnozlat so dih gore odete,
skoz mrak prosojni njih vrhovi tle,
kot rože na vrtovih krvave,
ko legla je bolest na rosne cvete.
Zablodilo je solnce nekam proč . . .
O, morda je umrlo kje v daljavi,
tam v svoji zarji in poslednji slavi
žrtvuje svetu čar svoj, svojo moč.
I mi gremo, blodeči v sivo dalj,
kot solnce tuja pota pod zvezdami,
dokler da nam ne zruši pod nogami
usoda stroga solnčnih, jasnih tal . . .

Gore pa v mir uklenjene stoje,
molče, v bolesti večni krvave . . .

Moj božični konfiteor.

Tam daleč doli za črno nočjo
v domovini moji zvonovi pojo
nocoj tako sanjavo, srebrno —
in jaz se gubim sredi neskončnih cest,
v očeh se odbija tujine prelest,
a v duši je črno, vse črno . . .

O, naj se razgalim nocoj pred teboj,
da noč, ki leži med nama nocoj
bo jasna, odkrita, prozorna:
da oči mi pozdravijo čar tvojih gor,
da duša napije se jutranjih zor —
ta duša mladostno uporna! . . .

In vera tradicij se duše drži,
kot kri, ki skoz njo, preko nje valovi,
kot v kremen uklesana črka. —
Nocoj, domovina, pred tabo stoji
popotnik — in slepe so njega očí . . .
Na tvoja vrata zdaj trka.

Hči grofa Blagaja.

Roman.

Spisal **Rado Murnik.**

14.

Učeni vitez Ahac Doljanski je stal široko razkoračen nasredi borišča, se odkašljal in bral z velevažnim obrazom pravila konjiške igre po starem francoskem običaju:

„Vitezi prično turnir s sulicami in ga nadaljujejo z meči. Tope sulice in meči morajo biti enako dolgi in enako močni. Prostor in ugodna svetloba bodita razdeljena nepristransko. Nihče ne sme suniti ali udariti nasprotnika drugam, kakor med štiri ude, to je na prsi ali na glavo. Nihče ne sme zadeti nasprotnikovega konja. Kdor zlomi največ sulic in premaga največ vitezov, dobi za častno nagrado konja in oklep najimenitnejšega izmed premaganih nasprotnikov. Za bojne igre ne sme noben gledalec na borišče in nihče ne sme pomagati nobenemu borilcu ne z nasvetom, ne z dejanjem.“

Beroč je težko sopel, deloma zaradi zagatne soparice, deloma zaradi tesnega oklepa, največ pa zaradi preobilega obeda. Oddal je pergamenov zvitek dolgokrakemu in dolgočasnemu oprodi Joštu Davoliču, se priklonil gospodi in odšel v levi šator ob leseni ograji, okrašeni s preprogami, cvetnimi kitami in zastavicami.

Nad gradom so se krdeloma kopičili deževiti oblaki; gnani od močne sape so se spajali v gosto modrikastočrno zagrinjalo. Zdaj je zapihal buren severnjak, zdaj gorak zapadnjak. Za turnir pripravljeni vitezi so se potili v težkih oklepih. Tudi v senci je bilo jako vroče; dame so si hladile obraz in vrat s pahljačami. Zrak je bil dušljiv in povsodi je dišalo po svežem lesu odrov in ograj. V daljavi je bobnelo zamolklo. Nad dvoriščem so se nemirno izpreletavali golobje.

Pri desnem šatoru so viseli na lesenih kolih pisani trioglati ščiti izzivalcev. Tudi Ahac, navdušen od malvazije, je bil ukazal svojemu oprodi, naj obesi njegov ščit z zlatokljunim krokarjem na drog. Dotaknil se ga je mladi baron Lovro Lenkovič s sulico in tako pozval viteza Doljanskega na boj.

Ko so bojni sodniki pregledali oklepe in orožje, sta zatrobila dva trobarja. Iz obeh nasprotnih šatorov je z odprtimi naličniki prijahalo po troje vitezov, oboroženih s kopji in meči. Živahno so v pišu vihrale raznobarvne perjanice na svetlih čeladah in preveze ob pasih; gizdavo so stopali konji, z ostrim železnim rogom na čelu, ogrnjeni z dolgimi usnjatimi odejami, iz katerih so bile videti le oči, ušesa, nozdrvi in rep. Za vsakim vitezom je jezdil oproda z njegovim ščitom. Nasredi borišča so se bojevniki ustavili, obrnili konje in nagnili sulice pred srednjim odrom, koder je visel Blagajev rdeči in beli grb s kronanim medvedom in kronanim zlatim levom. Nato so se vrnili k šatoroma, si zopet jahali naproti, se pozdravili in iznova krenili na prvotno mesto.

Zatrobil je rog. Vitezi so spustili naličnike preko obraza, oprode so jim podali ščite.

Hrabri vitez Ahac se že dolgo ni bil bojeval na nobenem turnirju. V kratkem času pred navalom ga je mučil cel roj skrajno neprijetnih misli:

„Ta vražji baron Lenkovič je močan ko medved, uren ko veverica in siten ko muha. Ako me prekucne s konja, se utegnem ubiti na licu mesta, ali si pa zlomim rebro, ali si izpahnem roko ali nogo. Mari bi bil ubogal sestro Milo in ostal lepo na odru in gledal, kdo bo bolj neroden in kdo dobi več bunk. Zmotil me je sam nečisti duh častilakomnosti, da onegavim tako lahkomiselno v nevarnost! Najrajši bi se umaknil tja gori na zadnjo klop, pa bi se mi preveč smejali, zlasti hinavski Frauensteiner bi se mi režal prav široko!“

Drugič se je oglasil rog: vitezi so naperili sulice za napad. Hrabremu vitezu Ahacu je prihajalo zelo tesno okoli srca.

„Sveti Ahac,“ je molil pobožno, „preljubi moj patron, lepo te prosim, pomagaj mi v nevarnem boju, če me imaš kaj rad, in oslabi sovražnika s hromoto in slepoto! Vrag vzemi francoskega viteza in barona Godefroya de Preuilly, ki si je izmislil te neumne turnirje! Vroče je kakor o pasjih dneh. O da bi sedel že pri večerji . . .“

Tretjič je zatrobil rog; vitezi so izpodbodli konje in v divjem diru dirjali proti nasprotnikom.

Le hrabri vitez Ahac ni prav nič podražil svojega konja z ostrogami. Toda njegov Žoltko, baje pravi potomec najboljše izmed petero slavnih kobil kralja Salomona, je bil jako častihlepen in ni hotel zaostati za drugimi; kar najhitreje je nesel svojega gospoda naravnost proti baronu Lenkoviču. Vitez Ahac se je vdal v svojo

usodo, stisnil kolena na vso moč ob sedlo in meril s svojim kopjem med štiri žeblje baronovega ščita. Gledalci so radovedno iztezali vratove. Grofinjo Milo je hudo skrbelo za brata.

Na sredi bojevališča sta trčili bojeviti trojici z veliko silo druga ob drugo. Močno so zabobneli ščiti, sulice so se ob njih lomile in cepile v trske. Dva jezdeca sta padla v pesek. Hlapci so naglo ujeli ubegla konja in oprode so pomagali nekoliko pobitima gospodoma v šator. Žoltko je počenil vsled silnega sunka na zadnje noge. Toda vitez Ahac se je srečno obdržal na njem in spravil konja zopet pokoncu.

Ostali so le še štirje borilci. Oddali so zlomljena kopja oprodam in izdrli meče. Hrabri vitez Ahac se je jako začudil, ko je opazil, da se mu trese junaška desnica. Baron Lovro Lenkovič pa je jel nemudoma obdelavati njegovo čelado s čudovito marljivostjo in gorečnostjo. Debeli Doljanski se je umikal previdno, vendar je zamahnil včasi tudi on proti sovražniku. Vedno huje ga je napadal mlajši junak in mu kmalu odsekal vse tri ponosne perjanice.

„Ne zna slabo bobnati po mojem šlemu!“ si je mislil vitez Ahac. „Ali se mu mudi! Oh, da se mu le ljubi! Imenitna je moja čelada, in hvala Bogu, da meči niso nabrušeni, sicer bi bil jutri moj pogreb. O kako je siten! Zdi se mi, da mi že pešajo moje moči. Moj patron mi menda ni verjel, kar sem mu obetal. Vkratkem bo polom in finis finalis!“

Napol omamljen od močnih udarov je čutil, da mu šumi po glavi in da mu omaguje desnica. Že je hotel odpreti vizir in se vdati z običajnim vprašanjem: „Kdo me je premagal?“ Nenadoma pa so zapele vse trobente in vsi rogovi ter oznanili konec turnirja.

Vitez Ahac sa je oddahnil prav globoko in se hitro zahvalil svojemu ljubemu patronu. Naglo je odprl svoj naličnik in osuplo pogledal, kaj je.

Paže Otokar je bil preplezal ograjo in zašepetal nekaj grofu Majnardu.

„Ni mogoče!“ je kriknil mladi Blagaj in skočil pokonci.

„Majnard, kaj pa je?“ je vprašala grofinja Mila preplašena in vstala.

„Nisi ga razumel, Otokar!“ je velel grof Majnard. „Naj pride Miko sam!“

„Kaj pa je za Boga milega, Majnard?“ je hitela Mila vsa razburjena in prijela soproga za roko.

„Pomiri se, ljuba moja, počakaj!“

Prisopihal je Miko, seljak z Vinice, in povedal grofu, kaj se je zgodilo v gozdiču blizu gradu.

„Ali se ti blede?“ mu je viknil grof Majnard.

Miko je nagnil glavo in lovil sapo.

„Alijana!“ je obupno kriknila grofinja in omahnila na sedež.

„Miko, kdo se je predrznil . . .?“

„Ne vem. Nihče ni videl nobene žive duše.“

„Cigani!“ se je oglasil vitez Ahac, ki se je bil požuril pod oder. „Majnard, nihče drugi, nego cigani!“

„Saj so šli dopoldne čez Kolpo.“

„Menda ne vsi. Nekateri so ostali, da se maščujejo za kazen na dvorišču.“

Grofu se je pretvarjal obraz od silovite jeze. Jako vzboklo čelo se mu je nagubalo, grozljivo so se mu svetile široma otvorjene oči in podrhtavale so mu ustne.

„Da sem dovolil Alijani iz gradu!“ je kliknil ves razkačen in se udaril z obema pestema po čelu. „Mila . . .“

Poleg njega je slonela na sedežu grofinja, vsa bleda, kakor umirajoča. Čutila je v prsih strahovito bol, kakor bi se ji bila zasadila ledenomrzla ostrina globoko, globoko v srce. Vse se ji je sukalo pred očmi, gledalci, ograja, borišče, grajska poslopja. Z obema rokama se je držala klopi, da ne bi omahnila. Po ušesih ji je šumelo kakor neizmerno veliko valovje. Grof se je nagnil k njej in jo tolažil.

„Taka vaju gledam rada!“ si je mislila Salda plemenita Frauensteinerjeva in demonske oči so ji žarele ko dva živa ogla. „Osveta! Osveta, kako božanstveno si sladka . . .“ Stisnila je ustnice: bala se je, da ji ne uide izdajalski vzklik strastnega, blaznega veselja. Zdelo se ji je, da ji gori plamen v prsih in ji razliva živ ogenj po vseh žilah.

Grof Majnard se je vzravnal in zaklical: „Gospoda, takoj moram za roparji!“

„Vsi pojdemo z vami!“ so vpili mlajši vitezi.

„He — hlapci! Bakljenoše! Konje! Pse! Baklje!“ je kričal grof in hitel v orožarnico.

„Haha, kako spretno sem zavrtela kolo maščevanja!“ se je veselila Salda natihoma. „Čirikli hoče maščevati sina, grof Blagaj pa hčerko. Haha — maščevala se bom pa najbolj jaz!“

Takoj je bilo vse živo po stopnicah, po konjušnici, v pesjaku in orožarnici.

„Da, dobro je uganil moj svak Ahac!“ se je gneval grof Majnard, dočim mu je oproda pomagal zapenjati luskinasti oklep. „Nobeden drug ni ugrabil Alijane, kakor ona umazana pritepenka, ona odurna ciganka! Osvetiti se hoče ta gnusna svojat meni, meni! Bani, knezi, vojvode in kralji so se bali grofov Blagajev in se poganjali za njih zavezništvo in prijateljstvo! Meni pa drznejo zoprvati taki ušivi berači! Kaznoval jih bom strašno! Strašno! Sredi Vinice ukažem postaviti ostre kole in nanje dam nabosti cigane, vse, do zadnjega! Stotero jim povrnem bojazen in bolečine matere in hčerke. Niti dotakniti se, niti pogledati ne bi smeli mojega otroka! Ali so blazni? Saj jih moram ujeti!“

Strašen je bil v svoji brezmejni togoti. Čutil se je ponižanega, sila ponižanega — pričo gostov, da so se mu predrznili kljubovati siromaški cigani. Nihče se ni upal črhniti nobene tolažilne besedice. Vsi so si nemo in naglo odevali železno in jekleno bojno odelo, oblačili dolge plašče s kapucami in izbirali loke, samostrele, buzdovane in dolge trorezne sulice.

Z drhtajočimi prsti si je zapenjal grof Majnard jekleni podbradnik debelogrebenaste čelade in hitel k soprogi. Ob vsakem koraku so nihala lepa čapljina peresa in ob vsaki kretnji je škripal njegov svetli krasni oklep.

Bleda, objokana mu je prišla grofinja naproti; Genovefa in Salda sta jo vodili pod pazduho.

„Pomiri se, Mila,“ jo je tolažil. „Dobim jih. Kaznim jih. V kratkem ti prinesem Alijano v naročje.“

„Majnard!“ je ihtela grofinja ob njegovih prsih. „Bodi previden! Cigani imajo zastrupljene puščice. Ponudi jim odkupnine! Bojim se, da se prenagliš v jezi. Pomisli, da je Alijana —“

„Nič se ne boj, draga moja!“ je odvrnil grof in jo poljubil. „Bog te obvari!“

„Bog obvari tudi —“ je zajecala Mila; jok ji je ustavil besedo.

Zatrobil je rog. Po tihem dvorišču so odmevali ukazi grofa Majnarda. Tretjino vojnikov je pustil doma. Drugo tretjino je namenil proti Gorjancem. S tretjo tretjino pa jo je nameraval udariti preko Kolpe.

Grmelo je že v bližini; na zidovju so zatrepetavali bledordeči odsevi bliskov. Vetrovi so zamrli, v vzduhu je vladal mir, tišina pred izbruhom hude ure.

Zajahali so konje in hitro odjezdili iz gradu.

Nenadoma se je ízpremenila, omračila vsa pokrajina. Naglo jadrajoči temni oblaki so zakrili nebo tudi tam, kjer je bilo pred kratkim še sinje. Izginila sta svit in senca. Na severu, nad gozdovi je visela ogromna modročrna zavesa; iz nje je švignila strela za strelo.

„Ob znožju Gorjancev je mnogo podzemeljskih votlin,“ je dejal grof Majnard baronu Vidu Gradnikarju, ki je vodil oddelek proti severu.

„Vem,“ je pokimal pegavi baron. „Vse pregledamo.“

„Ne pozabi podzemne jame Jelenice v Valtovaškem gozdu! Pomagaj vam Bog!“

„Pomagaj vam Bog!“

Ločili so se in molče jahali dalje. Iznenada je potegnil silen veter. Jarkoognjen blisk na severozapadu je osvetlil pošastnočrno oblačino in treščilo je strahovito. Konji so se plašili, da so jih iztežka brzdali jezdeci.

Nevihta je zbesnela mahoma povsodi naokoli.

Z neba se je usula voda, da v gosti deževni megli ni bilo videti pet korakov daleč. Od burne sape gnani dež je lil tokoma. Neprenehoma so se užigali bliski s slepilno svetlobo in ozarjali pošastne oblačne gigante in pokrajino, kakor bi gorela zemlja in nebo. Divji veter je tulil ob pečinah, lomil veje in debla in gnal ploho valovoma. Na poplavljenem travniku je plavalo pokošeno seno kakor po jezeru; po poti je drevil hudournik.

Grozno je divjal orkan v gozdiču. Pot je bila posuta z odlomljenimi vejami in listjem. Strahotno je šumelo, pokalo, tulilo in in ječalo po razburjenem zraku, da skoro ni bilo slišati grmenja. Preko pota so ležala izruvana drevesa.

Dospeli so do kraja, koder je ležal otrovani Tiger. Izpustili so pse, priučene zasledovati človeški sled. Psi so vohali mrtvega tovariša, stikali po grmovju in se vedno zopet vračali k Tigru.

„Viharni dež je razpral sled,“ je dejal baron Lenkovič.

„Kar proti Kolpi!“ je velel grof Majnard.

Pot je bila večinoma preplavljena. Konji so brodili vodo in se ponekod ugrezali do sedla. Ob svitu bliskov so zagledali jezdeci premikajočo se ravan reke, ki je kakor kipela od deževnih kapelj. Nekateri so se prekrižali, ko so stopili konji v vodo. Čimdalje tem huje je lilo od črnega oboka; že je bil zrak hladan.

„Le naprej!“ je zaklical grof Majnard, ki je jahal prvi.

Na slabi poti med hrvaškimi gozdi se mu je zazdelo, da se nekaj premika pred njim. Ustavil je konja. Vihar je nekoliko odnehal.

„Stojte!“ je zapovedal tiho. „Poslušajte!“

Vsi so zadrževali sapo in vlekli na ušesa; slišali so, da nekaj lomi veje in dračje ter udarja presledkoma zamolklo ob tla.

„Cigani!“ je rekel grof Majnard tiho. „Tukaj so, pred nami! Slišite topot konjskih kopit? Pse naprej! Za mano!“

Kar najhitreje so jezdili dalje. Zopet se je strahovito zabliskalo; strela je osvetila okolico z ognjenim svitom.

„Jelen je!“ je zavpil grof Majnard daleč spredaj. „Pse nazaj! He, Bajuk! He —“

Druge besede je pogoltnil orkan, ki je jel iznova divjati na vso moč.

V Popovcih so ustavili upehane mokre konje, ki se je kadila od njih gosta para. Grof je potrkal na priprta vrata koče, kjer so že svetili. Pri durih se je pokazal močan možak.

»Si videl cigane?“

„Videl, gospod milostivi, toda že opoldne.“

„Ali so šli tukaj mimo proti Ogulinu?“

„Proti Ogulinu, da, proti Umolu.“

Hitro so krenili dalje v nevihto.

„Bog nas vari!“ je vzdihnil vitez Ahac, ki je jezdil zadnji in težko dohajal druge. „Ali ubogi svak Majnard blazni ali kaj? Mari naj bi počakal, da se malo razvedri. V takem nalivu ne najdemo ničesar, nocoj že ne. Oblak se je utrgal ali pa še dva in žuga nam vesoljni potop. Pse in baklje, vse smo vzeli zastonj s sabo. Noč je temna kakor camera obscura; naposled se izgubim še jaz in to bi bil prehud finis finalis!“

„Naprej, prijatelji!“ jih je izpodbujal grof Blagaj. „Huda ura zadržuje cigane. Moramo jih dohiteti! Le za mano!“

In hitreje so jahali v divjo grozoto viharne noči.

(Dalje v prihodnjem letniku.)

Josip Premk:

Et resurrexit . . .

Fran Zagozdnik je razprl oči in je gledal nekaj časa topo in brezizrazno v sivkast strop, nato pa je počasi okrenil glavo na desno in je zamižal, kajti v sencih je začutil bolečino, kakor da ga je zbodel nekdo s šilom. Tisti hip so se dotaknili njegovega obraza topli prsti in dvoje mehkih rok mu je počasi zopet okrenilo glavo nazaj. Fran Zagozdnik je čutil blagodejno toploto tistih mehkih rok in celo tako se mu je zdelo, da diše tisti drobni prsti po karbolu; a oči se mu ni ljubilo razpreti, ker mu je legla na trepalnice neka težka utrujenost. A ne samo na trepalnicah, tudi na prsih in na celem telesu mu je slonelo nekaj trudnega in onemoglega, da je dihal s težavo in v dolgih presledkih . . . Prav pod brado je čutil odejo; debela rjuha iz težkega platna, kakršne ni bil vajen, ga je ščegetala po vratu, a okrog gornjega telesa ga je tiščal nekak omot, ki se mu je zdel hladnejši od telesa samega. In prav počasi se mu je izmotala iz neke nejasnosti in tmine prva jasnejša misel: zakaj vse to? Iztegnil je nogo in je zadel ob okroglo železno palico; pa tistikrat se mu je že toliko zdanilo v razumu, da se je spomnil takoj tiste železne postelje, ki jo je imel pri vojakih in je prav tako zadel z nogo ob končnico, če se je preveč iztegnil. Ampak zdaj je leglo na njegove misli zopet nekaj nejasnega. Premišljeval je in mislil prav počasi ter dognal naposled, da se v vojašnici nikakor ne more nahajati. Morda se godi vse le v sanjah? In iztegnil je zopet nogo, pa je zadel kakor prvič ob mrzlo železo. Za hip so obstale njegove misli kakor prikovane, niti droben žarek jasnega pojmovanja ni zažarel v njegovem razumu, samo neka plaha slutnja mu je šepnila, da se je zgodilo ž njim nekaj groznega. In ta slutnja ga je prestrašila tako, da je nevede zopet razprl oči.

Nad njim se je širil strop; rdečkasta luč je bila razlita po njem, a tako motno, kakor da gleda večer v sobo skozi zaveso. Pa na oknih ni bilo zaves, ampak neka dolgočasna senca, ki se je raztezala od bogve kod . . . Fran Zagozdnik je dognal tako, da je najbrže zastražena tista stran hiše z visokim obzidjem. In ko je napol začudeno in napol nezavestno gledal v to žalostno svetlobo, se je pričelo v njegovih mislih počasi svetlikati. Razločneje so vstajali pred njim spomini; a planilo jih je na površje preveč, ena misel je utapljala drugo, in naposled so omahnile zopet vse v neko sivo

meglo, ki se je razvlekla pred njegovimi očmi, da ni razločil ničesar več. Čutil pa je, da sloni njegova glava na nečem, kar puhti kakor vroča žerjavica in tudi v sencih in čelu mu je sililo nekaj narazen, da so mu tekli doli do vratu vroči znojni curki. Počasi je skrčil desnico in razprostrl vseh pet prstov, da odtrga s prsi tisto težo, ki je slonela na njem ... A takrat je začutil na zapestju obeh rok močno koščeno roko in hip nato je nekdo zadrgnil okrog njega vrv, da se ni mogel niti ganiti. Tudi tista mehka roka se je zopet približala in mu rahlo odpela srajco na prsih, nato pa potisnila pod njegovo pazduho neko okroglo stekleno cev.

Fran Zagozdnik je zavzdihnil in je mirno čakal, da mu tista koščena roka, ki je omotala vrv okrog njegovega telesa, porine bodalo naravnost v srce, kajti bil je trdno prepričan, da je obsojen na smrt . . . Zakaj? Čemu? Ta misel se je zasvetila v njegovih vročih možganih tako kratek hip, da je ni niti pojmoval in zato je čakal mirno in udano ... Zdelo se mu je, da jih stoji okrog njega nešteto, tako različni glasovi so mu udarjali v uho, a bodala ni začutil v svojih prsih, le tista mehka roka je zopet posegla pod njegovo pazduho in mu odvzela stekleno cev.

„Enainštirideset stopinj vročine," je dejal nekdo z nežnim, skoro boječim glasom. Nato je Fran Zagozdnik slišal, kako je nekaj zaškrtalo po pločevinasti deski nad njegovo glavo, kakor da piše nekdo z ostro kredo, potem pa so se koraki počasi oddaljili od njegove postelje... In tisti trenotek se je Fran Zagozdnik prestrašil čudno bledega obraza, ki ga je videl skozi zatisnjene trepalnice. Naravnost vanj so gledale plahe sive oči, vse solzne in objokane in tudi obraz je pričel počasi rdeti; motna rožnata luč se je razlila po njem in vsenaokrog, da ga skoro ni mogel več razločiti . . .

Ko je zopet razprl oči, je bledela na stropu medla svetloba. Dolgočasna luč je brlela tam pri vratih, kjer je dremala v širokem stolu starikava usmiljenka; njena bela redovniška peča se je svetila v polmraku kakor velik bel metulj.

Fran Zagozdnik je gledal vanjo z nekim strahom, ki mu od početka ni vedel vzroka, naposled pa se je jasno zavedel, kje se nahaja. Prvi hip se je prestrašil te zavesti; a ko je pogledal okrog sebe in videl ob obeh straneh tja do vrat železne bolniške postelje, se je nekoliko umiril, kakor da mu ta družba ugaja. Toda postelje so bile prazne, samo tam na nasprotni strani je videl na belem vzglavju črnolaso glavo s temno dolgo brado, ki je padala po odeji kakor črna lisa. — Janez Potočnik — je bilo zapisano s šolsko

pravilnimi črkami na deski njegovega sobolnika, in tistikrat se je spomnil tudi Zagozdnik, da je pred kratkim, pred dobro uro morda, pisal nekdo tudi po deski nad njegovim vzglavjem. Vsaj zdelo se mu je tako in tudi tega se je spominjal, da ga je nekdo prevezal z vrvjo, a sedaj se je lahko prosto gibal s celim telesom, dasi je začutil vsak hip prav pod srcem ostro bolečino.

„Zagozdnik, zakaj ne spite?“

Usmiljenka je pristopila k postelji in se mu je nasmehnila z vsem svojim neprijetnim starim obrazom.

Zagozdnik je hotel nekaj odgovoriti, pa ni vedel kaj; nato je pogledal na nasprotno posteljo in je položil desnico po odeji.

Usmiljenka je pristopila čisto k njegovemu vzglavju in je položila desnico na njegovo čelo. Zagozdnik je takoj spoznal tisto mehko drobno roko in se je skoro začudil.

„Kaj mi hočete? Čemu me mučite?“ je izpregovovil in skoro se je prestrašil lastnega glasu; tako hripav in zadirajoč se mu je zdel, kakor da je spregovoril nekdo drugi.

„Ne vznemirjajte se.“

Zagozdnik jo je pogledal proseče in je iztegnil proti njej svojo suho desnico.

„Bodite dobri, pustite me od tod . . .“

Usmiljenka se mu je nasmehnila in položila njegovo desnico počasi zopet po odeji.

„Kam hočete, ali ne čutite, da ste bolni?

Zagozdnik je za hip pomolčal, nato pa jo je pogledal očitajoče.

„Čemu ste me zvezali?“

Usmiljenka se je obrnila proti sosedni postelji, kjer je zašumela odeja, nato pa okrenila glavo proti Zagozdniku in ga gledala nekaj časa molče.

„Ali čutite, da lahko govorite?“ ga je vprašala, in Zagozdnik ji je prikimal.

„Ali naj stopim po izpovednika?“

Zagozdnik se je začudil in se je hotel obrniti proti njej s celim telesom, pa je začutil tik pod srcem, kakor da ga je sunil nekdo z nožem.

„Čemu?“ je vprašal in jo pogledal začudeno.

„Slabi ste . . . za vsak slučaj . . .“ Nato je umolknila, kakor da si ne upa govoriti naprej in je sklonila glavo nizko na prsi. „Molite, da ne padete zopet v izkušnjavo,“ je šepnila in se sklonila bliže k njemu. „Glejte, vi ste še mladi, a že tako . . . tako obupani nad življenjem, da ste se hoteli končati . . .“

Zagozdnik jo je gledal mirno in se je pričel zavedati vsega...

„In kdaj so me prinesli?“ je vprašal skoro boječe.

„Pred tremi dnevi; do zdaj ste bili le redkokdaj pri zavesti.“

Zagozdnik je zamižal, kakor da nekaj premišljuje, nato je vprašal počasi, ne da bi jo pogledal:

„In obiskal me ni nikdo?“

„Vaši prijatelji, dijaki menda. Vi ste pravnik?“

Zagozdnik ji je prikimal in se zagledal v strop; njegove misli pa so se sukale vse le okrog prašanja: ali okrevam? Pravzaprav ni čutil pred smrtjo nikakega strahu, celo nekako smešno se mu je zazdelo, da bi se zopet vrnil med ljudi, ko se je že poslovil od njih, ali vendar je dvomil nad upravičenostjo svojega čina. Toda poleg tega dvoma, ki je podil njegove misli v posmrtno življenje, je vstajal v njem tudi ponos, ki mu je branil, da bi nastopil zopet nekdanjo pot, ki jo je že skoro prekinil in končal... In naposled se je spomnil še nje, ki je imela zanj le preziranje in zasmehovanje. In ne samo ona, vsi tisti visoki upi in cilji, ki jih je sanjal o svoji bodočnosti, so stopili okrog njega kakor dragi zvesti prijatelji, ki so mu osladili marsikako težko uro... in skoro mu je bilo žal za tiste visoke silne misli, ki so črpale svojo moč le v upanju, da si jo nekoč vendar pribori... A zdaj je bilo mrtvo in uničeno vse, in Fran Zagozdnik se je zdel sam sebi tako neznaten in v življenju nepotreben, da se je natihem razsrdil, ker je izgrešila kroglja določeno pot... Ali s tem srdom, ki se je rodil iz najtrpkejših spominov, je vstalo v njegovi duši tudi upanje, da se še zgodi, kar je zaželel. In ta želja je bila kmalu tako silna in vroča, da ni mislil na drugega, ko na svoj bližnji konec... Nenadoma je bil prepričan, da je s svojim življenjem že napravil obračun in te misli je bil vesel, da se je skoro nasmehnil, ko je začutil prav pod srcem oster zbodljaj...

Svetloba v sobi je med tem zbledela in skozi okna je lila zelenkasta jutranja luč.

„Dani se,“ je dejala usmiljenka in mu počasi odgrnila odejo, nato pa mu je odpela srajco in previdno odmotala obvezo, ki jo je imel okrog prsi. Zagozdnik se je hotel skloniti in pogledati rano, pa je omahnil nazaj, ker je začutil v prsih bolečino, da se mu je stemnilo pred očmi.

Ko ga je usmiljenka obvezala s hladnejšo obvezo, je bilo njegovo čelo potno, da je skrbno zmajala z glavo.

„Bodite mirni, danes se odloči“...

Zagozdnik jo je pogledal vprašujoče, ker je ni razumel.

„No, močni ste, še slabši so prestali operacijo . . . In potem ne obupajte več, vse življenje je vendar še pred vami . . . in tudi zaradi Boga . . .“

Fran Zagozdnik je slišal njene besede kakor v polsnu, kajti njegove trepalnice so bile že zatisnjene in po vsem telesu je čutil težko utrujenost. — —

* * *

Ko se je zopet zavedel, je stopil na mračen hodnik in se napotil počasi po pustem in praznem koridoru na bolniški vrt.

V vrhovih visokih kostanjev je šumelo napol suho in velo listje, zakaj tudi zrak je dišal po hladni jeseni, in Zagozdniku se je zazdela ıvsa zemlja čudovito pusta in dolgočasna. Gledal je v sivkasto zidovje tihe bolnišnice in se je zasmejal temu čudnemu nestvoru, pa ni slišal lastnega glasu in tudi pesek ni hreščal pod njegovimi koraki, kakor da se noga ne dotika tal.

Pri vhodu je dremal na klopi rdečeličen vratar, in Zagozdnik je obstal pred njim in ga je potrepal po rami. Toda vratar je dremal dalje, kakor da ni čutil njegove roke, in Fran Zagozdnik je stopil nejevoljno na ulico.

Žalostno in zaspano je viselo nebo nad visokimi hišami; naredko so bile posejane zvezde, in Fran Zagozdnik je srečal celo par ljudi z odprtimi dežniki. In to se mu je zdelo zelo čudno, kajti nanj ni kanila niti ena deževna kaplja. Na vogalu onstran blatne ceste je zagledal dva davna znanca v živahnem razgovoru. Mahala sta z rokami in se pripogibala naprej in nazaj, kakor da se prepirata. Fran Zagozdnik ju je opazoval nekaj časa mirno in tiho, na to se je napotil preko ceste in je stopil naravnost med njiju.

„No, kaj me ne poznata?“ se je začudil, ko se nanj nista niti ozrla.

Starejši, ki je bil bled in očividno jetičen, se je ozrl nekoliko v stran, a Fran Zagozdnik je videl, da oči ni uprl vanj, drugi pa ga je prav tako popolnoma preslišal.

Zagozdnik se je zasmejal njuni globoki zamišljenosti, a njegov smeh ni spremenil najneznatnejše poteze v njunih obrazih. Takrat je prišeł iz stranske ulice še tretji. Fran Zagozdnik je že iz daljave spoznal v koščeni sklonjeni postavi medicinca Kržana, s katerim sta bila najboljša prijatelja.

„Pozdravljen,“ mu je zaklical že od daleč, pa Kržan je gledal modro, skoro zamišljeno, naravnost predse in mu ni odgovoril.

„No, kaj premišljuješ?“ ga je ogovoril Zagozdnik še glasneje, pa tudi sedaj je podal Kržan svojo desnico samo onima dvema, na Zagozdnika se ni niti ozrl.

„Ali sta bila kaj pri njem?“ je vprašal medicinec Kržan in zamišljeno potegnil z dlanjo preko čela.

„Se ne izplača,“ mu je odvrnil mlajši — „je pri popolni nezavesti. Morda premine še nocoj —“

Kržan je skimal in žalostno pogledal v tla. „Škoda, pa še tako mlad, saj jih ima komaj petindvajset. In zaradi ženske, zaradi tiste Mire —“ Nato je zamahnil z roko in skimal. „Malo več pameti sem mu vendarle prisodil.“

Zagozdnik je poslušal z napeto pozornostjo. „Ampak zakaj... in kdo?...“ je povprašal, toda po njem se ni ozrl nikdo, kakor da ne stoji poleg njih. Niti malenkostnega pogleda mu niso darovali, kakor da ga resnično ne vidijo.

„In ona se je baje še smejala,“ je nadaljeval medicinec Kržan. „Menda ji je boter sam hudič!“

Prijatelja sta se zasmejala, le Kržan je ostal resen in mračen.

„Najbrže je meril naravnost v srce,“ je menil mlajši — „pa se je po nesreči zarila kroglja nekoliko prenizko.“

Fran Zagozdnik se je čudil vedno bolj, a prijatelji se niso menili za njegovo začudenje, še ozrli se niso po njem, ko so se razšli, in tako je ostal sredi dolgočasne ulice sam s svojo žalostjo...

Kam? — je pomislil, ko je videl, da se nikdo ne ozre po njem in hodijo mimo njega kakor mimo mrtvega kamena. In zahotelo se mu je kakor še nikoli, da bi se porazgovoril s temi ljudmi, kajti v sebi je čutil silno trpljenje... Kakor ena sama velika solza so bila vsa njegova čuvstva in v tej solzi je bilo vse tako jasno, kakor da mu leže na dlani vse krivice, ki jih je kdaj trpel in zakrivil tudi sam... Rad bi bil odbežal od teh ljudi, ki so nosili v sebi toliko zlobe, a vezalo ga je nanje še toliko vezi, da se je čutil kakor zapredenega v pajčevino. Zdaj, ko ni bilo v njem več nikakega dvoma, ko je bila vsaka njegova misel čistejša od solnčnega žarka, je trpel v svojem velikem spoznanjn ne toliko zaradi sebe, kakor zaradi drugih; kajti utelešena dobrota kakor je bil, bi bil neskončno srečen, ko bi uprl le eden vanj svoje hinavske oči in sprejel njegove čiste misli; a hodili so mimo, in Fran Zagozdnik ni zagledal niti enega, ki bi mu bil enak...

Takrat se je spomnil tistih mladih ljudi, med katerimi je presedel toliko večerov, in še predno je dobro pomislil na vse tisto

mlado navdušenje, na vse težke dvome in misli, je sedel med njimi v zakajeni podstrešni sobi, kjer so se shajali skoro vsak večer.

Pet študentov je sedelo ob dolgi mizi in eden je čital s hripavim glasom historijo o posmrtnem življenju.

„— — ko je izdihnil, je postala vsa soba prostorna in polna neke čudokrasne luči, v kateri je živel on sam. Od vseh strani je lila vanj moč, ki ni poznala utrujenosti in ko je razmahnil z zrakom svoja krila, se mu je zasmejalo tisoč čudes... Hitel je dalje, kakor da mora v enem samem hipu uzreti vso to vesoljno lepoto, ki jo je svobodno meril s svojim drznim poletom. Obstal je nad zlatožitnim poljem in ga grel v solnčnih žarkih sam ves vroč in zroč v istem hipu v vesoljno vsemirje . . . Smejal se je v gromu in je z bliskom udaril v zemljo in v vzdihu umirajočega je zaslutil sebe samega... Ali tisti vzdihi so se godili v sanjah, tam nekje v kraju, kjer je oklepala njegov duh ozka ječa. In v tisti ječi se je dogodilo toliko nerazumljivega, majhnega in neznatnega, kakor da ni vladala v njej moč silnega duha . . . Ali ni nekdaj sanjal o nečem, kar ga je rodilo in ga ne bo nikoli uničilo? In sredi teh velikih sanj je dvomil in ni imel toliko moči in odločnosti, da bi razrušil tisto ozko ječo in oprostil svoj duh, da se navžije svobode, ki mu je bila odvzeta in se povrne v kraljestvo lepote, ki je v ječi ni poznal... In koliko nizkega je bilo v tistih suženjskih sanjah! Lupina je ukazovala in jedro se je moralo pokoriti in trpeti bolečine, ki so mogoče samo v tistem predživljenju. Zdaj, ko je odpadla lupina, je vzklilo jedro po svoji volji in moč, ki je bila zatrta v njem, se smeje in ne razume tistih mej, ki jih nekdaj ni mogla prekoračiti. Včasi je pač siknil plamen čez odmerjeni rob tistega smešnega nestvora, ki se je ustvaril, da le za kratek hip priklene nase božansko moč, ki ji ni začetka ne konca in najde svaj pravi dom v prvem hipu navideznega konca . . . a vsakikrat, kadar se mu je zahotelo iz ozke celice, je nudilo telo vse najslajše prevare, da ga priklene nase tembolj . . . Ali naposled je vendar padlo blato od božanstva in v najvišji zvezdi se je čudil majhni iskri, ki jo je spoznal za kraj svojega trpljenja . . .“

Najmlajši med njimi, ki pa je imel že tudi okrog petindvajset let, je segel po kozarcu in izpil na dušek. Nato se je nasmehnil in je skimal. „Ne verujem“ . . .

Drugi so skomignili z rameni in so se zamislili.

Fran Zagozdnik pa jih je motril molče in je mislil čudne misli. Ti bledi, suhi obrazi so bili sicer prav isti, ki jih je gledal

toliko večerov, a njihove besede so bile laž in laž je bilo marsikaj, kar so mnogokrat tako sveto trdili . . . Zagozdnik se je čudil, da ne spoznajo svojega greha in je spregovoril glasno in proseče, zakaj zaradi njih je trpel tudi on sam. Toda študentje so segli po kozarcih in videlo se je, da Zagozdnika ne vidijo in ne slišijo.

„Mogoče pa je vendar," je pomislil eden — „in če je res, rad umrjem še nocoj!"

„Beži, no," ga je zavrnil sosed — „to pa bi bila vendar prevelika izguba, da bi odšla tako nenadoma kar dva."

„Kdo pa še?" je povprašal Zagozdnik, pa študenti so molčali in vseh oči so postale žalostne in zamišljene . . .

„In še tako mlad" . . .

„Kaj mladost," se je trpko nasmehnil najmlajši — „zaradi mladosti vem, da mu ni žal, če živi njegov duh življenje, v katero ni veroval" . . .

„Tudi jaz ne verujem," je priznal drugi. „Menda ni na svetu tako hudobnega človeka, da bi ga kaznovala narava z dvojnim življenjem, oziroma, da bi mu ne naklonila večne smrti. Tistole, kar si pravkar bral" — se je obrnil proti svojemu sosedu — „bi bila vsaj zame huda kazen . . . Ne verujem!"

„Škoda, da nam ne more razodeti in povedati resnice," je zopet pomislil najmlajši, in v njegovem obrazu je bila tako odkritosrčna žalost, da je občutil Zagozdnik ob prvi besedi vse njegovo veliko hrepenenje . . .

„Ampak kdo?" jih je vprašal, pa študentje so gledali zamišljeno predse, kakor da je spregovoril njegove besede veter, ki je stresal slabo priprto okno ali plamenček, ki se je majal v luči in zdajpazdaj puhnil proti stropu oblaček rjavkastega dima.

„Pa da bi bila vzrok samo tista ženska," je zamrmral komaj slišno najstarejši, ki je sedel prav poleg Zagozdnika samega — „skoro ni verjetno. Morda ga je gnala v smrt več radovednost, zakaj je bil poklican v življenje, ki je imelo zanj le žalost in trpljenje; saj veste, da je on največkrat dvomil o večni in resnični smrti. Vse tisto, kar govorijo zaradi Mire, se mi zdi bolj v olepšavo, glavni vzrok pa nosimo tudi mi v svojih dušah" . . .

„Zato je bolje, da ne verujemo," je rekel najmlajši — „in molimo v smrti konec vseh koncev!"

Fran Zagozdnik se je dvignil razburjeno in je spregovoril z zapovedujočim glasom: „Ampak kdaj ste dobili med se meni tako enakega. In zaradi Mire pravite . . . Kaj? Kdo?" . . .

Vsi so prikimali in zamrmrali:

„Res, bolje, da ne verujemo!“

Na Zagozdnikove besede ni odgovoril nihče, še ozrli se niso po njem, dasi se je zdelo njemu samemu, da se stresa vsa soba od njegovega glasu.

Pa tistikrat je živel že ves v spominu dogodka, ki se je dogodil nekoč v neki čudni preteklosti, v sanjah morda, toda prav na mestu, kjer je stal tisti trenotek Fran Zagozdnik.

Blatna kolovozna pot se je vila ob Ljubljanici, ki je tekla leno in brez šuma svetlikajoča se v mesečini kakor motno olje. Na nebu ni bilo več tistih zaspanih oblakov, od vzhoda do zapada je bilo posejano z drobnimi zvezdami, in tam zadaj visoko nad mestom se je kopal mesec v ribniku rumene mesečine.

Fran Zagozdnik je gledal na reko in se je spomnil tistih težkih sanj, ko je stal prav na tistem mestu in se poslavljal od vsega... Toda samo za kratek hip, potem ni mislil na ničesar več in je nastavil samokres ravno na srce . . . In bogve kako, da ni sprožil, ko ni imel ničesar več iskati na svetu, ampak zasanjal tiste težke ure tam v bolnišnici. In vendar so ga našle tudi tam tiste velike sive oči, ki so gledale vanj vse solzne in objokane, kakor da jim je žal vseh tistih prezirljivih pogledov, s katerimi so kdaj bičale njegovo vdano dušo . . .

Fran Zagozdnik je vztrepetal v neki opojni slasti čudolepih čuvstev, ki pa niso poznali nikake bolečine niti strahu, dasi je prihitel z bliskovito naglico naravnost v tisto sobo, kamor se je napotil nekdaj že tolikrat, a vedno plašno obstal pred vežnimi vrati.

Na širokem divanu je sedela gospodična Mira v svetli domači obleki in se igrala s tolsto desnico plešastega gospoda, ki je imel prepasan trebuh z debelo zlato verižico, in ga je motril Fran Zagozdnik nekaj časa, kakor da ne more najti v spominu njegovega obraza. Ampak spoznal je kmalu gospoda Blatnika, ki je veljal po vsem mestu za bogatega vdovca in se ni prav nič začudil. Le to mu ni ugajalo, da se Mira ni po njem niti ozrla, dasi je videl nekdaj celo v bolnišnici njene oči tako žalostne in objokane, kakor da nosi v srcu samo kesanje . . . Stopil je prav k njej in njen obraz se mu je zdel popolnoma sličen obrazu gospoda Blatnika, tudi roka je bila taka in ničesar ni bilo na njej, kar bi navdalo Frana Zagozdnika s hrepenenjem, ki ga je čutil do nje v času tistih davnih sanj . . . Takrat si je hotel pognati zaradi nje kroglo naravnost v srce; a zdaj je čutil, da se je godilo vse le v nekaki blaznosti v

času, ko še ni čutil v sebi blagodejnega miru, kakor tisti hip, ko se mu je zazdelo tako nerazumljivo in smešno, da se sklanja gospod Blatnik k njej in jo poljubuje v lice, ko reži za njeno belo poltjo vendar prav tako gnusna lobanja, od kakršne se je ravno pred tremi dnevi obrnil na pokopališču s studom in gnevom. A nekaj je bilo vendar v njej, kar je navdajalo tudi Frana Zagozdnika s čuvstvom prijetne sorodnosti: včasi, ko je drsal gospod Blatnik s svojimi debelimi ustnicami po njenem obrazu, je začutil Fran Zagozdnik, kakor da je dahnila vanj njegov lastni dih: misli, ki so jo vezale nanj, je spoznal in sprejel za svoje kakor mati svojega otroka. Vse drugo pa mu je bilo tako tuje, neznatno in brezpomembno, da se je čudil, čemu je v tistih mračnih sanjah tolikrat mislil na to bitje . . .

Takrat je vstopila mati, ogrnjena v dolgo mantiljo, in je za hip obstala pri vratih, kakor da se je začudila Franu Zagozdniku, ki jih še ni nikoli posetil na stanovanju. Ali njene nemirno mežikajoče oči niso gledale proti Zagozdniku, temveč na Miro, ki je pravkar izpustila tolsto roko gospoda Blatnika.

„Ali že veš?“

Mira je odkimala in tudi gospod Blatnik je stresel z glavo.

„Pred dobro uro, ko sem šla mimo bolnišnice, mi je povedal vratar, da je proti mraku umrl —«

„Kdo?“ je povprašal brez misli gospod Blatnik, da je odvrnila mati začudeno:

„I, no, Fran Zagozdnik!“

Fran Zagozdnik je vztrepetal in je mahoma razumel vso tisto sladko lahkoto in srečo, ki jo je čutil ves čas, kakor da je on sam dih vsega zadovoljstva in sreče . . . Morda je zavelo v vetru ali bogve kako, da je tisti hip planil v toku srebrne mesečine v tisto podstrešno sobo, kjer so sedeli ob dolgi mizi bledi študentje. Mirno so sedeli in njih obrazi so bili žalostni in zamišljeni . . .

Fran Zagozdnik je videl njih težke misli in je čutil ves njih dvom; njemu samemu pa je bilo najtežje, ker jih ni mogel osvoboditi, kakor je bil svoboden on sam.

„Verujte!“ je zaklical, a študentje so gledali v tla in ga niso slišali. Vstali so in so se poslovili, ne da bi se ozrli nanj, ki je gledal iz vesoljstva vse tajne zagonetke večnega življenja . . .

O nekaterih pobijanih pravilih slovenske pisave.

Dr. K. Štrekelj.

8. Muzikališki ali muzikalični.

Perušek („Bravec ali bralec") očita Levcu (§. 510), da ni moči iz znane njegove knjižice posneti, kako se dado izlepa in naravnost delati slovenski pridevniki iz nemških in romanskih pridevnikov, ko že vendar pozna naš knjižni jezik v tem oziru nekako edinost, pa se vendar bero po njegovem mnenju nestvori kakor muzikališki, aforistični, medicinični, secesijonični in sorodni primeri. Mnogotero teh besed je narejenih iz fantastičnih samostavnikov, slonečih na umišljenih podstavah, ki jih nikdar ni bilo v jeziku, na primer medicinični na medicinika, moralični na moralika. Ne manj jasno se baje slovenijo tuji pridevniki s končnim goltnikom, kakršni so barok, antik.

Perušek je dal povod, da se je istega vprašanja lotil vnovič Tominšek v „Antibarbaru" na str. 24—32. Pokazal nam je tam, kako se pridevniki na [*i*]-*čni*, [*i*]-*ški*, -*ski*, -*čni*, -*ni* (harmonični, harmoniški, harmonski, utrakvistni) rabijo v zadnjih dvajsetih letih, to je, približno od dobe 1890. leta. V tej je še sploh navadno obrazilo -*ični* bilo zamenjeno z novim obrazilom -*iški*, v katerem vidi g. ravnatelj Tominšek več ali manj poleg domačega obrazila -*ski* skrito tudi nemško obrazilo -*isch*, kar pak je z ozirom na češko obrazilo -*ický*, na rusko -*íčeskij* vsekakor zelo dvomno. Toda kakor odklanja Perušek umišljene samostalnike kakor medicinika, moralika, smemo z isto pravico zametati podobno prikrojene pridevnike, če jih ne pozna niti nemščina niti ne romanščina. Saj tudi nam gre le za pridevnike, ne pa za samostalnike.

Obrazilo -*ški* podaja Tominšek sam le od grških besed na -*logos*.

Po pravici je odpravil iz našega tvorstva Bežkovo obrazilo -*iški* kot neprimerno, ker je sklopljeno nenavadno iz tujega in iz dvojnega domačega obrazila. Stari -*ični*, kakor smo sploh pisali pred letom 1900., je sicer obdržal večinoma, vendar je vpeljal večkrat -*ni*, ter mnogokrat priporočil obrazilo -*ski*. Zadnje zahteva posebno pri samostalnikih na -*ija* in pri tistih, ki se končujejo v imenovalniku na *l*, *m*, *n*, *r*, *f*, *t* in *d*. Preskusimo, kdaj hoče imeti -*ski*, kdaj -*ni*!

Kar se tiče naposled omenjenega *-ni*, ga želi Tominšek v primerih kakor formalistni, anarhistni, realistni, utilitaristni, humanistni, utrakvistni, hevristni, karakteristni, pozitivistni, federalistni, centralistni, beletristni, kazuistni, bombastni, fantastni, dinastni, sarkastni, gimnastni, kakor je torej razvidno, zlasti v tvorbah iz samostalnikov na *-st*. Dalje ga hoče v pridevnikih, kakor so dijalektni, herostratni, psihopatni, sistematni (poleg sistemni), metodni, humorni, eksotni, in bi ga želel, če bi se besede ne glasile preveč nenavadno in tuje, v pridevnikih teoretni, estetni, analistni. Za vse te oblike — če izvzamemo tvorbo humorni, katere do Tominšeka pač še ni rabil nihče namestu humoristični — se je rabilo prej in se večinoma rabi še zdaj obrazilo *-ični*, ter se je pisalo in piše še: dijalektični, herostratični, sistematični, metodični, eksotični, teoretični, estetični, analitični, formalistični, anarhistični, realistični, utilitaristični, humanistični, utrakvistični, hevrestični, karakteristični, pozitivistični, federalistični, centralistični, beletristični, kazuistični, bombastični, fantastični, dinastični, sarkastični, gimnastični. Ker se v tem strinjamo s tistimi slovanskimi jeziki, ki jim rabijo taki pridevniki že dalje časa in niso prišli v dotiko z zapadno kulturo šele v novejšem času, nikakor ne smemo spodrivati pri njih obrazila *-ični*, ampak bi se morali celo veseliti te skladnosti. Zlasti velja to za poljščino, ki si je kakor naša slovenščina izbrala za take tvorbe obrazilo, ki tiči v njem skupina *-čn-* za skupino *-čk-* (ali *-ck* ter *-ček-*) drugih severnih slovanskih jezikov. In kaj vidimo v poljščini? Isto obrazilo kakor pri nas: formalistyczny, anarchistyczny (nasprotno anarchijny od anarchja), realistyczny, utylitarystyczny, humanistyczny, utrakwistyczny, heurystyczny, posytywistyczny, (*federalistyczny), centralistyczny, beletrystyczny, kazuistyczny, bombastyczny, fantastyczny (fantastycki), dynastyczny (nasprotno dynastyjni od dynastyja), sarkastyczny, gimnastyczny; dalje dyjalektyczny, herostratyczny, psychopatyczny, systematyczny, melodyczny, chumorystyczny, exotyczny, teoretyczny, estetyczny, analystyczny. Kar velja o poljščini, isto velja o češčini in ruščini, samo da imamo v teh jezikih v obrazilu *-k-* (*-če-*, *-c-*) namestu pričakovanega *-n-*. Potemtakem bomo pisali analitično-sintetična

in ne analitsko-sintetična ali celo analitsko-sintetna metoda, kakor hoče Tominšek, ter se ne bomo sklicevali na tako zvano „blagoglasnost“ ali na to, „kakor to zahteva potreba“. Ta zahteva namreč le jasnost in drugega nič. Gospoda Perušek in Tominšek bosta kajpada precej prigovarjala s „fantastično samostalniško podstavo“ nekaterih teh tvoreb; toda če to storita, pozabita hkratu, da poznajo jeziki tudi produktivna ali živa obrazila (prim. Burgmann, VG. II. 1. 10), to je, da mora često sicer rabljeni sufiks (formans = obrazilo) pristopiti tudi k deblu, ki se ž njim spaja navadno le drugači. Tako nahajamo tvorbe na *-icu*s tudi pri samostalnikih, kjer bi jih nikakor ne pričakovali in jih zares ni najti v staroklasičnih jezikih, pa začno v romanskih jezikih nastopati zmerom češče, zlasti odkar je latinščina postala edini učeni in sosebno šolski jezik. In te, ne pa stare tvorbe na *-icus* so postale vzgledne za slovanske tvorbe na *-ični* (*-yczny*), *-íčeskij* (*-ičký*); zategadelj bo tudi zastonj in nepotrebno, brbati v besednjakih po zares starolat. samostalnikih na *-ica* (= *ika*). Že iz navedenih primerov se razvidi, da pristopa novejši *-icus* zlasti k samostalnikom na *-ista*, ki mu stoje na strani samostalniki na *-ismus*.

Drugo obrazilo, s katerim hoče Tominšek zameniti naš starejši *-ični*, je obrazilo *-ski*, ki slove *-ški*, če se končuje podstava na *-g*: filološki, zoološki, geološki, psihološki, fizijološki, pedagoški. Kar pa velja za to v severnih slovanskih jezikih, to hoče imeti tudi naša slovenščina: Kjer ima namreč poljščina *-giczny*, češčina *-gický* (prim. *g*), ruščina *-gíčeskij*, tam imamo tudi mi *-gični*; torej ne filološki, zoološki, geološki itd., ampak filologični, zoologični, geologični, psihologični, fizijologični, pedagogični. Toda pisatelj „Antibarbarov“ zahteva takega obrazila zlasti še pri samostalnikih na *-ija* in pri samostalnikih na *m*, *n*, *t*, *d*, *f*. Zategadelj piše: kemijski, geometrijski, stereometrijski, historijski, utopijski, olimpijski, astronomijski, anarhijski, analogijski, dinamski, sistemški (poleg sistemni), problemski, mehanski, organski, higijenski, geografski, orografski (toda geografijski); teoretski, estetski, demokratski, aristokratski, patetski, analitski, parasitski, metodski, protestantski (ali protestantovski). Od njegovih tvoreb samo ne spadajo sem: prozajski, narejeno iz proza z naslombo na prozajičen, to iz prozajik (prosaicus) po poeticus. Tudi asocijacijski ne podaje tujega pridevnika, ampak je le določilno

ime sklopljenine Associations-; enako odgovarja spontanski le nemškemu spontan in ne lat. spontaneus, ter je torej na isti stopinji kakor monotonski (monoton). Dalje je črtati narodska imena, kakor romanski (narejeno kakor germanski, španski) in pa lakonski „Lacoenus“, in po teh tudi protestant(ov)ski. Ako se o mnogih tvorbah na *-ični* trdi, da slone na „fantastičnih ali umišljenih samostalnikih“, velja to zlasti o tvorbah Tominšekovih; razloček je le ta, da so zadnje prav mlade in ne sezajo dalje v prošlost kakor deset let. Kaj neki naj rečemo samostalniškemu deblu teoret-, harmon-, patet-? In kako naj izražamo tuji pridevnik heroicus? Vendar ne herojski namestu herojičen? Če natančneje pazimo na tvorbe na *-ski*, vidimo, da so v njih podani ne tuji pridevniki, ampak tuji adjektivirani samostalniki. Gotovo je razlika med anarhíjski (Anarchie-) in pa med anarhičen (anarchistisch, den Anarchismus betreffend), med organski (Organs-) in pa med organični (organisch). Z obrazilom *-ski* moremo zaznamovati določilna imena nemških sklopljenin, in to navadno samo tedaj, kadar izražajo osebe. Zategadelj bomo smeli reči za Protestantenbewegung, Aristokratenwirtschaft prav po naše protestantovsko gibanje, aristokratsko gospodarstvo; toda kaj drugega je protestantična šepernost, aristokratična malopridnost. Tukaj nimamo vselej v oku oseb samih, ampak to, kar se spaja z osebami. Oseba, dostojnost, urad je akademični, le izredka je akademiška (od akademik). Oseba se navadno skriva za stvarjo; zato pravimo geografični in ne geografski, pedagogični in ne pedagoški. Geografični zavod (geographische Anstalt) je ustanovljen ali bi vsaj moral biti ustanovljen zavoljo geografije ali zemljepisja, ne pa zavoljo geografov ali zemljepiscev; oseba teh zadnjih bi se morala zapostavljati stvari ali znanosti sami. Pedagogi naj izdajejo vzgojeslovju, ne pa svojim osebam odmenjeni letnik, torej pedagogični letopis, ne pa pedagoški letopis. Enako naj filologiji odmenjeni časopis prinaša filologična dela, to je dela s filologičnega polja, ne pa dela filologov kot takih.

Tudi v tem oziru se slovenščina kolikor moči natančno strinja s severnimi slovanskimi jeziki, kakor sem že namignil. K zgoraj omenjenim Tominšekovim tvorbam hočem, ker tiči tudi pri nas v obrazilu *-n-*, navesti dotične primere iz poljščine, kakor so: chemiczny, jeometryczny, stereometryczny, historyczny, prozaiczny, astronomyczny, akademyczny, anarchi-

czny, analogiczny, dynamiczny, systematyczny, problematyczny, mechaniczny (ker to ni naravnost iz mêchanê), organiczny, harmoniczny (toda od harmonja — harmonijny), higjeniczny, jeograficzny, orograficzny, jeologiczny, topograficzny, teoretyczny, estetyczny, demokratyczny, arystokratyczny, patetyczny, analytyczny, metodyczny. Olimpisch se izraža z olympijski in olympicki. Iz navedenega je razvidno, da se k severnoslovanskemu obrazilu tudi tukaj prilega naš *-ični*, kakor smo pisali splošno do najnovejše blodnje.

Celo naši novotarci prenašajo deloma obrazilo *-ični* ter je uporabljajo tam, kjer Poljaki svoj *-iczny*, Čehi svoj *-ický* in Rusi svoj *-íčeskij*. Iz tega smemo sklepati, da smemo naš *-ični* rabiti ne samo tedaj, kadar stoji zanj tuji, če tudi le iz kulinarične latinščine posneti *-icus*, bodisi tako narejeni pridevnik pravilen ali pa le po analogiji zverižen. To obrazilo je za naš knjižni jezik edino opravičeno, kakor je bilo, preden so vpeljali svojo mešanico naši jezikobrodci. Tudi v bodoče nam bo torej pisati estetično-kritična razprava in filologično-kritično raziskavanje namesto estetsko-kritska razprava in filološko-kritsko raziskavanje.

Zgoraj sem omenil nekaj primerov, kako se ravna z nekaterimi tujimi pridevniki, ki nimajo obrazila v latinščini *-icus*, v nemščini *-isch*: monotonski iz n. monoton, spontanski iz n. spontan. Pri prvem zahteva Tominšek po pravici obrazilo *-ski*, ker bi dvojni *n* (končni *n* debla in začetni *n* sufiksa) dal pri nas en sam edini *n*. Težavnejše je kajpada vprašanje, kako narediti iz takega pridevnika samostalnik, ker bi samostalniška končnica *-nskost* bila nezaslišana. V tem primeru ne preostane drugega, kakor da sežemo nazaj k tvorbi s starim -ьнъ ter pravimo monotónost, spontánost.

Ko slovenimo tuje pridevnike kakor antik, barok, analog, reciprok, zahteva Tominšek, da naj ohranimo goltnik. Če pa vidimo, da pravi narod za ledik tudi ledičen (ledičen fant, ledičen stan, ledična dekle), potem smemo pač tudi v naših primerih preminjati goltnike v šumevce: baročen, antičen, analožen, recipročen. Tako se da vsaj ločiti antique kot pridevnik ženskega spola od samostalnika antika (n. antique in die Antique).

Dr. Ivan Lah:

„Živi mrlič“.

Lani v novembru se je raznesla po svetu vest, da je na begu v samoto umrl veliki Lev Tolstoj. Sledili so nekrologi, življenjepisi, spomini, predavanja. Toda svet se je pred vsem zanimal za njegovo literarno zapuščino, saj je bilo znano, da je še mnogo del nedokončanih in neizdanih; ostala je obširna korespondenca, kajti Tolstoj je bil v zvezi takorekoč z vsem svetom. V svoji oporoki je zapustil vse papirje svoji hčeri Aleksandri Levovni, urejevanja se je lotil V. G. Čertkov, ki je kot tajnik Tolstega dobro poznal njegovo življenje in delo. Po preteku enega leta je sedaj izšlo iz bogate zapuščine prvo delo — „Živi mrlič“, [1] ki ga je Tolstoj napisal leta 1900. Snov drame je zajeta po resničnem dogodku, ki ga je Tolstemu pripovedoval N. V. Davidov, predsednik moskovskega okrajnega sodišča. Dejanje je vseskozi napeto in bo imelo gotovo tudi na odru velik uspeh.

Vsebina je sledeča:

Fedor Vasiljevič Protasov in njegova žena Elizabeta Andrejevna sta živela že par let v zakonu; dobila sta tudi otroka. Protasov je bil pred zakonom zapravljiv lahkoživec in tudi v zakonu ni našel pravega zmisla življenja. Elizabeta Andrejevna je imela v mladosti prijatelja Viktorja Mihajloviča Karenina. Ko se je Protasov ž njo oženil, je bil Karenin za granico. Karenin se je vrnil in postal hišni prijatelj; njegovo razmerje do Protasova in njegove žene je bilo v resnici prijateljsko. Protasov tudi ni bil ljubosumen, le zdelo se mu je, da njegova žena skrivaj v srcu ljubi Karenina in da on moti njiju srečo. Čutil se je nevrednega ženine ljubezni. Ko je nekoč nastal doma prepir zaradi nekega denarja, zapusti Protasov dom in odide v veselo življenje, kakršnega je živel v svoji mladosti in ga tudi v zakonu ni mogel pustiti. Elizabeta Andrejevna (v drami se imenuje Liza, Protasov pa Fedja), plaka za svojim možem. Njena mati, Ana Pavlovna, se mnogo trudi, da bi jo potolažila; toda Liza se ne da utolažiti. Vedela je sicer, da je njen mož zadnji čas zapravljal njen denar po šantanih pri cigankah, toda kljub temu mu je hotela ostati zvesta in želi, da bi se vrnil. Njena mati pa je zadovoljna, da je Protasov odšel; zdelo se ji je, da je dovolj vzroka

[1] Živoj trupъ. Drama vъ 6 djejstvijahъ i 12 kartinahъ.

za ločitev zakona; rada bi se iznebila neprijetnega zeta, in Liza naj bi vzela Karenina. Karenin sicer ljubi Lizo z ljubeznijo mladega prijatelja, toda nikakor ni za to, da se Liza da ločiti od svojega moža, posebno, ko vidi, da Liza svojega moža ljubi in da hoče ostati njegova. — Med tem pije Protasov s prijatelji pri ciganih. Ugaja mu ciganka Maša; tudi Maša ga ljubi, toda Protasov nima denarja in starši Maše niso zadovoljni s to ljubeznijo, ki nič ne nese. Med tem pride Karenin k Fedji; poslala ga je Liza. Karenin ga prosi v svojem in njenem imenu, naj se vrne. Toda Fedja je pijan; sliši, kako poje Maša in ne da Kareninu odločnega odgovora, le denarja hoče. — Karenin se pa vrne domov, ne da bi bil kaj opravil. V dejanje posežejo tudi knez Abrezkov in mati Karenina. Prevladuje mnenje, da je najboljše ločitev in nova ženitev. Toda niti Liza niti Karenin nista za to. Knez Abrezkov hoče stvar urediti. Obišče Protasova in ga najde v objemu z Mašo. V pogovoru pravi Fedja knezu: „Vidite, že deset let živim svoje nebrzdano življenje, in prvič me je pomiloval tak človek kakor ste vi. Obžalovali so me tovariši pivci in ženske ... Toda razumen, dober človek, kakor vi ... Hvala lepa! Kako sem prišel do svojega pogina? Prvič: vino. Vina ne pijem, ker je okusno, ampak, karkoli delam, čutim, da ni to, kar je potrebno, in potem me je sram. Sedaj govorim z vami, in me je sram. Biti vodja, sedeti v banki — za vse me je sram, sram. Ko se napiješ, te preneha biti sram. In ne muzika opere, Beethoven, ampak ciganje! To je življenje, energija se vliva v tebe. In poleg tega ljubke črne oči in nasmeh. In čim bolj je vse to vabljivo, tem bolj me je potem sram.“ Tako misli in čuti Protasov. Nazadnje odgovori knezu, da naredi, kar onadva želita. Ako se hočeta vzeti, naj se vzameta. Ko knez odide, poseže Protasov po revolverju in se hoče ustreliti, toda nima poguma. Tako ga najde Maša in ga reši. Ker pa hoče Fedja na vsak način izginiti s sveta, ga spomni Maša na slučaj v povesti „Zakaj“, kjer je nekdo izginil na ta način, da je pustil obleko na bregu in je svetu naznanil, da se je utopil. Protasovu se zdi to rešilna misel in stori tako. — Liza zelo trpi, ko izve o njegovi smrti. Čez teden potegnejo nekoga iz vode in jo povabijo. Liza niti ne pogleda utopljenca, ampak takoj prizna: on je. Potem se poroči s Kareninom in živi ž njim v srečnem zakonu. Protasov pa živi med tem kot „živi mrlič“ med veselo izgubljeno družbo. Preide nekaj let. Nekoč pripoveduje Protasov v krčmi umetniku Pjetuškovu o svojem življenju. Pove mu, da je „živ mrlič“ in mu razlaga svoje nazore: „V krogih, v katerih sem se

rodil, so vsakemu na izbiro tri reči: služiti in zbirati denar in množiti zlo v katerem živiš, — to mi je bilo zoprno — drugič: uničevati to zlo; za to je treba junaka in jaz nisem junak — in tretjič: pozabiti se, piti, izprehajati se, peti — in to sem delal. In tako sem dopel.“ Karenina hvali, da je dober in razumen človek, tudi o svoji ženi govori vse najboljše. Prizna, da je želel, da se onadva vzameta, zato je za nju umrl. „In jaz, glej, živim in pijem. Včeraj sem šel mimo njihovega okna. Nekaka senca je šla za zaveso. Včasi mi je težko, včasi nič. Težko je, ko ni denarja“ ... Povest posluša neki Artemjev in se pridruži rekoč, da bi se iz tega lahko koval denar; pisal bi Kareninu: „Plačaj ali te naznanim, da živiš poročen z ženo drugega moža!“ Protasov se razjezi nad njim; toda Artemjev pokliče stražnika — in tako pride stvar pred sodišče. Zadnje scene se gode v sodnih prostorih. Sodnik ne veruje Kareninu in Lizi, da nista vedela, da Protasov še živi; ono pismo, v katerem je njima naznanil svojo smrt, se je bilo izgubilo. Tudi Lizi očitajo, da je nalašč priznala pri onem utopljencu, da je njen mož. Tako preti nevarnost, da ju sodišče obsodi. Tu nastopi Protasov, zanemarjen, v slabi obleki. Sodnik ga izprašuje po stanu, veri, starosti. Protasov pa pravi: „Nič ne vprašujte, povem vse, kar mislim, a vi pišite! Bodo vsaj prvič v protokolu razumne človeške besede. Žive trije ljudje: jaz, on in ona. Med njima so urejene razmere: borba med dobrim in zlim, taka duševna borba, o kateri vi niti pojma nimate. Ta borba se konča z znanim položajem, ki vse razvezuje. Vsi so zadovoljni: onadva sta srečna in ljubita spomin na me, jaz sem v propasti srečen v tem, da sem storil, kar sem moral, da sem nevrednež šel iz življenja, da bi ne motil nje, ki so polni življenja in dobri. In mi vsi živimo. Naenkrat se pojavi nepridiprav, zahteva od mene, da se udeležim šantaže; jaz ga poženem, on pa gre k vam, k boriteljem za pravico, k varuhom nravnosti. In vi ki dobivate dvajsetega vsakega meseca dve grivni za zlo, si oblečete monduro in se junačite lahkomiselno nad njimi, nad ljudmi, ki jim ne sežete do gležnjev, ki vas niti v sprejemno sobo ne puste“ ... Tak nastop neugodno vpliva na sodnike. Protasov vidi, da sta vkljub njegovi izpovedi Liza in Karenin v nevarnosti. Ivan Petrovič mu prinese samokres. Obravnava še ni končana, ko se ustreli.

„Kaj si storil, Fedja, zakaj?“ vzklikne Liza.

Fedja: Oprosti mi, da te nisem mogel drugače odvezati. Ne zaradi tebe... meni je tako boljše. Vidiš, jaz sem že davno gotov...

Liza: Ti ostaneš živ! (Pride doktor.)

Fedja: Jaz brez doktorja vem . . . Viktor, zbogom! . . . A Maša . . . je zamudila . . . (plaka) . . . kako dobro . . . (umre).

S tem se konča življenje „živega mrliča“. V tej drami srečamo iste nazore, kakor v glavnih delih zadnje njegove dobe. — Protasov je človek, ki ne najde zmisla življenja. Zapravil je samega sebe v mladosti; toda zato noče motiti onih, ki so dobri. Protasov je mrlič, predno navidezno utone, ker nima one ljubezni, ki daje zmisel življenju; zato tudi ne more ostati pri ženi, ker se mu zdi, da je grešil proti nji, predno jo je vzel. Liza je žena, ki ljubi vkljub vsemu svojega moža in hoče živeti le z njim, tudi ako jo on zanemarja. Druge osebe so po večini tipi iz družbe in življenja. Z zastarelimi in oficijalnimi nazori, proti katerim nastopa i „Živi mrlič“, ker njih nazori onemogočujejo, da bi človek izpolnjeval voljo božjo, kakor jo čuti v svojem srcu. — Življenje ima razne mamljivosti, s katerimi vabi ljudi k sebi, da pozabijo na pravi namen življenja: to so živi mrliči; drugi pa najdejo pravo življenje v ljubezni, veri in v evangeliju . . . Ljudje so dobri in bi ne motili drug drugega v sreči, pač pa jih motijo družabne naprave, ki nasilno posegajo v njih voljo. Zato mora tudi „živi mrlič“ umreti, da morejo živeti oni, „ki so polni življenja in dobri.“

Anton Debeljak:

Luč iz vzhoda.

V jezero obzorja trosi
solnčni prah z neba se bliskajoč,
ko da kdo demante brusi —
zvezde za nocojšnjo noč.

Čez obzorja breg se muči
moj pogled, da v reke dno bi splul
proti vrelcu čiste luči,
z zlatom vzhoda se obsul.

Plul bi, plul v sinječe dalje,
dvoje jasnih srečal bi oči,
ki blesté vse dni demantne
in vse biserne noči.

Fran Albrecht:

Nočni pogovori.

Sentence, aforizmi, ekspromti . . .

Noč je ogledalo duš. Kakor nikoli podnevi, se v noči razodene človeku duša, to je vse tisto, kar imenujemo dobro in slabo, pogum in bojazen, ljubezen in sovraštvo.

*

Pripeti se, da po noči ne morete spati. Vroča omotica leže preko telesa. Vsi živci se napno, vsi čuti se poostrijo. Možgani delujejo intenzivneje, čelo se pali ob ognju blazin; iz por se usipljejo iskre . . . Takrat morate, morate misliti. Ali ne? . . .

*

Gotovo ste že doživeli trenotek, ko ste zakričali samemu sebi:

„Razgali se duša nocoj pred seboj,
uklenjena v strasti, v mogočni oblasti laži!“

Ali pa:

„Noči brez spanja in brez zvezd,
noči iskanja skritih cest,
noči vprašanj, noči molčanj,
nerazrešljivih, večnih tajn!“

*

Sam ne vem, kako je to, da se mi na svetu najbolj gnusijo ljudje, ki malo ali nič ne mislijo. Človeku bi morala biti vendar misel potrebna, kakor ribi voda.

*

In stremljenje ljudi bi moralo biti v prvi vrsti, da postanejo ljudje; v drugi vrsti, da postanejo boljši ljudje.

*

Znamenje slabih ljudi je, da opazijo samo slabe strani svojega bližnjega. Kajti kdor jih ne opazi na sebi, opazi jih tem preje na drugih.

*

Mi, ki smo mali, mi sanjamo daleč,
mi, ki smo bolni, mi sanjamo moč . . .
Sanjamo — pojemo — vriskamo . . .
v dušah pa čutimo grozo in noč!

*

O blagor nam, ki smo mladi in zdravi in si domišljamo bogvekaj! Pa nas vseh še čaka pregrenka minuta, ko se bodo sesuli trhli stebri naše domišljavosti in se bo razbil naš ponos ob drugih, ki bodo imeli premoč.

*

Čemu mislimo toliko in tako često o sebi? Ali je to samo izraz samoljubja in domišljavosti?

*

Globoko pogledati v življenje, to je deviza. Kajti, ah, kolik misterij je življenje za mladega človeka!

*

Samo, kdor pusti, da vtisne življenje vse svoje sledove v njegovo notranjost, ta je živel mnogo.

*

Kdor pa je skrajen individualist, je obsojen v skrajno samoto.

*

Ali je zares individualizem istoveten z egoizmom?

*

Malo je ljudi, ki so ozdraveli vsled sugestije. Legijon je onih, ki so vsled sugestije postali v resnici bolni.

*

Ljudje se zastrupljajo tudi s svojim koprnenjem . . . koprnenjem po lepoti.

*

Mnogim je umetnost kakor opij: upijanjajo se ž njo.

*

Opazil sem, da baš najbolj erotične narave često najmanj ljubijo.

*

Kadar dozorel mož ljubi žensko, preveč sovraži njene napake, da bi mogel ljubiti povsem iskreno. Le nedozoreli, nesamostojni ljudje ljubijo napake . . .

*

Mož, ki ljubi, čuti tako fino, da ga razžali nerodna gesta njene roke ali nepotrebna vejica v njenem pismu.

*

Ljubezen med spoloma je polna dvomov; in ni ga tako izčiščenega razmerja, da bi ne bilo nekaj skritega, nedoumnega sovraštva v njem. Čim globlja in resničnejša pa je ljubezen, tem bolj skrito in nedoumno je sovraštvo v njej.

*

Mnogo zakonov je nesrečnih, ker je žena preveč podobna možu.

*

Kdor ne veruje v žensko ljubezen, ali zna, ali more potem še ljubiti?

*

Mi vsi smo nenasitni ljubezni. Pa vendar je ljubezen strup.

*

Pravijo, da zdrav človek ne potrebuje Boga. Torej je iskanje Boga znak bolezni?

*

Jaz sanjam vero ateista — ki ljubi dobro in sovraži zlo.

*

In religije? . . . Suum cuique! Pustite naj se duše izčistijo v zmotah . . .

*

Mi vemo, da za druge ljudi ni vse novo, kar mislimo. Bogve kdo vse je že mislil iste stvari? Ali poglavitno je, se mi zdi, da je novo za nas in da jih mislimo mi s a m i!

R. Jakopič:

Ivan Grohar.

II. Spomini.

Kakor spomladanski viharji zbeže leta gorečega hrepenenja, iskrenega upanja, leta prekipevajoče moči in volje; že se vlačijo blede megle čez deželo sanj. — Kdaj je bilo? Ali ni bilo včeraj, ko sem se trepetajočega srca podal na pot v svetišče umetnosti? Saj mi še mehko pljuskajo na ušesa valovi Izare, in ravnokar sem zapustil skromno bivališče F. Vesela, kjer sva kovala zopet brez povoljnega zaključka življenske načrte in reševala najine umetniške probleme. Noč je. Po Švabinških poljih hodiva z majhnimi svetilkami na prsih, oborožena s slikarskim orodjem in skušava z vztrajnim naporom se uglobiti v skrivnostni čar tihe noči. In v druge kraje me nesejo spomini. Po hribih njegove domačije laziva z Groharjem in sanjava, rožnato upanje v srcih o srečni bodočnosti. In spomin plava za spominom. Oh! koliko let leži med tem blaženim časom in odurno sedanjostjo! Koliko nadepolnega dela, koliko navdušenega trpljenja, koliko poskušenj in koliko razočaranja od tedaj! Koliko, koliko lepih sanj in načrtov je razdejala kruta resničnost! Kje so sadovi tega trudapolnega življenja? Kam so se izgubili tovariši, poklicani skupno zidati temelj umetnosti na slovenskih tleh? Eden, ki je bil zavetišče mladim tovarišem, sklenil je zgodaj daleč od domovine; malenkostne okoliščine so iztrgale drugega iz našega majhnega kroga, tretji je rešil svoj čolnič na tuje. Enemu je bila naša družba preskrivnostna in odšel je. Z mrzlim srcem se je poslovil, saj se ni nikdar dosti zanimal zame in moje tovarše — kajti on ni imel časa za to.

Nekega dne, ko se je jel sneg tajati, pride Grohar k meni, izmučen do smrti, noge so se mu šibile in osušeni čeljusti sta mu šklepetali od notranjega mraza. In ko sem mu pogledal v njegove oči, spoznal sem, da je svoje delo že dokončal. „Ivan! zdaj pojdeš v Italijo; uredi svoje posle in pripravi se hitro na pot, ker pomlad se že bliža.“ Z nerazumnimi očmi me pogleda in s slabotnim glasom me začudeno vpraša: „Kaj praviš? V Italijo pojdem? Saj nimam denarja in nikdo mi ga ne bo dal. To ni mogoče, to ni res!“ — „Prav gotovo boš šel! Deželni odbor ti da podporo in pojdeš kamor ti drago. Pa slab si – pojdi najprej k zdravniku, da ti on kaj nasvetuje; potem pa stori le hitro

druga potrebna pota.“ — Solze upanja so se mu lesketale v očeh, ko se je poslovil. Jaz pa sem žalostno gledal za njim. Kakor dozorel klas se je zibal, noge so se mu opotekale. In slišal sem šumeti temne peroti Azraela. — Ko pa so ga v grob polagali, bilo mi je, kakor da se utrga velik kos od mojega telesa in se zvrne v črno zemljo. — In kje so oni drugi, ki jih je valovje umetnosti zaneslo slučajno v mojo bližino? Kje?... Zdaj sem skoraj sam! — Pred menoj se odpira široka, samotna cesta. Življenja hrup mi doni le iz daljave. To je menda prava domovina umetnika. V samoti more zbranejše slušati glasovom svoje duše; iz gotovega razdalja more bistreje opazovati vrvenje pisanega življenja, more globokeje pojmovati njega zmisel in namen.

Vse življenske prikazni doživljati v sebi in iz tega notranjega dožitka oblikovati, to mi je bil vedno edino pravi način umetniškega proizvajanja, in iskren stik z naravo edina pot do umetnosti. Umevno je torej, da so mi bile akademične oblike od nekdaj zoprne, in da sem se zgodaj vadil hoditi po lastnih potih. Ko sem se v teh prvih letih iskanja in učenja seznanil z Jamo, sem kmalu spoznal, da je tudi on prevzet od podobnih nazorov. Sklenila sva tesno prijateljstvo in se posvetila z vnemo proučevanju narave v njenih oblikah in prikaznih. S tem namenom sva se ob priliki daljšega skupnega bivanja v Ljubljani tudi večkrat shajala v moji delavnici na Mirju in se vadila risati in slikati po živem modelu. Kasneje se je nama pridružil še L. Grilc, skoraj gotovo le v spominu na lepe akademične čase. Spominjam se, kako sem nekega dne delal in se trudil, da dosežem na platnu učinek, kakršnega je napravila name človeška postava pred menoj, kako sem se mučil najti vzroke tega učinka — pa brezuspešno. — Mož je stal pred belopobarvano steno, katero so lahno oplazovali žarki popoldanskega solnca. Nič nenavadnega, jako enostavno; vendar pa sem obupal in ustavil delo. Čutil sem, da se Jami podobno godi. In pogledal sem proti Grilcu. Ta je stal pred svojim stojalom in marljivo delal. Slika na platnu pa je bila skoraj gotova. In začuden ga vprašam, kako to, da je ozadje rjavo pobarvano, in da je poza akta drugačna, kakor v resnici. Grilc pa se prekanjeno namuzne in pravi: „Veš, to mora že tako biti; tako je namreč pravilo, da je ozadje temno, sicer se telo ne loči od njega; drugo pravilo pa ukazuje, da je črta, ki veže vratno jamico s peto, navpičnica, ker sicer človek ne more stati.“ — „Tako!? Vratna jamica in peta v navpičnici in ozadje rjavo? Glej, pred nama stoji živo človeško telo, tri metre od naju

oddaljeno in plastično se loči od odzadja, po katerem se ravnokar igrajo najraznovrstnejše barve v najnežnejših niansah; stoji zanesljivo kakor okamenelo, čeravno ne ležita vratna jamica in peta v navpičnici. Prijatelj! Tvoja pravila so napačna in zmota je tvoja umetnost.“ In skoraj gotovo sem se tudi jaz prekanjeno namuznil, ko sem pogledal Grilcu v preplašeni obraz. Žal mi je bilo pozneje, da sem reveža tako razburil s svojimi pregrešnimi besedami! Z Jamo pa sva bila utrjena v svojem prepričanju, da je najina pot, čeravno težavna, vendar edino prava in zato nisva obupala, kajti vedela sva, da prideva prej ali slej do cilja. —

V tem času sem videl v nekem oknu v Šelenburgovi ulici sliko, predstavljajočo Sveto družino. Ni bilo to ravno kaj posebno samostojno delo — spominjalo me je na neko sliko Dagnan Bouvereta v monakovski pinakoteki — vzlic temu me je zanimala, ker sem zapazil, da je slikar na potu se odpovedati akademičnim pravilom in da išče svoj način izražanja. Podpisana je bila slika z I. Grohar. In mislil sem si: „Ta I. Grohar je nama soroden človek, tava še v nejasnem, pride pa prej ali slej do najinih zaključkov. Seznaniti se hočem ž njim.“ Tedaj me je prešinila prvikrat misel, misel lepa in velika. Hotel sem jo slišati v zvoku besede in previdno sem se ozrl krog sebe, če me kdo ne opazuje in tiho sem šepetal: „Slovenska umetnost! — Niso sanje, nikakor ne. Saj nas je že nekaj! F. Vesel jadra v svojem že popolnoma jasnem toku, — vztrajno se boriva z Jamo in s trdno voljo bova kmalu premagala vse zapreke in težave. I. Grohar se nam pridruži — in kdo ve, če ne živi nekod še kak nepoznanec, ki stremi z ravno tako resno voljo — in potem nam slede še drugi. — Da, da, tako bo. S skupnimi močmi začnemo zidati temelj slovenske umetnosti. Z zavednim svojim delom začnemo dramiti svoj ubogi, speči narod. Ustvarjati hočemo, kakor junaki in narod nas bo radostno objel. Narod z nami, in iz domačih tal vzraste umetnost, da jo bo občudoval ves svet...“ Tako sem mislil takrat. Bil sem namreč še mlad in neizkušen.

Moj sklep, seznaniti se z Groharjem, se je uresničil prej kakor sem pričakoval. Slučaj me je prinesel v Zalilog pod Sorico. Kar stopi nekega dne v gostilniško sobo mlad človek dolge postave. Njegov vesel obraz je bil s pikami gosto posut in tanki konci brk so mu viseli melanholično daleč navzdol, lase pa je imel kodraste. Okrogla usta so bila kakor na žvižg pripravljena in oči so se mu nedolžno smehljale. „To je slikar gospod Ivan Grohar,“ predstavi mi ga gospodinja, on pa doda: „Prišel sem iz Sorice, da se z vami

seznanim. Zvedel sem, da ste tu." — „Ravno prav," odvrnem jaz, „me jako veseli, ker tudi mene mika seznaniti se z vami." In prisedel je k mizi, in razgovarjala sva se do poznega večera. Prihodnjega dne sem se nahajal na njegovem domu v Sorici. Ponosno in z zadovoljnim smehljajem mi razkazuje svoje umotvore, večidel šolske študije, ki vise v obilem številu po stenah. Nekoliko razočaran sem, pa kmalu se zopet potolažim, ko zapazim na stojalu najnovejšo začeto sliko. To je zopet tisti Grohar, s katerim sem se seznanil v Ljubljani. Začne me izpraševati po mojem mnenju o svojih delih, in odkrito mu razodenem svoje umetniške nazore. Pazljivo me posluša, kakor da vidi v meni starejšega svojega tovariša, čeravno sem bil mlajši od njega. Ni čuda! saj je prišel pozno do resnega učenja, šele po dovršeni vojaški službi je šel najprvo v Zagreb in potem v Gradec, kjer je obiskoval tri leta tamošnjo umetniško šolo, in ravnokar se je vrnil iz Monakovega.

Mikalo naju je na prosto in lahkih misli se podava na izprehod v sosedne hribe.. Oba sva jako dobro razpoložena in živahno se razgovarjava o slavni bodočnosti. To so bile ure zlatega upanja. Spominjam se, kako je veselo zavriskal, ko sva z višave gledala doli v solnčnato dolino in dihala sveži zrak. Sklenila sva prijateljstvo, in od tedaj sva korakala na svojih umetniških potih vedno drug poleg drugega. —

Žalostno je dandnes za umetnika, zlasti v prvi dobi svojega razvoja, če je prisiljen potom naročil vzdržavati svoj življenski obstanek. Namen umetnosti je, človeštvo duševno oplojati, in kadar zgreši ona ta svoj namen, izgubi tudi svojo upravičenost. Umetnik, izvrševatelj tega namena, stoji torej pred veliko, sveto nalogo, katero more le rešiti, če si prizadeva, da povzdigne svoje lastne duševne potence kolikor mogoče visoko nad površje vsakdanjosti. Umetnik biti se tedaj pravi: stremeti po spoznanju in resnici. Množica pa ima danes vse drugačne skrbi. Ne samo, da so ji izumrli njeni estetični instinkti, izgubila je tudi vse veselje nad resnico, nad spoznanjem in popolnostjo. Ona živi le za svoj telesni obstanek in bega za čutnimi nasladami in tudi v umetniku vidi le nekoga, ki naj laska njeni počutnosti. Ona ga hoče ponižati k malikovanju, on pa hrepeni po čistem obličju svojega boga. To nasprotje med zunanjimi razmerami in notranjim prepričanjem igra v življenju mnogih umetnikov nad vse žalostno vlogo. Tu odgovornost za podeljeno mu duševno imetje, katerega vsestransko izkoriščanje mu ni le naravna pravica, temveč sveta dolžnost, tam žalostna usoda,

ki ga sili sprejemati vsakdanji kruh iz rok one množice, katere nagoni ga hočejo zasužnjiti, med tem, ko on čuti v sebi poklic ravno to množico duševno povzdigovati in oplojati. To je tragičen razpor, ki je pokopal že marsikaterega izvoljenca.

In ta tragični razpor spremlja ubogega Groharja skozi vse njegovo življenje. Komaj se je začelo daniti v njegovem umetniškem zavedanju, že je stal na razpotju: svet — ali umetnost. Notranja odločitev Goharju gotovo ni delala mnogo težav; neizmerno težko pa je bilo, spraviti to notranje prepričanje v soglasje z zunanjimi okoliščinami. Zato se Groharjev umetniški razvoj ni mogel tako hitro vršiti, kakor bi se to zgodilo v normalnih razmerah. Tako vidimo Groharja na prvi umetniški razstavi v Ljubljani še skoraj popolnoma v vezeh konvencijonalnega slikarstva, četudi je že prišel do spoznanja svoje posebne umetniške nadarjenosti, ki mu je velevala iskati si lasten način izražanja. Kakor vsakemu resnemu umetniku, tako je bil tudi njemu tesen stik z naravo začetek in konec vsega učenja in znanja, pa vedno in vedno ga iztrga skrb za vsakdanji kruh iz njenega oživljajočega objema. Za Groharja se začne nekako dvojno življenje, ki konča šele z njegovo smrtjo. Na eni strani popolna udanost v to, kar spoznava on za umetnost, na drugi strani pa vedna podredba željam svojih naročnikov.

Za časa svojega bivanja v Ljubljani se uda s posebnim veseljem slikanju v prosti naravi, medtem ko izvršuje doma naročila, ki mu prineso nekoliko izkupnine. Poda se v samoto pod Koprivnik, kjer mu je za malo časa dopuščeno se utopiti nemoteno v proučevanje narave. Pa narava je stroga učiteljica! Kdo se ji more bližati brez strahu? Grohar še ni čutil dovolj moči v sebi, da bi si upal samostojno razmišljevati in občutiti njeno veliko misel, iskal si je pomoči in opore pri onih, ki so že gledali ta misterij. Njegovo bivanje pod Koprivnikom ni trajalo dolgo, sila ga prižene kmalu zopet v Ljubljano. Pa zaželjen košček kruha mu za zdaj izostane. S plahim srcem in tesnobnim občutkom upa v drugo razstavo; s hlastno vnemo sodeluje pri njeni uredbi in potem — čaka. Mora prodati, mora — na vsak način, sicer ne more dalje živeti. Tam po stenah vise njegove slike, skromno in še nekoliko neokretno se upa v njih osebnost umetnikova na dan. Pa ravno to je, kar zada njegovim nadam smrtni udarec. Kritika jih odkloni, kritika odkloni sploh vse, kar se drzne žaliti okus občinstva; kritika nasvetuje slovenskim umetnikom, naj pobero svoja kopita in naj se ne prikažejo več na domačih tleh,

če mislijo nadaljevati započeto smer. Grohar tava tih in samoten naokoli. Težak oblak leži na njegovi duši. —

Kakor motne sanje vlačijo se po mojih mislih spomini na ta žalostni čas. In vendar — skrivnostna svitloba se trese skozi žalostno temo teh dni — zmaga ideje nad življensko bedo in zemeljsko bolestjo. — Grohar, zaničevan od ljudi, v stiski in bedi, zaznamovan z znakom sramote, slika v globoki zapuščenosti svoj prvi znameniti umotvor, prijazno se smehljajočo „Pomlad".

V jeseni istega leta se poda Grohar na Dunaj, pa beda ga spremlja. Vzlic temu ne omahne, kajti lepo in veliko upanje ga vzdržuje. Ne želi si nič več in nič manj, kakor razstaviti s svojimi tovariši na Dunaju. In če gre le količkaj po pravici, si misli Grohar, mora tam prodreti mlada slovenska umetnost. In potem — potem ji je tudi domovina odprta. Grohar je bil optimist in je imel nedolžno srce. On niti ne more dosti zameriti svojim rojakom, da so odklonili z nezaupanjem svoje mlade umetnike, ki razširjajo tako nove, tradiciji nasprotujoče umetniške nauke. Če pa je spregovorila dunajska kritika svojo mogočno besedo — tako upa on — potem bo narod svoje zavržene sinove s ponosnim veseljem objel . . . Grohar je bil optimist in je imel nedolžno srce.

Z Miethkejem smo se bili že dogovorili, da razstavimo v njegovem salonu in sicer v prihodnji jeseni, pa prizadevnost in hlast Groharjeva ter radovoljnost Miethkeja so pospešili otvoritev, tako da se je ta mogla vršiti že spomladi. Z največjo naglico smo se torej pripravljali na razstavo. Izbera nam ni delala mnogo preglavic, pobrali smo kar tiste stvari, ki smo jih imeli na drugi razstavi v Ljubljani ter pridejali le še malo novejših del. Dobre volje, četudi brez groša v žepu, odjadrava z Zmitkom iz Prage, da sodelujeva pri uredbi. Grohar naju pričakuje. Ko ga zagledam, se ga skoraj prestrašim, tako upal in slab je bil. Pa njegove oči so se mu vendarle smehljale od veselega pričakovanja. Dnevi so hitro minili, najvažnejše priprave so bile skoraj končane, zdaj je bilo treba opraviti le še nekaj obiskov. Ko sva z Bernekerjem absolvirala visoko ministrstvo, podava se z Groharjem na dolgo pot h kritiku dr. F. Servaesu. Bil je neprijazen popoldan, pa kaj početi? — Imela sva oba skup le še dvajset vinarjev v žepu in treba je bilo misliti tudi še na večerjo, zato sva sklenila, da greva peš. Moker sneg je naletaval in se mešal s tankim dežjem, in neskončno se je vlekla blatna cesta. Slabe volje sva bila kakor vreme, in malo sva govorila. Le v dolgih presledkih mi pripoveduje Grohar o svojem

življenju na Dunaju, kako strada — že tedne — mesece, kako se hrani le še s kruhom. Edini žarki v teh motnih, mrzlih zimskih dneh so mu bile ure, ki jih je smel preživeti v hiši svojega prijatelja E. Kristana. Tako doseževa proti večeru svoj cilj. Premočena sva bila, umazana in blatna. Ko stopiva v predvrt vile, prihajajo nama nasproti glasovi klavirja in petja. Služkinja, ki naju v veži sprejme, nama pove, da ima gospod goste; konečno se pa vendarle uda in naju naznani. Čez malo časa se zopet vrne in nama nakaže sobo, kjer naj pričakujeva gospoda. Predno pa vstopiva, naju nekoliko porogljivo premeri, potem smeje pokaže na prostor za odlaganje galoš. Prijazno ji razložim, da najina navada ni nositi galoš, nakar vstopiva. Nekoliko začudeno se gospod Servaes na naju ozre, no, pa se kmalu potolaži, ko mu pojasniva, kako in kaj, to se pravi, govoril sem večidel jaz, Grohar pa je prikimaval in tuintam z globokim in prepričevalnim „da" olajšaval svojo prepolno dušo.

Dunajska kritika je res govorila in sicer še lepše, kakor je Grohar pričakoval. Vse posledice pa, ki jih je izvajal iz tega dejstva, so izostale.

Že isto poletje ga najdem na Heblarjih pri Sorici, razočaranega, polnega skrbi za bodočnost. Delal je ravno na svoji sliki „Mecesen". Svetujem mu, naj zapusti svojo vas in naj se preseli v Škofjo Loko, kjer tudi jaz že nekaj časa bivam. Brez denarja, potrt in neodločen pride v Loko.

Škofja Loka, to prijazno staro mestece sredi pisanega, valovitega sveta, je postala Groharju nova domovina. Tukaj med bogatimi polji in sočnatimi travniki, na zelenih bregovih Sore, v tihih gozdovih in v kamnolomih Kamnitnikov, razvila se je njegova umetnost do krasnega cveta, ki nam dehti tako sladko in domače nasproti. Tukaj je postal Grohar pravi slikar domače slovenske zemlje.

Prva leta v Škofji Loki mu preidejo še v precej znosnih okoliščinah: ima nekoliko naročil, ki mu pa dopuščajo vendarle še dovolj časa in prilike učiti se s popolno vdanostjo na srcu narave. Vedno večje in vedno globlje postajata njegovo spoznanje in njegova ljubezen. — Oh, kolikokrat sva prehodila prijazne livade, ki obdajajo staro škofijsko mestece, in pila v polnih požirkih iz studenca življenja, izvirajočega iz domačih tal! Grohar je bil navadno poln zaupanja. — Enkrat mora vendarle priti sreča, po kateri steza tako željno in hrepeneče svoje roke! Saj je ne zahteva zase, on jo hoče le za svojo umetnost! — In kadar potujejo njegove slike v svet

in žanjejo tam po različnih razstavah zasluženo priznanje, kako zna tako otroško se veseliti, tako blaženo upati!

Pa dnevi postajajo vedno mračneji in mračneji. Čim više se vzpenja njegova umetnost, čim lepše poganja, cvete, tem samotnejši in tem bolj zapuščen je Grohar. Zlata leta, na katera je tako dolgo z otroškim srcem upal — izostanejo in naposled ne upa več. — Mi pa, ki smo žalovali na njegovem grobu, mi smemo sicer objokovati umetnika, ki smo ga izgubili, človeku Groharju pa moramo privoščiti, da ga je usmiljena smrt odpeljala z rahlo roko iz življenja, polnega bridkih razočaranj in brezuspešnih bojev. — —

Hotel sem tem spominom dodati še nekaj besed, pa sem si premislil. Spomini naj sami govore. Kdor ne umeva tihe tragike tega umetniškega življenja, temu tudi ne pomaga najlepši in najduhovitejši zaključek.

Iz življenja Tomaža Križaja.

Povest. Spisal **Josip Hrastar.**

V.

Lepa, topla noč je bila. Na jasnem nebu je plaval mesec in razsvetljeval okolico, da se je videlo kakor po dnevi. Komaj toliko je bilo sape, prihajajoče čez svetle gore, da so se jedva gibale najtanjše veje kostanjev na dvorišču pred Polajevo gostilno. Niso se gibale, samo podrhtovale so v pričakovanju in hrepenenju. Po vzduhu je dišalo po spomladi; njeni prvi poslanci niso mogli biti daleč, nevidno so že obkrožali Polajevino in pluli nad sanjajočo dolino. A česar so se doteknili na svojem potu, se je zbudilo iz sna, si je pomencalo oči in je zrlo začudeno okoli sebe. Drevje je bilo še golo, grmovje rjavo, a napela se je bila nenadno lubad, in skozi njo je sililo v brstje novo zelenje. In to življenje se je začelo prelivati drugo v drugo, je začelo polniti okolico v tej svetli mesečni noči. Človek bi vzel v roke popotni les, bi romal dalje lahkih nog in lahkega srca čez doline in bregove, prebredel bi potoke in reke, nič bi ga ne moglo ustaviti, preden bi se zavedel, bi bil v obljubljeni deželi, kjer ga pričakuje bela, topla roka, kjer koprne po njem mehke, drhteče ustnice in polne, kipeče grudi . . .

V Polajevi gostilni je ugasnila zadnja luč. Tiho kakor v grobu je bilo vse naokoli, od nikjer nobenega glasu. Ura je bila komaj deset, a že je vse spalo v hiši. Tedaj so se natihoma odprla vežna vrata. V njih se je pojavila Milena. Zavita je bila v temno, dolgo žensko ruto, ki jo je sedaj potegnila celo čez glavo. Oprezno je zaklenila duri, potegnila ključ iz ključavnice ter ga položila na okno zraven vrat. Postala je nekoliko in poslušala. Nič se ni genilo gori, njenega odhoda ni zapazil nihče.

Tiho je stopala dalje kakor senca, izpod kostanjev na pot, s pota na cesto. Tam se je še enkrat ozrla na rojstni dom, samo za hipec, a že je hitela dalje. Krenila je na pot, ki vodi proti Majdetovemu mlinu.

Svetlo je bilo in toplo. Dišalo je po spomladi.

Oddaleč je zašumela voda, kakor bi se bil v daljavi premaknil vlak. In vlak se je premikal enakomerno dalje, a bil je dolg, ni ga hotelo biti konca. Med temnim drevjem se je premikal, skrival se, kakor bi vozil mrliče . . .

Z bližnjega drevesa je sprhutala nočna ptica. Zazibala se je senca v mesečini na poti in izginila. Z gore se je oglasil lisjak, enkrat, dvakrat, njegov glas je zatonil za bližnjim gričem. Drevje se je močneje zazibalo, prevzelo ga je hipoma večje hrepenenje, zahotelo se mu je solnčnih žarkov in njih objemov.

Milena je začela hoditi počasneje. Njena noga se je nehote ustavljala; vplival je nanjo čar te lepe predpomladne noči, dasi je bil v duši črn obup in v srcu brezmejna bolest. Odkrila je glavo, njeni lepi lasje so se zasvetili in posrebrili, a v njih okviru je vztrepetal kakor mesec bledi, bolestno izmučeni obraz. Bila je lepa, žalostno lepa.

Ob poti je bil nizko odrezan parobek. Nanj je sedla, kakor bi bila utrujena. Ovila je ruto tesneje okoli života in se skrčila v dve gube. Glavo je naslonila na kolena in ždela nekoliko trenotkov nepremično, kakor bi bila umrla. Od daleč je enakomerno, počasi in skrivaj drdral vlak po nizki strugi, med temnim drevjem, kakor bi vozil mrliče.

Ko je dvignila glavo, se je zasvetil prav od blizu Majdetov mlin. Mesečina je oblivala bela poslopja, na sprednjem zidu je trepetala rogovilasta senca velikega kostanja na dvorišču. V pritličju nekje je še bila luč, njen pramen se je izlival na dvorišče v ravni črti kakor velik, zagorel curek.

Milena si je pogladila lase, vstala in stopila dalje. Zavila je na dvorišče k Majdetu. Tiho je hodila, po prstih, za njenimi stopinjami ni bilo sledu, zbudil se ni niti v bližini priklenjeni čuvaj. Približala se je oknu, ki je skozenj sijala luč. Ni bilo zastrto. Nekaj jo je s silo vleklo tja, morala je pogledati noter.

V sobi so sedeli v razgovoru Majde, Križaj in Marica. Prav tačas je Majde vstal in šel iz sobe. Tedaj sta se pa hipoma srečala Milenina in Križajeva desnica; topel, iskren pogled je šinil iz oči, Križajeva levica se je ovila Maričinega tilnika, in ustna so se združila v dolg, vroč poljub.

Mileno je zazeblo, da se je stresla in se zavila tesneje.

A noč je bila topla, dišalo je po spomladi.

Vlak pa je tačas privozil prav blizu. Prav za Majdetovim mlinom je zašumel, zaprhal, kakor bi se bil ustavil in čakal, da kdo vstopi. Čemu čakati, dolga je še pot, hiteti je treba, kdor zastane, mora gledati za njim s težkim srcem in z bolno dušo! Čuj, kako sika, kako prha, kako vabi in sili! Milena, kaj čakaš, čemu še čakaš, ko si že tako blizu? Milena, vstopi!

In Milena je omahnila od okna, hitela čez dvorišče, zavila za mlin. Za hipec je prenehalo šumenje, sikanje in prhanje, kakor bi se bilo začudilo, da nekdo prihaja še v zadnjem trenotku. Odprla in zaprla so se vrata, Milena je vstopila.

Vlak se je zopet premaknil, zašumel in vozil dalje in skrivaj po nizki strugi, kakor bi vozil mrliče . . .

Nad jezom je obvisela Milenina ruta na nizkem vrbovem grmu. Mesec je v tistem hipu zatonil za goro . . .

Noč pa je bila svetla in topla, v vzduhu je dišalo po spomladi...

* * *

Pozno je že bilo, a v sobi pri Majdetu so še sedeli vsi trije in se razgovarjali. Bili so razni načrti glede taktike pri bližnjih državnozborskih volitvah, ki so se razvijali nocoj, a pretresalo se je tudi vprašanje glede Maričine in Križajeve poroke. Treba je bilo urediti še marsikaj, zadeva se ni dala izvesti tako naglo. Bližala se je spomlad in ž njo delo, za njo poletje in še večje delo in skrbi, a gospodinje ni bilo razen Marice.

„Težko ti jo dam, kakor bi ti dal težko polovico lastnega telesa, zakaj pogrešala jo bode hiša in pogrešal jo bodem jaz. Kje naj vzamem drugo kar izpod roke, da mi bo gospodinjila? A ker se ljubita, nočem biti nasproten vajini sreči, vzemita se!“

In domenili so se, da bodi poroka pozno pod jesen, ko bode že nehalo delo na polju, ko se bode lažje odtrgala od hiše, ki se je v njej rodila.

Križaj ni bil že ves večer takšen kakor navadno. Bil je skoro redkobeseden in večkrat je vstal, da bi se poslovil. Sam ni vedel, kaj mu je, a težko, tesno mu je bilo okoli srca . . . V stenski uri so se odprla vratica, zakukala je kukavica dvanajstkrat zaporedoma.

Tedaj je Križaj nenadoma prebledel. Dvignil je roko in si mencal oči, kakor bi se bil pravkar prebudil iz težkega spanja. Mencal je in mencal, a nekaj ni hotelo iz njegovih oči. Skočil je kvišku in zamahnil z roko proti durim. Njegove oči so se izbulile, strmele so v kot. A tedaj je omahnil na stol, roke so mu padle na mizo.

„Moj Bog, kako je hudo, kako mi je slabo!"

Majde in Marica sta preplašena planila kvišku.

„Čakaj, Križaj, opri se name, spremim te v posteljo, morda ti odleže. Marica, prinesi čašo vode!"

Križaj se je premaknil na stolu.

„Ali ga ne vidiš? Prav tik mene je, njegova glava sega do stropa. Odpravi ga proč, prosim te!"

In kakor bi se bal, se je odmikal s stolom vedno dalje na sredo sobe.

Marica je prinesla vodo. Izpil je naglo poln kozarec. A tedaj so se pojavile potne kaplje na njegovem čelu.

„Glej jo, Milena je tukaj! Kaj ti je, Milena? Zakaj se cedi voda od tvojega krila in kam si zadela z glavo, da sega krvava proga preko tvojega čela? Pojdi proč, mraz veje od tebe in mrtvaški hlad!"

Vstal je in bežal proti vratom.

Majde in Marica sta ga ujela pod pazduho in sta ga peljala gori v sobo. Oziral se je nazaj, kakor bi slišal nekoga, ki stopa za njim navzgor ter bi se ga bal.

„Pojdi spat, Marica," je dejal Majde sestri ter ji položil rahlo desnico na ramo. „Ne razburjaj se, morda bo bolje. Spravim ga v posteljo in ostanem pri njem. Ako bi se ne umiril, pošljem hlapca po zdravnika."

Marica je odšla, srce se ji je krčilo v prsih. Legla je oblečena na posteljo in ni zatisnila očesa do jutra.

Križaj se je polagoma umiril in zaspal. Majde je sedel zraven njega v naslanjač in tako ostal do jutra. Šele potem je odšel v svojo spalnico . . .

* *
*

Prva zelena lisa se je drugo jutro pojavila na travniku onkraj vode za mlinom. Zbudila jo je noč, pobarvalo jo je toplo solnce, ki je pravkar vzplulo izza gore. Brstje ob vodi je bilo napeto, vrbove mačice so rumenele in se klanjale nad vodo. V kostanju, visoko v vrhu, se je prvič oglasil ščinkavec. Prišla je pomlad, nenadoma je prišla in se naselila ob vodi, da bo krajša in lažja nje pot v goro.

Križaj je odprl oči. Začudil se je, ko se je videl v mlinu. Kako je prišel na to posteljo, kdaj je prišel, ni vedel. Čutil je neko bolečino v sencih, pred očmi se mu je meglilo in zdelo se mu je, da se je snoči zgodilo ž njim nekaj posebnega, nekaj nenavadnega. A kaj je bilo, ni vedel.

Odprl je okno. Sveži vzduh je napolnil sobo, prav od blizu se je zasvetila zelena lisa na travniku, pred očmi so trepetale rumene mačice.

Tedaj je pa nastal spodaj hipoma šum in krik. Pritekel je Majde k hlapcu in k delavcem, odprlo se je Maričino okno.

Hlapec je zagledal v čisti vodi pod jezom žensko truplo, ki je bilo stisnjeno med jelšjimi koreninami. Poklical je delavce, potegnili so; pred njimi na travi je ležala Polajeva Milena. Velika krvava proga je segala preko njenega čela.

Križaj jo je videl skozi okno. Prebledel je kakor snoči in obstal je na mestu kakor priklenjen. A nato je počasi zlezel skupaj in se sesedel na tleh.

Ko je stopil v njegovo sobo Majde, ga je našel nezavestnega. Položil ga je na posteljo ter odredil vse potrebno, da se pokliče zdravnik.

Majde je bil bled kakor stena, trdo stisnjene so bile njegove ustnice, a Marica je stiskala vročo glavo v blazino svoje postelje. Njeno telo se je krčevito streslo, a solze niso hotele iz tesnih prsi...

VI.

Strelovo pismo prijatelju.

V Brinju, o Božiču 188...

Dragi prijatelj!

Ze dolgo nisem imel peresa v roki, da bi pisal pismo Tebi, ali pa kateremu drugemu izmed nekdanjih svojih prijateljev. Glej, osamljen sem kakor hrastov parobek vrhu gore, a ni me strah. Burja brije okoli mene in skozi moj prepereli plašč, da bi vsakega

rezalo do kosti in da bi zamrznil mozeg v njegovi hrbtenici, a jaz tega ne čutim; moje telo je mumija, samo s tem razločkom, da se še pregiblje, da je in pije ter da potrpežljivo čaka trenotka, ko se ne bo več pregibalo, ko ne bo več jedlo in pilo. Še se užigajo bliski okoli mene, dostikrat trešči pod moje noge, a jaz se ne ganem, vidi se mi samo, da so to zadnji žarki v temo mojega življenja, ki mi svetijo zastonj. Zakaj v prejšnjih časih sem moral vsak svetel pramen plačati drago, največkrat sem moral poseči globoko v svoje srce in ga plačati s curkom krvi. Sedaj je zamrlo vse, miren sem, kakor nisem bil še miren nikdar v svojem življenju. Kamor pogledam, vse prazno, prazno po cestah in potih, prazno v cerkvi in šoli, prazno v mojih sobah, prazen vsak kot, prazna moja duša in prazno moje srce. Včasih sem se bal takšne praznote, ako se je pokazala samo za hipec in nenadoma, strepetal sem vselej in nepopisna bol me je objela in izžemala moje najboljše moči; a sedaj me več ne vznemirjata ne praznota ne samota. Ni me strah, ni več veselja ne žalosti, ni nad in upanja, ni več hrepenenja in koprnenja, skoro bi rekel, ni več spominov na prošlost. Mumija sem, prava pravcata mumija tam nekje v skalni votlini sredi neizmerne puščave . . . Bil je čas, ko sem položil z lastno roko cev na svoje sence; morda bi bilo tačas bolje, da bi me ne bil zadržal nekdo, a sedaj se tudi to ne izplača več, zakaj mumije se ne streljajo . . . Bil je čas, ko sem ljubil prvič z vso neizmerno ljubeznijo, ko sem bil vdan z vso dušo in z vsem telesom bitju, ki sem mislil o njem, da me razume, ki sem mislil, da ima dušo sorodno moji ter me ne more varati. Bil je to oni tajinstveni polumrak, ki ga prešinja zahajajoča večerna zarja, da se vidijo predmeti pozlačeni in skrivnostni in jih človek samo gleda in občuduje, ne da bi se jih drznil dotakniti. Izginila je zarja večerna, nastala je tema. Tudi moja prva ljubezen je bila takšna, kakršnih je devetstodevetindevetdeset izmed tisoč, tudi ona je bila praktična in je vedela, da le „petica da ime sloveče“. Bog z njo! . . .

Oženil sem se drugod. Svoje žene nisem ljubil, ona ni ljubila mene. In ker se nisva ljubila, je prišlo vse drugo gorje samoobsebi na naju. Umrla je nekega popoludne na šolskem dvorišču vpričo lastnih otrok, ki ji niso mogli pomagati. Vrgla jo je bila božjast in z glavo je padla v posodo, napolnjeno z vodo, kjer je prala perilo. In tistega dne je vrgla božjast prvič tudi mojega sina. Dobro je bilo, da sta kmalu umrla oba otroka. In tako sem sam na svetu kakor hrastov parobek vrhu gore, tako sem mumija in ni me strah!...

Toda čemu tako dolg uvod? Pisal si mi, naj Ti sporočim kaj o sebi in o usodi prijatelja Tomaža Križaja. Vem, da Ti ni toliko zame, kolikor Ti je zanj, zato Ti izjemoma odgovarjam, česar sicer ne bi storil, zakaj mumije ne pišejo.

Kakor Ti je znano, je bil Križaj zaročen z Marico, sestro veleposestnika Majdeta. Majde in Križaj, oba sta bila idealista, oba sta hotela rešiti domovino, njiju pota sta se strinjala povsod, zato ju je vezalo tako veliko prijateljstvo, da ga je imelo naposled združiti tudi svaštvo. Križaj je ljubil Marico z vso veliko vdanostjo svojega srca in prav tako je ljubila ona njega. Nič bi torej ne smelo ovirati njiju sreče. Toda Križaj je bil takoj ob svojem prihodu v Brinje zagrešil po nepreviduosti ali bogsigavedi kako, da se je vanj zaljubila tudi Milena, hčerka gostilničarja Polaja. Ne morda samo zaljubila, kakor se navadno zaljubijo punce, ampak ta Milena je bila nenavaden značaj. Globoka kakor gorsko jezero in temperamentna kakor skalni vrelec. Kar je padlo na dno tega jezera, ni samo tam obležalo, ampak se je brusilo in likalo ter se je nazadnje izpremenilo v biser, ki je bleščal in se iskril, da ga je moralo zagledati in občudovati človeško oko. In ta Milena je skočila v vodo, ko je izvedela, da se je Križaj zaročil. Poplačala je svojo ljubezen z življenjem.

To je bil udarec Tomažu Križaju. Nihče ni slutil pravega vzroka smrti Milenine. Završelo je po vsem Brinju in daleč naokoli. Brusili so si jezike, ugibali to in ono, a trpel pri tem ni drugi kakor oče Polaj in pa — Križaj. Meni se je Križaj razodel, ni mogel držati v sebi. Čudovit je bil pogled v to odprto srce! Poznal sem sicer Križaja od prej ali vsaj mislil sem, da ga poznam, toda da je takšen, ne bi bil verjel. Moralo se je zgoditi, da ga je ženska ubila, dasi ga je ubila s svojo ljubeznijo!

Dolgo se je zaklepal Križaj v svojo sobo, nikamor si ni upal, niti mene ni več pustil k sebi. Jedi se je komaj dotikal. Ko je prvič stopil iz sobe, ga ni bilo več poznati. Postaral se je za mnogo let, njegovi lepi lasje so osiveli, njegova glava je bila upognjena. Prva njegova pot je bila k Majdetu. Tam je najprej govoril z Majdetom samim, a potem se je odpovedal Marici. Ne bom pripovedoval in opisoval prizora, ki se je dovršil tisti dan pri Majdetu, čemu bi začel zeleneti hrastov parobek vrhu gore in bi se razgrevala mumija? Kar mi je o tem povedal Majde sam, bi lahko učinilo, da bi se spomnil, da sem imel nekdaj srce! . . .

Sam Bog vedi, kako so izvedeli to v teh zadnjih trenotkih politični nasprotniki Majdetovi in Križajevi. Razkričali so oba kot največja zločinca. Ljudje so kazali za njima, in ko sta nastopala, da bi jih pridobila zase, so se jima smejali in jima dajali najduhovitejše priimke. Ko je pri nekem shodu govoril Tomaž Križaj, so ga nenadoma objele kmetiške roke in preden se je zavedel, je stal pod kapom. Majde je odstopil.

Pijano je bilo vse po Brinju na dan volitev. Prav ko so se volilci podili v največjih gručah po glavni trški ulici, se je peljala mimo njih zaprta kočija. V njej je sedel Tomaž Križaj in pri njem zdravnik. Tomaž je zapadel melanholiji in je bil na poti v blaznico.

Voz tiči pa še dandanašnji pod klancem. Še vedno svetujejo pripadniki dr. Raskava, da naj se pripne stroj odspredaj, a božjepotniki, da naj se pripne odzadaj. A blago na njem prhni in preperi. In tako bo pač ostalo, dokler ne pride drug rod, ki bo rodil rešenika iz sebe in iz lastne moči. Tedaj prenehajo besede in izgine koristolovstvo, na njih mesto pa stopijo dejanja...

Ko se je voz s Križajem peljal mimo kontrolorjevega stanovanja, se je zgoraj odprlo okno. Ivanka je gledala za njim, dokler ni izginil za ovinkom . . .

Toda oprosti, prijatelj, čas je, da grem počivat, zakaj trudne so moje oči in zunaj brije burja po praznih strniščih! —

Anton Debeljak:

V glorijoli.

Polnočni čas se v volčji mraz je zapredel,
ko tiho jaz sem ljubico dramil,
ki Sen-zvodnik jo je zmamil, v objem svoj zavedel.

Od modrih nebes do snežne zemlje se razprela
gosteča tenčica megla je in glorijolo
veliko, oholo ob glavi mi splela.

Ta nemi objem me spremi, ko grem po planjavi:
kot hodil svetnik bi v slavi božanski,
ker čist ušel, ljubica-vrag, sem tvoji skušnjavi.

Književna poročila.

Ivan Cankar, Troje povesti. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1911. 8°. 192 str.

„Mili moj narod, nikdar me ne boš imenoval svojega ljubljenca!“ tako je dejal Cankar kljubovalno ponosen v tistih žalostno-lepih časih, ko je pisal za 333 svojih privržencev. Takrat si pač ni mislil, da ga utegne nekoč še tudi to zadeti. Kajti da povem kar naprej, te tri povesti bodo priprostemu ljudstvu nedvomno ugajale.

Ne vem, če je hotel Cankar teh troje povesti združiti s kako vodilno mislijo. Najde se lahko marsikaj. Meni se zdi, da igra važno vlogo razmerje tujine k domovini, problem, ki postaja za naš narod vedno aktualnejši, in se zato vedno češče zrcali tudi v slovstvu. Tujina! Kdo je lepše izrazil neutešno hrepenenje po tujini, kakor Zupančič, ko se odtrga od matere sin? Tam v tujini upa najti srečo, ki mu je domovina ni mogla dati. Tako sta se napravljala Pavle in Mana v tuji svet, tako so zapuščali Potnikovi sinovi rodni dom, tako je šel svoj čas Sirotnikov Šimen za daljno srečo. In tam se začenja drugo dejanje v drami naših ljudi. Samo Trdina jih je poznal, ki so našli svojo srečo v tujini, vsi drugi pa so občutili v težkih dneh, da je tujina le mačeha. Izsesala jim je mlado kri, izrabila jim je glavo, roke in noge, le do srca ni mogla, kajti srce je bilo ostalo pri domači grudi. — In zato se ozirajo nazaj po deželi, ki jo gledajo v svojih sanjah. „Ni hrepenenja tako globokega, nego je hrepenenje po grudi; nobeno drugo ne živi v srcu do poslednje kaplje, ne gloje v glavi do poslednje misli“ (str. 11). In tako romajo zopet nazaj drug za drugim. Cankar sam jih je nekoč popisal, kako gredo na klanec, da tam umro; to so tisti, ki jih ni tujina ničesar naučila. So pa tudi drugi — in tukaj sledimo Cankarju na novih potih — ki šele v tujini spoznajo, da ni bila domovina prerevna, da niso bile njih roke preslabe, le njih srce je bilo malodušno in omahljivo, še pred vojsko premagano (str. 125). Vračajo se polni poguma, češ, prišli smo, da si vzamemo domovino, ki je naša od vekomaj. Ali je še to tisti Cankar „brez pozitivnih idej“, se vprašamo, ko čitamo, četudi na zadnji strani, o novem življenju, ki ga v bridkosti utrjena začneta Pavle in Mana, in o onem, ki vzklije po odstranjeni trohnobi v osojniški fari? Ni torej tujina vedno izvir vsega zlega, kakor je Meško povedal to stvar v svoji povesti „Na poljani“, mnogokrat nam je učiteljica in rešiteljica, najsi bodo izkušnje še tako bridko plačane, kakor je tudi Potnikov najmlajši napol usmiljeno napol hvaležno pobral ubitega krčmarja Elijo. Seve ne smemo čakati, da nas tujina popolnoma izkoristi in potem kruto požene v domovino kakor Šimna Sirotnika, ne sme nam ugrabiti poguma, ki je več kakor nabasana malha cekinov.

Spuščati se globlje v analizo posameznih povesti ni potrebno. Najskrbneje izdelana je pač druga, kjer brezobzirni tujec plete pred nami ono grozno mrežo, da zajame vanjo celo osojniško faro — tako bo mislil neuki čitatelj, razumnik pa se bo bal za usodo celega naroda. In Cankar je storil prav, da se je baš tu izognil obupu, zato pa pokazal veselo nado v boljšo bodočnost. — Cankar je s temi povestmi vnovič dokazal, da zna pisati tudi za najširše sloje. Tudi njegov metaforični jezik bodo nemara bolje umeli, nego si mi domnevamo. Povesti so polne življenja in globokega čuvstvovanja. *Dr. A. Dolar.*

Ksaver Meško, Mladim srcem. Prvi zvezek. Ilustroval Šaša Šantel. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu, 1911. V. 8°. 96 str.

Obeta se nam nova slika mladinskih spisov, „Zbirka povesti za slovensko mladino", kakor se bere na ovojnem listu. Nujno jih potrebuje naša mladina, zakaj premalo jih imamo doslej in še med temi je dokaj neprimernega, brez globlje vzgojevalne vrednosti. V knjigi, namenjeni izrecno mladini, mora bolj ko drugje veljati načelo, da bodi vzgojnega pomena. A naukov ne sme nuditi direktno, ne sme z besedami moralizirati — sicer se ubija v mladini veselje do čitanja. Taka knjiga tudi ne bodi sentimentalno lirska, zakaj mladost želi in zahteva realistike ali pa romantike, poteze, ki se kažejo v narodnih pravljicah. Najvažnejše ji je dejanje; iz značaja oseb in iz razvoja dejanja naj sama sklepa in čuti, kako se povrača dobro in kako se zvrača krívica. Pa še nekaj! Ni vse enako primerno za vsakršno otroško dobo. Razvoj otroške duše je nagel; kar prija dečku sedmih let, ne ugaja več dvanajstletnemu: oni je še naivnega naziranja, temu pa že godi romantika dejanja. In s tega stališča motrim Meškovo zbirko treh povesti. Že ko sem jih čital, se mi je vrivalo vprašanje: Ali bodo ugajale našim malim? Meškove stvari so dobre same ob sebi; kdo bi o tem dvomil? Dvomim pa, da bodo splošno prijale tistim, katerim so namenjene. Mladina do desetega, recimo tudi do dvanajstega leta se ne more vživeti v refleksije, nima še zmisla za poglobitev čuvstvovanja, kakor se to pričakuje v vseh treh zgodbah, posebno pa še v prvi, „Romanje na Goro", dasi bi dejanje kot tako, podano v preprostem jeziku, moralo mladini ugajati in jo blažiti. Večjim pa, od 12. do 15. leta, bo vse preveč idealizirano, preveč mehkobnosti v motivih in odveč lepotičja v jeziku. To ne bo tečna hrana mladini, ki se ji hoče silnih dejanj in krepkih osebnosti; imeti hočejo junake, velikane, vojskovodje, tudi divjake in roparje. Kako radi smo čitali v tistih letih Krištof Šmidove povesti! Zakaj ugajajo Milčinskega „Pravljice"? Kako da je dala Družba sv. Mohorja „Robinsona" že trikrat natisniti? Mladina ne mara omledne sladkobe. Ali si more otrok, tudi nadarjen deček ali razborita deklica, stvariti kako jasno predstavo na podlagi besed Pierre Lotija, ki stojé na čelu te povesti kot geslo? Odrastli, ki imajo čut in umevanje za posebni slog Meškovega peresa, bodo značili to povest kot odlično poetično i v dejanju i v slogu. Druga povest, „Poljančev Cencek", je pravzaprav oznaka sicer malce porednega, — kakšni pa naj bodo dečki drugače! — a dobrosrčnega fantiča. Enotnosti ni v dejanju, le posamezni doživljaji malega neugnanca so nanizani v pisanem redu. Najboljša, vsaj po mojem okusu, je tretja povest z dolgim naslovom: „Zgodba o Martineku, otroku, ki je iskal raj na zemlji". Sicer se ponavlja v njej motiv ljubezni do staršev, kakor že v prvi, vendar je v njej obilo pestrega dejanja, ki je spretno prepleteno s pravljičnim votkom. To vse bo „mladim srcem" ugajalo, vpraša se le, ali bo umel otrok vodilno misel te zgodbe: „Raja ne išči na zemlji, saj raj je v tvojih očeh, dete!" (str. 92). Bolj dovzetni bodo za besede: „Mamica, saj je tudi v vaših očeh raj!" (str. 95). — V jezikovnem oziru, bi dejal, se da prirekati prepogostni rabi deležnikov sedanjega časa; zakaj deležniki ginejo in jih čutimo vedno bolj kot narejene slovniške oblike. Tako pa sem n. pr. na str. 6 naštel kar osem „—očev" in „—ečev". Hibe so n. pr. „prenešen" (m. prenesen), „je zasnul" (m. zasanjal, zaspal). Ljudska oblika, vsaj na Kranjskem, je sv. Krištof, ne Kristofor. Čudno, da Martinek, kmetski deček, ne pozna domače race (str. 69). Nekaj pa je, kar bo Meškovo knjigo mladini izredno priljubilo: okusne in bogate ilustracije Šaše Šantla. Dobro četrtino knjige zavzemajo te lične risbe; izvršene so v raznih oblikah in manirah. Ne lastim si strokovnjaške

sodbe, a to lahko rečem, da Družba sv. Mohorja še ni izdala lepše opremljene knjige. Sliki na str. 29 in 30 bi se morali glede na besedilo zamenjati, na str. 81 bi se ozelenela Krištofova palica bolje prilegala kot stoječa vinjeta. — Sploh pa želim lepi knjigi, da bi našla iskren odziv v vseh tistih tisočih mladih src, ki jim je namenjena. *J. Wester.*

Charles Dickens, Oliver Twist. Poslovenil Oton Župančič. Založil L. Schwentner. V Ljubljani, 1911. 8° (VI) + 479 st. Cena broš. 5 K, vez. 6 K 20 v.

Iz prošlega stoletja premore angleško pripovedništvo tri korifeje: ga. Eliot je s svojimi psihološkimi povestmi, zajetimi iz kmetskega žitja in bitja, znatno vplivala na francoske in druge talente, Thackeray je neizprosno razkrajal v svojih delih dejanje in nehanje meščanstva ter snobizem višjih slojev; najbolj svež list na tej deteljici je pa brezdvomno Dickens, čigar pero je črpalo osobito v čistem vrelcu, kakor tudi v kaluži mestnega delavstva, siromaštva in sodrge. Čeprav skozinskoz Anglež, je Dickens last klasične svetovne književnosti. Kakor je Hood izrazil v pesmi na šegav način stisko ponižanih in razžaljenih, tako razodeva v karikiranih, humorističnih potezah tendenčni roman Dickensov družabno gnilost. Kot stenograf, parlamentarni reporter, pisar pri advokatu je pisatelj dodobra spoznal trpki boj za obstoj in oholost mogočnikov; zato je kaj prepričevalna in živahna njegova socijalna satira. Primeri sarkastično skico policijskega uradovanja v 11. poglavju Oliverja Twista, ki je že drugi letošnji prevod iz tega avtorja!

Kakor vsi Dickenovi literarni umotvori vsebuje „Oliver Twist" izredno bogato tvarino: Životarjenje sirotka Olivera v občinski ubožnici, neprenehano stradanje in strah pred nadutimi, posirovelimi predstojniki, nato pobeg iz malega mesta in bivanje med londonsko tatinsko družbo, ki skuša fanta po sili dresirati za zmikavta in razbojnika. Komaj se mu posreči, da ga otme iz te roparske drhali ljudomil starček, kar ga ista tolovajska tolpa ugrabi ter nadaljuje nad njim nasilno vzgojo za uzmoviča. S to tatinsko zadrugo je namreč v zvezi starejši Oliverov brat, dovršen propalica, ki bi se rad polastil precejšnjega očetovega imetja, ker testament govori tako, da nezakonski sin Oliver ne podeduje ničesar, ako bi se morda izprevrgel v podleža. Toda kužni vpliv izprijene okolice ne otruje dečkove duše; le pred samokresovo cevjo se vda in se splazi pri nočnem vlomu v samotno pristavo, kjer ga prepodeni potepuhi puste obstreljenega. Na ta način pride zopet v roke dobrim ljudem, ki se z vso odločnostjo zavzamejo zanj. Srečni izid dogodkov omogoči prikupna ženska iz one tolovajske zalege s tem, da potajno ovadi satanske nakane Oliverovega polbrata, za kar ji njen sodrug v hudodelstvih razčesne lobanjo.

Tako tesna rekapitulacija snovi seveda oškoduje pestro in zamotano ozadje povesti. Kdor vzame knjigo v roke — bodisi rafiniranec ali neuk — bo sledil veledramatskim zapletljajem z napeto pozornostjo od začetka do konca, zakaj Dickens je veščak, ki zna ujeti vsakega v mrežo: priprostega z razsipno obilico pretresljivih, romantičnih činov in nepotvorjenim, globokim čuvstvom, slovstvenega sladkosnedca z duhovitimi, semtertja že precijoznimi obrati in dušeslovnimi migljaji. To trditev vam igraje dokaže slednja stran romana, posebno glasen je plastični prizor Sikesovega pogina; podčrtal bi opis ubijalčevih občutkov, kako ga zasleduje umorjenka, „živ nagrobnik s krvavim napisom" (48. pogl.). Harmoničen vtisk pušča v nas sorazmerna izbira vsakovrstnih tipov od čudaškega dobričine, ki zmerom obeta: „glavo si odgriznem!" do najbolj peklenega rowdyja, ki je tako velik v svojih hudobijah, da se noben bralec ne čuti ob njem prizadetega. Užitek vam bo povečala oprema knjige in zlasti Župančičev prevod, ki je vlit v neobičajno pristen, obilno varijiran

jezik. Pristaviti bi se smelo, da je žargon klatežev dokaj dobro posnet, dasi naša latovščina ni menda še nikjer kodificirana. *Ant. Debeljak.*

Dr. K. Ozvald, Logika kot splošno vedoslovje. Za šole (na podlagi Husserl-Pfänderja). Tiskala in založila ,,Goriška tiskarna" A. Gabrščck. V Gorici 1911. IV + 136 str. Cena broš. 1·80 K.

Dasi spada logika med najbolj razvite, najsigurnejše in najdovršenejše modroslovne nauke, vendar je ne razumevajo in ne obravnavajo vsi enako. Heglova metafizična logika je sicer že pokopana, a poleg nje so se razvile in vzdržale spoznavalno-teoretična, čista, psihologična in matematična logika.

Ozvald je sestavil svojo učno knjigo logike na podlagi Husserl-Pfänderja. Husserl je prvi zastopnik čiste logike (prim. njegove „Logische Untersuchungen", 2 dela, 1900—1901). Ker pa je večina avstrijskih srednješolskih učiteljev logike vajena Höflerja, bi moral biti Ozvald zaradi jasnosti in sporazumljenja vsaj v prvi polovici prvega dela obširnejši. Če ne prej, na tretji strani se ustavi gotovo vsakdo pri odstavku: ,,Vidimo torej, da tudi vse tisto, kar človek v življenju srečava pod imenom misel (= sodba, nazor, mnenje, prepričanje . . .), spada med nepregledno množico tega, kar „je", čeprav imajo misli docela svojevrstno bitnost, vse drugačno nego vnanji, telesni svet obdajajočih nas materialnih predmetov in tudi drugačno nego notranji, duševni svet mišljenja, čustvovanja, hotenja" in pri semkaj spadajoči opombi: „Telesni predmet je glede svojega bivanja navezan na prostor in čas, duševni le na čas, idejni ne na eno ne na drugo", ali na 10. strani pri mestu: „Pojem torej ni nič fizično in ne psihično realnega. A vsled tega mu še ni izdaleka ne gre odrekati bitnosti; kajti vse, kar „je", ni da bi moralo biti ali fizično ali psihično".

Glavna vrlina Ozvaldove knjige so mnogoštevilni, raznovrstni in deloma zelo zanimivi zgledi. Da niso pripisani vedno pravemu poglavju, to je spričo njihovega števila umljivo. Vsak učitelj popravi pri primerni pazljivosti lahko sam to napako, kakor bo moral paziti na vsebinsko veljavo nekaterih navedenih vaj. Ozvald govori n. pr. o nedoločnem spolniku v grščini (str. 13) i. t. d, rabi pa tudi posamezne besede napačno, n. pr. ,,misel 8 je več kot 7 je internacionalna" (str. 2). A to so le malenkosti, ki se dajo zlahka popraviti in ne morejo ravno zaradi tega kratiti knjigi veljave. Da mi Ozvaldova ,,Logika" imponira, moram na vsak način priznati, dasi se ne strinjam popolnoma z njeno ureditvijo. Vprašanje ureditve srednješolskih logičnih knjig je še vedno preporno in stopa ravnokar zopet na dan. Ozvald se je ločil v svoji knjigi precej od navadne poti, česar mu ne štejem v zlo, ampak v čast, ker priča o samostojnosti njegovega mišljenja. Za svojo osebo si bi želel več o razmerju med jezikom in pojmom, dalje o definiciji, razdelitvi in o ostalem, kar spada še k temu poglavju, enako o lažnivih sklepih, ker se ne more tajiti njihova vrednost. Na vsak način pogrešam v Ozvaldovi knjigi obširnega poglavja o metodo- in vedoslovju. Res je sicer, da so naši učenci za to poglavje premalo pripravljeni, a če dobe vsaj nekoliko pogleda v različne metode, jim je v veliko korist ne le na vseučilišču, ampak sploh v življenju.

Tudi stojim glede učnih knjig na stališču, da naj nudijo več, kakor se zahteva od učenca. Potem imajo posebno vrednost za one učence, ki se zanimajo za predmet, in olajšujejo delo tudi učitelju. Zato se mi zdi dobra misel, da pritikajo nekateri pisatelji svojim učnim knjigam logike lepe odstavke iz del znamenitih logikov.

Pa to so le želje in ne očitki Ozvaldovemu delu. Žalibog ne morem tajiti, da se mu ne pozna naglica. Če se je pisatelj že lotil razlaganja tujih besed, naj bi

bil v tem dosleden. Kjer se rabijo v imenstvu logike splošno latinski izrazi, bi jih moral obdržati povsod tudi pisatelj. Seveda ne rečem s tem, da bi bili slovenski izrazi vsled tega odveč. Tisto igračkanje z „Barbara, Celarent, Darii . . . .“ bi lahko odpadlo brez škode. S tem, da je navedel pisatelj pri nekaterih zgledih, odkod jih ima, pri drugih pa ne ali pa samo deloma, se je obdolžil sam površnosti. Čemu je pristavil pod črto k slovenskemu besedilu iz tujega slovstva vzetega zgleda še izvirno (n. pr. na str. 28.), ne vem. Ločila in jezik zahtevata na vsak način pile. Potrudil pa se je pisatelj glede lahkega ali, če hočete, poetičnega sloga, dasi je pazil premalo na stavo besed. Glede „poetičnosti“ je šel celo predaleč. Takoj v prvem odstavku se je postavil glede opazovanja, izražanja in slovnice pogumno na stališče petošolca: „Ko si občudoval smotreno urejen cvet ali okolici prilagojeno barvo nekaterih živali, ko si užival vso prelest, ki jo je mlada Vesna razlila čez hrib in plan, ali ko si visoko z razpraskane skale zrl doli na krasen božji svet: ob takih prilikah ti je brez dvoma prišla „misel“, — da je stvarnica mojster mojstrov, umetnik umetnikov“. Ne le resni učitelj, ampak tudi marsikak učenec bo zmajal ob tem mestu z glavo. — Imenstvo pa se je Ozvaldu splošno posrečilo. Za to zasluži tem bolj pohvalo, ker o tozadevnih resnih poskusih v našem slovstvu (Križan, dr. Fr. Lampe, Schreiner) skoro ne moremo govoriti.

Pridejani „Imenik v Logiki omenjenih filozofskih pisateljev“ bi jaz izpustil, ker ne odgovarja seznamku virov in nam tudi ne kaže razvoja filozofije, pač pa zapelje marsikoga, da dobi o tem ali onem omenjenem pisatelju napačno mnenje.

Sicer doseže knjiga pri naših razmerah svoj namen gotovo v večji meri kot nemške logike. *Dr. Lokar.*

Ozvaldovo „Logiko“ moramo z veseljem pozdraviti kot prvo učno knjigo filozofske propedevtike za sedmi razred slovenskih gimnazij. Umevno je, da je tudi za izobražence sploh prav porabna priročna knjiga, ker je njena nemška podlaga izvrstna. Ako priredi g. pisatelj skrajšano izdajo za učiteljišča, bi se knjiga lahko vpeljala v tretji letnik teh šol. — Kar se tiče strokovnih izrazov, bodi omenjeno tole: „Razmnožba“ (za „Polylemma“), „matica“ (Mittelbegriff), „pomen“ (Hinweis) se mi zdijo v teh pomenih nesprejemljivi. — „Ti si življenja moj'ga m a g i s t r a l e“ komentira pisatelj z besedo o p o r a. Kako se to sklada s pojmom „magistrale“? — Ker je knjiga namenjena slovenskim dijakom, bi ne smeli biti v njej taki pogreški, kakor so n. pr. naslednji: Francozki; gen. pl. ljudij, stvarij, neposrednji; vezaj v primerih kakor „Pfänder-ja, S. Jenko-vo „Trojno gorje“ je neumesten. „Tolstojeva smrt“ (37) nas spominja na „Radeckitove vojake“. — Dr. Ozvald je sprejel maroto drja. Tominšeka in piše „v Licejsko knjižico, v Münchenskem vseučilišču“ . . . Kaj porečejo sedmošolci deležnikom kakor „vprašajoč (str. 58; iz dovršnika!) ali „globlje tičoči zakoni“ (70), ločujoč (22; od glag. *ločevati, ki ga ni!) proučavajoč (7) itd. — Rad rabi dr. Ozvald dovršne glagole namesto nedovršnih: predoči (114) nam. -čuje, srečamo (62) nam. -ujemo itd. — Ali so nam res neizogibno potrebni serbizmi: shvačati, koji (zaimek), trebati, svota, istovetiti, inovrsten? Čudim se, da rabi g. avtor napol turško besedo r e m e k - d e l o (46), ker jo rabijo Srbohrvati. — Zraven pravilno tvorjenih glagolov muzicirati, definirati, verificirati, oponirati . . . rabi dr. Ozvald tudi prisiljene spake deklamovati, imponovati, kontraponovati, eksistovati, simbolizovati. — Pri pridevnikih zamenjuje avtor rad določno in nedoločno obliko, tako n. pr. piše (str. 1.): „Ko si zrl na krasen božji svet“; „ta-le mičen dogodek“ (70); obratno: „nekak antični Lombroso“ (54). Marsikoga bo motila avtorjeva manija za veznik „pa“ nam. in, kar je najbrž vpliv Detelovih zgodov. romanov, v katerih

so prave hekatombe samih „pa". Vzhodnoštajersko besedoslovje pri enklitikah v knjižni slovenščini moti: „on bo vas krstil" (8), „marsikdo bo se . . .". Začetek nekega stavka na str. 109. se glasi: „Se opirajoč . . ."! Kdo piše dandanes v našem jeziku „statističar, botaničar, matematičar"? — G. avtor, ki ne zna angleški, navaja izreko nekaterih angl. priimkov napačno (n. pr. Höxle, Drejdn, Smejls). Boljše bi bilo molčati o izreki. — V pisavi klasičnih imen ni dr. Ozvald prav dosleden; zdaj piše Ovidij, Heraklit, zdaj spet Galenus, Protagoras, Hipokrates, in v tej zvezi bodi omenjena še oblika tipus (na str. 93) namesto običajnejše: tip.

Ponoviti pa moram, da je knjiga vkljub tem napakam priporočila vredna. Zlasti se mora šteti g. avtorju v zaslugo, da oživlja suhoparno teorijo s citati iz slovenskih pisateljev (posebno iz Cankarja) in z zgledi iz sodobnega življenja. Ni dvoma, da se knjiga dijakom s tem zelo priljubi. *Ivan Koštiál.*

Rikard Katalinić-Jeretov, Našim morem i našim krajem. Priče. Vlastitom nakladom. Tiskom Dragutina Laubnerja u Osjeku. 1911. 8°. 127 str.

„Našim morem i našim krajem" je zbirka sličic, feljtonov, črtic, osnutkov, političnih satir, deloma že objavljenih, deloma neobjavljenih. Zato tudi celoten vtisk knjige ni tako enoten, organski, kakor bi pričakoval človek, ki prečita knjigo brez presledka. Boljše stvari se brez stroge sodbe vrste med slabšimi, v pripovedovanju in notranji zgradbi pa je opažati nekako neprijetno monotonijo. Kljub temu pa more človeku, ki nekritično čita vsako teh drobnih zgodbic zase, v raznih intervalih, omenjena zbirka nuditi brez dvoma marsikak lahen, prijeten hip oddiha. Katalinić-Jeretov, ki v je Hrvatih priznana literarna osebnost, živi v Zadru, in torišče njegovih slik je obala Adrije, ponajveč Istra, deloma Dalmacija. Brez velikih, poglobljenih duševnih komplikacij se zapletajo in razpletajo dejanja. Nastopajo izvečine seljaki, boreči se na eni strani s svojo kršno, skalnato zemljo, ki je njih dom, na drugi strani z morjem, ki jih preživlja in ugrablja v svoji nenasitnosti včasi rod za rodom („List"). — Močni ljudje so to, vročekrvni, jaki in čili, preprosta in jedrnata je njih govorica. Drzni, iskrooki „momki" ljubijo zorne mladenke, ljubijo s tisto nepremišljeno, nepreračunljivo silo in neukročeno strastjo južnega človeka. Mnogo se govori o ti jugoslovanski ljubezni, mnogo, dejal bi, skoro preveč . . . Lepi in na vsak način zelo realistično pogojeni pa sta ljubavni skici „Morska štriga" in „Tić", četudi sta si motiva zelo slična. Splošno se pisatelju najbolj posrečijo tipi vaških siromakov kakor Cenćo ali Tić. — Tragičen, dasi ne povsem nov, je motiv „Gretchen." „Seoske ‚čakule'" je hudomušna, fina satirica na vaške klepetulje. Katalinić-Jeretov je namreč tudi satirik, ne sicer zlobno se režeč satir s spačenim obrazom, le bolj šegav hudomušnež z diskretnim smehljajem na ustnih. V tem oziru se odlikujejo njegove politične satirice. Duhovita in originalna je „Pričica o vlaškom kosu", o kosu, ki se nikdar ni mogel privaditi italijanske himne in je vedno le prepeval „Lijepu našu", kljub temu, da se je njegov gospodar — hrvatski Ivan Žižanović, prelevil v renegata pristne laške krvi — Gianni Xixanovicha. — Stvari pa, kakor monolog „Moja tajna", ne spadajo v knjigo.

Fran Albrecht.

A. Leskien, Grammatik der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Heidelberg, Carl Winter's Universitätsbuchhandlung. 1909. 8°, LII + 260 str. Cena broš. K 6·—.

A. Leskien, Handbuch der altbulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache. Grammatik, Texte, Glossar. Fünfte Auflage. Weimar, Hermann Böhlaus Nachf. 1910. V. 8°, + 351 str. Cena broš. K 9·60. (Konec.)

O slovniški snovi v ožjem zmislu hočem podati le kratko karakteristiko in opozoriti na nekaj važnejših točk. Snov je, razume se, v obeh delih ista, le da se dela medsebojno spopolnjujeta. „Handbuch" podava faktični materijal iz starih spomenikov, n. pr. poraba ъ, ь, razprava o rъ—rь, lъ — lь, prvotnih in mesto ъr — ьr, ъl — ьl, i za ь in ъı za ъ (str. 44 sl.), izguba evfoničnega ali epentetičnega l, moška i—, srednja s—, ženska ū— debla, korenski glagoli, dublete deklinacijskih in konjugacijskih form, medsebojni vpliv u— in o— debel, razni aoristi in dr., pri čemer zlasti o glasoslovju skoro nikjer ni končnih sklepov glede razmerja med spomeniki, ker po večini še nedostaje takih monografij; „gramatika" pa služi k temu faktičnemu materijalu kot komentar, našteva skupaj spadajoče gramatične slučaje v celoti in jih razlaga po njih postanku v primeri z indoevropskimi in drugimi slovanskimi jeziki. Pri tem se vporablja moderna lingvistična terminologija (Formans, Base, zlasti glej § 18 Ablaut und Ablautsreihen in § 36 der kombinatorische Lautwandel), se podava tudi razlaga lingvističnih pojmov s teoretičnimi ekskurzi posebno v glasoslovju, ter se slednjič ozira po novejših metodah, kjer je mogoče, na naglas in kvantiteto, toda ne pretirano, kar se tuintam drugod dogaja. Materijal je razvrščen pod občimi vidiki, kar je ne le radi preglednosti, ampak tudi radi pravega umevanja neobhodno potrebno. Vendar se mi zdi, da bi se dale obrisati in določiti še večje enote, kakor se to zgodi na str. 35. in sl. pri naštevanju štirinajstih točk kombinatoričnega glavnega prehajanja. Kronologija pojavov tu ne pride v poštev (str. 37). Ravno od Leskiena bi nas zanimalo videti, kako je predstaviti kronološki razdružene v istovrstne fonetične pojave v zvezi z občim fonetičnim značajem jezika. Kolikor se da določiti kronologija fonetičnih pojavov, jo Leskien omenja (str. 33, 43, 48, 51, 65). Točno in podobno se slikajo fonetični prehodi (43, 56). Najzanimivejši prehod je pač tj —— š't', dj —— ž'd', k čemur pa je treba seveda čitati še Leskienovo argumentacijo (str. 39). Ne povsem jasno je, kako si Leskien predstavlja razvitek indoevr. eu̯ v slov. jezikih. Iz mnogih mest, kjer se taki slučaji omenjajo (str. 13—14, 20—21, 43—45, „Handbuch" 14—16), ni razvideti razmerja med u in 'u za eu̯. Mnogo preciznejše se glasi pravilo o ch iz indoevr. s (str. 29 sl., „Handbuch" 48-49). Umljiv mi tudi ni preglas o — ĕ, dojiti — dětę (str. 21, „Handbuch" 17). Zanimive so neke fonetične definicije. ъ, ь imenuje Leskien v nasprotju s polnimi vokali, „Halbvokale (schwache, reduzierte, irrationale Vokale), str. 2. Izraz „Halbvokale" se je začel po Sieversu opuščati in rabiti za drugi del diftongov; izraz „irrational" izhaja od Fortunatova (v pisanih lekcijah = короче краткихъ). Oba glasova sta sicer še lep primer, kako se oba dela ne prepisujeta. ъı mu ni ruski ы, poljski y, ampak neke vrste ü (torej front-, ne mid- vokal); ѣ mu je bil prvotno zaprt e, dijalektično starocerkveno slovanski pa 'ä, 'a („Gram." XXXVI) ali i̯a, e̯a („Hdb." 6, 39). rъ — rь iz prvotno ъr, ьr transkribira r̥: pr̥vъ, četvr̥tъ („gram.") 150, 10, „Hdb." 34 sl.). Transkripcija v „gramatiki" je radi fonetične točnosti splošno latinska. Kajti če tudi cirilca prekrasno izraža slovanske glasove, ima nedostatek, da ne pozna znaka za j in si mora na več načinov pomagati pri izraževanju palatalnih konzonantov („Gram." 3, „Hdb." 7).

Dragoceni in poučni so Leskienovi podatki o literaturi predmeta, zlasti pri prepornih točkah. Korak za korakom se tu vidi, kako oprezno in zmerno postopa Leskien. On včasih raje ostane pri kaki starejši razlagi s pomočjo analogije, nego da sledi novi, še ne gotovi. Posod pa pristavlja, kjer se mu to zdi potreba, opazko „nicht sicher". Zanimiva pa bila zbirka teh slučajev, ali privela bi me predaleč. Kako sicer v preteku let veda napreduje, se lahko vidi iz primerjanja Oblakove

kritike druge izdaje Leskienovega „Handbucha" s sedanjo peto izdajo, oziroma „gramatiko". Večina točk, ki se tam omenja, je ali stopila v ozadje kot gotova, jasna stvar, ali pa je dosegla dandanes povoljno razlago; n. pr. imper. daždь, ki si ga Oblak še nikakor ni mogel tolmačiti, je sedaj že mnogo bliže svoji razlagi. H koncu se mora častno omeniti jasna in precizna dikcija, popolnost, preglednost, lepi, točni nemški prevod slovanskih izrazov.

Mogel bi kdo vprašati, kako je razmerje Leskienovega „Handb." k Vondrákovi gramatiki. Na kratko se lahko reče, da goji Vondrák bolj tradicije dunajske filološke šole, Leskien eden izmed stvariteljev novejše nemške lingvistične šole, in kot tretja se pridružuje ruska čista lingvistična šola akademika Fortunatova, izvzemši seveda ruske filologe, kakor Sobolevskega, ki hodijo po navadi svoja pota. Končni cilj je vsem seveda isti, metode in principijalni nazori pa so večkrat različni.

Morebiti bi bil za začetnike želeti še popolnoma kratek goli obris jezikovne strukture stare cerkvene slovanščine s potrebnimi podatki strokovne literature. Gotovo pa tvorita obe omenjeni Leskienovi knjigi neobhodni in vedni pripomoček za vsakega slavista in tistega, ki se hoče poučiti o sedanjem stanju znanja stare cerkvene slovanščine. *Dr. Rajko Nachtigall.*

Glasba.

Novi Akordi. Urejuje dr. Gojmir Krek. Zalaga L. Schwentner v Ljubljani. Let. X. (1911), št. 3. in 4.

V „Glasbeno-književni prilogi" 3. zvezka je tudi topot mnogo zanimivega gradiva. Fran Gerbić podaja v črtici iz svojega življenja dragocene podatke o ustanovitvi slovenske opere pri „Dramatičnem društvu v Ljubljani." Janko Žirovnik opisuje postanek in razvoj „Žirovnikovega zbora" v Št. Vidu nad Ljubljano, Marko Bajuk pa objavlja nekaj zelo umestnih opazk k IV. zvezku Žirovnikovih „Narodnih pesmi." Pod rubriko „Gledišče" je temeljita strokovna ocena Hatzejeve opere „Povratak" iz peresa dr. Ernesta Krajanskega. Poleg tega pa je nešteto drugih informativnih, poučnih in umestnih ocen koncertov, notic o napredku slovenske glasbe itd. Opetovano moram ponavljati, da obilica in mnogovrstnost gradiva književne priloge N. A. nadkriljuje visoko marsikateri tuji glasbeni list in je le obžalovati, da zanimanje za ta naš krasni list sicer raste, a to tako počasi!

Tretji zvezek prinaša poleg omenjene književne priloge Stanko Premrlovo „Sonatino" za klavir, dr. G. Krekovo invencijo „Blagor jim!" za mešan zbor, Oskar Devov moški zbor „Kvišku plava . . ." in dva solospeva: Santlovo „Narodno" in Ž. Polaškovo „Da sem jaz ptičica . . ." Premrlova „Sonatina" je edino delo te vrste med nami. Žal, pečali smo se vedno v prvi vrsti z ozkomejnimi moškimi zbori in pri tem zanemarjali klavir, solospev, zlasti večje glasbene oblike. Za glasbene, klavirske šole nimamo skoro ničesar. Premrlova, po iznajdbi in izpeljavi kaj prijetna Sonatina bo dobrodošla vsem učencem naših glasbenih šol, ki so se izvili iz prvih letnikov. Prepričan sem, da jo skoro vidimo na programih vsakoletnih produkcij gojencev Glasbene Matice. — Tudi dr. Krekova invencija „Blagor jim" je edina skladba te smeri pri nas. Visoke in plemenite umetnosti polno delo je vredno zlata in bo proizvajano služilo v čast našim velikim mešanim

zborom. — Oskar Dev očividno napreduje. Skladba „Kvišku plava . . .“ je vseskozi delo resnega umetnika. Težav sicer ne nudi v intonaciji, pač pa v prednašanju, ker je tu treba dobrih basov in se mora pevec v besedilo kakor v skladbo globoko zamisliti. — Šantlova „Narodna“ je ljubka, kratka skladbica, ki bo gotovo našla več ljubiteljev, kakor Polaškova harmonsko preobložena „Da sem jaz ptičica . . .“ Ne rečem, da mi ne ugaja, a ta bleščeči nakit ne odgovorja presrčnemu besedilu, ki pa ga je vrhutega Polašek celo okrajšal ter mu vzel, rekel bi, prijetni vonj in sladkobo. Polašek n. pr. komponira:

„Pa o zvestobi mu svoji bi pela,
sladko mu pevala.“ (Izpusti: — ‚noč bi in dan‘ —.)

Ali drugo kitico (prepričan sem, da skladatelj ni mislil na ostale kitice, ali vendar bi jih rad marsikdo pel):

„Ljubko duhtela bi, krasno žarela,
da bi v nedeljo me“ (— ‚zrla vsa vas.‘ — manjka)

Polašek morda ni poznal vsega besedila, ali pa ga kot inorodec ni — razumel. —

Četrti zvezek je posvečen naši „Glasbeni Matici“. Obsega poleg prisrčne spremnice uredništva šestero zborov skladateljev, ki so bili v zadnjem času s svojimi glasbenimi deli zastopani na koncertih „Glasbene Matice“. — Dr. Krekov moški zbor „Bratje, v kôlo se vstopimo!“ živ, prekrasen poziv moškemu zboru „Gl. Matice“, je ženijalno delo. Takega moškega zbora ni vsej slovenski glasbeni literaturi. Na prvi pogled je videti sicer težak, ali pevnost vsakega glasu odvzame vse težave. Niti nenavadni postopi basov v začetku in ob koncu niso dobrim pevcem neizvedljivi. Zlasti pa me je navdušil srednji del „Meno mosso“. Ti kontrapunkti drugega basa bodo našim pevcev slastni užitek. Za skladbo je treba kvalitativno in kvantitativno dobrih zborov. — Mešani zbor Gerbićev „Po zimi“ je ljubko naroden, ne pretežek. Del: „Saj čakal sem te pretežko —“ ne more biti bolj narodno uglašen, kakor je. Ob koncu kar vidim, kako pada sneg. Tudi Jenko, zaslužen starček, se je še mladeniško navdušil za „Boga in rod“. — Krasna je Ferjančičeva „V jutranji zarji“. K lepemu tekstu se tesno privija glasbeno tolmačenje; oboje ena sama nerazdružena lepota! Dokaj težka skladba bo na poslušalce močno vplivala. — Za mojim zborom „Pusto je . . .“ pride kot zadnji Juvanec z mešanim zborom „Izgubljeni cvet.“ Pridružujem se glede teksta sodbi g. Prelovca v Učit. Tovarišu. Sicer pa je skladba prisrčna, samo da je navzlic označbi „v narodnem tonu“ menj narodna kot Gerbičeva „Po zimi“. Priporočati pa jo morem vsem pevskim zborom boljše vrste najtopleje. — Vse skladbe so koncertnega tipa in dragocen prispevek tej naši glasbeni literaturi. *E. Adamič.*

Jeftejeva prisega. Besede zložil Simon Gregorčič. Za zbor, soli in orkester uglasbil P. Hugolin Sattner. Izdala in založila „Glasbena Matica“ v Ljubljani 1911. Cena 5 K.

Delo je prirejeno v pričujoči izdaji s klavirskim spremljevanjem, kar se mi zdi jako srečna misel, ker bo skladba vsled tega našla pot tudi na manj koncertne odre kakor je Matičin, in to ne bi bilo pretežko. Skladba je pisana lahko umljivo, lahko pevno, vsekakor izvedljivo nekaterim boljšim pevskim zborom. Orkester tudi ni neobhodno potreben, in solisti bodo po vestnem študiranju s pridom zmogli svoje partije.

Skladbo je „Glasb. Matica“ izvajala trikrat in vsakikrat s popolnim uspehom, kar je dokaz, da je Jeftejeva prisega znamenito delo. Zlasti nam Slovencem je

Sattner ž njo podaril redek dar, saj enakih del do sedaj nismo imeli. Sattner piše vseskozi resno, kolikor mogoče strogo. Zato pusti spočetka skladba poslušalca hladnega, a ko se vtopi v globoko besedilo, ki je eminentno verskega značaja, pa mora priznati, da je Sattner zadel pravi ton. Semtertje bi si pa le želel nekoliko več krvi. Boj Jeftejevih čet z divjimi Amoniti n. pr. ne prenaša označenega Allegretta. Pospešitl ga je do skrajnih mej izvršljivosti. Orkestru bi dal tu morda hvaležnejšo nalogo. Ista malokrvnost je deloma tudi v usodni daritvi očeta. Kaj lepa in globoka so pa druga mesta, n. pr. molitev, proslava Jefteja i. t. d. Št. 9. me je hotela spomniti s početka na neko znano slovensko solo-pesem; na vsak način pa je vsa Sattnerjeva. Prepričan sem, da si delo ohrani trajno vrednost.

E. Adamič.

Fran Gerbić, 20 moških zborov v slovenskem narodnem značaju. Izdala „Glasbena Matica" v Ljubljani 1911. Cena 3 K.

Izvzemši zadnjih dveh, so vse pesmice pisane v prisrčnem narodnem tonu. Priljubile se bodo takoj vsem moškim zborom. Starček Gerbić je v teh pesmih mlad, vriskajoč fant. Srečen, ki si v pozna leta ohrani tak humor in tako prožnost! V teh zborih se nam Gerbić pokaže v vse drugačni in ne slabi luči, kakor smo ga vajeni iz njegovega najpopularnejšega zbora „Slovanski brod". S temi srčkanimi pesmicami si je za vselej postavil svetel spomenik med vsemi pevci. To se bo kmalu pokazalo. Te pesmi je pel z narodno dušo in našle bodo pot čimprej tudi v njo. Postati morajo narodna last. Vredno bi bilo spregovoriti kdaj tudi o Gerbiću kot pesniku. -- Zresni se Gerbić v zadnjih dveh: „Povejte, ve planine" in „Naša lipa". Prednost dam drugi, ki je posvečena Pevski zvezi moravskih učiteljev. Lepa, močno učinkujoča skladba je to. Ugaja mi zlasti četverospev, ki pa bi bil mogoče še bolj učinkovit, ako bi ga pel zbor; seveda dober, številen, izvežban zbor, kakor je ravno zbor moravskih učiteljev. Skladatelju Gerbiću je „Glasb. Matica" izdala to zbirko v spomin na njegovo 70 letnico. Iskreno mu želimo, da bi vse te pesmi čul in še mnogokrat čul! *E. Adamič.*

Narodne pesmi za mladino. II. stopnja. Izdal in uredil Janko Žirovnik. Prva stopnja te zbirke je kmalu pošla. Izredno se je priljubila zlasti po šolah, kjer je izpodrinila zlahka „Slavčka" in še mnoge druge pevske knjige za šolo.

Pesmi so, kajpada, vse narodne ali ponarodele in štejem jim to v dobro, da imajo skoro vse svoje prvotno narodno besedilo. Ne razumem pa, zakaj n. pr. pripiše Žirovnik pesmicama „Rožic ne bom trgala" in „Kje so moje rožice?" skladatelja, drugim, n. pr. „Ko dan se zaznava", „Ptiček prav majhen je", „Po jezeru", „Ropoče mlin v dolu" itd., pa ne. Semtertam bi dvoglasni stavek lahko bil srečnejši in pevnejši. Vendar pa zbirko prav toplo priporočamo zlasti učiteljem, ki jim daje obilo lepega gradiva za pevski pouk. *E. A.*

Milan Reizer, Sanje za gosli in klavir. Nekoliko dolgočasna stvar brez melodije, gibajoča se na par nejasnih tonih. — Ravnoistega skladatelja koračnica, „Veseli Samoborec" ima dosti več na sebi in je boljša, kakor dokaj drugih še banalnejših koračnic. *E. A.*

~ Veda. ~

Dvomesečnik za znanost in kulturo.

Izdajatelji in uredniki: Dr. Albert Kramer,
dr. Ivan Prijatelj, dr. Mihajlo Rostohar,
dr. Bogumil Vošnjak.

Založništvo: „Goriška tiskarna" A. Gabršček.

Vaše blagorodje!

Odveč je povdarjati potrebo in važnost v strogo znanstvenem duhu pisanega, po svoji vsebini vsakemu inteligentu pristopnega znanstvenega časopisa, ki naj uvaja v probleme državnega in socialnega življenja, filozofije in kulturnega žitja vobče. Prepričani smo, da je treba naši inteligenci trajnega pomočka, da si ohrani kontinuiteto svoje splošne izobrazbe in ne zakrkne v vsakdanjosti svojega ožjega poklica; prepričani smo, da je treba slovenskega vodnika na tej poti, ako se naj naše želje po samostojnosti narodne kulture približujejo uresničenju.

V zadnjih letih se je razmnožilo število slovenskih znanstvenih delavčev tako, da je čas, ustanoviti vez, ki naj spaja uspehe njihovega dela z narodom. Tem kuturnim silam, ki so primorane bogatiti tujo, nemško kulturo, se mora otvoriti tribuna, ki jim nudi možnost podati rezultate svojega dela. To je povod, da je sklenila skupina mlajših slovenskih znanstvenikov, izdajati dvomesečnik »Vedo«, s koje izdajanjem pričnemo meseca januarja l. 1911. Omejiti bo »Vedi« delokrog na vprašanja splošnega interesa: Osredotočevati vse stroke znanosti v službi socialnega in kulturnega razvoja s posebnim ozirom na družabne, javnopravne in gospodarske razmere. Način njenega delovanja bodi: objektivnost, preglednost in poljudnost posameznih spisov.

Med nami samimi hoče biti »Veda« činitelj socialnega in kulturnega napredka. Dosedanja neorganizovanost znanstvenega dela se mora umakniti stvariteljski volji. Pogledati hočemu svojemu narodu do dna duše in anali-

zovati vse pojave njegovega življenja. Vknjižiti hočemo v »Vedi« kakor v glavni knjigi ves narodov »Imeti in dati«, njegovo socialno in umstveno vstvarjanje, njegovo bitje in žitje. Hočemo tudi, da prestopi naš zbornik ozke samoslovenske meje: Ker je treba med Jugoslovnai najožjih stikov in smo si svesti velikih nalog, ki jih ima vršiti jugoslovanska inteligenca na kulturnem polju, bomo združevali v »Vedi« delo in naziranje jugoslovanske znanstvenosti ter prinašali (v latinici) poleg slovenskih tudi hrvatske in srbske članke v izvirniku, bolgarske pa v slovenskem prevodu. Poleg Jugoslovanov so nam najbližji Čehi, njih znanost in kultura. Samoobsebi je umevno, da bo »Veda« zasledovala razvoj češkega znanstvenega dela. Vrh tega nam je pa tudi treba pogledati ven v široki svet.

»Veda« naj predstavlja sintezo našega znanstvenega in kulturnega življenja in naj oživlja slovenske duševne sile.

Zgodovina razvoja služi sotrudnikom »Vede« za raziskavanje vseh socialnih in kulturnih vrednot, ki jih najdejo v našem narodu ali ki jih hočejo presaditi iz tujih tal k nam. V zgodovini razvoja je najlažje presoditi pravo, narodno gospodarstvo, filozofijo, umetnost in slovstvo tako, kakor je potrebno za njih razumevanje. Po zgodovinski metodi bo najlažje premotriti natančno obstoječi gospodarski družabni in pravni red in vse pozitivne in negativne vplive, ki ga preobrazujejo, bodisi praktično ustvarjaje ali razdiraje, bodisi teoretsko utemeljevaje.

Vsebinsko se prilagoja program »Vede« vsem pojavom sodobnega življenja, težnjam posameznih razredov, narodov, skupin, posameznih naziranj in smeri. V obzorje »Vede« spadajo: Javno pravo, gospodarstvo, socialna politika, občno družboslovje (sociologija) in filozofija, nadalje vsi kulturni in socialni problemi, ki se zrcalijo v narodovi književnosti in umetnosti. Vsem tem pojavom našega javnega življenja je treba znanstveno ugotoviti značaj in jedro.

Tehnično bodo zato tvorili vsebino tega dvomesečnika naslednji deli:

I. Razprave in članki.

II. Sodobni dokumentarični material ter memoare.

III. Slovenska znanstvena terminologija.

IV. Pregledi in referati:

1. Država in Družba: Javno pravo. Sociologija. Slovani. Publicistika. 2. Politična ekonomija: Gospodarstvo. Socialna politika. Denarni trg. Statistika. 3. Filozofija. 4. Kultura: Literarna kritika. Umetnost.

V. Ankete, tikajoče se vprašanj javnega prava, gospodarstva in slovanske kulturne in znanstvene organizacije.

VI. Bibliografija.

»Veda« se kot taka ne udinja nobenemu svetovnemu naziranju, nobeni znanstveni »šoli«, toliko manj kaki politični stranki. Zato ne zahteva nikake medsebojne enotnosti v naziranjih sotrudnikov ali soglašanju sotrudnikov z znanstvenim in kulturnim prepričanjem urednikov in izdajateljev. Vendar se nam zdi na tem mestu potrebno povdariti, da tvorijo uredniki in izdajatelji »Vede« skupino, zvesto načelom onih krogov inteligence, iz katerih je izšla.

Stavljamo sotrudnikom nalogo, da osvetlijo v »Vedi« probleme vsestransko kritično, ker le tako bo mogla snov poljudno razjasniti in postati vsestranski kulturen zbornik, ki bo s svojim delom res koristil naši narodni kulturi in vspodbujal inteligenco iz malodušnosti k spoznanju in ustvarjanju.

Sodelovanje sotrudnikov vseh idejnih smeri nam je zato dobrodošlo, dokler odgovarjajo njihovi prispevki zahtevam eksaktne vede, znanstvene resnobe, umerjenosti in one strpljivosti, ki je znak izobraženstva.

Da seznanimo čitatelje zlasti tudi s subjektivnimi nazori vodilnih mož slovanske javnosti, in to o temeljnih vprašanjih javnega prava, narodnega gospodarstva in slovanske znanstvene organizacije, bo prinašal naš dvomesečnik tudi ankete.

Izdajatelji in uredniki »Vede« so: dr. Albert Kramer (Dunaj), dr. Ivan Prijatelj (Dunaj), dr. Mihajlo Rostohar (Praga), dr. Bogumil Vošnjak (Gorica), ki so si zagotovili že sedaj sodelovanje sledečih gg. sotrudnikov:

Privatni docent dr. Alb. Bazala (Zagreb). — Vseučiliščni profesor Štefan S. Bobčev (Sofija). — dr. Milko Brezigar (Gorica). — Vseučiliščni profesor dr. Drtina (Praga). — Privatni docent dr. Břetislav Foustka (Praga). — Ante Gaber (Škofja Loka). — Člen srbskega državnega sveta Gligorij Geršič (Beograd). — I. A. Glonar (Gradec). — dr. Pavel Grošelj (Ljubljana). — dr. Vladislav Gumplowicz (Dunaj). — dr. K. Hinterlechner (Dunaj). — T. Jenkova (Praga). — dr. F. Ilešič (Ljubljana). — Vseučiliščni prof. dr. K. Kadlec (Praga). — dr. F. Kidrič (Dunaj). — dr. Vek. Kisovec (Trst). — Vlad. Knaflič (Trst). — dr. Karel Kramař (Praga). — dr. Gojmir Krek (Dunaj). — Vseučiliščni profesor dr. Fran Krejči (Praga). — Radovan Krivic (Praga). — Vseučiliščni profesor dr. Kosta Kumanudi (Beograd). — dr. Kušar (Gradec). — dr. Ivan Lah (Ljubljana). — dr. Stanko Lapajne (Dunaj). — dr. Dragotin Lončar (Idrija). — Vseučiliščni profesor dr. T. G. Masaryk (Praga). — dr. Peter Medvedšček (Gorica). — Vojeslav Molé (Ljubljana). — Vseučiliščni prof. dr. Matija Murko (Gradec). — Člen francoskega držav. sveta Gabriel Louis-Jaray (Pariz). — Josip Penižek (Dunaj). — dr. Karel Ozwald (Gorica). — dr. Ludovik Pivko (Maribor). — Vseučiliščni prof. dr. Vladislav Polič (Zagreb). — dr. Janko Pretnar (Gorica). — dr. Štefan Sagadin (Ptuj). — Ferdinand Seidl (Gorica). — Privatni docent dr. Ivan Strohal (Zagreb). — dr. Dragan Šanda (Dunaj). — Aleksander Šantel (Pazin). — Vseučilišč. prof. dr. Šilović (Zagreb). — Ant. Štebal (Ljubljana). — dr. Pavel Turner (Maribor). — Vseučiliščni profesor dr. František Vavřinek (Praga). — dr. Fran Vidic (Dunaj). dr. Josip Vošnjak (Visole na Pohorju). — baron Andrej Winkler (Gorica). — Privatni docent dr. Zarnik (Würzburg). — dr. Niko Zupanič (Beograd). — Privatni docent dr. Žižek (Dunaj). — dr. Ivan Žmavc (Praga).

Med drugim prinese prva številka sledeče razprave: Žižek: O ljudskem štetju. Bogumil Vošnjak: Uvod v temeljna načela državnega nauka. B. V.: Sociologični

pomen slovansko-nemške jezikovne meje. Žmavc: Uvod v naraven nazor o svetu. Dr. Josip Vošnjak: Dodatki k »Spominom« (Pražák). Šantel: O narodni umetnosti itd. Izmed referatov omenjamo ocene sledečih del: pl. Tomašić, ban hrvatski: Temelji hrvatskoga državnoga prava. Lončar: Bleiweisova doba. Iovanovič: Srbsko ustavno pravo. Strohal: Priroda i država. Bernatzik: Die nationalen Matriken itd. V gospodarskem oddelku poroča dr. Brezigar o »Smereh razvoja čeških bank«, in o knjigi dr. Žižeka: Die statistischen Mittelwerte, inženir Štebi o kranjskih podeželnih centralah. Pod zaglavjem »kultura« prinese naš dvomesečnik Ozwaldove črtiče: »Iz predavanj v tujini« ter literar. in umetniške kritike odlič. slovenskih kulturnih delavcev. Za prihodnje številke so med drugim pripravljeni sledeči članki: Bazala: O razvoju hrvatske filozofije tijekom XIX. vijeka. Polić: Ustava Bosne in Hercegovine. Pretnar: Začetki francoskega slovanofilstva. Vošnjak: Narodnostna zakonodaja avstrijskih deželnih zborov. Vošnjak: Pregled ruske državnovedne in javnopravne literature XIX. veka. Sagadin: Upravno pravosodstvo. Kisovec: Sistem modernega časnikarstva. Dr. Josipa Vošnjaka: Dodatki k »Spominom« se bodo nadaljevali tekom celega leta. Povrh pa ima uredništvo pripravljeno še mnogo drugega velezanimivega memoarnega gradiva.

»Veda« bo izhajala vsak drugi mesec (torej 6 krat na leto), v resni zunanji opremi. vsaka številka v obsegu 6 tiskovnih pol. Cena jej bo na leto po 8 K, za dijake po 5 K. Posamezni zvezki K 1.70. Naročnina, reklamacije itd. se pošiljajo podpisanemu založništvu.

Da bo mogla »Veda« izpolnjevati program, ki si ga je stavila, je treba ne le sodelovanja pisateljev in sotrudnikov, ampak v enaki meri čitajočega občinstva in — plačnikov. To drobno zanimanje je tudi — kulturno delo.

Gorica (Primorsko), 1. decembra 1910.

Z odličnim spoštovanjem:

Založništvo »Vede«, Goriška Tiskarna

A. GABRŠČEK.

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg
založna knjigarna
v Ljubljani, Kongresni trg štev. 2.

Damir Feigel: **Pol litra vipavca.** 8°, 133 strani. Cena broširani knjigi K 1·80, vezani K 2·60.

Ta knjiga obsega 19 črtic, ki jih vse skupaj preveva pristen humor. Oddelek „Gaudeamus igitur“ prinaša povesti iz dijaškega življenja; „Uredniške tajnosti“ odkrivajo zanimivosti iz časnikarskega delovanja; oddelek „Holmes in njegova smrt“ je naperjen zoper detektivske romane; oddelek „Iz četrte dimenzije“ se odlikuje s pikro satiro na raznovrstne gluposti družabnega življenja. Knjiga si utegne pridobiti lepo število čitateljev. – Ako si hočete napraviti nekaj uric užitka, naročite si „Pol litra vipavca“.

Edmondo de Amicis: **Furij,** novela. 8°, 100 str. Cena broš. knjigi K 1·50, vez. K 2·50.

Znameniti italijanski pripovedovalec riše v tej noveli 14 letnega dečka Furija, ki živi edino v družbi dveh starih ljudi, vedno pod njiju neprijaznim nadzorstvom. Dosledno dušita vsako čuvstvo v njem. Prvi ženski obraz mu zmede možgane – Furij se zaljubi v svojo koketno svakinjo. Kako se razvija ta ljubezen, je popisano izredno plastično; obenem pa pisatelj, čigar toplo čuvstvovanje za mladino se tako lepo zrcali v njegovi knjigi „Srce“, ostro biča vzgojno metodo, „ki hoče obdržati oblast s hladnostjo in šibo in poniževanjem ter ne doseže drugega, kakor da zaduši lastno ljubezen, okameni srce, goji nezaupnost, seje nasprotstvo in nehvaležnost“.

Slavoj Klepec: **Aforizmi in citati.** 8°, 212 strani. Cena broš. knjigi K 2·50, vez. K 3·50.

Z dobrim okusom je Slavoj Klepec v tej knjigi zbral 1086 aforizmov in citatov iz slovenske književnosti ter jih uredil po abecednem redu. V knjigi se zrcali mišljenje in čuvstvovanje odličnih slovenskih pisateljev, mislecev in pesnikov. „Aforizmi in citati“ niso, da bi jih čitatelj prebiral zdržema; ali pomalem uživani, podajajo čvrsto duševno hrano, zlasti ker odpirajo širok pogled v veliki razvoj slovenske književnosti od Prešernovih časov do današnjih dni. Tukaj so zbrane raznotere dragocenosti, ki bi bile na čast tudi vsakemu velikemu narodu.

dr. V. Korun: **Spake.** Satire in humoreske.

8°, 182 strani. Cena broš. knjigi K 1·60, vez. K 2·40.

S tako žgočim sarkazmom, ironijo in samopersiflažo še ni kmalu kdo osvetil smešnosti našega dela in nedela kakor dr. Korun v svojih Spakah. Kar pa njih čitanje napravlja velezabavno, je poleg duhovitosti poant in izrazitosti jezika zlasti blagodejni humor, ki – z eno edino izjemo – veje iz njih. In prav zato, ker se zna pisatelj našim navadam in razvadam tako presrčno smejati, je videti, kakor bi hotel reči: „Takile smo vsi, ki smo krvavi pod kožo! In naravno, da smo, ker sicer bi ne bili ljudje.“

Naročilni list.

. . . .

. . . .

Vabilo na naročbo.

„Ljubljanski Zvon“ je zaključil svoj 31. letnik. Cenjenim naročnikom in prijateljem lista naznanjamo iz obširnega programa za prihodnje leto sledeče novosti: Rado Murnik nadaljuje svoj roman „Hči grofa Blagaja“. V njem se vrstijo resni in veseli prizori iz življenja ciganov, Turkov, ljubljanskih meščanov, vojščakov, Židov in divjanje Turkov za obleganja Ljubljane. — Iv. Cankar je napisal povest „Monna Lisa“; priobčimo daljšo povest „Krona v višavi“, ki je dobila lani drugo literarno nagrado. Dr. Ivan Lah nam je poslal božično bajko „Satô“ in srednjeveški roman „Angelin Hidar“. Angelin je slovenski trubadur, ki je živel po raznih evropskih dvorih in se je končno vrnil v domovino. Njegova pesniška duša sanja o velikih bojih in veliki ljubezni. Fr. Albrecht priobči črtici „Gospa Elizabeta“, „Na samoti“ in noveleto „Misterij mladosti“; Vojko Koprivnik je poslal novelo „Gospica Olga“, Felicijan črtico „Kmet Ilija“, M. V. Brezovnik pa krajšo sliko iz vojaškega življenja in „Moje poti“. — Vojeslav Molè poroča o poljski in češki umetnosti na Dunaju, A. Debeljak o modernih romanskih literaturah, Iv. Koštiál je nabral par zanimivih slovenskih folklorskih drobtinic. — Stalno pomoč so Zvonu obljubili in so jo deloma že tudi izkazali: O. Župančič, C. Golar, M. Pugelj, Fr. Milčinski, R. Jakopič itd., itd. — Glede gradiva torej „Zvon“ ni v zadregi. Bolj ga skrbi prepočasno naraščanje števila naročnikov, kajti tudi najlepših načrtov ni mogoče izvršiti brez solidne gmotne podlage. Toda v tem oziru hočemo biti optimisti in pričakujemo, da se ona napredna inteligenca, ki smo jo do zdaj pogrešali med naročniki, pokaže tudi dejanski listu naklonjena. Naročnina listu ostane kakor dozdaj: 9 K 20 v za vse leto, za pol in četrt leta sorazmerno.

V LJUBLJANI, dne 1. decembra 1911.

Uredništvo in upravništvo „Ljubljanskega Zvona“.

LJUBLJANSKI ZVON

LETNIK XXXI.

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

ŠTEV. 1.

JANUAR 1911

Vsebina januarskega zvezka:

„Ljubljanski Zvon“

izhaja v zvezkih po enkrat na mesec ter stane na leto 9 K 20 h, pol leta 4 K 60 h, četrt leta 2 K 30 h, za vse neavstrijske dežele po 11 K 20 h na leto.

Posamezni zvezki se dobivajo po 80 h.

Izdajatelj: Valentin Kopitar. Urednik: dr. Janko Slebinger.

Upravništvo v „Narodni tiskarni“ v Ljubljani, Knaflova ulica št. 5.

Lastnina in tisk „Narodne tiskarne“ v Ljubljani.

Uredništvo je prejelo meseca decembra sledeče književne novosti:

Kraigher Alojz dr., Školjka. Drama v treh dejanjih. Založil Lav. Schwentner. Ljubljana 1911. 8⁰. 120 str. Cena broš. K 2·—, vez. K 3·—

Milčinski Fran, Pravljice. Z risbami G. Birolle in M. Gasparija. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1911. 8⁰. 135 str. Cena eleg. vez. K 4·—

Publikacije „Matice Slovenske" za leto 1910:

1. Vošnjak Bogumil dr., Ustava in uprava ilirskih dežel (1809 do 1813.) Prispevki k nauku o recepciji javnega prava prvega francoskega cesarstva. (Zbornik XII. zv.). Leks. 8⁰. 287 str.
2. Potočnik Matko prof., Vojvodina Koroška. II. zvezek. Zgodovinski spis. S 13 slikami. (Slovenska zemlja VI. del.) Leks 8⁰. 148 + II str.
3. Detela Fr. dr., Pegam in Lambergar. Povest. 2. izdaja. (Zabavna knjižnica XXII. zvezek.) 8⁰. 191 str.
4. Zeyer Julij, Jan Marija Plojhar. Roman. Preložil Podlimbarski. (Prevodi iz svetovne književnosti. VII. zvezek.) 8⁰. 307 strani.
5. Lah Ivan dr., Brambovci. Zgodovinski roman. Prvi del. (Knezova knjižnica XVII. zvezek.) 8⁰. 183 str.
6. Letopis Matice Slovenske za leto 1910. V. 8⁰. 6á + XII str.

Narodni kataster Koroške. Poročal Ante Beg na obrambnem tečaju v Ljubljani, dne 2. julija 1910. Narodna založba. V Ljubljani 1910. 8⁰. 80 str. Cena 60 h, po pošti 10 h več.

Wester Josip, Tri pisma o Bosni. Popotni spomini. Ponatisnjeno iz „Ljubljanskega Zvona" XXX. Tisk „Narodne tiskarne". Ljubljana 1910. Leks. 8⁰. 29 strani. (V kom. zalogi Lav. Schwentnerja. Cena 60 h.)

Kidrič Fr., dr., Paberki o Korytku in dobi njegovega delovanja v Ljubljani. Posebni odtisk iz „Ljubljanskega Zvona" XXX (1910). Ljubljana. Narodna tiskarna. 1910. Leks. 8⁰. 52 str. (Prodaja L. Schwentner. Cena 1 K.)

Steska Viktor, Slikar Andrej Herrlein. (Ponatis iz „Carniole" 1910). Leks. 8⁰. 8 str.

Sajovic Gvidon dr., Prirodopisni sestavki v publikacijah kranjskega muzejskega društva do leta 1910. (Ponatis iz „Carniole" 1910.) Leks. 8⁰. 15 str.

Verne Jules, Kapitan Hatteras ali Angleži na severnem tečaju. Prevel O. J. Tiskala in založila „Goriška tiskarna" A. Gabrščck. V Gorici 1910. 8⁰. 487 str. Cena broš. knjigi K 3·—, po pošti 20 h več. („Svetovna knjižnica" X. zvezek.)

Haggard Rider H., Deklè z biseri. Povest iz Neronove dobe. Prevel J. M. V Ljubljani, 1910. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. 368 str. Cena broš. K 2·—, vez. K 3·20. (Ljudska knjižnica 13. zvezek.)

Crna žena. Zgodovinska povest. Priredil Javoran. Ponatis iz „Domoljuba". Založila Katoliška bukvarna. V Ljubljani, 1910. 8⁰. 249 str. Cena broš. K 1·40, vez. K 2·—

Slovenski sokolski koledar za leto 1911. Uredil dr. Gvidon Sajovic. VI. letnik. V Kranju 1910. Izdal in založil vaditeljski zbor Sokola v Kranju. M. 8⁰. 159 str. + Oglasi in beležnica.

Kolera in kako se je moramo čuvati. Po hrvaški knjižici dr. Vladimira Vrabćevića (z dovoljenjem avtorjevim). „Ljudska knjižnica" V. zvezek. Izdaja Vek. Spindler, urednik v Celju. 1910. M. 8⁰. 29 str. Cena 20 h.

Publikacije Matice Hrvatske za leto 1910:

1. Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. Knjiga VI., V. 8⁰. 384 strani.
2. Noviji električni pojavi i izumi. Napisali dr. O. Kučera, dr. St. Plivelić i Juraj Božičevič. V. 8⁰. 186 str.
3. Bučar Franjo dr., Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije. V. 8⁰. 246 + VIII str.
4. Mandić Mihovil dr., Povijeit okupacije Bosne i Hercegovine 1878. 8⁰. 100 str. + zemljevid.
5. Kumičić Evgenij (Jenio Sisolski), Začudjeni svatovi. Roman iz primorskog života. (Zabavna knjižnica 110—113), 8⁰. 267 str.
6. Lisičar Matija, Pripovijesti. (Zabavna knjižnica 114—115). 8⁰. 124 str.
7. Słowacki Juliusz, Lilla Weneda. Tragedija u pet činova. Preveo Julije Benešić. 8⁰. 125 stran. (Prijevodi novijih pjesnika III.)
8. Detela Fr. dr., Pegam in Lambergar. (Skupno s „Slovensko Matico".)

Vojnović Ivo, Novele. I. knjiga: Perom i olovkom. Novo definitivno izdanje. Redovita izdanja društva hrvatskih književnika, knj. X. Zagreb 1910. 8⁰. 143 str. Cena K 2·—

Godišnikъ na Sofijskija universitetъ, I. Istoriko-filologičeski fakultetъ. V. 1908—1909. Leks. 8⁰.

G. Freytags Verkehrskarte von Österreich-Ungarn mit den Balkanländern. Verlag G. Freytag & Berndt, Wien VII. Schottenfeldgasse 62. Cena s seznamom postaj K 2·40, na platnu K 5·—.

Uredništvo je prejelo meseca januarja sledeče književne novosti:

Cankar Ivan, Volja in moč. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1911. 8⁰. 127 str. Cena broš. K 2·—, vez. K 3·—, po pošti 20 v več.

Novi akordi. Zbornik za vokalno in instrumentalno glasbo. Založništvo L. Schwentner, Ljubljana. L. X., št. 1. (Dvomesečnik. Cena za leto 10 K, posamezni zvezki po 2 K).

Schwentnerjev katalog slovenskih knjig 1911. Izdal in založil L. Schwentner v Ljubljani, Prešernova ulica 3, 8⁰. 84 str. Cena 50 v.

Volčič E. dr., Nekateri slovenski pravniški izrazi. Ponatis iz 11. in 12. štev. „Slovenskega Pravnika“ za leto 1910. V Ljubljani 1911. Natisnila „Narodna tiskarna“. V. 8⁰. 19 str. Cena 40 v.

Zbirka slovenskih citatov in aforizmov. Nabral in uredil Slavko Klepec. V Ljubljani 1910. Natisnila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. 8⁰. XIV + 212 str. Cena broš. K 2·50, vez. K 3·50.

Steska Viktor, Slikar Janez Wolf (1825—1884). Ponatisk iz „Dom in sveta“. Ljubljana 1910. Natisnila „Katoliška tiskarna“. m. 8⁰. 121 str. Cena K 1·—

Umetniška razstava v proslavo 80. rojstnega leta Njega Veličanstva cesarja Frana Jožefa I. — 80 let upodabljajoče umetnosti na Slovenskem. Umetniški paviljon R. Jakopiča, Ljubljana. Tisk J. Blasnika nasl. (Katalog).

Zbirka ljudskih iger. Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana 1910. 13.—15. snopič. Cena snopiču 80 v.

Murko M. dr., Zur Kritik der Geschichte der älteren südslawischen Litteraturen. An die Leser des „Archivs für slawische Philologie“. Laibach. Commissionsverlag L. Schwentner. 1911. 8⁰. 36 str. Cena K 1·20.

Hrčić Fran, Velika žrtva. Drama v četiri čina.“ Zagreb 1910. 8⁰. 112 strani. (Redovita izdanja „Društva hrvatskih književnika“, knjiga 11.). Cena 2 K.

Jug. God. I., br. 1. (Urednik Milan Marjanović). Spljit 1911. 4⁰. Mesečnik

Književni prilog. God. 1910. br. 1. Uređuje „Klub hrvatskih književnika“ u Osijeku. 4⁰. Dvomesečnik.

Razpis častnih nagrad.

„Matica Slovenska“ razpisuje s tem ponovno 1. iz dr. Costove ustanove častno nagrado 200 K za najboljši leposlovni spis katerekoli tvarine (spis imej vsaj štiri tiskane pole in naj se vloži vsaj do 31. maja 1911); 2. iz Jurčič-Tomšičeve ustanove dve častni nagradi à 200 K za najboljša leposlovna spisa o francoski dobi slovenske zgodovine ali o ilirskih časih Stanka Vraza in Ljudevita Gaja (Vsak rokopis imej vsaj štiri tiskane pole; rok je do 1. dec. 1911.). — Natečajni spisi naj se vlagajo pod posebnim geslom, a pisateljevo ime bodi pod kuverto, ki je zaznamovan z dotičnim geslom.

Za „Matico Slovensko“. Dr. Fr. Ilešič.

Uredništvo je prejelo od meseca februarja t. l. sledeče književne novosti:

Zupančič Oton, Čaša opojnosti. Drugi natisk. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1911, m. 8°. 132 str. Cena broš. 2 K, vez. 3 K.

Župančič Oton, Čez plan. Drugi natisk. Založil L. Schwentner v Ljubljani, 1911, m. 8°. 130. str. Cena broš. 2 K, vez. 3 K.

J. S. Machar, Rim. Spisano 1906—1907. Po šesti spopolnjeni izdaji z avtorjevim dovoljenjem prevel V. M. Zalar. Založil Lav. Schwentner v Ljubljani, 1911. 8°. 260 str. Cena broš. 5 K.

Dickens Charles, Povest o dveh mestih. Iz angleščine prevel Izidor Cankar. V Ljubljani 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°: 418 str. Cena broš. 5 K 50 v, vez. 6 K 50 v. (Leposlovna knjižnica IX. zvezek).

Jakoba Alešovca Izbrani spisi. Drugi popravljeni natis. Priredil Jožef Volc. 4. in 5. zvezek: Ljubljanske slike. V Ljubljani 1011. Založila Katoliška bukvarna. 8°, III. + 263 str. Cena 1 K 80 v, vez. 2 K 60 v. (Ljudska knjižnica, 14. zvezek.)

P. L. Coloma. Juan Miseria. Povest. Iz španskega prevel E. T. V Ljubljani, 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°. 170 str. Cena 1 K, vez. 1 K 60 v. (Ljudska knjižnica, 15. zvezek.)

Grafenauer Ivan, Zgodovina novejšega slovenskega slovstva. II. del. Doba narodnega prebujenja. (1848—1868.) Ljubljana, 1911. Založila Katoliška bukvarna. 8°. VIII. + 475 str. Cena broš. 6 K 20 v, vez. 7 K 20 v.

Feigel Damir, Pol litra vipavca. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg v Ljubljani, 1911. 8°. 134 str. Cena 1 K 80 v, vez. 2 K 80. v.

Edmondo de Amicis, Furij. Novela. Z dovoljenjem založnikov bratov Treves v Milanu iz zbirke „Novelle" prevel Jos. Jurca. V Ljubljani 1911. Natisnila in založila Kleinmayr & Bamberg. 8°. 99 str. Cena broš. 1 K 50 v, vez. 2 K 50 v.

Vesel Vladimir, Libera nos a malo. Zgodovinski roman. V Ljubljani 1911. „Narodna založba". 8°. 184 str. Cena broš. 1 K 40 v, vez. 2 K 40 v.

Narodne pripovedke v Soških planinah. Zbral in napisal Andrej Gabršček. V Gorici 1910. Tiskala in založila „Goriška tiskarna" A. Gabršček. 8°. 384 str. Cena broš. 3 K.

Pellico Silvio, Frančečka Riminska (Francesca da Rimini). Žaloigra v petih dejanjih. Prevedel M. A. Ternovec, častni grajanin bolzeški. V Trstu, 1911. leta. Kom. naklada Josip Gorenjec. 8°. 36 str. Cena 50 v.

Kriza v slovenskem zadružništvu. Razpravlja Miloš Stibler, tajnik Zadružne Zveze v Celju (1911). V. 8°. 32 str. Cena 50 v.

Izvestja društva v pospeševanje obdelovanja Ljubljanskega barja za leto 1910. Sestavil ing. chem. J. Turk, društveni tajnik in ravnatelj kmetijsko-kemijskega preskušališča za Kranjsko. S 60 podobami. Ljubljana 1911. Založilo društvo. V. 8°. 94. str.

Uredništvo je prejelo od meseca julija t. l. sledeče književne novosti:

Pesmi, VI.—XII. del. — Poezije, I.—VIII. del. — Zbirka Poezij, I. do IX. del Prestavil iz raznih tujih izvirnikov B. Beuk, kurat deželne bolnice v Gorici.

Novi Akordi. L. Schwentner v Ljubljani. Leto X., št. 3, 4.

Veda. Dvomesečnik za znanost in kulturo. V Gorici. Leto I., št. 4—5.

Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. Zbral dr. Franc Kos, c. kr. profesor. Tretja knjiga (l. 1001—1100). Založila in izdala „Leonova družba" v Lubljani, 1911. Leks. 8⁰. LXXVII + 327 + (3) str. Tržna cena III. knjige, broš. K 6·—.

Frid. Juvančič, Učna knjiga francoskega jezika za srednje in njim sorodne šole. Drugi del. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani, 1911. V. 8⁰. 120 str. + 12 l. slik. Cena mehko vezani knjigi K 2·50, trdo vezani K 3·—.

Julij Slapšak, Dedek je pravil ... I. zvezek: Marinka in škrateljčki. — Bom že še! Pravljici. S tremi slikami. V Ljubljani, 1910. Založila Katoliška bukvarna. 8⁰. (IV) + 115 str.

Spisi Mišjakovega Julčka. II. zvezek. Z 9 slikami. V Ljubljani, 1911. Last in založba „Društva za zgradbo Učiteljskega konvikta," 8⁰. 111 strani.

J. E. Tomić, Udovica. Povest iz XVIII. stoletja. Poslovenil Štefan Štefan Klavs. Tiskala in založila tiskarna „Edinosl". Trst 1911. 8⁰. 329 str.

Muzikalije „Glasbene Matica" za društveno leto 1911/12: 1. Jeftejeva prisega. Besede zložil Simon Gregorčič, za zbor, soli in orkester uglasbil P. Hugolin Sattner. Cena 5 K. — 2. 20 moških zborov v slovenskem narodnem značaju zložil Fran Gerbić. Op. 70. Cena 3 K.

Knjige Družbe sv. Mohorja v Celovcu za leto 1911:

1) Koledar za leto 1912.
2) Jos. Jurčič, Deseti brat. Roman. Ilustriral Ivan Vavpotič. (Slovenskih večernic 65. zvezek.)
3) Ksaver Meško: Mladim srcem. Zbirka povesti za slovensko mladino. Prvi zvezek. Ilustroval Šaša Šantel.
4) Ivan Cankar, Troje povesti. (Zgodba o dveh mladih ljudeh. Krčmar Elija. Zgodba o Šimnu Sirotniku.)
5) Jurij Trunk, Na Jutrovem. Potopisne črtice iz Svete dežele.
6) Molitvenik za šolsko mladino. Sestavil msgr. V. Podgorc.
8) Zgodbe svetega pisma. Spisal dr. Janez Ev. Krek, 17. snopič.

„Jugoslovanska akademija znanosti in umjetnosti u Zagrebu":
1.) Rad, knjiga 186, 187. — 2.) Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. Urednik dr. D. Boranić. Knjiga XVI, svez. 1. — 3.) Ljetopis, 25. svezak.

Ivan Tomašić, Uzgojna skrb za zaštitu i spašavanje djece i mladeži od moralnoga brodoloma. Uvod priredio Stjepan Širola. U Zagrebu. 1911. V. 8⁰. 134. strani

Uredništvo je prejelo od meseca oktobra t. l. sledeče književne novosti:

Milan Pugelj, Mali ljudje. Natisnila in založila Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani, 1911. 8°. 236 str.

Charles Dickens, Oliver Twist. Poslovenil Oton Župančič. Založil L. Schwentner. V Ljubljani, 1911. 8°. 479 str.

Jos. Jurčič, Deseti brat. Roman. Ilustriral Iv. Vavpotič. Druga izdaja. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1912. 8°. 240 str.

Dr. K. Ozvald, Logika kot splošno vedoslovje. Na podlagi Husserl-Pfänderja. Tiskala in založila „Goriška tiskarna" A. Gabršček. 1911. V. 8°. IV. + 136 str. Cena broš. 1·80 K.

Josip Mazi, Geometrija za tretji razred srednjih šol. 83 slik. Založila Katoliška bukvarna v Ljubljani, 1911. V. 8°. 68 + (II.) str. Cena nevez. knjigi K 1·40, vez. K 1·80.

S. M. Lidvina Purgaj, Gospodinjstvo. Navodilo za vsa v domačem gospodinjstvu važna opravila. Z mnogimi podobami. Založila Katoliška bukvarna. V Ljubljani, 1911. V. 8°. 211 str.

Slovenski kmečki koledar 1912. Izdal in založil Vekoslav Spindler, urednik v Celju, 1911. V. 8°. Cena 70 vin., po pošti 80. vin.

Zbirka ljudskih iger. 17. snopič. Založila Katoliška bukvarna. Ljubljana 1911. M. 8°. 144 str. Cena 80 vin.

Narodne pesmi za mladino. Zbral in uredil Janko Žirovnik. II. stopnja. Lastnik in založnik Društvo za zgradbo učiteljskega konvikta. V Ljubljani, 1911. M. 8°. 38 strani. Cena 20 vin.

Časopis za zgodovino in narodopisje. Izdaja Zgodovinsko društvo v Mariboru. Urejuje Anton Kaspret. VIII. letnik, snopič 1—4.

Carniola. V Ljubljani, 1911. Let. II., zvezek 4.

Čas. Ljubljana, 1911. Let. V., zvezek 10.

Ivo Vojnović, Smrt majke Jugovićev. Dramska pesem v treh spevih. Po hrvatskem besedilu prevedel Josip Wester. Ljubljana. Tiskal Dragotin Hribar, 1911. 8°. 118 strani.

Josip Milaković, Vedri danci. Pjesme i slike. U Sarajevu 1911. 4°. 63 str.

Rik. Katalinić-Jeretov, Našim morem i našim krajem. Priče. Vlastitom nakladam. Zadar 1911. 8°. 127 str.

Fridrih Niče, Tako je govorio Zaratustra. U srpskom prevodu drja. Milana Čurčina. S. B. Cvijanovič. Beograd 1912. 8°. 245 str. Cena 3 din.

Publikacije povodom 10. kongresa slovanskih časnikarjev v Belgradu 1911.